Nae Ionescu

Teologia

Integrala publicisticii religioase

DEISIS

Nae Ionescu, desen de Ion Anestin în „Vremea", 1932.

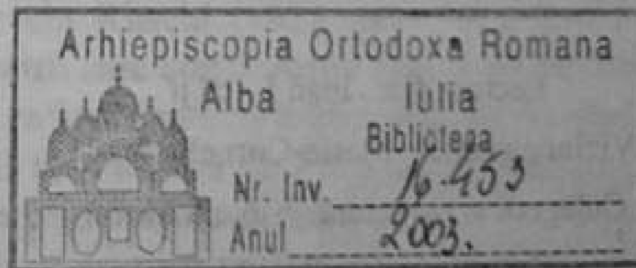
NAE IONESCU

Teologia

Integrala publicisticii religioase

Ediție, introducere și note

Dora Mezdrea

DEISIS
Sibiu
2003

Colecția
Philosophia christiana

Acest volum apare cu sprijinul generos
al Doamnei CRISTIANA MARIA IOSIF *și al Domnului* DAN PICĂ,
izvorât din dorința repunerii în circuit a adevăratelor valori creștine
în societatea românească de azi amenințată de amnezie și deriziune.

Coperta: *Arhanghelul Mihail,*
pictură murală extrasă de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș.
Inscripția-nume în grecește; inscripție pe filacter în limba slavonă:
„Împotrivă stau cu arma și cercetez pe cei ce purced cu bine
și [pe cei ce purced] cu rău tai..."

Lector: diac. Ioan I. Ică jr
Viziune grafică: Maria-Cornelia Ică jr
Culegere și corectură: Violeta Morar
Tehnoredactor: Paul Morar

ISBN 973-9344-79-8

Nae Ionescu – teologul

I. Cadru istoric

Situaţia Bisericii creştine după revoluţia franceză din 1789 nu era dintre cele mai strălucite. Separată de stat şi sărăcită, supusă unui îndelung proces de secularizare, era de multe ori spaţiul predilect al experimentelor.

Astfel, catolicismul se vede serios ameninţat, la jumătatea secolului al XIX-lea, de mişcarea modernistă, care cerea drept de existenţă pentru panteism, naturalism, raţionalism absolut, ateism şi francmasonerie. Spiritul vremii, nutrit din ştiinţa pozitivă, cerea Bisericii „acomodarea" la cerinţele lui. Vaticanul a condamnat aceste tendinţe prin enciclica *Syllabus errorum* a papei Pius al IX-lea (între 1864–1898). Pentru a-şi întări autoritatea, cu doar câţiva ani mai târziu, la conciliul I Vatican din 1870 este stabilită dogma primatului şi infailibilităţii papale, iar pentru a scoate teologia din conul de umbră al pozitivismului, prin enciclica *Aeternis Patris* din 4 august 1879, papa Leon al XIII-lea (între 1878–1903) recomanda doctrina lui Toma d'Aquino ca normativă pentru Biserica romană, deschizând astfel drumul înnoirii neotomiste din reflecţia teologică a secolului XX.

Protestantismul este spaţiul în care, de la desanctificarea creştinismului la teologia morţii lui Dumnezeu, toate experimentele sunt posibile în marginea teologiei: raţionalismul absolut, „teologia pentru Evanghelia socială" a lui W. Rauschenbusch, direcţia istotric-criticistă a şcolii de la Tübingen, condusă de Fr. Chr. Bauer, care încearcă aplicarea dialecticii hegeliene la credinţă, istorismul lui Albrecht Ritschl (1822–1889) şi Adolf Harnack (1851–1930), istoria religiilor, pentru care creştinismul este o religie între altele etc.

La capătul opus raţionalismului intelectualilor, la nivelul maselor, pietismul, întemeiat în secolul al XVII-lea de Filip Iacob Spener, cu accentul lui pus pe viaţă, pe fapte, nu pe raţiune, era dominant.

Lumea ortodoxă nu prezintă un aspect mai încurajator. Aflate sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, Bisericile naţionale din sud-estul Europei devin autocefale în secolele al XIX-lea – al XX-lea.

În Biserica Greciei, devenită autocefală la 29 iunie/11 iulie 1850, pietatea ortodoxă, puternică la nivelul maselor, îşi are un corespondent predominant teoretic la cel al creaţiei teologice, adesea de o ortodoxie îndoielnică.

Biserica rusă, devenită patriarhie din 1593, desființată apoi de Petru cel Mare și reînființată în 1917, înfățișa un aspect mult mai diversificat.

Dacă primul secol scurs de la desființarea patriarhiei determinase proliferarea sectelor fundamentaliste, la nivelul maselor, și cochetăria cu catolicismul la cel al inteligenției, secolul al XIX-lea aduce o pătrundere masivă a pietismului, cu disprețul lui pentru formele canonice și rigoarea ascetică, având drept corespondent, la nivelul intelectualilor, ateismul, misticismul pietist și francmasoneria; gândirea teoretică în limitele Ortodoxiei, absentă cu totul, este înlocuită de filosofiile iluministe și protestante, iar în Academiile teologice filosofiile idealiste germane înlocuiesc studiul teologiei.

În ciuda unor încercări de găsire a drumurilor proprii, printre care mișcarea slavofilă din anii 1830–1840, care aduce un rudiment de gândire teologică, ori Tolstoi, cu creștinismul său personal, sau Dostoievski, mult mai fidel tradiției ortodoxe decât cel dinaintea sa, secolul al XIX-lea rămâne dureros scindat de opozițiile maniheiste de tip gnostic între rațiune și credință, liberalism capitalist și patriarhalism rural, Ortodoxie și Occident etc. Înnodarea cu vechea tradiție patristică răsăriteană, care să-și dovedească fecunditatea și la nivelul gândirii constituite în cadrele Ortodoxiei, se va face abia în secolul XX, mai cu seamă în exil. Precursor al acestei renașteri este Vladimir Soloviov (1853–1900), personaj controversat, cu multe disponibilități și schimbări de poziții, care rămâne, totuși, autor al unei gnoseologii dovedite ca ortodoxă, mulți ani de la moartea sa; după el vor veni marii teologi care au schimbat înfățișarea teologiei secolului XX, aproape toți profesori la Institutul teologic rus din Paris, care sunt din generații apropiate lui Nae Ionescu: N. N. Glubokovski (1863–1937), S. Bulgakov (1871–1944), N. Berdiaev (1874–1948), L. P. Karsavin (1882–1952), N. Zenkovski (1881–1963), N. Arseniev (1888–1977), N. Lossky (1903–1958) etc.

Una dintre cele mai interesante figuri, care, spre deosebire de cei de mai sus, a trăit în Rusia sovietică, este părintele Pavel Florenski (1882–1937), impresionantă figură de gânditor care acoperă cu suverană competență mai toate aspectele gândirii, de la teologie și filosofie, la matematici și logică, de care poate fi apropiat filosoful român. Posibilitatea unei contaminări, prin lecturarea celui dintâi de către cel din urmă fiind exclusă, avem de-a face cu un foarte interesant caz de simultaneitate de perspectivă în lumea ortodoxă, atât în ceea ce privește toate aceste preocupări comune, dar și viziunea asupra lumii. Părintele Pavel Florenski dezvoltă ideea a două tipuri de cultură, una medievală și una renascentistă; cea dintâi organică, coerentă, obiectivă, cea de-a doua, fragmentară, subiectivă și abstractă, care se succed și din perspectiva cărora își va construi propria filosofie a culturii. Pe contrapunctul dintre cele două tipuri de culturi își construiește și Nae Ionescu, ceva mai târziu, filosofia culturii; și în teoria cunoașterii se pot descoperi afinități: ambii filosofi opunând realismul esențialist iluzionismului idealist și psihologismului, la Nae Ionescu cu un mai accentuat accent asupra patristicei cunoașteri suprarationale, mistice. Atașamentul față de logică, de matematică, în care văd premisa indispensabilă a unei viziuni asupra

lumii, și de fizica modernă, dar și față de filosofia naturii ori estetică, la cei doi gânditori, este de asemenea o notă comună.

Asemănări găsim până și în biografie, părintele Pavel Florenski fiind arestat în mai multe rânduri și deținut în lagăr, unde ținea prelegeri pe cele mai diverse teme, așa cum avea să facă și Nae Ionescu, și unde moare executat în 8 decembrie 1937 de autoritățile comuniste – așa cum s-ar fi întâmplat, fără îndoială, și cu Nae Ionescu peste câțiva ani, dacă n-ar fi murit la 15 martie 1940.

Dar nu toate aceste afinități, enumerate sumar, ne interesează aici, ci o alta, esențială.

Absolvent al Academiei teologice în 1908, devenit profesor de istoria filosofiei la Academia teologică de la Serghiev Posad în același an, Pavel Florenski se preoțește în 1911, fiind primul intelectual marcant al momentului care deschide această cale înaintea unei intelectualități mondene, catolicizante și marxizante. În 1914 publică *Stâlpul și temelia adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă*, carte care va determina o mutație în conștiința unei părți a intelectualității începutului de secol și întoarcerea la Ortodoxie a unor figuri marcante ale acesteia, pentru care filosofia idealistă germană înlocuise teologia ortodoxă.

Deși, cu câteva decenii mai târziu, când marii teologi ruși din exil aveau să formuleze un proiect răspicat neopatristic, aceștia nu au fost dispuși să-i recunoască părintelui Pavel Florenski calitatea de înaintemergător în ale reînnodării cu tradiția patristică a teologiei ortodoxe, istoria i-a făcut dreptate.

După vremurile de glorie de sub Vasile Lupu, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, Biserica românească cunoaște în secolul al XIX-lea o cădere considerabilă sub raportul formulării gândirii teologice. Este epoca în care predominau traducerile, făcute după discutabile „originale" protestante, venite prin filieră rusească, și în care cel mai semnificativ act de cugetare îl formau așa-zisele „adaptări" ale unor lucrări protestante, modă care a ajuns chiar să treacă pragul secolului XX. Până și manualele episcopului Melchisedec Ștefănescu (1823–1892) sunt astfel de „adaptări".

Pe de altă parte, Biserica românească cunoaște o serie de împliniri pe plan administrativ, care complinesc, în parte, sărăcia spirituală: crearea celor opt seminarii teologice și a Academiei teologice; Biserica Transilvaniei, desprinsă de Biserica Țării Românești la 1701, prin diploma leopoldină care desființa Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, înființând-o pe cea unită, reușește să se întoarcă în sânul Bisericii românești prin eforturile episcopului Andrei Șaguna (1808–1873), care reînființează Mitropolia Transilvaniei la 24 decembrie 1864. Un impact semnificativ în drumul către laicizare este pentru Biserica românească legislația lui Al. I. Cuza privind secularizarea averilor mănăstirești și trecerea Bisericii în dependența statului.

Biserica Ortodoxă Română își dobândește autocefalia la 25 aprilie 1885, prin tomosul sinodal al Patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea (patriarh între 1884–1886), sub mitropolitul primat Calinic Miclescu (1822–1886).

Lucrări originale de teologie nu există în întreg secolul al XIX-lea; la începutul celui de-al XX-lea, influenţa protestantă se resimte chiar şi în lucrările cele mai semnificative: *Thesauros tes Orthodoxias* a lui Ioan/Irineu Mihălcescu, publicată la Leipzig în 1904 (autorul fiind recunoscut ca un teolog însemnat al Bisericii noastre prin lucrările de după 1925, când apare *Cursul de teologie fundamentală*, dar şi, deopotrivă, membru al Partidului Liberal şi francmason) şi *Curs de teologie morală*, publicat în 1921 de I. Scriban, ale cărui legături cu protestantismul erau notorii în epocă.

Războiul mondial, prin consecinţele sale politice imediate – unirea ţărilor române fiind cea mai însemnată – deschide noi perspective Bisericii române; în sfârşit împlinit idealul naţional, pentru care militaseră nu o dată oamenii Bisericii, aceştia se puteau desprinde de preocupările politice, asumându-şi în totalitate vocaţia de oameni ai Bisericii.

După autocefalia căpătată în 1885, Biserica Ortodoxă Română este ridicată la rangul de Patriarhie la 30 iulie 1925, prin tomosul nr. 1579 al Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea (patriarh între 1925–1929) şi al Sfântului Sinod al Patriarhiei Constantinopolului. Ales mitropolit primat al României reîntregite la 18 decembrie 1919, Miron Cristea devine la 4 februarie 1925 primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Perspective noi se deschideau sub toate aspectele Bisericii româneşti. Nenumărate dificultăţi juridice şi administrative îşi aşteptau rezolvarea, iar sub raport teoretic constituirea unei gândiri în limitele Ortodoxiei era de cea mai strictă necesitate.

Spre deosebire de Biserica catolică, ce recomanda tomismul ca normativ în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, stabilind astfel până unde este dispusă să se întoarcă în trecut şi să-şi asume tradiţia Bisericii, Biserica românească nu a stabilit asemenea praguri normative. Şi aceasta nu pentru că ar fi conştientizat legătura indisolubilă, peste timpuri, a Bisericii Ortodoxe cu Tradiţia apostolică, ci pentru că, hărţuită de puterea seculară şi intimidată de prestigiul calp al modelor ştiinţifice apusene, îşi pierduse încrederea în forţa explozivă a Tradiţiei ortodoxe.

A trebuit să vină un laic să i-o amintească.

II. Un creştinism mistic, dogmatic şi ecleziologic

Laicul acesta se numeşte Nae Ionescu.

Dintre datele biografiei lui care ne interesează în paginile de faţă să reţinem mai întâi că Nae Ionescu se născuse într-o familie de ortodocşi practicanţi, la 4/16 iunie 1890, şi căpătase primele noţiuni religioase de la mama lui, o femeie extrem de credincioasă şi de inteligentă, cu ascendenţă grecească, printre ai cărei înaintaşi figurează mai multe înalte feţe bisericeşti şi, poate, chiar un patriarh al Constantinopolului (Patriarhul Trifon, din secolul IX).

Nae Ionescu studiase la Universitatea din Bucureşti între 1909–1912, într-o perioadă în care pozitivismul comtean, evoluţionismul biologic şi social şi materialismul erau în vogă. Metafizica, ridiculizată de perspectiva pozitivistă, ca fiind creatoare de utopii intelectuale, era departe de a-şi fi recăpătat demnitatea, chiar dacă, în anul 1910–1911, C. Rădulescu-Motru ţine la universitate un curs de metafizică.

Studiase apoi, pentru susţinerea doctoratului, în Germania, începând cu toamna anului 1913, la Universităţile din Göttingen şi München, matematici superioare cu Klein şi Hilbert, biologie cu Hertwig, logică cu Külpe şi Pfänder, teoria cunoaşterii cu Husserl, psihologie cu G. E. Müller, economie naţională cu von Mayer şi Lujo Brentano, pedagogie cu Alois Fischer şi F. W. Förster; dar, mai ales, studiase filosofie, istoria filosofiei scolastice şi Patristica cu Clemens Baeumker (1853–1924), specialist în filosofia antică şi medievală, autor a numeroase lucrări în domeniu, cel care dotase cercetarea filosofiei patristice şi scolastice cu un instrument de lucru comparabil cu cel al lui Zeller şi Trendelenburg din filosofia antică, intitulat *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen*. Culegerea apare începând cu 1891 şi este continuată de Grabmann, fiind considerată până astăzi cea mai importantă colecţie de texte patristice şi medievale, după *Patrologiile* lui Jacques-Paul Migne. Temeinicia cunoaşterii gândirii patristice, a cazuisticii scolastice, pe care o găsim la filosoful român, îşi are aici justificarea.

Nae Ionescu se întoarce în ţară în iunie 1919, îndată după susţinerea tezei de doctorat în logistică. În toamna aceluiaşi an îşi deschide activitatea la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti cu lecţia *Funcţiunea epistemologică a iubirii*, lecţie care stă ca o cumpănă la răscrucea noilor vremi care se deschideau spiritului românesc. Deşi nutrită din metoda de cercetare deprinsă în şcolile apusene şi vădind o cunoaştere temeinică a religiilor catolică şi protestantă, lecţia aceasta de deschidere aduce o abordare nouă şi o îndreptăţire a culturii şi religiei ortodoxe, de o siguranţă şi o intensitate spirituală cum mai cunoscuseră doar apusele timpuri ale cărturarilor bizantini ca Mihail Psellos, Ioan Zonaras ori Nichifor Vlemides, ce impresionau Apusul catolic. Pentru prima oară după câteva secole, un român îndrăznea să ridice Ortodoxia la ameţitoarea înălţime spirituală pe care o mărturisiseră Părinţii.

Douăzeci de ani de aici înainte, Nae Ionescu va expune de la înălţimea catedrei o filosofie creştină cu rădăcini adânc înfipte în tradiţia ortodoxă: o logică static-realistă, ieşită din realităţile spirituale răsăritene, o metafizică restaurată în demnitatea ei dintâi şi o gnoseologie de cea mai pură extracţie patristică, în care sunt exprimate în limbaj modern dionisienele trepte ale cunoaşterii, de la cea raţională, catafatică şi apofatică, până la cea supraraţională, a participării mistice.

Demonstrarea acestei rigori ortodoxe a filosofiei sale rămâne să fie făcută; deocamdată, aici ne interesează însă teologul, nu filosoful.

Căci Nae Ionescu este un *theo-log*, în sensul cel mai riguros al termenului, de vorbitor despre cele dumnezeieşti; nu de pe poziţiile oficiale ale unei ierarhii

constituite, ci în aceeași măsură în care orice ins afiliat autorității harismatice, în tradiția ortodoxă, este *theo-log* pentru că este *theo-didact*: învățat direct de Dumnezeu.

Teologia lui Nae Ionescu nu trebuie căutată în prelegerile universitare, așa cum s-a și făcut recent; nu-i putem cere logicianului Nae Ionescu încălcarea domeniilor: acelea sunt cursuri *de filosofie*, fie ea copios inspirată de teologia ortodoxă, nu de teologie. Aceasta din urmă poate fi însă regăsită în publicistica religioasă; cât de coerentă și de riguros ortodoxă este această teologie putem vedea doar în prezența totalității (sistematizate) a acestei publicistici. Și aceasta este menirea ediției de față.

Desigur, această publicistică are, din punct de vedere formal, alt statut decât un tratat de teologie sistematică, pe care Nae Ionescu l-ar fi putut scrie oricând, eșuând în „litera moartă" a sterilității didactice; el a preferat viața autentică a „faptelor zilnice", la care se adaugă astăzi acea „trecere de vreme, singura în stare a crea o perspectivă în care scoriile cotidianului dispar", invocată de el în *Prefața* la culegerea de articole realizată de Mircea Eliade și publicată în 1937, sub titlul *Roza vânturilor* (p. VI): le putem citi astăzi, desprinse de zgura cotidianului, în semnificațiile lor esențiale.

Această formă exterioară sub care ni se înfățișează teologia lui Nae Ionescu nu este o excepție în viața Bisericii; o regăsim pretutindeni, de la predicile Părinților, la simplitatea aproape aforistică a *Apoftegmelor*, și de la Kierkegaard, care practica în ultimele sale scrieri un gen de „predică publicistică", la Soloviov, în ale sale *Scrisori duminicale* și *Scrisori pascale*.

În publicistica sa religioasă, Nae Ionescu rupe cu totul cu pietismul, psihologismul și utopiile intelectuale ale secolului al XIX-lea, ancorând de-a dreptul în Tradiție, cu multă vreme înainte ca exigența ancorării în Tradiție să devină o cerință expresă în teologia ortodoxă a secolului XX. Cunoscute doar în parte, din cele trei culegeri de texte publicate până acum, scoase uneori din context și răstălmăcite, articolele religioase își relevă rigoarea ortodoxă și sistematicitatea abordării doar în prezența totalității. În ele, Nae Ionescu recuperează realismul metafizic, dogmatic și sacramental al Sfinților Părinți într-un limbaj și cu o argumentare de o izbitoare modernitate, singura în măsură să convingă insul modern, fără ca, în același timp, să afecteze ceva din rigoarea dogmatică, canonică și ecleziologică a teologiei răsăritene.

În iunie 1919 începe să scrie la „Ideea europeană", unde, printre altele, publică și unele articole religioase în apărarea Ortodoxiei, care nu lasă indiferentă ierarhia bisericească. Prin urmare, în 1925, este desemnat, alături de episcopul Vartolomeu Stănescu, preoții Andrei Magieru și Dănău, să redacteze anteproiectul Legii pentru reorganizarea învățământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române. Chiar dacă, ulterior, acest proiect a fost refăcut de o altă comisie, prevederi însemnate din proiectul acesta au trecut în cel nou, schimbând sensibil fața învățământului teologic românesc (vezi: *Învățământul teologic*).

În 2 mai 1926 își începe colaborarea la „Cuvântul" cu o cronică religioasă, la rubrica „Duminica"; din punct de vedere formal, aceasta continuă rubrica

inaugurată de Nichifor Crainic, care pleca la Ministerul Cultelor, ca secretar general, desemnându-l succesor pe Nae Ionescu, impresionat fiind de rigoarea Ortodoxiei tânărului filosof (spre deosebire de ceea ce scrie el cu mulţi ani mai târziu, în memoriile sale).

Nae Ionescu va semna neîntrerupt rubrica religioasă săptămânală „Duminica" până în 1930, alături de nenumărate alte articole religioase. Din ele vedem rolul eminent pe care îl acorda el Bisericii în reconstrucţia noului stat românesc postbelic. Dar pentru ca ea să poată ocupa acest loc, Nae Ionescu a considerat de absolută necesitate următoarele direcţii, pe care a mers activitatea lui publicistică: restaurarea dogmatică şi canonică, prin respectarea strictă, fără înnoire ori schimbare, a dogmelor şi canoanelor Bisericii de Răsărit; eradicarea racilelor care măcinau viaţa Bisericii, îndepărtând-o de la rosturile ei suprapământeşti, racile dintre care cele mai grave îi apar a fi politica în Biserică şi cezaro-papismul; creşterea prestigiului intern şi extern al Bisericii, îndeosebi printr-o activitate ştiinţifică în slujba căreia s-a pus necondiţionat, prin apariţia, în 1928, a revistei *ΛΟΓΟΣ*, care a raliat multe din forţele Ortodoxiei răsăritene, făcând, pentru scurtă vreme, din România centrul creştinătăţii răsăritene; reglementarea raporturilor Bisericii cu instituţiile statului şi cu celelalte confesiuni creştine.

Acţiunea restauratoare a lui Nae Ionescu a avut din partea ierarhiei Bisericii române o replică pe măsură; aceasta a înţeles foloasele pe care o acţiune sistematică şi disciplinată în favoarea Bisericii, din partea unui laic de un asemenea prestigiu, le poate aduce; Sfântul Sinod vede în el un dreptmăritor şi un teoretician de prima forţă, de aceea îi „dăduse anumite însărcinări", iar Patriarhul, cu care „în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie, nu s-au strecurat vreodată – de o parte sau de alta – nemulţumiri", era „la curent cu spiritul de strictă Ortodoxie şi aspră disciplină bisericească în care am înţeles să îndeplinesc mandatul Sfântului Sobor" (vezi: *Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinţiei Sale, Domnului Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*).

Mai mult, în 1926 Nae Ionescu este pe punctul de a se transfera de la Facultatea de Litere şi Filosofie la cea de Teologie, aşa cum îl anunţa el pe Vasile Băncilă într-o scrisoare din 15 mai 1926: „D-nii Motru şi Mehedinţi mă îndeamnă. Patriarhia o doreşte. Facultatea însăşi nu e prea încântată. E şi greu: un om care nu e «de-ai lor» şi care, Doamne fereşte, cine ştie ce o mai fi în stare să facă. Când un om lasă filosofia pentru teologie, dacă nu e escroc, e creştin. Şi un creştin în Facultatea de Teologie la Bucureşti e un lucru primejdios. Fără nici un fel de ironie, trebuie să recunosc că au dreptate. Între atâţia protestanţi!..." (ms., arhiva editoarei).

Acţiunea lui Nae Ionescu în sprijinul Bisericii nu este doar una critică sau strict teoretică, de restaurare a Tradiţiei, ci şi direct constructivă. În 1926, el anunţă în ziarul „Cuvântul" apropiata apariţie şi semnificaţia majoră a revistei *ΛΟΓΟΣ*: „Apariţia revistei de care ne-am ocupat poate fi un astfel de fapt, mai ales dacă organizatorii vor avea putinţa şi mijloacele de a da o publicaţie de nivel ştiinţific şi tehnic convenabil. Căci Bucureştii şi Biserica noastră ar deveni, fără nici un fel de exagerare, centrul teoretic, ştiinţific şi de informaţii al

întregii lumi ortodoxe" (vezi: *Eccesia docens*). Dificultăți diferite vor face ca revista *ΛΟΓΟΣ* să apară abia în 1928, și doar în două numere, cu contribuția unor personalități ale Ortodoxiei și ale vieții religioase europene dintre care am enumera doar pe: părintele Gh. Florovski, N. Berdiaev, Leon Karsavin, N. N. Glubokovski, F. W. Förster, Th. Greenwood, H. Strohl ș. a.

Relațiile lui Nae Ionescu cu Biserica oficială se vor deteriora în două trepte: prima oară, când, în urma morții regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, se instituie Consiliul de Regență, în care intră și Patriarhul Miron Cristea. De la simpla sesizare a necanonicității acestui act, Nae Ionescu ajunge la declanșarea unei întregi campanii în ziarul „Cuvântul", la care participă, alături de discipolii săi, înalte fețe bisericești, printre care episcopul vicar patriarhal și prietenul său întru Domnul, Tit Simedrea. Nae Ionescu dovedește, într-o impresionantă erudiție de rigoare dogmatică și canonică, imposibilitatea situației în care se află un ierarh, ce nu poate sluji în același timp la doi stăpâni, și primejdiile pe care această situație le antrenează pentru Biserica lui Hristos.

A doua oară, la începutul anului 1929, în urma campaniei pe tema Pascaliei, pe care Sinodul Bisericii noastre decisese s-o prăznuim la o dată ce nu concorda nici cu canoanele Bisericii, nici cu lumea pravoslavnică, și nici măcar cu creștinătatea apuseană, relațiile lui Nae Ionescu cu ierarhia oficială suferă o nouă deteriorare.

Din păcate, lumea contemporană, inclusiv cea aparținând sferei Bisericii, nu a înțeles în termeni exacți aceste campanii, nici semnificația respectării dogmelor Bisericii, ruptă cum era de rădăcinile patristice ale acestor dogme. Nu puține au fost încercările de a tâlcui în cheie strict laică, drept probe ale orgoliului personal, cele două campanii. Astăzi, toate textele acestor bătălii dogmatice stau în fața noastră, în dureroasa lor elocvență, obligându-ne să-i dăm dreptate filosofului.

Creștin practicant, Nae Ionescu nu se putea înscrie, prin gândire și prin temperament, împotriva Bisericii neamului, al cărei fiu dreptcredincios a rămas până la capăt.

Dar nici nu putem înțelege deplin semnificația tăgăduirii ierarhiei oficiale călcătoare de lege fără a redeschide aici vechea și niciodată încheiata dispută din istoria Bisericii între autoritatea ierarhică și autoritatea harismatică. Ireconciliabilă în Biserica apuseană, tensiunea între autoritatea harismatică și cea instituțională și sacramentală este rezolvată în termeni proprii de creștinătatea răsăriteană. În Bizanțul de odinioară, împăratul și patriarhul reprezentau polul autorității instituționale, iar monahii, simpli laici intrați sub ascultarea lui Hristos, autoritatea harismatică. În decursul istoriei, s-a întâmplat de nenumărate ori ca monahii, deși neconfirmați ca succesori ai Apostolilor, să se dovedească nu doar îndreptățiți să vorbească despre cele sfinte, dar chiar să aibă o autoritate superioară ierarhiei constituite; începând de la acei *avva* ai Pustiei, până la marii monahi ai Bizanțului aflat în culmea puterii sale și, mai aproape de noi, la isihaști și la „stareți". Aceasta a și determinat pe unii teologi să vorbească de o

dublă succesiune apostolică, deopotrivă îndreptăţită, a ierarhiei, de o parte, a monahilor, de alta.

Nu discutăm aici de toate patologiile pe care le-a înregistrat contestarea autorităţii ierarhiei în cursul istoriei creştinismului, ci de acele cazuri în care autoritatea harismatică s-a dovedit superioară celei ierarhice sau chiar s-a dovedit a fi adevărata păstrătoare a credinţei.

Incomozi, greu acceptaţi de oficialităţi (să ne amintim că Sfântul Simeon Noul Teolog, la două secole de la moarte, se dovedea încă problematic pentru ierarhie), aceşti deţinători ai autorităţii harismatice sunt teologi pentru că sunt teodidacţi; autoritatea lor nu stă în funcţiunea sacerdotală, ci în alegerea divină, a Duhului care suflă unde voieşte, la care se adaugă şi vrednicia personală.

Nae Ionescu nu a fost nici ierarh al Bisericii, nici monah. Dar a avut autoritate harismatică, cea care l-a îndreptăţit să sancţioneze derapajele de la dreapta credinţă ale ierarhiei constituite, prin decizie divină.

Totodată, contestarea, la un moment dat, a acestei ierarhii nu poate fi suspectată de tendinţe reformatorice sau anticlericale, pentru că el nu s-a îndoit niciodată că structurile ierarhice sunt obiectivarea autorităţii instituite de însuşi Hristos, dar care au datoria de a păstra neştirbită învăţătura lui Hristos; iar atunci când uită s-o facă, se găseşte, în iconomia lui Dumnezeu, întotdeauna cineva care să le-o amintească.

În sfârşit, autoritatea harismatică de care s-a bucurat a fost susţinută de râvna personală în slujba Logosului, de lupta personală către desăvârşire, de viaţa lui de creştin practicant şi de continua lui activitate pusă în slujba „mai marii slave a lui Dumnezeu”, aşa cum o şi mărturiseşte, smerit şi mai mult indirect, vorbind de „bietele noastre persoane – cari, totuşi, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu şi cu cartea, şi cu lumea, şi cu diavolul, şi cu ei înşişi, aşteptând împlinirea nădejdii de a fi învinşi de Dumnezeu” (vezi: *Şi totuşi, catolicismul este inactual*).

III. Neopatristica

Ca mişcare programatică, neopatristica datează din 1936; desigur însă că în lumea ortodoxă există, ca tendinţă, cam de la începutul veacului, atât în Biserica sârbească (vezi arhimandritul Iustin Popovici, de pildă), dar şi în cea rusească, prin părintele Pavel Florenski, despre care am vorbit, sau mitropolitul Serghie Stragorodţki (1867–1944), plasat în descendenţa renaşterii isihaste de la mănăstirile Sarov şi Optino, care prevedea o reînnodare cu Tradiţia dogmatică şi liturgică patristică.

Marii teologi ruşi stabiliţi în Occident şi-au precizat însă opţiunile neopatristice în deceniul al patrulea al secolului XX, când, la noi, Nae Ionescu îşi încheia, aproape, activitatea. În 1936, la primul Congres internaţional de teologie ortodoxă de la Atena, Gh. Florovski declara necesitatea întoarcerii la Tradiţie şi desemna mişcarea aceasta de reîntoarcere cu termenul de neopatristică.

Fără să fi folosit vreodată în mod expres termenul de neopatristică – poate și pentru că era refractar la „inovații" și asumări orgolioase ale proprietății intelectuale – Nae Ionescu s-a înscris din 1919 ca un înaintemergător al acestei mișcări de restaurare a Tradiției dogmatice și liturgice a Bisericii de Răsărit, cu condiția ca fondul doctrinar, neschimbat, să fie formulat „într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieții religioase" (vezi: *Pentru o teologie cu „nespecialiști"*).

Meritul lui ca adevărat – și singular – precursor al teologiei românești neopatristice nu poate fi tăgăduit. După el au venit Nichifor Crainic (1889–1972), care în anii '20 practica un creștinism rural, cu ceva iz sămănătorist, preotul profesor Ioan Coman (1902–1987), Teodor Popescu (1893–1973) și preotul profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993), marele teolog neopatristic, care începe să publice după 1938, când Nae Ionescu era, practic, la capătul vieții.

A venit, iată, vremea ca Biserica românească să primească în rândul coliturghisitorilor săi pe acest adevărat *bărbat apostolic* al său.

Dora Mezdrea

Notă asupra ediției

Ediția de față reunește totalitatea textelor teologice publicate de Nae Ionescu în: „Ideea europeană", „Dreptatea socială", „Cuvântul", „Țărănismul", „Gândirea", „Buna Vestire", „Vestitorii" și „Predania", între 1920–1940. Dintre cele 441 texte incluse în acest volum, 207 reprezintă rubrica săptămânală „Duminica", susținută de Nae Ionescu din 2 mai 1926 până în 21 iulie 1930, dată de la care o susține alternativ cu Gh. Racoveanu, până la 6 octombrie 1930, când Racoveanu o preia în totalitate, Nae Ionescu semnând doar alte patru articole în 1931. Din cele 441 texte, 50 au fost deja publicate în una din culegerile apărute până acum (citate ca atare la note), iar celelalte 391 se publică pentru prima oară în volum.

Una dintre aceste culegeri, realizată de Dumitru Cristian Amzăr și publicată la Wiesbaden în 1957, pe baza celei întocmite de Mircea Eliade (publicată în 1937 sub titlul *Roza vânturilor*) este prima și – până acum – singura culegere sistematică, cu titlul *Îndreptar ortodox;* ea ne-a slujit drept model metodologic. Atât doar că, în ediția de față, cuprinzând totalitatea textelor religioase, dimensiunile și structurarea materialului sunt mult mai ample și mai diversificate.

Gruparea pe criterii tematice a textelor aparține editoarei, ca și titlurile și subtitlurile secțiunilor componente. În interiorul fiecărui capitol s-a păstrat criteriul cronologic al publicării textelor, inclusiv în cazul a două dintre ele (*Creațiune și păcat* și *Înviere* [II]) care sunt publicate postum, în 1940, deși sunt scrise în 1929 și, respectiv, 1938. Editoarei îi aparțin, de asemenea, titlurile tuturor celor 207 texte apărute la rubrica „Duminica".

Notele finale vizează, înainte de toate, datele de identificare ale fiecărui text în parte; precizarea asupra includerii unui text într-un volum deja apărut privește doar prima reluare, nu și pe cele ulterioare.

Precizăm, de asemenea, că un singur text aparținând rubricii „Duminica" nu intră în volumul de față, cel din 23 septembrie 1929, deoarece tratează problema sionismului, care nu face obiectul ediției de față; și că am reprodus textele din ediția de capitală a ziarului „Cuvântul", în uz la Biblioteca Academiei Române.

În editarea textelor am aplicat normele ortografice în vigoare, păstrând totuși unele particularități fonetice, morfologice și lexicale proprii limbajului interbelic.

D. M.

I

Știință și religie

Vremuri apocaliptice

Sunt oarecum numeroşi acei cari, privind în jurul lor – paiul – şi nu înăuntrul lor – bârna –, s-au convins că trăim vremurile despre care ne-a vorbit *Apocalipsa* acum optsprezece veacuri. Pare-se că cerul însuşi se uneşte cu paiele şi cu bârnele, pentru a clădi un temei acestei credinţe; peste vreo doi ani soarele va da mai puţină căldură şi lumină (*Apocalipsa* nu spune oare că soarele se va întuneca?) şi tot cam pe atunci se vor produce conjuncţiuni rare de planete într-un punct însemnat al zodiacului.

Unii aşteaptă sfârşitul lumii, adică prăpădul omenirii, o dată mai mult, înainte de 1930; alţii aşteaptă şi pe Mântuitor, afară de cei cari de secole trăiesc în aşteptarea Mesiei. Există chiar societăţi anonime – cu sediul într-un centru european unde multe propagande concurente îşi au uzinele –, de câteva decenii deja. La beneficiile, cum ar spune societăţile pe acţii din teritoriile alipite, membrii aderenţi se împărtăşesc pe lumea cealaltă, iar membrii de la centru, şi pe acest pământ.

Se poate ca aceste credinţe să aducă oamenilor pace în sufletul lor şi o oarecare pace între ei. Nu trebuie să-i descurajăm. Până acum însă nu s-a văzut aşa ceva, şi toate străduinţele oamenilor tindeau şi tind numai la menţinerea discordiei în limitele unei forme mai puţin violente, mai puţin brutale. Aceasta o face să devie mai rece, mai crudă. S-ar părea că omenirea, pentru a se putea menţine, trebuie să plătească un tribut de viaţă şi de moarte unei divinităţi care îşi schimbă numele, dar nu [şi] pretenţiunile. Totuşi, chiar aceste străduinţe blajine către o înfăţişare mai puţin roşie a tributului nostru nu au reuşit, nu reuşesc. Poate că munca ce o depunem pentru a schimba numele durerii ce ne strânge este zadarnică.

Oricum ar fi, am zis că mulţi văd în zilele noastre îndeplinirea celor ce văzuse sf[ântu] Ioan, sau a viziunilor ce i se atribuiesc, descrise în *Apocalipsă*. Nu se poate tăgădui că înfăţişările ce ne sunt puse în lumină nu sunt îmbucurătoare. Aceasta ar însemna tocmai că sunt excepţionale.

De când este cunoscută *Apocalipsa*, oamenii au început să-şi dea seama că trăiesc în mijlocul celor arătate în acel scris. Şi, de fapt, aşteptau reîntoarcerea lui

Hristos să judece pe cei păcătoși și să facă dreptate oițelor albe. De pe atunci s-a găsit un Antihrist care să corespundă numărului 666, ce trebuie să-l poarte. Câți antihriști nu s-au descoperit de atunci, fără să ne oprim la anul 1000, când au fost oameni cu speranțe dincolo de această lume, și alții cu beneficii pe pământ?

Cine nu a fost Antihrist? De la Neron la Martin Luther și, în fine, la împăratul Wilhelm al Germaniei! Am putea și noi să avem un Antihrist, însă la noi ar lua forma unei treimi – în care intră și sfințenie –, formată din d-nii Vintilă Brătianu, Iorga și Vaida; aceste trei nume, socotite după regulile speciale, dau numărul fatidic 666. Se poate ca aceste trei personalități să facă o singură persoană?

Dar să ne întoarcem la timpuri mai vechi, care sunt așa de departe, că nu ni se par tocmai așa de urâte, înainte chiar de *Apocalipsă*, înainte de Hristos, oamenii se văitau, pare-se, cam așa cum se vaită și azi, și Profetul Ieremia a grăit durerea lor demult. Au fost și pe atunci vremuri apocaliptice.

Nu cumva sunt aceste vremuri viața obișnuită pe pământ, iar omul, „animalul care se vaită"?

Și tot căutăm aiurea, adică să ne vie de aiurea „ceva", credem că este aiurea „ceva". Nu este oare cumva această credință păcatul strămoșesc?

Problema religioasă

În vremea din urmă, *problema religioasă* a ieșit la iveală din cadrul mort teologal și a năvălit, ca scăpată din cătușe și țipând, în piața publică plină de alte preocupări. Oamenii s-au strâns împrejur și se uită mirați. Nu-și mai aduc aminte de ea. Claustrarea a ținut mai mult de un secol.

Între cercetători, două direcții s-au dat la iveală. Una, să-i zicem, după un calificativ care-i place îndeosebi, voievodală, iar cealaltă, ecumenică; de la o mie patru sute sau de la trei sute. Amândouă rămân strict ortodoxe și caută la Ortodoxism cu exaltări de slavofili sau elenizanți.

Tăgăduirea nu poate lipsi nici ea. Teza aduce, chiar numai prin faptul că e pusă, antiteza. *Istoria civilizației române moderne*, în volumul ei dintâi: *Forțele revoluționare*, izbește în Ortodoxie ca o sabie de cavaler fără pată într-un balaur medieval. Criticul schimbat în sociolog, pe urmele atâtor mari înaintași, de la Gherea până la Ibrăileanu, se întoarce spre catolicism și lasă Răsăritului pe poeții și filosofii îndrăgostiți sau convinși de credința strămoșească.

D-l Lovinescu încearcă a dovedi, cu argumente pe care le-am învățat cu toții din școală, în câtă civilizație ne-am scălda astăzi dacă, în loc să ne închinăm Bizanțului, ne-am fi dat sufletele în dăsagii călugărului franciscan pornit spre Roma.

Mărturisim că ne simțim legați de cine se luptă să pătrundă ceea ce e și să puie șir în urzeala sufletului românesc. Munca lor e mai grea și, chiar prin aceasta, mai rodnică.

„Piatra din capul unghiului"

Gala Galaction[1] a scris o carte[2] care e mărturisirea credinței noastre ortodoxe, în ce are ea mai esențial și mai caracteristic. Adresată unui tânăr preot frământat de îndoielile tulburei noastre vieți bisericești și religioase în genere; preot care există în adevăr, pe care cei de vârsta noastră l-au cunoscut pe băncile universității, dar pe care grozava ignoranță în cele sfinte ca și iacobinismul total lipsit de adâncime sufletească al învățământului nostru teologic îl multiplică până la a face din el tipul comun, elementul de criză al actualei preoțimi. Nu un vinovat, ci o biată jertfă sângerândă a unei Biserici până mai ieri analfabete, terorizată de prestigiul calp al „științei", cu care nu a avut decât atingeri periferice și – calitativ – suburbane.

Cartea părintelui Grigore ar fi provocat ieri doar o ridicare din umeri; ea poate fi astăzi o faptă izbăvitoare. Într-atâta s-a schimbat în ultimii ani perspectiva noastră spirituală. Căci cele două teze fundamentale ale cărții: 1) nu e decât o mântuire – prin Biserică; 2) nu e pentru noi decât o Biserică adevărată – a noastră, sunt bunuri comune ale vremii. În așa măsură, încât chiar o foaie ca „Adevărul literar", chiftind de intelectualitate și hiperrafinament, nu mai poate ocoli chemarea către o reînnoire religioasă. (Ah, între paranteze, demnitatea științifică a „Adevărului literar", jignită de superficialitatea noastră de foileton! Ce mișcătoare înțelegere dovedește ea pentru toate lucrurile astea, când ne recomandă să revenim la... *Metaphysische Anfangsgründe*... a lui Kant!)

Acum, evident, necesitatea unei reînvieri a vieții religioase, ca și faptul acestei reînvieri nu sunt același lucru cu persistența în vechea noastră formă de credință. Întoarcerea la Dumnezeu este un fenomen mai general, provocat, pe de o parte, prin jalnicul faliment al pozitivismului și prin goliciunea spăimântătoare a cultului unui *grand être*[3] al umanității, pe da alta, prin inconsistența și deznădăjduitoarele efecte ale panteismului, care, un moment, făgăduia să devină limanul mântuirii pentru toți intelectualii. Deci nu în afirmarea necesității și a faptului conversiunii religioase stă adevărata valoare a cărții părintelui Grigore. Această afirmare e astăzi aproape generală. Numai că, mare majoritate a oamenilor, ajunși în fața problemei religioase nu printr-un act pozitiv de credință, ci printr-o operație negativă de înlăturare a tuturor celorlalte „absoluturi", dovedite insuficiente, crede că nevoia noastră de absolut nu poate fi astăzi îndestulată decât printr-o religie nouă; formele „vechi" de religiozitate, perimate prin simplul fapt al evoluției istorice, nemaiputându-se încadra în chip eficace în structura spirituală contemporană.

Aici însă atitudinea lui Gala Galaction intervine hotărâtă și restauratoare: împotriva oricărei înnoiri de dogmă. Pentru părintele Grigore, atitudinea aceasta izvorăște dintr-un act integral de credință. Pentru noi, ea poate să aibă însă și alte înțelesuri – și anume, înțelesuri construite cu elemente cari stau chiar la îndemâna noilor reformatori. Numai că drumul părintelui Grigore e deocamdată singurul constructiv.

Problema este îndeajuns de vastă; să căutăm a-i descoperi cel puțin încheieturile cele mai de seamă. Nu pe cele metafizic-teologice, care sunt mai greu de urmărit, ci pe cele „istorice”.

Voi spune deci că o nouă religie este astăzi imposibilă, din motive cari stau în însăși esența și originea religiei. Dar ce înseamnează această afirmație?

Cea mai de seamă dificultate pe care o întâmpinăm la înțelegerea vieții religioase provine din faptul că noi aplicăm categoriei „sanctității” rețetele de cunoaștere pe care le întrebuințăm sau pe care le-am scos din teoria științei. Și, ce e mai grav încă, noi construim așa-numitul *apriori* nu din Logosul care stăpânește întreaga existență, ci din elementele structurale ale unei rațiuni *subiective*, care totuși rămâne aceeași de-a lungul vremilor și culturilor.

Înlăturând însă această ultimă presupoziție, care nu e, în fond, decât o prejudecată, se pune întrebarea dacă nu cumva cunoașterea subiectivă, condiționată nu e pasibilă de o desfășurare *istorică*. Și nu va fi, prin urmare, greu de admis că există funcțiuni și organe subiective de cunoaștere diferite, cu aplicație la diferite sfere de realitate: ireductibile una la alta și împărțite în omenire după rase și culturi – după fazele de viață ale marilor culturi. De unde ar urma că fiecare cultură judecă și valorifică *întreaga* existență, după o metodă și un criteriu care îi sunt proprii.

Evident, față de filosofia iluminată a veacului al XVIII-lea, care trăia doar cu ideea unei rațiuni abstracte, vecinic identică cu ea însăși în funcțiunile ei, această concepție istorică a cunoașterii poate să fie mai suplă și mai fecundă. Ea este însă fatal stăpânită de „legea” progresului, gravă prejudecată a spiritului contemporan, care, propriu-zis, devine un criteriu pentru măsurarea gradului de existență și o metodă de selecționare a realității.

Aplicarea acestei gnoseologii pozitiviste la facultățile religioase ale omului a transformat religia într-o simplă categorie istorică. În această ipostază, ea este, evident, pasibilă de schimbare, de „progres” și de înnoire. Dar: vorbesc deci de înnoire religioasă, nu a putinței omenești de a-și împrospăta puterile de rugăciune și de adorare, ci de înnoire a conținutului de adevăr a religiei noastre, numai cei care ajung la aceste probleme pe drumul pozitivismului. E însă acesta drumul potrivit?

Mai sunt oare și alte drumuri? Probabil. Îmi închipui că generația noastră filosofică are o problemă de rezolvat a ei, proprie, care a lipsit veacului trecut: problema treptelor de cunoaștere. Și, în legătură cu ea, problema delimitării planurilor de realități; există, în ordinea cunoașterii, un plan filosofic [și] un plan religios de realitate. Fiecare de sine stătător, cu metodele lui proprii, ireductibil unul la altul. Probleme, evident, nerezolvite încă, dar a căror rezolvare va face imposibilă afirmarea unei noi religii.

Până atunci, dorinței de „progres” religios nu i se poate împotrivi decât faptul masiv și biruitor al adevărului trăit. Adică, tocmai așa cum face Gala Galaction.

„Sufletul mistic"*

De curând, d-l C. Rădulescu-Motru, comentând fenomenul de recrudescenţă pe care îl trăieşte „sufletul mistic", îi găsea explicarea în posibilităţile moderne de comercializare ale acestei manifestări spirituale. Explicaţia nu mi se pare fericită; oricât de ingenioasă şi de adaptată ritmului vremii ar fi ea.

Nu doară că aş considera interpretarea d-lui Motru ca peiorativă. Dar a admite „comercializarea" ca resort principal al ofensivei sufletului mistic înseamnă a nega în bună parte puterile *reale* ale acestei ofensive, acordând o proporţie exagerată elementului de artificios şi de modă al întregii renaşteri mistice contimporane.

Nu voi tăgădui: un fel de îmbulzeală a snobilor şi a iubitorilor de neobicinuit s-a produs, desigur, în jurul noului misticism; recunosc că, pe alocurea, zarva indiscretă şi superficială a *dandy*-lor… spirituali ameninţă să confişte şi, deci, să sugrume în ridicol sau neseriozitate această mişcare. Comercializare, desigur. Dar ea să fie oare marele motor al asaltului nostru către cer? Comercializarea este doar un sistem de exploatare. Ea se poate aplica oricărui fel de a valorifica viaţa; oricărei perspective spirituale. De ce însă comercializarea se exercită astăzi *tocmai* asupra sufletului mistic şi de ce prinde astăzi comercializarea acestui suflet? Succesul negustorilor de idei, atitudini şi crezuri ar fi fost oare acelaşi dacă în loc de misticism ei ar fi comercializat, la 1925, enciclopedismul veacului al XVIII-lea şi filosofia iluminării? Am, mi se pare, tot dreptul să mă îndoiesc.

Prudent este doar să constat faptul recrudescenţei şi să-l descriu. Pot încă să-l înscriu în cadrul unei afirmaţiuni mai largi, pe care o socotesc fundată; că, anume, sunt în istorie perioade în care sufletul omenesc e mai aproape de Dumnezeu, după cum, iarăşi, sunt ţinuturi pe pământ unde – ca să vorbesc ocolit – Dumnezeu se arată cu predilecţie. Dar să-l explic? La urma urmelor, oricât de sceptic m-aş ţine, personal, faţă de eficacitatea explicaţiilor noastre în genere, aş putea să-l şi „explic"; însă nu aşa cum – *sauf le respect que je lui dois*[1] – o face d-l Motru; adică nu în cadrul unor preocupări psiho-sociologice (cari, în acest caz special, sunt irelevante), ci a unora de filosofia istoriei.

Perspectiva psiho-sociologică şi-a arătat valoarea. (Vorbesc, evident, numai pentru această împrejurare.) Ea a izbutit să caricaturizeze, să bagatelizeze o mişcare adâncă, reală şi fecundă. Chiar când această perspectivă a fost mânuită de d-l Motru, gânditorul nostru de o metodă atât de sigură, de o acuitate analitică aşa de impresionantă, de o probitate ştiinţifică aşa de severă.

Şi, pe urmă, mi se pare că studierea misticismului contimporan este încă prematură; dacă, bineînţeles, voim să studiem fenomenul în întregul lui; căci mişcarea e abia la început; şi nu se arată decât semne rare că ea ar avea de gând să se smulgă din faza de tendinţe confuze pe care o trăim noi astăzi.

* Cu prilejul studiului din „Gândirea", an II, nr. 4–5.

Propriu-zis, deocamdată noi nu facem decât să lichidăm raționalismul; nu raționalismul adevărat, cu care misticismul a trăit întotdeauna în cea mai rodnică pace; ci raționalismul cartezian, care este o răsturnare și, mai departe, o falsificare prin unilateralitate a celui adevărat. Îl lichidăm:

în filosofie, prin noile curente antiintelectualiste, cari, în partea lor constructivă, sunt doar biete gânduri de milogi spirituali, fără vlagă; fără disciplină și fără curaj; dar a căror critică este adesea corozivă, și anume, fără leac;

în politică, prin punerea sub observație a regimului parlamentar și democratic; prin îndreptarea interesului către formele vii și concrete de gospodărire; prin prețuirea din ce în ce mai accentuată, în trebile publice, a omului de meserie și de specialitate; într-un cuvânt, prin precumpănirea concepției organice asupra celei contractuale;

în artă, unde Cocteau, von Unruh sau Hasenklever, Satie, Poulenc sau Schönberg, Picasso, Brâncuși sau Kokoschka disociază toate unitățile conceptuale ale artei, încercând sinteze originale, în propriu acestui plan de realități;

în viața religioasă, prin atacurile repetate și concentrice împotriva protestantismului, această desanctificare săracă și mioapă a cerului și... umanizare a lui Dumnezeu.

Dar de aci și până la misticismul constituit, capabil de realizări precise în ordinea spirituală, mai va; căci Bergson nu este – ca esență – încă Plotin, Picasso nu este Fra Angelico și nici... Max Scheler – San Juan de la Cruz sau Ioan Scărarul.

Cine vrea să fie drept cu actuala frământare a sufletului omenesc va trebui să spună că o dorință de „altceva" există; că această dorință de noutate plutește deja în larg în apele transcendenței și prin aceasta își desemnează eventualitățile mistice; dar că, deocamdată, ea nu a ieșit din faza de intențiuni. Misticism bine definit? Greu de spus. Pentru moment numai un fel de bâzâială neliniștită: *Schwärmerei*[2]. Foarte interesantă și respectabilă, desigur; dar nu încă misticism. Căci, nu am crezut că mai e nevoie să o amintesc – dar văd că e nevoie să o fac: să nu se uite că misticismul presupune o disciplină mintală și de atitudine, o preciziune și o supraveghere tot așa de severă – *cel puțin* tot așa de severă – ca aceea a raționalismului scientist. Cine nu înțelege acest lucru e zadarnic să mai studieze mișcarea.

Ce așteaptă misticismul ca să se precizeze? Dezvoltarea lui normală; maturitatea lui; geniul care să-i dea expresie; ceea ce e tot una; căci atunci când revoluția mistică va fi încheiată, în chip necesar îi vom culege floarea.

În orice caz, generația noastră nu va trăi întâmplările acestea. Dar abia suntem la poalele muntelui; și iată de ce încercarea de a bănui perspectivele cari se deschid abia în vârf mi se par premature.

Teodor Studitul, părintele Dionisie şi ajutoarele sale

Am intrat în „serie neagră" de ignoranţă. Mai ieri „Adevărul" ne sfătuia prieteneşte să ne revedem cunoştinţele elementare de filosofie, pe care nu le-am mai poseda[1]. Ocupaţi cu memorizarea opusculului lui Faguet, *Initiation philosophique*, pus nouă gratuit la dispoziţie de un doctor[2] din redacţia „Adevărului", iată-ne surprinşi de o acuză tot aşa de gravă şi tot aşa de fundată din partea foii „Glasul monahilor"[3].

Părintele Dionisie şi-a luat ajutoare la gazetă. Ne bucurăm. Dar de ce trebuia să cădem tocmai noi victime ale competinţei stătute şi, deci, fugoase, a noilor colaboratori? „Nu cunoaştem pe Pargoire". Ştiţi, Pargoire, *Istoria Bisericii bizantine*[4]. Adică, de unde s-o ştiţi? E o carte aşa de rară, aşa de valoroasă, aşa de ştiinţifică! Ea nu se găseşte decât în mâinile specialiştilor, şi noi, bieţii, abia auzim acum de ea.

Lucrurile stau astfel: am crezut că, în frământările vieţii monahale de la noi, e nevoie să afirmăm principii disciplinare severe. Ajutoarele părintelui Dionisie Lungu se înarmează cu Pargoire şi ne dovedesc că în istoria Bisericii călugării au avut adesea o acţiune protestatară. Cum se poate să nu ştim noi lucruri aşa de elementare! Cum se poate să nu-l cunoaştem pe Pargoire!

Ştiinţa noilor noştri preopinenţi este impresionantă. Dar noi preferăm să stăm de vorbă cu părintele Dionisie. Era şi mai cinstit, şi vorbeam şi de la inimă la inimă.

Meseria de cărturar este grea. Şi chiar un simplu Pargoire – fie el şi în ediţia veche – se mânuieşte dificil. Căci faptele aduse împotriva noastră sunt exacte; dar, vai! părinte Dionisie, spune omului d-tale că aceste fapte nu sunt împotriva noastră! Cercetaţi din nou „argumentele" şi veţi vedea că nici unul din faptele indicate nu sunt proteste împotriva ierarhiei bisericeşti. Se puteau alege exemplele mai bine. Dar să fim noi oameni de treabă – şi să uşurăm situaţia!

„Probe" se puteau găsi. Chiar în Pargoire. Şi chiar din viaţa lui Teodor Studitul, pe care îl aminteşte anonimul nostru preopinent. Anume, protestul împotriva patriarhului său. Sunt şi alte cazuri, mai vestite: sfânta Caterina şi Savonarola, iarăşi de-a dreptul împotriva papei şi a ordinei ierarhice stabilite. Şi se poate continua.

Dovedesc însă aceste cazuri ceva împotriva tezei noastre?

Urmăriţi ce s-a ales din aceste răzvrătiri, pornite din cea mai curată şi mai adâncă viaţă creştină; stabiliţi rezultatele şi faceţi bilanţul tulburărilor şi dezastrelor spirituale. Amintiţi-vă, în altă ordine, de celebrele *Provinciale* ale lui Pascal şi recunoaşteţi cum înfrângerea disciplinei religioase a dus la pătimaşa falsificare de texte, care pătează pentru totdeauna viaţa de eroică suferinţă creştină a lui Pascal.

Părinte Dionisie, punctul nostru de vedere rămâne în picioare. Dar nu ne mai trata cu „ştiinţă", că, iată, ajungem să te punem alături de Pascal – şi nu e serios nici pentru noi, nici pentru cucernicia ta.

Misticism?...

Cu ce mândră siguranță protestă mai ieri poetul Nanu[1], în numele celor foști la „Cuibu-cu-Barză", împotriva lui *credo, quia absurdum*!... Îl simți cât de îndurerat disprețuiește pe toți cei cari nu posedă „regulile elementare ale logicei" sau nu fac uz de ele. Și îți închipui cât de jos, pe scara pierzării, stau în ochii lui sufletele noastre pustiite de „absurditățile" Ortodoxiei!

Să ne fie soarta chiar așa de grozavă? Mă gândesc adesea că inventivitatea minții omenești nu e fără margini; prea se repetă situațiile pas cu pas și prea aceleași vorbe se aruncă în cumpăna discuției. Știți cum scria pe vremuri Eunomius[2] către Grigorie de Nyssa[3]? „Voi cuteza a gândi imposibilul". Căci, vai! nici Grigorie nu prea stăpânea „regulile elementare ale logicei"!

Logică, desigur, nu avem, sau, mai bine, nu avem logică unde nu e nevoie de ea. Iată de ce întâmpinarea tuturor pseudo-creștinismelor raționaliste nu ne rușinează. De la ortodocși la protestanți deosebirea este fundamentală; noi întrebăm dacă *trebuie* să gândim așa; ei, dacă *pot* să gândească așa. Drumurile noastre merg pe la Ghetsemani, prin grădina jertfei acceptate; *credo, quia absurdum* este doar durerosul sacrificiu al intelectului; pe care orice creștin trebuie să-l facă: senin și cu convingere; căci e sacrificiul trupului.

Cred, cu toate că e absurd; cred, tocmai pentru că e absurd; căci în dușmănia minții față de credință eu văd tocmai putința unei vieți mai înalte.

Nu e nimeni așa de pedepsit de Dumnezeu ca să disprețuiască cunoștința. Dar care cunoștință? Pe cea dată de „regulile elementare ale logicei"? E prea puțin, în genere; iar *aci* nu e nimic. *Credo, quia absurdum*, asta a spus-o Tertullian. De ce nu se citează însă cu aceeași asiduitate Anselm din Canterbury? Căci al său *credo ut intelligam* este împlinirea istorică și logică a celui dintâi. E mai puțin cunoscut? Mă îndoiesc. E mai puțin comod pentru o argumentare ad-hoc? Se poate, dar nu ar fi un motiv. Motivul este altul: când ai pornit pe drumul rațiunii, ți-e frică să mergi până la capăt, căci nu știi unde poți să ajungi.

Vrem să cunoaștem; dar nu după „regulele elementare ale logicei", ci după îndurarea lui Dumnezeu, așa cum stă scris: *Videmus nunc per speculum, in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum* (*I Cor.* 13, 12)[4].

Iar pentru aceasta mărturisim hotărât: *credo, quia absurdum*!

Rațiune și credință

La Piatra-Neamț se adună în congres Asociația Tinerilor Creștini. Sunt cele mai bune nădejdi ale noastre, acești tovarăși care se doresc după o viață purifi-

cată de lumina credinţei. Dar, deocamdată, cei mai trişti dintre tineri; căci zilele lor sunt arse de îndoială, iar ceasurile de odihnă, frământate de vecinice socoteli cu ei înşişi.

... Până când le va lumina în suflete bucuria cea mare. Care nu se refuză nici unui cercetător hotărât, dar care se capătă numai cu greu.

Căci mintea noastră se zbate de-a pururea între antinomii. Conştiinţa modernă a afirmat-o prin Kant; antinomiile lui sunt, desigur, nefericite; dar simţul lui pentru caracterul antinomic al raţiunii e de o precizie şi o tărie clasică. Raţiunea îmbucătăţeşte universul; ea desface şi despică totul şi numai în mintea purtătoare de Dumnezeu a ascetului începe vindecarea existenţei, închiderea rănilor lumii. Antinomia este urmarea despicării universului prin raţiune; iar împăcarea şi unitatea lui cea nouă nu se înfăptuiesc decât dincolo de această raţiune însăşi.

Am zice, în Dogmă. Dar nu în dogma care este pentru mintea noastră slăbănoagă numai o normă regulativă, ci în dogma ca adevăr intuitiv, deschis de Revelaţie. Căci, în adevăr, pentru mintea noastră obicinuită, dogma nu e decât un „imperativ categoric"; ea este însă o axiomă, evidentă prin ea însăşi, pentru raţiunea purificată şi potenţată prin rugăciunea şi fapta creştină.

Unde nu e antinomie, încetează dogma; căci avem de-a face cu o afirmaţie raţională, cu o propoziţie ştiinţifică; ce nevoie să mai *credem*, ce nevoie să ne mai purificăm prin rugăciune şi faptă?

Dar unde nu e dogmă, încetează religia. Şi cădem iarăşi în lotul raţiunii, care nu poate pătrunde în intimitatea obiectului religios, şi nici nu-l poate cuprinde în totalitatea lui.

De aci, tinerii mei prieteni, şi erezia; care nu e decât o afirmaţie raţională unilaterală, aşezată în locul adevărului absolut, cu pretenţii de adevăr absolut. Căci doar asta înseamnează *airesis:* alegere, aplecare spre ceva, deci unilateralitate. Erezia este unilaterală chiar când – după împrejurări – natura ei mistică e de netăgăduit; pentru că la originea ei stă tot un act de alegere, al raţiunii.

Pe când Ortodoxia e religie pură; şi e, ca atare, universală în afirmaţiile ei. Iar pentru cei frământaţi de nevoia universalităţii – singura cale de împăcare cu sine.

... Iată ce aş fi spus prietenilor cari m-au chemat la congres, dacă treburile mele de fiecare zi mi-ar fi îngăduit să mă duc la Piatra-Neamţ.

„Horoscopul religiilor"

Nu se poate spune că renaşterea religioasă actuală urmează necondiţionat căile unei credinţe sigure. Aş crede mai degrabă că interesul nostru pentru actul religios însuşi nu se manifestă la cea mai mare parte din noii christianizanţi decât în forma ocolită a unei curiozităţi vii şi proaspete faţă de problemele isto-

ric-religioase, deocamdată. Este notorie celebritatea (nu voi zice științifică dar, în orice caz, celebritate pentru marele public cititor) la care a ajuns broșura lui Couchoud asupra vieții îndoielnice a lui Iisus. Și totuși, tema nu era nici măcar nouă. Sunt mai bine de 20 de ani de când Drews a adunat într-o carte – aproape de popularizare – toate argumentele care se puteau aduce împotriva existenței istorice a lui Hristos. Cărții îi zice *Christus mythe* și trebuie să fie epuizată demult. Dar probabil că tema aceasta pasionează, de vreme ce Couchoud a fost întâmpinat de succesul de librării cel puțin pe care îl aminteam, iar Drews se simte dator să revină în problemă cu o lucrare voluminoasă de sistematizare și de rezultate noi: *Die Entstehung des Christenthums aus dem judischen Gnostizismus.*

Am cercetat și această nouă lucrare; ea nu adaugă, principial, nimic nou la teoria: creștinismul este o eră sincretistă, născută în chip natural din fărâmiturile religiilor învecinate. Aci chiar erudiția nu este mai impresionantă. Totuși, cartea se va căuta, am văzut eu cu ce interes aproape doritor de senzații tari s-a apropiat de ea un intelectual; și îmi dau seama ce înseamnă necesitatea de „roman polițist" chiar și în știință, pentru cărturarii zilelor noastre.

Că n-ar fi existat, asta poate să fie temă de roman senzațional; operă științifică e mai greu. De aceea, în cercul oamenilor de meserie asemenea lucrări nu sunt luate în serios. E ciudat însă că, de data aceasta, cu prilejul apariției ultimei cărți a lui Drews, unii protestanți s-au supărat. Că tocmai protestanții se supără, asta e latura amuzantă a lucrului. Căci, atunci când încerci să transformi o religie într-un eveniment pur și simplu istoric, așa cum a făcut-o critica protestantă de-a lungul întregului veac al XIX-lea, calea este deschisă pentru orice fel de exagerări. Couchoud, Drews și tovarășii nu sunt decât consecințele naturale ale pozitivismului istoric anglo-german, aplicat la istorie.

Vom observa totuși că, deși în cea mai caracteristică și mai autentică linie de gândire protestantă, metoda aceasta e ceva mai veche. În *Storia della filosofia italiana* a lui Gentile, asemenea încercări sunt urmărite – evident, incidental și în alt cadru de preocupare – până în veacul al XIII-lea. (Indicații importante se găsesc, de altfel, și în Renan, *Averroès et l'Averroïsme*.)

Considerarea religiei creștine ca un fenomen *natural*, care poate avea deci un început și un sfârșit, stă în legătură cu... astrologia. Stranie întâmplare, care face ca la originea gândirii pozitiviste să se descopere tocmai o preocupare așa de disprețuită de spiritul științific modern. (Să nu uităm, de altfel, că întreaga știință modernă își are originea în asemenea preocupări fantastice: magie, alchimie, astrologie, geomanție etc.)

Istoricește, calea urmată de gândirea veacului al XIII-lea este foarte normală. Deja Pietro d'Abano începuse a desprinde fondul naturalist al tuturor științelor oculte, deschizând perspective noi filosofiei naturii. Nou este doar faptul că influxul astrologic, care era îndeobște admis pentru anumite fapte naturale, este extins și asupra ciclurilor de evenimente de origine divină. Această simplă trecere de la un câmp de fapte la altul nu a fost înțeleasă în grava ei semnificație. Dante însuși, a cărui severă dependență de dogma Bisericii este îndeobște cu-

noscută, spune în *Convivio* că matematicienii, prin virtuțile artei lor, pot stabili din nou care a fost cea mai bună poziție a cerului și pământului, conjunctura favorabilă, adică, sub care coborî Fiul lui Dumnezeu-Tatăl.

Evident însă că o asemenea atitudine înseamnă începutul unei noi epoci în istoria gândirii și orientării omenești. Căci de aci până la întrebarea dacă nu cumva se pot stabili condițiile în care se nasc și mor religiile nu e nici măcar un pas. Evenimentul nu putea să treacă cu totul neobservat. Este adevărat că un Albertus Magnus sau chiar un Thomas Aquinas recunoșteau că, într-un fel, corpurile cerești pot fi cauze ale întâmplărilor de pe pământ și ale acțiunii omenești în genere; dacă nu cauza *cogentes*[1], cel puțin *disponentes*[2]. Dar extinderea acestui punct de vedere la nașterea lui Hristos era o chestiune cu mult prea delicată. Ea a fost chiar combătută de Biserică de la Augustin până la Pico della Mirandola.

Este captivant totuși să urmărești infiltrarea astrologiei în structura intimă a Bisericii catolice și contaminarea doctrinei acesteia, ca și sforțarea Bisericii de a paraliza acțiunea evident dizolvantă a ocultismului, prin interpretarea influxului considerat *real* de către astrologi, în sensul nu al unei *cauzalități*, ci al unei *semnificații*. Operația aceasta nu a avut succes. Până la sfârșit, spiritul public a fost cucerit de astrologie.

Și astfel s-a ajuns – fără prea mare scandal – la *Horoscopul religiilor*. La stabilirea unui asemenea horoscop se consideră orice religie ca o întâmplare umană și naturală; o supunea deci acelorași legi sub care trăiește întreg universul, se desfăcea religia de aparatul său de minuni; și se egalau toate religiile între ele, din punct de vedere natural și istoric. Dacă ne gândim la actualele metode protestante, pozitiviste, principial nici ele nu fac mai mult.

Troilo a adunat într-un studiu destul de bine documentat câteva date asupra acestor horoscopuri. Amintește el acolo și de Pietro d'Abano, și de vestita carte *De tribus impostoribus*, în care cei trei impostori erau Moise, Iisus și Mahomed, și de Pietro Pomponazzi. Pe o distanță de trei secole se întind aceste încercări de desanctificare a religiei, care, în noua structură spirituală a Renașterii și a Reformei, trebuiau să se generalizeze. Așa s-a și întâmplat.

Iată însă că în atmosfera de astăzi încercările protestanților apar ca fapte revoluționare. Să o spunem lămurit – dacă mai e nevoie –: nu sunt.

Am indicat pe premergători. Rezultatul acțiunii lor? După 400 de ani de la acțiunea lui Pomponazzi, lumea este mai doritoare de religie adevărată și, deci, de credință ca oricând.

Metoda istorică în cercetarea religiei ar fi bună. Se pare însă că nu e tot.

Religie şi psihanaliză
(Consultaţie cerută din afară)

Între multele blestemăţii cari caracterizează epoca noastră de lichidare şi prefacere spirituală, se arată – şi se pare că chiar în Basarabia noastră – şi diverse secte erotice clandestine, cari, în lipsă de altă ocupaţie mai ordonată, îşi caută o justificare „ştiinţifică" a aberaţiilor lor trupeşti. Adeptul unei asemenea secte nelinişteşte cu biata lui dialectică analfabetă pe o seamă de tineri dintr-un oraş de margine a ţării. Ei ni se adresează, deci, cu rugămintea de a le da, prin ziar, câteva lămuriri cu privire la interpretarea freudistă a religiei.

(Acum, evident, un ziar nu e o revistă, şi el se pretează numai cu greu la asemenea consultaţii. Cum însă, pe de altă parte, nu aş voi să las fără nici un răspuns rugămintea tinerilor noştri cetitori, am să încerc totuşi o lămurire. Rog însă pe corespondenţii mei să noteze că e o *excepţie*, şi să nu revie cu rugăminţi suplimentare. Cel mult ar putea să mi se adreseze personal; şi le voi răspunde... dacă voi avea timp.)

Să deosebim în aşa-numita interpretare psihanalitică a religiei două probleme distincte: a) viaţa personală a omului religios; b) fenomenul religios însuşi; distincţia este necesară, pentru că şi faptele şi interpretările sunt altele.

Şi acum lămuririle:

I

S-a observat că viaţa omului religios este frământată de o mulţime de vedenii, pe cari respectivul le pune pe seama ispitirilor diavolului. Ce sunt aceste ispite? Răspunsul psihanalizei este simplu.

Freud afirmă că toate stările de conştiinţă de natură instinctuală, cari dintr-un motiv sau altul ne sunt neplăcute, sunt comprimate de noi şi alungate oarecum cu voinţă în subconştient, unde o bucată de vreme rămân ca moarte. Cum însă în natură nimic nu se pierde, aceste reprezentări dau cu timpul năvală în conştiinţă; la început numai ca motiv pe care se clădesc visele, mai târziu când ele se înmulţesc şi presiunea lor devine mai puternică, cu tendinţa de a pătrunde în viaţa conştiinţei în stare de veghe. În acţiunile individului intră prin aceasta un element iraţional, al cărui izvor rămâne de cele mai multe ori necunoscut; viaţa gândurilor lui este tulburată de aceste reprezentări, cari se ridică din inconştient; iar afecţiunile nervoase pot merge până la neurastenie şi isterie.

Aceasta ar fi, pe scurt, explicaţia vedeniilor, halucinaţiilor, ispitelor la cari sunt supuşi sfinţii. Până aci însă nimic senzaţional. Asemenea explicaţii au mai încercat şi alţii. Ne aducem doar aminte de sinistrul şi dezgustătorul caraghioslâc „ştiinţific" în patru volume al lui *Binet-Sanglé*, intitulat *La Folie de Jésus*[1].

Freud însă are şi o teorie proprie. El pretinde, anume, că, dintre toate reprezentările cari nu ne convin şi care, prin urmare, sunt mai ales comprimate, cele

mai supărătoare sunt cele de natură sexuală. Grupul cel mai frecvent al reprezentărilor cari provoacă așa-numitele nevroze ar fi, așadar, cel sexual.

Asta este toată teoria.

Și acum, comentariul.

Să presupunem că teoria ar fi perfect exactă (ceea ce totuși nu e cazul); când ar fi viața sfinților explicabilă prin psihanaliză? 1) Când în adevăr ispitirile s-ar dovedi că sunt de natură isterică (și, pe urmă, ce înseamnează isterie? Știe cineva să spuie precis? I-am fi, toată lumea, recunoscătoare!). 2) Când s-ar stabili că originea acestor vedenii isterice stă exclusiv în reprezentări de natură sexuală.

A dovedit cineva aceste două afirmații? Mi se pare că nu. Atunci?

(Spre dezolarea amatorilor de teorii pornografice trebuie, de altfel, să adaug că conceptul de sexualitate pe care îl întrebuințează Freud este cu mult mai larg decât cel curent; așa de larg, încât el devine neprecis și irelevant.)

Iată deci că, redusă la ultima ei expresie, dar totuși riguros exactă, noua știință a psihanalizei nu se dovedește capabilă să explice viața personală a omului religios.

Să vedem atunci cum se comportă această teorie față de fenomenul religios însuși.

II

Transformând conceptul de sexualitate și lărgindu-i înțelesul, Freud a ajuns și la alte încheieri. Și anume el pretinde că tot așa după cum o mașină poate transforma, de pildă, căldura în lucru mecanic, respectiv în mișcare, sexualitatea are putința să-și transforme energia ei într-o activitate spirituală. Despărțită, prin comprimare, de obiectul ei natural, sexualitatea își caută un alt obiect, mai adeseori abstract, asexual, care e în stare să devieze energia de la linia ei originar sexuală și să o îndrepte pe calea unui proces de creare spirituală. Această transformare o numește Freud *sublimare*. De o astfel de natură ar fi, între altele, conform psihanalizei, creația în ordine artistică: energie sexuală deviată.

Această concepție a fost aplicată și la explicarea faptului religios, care nu ar fi decât rezultatul devierii energiei sexuale. Numai că, în fața problemei religiei, conceptul freudist de sexualitate s-a dovedit insuficient. *Thomas Achelis*[2], care a încercat o interpretare psihanalitică a religiei, recunoaște acest fapt și apelează la o derivație metafizică a psihanalizei, și anume la teoria lui *Hans Blüher*, care înlocuiește noțiunea cvasi-fiziologică de sexualitate, prin aceea metafizică de *eros*.

Două sunt, așadar, momentele mai însemnate în teoria psihanalitică a faptului religios: sublimarea și erosul. Care sunt însă semnificația și valoarea acestei teorii? Să mărturisim: mediocre, nesigure și, din punct de vedere al disciplinei științifice, inferioare.

1) Ea nu contestă existența fenomenului religios și nici a unui plan religios ontologic; ci încearcă numai o descriere a procesului religios din om. Deci, în cel mai bun caz, psihologie și nu metafizică. Metodă falsă și analfabetă.

2) Teoria sublimării poate fi cel mult sugestivă. Ea nu e însă nici precisă, nici științificește stabilită, ca corespunzând unor fapte.

3) Conceptul de eros nu are nici un fel de limite. Contactul lui cu vechea sexualitate freudiană este aproape nul. Deci, chiar dacă interpretarea psihanalitică a religiei ar fi stabilă, aceasta nu însemnează că religia e în funcție de sexualitate.

Iată chestiunea schematic expusă.

Situația e destul de clară. Teoreticianul respectivei secte basarabene nu prea are habar de lucruri. Nu face nimic; suntem siguri că va stărui în teoretizări. Cei mai aprigi apărători ai „științei" au fost întotdeauna analfabeții.

Religie și morală

Spre deosebire de părerea filosofilor „științifici" și „spiritualiști", cari afirmă că religia ar fi o metafizică pentru proști, ne permitem să credem că nu există un mai mare dușman al religiei și religiozității decât analfabetismul. Nu analfabetismul bietului om de la țară, care posedă uneori atâta bun simț, cât să suplinească trei diplome de licență; ci analfabetismul... cultural, analfabetismul omului cu carte.

Bucuria celor cari asistă și promovează o renaștere religioasă în zilele noastre cată a fi serios înfrânată față de îndatorirea ce și-o simt – uneori numai din modă și din sărăcie sufletească – câteva duzini de intelectuali, de a sprijini, cu de la ei voie și însărcinare, mișcarea religioasă.

Iată, acum, o foaie bucureșteană, care pe vremuri ne obicinuise cu seriozitatea și precizia de gândire, că a sărit în ajutorul lui Dumnezeu. Evident, cu sfaturi și cu programe. Aflați, deci, domnilor cetitori, cari vă veți fi frământat capul și sufletul cu problemele dumnezeiești, că religiozitatea noastră contemporană suferă din pricină că nu-și cunoaște lungul nasului și că vrea să fie mai mult decât o morală. Așa cugetă și scrie târtița noastră modernistă, care s-a hotărât, în sfârșit, să vorbească, pentru a ne lămuri și a ne curma îndoielile.

Numai că, vedeți, îndoielile noastre rămân. Creștinismul, un sistem de morală? Identificarea aceasta e și neînțelegătoare, și falsă. Nu există nici o religie pe lume care să se reducă, pur și simplu, la o morală. Din orice atitudine religioasă decurge, pentru cel care o practică, un anumit fel de comportare față de realitățile concrete. Această comportare se poate formula și codifica, constituindu-se într-un sistem de morală. Dar sistemul nici nu e valabil prin el însuși, nici nu are o existență autonomă; ci trăiește numai în funcție de atitudinea religioasă respectivă, ca un reflex al ei.

Acesta e raportul real dintre religie și morală. Că s-ar putea să existe și o morală fără substrat religios? Nu ne îndoim! Dar aceasta nu este morala creștină.

Dacă nu cumva s-ar putea autonomiza morala creștină, renunțându-se la corelativul religios? Asta, sigur, nu!

E greu să lămurim aci, pe scurt, de ce. Dar cine nu înțelege lucrurile acestea nu gândește organic... Și e cazul proaspeților apologeți ai religiei, de care ne ocupăm. Și despre cari trebuie să spunem: Ferește-mă, Doamne, de prieteni...

În jurul „Evangheliei a cincea"

La Viena a apărut o cărțulie: *Das fünfte Evangelium*. Ea se ocupă cu viața lui Iisus Hristos și are pretenția să fie o „lucrare științifică". E științifică, pentru că ne înfățișează pe „adevăratul Iisus". Cel pe care îl știam noi până acuma era fals. Trebuia să apară d-l Runes (și încă și Dagobert, pe deasupra) pentru ca să ne-o spună. Întâmplarea e banală.

Dar d-l Dagobert Runes e din Sadagura. Ceea ce dă, într-un fel, și măsura intelectualității sale. Iorgu de la Sadagura, al lui Alecsandri îi e, oarecum, frate bun în ale științei. În afară de aceasta, d-l Dagobert mai este și evreu, fiul unui avocat din târgușorul bucovinean amintit; și – motiv de mândrie națională – și-a trecut examenul de bacalaureat acum patru ani la Cernăuți.

Iată, deci, atâtea motive ca presa compatrioată cernăuțeană să treacă prin toate emoțiile din lume. Iar foaia națională „Czernowitzer Morgenblatt" să recenzeze, în numărul din 27 XI 1926, lucrarea d-lui Dagobert prin pana d-lui Cara (băț?), care găsește că lucrarea ar fi o adevărată „evanghelie a adevărului" – spre deosebire de celelalte patru, scrise de oameni mai puțin „de știință" ca d-l Dagobert, oameni cari, nefiind decât niște bieți sfinți ignoranți ca Matei, Marcu, Luca și Ioan, nu avuseseră fericitoarea ocazie să se adape la izvoarele de gândire pură ale științei sadagureno-vieneze și cari, ca atare, nu pot fi decât evangheliile falsului sau, în cel mai bun caz, ale ignoranței.

Și, mă rog, care sunt năucitoarele descoperiri ale d-lui Runes, care, în sfârșit, pune pe Hristos în lumina științei? Știe Dagobertul nostru național, de pildă, că Iisus nu are nimic de-a face cu divinitatea și cu religia; și că el nu e decât un simplu om: un visător și un slăbănog, necăjit de tovarășii lui; cu o neînfrânată sete de putere, refugiat într-o visărie bolnăvicioasă; iar pe lângă toate altele, și cu anumite legături către o grecoaică bătrână și țicnită, care îi inculca ideea că el ar fi însuși fiul lui Dumnezeu. Ș. a. m. d.

Grozav de analfabet trebuie să fie redactorul foii cernăuțene, dacă se lasă „epatat" de asemenea descoperiri senzaționale. Îmi închipui că, dacă și d-sa și-ar fi trecut acum patru ani bacalaureatul la Cernăuți (anul ăsta nu, pentru că anul ăsta bacalaureatul nu se trece cu cartea, ci cu ghioaga sau revolverul), ar fi aflat și d-sa, dacă nu de altcineva, cel puțin de Renan, care tocmai aceasta a încercat: umanizarea lui Iisus. Iar dacă mai cetea și vreun ziar – de pildă, „Cuvântul" de duminică[1] – ar fi fost destul de „om de știință" pentru a cunoaște că nu e nevoie nici măcar să fii evreu pentru a face asemenea descoperiri senzaționale (deci, mândria națională a lui „Czernowitzer Morgenblatt" și bucuria... la mâna stângă!). Studiile de această natură sunt de origine și factură protestantă,

iar literatura chestiunii, foarte bogată, mai ales de limbă engleză şi germană. Că şi conaţionalii apuseni, confraţi întru ştiinţă ai d-lui Dagobert de Sadagura, vor fi având partea lor în această ramură de „cercetări" e incontestabil. Dar, în nici un caz nu sunt ei iniţiatorii şi inventatorii acestei „hristologii ştiinţifice şi pozitiviste".

Ceea ce d-l Runes aduce nou în materie este tonul vulgar, nerespectuos şi de scandal; atitudinile primare ale unui om străin de ale ştiinţei, speriat de senzaţionalul locurilor comune; necesitatea, aproape organică, de a mânji, de a murdări obiectul cercetărilor sale. O inferioritate morală, fără nici un fel de scuză, pe care Carabăţescul recenzent crede că o poate numi obiectivitate ştiinţifică.

Ce însemnătate poate avea pentru ştiinţă conţinutul celei de a cincea „evanghelii" e uşor de înţeles pentru cei cari mânuiesc cărţile şi ideile: nici una. Întru cât asemenea studii pot aduce atingere religiei noastre creştine – însăşi întrebarea e o imprudenţă şi o necuviinţă. De ce să insistăm, deci?

Şi totuşi: toată această afacere are şi o latură serioasă: pentru că a apărut o carte, proastă, în fond, dar cu pretenţia de a insulta câteva sute de milioane de oameni, o foaie locală cernăuţeană crede că e cazul a se sesiza de chestiune şi a înfăţişa această operă de slăbănog la minte drept o mare ispravă ştiinţifică. Orice om obiectiv va trebui să recunoască: mai ales în atmosfera încordată a cernăuţenilor, o gazetă evreiască nu-şi putea îngădui un asemenea gest. Fapta recenzentului nu este numai o prostie, sau o inconştienţă de analfabet; ci de-a dreptul o provocatoare necuviinţă.

Rezultatele se văd. Agitaţia pornită pe această temă nu poate fi pe placul nici unui om de treabă. Dar, iarăşi, cu greu se va găsi omul care, chiar dacă nu o aprobă şi nu o justifică, să o condamne fără rezerve. Sunt imprudenţe nenorocite. Foiletonul ştiinţific al lui „Czernowitzer Morgenblatt" e din acestea. E bine că redacţia ziarului s-a grăbit să-şi dezavueze redactorul[2]. Să vedem, totuşi, dacă aceasta va fi de-ajuns.

Problema deismului, ateismului şi panteismului

Aseară [8 decembrie 1926], la Fundaţia „Carol", în faţa unui foarte numeros auditoriu, d-l I. Petrovici, ministrul Instrucţiunii, a vorbit în continuare despre problema *deismului, ateismului şi panteismului*. În lungul vremurilor, o singură problemă a preocupat constant spiritul omului: problema Dumnezeirii – care a fost adânc înrădăcinată în viaţa socială.

Din această cauză, şi diferitele sisteme filosofice se diferenţiază prin atitudinea pe care o iau faţă de problema Dumnezeirii. Unele susţin că nu există Dumnezeu (materialiste), alţii cred că există numai spirit şi esenţă divină. Se pare că dreptatea stă de partea spiritualiştilor, cari afirmă că, oricât s-ar analiza fenomenele sufleteşti, la baza lor nu se va găsi numai materia – a cărei funcţie dinamică să se poată explica numai prin ipoteze materialiste.

În cursul vremii a fost luptă mare între deişti şi panteişti.

Unii afirmau că Dumnezeu este autorul lumii, pe când panteiştii credeau că lumea este o manifestare a divinităţii, lumea este o integrare în opera Dumnezeirii. Ambele idei însă admit pe Dumnezeu, fiecare concepându-l sub o altă formă. Au fost obiecţiuni asupra existenţei unui Dumnezeu şi cele mai importante au fost ridicate de oameni de ştiinţă.

Faţă de aceste obiecţii, Descartes a găsit o formulă, dând un rol activ Dumnezeirii în viaţa cosmosului.

Natura este manifestarea lui Dumnezeu, care se află în afară şi deasupra fenomenelor naturii.

Un misticism al disperării

Am asistat mai zilele trecute la elogiul funebru pe care un preot îl făcea la prohodirea unui mare om al nostru[1]. Răposatul fusese om de o adâncă viaţă spirituală, iar gândurile lui căzuseră – cum e şi natural, de altfel, şi asupra înfricoşătoarei taine a creştinismului. Era însă un învăţat pe care treburile şi cercetările lui îl purtaseră mai ales prin lumea sigură şi orgolioasă a grecilor. Personalitatea lui, excedantă şi disciplinată tocmai spre o mai mare putere, se clădea toată pe arcul încordat al unei covârşitoare voinţe. Mersese înspre creştinism nu printr-o pacinică şi senină renunţare la drepturile omeneşti ale persoanei sale, cât mai ales incidental, printr-o eclipsă a voinţei, printr-o criză a încordării sale, când împietrita încredere în sine părea să se clatine. L-am cunoscut în acele vremuri de aproape şi-mi pot da seama că creştinismul său nu era creştinism. Ci precipitatul spiritual, etichetat religios, al unui misticism al disperării. Ceea ce e cu totul altceva.

În această dublă calitate a lui, de om care suferă şi care gândeşte, cel acum răposat făcuse-n viaţă consideraţiuni asupra religiei noastre creştine. Iar preotul găsea în aceasta prilej pentru panegiriat; pentru a preamări amintirea aceluia care „era creştin, dar se gândea la o transformare a creştinismului în sensul adaptării lui la spiritualitatea modernă". (Cam aşa spunea preotul; şi, în adevăr, aceasta era şi ideea dispărutului.)

Stau adesea şi mă gândesc ce va fi înţeles omul Bisericii din toate aceste lucruri. Dacă şi-a putut închipui că ele pot fi prilej şi pretext de laudă din partea unui preot. Că un laic frământat de gândurile morţii (nu era om căruia moartea să[-i] fie mai familiară decât îi era răposatului) într-un stadiu tranzitoriu şi, în orice caz, necristalizat al gândirii lui – prea ştiinţifică încă pentru a nu sta şi în materie de religie sub prejudecata evolutivă – va fi crezut în posibilitatea şi îndreptăţirea unei reformări a creştinismului, asta se vede destul de des. Dacă nu e drept, e cel puţin obicinuit.

Dar ca un preot luminat al Bisericii creştine de Răsărit să se creadă liber şi îndemnat a încuraja prin vorba lui de laudă asemenea exerciţii [h]eterodoxe ale

orgolioasei conştiinţe moderne, fie ea realizată chiar într-un strălucit exemplar al rasei noastre – asta e culmea rătăcirii şi a pierzării. Mândra şi desperata încredere individualistă se cuibăreşte prin asemenea manifestaţii necugetate şi în sânul Bisericii noastre pravoslavnice, până acum singură şi neînvinsă cetăţuie a creştinismului autentic şi mântuitor.

Nu vom găsi în noi tăria să ne reculegem şi să ne înfrângem? Căci, iată, asta e, în adevăr, domnia Antihristului.

Filosofie şi religie

Un corespondent se îndreaptă către mine cu o întrebare; este, desigur, şi după întorsătura frazei, şi după subtilitatea aproape estetizantă a neliniştii lui interioare, un intelectual care a depăşit siguranţa factice a semenilor săi, făcută mai mult din prejudecăţi şi locuri comune decât dintr-un echilibru personal, fruct al unui proces de autodisciplină.

„... Din când în când îmi pun singur epitrahilul pe cap şi-mi spovedesc sufletul. Conştiinţa mea îndeplineşte rolul de preot şi mă osândeşte la cele mai grele ispăşiri ale păcatelor...

... Sunt canonit pentru aceeaşi greşeală de ordin raţional: cercetarea credinţelor.

... Am întrebat pe un preot hirotonisit dacă această cercetare e un păcat strigător la cer. Te întreb şi pe d-ta...”

Să-mi îngădui să-ţi răspund într-un limbaj ceva mai îndepărtat de cele sfinte decât e al d-tale. De ce e de ocolit păcatul? Pentru că te îndepărtează de forma de echilibru sufletesc către care tinzi d-ta, ca şi toţi oamenii cari se doresc după mântuire.

E cercetarea credinţelor un păcat strigător la cer? Sigur că este. Şi anume, pentru foarte simple motive. D-ta amesteci la un loc lucruri pe cari le-a amestecat tot veacul al XIX-lea, dar cari nu se pot amesteca: filosofia şi religia. D-ta alergi după mântuire, îţi îndrepţi nădejdile înspre Dumnezeu şi – faci filosofie. Căci asta înseamnă cercetarea credinţelor: filosofie. Atitudinea d-tale e hibridă: vrei să atingi cu mijloacele filosofiei rezultate cari sunt ale religiei. Nu se poate; pentru că religia e *trăire*, e *viaţă*, magnificare a existenţei prin îndurarea lui Dumnezeu – iar filosofia nu e decât *gândire asupra vieţii*.

De aci şi o sursă de erezii – în alt limbaj, greşeli de metodă în acţiunile d-tale. Mărturiseşti singur: „Conştiinţa mea îndeplineşte rolul de preot”. Conştiinţa d-tale? Cum ar putea să o facă atunci când îi lipseşte „harul”? Noi ne-am obicinuit să credem că asemenea vorbe – cum e *har* – reprezintă cel mult realităţi teologice, dar că ele sunt goale de sens în viaţa de toate zilele; e inexact: ele sunt *realităţi cotidiane*.

Pentru mântuire nu e de lipsă filosofia, ci religia. Iar viaţa religioasă autentică nu e posibilă în afară de Biserică. Lasă deci pentru alte ceasuri „cercetarea cre-

dinților". Refuză conștiinței d-tale dreptul de a fi preot. Mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere.

Asta e Ortodoxia – singura cale a mântuirii. Restul nu e decât diletantism protestantizant.

Teismul universal-religios

... Când, în duminica trecută, îți scriam cele câteva rânduri, pe cari le doream mai mult de orientare metodică decât de lămurire, nu-mi închipuiam că vei fi satisfăcut pentru întrebările d-tale. Nici nu se putea, de altfel. Nădăjduiam totuși că acele câteva indicațiuni vor fi înțelese cel puțin în ceea ce spuneam. Dar nu și în ceea ce lăsam de gândit, pentru că presupuneam că sunt cel puțin câteva noțiuni fundamentale comune între noi.

M-am înșelat. Închinarea d-tale raționaliza[n]tă te face să urmărești cuvântul în înțelesul lui cel mai pozitiv. Excelentă metodă științifică, desigur; dar care nu ajută prea mult în *meditația* religioasă, în care, fatal, trebuie să depășești conturele clare, dar nu mai puțin hotărnicitoare, ale vorbei.

D-ta crezi că „mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere" este o prescripție comună și catolicilor, și protestanților, și budiștilor. Este inexact: numai catolicii și ortodocșii mărturisesc funcțiunea aceasta mediatoare a Bisericii. Protestanții o suprimă, iar budiștii nu ar putea vedea în ea decât cel mult o metodă terapeutică și nu o realitate ontologică.

Pozitivismul acesta îți face o mulțime de farse; ceea ce ne îndepărtează pe unul de înțelegerea celuilalt. D-ta îți închipui, de pildă, că putința de a adânci legătura între Dumnezeu și om depinde de formule[le] pe cari le ia civilizația și de inofensivele noastre exerciții de „educare a conștiinței"; uitând că Sfântul Pavel, Origen sau Sfânta Tereza au trăit în Dumnezeu cu înfricoșătoare adâncime, fără să fi trecut prin furcile pedagogiei noastre.

„De la credinciosul paleolitic, ce zugrăvea pereții peșterilor de la Altamira, până la fresca lui Rafael din Vatican, «cunoașterea lucrurilor divine», aceeași flacără a credinței a inspirat închinarea în fața unei puteri supranaturale". Vezi cum vorbești când faci filosofie și nu religie! Și ce e asta? Asta se cheamă *teism universal-religios*. A fost practicat de humaniștii italieni ai Renașterii, iar mai departe de Erasmus, Reuchlin, nominaliștii de la Erfurt (știi, Conrad Mudt și tovarășii); *și este una din rădăcinile protestantismului.*

Că și Biserica noastră – obiectezi d-ta – face protestantism? Mai întâi, nu il face conștient și nu-l face sistematic. Al doilea, nu-l face Biserica, ci numai unii oameni ai Bisericii, foarte bine intenționați, desigur, dar cu insuficient spirit critic sau cu insuficientă siguranță religioasă. Suferă și ei de ceea ce suferi d-ta: te-a năpădit Apusul și te-ai îndepărtat de la izvoarele autentice ale spiritualității noastre răsăritene.

Ca să fii ortodox, leapădă-te de Apus! Cum? Despre asta, altă dată.

Libertatea de gândire

Un confrate ridică, cu prilejul ultimelor necazuri mondiale ale Bisericii, chestiunea libertății de gândire; și crede că poate arunca, pe această temă, o piatră în grădina Bisericii.

Problema este veche și – în asentimentul unei opinii publice – rezolvată definitiv: Biserica a fost în chip constant împotriva libertății de gândire; și a împiedicat progresul culturii și al civilizației.

A protesta împotriva unor asemenea afirmațiuni – „evident prin ele înșile", mai încape îndoială? – însemnează pentru unii oameni a risca să te acoperi de un ridicul sigur. Și, cu toate acestea, cred că puține „adevăruri" sunt mai stupid și mai primar false decât această categorică – și... veselă – condamnare a Bisericii.

Că Biserica este intolerantă și că procedează în mod constant împotriva libertății de gândire? Asta este foarte adevărat. Mai mult decât adevărat – necesar. În așa măsură, încât o Biserică în care s-a strecurat spiritul de toleranță trebuie considerată ca decrepită. E cazul Bisericii noastre Ortodoxe Române, care, *în sânul ei chiar*, tolerează o dezgustătoare „libertate de gândire".

Din intoleranța Bisericii însă nu se poate deduce în chip imediat condamnarea ei, în numele libertății de gândire. Mai întâi pentru că, dacă există o libertate de gândire, cerem, de la neînfricații și intransigenții ei apostoli și pentru instituția Bisericii libertatea de a gândi cum crede că e mai bine; eventual, de a gândi că intoleranța e, în domeniul spiritual, mai rodnică decât toleranța. Nu?

Problema s-ar putea pune abia acolo unde Biserica, depășind domeniul ei propriu, ar încerca să intervină, cu intoleranța ei, în planuri de activitate cari nu-i aparțin. Dar și aci valoarea afirmațiilor libertarilor e foarte relativă. În definitiv, cu toată persecuția Bisericii de care vorbesc preopinenții noștri, gândirea omenirii a progresat într-un fel (în altul n-a progresat deloc, cu toată libertatea de gândire care domnește în chip absolut de vreo 4–5 sute de ani). Că au fost persecuții? Că oamenii au suferit pentru ideile lor? Asta nu a împiedicat însă pe oameni să gândească. Să nu confundăm însă suferințele oamenilor cu suferințele gândirii. Gândirea nu suferă niciodată din pricina persecuțiilor la cari sunt supuși gânditorii. Am zice, mai degrabă – dimpotrivă: ea înflorește și se dezvoltă mai ales în adâncime.

Și, pe urmă, să nu localizăm. Biserica, asupritoarea libertății de gândire? Dacă nu e Biserica, e altă instituție. Ieri, țarul. Azi, Stalin. Și ca să nu mergem prea departe: ați uitat regimul presei în țara rumânească? Adică, pe d-nii Goga, Duca – la cari s-a adăugat d-l Maniu?

Iar dacă e așa, eu am preferințele mele: prefer, anume, să mor călcat de un automobil decât de o saca.

Infirmitate spirituală

O impresionantă mărturie a timpului. A urcat mai zilele trecute scările redacţiei noastre, ca să ne cerceteze şi să ne ceară sfatul, un om mai în vârstă. Pensionar. Pensionat înainte de vreme al regimului actual, redus la a treia parte din leafa lui de până mai ieri, când fusese funcţionar superior. Asta era o nevoie. Dar mai avea una, şi încă mai caracteristică. Un fiu al omului e „intelectual". Intelectual, adică a învăţat carte mai multă decât tatăl său. I-a crescut însă prin aceasta şi putinţa de înţelegere? Asta e o altă chestiune.

„Intelectualul" însă s-a însurat. Şi a luat, evident, tot o „intelectuală". Care judecă, raţionează, despică lucrurile după toate regulile artei. Aşa fiind, „intelectuala" nu se mai duce la Biserică. Dar cum este totuşi cuprinsă de o nelinişte lăuntrică – semn bun! – se duce la... casa de rugăciune a lui Tudor Popescu; Tudor Popescu, răspopitul, de la „Cuibu-cu-Barză".

Bătrânul, om cu frica lui Dumnezeu şi păstrător de datini – vedeţi, mai sunt şi din ăştia – e neconsolat. A căutat să aibă o explicaţie cu fiul. Că la Tudor Popescu nu-şi fac oamenii cruce, că nu e pomenită Maica Domnului, că nu există sfinţi. – Nu e nimic; că tot *Evanghelia* lui Hristos se ceteşte şi acolo!

Atunci? Să scriem noi în gazetă, să se ia măsuri împotriva lui Tudor Popescu. Să scriem noi? E zadarnic. Împotriva lui Tudor Popescu nu se poate face nimic, pentru că acţiunea lui corespunde unei anumite slăbiciuni de suflet şi de minte a societăţii noastre. În aşa măsură, încât mai degrabă s-ar putea spune că această betegeală a creat pe Tudor Popescu şi nu Tudor Popescu betegeala. Va trebui, deci, să aşteptăm să se isprăvească cu această infirmitate spirituală.

Sunt semne? Nu. Clientela lui Tudor Popescu se recrutează din „intelectuali". Adică, din oameni cari se ridică de la sănătoasa simplitate nativă până la buchea cărţii şi cari, ameţit de această vertiginoasă ascensiune, „ştiu totul".

Falsitatea jalnică a casei de rugăciune a lui Tudor Popescu nu o poate trăi, ca atare, decât omul simplu şi nu o poate înţelege decât omul care, după ce a trecut prin toate arcanele ştiinţei, redevine simplu. „Intelectualul" însă, nu; pentru că „intelectualul" este cea mai tristă şi mai descurajatoare hipostază a omului: incult, prezumţios şi uscat sufleteşte, închis oricărei necesităţi metafizice. „Cultura" noastră scoate în fiecare zi câte un cuptor proaspăt de asemenea specimene. Din ele recrutează copios tudorpopeştismul.

Cum vreţi dară să luptăm noi împotriva lui? Sunt lucruri împotriva cărora nu luptă nici chiar Dumnezeu!

Misticism, fals misticism și Ortodoxie

Într-unul din discursurile sale – cari mai adesea sunt pentru noi tot atâtea îndreptări – d-l profesor Iorga a fost adus, la Senat, să se ocupe și de Ortodoxie.

D-sa a constatat:

„că nu mai avem Ortodoxie";

că nu mai avem decât „un fals misticism, bolnav ca esență";

că „toată publicistica noastră nu e ortodoxă";

și a conchis:

„învățați d-voastră acolo canoane și tot ce voiți, dar înainte de toate învățați care este sensul adevărat al Ortodoxiei".

Despre învățământul religios în școalele secundare a spus: „Știți d-voastră ce învață preoții pe băieți și pe fete? Îi învață ceea ce e mai dificil în interpretarea canoanelor. Am văzut în clasa a șaptea sau a opta a unei școli secundare de aci un preot care striga fetele cum strigă băieții: Constantinescu Emilia și așa mai departe. Fata se ridică în picioare, iar preotul – foarte dichisit – o întreba: Ce a spus cutare Părinte al Bisericii în cutare Sinod? Și atunci eu l-am întrebat: Mă rog, părinte, din fetele astea d-ta vrei să faci mitropoliți? Mi-a răspuns, natural: Nu! — Dacă nu vrei să le faci mitropoliți, vino mai curând cu o predică morală, sau cu exemple luate din *Viețile sfinților*, sau cu toată poezia aceea sfântă, care înalță cugetul și îmbunătățește inima".

Fără a stabili dacă suntem de acord sau în dezacord cu d-l profesor Iorga, o revistă de critică teologică cum e „Predania" găsește în constatările și observațiile de mai sus prilej pentru o seamă de precizări, din care însemn aci câteva.

1) Înălțarea cugetului și îmbunătățirea inimei – oricât ar fi ele de necesare – nu pot fi considerate ca scop al învățământului religios în școalele secundare. A afirma că se poate înlocui studiul religiei creștine ortodoxe – care uneori se luminează și prin cunoașterea unor canoane – printr-o predică morală însemnează a crede (ceea ce, probabil, nu e cazul d-lui profesor Iorga) că religia se poate reduce la morală. Asta însă ne-ar îndepărta de „adevăratul sens al Ortodoxiei" și ne-ar arunca iremediabil în lagărul „unui protestantism care a luat câmpii" (pentru a întrebuința chiar termenii d-lui profesor).

Lăsând la o parte problema *învățământului* religiei – care, în treacăt fie zis, trebuie să fie altceva decât *trăirea* religioasă, care se face la Biserică, *prin* Biserică – e neapărat necesar să tragem o linie de demarcație între religie și morală. Care morală are dreptul și trebuie să urmărească înălțarea cugetului și îmbunătățirea inimei, dar care în nici un caz nu se poate suprapune, necum să se poată substitui, religiei. E adevărat că un om crescut și trăind efectiv în învățătura Bisericii noastre ajunge, neapărat, la o înălțare a cugetului și o îmbunătățire a inimei – dar asta *nu ca un scop*, ci *ca o consecință* a felului de a înțelege și valorifica existența. Viața religioasă și bunurile ei constituiesc un domeniu în toate felurile mult mai larg decât cel al moralei; și a reduce religia la o „predică

morală", fie şi „cu exemple luate din *Vieţile sfinţilor*", înseamnează a înlesni alunecarea înspre o morală laică (înspre o francmasonerie oarecare), a pierde „sensul adevărat al Ortodoxiei" şi a ignora problema mântuirii, care, orice ar crede oamenii luminaţi, rămâne problema centrală a omului ca om.

Nu ignorăm că statul rumân modern a avut în chip statornic tendinţa de a transforma Biserica într-un simplu instrument de poliţie socială, ceea ce nu era decât foarte firesc, dat fiind că toată generaţia de la 1848 era francmasonă. Asta nu înseamnează însă că noi trebuie să acceptăm această falsificare şi sărăcire a religiei. Mai ales azi, nu, când însăşi ierarhia oficială a Bisericii noastre începe să regăsească drumurile cu adevărat duhovniceşti.

2) De o bucată de vreme – de la câţiva ani după război – se obicinuieşte în anumite cercuri a se vorbi cu un fel de desconsiderare despre misticism. Mai interesant decât a protesta împotriva acestei atitudini este a preciza ce înseamnează ea efectiv; dat fiind că, după o bănuială a noastră, repetat verificată, de cele mai multe ori vorbesc de misticism oameni cărora le scapă sensul acestui cuvânt.

Sunt oameni, culturi şi civilizaţii cari cred că realitatea aceasta sensibilă, în care trăim noi şi care constituie experienţa noastră imediată, nu epuizează existenţa; că, mai mult, există oarecum două lumi, dintre care una tangibilă, vizibilă – de aci – şi alta intangibilă, invizibilă – de dincolo –, principiu oarecum şi raţiune de a fi a celei de aci.

Putinţa omului *de aci* de a pătrunde *dincolo*, în chiar această viaţă, constituie experienţa mistică a fiecăruia din noi. Pătrunderea vieţii de dincolo în viaţa de aci, prezenţa ei în fiecare moment al istoriei, constituie înţelegerea mistică a existenţei.

Misticismul poate fi, deci, contestat, dar cu o condiţie: ca, anume, cei cari o fac să-şi dea seama că contestă însăşi existenţa religiei; sau, dacă vreţi, a oricărei religii.

Vreau să adaug, pentru oamenii luminaţi, cari îşi închipuie că sunt rumâni, că ţăranul nostru, care, plecând la drum, face semnul crucii, depune cea mai categorică mărturie pentru... misticism.

3) Se vorbeşte însă şi de un fals misticism. Fals misticism, asta e, desigur, rău, ca orice lucru care e fals. Dar să nu exagerăm: un fals misticism e mai puţin rău decât lipsa oricărui misticism. Căci fals misticism înseamnă o alunecare, desigur, dar o alunecare *înlăuntrul* unui domeniu care e şi al harului şi, deci, al mântuirii. Pe când lipsa misticismului înseamnă incapacitate totală de mântuire; situarea ta într-un domeniu în care, chiar când jertfeşti, nu jertfeşti decât orgoliului tău, deasupra căruia nu se mai află nimic.

Însemn aci credinţa mea de nespecialist: că acel care înjură de[1] Dumnezeu e mai aproape de mântuire decât cel care trăieşte în negarea lui Dumnezeu, chiar dacă, *moralmente*, duce o viaţă fără păcat. Căci cel dintâi prin chiar blestemele lui ÎL mărturiseşte; pe când cel de-al doilea...

Eu știu că toate astea sunt mărturisiri cari ar putea provoca scandalul celor cari își închipuie că rostul religiei nu este decât a înălța cugetul și îmbunătăți inima.

Nu pentru a promova o religie polițienească apare însă „Predania". Ci pentru a lămuri drumurile aspre, și prăpăstioase uneori, ale mântuirii.

Științificii și teologia

Am pomenit eu odată de un teolog rumân, care ținea foarte mult să-și sprijine părerile pe... Ernst Haeckel. Asta nu e o poveste – prea e „bună", ca să poată fi inventată! –, ci o întâmplare adevărată; asupra căreia e cu atât mai de nevoie să ne ostenim puțin, cu cât ea nu e un caz izolat.

Știențismul e unul din complexele de inferioritate ale teologiei rumânești. Ați băgat, poate, de seamă că e în viața omului o vârstă la care fiecare din noi „știm tot". E vârsta clasei a VI-a de liceu; când, fiind în contact mai strâns cu știința pozitivă, ne închipuim că tot se poate înțelege și explica cu ajutorul instrumentului, așa de ispititor în simplitatea lui lineară, pe care această știință – câtă poate intra în capul nostru la vârsta aceea – ni-l pune la îndemână; și că tot ce nu se cuprinde în cadrele științei e basm, superstiție sau naivitate.

Există însă și în istoria spiritului omenesc o asemenea vârstă. Cronologic, ea se așază, cu maximul ei de intensitate, cam pe la 1870. Și este, în ignoranța ei îndrăzneață și stupidă – cuvântul nu e prea tare pentru o epocă dominată *spiritual* de Voght, Moleschott, Büchner, Wagner, David Friedrich Strauss sau Haeckel –, una din epocile cele mai coborâte ale culturii umane. Este adevărat că stăpânirea aceasta nu a durat prea mult. Criza raționalismului, ale cărei prime simptome par a fi apariția impresionismului francez în pictură și invazia literaturii rusești în Europa, trebuia să ducă repede înspre declin și pozitivismul știențist, care nu oferea nevoilor metafizice ale omenirii decât pseudo-evidențe simpliste și mărginite. Dar dacă oamenii de știință, dându-și seama de limitele exacte ale eforturilor lor, au renunțat să mai transforme în generalizări metafizice rezultatele – desigur, nu precare, dar cu o semnificație unilaterală – ale cercetărilor lor, a rămas, totuși, în mintea unei întregi categorii de oameni – pasibilă de intimidare, pentru că lipsită de siguranță personală – un fel de teamă nelămurită în fața prestigioaselor construcții științifice; teamă care este cu atât mai adâncă cu cât contactul omului cu știința e mai îndepărtat și care se precizează în sentimentul că lipsa de atingere cu această știință echivalează cu o ignoranță care descalifică. Sentiment, fără îndoială, primar, dar care ia libertatea de acțiune și de gândire multor „doctori" ai teologiei rumânești.

Atitudinea aceasta, care dezonorează teologia, pentru că o atinge în demnitatea ei de știință de sine stătătoare, cel puțin tot atât de curată ca toate celelalte

științe, și care înfățișează pe ostenitorii respectivi nu numai ca neștiutori, dar și ca *neconvinși* ai teologiei, este fundamental falsă.

Să observăm că în mintea acestor oameni se confundă știința cu știința pozitivă; se reduce, adică, știința la știința pozitivă; și mai grav, nu se conferă caracter științific decât afirmațiilor de tonalitate pozitivă; ceea ce constituie încă o restrângere, chiar înlăuntrul științelor pozitive. Felul acesta de a gândi nu e numai fals. El e și inferior; și dovedește o totală lipsă de cunoaștere a mecanismului științei pozitive. Eu știu că a existat și a avut chiar succes odată părerea că atât adevăr e într-o afirmație, câtă matematică este cuprinsă în ea. Dar convingerile acestea au trecut. Astăzi se știe, chiar de silabisitori în ale științei, că fiecare domeniu de cercetare omenească își are incertitudinile lui; că înaintea fiecărei științe se deschide la un moment dat un câmp al presupunerilor; și că chiar în matematici anumite teorii și anumite înțelegeri sunt în funcție de temperamentul și subiectivitatea cercetătorului, unele probleme neîngăduind decât *asemenea* soluțiuni. Exact, vai! ca în metafizică, de pildă, unde adevărul e în funcție de timp și loc!

În fond, nu există o știință și o știință pozitivă. Specificarea aceasta nu se mai poate face astăzi; când toată lumea a înțeles, în sfârșit, că cercetarea științifică se face, de fapt, nu asupra obiectelor, ci asupra obiectelor *logice*, cari, toate la un loc, sunt tot atât de obiecte, și, din acest punct de vedere, tot atât de reale. Cred că multă vreme de aci înainte lumea se va veseli pe seama închinătorilor științelor „pozitive", cari au considerat întotdeauna un număr imaginar drept ceva pozitiv, dar au refuzat acest caracter unei națiuni sau unei biserici. Pentru ca să fie științifică se cere unei afirmațiuni: să se supună rigorilor logicei și să reziste unei confruntări cu realitatea la care se raportă. O afirmație nu e însă științifică în ea însăși. Ea e științifică în măsura în care se poate încadra într-un sistem de afirmațiuni legate într-un tot unitar, având anumite metode și raportându-se la un anumit domeniu; cu alte cuvinte, întru cât se poate încadra într-o știință; care, aceasta din urmă, nu se definește printr-un anumit obiect – unul mai... pozitiv decât altul! – cât, mai degrabă, printr-o anumită perspectivă asupra realității și mai ales prin putința de a face sistem. Asta e știința.

Dar, atunci, teologia nu are nimic de invidiat altei științe, și cu atât mai puțin se poate rușina în fața unora din ele. Căci cineva poate să se țină numai de întâmplările cari îi cad imediat sub simțuri și să nu facă știință, iar altul să cate numai spre lucrurile din cer, și totuși, să facă.

Iar dacă e vorba de ierarhizare, apoi parcă tot mai sus stă teologia, ale cărei temeiuri stau în Cuvântul revelat al lui Dumnezeu, decât oricare altă știință, al cărei obiect e numai făptură a lui Dumnezeu, lăsată la dispoziția bietei noastre putințe de a înțelege.

Să lăsăm, deci, în pace știința pozitivă. Ea nu conferă nici un fel de demnitate specială. Cel puțin teologilor, nu. E drept însă, *adevăraților* teologi.

Iubirea, act de cunoaştere

Asupra structurii şi funcţiunii metafizice a iubirii există o mulţime de teorii. Două tipuri de teorii caracteristice stau faţă în faţă: iubirea ca act de creaţiune şi cealaltă, mai puţin teoretizată, dar mai vie în realitate, *teoria iubirii ca act de cunoaştere*. Fapt este că prima interpretare a iubirii ca impuls creator are la bază oarecare îndreptăţire, pentru simplul motiv că iubirea este prin ea însăşi un fel de îndemn al depăşirii fiinţei, o acţiune; şi dacă este acţiune cade în domeniul activităţii voinţei şi creaţiunii.

Aceasta este şi nu este adevărat. Tot ceea ce este îndemn duce la acţiune; dar nu tot ceea ce este acţiune există prin sine însuşi, este de sine stătător. Şi aci este problema fundamentală: contemplaţia nu este o atitudine pasivă; contemplaţia, care are ca termen ultim înţelegerea, cunoaşterea realităţii, este în adevăr o încordare dureroasă, un fel de încercare de a te depăşi, de a te pierde pe tine însuţi într-un fel oarecare. De ce totuşi este clasată ca atare? Pentru că ţelul către care merge este cunoaşterea, şi nu creaţia. Evident, iubirea este un drum, este o posibilitate de a te depăşi, este un impuls, o acţiune; dar acţiunea aceasta nu îşi are îndestulare în ea însăşi, nu îşi are sensul existenţei în sine, aşa cum îl are creaţia, ci poate să existe, principial, şi ca metodă, ca drum înspre cunoaştere. Numai dacă singurul drum deschis iubirii ar fi creaţia, atunci evident că ar avea dreptate acei cari consideră iubirea ca o soluţie creativă; dacă însă există şi cealaltă posibilitate, adică: iubirea să nu fie decât metodă, atunci evident că iubirea nu se integrează, cu necesitate, atitudinei creative.

Impresia mea este că funcţiunea fundamentală a iubirii este, totuşi, cunoaşterea, şi nu acţiunea. Pentru ca să înţelegem acest punct de vedere, trebuie să ne dăm seama că cunoaşterea nu este un act de înregistrare, ci un act de *identificare* a subiectului cu obiectul: nu vezi ceea ce este, vezi ceea ce ştii tu. Acesta este un adevăr mare, care nu este datorat filosofiei ştiinţifice, spre ruşinea adevărului însuşi, ci este datorat misticei. Pentru ca să vezi ceea ce este, trebuie să devii tu, întâi, ceea ce este.

Acest adevăr, care pare foarte ciudat aşa cum îl exprimăm aci, dacă l-aţi verifica mai de-aproape, aţi vedea că nu conţine în el nimic extraordinar. Ce înseamnă adevărul recunoscut de psihologia experimentală, ştiinţifică, modernă, că întotdeauna noi venim cu o anumită predilecţie în faţa obiectului? Ce înseamnă adevărul fundamental, pe care îl văd foarte puţin întrebuinţat în psihologia modernă, că întotdeauna cunoştinţa noastră se face prin identificarea unui obiect din afară cu o imagine din conştiinţa noastră — identificare care nu se întâmplă decât dacă noi proiectăm această imagine în afară? Cu alte cuvinte, orice existenţă din afară este confruntată, pe rând, cu diferite imagini care există în conştiinţa noastră şi, acolo unde se potriveşte, acolo o clasăm. Prin urmare, noi răsfrângem în afară de noi ceva care este în noi, ceva din ceea ce suntem. Aceasta o spun psihologii moderni. Acest dicton mistic, acest adevăr datează

de pe la anul 1200 şi mistica n-a avut nevoie de ştiinţă pentru ca să descopere formula aceasta fundamentală.

Dacă cunoaşterea este *identificare cu obiectul*, şi nu imprimarea obiectului, fotografierea lui pe o placă sensibilă, atunci şi funcţiunea aceasta gnoseologică a iubirii începe să capete sens.

În limbajul de toate zilele se spune că înţelegi mai bine pe cineva pe care-l iubeşti. Aceasta înseamnează că prin actul de iubire s-a stabilit identificarea celor două obiecte puse în prezenţă: al aceluia care cunoaşte şi al aceluia care trebuie cunoscut.

Adevărul acesta poate avea o deplină validitate, numai cu o condiţie: dacă actul de iubire este un act tranzient.

Aci este, iarăşi, o răscruce în gândirea metafizică. Există o interpretare imanentă a iubirii, în care subiectul se iubeşte pe sine; este un fel de ignorare a necesităţii de a te depăşi, este imanenţă completă. Şi există un alt punct de vedere, care afirmă că nu se poate concepe actul de iubire decât existând doi poli. Prin urmare, monopolaritatea sau bipolaritatea actului de iubire hotărăşte pentru putinţa întrebuinţării iubirii ca drum înspre cunoaştere, sau pentru soluţia cealaltă, imanentistă, trăirea realităţii aşa cum este ea, cu dispariţia personalităţii tale. Ce înseamnează dispariţia personalităţii tale?

Actul de mântuire este un act metafizic, adică uman, şi continuă să fie un act metafizic atâta vreme cât conştiinţa existenţei noastre este întreagă, întru cât suntem noi oameni, întru cât ne dăm seama de existenţa noastră. Prin urmare, întru atât o soluţie este metafizică, întru cât ea clădeşte pe conştiinţa existenţei individuale, adică pe personalitatea umană; pentru că aceasta înseamnează personalitate — încadrarea sau plasarea ta în existenţă. Această încadrare şi clasare a ta nu se poate face decât prin conştiinţă, prin posibilitatea de răsfrângere asupra ta însăţi. Deci, orice soluţie care nu contează cu conştiinţa existenţei tale nu este o soluţie metafizică, pentru că duce la nihilism, la distrugerea omului. Metafizica este un act uman, deci, trebuie să conteze cu existenţa conştiinţei tale. Dacă nu contează cu ea, înseamnează că tinde să destrame existenţa umană – nu existenţa cosmică – adică anihilează personalitatea umană.

Prin urmare, suntem siliţi, pe această cale, să admitem bipolaritatea procesului de iubire, pentru că monopolaritatea lui duce la nihilism, la destrămarea individului. De îndată ce nu există doi termeni ai procesului de iubire, înseamnează că eu mă confund cu întreaga existenţă, că eu sunt nu parte integrantă din *existenţă*, ci aparenţă a existenţei. Monopolaritatea procesului de iubire este forma corelativă a panteismului, vitalismului şi subiectivismului.

Adevărata axă a întregii probleme de cunoaştere metafizică este afirmaţia că nu ştiu ceea ce văd, ci văd ceea ce ştiu; prin urmare, că nu pot, nu sunt capabil să înregistrez o impresie decât în anumite condiţii, şi anume, să am deja în mine acea impresie, sau să am deja în minte posibilitatea de a o înregistra; că, aşadar, conştiinţa care cunoaşte este într-o continuă prefacere, ea prefăcându-se, pe rând, în toate obiectele care îi sunt date spre cunoaştere. Această depăşire a individualului, această ieşire din mine însumi şi această transformare în obiec-

tele care îmi sunt date spre cunoaştere este împlinită de către funcţiunea gnoseologică, actul cunoaşterii, adică identificarea ta cu obiectul din afară.

„Iubeşte pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul, din toate puterile tale şi din tot cugetul tău"[1] înseamnează ca nimic din ceea ce simţi şi din ceea ce gândeşti să nu fie îndreptat în altă parte decât înspre Dumnezeu: toată inima şi tot cugetul tău să fie orientate asupra lui Dumnezeu, adică să trăieşti într-un fel de atitudine extatică în faţa lui Dumnezeu, care nu te mai lasă să ştii dacă mai există ceva în afară de El. Tot ce eşti „tu" să fie absorbit de Dumnezeu, nimic din ceea ce mişcă în tine să nu cadă alături de Dumnezeu, ţinta întregii tale activităţi; încordarea ta de fiecare clipă să tindă numai înspre Dumnezeu, înspre acest centru de orientare a tuturor puterilor tale spirituale.

Vedeţi dar, tocmai aceasta este caracteristica iubirii: iubirea confiscă. Iubirea confiscă în adevăr şi face ca să vezi tot ceea ce există printr-un anumit unghi: tot ceea ce există este subsumat obiectului iubirii tale, nu trăieşte decât în funcţie de această iubire. Aceasta înseamnează că tu, cu tendinţe şi cu pofte, cu voinţa în genere, cu desfăşurarea de forţe, eşti identificat cu obiectul care este înaintea ta. Această identificare este în acelaşi timp *trăire*, *transformatio amoris*[2], trăirea obiectului care este înaintea ta: îl trăieşti în aşa fel încât, întors din această călătorie de identificare cu obiectele din afară, tu *ai posibilitatea ca ceea ce ai trăit atunci să dai în formule conceptuale; şi orice trăire traductibilă în formule conceptuale este cunoaştere*. Prin urmare, identificarea cu Dumnezeu prin ajutorul iubirii este cunoaşterea lui Dumnezeu.

II

Mântuitorul

1. NAŞTEREA

La naşterea Domnului

... Iară Irod Împărat,
Cana Galileei...
Auzind s-a supărat,
Cana Galileei...

... Când s-a născut Mântuitorul, în Roma stăpânea Octavian, iar în Iudeea, Irod. Perechea era bună. Un aventurier crud şi criminal, stăpânul. Un monstru perfid, vasalul.

Rareori istoria a avut să înregistreze orori mai insultătoare ale umanităţii. Un pripăşit îndrăzneţ şi lipsit de scrupule, Irod era un Idumeu. Cu Iudeea nu avea nimic comun. Uzurpase domnia foştilor lui stăpâni din neamul Asmoneilor. Graetz[1], care obişnuieşte să se documenteze, ni-l înfăţişează condamnând la moarte pe Hircan, ultimul domnitor din familia învinsă, şi pe nepotul acestuia, Aristobul, căruia, totuşi, maică-sa, Alexandra, o femeie îndrăzneaţă şi întreprinzătoare, izbutise să-i câştige protecţia lui August şi a Cleopatrei. Se însoară cu Mariamne, sora lui Aristobul, ca să-şi legitimeze tronul; dar sfârşeşte prin a o trimite la moarte. Tocmeşte un istoric, pe Nikolaos din Damasc, să-i facă o genealogie... babiloniană; şi e tot neliniştit. Domnia nu-i e sigură; peste tot nu vede decât primejdii, spioni, asasini plătiţi. Archelaus, ultimul născut al Mariamnei, e şi el executat. Zadarnic. Orice pretendent îl făcea să tremure.

Superstiţios şi credul, terorizat de propriile lui crime şi de grija păstrării unui tron care nu-i aparţinea – aşa l-au găsit cei Trei Crai de la Răsărit, cari veneau să-i anunţe naşterea unui nou rege în Iudeea.

Să ne mirăm că, atunci când Magii nu s-au mai întors ca să-i spună unde e noul rege, el dă ordin să fie sugrumaţi toţi copiii Bethleemului? Câţi au murit, nu se ştie. *Apocalipsa* lui Ioan vorbeşte de patruzeci şi patru de mii[2]. Flavius Iosephus tace. Dacă ar fi să credem pe Macrobius[3], în măcel a pierit şi unul din fiii lui Irod. Pedeapsă dumnezeiască, sau perversitate bestială?...

Biserica sărbătorește pe acești prunci[4], mai mici de doi ani, prima răscumpărare a tulburătorului noroc de a ne fi venit Mântuitorul. Cunosc un vechi imn latin, de o înduioșătoare frăgezime:

Innocentes pro Christo
infantes occisi sunt...[5]

Prunci nevinovați fură uciși pentru Hristos; asasinați în vârsta laptelui, de un rege criminal, ei urmează Mielușelului, el însuși fără pată. Salut, flori ale martirilor, pe cari, în chiar pragul luminei, urmăritorii lui Hristos vă smulseră, precum furtuna, rozele înmugurite. Voi, cele dintâi victime pentru Hristos, turmă fragedă a jertfiților, la picioarele altarului, bieți copilași, vă jucați cu palmele și cununile voastre.

Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis luditis...[6]

Este una din cele mai emoționante și mai semnificative prăznuiri. A, Copilul Sfânt, născut în ieslea simplă a Bethleemului, căruia i se închină boul și asinul, păstorii și Cei Trei Magi ai Răsăritului; Stăpânul cerului și al pământului căruia îi pregătim, în sufletele noastre, „pat de flori" pentru a se sălășlui întru noi, spre mântuirea noastră!

Desigur, asta e Crăciunul. Dar bucuria mântuirii nu e singură; și e atât de cutremurătoare, că nu o putem suporta cu inima liniștită. Orice bucurie se clădește pe o jertfă. Ca și bucuria veștii bune a Nașterii Domnului, pentru care omenirea a plătit birul câtorva mii de prunci gâtuiți. Care este jertfa noastră?...

Pedeapsa – o știm: patru ani de la nașterea Domnului, Irod murea; îi putrezise carnea; viermii îi sfârtecau de viu trupul; îl frigeau picioarele; răsuflarea îi mirosea a stârv. Avea oroare de el însuși – și se omorî singur, nemaiputând îndura chinuri oribile. Grozavă pedeapsă, desigur, pe care cărțile noastre obicinuite nu ne-o țin la îndemână. Irod dispare pentru noi o dată cu porunca pentru uciderea copiilor de sân. Noi uităm însă a ne aminti și valul nesfârșit de sânge și de lapte care a curs ca o răzbunare a Răului, către care omenirea trebuia să expieze norocul Mântuitorului înfăptuit – și groaznica moarte a lui Irod, unealtă perversă a celui rău.

Să ni le aducem aminte astăzi, în această zi mare, ca o conștiință a jertfelor pe cari le datorăm – pentru răscumpărarea izbăvirii noastre. Căci toate bucuriile fără reculegere nu rezistă colțului vremii.

Fuga în Egipt
(Articol cu tâlc, care ocolește noul proiect de lege a presei)

... Îngerul Domnului s-a arătat, deci, și a poruncit cele ce trebuiau făcute: Maria să ia Pruncul și să fugă în Egipt. Pruncul nu era altul decât Iisus. Ca să

scape de urgia urmăritorilor, Maica Domnului s-a supus poruncii. Pruncul Sfânt ar fi putut invoca pentru El protecția Tatălui Ceresc; ar fi putut găsi în El puterea de a dezlănțui minunea și de a se păstra nevătămat, în mijlocul iureșului sângeros după Cel Nou născut.

Nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Primul act al vieții lui a fost de umilință și de supunere. Și-a recunoscut natura pământească, atâta vreme cât nu-i sosise încă ceasul; și a acceptat legea firii în care se întrupase; înțelegând că ceea ce era dumnezeiesc în El abia mai târziu trebuia să lucreze.

Iată, deci, că a înfrunta primejdia, împotriva căreia nu poți face omenește nimic, nu e o dezerțiune. Să fii Dumnezeu și să te pleci înaintea urgiei oamenilor, nu înseamnează asta să renunți la dumnezeirea ta? De bună seamă că nu, de îndată ce Iisus însuși a acceptat fuga și de îndată ce funcțiunea dumnezeirii era în acel moment numai virtuală în El.

A nu te opune răului, ci a te feri din drumu-i se dovedește astfel a fi, pentru noi, omenește, o indicație necesară. A te feri din drum, tocmai pentru a pune la adăpost, pentru ceasul în care se va plini vremea, puterile pe cari Dumnezeu ți le-a hărăzit, ca să le faci rodnice întru ajutorarea celor ai tăi.

Maria a luat pe Pruncul Iisus și a fugit în Egipt. Minunată pildă de supunere și de prevedere. Pruncul Iisus nu a stat să înfrunte pe ucigași. E așa de firesc. Dar ascultați totuși pe închinătorii romantici ai eroismului cu orice preț: cum, era Fiul lui Dumnezeu și nu a pregetat să fugă? A acceptat să se declare înfrânt în fața oamenilor și nu a dezlănțuit asupra lor fulgerele mâniei dumnezeiescului său Părinte. Vedeți, nu. Și nici Părintele lui nu a hotărât altfel. Ci a poruncit fuga la adăpostul din țara Egiptului, impunându-i acest pas de umilință. Spre mai marea slavă a Lui de mai târziu.

Să fi stat pe loc, să moară? Frumos. Cel mult frumos, adică. În fapt, nici măcar atât. Căci frumusețea aceasta îndoielnică ne ridica nouă putința mântuirii, pe care așa de îmbelșugat ne-a pus-o la îndemână mai târziu.

A fugit. Dar nu ca să rămână acolo, în pază bună și în căldură. Ci ca să se păstreze pentru ceasul pe care Dumnezeu i-l hotărâse; pentru ca să se reîntoarcă la ai săi, unde trebuia să înceapă minunatele lui isprăvi; între cari nu cea mai lipsită de însemnătate a fost când a luat biciul și a izgonit pe negustorii cari spurcau cu larma lor provocatoare casa Tatălui Său.

A, există, vedeți, și un eroism al umilinței; eroismul cotidian, fără gesturi și fără pathos, ignorat de toți, răstălmăcit de toți, batjocorit de toți. Răscolitorul, tragicul eroism al celui care-și simte chemarea, care-și știe îndatoririle grele ale acestei chemări, și care își impune aspra disciplină de a aștepta, întreg, ceasul în care trupul și sângele Lui se vor frânge cu folos, pentru iertarea păcatelor noastre.

Când steaua Bethleemului se arată deasupra capetelor noastre, noi ne gândim că după arătarea ei a urmat fuga în Egipt și intonăm, în încordarea tuturor nădejdilor, vechiul îndemn, vecinic nou: „Iată, Mirele vine la miezul nopții, și fericită e sluga pe care o va afla priveghind"[1].

Crăciunul – sărbătoarea singurătății metafizice a omului

Dogma nașterii este așa: „Carele pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și din Maria Fecioara s-a făcut om". Și dogma aceasta nu numai că așază piatra de hotar între două lumi, dar le precizează integral.

Iată, omul a avut noroc de mântuire. Dar, pentru ca mântuirea aceasta să se împlinească, a trebuit ca Dumnezeu însuși să coboare între noi, ca OM, și să ia asupra lui, Miel al Domnului, păcatele lumii; adică, ale noastre.

Mi se povestea, acum, în urmă, că în vremea în care în Indii aborigenii luptau împotriva englezilor, Gandhi s-a așezat pe un post de trei săptămâni. Gandhi suferea, se macera pentru cei ai lui; lua asupră-și greșeala lor, pentru a o ispăși; ca nu cumva această greșeală să tragă în cumpănă în fața Dumnezeului puterilor și să le hotărască înfrângerea. Superbă și tragică aberație panteistă, căreia dogma nașterii i se opune categoric: pentru mântuirea noastră a fost nevoie ca *Dumnezeu* întrupat să ia asupra Lui păcatele noastre.

Aci stă miezul învățăturii creștine: un om nu poate mântui pe altul; mai puțin: un om nu poate sta pentru altul. Mântuirea e de două ori un act de îndurare de sus: o dată că se face prin voia lui Dumnezeu; a doua oară, pentru că se face prin intervenția activă a lui Dumnezeu (jertfa Mielului).

Ajutorul aproapelui tău în acest act de mântuire este nul. Căci chiar actul de iubire pe care ți-l impune Hristos e un act metafizic, eficace pentru tine, care iubești, nu pentru aproapele pe care îl iubești. Desigur că părerea curentă vede în iubirea creștină un act de... filantropie, de altruism, de caritate. Dar asta e fals. Asta e cea mai grosolană și mai materialistă, mai antimetafizică, mai apuseană desfigurare a înțelesului iubirii. Căci, dacă iubirea ar fi eficace pentru aproapele tău, atunci de ce a mai fost nevoie de întruparea Logosului și de jertfa Lui? Pe de o parte. Iar pe de alta, dacă iubirea este un act de finalități tranziente, de ce măsura iubirii către aproapele îți e dată prin iubirea către tine însuți – atunci când știut este că, pentru a te mântui, e nevoie să te desprinzi de tine însuți?

Nu. Orice s-ar spune și orice s-ar gândi, iubirea către aproapele nu e decât o terapeutică specială, privindu-te pe tine însuți. „Iubește pe aproapele tău" însemnând, în ultima analiză, desfă-te de tine însuți. Ea e o metodă exact de același sens ca postul și ca orice altă privațiune; toate mergând către același țel: să ajungi a te lipsi de tine, a nu mai trăi prin tine și în tine, pentru ca să izbutești a trăi în Altul.

Iubirea ca cheag al comunității creștine? Da, există și această funcțiune a ei. Nici această funcțiune nu e însă metafizică, ci numai gnoseologică. Comunitatea de iubire creștină nefiind decât un instrument de cunoaștere. Aci fac, desigur, ochii mari sau numai ridică din umeri (după gradul lor de receptivitate) filosofii noștri științifici. Comunitatea de iubire – instrument de cunoaștere? Desigur. Căci dacă, pentru cunoașterea realității sensibile, e suficientă o conști-

ință individuală, cunoașterea lui Dumnezeu nu e posibilă decât pentru o unitate umană colectivă, unitate realizată prin iubire. Adevărul teologic fiind de natură sobornicească. Asta nu o înțeleg decât creștinii răsăriteni, ortodocșii, e drept.

Prin urmare, iubirea creștină te poate duce la adevărul creștin, la ADEVĂR. Dar înseamnă asta mântuire? Nu. Asta nu înseamnă decât cel mult cunoașterea lui Dumnezeu, dar nu încă mântuirea. Pentru că mântuirea nu e numai cunoaștere; cunoașterea nefiind decât CALEA. O cale.

Și iată cum singurul element, singura cale pe care aproapele tău ți-ar putea sta în ajutor întru mântuire – iubirea – se dovedește a fi ineficace. Actul mântuirii este un act de grație, de îndurare din partea lui Dumnezeu, de o parte; iar pe de alta, un act de inițiativă individuală. Mântuire SUB cer nu există; nu există decât mântuire prin legătura dintre cer și pământ.

Iar între cer și pământ, în drama răscumpărării primului păcat, *omul stă singur în fața lui Dumnezeu*. Tot ce facem noi pentru alții, pentru noi facem; iar tot ce fac alții pentru noi, nu o fac pentru noi. Fiecare începem de la capăt o experiență a noastră și o luptă a noastră pentru escaladarea cerului. De la mine la aproapele meu, nici o legătură, nici un ajutor, nici o tovărășie de luptă. Suntem fiecare un microcosm? Se poate. Dar un microcosm închis ermetic înspre înlături, cu o singură putință de evaziune: ÎN SUS! De aceea mă gândesc că, dacă Leibniz ar fi trăit în Orient, ar fi trebuit totuși să deschidă monadelor sale o fereastră: înspre cer.

... Crăciunul – sărbătoare a întrupării Logosului, ca condiție a mântuirii – este sărbătoarea singurătății metafizice a omului, care deschide porțile cerului. Nu o spunem noi, doară; ci povestește *Evanghelia* că în noaptea asta s-a deschis cerul; ca să se împărtășească oamenii la spectacolul îngerilor, cântând *gloria in excelsis*[1].

Trei Crai de la Răsărit

Doamne, noi suntem cei Trei Crai de la Răsărit; de când îi auzi pomeniți în fiecare cântec de stea! Îți aduci aminte când ne-ai văzut întâia oară? Era frig în staul. Doar boarea caldă pe care o suflau deasupra chipului Tău boii unui om sărac. Și erai aproape singur. Iosif se ținea tăcut la ușă, păstorii, ghemuiți umil la picioarele Tale.

Noi venisem aduși de stea – ca să ne închinăm unui Rege. Era unul? Iată, noi nu știm nici acum. De o mie nouă sute treizeci și atâția de ani facem însă mereu drumul acesta. Căci, de îndată ce ni se arată steaua, noi trebuie să o urmăm.

Dar drumul e lung. Tu nu știi tocmai de unde venim. Dacă ți-om spune: din Ecbatana, poate că ai înțelege. E praf pe drum și vânt, și tâlhari se ațin la cheile munților. Ne cad caii de sete și îngenunche cămilele. De o mie nouă sute trei-

zeci şi atâtea ori am venit – şi tot nu înţelegem. Vom mai veni? Cât şi de ce? De ce, Doamne, ne pui pe drumuri în fiecare an, de ce ne amăgeşte steaua ta în fiecare an, dacă în fiecare an ai să mori? Eşti stăpânul vieţii sau nu? Şi al cărei vieţi?

Doamne, cântecul spune că suntem înşine stăpâni de oameni, dar nu e adevărat. Noi suntem magi. Deci ţinem numai cheia stăpânirii. Dar nu pentru noi, ci pentru Regi. De ce ai spus că Împărăţia Ta nu e din lumea asta? E adevărat? Iar dacă da, de ce ne trimiţi în fiecare an steaua? Tu ştii că pentru noi, magii, nu e decât o lume: aceasta, cea din noi. Ne poţi da aci, pentru nevoile noastre, o mână de ajutor?

Abia văzuşi, Doamne, lumina zilei şi, iată, ai şi intrat în agonie. Şi până la sfârşitul veacului vei agoniza, schimbând însăşi faţa acestuia într-o tragică agonie. La ce bun? Noi îţi trimitem această carte de pe drum la-ntors acasă. Şi anul acesta am venit. Nu te-am mai găsit însă singur. Erau toţi de faţă. Bunii şi răii. Şi abia dacă ne-am putut strecura pe uşă, de am dat în genunchi, într-un colţ. L-am văzut însă privindu-te cruciş, la picioarele Tale, pe Irod. Pe Irod împărat. Căci anul ăsta Irod n-a mai omorât pe cei patrusprezece mii de prunci. De ce să o mai facă? Acum ştie că te-ai născut, unde şi cum – şi cine eşti. Te-a crestat deci cu semnul cu care se înseamnă feţii de domn; şi te-a dat în grija celor alor săi, de după el, ca să te răstignească. Când se va împlini sorocul. Iată, l-au adus şi pe Iuda cu ei, ca să te cunoască; nu e decât un copil, dar, de pe acum, Iuda care te va vinde. Stai, deci, din ieslă sub semnul morţii. Te vor spânzura şi anul acesta pe lemn.

Şi pentru că am îmbătrânit, şi pentru că am obosit, ni se strecoară, Doamne, deznădejdea în suflet. Noi nu putem înţelege jertfa aceasta de fiecare an, de fiecare clipă, pentru noi, aşa... Nu putem înţelege mântuirea noastră prin moartea Ta. Pe cine ai înfrânt? Pe duşmanii noştri *de dincolo*? Duşmanii noştri sunt aci. Nu suntem, Doamne, decât nişte bieţi magi. Ai împărăţiei lumii acesteia. Aci suferim, aci vrem să fim mântuiţi.

Noi ştim, Doamne, că tot ce faci împlineşte hotărârea care e scrisă undeva. Dar şi *Scriptura* asta tot Tu o faci. Iar dacă nu te-ai fi născut ca să mori, ci ca să stăpâneşti în veac, şi *Scriptura* ar fi fost altfel. De ce nu ai înţeles, Doamne, că noi de la Tine asta am aşteptat, că în fiecare an, de o mie nouă sute treizeci şi atâtea de ori, cu asta ne amăgim? De ce voieşti să ne dai, Doamne, mai mult decât ne poate îndura fiinţa?

Adu-ţi aminte, Doamne, că demult o regină din părţile noaste a venit aci, la curtea unui rege puternic şi că a plecat îndestulată. Iar noi, nu. Nu, după legea noastră. De aceea fiecare Ţi se închină azi în nădejdi pe cari nu le vei împlini, noi o ştim, şi mâine vor trece pe lângă Tine fără să Te mai vadă. De aceea Te-ai născut?

Nu. Gândeşte-Te că în curând vei merge iarăşi pe Muntele Carantania şi iarăşi vei fi ispitit de diavolul. Stai, deci, de data aceasta de trei ori la cumpăneală înainte de a striga: *apage Satana*[1]. Căci mai suntem şi noi. Noi, care gemem, flămânzim şi însetoşăm după puterea de aci; şi pe care trebuia să ne întrebi

atunci când Te-ai hotărât atât de tare să ne mântui, încât nu pregeţi nici în faţa lemnului de spânzurătoare.

... Căci, dacă e să treacă de la Tine acest pahar, fă, Doamne, să treacă aşa cum voim noi!

Măcelul

Toate trebuiesc plătite. Şi cele rele, desigur. Dar şi cele bune. Deci, dară, când s-a născut Hristos, Herodes a pus de a măcelărit patrusprezece mii de prunci „de doi ani şi mai în jos".

Evident că Herodes era, lăuntric, o spăimântătoare pocitanie. Graetz, istoricul iudaismului, îl înfăţişează (I, sfârşitul cap[itolului] 3 şi începutul cap[itolului] 4) ca pe o dezgustătoare canalie şi un criminal fanatic. Sclav idumeu, ajuns prin slugărnicia lui faţă de romani guvernator al Galileei, spre nefericirea populaţiei băştinaşe, manevrele lui pentru a pune stăpânire pe toată ţara, încoronându-se rege, sunt un şir de crime faţă de supuşi şi de trădări şirete sau chiar deschise faţă de stăpâni.

În această perioadă cu deosebire tulbure a istoriei evreilor, când ticăitul rege Hircan nu mai putea face faţă – oricât ar fi voit-o – puterii mereu crescânde a lui Herodes şi a fratelui său, când evreii sfârşeau prin a-şi răsturna conducătorul cu ajutor străin, tocmai pentru că presiunea lui Heordes devenise insuportabilă, îndemânarea drăcească a „sclavului idumeu" apare ea însăşi ca o pedeapsă a lui Iehova.

Felul în care el ştiuse să cumpere încrederea lui Antoniu, împotriva căruia totuşi luptase, sfârşind prin a căpăta de la acesta chiar arestarea şi decapitarea acuzatorilor săi, devotaţi statornici, totuşi, ai tânărului triumvir, constituie o pagină de istorie făcută să provoace şi astăzi, după 2000 de ani, dezgustul de politică şi groază de oameni.

De la o asemenea năpastă a lui Dumnezeu, tremurând de frica dizgraţiei şi de spaima necontenitelor comploturi pe cari numai teroarea laşă exercitată de el le ridica ne putem aştepta la orice. Şi la măcelărirea celor patrusprezece mii de prunci, deci, atunci când îşi închipuia că între aceşti prunci nevârstnici era unul care... ar fi putut să-i ia locul.

Şi totuşi! Acum, după ce ştim câte s-au întâmplat, mă gândesc că, privită de jos şi din afară, jertfirea aceasta a patrusprezece mii de copii nu poate fi decât un act de nebunie: adică, o întâmplare cel mult explicată; nu însă şi înţeleasă. Dar cum nimic nu se mişcă în lumea lui Dumnezeu fără nici un rost, un sens trebuie să existe şi pentru această faptă nebună; dacă nu un sens la îndemâna noastră, cel puţin unul mai adânc.

Şi de aceea socotesc că toţi copiii aceştia au trebuit să moară *pentru că se născuse Hristos*. Herodes purta, deci, o grijă, ca prin moartea atâtor nevinovaţi

să se depună mărturie sângeroasă – jertfă – pentru naşterea Celui prin care se mântuia lumea.

Nu e vorba, în această întâmplare cu înţelesuri ascunse, de vreo compensaţie cosmică pentru restabilirea unui echilibru. Ci de altceva: de aceea, anume, că toate nădejdile noastre purced printr-un act de răscumpărare. Iar faptul că jertfa de mărturie a ales pe nişte noi născuţi, *nevinovaţi*, întăreşte presupunerea noastră.

Pedeapsa pentru cele rele e altceva. Ea vine mai târziu. Cum a venit şi pentru Herodes, care a murit plin de bube, după ce-şi ucisese propriii lui copii; şi care a trebuit să ia asupra lui, cu el, în moarte, blestemul de a închide ochii dând porunci pentru un nou măcel. Dar pedeapsa asta nu are nimic de-a face cu jertfirea celor patrusprezece mii. Jertfirea e, faţă de călău – un fapt de sine stătător; în legătură nu cu cruzimea clătinată a lui Herodes, ci cu naşterea lui Hristos. Aşa de adevărat, încât mai degrabă aş crede că chiar nebunia lui Herodes era făcută necesară tocmai de apariţia Mântuitorului. Căci – şi aci se înfinge chestiunea care totdeauna ameţeşte – ce s-ar fi întâmplat fără nebunia criminală a lui Herodes? Ar fi rămas apariţia lui Hristos fără jertfa de răscumpărare! Se putea? Herodes a fost, deci, el însuşi un instrument al mântuirii; instrumentul infam, peste care mâna lui Dumnezeu era să se coboare mai târziu, grea; aşa cum s-a coborât şi asupra lui Iuda Iscariotul. Căci şi cele rele se plătesc. Toate. Şi chiar prin hotărârea lui Dumnezeu. Dar pentru asta, el nu a fost mai puţin o unealtă.

De aceea, noi toate le primim; şi nebunia cruntă a lui Herodes – şi jertfa pruncilor nevinovaţi.

Căci s-a născut Hristos!

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stâlpărilor

Cu ramuri şi cu stâlpări L-au întâmpinat... În ziua aceea în care înflorea primăvara şi se zbăteau jucăuşi porumbeii Domnului – Duhul Sfânt – scăldându-se în soare, norodul îşi deschidea sufletul nădejdii, ieşind înaintea Celui care rupea peceţile morţii.

Îl aşteptaseră; şi venea. La un destin, pentru El, tragic, desigur. Dar cu atât mai izbăvitor pentru ei.

Aşa cum îl aşteptăm şi noi, astăzi. Va veni? Deocamdată Duminica Stâlpărilor stă, pentru noi, sub egida patului de puşcă repezit în coşul piepturilor betege şi a picioarelor de lemn ridicate de braţe vlăguite, într-un gest de agonie, către cer[1].

Au venit schilozii marii epopei mai mult după un cuvânt de la suflet decât după o bucată de pâine. Căci este, în toată dureroasa noastră încordare de astăzi, cu siguranţă mai multă nevoie de o vorbă de alinare decât de... un bilet de cale ferată.

Pentru cei de-atunci urcă însă în Ierusalim pe cărările sufletului, orbitoare în lumina crudă a primăverii, marea făgăduinţă. Pentru schilozii de astăzi – căci schilozi suntem şi lipsiţi de cumpăna lăuntrică toţi, în toată ţara asta – se întind furtunile pojarnicilor; ca să stingă chemarea noastră spre nădejde.

Iată ce, totuşi, nu se poate întâmpla. Pentru că toată răutatea şi nătângia, perversitatea bolnăvicioasă şi duhul pustiitor al morţii nu pot fi în stare să omoare în sufletul oamenilor nădejdea. Dar nu este nădejde asupra căreia să ne plecăm încordaţi şi statornici, care să nu se împlinească. Dacă El nu ar fi, şi încă dorinţa noastră dureroasă ni s-ar închega din adâncurile fără fund ale Nimicului. Dar este. Şi va veni. Şi-l vom putea întâmpina şi noi cu ramuri şi stâlpări în primăvara însorită a sufletului şi vom striga înspre ceruri bucuria

noastră: „Osana, Fiul lui David"[2], în același fel în care primim deja astăzi pe tot cel ce vine în numele Domnului.

... Până atunci e însă nevoie să se împlinească jertfa pentru ca să ni se deschidă porțile mântuirii. Așteptăm deci – după apă, focul. El nu va fi, oricum, în nici un caz mai năprasnic decât cel în care se vor prăbuși torționarii dementi de astăzi ai sufletului nostru.

3. Răstignirea

Pascalia [I]

Paştile sunt sărbătoarea mântuirii, izbânda puterilor noastre spirituale asupra suferinţei, înnobilarea suferinţei prin înţelegerea şi trăirea ei ca un prilej de purificare morală.

Nu voi putea uita, probabil, niciodată impresia de durere aproape fizică pe care am trăit-o în faţa marelui triptic al crucificării, rupt de-a dreptul din sufletul unei omeniri deznădăjduite de inspiraţia prăpăstios de adâncă, dar crudă, sălbatecă şi lipsită de îndurare, a lui Grünewald. Pe un cer de cositor şi furtună, crucea cu trupul Domnului se proiectează tragică şi covârşitoare, susţinând pe ea nu simbolul unei ameninţări, al resemnării sau poate al nădejdei în mântuire, ci un trup de om, frânt de durere, cu mâinile crispate într-o încordare sinistră, cu degetele încârligate de suferinţă, ca picioarele unui păianjen în agonie, cu carnea trupului plină de vânătăi, ca şi cum descompunerea ar fi început deja, cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dâră băloasă de sânge. La stânga, o Marie cu o faţă mai degrabă de stârv, dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor şi roşul strident al gurii, într-un văl de un alb crud, de cretă; la dreapta, o mână cu arătătorul întins, un arătător subţire, lung, precis şi rece, ca indicaţiunea unui istoric impasibil, arată înspre Cel de pe cruce: ECCE HOMO[1]!

Da, iată OMUL! Să nu ne înşelăm singuri. Dacă răstignirea este un simbol, şi *este* unul, ea nu poate închipui decât suferinţa îngrămădită, de proporţii uriaşe, a omenirii, ţintuită pe cruce în ochii tuturor, acolo, sus, la Locul Căpăţânii, în văzul întregii lumi antice, care, într-o disperată stăruinţă, încercase excluderea sau ignorarea pur şi simplu a suferinţei din univers.

Căci aceasta este una din marile semnificaţii morale ale creştinismului. În faţa faptului brut al durerii care străbate nu cosmosul, ci neamul omenesc, el nu

ia atitudini potrivnice, nu neagă, nu ignorează, nu combate, ci este, dimpotrivă, tocmai reacţiunea omenirii înşelate în nădejdile ei de mântuire, dornică de libertatea de a-şi plânge durerea.

Cât de adânc omenească e această doctrină, o arată Iisus Hristos: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat"[2] este strigătul deznădăjduit al omenirii îndurerate. Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate adânc cumpănită şi sinceră ca Socrate – geamătul acesta este plânsul simplu, umilit şi necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închircit de durere, sub gesturile teatrale şi inutile ale lumii vechi. Este recunoaşterea pur şi simplu a unui fapt, şi anume, fără comentarii.

Este adevărat că istoria gândirii şi [a] suferinţei omeneşti nu a ignorat, de fapt, această durere universală. Dar sunt deosebiri fundamentale de atitudine, care trebuiesc subliniate.

Budhismul încercase o profundă explicare a existenţei răului, prin consideraţiuni metafizice, care puneau durerea la însăşi baza realităţii. O subtilă şi complicată tehnică, sprijinită în primul rând pe o practică stăruitoare, trebuia să dea înţeleptului posibilitatea de a se smulge durerii, trecând el însuşi în neexistenţă, în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluţia aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul, iar pe de alta, acolo unde această suprimare, din anumite motive, nu este posibilă, singura cale care mai rămâne deschisă este calea pasivă şi întunecată a resemnării.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare a suferinţei, o încercare mai mult retorică şi o „poză", fără adâncime sufletească, o atitudine care-şi găseşte răsplata mai adesea în aplauzele „galeriei" decât în adevărata linişte sufletească a înţeleptului. Însăşi celebra *ataraxia* a lui Epicur, care e una din consecinţele istorice ale cinismului (cealaltă consecinţă este îndemnul la sinucidere, practicat de Hegesias), însemnează, faţă de primele pretenţiuni – de a-ţi procura anume un maximum de plăceri –, un jalnic faliment.

Şi tot aşa este cu diversele variante ale doctrinei stoice, care, la urma urmelor, nu putea duce decât la mutilarea sufletească a individului, prin oprimarea vieţii afective, prin anestezierea facultăţilor noastre de cunoaştere.

S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii vieţi antice este hedonismul, tendinţa, adică, de a considera plăcerea (fiziologică sau morală) ca binele suprem al vieţii. Dar foarte puţini sunt aceia cari au înţeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră grăbită, stau tocmai dezamăgirea şi durerea unor sforţări făcute în zadar... Că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt, că suferinţa se strecoară pretutindeni, iar fericirea este cu atât mai greu de prins cu cât alergi mai însetat după ea...

Terapeutica greco-indiană dăduse aşadar greş, şi în locul ei se înfăţişa concepţiunea creştină, care începea prin a recunoaşte existenţa de fapt a suferinţei şi drepturile ei de existenţă.

Aci însă trebuie să se precizeze un fapt: recunoaşterea aceasta nu conduce la luptă, dar ea nu duce nici la resemnare. A fost una din erorile geniale ale lui Nietzsche afirmaţia că creştinismul ar fi o morală a sclavilor. A trebuit un om adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice şi de imaginea unei forţe în acţiune, pentru ca să se poată ivi interpretarea aceasta fundamental greşită a religiunii creştine. Şi tot aşa de falsă, pornită de astă dată dintr-o hotărâtă incompetenţă şi superficialitate, este cealaltă credinţă, şi ea foarte curentă, că stoicismul ar fi, anume, o formă premergătoare a creştinismului. Sunt doar între Zenon şi Hrist[os] deosebiri fundamentale nu numai de inspiraţie, dar [şi] de atitudine; aşa de fundamentale, că o apropiere este, din capul locului, înlăturată. Stoicismul încearcă să înlăture durerea. Creştinismul, dimpotrivă, o primeşte ca atare; dar, în acelaşi timp, o VALORIFICĂ.

O intuiţie profundă a îmbinării noastre sufleteşti a înlesnit creştinismului să stăpânească adevărul acesta fundamental, că nu durerea sau plăcerea ca atare sunt dătătoare de seamă pentru suferinţa sau fericirea noastră, ci atitudinea pe care, în faţa lor, o păstrează personalitatea noastră spirituală; că durerea însăşi poate deveni izvor de nesfârşită bucurie, dacă ea îşi găseşte, pentru această personalitate spirituală a noastră, o semnificaţie.

Această înaltă semnificaţie morală a durerii a găsit-o tot creştinismul, [în] acţiunea ei purificatoare asupra sufletului. Şi atunci, suferinţa nu mai e pedeapsa trimisă de la Dumnezeu pentru ispăşirea păcatelor noastre, ci tovarăşul iubit, prin care sufletele se desprind din legătura trupurilor noastre, înălţându-se în sferele fericite ale libertăţii adevărate – focul în care ele se lămuresc –, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă plăcerilor cărnii.

Hristos a fost răstignit pe cruce şi a suferit nu pentru ca prin suferinţa Lui să ne mântuiască, ci pentru ca prin pilda Lui să ne înveţe a ne mântui. Hristos a fost răstignit, dar a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND, prin însăşi suferinţa Lui înfrângându-şi suferinţa.

Pilda este lămurită. Durerea este drumul mântuirii, calea pe care ne putem câştiga pe noi înşine; minunile sunt şi aci la îndemâna oricui; numai să ştii a înţelege ce ţi se cere.

Mişcarea lumilor nu s-a săvârşit încă. Legea nouă a fost legea iubirii şi a suferinţei; dar ea nu este decât un drum. Cuvântul *Apocalipsei* a rămas încă neîmplinit; deci, cată a te pregăti pentru marea înnoire care va să vină şi pătrunde înţelesurile crucii.

Juxta Crucem

... Pe vremea aceea, *Altarul* lui Grünewald băjenea pe la München. Gonit din Colmarul alsacian de urgia războiului; sau pus la adăpost, împotriva unor pretenţiuni de peste hotare – cari nici nu au întârziat să se valorifice. Sorţii căzuseră. În primăvara spălăcită a lui 1919, Germania lichida, într-o dureroasă

înfrângere morală, nenorocul armelor sale. Și în cetatea de pe malurile Isarului, grea de mândrie și de amintiri, neamul germanic își lua adio de la tripticul crucificării, cerut înapoi, la locul de baștină, în Colmar.

La vechea pinacotecă din Barerstrasse, unde fusese expus panoul, era un pelerinaj. De dimineața începeau să curgă școalele cu profesorii lor; și oameni de toată mâna, simpli sau mai evoluați, solidari cu toții, ca descendenți spirituali direcți, cu meșterul Grünewald, care în acele ceasuri grele întrupa încă și mai mult parcă sufletul vechei Alsacii germane. Perindarea tuturor în fața Crucificatului căpăta, desigur, un alt sens, mai adânc și mai tragic decât plângerile periferic-sentimentale și intonarea vechiului cântec, de mișcătoare aducere-aminte: „O, Strassburg, o, Strassburg"...

Am fost să-l văd. O durere aproape fizică; covârșitoare, în orice caz. Crucea cu trupul Domnului proiectată pe un cer de cositor. Nu e un simbol; nici o adâncire transcendentă; nu e nici resemnare, nici nu se deschid zările mântuirii, ca o nădejde. Pe cruce spânzură un biet trup de *om*, frânt de durere; cu degetele crispate de suferință, ca picioarele unui păianjen în agonie; cu carnea plină de vânătăi, ca și cum descompunerea ar fi început deja; cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dâră băloasă de sânge. În stânga crucii, Maria. O Marie cu fața mai degrabă un stârv; dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor halucinați și roșul strident al gurii, într-un văl de un alb crud, de cretă. Iar în dreapta, Ioan. Nu Ioan pe care îl cunoaștem noi, metafizicianul prăpăstios și pasionat; ci un Ioan rece, impasibil aproape, impersonal. Mâna cu arătătorul întins, un arătător subțire, lung, precis, ca indicațiunea unui istoric, arată înspre Cel spânzurat pe cruce: ECCE HOMO!

Da, iată omul! Răstignirea este un fapt istoric și un simbol. Ea închipuie suferința acumulată, de proporții enorme, a omenirii. Pe lemn atârnă El, pentru că numai El putea purta pe umeri toată durerea trupului, câtă s-a îngrămădit de la săvârșirea păcatului. Iar crucea a fost înfiptă sus, pe Golgotha. Dacă și aceasta are un sens – *Golgotha, quod est Calvariae locus* (*Matei* 27, 33)[1] – nu știu. Dar că jertfa a trebuit să se împlinească acolo, *sus*, nu e fără nici un rost. Sus, adică în văzul întregii lumi antice, care, într-o desperată stăruință, încercase excluderea, sau cel puțin ignorarea suferinței, câtă este ea în univers.

Aci stă marea întoarcere, mare semnificație omenească a creștinismului: durerea este un fapt; care nu străbate în încheieturile lui cosmosul, ci neamul omenesc. Creștinismul nu ia față de această durere atitudini potrivnice; nu o ignorează, nu o combate; ci, înșelată în nădejdile ei de mântuire, prin Hristos-omul omenirea se dorește după dreptul și libertatea de a-și plânge înfrângerea.

Omul este cel care se zvârcolește în chinuri, sus, la locul Căpățânii. Nu Hristos-Dumnezeu. Știu, și Dumnezeu poate să sufere; și Dumnezeu suferă. Când fiecare din noi își întoarce fața de la El și lasă drum iubirii sale către vadurile întunecate ale diavolului, Dumnezeu plânge. Îmi aduc aminte cât de puternic e în L. Bloy sentimentul acesta pentru Dumnezeu care suferă pentru că e părăsit de oameni. Pe cruce însă a fost părăsit durerii sale *omul*, de către Dumnezeu. Plângerea Celui răstignit nu o spune oare destul de categoric? „Dumnezeul

meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat?" (*Matei* 27, 46). Şi nu este caracteristic că, în izbucnirea suferinţei Lui, Hristos găseşte *exact* aceleaşi cuvinte ca şi psalmistul: „Deus, Deus meus... quare me dereliquisti?" (*Psalmi* 21, 2). Ca şi psalmistul, care nu a fost decât om.

Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate aşa de măsurată, adânc cumpănită şi sinceră ca a lui Socrate, gemătul acesta este plânsul simplu, umil şi necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închircit de dureri sub gesturile teatrale şi inutile ale lumii vechi. E recunoaşterea pur şi simplu a unui fapt; şi anume, fără comentarii.

Toată metafizica creştină e dominată de această trăsătură fundamentală. Ceea ce există nu are nevoie de justificare, nici de fundare teoretică. Nici măcar de explicare. Răul e; ca o stare de fapt. Păcatul originar, de la care derivă *în timp* răul, nu reprezintă o demonstrare a *necesităţii* răului, care există, aş zice, ontologic. Primul om a păcătuit atunci *când* s-a îndreptat înspre cunoştinţă. Dar nu întâmplător, prin intervenţia unui principiu *exterior* al răului, diavolul; ci în virtutea unei slăbiciuni existând chiar *în* om. Căci diavolul, când a voit să ispitească, nu s-a întors către Adam, ci către femeie. De ce? Pentru că *ştia* că femeia nu va rezista ispitei. Ea era deci mai slabă; iar dacă a greşit, *trebuia* să greşească; *propter imbecilitatem sexu*[2]. Posibilitatea păcatului preexistă, deci, în om căderii, în acelaşi fel în care firul de iarbă e închis în sămânţă. Profund realistă, metafizica creştină este lipsită de dialectică.

Este adevărat, istoria gândirii şi a suferinţei omeneşti cunoaşte şi alte soluţiuni; cari, din punct de vedere al arhitectonicei filosofice, pot apărea unora ca mai complicate şi mai impunătoare. Budhismul, de pildă, aşază durerea la chiar baza realităţii, fundând prin aceasta teoretic caracterul ei de necesitate absolută. Mă gândesc însă dacă toată această subtilă şi confuză dialectică, înfăţişată în forma unei exuberante cosmogonii, este în adevăr mai impunătoare decât recunoaşterea simplă, dar tragică, a faptului, aşa cum o face creştinismul.

Şi, pe urmă, unde duce o asemenea dialectică? Dacă existenţa este înfrăţită cu durerea, evaziunea din suferinţă trebuie să echivaleze cu smulgerea din realitate. Prescripţiuni tehnice precise indică, în adevăr, înţeleptului calea pe care trebuie să o urmeze pentru ca să se poată desprinde din existenţă, trecând în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluţiunea aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul; iar pe de alta, acolo unde această suprimare – din diferite motive – nu este posibilă, singurul drum care mai rămâne deschis este calea pasivă şi întunecată a resemnării. Plecând de la faptul concret al durerii individuale, budhismul ipostaziază suferinţa într-un fel de durere cosmică. O frumoasă şi cutezătoare construcţie de gândire, sigur. Din nefericire însă, trecerea în Nirvana nu e decât... saltul în gol.

Mai este lumea greacă, pe care nu o putem ignora. Pe care însă prea ni-o închipuim senină, însorită, entuziastă, mergând cu pieptul deschis înspre victoriile vieţii. S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii antichităţi este hedonismul, urmărirea stăruitoare a bucuriei, în accepţiunea ei largă;

cuprinzând, de la plăcerea brutală a trupului până la cea spiritualizată a contemplării realității ultime, toate formele, cele mai variate și mai complexe ale bucuriei. Erosul grec, vehicul sau metodă, el însuși proteic și nesfârșit de diferențiat, este oarecum expresiunea tipică a structurii spirituale antice, a idealurilor acestei lumi. Foarte puțini sunt însă acei cari au înțeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră, cam grăbită întru generalizare, stă tocmai dezamăgirea și durerea unor sforțări făcute în zadar; că hedonismul nu este formularea unei realități care stă la baza vieții grecești; nu e răsfrângerea teoretică a unei stări de fapt, ci, mai degrabă, *tocmai dimpotrivă*, expresiunea unei dorințe, crescută și împuternicită de golul rece al durerii. Dincolo de sfârșitul temut al bucuriei, atât de stăruitor dorit, stă prăpăstios deschisă *moira*.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare, dar nu o înfrângere a suferinței; o încercare mai mult retorică, fără adâncime sufletească; o atitudine care își găsește răsplata mai adesea în admirația superficială și neînțelegătoare a mulțimii decât în adevărata liniște sufletească a înțeleptului care, înainte de orice, este echilibru. Cinicul este un orgolios și de aceea, un singularizat între semenii lui. Punctul lui de reazem e în afară; dar nu într-un absolut transcendent, ci în respectul temător al celorlalți. Formula lui de viață nu are valoare circulatorie; nu trebuie să aibă, pentru că satisfacția lui stă tocmai în prestigiu, și nu poate da prestigiu decât tocmai ceea ce nu se poate realiza de toți oamenii. Este prea puțin ca cucerire pozitivă în problematica bucuriei, nu? Prea puțin și prea... epidermic.

Însăși vestita *ataraxia* a lui Epicur, care este una din consecințele istorice ale cinismului – cealaltă consecință este îndemnul la sinucidere, practicat de întunecatul Hegesias – înseamnă, față de pretențiunea permanentă a hedonismului, de a-ți procura, anume, un maximum de plăceri, un jalnic faliment. Căci nici înțelepciunea aceasta epicureică nu este o atitudine pozitivă, de afirmare a individualității, ci trecerea într-o defensivă fricoasă în fața realității recunoscute a durerii, care cel mult ar putea fi neutralizată. Dincolo de anesteziantul epicureic, nu mai e nimic.

Și tot așa cu diversele variante ale doctrinei stoice. Cari, până la urma urmelor, nu au dus decât la o mutilare a vieții noastre afective, prin reducerea voită a facultăților de cunoaștere.

Ce deosebit este tabloul acesta, așa de întunecat și deznădăjduit, de bucuria vecinică și izbăvitoare pe care ne-o închipuim domnind perpetuu sub cerul albastru al Eladei. Din el se răsfrânge, desigur, altceva; și anume, convingerea că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt; că suferința se strecoară pretutindeni acolo unde *nevoia* fericirii se face simțită; iar dumnezeiasca bucurie împăciuitoare este cu atât mai greu de cucerit, cu cât mai însetat și mai stăruitor alergi după dânsa...

*

Se poate vorbi așadar, după aceste scurte indicațiuni, de un faliment al metafizicei antice. Terapeutica greco-indiană a dat greș; nihilism, de o parte, resem-

nare, de alta. Ambele, altoite pe voința stăruitoare, dar neputincioasă de a nega durerea. Creștinismul lichidează idealurile lumii antice; între altele, și prin aceea că recunoaște nu numai existența de fapt a suferinței, dar – atitudine fundamental nouă – și *drepturile* ei la existență.

Nietzsche a crezut că poate arunca suprema insultă creștinismului, considerându-l drept o morală a sclavilor. E o eroare, chiar dacă ea vine de la un om de netăgăduit geniu. Mai întâi, creștinismul nu este o morală; el depășește cu mult limitele unor asemenea preocupări. Chiar dezbrăcat de esența lui adânc religioasă, le depășește, încadrând toată existența într-o interpretare metafizică. Nietzsche nu avea de unde să o știe: într-o familie de pastori protestanți tradiția metafizică a creștinismului trebuia să fie de mult pierdută.

În al doilea rând, de sclavi nu poate fi vorba atunci când se cumpănește structura intimă a *Evangheliei*; căci recunoașterea drepturilor la existență a durerii nu duce la luptă împotriva ei, e drept; dar nu duce nici la resemnare.

Știm de unde vine această falsă apreciere. Nietzsche era prea adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice și de imaginea unei forțe în continuă acțiune pentru ca să-și poată însuși noua perspectivă, care singură face cu putință înțelegerea creștinismului. Om de geniu, desigur. Dar... filolog clasic; și cu atât mai ancorat în antichitatea elină și mai legat de idealurile ei cu cât era mai de geniu.

Nu există nici din punct de vedere istoric punți de legătură între lumea creștină și cea greco-indiană. Asemănările sunt superficiale și valabile numai pentru incompetenți. Stoicismul – formă premergătoare *Evangheliei*? În nici un fel. De la Zenon la Hristos sunt deosebiri fundamentale nu numai de natură și de inspirație, dar și de atitudine. Stoicismul acordă un caracter negativ bucuriei și caută să o provoace înlăturând durerea. Creștinismul primește durerea ca o realitate, dar nu o neagă, ci O VALORIFICĂ.

De la răstignire, lumea știe că nu durerea sau bucuria ca atare sunt hotărâtoare pentru suferința sau fericirea noastră; ci atitudinea pe care personalitatea noastră spirituală o păstrează în fața lor. Astfel, durerea însăși poate deveni izvor de nesfârșită bucurie, dacă ea îndeplinește un rost și își capătă un sens în încordarea noastră înspre mântuire.

Această înaltă semnificație morală a durerii, creștinismul a găsit-o; ea stă în acțiunea purificatoare asupra sufletului. *Askesis*[3]. Suferința nu poate fi pedeapsă trimisă nouă de Dumnezeu întru ispășirea păcatelor; ci tovarăș iubit și fericitor, pentru care sufletele noastre se desprind de contingențele concretului, înălțându-se în sferele fericite ale libertății adevărate – focul în care ele se lămuresc, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă năclăielii. Creștinismul este dezlegarea dumnezeiască a problemei lui Iov, pe care lumea antică nu o putea primi decât cu revoltă legitimă, dar împotriva căreia nu era în stare să întreprindă nimic...

Hristos a fost spânzurat pe lemn; și a suferit; omenește; dar nu atât pentru ca prin suferința lui să ne mântuiască; ci pentru ca prin pilda lui să ne învețe a ne mântui. Hristos a fost răstignit – și a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND – prin suferința Lui înfrângând suferința.

Sofisma cea mare

Vai vouă, cărturarilor[1]...

Mi-aduc aminte de o înfruntare, la care am fost supus acum câţiva ani. Era o înfruntare teologică – dar nu venea de la teologi, ci numai de la nişte „cărturari". Cari – ca unii ce pe toate le ştiu, sau cel puţin pe toate le pot judeca – izbutiseră să mă pună la perete. Nu m-am împotrivit. Ci am rămas acolo unde mă încolţiseră ei, cu capul plecat. Dacă nu chiar sub povara ruşinii, măcar sub apăsarea jalei. Jalea asta era pentru ei. Dar – de ce nu aş mărturisi-o – ea fusese cu alţi ani în urmă şi pentru mine.

Scrisem eu odată, în preajma unor Paşti, despre sărutarea lui Iuda. Şi mă nedumeream asupra păcatului lui. Căci păcat era, fără îndoială. Dar păcat în care încolţea mântuirea. Căci dacă Iuda nu ar fi vândut – atunci ce? Rămânea Hristos nedat călăilor lui? Atunci zadarnică era întruparea lui Dumnezeu-Fiul şi zădărnicită iconomia mântuirii noastre. S-ar fi găsit altcineva care să-L vândă sau altă cale a jertfirii Lui? Atunci ar fi greşit Hristos, care *ştia* că Iuda îl va vinde. Aşa, sau cam aşa mă băteam eu cu gândurile şi nu mă puteam descurca. Căci fără păcatul lui Iuda noi rămâneam văduviţi de mântuire. Şi totuşi, trebuia să-l socotim vinovat. După care dreptate însă? După care dreptate, noi, cari îi datorăm mântuirea? După care dreptate, Dumnezeu, care îi datorează înfăptuirea hotărârilor Lui?

Toată această înşiruire de judecăţi mi s-a aruncat, mai târziu, cu un alt prilej, împotrivă. Spunând unii: desigur, Iuda, care a fost poporul ales, a lipsit misiunii lui de a recunoaşte pe Mesia – după ce l-a dat. Dar, dacă l-ar fi recunoscut, nu era oare zădărnicită mântuirea noastră? Căci doară nu în întruparea lui Dumnezeu stă mântuirea, ci în jertfa Lui. Dar atunci, după care dreptate Iuda suferă, el, al cărui păcat e însuşi instrumentul mântuirii? Asta şi altele ca asta mi s-au aruncat.

Fraţilor – sau nefraţilor, este cu totul greşită judecata aceasta; a voastră, de azi; a mea, de ieri. E greşită şi nici măcar nu e nouă. Au mai făcut-o şi alţii înaintea noastră – şi unii încă mari de tot. Dacă nu mă înşel, apoi tot aci bătea şi Origen, când se întreba că de ce oare şarpele s-a îndreptat spre Eva şi nu înspre Adam. Greşită, pentru că lucrurile stau altfel. Şi anume, iată cum.

Iuda, vânzătorul, a păcătuit. Fără chip de îndoială. Putea să nu păcătuiască? *Putea*. Dar atunci – cum? Rămânea jertfa lui Hristos neîmplinită? Nu. Căci se găsea altă cale a jertfei. Va întâmpina vreunul că totuşi Dumnezeu *ştia* că Iuda va greşi? Asta e drept. Dar asta nu însemnează că Iuda era predestinat păcatului. Ci numai că Dumnezeu, care le ştia pe toate, ştia şi acest lucru: că Iuda va păcătui. *Ştia*; dar *nu hotărâse* El. Iuda a păcătuit nu pentru că Dumnezeu hotărâse aşa. *Iuda a păcătuit din libera lui hotărâre*. Iar Dumnezeu a ştiut-o mai dinainte, pentru că Dumnezeu – la care nu există „mai dinainte" şi „mai pe urmă" – ştia chiar liberele hotărâri ale oamenilor, înainte ca aceştia să hotărască.

A, desigur, nimic nu se întâmplă în lumea aceasta fără voia lui Dumnezeu. *Dar e voia lui Dumnezeu ca anumite lucruri să se întâmple după voia oameni-*

lor; după voia lor slobodă; după judecata şi hotărârea lor. Ce putem adăuga e doară că faptele fiecărui om în parte, ale unui anumit om, nu înseamnează ceva decât pentru el însuşi; pentru socoteala pe care o va da odată în faţa lui Dumnezeu; El neputând schimba cu nimic icoana lumii aşa cum o vrea El; căci, dacă ceva trebuie să se întâmple, se va întâmpla; dacă prin tine, prin mine sau prin altul, e indiferent; sigur e numai că, dacă vei lipsi tu de la îndatorirea ta, lipsa asta e numai a ta; în lumea lui Dumnezeu nu e lipsă, căci va sări altul să-ţi ia locul lăsat.

Iată doară: omul nu-şi poate tulbura decât ordinea lui; pe a lui Dumnezeu – nu; dar pe a lui, *da*; pe a lui şi-o poate tulbura; şi îşi poate pierde sufletul, adică mântuirea.

Şi aşa, *prin voia lui*, a păcătuit Iuda când a vândut pe Hristos; şi şi-a pierdut sufletul; şi e blestemat; şi se va chinui; în veac şi în veac, şi dincolo de veac. Aşa cum a hotărât Dumnezeu nu după voia Lui, ci după greul păcat al lui Iuda din Kerioth. Iar împotriva acestei hotărâri orice sucire de gând a „cărturarilor" noştri nu e numai joc van, ci păcat.

La grozava judecată a lui Dumnezeu noi neputând adăuga decât un supus: amin!

… adică: aşa să fie!

Asta e singura ieşire dreaptă din marea sofismă cărturărească.

4. ÎNVIEREA

Pascalia [II]

O apocrifă din vremea primelor începuturi ale creştinismului relatează că, după drama crucificării, un glas s-ar fi auzit de sus, care întreba dacă *Evanghelia* a fost în sfârşit vestită şi celor morţi; iar de pe cruce s-ar fi răspuns cu un *da*. Până la iad a coborât, deci, Duhul desprins din închisoarea cărnii pentru a purta solia mântuirii. Fapt confirmat şi în *Epistolele* Sfântului Petru – şi de Sfântul Pavel.

Răstignirea a fost o înfrângere; frângerea trupului sub povara omenească a durerii; dar a fost şi o izbândă: aceea a spiritului descătuşat de trup, liber în sfârşit a duce mântuirea până la cei pierduţi fără nădejde. Căci nici „porţile iadului nu au putut nimic împotriva Lui"[1].

La începutul oricărei victorii stă durerea. Pentru că orice victorie trebuie să înceapă cu o desfacere de tine însuţi. Nu există mare izbândă care să fie personală. Asta este taina creării, pe care noi demult am încetat să o mai înţelegem.

Ce însemnătate mai pot avea amănuntele procesului dezbătut în faţa iudeilor! Că Pontius Pilatus s-a spălat pe mâini? Nici nu se putea altfel. Pilatus-*Pileatus*: sclav liberat! Avea şi el curagiul şi cavalerismul originii lui.

Hristos trebuia să moară. Toată ignominia înscenării, toate păcatele grele pe cari fiecare din judecători le-au luat asupra lor sunt momentele necesare în actul izbândei supreme. Iuda a trădat! Dar ce s-ar fi întâmplat cu *Scriptura* dacă nu trăda Iuda? Ce ar fi devenit tăria de piatră a Bisericii dacă nu se lepăda Petru? Ai dreptul parcă să nu înăbuşi gândul pervers că toţi cei cari au căzut în vină sunt răscumpăraţi prin însăşi participarea la drama încheiată la Locul Calvarului. Care *trebuia* să se întâmple, pentru că ea singură împlinea făgăduinţa mântuirii. Hristos trebuia să moară, ca să poată învia. Trebuia să sufere – ca să poată

învinge. Aci stă, în afară de faptul istoric care subzistă literal, după indicațiile *Evangheliei*, unul din înțelesurile mai adânci ale crucificării.

A înviat a treia zi: așa cum fusese mai dinainte spus. Izbânda asupra morții era, deci, hotărâtă undeva sus. Nimic nu se împlinește prin surprindere – sau prin întâmplare. Dar e vorba de izbânda Lui. Martiriul Lui fusese doar o mărturie; a legăturii în virtutea căreia Dumnezeu hotărâse mântuirea noastră de păcat. Fusese actul prin care se răscumpăra *putința* mântuirii noastre. Pentru El, o mare izbândă răsunătoare, care trebuia să umple lumea până la marginile ei. Pentru noi, o fericitoare *nădejde*.

Bucuria Învierii nu este, deci, pentru noi decât o făgăduință. Posibilitatea răscumpărării ne-a fost dată. Răscumpărarea în fapt stă însă în mâna noastră. Beneficiari ai unei dureri căreia am fost în acea vreme străini și față de care ne-am comportat neînțelegător, calea răscumpărării de păcat nu ne e deschisă decât prin retrăirea, în sufletele noastre, a dramei crucificării.

Lepădarea de noi înșine stă la capătul acestui drum al durerii; ca o purificare a spiritualității noastre, dar și ca o realizare a suferinței. Căci iubirea de noi înșine este, dintre toate păcatele cari apasă mai greu asupra noastră, cel mai adânc înrădăcinat; iar extirparea ei, operația care cere cea mai aspră disciplină și cel mai neînfricat curaj.

Să învie, deci, în noi Hristos prin înfrângerea noastră; prin dezlegarea noastră de toate contingențele concretului; prin concentrarea noastră asupra sâmburelui de viață vie, care ne e spiritul, singurul real, singurul mântuitor, singurul în stare a depăși granițele durerii și a trece în ținuturile senine ale cumpănirii desăvârșite.

Ca și Hristos, care a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând…

Înviere [I]

A înviat Hristos.

Sunt ani de când întoarcerea prăznuirii acestei cutremurătoare fapte ridică în mine aceeași tristețe: iarăși voi ceti aceleași comentarii și voi auzi aceleași interpretări. Proastă literatură protestantă, anemic efort de „cugetători" pozitiviști, în nevoia slăbănoagă de a împăca domeniul rațiunii cu cel al harului. Ca și cum cine a intrat o dată în împărăția harului se mai necăjește cu neputința rațiunii!

Ce zadarnică băiguială – științifică, dragă Doamne! – în jurul unui FAPT simplu și evident! „Renașterea naturii", „mitul solar" și atâtea alte neputințe, pentru a escamota faptul năucitor, dar FAPT, al Învierii după trup a lui Hristos. Căci a înviat, așa cum o hotăra mai dinainte, de altfel, *Scriptura*; și a fost, după trup, în mijlocul alor Săi, în același fel precis și *real* în care este în mijlocul nostru – trup și sânge – și va stărui să fie până la sfârșitul veacului.

A înviat, *cum vom învia și noi*, atunci când vor suna trâmbițele Judecății din urmă, se vor rupe pecețile cărții și vor cădea zidurile carcerii *vremii*; adică la *sfârșitul veacului*.

Aci e doară toată „taina"; care nu e, de fapt, nici o taină, ci numai o neînțelegere. Noi vom învia din morți la Judecata de Apoi. Adică atunci când se va sfârși *istoria* și vor cădea încercuirile timpului și spațiului. Ne-am născut în timp; am murit în timp; vom învia însă dincolo de veac. Întocmai ca Hristos; devenit om și jertfit în veac; dar înviat în afară de acesta și rămas în mijlocul nostru după natura lui de înviat în afara veacului.

Cum se lămuresc toate! Și Învierea, și prezența Lui de-a pururea în mijlocul nostru! În Sfânta Împărtășanie este prezent Hristos nu „în formă de" pâine și vin, ci existând *în chip real*, ca trup și sânge. Nu e, deci, vorba de un simbol, de o prefigurație, ci de un fapt real. Și totuși... noi nu *vedem* acolo decât pâine și vin, deși *este* trup și sânge.

Ce însemnează asta? Însemnează că există mai multe planuri de existență; și că pentru fiecare din aceste domenii noi *trebuie* să avem mijloace speciale de investigație. Că nu putem să înțelegem prin rațiunea noastră decât ceea ce cade *înlăuntrul* veacului; și că, pentru ceea ce este în afara lui, avem nevoie de un alt instrument, în speță – al credinței.

Din această lume de dincolo de veac face parte Învierea după trup a lui Hristos; care Înviere, ca și Înălțarea la cer, ca și prezența în mijlocul nostru, nu sunt *minuni*, decât în ordinea veacului și a rațiunii; dar sunt realități și existențe *firești* în ordinea care ține de domeniul credinței.

Simbol? Nu. Ci FAPT. Simbolic poate fi cel mult *limbajul* nostru. Faptele însă nu pot fi simbolice, ci numai fapte, pur și simplu. A înviat Hristos. Nu Hristos-Dumnezeu, ci Hristos-Omul, anticipând învierea noastră la sfârșitul veacului. *Anticipând-o*, dar nu schimbându-i natura. Învierea Lui e la fel cu învierea noastră; și după cum noi vom învia la sfârșitul veacului, deci *după încetarea* acestuia, așa a înviat și El: în afară de veac.

Afirmând prin aceasta existența mai multor lumi, de grade de realitate deosebite, sau, mai exact, comportându-se în chip deosebit față de Absolut.

Și astfel, Învierea nu este actul prin care noi am fost mântuiți; ci numai anunțarea și definirea lumii în care vom trăi după Judecata de Apoi.

„Hristos a înviat din morți, *cu moartea* pre moarte călcând..." Moartea Lui, deci, *jertfa* Lui este faptul hotărâtor al mântuirii noastre. Învierea este doar semn pentru viața veacului *ce va să vie*, deci nu a veacului care, pentru noi, este în acest moment.

Să lăsăm, deci, interpretările și încercările de a înțelege și să mărturisim smeriți *credința* noastră nestrămutată:

„Și a înviat a treia zi, după *Scripturi*."

Să mărturisim Paştele!

„Săvârşitu-s-a!"[1]. Cerul şi pământul, iarăşi împreună, pentru cea dintâia oară de la păcatul vechiului Adam, şi-au ţipat în noapte durerea: „Astăzi s-a spânzurat pe lemn Cela ce spânzură pământul pe ape"; şi s-a spintecat catapeteasma Bisericii.

Ce cald şi greu e aerul în noaptea asta! Cald şi greu de rugăciune. Căci, chiar dacă noi nu ne mai rugăm, undeva cântă pentru noi îngerii şi se roagă sfinţii. Pentru noi; pentru păcatele noastre; pentru neînţelegerea şi împietrirea noastră, care sunt cel mai greu păcat.

... În Bucureşti se schimbă guvernul[2]. Şi am dezertat cu toţii Bisericile, ca să viermuim în vânzoleala treburilor noi. Fără să ne gândim, bieţii, că şi guvernul care vine va fi tot cum va vrea Dumnezeu: după îndurarea lui sau după păcatele noastre. Pare că ştim noi ce va fi? Şi dacă va fi bun – fi-va el spre folosul nostru? Iar dacă va fi rău – ne va fi dat spre pagubă? Cine ştie! Când sigur este că totul se petrece după căile *necunoscute* ale lui Dumnezeu.

Stau numai şi cumpănesc ce lipsă de raport e între noi şi vremuri. Şi cum trecem cu ochii închişi pe lângă porţile împărăteşti ale mântuirii! Cum? Reculegerea noastră, a tuturor, să fie mai puţin însemnată decât o schimbare de guvern? Mintea noastră nu ar fi fost mai clară, sufletul nostru nu ar fi fost mai ferm, dragostea noastră nu ar fi fost mai largă şi hotărârea noastră nu ar fi fost mai rodnică după o săptămână de cufundare în noi înşine? Sau poate că aşa a vrut Dumnezeu, ca de data asta destinele noastre să se înnoade când îşi dă duhul pe Cruce Mielul Domnului, când plesneşte cerul sub fulgere în miros greu de pucioasă, când ne prohodim primăvara dulce şi stă pământul încordat în aşteptarea bucuriei celei mari a Învierii? Cine ştie?

Desigur, nimeni nu poate şti; dar evident e totuşi un fapt: lipsa putinţei noastre de a lega văzutul cu nevăzutul, lipsa de sevă metafizică a aplicării noastre la cotidian. Când începe o treabă, românul îşi face mai întâi o cruce. De ce? Ca să cheme în ajutor pe Dumnezeu? Nu tocmai. Ci ca să pună acţiunea lui sub egida lumii *celeilalte*, de la care totul purcede; ca să deschidă înspre realităţile lui concrete poarta prin care să pătrundă Puterile şi Stăpâniile, ca să restabilească unitatea originară dintre Dumnezeu şi creaţiune. Crucea aceea simplă, înfricată şi umilă este – cine s-ar fi gândit? – mărturisirea şi închinarea cotidiană a Paştelor.

Căci Paştele asta sunt: marea dramă prin care, după hotărârea lui Dumnezeu, s-au aruncat *iarăşi* punţi de legătură între creaţiune şi Stăpânul ei. Restabilindu-se – ca posibilitate numai, e adevărat, ca posibilitate la îndemâna celor cari înţeleg şi vor – starea de la început, când omul trăia cumpănit şi împăcat cu el însuşi în Dumnezeu.

Starea asta fusese ruptă prin păcatul primului Adam; care adâncise prin vina lui şi a şarpelui o prăpastie între el şi Făcătorul lui, origine a tăcăielii, a zbuciumului şi a chinurilor noastre. Pentru umplerea acestei prăpăstii îi fusese făgăduită

de la început jertfa Mielului, singura care putea să ne răscumpere. Ea a venit. Prin pătimirea lui Hristos, Dumnezeu și Om, cel de-al doilea Adam. În zilele astea ni se împlinește jertfa făgăduită – și mâine va răsuna imnul de bucurie al Învierii, pecetea mântuirii noastre, puntea dintre văzut și nevăzut. Căci a înviat *Dumnezeu*-Omul, lăsând să irumpă realitățile de DINCOLO dincoace, și a înviat Dumnezeu-*Omul*, deschizând poarta celor de DINCOACE înspre dincolo.

Așa. Vedeți ce posibilități mari, nebănuite ni se deschid și cum putem iarăși înnoda firul bucuriei contemplative, al echilibrului nostru vecinic, rupt prin ispita diavolului?

Să mărturisim, deci, Paștele. Să facem ca cei simpli și adevărați semnul crucii la fiecare act al vieții noastre, slăvind și sfințind orice gust și orice început, asigurându-le rodnicia. Căci omul nu poate trăi desprins de Dumnezeu și cazna lui nu poate rodi în afară de El. Să facem semnul crucii, care nu înseamnă acceptarea suferinței, ci, dimpotrivă, chezășia mântuirii.

La Locul Căpățânii crucea de supliciu strălucește de toate nădejdile noastre împlinite. Nu vrem să coborâm strălucirea asta în noi?

... Să facem, deci, semnul crucii, mărturisirea Paștelor!

Paștele gândului și celelalte Paște

Nu știu cum s-ar putea mai bine prăznui Paștele. Probabil că trăindu-le. Dar asta e din ce în ce mai greu. Pentru cei mai mulți dintre noi. A trăi Paștele – asta presupune a te duce la Biserică; a te ruga *acolo*; a te supune – ceară moale și receptivă – tuturor sugestiilor transcendenței; a te pregăti pentru coborârea harului, lăsându-te purtat pe unda caldă și învăluitoare a cultului – minunată propedeutică la deschiderea cerurilor. Înțeleg însă că asta nu se mai poate. Asupra tuturor acestor amănunte și momente noi am gândit; noi, părinții noștri, părinții părinților noștri; de patru sute de ani încoace; sau noi singuri, cu mintea acestor patru sute de ani. Iar gândul omoară viața – ori de câte ori, orgolios, se ridică deasupra ei, voind să o stăpânească în loc de a i se supune și a o sluji.

Și așa, gândul a omorât în noi Paștele, în momentul în care am vrut să trăim ceea ce înțelegem, în loc să fi încercat a înțelege ceea ce trăim. A fost, desigur, în sufletul omenirii, cândva, undeva, o soluție de continuitate; când s-a întunecat totul și când, la întoarcerea luminii, ne-am găsit într-un alt peisaj spiritual. A fost. Nu înțelegem bine când și cum. Dar a fost. Și când pe crugul cerului s-a întors, ca în fiecare an, ceasul tainei pascale, auzul nostru nu se mai măsura pe trăsnete, ci pe plesnituri de bici; fulgerele erau biete scântei electrice, pe cari și noi le puteam fabrica în laborator la o simplă mașină a lui Whimshurst; și nu mai mirosea tot cuprinsul a pucioasă, ci ne gâdila înțepător nările doar fumul de iarbă de pușcă al focurilor de tracatruci. Paștele erau o amintire ștearsă, care nu se mai revărsa împlinitoare în suflete. Dar pentru că totuși, măcar ca moștenire

(deşi zăvorită cu nouă lăcate înţelegerii *fiinţei noastre*) încă mai dăinuia, ne-am îndreptat asupra ei cu cheia gândului.

A, desigur, din vechea taină am dezlegat prea puţin. Un colţ; o fărâmă. Dar pentru că fărâma aceasta era tot ce puteam înţelege cu gândul, am crezut că asta e tot. Şi s-a născut astfel pentru omenire, chiar pentru cei mai buni dintre noi, paştele nou, paştele cel sărac. În care taina a dispărut. În care omul-Dumnezeu a devenit omul-erou. Un erou al unei noi credinţe, care pentru această nouă credinţă, *a lui*, se oferă în holocaust; cam aşa cum pentru *convingerea* lui era să se ofere ca jertfă şi Galilei – dacă nu l-ar fi izbit spaima durerii. Ce e Hristos? Un erou al unei convingeri morale. Ce e Paştele? Prăznuirea amintirii unui proces juridic între două morale, în care peste veacuri a învins cea a victimei. Atât. Nu e destul?

Atât – nu e destul! „Probe", desigur, nu am. Dar e ceva în fiinţa mea care se refuză cu încăpăţânare gândului că Paştele ar putea să fie aniversarea unui fel de „afacere Dreyfus" de acum nouăsprezece veacuri.

A răsunat în mine, Joi seară, strigătul sfâşietor al crainicului, care anunţa: „Astăzi s-a spânzurat pre lemn *Cela ce spânzură pământul pre ape*". Şi s-a strâns în mine sufletul în seara de Vineri la cântarea de Prohodire, care mărturisea că în mormânt fu pusă, prin coborârea lui Hristos, însăşi *viaţa*.

Patimile, răstignirea şi învierea nu sunt simboale, ci fapte. Ele nu „însemnează", ci „sunt".

S-au întâmplat aievea; iată, acum 1900 de ani. Şi ne-au dezlegat pe noi de păcat, de vină şi de moarte. A trebuit să se jertfească cineva. Dar jertfa omului singur nu putea deschide din nou porţile cerului. Şi s-a jertfit Dumnezeu-omul. A suferit pe lemnul de spânzurătoare ca un om – după ce, ca Dumnezeu, suferise pentru noi încă de la căderea lui Adam în păcat.

S-a răstignit, deci;
şi s-a îngropat;
şi a înviat a treia zi.

Toate – „pentru noi, oamenii, şi pentru a noastră mântuire". Ca să ne fie iarăşi cu putinţă a arunca punţi de la noi la Dumnezeu; de a ieşi din noi, destrămându-ne în Dumnezeu; de a scăpa de noi – depăşindu-ne. Ca să nu se mai sperie gândul nostru în faţa morţii, a murit El; cu moartea pre moarte călcând – omorând, deci, moartea. Şi a înviat – după trup – cum vom învia şi noi la împlinirea vremii; când se va împlini şi ceea ce credem atunci când mărturisim: „Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie".

... Iată Paştele – pentru cari nu am probe, dacă voiţi. Dar Paştele sunt dincolo de gând, în inima fiecăruia, bucurie. Întreb, deci, numai: unde e bucuria, acolo sau aci? Şi poate că prin asta am făcut şi proba. Pentru cine are nevoie.

Înviere [II]

Patimile lui Hristos m-au cutremurat întotdeauna. Nu pentru suferința Lui. Așa era hotărât, ca El să fie jertfă expiatorie; și împotriva unor hotărâri luate acolo, sus, nu putem nimic. Dar pentru singurătatea Lui. Pentru lipsa noastră de la veghea Lui însângerată. „Hristos va fi în agonie până la sfârșitul lumii; în tot acest timp să nu dormim" (Pascal)[1]. Înaintea lui Pascal ne-o spusese însă El: „Stați și vegheați!"[2]. Am stat. Dar nu am vegheat. Am stat obosiți și pasivi și atunci când El se ruga. Se ruga nu pentru noi, desigur, ci pentru El. Dar pentru ca să aibă destulă putere în clipa jertfei, care, totuși, pentru noi se împlinea.

Noi stăm să adormim. Și ăsta e un păcat. Dacă Dumnezeu se îndură, mântuirea vine oricum. Pentru că Dumnezeu poate orice. Dar așteptarea e, totuși, o condiție a mântuirii. Așteptarea activă, care, altfel, se zice deznădejde.

Și care e cea dintâi datorie a noastră. De la care lipsind, cădem în cel mai greu păcat – ispita deznădejdii. Nu ne mântuim prin vrednicia noastră, ci prin îndurarea lui Dumnezeu, care hotărăște într-un fel sau altul jertfa Mielului, suferința lui Hristos pentru noi. Dar prezența noastră activă la această jertfă ușurează suferința lumească, transfigurând-o. E, deci, în datoria noastră de a fi prezenți prin nădejde, un act de îndurătoare simpatie; și un sprijin. Sprijin de care oricine are nevoie. Căci s-a spus – Dumnezeu Însuși e trist când oamenii își întorc dragostea de la El.

Să nădăjduim, deci: mărturisind nădejdea prin prezența noastră la jertfa Mielului. E cea dintâi datorie, pentru că numai prin această jertfă a fost făcută cu putință mântuirea și pentru că, în afară de noi, jertfa e îndestulătoare pentru mântuire.

Hristos adevăratul Dumnezeu, cu moartea Lui călcând și înfrângând moartea noastră, nu a sfărâmat numai atunci porțile iadului, silindu-l să-și verse morții – dar a asigurat prin jertfa Lui învierea noastră.

Nu știu de ce sunt așa de trist când mă gândesc că oamenii își închipuie azi că totul e prefigurare și simbol! Hristos a murit pe cruce. Cu adevărat. Și a înviat a treia zi. După *trup*. Cu adevărat. Deschizând pentru noi porțile Raiului, când, prin moartea Lui, vom învia noi înșine *cu adevărat* din morți.

De aceea nădăjduiesc.

Și, mărturisind un botez întru iertarea păcatelor,

Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie!

III

Antropologie creştină

„... Şi s-a făcut om”

În nesfârşitul întuneric eu văd Treimea Sfântă, şi în Treimea desprinsă din noapte, în mijloc, mă văd pe mine însumi în picioare.

Angelo de Foligno

Aşa mărturisim noi, creştinii, că Dumnezeu-Fiul s-a coborât pe pământ, s-a întrupat de la Maria Fecioara şi a devenit *om*. Pentru ca această coborâre a Lui să însemne iarăşi mântuirea noastră.

Poate că amintirea, în aceste zile de sărbătoare, a naşterii ca om a Domnului Hristos e un prilej de reflecţiune la ceea ce este mântuirea noastră prin Mesia. Căci ar fi cu mult prea sărac Crăciunul nostru, dacă nu l-am trăi decât în atmosfera lui dulce-aromitoare, dar lipsită de rodnicie, a obiceiurilor şi nu am încerca să depăşim, cel puţin în această împrejurare, cercul îngust al concretului, înspre înţelesurile noastre mai adânci.

Naşterea lui Hristos indică momentul *istoric* în care Dumnezeu s-a făcut om. Iar această apariţie a lui Hristos, anunţată de Legea veche în zeci şi sute de chipuri, este faptul fundamental al adevăratei antropologii ca înţelegere a omului. De ce uităm aşa de stăruitor a ne gândi la aceasta?

Conştiinţa greacă socotea pe om şi Dumnezeu deosebiţi şi în închegarea lor intimă, şi spaţial. Erau deosebiţi şi trebuiau să rămână aşa. Iar lumea iudaică a *Vechiului Testament* nu gândea altfel.

Desigur, omul fusese creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu; dar păcatul originar însemna căderea definitivă; izgonirea lui din Paradis echivala cu o *schimbare de esenţă*, schimbare pe care Mesia cel cu calul alb ar putea să o anuleze; iar încercarea *Kabalei* de a depăşi prin Adam-Kadmon situaţia tragică a omului a isprăvit într-un fel de panteism, cel puţin tot aşa de fără ieşire ca şi ancorarea în *Vechiul Testament*.

Numai omenirea lui Hristos a desfăcut cercul de fier al acestei vecinice şi întunecate robii. Căci Dumnezeu, în cea de-a doua ipostază a Lui, a devenit om, s-a purtat printre oameni şi le-a trăit viaţa în forma ei vecinică şi absolută. Hristos – noul Adam.

Aşa s-a stabilit legătura firească între om şi Dumnezeu şi s-a ridicat din nou omul la conştiinţa esenţei lui divine. Veacurile adevăratului creştinism aveau vie această conştiinţă, următoare cum erau cuvântului Sfântului Pavel, care ştie că *omul va ţine scaun de judecată pentru îngeri*[1]. Omul deasupra îngerilor, în ierarhia lumii adevărate, iată marele fapt făcut posibil prin întruparea lui Hristos.

Ce departe suntem de lucrurile acestea, care ne interesează totuşi în aşa de înalt grad! E adevărat, noi stăm încă sub hipnoza „marei întoarceri" a Renaşterii; care, aşezând pe om în centrul universului, i-a redat autonomia, instaurându-l în vechea lui demnitate, pe care i-o confiscase creştinismul. Dar chiar aşa să fie? Reprezintă, în adevăr, mentalitatea modernă un plus de inovaţie omenească?

General vorbind, lumea nouă s-a străduit să integreze întreaga existenţă concretă într-un singur *proces*, mişcare pe o singură linie. Aşa a fost înglobat şi omul în ordinea naturală a lucrurilor, acordându-i-se, poate, în această ordine, o situaţie proeminentă, dar dezbrăcându-l, în fapt, de atributele divinităţii.

Că aceste atribute există totuşi efectiv, nu încape îndoială. Probă, însuşi acest evoluţionism de structură ştienţistă, care nu s-a putut sustrage dificultăţilor rezultate din noul punct de vedere, decât prin îndumnezeirea realităţii concrete, în care fusese coborât omul. De aceea, toate sistemele metafizice ale lumii de după Renaştere sunt precumpănitor *panteiste*. Soluţie hibridă, fără îndoială, dar dovedind necesitatea de a vorbi cu Dumnezeu în categoria în care se plasează omul.

În toată această perioadă de sărăcire spirituală, singură mistica a izbutit să salveze antropologia, menţinând-o pe piscurile însorite ale metafizicului; mistica creştină şi cealaltă.

Căci singură această cugetare a ştiut să nu părăsească punctul de vedere *cosmic* în înţelegerea şi valorificarea omului, atunci când filosofia se bucura a crede că a surprins cheia înţelepciunii absolute, pentru că izbutise să integreze antropologia în domeniul *naturei*.

Dar tradiţia gândirii mistice s-a pierdut; pe măsură ce a secat vâna religioasă a culturii, omul a coborât din ce în ce mai mult în lumea lucrurilor, pierzând contactul cu divinitatea, din care, totuşi, se împărtăşeşte prin esenţa lui; într-atât încât, chiar pentru conştiinţe religioase ridicate, îngerul a devenit un ideal de perfecţionare; uitându-se faptul elementar că, într-o cosmologie creştină consecventă, înger şi om se mişcă pe linii deosebite; cel dintâi nefiind decât ideal de sublimare a *lucrurilor;* cel de al doilea, treaptă de ajungere la Dumnezeu.

Gândurile acestea să ni le readucem în minte astăzi, când vom asculta vechea solie: „Naşterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, *răsărit-a lumii lumina cunoştinţei...*".

Poate că cel puţin nădejdea recâştigării pierdutei demnităţi omeneşti se va coborî mângâietor asupra noastră.

Dialectica păcatului

„În mormânt, viaţă, pus ai fost..." Jertfa Dumnezeiască se săvârşise. Greu. Ezitări se arătau de toate părţile. Şi de la bietul sclav liberat Pilatus (*Pileatus!*), temător mai mult pentru locul lui de proconsul, decât de grija sufletului amorţit în scepticismul descurajator şi sterp al întrebării: „Ce e adevărul?"[1]; şi de la Claudia Procula, soţia lui, femeie de neam mare, probabil, frământată de îndoieli şi temeri în care superstiţia era, de bună seamă, depăşită de presimţiri tulburi; şi de la tetrarhul Herodes Antipa – aflat întâmplător în Ierusalim –, bestie incestuoasă, avidă de putere, spion al împăratului Romei împotriva alor săi, tremurând încă sub uciderea celor 14 000 de prunci, care apăsa asupra neamului său.

Dar trebuia să se întâmple. Toate momentele de ezitare şi de întoarcere în desfăşurarea dramei judecăţii şi a crucificării nu sunt răscruci de la care acţiunea ar fi putut să pornească şi altfel. Ci doar amănuntele de realizare concretă – deci, nu absolut indispensabile – a unei sentinţe mai dinainte hotărâte, în altă parte.

Cum se agită poporul în piaţă, „la locul pardosit cu pietre"[2]! Cum ergotează bieţii Hannuk, Kaifa şi ceilalţi, închipuindu-şi că au ceva de hotărât, neînţelegând că sunt doar bieţi actori, cu roluri mai dinainte scrise, în cutremurătoarea tragedie a mântuirii!

„Iartă-le lor, că nu ştiu ce fac"[3]. Să le ierte? Ce? Dialectica păcatului este foarte întortocheată. Au păcătuit cei care au dat sentinţa de condamnare? Desigur. Dar patima lui Hristos era însăşi legea lui. Dacă nu l-ar fi trimis la moarte, judecătorii ar fi ocolit păcatul de a condamna pe un drept – desigur. Dar, împiedicând drama crucificării, nu ar fi înfrânt legea lui Hristos, care TREBUIA să fie spânzurat pe lemn. Dacă procesul mântuirii noastre urma să se împlinească. Din această dilemă nu putem ieşi.

Ce lipsea tuturor acestor trişti actori pentru a se sustrage păcatului de moarte în care îi aruncă „greşeala" lor? Nimic, decât CONŞTIINŢA păcatului, în care omul se recunoaşte, pe de o parte, instrument în mâna lui Dumnezeu, iar pe de alta, se mărturiseşte gata a face pocăinţă. Conştiinţa tragicei funcţii pe care o îndeplinesc şi care apasă asupra vieţii lor întunecate.

Vă amintiţi înaintea cui se pleacă şi cui îi sărută cizmele murdare stareţul lui Dostoievski în romanul *Fraţilor Karamazov*? Gândeşte, deci, de două ori nu când osândeşti, dar când crezi că poţi urî pe fratele tău căzut în păcat!

Trup şi întrupare

Joi, 20 martie, d-l Profesor Nae Ionescu a ţinut la Fundaţia „Carol" a şasea conferinţă din Ciclul de filosofie creştină, organizat de Federaţia Asociaţiilor Creştine Studenţeşti din România.

Problema *trupului* şi a *întrupării*, spune d-l Profesor, împinge cugetarea până la limitele înţelesului şi neînţelesului. Avem de-a face cu o problemă care nu e de sine stătătoare, ci se încadrează în aceea mai largă a locului pe care îl ocupă omul în existenţă. Omul nu reprezintă o formulă de echilibru în universul sensibil. El e incapabil de a se încadra în Univers. Omul ocupă, în realitate, o poziţie ciudată. El trăieşte şi nu în lume. Omul depăşeşte existenţa. Spre deosebire de lucruri şi de celelalte vieţuitoare, omul nu îşi poate îndeplini legea în chip natural şi armonic. El adaugă experienţei un element de mândrie, depăşind realitatea prin conştiinţa de sine, în virtutea căreia el proiectează în afară o realitate care nu există încă, ci va să vie. Omul e realitate neîmplinită încă, aşteptându-şi împlinirea.

Într-un fel, omul adaugă creaţiei.

De asemenea, omul nu se poate încadra în Univers, fiindcă planul de realizare al conştiinţei nu face parte din realitatea sensibilă. Între lumea planurilor şi realizare, idee şi actualizare, există deosebire.

Dumnezeu a creat pe om după chipul şi asemănarea Sa. Dar *l-a creat*. Din momentul în care e creat, el nu poate să pretindă *identificarea* cu Dumnezeu. Prima ispită a omului a venit din încercarea lui de *a fi ca şi Dumnezeu*. A fi ca şi Dumnezeu înseamnă a fi necondiţionat. Dar omul e condiţionat. El are un început şi un sfârşit.

Există o *limită* a omului. Păcatul e încercarea de a depăşi limita, de a călca legea, formulată de realizare. Păcat în ordinea vieţii spirituale, ca monstrul în cea naturală, transgresiune a legii.

Păcatul are pedeapsa în el însuşi, fără altă sancţiune.

După cum monstrul nu reprezintă o formulă viabilă, păcatul nu reprezintă un moment rodnic, ci o tulburare în viaţa spirituală. Pedeapsa închisă în păcatul originar pentru încercarea de a trece din relativ în absolut e moartea; păcat şi moarte sunt echivalente. Moartea nu urmează păcatului, ci este însuşi păcatul. Şi prin păcatul omului cade toată creatura. Căci creaţia e *un singur act* şi toată creatura este solidară.

O grea problemă [se] naşte: faptul că existenţa a călcat propria-i lege *este oare un act de pură libertate*? Se pare că nu. Căci forma deplină a libertăţii o are numai Dumnezeu, care nu primeşte nici o determinare. Şi totuşi, şi El are o determinare negativă: aceea de a nu putea păcătui.

Din punct de vedere al creaţiei, perfecţiunea lui Dumnezeu nu e desăvârşită. Prin creare, Dumnezeu se limitează oarecum. Înspre creare e o limită a lui Dumnezeu. Nici chiar la Dumnezeu *nu există act fără raţiune suficientă*.

În El însuşi Dumnezeu nu are nevoie de raţiune suficientă; în actele Sale, da. Creaţia naşte dintr-o rupere de echilibru. Dumnezeu a creat din nimic, atât de puternic e, însă se limitează pe El însuşi. Pentru om, Dumnezeu e transcendent. Pentru Dumnezeu, lumea e o continuare a lui Dumnezeu. Ceea ce a creat Dumnezeu închide ceva din El însuşi; creaţie înseamnă încercuire, mărginire, închidere în creat a celui ce nu e creat. *Nu numai dogma întrupării înseamnă închiderea lui Dumnezeu in trup, ci chiar creaţia însăşi.*

Şi într-aceasta stă nodul întregii probleme: din moment ce ceea ce e creat există în timp, naşterea şi moartea sunt şi ele legate de creatură. Asemenea şi păcatul. Dumnezeu nu a pus în om posibilitatea naturală de a-şi îndeplini legea, ci pe aceea de a şi-o îndeplini *cu efort*. Moartea, păcatul şi trup[ul] sunt trei chipuri ale aceleiaşi realităţi. E de-ajuns să fii în natură ca să ai în tine legea păcatului şi să mori. Moartea nu e numai o faţă a păcatului, ci şi a întrupării. Trei elemente ale aceleaşi realităţi, creatura: determinare în timp şi spaţiu, existenţă sensibilă, formă şi mărginire.

Pentru ca să-mi împlinesc legea mea, trebuie să ajung în echilibru perfect: a nu mai suferi, a nu mai păcătui, a nu mai muri, *adică a nu mai fi întrupat*. Deci, în acelaşi timp, în mine, cu moartea şi păcatul, găsesc legea depăşirii în ordinea trupului.

A-ţi depăşi trupul: problemă veche, nerezolvită de nimeni, filosoficeşte, problema fiind insolubilă.

S-a crezut că ascetismul şi rugăciunea pot duce la o depăşire a trupului.

Dar cel capabil de rugăciune e mai primejduit spiritual decât cel incapabil de rugăciune. El e mai supus dezechilibrului, fiindcă are o forţă pe care o poate întrebuinţa rău.

De aceea, cei săraci cu duhul sunt mai fericiţi. Sărăcia cu duhul apropie pe om de celelalte creaturi: formula de echilibru stabil, neresponsabil de cădere.

Problema centrală a metafizicei, a depăşirii naturalului prin virtual capătă o dificultate aproape de neînlăturat prin existenţa trupului.

Trup înseamnă coborârea noastră din lumea virtualului, de unde e locul nostru, în lumea actualului. Întrupare e egal actualizare. Iar incapacitatea noastră de a ne identifica în actual e la fel cu aceea de a ne identifica în virtual. Trup şi întrupare înseamnă degradare a lui Dumnezeu, a virtualului.

Pentru noi nu există posibilitate de a ieşi singuri din dificultate. Ea nu se rezolvă prin ea însăşi. Lacrimile noastre nu ni le putem şterge singuri. Cel ce a creat trebuie să ridice povara creaţiei. Cela ce ne-a aruncat în realitate trebuie să vie să ne ridice păcatul. Metafiziceşte, nu există posibilitatea de a ne împăca cu noi înşine, de a ne întoarce în virtual.

Aci încetează puterile de mântuire ale metafizicei. Mântuirea scapă puterii şi înţelegerii omeneşti. Numai calea Bisericii ne poate mântui.

Minunea din Bethleem

„... Şi din Maria Fecioara s-a făcut om". Iată adevărul fundamental care învăluie, explică şi îndreptăţeşte bucuria zilelor de sărbătoare cari ne stau înainte. Dar, în acelaşi timp, adevăr care mai des e ignorat şi prin a cărui ignorare ni se fură mântuirea.

Că *Logosul* s-a făcut om nu e, desigur, un fapt obicinuit, din ordinea lucrurilor concrete. Că nu-l mai înţelegem şi că nu mai credem în el, asta însă nu pledează împotriva realităţii faptului; ci dovedeşte doară insensibilitatea noastră faţă de transcendenţă. *Am pierdut simţul minunii.*

O falsificare a înţelegerii realităţilor, asta e tot ce am putut obţine ca „progres" în maşinăria noastră sufletească în ultimii patru sute de ani. Vrem ca totul să fie raţional şi explicabil. Explicabil şi raţional nu e, de fapt, nimic. Dar ne închipuim noi că aşa e. Ne place să ne închipuim. Ne creăm o demnitate a noastră, prin închipuirea noastră că ştim totul. Şi nu ştim nimic. Sau, în orice caz, nu ştim nimic mai mult în ordinea „necesităţii" decât putem şti în ordinea „harului" şi a „minunii".

Ce puţin gândim! Cât de lipsiţi de spirit critic – cât de puţin atenţi suntem cu pretenţiile noastre şi cu justificările acestor pretenţii!

În definitiv, toţi acceptăm în ştiinţă afirmaţia că, printr-un punct exterior unei drepte, se poate duce o paralelă la acea dreaptă – şi numai una. O acceptăm ca pe un adevăr. Şi totuşi, afirmaţia aceasta nu înseamnează nimic. Pentru că tot atât de „adevărat" e că prin acel punct se pot duce mai multe paralele la amintita dreaptă.

Adevăr pozitiv, ştiinţă exactă, explicaţie raţională? Nimic din toate astea. La baza cunoştinţei noastre ştiinţifice stau o sumă de „adevăruri" de asemenea natură, a căror singură justificare sunt coerenţa şi tranzienţa afirmaţiilor cari, ulterior, se construiesc pe ele.

Explicaţia raţională? Glumă. Şi totuşi, pe baza unor asemenea cunoştinţe şi a unui asemenea mecanism noi voim să excludem din Univers minunea. De ce? Pentru că totul se întâmplă în cosmos după o „strictă" înlănţuire cauzală – şi pentru că această strictă înlănţuire cauzală refuză apariţia neobicinuită a minunii. Strică înlănţuirea cauzală? Se poate. Dacă şi Dumnezeu este o cauză. Dar cauzalitatea mecanică – pe asta nu o cunoaştem. Sau, mai drept, o cunoaştem prea bine pentru ca să ne dăm seamă că ea nu poate avea caracterul de stringenţă absolută, care ea singură poate îndreptăţi excluderea minunii.

Atunci? Pentru refuzul nostru de a ne însuşi minunea nu există decât o explicaţie: incapacitatea noastră de a o percepe. Adică: sărăcia de conţinut şi avânt metafizic a epocii noastre.

Şi totuşi, „a epocii noastre" nu e exact spus. A epocii pe care o lichidăm, mai degrabă. A epocii care ne stăpâneşte încă „formal", care ne-a fixat legile. Legi cari însă, astăzi, plesnesc sub presiunea sevei celei noi, care urcă năvalnic dinspre rădăcinile rasei. Noi începem iarăşi să socotim cu minunea. Nu cu mi-

nunea năprasnică şi cutremurătoare, cum a fost întruparea *Logosului* sau învierea din morţi – dar cu umila minune cotidiană, de fiece moment, care singură mai e în stare să ne spună de ce suntem aşa cum suntem, şi cum de mai suntem.

Şi iată, pentru noi stă ca de cremene şi de aramă adevărul că Dumnezeu s-a făcut om. Pentru că şi în noi se ridică nevoia restaurării omului în demnitatea lui; dar pentru noi e vorba de altă demnitate: aceea a Dumnezeirii care stă în noi şi pe care trebuie să o liberăm spre mai marea mărire a lui Dumnezeu şi spre împăcarea noastră cu taina Facerii.

Ca să ne mântuiască, Dumnezeu s-a făcut om. Nu putea să ne mântuiască şi altfel – din afară? E absurd. Putea să o facă cum ar fi vrut. Actul de îndurare însă s-a exercitat prin întruparea *Logosului* în om. Asta hotărăşte caracterul eminamente antropologic al creştinismului – şi, ca atare, impune această formă de viaţă religioasă tuturor celor cari vor cu adevărat să apere precelenţa neamului omenesc.

Nu există o altă cale pentru această *instauratio magna*[1] a omului în ierarhia cosmică decât cea a creştinismului; şi în creştinism nu există alt drum decât cel care duce prin staulul minunii din Betheleem. Toate celelalte încercări sunt iluzii; construite pe pulbere şi pe cenuşă.

Mărturisesc, deci, adevărul neclintit, pe care nici un fel de ştiinţă nu mi-l poate pune la îndoială: „... şi din Maria Fecioara s-a făcut om".

Creaţiune şi păcat

Caracterul fundamental al epocii noastre e că se propovăduieşte din ce în ce mai mult un ideal al muncii.

Idealul muncii, aşa cum este înfăţişat în ethosul contemporan, este o ideea de importaţie, de origine anglo-saxonă şi, fără îndoială, este forţată pentru noi; ea nu are de-a face cu mentalitatea noastră răsăriteană şi cu realitatea umană în genere.

Munca nu este şi nu poate fi un ideal. Când a fost izgonit din Rai, i-a fost dată lui Adam pedeapsa să muncească. Munca nu poate să fie, într-adevăr, decât o pedeapsă pentru noi. Munca este un fel de pedeapsă, care apasă asupra umerilor noştri pentru că, probabil, aşa cum este structural construit neamul omenesc, el nu a fost făcut ca să muncească; adică, funcţiunea lui fundamentală nu este aceea [de] a munci.

Fapt este că, în viaţa noastră, un om muncit înseamnează un om chinuit; un om muncit nu înseamnă un om la maximum de realizare a fiinţei sale, ci, dimpotrivă, un om ale cărui realizări sunt reduse tocmai prin munca pe care a săvârşit-o.

Idealul acesta al muncii este însă în legătură cu alte idei, cari se strecoară în civilizaţia noastră actuală şi cari au la baza lor nu funcţiunea de a munci, ci *rezultatul* muncii. Se asignează genului omenesc îndatorirea de a munci pentru un

ideal, pentru atingerea de valori cari, eventual, pot să se găsească la capătul acestei munci. De aci ar trebui să deducem că aceea ce interesează în primul rând neamul omenesc este *creațiunea de valori*. Rezultatele obișnuite ale muncii, rezultatele unei vieți, așa cum sunt ele înaintea noastră și așa cum stau ele la dispoziția folosinței noastre, acestea ar alcătui, prin urmare, punctul de miră, de atracție, către care converg toate eforturile omenești. Valorile acestea sunt în funcție de necesitățile noastre. Adică, mai lămurit și fără nici un fel de prejudiciere asupra fondului, valorile acestea corespund întotdeauna unor necesități precise ale noastre. Deci, în funcție de aceste necesități se judecă valorile, se judecă rezultatele activității omenești. Iar aceste necesități sunt mai mult puncte de plecare pentru activitatea noastră.

Așa ar fi lucrurile privite dintr-un punct de vedere. Din alt punct de vedere, s-ar putea spune, tot așa de bine, că noi suntem sclavii nu numai ai necesităților noastre, dar și ai creației noastre, în sensul că, în anumite momente ale istoriei, civilizația și cultura, ca și funcția creativă ne multiplică necesitățile. Vasăzică, de unde acțiunea omenească era pusă în funcție de rezultatele pe cari trebuia să le obțină la un moment dat, devine ea însăși condiție a existenței noastre. Adică mijlocul devine scop și noi ajungem să fim sclavii acțiunii noastre, de unde ar fi trebuit să fim sclavii numai ai necesității noastre. Crearea de valori ne-a dus la această sclavie.

Nu este mai puțin adevărat însă că, din pricina acestor necesități, faptul care stă la baza desfășurării vieții omenești ne poruncește să le multiplicăm. Pe de altă parte, se petrece și o deviere a funcțiunilor noastre, cari ar fi trebuit să fie în slujba acestor necesități. Lucrul pornește dintr-un fapt mai adânc și de natură ceva mai puțin obișnuită, anume dintr-o deformație ideologică a neamului omenesc.

Procesul de creație, care presupune întotdeauna un creator și ceva creat, implică întotdeauna în mintea creatorului un plan de acțiune. Planul acesta se inițiază și face parte din lumea ideilor. Omul este, fără îndoială, orice s-ar spune, un fel de mașină de idei, idei cari sunt așa cum a crescut neamul acesta omenesc – în bună logică – și așa cum l-a făcut Dumnezeu. Ideile nu sunt decât instrumente de lămurire a noastră, instrumente de orientare a noastră în lumea realităților, adică nu sunt decât un reflex al acestei realități. Dar și ideea închide în ea însăși tendința de a deveni independentă, adică tendința de a exista pentru ea însăși. Și tocmai în această tendință de independentizare – termenul e cam barbar – a ideii stă păcatul originar al întregii concepțiuni actuale, care face din muncă [un] ideal.

Fără îndoială că Dumnezeu va fi creat pe om după chipul și asemănarea Sa. Dar „după chipul și asemănarea Sa"[1] poate să însemneze o mulțime de lucruri. Nouă ne convine să credem că ar însemna că și noi suntem, într-un oarecare fel, cam așa cum este Dumnezeu. Și atunci stabilim totdeauna o *analogie* între ceea ce suntem noi și ceea ce ne închipuim noi. Și acei dintre noi cari izbutesc să știe despre Dumnezeu cât se poate ști stabilesc o analogie între noi și ceea ce suntem noi cu ceea ce ar fi, propriu-zis, Dumnezeu.

Dumnezeu a creat lumea. Dar atunci, fiindcă Dumnezeu a creat lumea, înseamnează că şi noi, cari trăim după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, putem să creăm ceva. Poate că nu lumea, dar ceva în această lume. *Idealul acesta creaționist decurge, prin urmare, din analogia care se stabileşte între Dumnezeu şi om*; iar în aceeaşi măsură în care Dumnezeu a creat, sau tot aşa după cum Dumnezeu creează, poate să creeze şi omul. Cum creează însă Dumnezeu? Noi, cari suntem simpli cititori ai *Bibliei*, ştim că la început nu a existat nimic şi că *din acest nimic* a creat lumea. Cei cari sunt cititori mai şurubuiţi ai cărţilor sfinte ştiu altfel. *Dumnezeu a gândit lumea* şi prin însăşi această gândire a şi creat-o.

Iarăşi un fapt fundamental pentru desfăşurarea de mai târziu a vieţii, *identificarea* aceasta care s-a făcut la un moment dat între *idee şi substanţă*. Dumnezeu a creat lumea, evident, după planul pe care şi L-a făcut; adică ideea este transcendentă realităţii create.

La un moment dat, în istoria omenirii, s-au ivit oameni cari au crezut că nu a existat nimic în afară de idee şi că Dumnezeu a creat lumea gândind-o. Deci, *simplul act de gândire echivalează cu actul de creaţie*, adică, pentru ca să creezi nu este nevoie decât de idee. Direcţia aceasta este, precum e îndeobşte cunoscut, categoric reprezentată de aşa-numitul *gnosticism*, o şcoală teologico-filosofică veche, care, aceasta este impresia mea, continuă şi astăzi sub numele de *idealism* sau mai ştiu eu sub ce alte nume. Dar această tendinţă, care reduce elementul creaţiei la idee singură, se prezintă în toată istoria gândirii omeneşti.

Noi credem că Dumnezeu a creat lumea cu ajutorul unei *idei* a lui şi cu ajutorul unei *substanţe* deosebite de această idee. Această substanţă deosebită însă nu există nicăieri. Pentru ca Dumnezeu să creeze lumea, trebuia să creeze această substanţă. Cum însă nu exista nimic, presupoziţia logică, în materie de interpretare a cărţilor sfinte, este că Dumnezeu a creat această substanţă din nimic. Prin urmare, ideii de creaţie divină îi corespunde neapărat corolarul creaţiei din nimic.

Noi, evident, trăim aşa cum ne-a înlesnit Dumnezeu. Trăim adică aşa cum suntem noi. Pentru cei cari nu pot să admită cu nici un chip existenţa lui Dumnezeu, noi trăim aşa cum ştim noi. Gândim aşa cum ne îngăduie structura noastră să gândim. Dar, între actul de creaţie divină şi actul nostru de creaţie – presupunând că şi noi creăm ceva – există o deosebire esenţială; că *noi găsim gata materia sau substanţa din care creăm*. Imediat intervine aici un corectiv. De îndată ce substanţa din care creăm noi, conform ideilor noastre, *preexistă*, ea *există în chip real*, *independent de noi*, *în afara noastră* şi aceasta înseamnează că ea trebuie să vină de undeva, indiferent dacă a fost creată sau nu; înseamnează că această materie preexistentă are ea o existenţă a ei proprie. Prin urmare, intervenţia noastră asupra acestei substanţe, din care noi creăm cu ajutorul ideilor noastre, este mărginită şi îngrădită de chiar legile substanţei acesteia, existente independent de noi. Intervenţia noastră în această materie nu se face după bunul nostru plac şi nu se face după posibilităţile cari sunt în noi, după planurile pe cari le combinăm noi, căci aceste planuri sunt subordonate preexistenţei

acestei substanțe. Ceea ce înseamnează că inițiativa noastră nu este, propriu-zis, a noastră, ci este rezultanta unor anumite realități existente în afară de noi.

Aci stă deosebirea fundamentală între procesul de creație propriu-zis, de creație divină, și procesul de creație omenească – dacă se pot întrebuința cele două cuvinte unul lângă altul. Lucrurile acestea s-au uitat cu totul. Toată gândirea europeană cu rădăcini mediteraneene, cari nu sunt numaidecât europene, toată gândirea aceasta s-a falsificat, dacă nu otrăvit, de anumite filoane de idei subiacente, cari merg într-o direcție cu totul opusă considerațiunilor de bun simț.

Evident că ceea ce spun eu nu aduce nimic nou, care să contrazică bunul-simț sau simțul comun al realităților în cari trăim. Dar bunul-simț e contrazis în chip flagrant de mișcarea ideologică pe care se sprijină civilizația europeană. E foarte ciudat că tot ce am trăit până acum câțiva ani, am trăit în funcție de ceea ce ne închipuiam noi a fi realități propriu-zise. Dar am văzut, în urmă, că nu erau decât eșafodaje de elemente complet străine de bunul-simț. Și tocmai elementele fundamentale ale gândirii europene apusene, de origină mediteraneană, egipteană și grecească, conțin în ele putința de *identificare*, într-un oarecare fel, *a omului cu Dumnezeu*. A existat întotdeauna, pentru conștiința omenească, un domeniu al supranaturalului, adică al unor existențe altele decât realitatea în care ne învârtim. În acest domeniu al supranaturalului, omul a încercat întotdeauna să pătrundă; și efortul acesta, de a trece dincolo de limitele cari îngrădesc posibilitățile noastre de cunoaștere și înțelegere, *efortul acesta s-a identificat cu acela de a ajunge la Dumnezeu*, la o ființă supremă, care domnește asupra realității sensibile, dar care are un plan deosebit de această realitate sensibilă. Acesta este faptul fundamental care se poate urmări în toată istoria gândirii omenești și pe care vi l-am expus într-o formă așa de simplă.

Poate părea foarte ciudat că aceea ce afirm eu acum, și ceea ce într-adevăr reprezintă *trăsătura caracteristică a activității și a gândirei noastre contimporane, este același lucru cu, aș zice, ideea fundamentală a magiei*. Noi trăim, adică, astăzi, în 1929, într-o perioadă de magie continuă. Tot ceea ce făceau ocultiștii în vechime, începând de la Hermes Trismegistul, este aidoma cu structura spirituală și ceea ce gândim și facem noi în momentul de față. Adică, noi ne închipuim, la fel cum își închipuiau magii, că ne putem *substitui lui Dumnezeu*; și ne închipuim că ne putem substitui lui Dumnezeu pentru că într-adevăr ne închipuim că putem să cunoaștem.

Vedeți alunecarea: în primul rând, este *identificarea creației divine cu gândirea*; în al doilea rând, este *împingerea cunoștințelor noastre până la absolut*; și, în sfârșit, în al treilea rând, vine *asemuirea noastră cu Dumnezeu*, adică momentul în care *ne închipuim că putem să cunoaștem totul și să fim la fel cu Dumnezeu*. De altfel, tendința aceasta apăsa de la începutul lumii, pentru că Adam, când a păcătuit, așa a păcătuit: a vrut să mănânce din pomul cunoștinței. Pentru că așa i-a spus șarpele: „De vei mânca din acest pom, vei fi ca și un Dumnezeu"[2]. În momentul în care vei ști, vei fi ca și Dumnezeu. Deci, *tendința noastră de a deplasa limitele cunoștințelor omenești echivalează cu tendința de*

a ne substitui lui Dumnezeu. În momentul în care credem că suntem în posesiunea cunoștinței absolute, în același moment ne-am și substituit lui Dumnezeu.

Veacul al XIX-lea a fost stăpânit de credința că limitele cognoscibilului pot să fie împinse la infinit și că știința poate să meargă până la a ajunge în posesia cunoștințelor ultime. Dar ne-am dat seama că nu se poate ajunge la cunoștințele ultime prin știință și atunci am învățat să ne mai îndoim de această valoare de absolut a cunoștințelor științifice. Totuși, nu am încetat deloc cu cercetările, pentru că, în măsura în care gândirea contimporană a pierdut încrederea în valoarea metafizică a soluțiunilor științifice, în aceeași măsură lumea a început să cadă pradă ocultismului și magiei.

Nu există, de trei sute de ani, o perioadă mai gata de a cădea victima magiei și ocultismului ca perioada în care trăim noi astăzi. E un amestec îngrozitor, în care lipsa de disciplină și lipsa de control asupra noastră fac ravagii. Tot ceea ce se petrece în viața contimporană, numiți-l oricum, ocultism, creștinism, adică viață religioasă autentică, misticism autentic, Biblia sănătății, noua mișcare americană „Știința creștină" și așa mai departe, sunt tendințe cari, toate, merg în aceeași direcție: înspre *cucerirea absolutului.* Numai că se uită să se facă această mică deosebire, fundamentală totuși, că toate aceste preocupări pentru cunoașterea absolutului, toate aceste direcții de cari vorbeam și cari urmăresc cunoașterea s-ar putea ca, până la urmă, să ne dea o cunoaștere conceptuală a absolutului în care cunoștința formulată – aș zice – să fie singurul rezultat al activității noastre.

Prin urmare, în epoca contemporană, *tendința aceasta de a cunoaște echivalează cu tendința de a ne substitui lui Dumnezeu, de a exclude pe Dumnezeu* din socotelile noastre sau de a afirma pur și simplu *identitatea noastră cu Dumnezeu.* Sunt greșeli în cari nu am fi căzut dacă am fi știut din capul locului să ne întoarcem la cei vechi. Literatura creștină are indicații foarte precise în această privință. Nu știu unde citeam că Sfântul Augustin (sau Fericitul Augustin) și Sfântul Maxim Mărturisitorul stabilesc linia de demarcație foarte precisă între lucrurile pe cari noi, astăzi, le amestecăm: între valoarea absolută a cunoștinței, din punct de vedere al creației, și actul de creație propriu-zisă.

Dar lucrurile acestea nu se mai citesc pentru că sunt vechi și pentru că noi suntem mai deștepți decât cei dinaintea noastră. Eu însă impresia aceasta n-am avut-o niciodată. N-am avut-o niciodată pentru că am convingerea că, oricât ne-am zbate noi, mai deștepți nu putem să fim decât înaintașii noștri. Putem noi să ne încurcăm mai mult decât cei dinaintea noastră. Dar ca să-i depășim în putința de înțelegere, aceasta este exclus. În câteva mii de ani, cât cunoaște istoria, nu cred să se poată stabili, calitativ, nici un fel de deosebire în favoarea noastră între noi și înaintașii noștri. Problematica noastră este ceva mai complicată astăzi, dacă voiți; noi am sistematizat mai mult chestiunile și soluțiunile, dar că am mers mai adânc, propriu-zis, în realitate, aceasta nu este adevărat. Și spun aceasta cu toate că, fără îndoială, fiecare dintre noi ar putea să trântească la un examen de filosofie și pe Platon, și pe alții.

Este încă o prejudecată aceea că noi înaintăm și că, pe măsură ce înaintăm, posibilitățile noastre de cunoaștere sunt mai mari. Nu. *Posibilitățile de cunoaștere rămân constant aceleași*. Este chestiune de structură, de îmbinare individuală, această putere de pătrundere în realitate. De îndată ce nu avem putința de pătrundere completă în realitate prin cunoștințele noastre înseamnă că nu putem să obținem cunoștința absolută, și aceasta nici pe cale logică, nici pe cale metafizică. Faptul că o cunoștință a noastră nu poate să fie niciodată absolută, că nu poate să pătrundă realitatea în chip absolut, ne retează încă o dată pretenția de creație.

Dar tocmai în această pretenție a noastră de a crea totuși și de a ne substitui lui Dumnezeu, în această pretenție stă păcatul propriu-zis. Pentru că, orice ar spune toți Părinții Bisericii, nu în trup stă origina păcatului, ci în altceva; cum ar spune Sfântul Ambrozius, în *superbia animi*[3]. Orgoliul nostru, mândria noastră, aceasta înseamnă păcat și tocmai pretenția noastră raționalistă are la bază această *superbia animi*, adică încercarea noastră de a ne identifica cu Dumnezeu. Prin această superbie care a gonit pe Adam din Rai, prin aceasta suntem pedepsiți în fiecare moment.

Pedepsiți, cum?

Păcatul pe care-l săvârșim noi, oamenii, cu pretenția noastră de a crea este pedepsit prin *inanitatea efortului* nostru. Atâta vreme cât ne închipuim că putem crea – după chipul și asemănarea lui Dumnezeu – după un plan al nostru, putem să forțăm realitatea, o bucată de vreme, ca să urmeze direcțiunile și sugestiunile noastre. Noi putem să încorsetăm această realitate și putem face să urmeze indicațiile de cari vorbeam mai sus. Întrebarea este cât timp și cu ce rezultat. Un grădinar care creează are la îndemâna lui flori de tot soiul și poate face toate felurile de experiență, poate să obțină forme și culori deosebite. Numai că se întâmplă un lucru foarte caracteristic. Prin această îndrumare și aceste forme noi, pe care un grădinar le obține asupra florilor lui, foarte rareori florile sunt viabile; adică tipurile noi de viață sunt sterile: nu se reproduc.

Așa e și cu acțiunea noastră, când ne luăm numai după ceea ce poruncește capul nostru. Când astăzi protestăm împotriva unei forme de viață politică oarecare și ni se spune că nu avem dreptate, pentru că forma aceasta există de trei sute [de] ani sau de știu eu când, nu se întreabă nimeni dacă această formă este, totuși, cea normală și dacă lucrurile, lăsate la voia lor, fără această voință ordonatoare, s-ar dezvolta așa cum le deținem noi. Adică tot ceea ce vrem noi să creăm numai după ideea noastră e întreprins fără ca să ținem seama de realități și tocmai prin aceasta *acțiunea e dinainte condamnată sterilității; iar în această sterilitate stă pedeapsa păcatului și dovada păcătuirii noastre*.

Noi nu creăm, propriu-zis, nimic. Efortul nostru valabil asupra realității se întâlnește atunci când, din ceea ce facem noi, nu reușim decât *să ajungem la surprinderea liniilor de forță ale acestei realități*. Ar trebui ca, prin cunoașterea acestor forțe și văzând neputința noastră, să ne purtăm ca grădinarul înțelept, să înlesnim plantei să se dezvolte după legile ei naturale. Operația noastră de creație, dacă vreți, la aceasta să se reducă; *la orientarea, sistematizarea și*

dezvoltarea puterilor reale, din haosul în care, de multe ori, poate, ar sucomba fără această intervenţie.

Prin urmare, este cu totul altceva ceea ce putem face noi, şi aceasta pentru motivele pe cari le-am spus de la început; anume, de ce nu este creaţie ceea ce facem noi, şi, în al doilea rând, ce fel de operaţie este ceea ce facem noi în această realitate. Opera noastră de creaţie e o operă de orientare, sistematizare şi dezvoltare a puterilor reale din haosul în care se află. De aci rezultă indicaţiile normale pentru toată viaţa noastră, indicaţii cari sunt o nouă preţuire a puterilor personale. *Noi nu suntem inventatori de nimic. Nici un geniu al omenirei nu a creat, propriu-zis, ceva, ci el doar a formulat, în anumite momente, tendinţe cari preexistau în realitatea asupra căreia ele se aplică* şi care realitate a înlesnit libera lor formulare. Dar, *ca să creăm noi ceva, din ceva preexistent, nu se poate*. Noi suntem pur şi simplu *meşteşugari asupra acestei realităţi*. În măsura în care ne putem depersonaliza, în măsura în care dispărem în această realitate, în aceeaşi măsură devenim, oarecum, reprezentanţii acestei realităţi.

Noi *suntem datori să împlinim legea realităţii şi a noastră*. Cu alte cuvinte, datoria noastră e de a ne cunoaşte pe noi înşine; pur şi simplu a ne cunoaşte şi a înlesni legii noastre libera ei dezvoltare şi completa ei realizare. *Datoria noastră este să fim ceea ce suntem, nu ceea ce vrem să fim*, dar *să ştim ceea ce suntem*. Este o foarte mare asemănare, din acest punct de vedere, între noi şi natura organizată.

Dacă iniţiativa noastră nu înseamnă nimic, atunci să trăim ca animalele? Evident, să trăim ca animalele; adică să împlinim în acelaşi fel legea noastră, după cum îşi împlinesc animalele legea lor. Nu înseamnă ca noi, oamenii, să împlinim legea animalelor; ci să fim în acelaşi timp naturali şi în acelaşi fel în realitate, ca şi animalele.

O plantă creşte frumos pentru că *creşte aşa cum a lăsat-o Dumnezeu*, pentru că îşi împlineşte legea ei. Nu vă gândiţi; niciodată n-aţi avut impresia că un bou nu e bou, că un măgar nu e măgar sau că un câine nu e câine. Pe când, singur, omul poate să fie neom, adică, *singur, omul, dintre toate vietăţile pe cari le-a lăsat Dumnezeu pe pământ, se poate ridica împotriva legii lui Dumnezeu.*

În această *ridicare împotriva legii lui Dumnezeu stă păcatul*; iar cea mai de seamă ridicare împotriva legii lui Dumnezeu este tendinţa noastră de a subplanta pe Dumnezeu, substituindu-ne funcţiunii Lui fundamentale, care este actul de creaţie. Nu putem să creăm, pentru că nu suntem decât oameni. Putem însă să fim oameni, şi aceasta înseamnă foarte mult. Toată greşeala şi tot păcatul provin tocmai din faptul că nu ştim să ne măsurăm puterea noastră şi nu ştim să dăm voie acestor puteri interioare ale noastre să se desfăşoare după plinătatea ei desăvârşită.

IV

Ortodoxia

1. Ecumenicitatea ortodoxă

Sinodul Ecumenic Ortodox

Cele mai noi informațiuni îngăduie să credem că de mult anunțatul Sinod Ecumenic al Bisericilor de Răsărit se va ține. Nu la Ierusalim, cum se dorise la început, ci la Sfântul Munte; și, iarăși, nu astăzi, a doua zi de Rusalii, cum ceruse Patriarhul ecumenic Vasilie[1], ci la o dată care rămâne a se stabili. După nevoile și indicațiile Bisericii noastre, această dată va fi, probabil, începutul lui octombrie.

Inițiativa acestui conciliu a pornit – formal – de la Patriarhul Vasilie, care, încă din iarna anului 1921, adresa tuturor autocefaliilor ortodoxe o chemare, asupra căreia se revenea în vara lui 1923 cu precizări: „În scurgerea veacurilor și în dezvoltarea necontenită a vieții sociale, s-au ridicat o mulțime de probleme cari impun Bisericii o soluționare urgentă. De aceea, în deplină înțelegere, în deplină conștiență și cumpănire a nevoii ca – în frățească iubire – să ne grăbim cu toții la această adunare, revenim asupra hotărârii luate și aprobate în anul trecut și decretăm ca – cu ajutorul lui Dumnezeu – sinodul să se adune în 1926 și să își înceapă lucrările în marea și slăvita zi a Rusaliilor (...). Sinodul va dura tot timpul care va fi necesar pentru soluționarea și cercetarea chestiunilor cari interesează pe fiecare din sfintele Biserici Ortodoxe...". În ceea ce privește locul de convocare, Biserica noastră socotea la început, ca cea mai potrivită scopului, sfânta cetate a Ierusalimului. Acum, de acord cu alte Biserici, ea e însă de părere că Sfântul Munte Athos e întru totul cu mult mai potrivit, atât prin însemnătatea istorică a acestui vestit centru de viață monahală, cât și prin bogăția spirituală a bibliotecilor lui și a situației lui centrale.

Programul sinodului indică șapte secțiuni:

1) *Chestiuni generale*. Se va încerca o revedere a dreptului canonic pentru o adaptare a lui la nevoile timpului. Nu ascundem că această idee de revizuire și

punere la curent pare de-a dreptul inspirată de structura Bisericii apusene. De altfel, în aceeaşi secţiune se va discuta, după toate probabilităţile, şi eventualitatea unor legături mai strânse cu celelalte Biserici creştine.

2) *Chestiuni dogmatice*. Se va afirma din nou principiul inviolabilităţii dogmelor stabilite în cele şapte Sinoade Ecumenice.

Se va relua distincţiunea între *theologumenon* (părere dogmatică) şi dogma propriu-zisă; chestiune de cea mai mare însemnătate – şi, ca eventuale consecinţe, de cea mai mare însemnătate, mai ales dacă adăugăm că se va discuta şi hotărî asupra părerilor Ortodoxiei ruseşti, care prin unii din reprezentanţii ei, încă de mult a afirmat că teoriile asupra procesiunii Sfântului Duh, care despart pe catolici de ortodocşi, nu sunt propriu-zis dogme, ci doar *theologumena*.

Tot aşa de grea de consecinţe va fi şi soluţia care se va da în controversa asupra validităţii botezului „ereticilor"; controversă care merge de la extrema rusă, ce refuză catolicilor şi protestanţilor dreptul de a se numi creştini, până la cea greacă, ce admite o convalidare a botezului prin preoţii ortodocşi.

3) *Chestiuni administrative*. Formalităţile de îndeplinit pentru convocarea sinoadelor ecumenice şi locale; legături mai strânse între diferitele Biserici; uniformizarea procedurii etc.

4) *Chestiuni liturgice*. Corectarea şi editarea cărţilor sfinte; reforma predicii; a ritualului liturgic şi a repausului de sărbătoare; reducerea numărului posturilor, cultul sfinţilor; reforma muzicii bisericeşti etc.

5) *Chestiuni relative la cler*. Reforma seminariilor; recăsătorirea preoţilor văduvi; criza vieţii monahale; vestmintele preoţeşti în viaţa de toate zilele etc. Cea mai însemnată problemă în această secţiune va fi însă, desigur, aceea a funcţiunilor în ierarhia bisericească, problemă de care se leagă în bună parte soarta de viitor a tuturor Bisericilor răsăritene şi care interesează nu numai Biserica propriu-zisă, ci structura vieţii sociale în genere.

6) *Chestiuni privitoare la calendar*, ridicate de „îndreptarea" aproape gregoriană a calendarului, acceptată de unele Biserici Ortodoxe. Ştim deja că Sinodul nostru a făcut să tipărească în limba franceză şi va distribui celor adunaţi la Sfântul Munte o broşură a prof. Chiricescu[2] specialistul nostru cel mai autorizat în chestiuni de calendaristică.

7) *Varia*. Chestiuni sociale şi morale. Politică religioasă. Schisma bulgară. Relaţiunile cu Sovietele etc. Aceasta din urmă, chestiune extrem de delicată, cu atât mai mult cu cât recunoaşterea de către fostul Patriarh ecumenic Grigorie[3], acordată bisericii lui Udenski, prieten al Sovietelor, va ridica anumite dificultăţi canonic-juridice în legătură cu Biserica Rusă pravoslavnică, pribeagă în străinătate şi aşezată sub oblăduirea lui Antonie al Kievului.

Însemnătatea acestui Conciliu Ecumenic nu va scăpa nimănui. Evident, Biserica noastră va fi reprezentată. Nu cunoaştem compunerea delegaţiei. Dar trebuie să nădăjduim că va fi cea mai bună posibilă: vor trebui să meargă creştini de o Ortodoxie peste orice bănuială, de o cultură larg europeană şi de un delicat simţ politic. Străinătatea nu ascunde că slavii şi românii dispută astăzi elenismului, fiecare pentru ei, supremaţia spirituală în viaţa ortodoxă. Va trebui

să le cercetăm și să lămurim dacă avem o formulă de Ortodoxie *a noastră*, în adevăr superioară celorlalte două; și dacă această formulă ar fi de fapt capabilă să dea puteri noi vieții religioase de pretutindeni. Altfel, supremația pe care am urmărit-o nu ar fi decât politică și ea nici nu s-ar sprijini decât pe prestigiul pe care, eventual, statul nostru i l-ar putea împrumuta.

La Ierusalim

Pr[eotul] Grigore Cristescu a tipărit o carte actuală: *Mai aproape de tine, Doamne!* – asupra călătoriei pe care a făcut-o la Ierusalim.

În Evul Mediu, când Biserica anunța înstrăinarea Sf[ântului] Mormânt, creștinismul european s-a manifestat energic. Cruciații, în afară de ambițiile politice care-i mânau pe drumurile însorite ale Răsăritului, au luptat pentru Ierusalimul creștin și dintr-un profund sentiment religios. Din zăngănitul armelor radia masiv dorința de sacrificii.

Mai târziu, cum Biserica a încetat să decreteze, un drum la Ierusalim însemna un pas către Hristos. Hagialâcul a înlocuit călătoriile în masă; oamenii au alergat neîncetat după umbra lui Hristos, deși știau că n-o pot ajunge niciodată.

La noi, anul trecut, P. S. Nicolae, mitropolitul Ardealului, a plecat cu 160 de închinători spre Ierusalim, în setea aprinsă după revelații.

Ca altădată caravanele tăcerii, pelerinii români au pătruns în cetatea supremelor amintiri, au sărutat smeriți urmele sfinte ale Mântuitorului, au văzut Golgotha cu piatra în care a fost înfiptă crucea răstignirii, Bethleemul cu ieslea nașterii și Muntele Măslinilor, locul înălțării la cer.

S-au rugat dornici de inspirație în grădina Ghetsimani, umezită de lacrămile lui Iisus, în Săptămâna Patimilor, și au aruncat privirile dincolo de apele tălăzuite ale Tiberiadei.

Au poposit apoi liniștiți în Nazaretul copilăriei și au vizitat amănunțit Samaria idoloiatră.

Pretutindeni închinătorii au dus evlavia strămoșească, cea care i-a ajutat să respire înțelegători în „Țara Apostolilor" și să se inspire la vatra *Evangheliei*.

Pr[eotul] Cristescu s-a desprins de repetate ori de grijile călătoriei zilnice și, inspirat, a așternut pe hârtie, moment după moment, tot visul pe care l-au trăit aievea în Canaania pământului sfânt.

Cunoscător temeinic al *Sf[intei] Scripturi*, autorul îmbină într-un chip de măiestrie pasagiul evanghelic cu realitatea locală.

Cartea e scrisă în note locale, într-o formă care vădește un dar descriptiv remarcabil. Sunt unele pagini pline de amănunte sesizante și de reflecții ce pun în lumină intensa sensibilitate mistică a autorului.

Citiți-o și veți zice împreună cu mine: am fost la Ierusalim.

Nevoia unor congrese panortodoxe

Călătoria Patriarhului României[1] la locurile sfinte şi, în genere, în ţările Răsăritului poate însemna o dată nouă în istoria Ortodoxiei. Căci legăturile personale făcute de Înalt Prea Sfinţitul Miron pot fi începutul unor legături statornice între Biserici, cari lipsesc astăzi aproape cu desăvârşire.

Mai ales la Atena, unde scaunul arhiepiscopal e ţinut de un om de vastă cultură europeană şi unde un aspru control al canonicităţii ortodoxe se face totuşi simţit, s-a discutat necesitatea convocării unui congres panortodox şi, eventual, a unui sinod ecumenic.

Din acestea două, congresul are, fără îndoială, o mai mare însemnătate. Ceea ce lipseşte Ortodoxiei în genere nu e disciplina dogmatică propriu-zisă. Ci contactul permanent între diferitele Biserici naţionale, pentru stabilirea unei atmosfere unitare, concrete.

Autocefaliile au, pe lângă netăgăduite, foarte însemnate avantagii, şi defectul de a nu putea înfrâna creşterea elementului *istoric* din viaţa Bisericii, în paguba celui dogmatic. Orice Biserică e constituită din aceste două elemente. Teoretic, linia de demarcaţiune stă între ele netă. În practică însă, măsura nu se prea poate păstra.

În Apus, unde există autoritatea centrală a papei, problema menţinerii acestei unităţi nu se prea pune, Roma impunând păzirea strictă a liniei Bisericii Catolice. De unde însă rezultă un fel de abstractizare a Bisericii, un fel de uniformizare a vieţii spirituale, care nu poate ţine seamă, şi, deci, nici valorifica după cuviinţă elementele locale, concrete, ale religiozităţii.

De aceea, formula noastră ortodoxă – urmând, de altfel, linia tradiţiei pauline – e superioară. Căci ea îngăduie dezvoltarea vieţii religioase în cadrele ei naturale, aşa cum ele se precizează în şi prin naţiune. Cum însă naţiunea e un corp viu, pasibil de a lua forme de echilibru şi înfăţişări deosebite, religiozitatea trebuie să-i urmeze. Şi atunci, există primejdia ca, în aceste neîncetate transformări, noi să nu mai fim în stare a deosebi accidentalul de esenţial şi să ne vedem atacată însăşi esenţa dogmatică.

Din necesitatea aceasta de a ne controla prin comparaţie, pentru a putea preciza în fiece moment ce e istoric în aceste transformări – şi, prin urmare, ce e îngăduit –, izvorăşte pentru toate ţările ortodoxe nevoia unor întâlniri periodice şi a unei conlucrări mai strânse.

Congresele pan-ortodoxe sunt o modalitate. Conlucrare pe terenul publicaţiilor ştiinţifice ar fi alta. P. S. Patriarh sprijină de-aproape iniţiativa graţie căreia va apărea în toamnă revista internaţională de cultură ortodoxă *Logos*[2].

Nu ne îndoim deci că va fi pus, din aceeaşi adâncă înţelegere a realităţilor, deosebită căldură în discuţia în care s-au pus la cale adunările panortodoxe.

Conducerea religioasă a Răsăritului

Un confrate, relevând ofensiva catolică în jurul Sfântului Mormânt din Ierusalim, aduce amănuntul că, între alte elemente de cari se prevalează aceştia în protestul lor pentru a dovedi că *statu quo* a fost rupt, e şi „intrarea triumfală" a Patriarhului României în Sfânta Cetate.

Ofensiva catolicilor nu e o surpriză pentru nimeni. Împăcarea Vaticanului cu Quirinalul ca şi, acum în urmă, îngăduinţa congregaţiilor de a se aşeza din nou în Franţa dovedesc că Biserica de Apus e în plină ascensiune politică. Această ascensiune trebuia să-şi aibă repercusiunile ei în tot trupul catolicismului şi, ca atare, manifestaţia de la Ierusalim e în ordinea lucrurilor previzibile.

Nu trebuie înţeleasă însă această protestare ca pornind din teama catolicilor faţă de creşterea prestigiului nostru. Această teamă nu există. Biserica de Apus – care are cel mai puternic şi mai precis serviciu de informaţii din câte există în lumea întreagă – ştie astăzi mai bine decât noi chiar că de o expansiune a Ortodoxiei româneşti nu poate fi vorba. „Patriarhia românească? Dar ea nu există decât... în bugetul statului român!" Iată părerea exactă, scăpată într-un moment de imprudentă sinceritate, unui reprezentativ personagiu catolic, pe care am avut prilejul să-l văd acum câteva luni peste graniţă.

Şi, din nefericire, aşa e – de unde şi durerea noastră. Căci s-ar fi putut să nu fie aşa, pentru că nu a fost întotdeauna aşa. Biserica noastră a cunoscut timpuri de mare strălucire. A fost doară o vreme în care centrul Ortodoxiei era la noi. Sunt, e adevărat, de atunci, trei sute de ani. Dar acum trei sute de ani, mica Biserică moldovenească putea, vasăzică, să adune un Sinod al întregii Ortodoxii la Iaşi[1], iar domnul ţării, Vasile Lupu, salutat în pravoslavie cu chemarea de „Vasilievs", putea schimba patriarhii Răsăritului[2]. Era în vremea în care mitropolitul Petru Movilă îşi scria catehismul său[3], rămas până astăzi cel mai trainic şi mai cuprinzător compendiu al credinţei noastre pravoslavnice.

Astăzi? Întâmplările[4] ne-au aruncat pe cap împrejurări favorabile mai mari decât a putut suporta vrednicia noastră. Ne-am trezit într-o zi cea mai mare ţară ortodoxă şi nimic nu se împotrivea ca noi să luăm efectiv conducerea religioasă a Răsăritului. Dimpotrivă, toată lumea ne chema şi ne aştepta la acest loc de cinste.

Ce ar fi putut însemna acest lucru se vede din apriga luptă pe care o dau astăzi italienii şi francezii pentru reprezentanţa catolicismului în Răsărit. Am înţeles noi acest fapt? Da, de îndată ce am vrut să avem cu orice preţ o patriarhie. Dar am ştiut ce să facem cu ea? Rătăcirea sinodală şi halul în care se află Biserica noastră ne-o spun clar.

De această Biserică să se teamă catolicii de la Ierusalim? Să fim serioşi!

Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre

P. S. Tit[1], vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, călătoreşte la Sofia. Pentru a vizita pe Mitropolitul Bulgariei, cu care ar fi prieten, spun unele ziare; pentru a încerca o împăcare între biserica schismatică a exarhatului bulgar[2] şi Patriarhia Ecumenică a Constantinopolei, afirmă altele.

Versiunea cea din urmă pare mai aproape de realităţi. Cu atât mai mult cu cât ştim că planul acesta există mai demult în intenţiile cercurilor superioare bisericeşti de la noi. Iar dacă P. S. Tit a plecat la Sofia cu o misiune – fie chiar numai oficioasă – apoi, desigur că poartă cu sine binecuvântările arhiereşti ale Î. P. S. Miron.

Nu ştiu care va fi rezultatul acestei misiuni. Ţinând seamă de calităţile eminente ale trimisului Bisericii noastre şi de alte împrejurări, cari nu e deocamdată nevoie să le înşirăm pe toate aci, am fi înclinaţi să nădăjduim că P. S. Tit se va întoarce fără nici un rezultat.

Mă gândesc însă că actul acesta e unul din multele pe cari le-am nădăjduit noi ca făcând parte din misiunea Bisericii noastre ridicate la rangul de Patriarhie – şi înţeleg de ce jalea noastră e cu atât mai mare. Rămasă, după revoluţia rusească şi risipirea mândrei şi puternicei Biserici de la răsărit, cea mai mare dintre toate autocefaliile ortodoxe, [Biserica noastră avea toate dreptu]rile[3] – ca şi îndatorirea – să se aşeze în capul pravoslaviei, devenind nu numai arbitrul întregii vieţi ortodoxe, dar şi îndreptarul ei, punctul ei de raliere.

Îşi închipuie oricine câte foloase spirituale, dar şi politice ar fi decurs pentru neamul nostru din preluarea de către noi a acestor rosturi conducătoare. E deajuns să amintim că Franţa laică, aceea care a izgonit congregaţiunile de pe teritoriul ei, a luptat totuşi din răsputeri pentru a păstra rolul de protector al tuturor aşezărilor catolice din Siria şi Palestina şi că una din pricinile împăcării dintre Roma şi Vatican trebuie căutată tocmai în încercarea Italiei de a se substitui Franţei în Asia Mică.

Iată – prin analogie – ce perspective ni s-ar fi putut deschide nouă, dacă ne-am fi dat de la început seamă de rosturile pe cari le putem împlini în Ortodoxie şi dacă am fi procedat în consecinţă. Nu am înţeles însă. Biserica noastră e condusă de nişte ciobani şireţi, cari nu au habar de bunurile spiritualităţii şi de cultură; şi cari, pe deasupra, nici nu sunt creştini. Am dovedit-o.

Astăzi, P. S. Tit încearcă să schimbe cursul lucrurilor. Va izbuti şi dincolo de marginile unui succes local? Pentru aceasta îi lipsesc sprijinul şi înţelegerea de sus.

Crima sovietică împotriva Duminicii

Imensul popor ortodox de dincolo de Nistru e obligat de astăzi înainte să şteargă din socotelile lui sufleteşti această zi a Domnului. Duminica a fost înlo-

cuită, printr-un decret sovietic, cu o zi numerotată și lăsată la voia oricui pentru odihnă. Nu numai numele ei, dar simpla ei ordine în săptămână a fost socotită primejdioasă, pentru că-i evocatoare de neuitate emoții.

E ultima lovitură ce se aduce creștinismului pe pământul roșu al Rusiei. Și cea mai gravă. Nu însă pentru politica religioasă a Ortodoxiei. Rusia geopolitică a încetat de foarte mult să țină cumpăna acestei lumi spirituale. Și dacă noi am urmărit cu atâta crâncenă atenție atâtea chestiuni de politică religioasă, a fost tocmai pentru că simțeam că centrul Ortodoxiei, deplasat de-acolo, încearcă și trebuie să fie statornicit aci, între noi. Nu?

Crima ultimului ordin sovietic – fiindcă o crimă este – e numai de ordin sufletesc. Nu încetează, cu suprimarea Duminicii, și mistica ei. Desigur că nu. Dar se sfârșește o etică a zilei acesteia. Comisarii bolșevici n-au avut de unde să înțeleagă, ori au înțeles exagerat de bine, că Duminica este un legământ, o forță morală, o entitate spirituală și, mai ales, o disciplină. Este o disciplină care, atunci când, din voia lui Dumnezeu, nu pornește din adâncuri, se impune sărbătorește din afară. O haină curată, îmbrăcată la șapte zile o dată, comunică prin acest simplu fapt un sentiment. Un clopot care sună creează neapărat o dispoziție anumită. Este, în acest simplu ritual – dacă nu pentru oricine o semnificație mistică – cel puțin una morală. E un element de educație. E o mare putere de convingere de la om la om și de la suflete la suflet. E un cadru care impune ținută.

E o mare tristețe să reduci până aci sfântul înțeles al Duminicii și să prinzi doar atât din marea ei rezonanță interioară, din blândul ei mister. Dar atâta lucru putea să rețină mintea oricărui om, chiar dacă existența și lumea nu se împart pentru el decât exact în atâtea probleme câte capitole are *Capitalul* lui Marx. Sângerosul păcat făptuit împotriva a 150 milioane de creștini va găsi capul asupra căruia să cadă. Până atunci, un popor mare cât un pământ rămâne într-o aspră singurătate.

Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană

Acum două săptămâni, în vreme ce Biserica Notre-Dame răsuna de imnuri de jale la înmormântarea celui de-al douăzecilea arhiepiscop al Parisului, *cardinalul Dubois*, la Mănăstirea Izvorul Tămăduirii avea loc sfânta pogribanie a *Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea al Constantinopolului*.

Venerabilul părinte, ce își încheia viața pământească la frumoasa vârstă de 89 de ani, a fost un cărturar de seamă. Și-a făcut primele studii la Constantinopole, Halki, Atena. Și le-a desăvârșit prin centrele Apusului: Roma, Florența, Viena, München, Lipsca, Berlin, Paris și Londra. Era un mare cunoscător al filosofiei ecleziastice. Profesor la Școala Teologică din Halki, director al Seminarului din Galata, Mitropolit de Anhialos, al Pelagoniei, al Niceei – pretutindeni pe unde a trecut a lăsat urmele personalității sale distinse. Orator de seamă

și mare prieten al românilor, cu prilejul încetării din viață a Regelui Carol I a rostit acel frumos discurs în Biserica Sfintei Patriarhii Ecumenice. Acesta a fost omul și Patriarhul Vasile al III-lea.

Gazetele noastre ne-au informat amănunțit și la vreme asupra boalei cardinalului Dubois, asupra personalității, morții și înmormântării sale. Adormirea în Domnul a fericitului Patriarh Ecumenic ne-a fost laconic anunțată: în vreo zece cuvinte. Atât. De o parte, un cardinal, de alta, cel mai în cinste dintre Patriarhii Răsăritului.

Hotărâse Sinodul Bisericii românești să trimită un reprezentant la înmormântare. Dar de la Legațiunea elină, unde venise să-și vizeze *passeport*-ul, a aflat că înmormântarea avea loc chiar în ceasul acela. A renunțat, deci. Și astfel, pentru poporul român ortodox, moartea întâiului între patriarhi n-a însemnat mai mult decât moartea unui burghez oarecare și infinit mai puțin decât moartea cardinalului! Veți zice: lipsa posibilităților de informație.

Nu. Sunt fapte ce ilustrează o nenorocită stare de lucruri: dezorganizarea Bisericii Răsăritene. Fiecare fracțiune a Ortodoxiei are – chipurile – o lege de organizare. Și fiecare lucrează pe cont propriu, la inițiative cari nu-i aparțin. Ar vrea să dea tonul în probleme ce privesc întreaga Biserică, nesocotind legăturile necesare cu celelalte Biserici Ortodoxe și cinstea, canonicește obligatorie, cuvenită Patriarhiei Ecumenice. Și în Biserică dreptarul cinstei a fost răsturnat: cine are punga doldora, acela crede că are și dreptul la respect. Și așa haosul crește.

Ortodoxia n-are un statut de organizare. Iar așezările canonice sunt nesocotite. Și atacurile din afară, încurajate de greșelile dinăuntru, sporesc. Dar, ciudat, cetatea Ortodoxiei rezistă totuși. Inacțiunea ori nefasta acțiune a unor conducători vremelnici ai Bisericii nu pot decât *să întârzie* înfăptuirea chemării ei. Viața lăuntrică a Ortodoxiei e prea năvalnică, garanțiile Întemeietorului, suficiente, spre a ne feri de păcatul deznădejdii.

Dar, vai acelora cari n-au înțeles chemarea vremii, cari „în cinste fiind n-au cunoscut și s-au asemănat dobitoacelor", cari altă grijă decât cea lumească n-au avut; cari nu numai că n-au făcut nimic pentru strângerea laolaltă a fiilor Bisericii Ortodoxe, dar prin faptele mândriei lor de oameni ajunși, nesocotind glasul dragostei, au lucrat la dezmembrarea ei!

„Ierusalime, Ierusalime (...), de câte ori am vrut să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca sub aripi puii săi; dar n-ați vrut"[1] sună mustrarea Domnului. Luați aminte, episcopi ai Bisericii Ortodoxe!

Impasibilitate

Ni se vestește din Polonia o vie ofensivă catolică împotriva Bisericii Ortodoxe din loc. Mai săracă, mai incultă, mai dezorganizată, aceasta din urmă se vede hărțuită din toate părțile și chemată în judecată în fiecare zi pentru neîndreptățită deținere de bunuri. Rezultatul acestor procese, defavorabil ortodoc-

şilor, duce la deposedarea treptată a Bisericii pravoslavnice şi creează o tristă stare de lucruri, asupra căreia vom reveni cu amănunte. Catolicii din Polonia sunt polonezi; ortodocşii – ucraineni. Mai e ceva de adăugat?

Mai este. Şi anume: impasibilitatea noastră. Sinodul Bisericii poloneze şi preşedintele lui, Î. P. S. mitropolit Dionisie, reacţionează numai foarte timid. Lipseşte din partea lor o încercare de a solidariza lumea ortodoxă.

Dar tot aşa de impasibili stăm noi. Nu avem decât informaţii incomplete şi de a doua mână. Nu cunoaştem procesul care se dezbate între catolici şi ortodocşi în chiar hotarul nostru şi nu ştim încă nici măcar cine are dreptate.

Veţi întreba: vreţi să luăm vreo iniţiativă? Să facem mai mult decât polonezii înşişi?

Voi răspunde: Da. Şi de ce nu? Suntem prima ţară ortodoxă; şi asupra noastră cad sarcinile cele mai grele. Noi suntem răspunzători de marea solidaritate pravoslavnică astăzi şi fiecare fir de păr care se clinteşte fără ca noi să fi făcut tot posibilul întru apărarea lui apasă asupra noastră ca un greu păcat.

Avem cea mai mândră şi cea mai puternică patriarhie ortodoxă din lume. Să tragem curagios toate consecinţele. Părintele Patriarh a depus funcţiunile administrative. Nu le-a depus însă şi pe cele spirituale. Îi revine de-a dreptul, deci, sarcina de a lua o iniţiativă.

Nu e vorba numaidecât să protestăm. Poate că, cine ştie, catolicii vor fi având dreptate. Dacă nu o au, o puternică intervenţie colectivă a tuturor Bisericilor Ortodoxe nu ar putea să oprească săvârşirea unei inechităţi. Iar dacă o au, o intervenţie a tuturor e cu atât mai necesară, în sensul cel[ăl]alt: al ajutorării unei întregi Biserici ameninţate cu dispariţia din pricina sărăciei.

Aşteptăm hotărârea Î. P. S. Miron.

Îndreptar

Radicalii Ortodoxiei (sunt, din fericire, şi din aceştia) au ridicat o chestiune principală cu prilejul călătoriei P. S. arhiereu-vicar Tit Simedrea la Atena. Se ştie că P. S. Tit a plecat din ordinul şi din dorinţa părintelui Patriarh, care ar vrea o mai mare apropiere şi o mai strânsă legătură între Bisericile Ortodoxe. Călătoria aceasta o aşteptam mai demult şi am salutat-o după cuviinţă.

Iată însă că radicalii de cari vorbeam ridică din umeri: călătoria la Atena? La ce bun? Pentru strângerea legăturilor dintre Biserici; pentru realizarea unei solidarităţi mai ferme şi mai depline? Nu e nevoie! Suntem solidari cu toţii întru Hristos; şi legătura între Biserici tot prin El se face, dacă fiecare Biserică îşi ţine îndeaproape legea. Avem un singur punct de raliare: Hristos. Să ne ţinem strâns de arătările lui şi totul e în ordine; şi unitatea de credinţă, şi solidaritatea.

Raţionamentul radicalilor – aşa de valabil în aparenţă, încât înfruntarea lui ar duce de-a dreptul la catolicism – nu e nici pe departe impecabil. Căci Biserica

este UNA, şi totuşi, noi avem MAI MULTE Biserici Ortodoxe. Între BISERICA lui Hristos, care depăşeşte veacurile, şi BISERICILE noastre naţionale pravoslavnice este o deosebire care provine din adăugarea unui element concret, ISTORIC, la acestea din urmă.

Este sigur că fiecare din aceste Biserici locale au, toate, unul şi acelaşi îndreptar – BISERICA. Este adevărat că păzirea indicaţiilor acelui îndreptar aduce cu sine unitatea de doctrină şi, cu aceasta, solidaritatea Bisericilor, prin participarea lor, prin fuziunea lor, aş zice, în arhetip, în BISERICA.

Dar tot aşa de sigur şi adevărat este că, pentru ca diferitele Biserici să poată în adevăr respecta şi împlini LEGEA, ele trebuie să fie în cât mai strânsă legătură între ele şi în cât mai activă osmoză.

Împotriva acestei afirmaţii, pe care eu o socotesc fundamentală, pot să strige şi să protesteze radicalii Ortodoxiei oricât vor pofti; parcă-i aud deja tunând: erezie papistăşească; deformaţie metafizic-gnoseologică; istoricism şi... psihologie. Îi rog însă să se liniştească; nu e nimic din toate astea. Ci doară un imperativ de viaţă. Bisericile noastre nu sunt un Ierusalim ceresc. Ele trebuie să trăiască; deocamdată aci, în veac. E un lucru pe care îl uităm prea des.

Primatul temporalului?

Părintele Iuliu Hossu, episcop unit de Gherla, a trimis credincioşilor săi o scrisoare pastorală, instituind o zi de rugăciune pentru Biserica Ortodoxă prigonită în Rusia. E o frumoasă pagină de literatură religioasă, peste care trece un larg suflu de indignare întru Hristos, cu puternice şi demne accente de protest.

Dar, cu toată bucuria noastră pentru faptul că un fiu şi păstor al Bisericii lui Hristos s-a învrednicit de atâta virtute, nu pot sugruma într-un colţ al sufletului o undă de întristare. Iată, Biserica noastră Ortodoxă stă; şi nu se încumetă la elementarul gest de solidaritate, pe care şi l-a îngăduit chiar Biserica schismatică a bulgarilor.

Am auzit şi o explicaţie. Ea este penibilă: să fim cuminţi. Stăm în coasta Rusiei; şi Dumnezeu ştie dacă nu cumva diavolii roşii de la Moscova, cari ne caută gâţă, nu vor prinde prilejul pentru a tuna împotriva... amestecului nostru în trebile lăuntrice ale Sovietelor.

„Ne" caută gâţă! Cui „ne"? Că doară vorbeşte Biserica Ortodoxă. Nouă, Bisericii? Nu. Ci nouă, statului român! Vedeţi, dară! BISERICA românească este silită să lipsească de la un gest şi o îndatorire elementare, pentru că aceasta nu se potriveşte cu interesele STATULUI românesc. Instituirea expresă a primatului temporalului, a secolului asupra spiritualului. Mai clar decât atâta nu se poate.

Să fim, deci, cuminţi. Să întârziem, să renunţăm chiar la o mărturisire care constituie prima noastră datorie de următori ai lui Hristos, pentru că interesele statului nostru sunt altele. Îmi aduc şi acum aminte ce nobilă supărare cuprinse-

se pe vajnicii apărători ai Ortodoxiei române acum patru ani aproape, când, intrând în presă și scriind prima *Duminică* la această foaie[1], arătam că nu se poate cere statului român „modern" să se identifice cu nevoile Bisericii și că e o datorie a acesteia să-și creeze o autonomie de manifestare. Am fost „strivit" atunci cu tot felul de poncife istorice și considerațiuni „dominante". Eu am ridicat din umeri. Știam cui vor da dreptate împrejurările. Am precizat, de atunci, diverse împrejurări cari mă verificau. Și astăzi mă verifică alta. Acum ce mai vreți?

Frații noștri creștini ortodocși sunt schingiuiți în Rusia, Bisericile sunt închise – iar în numele pravoslaviei românești nu poate ridica cuvânt de împotrivire și mărturie de solidaritate decât... episcopul unit al Gherlei! Asta e.

Îndreptarea unei erori

Rândurile mele din *Dumineca*[1] trecută, în cari relevam frumoasa scrisoare pastorală prin care episcopul Hossu hotăra o zi de rugăciune pentru creștinii prigoniți din Rusia, mi-au procurat un plus de informație. Am primit, anume, la ziar textul a două scrisori pastorale analoage, emanând una de la părintele Bădescu, episcopul Caransebeșului[2], alta de la vlădica Neculai, mitropolit al Sibiului[3]. Mai ales aceasta din urmă, de o frumoasă ținută literară și conținând, intercalată în text, o rugăciune ocazională, scrisă cu un deosebit simț al limbii și atmosferei bisericești, plină de o nobilă emoție, m-a impresionat. Împotriva mitropolitului Bălan nu o dată am avut prilejul să fac valabile tot felul de aprehensiuni, dintre cari unele grave. Nu mă voi da în lături să recunosc, totuși, și în această împrejurare, că P. S. Neculai al Sibiului este, între arhiereii noștri, cel mai viteaz și cel mai sensibil la întâmplările cari angajează într-un fel sau altul ființa Bisericii noastre. Discuția poate fi în legătură cu soluțiile pe cari le adoptă în aceste împrejurări. De la reacțiunea necesară însă, nu a lipsit niciodată.

Aceste două pastorale, cari îmi sosiră în cursul săptămânii, dovedesc un lucru: că nu am avut dreptate când am afirmat că din sânul Ortodoxiei românești nu s-a ridicat nici un glas pentru îndurerata Biserică pravoslavnică Rusă și că numai uniții s-au învrednicit de o asemenea atitudine. Iau act de această eroare a mea.

Constat însă că manifestările vin din Ardeal. Că Biserica noastră, în întregul ei, în frunte cu Sinodul, a tăcut. Și că numai de peste munți s-au ridicat glasurile de protest și de solidaritate. Chiar dacă m-aș înșela a doua oară și dacă pe undeva, într-o eparhie din Vechiul Regat, ar mai fi existând vreo asemenea pastorală, încă nu ar fi neîndreptățită constatarea pe care am făcut-o și cu alte prilejuri că, între faptele cari deosebesc Ortodoxia ardeleană de Ortodoxia din vechea țară, e și mai viul spirit de acțiune al celei dintâi.

Cine din noi are dreptate?

... Este încă un aspect ignorat al marii probleme structurale a Ortodoxiei. Dar ne gândim așa de puțin la el!

Sfinţi naţionali?

Citesc într-un ziar:

„Corespondentul din Belgrad al ziarului «Observer» anunţă că Sinodul sârbesc se ocupă cu chestiunea canonizării lui Nicolae al II-lea, care a fost împuşcat la Ecaterinburg de către bolşevici.

Petiţia care cere proclamarea lui Nicolae al II-lea ca «Sfânt Mucenic» a fost înaintată Sinodului de către populaţia ortodoxă a oraşului Leskovitz. Cererea e motivată de faptul că Nicolae al II-lea ar fi fost «cel mai cinstit, cel mai inimos şi cel mai mărinimos dintre suveranii europeni», iubind călduros poporul sârbesc, ca pe al său propriu. În consecinţă, se cere ca Nicolae al II-lea, care a murit ca un mucenic, să fie pus alături de sfinţii naţionali ai sârbilor – Simion, Sava, Lazăr, Ştefan şi alţii".

Cererea aceasta este extrem de curioasă. Nu se poate susţine că era canonizărilor ar fi categoric închisă pentru Biserica Răsăriteană. Dar fapt e că lucrul nu se mai obicinuieşte. Şi, pe urmă, organizarea – sau, dacă vreţi, dezorganizarea specială în care se află de câteva veacuri Ortodoxia – ridică anumite dificultăţi.

Relaţiunea de mai sus vorbeşte ea însăşi de sfinţi... naţionali. Sfinţii naţionali sunt totuşi un *curiosum*. Cum adică – chiar în materie de sfinţenie, ceva care e valabil peste Dunăre încetează să fie valabil la Bucureşti? Starea de sfinţenie reprezintă o valoare naţională, sau una absolută? Nu există sfinţenie obiectivă?

Dar această aberaţie şi are explicaţia ei formală; cine ar trebui să canonizeze? Sinoadele Bisericii sârbeşti. Au hotărât aceste sinoade valoarea pentru Biserica noastră, de pildă? Nu. Atunci nici canonizările ei. Vedeţi, deci: sinoadele naţionale duc la... sfinţii naţionali.

De unde această anormalitate? Dintr-o falsă înţelegere a autocefaliei. Fărâmiţarea Ortodoxiei în Biserici naţionale complet autonome este o depărtare de la normal. Căci, de fapt, autocefalia nu este de sine stătătoare. În ce ne priveşte pe noi, autocefalia este un privilegiu pe care ni l-a acordat Patriarhia din Constantinopol[1]. Poate să nu ne convină asta, dar aşa e: logic, istoric şi dogmatic. LEGĂTURA DINTRE NOI ŞI PATRIARHIA ECUMENICĂ NU E NULĂ, CI NUMAI ANULATĂ PRIN CĂDEREA ÎN DESUETUDINE.

Ce s-a întâmplat cu noi s-a întâmplat însă şi cu celelalte Biserici. Am uitat cum stau lucrurile, în fond, şi ne credem de capul nostru. Rezultatul? Sfinţii... naţionali şi adevărurile religioase... naţionale. Ce păcat că nu putem să râdem!

Nedumeriri

Despre P. S. Gherontie, episcop al Tomisului[1], deci păstorind în cel mai înaintat post al Ortodoxiei româneşti înspre răsărit, am spus aci adesea cuvinte de recunoaştere a unei activităţi pe care o doream rodnică. Nu în virtutea unor

legături personale cari ar fi existând între Prea Sfinţitul şi noi. Căci legăturile personale nu au însemnat nicicând ceva în acţiunea noastră. Ci numai pentru adevăr.

Astăzi însă ni se înfăţişează un fapt surprinzător. Iată-l.

„În comunele Cavarna, Hârşova, Ciobanu, Mihai Viteazul, Ghiuvenlia, Chiaselev (şi alte vreo câteva) P. S. a resfinţit Bisericile care au fost sfinţite în regulă şi în care s-au oficiat serviciile în timpul războiului de către bulgari; s-au oficiat sub episcopul Ilarie şi până la câteva săptămâni înaintea resfinţirilor făcute de P. S. Gherontie.

Pe ce motiv s-a făcut resfinţirea? Pentru că, zice Sfânta Episcopie, aceste Biserici au fost profanate de bulgari, care, în timpul războiului, le-au luat Sfintele Moaşte ce trebuie să existe pe Sfânta Masă.

Ce-au vrut să facă bulgarii cu Sfintele Moaşte? Mai ales că şi ei au făcut servicii în aceste Biserici?

Şi, dacă bulgarii au făcut servicii în Bisericile noastre Ortodoxe, numai prin faptul că ne-au fost duşmani în război, prin aceasta s-au profanat Bisericile?

Sau, dacă bulgarii sunt schismatici faţă de ecumenicitatea ortodoxă, prin aceasta s-a comis o profanare când ei au săvârşit Tainele în Bisericile noastre?

Dacă pentru acest al doilea motiv a socotit P. S. Gherontie că s-au profanat Bisericile, ce se face cu toate ierurgiile săvârşite de la război până la resfinţire? Noi ştim că schisma lasă în picioare valabilitatea Tainelor săvârşite, căci schisma bulgarilor priveşte disciplina administrativă, iar nu dogma. Sfintele Taine sunt valabile între noi şi romano-catolici, cu atât mai mult între noi şi bulgari.

Nu cumva însă toate motivele de resfinţire a Bisericilor se datoresc altor interese, străine de dogmă şi de ecumenicitatea ortodoxă?"

Din partea noastră, nu am avea decât o dorinţă: să fim lămuriţi. Noi şi toată lumea care stă nedumerită. Ceea ce nu e frumos.

Pregătiri pentru Sinodul panortodox

Se deschide sesiunea de primăvară a Sfântului Sinod. Nu ştiu în ce dispoziţie sufletească se vor fi adunând Prea Sfinţii Părinţi. Vremurile cari au trecut peste ei în acest ultim an au fost, bisericeşte, mai liniştite. Vor fi fost, deci, chiriarhii mai la îndemână ca să judece asupra problemelor cari se pun astăzi Bisericii.

Credem că activitatea actualei sesiuni se va împărţi în două: rezolvare de chestiuni curente, administrative, de o parte; formulare de probleme şi studiere a lor, de alta. E vorba, evident, de marile probleme ale Ortodoxiei, pe cari viaţa religioasă de după război le-a indicat în chip precis şi a căror rezolvare nu mai poate întârzia.

Vrem, deci, să spunem: cea mai de seamă îndatorire a Sinodului Bisericii noastre e astăzi să pregătească materialul pentru presinodul panortodox, care se va ţine în curând la Muntele Athos.

Biserica românească e datoare să-şi dea seama de importanţa acestei reuniuni pravoslavnice şi să se prezinte acolo suficient de pregătită nu numai pentru a ajuta la o rodnică desfăşurare a lucrărilor, dar şi pentru a cuceri în soborul Bisericilor dreptcredincioase LOCUL CARE NI SE CUVINE, NUMAI DACĂ ŞTIM SĂ-L ŢINEM.

Prima problemă de dezbătut şi de lămurit va trebui să fie restabilirea unităţii de credinţă şi de acţiune a Ortodoxiei, sfârtecată aşa cum e în acţiunile izolate ale diverselor autocefalii, cari de prea multă vreme lucrează fără contact.

Va trebui, în acest scop, făcută o verificare de titluri şi stabilirea acelei ierarhii fără de care este imposibilă o viaţă bisericească.

Şi, mai ales, va trebui asigurată procedarea unitară în toate chestiunile curente, singura garanţie de existenţă a Bisericii noastre SOBORNICEŞTI. Prilejul imediat, în această privinţă, nu va lipsi. El este dat, de pildă, de data Paştelor în anul 1931, care prezintă din nou particularităţile anului trecut.

Vrem să se reînceapă agitaţiile; să se golească Bisericile? Desigur, nu. Dar pace în această chestiune nu se poate obţine decât într-un singur fel: să serbăm toţi în aceeaşi zi.

Asta însă nu poate hotărî decât Soborul de la Sfântul Munte. Iată, deci, un exemplu. Şi nu e decât unul!

Toată atenţia şi toată însemnătatea pentru viitorul presinod. Iar Sinodul nostru să-şi facă pregătirile.

Sf[ântul] Sinod şi statul ruman sunt în vină

Toate ziarele publică o notă stereotipă:

„Ieri după amiază, M. S. Regele a primit în audienţă pe părintele Visarion Dzuvani, mitropolitul Albaniei.

D-l preşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru al Cultelor, l-a prezentat membrilor Sinodului permanent, arătând dorinţa sa ca Biserica să urmeze statul în recunoaşterea noii Biserici naţionale într-un stat care are legături în mai multe domenii cu statul român."

Este o notă care ne surprinde în cel mai înalt grad. Părintele Visarion, mitropolit al Albaniei, în Sinodul Bisericii Române? Cum adică, Sfântul Sinod nu ştie că părintele Visarion e CATERISIT de Patriarhia Constantinopolei? L-am văzut şi eu, fotografiat cu tot felul de cruci pe piept; dar sfinţii părinţi chiriarhi ai noştri trebuiau să ştie că un caterisit nu mai are dreptul de a purta engolpioane şi că nu mai aveau dreptul să stea cu el de vorbă în Sinod, ca mitropolit.

D-l ministru al Cultelor l-a adus? Se poate. E probabil însă că d-l ministru nu cunoaşte *toată* chestiunea. Biserica naţională albaneză nu există încă, după

canoane[1]. Părintele Visarion, care pe vremuri a încercat să obţină arhieria la noi şi nu a izbutit, a fost ridicat la treapta arhierească de doi episcopi ruşi în pribegie, CARI NU AVEAU JURISDICŢIUNE.

Părintele Visarion, e adevărat, a devenit mitropolit al Albaniei şi a hotărât instituirea autocefaliei albaneze. Asta însă împotriva Constantinopolei, care l-a caterisit. Procesul e în curs, deci.

Va trebui, desigur, să sprijinim hotărârea Albaniei de a-şi avea o Biserică naţională. Dar este cel puţin straniu a crede că o putem face solidarizându-ne noi, Biserica pravoslavnică, cu Biserica albaneză, care – o regretăm, dar aşa e – în momentul de faţă nu poate fi socotită decât schismatică.

Datoria noastră este să oferim mediaţia noastră între Patriarhia Constantinopolei şi autocefalia albaneză pentru a obţine o împăcare şi regularizarea canonică a acesteia din urmă. Cu totul fals e însă ca noi să recunoaştem, împotriva Constantinopolei – smulgându-ne, deci, din ecumenicitatea pravoslavnică – Biserica albaneză, primind în Sinod un arhiereu caterisit.

Sfântul Sinod şi d-l Iorga sunt în greşeală gravă. Nădăjduim că vor reveni.

În chestiunea Bisericii albaneze
– O punere la punct –

Părintele Visarion Dzuvani, ce se intitulează „Mitropolit Primat al Albaniei", ne-a vizitat la redacţie, aducându-ne o întâmpinare din partea comunităţii ortodoxe albaneze din Bucureşti. Întâmpinarea – care vrea să combată punctul nostru de vedere în foarte importanta chestiune pe care a ridicat-o, brusc, neaşteptata vizită a părintelui Visarion Dzuvani la Bucureşti – am publicat-o în numărul de alaltăieri al „Cuvântului", rezervându-ne dreptul de a o comenta, neîntârziat. E ceea ce facem.

Noi regretăm că părintele Visarion s-a amestecat în această discuţie. Tema, cum am pus-o noi, mărginea procesul la doi interesaţi: Biserica românească şi guvernul românesc. Cazul Bisericii albaneze – faţă de care noi am ţinut să ne subliniem simpatia – şi al părintelui V[isarion] nu ne interesau, în speţă, în ele însele. Pentru că însă părintele Dzuvani crede că ne poate întâmpina cu precizări cari răstoarnă afirmaţiile noastre, datori suntem să restabilim – spre sincera noastră părere de rău – faptele. Nu de alta, dar nu putem lăsa impresia că noi nu ştim ce spunem.

Să luăm, deci, lucrurile pe rând:

O hirotonisire… morganatică

Întâmpinarea recunoaşte: „Este adevărat că hirotonisirea mitropolitului Visarion Dzuvani a fost făcută de către episcopii ruşi emigraţi, însă cu voia Patriarhului său de atunci", că de la acest patriarh AL SĂU (notaţi bine) există

chiar o semnătură sub un act prin care Visarion se recomandă autorităților bisericești din Sremsky Carslovsy „în calitate de episcop albanez". Și că acolo, la Sremsky Carslovsy, l-au și pomenit în Biserică, așa: „Pomenește, Doamne, încă și pe episcopul albanez Visarion!". Concluzia: hirotonisirea este în deplină ordine.

Răspundem: hirotonisirea s-a făcut la 3 mai 1925, în Cattaro, de către episcopii ruși Ermoghen *al Ecaterinoslavului și* Mihail *al Alxandrovskului. Acești episcopi n-aveau, după canoanele Bisericii, dreptul de a hirotonisi episcop* pentru un teritoriu ce cădea sub jurisdicția altei episcopii. *În speță, sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopole. Iată ce hotărăște în această privință* Canonul 35 apostolic:

„Episcopul să nu îndrăznească a face hirotonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele cari nu sunt supuse lui; iar de se va dovedi că a făcut aceasta, împotriva învoirii celor ce țin acele cetăți sau sate, să se caterisească și el, și cei pe cari i-a hirotonit".

Dar vorbește întâmpinarea de „voia patriarhului său de atunci". *E vorba de Patriarhul sârb Dimitrie. Întrebăm: al cui era patriarhul? Al părintelui Visarion Dzuvani? Dar acesta era albanez, născut la Elbasan. Cetățenia îi era greacă. Fusese preot al unui regiment din armata greacă, în timpul războiului.*

Dimitrie nu era patriarhul său. N-avea cum să fie. Dar, chiar de ar fi fost, hirotonia sa tot nulă era. Se știe apoi că un episcop se hirotonisește pentru un loc precis. Întrebăm: care i-a fost eparhia părintelui Visarion Dzuvani? Al cui episcop a fost hirotonisit? Al cui? Întâmpinarea ne spune că el era „episcop albanez". Asta, în Biserica Ortodoxă, este egal cu „cetățean al lumii"...

Autocefalia și caterisirea

Întâmpinarea, vorbind de *„așa zisa caterisire"* a lui Visarion Dzuvani, o socotește *neavenită*, pentru că:

„Biserica albaneză este proclamată autocefală în anul 1922, Î. P. S. a fost hirotonisit episcop în anul 1925 și actul de caterisire, dacă ar fi fost efectuat, se spune că ar fi fost efectuat în anul 1929, adică șapte ani după proclamarea autocefaliei Bisericii albaneze și patru ani după hirotonisirea episcopală; distanța acestor date face neavenită orice hotărâre a Patriarhiei din Constantinopol împotriva înaltului prelat albanez".

Întâmpinarea se grăbește. Și se grăbește rău. Biserica albaneză nu este autocefală din anul 1922. De drept, ea nu este autocefală nici astăzi. Autocefalia ei n-a recunoscut-o nimeni. Și fără această recunoaștere e hazardat a se vorbi de autocefalie, încă din 1922. Că așa au socotit-o albanezii, asta e altceva. Dar situația de drept este cea pe care am spus-o noi. Iar până în 1929, Biserica o conduceau episcopii, puși de Patriarhia Constantinopolei, Ierotei și Hristofor. În 1929 au fost alungați aceștia (Hristofor a fost întemnițat și a înnebunit, din această cauză) și în locul lor Visarion Dzuvani a venit și a... hirotonisit pe Ambrozie, Evghenie și Agatanghel. *Haiducește. Atunci, în 1929, Patriarhia Constantinopolei, care are jurisdicția asupra Albaniei, l-a caterisit. Și pe*

dânsul, şi pe cei trei. IAR CATERISIREA ACEASTA A FOST RECUNOSCUTĂ DE TOATE BISERICILE ORTODOXE AUTOCEFALE – *Y COMPRIS* BISERICA POLONIEI. *Biserica Ortodoxă Română – după informaţiunile noastre – nu este adevărat că* „n-a acceptat până astăzi o astfel de hotărâre". *Nu. Ci, din prisos de dragoste faţă de Biserica şi de poporul albanez, s-a oferit să facă doar pe mediatoarea între Patriarhia ecumenică şi Biserica ce vrea să-şi ia zborul. Atât. Pentru toată lumea, deci,* părintele *Visarion Dzuvani este caterisit. Şi în această situaţie nu poate fi primit în Sinodul Bisericii rumâneşti.*

O teorie ciudată...

Întâmpinarea publicată de noi conţine însă şi o foarte ciudată teorie asupra autocefaliei şi asupra interdependenţei Bisericilor Ortodoxe. Pentru autocefalie, spune întâmpinarea, nu este nevoie decât de independenţa statului respectiv şi de... autohtonia poporului ortodoxal al Bisericii. Iar părintele Visarion Dzuvani „a crescut în teritoriul Albaniei, azi liberă politiceşte, a fost deputat şi senator în parlamentul albanez şi DIN ACESTE CAUZE NICI O ALTĂ BISERICĂ STRĂINĂ ŞI NICI MĂCAR CEA DIN CONSTANTINOPOL, DIN PUNCT DE VEDERE CANONIC, NU ARE DREPTUL SĂ SE AMESTECE ÎN TREBURILE BISERICEŞTI ALE Î. P. S...."

Bine, oameni buni, dar atunci, dacă nu vreţi să ştiţi de nimeni şi nimic, de ce nu ne daţi nouă pace? Pentru ce vrea părintele Visarion Dzuvani să ne dea brânci ca să-l recunoaştem noi?

... Şi un cuvânt pentru viitor

Convingerea noastră este că Biserica Albaniei va izbuti să-şi capete autocefalia. E bine să o capete. Trebuie să o capete. Pre cât ştim, nici Patriarhia de Constantinopole nu pune picioru-n prag, pe această chestie. Nu. Intervenise chiar un acord. Cel de la Tirana.

Dar pentru asta nu se procedează... haiduceşte.

Biserica Ortodoxă Rumânească, prin răspunsul împăciuitor dat Patriarhiei Ecumenice (după informaţiunile noastre), a dat dovadă de înţelepciune şi de foarte multă bună-voinţă. Dacă Părintele Visarion Dzuvani însă crede că Bisericii noastre i se poate bate din picior, sau că poate fi... dusă cu Iordanul se înşală. Şi zăboveşte zadarnic prin Bucureşti.

2. Predania sau Sfânta Tradiție

Iubirea aproapelui și iubirea metafizică

De la un congres al înfrățirii popoarelor prin Biserică vine chemarea către iubirea aproapelui. Din toată metafizica creștină, iubirea pare să fi fost aleasă pentru ca să adune din nou, ca un teren comun [de] înțelegere, toate puterile risipite ale creștinătății. Reușita întreprinderii nu e însă asigurată. Căci la noi ea nu va găsi nici un răsunet – și pe drept cuvânt.

Știm ce poate să ne spună congresul înfrățirii popoarelor; călduțe emoții altruiste și umanitare, iubirea ajungând la „bunăstarea omenirii"; asta nu e iubirea *creștină*. Construită din idei abstracte, pe baza unei simpatii organice și naturale, ea nu este decât dovada *iudaizării* spiritului apusean, de care vorbeam și altă dată. Căci aceasta însemnează în primul rând iudaism: valorificarea faptei după efectele ei vizibile; totul începe și se sfârșește în acțiunea empirică. Psihologie!

Ce legătură poate avea această iubire apuseană cu iubirea noastră creștină, metafizică? Evident, nici una. Prima e din ordinea moralei – cea de-a doua, din ordinea mântuirii. Cea dintâi înlesnește conviețuirea, ultima face cu putință o trecere peste marginile noastre empirice. Căci aci stă doară adânca, răscolitoarea valoare a iubirii creștine: prin ea ne eliberăm de apăsătoarea robie a identității *Eu = Eu*; prin ea putem păși *afară din noi înșine*.

Există în creștinism, totuși, și o iubire a aproapelui? Desigur, există; dar o iubire a aproapelui prin Dumnezeu și în Dumnezeu; ca o consecință a actului nostru de iubire către Dumnezeu, a depășirii noastre *supralogice*, prin îndurarea lui Dumnezeu. Pe de o parte.

Iar pe de alta, ca o condiție de constituire a comunității de iubire, fără de care adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu nu e posibilă.

În ambele cazuri deci, o iubire care nu-și are scopul în îndestularea aproapelui, ci, dimpotrivă, începutul și sfârșitul în comuniunea cu Dumnezeu (*I Ioan* 1, 6–7).

Finis amoris, ut duo unum fiant[1]. Ce departe suntem de anglo-saxona filantropie protestantă! Ce ne poate fi, deci, nouă Stockholmul sau Geneva? Ocupație nevinovată, dar și nerodnică, pentru oameni de treabă... Adâncirea noastră înșine, eliberare a noastră din hamurile empiriei, *mântuire* a noastră? Nu. Pe asta o găsim în altă parte: în împlinirea întreagă și înțelegătoare a legii noastre dreptcredincioase, nealterată și intransigentă.

Învățătura Bisericii

Acum două săptămâni a fost instalat oficial în București, la o Biserică din centrul orașului, un nou preot paroh; un prieten, om în putere, energic și cu simțul răspunderii păstorești, în care binevoitorii Bisericii își pun nădejdile[1]. Doi teologi și un laic au avut acolo, la această ceremonie, o discuție. Locul era nepotrivit pentru asemenea îndeletniciri. Discuția s-a urmat în fraze scurte și s-a frânt înainte să ajungă la o încheiere. Laicul eram eu. Pentru că tema e – după părerea mea – de o însemnătate fundamentală, o reiau aci.

Părintele protopop, care a ținut vorbirea de binevenire, a pomenit de „Biserica învățătoare". Problema era la îndemână. Această calitate de „învățătoare" este o *funcțiune* specifică și *diferențiată* în Biserică, sau nu e decât o *calitate* constitutivă a Bisericii în *totalitatea* ei? Există, cu alte cuvinte, o Biserică învățătoare și alta care este învățată de cea dintâi? Am crezut atunci, ca și acum, că *nu*. Mi s-a opus termenul de „Biserică ascultătoare". Socotesc că nu e un răspuns hotărâtor.

Nu voi spune că în Biserică nu se împarte învățătură. Dar ce fel de învățătură e asta? Cea discursiv-logică (singura care ar îndreptăți împărțirea în învățători și școlari)? Sigur că nu; căci asta ar fi raționalism – deci, protestantism. Religia însă nu e rațiune, ci cunoaștere și viață; rațiune, credință și faptă; toate la un loc. Cine încearcă să rupă această unitate sintetică se rupe de creștinism. Și învățătura Bisericii trebuie să țină seamă de acest fapt. În Biserică, deci, toți învață și sunt învățați. În diferite chipuri: prin *Sfânta Scriptură*; prin comentarea ei; prin predici; prin acte de îndurare și de credință, prin exemplul faptei trăite, deci; dar prin toate acestea la un loc. Una singură e neputincioasă, pentru că nu înfățișează decât un aspect al creștinismului.

Nu vom contesta că există o expresiune logică a religiei noastre; e *Simbolul credinței*, a cărui comentare și înțelegere se însărcinează să ne-o înlesnească știința teologică. Dar teologia nu este ea însăși decât o ramură a doctrinei complete; și nimic nu ne îndreptățește a-i acorda o situațiune privilegiată în opera de „predare" a creștinismului.

Dar, dacă așa de vaste sunt mijloacele de învățătură creștină și așa de multe felurile de oameni în stăpânirea unuia din aceste mijloace, mai este oare posibilă deosebirea de fapt, constituirea unui corp învățătoresc și a altuia școlăresc în

Biserica noastră creştină? Răspunsul e clar: învăţătură de Biserică, dar nu printr-un organ al ei specializat. Ci prin ea însăşi, în totalitatea ei; căci fiecare e în Biserică profesor şi şcolar, până la sfârşitul zilelor lui.

Asta – cred eu – este Ortodoxie.

Iertarea creştină

Iertare! Iertare creştină. Cuvântul a fost prea des pomenit în ultimele zile. Dar la înţelesurile lui câţi dintre noi se vor fi gândit cu dinadinsul? Şi totuşi, el trebuie lămurit.

Creştinismul este religia iubirii, a milei şi a iertării. Religia celor slabi, deci? A sclavilor? A, nu! Ci mai de grabă a eroilor. A eroilor umili şi anonimi; a celor cari s-au înfrânt pe ei, a celor cari nu mai sunt ai lor, ci ai lui Dumnezeu.

Cine nu mai cere nimic pentru el – e creştin.

Cine nu mai există prin el – e creştin.

Cine s-a omorât în trupul lui, în ambiţiile şi poftele lui, dar trăieşte în spiritul şi în legea lui, care e a lui Dumnezeu, e creştin…

Înseamnă însă aceasta că un creştin nu există, nu cere nimic, nu vrea nimic, nu luptă pentru nimic? Deloc. El este, luptă şi cere împlinirea legii lui Dumnezeu.

„De-ţi va greşi aproapele tău nu de şapte ori, dar de şaptezeci de ori câte şapte, iartă-l pre el"[1]. Desigur. De-ţi va greşi ŢIE! De-ţi va greşi ţie, nu ai nici un drept să-l osândeşti; căci cine te-a pus pe tine judecător în propria ta cauză şi de unde vei lua puterea să osândeşti şi hotărârea să execuţi?

Cum de poţi aduna atâta tărie în sufletul tău, încât să iei asupra ta păcatul grozav de a te înscăuna ca stăpân peste oameni? Deci, iartă-l. Dar noi mai ştim ceva.

Ştim că, batjocorit, scuipat, pălmuit şi spânzurat pe cruce, Hristos a gemut îndurător: „Iartă-le lor, Doamne, că nu ştiu ce fac"[2]. Dar tot Hristos, îndurătorul a toate, e cel care a luat biciul şi a gonit pe zarafii şi negustorii cari spurcau casa Domnului. De ce se uită aşa uşor lucrurile acestea?

De ce nu ne dăm seama că blasfemăm şi că batjocorim tocmai ce e mai cutremurător de sublim în creştinism atunci când bagatelizăm iertarea creştină, făcând din ea o muşama cu care să acoperim păcatele ce se fac împotriva „legii"?

Căci tocmai asta e sublim în religia noastră: dezrădăcinarea subiectivismului şi a sentimentalismului obicinuit să centreze toate întâmplările asupra noastră înşine – şi punerea noastră absolută în slujba unei realităţi transcendente nouă. Iertarea în domeniul relativ al personalului e la locul ei: pentru că noi, neexistând ca „noi", insulta ce ni se face nu are obiect, nu există pur şi simplu. Iertarea greşalelor greşiţilor noştri echivalează cu indiferenţa faţă de răul care ni se face, pentru că acest rău noi nu-l simţim, nu trebuie să-l simţim. Aşa fiind, iertarea nu e un principiu de morală, ci o metodă terapeutică pentru prelucrarea noastră personală.

Dar atunci, iertare pentru păcate, împotriva legii nu există pentru noi; ea nu stă în mâna noastră, ci în mâna lui Dumnezeu; singur poate Dumnezeu să ierte. Noi, nu! Ar fi prea mare îndrăzneala și orgoliul acesta ne-ar pierde.

Încetați, deci, mielușei ai lui Dumnezeu, cu risipa de generozitate; NON DE RE TUA AGITUR[3]!

Crede și te vei mântui

Șase mai. Duminica slăbănogului. *Sfânta Evanghelie* a lui Marcu:

„... Și s-au adunat așa de mulți, că nu mai era loc nici înaintea ușii, și le grăia lor cuvântul Împărăției.

Și vin și aduc la El un slăbănog, pe care îl purtau patru inși.

Ci neputând, din pricina mulțimii, să se apropie de El, au desfăcut podișul învelitoarei unde era Iisus și prin spărtură au lăsat în jos patul în care zăcea slăbănogul.

Atunci, văzând Iisus credința lor, i-a zis slăbănogului: Fiule, iartă-se ție păcatele tale.

Dar erau acolo unii dintre cărturari, cari ședeau și cugetau în inimile lor:

Pentru ce vorbește acesta astfel? El hulește. Cine poate să ierte păcatele, fără numai unul Dumnezeu?

Și, pe dată, cunoscând Iisus cu duhul Lui că așa gândeau ei întru sine, le-a grăit: De ce cugetați aceasta în inimile voastre?

Ce este mai lesne? A zice slăbănogului: Iartă-se ție păcatele tale, sau a zice: Scoală, ia-ți patul tău și umblă?

Ci ca să știți că Fiul Omului are pe pământ puterea ca să ierte păcatele, a zis slăbănogului.

Ție zic: Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta.

Și s-a sculat și, pe loc luându-și patul, a ieșit afară, înaintea tuturor" (2, 2–12).

Tâlcul acestui fapt, întărit prin mărturisirea *Evangheliei*, este lămurit pentru înțelegerea oricui. Slăbănogul a fost vindecat pentru că a crezut. Nu se poate să nu fii mântuit când crezi – și ai hotărârea sforțării și jertfei tale. Ca cei patru care au spart coperișul pentru a depune la picioarele Lui povara lor dureroasă, în căldura voinței lor, încordată toată asupra mântuirii.

Ca și slăbănogul din Capernaum, bântuit din naștere de duhurile rele, care îl vlăguiau și-i legau puterile vieții, așa stăm și noi astăzi la picioarele lui Dumnezeu.

Crede, fii gata de jertfă și te vei mântui. Dar nu uita că, mai departe, *Evanghelia* Sfântului Ioan spune: „După acestea, Iisus l-a aflat în templu și i-a zis: Iată că te-ai făcut sănătos; nu mai păcătui, ca să nu ți se întâmple și mai rău" (*Ioan* 5, 14).

Ce e Predania?

Una din cele mai mari primejdii care amenință Ortodoxia rumânească – și cu ea însăși așezarea spirituală a poporului nostru în structura lui intimă – este nevoia de „înnoire" pe care o simt din ce în ce mai stăruitor anumite cercuri teologice de la noi. Dacă această nevoie s-ar face simțită numai în unele personagii ridicule, scăpate în bălăriile teologiei rumânești, cari s-ar simți dezonorate dacă nu ar fi în stare să valorifice pe Fouillée sau chiar pe Ernst Haeckel[1] pentru învățătura dumnezeiască, chestiunea nu ar fi tocmai așa de gravă. Se întâmplă însă că o problemă a „înnoirii" există realmente în orice viață religioasă. Astfel încât o cercetare atentă a situației, obligată a se ține deopotrivă departe atât de „științificitatea" inovatorilor, cât și de „ortodoxia" habotnicilor, e datoare să stabilească cu precizie sensul și limitele acestei înnoiri.

Îmi îngădui să cred că, în ciuda frecvenței și gravității excepționale a erorilor în cari a căzut neliniștea reformatorilor, există un îndreptar sigur, aș zice, infailibil, în problema „actualizării" Bisericii; și că numai ignorarea acestui îndreptar a făcut, aiurea și la noi, posibile toate greșelile pe cari le-am trăit sau le ispășim. Acest îndreptar este PREDANIA. Adică, Sfânta Tradiție a Bisericii.

1) Orice învățătură religioasă, deci și învățătura lui Hristos, este trăită de oameni. Trăirea aceasta, considerată în totalitatea ei spațială și temporală, constituie într-un fel viața însăși a învățăturii. Căci învățătura nu este un adevăr oarecare, pe care cineva l-a formulat odată, l-a săpat apoi într-o tablă de aramă și l-a pus undeva sub sticlă, ca să se uite lumea la el, sau chiar să i se închine. Ci e mai degrabă ca o sământă; care e pusă în pământ, încolțește și dă roadă. La învățătura lui Hristos se adaugă, deci, într-un fel, trăirea ei de către noi: ea nu mai este învățătură pur și simplu, ci învățătura care a rodit în noi, *învățătură rodită*.

Astfel fiind însă, *învățătura este un fapt cu o istorie a lui, cu diverse momente cari se înscriu pe o curbă. Curba aceasta e însăși legea de desfășurare a posibilităților cuprinse în învățătură. Iar înscrierea la conștient, formularea diverselor momente e ceea ce numim noi Predanie sau Tradiție*.

2) Dacă însă orice așezare religioasă se definește prin învățătura inițială plus formula de identificare a creșterii ei, două primejdii amenință permanent o asemenea definiție:

a) se poate ca învățătura să crească strâmb;

b) se poate ca o învățătură, chiar normal crescută, să fie fals formulată. Există oare garanție împotriva unor asemenea primejdii și cari ar fi ele?

Răspundem: în creștinătatea ortodoxă ele există. Și anume, iată-le: adevărurile religiei creștine ortodoxe nu sunt adevăruri individuale. Viața lor se desfășoară într-o comunitate, și anume în comunitatea de iubire care este Biserica. Atâta vreme cât această comunitate de iubire funcționează normal, este exclus ca creșterea învățăturii să fie strâmbă.

Asta despre creștere. Dar formularea? Formularea se face, la noi, în sinoade, de către sinoade, plecându-se de la principiul absolut just că *adevărul creștin*

chiar atunci când e vorba de înțelegerea cuvântului lui Hristos, *e de natură conciliară* și nu rațională – rațiunea individuală neavând nimic de spus într-o asemenea problemă. Cum însă un sinod funcționând normal nu poate da formulări eronate și cum în Biserica noastră există indicațiuni precise în privința condițiilor în cari trebuie să funcționeze un sinod, înseamnă că noi putem ști care formulare e justă și care nu.

Garanția creșterii drepte a învățăturii și a formulării juste a acestei creșteri stă, deci, în normalitatea funcționării comunității de iubire și a sinodului, normalitate care este suficient indicată în Ortodoxie. Iar dacă, prin imposibil, asta nu e încă de-ajuns, atunci mai există încă o garanție.

În adevăr: spuneam că viața, creșterea unei învățături se înscrie pe o curbă. Curba aceasta, chiar dacă nu poate fi calculată, poate fi, în orice caz, desemnată, cel puțin pentru ceea ce se leagă cu trecutul. Fiecare moment al ei trebuie să stea, structural, într-un raport organic cu toate celelalte, să se integreze în unitatea organică a curbei. Nu e locul să stăruim aci asupra chestiunii. Cine a făcut însă morfologie istorică sau mecanică își dă seama cât de ușor e să stabilești dacă un moment oarecare se integrează organic într-o curbă sau nu. Și atunci, problema e simplă: se integrează momentul, el poate fi acceptat; nu se integrează – el trebuie respins, înlăturat, ca unul ce introduce o anormalitate în curbă, un dezechilibru în situație.

Cu alte cuvinte: *garanția valabilității creșterii învățăturii sau formulării acestei creșteri stă în organicitatea ei, adică în concordanța ei cu Tradiția.*

3) Inaderența structurală a unui neam sau a unei culturi la o formulă de viață religioasă sfârșește, mai curând sau mai târziu, prin desprinderea acelui neam sau acelei culturi de religia respectivă. Ea poate lua însă, provizoriu, și alte forme; cum ar fi, de pildă, încercarea de a reface învățătura. Așa au făcut, de pildă, protestanții, cari au luat drumul întoarcerii la origine.

Întoarcerea la origine este însă o operație imposibilă, pentru că ea înseamnează pur și simplu înlăturarea Predaniei, adică ignorarea caracterului viu și, deci, a creșterii învățăturii. E ca și cum, punând în pământ un bob de grâu și părându-ți-se ție că a crescut rău, ai vrea să anulezi creșterea și... să te întorci la bobul neîncolțit. Încercând întoarcerea la origine, protestanții ignorează faptul elementar că învățătura lui Hristos nu mai este astăzi ceea ce stă scris în *Evanghelie*, ci această *Evanghelie*, așa cum este ea înfățișată de Biserică, adică de Sfinții Părinți, de Sinoadele Ecumenice, cu alte cuvinte: *Evanghelia* trăită și crescută normal în comunitatea de iubire a Bisericii.

4) Acum știm însă ce e înnoire: înnoire nu poate să însemneze schimbare pur și simplu, ci creștere firească. Introducerea luminii electrice în Biserică o fi înnoire, dar creșterea firească nu e. Pentru că lumânarea care arde în Biserică nu este un instrument de luminare (altfel nu ar arde și ziua!), ci o jertfă omagială. Și nici retipărirea *Bibliei* ca promovare a religiozității nu e creștere firească, pentru că nu *Biblia* ne mântuiește, ci Biserica.

Știm, deci, acum ce e înnoire firească, pentru că știm ce e Predania, măsura oricărei înnoiri, legea de creștere a învățăturii creștine.

3. DISCIPLINA CANONICĂ ȘI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi

– Sau cum se face propaganda rusească –

Pe un fapt considerat ca definitiv, în Basarabia continuă agitația. O credeam demult sfârșită; dar presa românească din Chișinău insistă zi de zi. E vorba de chestiunea noului stil, care s-a învechit și care, în provincia de peste Prut, rămâne, totuși, la ordinea zilei. Să întrebăm: din vina cui? Sau să facem întâi istoricul. Încă de-acum un an guvernul, de acord cu Sinodul, au hotărât îndreptarea neconcordanței dintre cadranul nostru asupra timpului – calendarul – și mersul timpului, împingând acul, pe cadran, cu 13 zile înainte, spre a fi exact; schimbând, cu alte cuvinte, calendarul împăratului Iuliu Cezar cu cel stabilit de pontiful bisericii catolice, papa Grigorie al XIII-lea[1].

Necesitatea faptului nu putea fi combătută de nimeni. Vorbim de cei cu scaun la cap și cu judecata sinceră. Totuși, unii preoți basarabeni au găsit ocazia de ațâțare a spiritelor. Fără ca guvernul să intervie. Mai mult, cu ocazia alegerilor, guvernul acordă – o dată cu libertatea de a ține deschise cârciumile și duminica dimineața – călcarea noului stil, sperând ca, din sărbătorirea Paștilor, să culeagă voturi. Excepțiunea acordată – deși era limitată la acel an – a dat curaj celor ce se cred a fi mai vajnici apărători ai tocmelilor ortodoxe decât Sfântul Sinod.

Este această atitudine, a acestor preoți de peste Prut, în legătură cu Ortodoxia? Răspunsul este negativ. El nu pornește din cadrul actualelor noastre granițe; ci din exilul chiriarhilor Bisericei din care făcea parte Basarabia, până mai ieri. Ca să fim înțeleși: la Ierusalim trebuie să căutăm răspunsul. Căci acolo se află episcopul rus al Basarabiei, Anastasie. De acolo, episcopul Anastasie trimite epistole către acești preoți din Basarabia, cărora le amintește că el continuă să

fie şeful spiritual al Basarabiei. O astfel de epistolă le-a trimis chiar după decizia de schimbare a calendarului.

Mai subzistă vreo îndoială asupra cauzelor agitaţiei? Doi preoţi basarabeni – propagandişti ai vechiului calendar – o risipesc.

Este adevărat că aceşti preoţi din Basarabia au făcut cunoscut Ministerului Cultelor, după cum a anunţat „România nouă"[2], că ei se găsesc sub autoritatea spirituală a patriarhiei din Ierusalim? Veţi înţelege: nu a Bisericei Ortodoxe Universale, ci a Bisericei Ortodoxe Ruseşti, reprezentată acolo prin „şeful spiritual" al Basarabiei, episcopul Anastasie.

Aceşti preoţi basarabeni mai pot invoca datini strămoşeşti? Evident că nu. Şi atunci, agăţarea de vechiul stil nu este decât dorinţa de a nu o rupe – şi cu acest fir – de Biserica pravoslavnică. Iar agitaţia contra noului stil nu e altceva decât vechea propagandă rusească.

Şi-ntr-un caz şi-ntr-altul, cerbicia „datinei" a acestor preoţi basarabeni reprezintă o călcare a disciplinei Bisericei noastre Ortodoxe independente; şi un pericol pentru statul nostru naţional.

Locotenenţa patriarhală

Ministerul Cultelor anunţă că, în urma intrării Î. P. S. Patriarh în funcţiunea efectivă de membru al Consiliului de Regenţă, s-a hotărât înfiinţarea unei locotenenţe patriarhale, care să gireze afacerile Patriarhiei pe tot timpul cât înaltul ierarh al Bisericii Ortodoxe va împlini funcţiunea de factor constituţional[1].

Nu vom discuta deocamdată în virtutea căror drepturi Ministrul Cultelor instituie locotenenţa în sânul unei organizaţiuni *autonome* ca aceea a Bisericii noastre Ortodoxe.

Constatăm numai că intrarea Î. P. S. Patriarh în regenţă a ridicat – fie şi aşa de tardiv – (adică, după intervenţia noastră lămuritoare cu articolul *Legea*[2]) chiar pentru organele de stat chestiunea incompatibilităţii între funcţiunea de patriarh şi aceea de membru al regenţei.

Această incompatibilitate este evidentă. Patriarhul, întrunind în una şi aceeaşi persoană funcţiunile de arhiepiscop al Bucureştilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei şi Patriarh al României şi fiind, după toate legile vieţii noastre publice, gestionar, cade sub autoritatea şi controlul puterilor ministeriale, chiar dacă – după noul statut – Biserica Ortodoxă Română este o instituţie autonomă. De unde ar rezulta că „patriarhul-regent" este o imposibilitate: el fiind o dată, ca deţinător al prerogativelor regale, *deasupra* autorităţii ministeriale, iar a doua oară, ca arhiepiscop, mitropolit şi patriarh, *sub* această autoritate.

Ministerul Cultelor, respectiv guvernul, crede că poate ocoli această gravă dificultate, care atinge însuşi principiul separării funcţiunilor factorilor constituţionali, preluând atribuţiunile administrative ale patriarhului şi trecându-le asupra

amintitei locotenențe. Din nefericire, nu e așa. Căci, chiar dacă am admite că această soluție rezolvă dificultățile constituționale, încă rămâne deschisă latura bisericească a chestiunii, care e cel puțin tot așa de însemnată.

Iar din acest punct de vedere e greu de admis că atribuțiunile absolut *personale* ale unui patriarh pot fi exercitate de o locotenență *pluricefală*, fie ea chiar prezidată de un mitropolit. Cine a emis soluția locotenenței patriarhale e dator să ne lămurească atât asupra canonicității, cât și asupra posibilității ei practice de funcționare.

Căci, să nu se uite, actualul patriarh ar trebui să lipsească de la îndatoririle sale bisericești paisprezece ani de aci înainte și nu există nici un fel de argument în drept sau în fapt care să pledeze pentru admiterea unui așa de prelungit vicariat la arhiepiscopie, mitropolie și patriarhie. Argumentele fiind, toate, pentru teza contrarie.

Pentru Biserica noastră, locotenența patriarhală e o dificultate în plus. Ea mărește haosul canonic în care amestecul puterilor și punctelor de vedere lumești cufundă din zi în zi mai mult dumnezeiasca așezare a pravoslaviei noastre și nu este creștin cu simțul răspunderii care să nu fie îngrijorat de această destrăbălare juridică ce se cuibărește în sânul Bisericii.

Să recunoaștem însă că soluția aceasta, hibridă și inadmisibilă, a locotenenței nu e decât o consecință forțată a unor întâmplări mai grave încă, între cari cea mai însemnată și mai grea de urmări este *consimțământul patriarhului de a figura în Consiliul de Regență*.

Este aproape de necrezut că în Biserica noastră românească dreptcredincioasă s-a găsit o față bisericească în stare a-și asuma răspunderi așa de lumești, atunci când canoanele acestei Biserici sunt aspru și categoric împotrivă.

În adevăr (citez după *Enchiridion*), *Canonul 6 apostolic* spune:

„Episcopul (...) să nu ieie asupră-și lucruri lumești; IAR DE NU, SĂ SE DEPUNĂ".

Și, tot astfel, *Can[onul] 81 apost[olic]*:

„*Am zis că nu se cuvine episcopului sau prezbiterului să se deie pre sine în ocârmuiri publice; ci să se îndeletnicească în lucrurile bisericești. Deci, ORI SĂ SE SUPUNĂ a face aceasta, ORI SĂ SE DEPUNĂ; căci nimenea nu poate sluji la doi domni, după dumnezeiasca poruncă*".

Iar Sinodul local din Constantinopol, [din anul] 861, luând din nou în considerare această chestiune însemnată între toate, stabilește în *Can[onul] 11*:

„*Pe prezbiterii sau diaconii cari primesc asupră-le slujbe sau purtări de grije civile (...) canoanele dumnezeiești și sfințite îi supun depunerii. Deci aceasta și noi întărind-o, rânduim că, DACĂ VREUNUL DIN CEI CE SE NUMĂRĂ ÎN CATALOGUL SACERDOTAL AR ÎNTREBUINȚA LUMEȘTI DREGĂTORII (...), ACELA SE SCOATE DIN CLER; căci nimenea nu poate sluji doi domni, precum zice nemincinosul glas al lui Hristos, adevăratului Dumnezeului nostru*".

Canoanele sunt, deci, precise. O interpretare argută a lor e și primejdioasă, și imposibilă. Nu e îngăduit unei fețe bisericești, sub pedeapsa scoaterii din

cler, a lua asupră-şi însărcinări lumeşti. Nerespectarea acestor prescripţiuni duce la cezaro-papism, adică la cea mai primejdioasă erezie care otrăveşte viaţa Bisericii creştine. Crede Î. P. S. Patriarh, care a acceptat să funcţioneze ca regent, că poate înfrunta aşezarea noastră canonică? Să o ştim.

Canoanele

Au început, deocamdată verbal, pe culoarele Camerei şi Senatului, comentariile în jurul punctului nostru de vedere în chestiunea canonicităţii „patriarhului-regent". Nu am auzit până acum nici un argument de drept împotriva tezei noastre – cu toate că e de bănuit şi la canoniştii noştri o mai îndemânatică mânuire a textelor.

Abundă în schimb asentimente pe cari onorabilii noştri preopinenţi ar vrea să le numească *de fapt* şi cari, mai toate, se grupează în jurul exclamaţiei: „Ce valoare mai au canoanele!". Şi argumentul acesta circulă chiar prin graiul unor oameni pe cari, altfel, ne obicinuisem a-i socoti serioşi.

Vasăzică, există o părere după care canoanele bisericeşti ar cădea în desuetudine. Foarte bine. Dar, am întreba pentru precizare: mă rog, în bloc, sau parţial?

Dacă decăderea aceasta priveşte canoanele în bloc, ar trebui să admitem – oricât ar părea de extraordinar – că... Biserica nu există. Căci, în adevăr, corpul acesta al canoanelor constituie statutul, osatura juridică a Bisericii. Iar dacă aceste canoane pot cădea în totalitatea lor în desuetudine, toată Biserica e târâtă înspre aceeaşi soartă; căci nu se poate închipui o instituţie fără structură juridică. Şi, precum se ştie, în afară de canoane, Biserica nu are alte reguli de drept.

Preopinenţii noştri nu au, deci, prea mult de ales. Ei pot contesta, evident, existenţa de fapt a Bisericii. Ce nu poate contesta un intelectual român, mai ales când vrea să aibă şi cultură „ştiinţifică"! Da, dar, vedeţi, în regenţă a intrat patriarhul ţării ca figură bisericească; deci, Biserica trebuie admisă ca existând de fapt (chiar dacă, după canoane, patriarhul-regent e o imposibilitate).

Cad canoanele numai parţial în desuetudine? Să presupunem că e aşa. În acest caz însă, va trebui să facem o deosebire şi o ierarhizare – chiar dacă discutăm cu „ştiinţificii" noştri problemele numai sub aspectul logic; şi anume: canoane ale căror dispariţii sau modificare nu ating esenţa însăşi a Bisericii noastre, şi canoane a căror schimbare angajează această esenţă intimă.

În această perspectivă însă, trebuie recunoscut că, în adevăr, *Canoanele apostolice 6, 81* şi *83* sunt pentru Ortodoxia noastră constitutive. O călcare sau modificare a lor însemnează pur şi simplu trecerea noastră, juridiceşte, în leagănul Romei. E cineva care să ia asupră-şi răspunderea unor astfel de perspective?

... Prin urmare, mai prudent cu întrebarea: „Ce valoare mai au canoanele?".

Patriarhul dă delegații...

Nu se putea ca problemele ridicate de noi în această foaie în legătură cu situația nou cretă Bisericii, prin intrarea patriarhului în Consiliul de Regență, să nu atragă atenția așa-numitelor foruri competente. Dificultățile sunt, în adevăr, prea grave și ating prea de aproape esența însăși a Ortodoxiei, pentru ca ele să fie tratate după metoda lui „las-o încurcată", așa de scumpă și de la îndemână pentru politicienii noștri. Politicienii, de altfel, nici n-ar fi trebuit poftiți la discuția acestor probleme. Ei nu fac decât să încurce și să complice chestiunile, într-un domeniu care ține de spiritualitatea cea mai autentică a nației, pentru care politica noastră n-a avut și nu poate avea nici un fel de înțelegere.

E bine, deci, că s-a mișcat lumea bisericească. O soluție trebuie găsită. Căci, după cum am arătat, funcționarea unui patriarh în regență nu se poate face decât cu încălcarea principiului separației puterilor, de o parte, cu înfrângerea canoanelor, cari, precum am văzut, sunt categorice, de alta. Iar un patriarh care, cu bună știință, ar călca așezarea canonică ar fi, pentru Biserica noastră de astăzi, un adevărat dezastru. Gândiți-vă numai ce situație ni s-ar putea crea în sânul celorlalte Biserici de Răsărit; mai ales astăzi, când, pot să o afirm pe bază de informație directă, tot din vina noastră noi nu suntem prea iubiți, și când totuși încercăm – pe drept cuvânt – să ne asigurăm o preponderență în lumea ortodoxă! Încă o dată, deci, e bine că autoritatea ecleziastică s-a sesizat de aceste probleme și dificultăți.

Și totuși, avem impresia că, din nenorocire, lipsește în loc înalt sinceritatea deplină și curajul de a privi greutățile în față. E greu, desigur, Bisericii noastre care se vede dintr-o dată ridicată la norocul nesperat de a hotărî în statul românesc, să renunțe la aceste avantagii. Dar tocmai aceasta dovedește că autoritatea noastră superioară bisericească – de îndată ce se simte bucuroasă de anumite prerogative cezaro-papiste – ignorează adevărata esență și adevărata forță a pravoslaviei. Și atunci, în loc să aibă curajul de a ataca de front problemele esențiale și de a se hotărî pentru soluțiile radicale, singurele valabile și eficace, Patriarhia nu se apropie – și cât de timid! – decât de chestiunile anexe. Ocolind problema patriarhului-regent, care, de fapt, domină toată situația, Î. P. S. Miron – așa ne spun gazetele – se ocupă de lămurirea lucrurilor la Arhiepiscopia Bucureștilor și la Mitropolia Ungro-Vlahiei.

Nu admitem diversiunea; dar, totuși, să-l urmăm pe acest teren. Problema a fost pusă în treacăt de noi și reluată mai amplu într-un interviu de P. S. episcop Ghenadie al Buzăului[1]. P. S. Sa propunea pentru mitropolie o locotenență compusă din cei trei episcopi sufragani: al Râmnicului, Noul Severin, al Argeșului și al Buzăului[2]. Soluția ni se pare irealizabilă.

Pe de o parte, pentru că nu se poate trece asupra unui sobor ceea ce cade în atribuțiunile unei singure persoane. Că o ieșire analoagă a fost în timpul din urmă adoptată la Constantinopol? Dar, mai întâi, situația nu a analoagă. La noi mitropolitul *nu vrea* să se ocupe de treburile păstoriei sale, pentru că preferă să

se dedea unor îndeletniciri lumeşti. Şi mai apoi: e soluţia constantinopolitană în acord cu spiritul canoanelor şi al dogmelor – sau nu e decât o ieşire advocăţească?

Pe de altă parte, orice soluţie s-ar adopta, ea trebuie să fie logică. Problema mitropoliei este solidară cu cea a arhiepiscopiei. Iar dacă se acceptă pentru gospodărirea treburilor Ungro-Vlahiei locotenenţa celor trei episcopi sufragani ai mitropoliei respective, ce soluţie se găseşte pentru Arhiepiscopia Bucureştilor? Tot o locotenenţă? Şi atunci, compusă din cine? Că doară nu se va spune: din vicarii celor trei episcopii!...

Probabil că toate aceste consideraţii le va fi avut prezente şi Î. P. S. Patriarh când s-a oprit la o altă hotărâre, anume aceea pe care o publică ziarele; a dat delegaţie celor doi vicari: P. S. arhiereu Platon Ciosu[3], pentru mitropolie; P. S. arhiereu Simedrea, pentru arhiepiscopie. Chestiunea persoanelor nu prezintă deocamdată nici o importanţă. Calităţile celor doi delegaţi sunt, dimpotrivă, o asigurare. P. S. Platon e om de bogată experienţă administrativă şi spirituală. Iar P. S. Simedrea este – ne aducem aminte – arhiereul care a condus cu atâta autoritate şi cu atâta tact lucrările Congresului eparhial din primăvara trecută, când a făcut şi o alocuţiune de deschidere de o impresionantă ştiinţă şi elevaţie spirituală. Deci, împotriva persoanelor nu pot merge obiecţiunile noastre. Dar obiecţiuni trebuiesc făcute.

Soluţiunea la care s-a oprit Î. P. S. Miron nu rezolvă nici o dificultate. Hotărârea de a trece grijile mitropoliei şi arhiepiscopiei celor doi vicari ai săi era ceva mai veche (de aceea a şi prezidat P. S. Simedrea Congresul eparhial în primăvară: ca o experienţă). Ea nu e, deci, în legătură cu noile funcţiuni, de regent, ale patriarhului nostru.

Înalt Prea Sfinţitul a acordat *delegaţii*. Se ştie însă că delegatul nu lucrează în numele lui, ci în numele şi pe răspunderea celui ce a dat delegaţia. În formă, deci, patriarhul-regent Miron rămâne şi mai departe mitropolit şi arhiepiscop. Ceea ce înseamnă că şi după aceste delegări constituţia rămâne lezată prin nerespectarea principiului separării puterilor.

De la articolul nostru *Legea*, care arăta necesitatea unei clarificări a situaţiei false în care am intrat prin patriarhul-regent, nimic nu s-a schimbat, deci. Iată de ce ne vedem din nou siliţi a cere mai multă sinceritate şi mai mult curaj.

E oare aşa de greu?

Mai avem patriarh?

Am dovedit că patriarhul-regent este întâi o imposibilitate constituţională, pentru că nu poate evita amestecul puterilor; şi, al doilea, o imposibilitate canonică, pentru că dreptul bisericesc interzice, sub sancţiunea depunerii, oricărei persoane ecleziastice preluarea şi exercitarea de funcţiuni lumeşti.

Nu se poate spune că lămuririle noastre au rămas fără ecou. De la primul articol s-a şi emis în cercurile interesate soluţia unei locotenenţe patriarhale; care, evident, a trebuit să cadă din pricina însăşi a hibridităţii ei (după cum nu am întârziat să demonstrăm). Cum o soluţie era totuşi necesară, guvernul şi Patriarhia au căzut de acord asupra unui „proiect de lege privitor la exercitarea atribuţiunilor şi funcţiunilor administrative şi judecătoreşti ale Înalt Prea Sfinţitului Patriarh pe timpul cât va face parte din regenţă".

Prin această lege se hotărăşte că „toate funcţiunile şi atribuţiunile administrative şi judecătoreşti pe cari, potrivit legilor şi regulamentelor bisericeşti în vigoare, e chemat să le îndeplinească arhiepiscopul Bucureştilor, mitropolitul Ungro-Vlahiei şi patriarh al României, se vor exercita, pe tot timpul cât Înalt Prea Sfinţitul Patriarh dr. Miron Cristea va face parte din regenţă, de către organele indicate de sus-menţionatele legi pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale; şi anume: pentru afacerile Patriarhiei şi Mitropoliei, de mitropoliţii ţării, în ordinea canonică stabilită de legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, iar pentru afacerile Arhiepiscopiei, de către vicarii arhiepiscopali".

Nevalabilitatea punctului de vedere adoptat în această lege, ca şi inoperanţa lui [le-]am dovedit în articolul nostru *Patriarhul dă delegaţiuni*... Asupra acestor lucruri nu mai este, deci, nevoie să revenim. Replică nu mi s-a dat, pe cât ştiu, şi nici nu se poate da.

Să observăm, totuşi, în subsidiar:

1) Legea vorbeşte de „organele indicate (...) pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale...". Se poate aplica, în specie, legea? Este Î. P. S. Sa lipsă? Evident, nu. Şi, pe urmă, chiar aşa fiind: cum va iscăli P. S. mitropolit Pimen[1]: „Patriarh al României, Pimen"? Sau „Pentru Patriarh al României, Pimen"? Desigur, în forma din urmă. Dar atunci, formal, răspunzător rămâne tot patriarhul, care e dr. Miron Cristea, regentul.

2) Chestiunea vicarilor arhiepiscopali e mai clară încă. Las la o parte problema arhiereilor titulari; aceştia sunt necanonici; orice ar spune legile noastre laicizante. Dar mă adresez canoniştilor noştri, şi în specie d-lui dr. I. Matei, care pare a fi autorul legii. A avut şi are – după canoane – un arhiereu dreptul să spună *orisas ipégrapsa* („hotărând, am subscris") fără delegaţie specială a episcopului? Nu. Dar, atunci, vicarii nu lucrează tot timpul pe răspunderea episcopului respectiv? Şi, în acest caz, la ce mai este bună legea d-voastră, acum de curând votată?

(D-l dr. Matei, când a cerut să fie numit director al Internatului Teologic, a scris, negru pe alb, în petiţie, că are cu atât mai mult curajul să ceară acest loc, cu cât în exercitarea atribuţiilor sale de îndrumător şi educator al viitorilor preoţi, va fi efectiv ajutat de... soţia d-sale. Regretăm că nu i-a cerut concursul la facerea acestei legi. Poate că d-na director al Internatului Teologic şi-ar fi dat seama că o asemenea lege nu e decât o monstruozitate canonică.)

Se pare însă că chiar autorii legii au fost loviţi de insuficienţa totală a acestei noi aşezări; căci atât expunerea de motive, cât şi referatul consiliului legislativ

abundă în tentative de a da un fundament canonic şi istoric legii. Din nefericire, toate aceste lămuriri – de o rară confuziune logică – mai mult încurcă; dovedind în acelaşi timp cât de adâncă e ignoranţa sau reaua credinţă în materie de aşezare bisericească.

Expunerea de motive deosebeşte între funcţiunile predicatoare, sacramentale şi cele jurisdicţionale ale Î. P. S. Patriarh. Funcţiuni predicatoare şi sacramentale ale patriarhului nu există. Nici măcar asta nu se ştie? Ierarhia predicatoare şi sacramentală se termină în Biserica noastră Ortodoxă la episcop, care reprezintă plenitudinea harurilor. Depunând, deci, efectiv funcţiunile jurisdicţionale, Î. P. S. dr. Miron Cristea a depus şi calitatea de patriarh. Deci: sau e patriarh, şi atunci nu a depus (decât prin delegaţie) funcţiunile jurisdicţionale (ceea ce însemnează că încălcarea puterilor neîngăduită de constituţie persistă); sau a depus atribuţiunile judecătoreşti şi administrative, şi atunci nu mai e patriarh. Aceasta din urmă însă nu se poate, pentru că de la ea suntem opriţi de *Epistola Sinodului al III-lea Ecumenic* către *Sinodul din Pamfilia* (cf. *Pidalion*, pag. 117–119).

Dilema acesta inextricabilă anulează dintr-o dată o altă afirmaţie crucială a expunerii de motive şi a referatului consiliului legislativ; anume, pe aceea că, de îndată ce patriarhul rămâne numai cu funcţiunile sacramentale, nu mai există putinţa unei coliziuni cu legile pozitive civile. Afirmaţie cu totul iluzorie:

1) pentru că am dovedit că patriarhul e inseparabil de atribuţiile jurisdicţionale;

2) pentru că, după cum am arătat cu alt prilej, *Canoanele 6, 81* şi *83 apostolice* şi *Canonul 11 constantinopolitan* interzic oricărei feţe bisericeşti exercitarea unei funcţiuni civile, sub pedeapsa depunerii.

E adevărat, împotriva acestui al doilea punct, referatul consiliului legislativ încearcă o uşoară apărare. Se aminteşte că, după expresia Divanului Moldovei din 1807, mitropolitul ţării nu era numai „cap legii şi credinţei noastre", ci şi „cel dintâi întru cele politiceşti caimacam". Nu insistăm. Argumentul e de-a dreptul inexistent. Ne întrebăm însă în ce stare de dezagregare canonică şi dogmatică trebuie să fi ajuns Biserica, pentru a-şi căuta argumentele şi îndreptăţirile în nişte întorsături de frază ale unui divan. Au uitat canoniştii noştri adevărul elementar şi fundamental că în Biserică dătători de legi nu pot fi decât Dumnezeu şi Biserica însăşi?

Iată cum se înfăţişează noua lege, prin care guvernul a crezut că poate scoate din încurcătură Patriarhia noastră înfrângătoare de canoane. Ea este ilogică şi inoperantă. Înainte, ca şi după ea, situaţia legală rămâne neschimbată: în ordinea civilă, patriarhul e în acelaşi timp funcţionar al statului şi deţinător al prerogativelor regale; în ordinea religioasă, Î. P. S. Sa exercită funcţiuni religioase şi lumeşti.

Formal, *patriarhul României este astăzi depus*. Iată de ce ne-am întrebat dacă mai avem un patriarh.

Dar chestiunea aceasta are o latură mai gravă încă, pe care nu vom întârzia să o relevăm.

O îndatorire de conştiinţă

Acţiunea noastră de a încerca să lămurim greaua situaţie în care se află Biserica prin trecerea Î. P. S. Patriarh în Consiliul de Regenţă are ecourile cele mai deosebite. Este, într-un fel, îmbucurător că, după manifestaţiile cari se înregistrează la ziar, interesul cel mai viu e aşteptat în cercurile bisericeşti. Avem dovezi că întreagă ierarhia noastră ecleziastică ia parte la discutarea acestei probleme de cea mai gravă însemnătate şi că există peste tot, într-un grad foarte înalt, grija pentru păstrarea neîntinată a purităţii de doctrină în Biserica românească. Dacă ne gândim că alte dificultăţi canonice şi dogmatice au găsit, acum câţiva ani, o perfectă opacitate în lumea bisericească, sau – mai rău încă – o vădită înclinare spre tranzacţii, e motiv să ne bucurăm că viaţa noastră religioasă e într-o sigură ascensiune.

Acţiunea noastră nu s-a răsfrânt însă în toate cercurile la fel. Sunt cititori cari asistă la lucrul nostru ca la un spectacol. Găsesc d-lor că e amuzant ca un biet laic, netrecut prin şcolile de teologie, să dovedească Bisericii, sprijinit pe texte şi canoane, că se îndepărtează de la linia adevăratei dreptăţi, iar toţi teologii, cari prin colţuri agită ediţiile voluminoase ale *Pidalionului*, să nu fie în stare a răsturna argumentaţia „nespecialistului", sau, dacă totuşi cred că acesta ar avea dreptate, să arunce în cumpăna situaţiei cuvântul lor greu de autoritate.

Nu zic, s-ar putea să aibă dreptate; s-ar putea ca, în adevăr, să fie un spectacol, şi chiar amuzant. Dar nu de asta e vorba. Nu e un singur redactor la „Cuvântul" care să facă gazetărie de plăcerea spectacolului; ci păstrează fiecare în suflet încredinţarea, care singură duce la izbândă, că scrisul lui reprezintă un moment al conştiinţei publice şi, prin aceasta, poate interveni regulator în evenimente.

În cazul de faţă, situaţia redactorului e mai dificilă încă. El îşi dă seama că o cenzurare a Bisericii, şi încă în împrejurări aşa de însemnate, când, forţat, trebuie să laşi a cădea cuvinte grele, este, pentru orice creştin care se simte solidar cu Biserica, nu numai o întreprindere plină de responsabilităţi, dar o acţiune aşa de grea de consecinţe, încât orice om cu simţul realităţii ar fi mai bucuros să o evite. Dacă am luat totuşi hotărârea să o facem şi să o ducem la sfârşit cu orice riscuri, e pentru că o socotim ca o îndatorire de conştiinţă, pe care trebuie să o îndeplineşti chiar cu strângere de inimă.

De aceea, dacă în încordarea noastră hotărâtă suntem bucuroşi de vorba de sprijin sau chiar de împotrivire a fiilor Bisericii, am dori să fim scutiţi de aplauzele estetizanţilor, cari nu pot vedea în această încordare decât un spectacol, fie el chiar şi amuzant.

Avem dreptul să o cerem, nu?

Apărătorii patriarhului

Iau abia astăzi cunoştinţă de ediţia specială pe care mi-o consacră personal „Crucea"[1] părintelui Popescu-Moşoaia[2]. După noul preot al capelei române la Paris[3], eu nu aş fi decât un otrăvitor de suflete, primejdios şi ignorant, lipsit de orice pregătire ştiinţifică – pe care, se ştie, a monopolizat-o, toată, ca ştiinţă şi ca metodă, părintele Moşoaia de la „Crucea". De aceea, prea cuvioşia sa mă denunţă, cu petiţie în regulă, d-lui Stelian Popescu, ministrul de Justiţie şi director al ziarului „Universul" – care, de altfel, a şi luat asupra sa osteneala tipăririi ediţiei speciale a „Crucii" – cerând să fiu trecut înaintea judecăţii, pentru „instigaţia, conspiraţia şi profanarea pe care acest domn Nae Ionescu le exercită de mai bine de un an de zile în Biserica şi societatea noastră creştină ortodoxă".

Toate lucrurile aceste sunt, evident, foarte bune şi, în ce mă priveşte, personal, aştept cu veselie nereţinută ca d-l Stelian Popescu, ministrul Justiţiei, să ia cunoştinţă de toate „acuzaţiunile" tipărite de domnul Stelian Popescu, proprietarul tipografiei „Universul", pe răspunderea ştiinţifică şi morală a preotului Popescu-Moşoaia.

Mă întreb însă, până atunci, dacă Patriarhia nu putea şi nu merită să găsească şi alţi apărători decât cei pe care a putut să-i ofere punerea „la bătaie" a locului de superior al capelei române din Paris.

Eu la „atacurile" părintelui Moşoaia nu răspund. Ce poţi răspunde atunci când tu pui chestiunea de drept şi de fapt, canonic şi constituţional, când aduci în sprijinul tezei tale texte precise, cu indicaţiuni de cea mai strânsă disciplină ştiinţifică, şi ţi se obiectează că... nu cunoşti buchile *Pidalionului*? Ca şi cum toate textele din capul tău le-ai fi scornit.

Părintele Moşoaia şi tovarăşii săi să afle un lucru: că nouă nu ne arde de... polemici. Că chestiunea patriarhului-regent e în inima şi în mintea noastră cu mult prea gravă şi angajează prea adânc aşezarea noastră religioasă pentru ca să o părăsim, căzând în cursa primei diversiuni care ni se întinde.

Am, pe de altă parte, impresia că tovarăşii celor ce ar fi puşi în chestiune prin lămuririle noastre în problema patriarhului-regent nu-şi dau seama încă de vastitatea mişcării pe care aceste lămuriri au provocat-o în lumea ortodoxă. O vor vedea în curând.

Cei cari îşi închipuie că diversiunea Moşoaia poate fi o apărare e bine să afle precis: că acţiunea noastră e departe de a lua sfârşit şi că va fi dusă până la capăt.

În sfârşit, argumentele

Printr-o surprinzătoare coincidenţă, două ziare, „Viitorul" şi „Politica", publică în aceeaşi zi articole şi lămuriri referitoare la problema patriarhului-regent. Ele sunt, ambele, favorabile soluţiunii actuale a chestiei, precizările „Viitorului" nefiind, de altfel, decât cuvântarea rostită în Senat de d-l Al. Lapedatu cu prilejul votării legii prin care se fixează atribuţiile Î. P. S. Patriarh.

Este cel puţin caracteristic că în această ofensivă neconcertată a specialiştilor, evident, neîndemânatecă şi lipsită de sinceritatea adevăratei ştiinţe, redacţia ziarului „Politica" simte nevoia să se desolidarizeze de fondul şi argumentele puse înainte de autorul articolului respectiv, d-l Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Însemnăm faptul spre cinstea presei.

Regretăm însă că un om de adânca seriozitate morală a d-lui ministru Lapedatu se poate risca la adresa unor oameni a căror bună credinţă nu a avut prilejul să o pună la îndoială, în aprecieri a căror asprime ar avea nevoie cel puţin de un început de justificare. D-sa spune: „Chestiunea trebuia rezolvată pe cale de lege (...) şi pentru luminarea opiniei publice, influenţată în discuţiunile făcute în presă în jurul acestei chestiuni care, fie din ignoranţă, fie din rea-credinţă, nu sunt de natură a contribui să lămurească, ci, dimpotrivă, să rătăcească această opinie publică".

După câte ştim, singurii cari discutaseră această problemă în presă la data discursului d-lui Lapedatu eram noi. Noi ar trebui să fim, deci, şi ignoranţii, şi oamenii de rea-credinţă pe care îi vizează d-l ministru. Până când în acţiunea noastră de lămurire – nu a opiniei publice, ci a problemei – va veni vremea să publicăm părerile, sosite deja, ale canoniştilor ortodocşi din străinătate în această chestiune, datori suntem să stabilim, cu chiar declaraţiile d-lui Lapedatu, de ce parte stă tendinţa de a rătăci opinia publică.

Discursul d-lui ministru, ca şi legea la care se referă, are de scop „completa lămurire" a celor ce se interesează de problema pusă în discuţie. Această completă lămurire nădăjduieşte d-l Lapedatu să o facă discutând: 1) dacă, în momentul când va părăsi regenţa, Î. P. S. Sa va reintra sau nu de drept în exerciţiul atribuţiunilor şi funcţiunilor patriarhale; şi 2) dacă mai e nevoie de o lege specială pentru stabilirea funcţiunilor Î. P. S. Patriarh pe timpul cât va fi în regenţă.

Nici nu ne gândim a discuta deocamdată dacă d-l ministru al Cultelor izbuteşte să-şi fundeze temele pe cari şi le-a pus înainte. Ci ne vom permite a observa că, pentru „lămurirea completă" a chestiunii, punerea în problemă este falsă. Căci în primul rând hotărâtor este NU *care sunt modalităţile de funcţionare*, CI *dacă este, juridic şi canonic, îngăduit ca un patriarh să fie şi regent.*

Dar, în cadrul *acestei* probleme, singura de natură a lămuri complet opinia publică ameninţată de rătăcire, chestiunile supuse dezbaterii nu sunt cele formulate de d-l ministru Lapedatu cu concursul d-lor Dissescu, Policrat sau R. Boilă, ci cele puse de noi: 1) *dacă un patriarh, depunând funcţiunile şi atribuţiile jurisdicţionale, mai rămâne patriarh* şi 2) *dacă este îngăduit unei feţe bisericeşti*

să ia asupră-și îndeletnicirile de ordin politic. Pentru înțelegerea faptului că aci, și nu în argumentațiile advocățești ale d-lui Dissescu, e nodul problemei, nu se cere nici știință, de altfel, nici bună-credință, ci numai puțin simț logic. Cetitorii vor aprecia, deci, de ce parte este în această discuție dorința de lămurire completă și cine contribuie la rătăcirea opiniei publice „din ignoranță sau din rea-credință".

O singură afirmație în tot discursul d-lui Lapedatu atinge chestiunea de fond, și aceasta pieziș numai. Atunci când precizează că legea de care vorbește *nu deleagă, ci suspendă* atribuțiile și funcțiile patriarhului. Fără ca această distincțiune să rezolve vreuna din chestiunile ridicate de noi mai sus, ea este totuși de natură a stabili că, în adevăr, după amintita lege, nu ar mai fi încălcare de puteri, deoarece Î. P. S. Patriarhul-Regent încetează în drept și în fapt de a exercita funcțiunile jurisdicționale ale Patriarhiei. Observația, în cadrele stabilite de noi, ar fi bună. Cu o singură condiție: *ca această suspendare din atribuțiuni să fie îngăduită de legi și canoane*.

Din nefericire pentru susținătorii legii, acesta nu e însă cazul. Suspendarea temporară a unui patriarh este o inovație, surprinzătoare, neîngăduită de spiritul Bisericii și de canoane. De asemenea, prin alegere a unei fețe bisericești pentru îndeplinirea unor anumite funcțiuni ecleziastice, nu e numai o operație lumească: ci închide încă și un element de natură mistică. De aceea, asemenea desemnări nu se pot face decât pe viață, continuitatea acțiunii personale fiind un corolar al unității în timp a Bisericii. *Treptele ierarhice reprezintă însărcinări OBLIGATORII, de la cari nici unul din cei desemnați nu poate să se retragă.*

Iată de ce exercitarea de o altă persoană decât cea aleasă a atribuțiilor ecleziastice nu se poate face decât cu delegație din partea titularului. Suspendarea din funcțiune cu voia însăși a celui suspendat este, din punct de vedere canonic, *o aberație*, condamnată în chip expres de *Canonul 27 apostolic* (cf. *Pidalion*, pag. 21) și contravenind indicațiilor Sfântului Apostol Pavel, care spune: „Și întru aceea ce te-ai chemat întru aceea și rămâi" (*I Corint.* 7, 20, 24).

Iată, deci, cât de fundată este distincțiunea: suspendare–delegare, singura încercare a d-lui Lapedatu de a atinge fondul problemei.

Și atunci, ne întrebăm, unde e ignoranța și reaua-credință, și unde, dorința sinceră de completă lămurire a chestiunii?

(D-l doctor în drept canonic Alexandru Georgescu e rugat să mai aibă o zi răbdare.)

Răspuns unui canonist

E pentru astăzi rândul d-lui Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Titlul acesta nu-l cunoaștem, după cum nu cunoaștem titlul de doctor în teoria numerelor sau doctor în logică; ci numai doctor în matematici sau filosofie. Cum însă d-l dr. în dreptul canonic ridică mănușa în chestiunea patriarhului-

regent, îi vom răspunde. Noi nu discutăm cu titlurile, ci cu argumentele. Titlurile, în genere, nu prea fac parale – mai ales când le ai efectiv.

Că d-l Alexandru Georgescu pledează pentru teza patriarhului-regent, nu ne surprinde. D-sa este prieten personal cu d-l Marius Theodorian-Carada, cunoscut om al Bisericii Ortodoxe trecut la catolicism, şi mai degrabă ne-am fi mirat dacă spiritul militant catolic al d-lui Theodorian nu ar fi intervenit, într-o formă sau alta, în sensul intereselor spirituale pe cari le reprezintă, în această problemă, gravă între toate, a Ortodoxiei.

Preopinentul nostru debutează printr-o serie de argumente adunate în scopul de-a demonstra că nu e, juridic, nici un fel de incompatibilitate între calitatea de patriarh efectiv şi cea de membru în Consiliul de Regenţă. Vedeţi dar, d-sa e mai radical decât ministrul Cultelor şi canoniştii Patriarhiei; cari au socotit că e necesar ca cel puţin efectiv Î. P. S. Patriarh să fie sustras obligaţiei de a fi conducătorul administrativ şi judecătoresc al Bisericii. Puşi în încurcătură, Ministerul şi Patriarhia nu s-au putut refuza faptului precis că acelaşi patriarh e o dată – în calitate de şef administrativ şi judecătoresc al Bisericii – sub controlul Ministerului de Culte; iar altă dată – în calitate de membru al Consiliului de Regenţă – deasupra acestui ministru. Şi au venit cu cunoscuta şi nefericita lege. Noul apărător al patriarhului-regent crede că această lege este superfluă şi că patriarhul putea, în calitatea lui de regent, rămâne şi mai departe patriarh efectiv. Iată ce înseamnează a fi „mai catolic decât papa". Să mai insistăm?

După un asemenea excesiv preambul, d-l Georgescu atacă problema canonică, în care e specialist. D-sa recunoaşte că texte precise ale canoanelor se împotrivesc la preluarea unor însărcinări lumeşti de către clerici, dar crede că trebuie să se ţină seamă de împrejurările cari au reclamat formularea lor. Şi afirmă că, sub unghiul acesta normativ privită chestiunea, „ajungem la concluziuni absolut favorabile participării patriarhului în Consiliul de Regenţă". Şi, pentru dovedirea acestor afirmaţii, d-sa recurge la *Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Pentru un specialist, *c'est maigre*[1]! Dacă ţinea cu orice preţ să intervină favorabil Patriarhiei în această chestiune, i-am fi putut noi servi alte texte; cari nu ar fi hotărât împotriva tezei noastre – *aceasta nu se poate* –, dar cel puţin ar fi făcut figură onorabilă în discuţiune.

D-l Georgescu scrie: „*Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic prevede că nimeni (...) nici episcop (...) să-şi închirieze sau a se băga pe sine şi în lumeşti ocârmuiri". Ce vrea să dovedească d-sa cu acest citat? „Este aşadar vorba aci de acei clerici *cari se băgau pe sineşi*, adică alergau după îndeletniciri lumeşti". Dar Î. P. S. Patriarh „nu i se poate imputa că *s-a băgat pe sineşi*, alergând după această înaltă demnitate, când a fost chemat fiind ales de reprezentanţa naţională". *Ergo!* Iată raţionamentul noului nostru canonist.

Vasăzică: textelor precise şi categorice aduse de noi, d-sale opune afirmaţia că ele trebuiesc cercetate şi înţelese în context şi în istorie – dar nu o face însuşi nicăieri –; iar când e vorba de a se sprijini pe un canon, se referă la textul *Canonului 3* al Sinodului al IV-lea Ecum[enic].

Vom observa din capul locului că acest canon nu se raportează la chestiunea patriarhului-regent, *problemă eminamente politică*. Ci la altceva. Iată textul:

„Au venit la Sfântul Sinod (înştiinţare) că oarecari din cei număraţi în cler, pentru mârşav câştig, se fac năimiţi streinelor averi şi lucrează lucruri lumeşti, lenevindu-se despre liturghia lui Dumnezeu şi alergând prin casele lumenilor şi primind asupră-şi încredinţări de averi pentru iubirea de argint. Deci, au hotărât sfântul şi marele Sinod ca nimic de acum înainte, nici episcop, nici cleric, nici monah, să poată moşii să-şi închirieze sau a se băga pe sineşi în lumeşti ocârmuiri de lucruri. Afară numai dacă legi s-ar chema la neapărată epitropie a celor nevârstnici sau episcopul cetăţii i-ar rândui să poarte grijă de lucruri bisericeşti, sau de orfani, sau de văduve fără purtări de grijă şi de feţe ce mai ales au trebuinţă de bisericescul ajutor, pentru frica lui Dumnezeu. Iar dacă cineva s-ar apuca de aciia înainte a călca cele hotărâte, unul ca acesta supună-se cercetărilor bisericeşti."

E cum nu se poate mai lămurit. Începuse în Biserică molima îmbogăţirii prin arendări de moşii, prin administrarea averii minorilor, prin intrarea clericilor în slujbă la cei bogaţi. Sesizat de aceste întâmplări, Sinodul al IV-lea Ecumenic intervine normativ şi pune capăt goanei după averi în Biserică.

Ce legătură este între această chestiune – înfrânarea arghirofiliei – şi cea a patriarhului-regent – deosebirea dintre spiritual şi politic –? Evident, nici una. Atunci?

Atunci iată la ce se reduce întâmpinarea d-lui Alexandru Georgescu, doctor în dreptul canonic. Este o încercare subversivă, dar neîndemânatică, de a bagateliza chestiunea, transpunând-o în cadrul unor alte preocupări. Asemenea tentative de diversiune nu pot să izbutească. Pentru că însă opinia publică trebuie, în adevăr, să fie complet lămurită, vom reveni asupra chestiunii, dând texte mai categorice încă decât cele publicate şi aşezând lucrurile în cadrul lor teoretic.

Căci această chestiune a patriarhului-regent este, aşa cum vom dovedi-o, o chestiune de dogmă, ***care angajează însăşi esenţa Ortodoxiei noastre.***

„Patriarhul şi regenţa"
– Răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul –

Înaltele atribuţiuni pe cari P. S. Tit le împlineşte în Biserica noastră, precum şi marile nădejdi pe care creştinătatea românească le leagă, pe drept, de acest călugăr-cărturar dau cuvintelor P. S. Sale[1] o greutate deosebită. Credem, dar, de îndatorirea noastră să discutăm aceste păreri, tocmai pentru a înlesni în opinia publică putinţa de a se stabili de care parte e adevărul. Încredinţaţi fiind cu toţii că nu dorinţa orgolioasă de a avea dreptate cu orice preţ ne însufleţeşte, ci numai dragostea de adevăr şi interesul cu cari suntem legaţi de fiinţa Bisericii noastre.

Pentru a începe, sunt fericit să pot constata un desăvârşit acord în părerile noastre asupra legii d-lui Lapedatu[2]: care este anticanonică, pleacă de la o ignorare totală a atributelor ierarhiei bisericeşti şi sfârşeşte prin a coborî pe patriarh în rândul chorepiscopilor. Aştept, deci, cu încredere studiul asupra acestei legi făgăduit de P. S. vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor şi nădăjduiesc că el va fi replica drastică pe care Biserica o datorează încă amestecului neînţelegător al ministerului în treburile ecleziastice.

Deosebirile între noi încep însă imediat acolo unde P. S. Tit afirmă că patriarhul poate fi şi regent, şi patriarh efectiv; şi anume: şi după canoane, şi după legile ţării.

Să urmărim argumentarea P. S. Sale.

DUPĂ LEGILE ŢĂRII, P. S. arhiereu scrie că nici un act al patriarhului nu cade sub cenzura Ministerului de Culte. Şi aduce în sprijin un pasagiu din discursul rostit de d-l Lapedatu la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, care declară că „statul nu înţelege să se ingereze cu nimic, *dar absolut nimic*" în dreptul pe care Constituţia îl acordă Bisericii de a-şi regulamenta, conduce şi administra singură afacerile ei.

Să-mi fie permis a observa că, în Constituţie, la art. 22, se acordă acest drept Bisericii, dar „SUB CONTROLUL STATULUI". Formulă pe care d-l Lapedatu, în amintitul discurs, [o] îndulceşte spunând: „Chiar controlul său (al statului) faţă de Biserică e limitat în legea de faţă numai la chestiuni de ordin material".

Vasăzică, sunt cel puţin chestiunile de ordin material ale Bisericii care se exercită sub controlul statului. Cum se mai poate afirma atunci că „funcţiunile patriarhului (...) nu cad sub cenzura statului"?

P. S. Simedrea crede că poate înlătura uşor aceste dificultăţi: „chestiunile materiale, şi după canoane şi după lege, nu le execută chiriarhul, ci economul, Consiliul economic eparhial" etc. Şi aduce în sprijin *Canonul 26* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Să precizăm, deci, raţionamentul:

Statul are controlul numai în chestiuni de ordin material;

Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material;

Deci:

Patriarhul nu cade sub cenzura statului.

E uşor de observat că valabilitatea acestui raţionament e în funcţie de valabilitatea afirmaţiei a doua: *Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material*. Să ne înţelegem: nu execută numai personal, sau nici măcar prin delegaţie? Evident, nici personal, nici prin delegaţie. Aşa ar trebui să fie pentru ca raţionamentul să rămână exact. De altfel, P. S. Tit precizează singur: „După noua lege, chiriarhul nu mai face nimic personal şi *nici nu poartă răspundere*. Totul e în sarcina şi *pe răspunderea numeroaselor consilii şi consistorii*". Iar în altă parte: „Patriarhul, în nici una din calităţile pe cari le îndeplineşte în Biserică, nu face gestiune financiară. Gestiunea financiară, atât a eparhiei, cât şi a casei sale, o poartă economul. *Canonul 26* al Soborului al IV-lea Ecumenic obligă pe

episcop, sub pedeapsa caterisierei[1], să aibă un *econom* care să poarte grija gestiunii financiare și *asupra căruia cade toată responsabilitatea*".

Este clar că legea noastră nu e decât o replică a *Canonului 26*, peste spiritul căruia nu adaugă, și nici nu poate să adauge, nimic. Acum, situația e clară: dacă administrația averii se face pe răspunderea economului, respectiv numeroaselor consilii, și *nu prin delegație de la episcop*, Î. P. S. arhimandrit Simedrea are dreptate.

Să vedem însă ce spune *Canonul 26*, Sin[odul] al IV-lea Ecumenic. Iată:

„Fiindcă, în oarecari Biserici, precum ne-am înștiințat, fără de iconomi, episcopii întrebuințează bisericeștile lucruri, s-au socotit ca toată Biserica ce are episcop să aibă și iconom din clíricatul său, CARELE SĂ ICONOMISEASCĂ CELE BISERICEȘTI DUPE SOCOTINȚA EPISCOPULUI SĂU. Ca să nu fie nici martori iconomia Bisericei, și nici aceasta să se răsipească lucrurile aceștiași Biserici și să se pricinuiască defăimare preoției. Iar de nu o va face, să fie supus dumnezeieștilor canoane."

E clar, nu? *Canonul* acesta nu interzice episcopului să administreze averea, ci îi impune să aibă un econom care, lucrând DUPĂ DORINȚA EPISCOPULUI SĂU, deci PRIN DELEGAȚIE, să-i poată sluji de martor că nu se risipește averea Bisericii. (Martor și, am adăuga, și controlor; căci, după afirmația lui Zonaras, din *Istoria lui Isac Comnenul*, marele econom, ca și skevofilaxul, se numea, cel puțin până la acest împărat, de basileus însuși.)

Rămâne, prin urmare, stabilit că, după canoane și, deci, și după lege, actele economului, respectiv ale consiliilor, se execută după dorința chiriarhului, deci *prin delegație*.

În acest caz însă, *patriarhul face acte de gestiune financiară și, ca atare, cade sub controlul Ministerului Cultelor*.

Iată, deci, cum stă chestiunea patriarhului și a regenței, după legile țării: incompatibilitate. Vom cerceta într-un articol viitor cum stă după canoane.

Patriarhul român și canoanele
– Al doilea răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul –

Am văzut cum stau, de fapt, lucrurile cu legile țării. Să cercetăm argumentarea P. S. arhiereu Simedrea după canoane.

Întâmpinarea P. S. Sale cuprinde, în această privință, două părți: o discuție a canoanelor și o interpretare istorică. Îl vom urma în această distincțiune.

I) CANOANELE. P. S. Tit afirmă:

a) „Nu există nici un canon care să oprească *expressis verbis*[1] pe un cleric de a fi în Consiliul de Regență."

Nu ştiu ce înţelege peopinentul nostru prin *expressis verbis*. Dacă vrea să găsim în canoane chiar vorbele „Consiliul de Regenţă" – desigur că are dreptate. Dar asta nu ar mai fi argumentare. Credem a fi de acord cu P. S. Sa dacă vom considera activitatea în Consiliul de Regenţă ca *activitate politică*. În acest caz, iată ce zic canoanele:

CAN[ONUL] 6 APOST[OLIC]: „Episcopul (...) lumeşti purtări de grijă să nu ieie asupră-şi; iar de nu, să se caterisească".

Iar *Pidalionul* spune în „tâlcuirea" acestui *Canon*: „Nu este iertat celor preoţiţi a se împletici pre sineşi în lucrurile lumeşti, ci să se îndeletnicească la dumnezeiasca slujbă a făgăduinţei lor, şi *să păzească mintea lor slobodă de fieştece turburare şi zarvă lumească*".

CANON[UL] 7, SINOD[UL] al IV-lea ECUM[ENIC]: „Cel ce odată în clíros s-au rânduit (...) *am hotărât ca nici la oaste, nici la dregătorie lumească să fie*. Sau, aceasta îndrăznindu-o şi *necăindu-se, să se anatematizeze*".

CANON[UL] 11, ÎNTÂIUL ŞI AL DOILEA SINOD: „Dacă vreunul dintre ei (clerici) ar întrebuinţa lumeşti dregătorii (...), să se izgonească din ele".

CAN[ONUL] 81 APOST[OLIC]: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pune pre sineşi *în ocârmuiri lumeşti*, ci să se îndeletnicească la treburile bisericeşti. Deci, ori supunându-se (...), ori caterisească-se. *Că nimenea poate sluji la doi stăpâni*".

Indicaţie de o preciziune suficientă, întregită încă prin comentariul care adaugă: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pogorî pre sineşi în POLITICEŞTI *şi lumeşti purtări de grijă şi ocârmuiri*".

Asta nu este *expressis verbis*? Dar iată şi:

CANON[UL] 10, SINOD[UL] al VII-lea ECUM[ENIC]: „Nu este lor iertat a primi asupra-şi *purtări de griji politiceşti şi lumeşti*...".

Din aceste câteva canoane – altele vom indica mai departe –, se poate uşor vedea dacă, în adevăr, Biserica nu opreşte pe clerici – *expressis verbis* chiar – a primi însărcinări în ocârmuirea politică.

b) P. S. Simedrea crede că nu e cazul a se aplica patriarhului-regent canoanele, pentru că „regentul domneşte, dar nu guvernează". Acest argument echivalează cu afirmaţia că, dacă pe vremea formulării canoanelor ar fi existat monarhia constituţională, sinoadele nu ar fi avut motiv să mai conceapă textele pe cari le-am citat!

c) Mai departe scrie P. S. arh[iereu] Tit: „Canoanele opresc pe clerici de la funcţiunile laice, tocmai pentru a nu cădea sub ascultare şi dependenţa laicilor".

Nu. Textele aduse de noi mai sus – ne dispensăm a mai cita altele – indică cu preciziune că pricina acestor oprelişti stă în hotărârea, care e esenţială Ortodoxiei, de a deosebi net între lumea spirituală şi cea politică.

Iată, de altfel, ce spune *Pidalionul* în comentariul la *Can[onul] 83 apost[olic]*: „În două se împarte stăpânirea şi începătoria. Alta este lumească, pe care o au încredinţat Dumnezeu ÎMPĂRAŢILOR şi STĂPÂNITORILOR. Iară alta duhovnicească, care o au încredinţat Dumnezeu arhiereilor şi sufleteştilor eco-

nomi. *Însă una alteia este protivnică* (...). Aceastaşi necuviinţă urmează *dacă* sau împăratul *va îndrăzni* a intra în altariu, sau *arhiereul a împărăţi* şi a încinge sabia. *Precum o au păţit aceasta uriaşul cel cu două coarne al Romei, papa, zic.* Amestecare neamestecată şi grozăvie streină! Vadă dar însuşi că se află călcătoriu al apostolicescului acesta canon *şi* caterisirei se supune vrând a le avea pe amândouă".

Situaţia pe care, deci, ne-o creează patriarhul-regent ne trece dintr-o dată în lagărul Romei. Orice comentariu mi se pare de prisos.

Vreau totuşi să observ că în Biserica noastră se încearcă a se instăpâni teorii cezaro-papiste tocmai în anul 1927, în care Roma bate, pe acest teren, categoric în retragere, prin îndemânateca încercare de a reînvia *teoria stăpânirii indirecte* (Cf. Maritain, *Primauté du spirituel*).

II) INTERPRETAREA ISTORICĂ. P. S. arhiereu Simedrea crede că poate rezolva dificultăţile acestea punându-ne în faţa faptelor. Principial, metoda poate să fie acceptabilă. Dar sub anumite condiţii. Se cere, în primul rând, ca faptele acestea să fie suficient de numeroase, ca să poată crea o tradiţie. Mai departe, e necesar ca ele să aibă o justificare în istoria poporului şi Bisericii respective. Şi, în sfârşit, ele se pot îndepărta, dar nu pot contraveni în chip categoric unui canon sau unei serii de canoane ale Bisericii.

Este adevărat, P. S. Simedrea afirmă că asemenea cazuri de regenţă sunt nenumărate în istoria politică şi religioasă a ţărilor române. Dar nu le numeşte. Noi, pe de altă parte, nu cunoaştem decât *foarte puţine*. Cum faptele trebuiesc cercetate *in concret*, pentru ca afirmaţia P. S. arhiereu să facă probă, ar fi nevoie să ni se dea cazurile, pentru a le putea examina şi stabili valoarea şi semnificaţia.

Exemplul dat – singurul –, cu împăratul Heraclius, nu poate fi nici măcar un început de probă. Căci un patriarh care poartă război este, după aşezarea noastră bisericească, o monstruozitate, condamnată în chip expres de *Can[onul] 7*, Sinod[ul] al IV-lea Ecum[enic] şi *Can[onul] 83 apost[olic]*, pe cari am avut prilejul să le amintesc mai sus. Trebuie să fim cu toţii de acord că nu ne putem prevala, ca de un precedent, de o flagrantă călcare a legii, chiar dacă un asemenea delict nu a fost în vremea lui pedepsit.

Că susceptibilitatea noastră canonică nu trebuie să fie mai mare decât cea a Sfinţilor Părinţi, cari pe atunci au lăsat să treacă faptul fără să se sesizeze? Se poate. Cu o singură condiţie: *să mi se dovedească întâi că, întotdeauna când a fost călcare de canoane din partea celor puternici, episcopatul creştin ortodox a protestat.*

Iată răspunsul meu la întâmpinarea P. S. arhiereu Tit Simedrea. Nădăjduiesc că nu a mai rămas nici un punct care să nu fie lămurit şi care să formeze un argument valabil împotriva tezei mele. Dacă mă înşel, rog să fiu făcut atent.

Până atunci, am dreptul să stabilesc că teza pe care am pus-o la începutul acestei acţiuni de lămurire stă neclintită: NICI DUPĂ LEGILE ŢĂRII, NICI DUPĂ CANOANE PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE NU POATE FACE PARTE DIN CONSILIUL DE REGENŢĂ.

Convocarea Sf[ântului] Sinod

– Chestiunea prealabilă –

P. S. mitropolit Pimen al Moldovei și Sucevei, „în calitate de locotenent patriarhal", a convocat pentru ziua de astăzi Consiliul Central Bisericesc și Sfântul Sinod. E pentru prima oară că P. S. Pimen își exercită noua sa calitate.

Până acum, înaltul chiriarh nu a descins de la Iași, iar treburile Bisericii românești au fost administrate precum știm: formal, după legea d-lui Lapedatu; în fond, de Î. P. S. Miron Cristea. Mărturisim că, chiar dacă am lua de bună legea d-lui Lapedatu, încă nu am înțelege situația actuală din Biserică. Legea spune că Î. P. S. Miron nu mai e patriarh decât în treburile spirituale – nu și în cele juridic-administrative. Dar Î. P. S. SA CONTINUĂ A ÎNCASA LEAFA DE PATRIARH, PRECUM ȘI VENITURILE SCAUNULUI MITROPOLITAN ȘI ARHIEPISCOPAL. Î. P. S. ARE ORE DE BIROU, CÂND REZOLVĂ AFACERILE PATRIARHIEI, MITROPOLIEI ȘI ARHIEPISCOPIEI; IAR LA CELE TREI CANCELARII SE POT VEDEA ORDINE DE SERVICIU SCRISE DE MÂNA Î. P. S. SALE. Vechea viață continuă, deci, la București, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat – iar legea d-lui ministru Lapedatu se dovedește a nu fi decât PRAF ÎN OCHII OAMENILOR îngrijorați de ciudata situație canonică creată Bisericii prin intrarea în regență a patriarhului României. Iată cum este tratată de oamenii politici Biserica românească a lui Hristos, în beneficiul material al celui dintâi prinț al ei, cu concursul tacit al celorlalți chiriarhi.

Este bine, deci, că P. S. mitropolit Pimen coboară de la mănăstirea sa din ținutul Neamțului, chemând la sine în sobor pe toți arhiereii acestei Biserici. Poate că se va găsi în această adunare „nebunul întru Hristos", care să ridice în discuția sfântului sobor toate chestiunile dureroase sub care geme astăzi Biserica noastră.

Până atunci însă, este o „chestiune prealabilă", care trebuie lămurită chiar înainte de începerea lucrărilor: P. S. mitropolit Pimen a convocat și va prezida ședințele Sfântului Sinod. În ce calitate? În calitatea de locotenent patriarhal. Foarte bine. Dar în virtutea cărei așezări deține P. S. Sa această atribuțiune? În virtutea legii d-lui Lapedatu? Nu se poate! Biserica nu cunoaște și nu recunoaște această lege.

Întâi, pentru că Biserica nu a fost consultată la facerea ei. Prin legea de organizare, prezentată Parlamentului de chiar d-l ministru Lapedatu, autocefalia românească are autonomie: după principiul, care nu se poate înfrânge, că în Biserică nu pot fi legiuitori decât Dumnezeu și Biserica însăși. Guvernul a făcut totuși o lege peste capul organelor indicate de așezarea noastră bisericească, trecând brutal peste autonomia care a fost acordată, nădăjduiam noi, efectiv. DACĂ SF[ÂNTUL] SINOD ADMITE CA P. S. PIMEN SĂ PREZIDEZE ÎN VIRTUTEA LEGII D-LUI LAPEDATU, ATUNCI EL CONSFINȚEȘTE PRIN ACEASTĂ SUPUNERE DREPTUL MINISTERULUI ȘI AL GUVERNULUI DE A LEGIFERA ÎN BISERICĂ ȘI RENUNȚĂ PRIN ACEASTA

CHIAR LA AUTONOMIA AȘA DE GREU CÂȘTIGATĂ. Mai ales prelații ardeleni, cărora principiul autonomiei le e așa de scump, și cari – pentru salvarea Bisericii noastre – l-au cerut așa de stăruitor, nu au nimic de spus în această împrejurare, gravă între toate? Căci, iată, acum se deschide poarta încălcărilor!

Al doilea, Biserica nu poate recunoaște această lege, pentru că este anticanonică. Am dovedit-o noi aci, au recunoscut-o înalte fețe bisericești. Este pur și simplu aberativ, pentru cel care a luat contact cu spiritul juridic al Ortodoxiei, să voiești a despărți într-un episcop atribuțiunile spirituale de cele juridic-administrative. Un episcop, mitropolit ori patriarh numai spiritual e pur și simplu o *contradictio in adiecto*[1]. Agravată încă, în specie, de faptul că se văduvește, pe timp de 14 ani, o mitropolie și o arhiepiscopie de titularul ei efectiv. O asemenea lege poate să fie propusă de un ministru laic, al unui guvern francmason și votată de un parlament căruia treburile bisericești nu-i țin nici cald, nici rece. Dar poate lua, în fața lui Dumnezeu, Sfântul Sinod asupra-și un asemenea greu păcat?

Prin urmare, dacă P. S. Sa prezidează ședințele Sfântului Sinod și ale Consiliului Central Bisericesc, nu poate să o facă decât în virtutea vechii legi pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, care prevede că, în cazul în care Î. P. S. Patriarh e împiedicat a lua parte la lucrări, el va fi înlocuit de P. S. mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Iar prima îndatorire a înaltului for este să ia în discuțiune evenimentele întâmplate în Biserică în răstimp și să respingă cu ultimă energie legea d-lui Lapedatu, ca o îndrăzneață încercare de anulare a autonomiei Bisericii Ortodoxe și de imixtiune a guvernului în dreptul de legiferare în materie religioasă, care nu poate reveni decât exclusiv Bisericii.

Biserica, îndreptarul nostru

Prin urmare, se va redeschide discuțiunea asupra așezării noastre bisericești. Nu o deschid eu, ci împrejurările. Este o discuție cerută de evenimente, de preocupările și de ritmul nou al vremii. Urmărește „Cuvântul" probleme de politică și de cultură religioasă din proprie inițiativă? A creat el aceste noi necesități spirituale ale țării? Nu. A răspuns numai unor nevoi general simțite.

Așa se întâmplă și acum. Scriem pentru lămurirea opiniei publice, fiindcă această opinie publică o cere. (Uneori, e adevărat, nu o cere – dar o așteaptă, fără să-și dea seama.) Nevoile religioase ale generației noastre sunt variate. Unele pornesc din viața religioasă însăși; altele, din nevoia de disciplină. Cele dintâi interesează pe oamenii evoluați spiritual; cele din urmă, și pe cei angrenați – dintr-un punct de vedere mai înalt – în conducerea politică a țării.

De aci și legătura cu Biserica; instituție care, desigur, garantează adevărul religios, dar e, în același timp, și îndreptar pentru o aspră disciplină și înfrânare.

Unii nici nu o înţeleg, de altfel, decât în aceste ultime rosturi ale ei, şi încă în chip cu totul pozitiv-concret; aşa, de pildă, statul. Nu e cel mai fericit fel de înţelegere; el duce la o sărăcire a fondului de spiritualitate şi la coborârea Bisericii la rangul de funcţiune pedagogic-administrativă.

Alţii o înţeleg altfel. Ca mijloc de disciplină interioară. Evident, cu un ocol, tot acolo se ajunge: la o societate de oameni cari se controlează în resorturile intime ale activităţii lor. Dar cu un ocol rodnic. Căci aşa, legea trăieşte de două ori: o dată afară, obiectivată în Biserică; a doua oară în lăuntru, cale a urcării înspre piscurile înfricoşate ale Dumnezeirii. Nu e mai bine?

De aceea, în primul rând, Biserica trebuie să fie disciplină, control de sine şi lege. Să fie EA pildă şi început al înfăptuirii aci, jos, a cetăţii lui Dumnezeu. Se mai poate socoti nedumerit cineva de stăruinţa noastră întru obţinerea unei aspre păziri a canoanelor, după ce am spus deschis ce e, între altele, pentru noi Biserica?

Strictă respectare a fiinţei juridice a Bisericii – iată prima condiţie a viabilităţii ei. Că doară nu e vorba de Ierusalimul ceresc. (Ásta stă în grija lui Dumnezeu.) Ci de Biserica concretă, dată în paza oamenilor, pentru paza şi îndrumarea lor. Că e greu? Probabil. *Dar nu se poate altfel.* Cine este de altă părere să o spună. Dar dacă nu are nimeni acest curaj, să fim lăsaţi în pace, să ne vedem de treabă.

Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinţiei Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României

Înalt Prea Sfinţite Stăpâne,

Nici nu ieşiseră bine din teascuri foile noastre, anunţând că vom redeschide discuţia asupra unor stări din Biserică, când oameni din nemijlocită apropiere mi-au comunicat adânca Stăpâniei Voastre nemulţumire. Nu am fost surprins. Asemenea sentimente mi-au fost transmise şi la sfârşitul verii, pe vremea când începusem acţiunea de lămurire a dificultăţilor canonice şi dogmatice în cari a alunecat ierarhia noastră bisericească. Dacă ele m-au întristat, trebuie să mărturisesc totuşi că nu au putut să mă clatine cu nimic în hotărârea mea. Ştiam doară că în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie nu s-au strecurat vreodată – de o parte sau de alta – nemulţumiri; că, prin urmare, nu aş putea fi bănuit că la baza acţiunii mele stau mărunte animozităţi sau resentimente personale. Mai ştiam că Sf[ântul] Sinod al Bisericii noastre îmi dăduse anumite însărcinări şi că Î. P. S. Voastră era în curent cu spiritul de strictă Ortodoxie şi aspră disciplină bisericească în care am înţeles să împlinesc mandatul Sfântului Sobor. Îmi închipuiam, deci, că voi fi la adăpost de orice bănuială pe care, cu un eufemism, aş vrea să o numesc subiectivă.

Iată însă că astăzi purtătorii de vorbe – cari se dau drept ai Î. P. S. Voastre – formulează împotriva mea, dar nu ca pornind de la ei, două plângeri: că aş scrie

după îndemnul unui prieten [şi] că aş fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Plângeri grave, cari echivalează cu o acuzaţie. Să le cercetăm. Mai întâi, cele două învinuiri nu pot sta alături; dacă scriu dintr-un îndemn din afară, nu prea pot fi un tulburător primejdios; căci acţiunea mea ar înceta în momentul în care „incitatorul" ar obosi sau ar schimba de părere.

În al doilea rând, Î. P. S. Voastră ştie precis că, în momentul în care eu scriam articolul *Legea*, cu care am început acţiunea, „inspiratorul" meu eventual era demult peste hotarele ţării[1], plecat într-o vreme în care nici unul din noi nu putea bănui precipitarea evenimentelor şi necesitatea campaniei de lămurire.

Ştiu, pe de altă parte, că Î. P. S. Voastră cunoaşte – ca şi mine – pe presupusul inspirator ca pe un om de hotărâre şi de curaj. Nu ar fi să-l insultăm bănuindu-l că, dacă ar fi avut ceva de spus şi ar fi vrut să spună, a recurs la serviciile altuia? Lăsând la o parte insulta absolut gratuită care mi se face mie, considerându-mă ca interpus. Am eu aerul?

Să lăsăm, prin urmare, să cadă această învinuire, penibilă pentru ambele părţi prin lipsa ei de demnitate omenească; şi să trecem la a doua: că aş fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Înalt Prea Sfinţite Stăpâne,

Eu nu mă voi încumeta să spun din capul locului că nu e aşa. Dar, dacă eu îmi impun această rezervă metodică în judecarea situaţiei, am dreptul omenesc să cer aceeaşi obiectivitate şi din partea cealaltă. Sunt tulburător? Dar de ce? Pentru că am pus în discuţie anumite probleme – delicate, o recunosc – dar cari privesc de aproape însăşi fiinţa Bisericii noastre? Asta nu e suficient. Aş fi, în adevăr, un primejdios tulburător dacă afirmaţiile mele ar fi nefundate; dacă cineva m-ar fi încredinţat de aceasta şi dacă, totuşi, aş fi persistat în atitudinea mea de agitator. E cazul?

Mă îndoiesc. Îmi permit a aminti Înalt Prea Sfinţiei Voastre că argumente valabile împotriva tezei mele nu am văzut încă până astăzi. Cine spune că nu am dreptate? Î. P. S. Voastră? Mă rog de iertare, dar, în această chestiune, părerea Î. P. S. Voastre nu poate fi decât o părere de aceeaşi esenţă cu a mea sau cu a oricărui alt om de rând; cu mai multă pregătire ştiinţifică şi teologică, la Stăpânia Voastră decât mine, o recunosc bucuros; dar ea tot *părere* rămâne, şi nu *lege*. Iar între noi doi nu poate hotărî decât un judecător a cărui părere să fie lege. *Şi acesta nu poate fi decât Sfântul Sinod*; după aşezarea sobornicească a Bisericii noastre drepteredincioase.

Iată de ce, Înalt Prea Sfinţite Stăpâne, nu pot fi următor sfaturilor cari mi-au fost transmise. Eu sfaturilor nu pot ceda decât atunci când mă conving; oricât de înalt şi respectat ar fi locul de unde ele pornesc. Sau, în bun creştin, eu mă supun judecătorului meu firesc. Dar cer pentru aceasta să se facă judecata.

Şi mă întreb: de ce, dacă eu sunt în adevăr un tulburător aşa de primejdios, de ce, dacă acţiunea mea strică Bisericii, nu s-au luat măsuri bisericeşti legale pentru neutralizarea răului?

Schimbările produse prin împrejurări, în Biserica noastră, au pus – din punct de vedere canonic și dogmatic – în discuție însăși ființa legală și structura intimă a acestei Biserici. Îndoieli au început să se strecoare în sufletul credincioșilor cu simțul răspunderii. Nu era normal și indicat să se pună capăt acestei incertitudini prin convocarea Sfântului Sinod?

Parlamentul a votat, peste capul autorității dogmatice bisericești, o lege care – după însăși părerea unui luminat arhiereu în scaun – este anticanonică. Nu era cazul să se convoace Sfântul Sinod, care să judece situația?

De ce, Înalt Prea Sfințite Părinte, nu se convoacă Sfântul Sinod? Cine are interes la prelungirea acestei situații, neclare în cel mai bun caz, și cine se teme de judecata Sfântului Sinod? Eu, nu. Căci eu declar că mă supun acestei judecăți, oricare ar fi ea.

Iată un drum precis de dezlegare a greutăților. Îl indic deschis. Iar în așteptarea cuvântului care liberează, rămân al Înalt Prea Sfinției Voastre plecat și supus duhovnicesc fiu,

Nae Ionescu

Jurământul preoților

Un preot din Iași, chemat în fața unei instanțe de judecată ca să fie ascultat ca martor, a refuzat să depună jurământul. Cucernicia sa a declarat că la aceasta se opun canoanele și că nu poate face un asemenea pas fără o prealabilă specială dezlegare a mitropolitului și episcopului său.

Este o plăcută surprindere să aflăm în zilele noastre că mai sunt preoți cu atâta dragoste pentru Biserica căreia slujesc, încât atunci când, întâmplător, există coliziune între legile statului și cele ale Bisericii, ei se hotărăsc, după spiritul tagmei lor, pentru cea din urmă; înfruntând adică pe Cezarul numai pentru ca să poată sluji lui Dumnezeu.

Nu cunoaștem nici numele preotului, nu știm nici cum s-a terminat incidentul. Dar preotul are dreptate. Căci, în afară de canoanele la care face aluzie cucernicia sa, Biserica a hotărât că mărturiile preoților trebuiesc crezute pe cuvânt. Iar Biserica noastră, prin articolul 42 din Regulamentul pentru disciplina bisericească[1], votat de Sfântul Sinod și sancționat de rege, hotărăște: „Persoanele din treptele ierarhiei bisericești se scutesc de jurământ, fiind îndeajuns simpla lor arătare verbală, după cuvântul Mântuitorului: «Și să fie cuvântul vostru așa, așa – nu, nu!»[2]".

În fapt însă, aceste indicațiuni se calcă. Preotul de la Iași – cum îl cheamă? – a cerut dezlegare de la episcopul său. Episcopul poate să o dea sau nu – după cum crede că e împrejurarea. Chiar dacă pe nedrept ar fi fost dată dezlegarea, preotul e, canonic, acoperit.

Este însă o întrebare care priveşte funcţionarea în stat a persoanelor din ierarhia bisericească şi care ar trebui, totuşi, lămurită. Iat-o: sunt anumite acte condiţionate de un jurământ prealabil. Întrebarea este: sunt aceste acte valabile, dacă jurământul care le-a precedat a fost făcut în forme neîngăduite?

În bună logică, parcă nu. Orice act condiţionat nu poate fi valabil decât în măsura în care actele care îl condiţionează au fost perfect legal împlinite. Dar canoniceşte tot aşa e?

Eu, precum se ştie, sunt o biată persoană care nu am habar de dreptul canonic; pentru că nu citez canoanele în ediţia Beveregius sau a lui Rallis [şi] Potlis[3]. Mi-a dovedit-o, mai astă-toamnă, d-l Tafrali, eminent canonist al Bisericii orientale şi cunoscut cesteritor pentru Ortodoxie. Chestiunea de mai sus îşi are însă însemnătatea ei. Şi atunci, mă îndrept către canoniştii noştri cu rugămintea de a mă lămuri.

O va face cineva?

Între roate

Sfântul Sinod a luat în discuţie, în actuala sa sesiune, situaţia preoţilor ardeleni cari au oficiat la prestarea jurământului făcut de masele populare la Alba-Iulia. Se ştie ce a fost acolo; popi ardeleni de ţară au pus epitrafirul, au ridicat crucile în văzul mulţimii şi au făcut să răsune, în ritmarea sumbră şi hotărâtă a zeci de mii de glasuri, formula primejdioasă şi totuşi dătătoare de nădejdi a jurământului.

Nu mai încape îndoială, preoţii vor fi pedepsiţi. Jurământul este, în conţinutul lui, sediţios. Noi nu spunem că trebuia să fie altfel. Din capul locului am considerat adunarea de la Alba-Iulia ca un act revoluţionar, care comporta anumite riscuri pentru organizatori şi participanţi, după cum – ca orice act revoluţionar – comporta şi anumite elemente salvatoare, deşi dincolo de cadrul legilor.

Împotriva organizatorilor, guvernul ar fi putut să ia măsuri – dacă putea. Nu a luat. S-a sustras exercitării autorităţii sale, la care era obligat, prin subterfugii dialectice. Motivele acestei dezerţiuni nu le mai comentăm. Guvernul înţelege însă să procedă astăzi la pedepsirea preoţilor. Nu a preoţilor cari au participat – pentru că aceasta au făcut-o în calitate de cetăţeni –, ci a celor cari au oficiat. La sfârşitul regimului, guvernul vrea să dovedească lumii că e capabil de oarecare logică. Şi, o mărturisim, reuşeşte. Deşi reuşita aceasta e, pentru noi şi pentru ţară, inoperantă.

Biserica este la noi, oarecum, o instituţie de stat; în sensul că statul şi Biserica stau în anumite raporturi contractuale. Cum însă Alba-Iulia trebuie să însemneze, şi înseamnă de fapt, un nou statut al ţării, pot preoţii – legalmente

şi prin jurământ legaţi de ordinea stabilită – să participe ca administranţi ai darului la un asemenea act revoluţionar? Evident, nu. Iată de ce credem că ei vor fi pedepsiţi. Pe bună dreptate.

Pe bună dreptate *legală*. Dar ce importanţă are această pedeapsă pentru aşezarea noastră sufletească? Asta e întrebarea care constituie nodul problemei. Preoţii, mai ales preoţii ardeleni, au fost întotdeauna în fruntea mişcărilor politice şi naţionale ale poporului. Toate, mişcări cari depăşeau cadrele legilor şi erau – faţă de regimul de pe acea vreme – sediţioase. De aceea, preoţii ardeleni au umplut temniţele ungureşti, împodobind cu numele lor martirologiul emoţionant a o mie de ani de suferinţe.

Pedepsirea preoţilor ardeleni nu poate fi operantă. Ei au o tradiţie eroică şi a fi lipsit de la Alba-Iulia însemna pentru ei a lipsi de la cea dintâi îndatorire faţă de sufletul lor şi faţă de naţie; cari – ambele – în viaţa publică ardeleană trec dincolo de lege. Când au ridicat înspre cer crucea, ei ştiau de bună seamă că actul acesta închide anumite riscuri, pe cari ei le-au preluat. Este nevoie de o nouă serie de martiri? Pedeapsa, pentru care guvernul stăruie, îi va crea. Dar e sigur, cei ce vor regreta mai mult nu vor fi preoţii.

Sunt şi oameni cari stau în faţa istoriei; şi pentru cari rigorile legii nu pot fi o sperietoare. Cine pedepseşte? Guvernul? Dar acelaşi guvern care vrea să strângă astăzi în chingile legii pe preoţi – funcţionari şi, deci, în slujba regimului – admite în cărţile oficiale de şcoală elogiul şi exaltarea lui Popa Şapcă, eroul revoluţiei de la Izlaz. După cum capitole speciale sunt consacrate luptei naţionale politice, pe care preoţimea şi Biserica a dus-o veacuri întregi împotriva regimurilor vremii. Preoţii vor îndura, deci, şi de data aceasta pedeapsa cu seninătatea lor tradiţională – pentru că pe sub furcile guvernului ei intră în istorie.

Iar logica guvernului, care formal e ireproşabilă, va rămâne în suferinţă. Popa Şapcă este un erou – pentru că a participat la revoluţia de la '48, al cărei rezultat e, fără îndoială, regimul liberal de azi. Iar bieţii popi de ţară ardeleni de la Alba-Iulia..., criminali de stat. La asta nu se gândeşte d-l Alexandru Lapedatu, care e, totuşi, profesor de istorie?

Noi nu cerem graţie pentru slujitorii lui Hristos, cari au mers în cetatea lui Mihai nu la întrunirea unui partid politic, ci la o mare adunare naţională. Graţia aceasta, pe care ei, cei dintâi, ar refuza-o, ar fi, fără îndoială, o insultă. Au stat în faţa conştiinţei lor şi în faţa lui Dumnezeu. Şi, dacă în suflet le-a răsunat din trâmbiţă de luptă vechea chemare naţională:

Preoţi, cu crucea-n frunte, căci oastea e creştină,

ca un îndemn de la care nu se puteau sustrage, ei s-au judecat singuri. Iar peste judecata conştiinţei noastre, nici o judecată lumească nu are putere. Ce însemnătate va avea sentinţa – legal, oricât de dreaptă – care va cădea în acest proces, când chiar temniţa poate deschide porţi asupra Raiului?

Dar ce zice Biserica? A, asta e o altă problemă.

Distinguo

Nu sunt de părerea confraților cari fac rezerve în privința canonicității procedurii Sfântului Sinod, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Această problemă nu închide în ea nici un element canonic. Orice creștin are dreptul să depună jurământ în fața lui Dumnezeu; iar valabilitatea acestei legături nu e în funcție de prezența preotului. Probă, jurământul pe care orice martor îl depune în fața unei instanțe judecătorești.

Prin urmare, nu asupra valabilității legământului făcut de nație la Alba-Iulia se poate purta judecata și hotărârea Sfântului Sinod, ci asupra unei alte laturi a problemei. Și anume:

Orice credincios, în momentul în care depune un jurământ, are dreptul să ia ca martor și mijlocitor pe un preot. Care poate aprecia, după conștiința sa și după conținutul juridic, dacă e cazul să intercedeze.

Este în competența Sfântului Sinod să judece dacă conținutul unui jurământ e compatibil cu participarea unui preot la depunerea lui?

Principial, da; în virtutea autorității supreme pe care această instituție o exercită în Biserica de Răsărit. Dar acest drept de apreciere poate reveni, cu aceeași valabilitate, și chiriarhului.

În speță, a intervenit Sfântul Sinod. Care a stabilit că jurământul a fost depus „în duh de răzvrătire". E o judecată bisericească? Evident, nu! Atâta vreme cât există o separație între punctul de vedere spiritual și cel politic-lumesc și atâta vreme cât, în conformitate cu canoanele, Biserica se ține departe de acest din urmă plan de realități, Sfântul Sinod nu poate judeca dacă, în sine, jurământul de la Alba-Iulia, act de un conținut eminamente politic, este aprobabil sau reprobabil. Cu atât mai puțin, deci, îl poate condamna.

Sfântul Sinod poate însă altceva. El poate lua în considerare raporturile contractuale, care există astăzi de drept și de fapt la noi între stat și Biserică; și poate aprecia dacă preoții care au oficiat la depunerea jurământului sunt în limitele acestea contractuale sau le-a depășit. Și poate reacționa aplicând pedepse, mai exact, predând judecății chiriarhului pe preot, dacă îl crede în adevăr căzut în vină. El mai poate – principial – încă ceva: să stabilească, anume, că preotul nu a avut calitatea de a asista pe credincios la depunerea jurământului; care însă nu încetează de a fi valabil, decât dacă prezența preotului e un element esențial al lui. Ceea ce, am arătat, nu e cazul.

Prin urmare: este dreptul Sinodului să trimită în judecata chiriarhului pe preoții „răzvrătiți"; nu e însă dreptul lui de a declara jurământul ca nul.

E bine însă că Sfântul Sinod a pus problema valabilității jurământului. Va avea, probabil, prilejul să judece și alte cazuri, mai interesante.

Conflictul din Sf[ântul] Sinod

... Prin urmare, P. S. Neculai Bălan, vlădica Sibiului, a protestat în Sfântul Sinod împotriva hotărârii luate de această înaltă instituție, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Singură, fapta aceasta a protestului, ar fi destul ca să atragă grava luare-aminte a tuturor credincioșilor asupra stărilor din Sfântul Sinod. Căci, sau P. S. Neculai nu are dreptate, și atunci trebuie depus, ca unul ce a lucrat „în duh de răzvrătire" – eretic, deci – față de Prea Sfinții lui frați sinodali; sau Sfântul Sinod nu are dreptate, și atunci această preasfântă adunare ecleziastică a lucrat ca un simplu parlament lumesc, fără prezența Sfântului Duh – pentru că i-a lipsit comunitatea de iubire. Din această dilemă, care pune în cauză, cu o gravitate dogmatică inextricabilă, însuși caracterul dumnezeiesc al Bisericii noastre de astăzi, nu se poate ieși decât dacă P. S. Neculai face act public de pocăință; și, după toate aparențele de până acum, vlădica Sibiului nu arată astfel de intenții.

Cum noi nu suntem prietenii nimănui, ci numai ai adevărului – cât îl putem omenește stăpâni –, vom mărturisi că, de data aceasta, dreptatea stă de partea Prea Sfântului Neculai. Căci înșine am spus, din capul locului: SFÂNTUL SINOD AVEA PRICIPIAL CĂDEREA ADMINISTRATIVĂ DE A PEDEPSI PE PREOȚII CARI AU PRELUAT JURĂMÂNTUL: NU EXISTĂ ÎNSĂ NICI UN MOTIV CANONIC PENTRU ANULAREA ACELUI LEGĂMÂNT. Dezlegând, deci, pe credincioși de jurământul pe care îl făcuseră, Sfântul Sinod depășea, cu ignorarea canoanelor, atribuțiunile sale, pentru a fi pe placul nu numai al instituției lumești a statului – ceea ce ar putea, la urma urmelor, decurge din contractul dintre stat și Biserică în țara noastră; ci, mai grav încă, pe placul socotelilor personale ale guvernului actual. Iată de ce, înfruntarea ridicată de P. S. vlădică Sinodului, care crede să SFÂNTUL SINOD A FĂCUT POLITICĂ, în această împrejurare, are toți sorții de a fi fundată.

Dar să luăm lucrurile mai de aproape. Sfântul Sinod a anulat jurământul, motivând că ar fi fost depus „în duh de răzvrătire". Este acesta un motiv suficient, prin el însuși, pentru a îndreptăți anularea? Să vedem.

Condițiile principale ale valabilității unui jurământ sunt cam următoarele:

1) CEL CARE JURĂ SĂ O FACĂ NESILIT. Asupra acestui punct nu poate exista controversă. Mulțimea de la Alba-Iulia nici nu a fost adusă cu forța, nici sâlnicie nu s-a făcut asupra ei cu prilejul jurământului.

2) CEL CARE JURĂ SĂ FIE CU MINTEA ÎNTREAGĂ. Ridică cineva contestație asupra acestui punct? Trecem.

3) OBIECTUL JURĂMÂNTULUI SĂ FIE POSIBIL FIZICEȘTE. Să nu juri, de pildă, că vei aduce luna din cer. Ceea ce, precum se știe, nu s-a jurat la Alba-Iulia.

4) CONȚINUTUL JURĂMÂNTULUI SĂ NU FIE IMORAL ÎN GENERE. Căci spune *Can[onul] 29* al Sfântului Vasilie, recunoscut de Sinoadele al IV-lea,

al VI-lea, al VII-lea Ecumenice: „De s-ar jura cineva să scoată ochii fratelui, este bună una ca aceasta a o aduce în faptă? De s-ar jura cineva să ucigă?".

Evident, aci poate începe discuția valabilității hotărârii luate de Sfântul Sinod. Se va zice: un jurământ revoluționar, împotriva așezării statului, este imoral. Deci, poate fi anulat. Nu? Să ne înțelegem: în toate aceste cazuri, intenția joacă un rol extrem de important. După cum se spune și în *Canonul 10* [al] Sfântului Vasilie: „Trebuie a cerceta și felul jurământului, și graiurile, și PLECAREA DIN LĂUNTRU pentru care s-a jurat". „Duh de răzvrătire" zice motivarea Sfântului Sinod. Răzvrătire împotriva cui? Și în ce intenție? Este suficient a stabili existența duhului de răzvrătire pentru a avea dreptul să anulezi jurământul? Dar dacă, de pildă, un creștin jură să lupte, din motive pur creștine, împotriva unui stăpânitor care împiedică răspândirea legii lui Hristos? Se va anula jurământul pentru că e dat „în duh de răzvrătire"? Evident, nu!

Prin urmare, la pipăirea moralității unui jurământ trebuie să se ia în considerare și conținutul lui, și intenția celui care jură. În speță, credincioșii de la Alba-Iulia socotesc că guvernul d-lui Brătianu e primejdios nației și jură să lupte pentru răsturnarea lui. Poate judeca Biserica dacă credincioșii au dreptate sau nu? Ar însemna să facă politică. Și asta, de bună seamă, nu e permis.

Se va răspunde, totuși, că preoții nu aveau, tocmai din acest motiv, calitatea de a prelua jurământul? Să presupunem că e așa. Asta stabilește însă cel mult vina disciplinară a preotului, dar nu prejudecă nicidecum asupra valabilității jurământului. Pentru simplul motiv că, după cum am arătat și altă dată, ASISTENȚA PREOTULUI NU E UN ELEMENT CU NECESITATE CONSTITUTIV AL JURĂMÂNTULUI.

Iată, deci, în ce încurcătură a intrat Sfântul Sinod intervenind într-o chestiune care nu-l privea. De ce a făcut-o? Am spus-o și noi – o spune astăzi un mitropolit al țării: pentru că în Biserică se face politică.

Dar cât va mai dura situația aceasta?

Nedumeriri canonic-juridice

Iată-mă iarăși în nedumeriri canonic-juridice. Chestiunea nu ar fi în sine prea complicată. Îmi aduc aminte însă că, de câte ori „m-am amestecat" în treburi bisericești, am fost înfruntat cu aprecierea: „nu e specialist"! Deși eu așteptasem cuviincios deoparte, ca specialiștii să lămurească chestiunea pusă în dezbatere și nu am intervenit decât atunci când am văzut că specialiștii „fac pe mortu-n păpușoi". Ba încă, un arheolog de la Iași, care dezgroapă ulcele, mi-a spus – în calitatea lui de specialist, probabil – o vorbă și mai urâtă: că, zice, domnul ăsta – „domnul acesta" sunt eu, dar nu mă numește, că e de rușine să stai de vorbă cu un așa nespecialist ca mine –, domnul ăsta citează după *Pidalion*, nu are ediția critică a *Canoanelor*, publicată de Ralle-Potle. (Între noi fie vorba, o am; precum am și pe Beveregius[1].)

Deci, dară, așa cum sunt eu, un gazetar nespecialist și lipsit de disciplina și metoda științifică pe care le posedă, precum se știe, cu prisosință, preopinenții mei specialiști, cu toții tobă de carte și chiftind de dialectică – am o nelămurire pe care o supun discuției canoniștilor sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Iat-o. Se știe că Sfântul Sinod a anulat jurământul de la Alba-Iulia. Care este, după această anulare, situația credincioșilor respectivi? Sunt ei numai dezlegați de jurământ, sau sunt obligați de Sfântul Sinod să nu împlinească jurământul?

În cazul dintâi, hotărârea Sfântului Sinod ar fi eficace numai dacă credincioșii s-ar dori după această dezlegare. Au fost bieții oameni înșelați de niște pârlaci, au fost puși să jure – prin dol – și acum nu au cum să se sustragă legământului. Deci, dezlegarea Sfântului Sinod e binevenită. Păi, acesta e cazul? Sau PREOȚII AU FOST CHEMAȚI de popor ca să asiste la jurământ? Și atunci, ce valoare mai poate avea dezlegarea Sfântului Sinod?

În cazul al doilea, dacă Soborul interzice împlinirea jurământului, au poate dreptul credincioșii să amintească din *Can[onul]10* [al] Sfântului Vasilie: „Cu cercare am cunoscut că nu se pricopsesc cei ce și-au călcat jurământul".

Sau: „Călcătorul de jurământ în zece ani va fi neîmpărtășit" (*Can[onul] 64* [al] Sfântului Vasilie).

Sau, în sfârșit: „Dar pentru călcătorii de jurământ, DACĂ DE SILĂ ȘI DE NEVOIE AU CĂLCAT JURĂMÂNTURILE, la mai ușoare cercetări se supun. Încât, după șase ani, negreșit să fie primiți" (*Canon 82*, Sfântul Vasilie).

Dacă care ar fi situația Sfântului Sinod, care silește și nevoiește pe credincioși la călcarea jurământului?

Aștept lămuririle specialiștilor.

Ce este un sinod?

Am impresia că discuțiunea făcută în presă în jurul incidentelor de la Sfântul Sinod e de natură a deplasa problema. Confrații mei, laici și fețe bisericești, exprimă, aproape în unanimitate, punctul de vedere că Sfântul Sinod avea dreptul să anuleze valabilitatea jurământului de la Alba-Iulia; dar că, atunci când a făcut-o, nu s-a condus de interesele Bisericii, ci de anumite obligațiuni politice, cari l-au dus la pedepsirea unor oameni nevinovați.

Pentru confrații mei, deci, nodul chestiunii este pedepsirea – din patimă politică – a unor oameni fără vină. Nu înseamnă oare aceasta o coborâre a problemei și, în același timp, o sabotare a întrunirii de la Alba-Iulia în cel mai de seamă rezultat al ei – legământul? Foaia noastră a reprezentat, în această împrejurare, un alt punct de vedere; anume, noi am susținut, cu dovezi de fapt și de drept – textele nu au lipsit doară – că, ADMINISTRATIV, *Sfântul Sinod avea dreptul să pedepsească pe preoții cari au preluat jurământul, întrucât ei au participat* – CA FUNCȚIONARI ECLEZIASTICI – *la o mișcare sedițioasă*

Că, însă, CANONIC ȘI DOGMATIC, *nu există nici o posibilitate de anulare a jurământului, care este și rămâne bun o dată pentru totdeauna.*

Ce se obiectează punctului nostru de vedere? Că Sfântul Sinod este instanța dogmatică și canonică supremă și că, prin urmare, împotriva hotărârilor lui nu se poate apela. Dintr-un asemenea argument ar trebui să deducem că, dacă Sinodul a dat o hotărâre, sentința lui e bună și definitivă nu pentru că ar fi justificată în fond, ci pentru că... împotriva ei nu există în nici un fel căi de atac. Concluzia apare, e drept, ca aberativă; dar ea nu e mai puțin necesar logică. Pentru a fi evitată, nu e decât o cale: să se părăsească premisele.

Singurul punct de plecare în stare a lămuri situația și a pune problema pe adevăratele ei baze este: un sinod funcționând în condițiuni normale nu poate emite sentințe greșite. Asta e adevărat. Dar orice hotărâre a sinoadelor poartă pecetea infailibilității? Asta afirmă repetat confrații mei; dar asta e fals. Trebuie să amintesc că a existat un sinod care a condamnat pe Sfântul Ioan Hrisostom; și care poartă, în istoria Bisericii noastre, numele de Sinodul tâlhăresc de la Stejar[1]?

Vasăzică, nu orice hotărâre sinodală e, prin ea însăși, valabilă; și, ca atare, sinoadelor nu le revine dreptul arbitrar de a lua orice hotărâre vor. Sunt, deci, anumite condițiuni pe care lucrările unui sobor trebuie să le împlinească. Și anume:

Garanția valabilității unei sentințe sinodale este de natură mistică, nu rațională. Un sobor nu e un parlament; ci o colaborare spirituală, în asistența Sfântului Duh. Limbajul și argumentarea aceasta pot părea unora curioase; nu e nimic de făcut; altă argumentare pentru îndreptățirea valorii hotărârilor sobornicești nu e. Prin urmare: sau admitem că soboarele lucrează în prezența Sfântului Duh, sau hotărârile sinodale nu mai sunt infailibile. Alegeți.

Mai departe. În ce împrejurări asistența Sfântului Duh e asigurată? Numai în cazul în care există în adunare o perfectă comunitate de iubire.

Care e măsura omenească după care noi deosebim un sinod funcționând normal de unul „tâlhăresc"? E concordanța hotărârilor lui cu dogmele, canoanele și Tradiția Bisericii.

Și acum, în cazul nostru:

A existat în Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române comunitatea de iubire care, singură, face posibilă asistența Sfântului Duh?

Nu. Scenele petrecute în adunare o dovedesc.

Există o concordanță între hotărârea Sfântului Sinod de a anula jurământul de la Alba-Iulia și așezarea canonică a Bisericii de Răsărit?

Iarăși, nu. Noi am dovedit cu texte că se face o confuzie; că, anume, chiar dacă se stabilește că preoții nu aveau dreptul să preia mulțimii jurământul, jurământul ca atare nu poate fi anulat; pentru că valabilitatea lui nu depinde de prezența preotului; și pentru că, în conținutul său și în condițiunile în care a fost depus, jurământul de la Alba-Iulia nu conține elementele unei casări canonice.

Să rezumăm deci:

1) Jurământul de la Alba-Iulia este și rămâne valabil.

2) Sfântul Sinod a dat o hotărâre greşită atunci când a stabilit că acest jurământ e nul.

Şi aci apar adevăratele dificultăţi. Căci problema nu mai e de ordin politic, ci religios. Acţiunea P. S. Nicolae – al cărei caracter pur teologic trebuie neîncetat accentuat – dovedeşte cu claritate desăvârşită un fapt de covârşitoare gravitate: SFÂNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ESTE ÎN AFARĂ DE LEGEA LUI HRISTOS.

Aci e adevărata problemă. Să nu o mai ocolim!

Schisma

Rămâne, deci, bine stabilit, pentru cei cari au urmărit expunerea noastră, că problema politică pe care se construieşte conflictul sinodal este de o însemnătate periferică; şi că, în centrul situaţiei se plasează, cu o gravitate pe care noi din capul locului am subliniat-o, un război religios.

Nu putem consimţi a urma pe confraţii noştri în exploatarea laturei politice, întâi, pentru că nu înţelegem să bagatelizăm o chestiune care, atingând nodurile esenţiale ale vieţii noastre ecleziastice, are, cel puţin în aceste vremuri de renaştere religioasă, dreptul de a nu fi ignorată; al doilea, pentru că nu voim să cădem în capcana de a recunoaşte Sinodului valabilitatea anulării jurământului de la Alba-Iulia. Aceste două teze trebuie să fie recunoscute şi adoptate ca îndreptare de toţi prietenii Bisericii şi de toţi adversarii guvernului actual.

Că au fost pedepsiţi şapte preoţi în loc de trei, asta e, fără îndoială, un lucru grav; dar fără valoare principială. După cum lipsit de această valoare e şi faptul că ministrul ar fi procedat la pedepsirea preoţilor fără o anchetă prealabilă. Că actele Sfântului Sinod au fost, în speţă, greşite, pentru că în sânul acestei înalte adunări s-a strecurat politica, este adevărat; că textul hotărârii Sfântului Sinod a fost scris de mâna unui personagiu care nu mai face parte din sobor e iarăşi adevărat. Dar asta nu schimbă cu nimic natura problemei, care – încă o dată – e religioasă, şi nu politică; chiar dacă atitudinea falsă a Sfântului Sinod îşi găseşte explicaţia în imixtiunea politicei – care, de altfel, nu datează de azi, de ieri.

În ce constă gravitatea situaţiei? Iat-o. P. S. mitropolit Neculai Bălan a adus înaintea Sfântului Sinod, al cărui membru este, o întâmpinare împotriva hotărârii acestei adunări, cu privire la legământul de la Alba-Iulia. Prin întâmpinarea sa, Înaltul Prelat se desolidarizează de restul Soborului Bisericii noastre, pe care îl socoteşte în vină. Cine are dreptate în acest litigiu, noi am spus-o: e mitropolitul Ardealului. Şi am arătat chiar în ce constă vina înaltului Sobor. Dar de vinovaţi şi îndreptăţiţi se poate face deocamdată abstracţie. Pentru că ceea ce interesează în primul rând e situaţia de fapt: UN MITROPOLIT AL ŢĂRII ÎN

Este adevărat că Sfântul Sobor nu a reacţionat. Există, mai ales în ţara românească, o tactică a lui „n-aude, n-a vede". Ridici o acuzaţie, cel acuzat tace şi lucrurile rămân baltă. Tactic, procedeele acestea pot fi bune. Rezultatele lor mai îndepărtate sunt însă dezastruoase. Pentru că orice conflict nelămurit lasă urme: ceva care macină nu numai din prestigiul şi autoritatea instituţiilor, dar care le şi descompune. Cum se explică, de pildă, faptul că hotărârea Sfântului Sinod, de natură a-i pune în discuţie însăşi existenţa dogmatică, nu a ridicat gravele şi largile dezbateri pe cari o problemă de o asemenea însemnătate le comportă? Într-un singur fel: prin aceea că Sinodul şi-a pierdut caracterul mistic. Dar mai poate exista un sinod creştin fără acest caracter? Iată de ce conflictele acestea trebuiesc lichidate.

În cazul de faţă, de altfel, împrejurările nu vor îngădui evitarea unei lichidări zgomotoase. Ştirile cari vin din Ardeal arată că, în cele mai multe părţi, preoţii şi protopopii ortodocşi se adună, se consfătuiesc şi se declară gata de luptă alături de mitropolitul lor şi împotriva Sinodului. Un duh de răzvrătire suflă demult peste munţi. Răzvrătire care poate avea şi un substrat politic, nu o contestăm, dar care se poate funda şi în chip strict bisericesc numai; şi aci e gravitatea.

Puteţi prevedea urmările acestei ridicări a preoţilor ardeleni împotriva Sinodului? Este schisma. Schisma provocată de o decădere din funcţiune a autorităţii dogmatice şi canonice a Bisericii noastre. Ne putem aştepta la cele mai dureroase surprize. Dar cine va putea acuza pe preoţi de răzvrătire, dacă ei vor refuza să se supună autorităţii Sinodului şi dacă-şi vor constitui un sinod al lor, atunci când, evident este, instituţia sobornicească din Bucureşti a procedat în dispreţul tuturor canoanelor şi al întregii tradiţii ortodoxe?

Pentru ca atitudinea preoţilor să fie complet justificată şi eficace, nu se cere decât un lucru: să transpună definitiv problema din cadrul politic în cel bisericesc. Şi atunci schisma e gata.

Iată unde ne duce un Sinod care lucrează după bileţele...

Liga arhiereilor creştini

Prietenul şi confratele meu Nichifor Crainic cere stăruitor, în legătură cu nemaipomenitul vot al Sinodului, prin care această înaltă aşezare ecleziastică se exclude din Ortodoxie, o demitere grabnică a P. S. Pimen, mitropolit al Moldovei, şi P. S. Lucian, episcop al Romanului[1], ca iniţiatori şi hotărâtori ai votului Satanei. Măsura ar fi, prin caracterul ei radical, de natură a curma scurt oribila situaţie creată Bisericii româneşti prin imixtiunea politicii.

Sunt de părerea hotărât opusă; şi cred că demiterea celor doi prelaţi ar însemna pur şi simplu o nouă nenorocire pe capul Bisericii. Pentru că, în situaţia de astăzi, orice jumătate de măsură este o primejdie; iar demiterea celor doi prelaţi, cu toată înfăţişarea ei categorică, nu e, în fapt, decât o jumătate de măsură.

Să depună cârja mitropolitul Moldovei și episcopul Romanului, ca unii ce sunt inițiatori ai votului, de azi înainte de tristă celebritate? Să fim sinceri. Nu acești chiriarhi au avut inițiativa în această chestiune. Textul autograf al hotărârii vine din altă parte. De ce atunci să ridicăm la rangul de inițiatori doi oameni cari, în speță, nu au fost decât instrumente de execuție? Pentru că nu putem astăzi dezbate și hotărî în această chestiune? Foarte bine. Să mai așteptăm. Dar nu putem – din motive de oportunitate – angaja viitorul pentru realizarea unei jumătăți de măsură. Căci ce ar însemna demiterea celor doi chiriarhi indicați de confratele meu? Scoaterea din ierarhia noastră bisericească a doi episcopi presupuși ca dovediți a fi liberali. Și ce am obținut prin asta? Absolut nimic. Căci alegerea a doi noi episcopi, în actuala configurație a parlamentului bisericesc, ar duce, cu certitudine matematică, la scoaterea din urne a alți doi episcopi liberali. Ori poate ne închipuim că de data aceasta guvernul va renunța la intervenția sa politică în trebile Bisericii?

Prin urmare, singurul act ce poate fi militat în împrejurările de față este pregătirea marii purificări pe care va trebui să o întreprindem în Biserica românească. Nici o schimbare în momentul de față. Căci, cu jertfa a doi episcopi vinovați – dar mai vinovați decât alții? –, nu se îndreaptă situația unui sinod decăzut din drepturi sau a unui episcopat ignorant al celor mai elementare îndatoriri față de Biserică. Doi țapi ispășitori? Dar, întreb, câți din cei 18 episcopi eparhioți și cel puțin tot atâția purtători de cârjă arhierească cinstesc locul pe care îl ocupă și pot sta cu fruntea sus nu în fața lui Dumnezeu, dar măcar a oamenilor?

Să părăsim, deci, planul de realități al persoanelor și să ne ridicăm până la probleme. Este singura metodă fecundă și demnă de ostenitorii în trebile bisericești. Chestiunea Bisericii Române Ortodoxe există. Ea stă permanent deschisă de la secularizare. Fără ca vreunul din guvernele care s-au succedat în acest răstimp să fi avut intențiunea măcar de a considera altfel decât politic o sumă de realități cari sunt și trebuie să rămână bisericești. În acest domeniu, deci, totul este de refăcut.

Ce anume? Vom spune deocamdată că problema nu e nestudiată. Dar asta nu e de-ajuns. Nucleul de refacere a vieții noastre religioase nu se poate forma din lumea laicilor. Și nici nu e nevoie. Pentru hotărârea planului definitiv de reîntronare a Bisericii în drepturile și funcțiunile ei, plan a cărui realizare nu este prea depărtată, cerem înființarea unei ligi a arhiereilor creștini în Biserica noastră. Putem indica deocamdată patru dintre episcopi: P. S. Neculai al Sibiului, P. S. Vartolomeu al Râmnicului[2], P. S. Visarion al Bălților[3] și P. S. Gurie al Chișinăului, toți, oameni ai Bisericii în primul rând. La care s-ar adăuga câțiva din arhiereii mai tineri, fără scaun, unii, după ce-și vor fi dovedit lipsa de solidaritate cu actualul regim.

Datoria noastră? Să stăm în ajutorul celor câțiva arhierei creștini din Biserica noastră; și, mai ales, să nu ne pripim.

Prietene Crainic, știi prea bine că avem de lucru. O mână de ajutor, deci, pentru liga arhiereilor creștini.

Dificultăți bisericești
– Ce e cu data Sfintelor Paști? –

Hotărât lucru, Biserica noastră e sortită să treacă prin tot felul de greutăți. Sunt unele ridicate prin amestecul politicii de partid în trebile ecleziastice; sunt altele provocate de penetrațiunea spiritului laic și de pierderea simțului tradiției și al canonicității vieții noastre bisericești. Dar sunt chestiuni cari nu au nici un fel de legătură cu influența lăturalnică și cari, dacă pricinuiesc greșeli, e pentru că nu au fost la timpul lor suficient studiate. O asemenea problemă e cea a datei la care se vor sărbători Sfintele Paști în anul 1929.

Nu credeam să avem prilejul a ridica așa de curând această chestiune. Știam că, în Sfântul Sinod, se pusese problema și că la calcularea acestei date se iviseră dificultăți. Dar mai știam că, tocmai pentru că lucrurile nu erau clare pentru toată lumea, o hotărâre nu se luase; chestiunea urmând a mai fi studiată. Când, iată că astăzi ni se comunică, din sursă absolut demnă de încredere, că data sărbătoririi Sfintelor Paști a fost definitiv fixată pentru 31 mart.

31 mart? Cine a hotărât această dată imposibilă și pentru ce motive?

Sfintele Paști la 31 mart însemnează că nu vom sărbători Învierea Domnului nici în aceeași zi cu catolicii, nici cu protestanții, nici – ceea ce e încă mai grav – cu ceilalți ortodocși.

Mai însemnează că vom sărbători Paștele înaintea Paștilor evreiești; ceea ce contravine în chip expres și adevărului istoric, așa cum este el înregistrat în *Sfânta Evanghelie*, și hotărârii explicite a Sinodului de la Niceea, care stipulează că în nici un caz data Paștilor nu se poate fixa înainte da Paștele evreiești.

Ni se răspunde că data de 31 mart e indicată de calculele științifice ale noului calendar; și că, dacă am renunța la ea, o altă dată indicată de aceleași calcule, după care, de altfel, serbează celelalte Biserici Ortodoxe, ar fi așa de târzie, încât postul Sfântului Petru nu ar dura decât trei zile. Că sunt nepotriviri? Se poate. Dar ce-mi pasă mie de nepotriviri – răspunde P. S. președinte al Sfântului Sinod – când eu am știința pentru mine!

Știința? Ei, da! Uitasem că P. S. Pimen e numai și numai știință din cap până-n picioare. Noi, ca proștii, ne gândeam în primul rând la *Sfintele Evanghelii*, la canoanele și la hotărârile Soboarelor ecumenice. Noroc că mai există în Sfântul Sinod un autentic și vajnic apărător al „ȘTIINȚEI" în persoana P. S. mitropolit al Moldovei. Căci, altfel, ne făceam de râs.

Să mai vorbim însă și serios. Chestiunea calendarului a făcut poporenilor noștri destul sânge rău. Agitația pe această temă, întreținută precum ne amintim și de iresponsabilitatea d-lui Goga[1], nu e nici astăzi terminată. Defectuos și neîndemânatec inițiată, schimbarea calendarului a fost, de bine de rău, acceptată mai mult prin scurgerea vremii. E cuminte să dăm agitatorilor un nou prilej – de data aceasta perfect fundat – pentru răscolirea patimilor?

Nu va dura postul Sfinților Apostoli decât trei zile? Ei, și? Acest post a variat, în orice caz, și până acum între una și șase săptămâni. Calcule[le] științifice se

opun? Noi, care ştim aproximativ cum se adună două numere, ne îngăduim a observa reprezentanţilor „ştiinţei" că şi celelalte Biserici Ortodoxe, care vor sărbători Învierea după Paştile evreieşti, tot după calculele ştiinţifice se conduc. Prin urmare, să înceteze pretenţiunile „ştiinţificilor".

Şi să ne gândim la alte lucruri mai însemnate. De pildă, la faptul că creştinismul răsăritean, şi aşa destul de fărâmiţat, ar trebui să evite prilejurile în care se rupe solidaritatea de manifestare. Mai mult spirit unificator nu strică, în orice caz; mai ales astăzi – când renaşterea religioasă a Răsăritului trebuie să ducă la precizarea unei conştiinţe comune.

Ce e de făcut? Nu o vom spune noi. Nu o vom spune, în orice caz, până când nu vom cerceta cu grijă problema. E sigur însă că hotărârea Sfântului Sinod, care ridică atâtea dificultăţi, nu poate fi decât pripită. Să se ia chestiunea din nou în studiu şi în discuţiune. Şi să se convoace în toamnă o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod.

E a doua gravă greşeală pe care această înaltă adunare bisericească o comite în aşa de scurt răstimp. Mai multă grijă. Pentru că nimeni nu e ferit pe acest pământ de compromitere.

Agitaţii pe tema calendarului

Un sătean din fundul Moldovei m-a cercetat acasă. El îmi aducea o petiţie semnată de câteva sute de oameni, pe care eu trebuia să o prezint ministrului Cultelor şi prin care creştinii cer Ministerului, nici mai mult nici mai puţin, decât să-i lase să-şi prăznuiască sărbătorile după stilul vechi.

Voi prezenta, desigur, petiţia d-lui ministru Lapedatu. Dar nu voi sprijini această cerere, pentru motive pe care am să le înfăţişez cu alt prilej. Deocamdată mă mărginesc a atrage atenţia asupra laturii materiale a acestei afaceri.

Petiţia este tipărită. Ceea ce înseamnează că asemenea hârtii circulă pe o rază mai întinsă în ţară. Mi se afirmă că acţiunea împotriva noului calendar are impunătoare proporţii. Treizeci de comune din acel colţ de Moldovă nu mai merg la Biserică pentru că preoţii slujesc după noua orânduială a Sfântului Sinod. Unii din ei se duc duminica, dar *lucrează în zilele de sărbătoare* după stilul nou. Alţii ocolesc Biserica chiar în zilele de duminică; pentru că... se calcă legea.

Asta înseamnează că nici până astăzi opera de lămurire a credincioşilor, pe care am cerut-o stăruitor în urma neîndemânaticei reforme a calendarului şi care, pe alocurea, a fost chiar iniţiată, nu şi-a făcut efectele. Amănunt interesant de reţinut: săteanul cu care am vorbit nu ştie cine îi e episcop. Asta înseamnează că chiriarhul din loc nu se prea osteneşte cu vizitele canonice; şi că nici preoţii nu lămuresc îndeajuns pe credincioşi asupra ierarhiei ecleziastice.

Alt amănunt – mai interesant încă: săteanul socotea că chiriarh i-ar fi P. S. mitropolit Pimen – ceea ce nu e exact –, care, de altfel, este, în mintea conlocu-

torului meu, vinovatul pentru tulburarea calendaristică. Există, deci, o agitație sistematică împotriva ierarhiei bisericești. Ea se duce deocamdată pe tema calendarului. Nu are însă nici o legătură cu mișcarea pentru înlocuirea unor înalți prelați, de care am vorbit cu alt prilej?

Și ce se face pentru stăvilirea acestei agitații?

Pentru liniștirea creștinilor

La Ministerul Cultelor, unde am fost să mă interesez de chestiunea agitației pe tema calendarului – agitație pe care marea majoritate a publicului o socotea închisă – mi s-a lămurit că asemenea petiții, ca cea de care scriam în numărul de ieri și prin care se cerea, nici mai mult nici mai puțin, decât dreptul de a prăznui sărbătorile după vechea așezare – sunt cu zecile depuse la minister; iar semnăturile sunt până acum mii.

Se dovedește prin aceasta că afirmația pe care o făceam ieri asupra caracterului grav și general al acestei agitații era fundată. Precum, iarăși, se dovedește că în adevăr există – cel puțin în unele eparhii, adică acolo unde agitația e în floare – o acțiune de contrapropagandă cel puțin, dacă nu s-a făcut din capul locului operă de lămurire a credincioșilor în privința rostului și semnificației noului calendar.

Așa fiind, noi trebuie să constatăm că, în fața caracterului grav al acestor întâmplări, cel puțin acum va trebui să se intervină de sus pentru a se drege ceea ce mai poate fi dres. Ce e de făcut e simplu. Mai întâi, trebuie anulat principalul motiv concret de agitație: data serbării Paștelui în anul care vine.

Omul purtător al petiției, de care vorbeam, se arăta foarte îngrijorat de faptul că așezarea prăznuirii Sfintelor Paști în 1929 reduce până la desființare postul Sfinților Petru și Pavel. „Ne-a tăiat postul Sfinților Apostoli, domnule Profesor. Apoi, așezare e asta, ori stricare de lege?"

Chestiunea aceasta specială am dezbătut-o. Și am cerut de la Sfântul Sinod o revenire. Ea e cu atât mai posibilă cu cât nu e nevoie numaidecât de o revenire la vechiul calendar. Este o măsură care se poate deci lua repede, fără multe complicații, și de natură a răpi agitatorilor un puternic instrument de neliniștire a populației.

Dar ăsta nu ar fi decât un mijloc cu răsfrângeri limitate.

De îndată ce agitația ia proporțiile primejdioase pe care le indicarăm, trebuie să se recurgă la mijloace mai mari. O întinsă operă de propagandă și de lămurire a credincioșilor se impune. Operă de la care să nu lipsească, personal, vlădica din loc. Noi, orășenii, sceptici și blazați cum suntem, fără simțul hieraticului, nici nu ne dăm seama ce e prestigiul de care, pe drept cuvânt, se bucură un episcop în fața poporului. Să meargă, deci, vlădica din sat în sat și să lămurească pe poporeni că schimbarea calendarului nu e stricare a legii, ci stricare a legii

este ceea ce fac ei, petiționarii, răzvrătindu-se împotriva unei hotărâri a Sfântului Sinod.

De ce se tem anume creștinii? De păcatul de a prăznui sărbătorile împărătești și pomenirea sfinților Bisericii în alte zile decât cele de până acum, presupuse ca indicate de Biserica dreptcredincioasă. Să presupunem un moment că teama lor ar fi fundată. Și că, în adevăr, noul calendar ar fi o greșeală și un păcat împotriva Ortodoxiei. Au credincioșii motiv să se teamă că au căzut în păcat?

Evident, nu. Căci păcatul nu atacă putința mântuirii, decât dacă el nu e dezlegat de Biserică. În cazul de față însă, dezlegarea există, căci însăși Biserica a dat hotărârea a cărei respectare e socotită de unii ca un păcat. În fond însă, chestiunea păcatului nici nu se pune în această împrejurare. Oamenii nu pot să fie creștini decât dacă fac parte din comunitatea creștină. În afară de Biserică nu există creștini. Asta e clar. Și e, anume, creștin acela care urmează întocmai hotărârile Bisericii. La noi, în Ortodoxie, capul Bisericii, păzitorul sfintei așezări dumnezeiești, îndreptătorul credincioșilor e Sfântul Sinod. Sfântul Sinod are dreptul să hotărască în împrejurările litigioase ce e credința pravoslavnică și ce nu e. Iar ceea ce hotărăște Sfântul Sinod e LEGE pentru credincios.

La hotărârile Sfântului Sinod nimeni nu are dreptul să se împotrivească; pentru că atunci calcă legea. Cu ce drept declară atunci sătenii din nordul Moldovei că ei nu merg la biserică în zilele de prăznuire după noua așezare a calendarului, pentru că strică legea? De când au ajuns în Biserica pravoslavnică credincioșii să se ridice pe căi de fapt împotriva unei încheieri a Sfântului Sinod? Cine are, în afară de interes politic, interesul de a introduce în Biserica noastră aceste atitudini protestante?

Credincioșii? Credincioșii, nu! Credincioșii aceia sunt niște bieți rătăciți, înșelați în buna lor credință, purtați pe drumurile primejdioase ale răzvrătirii împotriva Bisericii, fără să-și dea seama că actele lor îi pun în bătaia lepădării de comunitatea credincioșilor; și fără să gândească la păcatul de moarte în care cad.

Credincioșii trebuiesc, deci, lămuriți. Așa cum am arătat-o: prin graiul episcopilor. Dar, în același timp, trebuie începută o contraofensivă; care, între altele, să stabilească cine sunt agitatorii și în al cui interes lucrează.

O pastorală nesinceră

Evident, mai bine mai târziu decât niciodată. De aceea suntem bucuroși că măcar la 10 septembrie P. S. mitropolit al Moldovei, actualmente și președinte al Sfântului Sinod, ne-a învrednicit cu o scrisoare pastorală în chestiunea calendarului.

Agitația pe această temă ia proporții grave. Însuși Prea Sfințitul Pimen e impresionat. Impresie până la spărietură. Căci numai așa se explică tonul alarmat și lipsit de siguranța și demnitatea hieratică a Bisericii, pe care, pe alocurea, îl ia, fără voie, scrisoarea pastorală.

Regretăm că această intervenţie, pe care am aşteptat-o demult, nu este îndeajuns de îndemânatică. Nu vorbesc numai de complicarea inutilă a problemei cu distincţiuni teologice – foarte discutabile din punctul de vedere al unei stricte Ortodoxii –, ca aceea a Bisericii învăţătoare şi ascultătoare; nici numai de expunerea nepedagogică a întregului proces; nici de afirmaţiuni neîndemânatice ca, de pildă: „chestiunea aceasta (a calendarului) nu e aşa de uşoară ca să o poată socoti şi pricepe oricine", afirmaţii de natură a slăbi de la început valoarea scrisorii arhiepiscopale.

Vorbesc mai ales de altceva: de lipsa de sinceritate a pastoralei. Iată, de pildă, în capitolul în care se vorbeşte de data Sfintelor Paşti în 1929 se spune: „Îndreptarea aceasta a calendarului s-a făcut după o înţelegere cu Bisericile surori. Au primit până acum calendarul îndreptat Biserica Patriarhală din Constantinopol, cea din Grecia, precum şi cea din Alexandria şi, în curând, îl vor primi şi celelalte, când vor crede vremea potrivită". Mă rog, să precizăm: nu e vorba decât de acceptarea noului calendar, nu şi de data prăznuirii Sfintelor Paşti în 1929. De ce această încercare de confuzie? Cui îi serveşte această confuzie? Nu ştie oare P. S. preşedinte al Sfântului Sinod că în 1929 noi nu vom serba Paştele nici măcar împreună cu Bisericile Ortodoxe care au admis deja îndreptarea calendarului?

Prin urmare, să distingem: îndreptarea calendarului e o chestiune; data prăznuirii Sfintelor Paşti în 1929, alta. Iar deocamdată în dezbatere e ultima problemă. Sfântul Sinod era dator să ne lămurească pe noi, fiii duhovniceşti ai Bisericii, cum se face că, deşi calendarul cel îndreptat e cel bun, nu toate Bisericile Ortodoxe adepte ale noului calendar vor prăznui Sfintele Paşti la 31 mart 1929; cum se face că, după socotelile calendarului îndreptat, în 1929 vom ajunge să prăznuim Paştele înaintea Paştelor evreieşti – să serbăm, adică, Învierea Domnului înainte de răstignirea Lui?

Iată problemele pe cari nu trebuia, nu putea să le ocolească Sfântul Sinod în această chestiune a datei Sfintelor Paşti. P. S. mitropolit a găsit că e mai bine să joace pe o confuziune – după vechea, nenorocita metodă întrebuinţată în Biserica noastră: nu descurcaţi nimic.

Da, e însă o metodă care se răzbună.

Revizuirea canoanelor

În zarva apropiatelor schimbări politice sau în neliniştea provocată de apropierea unei ierni de foamete, Biserica noastră... a numit o comisiune. Frumoasă pildă de linişte, de încredere şi de fermitate, o să spuneţi; peste contingenţele cotidianului, Biserica vecinică îşi urmăreşte problemele *ei*, neimpresionată de frământările „secolului". Frumoasă pildă, în adevăr, dacă ar fi aşa. Dar nu e.

Două sunt motivele cari ne fac să credem că nu e cazul a ne bucura. Întâi, obiectul de cercetare al comisiei; al doilea, componenţa ei. Ambele fiind mai

degrabă de natură a ne face să credem că momentul de față a fost dinadins ales pentru ca observațiunea să treacă neobservată. Comisia aceasta se va ocupa cu revizuirea tuturor canoanelor Bisericii Ortodoxe; și ea e formată din profesorul Boroianu[1], preotul C. Dron[2] și I. Matei.

Problema însăși e de cel mai mare interes. Canoanele delimitează însăși ființa juridică a Bisericii; și e multă vreme deja de când această ființă juridică a intrat în descompunere. Netăgăduita superioritate *de fapt* a catolicismului asupra noastră tocmai aci stă: în preciziunea și în aspra disciplină juridică a Apusului creștin față de anarhia răsăriteană. Anarhie care merge așa de departe – mai ales la noi – încât înalte fețe bisericești contestă valabilitatea actuală a canoanelor și cred că pot trece cu inimă ușoară peste cele mai categorice și mai esențiale prescripțiuni ale codicelui juridic creștin. Că Biserica noastră a ajuns la încheierea că problema dreptului canonic trebuie în sfârșit atacată de front, nu poate decât să ne bucure. Felul în care ea înțelege să pornească la lucru ne aruncă însă în cea mai adâncă îndoială.

O comisie de trei va studia problema. O comisie de trei inși, culeși de prin București; pentru o problemă care depășește granițele nu ale Bucureștilor, dar chiar ale țării românești, fiind *o problemă a Ortodoxiei*. Își închipuie Biserica noastră că revizuirea canoanelor se poate întreprinde independent de celelalte țări ortodoxe? Crede cineva în locul de conducere că Ortodoxia nu e și așa destul de fărâmițată, încât mai era nevoie și de codice canonice locale și naționale? Primul pas e fundamental greșit.

Am simțit întotdeauna necesitatea acestui codex. Dar am crezut că alcătuirea lui trebuie să revină, dacă nu unui sinod, cel puțin unui congres panortodox. La București se crede altfel – și e fals.

Problema e grabnică, iar eventualitatea convocării unui congres panortodox problematică? Poate! Simțea Biserica noastră necesitatea imediată de a lua inițiativa acestei revizuiri? Încă nu am avea de protestat. Modalitatea în care a fost plănuită realizarea acestei întreprinderi nu rămâne însă mai puțin falsă.

O comisiune – nu e rău. Dar ce fel de comisiune? Boroianu, părintele Dron, I. Matei. Vai! Cu cine și pe socoteala cui glumim? D-l Boroianu, profesor de drept canonic la Universitatea din București, s-a ilustrat până acum printr-o absolută abstinență în discuția tuturor marilor probleme canonice care s-au dezbătut în Biserica românească. Este un om prudent.

Părintele Dron, îl știm. Autorul unei teze de doctorat asupra valorii actuale a canoanelor[3], teză irefutabil dovedită ca excesiv de slabă, în chiar coloanele „Cuvântului"[4].

Iar d-l Matei, inefabilul domn Matei, consilier tehnic al tuturor legilor necanonice ale Bisericii noastre votate în ultimii cinci ani!

Asta ne e comisia. Credem că Biserica românească ar fi fost liberă să numească o comisie internațională, în care să colaboreze toți marii canoniști ai Bisericii de Răsărit. Nu e de această părere!

Dar, chiar așa, în România nu a găsit nimic mai bun? Căci unde e, în această comisie în care nimeni nu cunoaște limbile teologice, filologul, unde e juristul,

unde, dogmatistul și unde, istoricul? Dron și Matei? Vai! Bieții oameni sunt ultimii care ar putea fi întrebuințați. Și totuși, au fost numiți. Ei, și nu alții. Pentru că alții ar fi putut fi oameni serioși și ar fi avut, cine știe, părerile lor. Se pare însă că aci nu e vorba de Biserică sau de știință. Ci de „aranjarea" canoanelor, așa ca ele să răspundă unor anumite necesități.

Ne așezăm, deci, la postul de veghe; ca în fața celei mai noi încercări de siluire a Bisericii noastre nemuritoare. Și așteptăm.

Pentru reluarea tradiției dogmatice răsăritene

Împrejurările din Biserica noastră mă duc, de câtăva vreme, să scriu despre aceeași problemă a disciplinei, fie că e vorba de disciplina acțiunilor noastre, fie că este pusă în chestiune disciplina noastră de gândire.

Iată de ce nu voi trece asupra unui însemnat articol, pe care îl publică „Unirea" din Blaj sub titlul *Adevăr și iubire*[1], articol care se răfuiește cu cele scrise în chiar foaia noastră de P. C. Spătaru asupra unirii Bisericilor creștine[2].

„Unirea" ne dă o strașnică lecție de disciplină, și bine ne face. Căci, dacă un creștin și un om de știință – cu destulă pătrundere critică a sensului Ortodoxiei – ca P. C. Spătaru poate aluneca asupra valorii dogmei pentru a se ancora în iubire, ce să mai spunem de bieții oameni cari, întorcându-se înspre Hristos după deziluzii pozitiviste, nu pot scăpa de capcana protestantă a pietismului[3]!

Noi am pierdut încrederea în poziția noastră dogmatică, pentru că nu mai avem contact cu ea. Vechea tradiție de știință și de gândire a Răsăritului creștin, în care a înflorit totuși cugetarea lui Clemens, a Sfântului Ioan Hrisostomul, a Sfântului Ioan Damaschinul și a pedepsitului de Dumnezeu, Origen, cea mai amețitoare minte a metafizicei din toate timpurile, s-a închircit până la dispariție, aproape.

Și iată-ne acum, din ignoranță, alunecând pe drumurile mai facile, dar mai primejdioase și, fără îndoială, mai puțin rodnice, în aceste împrejurări, ale iubirii, expuși să primim lecții de la papistași. Noi, cari am hrănit cu idei toată metafizica creștină și toată teologia! Nu e așa că pe drept ni se întâmplă rușinea acestei înfruntări?

Prin urmare, să nu ne irităm de scuturătura fraților noștri de la „Unirea". Sunt în drept să o facă. O dată, pentru că ei au fost în stare să păstreze și să fructifice comoara de gândire creștină care le-a căzut în lot. A doua oară, ca o mustrare pentru păcătoșirea noastră, moștenitori inconștienți și iresponsabili ai celei mai impresionante metafizici creștine.

Ci, decât să ne enervăm și să răspundem cu cine știe ce necuviințe, mai bine să ne apucăm de treabă; întorcându-ne la greceasca pe care am uitat-o și la latineasca pe care nu am știut-o niciodată. Și pregătindu-ne pentru marea întrecere științifică între noi și Roma, căreia nu ne putem sustrage fără primejdie de moarte.

Să cădem noi înfrânți în fața Apusului catolic pe o chestiune de dogmă? Aberație! O dată pentru totdeauna, aici, la noi, în Răsărit, e adevărul. Dar să-l cunoaștem! Altfel, nu facem decât să ne rățoim. Și e ridicul.

Un sighilion patriarhal

Problema calendarului este iarăși în centrul preocupărilor. Se ridică din Basarabia și de prin nordul Moldovei, adică tocmai de prin părțile unde sensibilitatea noastră religioasă este mai ascuțită și unde chestiunile bisericești sunt întotdeauna actuale.

Pentru opinia publică a orașelor, problema apare mai degrabă ca un *curiosum*. Oamenii ridică din umeri și se miră; parcă ce-i dacă mergem după vechiul sau noul calendar! Nu e nici o surpriză. Și totuși, problema este esențială Ortodoxiei și o întreagă literatură a chestiei există.

Dăm, de pildă, astăzi un sighilion patriarhal; e vechi; de prin 1583. Dar conținutul lui e plin de suc. Iată-l:

„Ierimia, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop al Constantinopolului – Noua Romă – și Patriarh ecumenic

Fiindcă din nou Biserica Vechei Rome, înșelându-se de mândra deșertăciune a astronomilor săi, cu nechibzuință a schimbat preafrumoasele așezăminte despre Sfintele Paști, stabilite și hotărâte de cei 318 Sfinți Părinți ai Sfântului întâi Sobor Ecumenic din Niceea, care cu cea mai mare sfințenie se respectă de toți creștinii din întreaga lume ca niște așezăminte neatinse, astăzi devine cauza ispitelor. Înaintea mea, ca unui Patriarh ecumenic, s-au prezentat bărbați armeni întrebându-se despre practica sărbătoririi Paștelui, fiindcă și lor le să impune primirea acestei inovațiuni.

Pentru de aceea noi a trebuit să le spunem ce despre acestea e hotărât de Sfinții Părinți. Chibzuind împreună cu Fericitul Patriarh al Alexandriei și Fericitul Patriarh al Ierusalimului și cu cialanții membri ai Soborului, în numele Sfântului Duh hotărâm: a lămuri așezămintele despre aceasta ale Sfinților Părinți.

Cel ce nu urmează tradițiilor și obiceiurilor Bisericii și celora, cum au poruncit cele șapte Soboare Ecumenice despre Sfintele Paști, legiuind toate bine ca să-i urmăm, și voiește a da Pashaliei grigoriane și calendarului papist, acela ca și ateii astronomi lucrează contra tuturor hotărârilor Sfintelor Soboare voind prin aceasta a le schimba și a le slăbi, să fie ANATEMA, depărtat de Biserica lui Hristos și de la adunarea credincioșilor.

Dar voi, pravoslavnicilor și bine cinstitorilor creștini, stați în cele ce v-ați învățat, în cele ce v-ați născut și educat. Și când va fi necesar, și sângele vostru să vărsați ca să păstrați credința și mărturisirea părintească.

Păziţi-vă şi feriţi-vă de unei ca aceştia (reformişti), ca Domnul nostru Iisus Hristos să vă ajute vouă şi rugăciunea credinţei voastre să fie cu voi, cu toţi. Amin"[1].

Cei cari „decid" în chestiunea calendarului au gândit la toate lucrurile astea? Noi mai avem şi alte texte şi o să le dăm.

Prin mărăcini

Iată, în sfârşit, că în cercurile oficiale s-a pornit zarvă în jurul agitaţiei pe tema Pascaliei. Ministrul de Interne, pe drept cuvânt alarmat de tulburarea spiritelor, a luat iniţiativa unor consfătuiri la care au participat şi înaltele foruri bisericeşti. Se pare că intervenţia d-lui Mirto, subsecretar de stat de la Interne, a avut succes. Căci măsura, elementar indicată, aceea a convocării Sfântului Sinod pentru a se lua din nou în dezbatere problema (măsură pe care nu am încetat să o recomandăm chiar de a doua zi după nefericita fixare a datei Paştilor, pe care dintru început am socotit-o ca purtătoare de agitaţii) e pe cale a se înfăptui.

Aşa fiind, să încercăm anumite socoteli mai generale. Vinovat în toată această tulburare care a agitat spiritele credincioşilor este, fără îndoială, Sfântul Sinod. E vinovat nu numai în faptele pe care le face, dar şi în duhul în care înfăptuieşte.

Un Sinod care lucrează însufleţit de adevăratul spirit al Bisericii nu poate să greşească, pentru că el stă sub directa inspiraţie a Sfântului Duh. Adevăr vecinic, verificat pentru minţile noastre obicinuite prin elementare consideraţii de gnoseologie religioasă.

Dacă Sfântul Sinod a greşit, asta însemnează că nu a lucrat sub înrâurirea Sfântului Spirit. Fapt cu deosebire grav – confirmat, din nefericire, în repetate rânduri prin întâmplările ultimilor ani.

Căci Sfântul Sinod al Bisericii autocefale Române a pierdut, în chip voit aproape, contactul cu celelalte Biserici dreptcredincioase şi a rupt, printr-o orgolioasă atitudine separatistă, solidaritatea şi comunitatea de iubire a pravoslaviei.

Desprinsă de această comunitate, care e singura bază organică a vieţii în Dumnezeu, ea nu a încetat să alunece prin mărăcinii tuturor modernismelor, ştiinţismelor şi politicismelor, păcate grele, culminând toate în actul de groaznic orgoliu papistăşesc prin care Patriarhul ţării, înfruntând întreaga noastră aşezare canonică, a acceptat locul de membru în Consiliul de Regenţă.

De la un Sinod care poate asista cu inimă uşoară la înfruntarea celor mai hotărâtoare din canoanele Bisericii de Răsărit nu se mai poate aştepta nimic – pentru că se poate aştepta la orice.

Să fim, deci, măcar o dată serioşi şi să nu ne impresionăm dacă ni se va spune că nu se poate reveni asupra unei hotărâri a Sfântului Sinod. Şi să cerem hotărât: Paştele la 5 mai!

Rătăcirea cea de pe urmă

Sorţii au căzut.

După penibile discuţiuni, care au durat aproape o săptămână încheiată, adunarea care până ieri mai avea încă – deşi numai aproximativ – dreptul de a se intitula „Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române" a hotărât – împotriva tuturor arătărilor Predaniei şi a expresei aşezări a Sfintelor Canoane – prăznuirea Sfintelor Paşti la data de 31 martie.

De când există Biserică românească nu s-a îndrăznit încă împotriva ei o mai grozavă lovitură; căci SE ÎNTÂMPLĂ PENTRU ÎNTÂIA OARĂ CA ACEASTĂ BISERICĂ, printr-o faptă de ocară a chiar conducătorilor ei prepuşi, SĂ SE SCOATĂ DIN ECUMENICITATE.

Ne dăm seama de greul păcat pe care l-am lua asupră-ne cutezând să măsurăm, cu mintea noastră omenească, în valoarea lor lăuntrică faptele unei adunări, presupuse cel puţin, bisericeşti. Nota de joi a Sfântului Sinod se judecă însă singură, prin confruntarea ei cu îndrumările care decurg din însăşi fiinţa Bisericii noastre dreptcredincioase.

Nimic nu îndreptăţea luarea unei asemenea hotărâri. Vom dovedi aci, în zilele următoare, că punctul de vedere ştiinţific în aşezarea Paştelor este o aberaţie, condamnată în chip lămurit de Predanie; că hotărârea Sinodului e necanonică şi că poartă toate stigmatele unui act schismatic, că ea închide o sumă de absurdităţi dogmatice şi că numai motive extrabisericeşti au putut îndemna la un asemenea pas greşit.

Vom dovedi, nu noi – pentru că noi suntem conştienţi că unui om nu-i e îngăduit să judece faptele unui sobor; ci o va dovedi – încă o dată – Biserica însăşi, prin aşezările ei, pe care le vom înfăţişa poporului.

Stă deasupra puterilor minţii să înţelegem drumurile ascunse ale lui Dumnezeu, care ne-a trimis această grea încercare. Dar e o datorie a noastră, de mărturisitori ai drepteicredinţe, să punem în faţa credincioşilor, în toată grozăvia ei, fapta care vesteşte deja domnia Antihristului.

Ceea ce omeneşte a fost îngăduit, şi în putinţa noastră să facem, pentru împiedicarea acestei rătăciri, am făcut. Dacă bine sau rău, ne va judeca Cel care singur poate sta judecător peste oameni.

De aci înainte, în monstruosul proces care se deschide, bietul glas omenesc trebuie să tacă.

Pentru ca, cu atât mai vârtos, să poată vorbi Biserica cea Adevărată.

După hotărârea Sinodului

După ce, încă de la strâmba aşezare a Pascaliei pentru anul 1929, am cerut stăruitor conducătorilor Bisericii un răsvot asupra acestei hotărâri şi am arătat toate primejdiile cari pot decurge pentru Ortodoxia românească dintr-o asemenea necugetată faptă, mărturisesc că am primit vestea convocării Sfântului Sinod în scop de a discuta din nou problema cu un fel de indiferenţă. Îmi dădeam, desigur, seama că această problemă *trebuie* rezolvată într-un fel; dar tot aşa de bine ştiam că o soluţie în această chestiune, care ar fi ea, nu poate însemna decât neutralizarea unui *efect* al răului care s-a înscăunat în înseşi măruntaiele Bisericii noastre.

Iar pentru ca mărturisirea să fie deplină, va trebui să adăugăm că stăruinţa cu care am cerut revenirea asupra aşezării Pascaliei izvora mai degrabă din nevoile păcii cetăţeneşti decât din respectarea intereselor Bisericii. Căci, aşa cum se înfăţişează astăzi lucrurile, e o întrebare dacă nu cumva asprul interes supraomenesc al Bisericii noastre nu cere mai degrabă să lăsăm întinderea răului, tocmai pentru ca reacţiunea împotriva tuturor rătăcirilor de astăzi să fie mai grozavă – şi, deci, mai definitivă.

Este o convingere a mea, verificată statornic în ultimii câţiva ani, de când urmăresc zi de zi viaţa religioasă a ţării, că, pe calea pe care am apucat-o, mergem sigur la sugrumarea Bisericii lui Dumnezeu.

P. S. Neculai, mitropolitul Ardealului şi, de bună seamă, una din cele mai puternice personalităţi ecleziastice de la noi, spunea mai zilele trecute referindu-se la agitaţiile pe tema calendarului: „La mine e linişte; în eparhia mea nu se pot întâmpla asemenea lucruri". E o mândrie pe care nu o înţeleg. Căci, dacă ea ar fi perfect justificată la un prefect de poliţie, trebuie, în schimb, să umple de jale inima unui chiriarh. Căci un lucru îi scapă Prea Sfinţitului Nicolae: *pricina acestei linişti este indiferenţa religioasă, lipsa de sensibilitate a populaţiei ardelene pentru problema calendarului*. Şi atunci, slavă Domnului că mai există în ţara noastră şi chiriarhi ca P. S. Gurie, şi credincioşi ca basarabenii, unde „se mai pot întâmpla asemenea lucruri".

Căci tocmai aci stă marea primejdie de care e ameninţată nu atât Biserica noastră, care, în formele ei de astăzi, ne e mai mult sau mai puţin indiferentă, cât mai ales viaţa noastră religioasă. Domnul mitropolit Neculai de la Sibiu a plesnit o dată din biciul lui şi a hotărât: serbăm Paştele la 31 martie. De ce? Are domnia sa motive serioase? Nici unul – sau cel puţin nici unul de ordin bisericesc. Toată aşezarea şi tot spiritul Bisericii Ortodoxe pledează, dimpotrivă, pentru teza contrarie. Atunci?

Apoi, vedeţi, tocmai aici e nodul problemei: motivele bisericeşti nu mai contează. Contează tot ce vreţi: politica, astronomia, adică tocmai elemente pe care chiriarhii nu sunt ţinuţi să le cunoască; numai punctul de vedere al Bisericii, nu. Ba, episcopul Buzăului, om care trebuie admirat pentru sinceritatea lui

brutală, a spus-o pe şleau: să serbăm Paştele la 31 martie pentru că aşa o cer interesele sociale, politice şi economice.

De aceea, nefericita soluţie la care s-a oprit sfatul arhiereilor şi episcopilor are şi ceva bun: ea provoacă o lămurire în sânul Bisericii. De azi înainte se ştie că fostul Sinod – da, FOSTUL, şi o vom dovedi – a ignorat în unanimitatea lui punctul de vedere bisericesc într-o chestiune care nu interesa decât Biserica. Până la 24 ianuarie se mai putea bănui că există în ierarhia noastră eclezlastică chiriarhi care să ştie ce înseamnează Biserica şi să-şi cunoască îndatoririle faţă de ea. Din acea zi, orice asemenea nădejde trebuie înlăturată. Căci nu s-a găsit un singur arhiereu care să se ridice şi să arunce afurisenia asupra cetei de atei şi de protestanţi care se adună în Dealul Mitropoliei: nici Gurie, nici Visarion, nici fostul nostru prieten şi frate întru Hristos, arhiereul Tit Simedrea.

În ziua de 24 ianuarie a murit, deci, chiriarhia românească. De aci înainte apărarea Bisericii lui Hristos rămâne pe seama poporului. Împrejurare fără precedent în istoria religioasă a Răsăritului, care transformă o autocefalie în acefalie.

Acum se aleg oile curate de cele râioase; când se va vedea cine serbează Paştele cu papistaşii şi cine, cu dreptcredincioşii. Orice prudenţă din partea ortodocşilor e nelalocul ei: e vorba doară de credinţa noastră şi de mântuirea noastră. Iar cine nu îndrăzneşte, împotriva tuturor ameninţărilor şi primejdiilor, să depună mărturie pentru adevărata Biserică a lui Hristos e pierdut pentru vecie, laolaltă cu doctorii în filosofie adunaţi sus, în deal, ca să hotărască în lucruri pentru care nu au nici un fel de înţelegere.

Fiecare să răspundă de azi înainte pentru păcatele lui.

Judecata stă în mâna lui Dumnezeu!

O aşteptăm. Pentru noi – şi pentru ceilalţi.

Tot despre rătăcirea sinodală
– Încheieri –

Să rezumăm, deci. Două sunt chestiunile fundamentale în jurul cărora se grupează argumentarea noastră împotriva serbării Sfintelor Paşti la 31 martie:

1) necesitatea de a serba Paştele o dată cu toţi creştinii (postulatul ecumenicităţii);

2) necesitatea de a serba Paştele creştin după Pesahul iudaic (postulatul solidarităţii absolute a *Testamentului Nou* cu cel *Vechi*).

Prin înfrângerea primei prescripţiuni obligatorii, cădem în schismă – ca unii care ne rupem de comunitatea de iubire a Bisericii; prin înfrângerea celei de-a doua, cădem în erezie – ca unii ce negăm noutatea şi continuitatea Bisericii de la începutul până la sfârşitul vremii (marcionismul).

Sinodul Bisericii autocefale Române a înfrânt, prin hotărârea de la 24 ianuarie, prima şi a doua prescripţie obligatorie; Sinodul Bisericii autocefale Române

este, ca atare, din ziua de 24 ianuarie, schismatic și eretic și, prin urmare, căzut din dar.

În ziua de douăzeci și patru ianuarie 1929, Biserica Ortodoxă Română s-a decapitat, deci, singură, prin actul necugetat și lipsit de iubire al hotărârii pe care a luat-o.

Iar credincioșii rămân fără cârmaci. Se va ridica dintre ei unul care să treacă la loc de conducere și de răspundere. Grea și cutezătoare faptă, înfruntând oarecum cerul; mai ales pentru cei învățați să respecte așezarea dumnezeiască a Bisericii. Care, în ce ne privește, rămâne de astăzi înainte de-a dreptul în mâna lui Dumnezeu.

Ce vom face? În împrejurările de față, când oile bune se aleg de cele râioase, adevărații credincioși vor sărbători Paștele la 5 mai, împlinirea ecumenicității și a unității trupului mistic al lui Hristos.

Afurisenia? Da, am auzit. Am auzit că, între alte măsuri cu care amenință strășnicia jandarmerească a Sinodului, s-a vorbit și de excomunicarea noastră.

Nu se poate.

Nu se poate:

1) pentru că Sinodul nu are voie, după spusa Sfântului Ioan Gură de Aur, să arunce afurisenia asupra oamenilor, ci asupra învățăturii. Iar învățătura e de partea noastră, care nu ne dezlipim de dogmă, canoane și Predanie – și nu de partea Sinodului, care le ignorează sau le înfruntă pe toate;

2) pentru că Sinodul din București e căzut din dreptul de a excomunica, de îndată ce stă în schismă și erezie;

3) pentru că Sinodul din 24 ianuar, ținut la București, e nevalabil. E nevalabil ca unul ce a fost prezidat de Patriarhul Miron Cristea.

Patriarhul Miron nu avea calitatea să prezideze acest sinod:

a) pentru că, prin trecerea la regență, a înfrânt sfânta așezare a canoanelor și stă sub afurisenie;

b) pentru că, prin legea Lapedatu din 1927, lege care prevedea separația atribuțiunilor administrative de ale spiritului în patriarhat, președinția Sinodului trecea asupra mitropolitului Moldovei;

c) pentru că, prin faptul că, la trecerea în Consiliul de Regență, Patriarhul Miron s-a supus jurământului fără prealabilă dezlegare a Sinodului, excelența sa a căzut încă o dată sub caterisire.

Dar, atunci, cine să ne excomunice pe noi? Nu vom striga – Doamne ferește! – ca răzvrătitul Pascal: *ad tuum, Domine, tribunal appello*[1]! Nu. Dar vom înțelege că, pentru ispășirea păcatelor noastre, Dumnezeu aruncă asupra noastră și afurisenia unui Sinod căzut din dar. Și vom primi excomunicarea – dacă va fi să vie – cu bucuria dureroasă a unei noi încercări.

Am spus și ne-am ușurat sufletul[2]. Dar ni l-am și mântuit? Este o întrebare al cărei răspuns desigur că ne scapă. Să fie în puterea noastră să o știm? O asemenea prezumțiune ne înfrângem.

Am spus, depunând mărturie pentru credința adevăratului Dumnezeu. Desigur, lucrurile nu se vor opri aci. Antihristul e la treabă; iar în una din zilele următoare va apărea enciclica „lămuritoare" a Sinodului. Noi, ce am avut de spus, am spus. Dar este de datoria noastră să nu îngăduim o nouă tulburare a oamenilor prin acceptarea rătăcirilor „științifice" [ale] Sinodului. Așteptăm, deci, enciclica lămuritoare; pentru ca să o punem goală înaintea credincioșilor.

Despre sinoadele tâlhărești, pe cari le uită d-l V. Goldiș

În așteptarea scrisorii pastorale a Sfântului Sinod, cu care științificii părinți ne-au învrednicit abia astăzi și asupra căreia evident că vom reveni neîntârziat, pentru a nu lăsa pe credincioși pradă rătăcirilor oficiale, un apărător se ridică sinodalilor, de prin părțile Aradului: e d-l Vasile Goldiș[1].

Înaltul respect pe care îl port fostului ministru al Cultelor, precum și – în afară de competența sa – solida seriozitate a argumentelor pe cari le formulează mă obligă a întârzia un moment asupra lor; pentru ca nu cumva vreunul dintre noi să se lase furat de aparența nu numai creștină, dar și ortodoxă a acestor teze.

Argumentele d-lui Goldiș sunt două. Noi trebuie să ne supunem hotărârii Sf[ântului] Sinod, zice d-sa:

1) pentru că „Sf[ântul] Sinod e singura autoritate în drept de a distinge adevărul de neadevăr, dreapta credință de rătăcirea primejdioasă" (sau, în altă parte: „Păzitor al credinței noastre ortodoxe autentice și nešovăitoare este Sf[ântul] Sinod. Cel ce nu-și controlează și nu-și armonizează credința sa cu credința Sf[ântului] Sinod, cade în subiectivism și în rătăcire");

2) pentru că, nerecunoscând hotărârea Sf[ântului] Sinod, ar însemna să nu recunoaștem principiul ierarhiei. Cum însă „organizația spirituală și administrativă a Bisericii Ortodoxe nu poate exista în afară de ierarhie", tăgăduirea principiului ierarhiei echivalează cu tăgăduirea Bisericei.

Iată, în adevăr, două grave și îngrijorătoare motive a ne supune hotărârii sinodale, nu?

Să vedem.

La argumentul 1:

Pozițiunea d-lui Goldiș ridică chestiunea infailibilității sinodale. ȘI NU POT SĂ FIU DECÂT DUREROS SURPRINS CĂ FOSTUL MINISTRU AL CULTERLOR SE AȘAZĂ, PE ACEASTĂ PROBLEMĂ, GRAVĂ ÎNTRE TOATE, ÎN LAGĂRUL CATOLICILOR. În adevăr, după felul d-sale de a vedea infailibilitatea sinoadelor este necondiționată. Nu este asta augustinism? Căci doară Fericitul Augustin e cel care, făcând teoria celebrei *fides implicita*[2], credea că e de-ajuns să te supui orbește indicațiilor Bisericei, oricari ar fi ele, pen-

tru a fi mântuit. Mă gândesc, deci, de unde această grozavă rătăcire catolică la d-l Goldiş, om dreptcredincios întru totul?

Eroarea d-lui Goldiş provine dintr-o regretabilă uitare. Fostul ministru al Cultelor uită că PENTRU ORTODOXIE, INFAILIBILITATEA SINODALĂ E CONDIŢIONATĂ.

Ea este condiţionată, pe de o parte, de unele împrejurări lăuntrice Sinodului, a căror împlinire singură poate face posibilă conlucrarea Sf[ântului] Duh (cum e, de pildă, comunitatea de iubire); pe de alta, de respectarea prevederilor îndreptarului obiectiv al Bisericii: dogmele, canoanele şi Predania.

Infailibilitatea sinodală nu este, prin urmare, o calitate lăuntrică, subiectivă a sinodului, cum ar vrea să o înţeleagă d-l Goldiş, pentru că hotărârile soboarelor ortodoxe sunt toate ţinute la respectarea unui îndreptar. Această infailibilitate nu decurge, subiectiv, decât din identificarea, fuziunea sinodului în fiinţa Bisericii, şi este evident că o asemenea fuziune nu a fost realizată de îndată ce hotărârea sinodului contravine aşezării canonice şi dogmatice sau tradiţiei vii, de-a pururea prezente, a Bisericei.

Dreptcredinciosului creştin, alunecat astăzi prin meleagurile încurcate ale papistaşismului de structură evident romană a Fericitului Augustin, omului respectat Vasile Goldiş, îmi permit să-i amintesc că Biserica noastră a însemnat pe răbojul istoriei sale existenţa unor sinoade tâlhăreşti, a căror învăţătură a fost ştearsă din cunoaşterea şi practica noastră. Sinodul din Efes[3] de pildă, nu?

De îndată ce însă se poate identifica existenţa unor asemenea sinoade, înseamnează că noi avem dreptul să nu ne mai supunem orbeşte hotărârilor sinodului, de îndată ce acest sinod e dovedit a fi călcat Predania, canoanele şi dogmele.

Cred însă că noi am dovedit cu prisosinţă că tocmai acesta e cazul Sinodului nostru.

Şi acum, punctul 2.

D-l Goldiş susţine că o Biserică creştină, căreia i se contestă ierarhia, nu mai e Biserică.

Suntem de acord. Aceasta am susţinut şi noi: că Biserica văzută e astăzi la noi în sincopă. Nu însă pentru că noi am contesta ierarhia, ci pentru că – după cum am dovedit cu texte – această ierarhie s-a scos singură din Biserică prin procedeele ei.

Asta e.

Nu e vorba, domnule Goldiş, de subiectivism. De acest greu păcat noi ne-am ferit de la început, atunci când am spus că nu e minte omenească în stare să judece aşezările dumnezeieşti. Noi am lăsat să vorbească Biserica prin dogmele, canoanele şi Predania ei, prin Sfinţii Părinţi – şi credem că Biserica însăşi are totuşi dreptul să hotărască dacă un sinod este tâlhăresc sau nu.

În cazul şedinţei de la 24 ianuarie a Sinodului Bisericii noastre, noi credem că Biserica a hotărât; şi anume, nu în sensul ştiinţificilor părinţi.

Lucru pe care-l vom dovedi, de altfel, încă o dată, cu prilejul analizei scrisorii pastorale a Sf[ântului] Sinod, pe care o făgăduiesc.

Tranzacție

Consiliul Eparhial Ortodox Român al Bucovinei ne trimite spre publicare și luare la cunoștință un comunicat, pe care îl transcriem întocmai:

„Protopresviterii districtuali și inspectorii misionari din Mitropolia Bucovinei, întruniți la 31 ianuarie 1929 în conferința sub președinția arhiepiscopului și mitropolitului Nectarie și a vicarului general, arhiereu Ipolit, iau la cunoștință hotărârea Sfântului Sinod de a serba Sfintele Paști la 31 martie a. c. stilul îndreptat ortodox și declară că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răsputeri împreună cu tot clerul ca populația ortodoxă din Eparhia Bucovinei să se supună orânduirilor Bisericii noastre.

Totodată, aducând acestea la cunoștința Sfântului Sinod, acesta este rugat a nu permite nicăieri vreo excepție și a interveni la onor. Minister de Interne ca să deie ordin prefecților ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie și să deie preoților concursul întru menținerea ordinei".

Făgăduiala că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răsputeri ca populația bucovineană să se supună orânduirilor Bisericii noastre este cu atât mai emoționantă, cu cât e inutilă. Insuccesul fiindu-i mai dinainte asigurat. Dar nu asta e important, ci altceva. Și anume:

1) Consiliul Eparhial roagă Sfântul Sinod a nu permite nicăieri vreo excepție. E cam târziu. Sfântul Sinod, el însuși conștient de greșeala săvârșită, a luat hotărârea să păsuiască peste tot sărbătorirea ortodoxă de la 5 mai. Mai mult încă. Unanimitatea chiriarhilor la semnarea hotărârii din 24 ianuarie a fost obținută printr-o tranzacție: s-a admis, anume, ca de la anul să se revină la vechiul calcul al Pascaliei. Nu vreau să judec valoarea morală a unei asemenea tranzacții. Dar cer dezmințirea faptului.

2) Consiliul Eparhial mai care ca Ministerul de Interne să dea ordin prefecților „ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie (care?) și să deie preoților concursul întru menținerea ordinii".

E cam greu. Guvernul a hotărât o dată pentru totdeauna, și bine a făcut, să nu intervie în această tristă afacere. Biserica s-a încurcat – Biserica să se descurce. Să admitem însă siguranța Consiliului Eparhial din Cernăuți, care vrea să „încreștineze" lumea cu ajutorul jandarmilor. E o cerere demnă de spiritul actualilor chiriarhi! La care nu se poate răspunde decât cu expresiunea celui mai complet dezgust.

Aci a ajuns Biserica română! Orice comentar e superfluu.

Panica sinodală

În ședința de sâmbătă a Sfântului Sinod s-a întâmplat un fapt de o deosebită gravitate și importanță: aceiași chiriarhi cari amenințau cu fulgerele lor pe creștinii cari nu se vor supune ereziei [l]or marcioniste, refuzând să serbeze Paștele la 31 martie, au hotărât că data prăznuirii Învierii Domnului... stă la alegerea poporenilor.

Întâmplarea își are precedentele ei: sâmbătă dimineața, P. S. mitropolit Gurie, călugăr cu frica lui Dumnezeu și cu pravoslavnică cunoașterea așezărilor duhovnicești, a depus la Sfântul Sinod, în numele P. S. sale personal și al P. S. episcopi Visarion și Iustinian, o întâmpinare în care declară ca false iscăliturile lor pe pastorala Soborului din 6 februarie și aduc la cunoștință că, în Basarabia, Paștele se vor prăznui la 5 mai.

În fața unui act de o asemenea gravitate, de natură a scoate din Biserică pe toți partizanii datei „științifice" de 31 martie, Prea Sfinții Părinți au trebuit să se plece; și au acceptat, în mod oficial, ca nici un fel de împotrivire să nu se facă preoților și poporenilor cari vor crede drept să prăznuiască Paștele după așezarea pravoslavnică.

Toate împrejurările militează pentru părerea că această hotărâre a fost luată în plină panică. Din adâncimile întunecate ale resturilor închircite de conștiință religioasă, o grijă temătoare s-a ridicat în ei: grija că, totuși, va mai fi un Dumnezeu în cer și o pedeapsă năprasnică pentru înfruntătorii și pângăritorii legii. Căci, neîmpăcați cu această măsură, în aceeași ședință au hotărât, pe de o parte, reorganizarea Sfântului Sinod, pe de alta, revizuirea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Faptele ar fi, în adevăr, îmbucurătoare, dacă ele s-ar datora izbândei elementului ortodox asupra celui „științific" în Sfântul Sinod. Teamă ne e însă că toată această grabă de întoarcere la Ortodoxie nu e decât elementul trecător al amintitei panici. Și că, în curând, lucrurile vor reintra în vechea albie a „ortodoxiei" românești de după război, catolică după metode, protestantă după spiritualitate.

Iată și motivele pentru care mă plec înspre respingerea noii hotărâri:

1) spiritul care a domnit la luarea unei asemenea hotărâri e lipsit de puritate. Deciziunea e o tranzacție, și în cele duhovnicești tranzacție nu există. Prea Sfinții părinți și-au adus însă aminte de anumite proceduri papistășești și au zis și ei: *toleretur*[1];

2) hotărârea de la 8 februarie creează o situație mai gravă decât cea de până acum. Atitudinea de până mai ieri a Sfântului Sinod era cel puțin fermă. Se putea deci presupune că membrii Soborului sunt rătăciți, dar sinceri. Astăzi, toată lumea își dă seama că Sfântul Sinod e lipsit de sinceritate și că numai iactanța orgolioasă a câtorva chiriarhi ține pe credincioși pe drumurile schismei și ale ereziei. Sfântul Sobor s-a decapitat, deci, singur;

3) cu începere de la 8 februarie, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a instituit *de drept* schisma înăuntrul hotarelor țării. Până aci, chiriarhii noștri ignorau

ecumenicitatea. De azi înainte, ei o desconsideră în chip voit și expres, călcând-o.

Complicațiunile cari se nasc Bisericii noastre prin răsvotul de la 8 februarie sunt oribile. Ele nici nu pot fi înfățișate toate. Atât sunt de multe și de grele. Nu vrem să credem că împotrivirea noastră la blestemata hotărâre din 24 ianuarie a provocat această schimbare. E sigur însă că noi nu ne vom putea împiedica să mărturisim și de aci înainte grozăvia noii situații. Două date pentru prăznuirea Paștilor, hotărâte de aceeași Biserică, este o aberație. Sinodul are suprema datorie să meargă până la capăt pe calea pocăinței și să accepte, în conformitate cu dogmele, canoanele și Predania Bisericii noastre pravoslavnice, prăznuirea Învierii Domnului la 5 mai.

Altă soluție nu există!

Sinodul în gravă încurcătură

– Scrisoarea pastorală este neutralizată de hotărârea de la 8 februarie. O nouă campanie de lămurire –

Optimismul celor cari socotesc că, prin noua hotărâre a Sinodului de la 8 februarie, în care se îngăduie sărbătorirea de două ori a Sfintelor Paști în același an, s-ar fi pus capăt neliniștii din țară este cu totul nefundat.

Sinodul se blamează singur

Căci, de unde până acum dificultatea consta numai în faptul că o parte dintre credincioși erau împotriva Sfântului Sinod, ca unul ce alesese o dată nepotrivită pentru prăznuirea Sfintelor Paști, astăzi toată țara este împotriva Sinodului.

În adevăr, de bine, de rău, până la hotărârea din 8 februarie, Sinodul avea cel puțin o părere. Cum observa d-l Goldiș, principiul autorității era salvat. Prin noua hotărâre, care, cu toate aparențele îndulcite, nu poate ascunde impresia de răsvot, anulează chiar acest principiu al autorității – Sfântul Sinod s-a decapitat singur.

Scrisoarea pastorală e nulă

Sinodul s-a decapitat de altfel, o dată, ca prestigiu, prin publicarea cunoscutei pastorale, monument de ignoranță dogmatică și canonică. Nu e vorba de simple afirmații. O vom dovedi. Vom publica, în ordinea și la data mai jos indicată, o nouă serie de articole lămuritoare în chestiunea acestei scrisori. Și anume:

joi 14 februarie, Mircea Vulcănescu: *Netemeinicia scrisorii sinodale*;
vineri 15 februarie, Paul Sterian: *Nesinceritatea scrisorii sinodale*;
sâmbătă 16 februarie, G. Racoveanu: *Falsurile scrisorii* sinodale;

duminică 17 februarie, Sandu Tudor: *Inconsecvența sinodală în chestia datei Paștilor*;

luni 18 februarie, Nae Ionescu: *Paștile nu pot fi serbate de două ori în același an*[1].

Se va dovedi, prin aceasta, inexistența dogmatică și canonică a Sinodului.

Hotărârea de la 8 februarie e nulă

Sinodul s-a decapitat însă a doua oară, dând hotărârea de la 8 februarie. Căci pastorala, fiind generală, neutralizează învoirea de a se sărbători Paștele și la 5 mai, iar hotărârea nouă, fiind ulterioară scrisorii, neutralizează fulgerele pastoralei.

Cu un asemenea Sinod, lipsit de orice autoritate, și morală și dogmatică, Biserica nu mai subzistă. Protestele credincioșilor vor aduce pe sinodali la realitate.

Soluția?

Soluția nu e, evident, așa de simplă. Vom observa însă că Biserica a început să coboare din momentul în care Î. P. S. Patriarh a părăsit Biserica pentru un loc în Consiliul de Regență.

Asta e de-ajuns.

Cresc agitațiile

Știrile cari vin din țară nu sunt de natură a mări încrederea sinodalilor în temeinicia încheierilor lor. Dacă membrii Soborului din București ar fi avut nu numai un punct de vedere precis – care, și acesta, a lipsit –, dar și o atitudine fermă în promovarea atitudinii lor, poate că lucrurile ar fi mers. Așa cum s-a procedat însă, Sinodul – după ce s-a scos din dogmă, canoane și Predanie – a renunțat și la principiul autorității, revenind el însuși asupra unei hotărâri pe care o anunțase definitivă și deschizând astfel larg porțile liberei alegeri. Să ne mai mirăm că, din toate părțile țării, sosesc astăzi vești după care, chiar în locuri de indiferență religioasă, se formează nuclee de militanți ortodocși?

Ba, chiar asociația „Patriarhul Miron", patronată de părintele Patriarh, deci, s-a constituit în falangă cincimaistă. Doamne române ortodoxe nu ostenesc, pe vremea aceasta de vifor, a colinda prin casele oamenilor pentru a-i deștepta la dreaptacredință.

La Craiova, lumea se adună în mitinguri foarte populate; se constituiesc comitete de acțiune, se întreprinde operă de propagandă la sate. În eparhia P. S. Vartolomeu deci, om strașnic, care a împins autoritatea episcopală până la înălțimi papistășești, credincioșii nu mai urmează cuvântul păstorului lor, socotit – pe drept cuvânt – căzut din dar.

De Basarabia nu mai vorbim. Acolo, presiunea credincioșilor a impus chiriarhului – alunecat într-un moment de slăbiciune pe panta tranzacțiilor – să se întoarcă la calea aspră, dar dreaptă, a pravoslaviei.

Şi tare am vrea să mai vedem chipul superb de încredere al vlădicăi Neculai de la Sibiu, care mai acum câteva săptămâni afirma cu tărie: „la mine nu se întâmplă asemenea lucruri". Căci, iată, au început să se întâmple şi acolo „asemenea lucruri". Călători sosiţi de la Arad vestesc că în eparhia P. S. Grigorie aceleaşi agitaţii cresc pe fiecare zi – ca pretutindeni. Nu vrem să ne ascundem adevărului. Ştim că aceste agitaţii pornesc uneori şi din lagărul sectanţilor, cari au găsit din nou prilej de a lovi în Biserica noastră, dezorganizând-o. Dar de ce s-a dat acest prilej?

Şi mai pe urmă, să nu exagerăm: nu sunt numai sectanţii cari agită în ortodocşi; sunt ortodocşii înşişi, că doară nu va fi nimeni aşa de naiv să creadă că în Ardeal nu se găsesc decât ortodocşi „civilizaţi" şi „ştiinţifici", după chipul şi asemănarea părintelui mitropolit Neculai!

Evident, e şi o chestie a răspunderilor: nu văd ortodocşii că buna lor credinţă e exploatată de sectanţi şi comunişti pentru a se crea tulburare în ţară? De ce nu încetează? Ba văd – dar nu pot să înceteze. Ei sunt mărturisitori *cu orice preţ* ai credinţei adevărate. Dacă e ceva de schimbat, apoi asta e orbirea sinodalilor. Să se revină la 5 mai, să se reintre în Ortodoxie şi tulburarea va înceta. Asta e singura soluţie.

Căci nu se poate cere ortodocşilor să cedeze ei în faţa celor care se învârtoşează în rău. E clar, nu?

Cine e vinovatul de la 24 ianuarie

– Cum s-a schimbat calendarul. Un ministru excesiv şi un mitropolit plecat. De ce nu s-a renunţat la data de 31 martie –

Pentru că cetitorii noştri nu sunt dumiriţi asupra împrejurărilor în cari s-a născut rătăcirea sinodală – şi pentru că din protestele împotriva Sinodului, care ne vin din toate părţile ţării, reiese că unii credincioşi aruncă toată vina asupra părintelui Patriarh – suntem datori a da câteva însemnări lămuritoare, din care să reiasă clar partea de vină a fiecăruia dintre conducătorii proeminenţi ai Sfântului Sinod.

Nu e vorba să apărăm pe nimeni, e o datorie însă pentru noi a stabili cu precizie vina fiecăruia.

Cum s-a schimbat calendarul

Există o eroare, de pildă, dacă se crede că vina „îndreptării" calendarului cade asupra Î. P. S. Miron. Părintele Patriarh a fost multă vreme de părere că reforma calendarului nu se poate face decât în plină ecumenicitate, printr-un congres panortodox cel puţin – dacă nu într-un sinod ecumenic.

Călătoria pe care Î. P. S. Miron a întreprins-o acum câțiva ani pe la patriarhii și mitropoliții Răsăritului urmărea, între altele, și lămurirea acestei probleme. Din nefericire, în lipsa părintelui patriarh, Ion Brătianu, nerăbdător că rezolvarea chestiunii calendarului întârzia, a dat ordin mitropolitului Pimen să sfârșească o dată cu „stilul vechi". Se știe că, din motive... științifice, P. S. Pimen s-a executat.

Părintele patriarh nu a făcut decât să accepte o situație pe care nu o crease.

Cine a impus pe 31 martie?

Trebuie să stabilim, de asemenea, că aceeași atitudine de acceptare a adoptat Î. P. S. Miron în chestiunea datei Paștelor. După prima greșeală, care stabilea prăznuirea Paștelor la 31 mart, părintele Patriarh și-a dat seama de consecințele grave ale unui asemenea act și a încercat o revenire.

Convocarea Sinodului avea ca principal scop chiar această problemă. Se știe cum au decurs dezbaterile; după cum se știe că luni, marți și miercuri, înainte de 24 ianuarie, atmosfera generală era pentru o amendă onorabilă și reintrarea în Ortodoxie, prin admiterea datei de 5 mai.

Putem adăuga chiar că miercuri după-amiază Î. P. S. Miron a afirmat într-o convorbire particulară că a doua zi se va hotărî în sensul dorinței cincimaiștilor.

Spre surprinderea generală, hotărârea de la 24 ianuarie a fost o persistență în eroare. Ea se datorește însă P. S. Neculai al Sibiului, care a pretins:

1) că Sinodul nu se poate blama singur, revenind asupra unei hotărâri (am văzut că la 8 februarie s-a putut blama, totuși);

2) că este exclus ca Biserica românească să urmeze sugestiunile „retrograde" ale basarabenilor;

și a amenințat cu retragerea din Sinod.

În fața acestor injoncțiuni, părintele patriarh a crezut de datoria sa să cedeze.

Situația în Sfântul Sinod

Nu mai încape îndoială că intervenția mitropolitului Neculai Bălan a fost nefastă; nu numai pentru că a provocat nefericita hotărâre de la 24 ianuarie; dar și pentru că, printr-o oribilă lipsă de tact, rezultat al unui neînfrânat orgoliu, a ridicat problema, delicată întru totul, a ardelenilor și basarabenilor în Sinod.

Nu știm până la ce punct ceilalți prelați ardeleni s-au solidarizat cu P. S. Neculai. Putem afirma că cel puțin unul din ei condamnă această atitudine.

Mitropolitul de la Sibiu – „cezaro-papist în metode, protestant în credință", cum îl caracterizează un sinodal – a izbutit însă, desigur, să jignească pe basarabeni.

Acesta e faptul.

Concluzia?

Unde nu e cap, vai de picioare.

Cele două Paşti

Discuţia lămuritoare pe care foaia noastră a întreprins-o în jurul datei prăznuirii Paştelor şi a îndreptării calendarului se apropie de sfârşit. Am arătat că hotărârea de la 24 ianuarie este, din toate punctele de vedere, inacceptabilă şi creatoare de grave dificultăţi. Ni s-a răspuns că nu avem dreptate şi că scrisoarea pastorală a Sfântului Sinod, care va apărea, ne-o va dovedi. Am aşteptat, deci, scrisoarea pastorală. Ea a apărut. Ce ne-a dovedit, am spus-o noi pe larg aci. Sinodalii s-au dovedit nu numai ignoranţi în cele bisericeşti, dar de reacredinţă, neîndemânatici şi bântuiţi de toate duhurile rele ale potrivelilor lumeşti.

Între timp însă, speriaţi de propriul lor curaj în a face răul şi a înfrânge aşezarea duhovnicească, sinodalii au căzut la tranzacţie: să se îngăduie şi prăznuirea pravoslavnică a Paştelor la 5 mai.

Nu ştim ce să regretăm mai întâi şi mai mult; inconştienţa 31-martiştilor, cari revin cu inimă uşoară asupra unei hotărâri anunţate ca irevocabilă şi ca păzită cu toate fulgerele anatemei, sau atitudinea tranzacţională a 5-maiştilor, care s-au declarat satisfăcuţi cu împlinirea parţială a dreptelor lor întâmpinări. Pentru că, dacă de la 31-martişti ne putem aştepta la orice, dat fiind că ei s-au dovedit a nu avea nici un fel de legătură cu Biserica adevărată, am fi avut dreptul să cerem ortodocşilor 5-maişti elementara intransigenţă a celor care combat în numele unei aşezări dumnezeieşti.

Căci aşa, Prea Sfinţiţii prelaţi, cari au obţinut pentru credincioşii lor voia de a prăznui pe data de 5 mai, au consimţit la una din cele mai grave lovituri pe care a primit-o Biserica Ortodoxă. În adevăr, dacă Biserica basarabeană ar fi de sine stătătoare, îngăduinţa printre 5-maişti de a prăznui după lege ar fi un succes. Biserica basarabeană stă însă sub autoritatea Sfântului Sinod de la Bucureşti. Şi dacă trebuie să fim mulţumitori P. S. Gurie, Visarion şi Iustinian[1] pentru că, prin atitudinea lor energică, au obţinut, principial şi în fapt, dreptul de a rămâne în lege, cu drept cuvânt suntem obligaţi să le reproşăm că nu au avut aceeaşi străşnicie întru apărarea Sfântului Sinod din care totuşi fac parte. Credincioşii lor sunt, fără îndoială, satisfăcuţi în această elementară nevoie de a prăznui după aşezarea duhovnicească. Ce te faci însă cu o Biserică al cărei Sinod e în situaţia celui al nostru? De ce dară, la prelaţii basarabeni, grija numai de credincioşi şi nu şi de Biserică? Atunci când ştiut este că o aspră şi impecabilă intransigenţă ar fi dus, desigur, la adoptarea generală a datei de 5 mai.

Situaţia de astăzi? Scriam, în momentul în care deschideam această campanie de lămurire în foaia noastră: când va fi rătăcirea de pe urmă mai amară decât cea dintâi. Nu a trebuit să aşteptăm prea mult pentru ca întâmplările să ne dea dreptate. Hotărârea de la 8 februar, prin care se îngăduie prăznuirea Paştelor de două ori în acelaşi an, este – aşa cum am arătat aci, de altfel – o grozavă aberaţie.

Căci spun *Aşezămintele apostolice* (Cartea a V-a, cap. XVII): „*Trebuie să sărbătoriţi Paştele cu îngrijire şi cu luare-aminte, după isimerie; ca să nu prăznuiţi de două ori într-un an amintirea unei patimi, ci O DATĂ PE AN*, spre

aducere-aminte de Cel ce a murit o dată" (cf. *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, edit. Fr. Funk, Paderbornne, 1905).

Vasăzică, o dată pe an, şi nu de două ori, cum îngăduie Sinodul din Bucureşti. Care, de altfel, înfrânge şi circulara imperială a Sfântului Constantin cel Mare: „ ... *a prăznui Paştele de două ori în acelaşi an este cu totul neîngăduit*" (Sf. Eusebiu, *De vita Constantini*, 1. III. C. XVIII, în *P. G.*, t. XX, col. 1073).

O să ni se răspundă că, în adevăr, există două prăznuiri îngăduite ale Paştelor, dar că fiecare credincios nu va serba decât o dată? E adevărat. Dar asta nu acoperă de vină pe sinodali. Pentru că, dacă Sinodul este unul singur, atunci şi Paştele lui trebuie să fie unul. Şi nu se poate spune că Sinodul nu ţine decât un Paşti.

Căci: ori Sinodul nu recunoaşte decât o prăznuire, şi atunci 5-maiştii nu mai sunt sub autoritatea Sinodului; ori autoritatea sinodală se întinde şi asupra 5-maiştilor, şi atunci Sinodul, ca unitate ierarhică, are două Paşti.

Din această dilemă nu se poate ieşi.

Sinodul trebuie să aleagă între căderea din drepturi asupra unei părţi a Bisericii şi prăznuirea de două ori a Paştelor în acelaşi an.

Iată situaţia tragică la care lipsa de intransigenţă a prelaţilor cu adevărat ortodocşi trebuia să ducă cu fatalitate, şi a dus.

Nu are nimeni de tras o consecinţă?

În legea strămoşilor şi a lui Dumnezeu

Cu noaptea-n cap am fost sculat ieri dimineaţă de o delegaţie ţărănească din comuna Curcani, care venea să-mi ceară sfaturi asupra prăznuirii Sfintelor Paşti. Ei ştiau, din ziarul pe care unul din ei îl purta împăturit cu grijă, că slobod e poporul să prăznuiască pe data de 5 mai. Dar preotul din sat nu se învoieşte. El pretinde că a aşezat o dată Triodul, că a făcut slujbele de începutul Postului cel Mare şi că nu poate să mai înceapă lucrurile de la capăt.

Când i-am lămurit că lucrurile nu sunt chiar aşa de simple, de îndată ce, vineri, acelaşi Sinod, care a dat slobozenia de la 8 februarie, spune acum că niciodată nu a îngăduit o abatere de la prăznuirea pe 31 martie, uimirea lor nu a fost mică. Ba încă, o impresionantă figură de credincios din Sinaia, care îi întovărăşea, a zbucnit în lacrimi, în plângeri pentru căderea noastră şi în blesteme groaznice pentru stricătorii de lege.

Am căutat să-i liniştesc, lămurindu-i că, de îndată ce Î. P. S. Patriarhul e de părere că Paştele cel adevărat numai la 5 mai se poate prăznui, încă mai e nădejde de îndreptare. E greu totuşi să încredinţezi pe oameni că părintele patriarh vrea să aducă îndreptare rătăcirii celorlalţi şi nu izbuteşte. Ei ştiu una şi bună: că Dumnezeu a luat minţile celor din Sinod, pentru păcatele noastre, şi nu înţeleg cum Î. P. S. Patriarh nu-i poate aduce la calea cea dreaptă.

Oamenii aveau cu ei și o pantahuză, semnată de peste 100 de credincioși. Ah, dacă ați fi văzut semnăturile acelea chinuite și fervente, dacă v-ați putea închipui clipa în care fiecare din țărani și-a plecat capul asupra hârtiei – după o cruce și un „să ne-ajute Dumnezeu" – și și-au crispat degetele pe condei ca să ceară, prin mărturia credinței lor, de la „domnul ministru" dreptul de a rămâne în legea strămoșilor lor și a lui Dumnezeu!

Cum să le spui că „domnul ministru" nu poate nimic împotriva unei hotărâri a Sinodului? Cu ce curaj să-i îndemni „să aștepte", atunci când tu însuți ești încredințat că de la Sobor nu se mai poate aștepta nimic? Era între ei un țăran frumos, cu o cută de întuneric între ochi. L-aș îndemna pe preotul din Curcani, dacă l-aș cunoaște, să se ferească. Și i-aș îndemna și pe înălțații chiriarhi să nu exaspereze, prin inconsistența lor lipsită de răspundere, un popor și așa destul de frământat.

În afară de mărturia îndărătnică a pravoslaviei prăznuirii de la 5 mai, noi nu mai putem face nimic. Din ochii zecilor de delegații cari au venit să mă cerceteze însă în ultimul timp, cred că pot spune că unii episcopi își joacă mai mult decât scaunul. Prea Sfințite Vartolomeu, care te-ai declarat gata a merge în rătăcirea ta până la mucenicie, ia aminte!

Un episcop sincer…

P. S. Lucian publică în „Cronica Romanului" părerile sale asupra rătăcirii Sfântului Sinod[1]. Mărturisesc că P. S. episcop Lucian dezarmează prin sinceritate. Ascultați părerile Prea Sfințitului:

„Dacă admitem ziua Învierii la 22 aprilie, după calendarul iulian, adică 5 mai după calendarul în viață, atunci nesocotește *canonul nicean care, pentru sărbătorirea Paștelor, stabilește intervalul de timp de la 22 martie până la 25 aprilie.* Nici mai curând, nici mai târziu. A doua: admițând prăznuirea Paștilor la 5 mai (23 aprilie vechi), ajungea la ziua de 29 iunie, adică la sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, înainte de a se fi început postul care este prescris și care trebuie să premeargă acestei sărbători. Postul ar trebui să înceapă la 1 iulie, adică după Sânpetru. Vasăzică, *se suprimă postul Sfinților Apostoli. Lucru grav.*

Admițând serbarea Paștilor după calendarul îndreptat și în deplină conformitate (?) cu canonul nicean, adică pe ziua de 31 martie, *dădea peste inconvenientul că avea să serbeze Paștele înaintea evreilor și că nu se găsea în comunitate cu Bisericile Ortodoxe răsăritene care nu și-au îndreptat calendarul.*

În fața acestei alternative s-a întrebat: care dintre aceste două soluții ar fi potrivită cu mai multă liniște sufletească din partea credincioșilor noștri?"

Vasăzică, vedeți, toată chestiunea era să se știe care soluție provoacă mai puțin scandal. De un ADEVĂR mai presus de orice preocupare oportunistă, nici vorbă! Mă rog, se mai poate replica ceva?

De altfel, P. S. Lucian este un spirit eminamente împăciuitor. Părintele episcop admite că „noi, oamenii, suntem supuşi greşelii şi nu ne putem împodobi cu atribuţii de infailibilitate". Prin urmare, „noi, oamenii". Dar Soborul? Cred că toată lumea e lămurită.

Aş avea însă o întrebare de făcut. P. S. Lucian, după atâţia alţii, scrie: „... canonul nicean, care pentru sărbătoarea Paştelor stabileşte intervalul de timp de la 22 martie la 25 aprilie". Nu ar voi P. S. sau altcineva să ne dea şi nouă textul acestui canon? Ca să se isprăvească odată cu lucrurile neserioase.

Pentru reintrarea în Ortodoxie

Zis-a oarecare dintre farisei Domnului Iisus Hristos: „Spune Apostolilor tăi să tacă!". Iar Domnul Hristos, răspunzându-le, au zis lor: „Adevăr zic vouă, că, de vor tăcea aceştia, pietrele vor striga"[1].

Năucitoarea hotărâre de la 23 februarie, prin care Sfântul Sinod al Bisericii noastre, revenind asupra îngăduirii de la 5 ale aceleiaşi luni, interzice în chip formal prăznuirea Paştelor pe data de 5 mai, începe a-şi da roadele. Fără vrerea lui, numai prin faptul că nu a încetat un singur moment să apere punctul de vedere dreptcredincios, ziarul nostru devine centrul către care se îndreaptă plângerile – şi nădejdile – tuturor ortodocşilor pe cari îi are această ţară. (Şi are mulţi!) Tot felul de întâmpinări prezentate personal, prin telegrame, prin memorii sau pantahuze se adună din toate părţile ţării, mărturisind – împotriva tuturor scepticilor – cât de vie este în popor *credinţa*.

Întâmplările acestea le-am prevăzut. Iar împotrivirea noastră la multiplele nehotărâri sinodale, sprijinită pe nesfârşita serie de argumente pe care am înfăţişat-o, verificată printr-o amplă schimbare de perspectivă, avea de scop nu numai restabilirea Bisericii în drepturile ei, ci încă evitarea unei agitaţii care nu se putea să întârzie. Urechea sinodalilor a rămas însă surdă la chemarea noastră. Iar răsvotul de la 23 februarie însemnează că de la ei nu se mai poate aştepta nimic. De aceea, tuturor celor cari în scris sau prin viu grai ne întreabă ce mai e de făcut le răspundem că de acum *campania aceasta trebuie strămutată de pe tărâmul împotrivirii teoretice pe cel practic, al organizării unei rezistenţe a dreptcredincioşilor*.

Până la iniţierea acestei campanii însă, care nu mai poate întârzia prea mult, lămurirea unei chestiuni prealabile: este această luptă pravoslavnic fundată, sau ridicarea împotriva Sinodului e un păcat de moarte? Părerea aceasta, a „cuminţilor", a fost dezbătută în ultimele zile prin presă şi ea merită să fie cercetată; pentru ca nici un fel de îndoială să nu se strecoare în sufletele credincioşilor, asupra a ceea ce ei au de făcut.

Să spunem, deci, din capul locului că părerea aceasta e falsă; şi să o dovedim. Două sunt, de fapt, chestiunile în dezbatere, şi anume:

1) Există, pentru un ortodox, putinţa să se împotrivească unei hotărâri a Sinodului?

2) Există, pentru laici, putinţa de a fi, la un moment dat, în mai mare măsură deţinători ai adevărului decât ierarhia ecleziastică?

Într-un caz ca şi în celălalt, răspunsul este: DA. Şi iată şi motivele:

La chestiunea I. Aşezarea Bisericii creştine nu se sprijină pe un corp de prescripţiuni normative arbitrare şi contractuale, cum e uneori cazul legilor juridice. Ca atare, orice dispoziţie de caracter ecleziastic nu îşi are izvorul nici în *util*, nici în *bine*, ci în *adevăr*. Trăsătura caracteristică şi esenţială a aşezării Bisericii noastre este, prin urmare, *Adevărul*. De unde urmează că nu urmăm o indicaţie a Bisericii pentru că e a Bisericii, ci pentru că ea exprimă adevărul. (Orice credinţă sau afirmaţie de altă natură este catolică.) Evident, nu o vorba aci de beteagul adevăr ştiinţific, la dispoziţia raţiunii omeneşti (asta ar fi protestantism de cea mai săracă speţă), ci de adevărul religios, depozitat oarecum astăzi în dogme, canoane şi Predanie.

Din acest postulat fundamental decurge încheierea că *există o măsură obiectivă a adevărului*. Şi că sinoadele nu pot hotărî cu de la ele iniţiativă, ci numai în conformitate cu dogma, canoanele şi Predania. Iar dacă nu o fac, greşesc (cum am dovedit-o, de pildă, pentru Sinodul nostru, în chestia calendarului). De altfel, sinodul local al unei autocefalii nici nu are darul hotărârii fără greşeală. Afirmaţiile unui sobor arhieresc nu pot purta pentru norod semnul adevărului decât atunci *când uneşte în aceeaşi mărturisire pe toţi episcopii dreptcredincioşi, din toată lumea şi din toate vremurile*. Este acesta cazul pentru hotărârile Sinodului nostru de la 24 ianuarie, 8 şi 23 februarie? Evident, nu.

Sinodul, deci, poate să greşească. Mai mult, Sinodul a greşit.

Are drept un credincios, deci, să se împotrivească unei hotărâri a Sinodului? Desigur că DA, de îndată ce hotărârea unui sobor ortodox nu este un act de autoritate, ci mărturisire a adevărului, şi de îndată ce oricare creştin are măsura adevărului în dogme, canoane şi Predanie.

Din aceste consideraţiuni decurge cu evidenţă şi răspunsul.

La chestiunea a II-a. Din moment ce adevărul pravoslavnic este obiectiv, de îndată ce există un precis cadru indicatoriu pentru orice nouă situaţie bisericească – cadru format din dogme, canoane şi Predanie – trebuie să admitem că mai degrabă e deţinător al adevărului un laic care respectă acest cadru, decât un episcop sau o adunare de arhierei, cari nu îl respectă.

Istoria e, de altfel, aci pentru a ne confirma.

Şi încă, într-un caz care ne e cu deosebire aproape. Când românii din Ardeal au făcut, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, unirea cu Roma, au acceptat această unire 83 % din preoţi, dar numai 12 % din turma credincioşilor. Şi atunci, întreb pe Prea Cinstiţii apărători ai ierarhiei ecleziastice: cine au fost în acele împrejurări tragice păstrătorii dreptei credinţe? Preoţii, cari împreună cu mitropolitul lor au trecut în proporţie de 83 % sub stăpânirea Romei, trădând *pentru*

interese lumești dreapta credință strămoșească, sau poporenii, dintre cari 88 % au rămas credincioși legii și au trecut în Țara Românească pentru a-și aduce de acolo vlădică nou, pentru legea cea veche?

Să isprăvim, deci, cu falsa supunere față de o ierarhie care înfrânge legea.

Sinodul a greșit.

Sinodul să ispășească.

Avem dreptul a o cere – și o vom face.

Pentru restabilirea autorității Bisericii

Era fatal ca chestiunea calendarului să dea naștere la complicații. Faptul că le-am prevăzut nu constituie pentru noi nici un fel de merit. Am fi fost mai bucuroși dacă am fi izbutit să hotărâm pe cei în drept să ia măsurile de nevoie. Asta însă nu ne-a fost dat. Și asistăm astăzi la transformarea unei chestiuni religioase într-o afacere politică.

Afacere politică nu numai prin intervenția d-lui dr. Lupu[1]. Ci și prin exploatarea agitației de oameni cu totul străini de orice preocupare religioasă.

Necesitatea guvernului de a provoca o clarificare și o potolire a spiritelor este evidentă. Dar problema guvernului este în chip logic deosebită de cea a noastră. Guvernul, pe de o parte, trebuie să aibă liniște; iar pe de alta, trebuie să fie în măsură a garanta libertatea de conștiință religioasă. În asemenea împrejurări, pentru el – neutru din punct de vedere religios, cum trebuie să fie – chestiunea este rezolvată de îndată ce se poate obține o pace cetățenească, la adăpostul căreia prăznuirea Paștelor la 31 martie să nu fie tulburată. Observăm însă că un asemenea armistițiu nu se poate obține decât cu condiția expresă ca cincimaiștii să aibă la dispoziție preoți și biserici pentru praznicul lor. Dacă asta se obține, putem nădăjdui că vom avea liniște la 5 mai. Altfel, nu.

Dar, chiar dacă acceptabilă pentru guvern, o asemenea soluție este hibridă. Ea nu dă nici un fel de satisfacție Bisericii insultate și dezagregate prin tribulațiile Sinodului. Bisericii îi lipsește astăzi șira spinării și de aceea Sinodul e la dispoziția orgoliului primului ambițios. Trebuie restabilit principiul autorității și aceasta nu se poate face decât printr-un act de autoritate. Iar singurul în măsură să-l facă astăzi este Î. P. S. Miron.

De la părintele Patriarh, care de la început a fost pentru respectarea datei de 5 mai, așteptăm deci convocarea imediată a Sinodului și obținerea reintrării în pravoslavie.

Altfel – repetăm aprehensiunile noastre, cărora de atâtea ori le-am dat expresie.

Unde e dezlegarea?

D-l profesor Iorga s-a declarat nemulțumit cu declarațiile guvernului în chestiunea prăznuirii Sf[intelor] Paști: „Cu hotărârea d-voastră nu se închide conflictul". Nu se închide, e adevărat; dar să nu exagerăm. Este adevărat că d-l Iorga a întins guvernului un colac de salvare: convocarea Consiliului Superior Bisericesc. Dar asta nu era decât un mijloc de a deplasa chestiunea din Cameră și numai pentru moment. Pentru că, de fapt, fixarea datei Sf[intelor] Paști e o chestiune de competența strictă a Sinodului. Părerea că o asemenea operație nu implică nimic dogmatic este fundamental falsă. Și proba e în faptul că felul defectuos în care a fost soluționată problema a aruncat pe sinodalii noștri, și cu ei întreaga Biserică românească – așa cum s-a dovedit în această foaie – în erezia marcionistă. Prin urmare, numai Sinodul are căderea să se pronunțe în această chestiune, și – pentru că e vorba de dogmă – pronunțarea trebuie să se facă, chiar după indicațiile constituției noastre, în plină ecumenicitate.

Iată de ce e justificat punctul de vedere al guvernului, care a declarat joi că Sf[ântul] Sinod are singur dreptul a decide în această chestiune, și de ce nu ne putem alătura propunerii d-lui prof[esor] Iorga.

Fapt e, totuși, că în țară este frământare și că guvernul, care nu se poate refuza realităților, trebuie să se intereseze de această problemă. Ceea ce înseamnă că – din acest punct de vedere – intervenția d-lui dr. Lupu în Parlament e și ea perfect îndreptățită.

Aceasta a recunoscut-o, de altfel, și guvernul d-lui Maniu. Numai că guvernul stă în dilemă: cere revenirea la cinci mai, pentru a se potoli lumea – încalcă atribuțiile și autoritatea Sinodului; vrea să respecte această autoritate – lasă frâu liber tulburărilor din țară. De aci și declarația d-lui ministru președinte: „Aș dori să dispară conflictul dintre credincioși și autoritatea sinodală fără prejudițiul autorității bisericești și fără jignirea credinței nimănui". „Aș dori" – desigur. Nu e om de bună credință să nu o dorească. Dar se poate?

Soluția guvernului nu e clară, și nici nu putea fi. Vorbind de cinci-maiști, declarația ministerială spune: „Se vor lua toate măsurile necesare, pentru ca serbarea Sfintelor Paști dorită de credincioșii sfintei Biserici Ortodoxe să nu fie tulburată". Ce înseamnă asta, „să nu fie tulburată"? Pentru ca serbarea să nu fie tulburată, ea trebuie să aibă loc. Pentru ca să aibă loc, e nevoie ca preoții să consimtă a prăznui Paștele la 5 mai. Dar dacă Sinodul nu îngăduie și dacă autoritatea sinodală trebuie respectată, atunci credincioșii nu vor primi Paștele la 5 mai. Clar, nu? Cum înțelege guvernul să asigure credincioșilor prăznuirea de la 5 mai? Aci e nodul problemei.

Declarația ministerială conține o indicație pentru Sinod: „... arhiereii din Basarabia vor fi în drept să caute (...) și să găsească modalitățile prin care și cei nemulțumiți cu data de 31 martie să-și primească mângâierea sufletească la data dorită de ei". Adică, mai precis: arhiereii din Basarabia să îngăduie prăznuirea Paștilor la 5 mai.

Să ne fie îngăduit a respinge categoric această soluţie. Căci prin ea guvernul încetează de a mai fi consecvent. Acelaşi guvern care nu se poate amesteca, pentru că nu vrea să ştirbească autoritatea sinodală, recomandă arhiereilor basarabeni să calce ei această autoritate, păsuind – împotriva hotărârii de la 8 februarie – prăznuirea de la 5 mai. A, nu! Cine judecă strâns îşi dă seama că asta înseamnează disoluţia Bisericei şi trebuie să protesteze.

În zadar se străduieşte d-l Maniu să găsească o soluţie acceptabilă. O asemenea soluţie nu există, pentru că datele de la care se pleacă sunt false. D-l Maniu, ca şef de guvern, e silit să presupună că Sinodul român există de drept şi de fapt şi că autoritatea lui trebuie păstrată neştirbită. Poziţia e fundamental falsă. Iar eforturile guvernului, zadarnice. E ca şi cum, la miezul nopţii, ai fi forţat să declari că e ziuă şi ai căuta modalitatea să vezi fără lumânare.

Nu, domnule Maniu, nu se poate pleca de la respectarea autorităţii Sinodului, pentru că această autoritate nu mai există şi nu mai poate fi respectată. Sinodul a păcătuit contra dogmelor, contra canoanelor, contra Predaniei; Sinodul a hotărât, a revenit şi iar a hotărât; sinodalii au iscălit hotărâri şi au declarat că nu le respectă; Sinodul a luat angajamente formale şi pe urmă le-a călcat. Un asemenea Sinod nu există şi nu trebuie respectat.

EL A CĂZUT DIN DAR, IAR CINE E CU SINODUL ACESTA E ÎMPOTRIVA BISERICEI.

Prolog de polemică

Un distins nătărău, redactor la o gazetă de seară, enervat peste măsură de constatarea că nu-i ia nimeni în serios apologiile la adresa episcopilor Bisericei româneşti, se năpusteşte cu o ploaie de înjurături asupra „Ioneştilor, Popeştilor, Stroeştilor”, posesorii prezumtivi ai unor adevăruri, *ezoterice* pentru domnia-sa, şi face apel la toată suflarea românească să se întoarcă „cu faţa spre Sf[ântul] Sinod”, d-sa însuşi făcând în prealabil această stânga-mprejur. Constatăm că:

1) Preopinentul nostru (fiindcă noi suntem: Ioneştii, Popeştii, Dumitreştii) e nedrept: cu ce suntem noi vinovaţi dacă domnia-sa nu poate suferi pe Ionescu, Popescu sau Marinescu? Cu toată dorinţa de a-i fi pe plac, nu ne putem schimba numele, bunăoară în: Barabulof, Păstârnăcof ori Turbincov. Aşa a fost să fie, ce să-i faci!

2) Presupunerea existenţii acelor adevăruri ezoterice (ale Ioneştilor, Popeştilor, Niculeştilor) la care se provoacă domnul episcopofil se datoreşte celei mai vaste, mai complete, mai adorabile ignoranţe în materie de Ortodoxie, a susvizatului logofăt. Despre asemenea adevăruri nu poate fi vorba, fiindcă nimeni (afară de sus-zisul ortodox în ghilimele) n-a pretins vreodată că ele ar exista.

Există însă altceva: există un mănunchi de adevăruri mărturisite de Sfinţii Apostoli, de Părinţii Apostolici, de Părinţii şi unii Scriitori Bisericeşti şi de

mulțimea episcopilor și patriarhilor Bisericii – adevăruri nealterate și nealterabile în veac și care se pot deosebi ușor de „celelalte" (de ale unui Sinod al [ziarului] „Patria", de o pildă), cu ajutorul dreptarului: *să fi fost mărturisite de toți, pretutindeni, în toate vremurile*.

Aceste adevăruri sunt demult cristalizate în: decizii dogmatice, în canoane, în epistole, în tratate, în monografii etc., etc. Și cine *le mărturisește* (chiar de ar fi el mic și sărac) rămâne în Biserică. Iar cine se abate de la ele, fie el preot, episcop, Sinod, sau „înger din cer", *anatema este*.

Recunoaștem că, pentru a putea înțelege aceste lucruri, este nevoie de bun simț și cultură teologică. Altfel, vorbim de adevărul lui Stan, Bran ori Ivan. Și nu suntem în stare să atacăm problema pusă în discuție.

Noi, cei cari am scris în chestiunea „Pascaliei românești", hotărâserăm să răspundem numai acelora cari vor încerca să combată punctul de vedere mărturisit de noi ca fiind al Bisericii Ortodoxe, atacând problema. Un astfel de atac însă nu s-a produs. Cavalerii 31-martiști s-au mulțumit să calomnieze în chip ordinar, să înjure de mumă și să-și dovedească unii reaua credință, alții, ignoranța. Trebuia oare să răspundem fiecărui fleac ori fiecărui șarlatan?

Iată însă că unii, după zadarnice icneli, opinteli și spume la gură, au crize de nervi. Spre a-i potoli, îi anunțăm că le vom răspunde. *Cu următoarele condițiuni*:

1) *să fie de bună credință;*

2) *să nu fie nătărăi* (asupra înțelesului a se vedea dicționarul *valacho-nemțesc* al lui T. Vladimirescu, Viena, 1814);

3) *să fie oameni inteligenți sau, în tot cazul, să nu fie iremediabil dobitoci;*

4) *să creadă în Dumnezeu așa precum mărturisește Simbolul niceo-constantinopolitan;*

5) *să aibă ceva cultură teologică* (nu cerem numaidecât titluri: om cu destule titluri a făcut, doar, dovada că e *a-fe-dron* în materie de Ortodoxie);

6) *dacă e „tinichea" între ale teologiei*, să se ducă, cu doi poli, la „Pavel Suru", să ceară *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Movilă, să vie cu ea la noi, ca să-l învățăm cum s-o citească și, după un an, doi, trei de catehizare (după tăria de cap), putem sta cu el de vorbă. Altfel, e greu.

Între Afredon și Mateiu Vlastare

– sau o apologie protestantă la adresa Sinodului –

Tipografia cărților bisericești s-a necinstit zilele acestea, scoțând de sub teasc broșurica unui oarecare fost călugăr, anume Ioachim Fuioagă, despre data Paștelor și Tradiție[1].

Se spune că broșura de mai sus ar fi chiar teza de licență a sus-numitului, prezentată de curând la Facultatea de Teologie. În acest caz, la necinstirea editurii se adaugă și necinstirea ce și-a făcut sieși comisiunea care a primit-o și care a acordat în baza ei un titlu autorului.

Căci broşura de mai sus nu e numai o ţesătură de sofisme grosolane, o pildă de lipsă totală de siguranţă în mânuirea argumentelor şi doctrinei, dar mai este, alături de un monument de rea-credinţă, şi o lipsă totală de evlavie şi de simţ al Ortodoxiei. Ba, mai mult, e chiar o insultă şi o batjocură a felului nostru de a simţi şi de a trăi bisericeşte.

Sub acest raport, broşura constituie de-a dreptul o „nelegiuire". De n-ar fi decât acest ultim aspect, publicarea unei astfel de insanităţi n-ar merita să ne oprească nici o clipă luarea-aminte. Tăcerea singură ar putea să mărturisească autorului dispreţul drepteicredinţe ofensate.

Cum însă autorul acestei nelegiuiri poate mâine-poimâine fi sfinţit preot – vrând să împiedicăm legarea unei noi pietre de sminteală de gâtul credincioşilor, luăm pana ca să demascăm nelegiuirea şi să strigăm impostorului: „În lături!".

Broşura este, după cum ne spune însuşi autorul, maimuţărind pe Augustin, rodul unei „revelaţii" personale.

S-a năzărit, deci, într-o zi omului nostru să ia pana şi să mâzgălească o apologie a tezei sinodale şi, fără să se-ntrebe dacă-l îndeamnă bunul Dumnezeu sau pocitura, şi-a muiat pana de gâscă în cerneală şi a scris.

Şi ce-a scris? Doamne fereşte... de coada urecheatului care mişcă printre rânduri. Autorul s-a deşteptat din nălucire, a deschis prima oară *Pidalionul*[2] şi a cetit. A cetit şi a înţeles. Ce a înţeles nu importă, dar ajunge că a înţeles.

Şi pentru că acest canon avea o *tâlcuire* şi pentru că tâlcuirea făcea trimiteri la *Aşezămintele Apostolice*, şi pentru că acestea consfinţeau un *uz*, autorul s-a năpustit asupra lor, doborând la pământ pe Vlastare – autorul tâlcuirei – ca pe un „sofist" netrebnic, scoţând din uz *Aşezămintele Apostolice* ca apocrife şi a decretat uzul bimilenar al Bisericii caduc.

Apoi, cu o cutezanţă care n-are drept măsură decât inconştienţa, spre a nu-şi da de gol înşelăciunea, se scurge-n laude făţarnice şi preamăriri ale Tradiţiei pe care-a necinstit-o în chipul de mai sus, proclamându-se ortodox adevărat, cu temenele către feţele bisericeşti care i-au patronat nelegiuirea.

Toată această pretinsă argumentare constituie însă o sofismă atât de grosolană, încât în faţa ei trebuie să ne întrebăm dacă e rea-credinţă sau prostie.

Într-adevăr, autorul începe prin a-şi acorda aceea ce e de demonstrat. El afirmă că sensul canonului e acel care-i convine şi apoi infirmă una după alta, ca necanonice, tâlcuirea *Aşezămintelor* şi Tradiţiei, care i se împotrivesc, atunci când, de fapt, *tocmai sensul acestui canon e în discuţie* şi pentru lămurirea lui stau: 1) tâlcuirea; 2) *Aşezămintele;* 3) Tradiţia bisericească. E aci o PETIŢIUNE DE PRINCIPII de neînlăturat.

Argumentarea nu ar sta în picioare decât dacă autorul ar şti de ALTUNDEVA sigur care e sensul adevărat al canonului pe care-l opune Tradiţiunii Bisericii: de pildă, dintr-o „revelaţie" a sa proprie asupra chestiunii.

Ce are însă de răspuns dreaptacredinţă faţă de o astfel de „revelaţie" personală, opusă patrimoniului întreg bisericesc?

1) Este *eretic* şi *nelegiuit* procedeul de a opune năzăreala ta personală Revelaţiei obşteşti, dată în paza Bisericii.

Preferând aceea ce ţi se pare ţie a fi adevăr la aceea ce ai primit a fi Adevăr, de la Biserică, te-ai şi scos din Biserică şi ai devenit eretic, de ai avea pentru tine tot consimţământul evidenţei tale personale.

Este, deci, eretic şi nelegal procedeul de *a opune înţelesul tău personal* al unui text – fie acest înţeles oricât de corect „ştiinţificeşte" – împotriva *înţelesului pe care i-l dă Tradiţia* vieţii bisericeşti, din care nu eşti decât parte.

Căci Tradiţia Bisericii este un izvor de cunoaştere reală şi *sigură*, mai presus de raţiunea individuală a mea sau a lui Fuioagă.

Înlăturând această „cunoaştere prin Biserică", adică tâlcuirea dată de Tradiţie unui text spre a-i da o tâlcuire mai potrivită cu ceea ce ştiu eu, îmi răpesc orice posibilitate de a mai şti ceva sigur despre aceasta.

Un text care-mi vine din Tradiţie – cum e canonul – *nu poate* fi desprins de întregul de viaţă în care a ajuns până la noi şi nici *despărţit de înţelesul tradiţional ce i s-a dat*, chiar dacă minţii mele îi este greu ca să-l priceapă.

Pretenţia de a înlătura tâlcuirea tradiţională a unui text pentru că eu îl pricep altfel – cum face Fuioagă – este un procedeu *protestant*, care duce la absurdităţi cum sunt, de pildă, acelea la care ajunge acest Fuioagă atunci când spune că *adevărurile* Sfântului Ioan Hrisostomul sunt adevărate într-o vreme şi false într-alta; sau atunci când, pentru motive scoase dintr-o cosmologie „modernă", afirmă că Sfinţii Părinţi de la Nicheea nu au putut avea în vedere un echinox gândit.

II) Este o *eroare gravă* încercarea *modernistă* de a voi să modifici adevărul absolut spre a-l *„pune în pas cu ştiinţa"*. Ea denotă că cei ce susţin acest lucru:

1) nu prea au de-a face cu ştiinţa şi nu prea ştiu bine ce e ea; le e însă cam frică, un fel de frică superstiţioasă, de un adevăr pe care-l ignoră;

2) au uitat ce e credinţa ortodoxă, de vreme ce le trebuie alte argumente ca să creadă, decât paza neclintită şi *cu dragoste* a ceea ce au primit.

Cu aceeaşi ignoranţă, deci, autorul nostru confundă adevărul religios cu cel ştiinţific şi acuză pe cincimaişti că, nevoind să ia în consideraţie ştiinţa, trădează pe Iisus Hristos, Adevărul.

Mă rog dumitale, care ştiinţă?

Cea care neagă existenţa lui Dumnezeu, Revelaţia, minunile, facerea, existenţa reală a lui Iisus Hristos, Învierea, caracterul de peste fire al Bisericii?

Să fim serioşi!

Biserica nu are a se potrivi ea adevărului ştiinţific. Căci *Ea* este „Stâlpul neclintit şi îndreptarul Adevărului"[3].

Oricine a gândit vreodată la ce este un adevăr ştiinţific şi ce este un adevăr bisericesc ştie acest lucru elementar, că adevărul ştiinţific e *relativ* şi *schimbător* de la o zi la alta; iar cel bisericesc e *neschimbat* şi *absolut*. Cum dar să se potrivească Adevărul absolut şi neschimbător după cel relativ şi schimbător de la o zi la alta? Şi, dacă potrivirea astronomică e schimbare, cum să lăsăm să se piardă de dragul ei, adevărul relativ al Paştelor, înfrăţirea tuturor creştinilor în preîntruchiparea Învierii vecinice, la o zi fixată în chip neschimbător în veac?

Aşadar, din două una:

1) sau Ioachim Fuioagă este un *sofist* care-și acordă gratuit ceea ce trebuia să demonstreze; sau

2) Ioachim Fuioagă este *eretic* și *protestant*, opunând o revelație proprie Sfintei Tradițiuni a Bisericii de Răsărit.

În amândouă cazurile nu trebuie ascultat – căci MINTE.

Încă o dată, sinodalii riscă, cu un așa *apologet*, să tragă peste „treizeci și unu".

Spre pacea religioasă

Ultimele știri în legătură cu agitația pe tema datei Paștilor indică, dacă nu o destindere, cel puțin o lămurire în mintea celor ce sunt chemați a lua o hotărâre. P. S. Vartolomeu, care contestă că ar fi personal redactorul vestitei pastorale a Sfântului Sinod, dar care, orice s-ar spune, nu e străin de această pastorală, recunoaște că au fost – dacă nu altceva – cel puțin grave defecte de procedură care au dus la această situație tulbure. Fapt e că rolul P. S. episcop de Râmnic a fost, atunci când greșeala se făcuse deja, să repare ce se mai putea repara.

O dată această situație recunoscută, lotul 31-martiștilor categorici suferă o gravă scădere de forțe, iar ortodocșii, o creștere de prestigiu și o mai largă libertate de acțiune. Ceea ce face ca o clarificare a stării de lucruri să fie mai degrabă posibilă.

De altfel, ultimele zile au adus două fapte caracteristice de cea mai mare însemnătate: audiența d-lui profesor Iorga la Î. P. S. Miron Cristea și consfătuirea de la Patriarhie între părintele patriarh și mitropolitul Bălan.

Cu acestea, dezbaterea problemei se îndreaptă în adevăr către factorii competenți în materie. Pentru că, oricât de ciudat s-ar părea, judecată în realitatea ei ultimă, rătăcirea sinodală, cu toate consecințele ei grave, cari merg până la distrugerea Bisericii și ruperea în două a națiunii românești, își are originea într-o ambiție caraghioasă și criminală: „De ce să merg eu după Gurie și nu Gurie după mine?".

Vasăzică, dogme, canoane, Tradiție, istorie, toate înseamnă nimic pe lângă imperioasa nevoie ca voința mitropolitului Neculai să se impună. Dar, te întrebi, ce drăcească influență s-a putut exercita asupra Sinodului sau asupra factorilor lui proeminenți pentru ca soluția 31-martistă să triumfe, cu toate că ea izbea Biserica și națiunea în față? Se povestesc, în adevăr, scene caracteristice, cu trageri de mâneca anteriului, cu amenințări spuse sugrumat, cu conciliabule alarmate în „sotto voce", lucruri care e bine să nu fie povestite fără o necesitate absolută. Dar cari sunt sigure. Și cari formează dosarul acestui proces, plin de multe și grele păcate.

E bine însă să-l ținem închis. Cu atât mai mult cu cât hotărârea părintelui patriarh de a interveni în calitatea sa de regent activ în această chestiune va duce cu siguranță la destindere.

E singura soluție. Singura soluție de fapt. Pentru că de drept nu mai e nici una. Noi am spus-o demult. Și demult am cerut această intervenție a Î. P. S. Miron. Ne-am mirat când am văzut prima hotărâre. Ne-a mirat pentru că știam părerea părintelui patriarh. Pe urmă, am înțeles. Vai, câte nu suntem noi în măsură să înțelegem! Nu ne-am alarmat pentru că ne dădeam seama de tulburarea care se va naște și pentru că știam că, în fața unor necesități majore, cum sunt liniștea țării, unitatea Bisericii și solidaritatea națională, nu există presiune destul de puternică. Și nu mai există îndreptățire. Așa că cel care stăruie în ambiție trebuie să cedeze sau să cadă.

Prevederile noastre nu au dat greș de îndată ce – d-l profesor Iorga a declarat-o – Î. P. S. Miron e convins că trebuie să intervină, și încă grabnic.

Asta era de urmărit, și am obținut-o. În ce ne privește, e o soluție pe care am oferit-o guvernului mai demult. Atunci am avut satisfacția să avem de partea noastră pe unul din cei mai luminați miniștri. Astăzi avem bucuria să vedem soluția pe drumul realizării.

Eu cunosc dosarul afacerii; și știu că o intervenție energică a părintelui patriarh nu se poate să nu aibă succesul dorit de toată lumea: pacea religioasă.

De aceea, când constatăm că toate semnele indică o hotărâre a Î. P. S. Miron de a interveni direct și activ, avem dreptul să credem că conflictul a intrat în faza dezlegării.

Nu guvernul, ci patriarhul!

Ultima știre care circulă este că părintele patriarh s-ar fi hotărât să intervină pe lângă guvern în sensul reconvocării Sinodului, pentru obținerea unei hotărâri ortodoxe în chestia Pascaliei.

Formal, chestiunea Pascaliei este de competența exclusivă a Sinodului; și, de îndată ce nici un chiriarh nu vrea să se hotărască a sesiza guvernul asupra ruperii unității dogmatice față de Biserica Răsăritului – pentru ca guvernul să poată conchide la călcarea Constituției –, d-l Maniu nu are justificarea formală pentru o intervenție, chiar dacă ar ști precis că mâne se aprinde țara.

În asemenea împrejurări, când chiriarhilor le lipsește curajul de a înlesni o intervenție legală a guvernului, căile obicinuite ale legii sunt închise. Și atunci, pentru a se evita desființarea Bisericii și tulburarea țării, trebuie să se recurgă la căile de fapt.

Calea de fapt însă – asta înseamnează un gest de autoritate asupra Sinodului, pentru a-l face să revină la simțul realităților. Iar, în speță, un gest de autoritate al puterii lumești. Evident că, pentru cazuri extraordinare, nu există procedură. De aceea modalitatea intervenției poate fi discutată.

Că o asemenea intervenție nu e numai necesară, ci și posibilă, se dovedește prin cazul împăratului Constantin cel Mare. Întrebarea e cine să intervină în cazul nostru în numele puterii lumești: guvernul sau Coroana?

Părerea noastră este că, în asemenea împrejurări delicate, intervenția guvernului – organ pur lumesc – nu ar fi tocmai potrivită. E vorba doară de un act de autoritate asupra puterii spirituale a Sinodului și pentru aceasta este mai indicată Coroana, în virtutea dublului ei caracter lumesc și mistic: „Prin grația lui Dumnezeu și prin voința națională". Nu?

În speță, situația este cu deosebire favorabilă unei asemenea intervenții; prerogativele Coroanei sunt astăzi exercitate de regență; iar în consiliu funcționează Î. P. S. Miron, patriarhul. El e persoana indicată a face cele de nevoie. Să ne înțelegem: nu în calitate de patriarh, în numele Bisericii al cărei șef ar fi (Î. P. S. Miron a încetat de a fi șeful Bisericii: o dată de fapt, prin acceptarea locului în regență, a doua oară, de drept, prin legea Lapedatu). Ci în calitatea lui de membru al Consiliului de Regență.

Părintele patriarh e dator să facă acești pași.

Pentru că este, pe de o parte, condus de dreptatea punctului de vedere ortodox, călcat în picioare de Sinod.

Și pentru că, pe de altă parte, e dator Bisericii o răscumpărare: anarhia canonică și dogmatică în Biserica noastră a început mai ales de când Î. P. S. Miron a părăsit Patriarhia pentru Regență. Este o elementară datorie să-i facă azi binele pe care i-l poate face.

Metoda amânării

Încă nu a căzut nici o hotărâre nouă, care să aducă puțină pace în sufletele credincioșilor. Am impresia că grava problemă a datei Paștelor se tratează în Biserica noastră după aceeași mizerabilă, dizolvantă metodă a amânării.

Iată, suntem în duminica Lăsatului de sec. „Nu se va întâmpla nimic". Aceeași atitudine pe care liberalii au întrebuințat-o constant la 18 martie, la 5 mai, față de fierberea țării doritoare de intrarea în lege – o întrebuințează astăzi Biserica față de credincioși. Analogia nu e însă deloc încurajatoare; pentru că a fost o dată în fața căreia a trebuit să plece chiar Vintilă Brătianu: 1 decembrie.

Eu presupun însă că nu se va întâmpla nimic; nimic la 18 martie, nimic la 31 martie, nimic la 5 mai. Liniște va domni în țară. Guvernul își va fi împlinit datoria – care, înainte de orice, e păstrarea liniștei. Ei, și? Bucurie mare, nu?

Voi observa mai întâi că nu guvernul va fi păstrat liniștea. Ci liniște va fi fost – de la sine. Dar liniștea morții, căci de pe urma acestei dureroase întâmplări cel puțin două mari realități vor fi fost atinse de moarte: Biserica românească și sufletul românesc. Și va fi ca un fel de fatalitate grea, care se va cobori asupra regimului: sub guvernul care a fost cel mai puternic cerut de sufletul rasei noastre, dorită după o primăvară spirituală, sufletul nostru va fi primit cea mai grozavă lovitură.

Înalții noștri chiriarhi amână. Părintele patriarh, singurul în măsură de a interveni energic și eficace, și poate cel mai răspunzător pentru anarhia de azi a

vieţii noastre bisericeşti, se informează şi aşteaptă. Aşteaptă cu toţii... să treacă hopul.

Să nu ne înşelăm singuri. Dacă un hop e de trecut şi dacă un hop va fi trecut, singurul care îl va trece va fi guvernul. Nu Biserica – şi, mai ales, nu chiriarhii. Vedeţi, şi noi aşteptăm. Şi dorim să fie pace. Pentru ca să se împlinească sfărâmarea Bisericii şi înfruntarea sufletului naţional; şi pentru ca cu atât mai grele să fie răspunderile. Dacă astăzi s-ar reveni asupra datei de 31 martie, poate că, în bucuria reînfrăţirii şi a reintrării în Ortodoxie, am fi aplecaţi să uităm pe toţi vinovaţii acestei dureroase încordări. Aşa însă, în faţa dezastrului, care nu poate întârzia, nu va mai putea fi nimeni cruţat. Nimeni.

Înalţii chiriarhi nu trebuie să uite că, dacă nu suntem protestanţi şi nu putem apela la tribunalul lui Dumnezeu, suntem pravoslavnici şi ne putem, deci, întoarce către toţi patriarhii Răsăritului.

După cum e bine să-şi aducă aminte că păcatele noastre omeneşti numai atât timp pot fi tolerate cât nu aduc atingere celor sfinte.

Aşteptăm, deci, şi noi, cum aşteaptă dânşii. Rămâne să se vadă care cu mai mult temei.

Răspuns unui preot ardelean

Un „preot ortodox din Transilvania" îmi scrie o mâhnire a lui. Nu face nici un fel de politică de partid (ca şi noi); crede însă în puterile creatoare pe cari le aruncă în cumpăna vieţii publice Partidul Naţional-Ţărănesc (ca şi noi). E cetitor zilnic al ziarului nostru, dar, iată, nu e de acord cu punctul nostru de vedere în chestiunea Paştelor: „de când aţi început această campanie, sunt adânc întristat; e ca şi când s-ar fi făcut un gol în sufletul meu (...); se-ntunecă lumea parcă înaintea mea şi nu mai pot ceti (...). Nu mai scrieţi pe chestia Paştelor, căci altfel veţi vedea cum sufletul intelectualului ardelean se va întoarce de la «Cuvântul», atât de preţuit şi iubit. Deci, vă rog (...), rămâneţi ceea ce aţi fost. Nu ne răpiţi «Cuvântul» şi nu vă înstrăinaţi de noi".

Cinstite părinte, tonul cald şi sincer al rândurilor acestora nu pot rămâne fără un răspuns cinstit. Nu scriem pentru noi, doară, ci pentru cetitori; şi acestor cetitori cari ne-au sprijinit cu încrederea lor, cu cari suntem înfrăţiţi în aceleaşi nădejdi, le suntem oricând datori o lămurire, pentru că suntem răspunzători în faţa conştiinţei lor.

Lămurirea noastră, iat-o. Crezi că, dacă vom continua această campanie, ne vom înstrăina pe intelectualii ardeleni. Nu vreau să o ascund, intelectualii ardeleni ne sunt cu deosebire scumpi. Cea mai caldă primire, cel mai statornic sprijin, cea mai largă înţelegere, foaia noastră la ardeleni le-a găsit. Ne legau aceeaşi sensibilitate la orice încercare de a se purifica viaţa publică, aceeaşi nevoie de aer, aceeaşi necesitate de a ridica cotidianul în sfera unei vitejii hotărâte, dar senine. „Cuvântul" nu ar fi putut exista în vechea ţară din 1916. Unirea cu Ar-

dealul a făcut cu putință apariția și dăinuirea lui. Eventualitatea pierderii simpatiilor ardelene ne impresionează, deci, mai mult decât s-ar crede.

Putem renunța noi însă la campania pe data Paștelor?

Nu. Ardelenii ne-au înțeles și ne-au iubit, pentru că din primul moment au știut că noi credem în scrisul nostru și că, pentru mărturisirea credinței noastre, înfruntăm orice; milenarul eroism ardelean, puterea lor de a înfrunta martiriul, care se simțea solidar cu vitejia noastră neînfricată în afirmarea unei credințe mântuitoare.

Crezi, părinte, că ceea ce scriem noi despre Paște nu ne stă aproape de suflet și că putem să ne sustragem obligației de conștiință de a lupta pentru această cauză? Ne bănuiești interesați personal? Spune-o. Iar dacă nu, iată situația: ardelenii ne-au iubit pentru că am luptat și luptăm vitejește pentru credințele noastre. Dar atunci, ne poate părăsi Ardealul pentru că nu putem renunța la această credință?

Ar fi contradictoriu; și prea puțin ardelenesc.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)

„Deci, pe cel care vine și vă învață toate cele ce s-au spus până aci, primiți-l. Iar dacă învățătorul însuși s-a abătut de la ele și învață altă învățătură vătămătoare, să nu-l ascultați!"
(*Învățătura celor doisprezece Apostoli*, cap. IX, v. 1)

„Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în față, încât o va înghiți.
De aceea trebuie să fugim de păstorii aducători de pieire."
(*Așezămintele Apostolilor*, cartea II, cap. 19)

„Chiar dacă noi înșine sau înger din cer va binevesti, peste ceea ce am binevestit vouă, anatema să fie!"
(*[Epistola] Sf. Pavel către galateni*, cap. I, v. 8)

În prima parte a *Ultimei lămuriri în privința datei Sf[intelor] Paști* a P. S. Vartolomeu[1], publicată aci, alaltăieri, am fost acuzați de a fi „subiectivizat" problema, „trecând-o mai mult prin ochii noștri proprii", și răpindu-i astfel înțelesul deplin.

În ceea ce privește plinătatea lămuririi, cetitorii singuri și-au putut da seama dacă și în ce măsură problema a fost sau nu înfățișată pe toate laturile ei.

Pentru a se curma însă orice discuție posibilă asupra presupusului nostru „subiectivism", repetăm aceea ce am mărturisit fără încetare în toate articolele publicate până astăzi și anume: nu are în această discuție nici o greutate „biata părere a minții noastre omenești", ci, singură, „mărturia dreptei credințe de pretutindeni și de oricând, așa cum dogmele, canoanele și Predania Bisericii Ortodoxe ne învață", așa cum însuși Sf[ântul] Sinod al Bisericii noastre ne-a învățat

până acum, așa cum *însuși P. S. Vartolomeu* ne-a învățat (învățătură pe care o vom arăta în întregime, la locul potrivit).

La temelia împotrivirii noastre nu a stat, de la cel dintâi articol, decât această Învățătură a Bisericii însăși – mărturisită de noi – și nesocotită prin hotărârea Sinodului românesc, în chestiunea sărbătoririi Sf[intelor] Paști în anul 1929.

Cum, la temelia tezei potrivnice, stă o evidență intimă și personală... de ordin „științific" a unora dintre episcopi – după cum o mărturisesc ei înșiși, direct și prin interpuși – învinuirea de „subiectivism" tocmai acestora li se cuvine.

Ad. I și II. La întrebarea dacă se cuvine și mirenilor să formuleze cu drepturi legitime o părere în această chestiune, în opunere cu Sf[ântul] Sinod, P. S. Vartolomeu răspunde negativ, invocând mărturia *Canonului 64 al Sinodului al VI-lea Ecumenic* și deosebind o *Biserică învățătoare* de o *Biserică ascultătoare*, prima având în sarcina ei predarea Adevărului bisericesc, a doua, primirea și păstrarea acestuia.

Deosebirea pe care P. S. Vartolomeu caută s-o desprindă din canon – cu toate că tâlcuirea din *Pidalion* nu prea îndreptățea aceasta, căci tâlcuirea glăsuiește: „De va fi însă vreun mirean iscusit și cu chip cucernic, nu se oprește a răspunde și a învăța, îndeosebi pe cei ce-l întreabă, precum zice *Zonara*, în tâlcuirea cap[itolului] 32 al Cărții a VIII-a din *Apostoliceștile așezăminte*" (acolo unde comentează pasagiul *„toți vor fi învățați de Dumnezeu"* din *Ioan* 6, 45; *Isaia* 14, 13) – pune o problemă de o deosebită însemnătate, pe care însă nu o putem cerceta cu acest prilej. Ajunge să spunem de data aceasta că nu toți dogmatiștii ortodocși primesc teoria *catolică* a darului de a învăța, pe care și-o însușește P. S. Vartolomeu, împotriva noastră, atunci când deosebește, cu propriii termeni, trei daruri *deosebite* „pe care ierarhii le posedă și le aplică mirenilor, preoților și diaconilor subalterni"; și anume: 1) *sacerdotium*, 2) *ministerium* și 3) *magisterium*[2] (tot e bine că măcar ordinea lor e inversată față de catolici; ceea ce nu e fără semnificație, după cum o vom arăta la timp). Așa, de pildă, filosoful rus, pr. *Serghei Bulgakov*, profesor de dogmatică la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Paris, ca și toți elevii din școala marelui pravoslavnic *Homiakov*, susțin asupra acestui punct o teorie deosebită de cea juridică curentă.

Să admitem însă că afirmațiile P. S. Vartolomeu asupra acestui punct sunt perfect întemeiate.

Nici în acest caz, argumentarea Prea Sfințitului nu e valabilă când este îndreptată împotriva noastră.

Să lămurim.

Nicăieri, în cursul discuției, noi nu am înfățișat un punct de vedere propriu și nu am avut pretenția de a ne institui noi înșine învățători în această chestiune, ci numai *am mărturisit aceea ce ni s-a predat* în deosebite rânduri, de toți marii noștri bisericești și aceea ce astăzi *mărturisesc toate Bisericile Ortodoxe de sub soare*.

Are mireanul acest drept de mărturisire? Poate el opune chiar unui Sinod *rătăcit* mărturisirea neclintită a ceea ce a primit?

Nu numai mărturiile din fruntea acestui articol arată cu prisosință acest drept, dar însuși P. S. Vartolomeu îl recunoaște pe față sub punctul al doilea din articolul pomenit.

Rămâne, deci, neîndoielnic dreptul mireanului de a stărui în păstrarea neclintită a comorii bisericești ce a primit, chiar atunci când „îngerii din cer" i-ar cere să se lepede de dânsa.

E în această păstrare neștirbită și cu dragoste de către popor a ceea ce a primit piatra de granit de care s-au zdrobit, se zdrobesc și se vor zdrobi, în veac, toate încercările de abatere de la Ortodoxie.

Invariabilitatea aceasta a Predaniei bisericești, care leagă și pe episcopi, după cum zice *Berdnikov:* „Episcopii fiind obligați să predice cuvântul lui Dumnezeu în conformitate cu Tradiția bisericească" (*Curs de Drept bisericesc*, trad. rom. Silvestru Bălănescu, episcopul Hușilor, București, 1892) este cheia de boltă a Ortodoxiei. Ea constituie cea mai puternică pavăză de apărare a ei față de iscusința de gând din dreapta și din stânga. Ea a fost recunoscută și de *Scrisoarea Patriarhilor răsăriteni*[3], care, vorbind despre infailibilitatea în materie de învățătură, zice: „*Iar nestricarea dogmei și curăția rânduielii nu sunt date în pază unei ierarhii oarecare, ci în paza întregului cler și popor bisericesc, strâns unit în dragoste reciprocă [și] care este, cu alt nume, însuși Trupul Domnului Hristos, Biserica credincioșilor*".

Cât privește amenințarea cu afurisenia pe 40 de zile, Sinodul nu ne poate zvârli o asemenea anatemă, căci ar afurisi implicat toate celelalte Biserici Ortodoxe deopotrivă, cu care am păstrat neschimbată aceeași Predanie; și aceasta ar însemna proclamarea oficială drept schismatică a Bisericii românești.

Să lămurim.

Toate Bisericile fiind legate prin *unitatea de săvârșire a lucrării duhovnicești*, anatema unei Biserici atrage după sine anatema tuturor celorlalte Biserici particulare. În cazul nostru însă, nici una din Biserici n-ar putea respecta anatema, fiindcă ar însemna să se afurisească singură – întrucât păzește aceeași Predanie, neschimbată. Anatema Bisericii românești ar vădi, deci, tuturor *inexistența unității de lucrare duhovnicească între ea și celelalte Biserici Ortodoxe*, care constituie, mai presus de orice, *ecumenicitatea*.

Astfel, Biserica românească, în prezent, *virtualmente* schismatică, ar deveni schismatică *în chip manifest* și categoric.

De fapt, dacă învățătura pe care o mărturisim e falsă, Sinodul n-are decât să afurisească. Am cerut-o și o repetăm, conștienți că faptul n-ar putea aduce decât limpezirea lucrurilor.

Suntem însă siguri că nu o va face, pentru că nu mai are dreptul să o facă. Făcând-o, *se scoate pe sine*, fățiș, din ecumenicitate – cum am arătat, iar noi rămânem pravoslavnici, în Biserica părinților noștri.

P. S. Vartolomeu pune însă dreptului nostru de a ne apăra dreaptacredință o condiție *de procedură:* ar fi trebuit să ne adresăm întâi Sinodului local și apoi celui ecumenic.

Lucrul acesta l-am făcut. 1) Într-o primă serie de articole ne-am adresat, supuși, Sfântului Sinod, implorându-l să revină la dreaptacredință. Am așteptat și așteptăm încă o revenire care, singură, ne-ar bucura deplin. 2) Cum a întârziat, ne-am adresat întregii Biserici românești – cler și norod laolaltă – în paza căreia e dată păstrarea neștirbită a rânduielii, arătându-i nelegiuirea pregătită pentru noi toți. 3) Cum Sinod general nu se poate aduna la vreme, vom pârî deci Sinodul românesc tuturor Patriarhiilor răsăritene. Până la îndreptățirea noastră, trebuie oare să ne supunem nelegiuirii așa cum cere P. S. Vartolomeu? Ferească Dumnezeu! Căci, având în vedere că Predania veche este cu noi, vom rămâne neschimbați în vechea rânduială.

Cât despre afirmarea *caracterului pur științific* al chestiunii calendarului și Pascaliei, ea cuprinde o enormitate și o serie de contradicții prea mari, spre a nu ne obliga să revenim asupră-i într-un articol special, îndată ce toată întâmpinarea P. S. Vartolomeu va vedea lumina tiparului.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (II)

Prea Sfințitul Vartolomeu afirmă: „*Prin patrimoniul bisericesc al mirenilor* (pe care au dreptul să și-l apere chiar față de ierarhii și de Sinodul lor, când aceștia l-ar atinge cumva în mod impios, n. r.) nu se înțelege calitatea și nici măcar felul de așezare în el a Sfintelor Paști, ci numai *Sfânta Scriptură* și *dogmele*, și *preceptele morale*, și *Sfintele taine* desprinse din ele, cum și *ritualul întreg și toate practicile Bisericii așezate peste creștinism de cele șapte Sinoade Ecumenice și de practica tradițională a întregii Biserici*". Și, mai departe: „Calendarul *bisericesc* nu este un element religios, ci *numai științific* (...) Biserica n-a făcut cu el decât să-i *înșurubeze* în lunile și zilele lui săptămânale sfinții și sărbătorile ei fixe și mobile (...). Calendarul, totuși, nu se poate cu nici un preț sfinți și el prin contactul acesta, după cum nici sacul în care se duce aur nu se poate preface în aur, ci rămâne de-a pururea de câlți". Și încheie: „*Prin urmare, nefiind de natură religioasă, adică nefăcând parte din patrimoniul credinței pe care poporul și l-a însușit din înseși învățăturile ierarhilor și ale clerului lui, calendarul nu poate fi considerat sfânt și poporul nu este îndreptățit să se plângă că prin îndreptarea lui s-ar atinge ceva din patrimoniul său religios*" (sublinierile sunt ale noastre, n. r.).

Cu vrerea Prea Sfințitului Vartolomeu trecem peste teoria „înșurubării" și peste comparația cu „de-a pururea câlții": e în interesul P. S. sale.

Asupra naturii *calendarului bisericesc* și a *Pascaliei* răspundem:

A. Dacă într-adevăr problema nu aparține „patrimoniului nostru bisericesc", ci este o problemă „numai științifică", atunci nu Sinodul are căderea să se pronunțe. În asemenea materie nu recunoaștem altă autoritate decât *competența* și alt instrument de convingere decât *argumentul*. Și între noi, mirenii, sunt oa-

meni cu studii de matematici și cu brevete în mecanica cerească. În tot cazul, suntem mai pregătiți decât membrii Sinodului. Și atunci, știut fiind că mireanul nu datorează ascultare episcopilor decât în chestiunile *bisericești*, amenințarea cu afurisania prevăzută de *Canonul 64*, Sinodul al VI-lea Ec[umenic] apare deplasată.

B. Noi pretindem însă că problema Pascaliei și „calendarul bisericesc" sunt o problemă bisericească și că elementele lor aparțin „patrimoniului bisericesc", pe care mirenii au *dreptul* și *datoria* să-l apere împotriva oricărei pofte de schimbare.

Și iată de ce.

„Înșurubând" calendarului „păgân" sărbătorile noastre și fixe și mobile, pentru noi, creștinii, *„calendar bisericesc"* înseamnă o înlănțuire de sărbători – ca să fim în tonul P. S. Vartolomeu: un șirag de perle, de mărimi diferite, fiecare perlă fiind așezată într-un anumit loc, pentru anumite considerațiuni, tradiția bisericească de până astăzi sfințind această ordine nezdruncinată. Și dacă P. S. Vartolomeu crede că șnurul pe care aceste perle sunt înșirate, rămânând „de-a pururi de câlți", unii episcopi se pot oricând juca cu el, fie! Nu le stricăm joaca. Un lucru le cerem: respectați ordinea, nu vă atingeți de consecuția sfințită a sărbătorilor, așa cum a păstrat-o tradiția Bisericii Ortodoxe, fiindcă atunci vă atingeți de *„patrimoniul nostru bisericesc"* (în care P. S. Vartolomeu socotește: „ritualul întreg și toate practicele bisericești, așezate peste creștinism de cele șapte Sinoade Ecumenice și de *practica tradițională a întregii Biserici"*) și nu o îngăduim nimănui.

În concluzie:

Prea Sfințiților, liberi sunteți să adoptați orice sistem de calculare a vremii: păgân, creștin, științific sau nu; al lui Kosigene, Aximene, Lilio, Coculescu[1], Chiricescu ori Ghenadie Niculescu – Paștile cele sfințite însă, Paștile cele mari, Paștile Domnului *trebuie să se serbeze* așa fel, încât să fie respectată *Tradiția* Bisericii Ortodoxe de pretutindenea, care cere ca:

1) să nu se serbeze o dată cu Paștile evreilor;
2) să se serbeze *după* Paștele evreilor;
3) să se serbeze totdeauna în zi de duminică;
4) să se serbeze de către toți creștinii ortodocși deodată.

Ad. III...

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (III)

În ceea ce privește aspectul științific al chestiunii, părerea P. S. Vartolomeu se poate rezuma în următorul pasagiu:

„Calendarul acesta și Pascalia din el au fost introduse, cum văzurăm, în toată creștinătatea, atât din Răsărit, cât și din Apus, de către Părinții de la Niceea, care l-au lăsat apoi moștenire ca unealtă de timp întregii creștinătăți de pe pământ

L-au lăsat, însă cum? Nici mai mult, nici mai puţin decât ca pe o *fotografie* omenească a eternului şi desăvârşitului *calendar al naturii*.

Modelul calendarului iulian, ca şi al tuturor calendarelor lucrate de savanţii noştri de pe pământ este cel al naturii, pe care l-a construit tot acelaşi creator al Universului văzut şi nevăzut, care l-a creat şi pe om. Iar calendarul acesta al naturii este cel pe care-l întocmeşte pământul, prin rotaţiile lui anuale în jurul Soarelui, din cele patru anotimpuri şi 365 de zile, 5 ore, 48′, 45″ şi 98‴.

Ca făptură a lui Dumnezeu pentru măsura timpului, numai calendarul acesta al naturii este *cel mai desăvârşit, ca socoteală matematică şi mai precizat şi mai complet, ca unealtă de măsură atât a zilelor cât şi a lunilor, cât şi, în fine, a anilor şi a veacurilor infinite.*"

Acest pasagiu cuprinde o dublă absurditate:

1) ideea unui „calendar al naturii" al cărui autor ar fi însuşi Tatăl ceresc;

2) ideea după care calendarul îndreptat e o „fotografie" a acestui calendar ceresc.

Lăsăm la o parte incongruenţele de detaliu, privitoare la „fotografierea" raporturilor abstracte de măsură, care nu au nici un alt rost decât să ascundă în dosul unei imagini un echivoc sau o imposibilitate de înţelegere a preopinentului.

1) Noţiunea de „calendar al naturii" este o noţiune fără sens. Calendarul astronomic este un instrument tehnic, o unealtă a omului, întemeiată pe un sistem de măsură a timpului, dedus din mişcarea relativă a astrelor şi, ca atare, el este un produs al minţii omeneşti, o convenţie.

E adevărat că acest calendar, ca orişice unealtă de măsură, nu este în totul convenţional. El se orientează după o realitate, asupra căreia inteligenţa omenească are priză prin funcţiunea sensibilităţii.

Discuţiunea purtată în filosofie, între anii 1890–1907, între savanţii Henri Poincaré, Edmond Le Roy, Russell şi Tannery, asupra a ceea ce este convenţional şi a ceea ce este de real în numărătoare a stabilit în chip lămurit acest lucru.

În cazul special al calendarului, criteriul de calculare este o convenţie, dar o *convenţie* întemeiată pe *mişcarea astrelor*.

Aceea ce se presupune că se întâmplă în natură sunt mişcările relative ale astrelor, care însă nu constituie, propriu-zis, un „calendar". Aceste mişcări presupuse sunt – ierte-ni-se obligaţia în care suntem, de a reaminti asemenea lucruri elementare:

1) durata de rotaţie a pământului în jurul axei sale, care ne dă ziua şi noaptea;

2) mişcarea de revoluţie a pământului în jurul soarelui, care ne dă anul astronomic, combinată cu mişcarea de oscilare a axei pământului pe eliptică, care ne dă echinocţiile;

3) mişcarea lunii, care ne dă lunile din an.

Împărţind timpul de rotaţie a pământului în jurul axei sale în 24 de părţi egale, în chip *convenţional*, avem *ora*.

Împărţind acelaşi timp în 1440 sau ora în 60 (ceea ce este tot una), avem minute; şi împărţind şi pe aceasta în 60 avem secunda, într-un sistem de măsurătoare pur convenţional.

Acest sistem de măsurătoare a zilelor nu este însă perfect. El *nu corespunde cu ziua și cu noaptea reală*, care e aci mai *scurtă*, aci mai *lungă* de 12 ore, pentru aceeași regiune, în cursul unui an, lungimea zilei oscilând ritmic, în jurul duratei de 12 ore, pe care însă nu o împlinește decât în două momente ale anului, la echinocții.

De aci, nevoia pentru a uniformiza posibilitatea de numărătoare a zilelor, de a construi un sistem de măsură, care să ia în considerație *toate acele patru mișcări presupuse mai sus*.

Lăsăm la o parte faptul că mișcările de care s-a vorbit mai sus nu sunt *fapte reale*, constatabile prin simțuri, ci *ipoteze interpretative* ale faptelor reale, făcute cu unicul scop de a pune oarecare coerență logică între fapte, ipoteze posibile și probabile, însă, metafizicește, discutabile. Fapte reale, dacă prin fapt real înțelegem aceea ce e controlat prin *simțuri* – cum vor adversarii noștri, sunt:

1) mișcarea așa-zisă aparentă a Soarelui în jurul Pământului, peste orizont;

2) mișcarea și fazele lunii de pe cer;

3) lungimea și scurtarea ritmică a zilelor și nopților în cursul unei perioade de timp pe care în chip convențional o alegem.

Ce avem însă de observat cu acestea?

1) Un sistem de măsură întemeiat pe aceste mișcări presupuse, deși pornește în chip indubitabil de la *fapte*, nu este *nici etern, nici perfect*, pentru că, chiar dacă am presupune ipotezele pe care se sprijină că sunt perfect îndreptățite, măcar pentru practica de toate zilele a oamenilor: a) nici măsurătoarea acestor mișcări nu poate fi făcută în chip absolut exact; și b) nici siguranța perseverenței acestei mișcări nu o putem avea, decât datorită *unui postulat pozitivist* al „permanenței" fenomenelor date în experiența sensibilă.

Aceasta nu este însă decât un artificiu al minții, pentru că aceea ce garantează savantului invariabilitatea experienței nu este experiența reală a simțurilor, care mai curând dovedesc contrariul, ci o greutate în care se află de a gândi, atunci când se așază în alt punct de vedere.

Dacă este, deci, să ținem la fapte, atunci trebuie să spunem că un calendar astronomic nu poate fi niciodată perfect: a) *pentru că [realitatea nu] e perfectă* – datorită lipsei noastre de mijloace; b) pentru că *realitatea măsurată este ea însăși schimbătoare*.

În cazul calendarului, imposibilitatea măsurătorii exacte vine de acolo că timpul de revoluție a Pământului în jurul Soarelui este *incomensurabil cu timpul de rotație a Pământului în jurul axei sale*, adică, nu există *nici o unitate de măsură cu care să putem măsura exact* și ziua și anul, deodată, adică, [una] care să satisfacă tocmai condiția ce se cere să fie împlinită de calendar.

Teoretic, o asemenea măsură nu e realizabilă decât la infinit, practic, trebuie să ne mulțumim cu… aproximație.

2) Dar nu numai atât, înseși mișcările de rotație și revoluție, pe care, pentru necesitatea calculului, le socotim *constante*, *sunt supuse încetinirii. Împuținarea vitezei are loc extrem de încet, așa că, din punct de vedere convențional, poate fi neglijată, îndeajuns însă pentru ca, metafizicește, adică în realitate, să*

infirme concluzia celor ce pretind aidomarea măsurilor noastre a mişcărilor cu înseşi mişcările cereşti ale astrelor.

E adevărat că mişcarea astrelor a fost rânduită de Dumnezeu; e, de asemenea, adevărat că puterea de cunoaştere ne este dată tot de la Dumnezeu; dar între rânduirea lui Dumnezeu şi măsurătoarea astronomilor *se interpune păcatul.*

Consecinţele păcatului, pentru inteligenţa noastră, sunt: păcatul sparge unitatea totală de apercepţie a cunoştinţei omeneşti, deosebind-o în: a) *raţiune discursivă* şi b) *sensibilitate intuitivă*. Cea din urmă înţepenind cu neputinţă de a se fixa direct asupra unei realităţi, care necontenit îi scapă şi pentru prinderea căreia e obligat: a) să regreseze în infinit; b) să se oprească arbitrar în ipoteză; sau c) să cadă în dialelă (cercul viţios al sofiştilor).

Astfel, *exigenţa esenţialmente realistă a oricărei cunoştinţe este împiedicată în împlinirea ei, prin păcat.*

Priza asupra realului nu mai este, în cazul inteligenţei ştiinţifice, decât o *ţintă* către care neîncetat se străduieşte să ajungă, dar pe care nu o poate atinge decât *plinătatea cunoştinţei de har a vieţii mistice*. E adevărat că botezul restabileşte pe om în starea de har, el însă nu şterge de la început toate slăbiciunile firii omeneşti, dobândite prin păcatul originar.

Ca atare, tot ce este produsul minţii omeneşti, fie el oricât de coerent logiceşte, nu este scutit de spărtura de care am pomenit mai sus şi care îl face:

1) sau să fie o „construcţie a minţii"; sau

2) dacă vrea să poarte asupra realităţii, să fie nedesăvârşit şi supus schimbării.

Faţă de această situaţie a cunoaşterii ştiinţifice, *situaţia calendarului bisericesc este hotărât deosebită*. Ea se întemeiază pe un *canon* şi pe *Predanie*, pe care Biserica le socoteşte ca pe nişte cuvinte fără greş ale Domnului Hristos, despre care ştim că: „cerul şi pământul vor trece (cu calendar astronomic cu tot) însă cuvântul Domnului (împreună cu cei ce-l păzesc) rămâne în veac"[1].

Referindu-se la rectificarea făcută (o dată pentru totdeauna) de Sinodul de la Niceea, calendarului iulian, înainte de a-l adopta ca sistem de măsurare a vremii, P. S. Vartolomeu afirmă: „Prin procedeul acesta al lor, Părinţii de la Niceea au scutit Biserica universală de a-şi mai căuta vreun alt calendar bisericesc în afară de cel introdus de ei; dar i-au indicat în *grija* şi *datoria* de a-l verifica continuu cu calendarul naturii".

Întrebăm pe Prea Sfinţitul: cu ce poate dovedi această indicaţie a *grijii* şi a *datoriei* de a verifica continuu calendarul bisericesc cu calendarul naturii? Cum îşi explică Prea Sfinţia sa dezertarea de la această grijă şi datorie a soboarelor ecumenice ori locale, de la Niceea şi până la sinodul românesc? Să nu fi observat nimeni că echinocţiul *ideal* nu mai corespunde celui *real?* Să nu fi observat această pogorâre a isimeriei?

Ei bine, au observat-o sfinţii, dar *n-au vrut* să ia măsuri, fiindcă nu era nevoie.

Iată ce spune tâlcuirea la *Canonul 7 Apostolic* din *Pidalion:* „Că şi soboarele cele de toată lumea, care s-au făcut după cel dintâi, şi ceilalţi Părinţi vedeau cu adevărat şi ei, ca nişte înţelepţi ce erau, că mult s-a pogorât Isimeria. Dar însă

n-au voit a o strămuta din 21 martie, unde o au găsit Soborul I, cinstind mai mult pre învoirea şi unirea Bisericii, decât preamărunţimea Isimeriei".

Iată care a fost *grija* lor. Iată cum şi-au înţeles ei *datoria*.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (IV)

Ad IV. A patra întrebare pe care şi-o pune P. S. Vartolomeu în „ultima lămurire" este: „*Dacă îndreptarea calendarului de la 1924 aduce cu sine în MOD FATAL şi îndreptarea datei Sfintelor Paşte*.

Desigur că *da*; pentru că şi Sfintele Paşte, cu întreaga Pascalie care se ţine de el *sunt legate tot de calendarul naturii*, ca şi întregul nostru calendar bisericesc. Dar numai ca lună şi ca duminică. Ca dată însă, la care Sfintele Paşte trebuia să se serbeze anual, ei s-au condus de două fenomene reale ale calendarului naturii: *echinocţiul şi prima lună plină*".

Pentru care motive? Prea Sfinţitul crede că: „*Ei* (Sfinţii Părinţi, n. r.) *au urmărit ca Sfintele Paşte creştinesc să nu fie condiţionat, ca dată, de cel evreiesc (...). Singura preocupare a Părinţilor de la Niceea a fost ca creştinii să nu-şi prăznuiască Paştele lor în aceeaşi zi cu al evreilor, nici în felul creştinilor quarto-decimani sau proto-paschi*".

Nu suntem, vezi bine, de aceeaşi părere. Noi am rămas la părerea pe care P. S. Vartolomeu o avea asupra acestei chestiuni în anul 1923, şi anume: *sărbătorirea Paştelor evreieşti trebuie neapărat, întotdeauna, să aibă loc înainte de sărbătorirea Paştelor creştineşti*. Iată ce scria P. S. Vartolomeu în 1923, în calitate de raportor al chestiunii:

„... Cum se va lăsa deoparte consideraţia din *Învăţătura Sfinţilor Apostoli*, cartea a V-a, capitolul al VII-lea, după care Paştele evreieşti, nefiind decât o umbră şi un simbol premergător al Paştilor creştineşti, va trebui, ca atare, să se serbeze *totdeauna mai înainte de el*, întrucât melul pascal al evreilor nu e decât simbolul premergător al Mielului Hristos, cel prezis de profeţi?" (vezi: „Biserica Ortodoxă Română", s. II, anul 42, no. 1 (514), p. 33–35, pe 1924); raport aprobat de Sfântul Sinod de atunci (cu oamenii de acum).

P. S. Vartolomeu arată toate necazurile ce ar decurge din rămânerea *la stil nou cu sărbătorile fixe şi la stil vechi cu Pascalia*. Între altele, ne pune înainte perspectivele serbării, în anul 9943, a Sfintelor Paşti la 29 iunie, adică la Sfinţii Apostoli, iar la anul 31070, ar fi ajuns chiar la 25 decembrie, adică chiar în ziua de Naşterea Domnului.

După vechiul nostru „calendar bisericesc", aceasta însă nu s-ar putea întâmpla, în veac. Care trebuie să fie acum grija Bisericii? Să renunţe la reforma calendarului sau la *Pascalia ortodoxă?* Altă ieşire nu există. Renunţând la prima, *dogmele, canoanele, Tradiţia Bisericii* (ce formează patrimoniul bisericesc) nu sunt întru nimic lovite.

Renunțând la Pascalie, acest tezaur e călcat în picioare. Care considerațiuni trebuie să primeze într-o decizie sinodală? Să răspundă P. S. Vartolomeu. Principiul primatului erorii, al persistenței în greșeală, din ambiție pur omenească? E drăcesc!

În finalul *Ultimei lămuriri* izbutește, în sfârșit, P. S. Vartolomeu să rezume în formă plastică tot spiritul argumentării P. S. Sale în chestiunea Pascaliei: aduce, în mod formal și categoric, o nemaiauzită insultă Sfinților Părinți și întregii creștinătăți ortodoxe, de la Niceea și până la noi. Cumplita ușurință pe care o subliniem în ceea ce urmează ne dă cheia întregii explicații a rătăcirii sinodale: lipsa de contact cu duhul Ortodoxiei și, deci, incapacitatea de înțelegere a ei – ca să fim sinceri: necredința, masiva necredință episcopală.

P. S. Vartolomeu a putut afirma cu seninătate că Sfintele Canoane și Sfinții Părinți au fost călcători de canoane – și încă, dintre cele mai categorice.

Ascultați-l: „De altfel, nu este singurul caz când Biserica creștină Ortodoxă a nesocotit în totalitatea ei Paștele evreiesc ca normă de serbare a Sfintelor Paște creștinesc. Între anii, bunăoară, 360–500, după Niceea, creștinătatea a sărbătorit, după studiile unui savant astronom de la noi, de 13 ori Sfintele sale Paște cu cele evreiești, *nesocotind în felul acesta chiar rigorile Canonului 7 Apostolic prevăzute pentru astfel de cazuri, cum și asprele aprecieri în aceeași privință din scrisoarea pascală de la Niceea a împăratului Constantin cel Mare*".

Vai, câtă amarnică înșelare închide această credință a P. S. Vartolomeu! În cazurile excepționale de care e vorba aici, Prea Sfințitul confundă *data aflată în tabelele pascale* cu *sărbătorirea de fapt* a Sfintelor Paști.

Savantul astronom de la noi, consultând tabelele pascale evreiești și creștine și făcând calcule, a descoperit că data la care urma să se serbeze Paștele, *după calculele știute*, a fost și la evrei, și la creștini aceeași. Și astronomul deduce: deci, creștinii și evreii au sărbătorit împreună, de multe ori, Paștele. P. S. Vartolomeu însă este episcop și Prea Sfinția sa știe că, pentru a evita *coincidența* de care e vorba (și spre a respecta *Canonul 7 Apostolic*), creștinii aveau o supapă de siguranță: *porunca și obiceiul de a-și amâna ei, cu o săptămână, serbarea, dacă se întâmpla să coincidă data cu cea a evreilor*. Prin urmare, cu toate că, după socoteli, Sfintele Paști cădeau la o anumită dată, *serbarea* se amâna, dacă la aceeași dată serbau și evreii. Savantul astronom, nefiind episcop, nu era obligat să aibă în vedere aceste admirabile măsuri preventive luate de Biserică și, de foarte bună credință fiind, afirmă că *s-a sărbătorit* împreună. P. S. Vartolomeu însă își dă seama de panta pe care a apucat când afirmă că sfinții sunt călcători de canoane? Numai despre funestele concluzii ce se pot trage din această afirmație în scris a unuia dintre cei mai de seamă episcopi ai noștri ar trebui scris o săptămână în șir.

Își încheie P. S. Vartolomeu întâmpinarea cu îndemnul de a se da ascultare Sinodului și episcopilor în parte, fiindcă aceștia sunt păstorii ce-și pun sufletul lor (sic!) pentru oi.

Noi sfârşim acest răspuns cu citarea capitolului 19, cartea a II-a, [a] *Aşezămintelor apostolice*: *„Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în faţă, încât o va înghiţi"*.

Ei, şi?...

Unul din tinerii mei prieteni, cari au luptat mai mult pentru lămurirea credincioşilor în legătură cu prăznuirea Sfintelor Paşti, nădăjduia mai demult: „Unde nu dă Dumnezeu o ninsoare de Paştile ăsta al cucului, şi să vedem noi pe sinodali!".

Am ridicat din umeri. Prietenul meu e mai tânăr, nu are experienţa oamenilor şi crede că un argument, de orice natură ar fi el, ar putea mişca inimile împietrite ale unor oameni învârtoşaţi în rele. Eu nu mai cred demult. Iar dacă am ridicat din umeri, am avut dreptate sau nu?

Căci, iată, de Paşti a nins. A nins la Chişinău, la Iaşi, la Constanţa. Se zice, n-am controlat încă, ar fi nins de la Ploieşti în sus. Ei, şi? Mai era nevoie de un semn din cer pentru a stabili că Paştele adevărat nu e cel de la 31 martie, ci atunci când îl va prăznui toată Ortodoxia, la 5 mai? Nu sunt dogma, canonul şi Predania, nu sunt toate Bisericile Răsăritului aci pentru a mărturisi adevărul?

De dovezi este lipsă pentru încredinţarea sinodalilor noştri că au greşit? Dar când a mai fost ierarhia noastră bisericească sensibilă la adevăr pentru ca să nădăjduim că va fi sensibilă şi acum?

Mi-aş îngădui să amintesc campania noastră de acum mai bine de un an, prin care încercam să lămurim lumea şi pe cei în drept asupra primejdiei pe care o prezintă trecerea în regenţă a Î. P. S. Miron. Adevărul punctului de vedere reprezentat de noi era evident. Din lagărul cel[ăl]alt nu a răspuns nimeni. Ce era să răspundă? Dar pentru asta răul nu s-a făcut mai puţin.

Astăzi, urmările acestei prime grave rătăciri se văd. Şi nimeni nu are curajul să ia taurul de coarne – să spună adică apriat că o *restitutio in integrum*[1] a Bisericii nu se poate face decât prin întoarcerea la starea în care eram acum doi ani. Doar noi dacă o afirmăm. Nădăjduim însă într-un „succes" al scrisului nostru?

Nu. Dar nădăjduim în altceva: în deşteptarea conştiinţei religioase şi bisericeşti a credincioşilor. Asta, da, o vom izbândi. Şi atunci vom vedea dacă ierarhia noastră bisericească îşi va mai îngădui uşurinţa ca cea care a dus la rătăcirea prăznuirii Paştelor.

Paştele cel adevărat

Acum vine partea cea mai grea. Paştele oficial, de la 31 martie, a trecut, fără îndoială, fără tulburări însemnate. Doar incidente locale, provocate de neîndemânarea unora. Creştinii pravoslavnici s-au ţinut într-o impresionantă rezervă. Ar fi naiv însă dacă am crede că „s-a isprăvit". Nu s-a isprăvit nimic. Oamenii îşi aşteaptă Paştele; Paştele cel adevărat.

De câteva zile au început, în adevăr, iarăşi jalbele. Ni se plâng oamenii că „au fost traşi pe sfoară". Li s-a spus că fiecare poate prăznui Paştele când va crede el că e bine – dar, iată, preoţii refuză să slujească după rânduiala Învierii.

Chestiunea nu e simplă. E adevărat, a fost o făgăduială care vorbea de dorinţa majorităţii populaţiei. Dar făgăduiala aceasta nu era prea precisă. Se referea la toată ţara, sau numai la Basarabia? Nimeni nu o poate spune. Ba, pe alocurea, se afirmă astăzi că de Vechiul Regat nici vorbă nu poate fi.

Adevărul e, pe de o parte, că preotul care a prăznuit o dată Paştele nu o mai poate face a doua oară în acelaşi an. Tot aşa de adevărat este însă că sumedenie de oameni nu a mâncat anul acesta paştele, aşteptându-le pe cele adevărate. Ce devin toţi aceşti credincioşi?

Are cineva inimă atât de tare, încât să se poată uita liniştit la milioanele de creştini cărora li se refuză mângâierea Învierii? Sau are cineva curajul să pedepsească pe aceşti „răzvrătiţi" pentru că nu s-au supus ordinelor chiriarhilor?

Să coborâm puţin în conştiinţa noastră. Câţi sinodali pot afirma că *aceştia* ar fi răzvrătiţii? Şi, pe urmă, nu s-a făgăduit de la început libertatea în prăznuire? Noi am atras, e drept, atenţia din vreme asupra tuturor acestor dificultăţi. Şi, ca de obicei, nu s-a luat nici o măsură. Dar se poate continua sistemul? Trebuie lăsaţi oamenii să creadă că totul nu a fost decât o cursă politică?

Pentru că, vedeţi, tocmai „politica" poate să sufere mai mult de pe urma acestor împrejurări. Căci ce se va întâmpla în Săptămâna Mare dacă în vreun sat preotul va refuza să slujească? Poate să se întâmple şi tulburare, nu?

De Biserică nu mai vorbim. Ce pagubă se poate ridica pentru sufletele credincioşilor de pe urma acestei stări de lucruri o vede oricine.

Aşteptăm, deci, măsuri înţelepte. Din partea Bisericii – dar şi din partea guvernului, de data aceasta. Să nu uităm că e în joc o declaraţie ministerială întărită prin cuvântul preşedintelui de consiliu. Iar gustul poporului pentru interpretări dialectice e foarte îndoielnic.

Prăznuirea adevăratei Învieri

Părintele Bărbulescu de la Patriarhie, care a venit vineri seară la slujba prohodirii Domnului din Biserica Rusească, a trecut brutal prin uşile împărăteşti ca

să spună cine știe ce preotului oficiant, va fi putut raporta înălțatului lui stăpân lucruri impresionante. O biserică plină de credincioși, cum n-am mai văzut de când sunt; dar nu oameni pe cari o tradiție mecanică îi impune pe drumul Bisericii în fiecare an în Săptămâna Patimilor, ci credincioși cari au așteptat cu inima frântă ziua de cinci mai, pentru prăznuirea adevăratei Învieri pravoslavnice.

Iar dacă părintele Bărbulescu, referent patriarhal, ar fi zăbovit mai mult între acești credincioși, ar fi putut mărturisi stăpânilor lui toată greutatea păcatului pe care și l-au luat asupră-le sinodalii, hotărând împotriva Bisericii prăznuirea de la 31 martie.

Pe pristolul peste care zăcea Sfântul Epitaf stăteau florile până la o înălțime de braț de om. Toată biserica era plină aproape numai de români. Satele din Ilfov și din Vlașca își trimiseseră delegații. Veneau oamenii cu maldăre de lumânări; fiecare din consătenii lor dăduse câte una, ca să le-o aprindă, pentru pomenirea lor, la picioarele crucii. Oricâtă sfântă mânie ar avea cineva împotriva Sinodului nostru stricător de lege, cred că nu e creștin care să aibă atâta întărire de inimă încât să fi dorit pe vreun sinodal vineri seară în Biserica Rusească. Stăteau credincioșii pe afară, rezemați de ziduri și se căinau: am ajuns la ruși! Ne-au luat și Biserica de când cu papistașii!

Papistașii? Care papistași? Noi nu știm de papistași în Biserica noastră. Sau, cel puțin, nu am știut până acum, în urmă. Biserica românească a avut să sufere, de la politicianizarea ei până astăzi, o mulțime de greutăți și nenorociri. Dar, în afară de marea luptă purtată de întru fericiți adormitul Gherasim Safirin[1] în jurul legii cultelor, ea nu a cunoscut decât abateri personale de la dogmă, canoane și Tradiție.

A trebuit să se așeze în capul ei cei cari o conduc astăzi, pentru ca zilele Paștelor să ne găsească în greaua rătăcire în care ne zbatem astăzi. Să-i mai tragem, în acest ceas de iubire și de iertare, la răspundere? E de prisos. Pedepsirea lor e evidentă; pentru că nu a înviat Hristos!

Pe când anatema?

În sfârșit, Sfântul Sinod a trecut în ofensivă. Ca și cum toate chestiunile cari apasă – sau ar trebui să apese atât de greu asupra conștiinței înalților prelați ar fi fost lichidate. Ca și cum administrația noastră bisericească ar avea de azi înainte mâinile libere și curate.

Sfântul Sinod a trecut la ofensivă împotriva presei; care, pentru eminenții cărturari, mânuitori ai termenului propriu, ar avea diverse „organe de publicitate". În această presă – așa spune comunicatul Sfântului Sinod – ar fi apărut „o seamă de articole lipsite de demnitate și de cuviință la adresa Bisericii și a ierarhilor ei" și Sfântul Sinod „se vede nevoit să condamne acest abuz săvârșit în numele libertății de presă".

Hotărât lucru, nu e nici un stilist în Sfântul Sinod. Pentru înalţii prelaţi, articolele „lipsite de demnitate şi de cuviinţă" – presupunând că ar fi existat – nu sunt o insultă, ci un... abuz. Şi încă, unul „săvârşit în numele libertăţii de presă". „În numele"? Îmi închipuiam că cel mult *la adăpostul* libertăţii de (?) presă. Că doară „libertatea de presă" nu mă obligă în nici un fel prin ea însăşi să ocărăsc pe înalţii prelaţi.

Dar să nu facem dificultăţi. Acuzaţia pe care o ridică Sfântul Sinod împotriva noastră este că noi încercăm „scăderea prestigiului Bisericii şi a autorităţii conducătorilor ei". În ce ne priveşte, nu am prea făcut în articolele noastre chestiuni personale. Câţiva din înalţii prelaţi îşi pot aminti, la urma urmelor, că au urcat scările sărace ale redacţiei noastre pentru a căuta la noi sprijin şi apărar[e] împotriva unor asemenea atacuri, şi le-au găsit. Presupunând însă că încercarea aceasta de defăimare s-a produs: de ce nu au luat Sfântul Sinod sau înalţii prelaţi – personal – măsuri împotriva presei?

„Scăderea prestigiului Bisericii şi a autorităţii conducătorilor ei"?

Desigur, asta s-a întâmplat. Dar nu din vina noastră şi nu prin atacurile noastre, ci prin chiar faptele acestei Biserici şi ale conducătorilor ei.

Ce prestigiu poate avea o Biserică atunci când îngăduie grava călcare a canoanelor prin trecerea patriarhului în funcţiuni lumeşti şi asistă neputincioasă – fără să articuleze un singur argument valabil – la o campanie făcută de laici pentru a stabili adevărul canonic?

Ce autoritate pot avea conducătorii ei când, în problema Pascaliei, iau o hotărâre, o calcă şi revin la cea dintâi, se rup, sub teroarea ambiţiei unui singur om, de ecumenicitatea ortodoxă, înfruntă canoanele, scriu pastorale ridicole şi ignare şi nu pot ţine piept nici măcar puţinei ştiinţe teologice adunate de câţiva laici în coloanele acestui ziar? Prestigiu şi autoritate sprijinite pe ce? Pe aservirea Bisericii unui partid politic? Sau pe valoarea şi puritatea personală a conducătorilor ei? Este cineva în Sinod atât de naiv încât să creadă că lumea a uitat că de atâta vreme capii Bisericii noastre nu mai mor în scaun, scoşi din păstorie cu procese scandaloase? Sau îşi închipuie că viaţa lor privată e pentru credincioşi pură ca [şi] cristalul?

Atunci? Comunicatul Sfântului Sinod este o îndrăzneaţă şi primejdioasă înfruntare. Iar ameninţarea cu care se încheie acest comunicat – „fără a fi silit să recurgă la mijloace mai aspre pentru vindecarea răului" – e de-a dreptul ridicolă. Mijloace mai aspre? Jandarmii, probabil. Jandarmii fiind ultima apărare a prestigiului şi autorităţii Bisericii.

Vă gândiţi, poate, la anatemizare? A, nu! Anatema nu o vor arunca niciodată asupra noastră înalţii prelaţi; întâi, pentru că, oricum, dar nu au curajul să o facă; al doilea, pentru că ei ştiu că *astăzi* această anatemă nu ne mai poate face nimic.

Acum doi ani, când Sinodul mai păstra încă aparenţe de existenţă canonică şi când purtam campania împotriva intrării patriarhului în regenţă, am cerut, prin scrisoare deschisă adresată părintelui patriarh, să fiu judecat; declarând că mă voi supune întru totul judecăţii înaltului Sobor şi că, în cazul unei condamnări, nu voi mai scrie nimic în chestiuni bisericeşti.

Această cerere a mea nu a avut nici un fel de urmare. De ce? Că doară și eu „pretind a mă numi fiu credincios al Bisericii Ortodoxe"; iar, pe de altă parte, acțiunea mea își are însemnătatea ei, de îndată ce, în înalte corespondențe particulare, se scrie că „ne face mare necaz campania pornită de Nae Ionescu".

Anatemă, astăzi!? E târziu. Biserica Ortodoxă Română a căzut din drepturi. Am dovedit-o altădată. Iar hotărârile ei nu mai sunt [...[1]] pentru nici un dreptcredincios.

Să reintre în Ortodoxie – și pe urmă vom sta de vorbă. Dar numai atunci.

Înnoire?

Revista studenților în teologie din București, care e deja la al treilea număr, frumos tipărit, este o foarte bună publicație, chiar cu titlul ei actual („Raze de lumină"[1]), ceva cam liric și aducând cu leșinătura sentimentalistă a așa-numitelor *Erbaungsbücher*[2] catolice sau protestante.

Publicația aceasta are meritul de a se bucura de supravegherea și sprijinul noului profesor la Facultatea de Teologie din București, d-l Teodor M. Popescu[3], om cu o vastă și solidă cultură științifică și, lucru mai rar, condei sprinten; îndemânatec, personal și sigur.

Numai că, iată, în fruntea acestui al treilea număr, profesorul Teodor Popescu (a nu se confunda, Doamne ferește, cu d-l Popescu Tudor, de meserie „dominant") scrie un articol pe care nu-l prea înțelegem. Poate să fie și vina noastră; dar, la drept vorbind, ne-au cam obosit progresiștii Ortodoxiei, cari simt nevoia să facă profesiuni de credință progresistă, dar pe cari nu-i vedem deloc progresând.

Cazul d-lui profesor T. Popescu este cel puțin caracteristic: domnia-sa, după ce rupe câteva săgeți de stuf împotriva hipertradiționaliștilor, cari ar voi să oprească în drumul lui mersul victorios al Ortodoxiei (ce păcat că nu putem vedea și noi acest mers!), se declară pentru o reînnoire a Ortodoxiei pe bazele stabilite de Scriptură, tradiție și canoane. Caragiale, prin eroii lui, tot așa spunea: să se modifice, dar să nu se schimbe nimic.

Apoi, vedeți, tocmai aci e nodul chestiunii: cum să înnoiești pe bazele arătate mai sus? Că, mai întâi, sunt unii cari susțin că aceste baze se opun categoric unei înnoiri. Iar dacă este vorba de înnoirile vieții, cari nu sunt decât formele desfășurării ei, apoi atunci nu e nevoie să fim noi pentru înnoire sau nu. Pentru că ne înnoiește viața singură. Numai să existe această viață.

Ideile înnoitorilor au fost întotdeauna confuze. E natural; dat fiind că în mintea unor asemenea oameni se amestecă în chip necesar lucruri din planuri de realități deosebite. Iată, chiar profesorul Popescu, minte, altfel, ascuțită și familiarizată cu gândirea personală, o cam încurcă. Mă rog, ce însemnează înnoire pe bazele Scripturii, tradiției și canoanelor? Noua Pascalie este o înnoire

acceptabilă sau nu? D-l profesor are aerul să spună că da. Apoi, e această înnoire pe baza dogmelor, tradiției și canoanelor? Asta cred că ar afirma-o mai puțin.

În ce mă privește, nu-l pot uita pe răposatul părinte Guzeanu, fostul meu profesor de religie din liceu: „Spune ca-n carte, măi blestematule, că asta-i dogmă, măi, nu alta; și la dogmă trebuie să te ții de litera scrisă, ca orbul de gard...". Nu-l uit și mă gândesc unde e mai multă înțelepciune și mai mult adevăr: în sentimentalismul inovator, neclar, al iureșului moderniștilor, sau în împietrirea irațională a răposatului preot Guzeanu?

Restabilirea ecumenicității

Direcțiunea Sfântului Sinod a trimis tuturor ziarelor o încunoștințare, arătând că, pentru anul ce vine, Sfintele Paști se vor prăznui la 20 aprilie.

Pentru a înțelege semnificația acestui fapt, vom aminti că 20 aprilie însemnează, pe vechiul calendar, 7 aprilie, și că 7 aprilie este tocmai data indicată de vechea Pascalie.

Vasăzică, la anul vom prăznui cu toții Paștele, în ecumenicitat[illegible]tă cu toți creștinii pravoslavnici.

Și mai este un fapt care trebuie relevat. Data prăznuirii Paștelor pentru anul ce vine a fost stabilită printr-o înțelegere a Patriarhiei noastre cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol.

Ați înțeles? Tot ce a spus, prin urmare, Sfântul Sinod cu prilejul discuțiilor în jurul Pascaliei anul acesta erau fleacuri. Pentru că, dacă argumentele „științifice" erau bune anul trecut, ele ar trebui să fie bune și acum. Iar dacă bine s-a procedat anul trecut în stabilirea datei Paștilor, nu înțelegem de ce se părăsește pentru 1930 sistemul și de ce se întoarce Sinodul la calcularea și procedeele pentru cari am luptat așa de stăruitor noi.

Și când te gândești câtă patimă s-a pus din partea Sfântului Sinod împotriva noastră! Ce am cerut noi?

1) Să prăznuim Paștele în ecumenicitate; ni s-a răspuns că asta nu are importanță primă, ci... adevărul științific (!);

2) să nu prăznuim Paștele înaintea evreilor. Ni s-a răspuns: să nu dea evreii cu paștele lor peste noi. Și am fost amenințați cu lepădarea de la Biserică – pentru că ne împotriveam „adevărurilor" sinodale.

Este adevărat că, de data aceasta, a intervenit însuși părintele patriarh. Foarte bine, dar de ce nu a făcut-o acum câteva luni? Ar fi ferit Biserica noastră de o rușine, dacă nu de un păcat, iar țara, de o tulburare nu numai inutilă, ci și primejdioasă. Simt însă că încep să devin... indiscret cu întrebările mele.

... Dar, oricum: a intervenit părintele patriarh? Nu înțeleg. Parcă avem o lege Lapedatu și parcă Î. P. S. Miron nu mai e patriarh în funcțiune – ci regent. Ori m-am... încurcat eu?

Pentru reînnoirea vieții bisericești

Se discută legea pentru reorganizarea învățământului teologic. În această discuție, înalții chiriarhi reprezintă un punct de vedere radical: învățământul teologic aparține exclusiv Bisericii. Am spus-o și altă dată: punctul acesta de vedere este, principial, perfect justificat. Împotriva lui se ridică însă obiecțiuni de fapt: ierarhia *noastră* bisericească nu poate asigura, din atâtea motive, o funcționare rodnică a acestui învățământ.

Vom recunoaște că obiecțiunea e fundată. Dar ce se poate spune în legătură cu învățământul teologic este perfect valabil pentru toată viața noastră bisericească. Și atunci: nu încerc să adaptez noua lege a învățământului la calitatea chiriarhiei, ci, dimpotrivă, atac problema fundamentală: reforma ierarhiei noastre ecleziastice.

Această reformă nu mai poate întârzia. Noua domnie a lui Carol al II-lea[1] trebuie să însemneze o înnoire și în viața religioasă. Trebuie. Iar prima înnoire necesară e cea din rândurile chiriarhiei.

Știu că unii dintre înalții noștri ierarhi se simt obosiți; și că ar voi să se retragă din scaun. Prin demisie. Nu e rău. Căci primenirea va trebuie să se facă; și e bine ca ea să fie înlesnită. Pentru a se evita gesturile de energie; cari sunt, pe cât posibil, de evitat.

Dar, cel puțin de data aceasta, ar trebui să se procedeze pravoslavnic. Nu demitere. După canoane, demisia nu există. Ci numai caterisirea. Și mai există o formă de retragere voluntară din scaun, pe care chiriarhia noastră a uitat-o. Dar care e singura canonică. E asocierea la păstorire a unui arhiereu tânăr.

Prin urmare, acei dintre chiriarhi, cari se simt bătrâni, bolnavi sau obosiți și cari își dau seama că rămânerea lor mai departe în scaun nu poate fi în nici un fel de folos marilor interese ale Bisericii vii, să se retragă la vreo mănăstire – să se retragă definitiv – și să lase în scaun pe vreun tânăr arhiereu (sunt; și mai pot fi găsiți), pătruns de adevărul duhovnicesc al Ortodoxiei, care, la trecerea la cele veșnice ale titularului, să-i ia și de drept, nu numai de fapt, locul.

În chipul acesta ar trece în scaunele de păstorie elemente tinere, viguroase, culte, credincioase și dreptcredincioase și s-ar înviora și biata noastră Biserică românească (așa de căzută în ultima vreme), în care cei de jos sunt incomparabil mai buni decât cei de sus.

Eu scriu pentru cei cari au urechi de auzit. Și să nu-și vâre nimeni capul în nisip, în nădejdea că nu e vorba de el. Fiecare se știe; și trebuie să-și dea seama ce are de făcut.

MARE SCHIMBARE VINE. Și e preferabil ca ea să se facă CU chiriarhii, și nu ÎMPOTRIVA lor.

4. CREȘTINISMUL ROMÂNESC

Reforma bisericească
– Problema autonomiei –

Dacă Ortodoxismul nostru are un rost și corespunde unei necesități organice sufletului nostru național, atunci el să fie păstrat în formele lui originare și autentice; dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în liniște, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice.

În ultimul timp a început să se vorbească din ce în ce mai stăruitor de anumite prefaceri radicale în așezarea noastră bisericească. Așa se agită, între altele, și problema autonomiei Bisericii. Schimbări sunt, de fapt, dorite mai demult, cu toate că s-au făcut destule. Și nimeni nu se va împotrivi, nici măcar cu gândul, ca ele să se înfăptuiască. Dar, mai ales în împrejurările de astăzi, sunt anumite lucruri care trebuiesc ținute cu tot dinadinsul proaspete în minte. Se pare, de pildă, că reformele anterioare nu au fost nici îndeajuns de chibzuite, nici îndeajuns de înțelegătoare și respectuoase pentru vechile noastre închegări de viață bisericească. Așa, de pildă, cu secularizarea averilor mănăstirești. Și de aceea realitatea strigă astăzi după îndreptări.

Două sunt, în actualele împrejurări, primejdiile care amenință valabilitatea reformelor ce sunt a se întreprinde. Pe de o parte, este spiritul libertar care, după ce și-a făcut în Europa veacul, bate în sfârșit și stăruitor la porțile așezărilor noastre culturale. Că acest spirit, artificial în el însuși și de factură hotărât străină închegării noastre sufletești, nu ar avea nici o înțelegere pentru formele speciale ale tradiției noastre e clar pentru oricine. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că astăzi nu mai stăm în vechile hotare. Mișcarea de reintegrare politic-națională, care s-a înfăptuit, ne pune în fața unor probleme necunoscute nouă până acum. Continuitatea tradiției istorice în timp și spațiu, în masa întregului

românism, este astăzi imposibil de restabilit. Şi aceasta se simte mai ales în chestiunile bisericeşti. Căci, chiar dacă s-ar izbuti a se stabili o unitate de dogmă în cuprinsul Bisericei naţionale, prin reintrarea uniţilor în organizaţia noastră greco-orientală – ceea ce iarăşi e, cu drept cuvânt, îndoielnic –, omogenitatea Bisericei noastre nu ar fi deloc desăvârşită. Pentru că, la urma urmelor, nu dogmele fac viaţa unei Biserici, ci tonalitatea religioasă a poporului, pe care aceste dogme se grefează; aşa că, în fond, dătătoare de seamă este tot factura sufletească intimă a credincioşilor, tradiţiunea lor culturală. Deosebiri de factură sufletească sub raportul religios există, netăgăduit, între noi şi ardeleni. Ele s-au accentuat încă, prin alipirea Basarabiei, întărind graniţa dintre apusul şi răsăritul religios al românismului – Carpaţii.

Că astăzi se doreşte o autonomie bisericească nu e aşa de nenatural, mai ales că nu se cunosc încă precis limitele acestei autonomii. Că această autonomie, după cum se afirmă, este cerută mai ales de ardeleni, iată ce trebuie să dea de gândit. În definitiv, această autonomie poate fi realizată. Noi avem însă o tradiţie bisericească, în strânsă legătură cu sufletul nostru istoric, şi avem dreptul să cerem stăruitor ca, la o reformă cu consecinţe aşa de însemnate, această tradiţie să nu fie ignorată. Şi iată care este această tradiţie.

În romanul lui Dostoievski, *Fraţii Karamazov*, este o scenă în care, după 15 veacuri, Hristos apare din nou, în Sevilla. Marele Inchizitor îl vede şi îl trage în faţa judecăţii. Şi atunci, într-o tainică şi înfricoşătoare convorbire, Marele Inchizitor lămureşte lui Iisus taina Bisericii Catolice. *Evanghelia* făcea operă revoluţionară. Prin narcoticele minunii, misterului şi autorităţii, Biserica Romei a neutralizat explozibilul creştinismului primitiv, restabilind liniştea şi asigurând fericirea turmelor omeneşti. „Noi nu suntem cu tine, suntem cu «el» (diavolul). Iată secretul nostru!... Am luat de la el ceea ce tu ai dispreţuit, plin de scârbă, ceea ce el ţi-a oferit atunci când ţi-a arătat toate împărăţiile lumii; *am luat de la «el» Roma şi sabia împărătească*...".

Evident, chiar aşa de departe nu se poate merge în judecarea Bisericii de Apus. Dar, fapt este că organizaţia Romei se orientează către soluţia practică, imediată, împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Că nu a izbutit să o facă, aceasta este o altă chestiune. Dimpotrivă, Biserica noastră este o instituţie strict rituală, care – figurat – nu se raportează decât la viaţa de apoi. Din această orientare, jumătate lumească, jumătate spirituală în cazul întâi, în întregime şi pur spirituală în cazul din urmă, decurg toate deosebirile din aşezământul celor două Biserici.

Viaţa interioară a creştinismului ortodox nu se condiţionează prin legăturile lui sociale, ci trăieşte prin el însuşi, în absolută independenţă faţă de puterile lumeşti. De aceea, dezvoltarea virtuţilor active, care singurele leagă pe om de om şi pe toţi în societate, nu se bucură de primul interes al Bisericei noastre. Idealul vieţii religioase în Răsărit – atât timp cât această viaţă a pulsat puternic – a fost ascetismul. Asceţii nu au avut însă, ca corporaţie organizată, un rost public în viaţa noastră socială, pentru că stă în însăşi natura ascetului să nu se poată organiza lumeşte. De aci şi linia despărţitoare foarte precisă între preoţi şi

călugări. În Apus, preotul e întotdeauna călugăr, iar călugărul *mai* întotdeauna preot. La noi, superioritatea morală netăgăduită a călugărului nu a fost niciodată împărtăşită de preot. Acesta e un om ca toţi oamenii, se amestecă cu ei, e înşurat ca şi ei, are, cu un cuvânt, aceleaşi nevoi omeneşti-sociale. Cum precizează *Harnack*, el nu este decât un liturg care, printr-o îndeaproape ocupaţie cu ritualul, e mai în măsură să conducă – în ceea ce priveşte acest ritual – pe ceilalţi oameni. Preotul ar fi, deci, nu o treaptă morală superioară celorlalţi dreptcredincioşi, ci numai un rezultat al... diviziunei muncii. De aceea şi conducerea vieţii sufleteşti a credincioşilor, cu drept de judecată asupra lor, din partea preoţilor, trece în Biserica noastră cu totul pe al doilea plan.

Dar, de îndată ce Biserica nu are decât această orientare către viaţa de apoi şi nu urmăreşte o infuzare a aşezării lumeşti cu principii evanghelice, ea nu poate fi, logic vorbind, nici o instituţie cu forme de stat.

Şi, tot astfel, Biserica de Răsărit nu este una şi nedespărţită, ca în catolicism. Acesta din urmă însemnând tocmai împărăţia lui Dumnezeu pe pământ, nu se poate subordona nici unei puteri lumeşti, ci, dimpotrivă, stă în esenţa lui să-şi păstreze absolută independenţă faţă de orice putere a statului.

Ortodoxismul, dimpotrivă, e nevoit să se împace cu deosebitele aşezări lumeşti, înăuntrul cărora el îşi continuă activitatea de luminare spirituală. Şi anume, în aşa fel încât, spiritual, el stă *deasupra* statului respectiv, material însă, se supune în totul dispoziţiunilor puterii de care atârnă.

Iată – în legătură cu problema autonomiei – care este punctul de vedere nu numai dogmatic, dar şi tradiţional-istoric ortodox. Cei cari sunt chemaţi să înfăptuiască noile prefaceri nu vor putea trece cu vederea aceste lucruri. Şi, mai ales, ei vor trebui să ştie că, oricare ar fi intenţiile lor reformatoare, Biserica noastră nu a fost şi nici nu poate deveni un instrument de... educaţie cetăţenească. Marele defect, sau marea calitate a Ortodoxismului, e că *nu se poate înnoi*. Cine are înţelegere şi dragoste pentru religia noastră trebuie să găsească în el şi curagiul de a privi lucrurile în faţă: dacă Ortodoxismul nostru are un rost şi corespunde unei necesităţi organice sufletului nostru naţional, atunci el să fie păstrat în formele lui originare şi autentice. Iar dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în linişte, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice. Noi socotim însă că nu acesta e cazul.

Sfânta Scriptură în creştinismul românesc

Adunare eparhială la Arad. De o frumoasă ţinută şi o izbăvitoare încredere. Prea Sfinţitul episcop Grigorie şi-a spus bucuria, măsurată, dar fermă, pentru partea din ce în ce mai vie şi mai cuprinzătoare pe care credincioşii o iau la trebile Bisericii.

Au fost şi propuneri practice. O chemare caldă s-a adresat către intelectuali, cari prea lipsesc din viaţa comunităţii de credinţă; chemare însă la care intelec-

tualii nu vor răspunde cu folos și eficace decât atunci când se va începe să li se vorbească în limba lor.

S-a mai cerut, destul de apăsat pentru ca o neînțelegere să mai fie posibilă, răspândirea *Sfintei Scripturi* în popor, ca o contrabalansare a activității sectelor. În adevăr, ca o contrabalansare? Opera de difuziune a *Bibliei* este doar eminamente protestantă și sectaristă. Atunci?

Am vrea ca vorbele P. S. Grigorie să nu fie răstălmăcite. Nu trebuie să se creadă că s-a afirmat la Arad precumpănirea *Sfintei Scripturi* în creștinism.

Mai întâi, creștinismul nostru românesc nu e de structură biblică. Căci nu cetind *Sfânta Scriptură* s-au păstrat creștinismului masele noastre țărănești, necăjite și analfabete.

Mai apoi, creștinismul nu e tot una cu *Sfânta Scriptură*. Sau nu e *numai Sfânta Scriptură. Creștinismul este Biserica* în care trăiește Duhul lui Dumnezeu; el este *Scriptură*, Tradiție și faptă.

Precumpănire – cum? Dar a existat tradiție înainte de *Scriptură*. Hristos a [ve]stit și a dat mântuirea înainte ca Apostolii să mărturisească în scris legea libertății vecinice. Cine înțelege *Scriptura*? Numai cel care păzește Tradiția și îndeplinește fapta bună. *Lectio divina*[1] numea Sfântul Benedict această operație de pătrundere a *Sfintei Scripturi*; și, desigur, așa e. Căci înțelepciunea aceasta nu ți-e dată ție, individual, ci ție ca membru al Bisericii, și încă, numai în parte, căci putința ta de a greși tot subzistă.

Cine clădește numai pe *Scriptură* distruge realitatea Bisericii și crede că o poate reclădi numai din puterile ei proprii. Așa, Luther. Tot așa și noi? Nu. Ci, dimpotrivă, *Scriptura* nu trăiește decât prin Biserici. Ea nici nu își are granițele ei proprii, ci le primește pe cele pe cari i le dă Biserica. *Scriptură* sunt *Evangheliile*; și *Psalmii*; și *Proorocii*; și *Apocalipsa*. Dar Mărturisirea de credință niceo-constantinopolitană nu e tot *Scriptură*? Atunci? Atunci tot ce Biserica recunoaște ca al său e *Sfânta Scriptură*. Și numai aceasta.

Nu e vorba de discuții teologice. Nici nu prea sunt acestea discuții teologice. Ci e indicată doar calea – singura – prin care putem să înțelegem cum creștinismul a coborât în viața noastră o formulă de aspră disciplină, fecundă și mântuitoare, ieri ca și astăzi.

Comunitate de iubire este Biserica. *Comunitate*. Cine o mutilează păcătuiește. Nu împotriva Bisericii, ci împotriva vieții și a iubirii. Și spune San Juan de la Cruz: „În seara vieții acesteia vei fi judecat după iubire". Nu stau vorbele acestea de-a dreptul în miezul vieții?

Organicitatea Ortodoxiei românești

„Carte de rugăciuni pentru toate trebuințele vieții, întocmită de preotul Ion Tomescu, profesor la Seminarul din Râmnicu-Vâlcea, sub călăuzirea și cu

binecuvântarea P. S. episcopul Vartolomeu." Aşa se cheamă prima cărţulie de educaţie religioasă a Institutului de Editură creştină de la Râmnicu-Vâlcea.

Iată, în sfârşit, cineva se gândeşte şi la problema aceasta. De când a început din nou să crească în viaţa noastră publică interesul pentru realităţile religioase, câte nu s-au încercat! Lucruri bune, fără îndoială, alături de altele mai slabe şi ineficace; ca să nu mai vorbim de cele de-a dreptul primejdioase (sunt şi de acestea destule!). Dar parcă miezul însuşi al treburilor acestora a rămas încă învăluit şi nepătruns.

Religiozitatea poporului nostru e, desigur, un fapt; dar unul inconştient. Ortodoxia face parte integrantă din însăşi structura noastră sufletească: nu însă ca element conştient, activ, ci ca o componentă organică şi mecanicizată. Suntem ortodocşi în acelaşi fel în care suntem români, în acelaşi grad în care *suntem*. E tradiţia noastră, e felul nostru de a ne comporta; de a înţelege şi valorifica existenţa. Dar nu mai este pentru noi putinţa de a ne înălţa spiritual. De ce nu am spune-o?

Dacă ai întreba pe un gânditor ortodox în ce anume stă excelenţa Ortodoxiei noastre, de bună seamă ţi-ar spune: în putinţa unei intimităţi, pacinice şi înflorite, cu Dumnezeu. Aşa este. Nu există religiune adevărată în care elementul de groază sfântă al divinităţii să fie mai atenuat ca în Ortodoxie. Şi totuşi, noi am pierdut treptat, şi continuăm să o facem, contactul acesta spiritual, intim şi ...citor, cu divinitatea. Mecanicizare totală.

Am avut prilejul să cercetez zilele acestea catalogul unei mari biblioteci teologice de la noi. Cărţi minunate şi rare, unele, ce nu bănuiam că le puteam găsi. Şi totuşi, e o categorie de lucrări care lipseşte aproape complet: aceea a studiilor de viaţă interioară. Faptul corespunde realităţii: noi nu ne mai rugăm; am uitat chiar cum se roagă.

De aceea Ortodoxia noastră nu mai e vie, şi nici religiozitatea noastră, activă. Cuvântul nostru a uitat drumul cerurilor şi orice încercare de a-l regăsi e o sforţare penibilă.

Şi totuşi, una necesară. Cea mai necesară dintre toate. Căci rugăciunea este mântuirea *in concreto*[1]; e Împărăţia Cerurilor realizată imediat. E singura – sau, în orice caz, cea mai de seamă – fericire pe care o poţi mijloci omului, în aşteptarea marei fericiri viitoare.

Părintele episcop Vartolomeu, care a hotărât şi a îndrumat tipărirea micei cărţi de rugăciuni pe care o avem sub ochi, a făcut o faptă bună; nu însă numai de creştin, ci de vlădică; de om al lui Dumnezeu, care îşi dă seama că răspunde cu mântuirea lui de sufletele păstoriţilor.

P. S. Trebuie să însemnez aci din *Precuvântarea* părintelui episcop un cuvânt frumos de adânc ce este: „Prin rugăciune ne aducem aminte că avem un Stăpân; şi *aceasta ne face smeriţi, adică ne dă putinţa de a ne înţelege cu lumea*".

Ortodoxia de foileton şi radicalismul literar

„Se credea că idealul slavofililor ar fi: să mănânce ridichi şi să scrie denunţuri (...). Prin înfăţişarea şi intenţiile lor, aceştia surprinseră întru atâta pe toată lumea, încât liberalii deveniră bănuitori şi începură să se teamă: nu cumva, până la urma urmelor, erau să fie şi ei denunţaţi?"

(Dostoievski)

Nu mi-am închipuit niciodată că „foiletonul" unei gazete nu se poate ocupa decât cu anumite chestiuni şi probleme, cari ar fi oarecum „teme rezervate" ale acestui gen de gazetărie. E o greşeală, desigur. Cei cari se grăbesc să ne atragă atenţia vor concede însă că la eroarea noastră sunt circumstanţe atenuante: în chiar presa rumânească am văzut – uneori chiar am cetit – articole destul de grele: despre Einstein sau despre Freud, despre Plehanov, socialism, democraţie – în ideologia ei –, libertate şi atâtea alte teme cari interesează de-a dreptul cele mai delicate răfuieli spirituale ale vremii noastre. De câtva timp însă, unii dintre noi am atacat în acelaşi loc chestiuni religioase (e adevărat, în directă legătură cu realităţile de la noi). De bună seamă, e o atitudine deplasată din partea noastră; căci imediat a început să circule prin presă dispreţul superior-ştiinţific pentru „Ortodoxia de foileton". Aşteptând somaţia autorizată de a ne cere iertare pentru inadvertenţa noastră, nu putem comprima o nedumerire: de ce Ortodoxia nu poate fi de foileton? Pentru că este prea dificilă ca teorie, sau pentru că e Ortodoxie? Pentru că oameni cari pot înţelege dintr-un foileton secretele calculului diferenţial absolut şi ale relativităţii nu pot pătrunde adevărurile problemelor religioase – sau pentru că ortodocşii nu au dreptul decât cel mult „să mănânce ridichi" şi să scrie la „Biserica Ortodoxă"[1] pentru preoţi, lăsând ideologiei democratic-libertare grija şi putinţa „cultivării" marelui public cetitor de foiletoane? Căci un sentiment de elementară delicateţă ne opreşte de a pune şi chestiunea „sincerităţii", a „convingerilor", sau a „competenţei": am fi prea la largul nostru.

Este aci, în definitiv, un proces care se dezbate, cu rădăcini mult mai adânci decât s-ar crede. Nu vom spune, deci, de adversarii noştri că sunt proşti. (Mai întâi, nu sunt proşti; şi, mai apoi, prostia e o pedeapsă de la Dumnezeu şi – deci – un mijloc de răscumpărare în păcat; de prost trebuie să te apropii cu aceeaşi sfială sfântă, cu care, în Evul Mediu, se apropiau oamenii de nebuni.) Nici că sunt de rea credinţă; sau nepatrioţi. Ci că, Doamne!, nu sunt decât unul din centrele de polarizare ale contradicţiilor cari frământă iremediabil spiritualitatea românească. Aci e miezul problemei.

Nu cunosc o ţară şi o cultură în care contradicţiile interioare să fie mai acute ca la noi. Deosebiri sunt, evident, în toate naţiile. Dar, până la urmă, un francez sau un englez, sau un german chiar, e francez, englez sau german, fie că o fi ţăran sau industriaş, radical, democrat sau conservator. Asemenea deosebiri devin însă la noi de-a dreptul prăpăstioase. Nu ne mai înţelegem, pur şi simplu.

De trei sferturi de veac, o parte – cea mai mare – din neamul nostru, se împotrivește cu îndârjire unei „europenizări”. Dacă în de două ori atâta vreme cât i-a trebuit, de pildă, Japoniei noi nu am izbutit să întemeiem un stat „european”, să-l întemeiem și să-l trăim organic, pricina trebuie văzută, între altele, și în incapacitatea noastră congenitală de intra în anumite tipare fabricate pe alte realități; cu alte cuvinte, și în vitalitatea greu de înfrânt a formelor noastre specifice de viață – cari vor fi acelea. Dar împotriva acestui surd, inconștient și impresionant proces de rezistență pasivă a unei națiuni întregi, proces ale cărui ieșiri sunt greu de prevăzut, o altă parte a națiunei protestează. Ei vor cu orice preț ca neamul nostru să treacă de partea „civilizației”. Câmp de luptă, la propriu, în decursul istoriei, țara românească stăruie încă a fi câmp de luptă spirituală astăzi. Iar între nenorocirile istoriei și cele ale zilei de azi, nu știm cari sunt de preferat.

Reprezentantul civilizației este la noi de origini literare. (E de notat că nici unul din istoricii noștri nu militează pentru democrația abstractă și teoretică a veacului al XVIII-lea francez.) Ea aparține, cu suflet cu tot, unei mentalități de dincolo de hotare. Nu doară că s-a dat în sufletul lui o luptă între ce e al nostru și ce e al celorlalți, luptă terminată cu înfrângerea noastră. Asemenea tragedii comprimate, dar cu atât mai dureroase, nu sunt cunoscute radicalismului literar. El este pur și simplu de partea cealaltă. Urmăriți-l în respectul lui fricos față de „Europa”; în jena lui de a se declara solidar cu înălțările și cu scăderile rasei noastre (mai ales cu scăderile!); în criteriile lui, întotdeauna extra-românești, de apreciere a împrejurărilor; în dorința lui de a părea „european”. Un conflict între noi și „Europa”? Radicalul literar ne va admonesta. Va fi îndrăzneț, original, lipsit de prejudecăți, va poza chiar în izolatul, care înfruntă martiriul „ideilor” sale. Îndrăzneț și original? Vai, nu! Argumentele lui vor fi argumentele „Europei”. Din lipsă de patriotism, poate? Nu, ci din sinceritate deplină, dar și din lipsă de solidaritate cu toată cultura noastră. Nu s-a petrecut oare la noi aberația omului politic care cerea intrarea în război pentru salvarea... Franței?

Să ne mirăm, deci, de opoziția radicalismului literar față de Ortodoxie? Mai întâi, Ortodoxia nu este „europeană”. În al doilea rând, ce este Ortodoxia și, mai ales, ce e Ortodoxia românească? Informat și lămurit asupra tuturor realităților doar din și prin cărți, preopinentul nostru se simte jignit în demnitatea lui științifică atunci când i se vorbește de o chestiune asupra căreia nu există nici un tratat sistematic complet, necum un catehism de buzunar, pe modelul ideologiei civilizației europene...

Stăruința câtorva de a afirma realitatea Ortodoxiei va fi veșnic pentru el o copilărie și un prilej de sinceră scandalizare. Ne va vorbi, deci, de săpun, de electricitate, de baie, fără să se gândească o clipă [că] ar comite o – ca să le întrebuințăm jargonul – *shameless audacity*[2]; ci încredințați că ne aplică o meritată lecție, pe care, cu regretul să o constate, o socotesc încă necesară.

E drept, deocamdată nu ne acordă decât o atenție superior-amuzată. Dar dacă nu vom înțelege „lecția” și vom persevera?

Să ne ierte confraţii noştri întru gazetărie, filosofie şi ştiinţă. Nu ne înţelegem? E sigur. Dar iată un lucru care ne impresionează numai mediocru. Iar dacă e vorba să ştim până unde se poate întinde acţiunea noastră, asta o hotărâm *noi*.

Biserica ţăranilor

În substanţiala sa lucrare *Introducere în studiul literaturii vechi*[1], o carte rară, plină de sugestii şi deschizătoare de vaste perspective, profesorul Alexe Procopovici de la Cernăuţi stabileşte că întinderea creştinismului în Dacia a coincis oarecum cu însăşi formarea noastră ca popor. Faptul este de cea mai mare însemnătate. Căci [e] natural ca, în asemenea împrejurări – în care viaţa publică, în plină prefacere, nu putea să aibă nici un fel de cadre exterioare fixe –, creştinismul să nu se fi împământenit la noi prin activitatea precisă a unei ierarhii bisericeşti constituite, ci prin lucrarea stăruitoare, anonimă şi individuală a unor misionari desprinşi materialmente de baza lor canonică, sau în orice caz neprezentând-o în chip expres, conştient şi eficace.

Aceasta explică de ce Ortodoxia noastră ţărănească nu e atât o religie cu o Biserică chezăşuitoare a credinţei, cât mai ales un fel de cosmologie, în care elementele de dogmă strict ortodoxe se hipostaziază în realităţi concrete; de ce, cu alte cuvinte, creştinismul a coborât la noi în realităţile imediate ale zilei, contribuind la crearea unui univers specific românesc, obiectivat aşa de caracteristic în folclorul nostru.

Iar mai departe, aceasta explică de ce o credinţă aşa de vie şi de susţinută nu s-a completat în chip necesar cu o ierarhie bisericească puternic închegată, cum au fost, de pildă, cea rusă sau cea romano-catolică; precum şi de ce slăbiciunea, împinsă uneori până la inexistenţă, a acestei ierarhii nu a fost în stare să primejduiască fermitatea religiozităţii noastre ţărăneşti.

Iată realitatea istorică. Poate ceva cam brutală şi crud formulată; dar realitate. Pe ea încearcă de doi ani foaia noastră să clădească mai departe. Creştinismul face parte integrantă din fiinţa noastră naţională. El închide în potenţialitate o concepţie de viaţă şi o disciplină. Dar potenţialităţile acestea rămân paralizate atâta timp cât concepţia de viaţă nu e formulată, ca să poată deveni izvor de valori culturale, iar disciplina nu se exteriorizează într-un aparat ierarhic care să o impună.

Spre un sistem filosofic cu bază ortodoxă şi spre o Biserică mândră, curată şi puternică au mers, într-o nedezminţită continuitate, timp de doi ani sforţările noastre. Nu ca înspre nişte idealuri inventate de o conştiinţă dezrădăcinată din vremea ei şi neliniştită, ci ca înspre o necesitate impusă organic de tradiţia şi structura rasei noastre.

Am izbutit? Întrebarea este oarecum fără sens; căci *noi nu suntem conducătorii unei mişcări, ci numai reflexul unei stări de fapt.*

... Este bine, totuşi, să adăugăm: *reflexul critic*; pentru ca să ştie toată lumea!

Ecclesia docens[1]

Se proiectează la Bucureşti apariţia unei mari publicaţii periodice de cultură ortodoxă[2]. Ea ar fi să dea publicului studii ştiinţifice de teologie, filosofie şi artă religioasă, precum şi informaţii precise şi ample asupra vieţii creştine din Europa răsăriteană.

Între iniţiatori se găsesc oameni de credinţă fermă, de talent şi de carte. Este, de asemenea, cert că o colaborare statornică din lumea ortodoxă de peste hotare a fost câştigată viitoarei reviste. Nume strălucite ale gândirii creştine dreptcredincioase s-au alăturat deja, prin consimţământul lor, acestei încercări de raliere a forţelor Bisericii de Răsărit.

Nu este încă hotărât dacă această publicaţie, internaţional-ortodoxă prin colaboratorii ei şi prin amplitudinea problemelor pe cari le va discuta, va fi redactată într-o limbă de circulaţie europeană sau în româneşte. Chestiunea nu e, desigur, secundară; deocamdată însă, ea nu ne interesează direct pe noi, aci.

Am vrea mai degrabă să atragem atenţia asupra însemnătăţii unei asemenea încercări.

Situaţia Bisericii de Răsărit nu e din cele mai strălucite. Îmbucătăţirea ei în autocefalii îşi poate avea avantagiile şi justificările ei netăgăduite. Dar legarea ei de statul politic, şi anume, oarecum, prin forţa împrejurărilor, la remorca acestui stat, duce fatalmente la regimuri şi situaţii speciale pentru fiecare din ele, condiţionate nu numai de structura, dar şi de situarea internaţională a statului respectiv. Acestor împrejurări se datoreşte faptul că, politiceşte, preponderenţa în sânul Bisericii de Răsărit este o chestiune de conjunctură.

Astăzi conjunctura ne e favorabilă nouă. Suntem, prin împrejurările din Rusia, cel mai mare şi mai consolidat între toate statele ortodoxe. E adevărat că despre asta îşi dau seama mai mult străinii decât noi. Să ne gândim însă că unirea Bisericii Ortodoxe cu cea anglicană nu s-a făcut – şi e bine aşa – pentru că la noi aceste avansuri diplomatice au fost întâmpinate cu răceală şi cu... un chestionar precis, la care eminenţii noştri fraţi întru Ortodoxie, anglicanii, nu au prea putut răspunde convenabil. Să mai amintim cât de mult s-a străduit – zadarnic, şi pe drept cuvânt – venerabilul Antonie al Kievului, bejenar în Serbia, pentru o recunoaştere, oficială măcar, din partea noastră, şi vom înţelege câtă autoritate deţine, de fapt, autocefalia românească în lumea răsăriteană.

Pentru câştigarea, menţinerea, lărgirea şi valorificarea acestei situaţii preponderente a Bisericii noastre noi nu am făcut aproape nimic. Problema este, desigur, pusă şi studiată în înaltele foruri; dar la realizări în domeniul practic nu s-a putut păşi în nici un fel. Apariţia revistei de care ne-am ocupat poate fi un asemenea fapt; mai ales dacă organizatorii ei vor avea putinţa şi mijloacele de a da o publicaţie de un nivel ştiinţific şi tehnic convenabil. Căci Bucureştii şi Biserica noastră ar deveni, fără nici o exagerare, centrul teoretic, ştiinţific şi de informaţie al întregii lumi ortodoxe. Când ne gândim cât de aproape de domeniul posibilităţilor stă această înfăptuire şi cât de vastă perspectivă deschide ea

vieții noastre religioase și politice, nu vrem să ne închipuim că o asemenea încercare nu va putea lua ființă.

Sunt însă și alte momente cari pledează pentru această întreprindere științifică. De când religiozitatea a devenit o modă, viața publică este silită a acorda din ce în ce mai mult o mare însemnătate Bisericii. E rău, desigur, că a trebuit să vie „moda" religioasă pentru ca, în sfârșit, Biserica să se bucure de atenția oamenilor publici. Dar e bine că măcar pe această cale am ajuns aci.

Necesitatea unei culturi proprii, cu rădăcini adânci și bine înfipte într-un ethos autentic, național, nu mai este astăzi contestată; de asemenea, nici faptul că religiozitatea noastră face parte integrantă din acest ethos. Dar în ce constă această religiozitate, noi nu știm. Care sunt și în ce fel au fost activate elementele religioase, o ignorăm cu desăvârșire. Iar întru cât aceste elemente sunt pasibile de adâncire și de lărgire, până la a contribui la constituirea unei viziuni de ansamblu, moderne, a vieții, este o problemă pe care abia îndrăznim să o punem; și încă timid.

La lămurirea acestor lucruri poate însă colabora, în foarte largă măsură, proiectata revistă; care, în afară de aceasta, ar mai avea și rostul de a crea o nouă armătură, vie și, în cel mai bun înțeles, modernă, Bisericii noastre ceva mai suferinde: armătura filosofică. Nu este oare o ironie că Biserica Răsăriteană, care a dat cel mai mare și mai strălucit cugetător de esență și origine religioasă, pe Origen, stă astăzi văduvită de gânditori și oarecum în marginile filosofiei? Și este asta din vina doctrinei ei, care nu ar fi propice unei speculații în ordinea rațională, sau numai datorită sălbăticirii noastre și înstrăinării noastre de adevăratele izvoare ale cugetării, prin trecerea în cercul de influență calp, sărăcăcios și nouă neadaptabil organic, al Renașterii?

Răspunsul nu poate cădea decât într-o parte; și anume, în favoarea Bisericii învățate și învățătoare, pe care o dorim restaurată în nobilele și rodnicele ei funcțiuni.

Iată de ce am crezut că trebuie să ne oprim asupra proiectelor științifice de care fu vorba.

Spirit nou în Biserică

În locul de mare răspundere de la Biserica „Cuibu-cu-Barză", unde pe vremuri a slujit credința slăbănoagă și rătăcită a lui Tudor Popescu, astăzi predicator protestant în mahalalele Bucureștilor, a fost instalat mai demult[1] preotul Marin Ionescu, a cărui râvnă duhovnicească am apreciat-o întotdeauna, dar a cărui atitudine ne-a neliniștit câteodată. Cât de rău ne-a părut atunci când l-am crezut în vină, asta se măsoară prin bucuria noastră de acum, când îl constatăm harnic și luminat la minte.

Părintele Marin Ionescu scoate mai demult – e în al doilea an de-acum – o foaie parohială, „Gânduri creştineşti”[2], în care încearcă să împlinească educaţia religioasă a enoriaşilor săi, pe care Biserica o face prin viu grai.

Foaia este bună. Scrisă cu tâlc şi cu talent, ea realizează o merituoasă încercare de a actualiza creştinismul nostru. Nu însă o actualizare în înţelesul modernizării formelor. Asemenea operaţii [nu] sunt, din nenorocire, decât prea frecvente. Ele dovedesc o gravă neînţelegere a structurii intime a creştinismului şi nu izbutesc decât să îndepărteze pe credincioşi de esenţa religiozităţii, punându-i pe drumurile sterpe şi primare ale unui moralism dulceag şi superficial.

Părintele Marin Ionescu face altceva. El actualizează creştinismul încercând să arate, în limbajul nostru de astăzi, că formulele şi simboalele creştinismului nu sunt lipsite de sens, cum ar vrea să creadă atâţi reformatori „luminaţi" ai bietei noastre Biserici contaminate de protestantism şi lipsite de duhul viu al călugăriei; ci, dimpotrivă, ele au un înţeles adânc, real şi imediat, perfect în acord cu ritmul spiritualităţii contemporane.

Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză” *crede* în formele autentice ale creştinismului, dar vorbeşte limba noastră de azi. Încercarea e meritorie şi e bine să o subliniem. Credem că e singura cale dreaptă şi fecundă de actualizare a creştinismului.

Evident, e nevoie aci de o bogată cultură şi de o pătrundere organică a cugetării şi a spiritualităţii creştine, care trebuie surprinsă în rădăcinile ei adevărate. Părintele Marin e pe calea cea bună. Articolul în care încearcă să lămurească elementele actului de cunoaştere şi raporturile lui cu voinţa dovedeşte sforţarea spirituală de a cărei necesitate autorul lui e convins.

Asemenea încercări sunt din ce în ce mai de dorit. Părintele Marin e doctor în teologie şi om umblat prin cărţi. Sunt însă în stare toţi preoţii noştri să facă un asemenea efort? Ne îndoim. Ştim că facultăţile noastre de teologie nu-şi pun studenţii în contact cu asemenea preocupări. E jalea învăţământului nostru. Nu se gândesc măcar cei de la Chişinău la o catedră de filosofia religiei?

Zeloşii „ortodoxiei”

Nici nu au pătruns de-a binelea în public foile noastre cu articolele asupra concordatului şi s-a şi pornit zarva în jurul lor. Este cel puţin ciudat însă că pravoslavnicii cari au simţit primejduită Ortodoxia prin exprimarea punctului nostru de vedere nu găsesc răgazul necesar să ia condeiul pentru a ne „răsturna definitiv”, ci se ostenesc deocamdată numai cu bârfeala prin colţuri.

Nu am putea spune dacă e la mijloc numai beteşug de minte sau şi rea-credinţă. Căci, iată, auzeam ieri că în „Cuvântul” s-ar fi pledat, cu prilejul discuţiunei concordatului, pentru... trecerea noastră la protestantism. Citiţi, vă rog, bine şi vă dumiriţi, dacă se poate: „Cuvântul”, propagandist al protestantismului!

Am prefera să apară toți acești nobili și intrepizi cavaleri ai Ortodoxiei în public, cu viziera ridicată. Ar fi prilejul unei răfuieli și al unor precizări de cari viața noastră religioasă are foarte mare nevoie. Căci, de când renașterea necesităților spirituale se face așa de stăruitoare în spiritul public, nu a întârziat să apară și ciupercăria parazitară a tuturor mișcărilor ideologice: propagandiști ignari, monopolizatori ai „binelui poporului", profitori brevetați cu *Ausweis*-uri de la o siguranță generală oarecare.

Ortodoxia se bucură astăzi realmente – și nu factice – de o minunată conjunctură. Sorții ei de izbândă și puterile ei de viață sunt așa de mari, încât nu e în nici un fel exagerat să credem că s-ar putea ca ea să modeleze în *alt fel* toată plămada sufletească a țării.

Marele nostru păcat e însă că ne lipsește înțelegerea pentru sâmburele viu al religiozității răsăritene; cei cari înțeleg că trebuie să fie vorba de o actualizare cred că aceasta nu e posibilă decât prin depărtarea de la Biserica vecinică; iar cei cari pricep necesitatea păstrării legăturilor intacte cu Biserica sunt absolut incapabili să pună în termenii ei proprii problema actualizării. Una și alta, atitudini tot așa de fundamental greșite și tot așa de sterpe – deși nu în același sens.

Între aceste două grupe de zeloși ai „ortodoxiei" contemporane sunt puse la [illegible]asc câteva capete lămurite – fețe bisericești și laici – cari, tocmai pentru că văd precis țelurile și drumurile ce duc la ele, au și energia spirituală, și lipsa de prejudecăți de a preciza toate racilele și de a spune curagios lucrurilor pe nume.

Evident, atitudinea și acțiunea acestora nu pot să placă tuturor. Să-și schimbe ei însă, pentru asta, felul de a fi?

O izbândă a Bisericii noastre

Am spus întotdeauna că nu există putință de ridicare a prestigiului Bisericei noastre și de pătrundere a ei în sferele mai ridicate ale oamenilor de cultură fără o participare a noastră activă și continuă la opera de colaborare științifică pe care se sprijină, într-o laturе, viața acestei Biserici. De aceea nu vom întârzia niciodată să însemnăm, ca pe o faptă de laudă, după putința informațiilor, vreuna din manifestările științifice ale teologilor noștri, cari contribuie în adevăr la întărirea prestigiului Ortodoxiei românești în concertul Bisericilor creștine din Răsărit.

Însemnăm, deci, după cuviință, polemica științifică pe care o poartă de câtăva vreme profesorul nostru bucureștean, dr. Chiricescu, în chestiunea, însemnată între toate, a datei serbării Paștelor.

Doctorul Chiricescu este în Biserica de Răsărit singurul învățat care s-a îndeletnicit mai de aproape cu această problemă. De aceea și Sfântul Sinod, atunci când s-a pus chestiunea delicată a îndreptării calendarului, l-a însărcinat cu cercetările necesare. Din aceste studii a ieșit o lucrare cu ale cărei concluzii,

cunoscute astăzi și prin îndreptarea calendarului hotărâtă de Biserica noastră, Sfântul Sinod s-a declarat de acord. De aceea lucrarea s-a și tipărit în limba română și franceză și a fost comunicată tuturor Bisericilor de Răsărit. Cum a fost ea apreciată se vede din faptul că P. S. Gherman, arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande, a cerut autorului voia de a o traduce în rusește și a o răspândi printre credincioșii îndepărtatei țări nordice.

Broșura a fost trimisă și Patriarhiei din Constantinopol. Care, pentru o mai deplină înțelegere, s-a adresat d-lui Aiginetes, profesor de astronomie și meteorologie în Atena. Astronomul grec a avut câteva rezerve de făcut, între cari, cea mai însemnată, aceea că specialistul român ia ca puncte de plecare luna plină de după echinoxul de primăvară, atunci când ar trebui să pornească de la data 14 Nissan.

Citesc acum răspunsul d-lui Chiricescu. E o strânsă analiză a obiecțiunilor învățatului grec și o victorioasă răsturnare, pas cu pas, a întâmpinărilor ridicate. Punctul de vedere adoptat de Biserica noastră rămâne, deci, neatins, în picioare. Este o frumoasă izbândă științifică într-o chestiune de mare importanță a științei românești. Să o însemnăm cu o piatră albă.

O inițiativă pentru întărirea Bisericii

Un comitet de inițiativă cetățenească cheamă pe ortodocși la luptă pentru apărarea drepturilor Bisericii noastre pravoslavnice. El publică, în reproducere, un foarte urât și condamnabil manifest, pornit din lagărul uniților, și proclamă necesitatea unei inițiative particulare pentru întărirea Ortodoxiei.

Dacă e în adevăr vorba de mișcarea credincioșilor și întărirea Bisericii noastre prin sprijinul acestora, iată o inițiativă căreia ne alăturăm cu tot sufletul. Căci tocmai aci stă deosebirea între noi și unii dintre înalții demnitari ai Bisericii noastre, care ne acuză, dragă Doamne, nici mai mult, nici mai puțin, decât de „negativism".

Noi credem nu numai în îndreptățirea canonică și dogmatică a Bisericii noastre; credem, mai mult încă, în excelența, absolută și relativă, a religiei ortodoxe. Dar nu putem să nu mărturisim că, în realizările ei de astăzi, Biserica românească e lipsită de vigoare și de inițiativă, tocmai pentru că, trăind sub oblăduirea statului, s-a lenevit, transformându-se într-o instituție funcționărească, deasupra cancelariilor episcopale fluturând adesea, ca o flamură, coada sfântului Birocratius.

Nu ne îndoim de râvna deosebită a unora dintre membrii episcopatului românesc – chiar a acelora cu care nu stăm în legătură din cea mai bună prietenie; cum, de pildă, ar fi P. S. mitropolit Neculai al Sibiului. Avem însă certitudinea că drumurile pe cari a pornit zelul apostolic al acestor sprijinitori ai Bisericii sunt greșite.

Nu ne-am împăcat, anume, şi nici nu ne vom împăca de acum înainte cu ideea că o Biserică trebuie să intre în recrudescenţă sau în criză, după cum are sau i se refuză sprijinul guvernului. Ştim că în istoria lumii se cunosc cazuri în care misionarul creştin preceda, cu *Evanghelia* în mână, pe soldatul care venea să aşeze în ţinuturi sălbatice o stăpânire europeană. Nu e greu însă a înţelege raporturile inverse, în care jandarmul deschide drumul slujitorilor lui Hristos.

Opera misionară a Prea Sfinţitului Neculai de la Sibiu? O vom aprecia mai mult decât o facem atunci când vom avea încredinţarea că procentul de contribuţie al iniţiativei particulare e mai mare decât cel al statului; şi când vom constata că preocuparea mitropoliei e mai mult îndreptată înspre poporul credincioşilor decât înspre problema: cum se mai poate obţine ceva de la stat.

Până atunci, vom scoate înainte faptul că, în Bucureşti, oameni care nu sunt episcopi au reuşit să mobilizeze conştiinţa religioasă a mahalagiilor şi să adune zeci de milioane pentru Biserici.

O liturghie românească

Cam în aceeaşi vreme în care, în Sfântul Sinod, un Prea Sfinţit episcop cerea şi pentru ortodocşi îngăduinţa de a introduce orga în Biserică, mi-a fost dat să asist la o liturghie într-un sat moldovenesc. Oficia un preot în puterea vârstei; om de înfăţişare mai degrabă aspră, cu o mândră încordare în mers şi în felul cum îşi poartă capul, cu mişcări precise, dar ample şi frumos rotunjite, organizate într-un ritm de impresionantă solemnitate nu printr-o dezaxare mistică, ci prin înalta conştiinţă a oficiului pe care îl îndeplineşte. Un fel de amplificare dinlăuntru în afară a persoanei lui spirituale se împlinea sub ochii noştri.

Nu ştiu, dintre credincioşii cari stăteau înainte, câţi îşi vor fi dat seama de mecanismul lăuntric după care s-a desfăşurat această Sfântă Liturghie, de azi înainte, pentru mine, neştearsă. Urmărirea conştientă a unui oficiu divin cere o pregătire specială, constând într-o prelungită practică a spiritului critic. Ea este, deci, rară.

Voi mărturisi, totuşi, în ce mă priveşte, că niciodată mai mult ca în acea Duminecă nu am avut emoţionanta impresie a unei liturghii *româneşti*. Căci nu era nici raţionalizarea seacă, orientată spre înţelegere, a unora din preoţii noştri protestantizanţi, nici visăria rusească, în care conturele verbului se şterg, pentru a construi „atmosfera". Nu. Înfricoşătoarea dramă mistică a transsubstanţiaţiei se desfăcea maiestuos înaintea sufletelor noastre, clară şi precisă, într-un minunat şi cuceritor crescendo. Era în această sfântă slujbă şi claritatea de conture a mângâietoarelor dealuri moldoveneşti, şi ceva din adâncimea extatică, încremenită, a stepei noastre. Tibru şi Oronte. Frumoasă echilibrare între Miazăzi şi Răsărit, care constituie însăşi plămada rasei noastre.

Să „modernizăm" liturghia noastră? Să introducem orga – sau, poate, în satele sărace... gramofonul – în Biserică? Pentru ce? Nu e slujba ortodoxă, așa cum e indicată la tipic, impresionantă? Nu înlesnește ea credinciosului legătura cu Dumnezeu? Prea Sfințiți Părinți, cari osteniți în grija de a aduce creștinii la Biserică, asistați o dată numai la slujba umilă de țară, oficiată de preotul Neculai Procopie, din Ardeoani. O simplă experiență, care e de natură a lămuri o mulțime de probleme.

Ardelenii în Biserică

Nu cu inima ușoară m-am hotărât să scriu cele ce urmează. Eu știu că situația ardelenilor în noul stat românesc nu e din cele mai privilegiate; și îmi dau seama câte susceptibilități poate ridica o problemă delicată, mai ales când un sistem e vexațiuni a impus, dincolo de Carpați, o bănuitoare neîncredere. Mai știu însă că o problemă, atunci când împrejurările o impun în adevăr, trebuie considerată de-a dreptul în față, fără nici o teamă de nemulțumirile pe care le-ar ridica în subsidiar; și mai știu, pe deasupra, că orice ni se poate imputa nouă, celor de la „Cuvântul", afară de un singur lucru: regionalism în favoarea Bucureștilor. Trec, deci, la faptul care ne interesează, în convingerea că voi găsi între ardeleni cel puțin atâta obiectivitate și bună-credință câtă dragoste înțelegătoare și dezinteresată punem noi în judecarea lucrurilor românești.

Iată pricina: în preajma unei mari prefaceri în Biserica românească, prefacere care va veni neîntârziat, o dată cu sfârșirea regimului și sistemului actual, elemente interesate la perpetuarea actualei stări de lucruri au inițiat o mișcare de schimbări în trebile bisericești, care, sub aparența unor primeniri, să asigure mai departe dăinuirea complicității de interese, astăzi în funcțiune și în putere. Schimbarea aceasta, deocamdată numai ocultă, a ieșit din faza intențiunilor. Sunt plănuite unele „vacanțe" episcopale și ocuparea lor cu prelați de origine ardeleană. Operația a răzbit pe alocurea și în public; iar cine urmărește atent întâmplările știe la ce mă refer.

Este un plan căruia întreagă conștiința morală și religioasă a țării trebuie să i se împotrivească. Întâi, pentru că e o lovitură politică. Înspăimântați de apropiata lor lichidare, liberalii încearcă să ocupe anumite puncte cruciale ale vieții noastre cu partizani de-ai lor, care să nu poată fi dislocați totuși de viitorul guvern. Ei își dau seama că regimul care va veni va fi forțat de înseși necesitățile vieții noastre de stat să facă apel la elementul ardelenesc în mai mare măsură decât s-a făcut până acum; știm, deci, că dislocarea unui ardelean va fi o operație delicată; de aceea încearcă să asigure un fel de perpetuitate liberală în Biserică, prin pasarea în scaunele episcopale a unor partizani de origine ardeleană. Jocul este îndemânatec; dar tocmai de aceea ardelenii trebuie să i se refuze, dacă voiesc în adevăr să se sfârșească o dată cu actualul regim.

În al doilea rând, lovitura e religioasă. Dintre toate marile funcțiuni ale nației noastre, una singură a fost mai deschisă ardelenilor: Biserica. Patru prelați ardeleni au trecut munții pentru a se așeza în scaune episcopale dincoace. Nici unul de aci n-a intrat, în schimb, în viața bisericească de acolo.

Experiența aceasta nu a reușit. Sub oblăduirea ardelenilor, Biserica noastră dreptcredincioasă de Răsărit nu și[-a] amplificat viața; dar și-a schimbat caracterul. Legea de reorganizare, direct inspirată de *Statutul* lui Șaguna[1], conținând o mulțime de elemente de organizare și natură protestantă, duce repede la un fel de laicizare a Bisericii. Ființa ei dogmatică și canonică se fărâmițează văzând cu ochii, simțul liturgic dispare. O mentalitate „țivilă", cu totul străină de valorificarea creștină a existenței, năpădește în soboarele noastre. E caracteristic doară că, atunci când cel mai luminat și cel mai teolog dintre prelații ardeleni, vlădica Neculai de la Sibiu, a ridicat în Sfântul Sinod chestiunea jurământului de la Alba-Iulia, argumentele P. S. sale nu au fost de ordin canonic și dogmatic, ci de natură juridică și politică.

O perfidie de politicieni balcanici a înlesnit ardelenilor accesul spre marile demnități ale țării tocmai într-o ramură de activitate în care ei nu puteau da măsura calității lor. Căci, să nu ne înșelăm singuri: esența Ortodoxiei românești nu trebuie căutată în Ardeal; ci – cu oarecare corective necesare – mai degrabă în Basarabia. Și asistăm astăzi la anemierea vieții noastre religioase pentru că Bisericii nu i s-au dat șefii de care ar fi avut neapărată nevoie.

Și dacă ar fi numai atât! Se întâmplă însă și ceva mai grav: un fel de surprindere a adevăraților ortodocși și un fel de neîncredere față de năvala ardelenilor înspre episcopatul din Vechiul Regat și Basarabia; un fel de surdă frământare împotriva unor oameni care nu au nici o vină, decât doar aceea că au acceptat transplantarea într-un alt mediu religios, pentru care le lipsește conaturalitatea.

Asemenea stări de lucruri trebuie să înceteze. Oameni cu răspundere ai Ardealului și ai vieții religioase românești au datoria să intervină astăzi, când o nouă expropriere a arhiereilor și arhimandriților din Vechiul Regat și Basarabia se pune la cale, pentru beneficiul câtorva ardeleni plecați intereselor liberale.

Mari schimbări în Biserica noastră sunt, fără îndoială, necesare. Dar schimbările care să aservească, să închircească, să falsifice și să învrăjbească, nu! Împotriva lor trebuie mobilizată toată conștiința religioasă și politică a țării.

Ortodoxia românească

„Apostolul", curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București[1], care este, fără îndoială, cea mai bună foaie bisericească apărând la noi, aduce în unul din ultimele sale numere fragmente din cuvântarea P. S. Tit, vicarul acestei Arhiepiscopii, ținută în congresul preoțesc[2] și privind reforma învățământului teologic în genere.

Celor care au fost ori s-au prefăcut surprinşi atunci când am înfăţişat pe acest arhiereu ca pe una din marile nădejdi trainice ale Bisericii noastre le recomandăm stăruitor lectura acestor fragmente: e cel mai reconfortant act de cugetare şi disciplină arhierească a anului ce se sfârşeşte.

Problema centrală a preocupărilor P. S. Tit este legătura dintre episcopat şi învăţământul teologic. Dar, accidental, sunt atacate, cu o suverană siguranţă şi cu un robust bun-simţ, o sumă de chestiuni adiacente, de hotărâtoare însemnătate pentru viaţa Bisericii noastre.

Mărturisesc că, pentru mine, lectura aceasta a constituit, prin semnificaţia mai adâncă a textului şi prin perspectivele pe care le deschide, un moment de reală bucurie. Este, în forma absolut originală a vorbirii, semnul indelebil că există o Ortodoxie românească. Ceva cam colţuroasă, pulsând puternic, refuzându-se formelor cizelate şi savante, vorbind de-a dreptul sufletelor, cu o putere de convingere originară, primitivă aproape în sănătatea ei deplină – cu mireasmă de busuioc şi de pământ reavăn; dar, în acelaşi timp, de o aspră preciziune dogmatică, făcând faţă cu o impresionantă siguranţă tuturor subtilităţilor teologice, mişcându-se suplu şi tăios printre toate piedicile pe care le pun astăzi gândirii noastre pravoslavnice tot felul de influenţe lăturalnice, i[illegible]te şi subversive.

A, desigur, cuvântarea aceasta este a unui îndrăzneţ ostaş al lui Hristos, care-şi ascute armele de luptă. Ideea Bisericii învăţătoare, care nu e absolut necesară fundării drepturilor de control episcopale asupra învăţământului teologic, e o hotărâtoare dovadă.

Nu e însă vorba aci de obiecţiuni. Ci de sublinierea faptului că Biserica noastră are în P. S. Tit un arhiereu cu care, în împrejurări favorabile, s-ar putea aşeza în istorie. Bucuria că ni se confirmă astăzi o prevedere mai veche nu adaugă nimic la tot binele care se poate spune despre această luminată faţă bisericească.

Aşteptăm numai să-i vedem întrebuinţarea.

Ortodoxie

Groaznica întâmplare de la Costeşti[1] ne-a pus – prin comentarii al căror obiect a fost – încă o dată în faţă înstrăinarea noastră desăvârşită de duhul pravoslaviei. Şi mai întristătoare decât toate a fost, fără îndoială, atitudinea prietenilor Bisericii. Pârjolul acesta dumnezeiesc le-a luat glasul: ce or să zică credincioşii! Vă închipuiţi... discreditul care cade asupra lui Dumnezeu prin faptul că tocmai cei care se adunaseră în Casa Lui au fost jertfele acestei grozăvii. Iar bucuria lor a fost fără margini, când au aflat că „*Evanghelia* nu a ars", iar mai acum un an se furase chiar la Costeşti salba de la icoana Sfintei Filofteia.

Bieţii oameni erau salvaţi: aveau „explicaţia"! O minune de o parte, o pedeapsă cerească, de alta. Pentru nişte credincioşi cari se străduiau să găsească scuze lui Dumnezeu, pleaşca era, în adevăr, grasă.

Închipuiţi-vă însă că s-ar afla cineva care să lămurească pe aceşti advocaţi ai Absolutului că, de când e lumea şi există cărţi, s-a constatat că aceste cărţi nu ard decât foarte greu; mai ales cum se găsea *Sfânta Evanghelie* de la Costeşti, strânsă între pardoseală şi trupul preotului; şi că afacerea cu salba Sfintei Filofteia nu ar fi decât poveste. Ei – ce s-ar întâmpla atunci? Ar rămâne Dumnezeu în vină sau în lipsă cu ceva faţă de noi? Şi credinţa noastră ar avea prilej de clătire? La puţin s-ar mai reduce atunci viaţa şi realitatea credinţei!

Şi, cu toate acestea, punctul de vedere al „credincioşilor" noştri de astăzi ăsta este! Şi anume, cu două rădăcini. Prima, un fel de înţelegere negustorească a raporturilor dintre om şi Dumnezeu. A doua, o necesitate, superficială prin natura ei, de a exprima în material conceptual şi raţionat manifestările lui Dumnezeu. Ambele tot aşa de false şi de străine faptului de credinţă şi vieţii religioase.

Raporturile negustoreşti, de *do ut des*[2], sunt, structural, de origine catolică. Ele se încadrează în tendinţa augustinică de a realiza Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ, tendinţă degenerată în protestantism până la credinţa proastă că respectarea universală a preceptelor *Evangheliei* şi, prin aceasta, stârpirea durerii pe pământ sunt un ideal realizabil. Aşa fiind, omul se roagă pentru ca Dumnezeu să-i dea în schimb o mai bună aşezare a treburilor lui aci, pe pământ. Şi cum orice „avantagiu" are ca corelativ o jertfă, bietul om e dispus şi la jertfa aceasta; cu atât mai mult cu cât Dumnezeu e un bătrân generos, care vinde ieftin şi bun. Există, astfel, chiar aci, în Bucureşti, o statuie făcătoare de minuni a Sfântului Antonie din Padua, care face tot felul de afaceri – căsătorii, găsire de obiecte furate etc. –, în schimbul unei jertfe, care de cele mai multe ori ia forma plăţii în bani. Acum, de curând chiar, o biată femeie care-şi împuşcase – sau aşa se zicea – amantul a fost achitată de justiţia românească în schimbul unei plăţi de 50 000 lei făcută către efigia Sfântului Anton din Padua.

Forme, precum vedeţi, cu totul inferioare ale laşităţii şi neputinţei omeneşti, cari nu au, în fond, nimic comun cu viaţa religioasă. Şi cărora Ortodoxia le opune concepţia, ameţitoare ca adâncime de înţeles, a Ierusalimului ceresc, pe de o parte, iar pe de alta, a permanenţei şi a necesităţii terapeutice a suferinţei pe pământ. Nu insistăm. Dar, din aceste scurte indicaţiuni, se vede că toată această atitudine ortodoxă – amplu comentariu metafizic la problema lui Iov – implică acceptarea durerii şi neopunerea la rău.

Iar aci chestiunea se leagă cu cea de-a doua falsă rădăcină – protestantă, aceasta – a vieţii religioase, şi anume, cu necesitatea superficială de a explica şi de a înţelege hotărârile şi faptele lui Dumnezeu. Vrem să înţelegem pentru că ne închipuim că nu există decât un plan al realităţilor, cel al realităţilor raţionale; în care om şi Dumnezeu nu sunt decât existenţe cantitativ deosebite: Dumnezeu fiind *mai* deştept, *mai* bun, *mai* puternic decât noi, dar lucrând după aceleaşi legi şi norme după care ne conducem noi gestul şi paşii.

Transpunerea în forme raţionale a existenţei a fost extinsă până dincolo de limitele veacului şi omul are pretenţia să impună legea lui de înţelegere Absolutului, încadrându-l în cele patru principii fundamentale ale logicei. Jalnică betegeală de minte protestantă, căreia lipsa noastră de control şi de disciplină ne îndeamnă să-i cădem victimă.

Şi, cu toate acestea, învăţătura Ortodoxiei este şi aci clară: „Neînţelese sunt căile Tale!". Adică, arătările lui Dumnezeu nu cad sub puterea noastră de înţelegere. Nimic din cele ce sunt ale Lui dintr-ale Lui *nu se explică*, ci pur şi simplu *se acceptă*.

O calmă, umilă şi senină acceptare a tuturor hotărârilor lui Dumnezeu, asta este îndatorirea noastră dintâi şi din urmă de creştini. Şi asta am fi aşteptat, poate, să ni se spună, într-o formă potrivită, în pastoralele duhovniceşti, cari nu puteau lipsi din această dureroasă împrejurare.

Minunea *Evangheliei* nearse? Pedeapsă pentru salba furată a Sfintei Filofteia? Cel mult abrutizante superstiţii, de cari Ortodoxia nu poate avea nevoie. Căci nenorocirea a fost; dar ea nu poate fi decât scară pe care un Dumnezeu îndurător ne-o întinde, pentru păcatele noastre, spre Ierusalimul ceresc.

Misiunea pravoslavnică a Bisericii

La Costeşti – în regiunea legendară românească poreclită „pe Argeş în jos" – Iov s-a înmulţit. În fiecare casă, un Iov. Deşi furii n-au pătruns în tarla dreptului ca să-i tâlhărească turmele şi nu i-au mânat cirezile de vite peste fruntarii, nici nu i-au risipit hergheliile de cai, nici păcurarii, ciobanii şi slujnicarii nu i-au măcelărit. Dar copiii satului au ars pe rug. În fieţece casă, plângere, în fieţece inimă părintească, săpate ca cicatrici, câteva mici morminte. Lui Iov i-au ars copiii.

Şi astăzi, în Biserica satului se va sluji parastasul întru pomenirea mucenicilor din Săptămâna Patimilor. Până acum, tragedia de la Costeşti a stârnit valuri de superstiţie. Comentarii de laică înduioşare sau condoleanţe de tristă contradicţie cu spiritul Bisericii. Este, de aceea, de datoria Bisericii să desluşească astăzi tragedia în spiritul ei. Să mângâie pe înduraţi cu adevărul ei etern.

N-a fost fatală – am mai scris-o – tragedia. Putea fi evitată. Dar nici nu s-a iscat ca pedeapsă pentru salba furată. Concepţia aceasta negustorească trebuie dezrădăcinată. Dumnezeu a încercat tăria oamenilor. Aşa precum a fost încercat şi dreptul Iov. Avuţiile lui s-au risipit în vânt, ca nisipul deşertului, copiii i-au murit, de bube i s-a acoperit trupul. Şi Iov n-a cârtit. „Domnul a dat, Domnul a luat"[1]. Nu încape împotrivire în faţa vrerii de sus. Există o lege a compensaţiei, care spânzură peste capetele oamenilor, mai presus de judecata lor imperfectă, de înţelegerea lor meschină. Nu numai bucuria trebuie primită cu inima voioasă şi tare, ci şi durerea. Puterea Ortodoxiei o constituie mângâierea pe care o

dăruie inimei îndurerate şi lumina, cugetului întunecat. Tragediile omeneşti nu se comentează, nu se desluşesc prin intermediul raţionamentelor. În faţa lor te resemnezi.

De aceea parastasul de astăzi trebuie să însemne pentru supravieţuitorii incendiului o predică a resemnării, iar pentru Biserică, un prilej de a-şi dovedi pravoslavnica ei misiune.

Pentru o teologie cu „nespecialişti"

Ceea ce caracterizează teologia rumânească de azi – şi mă gândesc, anume, la teologia oficială – este, între altele, incapacitatea ei de a gândi şi expune problemele teologice în termeni actuali. Am spus-o şi altă dată, şi nu preget a o repeta acum, aci, în pragul acestei publicaţii, a cărei cea dintâi menire este să pună *o ordine vie* în câmpul gândirii şi vieţii noastre teologice.

Evident, dacă vreau să nu par nedrept, ar trebui să recunosc că situaţia gândirii noastre religioase nu este izolată. Sforţările aşa de pline de temperament ca şi de talent literar, ale neoscolasticii franceze de azi, sunt doară un *pendant* categoric – desigur, mai disciplinat, mai precis, mai „cu ştiinţă de carte", dar, totuşi, *pendant* – la inactualitatea gândirii noastre.

Dacă însă incapacitatea aceasta a catolicismului s-ar putea să aibă, între altele, şi pricini mai profunde – cum, de pildă, poate, ar fi inactualitatea în genere a catolicismului faţă de noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat astăzi – apoi deficienţa de care vorbeam a teologiei rumâneşti nu are decât cauze locale. Şi *de aceea* cred că e nevoie să stărui asupra ei.

Pentru o mentalitate pozitivistă pe care – slavă Domnului! – o lichidăm, în sfârşit, în zilele noastre, chestiunea s-ar putea să pară ridiculă. Eu însumi, care nu sunt chiar aşa de bătrân, am asistat în vremurile studenţiei mele la lecţiile unui mare profesor[1], de la care – o voi mărturisi oricând – am învăţat enorm de mult şi care, totuşi, petrecea de minune pe seama discuţiilor „greceşti" din Bizanţul de altădată, discuţii teologice, cari împărţeau curtea, Biserica şi cetatea în tabere vrăjmaşe. Petrecerii marelui meu profesor eu opuneam însă atunci, în intimitatea mea, o întrebare încăpăţânată: veselia aceasta, pe care ne-o îngăduim noi faţă de acest „biet Bizanţ" îşi are izvoarele într-o mai mare înţelepciune, sau într-o mai mare sărăcie a noastră? Dar, dacă acum douăzeci şi cinci de ani, răspunsurile puteau fi mai multe, astăzi, la o asemenea întrebare nu avem decât un singur răspuns.

Astăzi noi ştim, anume, fără nici un fel de controversă posibilă, că, în ciuda tuturor exagerărilor, pasiunea pusă în dezbaterile teologice îşi avea obârşia în *participarea efectivă a societăţii bizantine la o viaţă religioasă care îşi cerea lămurirea teoretică.*

O asemenea nevoie de lămurire simte și societatea rumânească de azi. Iar dacă discuțiile nu sunt mai vii și mai rodnice, apoi asta se datorește în primul rând faptului că preocupările noastre religioase nu și-au găsit încă instrumentul lor de vehiculare, limbajul potrivit zilei de astăzi. De ce? Am să o spun, fie și numai ca o părere a mea.

Renașterea religioasă de după război nu a fost numai o renaștere religioasă. Ea era pretutindeni semnul unei prefaceri totale a omului, răscolit până în adâncurile lui. Ceva mai mult: acolo unde forma de viață religioasă nu era în conformitate cu geniul poporului, renașterea aceasta s-a fixat în forme sterpe (mișcarea lui Maritain, în Franța) sau s-a închircit repede sub lovituri (catolicismul, în Germania); acolo unde nu era în conformitate cu spiritul vremii, ea a fost sau este pe punctul de a fi părăsită, în beneficiul unui alt absolut, ca, de pildă, cel al rațiunii (protestantismul, în Germania totalitară).

La noi însă, printr-o coincidență fericită, mișcarea religioasă, păstrându-se în cadrele Ortodoxiei, răspundea și geniului nației, și spiritului vremii. Așa încât, ea nu a întârziat să câștige și în întindere, și în adâncime. Cum însă mișcarea aceasta nu pornea de undeva de sus, din ierarhia vieții religioase constituite, după un plan mai dinainte hotărât, ci era numai urmarea firească a unei spiritualități mai vii și mai bogate, luată în întregul ei, ea s-a făcut mai mult și mai repede simțită în lumea Bisericii de jos, a „popilor proști" și a credincioșilor „simpli", sau în lumea intelectualilor, în care cercetările teologice erau m[illegible] grabă un punct de ajungere decât o „specialitate". Și chiar dacă, în ultima vreme, această mișcare a izbutit să pătrundă și în lumea arhiereilor prin unele fericite primeniri, ea este departe de a atinge, altfel decât întâmplător și periferic, facultățile noastre de teologie, deținătoarele oficiale ale dumnezeieștii științe. Astfel încât, deși viața religioasă a nației, atâta cât pornește din inimile credincioșilor și cât stă în mâinile preoților („popii proști", cari trăiesc în contact zilnic cu credincioșii lor), este mult mai vie și mai bogată; gândirea religioasă formulată, mai exact, literatura teologică rămâne încă uscată, goală de sens și de actualitate, ea pornind deocamdată aproape exclusiv din lumea facultăților de teologie, ale căror contacte cu viața de iubire a obștei Bisericii sunt așa de incidentale.

Asta este însă pentru mine o gravă îngrijorare; căci, atâta vreme cât teologia rumânească nu va izbuti încă să se formuleze într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieții religioase, singurele cari ar fi în măsură să dea culturii noastre adâncimi și valoare universală, noi vom fi condamnați să pendulăm între arta „cultă", făcută după rețete de împrumut, și arta populară, desigur, autentică, dar incapabilă să depășească folclorul.

Soluția? Una singură: să se restaureze în drepturile și în cinstea lui vechiul învățământ enciclopedic, cu vechea și vecinic valabila ierarhie a științelor, în care studiul teologiei venea „la urmă", adică *după* ce studiosul își însușise în chip activ toate metodele de a lua contact științific cu viața.

Iar dacă asta e din ce în ce mai greu, să se îngăduie nespecialiștilor, cari, întâmplător, vor fi făcut această operație pe seama lor, putința de „a se amesteca în teologie".

Teologii vor avea, desigur, datoria să controleze îndeaproape un asemenea amestec. Lor însă va trebui să li se refuze dreptul de a izgoni din capul locului pe aceşti „nespecialişti" din grădina teologiei.

Căci „nespecialiştii" ar putea să aducă – în anumite condiţiuni – o prospeţime şi o noutate de formulare, pornite din trăirea directă a valorilor religioase, de cari teologia de şcoală este, prin însăşi natura ei actuală, categoric incapabilă.

Vreau să nădăjduiesc că „Predania" va face această încercare.

Limitele criticei teologice

Cineva îmi atrage atenţia asupra caracterului cu mult prea critic al „Predaniei", vădit, între altele, şi prin aceea că toate articolele noastre de până acum au ca punct de plecare un punct de vedere pe care îl combatem, o părere pe care încercăm a o răsturna. Observaţia nu e lipsită de dreptate; dar mă întreb ce sens are ea. Şi pentru că s-ar putea să aibă mai multe sensuri, între cari unele pe cari nu le-am accepta în nici un caz, e bine să facem aci precizările necesare.

1) Există o critică teologică ale cărei rădăcini sunt în spiritul critic. Această critică nu are ce căuta în „Predania". Pentru că nu are nimic de-a face cu creştinismul, pentru că e chiar negaţia creştinismului. Cine nu înţelege această afirmaţie, simplă dar nu mai puţin fundamentală, e cu totul străin de duhul Ortodoxiei. Şi iată de ce:

A critica înseamnează a judeca. A judeca însă înseamnează a măsura, a compara cu o lege şi a stabili coincidenţe şi abateri. Judecătorul este, ca atare, instrumentul de măsură al unei ordini obiective, existând în ea însăşi.

Se întâmplă însă că, uneori, această ordine obiectivă, în numele căreia se exercită judecata, se numeşte RAŢIUNE (adică, chiar aşa scrisă, cu litere mari!). E cazul criticei din acel moment istoric al omenirii, care se numeşte epoca spiritului critic.

Două sunt, mai ales, motivele pentru care această critică trebuie respinsă.

În primul rând, a considera această *raţiune* ca o ordine obiectivă nu e neîndreptăţit – poate! – dar, în schimb, nu e nici suficient. Pentru ca o ordine obiectivă să poată fi luată drept unitate de măsură, e neapărat nevoie ca ea să fie *normală*, să nu introducă, cu alte cuvinte, un element de dezechilibru în existenţă. Ordinea raţională nu e însă o ordine normală, nici în înţelesul teologic – ca una ce îşi are izvorul în păcatul originar – nici în înţelesul metafizic. Procesul de cunoaştere nu e posibil decât prin introducerea forţată în existenţă a unui centru de raportare – subiectul de cunoaştere – altul decât Dumnezeu; centru de raportare care, printr-o dinamică specială, nu întârziază a deveni *centru de polarizare*; de o intensitate uneori atât de ridicată, încât se substituie lui Dumnezeu însuşi. Nu e nevoie să stăruim aci asupra caracterului aberativ al acestui proces – fatal, totuşi, la orice om care a căzut în păcatul cunoştinţei binelui şi

răului – care, în orice caz, nu ajunge la o poziţie consistentă, atâta vreme cât omul nu se poate considera ca termen ultim al existenţei. E suficient să stabilim, subliniind numai, că aşezarea omului – prin apariţia procesului de cunoaştere – în centrul existenţei schimbă liniile de forţă în ordinea creaţiunii, pentru ca să înţelegem că ordinea aceasta raţională, oricât ar fi ea de obiectivă – că doar şi... holera-i obiectivă, are o existenţă a ei! – nu e, pentru aceasta, şi firească; şi, ca atare, nu poate fi luată drept unitate de măsură în exercitarea unei judecăţi.

În al doilea rând: raţiunea nu este numai unitate de măsură, ordine obiectivă; ea este în acelaşi timp şi instrument de judecată; e şi judecător, şi lege. Din această dublă calitate rezultă o tendinţă de a nu limita în nici un fel operaţia judecăţii, de a nu o mai opri în faţa a nimănui şi a nimic, de a se judeca – în frenezia aceasta a judecării –, de a se dizolva pe sine însăşi, dizolvând în acelaşi timp „ordinea obiectivă" care stă la baza oricărei judecăţi. Că spiritul critic sfârşeşte în nihilism, asta o ştie în genere toată lumea. Noi am explicat numai, aci, în câteva cuvinte, de ce nihilismul e termenul ultim al spiritului critic.

Cu aceasta însă e clar pentru ce Biserica noastră dreptcredincioasă nu poate accepta critica din spiritul critic. Şi pentru ce, deci, nu o acceptă – şi cu atât mai puţin o practică – nici „Predania".

2) Dar mai există un fel de critică teologică. Există o critică, anume [...] socoteşte că ordinea obiectivă, la care orice judecată trebuie să raporteze faptele, este ordinea creaţiei lui Dumnezeu. Iar în ceea ce priveşte viaţa religioasă în genere, că tot ceea ce e adevărat şi firesc stă închis – *cu tot ceea ce a fost şi cu tot ceea ce e posibil să fie în viitor* – în învăţătura Bisericii. A face critică înseamnă, desigur, şi în acest caz a judeca; dar *nu a face o judecată, ci a ţine scaun de judecată*; nu a da drumul raţiunii *tale*, pentru a spune ea dacă e bine sau e rău ceea ce se întâmplă; ci a compara ceea ce se întâmplă cu ordinea firească şi obiectivă a cum trebuie să se întâmple lucrurile, ordine care, neavând nimic subiectiv în ea, ci fiind o dată pentru totdeauna hotărâtă de voia lui Dumnezeu şi neputând fi ruptă decât de minunile lui Dumnezeu, este un îndreptar sigur pentru judecata noastră.

A face critică, în acest sens, în singurul sens acceptabil în Ortodoxie, înseamnă, deci, a constata pur şi simplu abaterile de la desfăşurarea firească a lucrurilor teologice, aşa cum această desfăşurare este mai întâi formulată şi mai apoi, legiuită (dacă e nevoie) în învăţătura Bisericii.

De unde urmează:

a) că orice mădular al Bisericii, întru atâta întru cât participă efectiv la viaţa Bisericii, o trăieşte în chip conştient, are şi dreptul de a face critică – pentru că este calificat pentru prin chiar calitatea lui de membru al Bisericii – şi datoria de a face critică pentru că, în această calitate a lui de membru al Bisericii, el e solidar răspunzător sau, dacă vreţi, solidar suferitor, în toate stricăciunile cari apar în sânul comunităţii, ameninţând echilibrul acesteia;

b) că niciodată o critică, exercitată în asemenea condiţiuni, nu poate fi excesivă, cum credea preopinentul nostru, amintit la începutul acestor rânduri; căci

critica nefiind decât constatarea unor abateri, ea nu se poate exercita decât dacă abateri sunt. Aţi văzut d-voastră vreodată o poliţie – care să nu fie făcută de agenţi provocatori, ci să fie poliţia unui stat sănătos – care să intervină fără nici un motiv, fără să se fi ivit abateri? Nu! Critica nu se poate manifesta, normal, decât prea puţin – atunci când abaterile sunt atât de multe, încât nu prididește să le stabilească pe toate; prea mult însă, niciodată.

Evident, critica cealaltă, a spiritului critic, nu numai că poate fi excesivă, dar, fatal, trebuie să ajungă la dezmăţ. Căci judecând lucrurile după măsuri cari nu sunt ale lor, ci ale tale, nu e decât firesc să le găsiţi în vină. Dacă îl judeci aşa, şi Dumnezeu poate ajunge a fi vinovat!

Sigur, critica excesivă nu e bună; ea nu e însă rea pentru că e excesivă – ci este excesivă pentru că e rea; rea, prin natura ei. Cum noi, aci, la „Predania" nu avem însă nimic de-a face cu asemenea critică,

putem să ne vedem, liniştiţi, de treabă.

V

Biserica

1. IERARHIA BISERICEASCĂ

A. Laicii

Cultura academică şi teologia

De ce sunt lipsite, în primul rând, Biserica şi Ortodoxia noastră? De intelectualitate! E probabil şi acesta un mijloc de a câştiga împărăţia cerurilor. Nu s-ar putea însă recurge şi la alte metode?

Suntem ruşinaţi că trebuie să constatăm cât de goală de orice sens e, pentru marea generalitate a teologilor noştri, ştiinţa aceasta dumnezeiască. Dogme, canoane, aşezări, toate sunt literă moartă, pe care cel mult trebuie să o respectăm, dar pe care am încetat demult a o înţelege.

Şi totuşi, problema e de cea mai mare însemnătate; căci, dacă, în adevăr, Ortodoxia se închirceşte în formalism, nu e, în nici un fel, pentru că acest formalism îi e congenital; ci pentru că, prin însăşi natura ei, cadru de cea mai subtilă şi puternică spiritualitate, ea e condiţionată de existenţa unei bogate vieţi intelectuale.

În Biserica noastră însă această viaţă nu mai există. Probabil din pricina decăderii monahismului. Dar şi din pricina structurii actuale a culturii noastre. De origine străină în problematica, izvoarele şi soluţiile ei, desprinsă cu totul de substratul etic, cultura academică nu şi-a putut îngloba şi teologia, pentru simplul motiv că... în Apus nu există teologie ortodoxă. Fapt paradoxal numai în aparenţă; căci, în realitate, el e confirmat de adevărul incontestabil că, între teologii noştri, cei mai de seamă sunt... protestantizanţii. Ei singuri şi-au apropiat

instrumentele moderne de cultură, pentru că ei singuri le puteau găsi gata-făcute.

Adevărata Ortodoxie va trebui abia de aci înainte să făurească asemenea unelte. Biserica o doreşte. Dar, înţelegând câtă mină, câtă rugină şi câtă rutină s-a îngrămădit între preoţi, crede că adevărata doctrină vie şi actuală va veni prin sforţarea credincioşilor laici. Asemenea sforţări există şi rodnicia lor stă mai presus de îndoială.

Iată însă că o foaie bisericească de pe la Oradea Mare, unde nu ştiam că s-a retras cea mai pură Ortodoxie, pune pe aceşti laici „lipsiţi de călăuza unei pregătiri teologice cât de sumare" la carantină.

Ilustre teolog absolut, ne poţi spune ce a ajuns Ortodoxia cât a stat în mâinile d-voastre sigure?

Ofensiva religioasă a laicilor

Un cunoscut, om harnic şi de inimă, îmi vorbea de activitatea de educare religioasă, care se desfăşoară de o bucată de vreme în Bucureşti, mai ales pe la mahala, printre lucrătorii de fabrici. La căile ferate, la tramvaie, la at[illegible] comunale, printre măturători, pretutindeni, conferenţiari şi predicatori duc cuvântul *Evangheliei* în bezna sufletească a oamenilor îndobitociţi de necazuri şi de trai rău, mai mult decât de o perversitate înnăscută în care, de altfel, nici nu prea pot crede.

Se pare că rezultatele sunt surprinzătoare. Ceaţa ascultătorilor, mai ales acolo unde „direcţia" atelierului respectiv nu intervine şi unde propovăduitorii sunt lăsaţi la propriile lor mijloace de acţiune directă şi omenească, [des]creşte în fiecare zi. Se pot stabili deja anumite efecte îmbucurătoare. În sumbrele dormitoare ale măturătorilor primăriei, unde se încrucişau înjurăturile, astăzi ard candele la icoana Prea Curatei, iar seara, înainte de culcare, corul obijduiţilor îşi pregăteşte liniştea nopţii printr-o rugăciune cântată. În alt loc, alţii îşi iau hotărârea de a se lăsa de băutură. Şi nu e tot.

Activitatea aceasta, destul de întinsă astăzi, are tendinţa să se lărgească încă. În marea majoritate a cazurilor însă, ea e purtată de laici. Desigur, nu e rău. Laicul care poartă cuvintele lui Hristos se apropie mai uşor de inima omului. El nu stă sub bănuiala unei meserii pe care ar îndeplini-o şi, ca atare, e crezut – ca unul ce nu lucrează din vreun interes personal mărunt.

Dar nu e nici bine. Căci preoţii ar trebui mai de-aproape întovărăşiţi în această acţiune. Au fost unii; s-au descurajat. De ce? Cum se face că se descurajează preoţii acolo unde laicii persistă şi reuşesc?

Probabil pentru că nu ne adresăm mai ales tinerilor: şi nici pe aceştia nu-i încadrăm într-o disciplină mai aspră. Şi atunci, iată-i călcând drumurile vechi ale rutinei şi, adesea, ale superstiţiei. Căci se întâmplă încă în Bucureşti lucruri

pe cari le-ai crede în domeniul poveştilor. V-aţi închipui că preoţii dezleagă încă de „făcătură"? Sau că intervin între oameni – cu acatiste – în relaţiile de dragoste? Ştiam până acum că „ibovnicul" se aduce înapoi prin farmece, călare pe prăjină. Am aflat ieri că el ar putea fi, eventual, „rechemat" prin 40 de slujbe în biserică. Aşa a făgăduit cel puţin un preot – şi probabil a încasat şi taxele respective. În Bucureşti, la 1927!

Să ne mai mirăm că ofensiva religioasă stă pe umerii laicilor? Nu. Dar nu putem să nu o regretăm – pentru unii preoţi.

Tot despre Biserica luptătoare

După „Universul", „Telegraful român" de la Sibiu ţine să anunţe publicul că ziarul nostru a fost citat la Consiliul de Război, pentru a da lămuriri în chestiunea unor articole prin cari Biserica ar fi fost insultată în persoana capului ei spiritual.

Cetitorii îşi vor închipui cu uşurinţă că e vorba de articole lămuritoare pe cari „Cuvântul" le-a publicat în jurul problemei patriarhului-regent. O confirmăm. Nu am crezut, totuşi, că era necesar să informăm publicul asupra acestui fapt divers, pentru că, în definitiv, nu e deloc interesant pentru cetitor să fie pus la curent cu vicisitudinile sub cari un gazetar îşi exercită meseria.

Pe de altă parte, cazul era lipsit de interes şi din alt motiv. De la primele cercetări, justiţia militară a stabilit că articolele incriminate nu întruneau elementele delictuoase propuse de către delator. Aşa că afacerea a trebuit să fie clasată.

Personal, mai aveam un motiv de a trece uşor peste acest incident; îmi era penibil să spun în public că, faţă de „atacurile" mele împotriva Bisericii, nu s-a găsit decât un singur om care să reacţioneze: preotul Moşoaia.

Noi personalităţi nu prea facem; ar trebui să fie prea însemnat omul şi să joace un prea mare rol în aşezarea noastră publică. Important e să lămureşti o chestiune. Dacă din această lămurire un om este ridicat sau coborât, asta e absolut secundar.

Iată amănunte pe cari „Universul", mai avizat, le cunoştea. De aceea, nici nu a stăruit asupra cazului. A dat pur şi simplu o informaţie şi a trecut la ordinea zilei. „Telegraful român" însă stăruie şi comentează. „Telegraful român" se bucură că, în sfârşit, un blestemat ca mine, insultător al sfintei noastre Biserici şi al neprihăniţilor ei slujitori, e chemat să dea socoteală de faptele sale şi să-şi ia – Doamne fereşte! – pedeapsa cuvenită.

Noi nu uităm că „Telegraful român" nu apare de azi, de ieri, şi că, pe vremea când cea mai însemnată problemă nu era cum Sibiul să înghită Blajul – sau viceversa – foaia aceasta a făcut mari servicii şi Bisericii, şi românismului. Respectuoşi, deci, pe acest trecut, vom lua-o mai domol.

Ce se ridică împotriva noastră ca o vină? Că insultăm Biserica. Astea sunt generalităţi. Mai precis, că despicăm stări şi scuturăm oameni cari, după noi, nu promovează viaţa Bisericii noastre. Asta aşa e. Dar, să ne înţelegem. De când apare „Cuvântul", importanţa pe care am acordat-o problemelor bisericeşti şi religioase nu a avut ca substrat o dorinţă de scandal. Ca insultători ai Bisericii am fost pecetluiţi şi Crainic, şi eu, e adevărat; dar nu e om de bună credinţă care să ia în serios asemenea acuzaţii. Insultători, elemente de scandal şi profitori ai tulburărilor din Biserică sunt, desigur, în ţară. Dar nu în lagărul nostru, ci oploşiţi, din nenorocire, pe lângă înalte feţe bisericeşti. (Vrea cineva preciziuni?) „Cuvântul" a apreciat fapte, nu oameni; şi cine este cel care poate tăgădui că în paginile noastre nu au apărut – şi încă destul de des – vorbe de respectuoasă şi caldă apreciere pentru faptele de laudă ale chiriarhilor şi preoţilor noştri?

Că, alteori, aprecierea a fost defavorabilă, şi asta e adevărat; dar ce puteam noi face, când înseşi faptele strigă la cer? „Telegraful român", ştim, are două pricini de supărare împotriva noastră: ce credem noi despre raporturile dintre Sibiu şi Blaj şi ce credem noi despre Stockholm[1] şi Lausanne[2]. Ne pare rău, dar nu e nimic de făcut. Să ni se dovedească întâi că nu avem dreptate. Şi pe urmă vom vedea dacă răutăţile şi insultele ne impresionează.

Dar mai e o chestiune: cea principală. De ce ne amestecăm noi, laicii, în trebutile acestea? Din dorinţa de a face scandal sau de a ne da importanţă? Probabil că nu. Pricina e alta şi ne-o lămureşte totuşi „Telegraful român"; fără să vrea. Vorbind despre „procesul" nostru şi despre problema patriarhului-regent, spune că nu va discuta problema în sine. Ei, vezi, părinte redactor, asta e! Nu vei discuta problema în sine! Vasăzică, presa militantă şi ştiinţifică a P. S. mitropolit Neculai, unul din aşa de rarii teologi ai Bisericii noastre, refuză să discute problema în sine. Şi la fel fac ceilalţi înalţi chiriarhi: ignorează în anumite împrejurări anumite chestiuni. Problema există, ea e de cea mai mare însemnătate pentru fiinţa şi aşezarea Bisericii. Dar nu se vorbeşte de ea: *todschweigen*[3]!

Iată de ce suntem siliţi noi, laicii, să intervenim în trebile bisericeşti: noi nu facem politică în Biserică. Cazul e precis; d-le confrate de la „Telegraful român", ai prilejul să răspunzi clar: avem dreptul să o spunem, sau nu? Dar, dacă o spunem, evident, insultăm Biserica. Ei, nu! Astea sunt acuzaţii cari nu impresionează. Deci nu ne vom intimida. Şi nu vom înceta decât când, prin ridicarea adevăratei Biserici luptătoare, scrisul nostru va deveni de prisos.

Ah! femeile[1]... ortodoxe

Duminica Ortodoxiei a fost sărbătorită alaltăieri de către Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. S-a sfinţit chiar drapelul pe care, de aci înainte, îl va purta în cortegii, la festivităţi, d-na Alexandrina Cantacuzino, vajnica prezidentă

(parcă o văd!). Nu a lipsit, evident, dintre cei prezenți și nici dintre vorbitori, d-l Popescu (Tudor) Dominantu.

Dar asistența era interesantă și din alt punct de vedere decât cel al amuzantului.

Căci erau de față, în fruntea tuturor, cum, de altfel, se și cuvenea, Î. P. S. Miron, membru al Consiliului de Regență, și dr. C. Angelescu, ministru al Instrucțiunii Publice. Așa relatează ziarele.

Eu cred însă că fals relatează ziarele când afirmă că au asistat regentul și ministrul Instrucției. Căci, să vedeți ce s-a întâmplat. Paralel cu desfășurarea sfințirii praporelor d-nei Alexandrina Cantacuzino, au circulat, pentru adunare de iscălituri, două manifeste ale Societății Ortodoxe: unul împotriva regretabilului manifest al uniților – despre care am amintit altă dată –, altul împotriva legii regimului general al cultelor.

Acuma, nu încape îndoială, ținerea trează a conștiinței ortodoxe intră în cadrul de preocupări și de competențe al femeilor române. Dar amestecul acesta în legea cultelor minoritare parcă tot aduce – dacă nu a politică, cel puțin a intransigență ortodoxă.

[...[2]] d-l dr. Angelescu, care, probabil, se va fi dus acolo în calitatea sa de *persoană particulară* (a cărui Ortodoxie e cunoscută), și nu *ca ministru*, în numele guvernului.

Căci, dacă era vorba de un ministru și de un guvern, nu d-l dr. Angelescu, ci d-l Lapedatu trebuia să fie de față. D-l doctor, care cunoaște separația de atribuțiuni și care nu încalcă niciodată domeniul altora, va fi bucuros, d-sa cel dintâi, de această punere la punct.

De vină, în această nepreciziune, este însă Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. Ale cărei merite în anumite direcțiuni nu le contestă nimeni (dacă nu ar fi, de pildă, decât excelentele școale de fete pe cari le-a organizat și le întreține). Dar care depășește în prea multe direcții cadrul activității în care munca acestor doamne ar fi adevărat rodnică. Pentru că, din nefericire, se face la această societate, de o bucată de vreme, prea multă politică – chiar dacă nu de partid – și prea puțină Ortodoxie. Eu nu voi avea răutatea să stigmatizez această mișcare, prezentând-o ca un divertisment *faute de mieux*[3] al unor doamne, cari nu mai sunt nici tinere, nici frumoase; ar fi o nedreptate și o necuviință. Mă întreb însă câte dintre doamnele cuprinse de nobila râvnă a Ortodoxiei o practică în adevăr, mergând la Biserică și împărtășindu-se. Nu fac un denunț și nu acuz. Dar formulez, pentru distinsele noastre ortodoxe, un caz de conștiință. Și le rog să reflecteze dacă nu ar fi mai rodnic a merge la Biserică, decât a se ocupa de legea cultelor sau de concordat, toate, lucruri grave, pe care onoratele doamne nu le pricep.

De la pregătirile preliminarii la discutarea principiilor

Interesul mereu crescând pe care opinia publică îl acordă problemelor religioase este, de bună seamă, datorit în mare parte şi presei zilnice. Înainte vreme, Biserica intra în cercul de preocupări al cotidianelor numai cu prilejul unor răsunătoare scandaluri, care puteau fi exploatate de partidele politice. Marile centre de polarizare a interesului public pentru treburile bisericeşti rămân, pentru vremea dinainte de război, afacerea Ghenadie şi afacerea episcopului Gherasim Safirin. Felul cum ele au fost rezolvate – adică cu sacrificarea acestor prelaţi şi a intereselor Bisericii – dovedeşte calitatea preocupărilor religioase ale vieţii publice în această perioadă. După război lucrurile s-au schimbat. Ziarele, revistele de cultură generală, universitatea laică însăşi au adoptat altă atitudine şi altă orientare. Ea mergea, pe de o parte, mai adânc înspre rădăcinile metafizice ale problematicii religioase, iar pe de alta, se preocupa de chestiunile concrete şi cotidiene ale Bisericii, din care se construieşte, de altfel, profilul acestei instituţiuni.

Mai ales a fost grea – şi este încă – misiunea presei zilnice în această ope[illegible] Căci, pe când latura metafizic-dogmatică a acestei chestiuni se impunea spiritului public aproape de la sine, graţie incontestabilei renaşteri a interesului religios şi, deci, a conjuncturii favorabile, cucerirea interesului public pentru concretul bisericesc, care în primul rând cade în sarcina presei cotidiene, este o operaţie cu mult mai delicată şi mult mai dificilă, dată fiind golirea de sens a instituţiilor noastre ecleziastice, realizată mai ales prin pozitivismul – aşa de vrăjmaş simbolicei – al veacului trecut.

Şi, cu toate acestea, presa zilnică a învins. E un rar exemplu de penetraţiune spirituală, exercitată prin ziare. Atraşi la început mai ales de îndemânări dialectice şi de satisfacţiuni strict logice, cetitorii au început să descopere încet-încet fondul de adevăr vecinic care se ascunde sub aceste probleme formale, cărora demult li se pierduse[ră] înţelesurile.

Dar, cu aceasta, prima etapă în încercarea de reînnoire a interesului public pentru viaţa religioasă a trecut. Toate pregătirile preliminarii sunt făcute. Trebuie să se păşească la discutarea principiilor. Persoanele nu mai prezintă interes. Ci numai marile adevăruri. Şi, în această nouă încercare, presa zilnică nu poate lipsi.

Iată de ce „Cuvântul" anunţă astăzi, aci, apariţia unui supliment duminical, care se va numi „Cuvântul ortodox"[1].

O pildă

Balul aviației, care a avut loc sâmbătă și la care au fost de față Principele regent Neculai și Domnița Ileana, a fost lipsit, totuși, de prezența Principesei-Mamă Elena, care este patroana zburătorilor noștri.

În același fel, duminică după-masă Principesa-Mamă a lipsit de la un ceai – tot „dansant" – pe care Așezămintele sale de binefacere îl organizează la Maison des Français.

Într-un caz și în altul motivul neparticipării a fost același, surprinzător și emoționant: suntem în Postul Paștelor și Alteța sa nu poate lua parte la reuniuni unde se dansează.

Cunoaștem mai demult această minunată trăsătură, care innobilează sufletul principesei noastre: o caldă credință ortodoxă, practicată în chip statornic și disciplinat, cu înțelegere și observare strictă a tuturor indicațiilor Bisericii. Și ne dădeam seama că în această practică severă se ascundea adâncimea spiritului, care, singură, îngăduie unui așa luminat [suflet] supunerea necondiționată la disciplina Bisericii în întregul ei.

Principesa Elena, pe care zguduitoare dureri au legat-o indisolubil de sufletul țării acesteia, cu legături cari, în trăinicia lor emoționantă, depășesc chiar majestatea domnească, se ancorează, prin credința ei fermă și prin solidaritatea ei cu Ortodoxia, în istoria noastră, alături de marile domnițe dreptcredincioase.

Și îi e dat ca, în viața închisă pe care o duce, aplecată cu dureroasă dragoste asupra copilului regal, purtarea ei să lucreze ca o pildă și ca o mustrare. Căci se întâmplă ca, mai cu câteva zile înainte ca Principesa-Mamă să se scuze timid că nu poate fi de față la un bal, în vremea Postului Mare, ziarele să fi anunțat că, la Iași, în prima săptămână de post, mitropolitul Pimen a patronat un bal la Cercul Militar. (Știrea nu a fost dezmințită.)

Și atunci, vedeți deosebirea – și vedeți nădejdea. De la ierarhia bisericească nu se mai poate aștepta îndreptarea în Biserică. Viața lor de toate zilele – ah! cum o cunoaștem! – nu e decât sufletul sincer și necontrolat al lipsei lor de credință și al dorinței lor de situații cu orice preț.

Dar alături de ierarhie, între laici, mișcarea de reintegrare a vieții religioase e din ce în ce mai largă, întoarcerea la Biserică, din ce în ce mai fermă. Iar în fruntea credincioșilor, prin însăși pilda vieții ei curate și creștine, Principesa-Mamă Elena.

Laicii în Biserică

Iată-l, deci, pe profesorul Kartachoff comentând[1], cu competența lui de gânditor autentic și de, poate, cel mai mare canonist actual al Bisericii Ortodoxe, rătăcirea sinodală a autocefaliei române. Interviul cu care vestitul teolog rus,

astăzi băjenar în Paris, a cinstit foaia noastră verifică punct cu punct campania de lămurire pe care, de la sfârşitul lui ianuarie până astăzi, am purtat-o în aceste coloane.

Se dovedeşte prin aceasta că o seamă de laici, respectuoşi de Biserica adevărată şi pătrunşi de dreaptacredinţă, au putut aduna în sprijinul cuvântului lui Dumnezeu, înfruntat tocmai de cei cari erau chemaţi să-l apere, mai multă ştiinţă teologică şi mai multă dreaptă înţelegere a celor duhovniceşti decât toţi teologii absoluţi şi chiriarhii Bisericii autocefale Române la un loc.

Unde stă secretul acestei întâmplări, în adevăr minunate şi de necrezut aproape? De ce toate verificările la cari au fost supuse teza noastră şi cea sinodală au căzut, toate, de partea noastră şi cum se facă că de nicăieri nu a venit un cuvânt măcar în favoarea sinodalilor şi a punctului de vedere adoptat de ei?

Răspunsul este surprinzător de simplu: pentru că numai între laici se mai găsesc în ţara românească oameni cari să considere interesele Bisericii dezbăraţi de orice amestec al politicii.

Tot răul de aci vine: teoretic, de la pretenţia chiriarhilor noştri de a provedea la interesele politice ale statului; practic, din faptul că 95 % din episcopi îşi datoresc scaunul combinaţiilor politice de partid.

Nici un cuvânt nu e prea aspru pentru a califica această stare de lucruri. Nu e clipă care trece, în această situaţie, care să nu reprezinte o gravă pierdere pentru viaţa noastră bisericească. Vremea însă se pierde. Pentru că ne învârtim într-un cerc viţios: cine trebuia să intervină pentru schimbarea acestei stări de lucruri sunt guvernele – adică tot partidele politice; iar partidele politice nu au nici un motiv pentru schimbarea acestei stări de lucruri.

Trist, nu?

Un organism al conştiinţei religioase

Un confrate se miră că nu s-a găsit în Cameră un singur deputat care să ia cuvântul la discuţia legii cultelor, întru apărarea Bisericii Ortodoxe, greu jignită prin modificările propuse. Mirare cu atât mai justificată, adăugăm noi, cu cât, slavă Domnului, interesul deputaţilor faţă de această lege – cel puţin în parte referitoare la cultul mozaic – a fost surprinzător de puternic. Este adevărat că singurul deputat militant ortodox, Nichifor Crainic, lipsea în acea zi din Cameră. Altfel, cu siguranţă ar fi luat cuvântul. Dar ar fi obţinut ceva?

Ceva au obţinut evreii. Dar gândiţi-vă ce aparat au pus în mişcare aceştia pentru a obţine şi acest puţin! Întruniri politice, solidarizarea tuturor organizaţiilor evreieşti, presiuni politice; cari nu au întârziat să intereseze direct înseşi organizaţiile P. N. Ţ.

De o asemenea solidaritate nu am fi fost noi în nici un caz capabili; şi de aceea nu pot acuza – cum o fac alţii – pe prietenul meu Nichifor Crainic, de

dezerțiune. E cel mult o capitulare, dacă voiți; o capitulare înaintea luptei, desigur, dar poți cere oricui eroismul romantic, impresionant, dar nu mai puțin donquișotesc, de a întreprinde o luptă sortită mai dinainte înfrângerii?

Nu, viața noastră religioasă e dezorganizată. Noi suntem singurul ziar care am scris – știți: „Poftele Cezarului" – împotriva acestei legi a cultelor; dar am făcut-o cu sentimentul zădărniciei.

În afară de ierarhia noastră bisericească, noi am încercat crearea unui organism al conștiinței noastre religioase. El se încheagă încet, ca o viguroasă expresie a ethosului nostru; dar nu-și găsește un corespondent în Biserica propriu-zisă. Aci toate forțele sunt paralizate.

Noi trebuie să spunem odată lucrurilor pe nume; cu orice risc. Trebuie să știe și lumea creștină a țării cine e vinovat de această stare de lucruri. Și cum se face că păstoria – salutată de noi toți cu atâta încredere, dragoste respectuoasă și devotament – a Î. P. S. Miron Cristea a sfârșit în oribilul marasm în care se închircește astăzi viața noastră religioasă.

... Căci, dacă vremea lichidărilor – fie și forțate – a sosit, nu vedem de ce aceste lichidări ar lăsa la o parte Biserica, păzitoarea sufletului nostru. Va fi un proces dureros? Nu e vina noastră...

B. Tinerii

Etica sportului

În cursul săptămânii acesteia se va aduna pe stadionul I. N. E. F.[1] – una din marile minuni ale Bucureștilor incapabili de gospodărire –, la campionatele interșcolare, tinerimea liceelor noastre din țară. Acum câteva zile, pe același stadion, asistam la o întrecere internațională de rugby. Hotărât, o altă generație de tineri ni se ridică sub ochi. Mai aspră, mai violentă, mai afirmativă. Adolescenți hârșiți în luptă hotărâtă, dar prietenească; măsurându-se în puteri, în stăruință și în îndemânări; cercetându-se fiecare pe el însuși, dar cercetându-și și tovarășul sau adversarul; încordându-se în fiecare zi sistematic și stăruitor, pentru a-și smulge sieși maximul de realizare; bucuros și mândru de izbândă; dar gelos și temător de camaradul care mâine i-o poate smulge. Tinerime de sport, de luptă și de acțiune.

Egoistă, brutală, îngâmfată, lipsită de spiritualitate? A, nu. (Sportul nu cere calitățile acestea și nici nu le provoacă.) Desigur însă, vitează. Și aci e miezul întregei etici a sportului – căci există una. Nu este principiu mai funest și mai fecund generator de dezordine ca frica. Iar dacă sportul o vindecă – și o face

radical – ce şcoală mai minunată pentru epoca noastră, în care se înscăună criza de autoritate?

Cu o corecţiune. De câte ori mă gândesc la lucrurile acestea nu pot înlătura o amintire, ca o părere de rău. Sunt câţiva ani de atunci; în vremea când o mână de oameni de treabă, ofiţeri şi profesori, încercau pentru a treia oară – şi, desigur, ultima – să smulgă rutinei şi obiceiurilor pământului frumoasa şcoală de la Mănăstirea Dealul[2]. Pe terenul de sport. Târgoveţi, ţărani şi feţe mai alese; ostaşi şi profesori. Copii, mai mari şi mai mici; trupuri fragede, cu stângăcia vârstei; tineri în creştere, în anii mânjilor cu picioarele lungi; adolescenţi arşi de soare, mlădioşi, în tricourile lor sub care se încordau muşchii. Era acolo, alături, şi preotul D[olinescu][3], om blajin, temător şi tăcut, dar un mare suflet de creştin, frământat de îndoielile vieţii şi de grija mântuirii lui. Şi, în aerul acela greu de aşteptare, care preceda lupta, o sută de glasuri tinere răsunară într-un psalm. Iar preotul făcu semnul crucii peste cetele cari, după o clipă, plecau la întrecere.

Mâna ridicată a preotului, chemând binecuvântarea dumnezeiască asupra sutelor de trupuri tinere, pulsând de viaţă, fremătând de energie şi de dorul luptei, o văd şi acum. Un gest, cât un program.

Ce va mai fi la Mănăstirea Dealul, nu ştiu.

Dar programul trebuie reluat.

Ideologia societăţilor creştine studenţeşti

„Revista generală a învăţământului" se ocupă de educaţia religioasă. De data asta, o personalitate aproape oficială, pedagogul G. Antonescu de la Universitatea bucureşteană, scrie el însuşi asupra „faimoaselor societăţi ale tinerilor creştini patronate de străini"[1]. Şi deplânge faptul că interconfesionalismul, care se practică în amintitele societăţi, are susţinători chiar printre oamenii de Biserică şi de şcoală. Asupra oamenilor de Biserică sunt rezerve de făcut. Pe cei de şcoală îi cedez bucuros. Adică, chiar bucuros, nu. Dar îi cedez pentru că nu pot altfel; pentru că profesorul Antonescu are dreptate.

Cine sunt străinii cari patronează aceste societăţi se ştie. După câte înţeleg însă, articolul din „Revista [generală a] învăţământului" se referă mai ales la faţa americană a protectoratului. Teza americană este iarăşi cunoscută. Din episcopatismul american pleacă doar ideea convocării aşa-numitei *World conference*. E vorba, nici mai mult nici mai puţin, decât de a soluţiona în sfârşit problema unităţii Bisericii. Cum? Iată câteva puncte de reper.

Unitatea organică a Bisericii e scopul suprem al Conferinţei mondiale (teza Gardiner-Anderson).

Uniunea pentru care militează *World conference* exclude unitatea neorganică – cum ar fi, de pildă, simpla confederaţie a Bisericilor; deosebitele Biserici vor trebui să se incorporeze vizibil în Biserica integrală (teza Anderson).

Cum e în practică – și în teorie. Practica unionistă revelează teologia unității creștine. Adică, unitatea va trebui să se exprime și în câmpul doctrinei și al credințelor (teza Rhinelander).

Să reconstituim unitatea Bisericii ținând deocamdată în seamă ceea ce e fundamental și comun; lăsând, deci, la o parte ce ar fi de natură a ne despărți. Vorbește iarăși Gardiner, dar am impresia că sunt aceleași cuvinte pe care mi le spunea astă-toamnă un alt personaj american. Sigur. E o lecție învățată pe dinafară?

Nu sunt surprins că o aud, ci doar că o *mai* aud încă. O credeam îngropată de la 1844, de la apostazia lui Raffaello Lambruschini și de la jalnica „conferință" (în trei!) de la Florența: Lambruschini, Mayer, Guicciardini[2].

Să renunțăm la ceea ce ne desparte; adică la tradiția noastră dogmatică și liturgică, la istoria noastră; și la mai ce?

Iată ideologia Asociației Tinerilor Creștini[3]. Să ne mirăm că ele găsesc încurajare la unii oameni de școală? M-aș mira mai degrabă de contrar. Căci la rădăcina acestui creștinism stau doară tot elementele constitutive ale mentalității și școalei noastre libertare, egalitare și iacobine. Creștinismul acesta îl cunoaștem: în cazul cel mai bun, un fel de masonerie, asociații pseudo-spirituale, staționări pe drumuri cari duc de la o biserică la alta; teosofie și toate strâmbăciunile pe cari ni le-a lăsat moștenire războiul: creștinism în aer, vag, sterp; creștinism fără siguranță – și, deci, fără mântuire.

Suntem, domnule profesor Antonescu, de acord, nu? Dar mai e o față a problemei; pe care nu o putem ignora: societățile acestea de tineri creștini există cu adevărat. Cel puțin studenții cari le frecventează se duc acolo dintr-un interes de viață interioară. Drumurile pe cari le bat sunt greșite? Probabil. Știm noi altele mai bune? Nădăjduim că da. Vedeți, suntem mereu de acord.

Dar atunci, de câte ori ați fost în mijlocul acelor tineri?

... E o întrebare pe care, de altfel, de câtva timp mi-o pun și mie însumi.

Tineretul și Ortodoxia

Cu vreo două săptămâni în urmă, am fost într-o adunare de tineri. Erau oameni cari încercau să se lămurească – mai întâi fiecare pe el însuși – și să se precizeze asupra câtorva principii de bază ale credinței lor. Spectacol emoționant, fără îndoială, adunarea aceasta, însuflețită mai ales de bunăvoință, neliniștită de îndoieli și nesiguranță, bătută de vânturile tăioase ale încăpățânării tinerești – dar și încălzită de dorința aproape rugătoare a cunoașterii și a înțelegerii.

În această dorință de lămurire, cineva se întreba asupra fundamentelor credinței sale proprii și asupra îndreptățirii afirmațiilor sale. Problemă îndrăzneață întru toate și mai ales penibilă pentru oamenii slabi, cărora le lipsește curajul unor răfuieli radicale, singurele în adevăr rodnice. Dar acest curaj tinerii mei prieteni l-au avut. Este un prilej de mare bucurie pentru cei ce urmăresc cu grijă

şi dragoste evoluţia spirituală a tineretului nostru şi cu un asemenea sentiment am vorbit atunci când am crezut că le pot fi de un folos.

Eu am spus – în scurt – că garanţia adevărului stă, mai presus de orice, în comunitatea de iubire, care este, cu alt nume, însăşi Biserica credincioşilor. Am putut să o spun astfel încât gândul meu să fie înţeles complet? Nu ştiu.

Dar era de faţă un scump prieten, cu mult mai în vârstă decât noi, şi cu o experienţă care întrecea pe toată a noastră, a celorlalţi, adunată la un loc. A dat şi el lămuririle lui: *altfel*. Altfel, cel puţin în parte. Nu ştiu când voi mai avea prilejul a fi iarăşi în acea adunare. Treburile fiecăruia probabil că ne vor răspândi până în toamnă. Şi totuşi, gândurile noastre trebuie spuse întreg; asta nu suferă întârziere. Pentru prietenii mei din acea adunare şi pentru cei ce aiurea ostenesc pe aceleaşi drumuri grele ale lămuririi lăuntrice, dau aci un fragment dintr-o hotărâre bisericească răsăriteană, răspuns la o scrisoare a papei Pius al IX-lea.

„Infailibilitatea nu se poate sprijini decât pe comunitatea Bisericii, unite în iubire reciprocă; iar nestricarea Dogmei, ca şi puritatea Ritualului nu sunt încredinţate în paza unei ierarhii oarecare, ci în aceea a întregului popor bisericesc, care e însuşi Trupul lui Hristos"[1].

Textul nu e mai vechi de trei sferturi de veac. Prietenii mei vor trebui să gândească. În el însuşi şi în consecinţele lui.

Ce spune textul acesta e clar: nu există, într-un anumit sens, deosebire între cler şi laici. Şi, mai ales, nu există în sânul Bisericii celei adevărate şi veşnice o Biserică a... şcolarilor, alături de o *ecclesia docens*.

Asta trebuie scos la iveală; şi urmărit în toate dedesubturile istorice. Cu toată grija şi conştiinţa întreagă; pentru ca nu cumva, ferindu-ne de Scylla protestantismului, să ne lovim de Caribda sfintei Biserici romane. Care, desigur, nu merită ocara de a fi comparată cu cea dintâi; dar, totuşi, nu este – şi nu poate fi – scăparea noastră.

F. A. S. C. R.-ul la Cernăuţi

Adică Federaţia Asociaţiilor Studenţilor Creştini Români a descălecat la Cernăuţi.

Federaţia avea până acum trei membri: asociaţiile din Bucureşti, Cluj şi Iaşi. Să nădăjduim că, de acum, şi al patrulea. Cernăuţii vor intra în federaţie şi, prin aceasta, în acţiune.

Născute din nevoile religioase ale vremurilor noastre, asociaţiile acestea urmăresc crearea şi definirea cadrului în care va putea să trăiască creştinul modern. Ele înseamnă, aşadar, o amplificare a individului până dincolo de limitele vieţii „naturale", dar, în acelaşi timp, şi o încadrare a tinerelor generaţii în disciplina, severă desigur, dar şi rodnică, a Bisericii.

Căci aci stă mai ales caracterul original şi făgăduitor al acestei asociaţii. Preocupări religioase va fi avut lumea şi altădată. Tot vagul mistic, *der moralische Kater*, sau, cum i-am zice, „mahmureala morală", care a fost urmarea firească a orgiei pozitiviste, trebuia să ducă într-un fel şi la religie. A şi dus. Dar, vai, într-un fel de nelinişte, de bâzâială dulceagă şi neprecisă, diletantism steril care, în cel mai bun caz, nu putea să fie decât un moralism plat şi uscat, sub firmă dumnezeiască.

Din firmă însă, nimic nu se găsea în prăvălie. Şi atunci trebuia să vină reacţiunea. Ea a şi venit, sub forma asociaţiilor de care amintim. Cât de mare şi de reală a fost nevoia se vede şi din faptul că aceste întovărăşiri s-au născut din apropierea aproape spontană a tineretului; conducători, propriu-zis, nu au fost; ci numai, între tineri, spirite mai deschise, mai sigure de ele şi cu un dar de formulare a situaţiilor.

Astăzi, aceste asociaţii *trăiesc*. Singure. Şi intens. Congresele anuale pe cari le ţin sunt centre de spiritualitate, de cari viaţa noastră culturală încă nu a cunoscut.

Tinerii noştri merg spre o metodă şi spre o doctrină. Luptă din greu cu împrejurările şi cu ei înşişi. Încredinţaţi că o formulă rodnică nu se poate construi decât cu punerea la contribuţie a elementelor organice de viaţă, deci şi a trecutului nostru, ei pleacă de la Biserică, pentru că ea singură garantează calea spre Absolut, şi de la Ortodoxie, pentru că ea singură e plămădită de tradiţia noastră spirituală şi la rândul ei a plămădit-o pe aceasta.

Însă, vai!, Ortodoxia noastră nu există în formule. A, desigur, ea există în dogme, formulate cu o precizie care nu lasă nimic de dorit. Dar nu există ca doctrină de viaţă. Încercările mai noi de a crea o cosmologie ortodoxă românească sunt abia la început. Gânditorii noştri în această materie sunt sau de-a dreptul preoţi, cari nu văd în realitate decât indicaţii pentru neîncetate reînnoiri, de cele mai multe ori fără rost; sau, cei mai profunzi dintre ei, biete spirite obsedate de Ortodoxia rusească, amorfă, protoplasmatică, confuză, anarhică şi, în fond, *cezaro-papistă*. Formularea filosofică într-o concepţie unitară de viaţă a Ortodoxismului românesc îşi aşteaptă încă omul.

Desigur, asociaţiile creştine studenţeşti sunt un început pentru atmosfera pe care o asemenea creaţie spirituală o necesită. Acţiunea lor poate merge şi mai departe. Deja capete luminate ale Bisericii privesc spre ele ca spre o mare nădejde a zilei de mâine. Sunt unii chiar, cari nu se sfiesc să o spună: Biserica e în sincopă; ajutorul nu-i poate veni decât din afară, de la laici.

Chiar dacă ar fi puţină exagerare în aceste afirmaţii alarmante, sâmburele de adevăr există însă. Este aceasta nu numai o părere, ci o siguranţă a celor cari au luat în ultimii ani contact şi cu viaţa bisericească a clerului, şi cu cea religioasă a laicilor.

Să observăm însă că Biserica îşi face situaţia prea comodă, dacă ia acest adevăr prea în tragic. Ea are – chiar în această supoziţie – anumite îndatoriri de îndeplinit, cărora nu li se poate sustrage. Este în primul rând o chestie de cultură, mai precis, de ştiinţă. Şi aci trebuie să intervină Biserica, fondând, controlând şi

îndrumând instituţiile ştiinţifice, încurajând studiile cari pot duce la precizarea şi formularea doctrinei.

Întărirea Bisericii în ea însăşi este, fără îndoială, o operaţie necesară şi interesantă. Ea nu e însă nici pe departe totul. Biserica, adică religia adevărată, trebuie să treacă la ofensivă şi să pătrundă, fructificând toate încheieturile societăţii şi rasei noastre. Este, cum am spus, vorba nu de o precizare şi împuternicire teologică, cât mai ales de stabilirea unui nou cadru general de vieţuire spirituală. Şi nu e nimic artificial; ci, poate pentru prima oară în viaţa modernă a rasei noastre, în sfârşit, o concepţie organică şi, deci, cu sorţi de fecunditate statornică.

Am mai spus-o şi altă dată: este, pentru Biserică, un moment unic. Să nu-l scape, căci îi scapă pentru totdeauna.

De la noi, la Blaj

„Unirea" de la Blaj, plecând de la un articol apărut în foaia aceasta, stăruie asupra primejdiilor vieţii universitare[1]. Ea aminteşte că „Universitatea renunţă să mai facă educaţie; ea ne dă ştiinţă"; şi constată, în conformitate uneori cu adevărul – dar oare pe drept? –: „De la înălţimea catedrelor se batjocoreşte, nu o dată, credinţa în Dumnezeul părinţilor. În loc de îndemnuri la viaţă morală, la înfrânare, făuritorii sufleteşti ai generaţiei de mâine dau pilde abjecte de desfrâu". (Eh! onorabili canonici, asta e ceva cam tare spus. Mă tem că, dacă ar fi vorba şi de dovada unora din afirmaţiile acestea, materialul ar lipsi. Generalizările nu sunt bune nicicând; cu atât mai mult în chestiuni aşa de delicate: „De la înălţimea catedrelor... se dau pilde abjecte de desfrâu".)

Să nu insistăm însă asupra acestor amănunte. „Unirea", chiar dacă uneori ia harapnicul ca să izbească o biată mâţă jigărită, atunci când un simplu „câţ" ar fi fost prea de-ajuns, este o foaie în care ard precise intenţiuni creştine. Suntem datori, deci, să trecem asupra exceselor de formă.

Nu este însă un exces de formă, ci o simplă lipsă de informaţie – vrem să nădăjduim –, când se apreciază asociaţiile noastre creştine în felul următor:

„Chiar în sânul Ortodoxiei ni se par primejdioase aceste semne de trezire la o nouă viaţă. Născute din sugestiuni străine, alimentate – se spune – cu cărţi şi bani de departe, oricât de ideale ar fi dorurile sufletelor tinere grupate în ele, asociaţiile lipsite de cârma sigură a puterii, căreia i s-a zis: *Mergeţi şi învăţaţi...* pleacă, să admitem, de la Biserică şi de la Ortodoxie, dar vor ajunge, fără doar şi poate, în alte meleaguri, mai departe de sufletul românesc decât protestantismul însuşi."

Vrea prin aceste cuvinte „Unirea" să ne pună în gardă împotriva primejdiei unei acţiuni laice alături de cea a ierarhiei bisericeşti. Foarte teoretic, primejdia ar fi, în adevăr, de luat în seamă. În fapt însă, lucrurile stau altfel.

Asociaţiile noastre creştine nu pleacă de la Biserică şi Ortodoxie pentru ca să ajungă în „alte meleaguri", ci, mai degrabă, procesul a fost invers: ele au plecat din „alte meleaguri", hrănite *sigur* cu cărţi şi bani de departe; pentru a se îndrepta şi, pe alocurea, chiar pentru a ajunge la Biserică şi Ortodoxie. Asociaţiile acestea nu sunt în nici un fel organizaţii... secrete. Socotim însă noi, cei cari le cunoaştem, că este absolut de prisos să păşim în publicul mare cu amănunte asupra structurii lor intime. Dar prietenii noştri şi fraţii noştri de la Blaj ar fi putut cunoaşte aceste organizaţii, dacă ar fi dorit-o. Ar fi văzut atunci cât de puţin ne ferim noi de scutul Bisericii şi cât de bucuros contribuim la crearea – chiar în sânul acestei Biserici – a cadrului în care să înceapă şi să rodească noile noastre adunări de educaţie şi de viaţă creştină.

Neînţelegerea cu care ne întâmpină foaia uniţilor de la Blaj are însă cauze mai adânci. Este o nepotrivire, am zice, nu de dogmă, ci de viaţă creştină. „Unirea" încercuieşte prea tare şi prea strâns conceptul de Biserică, reducându-l, nu teoretic, desigur, dar în întrebuinţarea curentă, la ceea ce noi am numi, aproximativ, ierarhia bisericească, slujitorii declaraţi ai Bisericii, călugării, preoţii şi episcopii.

Noi suntem ceva mai largi. În chip viu, Biserica noastră e, în adevăr, comunitatea credincioşilor. Şi nu pentru că, teoretic, am crede noi că aşa e mai bine; ci pentru că asta e tradiţia noastră ortodoxă şi românească. Sprijinindu-se pe studiile literar-filologice ale lui Alexe Procopovici, Nae Ionescu a stabilit, de altfel, în ultima sa *Duminică*[2], precis acest fapt. Iniţiativa laică nu poate, deci, în nici un fel primejdui puritatea şi unitatea de doctrină a Bisericii Ortodoxe.

Şi ne este îngăduit o constatare? Avem impresia că fraţii noştri de la Blaj – să ni se ierte vorba cam vulgară – sunt „mai catolici decât papa". Biserica-soră [a] noastră de Apus – pe care, în forma ei precisă şi hotărâtă, o preferim infinit formulei hibride a uniatismului – nu este aşa de categorică faţă de iniţiativele laice. Să amintim numai tulburarea care a cuprins lumea creştină apuseană la votarea legii Combes şi la soluţiile cari au fost puse atunci în discuţie. Nu s-a vorbit de o reorganizare – aş zice aproape militantă – a laicilor? De ce atunci ne pune sub bănuială „Unirea" pe această temă?

Nu am stărui atât asupra acestei deosebiri între noi şi Blaj, dacă ea nu ar avea şi o însemnătate practică imediată. Uniţii vor să înceapă şi ei o activitate printre studenţi. Să o facă. Nu vom lucra împreună; dar vom lucra alături. Le dorim din tot sufletul succes. Dar tocmai pentru că dorim acest lucru, trebuie să atragem atenţia asupra unor eventuale greşeli de metodă, pe care e pe cale să le provoace amintita îngustime a conceptului de Biserică. Din planul pe care „Unirea" îl schiţează, s-ar putea înţelege că persoane bisericeşti concrete vor trebui să intervină în noua acţiune. Ar fi o eroare.

Tinerimea depărtată de credinţă şi de Biserică trebuie să se întoarcă la ele; nu însă prin autoritatea Bisericii, exprimată prin intervenţia preoţilor, ci, în chip natural, prin trăirea falimentului moral al Renaşterii şi al ştiinţismului, printr-o convingere personală, construită din elemente moderne de viaţă şi de judecată. Preoţii nu pot face acest lucru. Ei trăiesc, prin cultura şi preocupările lor, oare-

cum în marginile vieții actuale. Ei vorbesc un anumit limbaj care, chiar dacă poate deveni din nou al nostru, nu mai e al nostru astăzi. Misiunea lor e în altă parte decât între studenți. Îi vom întrebuința, desigur; la ei trebuie să ajungem. Dar inițiativa să plece din altă parte: de la laicii de sigură credință creștină.

La Bran

Al șaptelea Congres al Federației Asociațiilor de Studenți Creștini s-a adunat de data aceasta la Bran. Iau parte la întâlnire studenți din Iași, București și Cluj. Cernăuții, cari au încercat în ultimul an constituirea unei asemenea asociații, nu au izbutit să trimită delegați. Au, în schimb, un participant. Cât despre Chișinău, facultatea de acolo – care, totuși, va trebui pe viitor să aibă rosturi hotărâtoare în aceste congrese, ca și în mișcarea religioasă a tineretului în genere – e prea nouă pentru ca să se fi putut deja închega în sânul studențimii ei sâmburi de ofensivă creștină.

Congresiștii au umplut duminică mica Biserică din Bran, unde cucernicul părinte Babeș sluji, nu fără emoție, la înfățișarea noului nostru tineret, cucernic și plecat vieții spirituale, Sfânta Liturghie. Iar după-masă au început lucrările congresului.

Nu sunt lucrări propriu-zise. Tinerii aceștia, cari de șapte ani se adună din ce în ce mai mulți, nu au nimic „de rezolvat". E mai mult o luare de contact; pentru stabilirea, dacă nu a unei unități de metodă în opera de spiritualizare, cel puțin a unei unități de atitudine. Tinerii se cunosc, fac împreună vreme de 8–10 zile o serie de exerciții spirituale, discută teme și probleme cari le stau aproape de suflet; și se lămuresc: mai mult sufletește decât rațional.

Așa e bine. Căci Asociațiile Studențești Creștine nu trebuie să crească generații de teologi sau de exegeți uscați, cari transformă textele religioase în material de bucurii dialectice, ci oameni de credință caldă și fermă, disciplinați în viața lor lăuntrică după disciplina aspră, dar mântuitoare, a Bisericii.

Atâția oameni de conștiință privesc cu nădejde râvna creștinească a acestei generații, căreia războiul i-a tulburat – spre dezmeticirea și reculegerea ei – baza morală. Nu avem, în aceste împrejurări, dreptul să cerem Bisericii noastre a da pilda de disciplină și strășnicie?

Congresul studențesc de la Oradea

Uniunea Studenților Creștini, întrunită în congres la Oradea, a devastat casele de rugăciune evreiești. Asta dovedește la ce nivel spiritual stau tinerii noștri.

Ne închipuiam că mișcarea de renaștere a creștinismului, care e un fenomen general în cultura lumii de astăzi, se sprijină pe un fenomen de recrudescență a

religiozității în genere. Numai așa noul creștinism poate, în adevăr, să fie fecund ca formulă optimă – ca fiind de transmisiune divină – de valorificare a vieții religioase.

Studenții vor să ne încredințeze astăzi că ne-am înșelat. O recunoaștem. Dar nu ne-am înșelat asupra fondului însuși al problemei – ci asupra capacității lor de înțelegere, asupra seriozității și adâncimii lor sufletești. Studenții arată că pentru ei creștinismul e o firmă polemică și politică, nu o realitate spirituală.

A devasta o casă de rugăciune, a oricui, este semnul celei mai întristătoare secete sufletești. A devasta o sinagogă înseamnă însă, în specie, a nega *Vechiul Testament*, care este, *în timp*, baza însăși a *Evangheliei*, și a rupe continuitatea Bisericii lui Dumnezeu.

Iată ce nu înțeleg studenții – și iată de ce nu sunt creștini. Căci, lăsând la o parte aspectul politic al întâmplărilor: dacă tinerii noștri ar fi avut vreo problemă națională de răfuit cu evreii, puteau să o facă lăsând la o parte templul. Ei au atacat însă casa de rugăciune. Au vrut să o atace, sau au făcut-o fără să-și dea seama? În primul caz nu știu ce este creștinismul; în al doilea, nu e vie în ei imaginea Bisericii lui Dumnezeu. Păcat, în orice fel.

Păcat împotriva creștinismului, nu numai ca religie a iubirii; ci și împotriva realizării istorice a creștinismului. Legea veche este doar o etapă necesară a *Evangheliei* lui Hristos, o etapă care face parte integrantă din această *Evanghelie*. Pentru noi, creștinii, evreii nu sunt necredincioși întârziați pe drumul mântuirii; noi am ajuns la noua legătură – ei o așteaptă încă; așteaptă pe Mesia cu calul alb, care va veni să-i mântuiască și nu vor să afle că Mesia a venit.

Astea sunt sinagoga, *Vechiul Testament* și iudaismul religios, pe care Uniunea Studenților Creștini le-a insultat sângeros, prin distrugerile de la Oradea. Domnilor studenți, să învățați de aci înainte aceste lucruri e greu. Schimbați, deci, titulatura uniunii!

Noua tinerime

De joi până duminică au durat, la Căldărușani, lucrările Congresului Comitetului Balcanic. Comitetul Balcanic este o titulatură care sună mai degrabă a mișcare politică subversivă, e drept. De data aceasta, avem de-a face însă cu un alt fel de asociație. Faptul că locul lucrărilor a fost Mănăstirea Căldărușani e o indicație.

Comitetul Balcanic reprezintă și îndrumează acțiunea de lămurire religioasă ortodoxă a tineretului universitar din Peninsula Balcanică. E o organizație care, fără îndoială, stă în strânse legături cu Federația Internațională a Studenților Creștini, dar care, oarecum alături de aceasta, încearcă să fie un centru de realizare și de precizare a pietății ortodoxe.

Mişcarea e, mai ales din acest punct de vedere, interesantă. Pentru că ea arată cum, într-o organizaţie vastă, cu tendinţe spre abstractizare şi de schemă, începe în chip necesar să se desemneze grupe diferenţiate, din pricina caracterului peremptoriu al realului şi al concretului. În marea mişcare creştină a studenţimii internaţionale, deosebirile locale trebuie fatal să fie neglijate, pentru a se obţine sâmburele comun care leagă. Dar, în asemenea condiţiuni, ideologia asociaţiei alunecă în chip necesar înspre formula abstractă a unui teism universal-religios, care, sistematic şi istoric, este rădăcina protestantismului.

Gruparea balcanică a studenţilor creştini este, aşadar, reacţiunea firească a religiozităţii răsăritene, dovedit ca vie în formele ei specifice tocmai prin faptul că a reacţionat. Ea este analoagă, în acest sens, cu rezerva principală formulată de studenţimea creştină rusă, în momentul aderării ei condiţionate la federaţia internaţională în care se declara solidaritatea neclintită şi absolută a acestei studenţimi cu patrimoniul sacru de dogmă şi pietate al Bisericii pravoslavnice. Suficiente motive, deci, pentru ca activitatea acestei asociaţiuni să intereseze îndeaproape, prin făgăduielile ei de izbândă, spiritualitatea tinerimii noastre.

Au participat la lucrările congresului delegaţii studenţeşti din Bulgaria, Iugoslavia şi România. Grecia, unde mişcarea universitară creştină a alunecat în ultimul timp înspre o activitate pur socială, dar unde sforţările şi dorinţa de refacere par a fi apreciabile, a trimis doi reprezentanţi cu atitudine mai m[illegible] informativă.

Au supravegheat şi îndrumat lucrările profesorul Zenkovski, de la Institutul Teologic Rus Ortodox din Paris, Nikitin, de la Sofia, Kullmann, de la Geneva şi dr. Stoianovici, de la Belgrad. De la noi, părintele profesor Galaction. Iar peste toţi, Prea Sfinţitul arhiereu Tit Simedrea, nu numai preşedinte de onoare al congresului, dar, prin calitatea şi calităţile personale, imagine a Bisericii noastre, care se pleacă înţelegătoare peste frământările şi străduinţele celui mai bun tineret al nostru.

Acest tineret, l-am văzut. Desigur, ceva cam categoric şi cu o uşoară trăsătură de *cassant*; fără practica atitudinilor rotunjite şi... diplomatice, care nu pot lipsi într-o adunare internaţională. Dar e tineret – şi îl preferăm mai degrabă aşa. Căci, în schimb, zbârnâiau de hotărâre fermă, de preciziune ideologică şi de ferventă. Două au fost problemele mari ale acestui congres – deşi dezbaterea lor se făcea mai mult incidental: atitudinea faţă de protestantism şi legăturile cu Biserica ţării. Dacă nu ar fi fost decât prezenţa Prea Sfinţitului Tit, şi caracterul adunării ar fi fost fixat. Dar mai erau şi tinerii noştri, de la Asociaţia Studenţilor Creştini din România.

În ei, congresul a găsit o falangă hotărâtă pe răfuiala cu protestantismul; de o preciziune de informaţie şi de o înţelegere a perspectivelor care ar fi emoţionat şi pe cei mai blazaţi. Vigurosul şi îndârjitul atac repetat împotriva asociaţiei Y. M. C. A. este un mişcător model de fermitate şi ferventă spirituală. Iar mărturisirea legăturilor necondiţionate cu Biserica-mamă, care se întrezărea în toate prilejurile, o dovadă dătătoare de nădejdi a sănătăţii lăuntrice a noii noastre tinerimi şi a solidarităţii ei cu Răsăritul viu.

„Stockholmizanții", sus sau jos, acolo unde sunt, ar fi putut asista la o drastică lecție, plină de învățăminte. E păcat că nu au fost la Căldărușani; li s-ar fi scutit, poate, un timp de bâjbâială și de rătăcire stearpă.

Dar învățătură mai poate prinde cineva. Congresul de la Căldărușani a dovedit că există în țara noastră o nouă tinerime, cea creștină; cu grijă pentru viața ei interioară, mărturisindu-se categoric pravoslavnică și îndreptându-se înspre Biserica neamului și istoria ei națională, ca înspre un adevărat *hortus animae*[1]. Va înțelege Biserica această chemare; și va fi ea în stare să o împlinească?

Folosința lăuntrică a Ortodoxiei

Doi prieteni mai tineri m-au cercetat la redacție. Fac parte, ambii, din mișcarea studențească creștină, unde au un rost, de fapt, conducător[1]. Sunt între primii care au înțeles că organizația Y. M. C. A. nu putea da roade, decât dacă se altoia pe structura noastră spirituală ortodoxă. Cu unele păcate, a căror conștiință apasă greu asupra lor, dar ale căror consecințe le acceptă deschis, cu curaj și fără spiritul de înfruntare – duc o viață creștină și se recunosc membri ai Bisericii noastre pravoslavnice, pe care – cu o disciplină și intransigență călugărească, o doresc întoarsă la strălucirea ei rodnică de odinioară, în cel mai strict cadru dogmatic și canonic. Eu, care nu sunt străin de contactul cu tinerimea, nădăjduiesc în ei, ca în purtătorii noii spiritualități rumânești.

Tinerii mei prieteni, după ce au luptat și s-au străduit atât pentru precizarea și predicarea perspectivei ortodoxe, vin să mă întrețină asupra unor neliniștitoare constatări. Sunt, ambii, oameni de observație precisă și de construcție. Nu se lasă, deci, furați de propriile lor dorințe, ci – cu rara și cruda pasiune a realității – nu se conduc decât de fapte. Informația lor e, deci, întotdeauna justă.

Ei cred, în speță, că tânăra, dar puternica mișcare ortodoxă a tinerimii române este amenințată astăzi de apariția nedorită a tot felul de ortodoxizanți. Tineri agitați, superficiali și ambițioși dau iama în „ortodoxia" pe care o confiscă pentru bietul lor steag pirpiriu. Toată lumea e azi „ortodoxă". Că nu prea știu ce e aia, că nu le arde deloc a duce viața indicată de noul crez pe care îl adoptă – asta e de la sine înțeles.

Nu e aci o primejdie pentru adevărata Ortodoxie? Dar faptul era fatal să se întâmple. Personal, l-am prevăzut mai demult; martoră e chiar foaia aceasta, în care mai acum un an puneam în gardă față de literaturizanții Ortodoxiei. Orice ideologie își are paraziții ei. Și orice ideologie tinde să devină modă, mai ales când răspunde în chip prea evident unor necesități ale vremii. Dar niciodată trecerea în modă nu a bagatelizat un suflu de nouă și adevărată viață spirituală.

Să ne vedem, deci, de treabă, fără a lua seamă la „neofiți". Că doară nu umblăm noi după monopolul Ortodoxiei – ci după folosința ei lăuntrică.

Pentru înfiinţarea unui ordin călugăresc de cărturari

La Sfântul Gheorghe, în Ardeal, s-au adunat şi de data aceasta, în congresul lor anual, studenţii creştini. Programul lor de activitate, mai bogat şi mai bine cumpănit decât anul trecut, învederează o serioasă aplecare asupra nevoilor vieţii lor lăuntrice şi umple de nădejdi. Aspră disciplină intelectuală şi etică, largi avânturi metafizice, strictă înţelegere a nesecatei comori de spiritualitate a vieţii ortodoxe, în cadrele straşnic respectate ale Bisericii – iată sâmburele în jurul căruia se clădeşte acţiunea mântuitoare a Asociaţiei Studenţilor Creştini din România.

Cine îi cunoaşte nu se poate refuza preţuirii lor. A, desigur, sunt uşoare nesiguranţe, mici ezitări şi întoarceri, uneori chiar exagerări, intransigenţă... Sunt! Dar asta e coaja de contingent şi de cotidian. Pe drumurile grele ale mântuirii cresc şi spini; şi picioarele tinerilor învăţăcei sângerează adesea. Are însă asta vreo importanţă – şi se plânge cineva?

Ceea ce caracterizează mai ales acţiunea A. S. C. R. în ultimul timp este serioasa ei bază ştiinţifică. Tinerii cetesc, studiază, învaţă. S-a ieşit din faza „atitudinilor" creştine; au fost depăşite „spleenul", „cafard"-ul, „katzenjammer"-ul filosofic, care mai mult creau nostalgii decât delimitau poziţiuni. Astăzi, tinerii se îndreaptă prin disciplina cuvântului scris, care e, totuşi, cea mai bună garanţie împotriva visării bolnăvicioase. Iată de ce, noua mistică ortodoxă, care se creează văzând cu ochii, nu e rătăcire bezmetică şi necontrolată, ci se ridică solid, ca o aspră disciplină intelectuală.

A, dacă Biserica noastră ar fi astăzi alta! Dacă ar exista, în adevăr, în sânul ei omul de hotărâre aprigă, care să restaureze – împotriva tuturor modernismelor slăbănoage – vechea strălucire a aşezării dumnezeieşti! Poate că toată această generaţie de tineri ar fi alt fel folositoare Bisericii. Poate că ar fi îngăduit să ne gândim la înfiinţarea – în cadrele Ortodoxiei – a unui ordin călugăresc de cărturari, care să reînvieze epoca de glorie scriitoricească a unui Sf. Ioan Damaschin, Sf. Ioan Hrisostom şi a atâtor altora.

Poate! Dar, deocamdată, Biserica noastră urăşte pe călugări şi îi prigoneşte cât ce poate. Şi are dreptate; pentru că numai o puternică viaţă călugărească ar fi în stare să aducă duh nou în Biserică. Deci, nu-şi va face nimeni păcatul să arunce pe tinerii creştini, care se adună astăzi la Sfântul Gheorghe, în luptă cu înalţii noştri chiriarhi.

Ce va fi însă mai târziu, nu ştim. Aşteptăm, dară, şi e sigur că vom vedea!

Dezorientare duhovnicească

Domnița Ileana a convocat la Palatul Cotroceni doamnele din comitetul Asociației Creștine a Femeilor Române, pentru a mijloci o împăcare. Căci, după cum se vede, nobilele doamne se ceartă.

Ne pare rău. Ne pare rău pentru că în fruntea acestei asociații se așezase, întreprinzătoare și activă, Principesa Ileana, cel mai tânăr vlăstar al dinastiei noastre și, fără îndoială, un copil plin de bucuria creatoare a vieții sănătoase.

Inițiativele ei erau puternice; înviorate de o tinerețe generoasă și de o caldă și emoționantă iubire de oameni. Am avut prilejul să văd în vara anului 1927 colonia de vacanță, pe care Principesa o conducea personal și direct, la Bran. E imposibil ca cineva să se fi putut sustrage unei puternice impresii.

Impresia mea a fost însă dublă. Căci situația prezenta și o latură de umbră, care nu se putea șterge. O gravă dezorientare duhovnicească plutea peste întreaga colonie, care – dragă Doamne! – era creștină și (pentru că în țara românească, patronată de o domniță a țării) prezumată ortodoxă.

Principesa era însă rău sfătuită – sau nu era sfătuită deloc. Îi putea cere cineva să fie așa de orientată în treburile spirituale și dogmatice, încât să posede linia sigură a acțiunii ortodoxe, singura cu adevărat rodnică în țara și în sufletele noastre? Ar fi absurd! Avea nevoie de un sfat și de un director de conștiință. I-a lipsit atât din lagărul clericilor, cât și din cel al laicilor.

Și astfel, emoționanta energie creatoare a tinerei domnițe s-a găsit dintr-o dată încadrată în calculele șirete, din care e țesută insidioasa mașinărie a triunghiului albastru (Y. M. C. A.); ultimul berbec de asalt al francmasoneriei americane împotriva lumii creștine.

Astăzi, cucoanele din comitet se ceartă. Intrigi, sfori și acuzații grave, unele chiar precise, sabotare reciprocă și scandaluri în care – ce urât lucru! – e vorba și de bani. Principesa vrea să împace astăzi lucrurile? E greu! *Tabula rasa* – asta e soluția! Și de la capăt!

Există o experiență concludentă. Când studenții noștri au plecat din triunghiul roșu și au coborât în subsolul în care asistam, cu inima strânsă de emoție, dar cu ochiul rece, la constituirea primei asociații ortodoxe viabile, ne dădeam seama că nu era altceva de făcut. Prea Sfințitul Simedrea, care a patronat de la început această mișcare, îi cunoaște încheieturile.

Domniță, această experiență trebuie folosită.

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieții monahale

Ieromonahul Dionisie Lungu face să apară din nou gazeta „Glasul monahilor"[1], pe care, în râvna sa de a contribui la renașterea monahismului, o scrie și o împarte fără nici un ajutor.

Nu cunosc personal pe Dionisie Lungu. L-am văzut o dată, mai demult, la o stație de tramvai, discutând aprins cu o înaltă față bisericească. Era amărât și mânios. Fața arsă de o neliniște lăuntrică, ochiul încruntat și nesigur. În fața liniștei reflectate și stăpânitoare a celuilalt, glasul lui căpăta înmlădieri stranii, dar din când în când vorbele plesneau ca un bici. Era neliniștitor, ca orice om care nu-și poate înfrânge voința; dar era și epic; ceva din neamul chinuit al Nebunului întru Hristos străfulgera în rătăcirea lui neînfricată.

De atunci l-am întâlnit de multe ori, prin locuri de adunare nevoită a mulțimilor; prin gări, prin trenuri, prin piață; împărțind peste tot cuvântul mântuirii prin viu grai, sau de-a dreptul în cărticelele tipărite de Institutul Biblic.

Îl știu astăzi, chiar dacă cu puteri reduse, ca un neînfrânt atlet al restaurării vieții călugărești. Dar, iată, mă îndoiesc dacă drumurile lui sunt cele bune.

Criza monahismului o cunoaștem cu toții, în tot tragicul ei. Mănăstiri ajunse localuri de petrecere, atunci când nu se năruie sub părăsire aproape desăvârșită; monahii, bieți oameni necăjiți, umiliți de zarva vieții lumești, nesiguri de ei înșiși, fără nici un fel de cultură și fără viață interioară, terorizați de mai marii lor imediați, ținându-se în umbra schiturilor nu din râvnă religioasă, ci din incapacitate organică de a-și avea un rost în viață, adunați, deci, acolo ca într-un azil de infirmi.

Rezultatele acestei stări de lucruri se fac simțite în chip dureros de îngrijorător în chiar ființa *formală* a Bisericii noastre. De câte ori se ivește o vacanță la episcopat, lipsesc candidații; în așa grad, încât, dacă nu s-ar îndura Dumnezeu să văduvească din când în când vreun preot mai de seamă, scaunele vlădicilor noștri ar rămâne neocupate.

(Iată un amănunt la care ar trebui să se gândească cei pe care îi nemulțumesc alegerile episcopale.)

Deci, situațiile sunt cunoscute și necesitatea unor schimbări radicale în tagma noastră călugărească, general resimțită.

Dar, pentru a reacționa, ieromonahul Dionisie Lungu alege calea presei și a revoltei. De două ori fals.

Prima, pentru că marele public, necunoscător al împrejurărilor reale, și gata întotdeauna a acuza – deși foarte rar pregătit a înțelege – nu are nici un cuvânt de spus în această afacere.

Al doilea, pentru că revolta, în sânul Bisericii, este o aberație pur și simplu. Un revoltat în cele bisericești nu poate avea, *a priori*, dreptate. Afirmație cam bizară pentru lumea noastră, trăind sub egida individualismului, subiectivismului și a liberului examen, dar reprezentând o realitate spirituală și istorică – singura fecundă! – pentru cei învățați a judeca în alte categorii decât cele ale iacobinismului contimporan.

De aceea, părinte Dionisie, râvna dumitale o prețuim după cuviință; dar ți-am dorit-o disciplinată: pentru liniștea dumitale și pentru rodnicia frământărilor în cari trăiești.

Disciplina călugărească

Părinte Dionisie, am cetit cu luare-aminte ultimul număr din „Glasul monahilor", în care îmi adresezi „o justificare" și îmi ceri „un răspuns"[1]. Și, după repetată cetire, iată, nu am nimic de schimbat în tot binele sau răul pe care l-am spus cu alt prilej asupra trudei și râvnei Cucerniciei tale.

Dar, de bună seamă, în cele scrise nu am fost destul de răspicat; și nu ne-am înțeles. Să încerc, deci, să mă lămuresc acuma.

Raționamentul Cucerniciei tale e simplu și clar:

> situația monahismului e tragică; dacă ea continuă, monahismul dispare;
>
> să împiedicăm această dispariție a monahismului (care ar fi fatală Bisericii) atrăgând atenția chiriarhilor asupra primejdiei;
>
> *Ergo:* „Glasul monahilor" cu proteste, cu strigăte de alarmă, cu înfățișare de lucruri grave, cu stabilire de responsabilități etc.

Se poate obiecta ceva împotriva acestui raționament, așa de logic, așa de solid? Iată, însuși d-l advocat Popescu Tudor va scrie în numărul viitor al gazetei „Glasului monahilor", „răspunzând celor publicate în ziarul «Cuvântul» de d-l Nae Ionescu, dacă călugării au dreptul sau nu să se apere prin presă".

Părinte Dionisie, știu că vei fi mai bucuros să capeți răspunsul meu *acuma*. Iată-l. Raționamentul Cucerniciei tale este, pentru un cetățean al statului, fără cusur. Pentru un călugăr, el este însă *fundamental fals*.

Ai uitat, părinte Dionisie, că există o disciplină călugărească: aspră, absurdă pentru noi, cei din afară, dar singura mântuitoare! Îți dai seama că vorbești neîntrebat? Și poți să măsori adâncimea neagră a păcatului acesta în care – din râvnă călugărească, totuși – ai căzut? Cine te-a așezat pe Cucernicia ta judecător peste oameni și fapte – mai ales când acești oameni fac parte din ierarhia Bisericii lui Hristos? Nu se poate trăi cu trei lei pe zi? Știu și eu că nu se poate! Unii ierarhi compromit Biserica? Știu și eu că o compromit. Dar de ce te simți Cucernicia ta chemat să crezi că poți purta sfintei noastre Biserici mai mult de

grijă decât îi poartă Dumnezeu însuşi? Sau poate te socoţi însăşi trâmbiţa cu care Dumnezeu scutură din amorţire şi din pierzanie toată ierarhia Bisericii noastre româneşti?

Cum îţi îngădui, părinte Dionisie, să te ridici deasupra patriarhului însuşi şi să-l judeci – fie chiar lăudându-l? Zici: „Toată lumea ştie că am o mare admiraţie faţă de Î. P. S. sa Patriarhul"; sau: „l-am lăudat şi am spus tuturor...". Vai, părinte Dionisie, îţi închipui atitudinea asta judecată în cadrul disciplinei călugăreşti catolice?

Reforma vieţii monahale? Desigur. Dar să începem fiecare cu reforma noastră înşine. Ce să faci, părinte Dionisie? Întâi, şi mai apoi să fii Cucernicia ta monah; dar monah adevărat.

Iar grija problemelor mari ale Bisericii noastre las-o în seama celor cărora le cade, prin canoane, această povară... Şi în nădejdea lui Dumnezeu!...

Trei, Doamne, şi toţi trei...

Pe ziua de ieri, trei confraţi îşi ostenesc penele ca să mă lămurească asupra unor lucruri pe care eu nu le-aş fi înţeles. Şi, toţi trei, din tabere deosebite, sunt foarte supăraţi. Nu mă surprinde deloc. Când cineva intră, la vârsta mea, în presa cotidiană, nu o face pentru a se împrieteni cu toată lumea, ci pentru a spune ce are de spus. Preopinenţii mei, întrucât sunt oameni de meserie, ştiau că gazetăria nu e tocmai cel mai potrivit mijloc pentru a-ţi crea prietenii.

Cum eu însă nu înţeleg „a polemiza" decât dacă în această întâlnire se pot preciza anumite idei şi lămuri anumite atitudini doctrinare, o să-mi permit a stărui în metoda care urmăreşte miezul lucrurilor şi neglijează efectele de stil.

Să răspundem, deci, pe rând.

„GLASUL MONAHILOR"[1]. Cu confraţii de aci e greu să ne înţelegem. Noi suntem încredinţaţi că cea dintâi regulă de viaţă călugărească, şi singura care poate duce, chiar azi, la refacerea monahismului, este DISCIPLINA. D[umnea]lor cred că există anumite cazuri în care răzvrătirea împotriva ierarhiei bisericeşti e nu numai îngăduită, ci [şi] de-a dreptul necesară. Discuţia noastră, care, prin ultima întâmpinare a „Gl[asului] mo[nahilor]", a degenerat, a dus la afirmarea unor convingeri extrem [de] opuse. Continuarea convorbirilor nu mai poate fi de nici un folos.

„ADEVĂRUL"[2]. Eu am afirmat că felul nostru de a înţelege viaţa publică nu se poate reduce la maurassism + mussolinism + sorelism; că toate aceste aspecte ale vieţii publice europene nu sunt decât semnele locale ale unei schimbări de structură spirituală cu mult mai largi; schimbare care ne atinge şi pe noi, unde va trebui să ia însă forme specifice. Din aceste afirmări, „Adevărul" con-

struieşte două contradicţii: una, între mine şi Pamfil Şeicaru; alta, între mine şi... mine.

Nu văd să fie nici o contradicţie între ce a scris şi gândeşte prietenul Şeicaru şi afirmaţiile mele. Afirmaţia „Adevărului" ar trebui, deci, dovedită.

Între mine şi... mine? De ce? Pentru că am conferenţiat la „Sindicatele" din Brezoianu? Am conferenţiat, desigur. Dar spunând exact aceleaşi lucruri pe cari le susţin [şi] astăzi. Lucrurile se pot controla.

„POLITICA"[3]. Am răspuns d-lui Gavril, arătând că „protestantismul" are o accepţie mai largă decât cea pe care o întrebuinţează d-sa. D-l Gavril recunoaşte că, dacă acceptă definiţia mea, suntem de acord. (Adică: în fond suntem de acord.) Dar nu poate primi accepţia mea, pentru că „protestantismul este o biserică bine definită, cum sunt ortodoxismul, catolicismul, iudaismul – confuzie între protestantism şi lutheranism. Protestantismul rămâne o numire generică. Nu?".

Nădăjduiesc că precizările mele contribuiesc la lămurirea celor cari urmăresc discuţia. E singurul lor rost.

Pentru restaurarea tradiţiei monahale ardelene

Prea Sfinţitul Niculae Bălan, arhiepiscop de Sibiu şi mitropolit al Ardealului, a trimis de ziua Naşterii Domnului tuturor credincioşilor săi o epistolă pastorală, cerându-le să contribuie la reclădirea vechii mănăstiri brâncoveneşti de la Sâmbăta de Sus. Scrisoarea, însufleţită de un larg şi înalt spirit păstoresc, găseşte cuvinte grave şi emoţionante pentru îndemnul acesta, pe care îl socotim drept cea mai caracteristică manifestare a Ortodoxiei ardelene de la Unire încoace.

Căci nu este vorba numai de reconstituirea unui monument istoric, operă care, e drept, şi-ar avea interesul ei artistic şi cultural-naţional. Ci, trecând cu mult peste aceste intenţii de reclădire a unui centru de viaţă călugărească, înţelese a deveni focar de ofensivă creştină.

Dar refacerea noii mănăstiri în Ardeal este un lucru nou şi întru toate semnificativ. Căci ortodocşii din Vechiul Regat şi din Basarabia, cari îşi mai dau seama încă de ceea ce ar putea să însemneze Ortodoxia, dacă, printr-o minune i s-ar pune din nou în lucru resorturile intime, au constatat întotdeauna cu îngrijorare bunăvoinţa redusă pe care prelaţii noştri ardeleni o puneau în înţelegerea problemelor călugăreşti.

Este adevărat, de atâta vreme, în Ardeal, tradiţia vieţii monahale a fost pierdută. Lupta care, de aproape trei veacuri, s-a purtat împotriva Bisericii ardelene de Răsărit lovise mai ales în aşezămintele mănăstireşti. Înfrânata tânguire din *Plângerea Mănăstirii Silvaşului*:

... De mânie s-a umplut ca un parados
Şi asupra cinului călugăresc s-a întors
Ca de tot să-l prăpădească,
Prin Ardeal să nu se mai găsească,
Mănăstirile de piatră le-au surpat,
Schiturilor de lemn foc le-a dat...

pe care o reproduce „Telegraful român" de la Sibiu, este o credincioasă răsfrângere a realităţilor istorice de pe vremuri. Biserica noastră de peste munţi a fost constrânsă, deci, a se desfăşura mai ales pe linia de viaţă a clerului de mir.

De aci, adică din această lipsă forţată de tradiţie monahală, atitudinea uneori chiar mai mult decât indiferentă a Ortodoxiei ardelene faţă de puterile spirituale ale călugărismului; de aci şi bănuiala de tendinţă laicizantă care, pentru noi, apăsa asupra Bisericii Orientale de dincolo.

Prea Sfinţitul Niculae al Sibiului ne dezminte, şi anume prin cea mai bună metodă: printr-o mare faptă creatoare. Să-i fim recunoscători. Şi să dorim ca toţi oamenii de bine să se grăbească a fi sprijinitorii înaltului său gând.

Pentru restaurarea monahismului

Sfântul Sinod, adunat în sesiune de primăvară, a fost sesizat de o suplică, semnată de o seamă de prieteni ai călugărismului, prin care se cere o mai mare grijă a Bisericii constituite pentru viaţa noastră mănăstirească. Desigur, în pasul acesta sunt cuprinse şi anumite greşeli. Numele semnatarilor nu sunt toate de natură a inspira cea mai necondiţionată încredere în râvna pravoslavnică a suplicanţilor; iar, pe de altă parte, faptul că toate exemplele de rea gospodărire a mănăstirilor se aleg dintr-o *singură* eparhie e o gravă neîndemânare tactică, doveditoare că mişcarea aceasta poate avea şi dedesubturi pătimaşe.

Nădăjduim, totuşi, că Sfântul Sinod va şti să treacă peste aceste erori, oricât de însemnate ar fi ele, şi va merge de-a dreptul la miezul chestiunii, care e mai însemnată încă. De o reorganizare a vieţii monahale este absolută nevoie; monahul singur fiind în stare a păstra neştirbită, amplificând-o chiar, comoara de înaltă şi fecundă spiritualitate a Ortodoxiei. Ceea ce, *trăit* şi nu numai *gândit*, e mai cutremurător şi mai sublim în religiozitatea noastră răsăriteană numai prin mănăstire poate dăinui. Încercările de reînviere şi de înnoire ale Bisericii sunt bune, fără îndoială, şi de laudă. Ele nu au însă nici o garanţie de autenticitate şi de adâncire, atâta timp cât viaţa mănăstirească se închirceşte.

Că monahismul nu se mai poate încadra convenabil în ritmul vieţii moderne? Că ar trebui, poate, căutată o formă de practică religioasă în direcţia oblaturii sau terţiarismului apusean? Astea sunt chestiuni şi probleme cari de aci înainte trebuie discutate. Şi tocmai asta cere şi întâmpinarea prietenilor monahismului: să se ia în mai de-aproape dezbatere, în şedinţele Sfântului Sinod, problema

însemnată între toate, a situației și a perspectivelor vieții mănăstirești. Ei vor o conducere centrală. E bună. Am pledat și noi odinioară pentru ea. Am propune însă ceva mai mult: să se pună în discuție chestiunea monahismului în tot întregul ei. Ca să știm o dată pentru totdeauna dacă da sau nu, Sfântul Sinod este interesat la dăinuirea mai departe a vieții călugărești.

Înalta noastră adunare ecleziastică are această îndatorire. Să nu se uite că locurile de conducere în Biserica noastră sunt deținute de prelați ardeleni, cari și așa sunt bănuiți de prea puțină înțelegere pentru monahism. Persistența Sfântului Sinod în a ocoli această problemă nu e de natură decât a întări asemenea bănuială. Cum totuși, după credința noastră, această părere e falsă, suntem siguri că Sfântul Sinod se va grăbi cu punerea problemei, pentru a scoate pe chiriarhii ardeleni dintr-o situație delicată.

Banul săracului

Mănăstirile noastre sunt sărace. Sărăcite de expropriere și de lipsa de dărnicie contimporană. Dar, așa sărace și istovite cum sunt, ele mențin dreaptacredință curată și neștirbită. La adăpostul zidurilor sfinte pâlpâie încă suflete însetate după o lumină de sus și un dor de înfrățire cu viața cea unică și veșnică, propovăduită de Mântuitorul nostru.

Cultura laică, prin reprezentanții ei autorizați, a fost obligată să recunoască valorile culturii răsăritene în umbra mănăstirilor, valoarea etică și intelectuală a mănăstirii ca instituție. Nu se poate cere mai mult laicismului, care prețuiește rațional și nu justifică revelația.

Dar li s-au luat mănăstirilor veniturile cu cari întrețineau tiparnițe, focare de credință și ateliere cu artizani buni și meșteri. Că s-a făcut bine sau nu, ne-o dovedește situația jalnică în care au ajuns mănăstirile noastre; când nu mai sunt în stare necum să-și întrețină bunele așezăminte, dar nici măcar pe membrii cinului. Mănăstiri strălucite, ce au intrat în tradiția neamului – în lipsă de voievozi și boieri darnici, cari să le mai înzestreze –, își târâie existența, susținute de ofranda publică. Trăiesc, adică, din pomenile dreptcredincioșilor. Dar se vede că înalta conducere bisericească a crezut că și aceasta e prea mult.

La 15 august s-a ținut hramul Mănăstirii Pasărea. Dreptcredincioșii au dăruit mănăstirii din puținul lor, cât i-a tras inima. Și-au dat obolul pentru întreținerea lăcașului sfânt.

Iată însă că sosește protosinghelul Nicodim Zamfirescu cu poruncă de la Sfânta Patriarhie, să ridice pitacii colectați de la credincioșii inimoși. Înalta conducere a trebilor bisericești crede că banul săracului, dăruit cu dragoste sfintei mănăstiri, trebuie să ia drumul casieriei centrale. E de prisos să spunem că măsura e greșită. Mănăstirile sunt destul de sărace, oropsite și lipsite de venituri. Ele nu pot corespunde menirii, și creștinești și culturale, pe care o au în viața

noastră socială. Tocmai din pricina veniturilor derizorii pe care le au. A le mai răpi și puținul căpătat din milostenia credincioșilor la zile mari înseamnă a le lăsa de-a dreptul în voia soartei. Colectele au un scop precis: sumele strânse să fie destinate pentru reparații, întreținere și nevoile vieții aspre monahale.

Măsura Patriarhiei nu e dreaptă: banul sărmanului trebuie să meargă de-a dreptul în vistieria mănăstirii, pentru nevoile ei și după voia săracului. Nu în altă parte.

D. Clericii

Preoții

În câteva numere consecutive din „Telegraful român", harnicul [illegible] Scorobeț[1] de la Arhiepiscopia Sibiului se ocupă de problema recrutăr[illegible]lor noștri[2]. Lipsa de preoți este, în adevăr, acută. În general, noul stat românesc a crescut prea repede pentru ca să-și poată crea la timp oamenii necesari la îndeplinirea diferitelor funcțiuni. Așa-numitul nostru aparat administrativ stă, nu numai calitativ, dar și numeric, mai prejos de nevoile țării. Dar, în alte direcțiuni, completările se fac repede și cu folos. Iată, de pildă, la Ministerul Sănătății, aflam mai zilele trecute că toate locurile oficiale de medici sunt ocupate.

În Biserică, lucrurile merg mai încet. De ce? Situația materială nu tocmai clară a preoților este, desigur, o pricină. Dar nu cea mai însemnată. Căci, în același timp în care parohiile noastre de țară rămân văduve de preoți, lumea noastră tânără se îngrămădește prin ministere și administrații comunale, unde nu-i așteaptă decât o viață mediocră din toate punctele de vedere. Atunci?

Este foarte probabil că preoția nu exercită astăzi asupra tineretului decât o atracție foarte redusă, din cauza lipsei de prestigiu social de care această tagmă ar trebui să se bucure în orașe.

Pentru târgovețul nostru, preotul este un om trăind oarecum în marginea societății. El duce o viață a lui, vorbește un limbaj al lui, e respectat mai degrabă ca un fel de taumaturg, în puterea căruia nu prea crezi, dar cu care, în orice caz, nu e bine să fii pe picior de dușmănie. Este întotdeauna ceva străin în raporturile dintre orășeanul cult și preot.

Un ofițer – cel puțin așa era înainte – are o situație privilegiată. Abia ieșit din școală, i se deschid toate ușile. Situația lui socială e precisă; știi de unde să-l iei și unde să-l pui. Cu preoții, lucrurile se întâmplă tocmai pe dos: tovărășia lor e mai degrabă evitată. Desigur, și pentru faptul că ei, fiind oamenii Bisericii și ai lui Dumnezeu, prezența lor impune fiecăruia un control al atitudinii,

al vorbei, care, pentru lumea noastră, lipsită de disciplina vieţii, este oarecum penibil. Dar şi pentru un alt motiv, mai adânc: există o diferenţă de nivel sufle-tesc între laici şi preoţi. În generalitatea lor, aceştia din urmă sunt fii de ţărani, cari, graţie culturii lor speciale, nu se pot sintoniza sufleteşte cu restul oamenilor.

Preotul va intra efectiv în viaţa de fiecare zi a oraşului atunci când el însuşi va fi, la origine, orăşean. Dacă păturile sociale mai ridicate şi-ar trimite copiii la preoţie, răceala aceasta, impenetrabilitatea aceasta ar dispărea şi prestigiul preoţiei s-ar ridica. Aşa este aiurea, aşa va fi, desigur, şi la noi.

Dar acum s-ar putea ajunge aci? Problema este mai dificilă. Cred, în orice caz, că o schimbare ar trebui să pornească de sus în jos, şi anume, prin ridicarea prestigiului studiilor teologice; prin ancorarea lor în mijlocul preocupărilor spiri-tuale moderne. Ce este astăzi un teolog pentru atmosfera ştiinţifică românească? Un om care vorbeşte o limbă neînţeleasă, pentru a debita lucruri inactuale, în care nici el nu mai crede. Ce trebuie şi ce poate să fie un teolog? Un învăţat însufleţit de Duhul Sfânt, care a trecut *dincolo* de înţelepciune şi de ştiinţa vre-mii noastre. Nu rămas, deci, în urma ştiinţei, ci depăşind-o, după un studiu precis.

Dacă schimbarea aceasta s-ar face, nu văd cum orăşenii ar ezita în faţa stu-diilor teologice şi în faţa consecinţei lor necesare, preoţia.

Dar, evident, consideraţiile noastre duc într-o „fundătură". Căci, pentru ase-menea schimbări, avem nevoie în primul rând de ajutorul înaltelor şcoale de teologie. Vor avea ele curajul să-şi mărturisească deficienţa?

Suntem siguri că nu.

„Adunările creştineşti"

Sâmbătă [1 decembrie 1926], acum o săptămână, s-a deschis la Biserica Sfântul Pantelimon, sub conducerea părintelui Gh. Creţu, seria „Adunărilor creştineşti". Părintele N. Popescu a arătat celor de faţă rostul acestor adunări; iar părintele I. Bedreag a cetit şi a comentat pentru ascultători *Evanghelia „Celor chemaţi la nunta fiului de împărat"*. Asemenea adunări vor urma regulat în fiecare sâmbătă, la orele 7 seara, la Biserica Sfântul Pantelimon.

Iată faptul brut, ca o informaţie de gazetă. El nu este, din fericire, izolat. Sunt din ce în ce mai mulţi preoţi cari au început să facă în cursul săptămânii slujbe de vecernie. Nu vreau să numesc pe cei pe cari îi ştiu, pentru că nu aş vrea să jignesc pe atâţia alţii, a căror activitate o ignorez. Dar iată, de pildă, la o biserică din inima Capitalei, şi anume, în centrul comercial cel mai puţin românesc, un preot harnic şi dăruit de la Dumnezeu placardează, în fiecare zi, la uşa sfântului locaş: „Astă-seară, la orele 6, rugăciune"; sau: „Mâine, la orele 7 seara, slujbă de pomenire"; ş. a. m. d. Încetează, deci, sistemul slujbelor şi bisericilor vestite pentru acatiste de tot felul: pentru găsirea unei perechi de cercei furaţi, pentru pedepsirea unui duşman, pentru măritarea unei fete bătrâne, şi atâtea

altele, cari aveau mai degrabă la bază o întunecată superstiţie, decât o izbăvitoare credinţă. Preoţii încep să-şi exercite din plin ministerul – cel adevărat.

De-abia acum începe, prin urmare, opera de încreştinare, de educaţie religioasă a publicului. E un semn îmbucurător activitatea aceasta. Cu atât mai mult cu cât ea nu porneşte dintr-un ordin expres de sus, ci din râvna apostolească a preoţilor noştri – chiar dacă întăriţi şi încurajaţi de sfaturile îndrumătoare ale înaltelor foruri bisericeşti. Am putea spune că preoţii sunt oarecum solicitaţi din afară, de dorul din ce în ce mai viu exprimat al poporului de a asculta, înţelege şi urma cuvântul *Evangheliei*. Am putea spune, desigur. Nu este mai puţin adevărat însă că aceste nevoi, cari se fac nou simţite astăzi, găsesc în preoţimea noastră nu numai rezonanţa necesară, ci şi entuziasmul înfăptuirii şi necesitatea de a organiza, îndestula şi lărgi acest dor al maselor de cuvântul sfânt.

„Adunările creştineşti" de la Sfântul Pantelimon sunt, în adevăr, un caz din cele multe. Preoţimea noastră se reculege. Ea începe să se pătrundă de rosturile ei, activitatea se anunţă rodnică. Fie ca [şi] condiţiile materiale de viaţă să nu le frângă entuziasmul; pentru ca să putem asista chiar noi la reîncreştinarea neamului.

La o aniversare

Sunt acum câteva luni când, odată, scriind cuvinte de mulţumire şi de întristare faţă de atitudinea nu întotdeauna creştinească a confraţilor de la „Unirea" din Blaj, o doamnă română, catolică din Vechiul Regat, m-a întâmpinat cu încurajările şi precizările ei, pe care mi le trimitea scrise, dintr-un mic oraş de provincie munteană.

Doamna era mai aspră şi mai amarnică decât mine. Bieţii preoţi, redactori ai „Unirii" erau scuturaţi cu vorbe pe cari eu unul nu aş îndrăzni să le repet – să le cred potrivite, încă şi mai puţin –; respirau rândurile acelea şi un fel de desconsiderare a catolicului pur faţă de unitul-ţăran-boierit în ale religiei, sau, în orice caz, intrat în neamuri mari.

Dar doamna, corespondenta mea, pe care, după caligrafie, o bănuiesc a fi o distinsă femeie în vârstă, voia să fie obiectivă. Deci, îmi atrăgea atenţia şi asupra foilor sibiene: „Telegraful român", „Lumina satelor". Nu am prea înţeles-o. „Telegraful român", da; conced că foaia aceasta, din necesităţi polemice, face adesea, în ton neprietenesc şi în înţepătură, *pendantul* „Unirii" de la Blaj. Dar „Lumina satelor"? Am cercetat-o întotdeauna cu bucurie şi plăcere. Nu ca cel care vrea să afle; ci doar ca cel cu ochiul critic. Impresia unei munci modeste, stăruitoare şi rodnice, de încreştinare nu s-a dezminţit niciodată.

Acum „Lumina satelor" a împlinit cinci ani de neîntreruptă apariţie. Ce a făcut ea în aceşti cinci ani se poate vedea uşor. Căci harnicul părinte I. Trifa[1], redactorul foii, a adunat în 12 cărţi „toată şcoala sufletească" a „Luminii satelor".

Le-am citit pe toate. Sunt cărţi bine şi potrivit tipărite, împodobite cu frumoase chipuri religioase – e adevărat, unele prea de-a dreptul luate din aşanumitele *Erbaungsbücher* protestante; ele cuprind tâlcuiri din *Vechiul Testament*, istorioare morale, adânciri în *Evanghelii* şi viaţa Mântuitorului ş. a. Un scris care, în adevăr, poate să rămână; care nu se leagă de viaţa trecătoare a ziarului, ci e, în cel mai propriu înţeles al cuvântului, o şcoală; şi încă, una căreia e imposibil să-i lipsească succesul şi roadele.

Munca părintelui Trifa este o pildă.

M-a oprit însă mai ales broşura intitulată *Intraţi în Oastea Domnului*. Oastea Domnului Iisus este o asociaţie absolut nouă la noi, ai cărei membri îşi iau obligaţia de a trăi creştineşte. Organizaţia este cu mult prea interesantă, ca idee; căci ea încearcă să soluţioneze problema căreia, în Apus – ba chiar şi la franciscanismul nostru – îi răspund „terţiarii”.

Ea ar trebui urmărită mai de aproape şi sprijinită. Munca de increştinare are destule lucruri de învăţat de la activitatea părintelui Trifa, de la „Lumina satelor”.

La aniversarea celor cinci ani de viaţă, foaia aceasta vine cu braţe pline: secerişul a fost bogat.

Obiceiuri proaste

Părintele Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereşmort din Maramureş, este un om necăjit; pe drept cuvânt.

În toamna trecută i-a ars biserica. Cineva i-a pus foc. Nu se ştie cine – dar bănuiala părintelui paroh, care se îndreaptă spre anumiţi duşmani ai Bisericii, nu poate fi nefundată.

În dorinţa lui de a grăbi reconstruirea sfântului locaş, preotul a lansat liste de subscripţie; pe care le-a trimis pe la diferiţi oameni din ţară; mai ales pe la preoţi şi feţe bisericeşti mai înalte.

Nu ştiu dacă metoda e bună. Asemenea liste nu prea produc. Oamenii sunt zilnic năpădiţi de angarale de acest fel; şi nu se lasă uşor convinşi. Nu atât pentru sacrificiul material pe care l-ar reprezenta o asemenea ofrandă, cât mai ales pentru dificultăţile de operaţie: corespondenţă, alergătură, mandat poştal... Şi pentru ce? Pentru biserica din Vereşmort, de care respectivul solicitat nu a auzit niciodată. Părintele Teodorescu, care, de bună seamă, va fi un om al lui Dumnezeu, cu dragoste de Biserica lui, şi-a închipuit, probabil, că toţi oamenii vor purta acelaşi viu interes sfântului locaş din Vereşmort. E o greşeală. Dar a făcut-o. Şi nu putem să-i băgăm vină pentru asta.

A lansat, deci, liste de subscripţie. Când un om cinstit face o asemenea operaţie, el ştie că are o răspundere şi îşi ia toate măsurile de îngrădire. El vrea să dea seamă de toate listele trimise. Aşa şi părintele Teodorescu. De aci încep obiceiurile proaste. Solicitaţii nu mai înapoiază listele. Le-au pierdut unii; le-au

aruncat la coş alţii. Lăsând la o parte pe cei cari se ruşinează să trimită lista din pricină că nu au colectat nimic pe ea; sau chiar pe cei cărora le e silă să mai scrie o scrisoare.

E rău. Parohul din Vereşmort are o răspundere, de care trebuie să se degajeze. Până acum era numai fără biserică, dar era om cinstit. Dacă nu i se înapoiază listele, el nu se poate descărca; şi orice escroc îi poate arunca vorbe grele. Nu aţi adunat nimic pentru biserica arsă din fundul Maramureşului? Nu e frumos, dar nu e nici vină. Vina e însă dacă întârziaţi cu înapoierea listelor, căci ajutaţi la năpăstuirea unui om cinstit, care numai din râvnă către Biserica lui a lucrat.

Domnilor deţinători, trimiteţi mai degrabă listele înapoi; şi nu uitaţi adresa: Preot Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereşmort, Maramureş.

Şi încă ceva: dacă le înapoiaţi fără nici o sumă subscrisă, scutiţi-le de apostile şi rezoluţii. Nemânjite, ele pot fi trimise în altă parte; la alţi oameni, cari vor găsi, poate, şi timpul, şi râvna să adune un ban pentru o biserică săracă de ţară. Cu reflecţiile şi consideraţiile d-voastră, bietul preot nu are ce face. Iar tipăritul altor liste costă bani; pe care preotul paroh ar trebui să şi-i rupă de la gură.

Dacă nu avem inimă, să avem cel puţin bună creştere.

Preotul în religiozitatea răsăriteană

O nouă plângere, a doua, ne vine din ţinutul Teleormanului. Oamenii dintr-un sat ne aduc înainte blestemăţiile preotului lor şi ne cer nouă să scriem în ziar despre toate aceste întâmplări; ca să ajungă până la urechea celor de sus şi să fie ridicată năpasta de pe grumazul credincioşilor.

Am scris o dată; cu nume şi cu date precise. Jălbarii nu au luat cunoştinţă şi de aceea se întorc cu plângerea. Am scris. Nu s-a făcut nimic? Asta însemnează sau că nu au ei dreptate, sau că preotul împricinat va fi fiind într-o anumită privinţă prea puternic.

Dar poate să mai însemneze ceva: că reclamaţiunile împotriva preoţilor nu găsesc întotdeauna – chiar la chiriarhii cei mai cu râvnă pentru treburile bisericeşti – ascultarea necesară. Spirit de părtinire? Nu. (Sau, cel mult, numai în foarte rare cazuri.) Ci o altă pricină, mult mai adâncă şi mult mai generală în Ortodoxie: lipsa de interes pentru preot ca element de promovare a religiozităţii.

Preotul nu îndeplineşte în Răsăritul creştin rosturile pe care le are în altă parte – în Apus, de pildă. El se deosebeşte hotărât de credincioşii săi prin aceea că posedă darul.

Pe când, în Apus, preotul este un model de împlinire a Legii, aşezat în mijlocul oamenilor, tocmai ca să le fie pildă de excelenţa vieţii creştine, la noi el e un biet om. *Iar purtarea lui nu angajează întru nimic cele sfinte.* E şi natural. Tot aci lămuream o dată că creştinismul nu a trecut Dunărea înspre noi în armură bisericească, ci mai ales pe drumurile ciobăneşti sau negustoreşti ale

laicilor. Creştinism şi ierarhie ecleziastică nu sunt, deci, în conştiinţa populară, unul şi acelaşi lucru. Ci Biserica s-a adăugat creştinismului.

Pe de altă parte, atunci când poporul indică: „Fă ce spune popa, nu ce face popa", el recunoaşte o deosebire de fapt între preot şi om. Dar nu numai atât. Ci încă, imposibilitatea *omului* de a mânji pe *preot*. Iar mai departe, printr-o intu- necată, dar nu mai puţin subtilă dialectică, *necesitatea metodică a păcatului, care în metafizica răsăriteană reprezintă aproape o stare de graţie.*

Iată de ce nu se îngrijeşte prea mult lumea de la noi de preot, nici măcar în chiriarhie: pentru că felul de a se comporta al preotului nu atacă fondul religio- zităţii. Oamenii cred în Dumnezeu, chiar dacă „popa e un beţiv".

Şi totuşi, e o eroare. Atitudinea cotidiană a preotului nu are prea mare în- semnătate, atâta vreme cât Biserica noastră nu vine în concurenţă cu alte bise- rici. În momentul însă în care aceasta se întâmplă, orice abatere de la normal a preotului e o primejdie. Ar trebui, deci, să ne revizuim şi să schimbăm metoda. Nici indulgenţa, nici neglijenţa nu ne pot fi decât păgubitoare.

O pagină de disciplină creştinească

Minunată pagină de conştiinţă şi de disciplină creştinească e istoria părintelui Stanciu, cel care, văduvit, nu s-a mai însurat niciodată – aşa cum o scrie părintele Neculai Popescu de la Biserica Bradului[1].

Părintele Neculai e, desigur, nu numai un om de carte, dar şi un mare meşter al scrisului. Pagina pe care o amintim e aşa de simplă, şi totuşi, o întunecată emoţie îţi apucă gâtlejul. Trăieşti de-a dreptul apăsătoarea dramă cotidiană în care se zbate omul lui Dumnezeu. Părintelui Stanciu, pentru cercetarea credinţei lui, i-a fost luată preuteasa „dincolo", lăsându-l cu şapte copii. După cum trăieşti şi străvezia iluminare în care, după o viaţă de zbucium, dreptcredinciosul gata de jertfă slujitor al altarului îşi încheie zilele.

Părintele Neculai, el însuşi om frământat de greutăţile reculegerii şi împăcării, face o mişcătoare lecţie creştinească tuturor acelor preoţi văduvi, care, nemaiputând rezista dificultăţilor gospodăriei, fac peste pravilă pasul greu de păcat al unei a doua căsătorii. Şi ea e cu atât mai binevenită astăzi, când lăbărţarea discursului canonic dă acestui păcat proporţiile unei adevărate molime.

A, cunosc argumentarea celor căzuţi în greşeală. E greu, nu mai putem. Păcat e recăsătorirea împotriva pravilei; dar mai grozav, păcatul preacurviei, care ne ameninţă altfel.

Argumentarea e însă dezmăţată. Căci, între văduvie şi preacurvie nu e nici o legătură. Nu-şi ia doară nimeni – după legea lui Dumnezeu – soţie în faţa altarului ca să scape de ispitele nelegiuite ale trupului; căci taina nunţii e altceva decât legiuirea concupiscenţei. Iar acolo unde nu sunt copii, trebuie să înceteze legătura cărnii.

E greu? Nu mă îndoiesc. Dar unde scrie în legea lui Dumnezeu că viața noastră de aci trebuie să ne fie o desfătare și de unde ne luăm noi, ca creștini, voia să ne ușurăm zilele noastre betege cu călcarea legii?

Știu, popa Stanciu, cel de acum atâtea sute de ani, s-a chinuit o viață întreagă. Dar răsplata lui lăuntrică a fost nepreţuită. Și asta o uită preoții văduvi, care „nu mai pot".

Părinte Neculai, să te mulțumească Dumnezeu pentru acest aspru îndemn la disciplină creștinească. Mai ales astăzi binevenit, când o slăbănoagă îngăduință se întinde moleșitor peste păcatele noastre.

Congresul preoților

Își începe lucrările astăzi. Și înregistrăm faptul cu alt interes decât cel cu care întâmpinăm obicinuitele congrese, prea multe, de o bucată de vreme, congrese care iau naștere pentru că, în cutare colț de provincie, un intelectual amărât are nevoie de trei zile de petrecere la București, fără nevastă, sau pentru că cutare domn trebuie să-și creeze prilejul de a se asculta vorbind în public.

Congresul de astăzi are o altă însemnătate. Nu pentru că ar fi preoțesc. S-au mai adunat doară preoții în congrese și am văzut ce bazaconie a ieșit, când cel mai de seamă vorbitor ajunsese să fie d-l Popescu Tudor: pretenții de clericalism.

Astăzi însă lucrurile au o altă înfățișare; răspunderea adunării, și nădăjduim că și conducerea cel puțin spirituală a ei, o are părintele Ion Mihălcescu[1], nu numai unul din cei mai de seamă cărturari ai teologiei românești, dar și om cuminte, cumpănit, cu un înalt simț al răspunderii și cu mare tragere de inimă pentru treburile Bisericii noastre.

Prezența C[uvioșiei] Sale în mijlocul acestei adunări e o garanție și, în același timp, o explicație. Explicație pentru faptul că, de atâta vreme, aceasta e prima adunare care știe să păstreze, așa cum o arată ordinea de zi, caracterul unui congres.

În adevăr, ordinea de zi a diverselor congrese ținute în ultimul timp cuprindea chestiuni care fie că puteau fi rezolvite printr-o simplă petiție pornită de la asociația respectivă și îndreptată spre autoritatea respectivă, sau care puteau fi mai cu folos dezbătute prin articole de reviste ori ziare.

Un congres însă presupune o dezbatere care să necesite prezența față în față a celor care discută; care să nu poată aduce lămuriri decât prin schimbul viu și imediat de păreri.

Ei bine, aceste condițiuni le împlinește ordinea de zi a congresului care se deschide astăzi și care cuprinde două mari chestiuni: învățământul religiei în școală și salarizarea preoților.

Cine își dă seama de însemnătatea acestei probleme pentru viața noastră religioasă va urmări cu încordată atenție dezbaterile. Dar, cunoscând cât de greu

de rezolvat sunt, nu va avea dreptul să fie nemulţumit dacă congresul nu va aduce soluţiile cele mai precise şi cele mai bune.

Doamne! Cine poate afirma că are în aceste chestiuni o soluţie definitivă! Vom fi bucuroşi, deci, dacă vom constata seriozitatea şi dorinţa sinceră de rezolvare echitabilă. Prezenţa păr[intelui] prof[esor] I. Mihălcescu e, desigur, o chezăşie.

Iată de ce urăm, cu încredere, spor la lucru.

Solidaritatea preoţilor cu chiriarhii

Un preot, care nu a cetit cu suficientă atenţie *Dumineca*[1] mea trecută, şi care, deci, nu a înţeles-o cum trebuie, îmi trimite o lungă admonestare. Eu admonestări nu resping. (Parcă nu e tot aia?) Dar nici nu le socotesc interesante. Scrisoarea corespondentului meu preot însă face o excepţie. Pentru că chiar aşa, neînţelegând precis şi complet de ce e vorba, pune totuşi o problemă de mare însemnătate: aceea a solidarităţii – în speţă, a lipsei de solidaritate – a preoţilor cu chiriarhii lor.

„Ce-am putea face noi însă, noi – scrie părintele –, cei care suntem turmă fără păstor? Sau, mai lămurit, turmă ai cărei păstori sunt hotărât vrăjmaşi nouă? «Păstorul cel bun sufletul său îşi pune pentru oi»[2], zice Mântuitorul. Păstorii noştri însă au avut şi mai ales au acum o aşa atitudine faţă de clerul inferior, că ar exulta de bucurie de ar vedea pe toţi preoţii în cătuşe şi porniţi la galere...

Nici un vlădică nu a protestat şi nu va protesta împotriva modificărilor acestora (e vorba de ultima modificare a legii cultelor). Nici unul, tocmai pentru că le place, ca politicienii... Am protestat alături de ei ori de câte ori au protestat; iar când protestul nostru a fost cam tare, ei ne-au dezavuat. Are cine să apere Biserica?

Ni se sfâşie inima că nu-i vedem mişcându-se decât numai atunci când interesele lor li-s în joc, interese materiale sau de altă natură, în tot cazul, personale şi fără nici o legătură cu Biserica...".

P. C. sa adaugă: „Nu exagerez". Chiar dacă ar exagera nu o face prea tare. Situaţia e, în adevăr, aceasta. Nu există o solidaritate a preoţilor cu chiriarhii lor. Toată sforţarea entuziastă a celor dintâi – pentru că, trebuie să o recunoaştem, există o asemenea sforţare de la război încoace – se izbeşte de opacitatea aspră şi neînţelegătoare a episcopilor, cari cred că prima datorie a lor e să-şi brutalizeze supuşii.

Renaşterea religioasă – incontestabilă astăzi – a găsit mult mai multă înţelegere şi tragere de inimă la preoţi decât la chiriarhi. Acţiunea acestora din urmă, căci nu lipseşte nici ea pe alocurea, este rigidă şi lipsită de iubire. Preoţii îi ajutorează în silă şi, spune corespondentul meu, „se trag din ce în ce mai mult în găoace, ca melcul".

Dar preotul adaugă: „Şi de aceea, de aci înainte, veţi rămâne d-voastră să apăraţi Biserica. D-voastră, care o faceţi... aşa, din joacă, ca apoi să stricaţi tot ce-aţi făcut".

Din joacă?

Nu i-aş dori însă preotului meu să stea pe scaunul nostru de... joacă!

Participarea clerului la viaţa bisericească

În săptămâna încheiată azi au avut loc la Chişinău dezbaterile Congresului Preoţilor Ortodocşi, deschise prin cuvântarea P. S. Patriarh Miron Cristea. Ele n-au fost lipsite de o animaţie, dovedind ardoarea congresiştilor pentru lămurirea chestiunilor foarte diverse, pe care adunarea a fost chemată să le discute. Şi cum, cu câteva zile mai înainte, s-a ţinut în capitala Basarabiei congresul pentru misionari, aceste două manifestări ale slujitorilor altarului ortodox mărturisesc prin atmosfera în care s-au desfăşurat, o din ce în ce mai activă partici[illegible] clerului nostru la viaţa bisericească. Chiar când dârzenia discuţiilor a depăşit caracterul unei adunări preoţeşti, ea nu se cere osândită. Căci e de văzut în această violenţă cât de aproape sunt totuşi de inima preoţilor noştri toate chestiunile privind Biserica. Ne obişnuisem să privim în aceşti păstori sufleteşti prea mult oameni interesaţi de cele materiale şi prea puţin slujitori ai treburilor bisericeşti. Îi vedeam mai degrabă închinându-şi mintea şi truda politicii, despărţiţi între ei prin tot ce poate aduce vâltoarea luptelor de partid, decât uniţi în efortul de a asigura Bisericii rostul ei de putere şi de strălucire în obştea românească.

Iar recentul congres a adus, nu numai prin chestiunile dezbătute, ci şi prin atmosfera care a domnit în timpul discuţiilor, o dovadă efectivă despre convingerea, ce şi-a făcut drum în rândurile preoţilor, că Biserica nu poate fi servită pe căi divergente şi că numai pe strânsa solidaritate a tuturor slujitorilor altarului se poate întemeia o acţiune de folos pentru apărarea şi întărirea ei.

Întâietatea acordată intereselor Bisericii şi râvna solidară a tuturor chiriarhilor ei, manifestate cu prilejul Congresului de la Cernăuţi, deschid perspective de nădejde pentru o viaţă din ce în ce mai plină şi mai rodnică Ortodoxiei noastre.

Însemn aci cu mare mulţumire sufletească faptul acesta.

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă

În legătură cu întâmpinarea P. S. episcop Vartolomeu, publicată în numărul de duminică[1] al foii noastre, cred că e ceasul a face, pentru sistematizarea discuției, o distincție: de o parte, chestiunea reorganizării vieții monahale, de alta, problema ierarhiei noastre ortodoxe. La una și la cealaltă, răspunsul părintelui episcop este: canoanele, tradiția, dezvoltarea lumii moderne nu îngăduie centralizarea vieții bisericești și așezarea deasupra episcopatului a unei autorități în afară de aceea a Sfântului Sinod. Să vedem dacă e așa și trebuie să fie așa.

În ce privește PROBLEMA IERARHIEI: să distingem că există o autoritate duhovnicească, dogmatică și spirituală – și una pur administrativă. Noi am vorbit de cea din urmă; P. S. Vartolomeu se raportează mai mult la cea dintâi. Căci toate exemplele pe cari le dă, și în primul rând prilejurile în care Domnul Hristos a stabilit ierarhia bisericească, la acest fel de autoritate se provoacă. De administrație nu e vorba nicăieri. Evident că Sfântul Sinod e suprema noastră autoritate bisericească; dar, ca orice colectivitate, Sfântul Sinod nu e o așezare executivă, și nici nu poate să fie – ci numai una hotărâtoare. Sfântul Sinod, cu alte cuvinte, este o *unitate de cunoaștere*; și e bine că e așa, pentru că, într-o colectivitate cimentată prin iubire, invocarea Sfântului Duh e întotdeauna mai eficace și revelația, deci, mai fecundă. Dar nu este și nu poate fi Sfântul Sinod o *unitate de acțiune*. Aceasta e, în cadrul oricărei pragmatice și al oricărei gnoseologii, perfect clar.

Să presupunem, în adevăr, că Sfântul Sinod ia o hotărâre oarecare. Cine îngrijește pentru executarea acestei hotărâri? Cine controlează cu cădere activitatea executanților? Are Sfântul Sinod organele de control necesare? Și poate impune Sfântul Sinod punctul său de vedere chiriarhilor? Exemplele din viața noastră bisericească sunt concludente. Amintesc numai că, acum, de curând, când a fost vorba să se impună unui episcop o soluție, Sfântul Sinod s-a oprit la o formulă aleatorie: „Sfântul Sinod roagă pe P. S. episcop de..." etc. Atunci? Nu rezultă din aceste considerațiuni necesitatea unei executive bisericești – și, prin urmare, a unei ierarhii administrative?

Este, de altfel, mult mai ușor a milita teoretic pe tema perfectei autonomii administrative a episcopilor decât a o realiza practic. Căci practica a stabilit deja, în anumite cazuri, că există totuși o ierarhie în Biserica noastră. Ce sunt, oare, treptele de judecată, decât tocmai recunoașterea gradării episcop-mitropolit-patriarh?

Și, pe urmă, tradiția vieții noastre religioase nu are nimic de spus în această problemă? Iată – credeam că nu este nevoie să o amintesc –, în *Condica sfântă*

a Mitropoliei din București, publicată de Ghenadie Enăceanu[2], se găsește cazul unui episcop – chiar al Râmnicului, dacă îmi aduc bine aminte – care se simte bătrân, vrea să fie dezlegat de îndatoririle lui păstorești și pleacă la București să ia ordine de la Stăpânul său, mitropolitul țării. Asta nu înseamnă nimic? Sau poate Biserica noastră a trăit în acele timpuri, din aceste motive, în înfruntarea canoanelor?

Aș mai adăuga încă ceva: titulatura cu care episcopii se adresează mitropolitului și patriarhului României este și astăzi încă Înalt Prea Sfințite *Stăpâne*. Este aceasta o formulă lipsită de sens? Și de unde provine ea?

Iată, prin urmare, fapte și considerațiuni de natură a arăta că punctul de vedere reprezentat de P. S. episcop de Râmnic în chestia ierarhiei administrative ortodoxe nu e în afară de orice discuție. Și considerațiile se pot înmulți. (Dar, vai! suntem în foiletonul unei gazete!)

În ceea ce privește REORGANIZAREA VIEȚII MONAHALE: noi am propus o soluție; P. S. Vartolomeu a propus alta: nu spunem că cea din urmă e cea mai rea. A noastră însă se respinge nu pe baza nepracticității ei, ci pe baza necanonicității. Cu tot respectul, credem că nu e motiv să părăsim punctul nostru de vedere. De ce ar fi necanonic? Pentru că s-ar trece peste capul chiriarhului; s-ar îngădui imixtiunea unui episcop străin în treburile religioase dinăuntrul unei eparhii? Nu văd dificultățile; dar voi aminti câteva stări de fapt. Mănăstirea Stănișoara din Argeș era – nu știu dacă mai este – metohul Mănăstirii Cozia din Vâlcea; la fel cu Schitul Turnu, tot din Argeș. (La secularizare, vitele Mănăstirii Cozia erau în munte, la Stănișoara. De aceea, ele nici nu au fost trecute în inventar, nici nu au fost rechiziționate; ci au rămas, grație acestei întâmplări, păstrate Mănăstirii Cozia.) Sunt acestea imixtiuni ale unui chiriarh în eparhia vecină? Dacă DA, atunci iată imixtiunea consfințită prin tradiție. Totuși, eu nu o cred. Ci, mai degrabă, văd în aceste legături de la Cozia la Stănișoara – și mai sunt și altele – dovada faptului că, pe acea vreme, *toate mănăstirile depindeau direct de Mitropolia din București.*

Pentru a reveni la îndoielile teoretice (eu prefer să mă țin la fapte). Ar fi necanonică centralizarea autorității și controlului asupra vieții monahale? Îmi închipui că ar fi cel mult tot așa de necanonică ca, de pildă, înființarea episcopului militar; dar, nădăjduiesc, în schimb, ceva mai rodnică.

Suntem cei din urmă să ignorăm vasta activitate pastorală desfășurată de P. S. episcop al Râmnicului, marea sa râvnă duhovnicească, adânca sa înțelegere a problemelor și neclătinata sa energie. Foaia noastră a vorbit doar despre aceste lucruri adesea. Dar sunt astăzi la ordinea zilei probleme generale, cari interesează întreaga noastră Biserică; un om poate împlini, la locul lui, lipsa unei organizații, o știm. Dar unde nu e omul?

Judecata morților

Începem a deveni... primejdioși. O bănuiam noi puțin, în modestia noastră. Dar probe precise nu aveam. De la o vreme însă încep să ne sosească. Toate gesturile de curaj rodesc. Mai ales cele cari răstoarnă prejudecățile și rutina sub cari mocnesc încătușate energiile tinereții.

Și a fost ca un asemenea act de răscoală a bunului simț ultragiat să se producă chiar în lumea noastră religioasă. Iată faptul.

A murit, acum, de curând, Prea Cuviosul Theodosie[1], fost episcop al Romanului – știți, Romanul sfântului nostru bisericesc, Gherasim Safirin. A murit încărcat de ani. Îl uitase Dumnezeu, precum îl uitaseră și oamenii în retragerea lui.

Dar răposatul fusese episcop în scaunul Romanului. Și când, de la Mănăstirea Neamț, a sosit vestea morții, la seminarul eparhial din orașul de reședință s-a hotărât, prin porunca episcopului actual, P. S. Lucian, suspendarea cursurilor pentru două zile. Ce va fi gândit fiecare e greu de spus. Unul însă *a scris-o*. Pe condica de prezență a profesorilor, unul din ei, om aspru cu el însuși, cercetător științific de o largă cultură, recunoscut ca atare și de Academia Română, care i-a premiat lucrările, și-a pus hotărât părerea: „A murit un om de prisos pentru România. Nu-i pot acorda suspendarea orelor de clasă, în semn de doliu".

Așa. Vasăzică, în adevăr, „Cuvântul" face școală. Se ține o judecată a morților chiar aci. Nu pentru condamnarea sufletului răposaților. Asta nu se poate. O asemenea judecată stă numai în puterea lui Dumnezeu; care, desigur, e îndurător, dar și drept.

Se ține însă o judecată și morților aci și trebuie să se țină, pentru noi; pentru cei cari rămân; pentru ca să fie pildă vie noilor generații; nimic nu rămâne nerăsplătit – fie chiar după moarte; căci astăzi se știe că în țara românească, de la năprasnica judecată pe care Șeicaru a făcut-o lui Al. Constantinescu, o piatră de mormânt nu mai acoperă o groază de păcate. Să trăiești, prietene Alexandru Dăscălescu, de la Seminarul Romanului, fiu spiritual al Sfântului Safirin și frate al nostru întru vârtute; fapta ta valorează cât un steag!

... Și totuși, față de așezările țării și ale Bisericii, ai greșit; căci ai înfrânt disciplina și ai trecut dincolo de lege. Bine ai făcut, trebuia să o faci. Dar, tot așa, trebuie să fii pedepsit. Primește-ți pedeapsa cu seninătate. Suportarea ei va fi un nou prilej de afirmare a conștiinței noastre.

Într-o chestie personală de un interes mai larg

Prea Sfințitul Vartolomeu, episcopul Râmnicului, îmi trimite prin curier personal o vorbă: că „m-a frânt". Nu am înțeles așa de bine „frângerea", deocamdată. Pe urmă am aflat că P. S. Sa ar fi publicat, *în ediția de provincie* a unui

ziar din Capitală, o întâmpinare la scrisul meu în legătură cu diversele probleme bisericești.

Evident, nu am răspuns. Nu am răspuns pentru simplul motiv că nu cunosc articolul P. S. Sale. Îmi e și greu să iau în fiecare dimineață trenul, să mă duc în provincie, ca să aflu ce crede Prea Sfințitul Vartolomeu despre puținătatea mea.

Să mărturisesc însă sincer, nu aș fi răspuns nici din alt motiv; chiar dacă aș fi cunoscut „frântura" episcopală. Eu nu sunt om cu susceptibilități exagerate. Și nu confund niciodată problema de interes general, cu micile „bâzdâcuri" personale. Faptul că am fost „frânt" – sau că s-a încercat să fiu frânt – nu mă impresionează. Și răzbunările personale nu mă pot amuza, pentru că îmi dau seama că ele nu interesează nici foaia la care scriu, nici pe cetitorii ei, cari au preocupări ceva mai serioase.

Și, pe urmă, noi nu ne prea speriem de asemenea „frânturi". Profesioniști ca noi sunt „frânți" în fiecare zi de trei ori. Dar așa, încât a doua zi e nevoie să se reia frângerea de la capăt.

Nu aș fi răspuns din motive mai grave; și anume: împotriva P. S. Vartolomeu ne vin în fiecare zi plângeri. Sunt foarte precise; cu numere, date, acte oficiale, chitanțe ș. a. m. d. Nu intri într-un oraș oltean fără să nu te întâmpine jelbarii. Am acasă un dosar întreg, clasat pe capitole, de asemenea plângeri. Ce ar fi, pentru mine, mai simplu decât să încep publicarea lor?

Dar, vedeți, mai sunt și alte socoteli pe care gazeta noastră *trebuie* să le facă. P. S. Vartolomeu este un om cu lipsurile sale, omenești. Dar și cu meritele sale. Este un om de carte – lucru destul de rar în Biserica noastră; și mai pe urmă, un om de acțiune. Prea Sfințitul *face* ceva în eparhie. E o vastă activitate de cultură, începută pe baze largi și dusă cu multă vioiciune. Acțiunea cere energie – și energia nu poate ocoli uneori abuzurile. Ar fi mai bine ca abuzurile să lipsească; dar dacă temperamentul P. S. Sale nu o permite, atunci mai bine abuzuri, dar și activitate, decât corectitudine inactivă. Sunt victime – știu. Îmi pare rău pentru ele. Dar nu e nimica de făcut. Activitatea cere uneori victime.

Iată, deci, de ce nu răspund „frângerilor" Prea Sfinției Sale. Mi-ar fi prea ușor; dar aș păgubi treburilor generale. Părintele episcop să ia, deci, aminte: nu e vorba de generozitate din partea mea; dar nici de dezarmare; pentru că, am spus-o, dezarmat nu sunt. Ba, dimpotrivă.

De ce, dar, atunci am scris totuși din când în când câte ceva? E și aci o explicație. Cine dorește să o afle să spună.

Vrem o lămurire!

În afacerea arhiereului Leu[1], care tulbură de o vreme viața bisericească moldovană, avem nevoie de o lămurire, pe care înaltele foruri de la Iași sunt datoare să ne-o dea. Am luat act, ca toate ziarele, de tulburarea intervenită; dar

ni s-a părut suspectă năvala de acte, toate „oficiale", cu care oameni, fără calitate oficială totuşi, ţineau să ne documenteze asupra cazului. Am acceptat, deci, ca o măsură indicată de o elementară prudenţă, cererea cuprinsă în telegrama P. S. arhiereu Leu, care ruga să nu dăm curs decât ştirilor ce vor porni de la foruri responsabile.

Ştirile acestea întârzie. În schimb, ieri am primit din Iaşi o lungă scrisoare. Din partea unui vechi prieten de universitate, pe care nu l-am mai văzut, poate, dinainte de război. Dacă omul acesta, care, desigur, de atunci îmi va fi pierdut urma, se hotărăşte să scrie, însemnează că are ceva grav de spus. În adevăr, e un caz de conştiinţă. În care el personal nu are nici un fel de interes, decât doar cel al dreptăţii. Prietenul meu e un om cumpănit; pozitiv în informaţie, cu un aşezat spirit critic, cu un înalt simţ al interesului general.

Prietenul meu scrie: „M-am interesat de aproape şi nu am găsit nimic temeinic contra arhiereului, care (...) aşteaptă cercetarea şi hotărârea Sinodului". Şi, mai departe: „Nu ţi se pare ciudat că mitropolitul – preşedinte al Sfântului Sinod – dă dezlegare la *doi preoţi* să cerceteze pe un *arhiereu*, că îl mută disciplinar – imaginar, de altfel –, când Sinodul l-a numit şi, deci, numai Sinodul îl poate cerceta, judeca şi pedepsi? Ce rost au preoţii în aceste cercetări – care n-au dat, de altfel, nici un rezultat –, altul decât că pot fi mai uşor influenţaţi?..."

Nu e nevoie să insist prea mult asupra gravităţii care se degajează din aceste rânduri potolite şi discrete. Rezultă, între altele, că există cineva care poate influenţa în această afacere; şi că lucrurile au fost astfel aranjate, încât influenţa să se poată exercita. De unde reiese că ar exista şi un interes ca lucrurile să se întâmple aşa cum sunt dorite în anumite locuri.

Este adevărat sau nu? Până la probe contrarii, noi trebuie să punem ştirile cari ne vin în afacerea arhiereului Leu la carantină. Aşteptând lămuriri hotărâtoare, pe care am dori să nu le căpătăm prin intervenţia noastră directă.

De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu

Un cetitor din Oltenia ne întreabă de ce nu luăm apărarea P. S. Vartolomeu, episcop al Râmnicului, care, de o bucată de vreme, este sângeros atacat prin presa zilnică. Este o întrebare căreia trebuie să-i dăm răspuns nu numai pentru cazul special la care se referă, ci şi pentru că ridică o chestiune ceva mai generală.

Eu cred că P. S. Vartolomeu nu are nevoie de apărarea noastră. P. S. Sa este unul din puţinii noştri înalţi ierarhi care lucrează în adevăr în eparhia lui. Poate că metodele nu sunt întotdeauna cele mai domoale. Dar noi toţi, care ne supărăm, de bună credinţă, pentru suferinţa vreunui preot oltean, am face-o, poate, mai puţin dacă ne-am reîmprospăta cunoştinţele asupra metodelor care au fost întotdeauna în Biserică; la noi şi aiurea. Deci, dacă există o activitate pastorală

ale cărei roade se văd, Prea Sfinţitul e apărat împotriva oricărui atac prin chiar această activitate.

Noi suntem, între altele, şi gazetari; şi ne dăm seama că un atac, chiar punând în linie unele fapte adevărate, nu prinde decât dacă e dezinteresat şi dacă nu închide în el nici un resentiment personal. Există, orice s-ar spune, o realitate etică, de natură a condiţiona eficacitatea unui atac. Cine se emoţionează de orice violenţă apărută într-o gazetă trebuie să aibă foarte neliniştită conştiinţă!

În privinţa „campaniilor" împotriva diverşilor, publicul trebuie să fie orientat asupra calităţii celui care scrie. Fapte împotriva oricui se pot aduna câte vrei. Mai ales în Biserică, sunt oameni gata să te informeze oricând, cu acte şi documente. Dacă publicul e dornic de scandal, îl poţi oricând satisface; şi copios! Întrebarea este dacă îţi dai seama de la început unde poate duce campania, dacă crezi că e necesară şi dacă nu va păgubi mai mult decât va drege. Sunt cazuri de conştiinţă cu care venim în fiecare zi în contact.

Biserica noastră e, mai mult ca alte instituţii, un adevărat viespar de intrigi. Să protestezi? Să iei apărarea? E inutil. Cele mai multe atacuri se frâng în propriul lor ridicol. Când se găseşte un „ortodox" care să atace pe un arhiereu ca Tit Simedrea, PENTRU CĂ A FĂCUT O FAPTĂ BUNĂ, vă închipuiţi în ce mocirlă trăim; dar şi ce efect poate avea o astfel de campanie.

Noi lăsăm vremea să aleagă între scrisurile noastre. Iată de ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu.

Simonie?

Colonelul Milcoveanu de la Craiova, implicat în campania purtată în ultima vreme împotriva P. S. Vartolomeu, episcopul Râmnicului, se adresează cu o scrisoare, cerându-mi o consultaţie publică. D-l colonel vrea să afle din gura mea dacă P. S. episcop s-a făcut sau nu vinovat de simonie.

Bănuiesc că corespondentul meu are, în adevăr, nevoie de o lămurire; şi că scrisoarea d-sale nu este în nici un fel o... cursă, pe care ar voi să mi-o întindă mie sau altora. Nu de alta, dar şi-ar pierde zadarnic vremea. Mi se pare ciudat însă că d-l colonel mi se adresează mie, şi abia acum.

Eu nu sunt „specialist". Trăiesc şi eu în marginea teologiei; şi încerc să lămuresc anumite probleme de atitudine religioasă, plecând nu de la diplomele de specialitate care mi-ar impune să fiu credincios, ci de la faptul însuşi de credinţă, pe care mă străduiesc a-l înţelege după puterile mele şi a-l despica în elementele lui constitutive. Un asemenea om poate cel mult deschide – pentru un alt credincios – perspective de lămurire personală; şi poate da uneori preţioase indicaţiuni metodice. Dar el nu are calitatea de a acorda consultaţiuni de specialitate. Care trebuie cerute de la oamenii cunoscuţi ca „de meserie". Nu de alta, dar de

cele mai multe ori, consultaţiile nu sunt pe placul celor care le cer. Şi atunci, măcar atâta să contribuie la efectul dorit un nume răsunător de „specialist”.

Ceea ce eu – precum se ştie – nu sunt!

Pe urmă: vrea d-l colonel să fie lămurit asupra faptului dacă P. S. episcop s-a făcut vinovat de simonie sau nu? Am impresia că a cam întârziat. Lămuriri ar fi trebuit să ceară înainte de a fi ridicat acuzaţiunea care, se ştie, a fost formulată, în această campanie, în chip public. E cel puţin inadmisibil să vrei să afli ce e simonia şi dacă, în speţă, ai de-a face cu un caz de simonie, după ce ai aruncat acuza.

Astea toate, în preliminar. Pentru că, totuşi, d-l Milcoveanu întreabă, o să-i răspund cum mă voi pricepe. În înţelesul cel mai larg, simonie înseamnă vinderea darurilor pe bani. S-ar putea spune, deci, că, dacă un episcop nu numeşte un preot la o parohie decât dacă acesta îşi plăteşte locul, avem de-a face cu un caz de simonie. Pe vremuri, când am atras şi noi atenţia asupra unor metode cu care nu eram de acord, mi se pare că şi noi am pus în gardă împotriva primejdiei simoniei.

Dar s-a făcut P. S. Vartolomeu vinovat de păcatul simoniei? Hotărât, nu! Pentru că astăzi e perfect dovedit: banii depuşi de preoţi nu măreau averea episcopului, ci pe aceea a Bisericii. Nu e atunci cel puţin ridicol să acuzi de simonie un episcop care măreşte avutul Bisericii?

Chestiunea comportă şi alte consideraţiuni. Dacă „specialiştii” sunt de altă părere, să o spună. Îi asigur că voi răspunde.

Îndatorirea episcopatului

Desigur, nu e adevărată vestea care ni se transmite din Râmnicul-Vâlcii şi după care P. S. Vartolomeu, dezgustat de campania violentă care se duce împotriva P. S. Sale, ar intenţiona să se retragă din episcopat. Dar, pentru că, de îndată ce a ajuns până aci, la mine, ea circulă, nu e lipsit de interes să o discutăm. Cu atât mai mult cu cât discutarea ei contribuie la lămurirea unor chestiuni de interes general.

Mai întâi, o retragere din episcopat ar fi anticanonică. Un episcop nu poate ieşi din scaun decât prin caterisire. Investiţiunea cu cârja pastorală se face pe viaţă; şi nici boala, nici oboseala, nici descurajarea, nici vârsta înaintată nu scuză şi nu îndreptăţesc canonic o demisie. Că, în Biserica noastră, demiterile şi retragerile au fost frecvente, că nu mai departe decât acum vreo 2-3 ani un mitropolit a fost înlăturat din scaun „din pricina vârstei” este adevărat. Dar asta face parte din sistemul de sabotare a Bisericii, aplicat cu o perversă stăruinţă de puterea lumească, prin amestecul politicii în lucrurile dumnezeieşti. Pentru boală, vârstă înaintată, oboseală, canoanele prevăd *asocierea* unuia mai tânăr la păstorie. Dar de retragere sau demitere, nici vorbă.

De altfel, nici nu poate să fie altfel. Episcopatul nu e un drept, ci o îndatorire; şi încă, una din cele mai grele. Demiterea ar fi, deci, o dezerţiune. Când un arhiereu a fost învrednicit cu această grea sarcină a episcopatului, el trebuie să o ducă până la capăt. Împotriva tuturor atacurilor, prin toate adversităţile, peste toate durerile personale; căci nu stă nimeni în scaunul episcopal pentru satisfacţiile lui personale, ci pentru gloria Bisericii.

P. S. episcop Vartolomeu este dezgustat şi descurajat – şi vrea să se retragă? E inadmisibil. Orice călugăr adevărat va recunoaşte că e mult mai uşor şi mai comod a fi simplu călugăr decât episcop, dar tocmai de aceea P. S. Vartolomeu este dator a rămâne în scaun. Îl cere Biserica; şi nimeni nu e reţinut să ia în seamă frământările, îndoielile şi descurajările lăuntrice ale unui prelat în slujba lui Dumnezeu.

E greu? Se poate! Asta nu e însă o scuză. P. S. Vartolomeu trebuie să rămână mai departe în scaun, pentru vrednicia cu care a slujit până acum Biserica; şi pentru serviciile eminente pe care i le mai poate face.

Sprijinul presei în renaşterea vieţii religioase

O înaltă faţă bisericească îmi explica, mai zilele trecute, că activitatea chiriarhilor a mai slăbit în ultima vreme. Că frumoasa avântare care s-a arătat imediat după război şi care a fost aşa de fericit ajutată de sus este un fel de descurajare şi o lipsă de stimulare reciprocă. Nu au fost rezultatele satisfăcătoare? Nu se poate spune. Vremea de după război a înregistrat o însemnată creştere în prestigiu pentru Biserică. La aceasta a contribuit, desigur, şi creşterea interesului pentru viaţa religioasă, a cărei răsfrângere imediată a fost preocuparea ziarelor de a expune şi comenta fapte din lumea Bisericii.

Obiectiv vorbind, campania religioasă a presei poate fi considerată ca unul din cele mai frumoase şi mai rodnice succese ale scrisului gazetăresc de la noi. Ea a actualizat nu numai un interes pentru conştiinţa religioasă, dar a fost de natură adesea să convingă publicul că problemele tehnice ale vieţii bisericeşti nu sunt chestiuni perimate, rămăşite ale unui trecut lipsit astăzi de eficacitate, ci au o adâncă semnificaţie, care depăşeşte concretul şi istoria, angajând actualitatea în chip esenţial. Cât de însemnat a fost sprijinul presei pentru renaşterea vieţii noastre religioase e un lucru care abia mai târziu se va putea stabili.

Şi totuşi, atunci când a fost vorba de explicarea scăderii entuziasmului episcopilor noştri, amintitul chiriarh împotriva presei a protestat. Căci, iată, activitatea episcopală este urmărită de aproape de ziare; dar nu pentru a susţine, lăuda şi încuraja, ci pentru a critica.

Mai întâi, e nedrept. Nu există gazetă cu preocupări în ordinea religioasă care să nu fi avut – şi foarte des încă – cuvinte de laudă. Că sunt şi critici, evi-

dent! Dar sunt şi fapte care pot fi şi trebuiesc criticate. Căci numai în uzina în care nu se lucrează nu e gunoi.

Şi, pe urmă, să presupunem că noi, gazetarii, am fi nişte blestemaţi, care avem o diabolică bucurie de a ocărî. Ei, şi? Poate o asemenea împrejurare să frângă zelul apostolicesc al chiriarhilor noştri? Trăiesc şi îşi iau episcopii puterile de lucru de la aprobarea pe care o găsesc în presă sau în public? Sau de la chemarea lor lăuntrică, de la răsfrângerea darului pe care îl deţin? Un păstor de suflete izbit, chiar pe nedrept, să zicem, depune cârja activităţii sale sau găseşte în adversitate un stimulent mai mult?

... Scuze se găsesc doară pentru orice.

După alegerile episcopale

Operaţia de completare a celor trei vacanţe episcopale de la Huşi, Cetatea Albă şi Caransebeş, decursă într-o atmosferă de zarvă, gâlceavă, patimi şi ambiţii personale şi foarte activă sforărie politică, a avut totuşi darul să scoată la iveală câteva suspecte caracteristice ale vieţii noastre bisericeşti: aspecte cari, desigur, nu erau necunoscute, dar cari, prin acuitatea sub cari s-au prezentat astăzi, fac mai mult ca oricând necesară o intervenţie grabnică şi hotărâtă. Să înregistrăm câteva din încheierile cari se pot trage din ultimele întâmplări:

1) *S-a dovedit că este absolut indispensabilă legea pentru alegerea episcopilor.* Alegerile episcopale se fac astăzi la noi într-o formă cu totul neregulată. Căci există o lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe; dar nu există încă legea *specială* pentru alegerea episcopilor, deşi această lege este expres prevăzută în Constituţie. În asemenea împrejurări, operaţiile electorale se fac după o procedură cu totul aproximativă şi în orice caz provizorie; care are toate dezavantagiile măsurilor provizorii – şi în primul rând lipsa de preciziune. Alegerea pentru scaunul episcopal vacant de la Cetatea Albă, unde nu s-a procedat nici măcar la verificarea titlurilor celor ce candidau, făcându-se astfel posibilă alegerea – fie şi defectuoasă în ea însăşi – a unui candidat care nu îndeplinea condiţiunile legii, alegere care, deci, în orice caz, trebuia să fie casată, dovedeşte necesitatea absolută a votării urgente a unei asemenea legi. Ne pare rău că trebuie să amintim şi aici d-lui ministru al Cultelor şi în genere guvernului, campania noastră în favoarea acestei legi. Urmând panta lipsei de preciziune şi de hotărâre – care e cea mai primejdioasă metodă de a guverna, pentru că duce la destrămare şi îngăduie surprize, uneori de natură gravă chiar –, guvernul a crezut că poate amâna aducerea în parlament a acestei legi (pe care noi constant o cerem de câţiva ani deja). Rezultatele se văd acum. Nu e însă penibil pentru noi să constatăm că iarăşi am avut dreptate?

2) *S-a dovedit că este primejdios a se suplea legea prin combinaţii lăturalnice.* Alegerile s-au făcut sub două „garanţii"; cari au fost acceptate de guvern

ca suficiente pentru a se suplea legea amintită mai sus; „barba albă" a Î. P. S. părinte patriarh și „cuvântul de onoare" al d-lui Duca. Până la urmă s-a constatat că aceste „garanții" nu pot fi luate ca o serioasă... bază de operație. Căci nici părintele patriarh nu este ascultat în Biserică; nici d-l Duca, în partidul liberal (asta, domnule Duca, e bună și pentru chestia cu „corectitudinea profesională" a celor care vorbesc de disensiunile din partidul liberal).

Dar chiar dacă „garanțiile" ar fi fost în fapt valabile, încă – socotim noi – a fost o greșală că guvernul a acceptat această procedură. Căci acceptând, el a confirmat drepturile de stăpânire de fapt ale unui șef de partid și ale părintelui patriarh asupra vieții bisericești. Că cel dintâi nu numai că nu are, dar nici nu trebuie să aibă nici un fel de stăpânire în Biserică, e de la sine înțeles. Cine nu a înțeles-o încă ar fi trebuit să audă pe d-l Duca în colegiul electoral: „pe onoarea mea, vei fi ales astăzi"; sau: „ai cuvântul meu de onoare că vei fi ales mâine" – pentru ca să măsoare toată decăderea vieții noastre bisericești. Cât despre părintele patriarh – nici lui nu i se pot acorda privilegii. Căci Î. P. S. Sa nu este capul Bisericii Ortodoxe, ci numai un *primus inter pares* între arhierei.

Deci – greșit a procedat guvernul.

3) *S-a dovedit că există în Ortodoxia ardeleană un spirit însectat*, care nu are nimic de-a face cu insurecția de natură ortodoxă a basarabenilor, ci *ca[illegible] trage originile, pe de o parte, dintr-un rezistent protestantism, din ambiții personale de forme cezaro-papiste, pe de alta.*

Discursul rostit, imediat după alegerea lui, de către noul episcop al Caransebeșului, ca și atitudinea păstrată constant de P. S. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, sunt dovezi peremptorii ale unei stări de lucruri care trebuie să îngrijoreze pe toți cei cari mai cred și mai așteaptă ceva de la Ortodoxia noastră.

Și în acest punct avem regretul să fi văzut mai demult primejdia. Căci am atras din vreme atenția asupra *stării de spirit* din care pornesc țâfnele arhierești ale P. S. Nicolae și *care însemnează astăzi cea mai acută și mai amenințătoare primejdie din câte pândesc Biserica noastră Ortodoxă și dreapta noastră credință.*

Ca unul ce nu am patimi personale și nu amestec niciodată persoana mea în judecarea situațiilor publice, socotesc că am dreptul și calitatea de a sublinia labilitatea situației în care se află Ortodoxia noastră. Ne aflăm și aici, ca în toate domeniile vieții publice, de altfel, la o răscruce –, iar de gestul pe care îl vom face acum, depinde viitorul. Viitorul pentru câteva sute de ani!

Și aici trebuie intervenit, deci, radical, întorcându-ne la originea răului, care nu e decât legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Legea aceasta trebuie desființată. Nu modificată, ci desființată pur și simplu. Și înlocuită cu o alta, total alta, inspirată din adevărata Ortodoxie, din spiritul răsăritean și din așezarea sufletească a poporului nostru, căci toate trei nu sunt decât aspecte ale unei aceleiași realități.

Operație cu atât mai necesară, cu cât lumea noastră înspre *această* realitate merge.

F. Mitropoliții

Misionarism

Părintele Tr. Scorobeț de la Sibiu publică – într-o mică broșură, *Văzut-am lumina cea adevărată*[1] – o expunere comentată a câtorva cazuri recente de trecere a uniților la Ortodoxie.

Cu tot caracterul polemic al întâmplărilor, expunerea părintelui Scorobeț păstrează un ton sigur de obiectivitate și izbutește să inspire încredere. Aceasta se datorește, în bună parte, și documentelor cari sunt intercalate în expunere și cari adesea vorbesc ele însele mai de-a dreptul și mai elocvent decât toate comentariile și interpretările cari, în genere, nu fac decât să slăbească puterea faptului.

Cărticica păr[intelui] Scorobeț este însă și altfel însemnată: ea înfățișează – în câteva cazuri numai – acțiunea misionară a Mitropoliei din Sibiu, pe care o bănuim – dacă nu am ști-o – mult mai largă, mai harnică și mai rodnică decât ne-o spune broșura.

Ar crește însă și siguranța noastră și ar fi un îndemn direct la faptă și pentru alte eparhii, dacă Mitropolia Sibiului s-ar hotărî să publice anual dări de seamă asupra activității ei misionare și asupra rezultatelor obținute. Ne gândim, de pildă, la *Anuarul* pe 1921–1925 al Eparhiei Râmnicului și Noului Severin[2], care, chiar dacă nu e conceput în spirit de propagandă, aduce, prin priveliștea activității desfășurate, destule motive de întărire și, mai ales, destule îndemnuri la acțiune.

Mitropolia Basarabiei

Astăzi se investește cu strălucire și puteri mitropolitane arhiepiscopul Gurie, ridicat, prin vrednicia lui și prin conștiința religioasă a Moldovei de la Nistru, la rangul de mitropolit al Basarabiei.

În ierarhia noastră ortodoxă, mitropolitul nu e decât formal, ca titulatură, deasupra celorlalți episcopi, fiecare eparhie constituind o unitate religios-administrativă complet autonomă, deasupra căreia nu stă decât autoritatea Sfântului Sinod. Este adevărat că legea cultelor acordă fiecărei mitropolii anumite funcțiuni speciale, de o însemnătate relativă totuși, între care o instanță de judecată apelativă. Adevăratele funcțiuni ale mitropoliei sunt însă tot cele episcopale. De aceea, funcțiunea de mitropolit nici nu e desprinsă de persoana unui episcop în funcțiune. De aci și titulatura: arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Ungro-Vlahiei; arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei; arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului.

Ar trebui să credem, deci, că noua demnitate cu care e învestit astăzi arhiepiscopul Gurie nu e decât o satisfacție formală, care se acordă moldovenilor de peste Prut, în persoana șefului religios al capitalei lor. Și totuși, nu e așa.

Constituirea Mitropoliei Basarabiei are o însemnătate simbolică și spirituală care depășește cu mult operația, lipsită de sens mai adânc, a unor mărunte satisfacții formale, legate doar de o biată vanitate omenească. EA ESTE RECUNOAȘTEREA FAPTULUI CĂ BASARABIA TOATĂ FORMEAZĂ O UNITATE CREȘTINĂ INDISOLUBILĂ ȘI CARACTERISTICĂ, ȘI HOTĂRÂREA NOASTRĂ DE A FACE FECUNDĂ PENTRU TOT RESTUL ORTODOXIEI ROMÂNE TRADIȚIA CU ADEVĂRAT DREPTCREDINCIOASĂ A ACESTEI BISERICI.

În adevăr, în contact mai apropiat cu Rusia, țară a cărei adâncime spirituală și adevărată pravoslavie, deși ceva cam întunecată și lipsită de limpezime, stă deasupra oricărei îndoieli, Basarabia a putut să se păstreze ferită de spiritul laic și protestantizant al restului țării și să formeze un fel de contrasiguranță pentru graba modernizatoare a ortodocșilor ardeleni.

E adevărat că era o contrapondere mai mult ca o rezervă a nădejdilor noastre; că, ori de câte ori trupul Bisericii sângera sub înfruntarea călcătorilor legii și ai Sfintei Tradiții înfrânte de neînțelegători și de pătimași, înspre Răsărit, ca în așteptarea zorilor, ni se întorcea fața. Era, totuși, mai mult decât atât.

Să ne amintim că, dintre toți chiriarhii noștri, P. S. Gurie este singurul care îngăduie să i se sărute mâna și care dă fiilor lui spirituali sărutarea duhovnicească pe frunte. E singurul care, prin felul lui de a se comporta, aduce în relațiile cu credincioșii elementul emoțional al hieratismului. Și nu e decât un amănunt. Care arată că, în toată frământarea noastră religioasă de după război, neliniștită și cufundată în nesiguranță și imprecizie, BISERICA BASARABEANĂ NE-A ÎNTĂRIT, DACĂ NU PRIN ALTCEVA, CEL PUȚIN PRIN PREZENȚA EI.

Toate urările noastre de fii spirituali merg astăzi înspre Biserica Basarabiei și înspre înaltul ierarh, deținător al destinelor ei. Desigur, în ceasul acesta sărbătoresc, și răspunderile care decurg din noua situație apar mai grele, și răsplata mai îndepărtată. Peste toată truda noastră, a tuturor, stăpânește însă vrerea lui Dumnezeu. Prea Sfințitul Gurie, arhiepiscop al Chișinăului și mitropolit al Basarabiei, o știe, în virtutea darului pe care îl deține, cel dintâi. După cum se știe că îndatorirea plugarului este să-și are și să-și samene ogorul, neîngrijindu-se dacă Dumnezeu va da ploaie la vreme. Pentru că ploaia nu poate să lipsească decât ca o pedeapsă, și chiar pedeapsa nu ne e dată decât tot pentru mântuirea noastră.

Înființarea Mitropoliei Chișinăului este, în semnificația ei lăuntrică, cel mai însemnat fapt religios întâmplat după război între hotarele țării noastre. Mai însemnat decât facultatea de teologie din același oraș – mai însemnat chiar decât înființarea Patriarhiei[1], care, aceasta, în adevăr, nu a fost decât o creștere de prestigiu, fără urmări. Mitropolie a Basarabiei, asta înseamnă recunoaștere a drepturilor precumpănitoare ale adevăratei Ortodoxii.

Să fie, în adevăr, acesta semnul noului curs în Biserică?

În plin Ev Mediu

Descoperiri se fac oriunde. Întâmplarea fereşte încă, în cotloane ascunse curiozităţii noastre neliniştite, atâtea comori. Dar ce fel de descoperiri şi în ce locuri se fac descoperiri la noi – asta arată starea de neîngrijire în care ne aflăm.

Iată, de pildă, la Patriarhie a fost descoperită... o bibliotecă. În subsoluri, cu prilejul unor reparaţii, târnăcopul care ciocănea un zid a lovit în gol. Prin spărtură s-a descoperit o încăpere; iar în încăpere, o bibliotecă întreagă.

La început se credea că e vorba de cine ştie ce adunătură de cărţi netrebnice, aruncate acolo, în beci, ca să nu mai încurce lumea. De aceea se şi dase dispoziţia să fie donate... Academiei. Dar, când teancurile au fost luate în mai de aproape cercetare, s-a stabilit că era vorba de o adevărată comoară teologică; lucrări rare de tot, mai ales la noi, unde biblioteci teologice mai că nu există, zăceau de cine ştie câtă vreme între zidurile hrubei.

Nu ştim dacă descoperirea aceasta a apărut stăpânilor de azi ca o mustrare, dovedind că în Dealul Mitropoliei au fost pe vremuri, când nu cerusem pentru noi „titlul" de Biserică dominantă şi nu aveam patriarhi – oameni care se ocupau şi cu cercetările teologice. Ne gândim însă ce fel de gospodărie se va fi făcut sus, în deal, dacă o bibliotecă poate fi „descoperită".

Că doară palatul Patriarhiei nu e Vaticanul, cu istoria lui veche de sute de ani, cu dedalul lui de clădiri, cu averile lui imense, cărora o minte omenească nu se poate să nu le piardă rostul. „Palatul" Patriarhiei e o modestă casă gospodărească, croită după proporţiile umile ale pietăţii noastre româneşti; câteva încăperi cari intră într-un pumn şi pe cari le stăpâneşti dintr-o aruncătură de ochi.

Vă închipuiţi, deci, că nu într-o asemenea biată strachină se puteau păstra, ferite indiscreţiei noastre, cine ştie ce tainiţe ascunzătoare de comori, dacă exista în gospodăria aceea un rost. Că doară nu e măcar vorba de cine ştie ce comoară, uitată de vremi, cărţile descoperite sunt aproape... contemporane nouă. Douăzeci de ani au fost însă de-ajuns ca să se realizeze la noi separaţia de epoci pe care a efectuat-o în Apus năvala barbariei.

Şi „descoperim" astăzi preocupările înaintaşilor noştri, după cum acum 4-6 sute de ani se descopereau manuscrisele greco-romane. Impresionantă continuitate culturală în Dealul Mitropoliei – n-avem ce zice!

... Dar să nu fie descoperirea aceasta semnul unei „renaşteri"?

... Şi despre Conon

Ştiri noi despre descoperirea... arheologică din subsolurile Patriarhiei, unde, precum am anunţat, o bibliotecă teologică a fost dezgropată, permit a afirma că această bibliotecă a aparţinut mitropolitului Conon Arămescu-Donici[1].

Răposatul mitropolit, scos din scaun în împrejurări aşa de tragice, şi de atunci mort, uitat într-o mănăstire, nu era un om de carte. Dar era, de bună seamă, un om care avea respectul aproape superstiţios al cărţii, aşa cum, pe vremuri, Carol cel Mare. Şi aduna cărţi, pe care le îngrămădea în lăzi, încredinţat fiind că strânge o comoară. Comoara aceasta el a lăsat-o acolo, în beciurile palatului mitropolitan, atunci când a trebuit să părăsească încăperile, de-a lungul cărora trecuse ani de-a rândul ca înalt stăpân. Şi ea constituie singura avere rămasă în urmă-i. Căci, cu toate grelele-i păcate, sub care i s-a întunecat mintea către sfârşitul vieţii, P. S. Conon a fost un om cinstit şi a murit sărac.

Din această înşirare de amănunte, două fapte se desprind, ambele caracteristice pentru cei la care se referă. Primul, că „descoperirea" de la Patriarhie se raportează la obiecte a căror existenţă în palat nu e mai veche de 15 ani (Conon a fost ales mitropolit în 1912).

Al doilea, că chiar oameni ca repauzatul Conon (dacă se va fi îndurat Dumnezeu de suferinţele lui groaznice) au fost în stare să lase în urma lor ceva care să le fericească amintirea. Şi anume, cărţi a lăsat bătrânul!

De dincolo de mormânt, chinuitul poate arunca totuşi o mustrare celor de după el. Iată, eu, neştiutorul, am avut respectul cărţii, pe care, dacă nu am cunoscut-o, nu am lipsit a o preţui după cuviinţă.

În adevăr, straşnică mustrare, care ar trebui să apese greu asupra conducătorilor Bisericii noastre. Căci prima îndatorire a acestei Biserici româneşti, ajunse prin voia lui Dumnezeu mai mult decât prin vrednicia ei, în fruntea Ortodoxiei, ar fi fost să se îngrijească de promovarea renaşterii ştiinţifice a teologiei. A făcut-o? Nu. Nici chiar iniţiativele particulare nu au fost sprijinite. Conon e răzbunat.

… Şi o vorbă de pace

Când am scris cele câteva rânduri de recunoaştere pentru fostul mitropolit Conon, care, în neştiinţa lui în cele ştiinţifice, profesa totuşi – ca odinioară Carol cel Mare – un sănătos respect pentru carte şi aduna în beciurile palatului mitropolitan lăzi cu hârtie tipărită, care se dovedeşte astăzi a nu fi culeasă la întâmplare, aminteam în treacăt şi de alte acţiuni ale lui, pe care le calificam de „păcate grele".

Expresiunea a izbit. Probabil şi pentru că venea de la un profesionist al scrisului, care nu abuzează de invectivă, menită, de cele mai multe ori, a crea un „gen" în lipsa cugetării, care, singură, situează în chip valabil pe un gazetar. Iar dacă expresia a surprins, ni s-a atras atenţia asupra ei.

Mulţumesc celui care a făcut-o. Căci există în gazetăria de conştiinţă o gravă responsabilitate, căreia nu ne putem sustrage decât dacă nu ne preţuim scrisul sau dacă urmărim mai degrabă tulburare decât lămurirea opiniei publice. Aşa

fiind, o verificare a scrisului nostru nu ne repugnă – pentru că niciodată orgoliul nu a fost un bun sfătuitor.

... Iată-ne, deci, controlându-ne impresiile asupra fostului mitropolit Conon. Ce i se impută? Că, în vremea ocupației germane, ar fi dat pastorală defetistă către populația din Moldova[1]. Vină grea, în adevăr, mai ales dacă privim lucrurile pe deasupra. Dar să fie, în fond, vina lui așa de gravă?

Mai întâi, împrejurările; oștile germane ocupaseră Muntenia. O mulțime de oameni își părăsise gospodăria, luând drumul băjenitului, lăsând în urmă fără stăpân și fără supraveghere tot avutul. Câte averi și câte vieți s-au risipit atunci din această pricină e încă în mintea tuturor. Acum nemții amenințau Moldova. Se anunță de acolo același exod nenorocit. Și a intervenit Lupu Kostaki – era ministru în București –, lăsat de guvernul român și de regele Ferdinand. Nu era un om pus de nemți în slujba lor. Avea dreptul mitropolitul Conon să-l asculte? Lupu Kostaki s-a prezentat, deci, mitropolitului și i-a cerut să facă un manifest către populația Moldovei, îndemnând-o să nu-și părăsească locurile în cazul întinderii invaziei germane. Asta a făcut Conon. Că, mai târziu, „manifestul" mitropolitului a fost aruncat abuziv de germani în tranșeele românești și că el a servit ca armă în mâna dușmanilor, asta e, din nefericire, un fapt. Dar cine e principalul vinovat? Bietul bătrân a iscălit un manifest pe [care] i l-a cerut ministrul Lupu Kostaki. Aci se circumscrie răspunderea lui. Ce a urmat are alți autori și alte răspunderi.

Căci, să nu neglijăm a lămuri a doua întrebare: era Conon om al nemților, sau cel puțin partizan al politicii germanofile? Nu. Asemenea preocupări îl depășeau. Nu i se cunosc atitudini care să indice o activitate politică într-un fel sau altul. Se cunoaște, în schimb, protestul lui către guvernatorul german la București, atunci când bulgarii au încercat să oficieze în biserica Sfintei Mitropolii. E un protest demn, cu termeni tari, pornind de la o față bisericească închinată darului său. Asta nu însemnează nimic?

Conon a murit. Depus din scaun pentru fapta amintită mai sus, asupra numelui lui apasă, în conștiința publică, acest păcat. Este o nedreptate. Pentru că – dacă faptele s-au petrecut așa cum le-am povestit noi – vina lui este disproporționată cu pedeapsa. Plătește și el însă, cum au plătit și alții, pentru repararea ofenselor morale aduse țării nu numai din vina lor.

A plătit destul în viață. Să-l restabilim în drepturile lui cel puțin după moarte. Va fi un act de echitate, care va rodi mai mult în viața noastră spirituală decât sancțiunea aspră, așa cum s-a aplicat, fără multă cumpănire, în graba interesată a unei diversiuni.

O nație nu-și poate îngădui să fie nedreaptă. S-au pedepsit toți marii vinovați ai războiului, pentru ca să ne împotrivim la absolvirea lui Conon? Este cineva despre care N. Iorga însuși spunea, la Iași, că ar fi *mai vinovat decât Mangra*[2]. Știe cineva de o pedeapsă, măcar morală, aplicată acestui mare vinovat?

Manifeste împotriva sufletului nației? Posedăm și noi un exemplar. Oribil. Autorul lui? Îl vede toată lumea – și i se pleacă: e un om în mare cinste în treburile noastre publice. Nu protestăm, pentru că nu e potrivit. Dar să ne

fie îngăduit a cere pentru Conon supremul act de dreptate, după moarte cel puțin.

Iar primul de la care așteptăm gestul este omul nostru, mai vinovat decât Mangra, autor de manifeste insultătoare.

Fapte

Mi se comunică, din loc de încredere, date asupra părintelui doctor Eusebiu Roșca[1] de la Sibiu, despre care am scris în două rânduri în această foaie.

Mi se spune, anume, că ar fi un creștin adevărat, plecat legii lui Dumnezeu; ale cărui merite ar fi așa de proeminente, încât pe vremuri a fost vorba de alegerea lui ca mitropolit al ortodocșilor ardeleni.

În ce se ține de această din urmă afirmație, nu putem spune decât că regretăm împrejurările care s-au opus la alegerea lui ca mitropolit. S-ar fi evitat prin aceasta alegerea lui Mangra; care, precum se știe, nu a ajuns în acel loc de înaltă cinste decât prin neîncrederea pe care o aveau românii față de competitorul său, episcopul ortodox al Banatului. Și s-ar mai fi ocolit Bisericii și națiunii noastre încă alte necazuri. Căci, dacă neîncrederea față de acesta din urmă s-a dovedit fondată prin faptele care au urmat: evacuarea episcopiei – cu arhive și episcop – la Budapesta, activitatea politică filomaghiară etc., apoi nici încrederea față de Mangra nu a fost de o mai fericită inspirație. Prin urmare, alegerea părintelui Roșca în scaunul de mitropolit se poate să fi fost mai bună.

Nu contest nici prima afirmație care ni se face: că părintele Roșca ar fi o frumoasă figură de creștin. Nu o contest pentru că nu-l cunosc; și pentru că, despre oamenii pe care nu-i cunosc, obicinuiesc a crede mai degrabă bine decât răul care mi se spune.

Din nefericire însă, nu despre asta a fost vorba în articolele mele. Eu am afirmat, întâi, că P. C. părinte Roșca se slujește, față de școlarii lui, de un vocabular cam tare; și, pe urmă, că e cam bătrân pentru a putea conduce mai departe Academia Andreiană. Acestor afirmațiuni mi se opune o dezmințire? Nu. Pentru că nici nu se poate.

Alte calități și merite ale P. C. Eusebiu nu m-au interesat până acum. Dacă ele sunt, cu atât mai bine; iau cu bucurie act de ele. Dar pentru chestia în sine ele nu reprezintă nimic. Pentru că eu nu am judecat pe părintele Roșca. Eu nu judec pe nimeni; pentru că știu că nimeni nu se poate ridica judecător peste semenul său. Cel puțin atâta creștinism trebuie să ni se concează.

Eu am expus fapte; și am judecat faptele. Aș fi fost bucuros să mi se dovedească lămurit că am fost informat greșit și că, deci, nu am dreptate. Nu s-a făcut. Cu atât mai rău. Am fi evitat, între altele, și confuziunea dintre judecarea faptelor și a oamenilor și aș fi fost scutit de bănuiala unui păcat de care mă feresc cât pot.

Păcatul orgoliului

Nobila impulsiune căreia s-a supus ministrul-preşedinte Maniu, luând în Cameră, aşa de spontan şi de categoric, apărarea P. S. mitropolit Bălan, este mai impresionantă încă decât intervenţia d-lui Vlad în favoarea episcopilor atacaţi de d-l dr. Lupu. Căci d-l Aurel Vlad e doară ministrul Cultelor şi îndatoririle sale ministeriale îi impuneau o asemenea atitudine, după cum atacul *in bloc* al interpelatorului i-o înlesnea; căci, chiar dacă afirmările d-lui dr. Lupu erau exacte, faptul că ele se refereau la un grup de persoane nenumite făcea mai uşoară situaţie ministrului.

Intervenţia ministrului-preşedinte însă, în favoarea P. S. Neculai, îşi are izvorul numai într-o nobilă generozitate. D-l Maniu nu era obligat să intervină. A făcut-o, totuşi; cu o impresionantă spontaneitate, acoperind cu autoritatea sa şi cu jertfa adevărului persoana mitropolitului de la Sibiu.

Căci numai o înaltă necesitate politică a putut hotărî pe primul ministru să afirme că părintele Neculai Bălan nu e cu nimic vinovat pentru lupta duşmănoasă care s-a deschis în Ardeal între ortodocşi şi uniţi. Noi nu ignorăm dârzenia băţoasă şi agresivă a celor de la Blaj; dar nu putem trece cu vederea nici felul lipsit de tact şi de iubire creştină cu care P. S. Neculai a pornit la repravoslavnizarea Ardealului. Colecţia ziarelor „Unirea" de la Blaj şi „Telegraful român" de la Sibiu este mărturie pentru opera aceasta de inutilă şi primejdioasă învrăjbire a ardelenilor, pe care mitropolitul ortodox al Ardealului nu a ştiut şi nici nu a vrut să o domolească.

A avut dreptate d-l dr. Lupu atacând deschis pe părintele Neculai pe această temă? Sigur că da. Pentru că, indiferent de vina uniţilor şi de dreptatea ortodocşilor, acţiunea mitropolitului Bălan nu porneşte din dragoste pentru Biserica noastră pravoslavnică, ci dintr-o urâtă şi condamnabilă ambiţie personală, care întunecă totul. E oribil de păcat ca o inteligenţă aşa de frumoasă, o cultură aşa de vastă, o energie aşa de neînfrântă ca a Prea Sfinţitului de la Sibiu să fie făcute păgubitoare pentru Biserică, printr-un orgoliu şi un egocentrism care orbesc şi ard.

E păcat şi deplângem împrejurările, dar nu ne putem opri aci. Oricâte păreri de rău am aduna în jurul atitudinii noastre, trebuie acţionat împotriva mitropolitului Bălan până când i se va înfrânge orgoliul. În acest orgoliu stă izvorul tuturor faptelor primejdioase pe care le-a comis în ultima vreme şi, între acestea, serbarea Paştelor la 31 mart în primul rând.

Să nu uităm, deci, că cel mai mare duşman al Bisericii Ortodoxe este cel mai capabil arhiereu al ei, mitropolitul Neculai Bălan al Sibiului.

Absenteism

Se pare că Prea Sfinţiţii sinodali au renunţat, sau cel puţin au fost forţaţi să renunţe la chemarea în faţa judecăţii a mitropolitului Gurie. Există o minte a românului cea de pe urmă – cea mai bună! – şi ea le va fi venit în ajutor. Instinct de conservare, sau ce?

Asta este deocamdată bine, dar asta nu e tot. S-a făgăduit într-un loc de mare răspundere că Biserica noastră va fi purificată. Această operaţie întârzie însă. Oamenii sunt prinşi în altă parte, cu alte griji – mai urgente. Biserica se ţine de suflet, iar treburile sufletului au fost întotdeauna pentru politica românească un fel de cenuşăreasă.

Vasăzică, începerea procesului de epuraţie întârzie. „Mai e timp!" Mai este? Eu mă îndoiesc. Căci, iată, în ierarhia noastră bisericească se desemnează o mişcare care trebuie să ne îngrijoreze: cei mai buni dintre ierarhii noştri îşi părăsesc scaunele de păstorie, lăsându-şi credincioşii în grija lui Dumnezeu.

La Bălţi, P. S. Visarion Puiu, om de credinţă şi de carte, creştin dreptcredincios de impresionantă disciplină şi severitate, se poartă cu gândul demisiei. Da, se va retrage din scaun într-o simplă chilie, călugăr la Mânăstirea Neamţu, cel pe care toţi iubitorii adevăraţi ai Bisericii îl socotesc ca cel mai chemat pentru scaunul patriarhal.

Iar la Bucureşti, P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul, singura şi strălucita nădejde a Bisericii noastre de mâine, a depus funcţiunile pe cari le împlinea în calitate de vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor. Nu discut ce se întâmplă prin această retragere şi cum rămâne cu legea Lapedatu, prin care se încerca să se dea o aparenţă de legalitate bisericească trecerii Î. P. S. Miron în Consiliul de Regenţă. Asta e o problemă aparte, pe care o vom discuta la vremea ei (care nici asta nu poate fi aşa de îndepărtată, cum se înşală singuri unii).

Ce interesează aci este retragerea din funcţiuni a celor mai de seamă ierarhi ai noştri. Dezerţiune? Poate că acest cuvânt este prea greu. Absenteism. Asta e sigur. Dar, din nefericire, un absenteism legitim. Poate că am fi avut dreptul să ne aşteptăm la mai mult eroism. În alte împrejurări, am fi pretins-o chiar. Astăzi, eroismul este însă inutil şi risipitor de forţe. Să se tragă, deci, toţi cei buni în mânăstiri, ca să se păstreze curaţi, în aşteptarea ceasului cel mare. E singurul lucru pe care li-l mai putem cere.

Vorba noastră

Părintele mitropolit Nectarie al Bucovinei[1] trimite din Londra o telegramă de protestare, prin agenţia Rador. Prea Sfinţitul fusese acuzat de la tribuna par-

lamentului că, două săptămâni după actul de la 8 iunie, nu se învrednicise încă să încunoştinţeze pe preoţi în chip oficial de schimbările întâmplate şi să dispună introducerea regelui Carol al II-lea în ectenii; şi că plecase în preziua actului de proclamare din Bucureşti, tocmai pentru ca să nu ia parte la acest fapt istoric.

Acuzaţia avea, deci, două părţi: un fapt, care, fiind fapt, nu se poate contesta, ci cel mult explica şi învălui în scuze; şi o supoziţie. În sprijinul supoziţiei veneau alte fapte: legăturile Prea Sfinţitului cu Barbu Ştirbey şi cu Partidul Liberal, cari se ştie ce atitudine au avut faţă de actul restauraţiei.

Acuma, părintele mitropolit protestează; şi ameninţă cu darea în judecată pe calomniatori. Aşteptăm să vedem împlinită această ameninţare. Vom spune însă că lumea nu crede. Nu crede în ameninţare, după cum nu crede în nevinovăţia Prea Sfinţitului. Nu e vorba dacă pe drept sau pe nedrept. Asta o să se vadă când şi dacă va urma judecata care ni se anunţă.

Faptul interesant e că lumea, în genere, nu crede. Şi anume, pentru că părintele Nectarie e „popă".

Adică, s-a răspândit şi are tendinţa să se răspândească din ce în ce mai mult impresia în public că e destul să fii faţă bisericească pentru a nu ţi se mai acorda putinţa de a fi sincer. „Popă" înseamnează un om ascuns, contrafăcut, vorbind nu pentru a-şi spune, ci pentru a-şi ascunde gândul: urmărind pe căi întortocheate treburi cu totul personale, cunoscute numai lui, ocolind întotdeauna lupta pe faţă, dar nescăpând nici un prilej de a lovi pieziş. Pe drept sau pe nedrept, asta e, pentru marele public, un „popă".

Ştiu, „să fie vorba voastră, da, da – nu, nu!"[2]. Aşa a zis El. Dar... e aşa de mult de-atunci! Nouăsprezece veacuri încheiate! Au avut vreme oamenii să uite. Ni s-a despicat limba în două, ca la şerpi, şi, când vorbim, vorba noastră iese şuierată. Purtăm haina slujitorilor Dumnezeului adevărat – dar numai haina; şi, câteodată, din ce în ce mai des, nici atât. De ce, dar, să ne mai creadă oamenii?...

Părinte mitropolit Nectarie, cu proces sau fără, cu câştig sau fără, cauza Prea Sfinţiei tale este mai dinainte pierdută. Nu s-au făcut rugăciuni în Bisericile Bucovinei pentru Măria Sa. Ăsta e fapt. Ai plecat la Cernăuţi în preziua lui 8 iunie. Asta iarăşi e fapt. Scuzele şi explicaţiile nu sunt, în schimb, decât vorbe. Şi, drepte sau nu, în vorbele voastre oamenii, din nefericire, nu mai cred.

G. Patriarhul

Tot despre refacerea vieţii mănăstireşti

Părintele patriarh a scris câteva cuvinte de introducere la broşura ieromonahului Stănoiu asupra Mănăstirii Căldăruşani[1]. Î. P. S. Sa desfăşoară, în cele câteva pagini, un întreg program de refacere a vieţii mănăstireşti, de o preciziune care nu lasă nimic de dorit. Iată, deci, că cel mai înalt for bisericesc al nostru – adică însăşi Patriarhia – arată nu numai că se interesează de această gravă problemă, dar că studierea împrejurărilor a dus la anumite soluţii practice, cari nu aşteaptă decât înfăptuirea.

Dar înfăptuirea este tocmai jumătatea cea mai însemnată a lucrurilor. Cum se va păşi la aceasta? Biserica e săracă! Săracă în bani, săracă în oameni, [illegible] în entuziasm şi săracă, mai ales, în spirit de jertfă. Cel care se poate ridica deasupra lucrurilor mărunte şi, urmărind linia generală a întâmplărilor, izbuteşte un moment măcar să desprindă drumuri ce trebuiesc urmate simte născându-se deodată în el puteri de conducător. De aceea, îndrumători sunt la noi pe toate cărările – umili executanţi, nicăieri. Toţi protestează, toţi arată viţiile de organizare, toţi fac planuri. Nimeni nu se înhamă la opera modestă, dar rodnică, de înfăptuire. Dacă vrei să-i aduci la realitate, îţi răspund că cineva trebuie să înfiereze şi răul; iar dacă nu o fac cei mari, îndatorirea cade celor mici.

Să ne liniştim. Iată, în paginile părintelui Patriarh, dovada că cei mari nu ignorează situaţia; şi, mai mult încă, dovada că epoca de constatare a trecut; după cum a trecut chiar epoca de elaborare a leacurilor.

Se aşteaptă doar înfăptuirea; şi e nevoie de oameni. La opera pozitivă, de clădire, aşteptăm, deci, pe cei gata cu protestele; pe teoreticienii dreptului de a protesta (se anunţă şi din aceştia!); şi nu numai pe ei, dar pe toţi oamenii lui Dumnezeu, cu râvnă şi cu dragoste pentru trupul mistic al lui Hristos.

La Căldăruşani se va înfiinţa – trebuie să se înfiinţeze – o şcoală de misionari. E locul potrivit întru totul; şi de această şcoală se pot lega mari nădejdi. Va fi prima încercare sistematică şi continuă de refacere – deocamdată numai pe această cale – a vieţii noastre religioase. Acestei încercări nu trebuie să-i lipsească nici un sprijin.

Cei dornici de lucru pozitiv, obosiţi doar de planuri şi proteste, să aştepte chemarea. Dacă părintele patriarh o va face, ea să nu găsească pe nimeni nepregătit.

... Faptele singure pot reteza polemicile inutile.

Pierderea simţului Ortodoxiei

Tristele împrejurări în care se zbate astăzi Biserica Ortodoxă, certată de Dumnezeu pentru păcatele noastre, ale tuturora, îşi au de bună seamă originile nu atât într-un anumit act, cât mai ales într-o stare de lucruri, într-un fel de pierdere a simţului Ortodoxiei, din care lipsa demnităţii noastre religioase decurge cu necesitate.

Este adevărat că, cu prilejul dezbaterilor de la Senat, s-au produs câteva manifestări de energie. Ameninţări au trecut prin aer, ca un fel de încercare de intimidare. Deocamdată, metoda a prins: oamenii au plecat capul. Deocamdată! Ce va fi însă mâine?

Actele de energie sunt bune; cu o condiţie: ca ele să pornească dintr-o siguranţă personală nezdruncinată şi să se sprijine pe o autoritate nediscutată. E cazul?

Am citit într-o revistă de cultură catolică, „Études", o expunere mai veche a episcopului d'Herbigny. D'Herbigny este preşedintele Institutului de Studii Orientale Creştine de la Roma şi a făcut în 1927 o călătorie de informaţii în Orientul creştin. Relaţia lui vorbeşte de vizitele pe la capii diverselor autocefalii ortodoxe. Un singur om de demnitate şi curaj, între toţi patriarhii şi mitropoliţii ortodocşi: Metaxakis, „patriarh şi papă al Alexandriei"[1]. Pe Î. P. S. Meletie Metaxakis îl ştim. Nu e, Doamne, cine ştie ce ortodox vajnic. Legăturile lui cu anglicanii sunt cunoscute. Dar e în ţinuta lui un simţ special al demnităţii locului pe care îl ocupă, care nu-i îngăduie să facă nici un fel de graţii trimisului papei. Roma este şi rămâne schismatică, o dată pentru totdeauna; şi trebuie tratată ca atare.

La noi? Nimic din ceea ce ar fi trebuit să fie demnitatea hieratică a patriarhului celei mai mari Biserici Ortodoxe. O familiaritate de rudă săracă, săltată deasupra nevoilor, dar păstrând timiditatea fostei sărăcii. Mărturisiri de respect care, prin exclusivitatea lor, depăşesc cadrul discreţiei necesare; exagerată dorinţă de conlucrare cu Apusul catolic; şi exagerată desconsiderare a protestantismului, mai ales atunci când te mândreşti cu Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, monument de protestantism.

Dintr-o asemenea închegare personală, acte de energie? Să fim serioşi! Acte de violenţă, da! Energia este însă altceva.

Pentru mai marea slavă a lui Dumnezeu

Discuţie... macabră, şi totuşi necesară, cu câteva înalte feţe bisericeşti. Ce s-ar întâmpla astăzi dacă – printr-o nenorocire sau prin regularizarea situaţiei regenţei (în ceea ce priveşte persoana patriarhului, care nu poate fi şi patriarh şi

regent) – scaunul patriarhal ar deveni vacant? Ridicări din umeri, fețe îngrijorate, ochi către cer. Nimeni nu are soluție. Revista în care sunt trecuți înalții noștri ierarhi nu ne lămurește cu nimic: nici unul nu răspunde mulțumitor nădejdilor și nevoilor.

Prea Sfințiții părinți sunt tare îngrijorați. Și, pe drept cuvânt. Î. P. S. Miron a înșelat toate nădejdile noastre. Ambiții deșarte l-au îndemnat să părăsească Biserica pentru însărcinări cari numai omenește par mai puternice. A înfrânt sângeros așezarea noastră bisericească. Și a înfruntat pe Dumnezeu. L-am dori ferit de orice pedeapsă. Dar cum te poți îndoi de hotărârea care va cădea în fața năprasnicului scaun de judecată, dacă până atunci nu vin pocăința și îndreptarea stricării? Și pentru asta nu este nici un semn.

Deci, pe bună dreptate, sufletele pline de îngrijorare ale Prea Sfințiților de la amintita sfătuire caută un alt fel de om. Îl vor găsi? Atât de greu, încât unul a venit cu o propunere îndrăzneață: să fie un laic.

Știu – canonicește se poate. De la răsăritul până la apusul soarelui, în aceeași zi, un laic – oricare – poate fi tuns întru monahism și ales de sobor patriarh. Dar unde e laicul? Unde e laicul cu adevărat creștin, iubitor de D[illegible] și de Biserică, lepădat de sine însuși, omul de carte, de prestigiu și de acțiune, ridicat deasupra vălmășagului luptei, care să se fi ținut departe de toate dușmăniile veacului și să-și poată în adevăr închina puterile unei lupte încordate pentru mai mare slavă a lui Dumnezeu și pentru mântuirea Bisericii noastre, la temelia căreia se întețesc astăzi loviturile de târnăcop?

Căci, laic să fie! Dar, atunci, trebuie să fie cu mult mai bun – fără nici un fel de discuție mai bun – decât oricare din călugării astăzi existenți. Altfel, gestul acesta de îndrăzneală nu-și mai găsește îndreptățirea. Și va fi mai rău.

A, dacă, fiind regent, Î. P. S. Miron și-ar aduce aminte că a fost și patriarh, întâmpinat cu stâlpări de toate nădejdile noastre și s-ar hotărî să vină, măcar în al doisprezecelea ceas, în ajutorul Bisericii, lămurind odată o situație care nu mai poate să dureze!... Trebuie să așteptăm oare și aci îndreptarea tot de la Dumnezeu?

Sabia stăpânirii lumești

Luni își începe lucrările marele congres al Bisericii Ortodoxe. Pronosticurile sunt mai degrabă proaste. „O să fie scandal" – mi se afirmă din toate părțile.

Iar unii din cei cari mă asigură că „o să fie scandal" își închipuie că mi-au adus o veste bună. Să lămurim, deci, deschis, așa cum mi-i felul să vorbesc, câteva lucruri. „Scandalul" ar fi să fie împotriva părintelui patriarh. Și faptul mi se comunică pentru că unii oameni își închipuie că aceasta ar putea să-mi facă plăcere. Nu-mi face.

A intrat în capul unor oameni că eu m-am indușmăni cu părintele patriarh. E o eroare. Mai întâi, eu am simțul proporțiilor. Și, pe urmă, eu personal nu am avut niciodată nimic cu Î. P. S. Miron. Dimpotrivă. Îmi amintesc cu plăcere că într-o vreme mă bucuram de cinstea unor raporturi destul de strânse. Eu am apreciat și – după puținătatea puterilor mele – am sprijinit opera bisericească a Î. P. Sfântului.

Când însă a intrat în Consiliul de Regență, am protestat. Și voi continua să protestez – fie chiar zadarnic! – că s-a făcut o greșeală mare, care țipă către cer. Că *din această pricină* nu mai avem raporturi personale? Ce pot eu să fac?

Dar asta nu înseamnă că eu m-aș bucura de dificultățile în cari – numai din pricina intrării în regență – se află părintele patriarh. Că nu mai pot să-i fiu de nici un ajutor? E sigur. Pentru că, de fapt, nu-și poate ajuta decât singur – întorcându-se la scaunul de păstorie, pe care l-a lăsat de dragul sabiei stăpânirii lumești.

Eu știu că Dumnezeu e deasupra noastră și că, până la sfârșit, tot diavolul va fi cel înfrânt. Deci, nu mă agit; și nici nu mă pot bucura că „am avut dreptate". Căci adesea „dreptatea" care îți iese e atât de dureroasă, încât ai renunța bucuros la ea. Spun însă că voi fi fericit să salut pe patriarhul reîntors în sânul Bisericii în momentul în care voința lui luminată, nu numai împrejurările, îl vor reda îndeletnicirilor dumnezeiești.

Că va fi scandal în Congresul bisericesc, de asta însă nu mi-e teamă. Oameni de curaj și de conștiință, mărturisitori neinteresați ai adevărului – asta nu am văzut încă în țara românească. Li s-a pierdut sămânța.

Și, pe urmă, „scandalul" trebuie evitat cu orice preț. Pentru că nu a fost niciodată rodnic.

„Pre stăpânul și arhiereul..."

– La 20 de ani de păstorie a Î. P. S. Miron –

„... Dacă din vreo parte demnitatea voastră ar fi atinsă – și aceasta s-ar dovedi prin anchete oficiale – să mă considerați și pe mine alături de acei cari se vor coborî în mijlocul turmei; căci, atunci când turma este amenințată, arhipăstorul trebuie să fie alături de ea."

Așa a vorbit în marele Congres al Bisericii Ortodoxe Î. P. S. Patriarh, în ziua în care împlinea 20 de ani de păstorie[1]. Căci așa a vrut Dumnezeu, ca această zi să cadă tocmai într-o vreme de mare primejdie pentru Ortodoxie. Sau cel puțin asta trebuie să o credem, de îndată ce Prea Sfințitul nu pregetă să lase a cădea vorbe așa de grele.

Deci, suntem la o mare primejdie, iar Î. P. S. Miron se declară gata a coborî în popor pentru a dezlănțui lupta. Asta îmi aduce aminte o întâmplare. Eram, în vremea războiului, într-un lagăr în Germania[2]. Și aveam, între alții, un camarad

român[3] cu deosebire simpatic. Dar camaradul meu nu-și găsea locul. În fiecare zi făcea planuri de evaziune – e adevărat că armistițiul l-a găsit tot în lagăr –, prepara hărți, trecea prin contrabandă busole și ținea, prin corespondență clandestină, legături cu cei ce i-ar fi putut fi de folos. Până când, într-o zi, l-am întrebat:

– De ce te zbați tu așa?

– Pentru că vreau să fug!

– Și de ce vrei să fugi?

– Ca să merg pe front, să-mi fac datoria.

– Bun. De câți ani ești în Germania?

– De 6 ani.

– Și câte examene ai dat?

– ... Nici unul.

Asta e. Țara era „în primejdie" și el trebuia să evadeze, ca să-și facă datoria. Dar 6 ani pierduse vremea de pomană și nu se gândise un moment că „datoria" lui ar fi fost să-și treacă examenele, să se întoarcă acasă și să devină un element creator sau cel puțin productiv în această biată țară, în care atâția oameni simpatici și cu calități huzuresc – sau se chinuiesc – în parazitism; uitând că, dacă atunci „țara era în primejdie", apoi aceasta se întâmpla mai ales din pricina tembelismului nostru și a lipsei noastre de răspundere în timp de pace.

Și iată că, 13 ani de la această glumeață și totuși tristă întâmplare, părintele patriarh vorbește de Biserica noastră amenințată și de datoria arhipăstorilor de a coborî în mijlocul turmei.

Mă rog, ce s-a întâmplat astăzi așa de grav, încât să fie nevoie de asemenea asigurări sumbre? Și cine dă aceste asigurări? Părintele patriarh? De la Î. P. S. Sa am fi așteptat cu totul altă cuvântare: să ne spună, anume, că, de atâția ani de când conduce destinele Bisericii Ortodoxe, a făcut tot ceea ce era nevoie pentru propășirea pravoslaviei și că astăzi nu avem dreptul să ne alarmăm de nimic, pentru că nimic nu ne amenință.

Cum, după 10 ani de libertate, Ortodoxia e la grea strâmtoare? Dar cine e răspunzător de situația aceasta? Să ne coborâm în mijlocul turmei? Dar până acuma ce am făcut? Căci, dacă grija noastră pentru Biserică ar fi fost în tot acest timp întreagă, nimic din alarma de astăzi nu ne-ar fi putut neliniști.

Și cine ne amenință? Uniții! Vasăzică uniții, cari nu sunt, totuși, Biserică dominantă, au mai multă putere decât noi! Iar noi ne supărăm... împotriva uniților, și nu împotriva noastră înșine! Împotriva lor, pentru că sunt harnici și solidari, și nu împotriva noastră, leneviți de funcționarismul „dominației" și dezbinați de politicianism. E în regulă! Nici că se poate o mai nimerită felicitare pentru ziua în care cel mai înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române împlinea 20 de ani de păstorie. Ziua aceasta, care ne găsește în defensivă și în care noi simțim nevoia unor amenințări, neputincioase, ca orice amenințare!

Dar nici nu se putea altfel. Căci, iată, la sărbătorirea părintelui patriarh din congres s-a întâmplat un incident caracteristic. Corul Seminarului Central, masat în tribuna publică, a intonat un imn de slavă. Imnul spune: „Pre stăpânul și *arhiereul* nostru, Doamne, îl slăvește!". Iar bieții copii, îndemnați de un diavol

șiret și glumeț, au cântat cu râvnă: „Pre stăpânul și *patriarhul* nostru...". Vasăzică, nu arhiereu, ci patriarh. Asta ei. Noi avem *stăpân*, avem și *patriarh*. Nu avem însă *arhiereu*.

Când în capul Bisericii noastre se va afla cineva care se va gândi că, înainte de orice, e ARHIEREU, treburile se vor schimba cu totul. Și nici nu vom mai vorbi de primejdii, precum nu vom mai fi nevoiți să amenințăm.

Când și dacă...

Un plan european

Se întoarce părintele patriarh către Biserică? L-au dezgustat întru atât treburile lumești? Se pare. Căci, iată, în ultima vreme, gesturi precise dovedesc un interes din ce în ce mai pronunțat pentru treburile Bisericii. O dorință de conlucrare și un duh de pace cu adevărat creștinesc se desprind din vorbele și din faptele Î. P. S. Miron. Cu atât mai bine. E adevărat că, pentru noi, părintele patriarh va fi iarăși cel dinainte, nădejde și scut al Bisericii, numai atunci când se va lepăda cu totul de grijile lumești. Dar nu ne putem refuza și bucuriei acesteia mai mărunte, de a-l vedea întors, măcar în intenții, către ostenitorii întru Hristos.

În cadrul acestor noi preocupări, citeam mai zilele din urmă că părintele patriarh ar fi hotărât să sprijine apariția unei mari reviste de sinteză ortodoxă. Ideea e mai veche. Îmi aduc cu deosebită plăcere aminte de vremea când Î. P. S. Miron, fiind numai patriarh, aveam bucuria și cinstea să-l cercetez. Atunci i-am vorbit pentru prima oară de această întreprindere. De atunci s-au întâmplat multe. Între altele, eu am încercat editarea unei asemenea publicații. Ținând seamă de îndrăzneala întreprinderii și de enormele greutăți, pot afirma că începutul a avut un succes peste care nu se poate trece. Dar, cu tot ajutorul stăruitor al harnicului meu prieten, d-l Victor Popescu[1] – nu am rămas decât la început.

Nu am renunțat la acest plan. Îl voi relua – și probabil că în curând. Spun lucrurile acesta ca să precizez ceva: că nu mai am în nici un fel intenția a mă „vârî" în noua întreprindere. Dimpotrivă. Eu vreau să rămân la treaba mea. Dar am în această materie o experiență pe care aș vrea să o fac rodnică și pentru alții.

Nu cred ca planul părintelui patriarh să izbutească. Pentru că sunt în joc prea multe ambiții mărunte, prea multă neîncredere și prea multă neputință. Toți vor să fie directori, toți vor să fie stăpâni – dar, de făcut ceva, asta e altă căciulă.

Și, pe urmă, ar trebui un spirit proaspăt. Care să fie mai tânăr. Mă gândesc, poate, la singurul apropiat unei asemenea însărcinări: pare a fi profesorul Teodor Popescu. Dar va putea face ceva? Căci tocmai pentru că e tânăr i se vor urca toți în cap.

Planul părintelui patriarh e european. Și, din nefericire, treburi europene nu se pot realiza încă în Ortodoxia noastră.

„Demisia" părintelui patriarh

Un confrate, pe care nu l-am surprins până acum nici răutăcios, nici intrigant şi care trăieşte sub constantul efort de a fi precis informat, aduce vestea că părintele patriarh ar intenţiona să se retragă din scaun. Ştirea aceasta noi nu o putem nici confirma, nici infirma. Tot ceea ce putem spune e că ea va concorda cu zvonurile cari circulă în ultimul timp, pe de o parte, asupra sănătăţii, din nefericire mai mult precare, a înaltului chiriarh, pe de alta, asupra unor nemulţumiri pe care Î. P. S. S. a avut să le întâmpine. Credem însă că, dacă această demisie s-ar produce, ea nu ar trebui să surprindă pe nimeni. Şi iată motivele.

Viaţa noastră bisericească şi religioasă stă în pragul unor mari prefaceri, cu perspective întru totul încurajatoare. Faptul că în scaunul de domnie al ţării stă astăzi un rege ortodox – primul rege ortodox al României moderne – nu poate rămâne fără urmări. Suntem, după căderea Rusiei, cea mai mare ţară pravoslavnică şi avem un stăpân care ştie ce e Ortodoxia.

Povestea cineva – fost de faţă la întâmplare – că la slujba religioasă din 15 august de la Constanţa, regele nostru, Carol al II-lea, a făcut un uşor gest de contrariere, când slujitorii, cari de bună seamă nu ştiau precis pe cine au în faţă, au încercat, din motive e „mondenitate" probabil, să scurteze ecteniile. Deci, Regele urmărea şi controla, cu ştiinţa lui în cele ale Ortodoxiei, slujba!

Iar părintele patriarh a fost de două ori surprins de această ştiinţă: o dată, când i s-a atras atenţia asupra faptului că parastasele nu se fac decât sâmbătă, a doua oară, când i s-au dat indicaţiuni amănunţite asupra spiritului în care trebuia conceput tipicul pentru slujba încoronării.

Avem, deci, nu numai un „Vodă al culturii", ci, şi un „Vodă al Ortodoxiei". În noua domnie care a început acum un sfert de an, Ortodoxia poate astfel nădăjdui să fie valorificată după cuviinţă. În aceste împrejurări însă, o întreagă lume nouă se deschide minţilor şi sufletelor noastre; şi toată politica noastră de stat, lăuntrică şi în afară, se întoarce pe ţâţâna, cu faţa înspre adevăratele ei rosturi. Căci, săraci, neştiutori, bicisnici şi plini de păcat aşa cum suntem, putem totuşi sta astăzi la locul de îndrumare al civilizaţiei slavo-bizantine, în care ne încadrăm, de altfel, cu o înţelegere *românească* a lucrurilor. În înţelepciunea noastră şi în mâna regelui Carol al II-lea stă putinţa reînvierii – pe baze mai ample încă – a vremurilor în care Brâncoveanu poruncea în Constantinopole numai pentru că ştiuse să fie prinţ al Ortodoxiei.

Pentru o asemenea situaţie nouă însă, Î. P. S. S. Miron nu este omul indicat. Părintele patriarh, cu toate incontestabilele merite pe cari le are în noile privinţe, nu posedă simţul Ortodoxiei şi nu se va putea încadra niciodată într-o politică bisericească izvorâtă din acest spirit. Din Ardealul în care a crescut şi unde şi-a început păstorirea, Domnul Domn Dr. Miron Cristea aduce un duh apusean, lumesc, în care papistăşia se amestecă în chip straniu şi hibrid cu protestantismul. Cum ar putea vorbi, deci, părintele patriarh de la suflet la suflet pravosla-

viei și Răsăritului – și cum ar putea sta alături regelui ortodox, în împlinirea misiunii sale și a celei a rasei noastre?

Dar mai e ceva. Îmi stăruie încă în suflet – și, desigur, nu numai mie – icoana Î. P. S. Miron, din ziua proclamării regelui Carol al II-lea. O nobilă și îndurerată figură de înfrânt, încetând de a mai fi regent. Părintele patriarh are senzația că *a coborât*. Nu știm dacă e așa. Știm însă – și am spus-o, fără ca cineva să ne fi dovedit până astăzi contrariul – că amestecul acesta al celor două puteri, spirituale și lumești, realizat prin dubla funcțiune de patriarh-regent a fost o gravă greșeală.

Iar astăzi, când Înalt Prea Sfințitul ia înfățișări de nobilă victimă, noi ne gândim că:

sau funcțiunea de regent e mai înaltă decât cea de patriarh, și în acest caz *persoana* celui mai înalt ierarh al nostru este astăzi diminuată;

sau această funcțiune nu e mai înaltă, și atunci *patriarhatul* a fost diminuat prin preluarea unei funcțiuni lumești.

Și într-un caz și în altul, Î. P. S. Miron a greșit, deci. Iar în asemenea împrejurări, nu mai are calitatea de a prezida renașterea Ortodoxiei noastre. Nu poate, în adevăr, prezida o asemenea mișcare un om care, în punctul cel mai sensibil al Ortodoxiei – raporturile dintre lumesc și spiritual –, a adoptat, din motive cu totul străine Bisericii, căzând în greul păcat al orgoliului și deșertăciunii, o atitudine care însemnează tocmai negarea pravoslaviei și recunoașterea doctrinei catolice – condamnată la noi categoric de canoane, tradiție și comentatori.

Conducător spiritual și de faptă al expansiunii Ortodoxiei românești nu poate fi decât cineva pătruns de duhul pravoslaviei, căruia să nu i se poată arunca vina unei călcări a pravilelor, și încă a unei călcări așa de grave.

Prin urmare: „demisionează” părintele patriarh? Nu știm. Știm însă că, atâta vreme cât patriarhatul român va fi ținut de Î. P. S. Miron Cristea, nu poate fi vorba de o largă politică bisericească, în stare să țină pasul noii orientări a țării, pe care, în linii largi, au schițat-o deja indicațiile de până acum ale regelui nostru ortodox, Carol al II-lea. Căci părintele patriarh nu mai are astăzi nici energia, nici prestigiul unei asemenea întreprinderi.

Unde e ierarhul?

Cineva, care nu vrea sau nu are curajul să iscălească, ia într-un ziar de dimineață apărarea părintelui patriarh. Pasămite, Î. P. Sfințitul ar fi obiectul unor atacuri întețite din partea unor „dușmani ai neamului”. Și de aceea trebuie apărat. Căci, spune autorul elogiului, părintele patriarh are trei mari merite: e țăran, e cărturar și e mare luptător naționalist.

E adevărat că de la un patriarh noi am mai fi așteptat ceva: să fie și... popă. Dar poate că astăzi asta... nu se mai poartă. Ce e nevoie să mai fie un patriarh și popă, atunci când e deja țăran, cărturar și mare luptător naționalist!

Să ne ierte confratele care își însușește această apărare, dar noi nu suntem încă convinși. Mare luptător naționalist? Nu ne îndoim. Cu toate că, dacă ne aducem bine aminte, s-a scris cândva, de cineva mare de tot, un articol intitulat *Mai vinovat decât Mangra*, care articol cam de treburile astea naționale vorbea. Cărturar? Asupra acestei chestiuni ne vom permite să mai revenim. Țăran? Ei, și?

Eu presupun că toate astea sunt adevărate. Pot ele însă constitui o apărare pentru părintele patriarh, chiar când ea ar fi piezișă? Căci, iarăși să ne ierte confratele nostru, dar noi nu putem accepta diversiunea cu „dușmanii neamului", cari au pornit la atac împotriva Înalt Prea Sfințitului pentru că acesta ar fi un mare luptător naționalist.

Cei cari, mai ales, am combătut stările de lucruri create în Biserică de Î. P. S. Miron am fost noi. Și cred că se face un rău serviciu părintelui patriarh aruncându-se acuza de „dușmani ai neamului" celor cari au crezut de datoria lor să cenzureze activitatea Î. P. S. Sale; pentru că noi ne sesizăm și vom reacționa.

Deocamdată, vrem să stabilim însă că noi am purtat o campanie pe chestiuni bisericești. Că la această campanie nu ni s-a răspuns nimic, deși ea a fost dusă într-o formă care, prin urbanitatea și aparatul ei științific, încuraja o discuție la un nivel oricât de ridicat. Am avut prilejul, în repetate rânduri, să măsurăm rezultatele acestei lupte în opinia publică. Și putem afirma, fără a ne teme de dezmințire, că spiritul public e de partea noastră.

Să nu creăm, deci, diversiuni. Țăran, cărturar, luptător național? Se poate. Dar nu interesează. Interesează, în primul rând, ierarhul. Despre acesta vrem să ni se vorbească de cei cari au intenția să-l apere. Nu despre țăran. Că și pe acesta îl cunoaștem. Dar nu asta e chestia.

Noi am afirmat că părintele Miron Cristea nu poate împlini chemarea unui patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu toate obligațiunile cari decurg astăzi din această calitate. Și vom continua a o spune și a o dovedi, până se va face lumină în sufletele și în capetele tuturor. Și, cu îndurarea lui Dumnezeu, se vor împlini cele ce trebuie să se împlinească.

2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

A. Din interiorul țării

O stare de spirit periculoasă

Cei din jurul Arhiepiscopiei de Chișinău n-au fost mulțumiți de felul cum trecutul guvern a soluționat chestiunea administrării averilor bisericești din Basarabia. Nemulțumirea a fost în proporția imensității acestor averi. De aceea au așteptat momentul oportun ca să revină asupra măsurii late. Sau cel puțin să o eludeze. Și momentul a venit o dată cu venirea la guvernare a d-lui general Averescu[1], însoțită de ridicarea pe primul plan al politicei, în Basarabia, a d-lor Neaga, Guciujna și alții. Ceea ce s-a și făcut, într-o adunare eparhială a arhiereilor Chișinăului. Fără a sta prea mult pe gânduri, fără a-și aduce aminte măcar că este un for înalt, Sinodul, adunarea, a anulat dispozițiunile Ministerului Cultelor, declarând că averile bisericești nu pot fi comune celor trei eparhii și că ele sunt proprietatea exclusivă a Arhiepiscopiei Chișinăului.

Măsura luată de această adunare dezvăluie o anumită stare de spirit, ce predomină în sânul unor preoți de peste Prut. Ea este și periculoasă, pentru cine cunoaște sentimentele hrănite de marele regizor al arhiepiscopiei: preotul Baltaga. Calitatea de bun administrator ce i se atribuie nu poate balansa rezultatele date în domeniul de pacificare și îndrumare a Bisericilor basarabene, pe drumurile intereselor moldovene. Imediat după Unire, *și mai ales din 1919, agitația pe chestiunea acestor averi a pricinuit o criză în sânul Bisericii de peste* Prut. Criza aceasta o cunoaștem cu toții. N-a fost lipsită nici de părți tragice,

cum a fost, bunăoară, situația în care au fost aruncați preoții Murafa și Murea, fiindcă nu aprobau calitățile de bun gospodar și sentimentele de vajnic „basarabean" ale lui Baltaga. Și ea a durat mereu. Soluția dată de ieri n-a făcut decât să o înăbușe. Astăzi, ea se manifestă mai mult. Hotărârea adunării arhiepiscopale o agravează.

În râvna sa de a face atmosferă favorabilă acestei hotărâri, preotul Guciujna, unul din cei mai vajnici apărători ai „integrității" Bisericii basarabene, a declarat în presă că alarma ce s-a dat în jurul hotărârii a fost prea mare; hotărârea, din contră, rezolvă lucruri nerezolvate. Exact ceea ce afirmăm și noi. Pentru tagma amintită, chestiunea averilor din Basarabia a rămas nerezolvată. Astăzi o rezolvă adunarea arhiepiscopală din Chișinău. Preotul Guciujna, fiind și deputat, și încă unul dintre cei mai însemnați averescani din Basarabia, declarațiile sale, departe de a dovedi că nu e nimic nelegal în hotărâre, denotă că tagma nu înțelege să se închine decât soluțiunilor date conform intereselor Arhiepiscopiei din Chișinău, cu o pronunțată nuanță de personalism.

Dar, pentru autoritatea Sinodului și demnitatea chiar a Bisericii de peste Prut, se impune ca cei cari terorizează și Sinodul, și pe unii prelați, să priceapă că Biserica noastră națională nu admite astfel de acțiuni compromițătoare și dizolvante.

Adventismul și baptismul se întind în Basarabia; iar autoritățile religioase se țin de contabilitate, ca și când aceasta ar fi învățătura evanghelică ce sunt meniți să o răspândească printre credincioși.

În jurul cazului de la Hamba

„Lumina satelor" de la Sibiu publică actul de trecere la Biserica Ortodoxă a uniților din Hamba[1]. Despre aceste întâmplări s-a vorbit. Acum avem un act oarecum oficial. Este o cerere în regulă, scrisă într-un frumos stil simplu și așezat, în care credincioșii nu uită a aminti nici pe „papa de la Roma, care n-a avut nici un amestec bun cu poporul românesc", nici împrejurarea că, învrednicindu-ne Dumnezeu să fim slobozi în țara noastră și cu rege român, „s-a făcut Biserică având patriarh românesc".

Relatarea faptului arată că, din 400 suflete românești, câte are comuna, 322 au părăsit biserica Blajului.

Cu acest act scris, lucrurile se lămuresc întrucâtva și pentru cei din afară. Și anume: de fapt, poporenii s-au reintors în sânul Bisericii Ortodoxe. De drept, chestiunea averii comunității respective nu este încă lămurită. Se pare că poporul nu a așteptat hotărârea legală pentru a intra în folosința acestei averi, care era a lor când erau uniți și care va fi tot a lor, când se va pronunța legea.

De aci rezultă că protestele blăjenilor sunt îndreptățite în formă. În fond, ele nu apar însă decât ca obiecțiuni pornite numai din faptul că ei nu se pot obici-

nui cu gândul că au pierdut o comunitate. E omenesc, dar nu e logic. Uniţii nu ar trebui să uite cum au căpătat de la 1700 până astăzi diversele comunităţi cari au trecut la ei. Şi poate că, în chiar natura acestui proces de cucerire, vor găsi pricinile pierderilor de astăzi: *qui in gladio occiderit, oportet cum gladio occidi* (*Apoc.* 13, 10)[2].

Evident, nu înţelegem să grăbim cu o concluzie, care ar putea fi prematură. Chiar când asculţi ambele părţi, hotărârea e anevoioasă. E clasică în această privinţă întâmplarea de la Cheia-Cibului. Presa ortodoxă pretinde hotărât şi repetat că P. S. episcop unit al Lugojului ar fi deschis uşa bisericii cu... securea. „Unirea" de la Blaj protestează împotriva acestei afirmaţii ca împotriva unei infamii. Poziţiile sunt, ambele, categorice şi diametral opuse. Căreia din două să te alături?

În cazul de la Hamba a fost orânduită o anchetă pentru sfârşitul acestei luni. E bine, deci, să aşteptăm rezultatele acestei cercetări, pe cari, suntem siguri, atât „Unirea", cât şi „Telegraful român" le vor da publicului. Atunci vom putea vorbi mai hotărât.

Dar, oricare ar fi rezultatul acestei anchete, noi tot credem că, între cele două Biserici, cea mai rodnică e calea păcii.

Centralizarea administraţiei mănăstireşti

O propunere de cel mai mare interes a pornit în ultimul timp din tagma călugărească, în legătură cu reorganizarea vieţii monahale. E vorba de centralizarea acestei vieţi, de scoaterea mănăstirilor de sub autoritatea episcopilor eparhioţi şi trecerea lor sub jurisdicţia directă a Patriarhiei. Propunerea este bine gândită. Viaţa călugărilor e, prin ea însăşi, fundamental deosebită de cea a clerului de mir şi autonomia ei nu e decât foarte normală.

Este adevărat că, la noi, reforma aceasta e mai greu de făcut. Ideea unei centralizări nu poate fi simpatică episcopilor; pentru că însăşi ideea unei autorităţi centrale e străină organizaţiei noastre bisericeşti. Autocefalia Bisericii româneşti nu constituie o unitate administrativă şi de autoritate propriu-zisă; ci, mai degrabă, sunt atâtea autocefalii câte episcopate avem. Principul după care episcopul reprezintă, în Biserică, plenitudinea darurilor în ordinea spirituală a fost generalizat la noi şi extins şi în cea administrativă. Episcopii sunt, deci, stăpâni neatârnaţi în eparhiile lor, neprimind nu ordine, dar nici măcar sugestii sau indicaţiuni de la o autoritate personală mai înaltă. Mitropoliţii sau patriarhul poartă doar titluri mai înalte. Dar numai atât.

Ce neajunsuri decurg de aci se vede lesne. Ele au fost văzute chiar de unii dintre episcopi. Ne amintim doar părerea P. S. părinte episcop Visarion, care scria în ultimul timp: autocefalie – acefalie. Aşa este; dar vor face episcopii noştri până într-atât dovada lepădării de sine, încât să atace cu curaj şi să rezol-

ve problema completării efective a ierarhiei noastre româneşti şi ortodoxe? Avem motive să ne îndoim. Căci, *omeneşte*, este foarte greu ca cineva să consimtă din proprie iniţiativă la amputarea puterilor lui şi trecerea acestei puteri în administrarea unui stăpân.

Din fericire, chestiunea specială a mănăstirilor este însă mai puţin complicată. E adevărat că, astăzi, episcopii sunt răspunzători de întreagă viaţa religioasă a eparhiei lor; că, prin urmare, o eparhie este o unitate perfect închisă, în care nimic din afară nu poate pătrunde. Dar asta e *astăzi* aşa. Şi nu a fost întotdeauna. Istoricii vieţii noastre bisericeşti pot să confirme că, nu mai departe de veacul al XIX-lea, *mănăstirile din Oltenia comunicau direct cu Mitropolia din Bucureşti*. Cazurile acestea nu sunt izolate şi, desigur, se pot stabili şi altele, pentru alte regiuni ale ţării. Aceasta însemnează însă că absoluta autonomie eparhială nu a fost realizată în tradiţia noastră religioasă. Cel puţin în ceea ce priveşte viaţa călugărească, nu.

Eu dau numai indicaţii. Problema trebuie însă urmărită în amănunte. Căci atunci, chestiunea se simplifică simţitor: cea mai de seamă piedică pentru centralizarea administraţiei mănăstireşti dispare.

Între Sf[ântul] Sinod şi congresul bisericesc

Fatal, trebuia să se ajungă şi aci, adică la conflict, atunci când Biserica noastră este condusă de două adunări, ale căror atribuţii nu sunt încă precis stabilite şi a căror competenţă se găseşte încălcată la fiecare moment, când, mai ales, acelaşi spirit laic domneşte într-o parte ca şi în cealaltă.

Iată faptele: Sfântul Sinod hotărâse că baza geografică a eparhiilor este împărţirea administrativă a ţării. Congresul e – pe drept cuvânt – de părere că o eparhie are limite istorice şi nu se poate modifica la orice nouă împărţire administrativă. Iată conflictul.

Să mărturisim că, spre regretul tuturor oamenilor de conştiinţă, substratul acestei discuţii stă într-o duşmănie surdă şi păgubitoare împotriva Bisericii basarabene. Lipsa aceasta de iubire faţă de Arhiepiscopia Chişinăului s-a manifestat chiar de la reîntoarcerea Basarabiei. *Omeneşte* este explicabil. Biserica basarabeană, cu o mai caracteristică viaţă pravoslavnică, a tins de la început înspre o mai accentuată independenţă faţă de puterea constituită. Ea s-a singularizat, deci, şi, ca atare, a devenit obiect de ciudă. Independenţa aceasta nu putea să fie văzută cu ochi buni; toate prilejurile erau binevenite pentru a ştirbi ceva din autoritatea Chişinăului. Când s-au stabilit noile eparhii ale ţării şi dependenţa lor canonică sau numai formal-administrativă, Eparhia Hotinului a fost trecută sub jurisdicţia Mitropoliei de Cernăuţi. Iar mai târziu, când s-au făcut împărţirile pe judeţe, Sfântul Sinod s-a grăbit să şi le însuşească. De ce şi în interesul cui?

Ne vom lămuri îndată. Prin stabilirea noilor granițe districtuale, unele din județele Moldovei și-au întins stăpânirea și peste Prut. Adoptarea împărțirii administrative de către Biserică avea, deci, ca urmare imediată trecerea a câtorva zeci de parohii de sub autoritatea chiriarhilor basarabeni sub aceea a moldovenilor. Aci trebuie, deci, căutată explicarea grabei cu care Sfântul Sinod și-a însușit punctul de vedere administrativ.

Generalizarea acestui principiu era în alte părți păgubitoare pentru interesele noastre bisericești și naționale. Se știe, în adevăr, că românii din Serbia, din apropierea graniței Banatului, stau sub jurisdicțiunea ecleziastică a Episcopiei din Caransebeș.

Dacă se admite însă că hotarele eparhiilor nu pot trece peste împărțirea administrativă, atunci sârbii pot oricând face valabil acest principiu, pentru a opri imixtiunea ecleziastică a chiriarhilor noștri în hotarele lor, oricât această imixtiune s-ar sprijini pe o tradiție istorică sau canonică.

La aceste împrejurări se vor fi gândit, probabil, între altele, și membrii Congresului Bisericesc, atunci când au refuzat să accepte punctul de vedere al Sfântului Sinod în materie de hotare eparhiale.

Conflictul este evident. Căci o hotărâre a Sfântului Sinod nu poate fi executată din pricina deciziunii congresului, care a refuzat, fără nici un fel de îndoială, înglobarea a câtorva zeci de parohii de peste Prut în Arhiepiscopia Iașilor.

Știu, mi se va răspunde că Sfântul Sinod nu e în nici un fel ținut să ia cunoștință de hotărârea congresului. E adevărat. Dar, mai întâi, această ignorare voită nu va duce la impunerea punctului de vedere al Sfântului Sinod, care tot neexecutată va rămâne: și atunci, am avea de-a face cu așa-numita politică de struț; iar în al doilea rând, să nu uităm că hotărârea Sfântului Sinod *e greșită*. Asupra ei va trebui, în orice caz, să se revină: fie că sesizarea vine de la deciziunea congresului, fie că Sfântul Sinod se va sesiza... singur.

În sfârșit, toată această nefericită întâmplare mai pune o problemă: de cea mai gravă însemnătate. Sfântul Sinod a ajuns la o încheiere, care e falsă. Dar, prin însăși esența lui și prin structura lui canonică sau dogmatică, *Sfântul Sinod este infailibil*. Cum se face atunci că hotărârile lui sunt greșite, și anume, așa de greșite, încât chiar o adunare administrativă cum e congresul le poate amenda?

În toată sinceritatea, răspunsul nu e decât unul. Infailibilitatea *de jure*[1] a Sfântului Sinod nu poate fi pusă în dubiu prin această greșeală. Din plin însă, cea *de facto*[2]. Sfântul Sinod a greșit, pentru că în adunările lui nu s-au împlinit toate condițiunile unei conlucrări normale. În specie, a lipsit iubirea. Iubirea față de toți ceilalți membri ai adunării.

Biserica noastră devine cu mult prea lumească. Atitudinea înaltelor fețe bisericești este cu mult prea personală. Subiectivismul sub care geme toată viața spirituală de 300 de ani încoace și-a făcut loc și în Sfântul Sinod. O spunem până nu e prea târziu.

Și trebuie să o spunem. Știm că sunt atâția cari vor găsi că acordăm acestui conflict o importanță prea mare; că ar fi trebuit să trecem cu vedere neînțelegerea. Și lucrurile s-ar fi potolit. Sunt sigur că așa e. Aceasta e doar politica noas-

tră în materie religioasă de vreo 70 de ani. Dar e o politică, încă o dată, de struţ. De pe urma căreia Biserica noastră şi-a pierdut fiinţa ei dogmatică *activă*. Şi asta trebuie să înceteze.

Dificultăţi ale organizării monahismului

Părintele Dionisie Lungu, care se osteneşte pentru organizarea vieţii călugăreşti la noi, este un om ciudat. Cucernicia sa vrea să adune la un loc pe toţi oamenii care se interesează de viaţa Bisericii noastre şi, ca atare, au înţelegere şi pentru însemnata problemă a monahismului. Numai că adună fără să aleagă. Şi aşa, găseşte la un loc persoane de cea mai disparată factură sufletească: oameni de treabă, cari nu ştiu nimic, cari nu gândesc nimic, cari au doar unele bunevoinţi reduse şi pasive; oameni cari ştiu ceva, dar nu doresc nimic pentru ei înşişi şi, ca atare, nu se prea îndeasă prin cercurile unde „se hotărăsc" acţiunile; gazetari la ziare de mare tiraj, cunoscuţi ca francmasoni militanţi, amestecaţi în tot felul de întreprinderi umanitariste şi protestantizante; şi, în sfârşit, ceata mare a ambiţioşilor şi intriganţilor, cari au găsit o gazetă de unde să-şi lanseze maşinăriile, unde să-şi satisfacă ambiţiile şi micile răzbunări mărunte şi absolut personale. Iar bietul părinte Dionisie, prizonier inconştient al tuturor şireţilor, se zbate, adună bani, colecţionează bunevoinţe, cere sprijin. În care timp, şireţii îşi freacă mâinile.

Şi aşa se face că, astăzi, părintele Lungu îţi cere sprijinul într-o chestiune oarecare; mâne te recomandă tuturor mănăstirilor – să se roage pentru tine, deoarece eşti unul dintre sprijinitorii sinceri şi eficace ai călugărismului; iar peste trei zile... te pomeneşti spurcat în coloanele „Glasului monahilor". Să te miri, să te superi? Vai de mine! Când ştii doară cu cine ai de-a face... Singura atitudine cuminte e să continui a da sprijinul tău sforţărilor călugăreşti, dacă crezi că au dreptate.

Dar, iată, părintele Dionisie ne-a cercetat ieri la redacţie, cu rugămintea de a agita pentru instituirea unui episcopat al călugărilor; şi cu indicaţia de a recomanda – noi! – în acest scaun de mare răspundere, pe una din următoarele trei persoane: P. S. episcop Vartolomeu, P. S. episcop Visarion, P. S. arhimandrit I. Scriban[1]!

Ne mărturisim într-o mare încurcătură. Noi am scris demult în sensul unei organizări de sine stătătoare a tagmei călugărilor[2]. S-au ridicat proteste împotriva noastră. P. S. Vartolomeu însuşi ne-a dovedit, negru pe alb, chiar în această foaie[3], că propunerea noastră e catolicizantă. Ce putem face acum? A continua să susţinem punctul nostru de vedere înseamnează a desconsidera demonstraţia P. S. episcopului de Râmnic. Dar dacă ne-am declara convinşi de argumentaţia P. S. Sale l-am satisface în adevăr?

... Binecuvântează, Stăpâne, ca să mă dumiresc.

Nepreciziunea juridică în viața bisericească

Vreau să atrag atenția celor chemați să răspundă de stările din Biserica noastră asupra întâmplărilor de vineri. Foaia noastră a raportat în altă parte faptele și le-a comentat după cuviință. Ele trebuie însă subliniate, pentru ca nu cumva, în ceasul socotelilor, să se poată invoca o lipsă de înțelegere a lor.

... Vasăzică, vineri 23 IX 927, trebuia să se adune Sfântul Sinod, sub președinția locotenentului patriarhal, P. S. mitropolitul Pimen; Sfântul Sinod și Consiliul Central Bisericesc. Trebuia. Nu numai pentru că așa se hotărâse, probabil, în cercurile mitropolitane din Iași, de vreme ce corespondentul nostru respectiv ne-o anunțase, dar și pentru că guvernul hotărâse la fel: ne-o spune cu suficientă preciziune informația apărută în oficiosul guvernului, ziarul „Viitorul".

Adunarea Sfântului Sinod nu s-a ținut. S-a ținut, în schimb, adunarea Consiliului Central Bisericesc; la care a luat parte și nelipsitul domn doctor I. Matei (știți, bărbatul doamnei Sanda Matei!). Iar la deschiderea ședinței, P. S. mitropolit Pimen a anunțat că Î. P. S. patriarhul, fiind numit în Consiliul de Regență, în baza unei legi organice, președinția Consiliului Central trece asupra P. S. Sale (Pimen). Vasăzică, nu s-a convocat Sinodul, dar s-a pus Consiliul în fața unui fapt împlinit.

Eu vreau să presupun că, în adevăr, după cum se afirmă acum de unii, nici nu a fost vorba de convocarea Sfântului Sinod în sesiune de toamnă.

Vreau să cred. Schimbă acest fapt ceva din gravitatea situației? Nu. Cum Ministerul de Culte face o lege care, în afară de necanonicitatea ei, însemnează o flagrantă încălcare a principiului autonomiei bisericești; guvernul și-o asumează, iar parlamentul o discută și o votează. Această lege lovește direct în ființa juridică a Bisericei noastre și în drepturile ei de suveranitate legislativă; și nu se găsește totuși nimeni care să se sesizeze? Întâmplările din Biserica noastră, cari îi ating așa de aproape structura canonică și dogmatică, nu sunt destul de însemnate ca să merite o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod? Și se poate trece așa de ușor peste întâmplări așa de grele, încât să se încerce a pune Biserica în fața unui fapt împlinit?

Nu a fost nici măcar vorba de convocarea Sfântului Sinod? Cu atât mai rău! Nepreciziunea juridică în care se cufundă pe zi ce merge viața noastră bisericească se complică astăzi cu un fapt nou: trecerea P. S. mitropolit Pimen la conducerea treburilor juridico-administrative ale Bisericii, pe temeiul unei legi emanate de la foruri bisericești necompetente – deci, pe temeiul unei legi nevalabile.

Nu mai întrebăm cine e răspunzător de aceste grave și umilitoare întâmplări. Constatăm însă unde putem să ajungem atunci când consimțim să conducem Biserica trăgând cu ochiul înspre potrivelile politice.

Averile bisericeşti

Pentru pregătirea opiniei publice în vederea discuţiunilor ce se vor urma în jurul legii cultelor minoritare, d-l ministru Al. Lapedatu a acordat un interviu lămuritor. Din el constatăm că ministrul cultelor preferă să ne orienteze mai mult asupra economiei exterioare a legii, decât să ne lămurească asupra problemelor de fond cari constituiesc realitatea de unde pleacă această nouă aşezare juridică. Regretăm, pentru că chestiunile acestea interesează de aproape nu numai opinia, ci şi viaţa noastră publică.

Căci asta e impresia noastră: d-l Lapedatu vrea să ocolească chestiunile. Iată un exemplu: la întrebarea dacă „s-a găsit o soluţie acceptabilă cu privire la soarta averilor bisericeşti, în cazul când credincioşii unei confesiuni trec la altă confesiune", d-sa răspunde: „O soluţie acceptabilă pentru ambele părţi e greu de găsit", dar „nu mă îndoiesc că o voi găsi".

Vasăzică, ministrul declară că soluţie nu există până acum şi că urmează, deci, a fi găsită de aci înainte. Să fie exact? Noi ştiam că soluţia există deja; o ştie şi d-l Ion Brătianu, o ştie şi... cardinalul Gasparri. Să fie, în adevăr, tocmai d-l Lapedatu omul care o ignorează? E greu să o credem! Dar, în acest caz, de ce ocolirea unei probleme care interesează până la agitaţie opinia publică a ţării, mai ales în Ardeal? Tactică politică? Nu o înţelegem. De aceea, presupunând că d-l ministru Lapedatu e sincer când spune că soluţie încă nu există şi fiind siguri că, în primul rând, Ardealul ar fi interesat să cunoască o asemenea soluţie, în cazul în care ea ar exista de fapt, ne vom lua noi sarcina să lămurim chestiunea.

Că Biserica posedă şi poate să posede averi e o întrebare în afară de orice discuţiune; dar nu tot aşa de clar e în ce formă îşi exercită această Biserică dreptul de a fi proprietară. Proprietatea îi e, evident, garantată prin constituţie: „Proprietatea *de orice natură*, precum şi creanţele asupra statului sunt garantate" (art. 17). Dar care Biserică poate poseda bunuri? Biserica înţeleasă ca realitate spirituală, nu; ci numai organizaţiunile concrete ale Bisericii, constituite legal şi canonic, cărora li se recunoaşte de către stat personalitatea juridică. Principiul acesta, în conformitate, de altfel, cu toate concepţiile moderne de drept eclezi-astic, a căpătat – în ceea ce priveşte Biserica de Apus, cel puţin – o realizare concretă. Există, anume, o obligaţie pe care d-l ministru Lapedatu o cunoaşte şi care prevede că „parohiile, protopopiatele, mănăstirile, capitulele, abaţiile, episcopiile, mitropoliile şi celelalte organizaţii constituite canonic şi legal sunt persoane juridice; dar deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi ea, e garantată Bisericii catolice *reprezentată prin autorităţile sale ierarhice legitime*, de către stat, în conformitate cu constituţia regatului".

Vasăzică, e clar: cine stăpâneşte bunuri bisericeşti? Nu Biserica, ci organizaţiile ei legal constituite, recunoscute ca persoane juridice; în speţă, parohiile, protopopiatele.

Ce se întâmplă însă cu averea Bisericii, dacă credincioşii unei parohii trec de la o confesiune la alta, în speţă de la confesiunea greco-catolică la cea greco-orientală? D-l Lapedatu răspunde: „Vom găsi o soluţie". Nu înţelegem. Soluţia e deja găsită. Dacă ţinem seama de obligaţiile citate mai sus, şi d-l ministru ştie că guvernul *trebuie* să ţină seama de ele, atunci răspunsul la chestiune e: *nu se întâmplă nimic*. Averea fiind a parohiei, ca persoană juridică, şi nu a credincioşilor, ea nu poate fi trecută o dată cu credincioşii parohiei noii confesiuni, ci rămâne în deplină proprietate, garantată de constituţie, vechii parohii, atâta timp cât aceasta are existenţa legală.

De averea parohiei nu se poate dispune, deci, decât atunci când aceasta „dispare legal şi canonic". Ce înseamnează însă legal şi canonic e o altă chestiune, care poate fi precizată prin noua lege a cultelor. Dar nu numai prin ea, ci prin învoire cu Vaticanul, care e singura autoritate în materie de canonicitate catolică.

Presupunând însă că parohia ar fi desfiinţată legal şi canonic, averea încă nu ar trece de-a dreptul celeilalte comunităţi. Căci obligaţiunile de cari vorbeam, şi pe cari d-l Lapedatu trebuie totuşi să le cunoască, stabilesc următoarele: „În cazul în care o parohie s-ar desfiinţa legal şi canonic vechiul stăpân (al averii), dacă e statul sau o altă instituţie de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile şi bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea Bisericii".

Prin urmare, pentru ca averea să treacă în stăpânirea Bisericii de care ţine noua confesiune a credincioşilor, se cere:

1) ca parohia vechii confesiuni să fie legal şi canonic desfiinţată;

2) ca vechiul proprietar al averii respective să fie statul;

3) ca statul să dispună de ea în favoarea Bisericii noii confesiuni a credincioşilor. (Dar statul poate dispune *liber* de ea; deci, dându-i şi o altă întrebuinţare!)

Asta înseamnează însă că *averea nu urmează pe credincioşi în noua lor confesiune*.

Afirmaţia d-lui Lapedatu că, de aci înainte, d-sa va găsi o soluţie nu corespunde realităţii. Situaţia e aşa cum am înfăţişat-o noi. Dacă ne convine sau nu, asta e o altă chestiune.

Fondul religionar din Bucovina

Interpelare la Cameră, în chestiunea fondului religionar din Bucovina. Bubă veche. O avere imensă, adunată în curs de veacuri din daniile voievozilor moldoveni, rămasă pe seama Bisericei româneşti din Bucovina.

Cât a ţinut stăpânirea austriacă, administraţia acestui fond a fost încredinţată Mitropoliei Cernăuţilor. Curtea din Viena avea şi ea un drept de control şi, în unele cazuri, de veto. De la liberarea Bucovinei şi mai ales după votarea statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe, mitropolitul a rămas singur stăpân.

Probabil că administrația nu poate fi luată drept model. Plângeri și reclamații s-au auzit întotdeauna împotriva ei. Dar soluțiile cari se pun înainte nu pot fi acceptate. Se vorbește întruna de trecerea averii asupra statului. Ar fi o nenorocire. Știm doară cum administrează acesta. Acum se va fi risipind, se poate. Dar tot există un venit. Încăpute pe mâna statului, aceste averi s-ar solda cu deficite. Ar putea să spună cineva ce s-a ales de pe urma imenselor bunuri confiscate Bisericii de Mihalache Kogălniceanu sub Vodă Cuza?

Dar nici sistemul actual nu poate continua. Mai întâi, administrația e defectuoasă; și nici nu se poate altfel. De îndată ce nu există un control efectiv al Bisericei și nu al reprezentanților ei locali, cu interese personale și limitate.

În al doilea rând, fărâmițarea autorității Bisericei în episcopate – unități administrative complet închise și cu puteri absolute – asigură unor chiriarhi avantagii exagerate. De ce se bucură, de pildă, Biserica Bucovinei de așa de mare avere, pe când cea a Moldovei, de pildă, e așa de lipsită? Simplă întâmplare: pentru că în Moldova s-a făcut secularizarea, iar în Bucovina, nu.

Ar trebui, deci, să se găsească o altă formulă, plecându-se de la o idee centrală: Biserica țării; formulă care să asigure o repartiție mai echitabilă a ave[illegible] să facă posibilă o mai bună administrare, dacă nu altfel, cel puțin printr-un fel de control.

Știu că propunerea mea va ridica nemulțumiri. Sunt interese locale prea mari și susceptibilități diverse. E indiferent. Noi nu am scris niciodată ca să mulțumim lumea, ci ca să găsim îndreptări. Va fi și de data asta la fel. Oamenii Bisericii, suntem siguri, nu vor putea trece nepăsători pe lângă sugestia noastră, oricât ar fi ea de radicală.

Articolul XLI

Ziarele anunță că încheierea definitivă a concordatului cu Vaticanul este întârziată din pricina legii cultelor minoritare, lege care, la rândul ei, nu poate fi prezentată parlamentului, din pricina unor deficiențe pe cari le prezintă pentru guvern articolul XLI din proiect.

Ce este acest articol XLI? Proiectul de lege al d-lui Lapedatu a dat acestui articol următoarea formulare:

> „Bisericile (casele de rugăciune) și averile bisericești, afară de fundațiunile cu personalitate juridică distinctă, aparțin comunităților religioase locale, pe al căror nume sunt făcute actele de proprietate. Situația fundațiilor administrate de organele bisericești se va regula conform legii persoanelor juridice. Dacă o întreagă comunitate religioasă trece la un alt cult, biserica, casa parohială, cu toată averea acelei comunități, devin proprietatea comunității celei noi sau la care s-a făcut trecerea. Dacă nu-

mai majoritatea membrilor unei comunități religioase trece la un alt cult și acel cult nu dispune în localitate de biserică, minoritatea va acorda majorității, pentru clădirea unei alte biserici și case parohiale, o despăgubire proporțională, care, în caz de neînțelegere, va fi fixată de tribunalul de la reședința curții de apel din circumscripția respectivă, iar statul va întregi, la cerere, sumele necesare pentru același scop. Ce privește sesiile acordate prin reforma agrară, asupra folosinței lor va decide pentru toate cazurile de trecere de la un cult la altul Ministerul Cultelor de acord cu cel al Agriculturii."

Vasăzică, articolul XLI se referă la soarta averilor bisericești în cazul trecerii unei comunități de la un cult la altul. El are, ca atare, directă legătură cu luptele religioase cari se dau mai ales în Ardeal, unde ortodocșii își recâștigă – nu discutăm acum mijloacele – credincioșii pierduți, în dauna bisericei uniților. Chestiunea este, deci, de covârșitoare importanță, pentru că privește evenimente hotărâtoare pentru pacea lăuntrică a acestei țări.

Să recunoaștem că, sub aparențe de obiectivitate, articolul XLI al proiectului Lapedatu înseamnează – prin situația de fapt – o grea lovitură dată uniților. Ministrul Cultelor pare însuși convins de aceasta – și tocmai aci stă motivul ezitărilor în jurul articolului XLI. Căci, după toate altele, fundamentul juridic al dispozițiilor proiectului de lege nu este din cele mai tari. Evident, problema are și o latură politică, adesea precumpănitoare; dar nu e mai puțin adevărat că tocmai considerente politice ar trebui să ne impună mai multă rezervă și obiectivitate.

Fără a întârzia în considerente și explicațiuni lăturalnice, credem că soluția acestei delicate probleme nu e decât una: *să se facă, în averea bisericească, o distincțiune după origine: SĂ SE DEOSEBEASCĂ, adică, AVERILE PATRONALE DE CELELALTE și să li se aplice regimurile DEOSEBITE pe cari le comportă.*

Cari sunt aceste regimuri? În ceea ce privește averea patronală, chestiunea e simplă. Așa cum am arătat în acest ziar („Cuvântul", 899)[1], averea fiind a parohiei și nu a credincioșilor, ea rămâne parohiei atât timp cât aceasta are existență legală. Iar „în cazul în care parohia s-ar desființa legal și canonic, vechiul stăpân (al averei), dacă e statul sau o altă instituție de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile și bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea bisericii".

Natural; pentru că, dacă vechiul proprietar e statul, există prezumțiunea că statul a vrut, prin aceste donațiuni, să-și servească scopurile lui proprii. Acest drept trebuie să-l aibă statul și mai departe, atunci când organizația respectivă nu mai există. Dacă vechiul proprietar e o persoană particulară, averea parohiei desființate revine bisericii respective, pentru că ea *acelui* cult a fost dăruită; iar asupra intențiilor testatorului nu se poate impieta în nici un fel.

În ceea ce privește celelalte bunuri – nepatronale – ale Bisericii, regimul trebuie să fie altul. Aci nu se poate vorbi de intenția donatorului. *În cazul trecerii unei comunități sau a unor credincioși din comunitate la un alt cult, aceștia*

pot ridica pretenţiuni asupra averii după o procedură care nu e nevoie să fie menţionată în legea cultelor minoritare, pentru simplul motiv că asemenea probleme se rezolvă pe calea judiciară obicinuită, după dreptul comun.

Urmează de aci că articolul XLI din proiectul de lege al d-lui Lapedatu trebuie înlăturat, pentru că el nu ţine seamă de caracterul special al averii patronale şi de anumite obligaţiuni pe cari statul român le-a contractat deja; şi pentru că, în ceea ce priveşte celelalte averi, natura eventualelor litigii nu comportă o legiferare oficială, peste preciziunile date de dreptul comun.

Dacă el trebuie înlocuit cu un altul? Întrebarea nu are decât o importanţă *formală. SOLUŢIA* este însă cea indicată de noi.

Polemici confesionale

Este de prevăzut că iarăşi vor începe polemici, şi probabil cu un caracter mai acut, între uniţi şi ortodocşi. Se va pune în discuţie legea cultelor minoritare şi cu siguranţă fraţii noştri uniţi vor fi traşi de împrejurări în luptă. E regretabil din toate punctele de vedere, dar e ceva ce nu se poate înlătura.

Vina e de ambele părţi: noi şi ei suntem animaţi de acelaşi exclusivism şi de aceeaşi lipsă de obiectivitate. Cearta se va porni de la blidul de linte al averilor bisericeşti – dar ea are rădăcini mai adânci: în lipsa noastră reciprocă de iubire. Uniţii ne privesc peste umăr, deşi ei înşişi nu sunt decât rudele sărace, luate în seamă de neamuri mai procopsite. Noi îi dispreţuim pentru situaţia lor mizeră şi hibridă, între Apus şi Răsărit. Ei aşteaptă, pasivi, mândri şi încrezători, să se deschidă şi pentru noi cerul mântuirii. Noi am pornit iureşul cuceririlor spre a-i ferici cu un ceas mai devreme, prin readucerea lor la matcă. Dispreţ şi ură şi de-o parte, şi de alta. Se poate spune că unul din doi are dreptate, atunci când totul nu e decât dispreţ şi ură? Nu am fi creştini dacă am crede-o.

Şi totuşi, ar fi aşa de uşor să fie altfel. Un examen de conştiinţă numai. Blăjenii au practica lui. De ce nu vor să şi-l facă? Dacă ar face-o, ar trebui să se gândească dacă nu cumva în trecut ei au fost aspri, răi sau nedrepţi cu ortodocşii; şi atunci ar înţelege cel puţin mânia noastră şi pripeala noastră ofensivă. Noi ar trebui să reflectăm dacă nu cumva uniţii au făcut, totuşi, servicii neamului ăstuia necăjit şi atunci, oricare ar fi zelul nostru misionar, pe care, să mă iertaţi, dar eu nu-l iau *încă* prea în serios, am şti să ne sfătuim la răbdare, îngăduinţă şi încredere.

Suntem mici şi meschini unii şi alţii, asta e. Şi nici unii nu avem siguranţa noastră, şi [nici] încrederea liniştită care decurge din această siguranţă. Am întrebat de atâtea ori dacă fiecare din noi nu am găsi un alt domeniu de activitate unde să nu ne întâlnim ca duşmani, ci ca tovarăşi de lucru; lăsând în grija timpului şi a lui Dumnezeu să hotărască între noi. Nu mi-a venit nici un răspuns. Pentru că facem, în materie de viaţă religioasă, aceeaşi politică de toate zilele:

ne aşteptăm duşmanul la strâmtoare. Şi dăm. Fără nici o cumpănire a dreptului nostru, fără nici o recunoaştere a dreptului lor.

Nu nădăjduim că pe viitor va fi mai bine; nici că rândurile acestea vor avea darul să îndulcească luptele aspre, ce se vor porni în jurul concordatului sau legii cultelor. Pentru asta ar trebui să fim mai tari şi ei, şi noi. Mai degrabă vom fi ocărâţi, cum s-a mai întâmplat, şi de unii, şi de alţii.

Dar schimbă aceasta ceva din dreptatea noastră? De aceea nici nu ne mâhnim măcar. Ci aşteptăm, nu ca să ne iasă la lumină dreptatea, ci ca să se împlinească dorinţa de pace şi muncă rodnică.

Protestul Blajului

Abia în ultimele zile a început să se vorbească stăruitor de o atitudine energică a greco-catolicilor români în chestiunea anunţatei legi a cultelor minoritare; dar zarva e pornită mai demult. Când am scris noi aci primele articole în chestiunea averilor bisericeşti, am făcut-o tocmai pentru a încerca să strecurăm şi un punct de vedere mai obiectiv în discuţie şi de a da astfel primele elemente de bază ale noii înţelegeri. Întorsătura pe care o iau întâmplările dovedeşte că ambele părţi stau încă pe punctele lor de vedere iniţiale şi că, direct, înţelegerea este exclusă.

Uniţii au hotărât însă a recurge la mijloace extreme. Se vorbeşte de un protest solemn, de o renunţare la mandatele senatoriale din partea prelaţilor uniţi, de o depunere a cârjelor episcopale; toate, fapte extrem de grave, cari – evident – ar fi urmate de o luare de atitudine împotriva statului român, a tuturor catolicilor din lume.

Să ne păstrăm, în faţa acestei eventualităţi, calmul; şi să atragem AMBELOR PĂRŢI litigante atenţia asupra faptului că UN ASEMENEA PROCEDEU AR PUTEA DUCE LA SEPARAREA BISERICII DE STAT. Vrea sau are cineva interesul să ajungem până aci? Atunci, de ce această exasperantă intransigenţă de o parte şi de alta?

Războiul religios e singurul lucru care ne mai lipseşte în zilele grele de astăzi? Ori poate nu ne dăm seama cât de aproape e acest război din lăuntrul ţării? Nu? Atunci iată: în noaptea de Crăciun, la Hamba, oamenii stăteau cu securile sub pupitre, gata să izbească în cei cari ar fi încercat „să le fure biserica". Iar în alt sat – la Gălăuţaş, mi se pare, dar asupra localităţii se poate să mă înşel –, în aceeaşi noapte, cred, au venit cu furcile la biserică: tot pentru eventualitatea unui atac. Dacă perspectivele acestea încântă pe cineva, nu avem decât să perseverăm. Să persevereze şi Soborul, şi Blajul; căci nu se poate spune că unul e mai puţin vinovat decât celălalt.

Duşmănia porneşte de la blidul de linte care, în speţă, poartă numele de „averile bisericeşti". Ce se întâmplă cu averea dacă credincioşii unui cult

dintr-o parohie, trec în totalitate sau în majoritatea lor la alt cult? Sibiul, în plină ofensivă de prozelitism, cere ca averea bisericii să rămână cu majoritatea credincioşilor; Blajul, dimpotrivă, protestează şi afirmă că averea este a cultului; şi, ca atare, ea nu poate trece cu credincioşii. Şi discuţiunea, din ce în ce mai violentă, se poartă – evident! – cu tot felul de argumente *de drept*.

Dacă totuşi am fi sinceri, noi ca şi ceilalţi, ar trebui să recunoaştem că punctul de vedere de drept nu ar avea nici o căutare, dacă situaţia de fapt ar fi alta. Uniţii sunt în defensivă astăzi. O recunosc şi ei. O scrie negru pe alb unul din ai lor. Dr. Zaharia Boilă, jurisconsult greco-catolic de Alba-Iulia şi Făgăraş: „Astăzi, aşa fiind situaţia politică, vor fi mai multe treceri la ortodocşi". De aceea, proclamă principial: averea e a cultului. Ortodocşii, în creştere, clamează, dimpotrivă: averea e a parohiei. Întreb însă – iar dacă cineva ar voi să răspundă, nu-i cer decât un lucru: să fie de bună-credinţă –: ce principii ar susţine Prea Sfinţiţii Vasile al Blajului şi Neculai al Sibiului dacă situaţia ar fi inversată; dacă, anume, uniţii ar fi în ascensiune prozelitică, iar ortodocşii în criză? Aşa e că şi punctul de vedere de drept ar fi cu grabă răsturnat?

Prin urmare, în deplină sinceritate, să nu mai facem caz de punctul de vedere de drept şi să nu mai agităm texte canonice de circumstanţă. Blajul să se gândească în virtutea căror drepturi canonice şi-au însuşit uniţii averile ortodoxe pe vremea proclamării unirii; şi să ne spună ce ar trebui să devină averile uniţilor în ipoteza trecerii *tuturor* credincioşilor greco-catolici la Ortodoxie.

Iar Sibiul să-şi amintească de timpurile grele ale Ortodoxiei, când Viena dădea în zoale pentru a ne răsturna aşezarea noastră pravoslavnică; şi să nu uite că, dacă Blajul are de ispăşit un viţiu originar în constituirea patrimoniului său bisericesc, noi nu avem voie să ne încărcăm sufletele cu acelaşi păcat.

Mai domol, deci, cu toţii – şi spre o soluţie tranzacţională, găsită de ambele părţi, pe următoarele baze principiale; Blajul are dreptul să ceară şi noi avem datoria să-i asigurăm drepturile la viaţă; dar Blajul nu trebuie să uite că şi noi avem dreptul la o reparaţie istorică.

Soluţia? Am indicat-o cu precizie într-un articol trecut asupra articolului XLI din legea cultelor minoritare. Nu a fost apreciat nici de Sibiu, nici de Blaj, după cuviinţă. Dar el nu e, pentru aceasta, mai puţin singura soluţie echitabilă[1].

Iarăşi despre legea cultelor minoritare

Ştirile cari se răspândesc în jurul noii legi a cultelor minoritare sunt din ce în ce mai alarmante. Şi, ce e mai rău, unele din ele chiar alarmiste. Aşa, s-a scris într-un ziar că nunţiul papal ar fi luat contact cu guvernul, pentru a primi lămuriri în chestiunea, delicată între toate, a averilor bisericeşti, adăugându-se că un conflict e pe cale a izbucni între statul român şi Vatican.

Nu ştim cât adevăr poate fi cuprins în aceste afirmaţii reportericeşti. Ştim însă precis că un asemenea conflict este nu numai imposibil, dar chiar fără nici un rost, dacă fiecare din părţile litigante stă pe poziţiile cuvenite. Convorbirile dintre statul român şi Sfântul Scaun au dus, între altele, la precizarea unor situaţiuni reciproce, cari trebuie considerate ca definitive. Are cineva intenţia să depăşească limitele deja stabilite ale acestor situaţiuni?

Pentru că se pune în discuţie chestiunea averilor bisericeşti şi – principal – caracterul diverselor corporaţii ecleziastice şi drepturile lor în materie de personalitate juridică, trebuie să spunem că toate aceste chestiuni sunt într-un oarecare fel rezolvate prin concordatul între noi şi Vatican, care a fost iscălit şi asupra indicaţiilor cărora nu se mai poate reveni. Orice transformare, de o parte sau de alta, a acelor stipulaţiuni ar însemna o denunţare, de fapt, a concordatului. Şi se pare că numai acesta poate să fie cazul, de îndată ce se vorbeşte de un conflict între Bucureşti şi Curia romană. Căci, atâta timp cât prescripţiile concordatului sunt respectate, putinţa unui conflict e exclusă.

Şi dacă, totuşi, se vorbeşte de neînţelegere – atunci întreb de partea cui e transgresiunea. Catolicii – cel puţin nu cei direct oficiali – sunt înclinaţi a afirma că statul român ar fi, între cele două părţi contractante, elementul de discordie. Nu cunoaştem situaţia în toate amănuntele ei şi nu am pute hotărî nimic în chip definitiv. Vom observa totuşi că, în ceea ce priveşte averile bisericeşti, concordatul dă numai indicaţiuni principiale, fără a prevedea toate cazurile concrete, realizabile în practică. În lăuntrul acestor indicaţii, legiuitorul român se poate mişca în voie. Cu atât mai mult cu cât *concordatul nu stabileşte absolut nimic în ceea ce priveşte averile patronale ale Bisericii din Ardeal.*

Calcă proiectul de lege a cultelor minoritare indicaţiile concordatului? Nu e aşa uşor de afirmat. E adevărat că articolul XLVII al acestui proiect, care înlocuieşte oarecum vechiul articol litigios XLI, spune în alineatul 11: „Când însă cei trecuţi sau rămaşi n-ar voi să solicite acest ajutor şi ar reclama împărţirea averilor bisericeşti DE ORICE NATURĂ ale comunităţii lor, se vor adresa în acest scop tribunalelor competente".

Prin aceasta s-ar părea că proiectul înglobează toate averile în acelaşi grup. S-ar părea numai. Întâi, pentru că aci nu e vorba de o intenţie a minoritarului, ci de una a credincioşilor – intenţie care poate lua drumuri justificate sau nu; al doilea, pentru că, angajându-se în faţa justiţiei, nu e deloc zis că forurile respective vor judeca fără a ţine seamă de natura averii.

În stadiul de astăzi, chestiunea e încă neclară. Să aşteptăm dezbaterile şi comentariile, pentru a putea hotărî dacă un eventual conflict e justificat sau nu.

Ceasuri grele

Discuția în jurul legii cultelor minoritare continuă a sta în centrul de preocupare a vieții noastre religioase. Din nefericire, nici una din Bisericile litigante nu a avut însă nobila dorință de a lămuri chestiunea. Ce vor fi făcut reprezentanții autorizați ai acestor Biserici în particular sau în convorbirile lor cu ministrul Cultelor nu interesează aci. Este foarte probabil că la îndreptățita atitudine hotărâtă a statului (care – oricât s-ar supăra preopinenții noștri – nu e creștin și nu e ortodox, ci e pur și simplu STAT modern, constituit în afara dreptului divin) în a-și apăra interesele, înalții prelați vor fi trebuit să se arate de ambele părți mai concilianți; sau, dacă nu au făcut-o încă, o vor face.

Interesant, pentru educația religioasă a țării, e felul în care înțeleg uniții și ortodocșii să pășească în public pentru apărarea drepturilor lor. Fulgere și trăsnete! Prea Cucernicii și Prea Sfinții au pornit cu barda. Și, cum e natural în asemenea împrejurări, cei care – înțelegând că poate, totuși, să existe și un punct de vedere conciliatoriu – încearcă să strecoare o vorbă de pace cad la mijloc.

Mai vijelioși în ce privește pe cei împăciuitori sunt însă frații noștri ortodocși de la „Telegraful român". Doi oameni sunt mai ales obiectul acestei vijelii: Vasile Goldiș și cel ce semnează aceste rânduri. Dacă nu am fost excomunicat până acum – ca vânduți papistașilor – e numai un act de clemență a părintelui Scorobeț și a celorlalți înjurători publici anonimi, din slujba Î. P. S. Nicolae al Sibiului.

În ce mă privește, tovărășia cu Vasile Goldiș, care însemnează, singur, pentru românismul și Ortodoxia ardeleană mai mult decât cei 76 de ani de apariție ai „Telegrafului român", nu poate fi decât un lucru de mare cinste. Mă întreb însă întru cât se simte cinstit P. S. Nicolae de acest fel de apărare a intereselor Ortodoxiei și dacă dorește să se generalizeze și să aplicăm, deci, și noi metodele de luptă ale „telegrafiștilor" P. S. Sale.

Îi doare pe sibieni sufletul de interesele Ortodoxiei? E ca și cum nu am cunoaște noi „ortodoxia" pomădată de la Sibiu; și ca și cum am fi uitat istoria zămislirii Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, cea mai gravă și dureroasă lovitură care s-a dat credinței noastre pravoslavnice.

Crede Prea Sfântul Nicolae că e nevoie, în aceste ceasuri grele, să deschidem toate procesele care sângeră trupul Bisericii noastre pravoslavnice, pentru a neutraliza „dușmanii" – care ne sunt dușmani numai pentru că nu au înțelegere pentru iactanța, vanitatea și orgoliul nostru neînfrânat?

Noi l-am ruga mai degrabă să potolească zelul de înjurători al ajutoarelor sale. Căci chestiunea legii cultelor minoritare se va închide ea odată. Dar Î. P. S. Sa rămâne; și „Cuvântul", la fel.

Visarion Puiu

Legea cultelor nu a fost încă promulgată. Există undeva un interes al statului şi al naţiunii române ca aceasta să nu se întâmple? Noi am arătat din capul locului primejdia înveninării raporturilor dintre rumâni pe chestiuni confesionale şi am atras atenţia asupra naturii extrem de delicate a problemei averilor bisericeşti. Dacă, de aci înainte, faimosul articol XLV nu ar fi fost încorporat în proiectul de lege, urâta ceartă şi pasiunile ridicate în jurul acestei chestiuni, şi nici nenorocitele incidente de la Târgu-Mureşului n-ar fi existat.

Cu votarea legii cultelor nădăjduiam într-o potolire a patimilor; ca după o luptă violentă: câteva împuşcături răzleţe încă – căzând ici şi acolo – şi pe urmă linişte. Nădăjduiam. Iată însă că promulgarea întârzie. Vasăzică, pacea dorită nu se va înscăuna aşa de curând în sufletele credincioşilor rumâni. Poate că promulgarea nu va fi niciodată înfăptuită. Şi atunci, dezlănţuirea patimilor va reîncepe. De la capăt?

Nu se poate! Legea a fost votată de parlamentul ţării. Interesele Ortodoxiei au ajuns la cuvânt în chip îndestulător. Chiar dacă am regreta, pentru prestigiul ştiinţific al Bisericii noastre, că P. S. Vartolomeu nu a putut lupta, cu tot masivu-i arsenal de arme, nu uităm că Biserica Ortodoxă a avut un strălucit şi impresionant atlet în talentul P. S. mitropolit Nicolae de la Sibiu. Ce se putea spune în apărarea drepturilor noastre, s-a spus. Parlamentul a găsit însă că interesele statului nu concordă cu cele ale Ortodoxiei; şi a înlăturat articolul litigios. Legea a fost votată. Era dezavantajată Biserica dominantă? Nu cred. Dar să presupunem că e aşa. O dezavantajare în folosul cui? De bună seamă, în folosul STATULUI. Atunci de ce nu se promulgă legea?

Operaţia aceasta trebuie făcută cât mai neîntârziat. Altfel, se va strecura în convingerea cetăţenilor bănuiala că deasupra acţiunii de legiferare a parlamentului – care e presupusă ca ţinând seamă de interesele statului – există o cenzură ortodoxă. Bănuială nedreaptă, desigur, pe care însă întârzierea ratificării o încurajează.

Că ortodocşii s-ar afla în faţa unor dificultăţi? Nu o contestăm. Dar dificultăţi de alt ordin decât cele care se pot înlătura printr-o lege. Legile au fost întotdeauna marea primejdie care a ameninţat Ortodoxia rumânească. Fiindcă putinţa de a legifera după nevoile ei a lenevit Biserica şi i-a frânt avântul misionar. Îndreptări, deci, sunt de nevoie – şi încă urgent. Dar, iarăşi, nu din cele care pot veni din partea statului. Căci pe această cale nu putem ajunge decât acolo unde am fost în discuţia de la legea cultelor. Ortodoxia, încercând a se substitui statului, pentru a-şi crea ei însăşi anumite situaţiuni, pe care, singură, prin propriile ei puteri, nu le-ar fi putut, probabil, cuceri niciodată.

Legea cultelor minoritare e un caz caracteristic şi e bine să ne-o ţinem prezentă, pentru învăţare de minte. Iar atitudinea pe care deosebiţii noştri chiriarhi au adoptat-o în această chestiune este ca un fel de măsură a nădejdilor pe care avem dreptul să ni le punem în fiecare din ei.

Să însemnăm printre cei dintâi pe Prea Sfinţitul Visarion Puiu, din scaunul de episcopie al Bălţilor. E o impresionantă figură a Bisericii noastre. Solida şi adânca sa cultură teologică slavo-bizantină, contactul permanent cu religiozitatea populaţiei aborigene, practica de fiecare zi a pietăţii răsăritene îl ţin departe de ispitele şi de drumurile greşite ale protestantismului. Om de viaţă interioară şi de acţiune, în acelaşi timp. Frumoasă figură de călugăr şi de cărturar, cu un puternic şi mişcător simţ al demnităţii Bisericii. Se vorbeşte de el ca de un om cu cerbicia tare. E numai un ostaş al lui Hristos. Dar un ostaş hotărât, aşa cum ne trebuie.

Dinspre răsărit, de la Bălţi, mijesc nădejdile refacerii vieţii noastre bisericeşti. Este, până la ridicarea unei noi generaţii, una din rezervele supreme ale Ortodoxiei noastre. Să ne învăţăm a-l preţui ca atare.

B. Din afara graniţelor

Ce e cu capela română din Viena?

Ţigănia românească de la Viena continuă. Vorbim de „conflictul" dintre legaţia d-nei Mitilineu şi a d-lui viceconsul Rădoi, de o parte, şi parohia română a preotului Mitariu, de alta. Noi nădăjduim că, după cele ce am relatat în gazetă, legaţia va trece, totuşi, în stăpânirea bărbaţilor. Iar în ce priveşte pe d-l Rădoi, îi adunăm dosar pentru isprăvile de la Paris. Ne pare rău că trebuie să revenim asupra unei chestiuni pe care, în interesul dreptăţii, adevărului şi prestigiului nostru, am fi dorit-o închisă. Şi ne pare cu atât mai rău cu cât, de data aceasta, trebuie să punem în faţă pe P. S. mitropolit Nectarie.

Căci, după nemaipomenita ruşine din Vinerea Mare, pe care am povestit-o cu alt prilej, a intervenit în această urâtă ceartă – de altfel, cum şi avea datoria să o facă – însuşi capul Bisericii bucovinene. Numai că, după impresia noastră, felul acestei intervenţiuni nu e tocmai fericit. Să povestim faptele.

P. S. mitropolit a sosit la Viena; şi a luat contact; cu legaţia şi cu preotul. P. S. Sa doreşte pace şi a hotărât ca preotul să ceară scuze d-lui ministru şi legaţiei. Tot preotul! În sfârşit! Părintele Mitariu consimte. De îndată ce şeful său ierarhic îi dă sfatul! Dar nu consimte d-l Mitilineu. Căci d-sa nu mai vrea să aibă în nici un fel contact cu preotul-paroh. D-sa are o altă soluţie. D-sa aranjează cu d-l dr. Marius Sturdza, preşedintele comitetului parohial, lucrurile astfel: comitetul să ia preotului semnătura prin care face scuze tuturor şi recunoaşte că tot ce a spus în public în această chestiune e fals.

P. S. mitropolit e de acord cu această soluţie. Prima greşeală. Orice cale era bună, dacă ducea la împăcare. Dar soluţia d-lui Mitilineu nu făcea nici doi bani, de îndată ce d-sa declară că nu vrea să mai aibă contact cu preotul. Atunci? La ce bun semnarea declaraţiei umilitoare, dacă împăcarea tot nu se realiza? Ca să fie satisfăcuţi nervii d-nei şi morga d-lui Mitilineu? E cam puţin.

Aşa va fi socotit, probabil, şi consiliul parohial, care, găsind între altele formularea retractării – sosită de la legaţie – cam drastică, a întrebat pe d-l Marius Sturdza (om de treabă, de altfel) dacă nu se mai poate modifica ceva în text. „Nu!" Foarte grav! D-l Sturdza e preşedintele, dar consiliul parohial e de altă părere. Şi anume: preotul nu poate iscăli retractarea. Ar fi o sângeroasă umilire, şi încă, una inutilă. D-l doctor Sturdza îşi dă demisia; avusese, probabil, imprudenţa să se angajeze prea mult faţă de legaţie.

Iar P. S. mitropolit se supără şi, plecând din sfat, declară că va retrage subvenţia pe care fondul religionar al Bucovinei o acorda capelei vieneze. A doua mare greşeală. Dublă. Întâi, pentru că nu se retrage subvenţia unei biserici ca să pedepseşti un paroh, atunci când această subvenţie întreţine Biserica; al doilea, pentru că, orice s-ar întâmpla, un mitropolit trebuie să îngrijească în primul rând de prestigiul Bisericii; cum pedepseşti tu, mitropolit, pe preotul căzut în vină e o altă chestie, care priveşte strict Biserica; în public însă, nu te poţi solidariza cu insultătorii şi umilitorii altarului.

Ce se va întâmpla mai departe a numai vina P. S. mitropolit, care prea a uitat că e cap al Bisericii şi, necugetat, a trecut de partea... „boierilor". Preotul, ca să se isprăvească scandalul, a propus a doua oară să ceară personal scuze d-lui ministru; dar a fost din nou respins. Şi-a dat chiar demisia din parohie. Consiliul parohial însă nu vrea să i-o primească. Iată încurcătura.

Noi ne adresăm P. S. mitropolit, cu rugămintea de a găsi, totuşi, o soluţie. E absolut nepotrivită suprimarea subvenţiei. Pe această cale nu se pot exercita presiuni asupra consiliului parohial. E nemaipomenit ca diversele sexe de miniştri români la Viena să nu accepte scuzele verbale ale preotului, ceea ce ar fi dus la aplanarea conflictului.

Subvenţie se va găsi oricând pentru Viena, Prea Sfinţite Nectarie. Dacă nu ar da-o un alt chiriarh, ar da-o credincioşii români din ţară. Noi ne facem tari să o adunăm oricând. Dar asta nu e o soluţie, pentru că asta ar adânci mai mult conflictul între capelă şi legaţie şi, vai!, conflictul între... capelă şi Mitropolie. Dacă o asemenea situaţie e posibilă.

Noi credem că trebuie să se găsească o soluţie tranzacţională. Prima, propusă de P. S. mitropolit şi acceptată de preot, era destul de bună – dacă ducea la pace. Trebuie să o accepte şi legaţia. Altfel, vina tulburării cade asupra P. S. Sale.

Iarăşi despre capela română de la Viena

Chestiunea capelei române de la Viena trebuie să intre într-o fază decisivă. Ultimele întâmplări cari ni se relatează dovedesc cu prisosinţă că P. S. mitropolit Nectarie al Bucovinei nu este hotărât nu numai la apărarea drepturilor şi demnităţii bisericeşti, dar nici măcar la o imparţialitate care ar fi impusă, în orice caz, de fapte, aşa cum ele s-au întâmplat.

În adevăr, în ultimul timp, preotul Mitariu, parohul capelei din Löwelstrasse, a primit o propunere; să-şi dea demisia, să plece din Viena şi, în schimb, să primească o despăgubire de 60 000 lei. Propunerea vine de la Mitropolia Bucureştilor; dar, după toate aparenţele, ea este dictată de legaţia din Viena. Căci înseamnează pentru aceasta o satisfacţie completă.

La o asemenea soluţie nu ne-am fi aşteptat. Nu am fi crezut, anume, că se va găsi o faţă bisericească în stare de o aşa flagrantă încălcare a demnităţii şi drepturilor ecleziastice, numai pentru a complace domnilor şi doamnelor de la legaţie. Noi ştim cât de grav este amestecul punctelor de vedere lumeşti în [illegible] Bisericii. Dar chiar în aşa măsură, mărturisim că nu ne-am închipuit.

Părintele mitropolit Nectarie nu are nici o scuză. P. S. Sa ştie precis cum au decurs întâmplările. La partea cea mai însemnată a procesului a asistat personal. Ştie, deci, că încercările de împăcăciune nu au izbutit nu din pricina preotului – care, bietul, s-a declarat gata să ceară scuze verbale în faţa doamnei şi domnului ministru, deşi tot el fusese insultat –, ci din pricina nervilor, ambiţiei şi încăpăţânării feminine a legaţiei din Viena, care şi-a făcut un punct de onoare (!) şi de prestigiu din mazilirea parohiei capelei româneşti. P. S. cunoaşte, deci, pe adevăraţii vinovaţi în această urâtă ceartă şi, totuşi, stă de partea legaţiei; căci ce altceva poate să însemneze propunerea cu demisia: umilire a preotului, răscumpărată cu 60 000 lei!

Ce va urma se poate bănui – dacă preotul rămâne la discreţia mitropoliei şi a legaţiei, unite întru boierie; a ajuta pe un preot împotriva voinţei mitropolitului său nu e în concepţia noastră. Dar aci nu a hotărât mitropolitul, ci *omul de lume*. Putem, deci, asista cu braţe încrucişate la desfiinţarea capelei? Nu.

De aceea nădăjduim că până la sfârşit se va găsi un chiriarh care să ia sub oblăduirea sa capela văduvită de episcopie. Ne gândim la P. S. Neculai al Sibiului sau la P. S. Vartolomeu.

Jurisdicţia românilor din America

Mitropolia Sibiului a trimis în America pe părintele Scorobeţ. P. S. este un om de carte, cu legături frumoase în Apusul creştin, cu o coloratură poate cam anglicană. Dar mă întreb dacă nu cumva tocmai un asemenea om e indicat

pentru călătoria în America. Pentru că e vorba de cercetarea românilor creştin-ortodocşi de acolo şi pentru că, în orice caz, un om de cultură engleză e – în cadrele Ortodoxiei –, totuşi, mai aproape de sufletul „americanilor" decât un preot pătruns de pravoslavie.

P. S. are o misiune precisă: nu numai de a vizita pe românii creştini din America, ci şi de a pregăti vizita canonică a P. S. mitropolit Neculai al Ardealului.

Faptul acesta e de cea mai mare însemnătate. Căci el poate aduce clarificare într-o serie de probleme astăzi plutind în vag. Între altele şi: cine are jurisdicţie asupra românilor din America. Chestiunea e controversată. Astăzi circulă în America un trimis al Mitropoliei Bucovinei, care are pretenţia să vorbească cu autoritatea bisericească superioară.

Vizita P. S. Neculai, mergând în America, nu va ridica un conflict? Şi, înainte de această vizită, nu ar fi bine ca Sfântul Sinod să ia în discuţie chestiunea şi să dea o soluţie? Pentru că o hotărâre, oricare ar fi ea, [e] mai bună decât lipsa de claritate de astăzi.

Recunosc, problema este dintre cele mai delicate. Şi ea ar putea deschide chestiuni de importanţă internaţională în cadrul Ortodoxiei. Căci, mă rog, ce însemnează autocefalie, în ce condiţiuni s-au desprins aceste autocefalii de Patriarhul din Constantinopol, până unde se întinde jurisdicţiunea acestor autocefalii? Iată, atâtea întrebări cari nu au fost încă discutate după cuviinţă şi care, odată şi odată, totuşi, se vor pune.

Emigrarea episcopilor ruşi ridicase această chestiune acum vreo 5 ani. Pretenţiile Patriarhiei din Constantinopol asupra capelelor româneşti din străinătate puneau aceeaşi problemă.

Dar, după obiceiul pământului, chestiunea a fost „lăsată moartă". Cât timp va mai rămâne? Şi unde ne sunt canoniştii, care să ne apere drepturile atunci când problema se va pune?

Organizarea ortodocşilor din afara graniţelor

Nu avem încă nici o ştire asupra marelui Congres al Bisericii Române Ortodoxe din America, pe care îl anunţă pentru zilele de 25–28 april noua şi excelenta foaie „Libertatea", care apare la Detroit[1].

„Libertatea" însă, care consideră evenimentul acesta, pe drept cuvânt, de prim plan, are asupra chestiunii un „leader", din care s-ar putea deduce că dezbaterile s-ar fi putut să fie destul de aprinse. Din lucrurile pe cari le ştim deja, ar exista o tabără partizană a unei largi autonomii administrative parohiale şi o alta cu tendinţe mai centralizatoare. Să nu fie în aceste neînţelegeri ecoul vizitei părintelui Scorobeţ, trimisul în America al P. S. Neculai de la Sibiu?

Chestiunea Bisericilor Ortodoxe din străinătate, dependente totuşi de autocefalia românească, este foarte delicată. Principial, Patriarhia din Constantino-

pol ar putea să ridice problema principială, dacă jurisdicţiunea autocefaliilor naţionale depăşeşte graniţele ţării respective. Dat fiind că autonomia administrativă a fost, canonic şi istoric, *acordată* de Patriarhia Constantinopolei, şi anume, în condiţiuni precise.

În fapt însă, situaţia vechilor patriarhii răsăritene este astăzi, politiceşte şi materialiceşte, aşa de proastă, încât nimeni nu se mai gândeşte să ridice o chestiune aşa de spinoasă ca cea la care ne referim. Ceea ce ne îngăduie nouă să ne facem de cap.

O situaţie aşa de excepţional de favorabilă trebuie însă folosită. Şi anume, în sensul unei organizări grabnice şi precise a tuturor ortodocşilor români, aflători în afară de graniţele ţării. Problema nu este aşa de simplă. Dificultăţile ei s-au arătat deja în momentul în care s-a pus chestiunea capelei române din Baden-Baden.

Iar situaţia de azi e neclară. Biserica rumânească din Viena depinde de Mitropolia Bucureştilor. Mitropolia Ardealului a trimis un emisar în America. De bună seamă, nu fără nici un scop. Ci, probabil, pentru a stabili o dependenţă a ortodocşilor români americani de scaunul P. S. Neculai.

Aci ar trebui să se intervină. Există, fără îndoială, o autonomie episcopală în Biserica noastră. Nu e însă mai puţin adevărat că Biserica rumânească e *una*. Şi atunci, cel mai normal ar fi ca toate aceste Biserici să depindă direct de Patriarhia din Bucureşti. Îmi dau seama de toate ambiţiile jignite de o asemenea propunere. Dar nu există şi un punct de vedere care să depăşească toate ambiţiile - mai ales când ele nu sunt decât atât?

Problemele politice ale Ortodoxiei

Din America ne vine vestea unei fapte de laudă, care s-a întâmplat cu sprijinul P. S. Neculai de la Sibiu. Adunarea Generală a Românilor Ortodocşi, ţinută peste ocean, adunare a cărei însemnătate nu va scăpa nimănui – dat fiind că a pus bazele organizării unitare a vieţii ortodocşilor români din Statele Unite – a putut înfăptui ceea ce am înregistrat la timp, fără îndoială şi graţie prezenţei îndrumătoare a părintelui Trandafir Scorobeţ; care nu e un „popa Trandafir" oarecare, ci, cu anumite rezerve, pe cari noi le-am făcut pe vremuri, unul din cei mai harnici şi mai luminaţi preoţi ai Bisericii noastre.

Vasăzică, părintele mitropolit Neculai şi-a putut impune jertfa bănească de a trimite în America un îndrumător religios. Iar dacă a făcut-o e pentru că şi-a dat seama de importanţa unei asemenea acţiuni. Asta înseamnează că, în vreme ce la Bucureşti se pierd legăturile noastre cu Răsăritul creştin, de la Sibiu se întinde o mână de ajutor, peste ocean, românilor ortodocşi de acolo. Nu vreau să discut dacă faptele acestea, spuse aşa, au o semnificaţie specială, dacă ele încadrează în adevăr, o politică şi dacă această politică este de urmat.

Constat numai că, chiar în aceste vremuri de anarhizare a vieţii noastre bisericeşti, se mai găseşte, din fericire, cineva care să aibă capul la marile probleme politice ale Ortodoxiei române şi că acesta este, spre cinstea lui, fără îndoială, mitropolitul Sibiului. O constatare care nu se poate lipsi de tovărăşia unui regret.

De ce, adică, părintele Neculai, care este, de bună seamă, unul din fruntaşii Bisericii noastre, nu s-a nimerit să fie nu numai teolog şi om politic, ci şi creştin? De ce ne-a fost dat nouă ca tocmai unul din cei mai de seamă ierarhi ai noştri să ajungă, prin nestăpânitul său orgoliu, o netăgăduită unealtă a diavolului?

Iată, în chestiunea concordatului, a ridicat glasul în numele Bisericii şi i-a pregătit o inutilă înfrângere. A solidarizat Sinodul pe un protest şi a anunţat că va începe o agitaţie între credincioşi. Protestul şi agitaţiile nu vor avea nici un efect. Toate partidele politice au colaborat în decurs de atâţia ani la încheierea concordatului, prin guvernele pe cari le-au dat ţării. Ele sunt, deci, bloc pe această chestie. Nu va trece concordatul în parlament? E o copilărie!

Nu trebuia concordatul încheiat? Să presupunem că nu trebuia. De ce? Pentru că ne-ar vătăma fiinţa etnică şi religioasă, să zicem. Foarte bine, dar, atunci, atitudinea trebuia să fie alta: un scurt şi demn protest, acum; şi, pe urmă, studierea – cu probe – a tuturor neajunsurilor cari decurg din acest concordat, timp de 6 luni sau un an. Şi pe urmă abia, dacă dovezile existau, agitaţie pentru modificarea sau denunţarea concordatului. În asemenea împrejurări, succesul ar fi sigur.

Aşa, noi nu înregistrăm decât o nouă înfrângere, şi încă inutilă. Dar cu cine să te înţelegi, când mitropolitul Neculai nu cunoaşte decât o singură lege: cea dictată de orgoliul său.

„Popa Tandă"

Tot ştiam eu ceva, când spuneam că părintele Trandafir Scorobeţ nu e Popa Tandă. Căci Popa Tandă, ştiţi, a tăndălit el un sat întreg, dar până la sfârşit tot a izbutit ceva. Pe când părintele Trandafir, trimis de Sfântul Sinod la românii din America, dragă Doamne, ca să-i organizeze, a trebuit să iasă ceva cam ramponat din adunarea „americanilor".

Vedeţi că părintele Scorobeţ a trecut oceanul cu metodele vlădichii Neculai de la Sibiu; şi metodele astea or fi bune ele la Sinodul din Bucureşti, unde sunt oameni cu păcate multe, cari pot fi terorizaţi, dar nu în America, unde nu ai de-a face decât cu oameni liberi, cari nu-ţi datorează nimic.

Deci, „americanii", prin glasul d-lui Barbu, au spus părintelui Trandafir că ei nu au lipsă de stăpânia de la Sibiu şi că nu înţeleg să li se ordone pe tonul pe care o făcuse trimisul Sinodului. După cum nu înţeleg manevrele şirete la cari se dădu această adunare.

Au lăsat pe preotul Scorobeţ deoparte şi au hotărât ei cum au crezut mai bine. Hotărârea aceasta este, omeneşte, înţeleaptă. Se adoptă întru totul statutul

Bisericii Ortodoxe Române și se cere pentru America un episcop misionar, cu dreptul de a sta în Sinodul de la București. Vasăzică, autonomie administrativă, în limitele în cari fiecare episcopat al Bisericii române este autonom.

De unde urmează că indicațiile pe cari românii din America le-au primit de la necesitățile lor locale sunt mai în conformitate cu spiritul Bisericii Ortodoxe decât pretențiile P. S. mitropolit de la Sibiu. Cu aceasta se dă satisfacție și cererii părintelui Patriarh – care nu înțelege legătura „americanilor" decât cu Biserica română în întregime –, și așezării canonice.

Părintele Trandafir, care nu se dusese să discute și să se informeze, ci să impună, a trebuit să se mulțumească cu funcțiunea de... factor poștal: el va transmite Sinodului dorințele „americanilor". Așa e bine și așa trebuia să fie de la început.

Vlădica Neculai a suferit, grație neîndemânării plenipotențiarului său, o înfrângere. Dar nu e numai plenipotențiarul de vină. Căci misiunea lui a fost imposibilă. E de așteptat, deci, ca mitropolitul Bălan să facă opoziție dorințelor celor de peste ocean.

Vom vedea însă dacă și de data aceasta Sinodul se va lăsa terorizat.

Românii din Istria

Profesorul Panaitescu de la Cluj, care a fost în vară pe la românii din Istria, aduce vestea că aceste neamuri ale noastre sunt în curs de deznaționalizare. Prin Biserică. Preoții sunt prin partea locului cu toții croați și, chiar dacă Liturghia propriu-zisă se face în latinește, apoi cealaltă parte a slujbei e croată. Și astfel, istrenii vor sfârși curând prin a fi slavizați.

Este evident că nu poate fi vorba la noi de o politică susținută pentru întreținerea conștiinței românești prin acele părți. O asemenea conștiință nu există și necazurile noastre, cari nu ne îngăduie să ne ocupăm mai îndeaproape de românii din Serbia, Banat, Bulgaria și Macedonia, nu pot fi mărite încă cu intențiuni exagerate – să o mărturisim –, oarecum artificiale.

Renașterea națională a românilor istreni și ridicarea lor până la conștiința solidarității cu noi este, în bună parte, utopică. Dar fenomenul în sine – existența unei populațiuni de limbă, dacă nu și de conștiință românească – este interesant. Și noi nu putem fi indiferenți la păstrarea lui. Persistența graiului rumânesc în părțile Istriei însemnează o mărturie pentru împânzirea cu români a întreg ținutului dintre Adriatica și Marea Neagră.

Așa fiind, conservarea graiului nostru în acele părți, chiar dacă nu poate avea o valoare de viață, are, desigur, una de muzeu. Și nici asta nu e de neluat în seamă. Cu atât mai mult cu cât lucrul nu e nici așa de greu de realizat.

Guvernul d-lui Mussolini nu are nici un interes să ne facă dificultăți. Este chiar probabil că mai degrabă ne-ar sprijini. Cum ar fi, adică, dacă Mitropolia

de la Blaj ar trimite – eventual cu sprijinul bănesc al guvernului – un preot rumân unit ca să înlocuiască pe cel croat?

Este adevărat că populaţia din partea locului e catolică şi că sunt anumite deosebiri de ritual, peste cari sau credincioşii, sau preotul ar trebui să treacă. Astea sunt însă chestiuni de tehnică, cari nu ne privesc pe noi.

Şi, pe urmă, dacă asta nu se poate, de ce nu s-ar recurge la serviciile franciscanilor români de la Hălăuceşti, cari – fără supărare, cum s-a mai întâmplat acum câtăva vreme, când constatam acelaşi fapt – nu prea au prilej de mari isprăvi printre populaţia moldovenească?

Problema merită, în orice caz, cercetată. Ea nu se poate să nu atragă atenţiunea Blajului, aşa de sensibil şi de întreprinzător în chestiuni naţionale. E aşa de simplu! O chestiune care, în adevăr, nu poate supăra pe nimeni, care pe noi ne interesează şi care nici măcar nu cere cine ştie de jertfe materiale.

3. ANOMALII ÎN VIAȚA BISERICII

A. Racile diverse

Domnul Cuza revizuiește…

În discursul-program pe care l-a rostit în ultima sa întrunire politică din București, d-l Cuza a luat poziție și față de Biserică. Era și necesar. Liga Apărării [Național-]Creștine se cheamă doar partidul d-sale, și nu puțini sunt – chiar numai în această țară – oamenii cari se doresc după un program de realizări practice în cadrele creștinismului. Pentru cei ce nu sunt de-a dreptul în tovărășia de acțiune a d-lui Cuza, ci se mulțumesc doar să-i urmărească atent și cu interes evoluția și sistemul de luptă, spectacolul trebuia să fie de două ori interesant: d-sa nu e un creștin născut; sau, cel puțin, credința d-sale nu a fost întotdeauna din cele mai ferme. Întoarcerea la creștinism avea, deci, savoarea particulară a unei convertiri. În lumea hipersensibilă și nestatornică a artelor – și încă o asemenea convertire ar fi fost senzațională. Vă închipuiți, deci, interesul palpitant al unui astfel de act pertractat în cadrele austere și rigide ale unei vieți închinate științei…

Deci, d-l Cuza a vorbit. Cu felul său analitic și răspicat de a înfățișa problemele. Despre ligă, despre apărare, despre națiune și despre creștinism. O mare calitate are toată acțiunea d-sale: claritatea. Și încă una: preciziunea. Și Kant tot așa era – în vorbire. Clar și precis a fost, deci, și asupra problemei religioase. Trebuie să deosebim, a spus d-sa, între *Vechiul* și *Noul Testament*, între domnia lui Iehova* și cea a lui Hristos. Nimic nu leagă cele două *Testamente*, după cum nimic nu leagă cele două lumi corespunzătoare. Categoric!

---

* D-l Cuza, care uneori face și filologie, derivă: Iehova sau El-Șadai-Set-Șeitan (diavolul – Satan); operație în care nu-l putem urmări, între altele, și pentru că trimiterile d-sale la text nu sunt totdeauna exacte.

Dar Biserica? Biserica, evident, e de altă părere. Dar tocmai aci e problema. D-l Cuza e creştin – dar nu e cu Biserica. Mai mult, între cel dintâi şi cea din urmă e un conflict mai vechi. D-l Cuza a scris şi o carte: *Învăţătura lui Iisus, iudaismul şi teologia creştină*, unde se precizează lucrurile. Faţă în faţă stau două concepţiuni ale creştinismului: una a Bisericei – alta a d-lui Cuza. Cea dintâi are la bază eroarea; cea de a doua e cea adevărată, valabilă.

Iată, deci, că începem să ne lămurim. Care e concepţia eronată a Bisericei, o ştim, aproximativ. Să o vedem pe a d-lui Cuza:

1) „Dogmele teologiei, chiar prin destinaţia lor – ca interpretări omeneşti – sunt, dar, supuse revizuirii continue." Concepţie în adevăr fundamental opusă nu numai concepţiei Bisericei, ci şi celei a gramaticei şi dicţionarului; la fel cu declaraţia: „dogmei trebuie, dar, oricând să tindem a-i substitui adevărul".

2) „Eu nu recunosc altă autoritate şi altă călăuză decât spiritul adevărului".

3) „Să citim *Evanghelia*" (tipărit cu litere grase!).

Acestea, ca principii metodice. Ce scoate d-l Cuza din citirea *Evangheliei*, cu ajutorul metodei, se vede în restul cărţii. Subliniem doar o încheiere, ca fiind din cele mai caracteristice: Iisus este fiul lui Dumnezeu, dar numai „în înţeles abstract şi simbolic". Nu mai continuăm; cred că ne-am lămurit.

Dar, să fim serioşi. Va să zică, d-l Cuza conduce Liga Apărării Naţional-Creştine. D-sa e naţionalist, dar înlătură tradiţia (cf. p. 2, loc. cit.); d-sa e creştin, dar nu vrea legătură între *Vechiul* şi *Noul Testament*, deci, neagă existenţa vecinică şi unitară a Bisericei. D-sa e creştin, dar nu recunoaşte altă autoritate decât pe cea a adevărului. Deci, introduce în materie religioasă liberul examen al raţiunii. D-sa e creştin, dar nu vrea să ştie decât de *Evanghelie;* deci mutilează unitatea învăţăturii. În preafaţa cărţii, d-l Cuza făgăduieşte o revizuire a creştinismului. Recunoaştem că a făcut-o. Radical!

Să zicem, deci, că creştinul[1] revizuit A. C. Cuza conduce Liga Apărării Naţional-Creştine-revizuite? Nici atât măcar. Lucrurile stau altfel: d-l Cuza nu e creştin, ci antisemit. (Ne surprinde că d-sa, spirit logic prin excelenţă, amestecă noţiuni cari nu sunt de acelaşi gen.) Iar liga este şi ea antisemită, pur şi simplu. (Mă rog, e ruşine?) Din creştinism d-sa crede că îşi poate face o armă de luptă. Şi, pentru că Biserica nu-i stă la îndemână (sau nu-i stă îndeajuns), d-sa revizuieşte.

E cam greu! Există pentru Biserică o problemă mistică a iudaismului. A pus-o la noi părintele Grigore mai demult; a reluat-o, acum în urmă, Maritain în scrisoarea către Cocteau, recenzată în această foaie. Nu-i cerem d-lui Cuza să cunoască această problemă; nici să gândească asupra ei. D-sa e un cap eminamente antimetafizic – ceea ce, evident, nu constituie nici o ruşine şi nici o scădere. (Antimetafizici sunt şi evreii şi, slavă Domnului, trăiesc de câteva mii de ani!) Dar credem că o delimitare netă a elementelor cu care lucrează d-l Cuza ar lămuri multe lucruri. Şi buna credinţă a oamenilor ar fi mai satisfăcută. Şi d-l Cuza însuşi ar trăi mai în realităţi; şi mai în sinceritate cu sine însuşi. Nu ar fi oare nici un folos?

În definitiv, problema evreiască a fost întoarsă de d-l Cuza pe toate părțile. Dar, de când, în clasa a IV-a de liceu, sacrificam banul nostru de covrig pentru a plăti biletul de tren al d-lui Cuza, care trebuia să vie să ne vorbească, lucruri noi nu ne-a mai spus. Și mai rău încă: o soluție a problemei nu am auzit de la d-sa. Nu e păcat și de vremea tinerilor, cari ar putea fi adunați de o doctrină constructivă la o treabă mai spornică?

... Ca să nu mai vorbim de rătăcirea revizionist-creștină!...

Modernismul în Biserică

Sfântul părinte al Romei, papa, a încercat de curând o plimbare în automobil, pe aleile Vaticanului. Așa anunță gazetele. Se pare că mașina i-a fost dăruită de credincioșii lui din Milano. În ce scop? Se știe doar cât de mare e împărăția lumească a urmașului Sfântului Petru, de când, printr-o hotărâre proprie, papii s-au închis în Vatican, ca un protest împotriva noului stat italian, care așeza în Roma stăpânirea lumească a lui Victor Emanuel, primul rege al Italiei unite. Un automobil pentru curse, în această minusculă împărăție pământească, e prea mult. Vrea oare actualul papă, așa cum se vorbea de predecesorul său, să renunțe la prizonieratul voluntar și să pășească în noua lume italiană, ca într-un regim prietenesc? E o supoziție care nu cade afară de domeniul posibilităților; dar actul acesta comportă hotărâri și pregătiri de o altfel de importanță; și, de bună seamă, el nu putea să înceapă cu... acceptarea unui automobil.

Zgomotul motorului în aleile Vaticanului însemnează mai degrabă altceva: însemnează pătrunderea spiritului nou, industrial, înlăuntrul organizației Bisericei. Papa în automobil este Biserica deschisă senzațiilor noului ritm istoric; desigur, nu în sensul unei înfrângeri a Bisericei, ci dimpotrivă, în acela al captării mentalității moderne pentru serviciul acestei Biserici.

Ne modernizăm. Din adevărații creștini, catolicii sunt, evident, cei mai deschiși lumii și vieții. Roma a păstrat nu numai o largă flexibilitate de organizație și de adaptare la împrejurări, ci și – chiar dacă s-ar protesta – putința de evoluție în structura ei intim spirituală.

Dar problema este mai generală; și ea ne atinge și pe noi. Sunt ani de zile de când râvna misionară, care întovărășește zorile noii renașteri religioase, se întreabă și la noi stăruitor ce anume inovațiuni putem și ne e permis să introducem în Biserică, pentru a izbuti să atragem și să reținem pe credincioși. Bisericile noastre au început să aibă calorifere și lumină electrică, în măsura în care astăzi se construiesc din beton armat. Este ceva de zis împotriva acestor inovații?

Împotriva *acestor* inovațiuni, probabil că nu, mai ales că luminatul electric și-a găsit un corectiv în întrebuințarea paralelă a lumânărilor și a candelelor, acolo unde existența lor era absolut necesară. Dar nu există nici un fel de limită la tendința sau la necesitatea aceasta de modernizare?

Iată, acum în urmă, unul din cei mai riguroşi dreptcredincioşi preoţi din rândurile noastre cerea introducerea băncilor în biserică. La Cernăuţi, duminica trecută, în Catedrala mitropolitană, o fată, probabil din mica burghezie, întovărăşea Sfânta Liturghie cu lecturi dintr-o carte de rugăciuni. Aci, în Bucureşti, un preot a introdus orga în Biserica noastră de rit răsăritean şi nu puţini sunt cei cari ar dori reforma aceasta generalizată. Trei feluri de fapte practicate aiurea, dar, pentru noi, trei inovaţiuni. Nu de aceeaşi însemnătate şi de aceeaşi nevoie, toate: căci băncile, de pildă, vor să suprime o inutilă – chiar inutilă să fie? – oboseală trupească; cartea de rugăciune însă nu are nici un rost într-o Biserică în care Sfânta Liturghie se oficiază în limba curentă a poporului; iar orga este un mijloc de atracţie extrareligios, cu care unii preoţi cred că pot aduna lumea – deocamdată, ca la un spectacol profan, mai târziu, ca la unul divin.

Pe exemplele acestea, discuţia poate să fie mai precisă. Care din inovaţii pot fi acceptate şi care nu?

Sunt unele a căror acceptare se impune: materialul de construcţie, de pildă, urmează legile evoluţiei tehnice, şi nu pe cele ale tradiţiei religioase. Orice opoziţie pe această temă ar fi ridiculă.

Dar alte schimbări? Sunt unele cari pot să atingă structura intimă a religiozităţii ortodoxe; sunt altele cari, fără să intre în conflict cu această spiritualitate, nu fac parte integrantă din tradiţia noastră sufletească; sunt, în sfârşit, o a treia categorie, cari, faţă de realitatea religioasă şi de realitatea sufletească, se comportă neutral.

Răspunsul este, deci, simplu: acestea din urmă pot fi acceptate, dacă în adevăr contribuie la înlesnirea expansivităţii religioase;

cele din categoria a doua sunt mai degrabă a fi respinse, ca inoperante;

iar cele dintâi trebuie hotărât combătute.

Recunoaştem că soluţiile nu sunt simple şi sigure, mai ales în teorie; în practică, deosebirile nu sunt aşa de hotărâte, şi se cere o mare precizie de analiză dogmatică şi psihologică pentru a decide.

Deciziunile nu se pot lua, oricum, decât de la caz la caz.

Dar stabilirea unor norme este necesară – şi ne dăm seama că aparatul trebuitor acestor operaţii nu este imposibil de constituit.

Religia ca instrument politic

Episcopul de Bordeaux, om aprig şi creştin intransigent, căruia îi plac situaţiile clare, a ridicat o chestiune delicată: aceea a legăturilor dintre mişcarea de la „Action Française" şi catolicism. E, desigur, o chestiune analoagă cu aceea a creştinismului Ligii Apărării Naţionale de la noi. Dar cu oarecari deosebiri. Căci creştinismul neutru al ligiştilor este numai un semn de raliare, pe când „Acţiunea franceză" pune la contribuţie disciplina Bisericii Catolice, ca idee directoare pentru aşezarea societăţii franceze.

Credem că lucrurile acestea fuseseră lămurite o dată. Maurras a mai fost doar tras la răspundere, și a mărturisit-o deschis: *nu crede*; dar e sigur că, în afară de conținutul religios, catolicismul reprezintă o severă disciplină de viață, care face parte integrantă din structura spirituală latină și, în specie, franceză. Nu există dezvoltare firească a poporului francez care să nu se sprijine pe această disciplină și, ca atare, nu e posibilă o desfășurare a puterilor de viață ale acestui popor în afară de cadrele Bisericii Catolice.

E și acesta un punct de vedere. Biserica respectivă este liberă să-l accepte sau să-l respingă; ea poate stabili singură dacă e interesată numai la viața religioasă, și atunci maurrasismul îi e indiferent – sau dacă problemele de organizare lumească îi sunt aproape și dacă, în acest caz, consimte să devină numai instrument politic în mâinile – curate, e drept – ale unei grupări religios indiferente.

Biserica de Apus a hotărât, și anume, prin însuși papa, care, acum câtiva ani, a dat oarecum binecuvântarea sa mișcării. Astăzi, cardinalul Andrieux deschide din nou chestiunea, dintr-un exces de scrupule. Cum se vor desfășura evenimentele, nu știm. Dar gestul lui e frumos.

E frumos mai ales în raport cu ceea ce se petrece la noi. Iată, Arhiepiscopia Bucureștilor publică actele adunării eparhiale de constituire. Material extrem de interesant, pe care se poate urmări calda și continua sforțare a șefilor bisericești de a reorganiza viața religioasă. Dar, răsfoiți, vă rog, broșura și opriți-vă asupra persoanelor cari compun adunarea eparhială. E delicat să vorbim chiar de clerici; să ne mărginim la laici. V-ați întrebat vreodată nu câți din ei sunt cu adevărat creștini ortodocși, dar câți au un cât de ușor contact spiritual cu viața religioasă? Dacă voi spune 5 la sută, sunt sigur că am exagerat, și anume, prin exces.

Vedeți, dar, deosebirile: în Franța, un cardinal se întreabă dacă persoane religios indiferente pot întrebuința, în treburi politice, numele catolicismului. La noi, organizarea Bisericii însăși stă în mâinile unor atei sau pozitiviști. Și ne mai mirăm că opera de revivificare a creștinismului nostru merge așa de greu?

Așteptăm pentru Biserica românească un cardinal Andrieux. El va avea, desigur, la noi, mai mult de făcut ca aiurea și ivirea lui ar putea să nască grave frământări. Dar el e cu atât mai necesar.

Glume nelalocul lor

Biserica Încoronării de la Alba-Iulia începe să se ruineze. Nici nu a fost bine isprăvită toată, de altfel... Nu numai în planul de clădiri, care trebuia să închipuie un fel de cetate religios-națională; dar și în felul de lucru. O parte din această „cetate" e și astăzi doar culisă; carton, șipci și ipsos; așa cum a fost completată în grabă, pentru nevoile „reprezentației". Nu e rău, desigur, că, pentru atunci, s-a procedat așa, în lipsă de altceva mai bun. Dar e rău că, după atâția ani, lucrurile au rămas în aceeași stare.

Şi dacă ar fi măcar în aceeaşi stare! Dar ipsosul cade, cartonul se umflă de ploaie şi începe să se vadă scheletul improvizaţiei. Nu e chiar aşa spre cinstea noastră să mărturisim prin această lăsare în părăsire că biserica aceasta ne-a trebuit numai pentru o împrejurare şi că alt rost nu mai are în viaţa noastră naţională. Nu e frumos, între altele, şi pentru că ne arătăm ca nişte bieţi ţigani nevoiaşi, pe care, până la urmă, tot ne va strivi biserica de peste drum a episcopului Mailath[1]. E elementar că, dacă ne-am vârât la Alba-Iulia, şi am avut de ce, în sufletul episcopiei romano-catolice, comparaţia care s-ar putea face între noi şi ceilalţi va trebui să cadă neapărat în favoarea noastră.

Se pare însă că problema nu ne preocupă. Alba-Iulia e şi ea un punct nevralgic în viaţa noastră naţional-religioasă, tratat, ca atâtea altele, cu ignorare. Iată, aud că P. S. episcop Ioan al Armatei[2] ar fi cerut pentru nevoile episcopiei şi ale chiriarhului o aripă în Palatul catedralei. I s-a refuzat. I s-a dat, în schimb, locuinţă într-o cazarmă. Poate că aşa o fi trebuit să fie: de îndată ce este episcop militar, locul lui nu poate fi decât... la cazarmă.

Ar fi vremea ca glumele acestea să înceteze. Pentru binele tuturor. Dacă un Episcopat al Armatei este o instituţie necanonică sau fără rost, să se desfiinţeze scaunul pur şi simplu. Dacă e însă cazul ca locul să fie menţinut, să i se acorde importanţa pe care o merită şi atributele materiale ale puterii. E cu mult prea vexatoriu. Mai ieri, Senatul se întreba dacă Prea Sfinţitul Ioan are dreptul să fie senator de drept. Astăzi, i se refuză o locuinţă în Palatul catedralei...

Şi, în acest timp, palatul, chiar şi cel de piatră, se năruie. A început să-i cadă tencuiala; geamurile s-au spart; prin încăperi şi-au făcut cuiburi rândunicile. Nu există un intendent. Nu există nici măcar un îngrijitor.

O aripă a acestei clădiri, transformată în Palat Episcopal, ar fi o soluţie practică pentru clădirea însăşi: nu s-ar mai ruina în întregime...

„Parlament bisericesc"?

Pentru marele Congres al Bisericii Ortodoxe Române[1], unele organe de presă ar voi să încetăţenească expresiunea de „parlament bisericesc". Termenul este neconvenabil şi ar trebui respins.

Să mărturisim că ceva de parlament au totuşi aceste adunări ecleziastice. *Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe*[2] nu a fost prea fericit concepută. Avându-se în vedere ambiţiuni sau interese pe cari nu le înţelegem, ea a fost gândită într-un spirit care numai al tradiţiei noastre religioase nu se poate numi. Toată aşezarea canonică a Bisericii Răsăritului a fost călcată brutal în picioare de un duh „novator", care, din nefericire, nu va avea la noi nici scuza eficacităţii.

Împănarea forurilor ecleziastice cu mireni, şi anume în proporţie de 66 la sută, nu e cea din urmă din aceste inovaţii.

Marele congres se adună zilele acestea în Bucureşti. Cine are vreme poate trece un moment pe la Senat, ca să ia în cercetare chipurile membrilor laici ai

adunării. Aspectul este din cele mai interesante și rezervă spectatorului nesfârșite prilejuri de surpriză. Nu ai fi crezut niciodată că cutare domn bine hrănit, pe care îl întâlnești mai ales în cârciumi, este o persoană pe care viața Bisericii noastre o interesează în cel mai înalt grad. Și totuși, probabil că așa este. Precumpănitori sunt în congres oamenii politici. Un *spiritus rector*[3] are și această adunare. Și anume, în persoana unui fost ministru, a cărui hotărâtă dușmănie față de Biserică este notorie.

Acesta fiind spiritul adunării, să ne mai împotrivim tendinței de a o numi „parlament"? E de prisos. Pentru că, prin schimbarea numelui, nu am schimba și structura sfatului bisericesc. Iar structura este, ca și atmosfera în care trăiește, parlamentară și „democratică".

Am cetit regulamentele de funcționare ale diferitelor adunări. Ele se vor vota în actuala sesiune a congresului. M-am interesat, cum e și normal pentru cine cunoaște racilele vieții noastre religioase, de organizarea executivei bisericești. Am găsit peste tot comisii și comitete. Crede cineva serios că asemenea așezare de lucru poate să fie în adevăr eficace? Înseamnă să nu cunoști rostul trebii; o comisiune poate fi cel mult un organ de sfătuire; de execuție, în orice caz, nu.

Deci, în adevăr, parlament bisericesc. Și încă, mai rău decât atât: căci parlamentul celălalt are cel puțin un complement executiv: pe miniștri. Ces[illegible] ce are?

Anarhia bisericească

Mi se trimite la redacție o informație bătută la mașină, cu caracter circular, întovărășită de o fotografie: „Comitetul preoților răzvrătitori din Eparhia Hotinului". Se pare că acest comitet s-a constituit anul trecut, în frunte cu preoții Doliscinski, Tanasiev și Secrieru, cu scopul de a se opune tuturor măsurilor administrative eparhiale care nu le-ar fi fost pe plac.

Până aci, afară doar de constituirea în comitet, nu e decât un act de nedisciplină organizat, lucru care se întâmplă și în alte părți. Dar informația continuă cu amănunte mai grave. Preotul Doliscinski, care a fost îndepărtat din Eparhia Hotinului, a fost imediat primit de arhiepiscopul Gurie la Chișinău. Preotul Tanasiev de la Ungheni e adevărat că a trecut cu toată parohia la Eparhia Iașului; se pare însă că el continuă să păstreze toate legăturile cu Basarabia, deoarece a luat parte la dezbaterile (informatorul nostru adaugă „sovietice") ale Uniunii Clericilor Ortodocși din Chișinău. În sfârșit, preotul Gh. Secrieru din Corbu, depărtat din eparhie pentru acte de gravă nesupunere, ca și pentru răspândirea de manifeste împotriva noului calendar, fapt pentru care a și fost dat în judecata Consiliului de Război, a găsit, de asemenea, imediat adăpost la Chișinău.

Tendința faptelor relatate de informatorul nostru anonim, care, de altfel, nu se sfiește să spună că face parte din elementele conducătoare ale Eparhiei

Hotinului, este să arate că Chişinăul bisericesc este un centru de bolşevism. Şi anume, vina lui cea mai mare stă în aceea că proteguieşte pe toţi preoţii cari s-au dedat la acte anarhice atât cât au stat sub oblăduirea P. S. Visarion Puiu.

Nici nu vreau să discut dacă faptele sunt adevărate şi dacă nu cumva Arhiepiscopia Chişinăului nu va fi având ceva de înaintat în apărarea ei. Consider, prin urmare, aceste fapte anarhice ca existând în adevăr, şi anume, în forma gravă indicată de informatorul nostru.

Întreb însă: Prea Sfinţitul Visarion nu are nici o vină la întreţinerea acestei atmosfere de anarhie în Biserică? Nu e Prea Sfinţia sa cel care a scris împotriva Patriarhiei româneşti cuvinte foarte tari în foaia uniţilor de la Blaj? Este acesta un act de disciplină?

Iar pentru că veni vorba de proteguirea răzvrătiţilor: unde se află astăzi stareţul Schitului Dălhăuţi, cel cu actele de nesupunere faţă de Prea Sfinţitul Ghenadie al Buzăului? Nu cumva o fi el pe undeva prin Eparhia Hotinului?

... Nu există act de nedisciplină bisericească care să rămână nepedepsit. P. S. Visarion nu a simţit-o decât prea curând?

„Couardise, mère de la cruauté"[1]

Tot circa unum caput tumultuantes Deos[2].

DE MORTUIS NIL NISI BENE[3]. Se crede, îndeobşte, că e semnul iertării creştine şi al generozităţii. E fals. Nu e nimic din mentalitatea creştină în acest adagiu. Originea lui este păgână. De ce să nu-i restabilim semnificaţia?

Cei vechi credeau că sufletele celor morţi intervin în treburile noastre zilnice. Pentru a ne ajuta, sau pentru a ne chinui. Erau, deci, puteri misterioase, cu acţiune prelungită de dincolo de pragul vieţii, cari trebuiau conjurate; un fel de *captatio benevolentiae*[4] se impunea. A nu spune nimic rău despre morţi nu înseamnează, deci, în nici un fel, a nu te mai lupta cu ei pentru că nu se pot apăra; ci, tocmai dimpotrivă: a depune armele, pentru că nu te mai poţi tu apăra; a te da prins, la dispoziţia generozităţii grozavei şi invincibilei puteri a celor morţi.

Nici vorbă, deci, de cavalerism şi îndurare din partea noastră, ci [de] cea mai laşă abdicare, sub teroarea neputinţei noastre mărturisite. Iată sensul exact al lui *De mortuis*... De unde se vede că întrebuinţarea lui nu mai poate avea nici un rost; el corespunzând unui univers moral şi cosmologic perimat.

Tradiţia noastră populară este alta. Există şi pentru metafizica românească strigoi. Dar nu ca elemente pe care le conjuri; ci ca puteri primejdioase, aducătoare de rele, cari trebuiesc înfrânte. Dacă duhul rău al unui mare păcătos nu-şi găseşte nici în pământ liniştea şi iese până la cântatul cocoşului pentru a teroriza pe cei rămaşi, dând târcoale locului grelelor sale păcate, el trebuie neutralizat.

Țăranii merg la mormânt, către miezul nopții, și *bat mortului un țăruș în inimă.* Domnilor feciori de popă, în transele unor dulcege accente de generozitate, reamintiți-vă, în sfârșit, că *în țara noastră strigoii se omoară.*

Desigur, o asemenea răfuială e grozavă; ea presupune o enormă cantitate de suferință și de ură acumulată. NU-L IERT NICI MORT e reflexul unor pasiuni tari, de proporțiile tragediei. Dar adagiul există în popor, ca formulare a unei realități. Mortul scos din groapă, rezemat de zid, batjocorit de un întreg sat și scuipat de ultimul copil, de care vorbește *Istoria Târgu-Jiului*[5], nu poate fi, cu nici un preț, expresia unui act de lașitate colectivă; faptul capătă adâncimi metafizice, pe cari nu ne e îngăduit să le ignorăm, sau să trecem peste ele cu inima ușoară.

NICI PĂMÂNTUL NU-L PRIMEȘTE. Pe la 1786 era în Moldova un călugăr. Cât jefuise și chinuise Prea Cuviosul este greu de imaginat. Dar într-o zi ajunse episcop de Roman. Documentele timpului îl pomenesc ca Iacov Grecul[6]. Era, în adevăr, grec de origine. Plin de datorii, de vicii și de păcate, păstoria lui a fost un oribil lanț de abuzuri, între care furtul era, desigur, cel mai suportabil. Până s-a îndurat Dumnezeu de l-a chemat la judecata Lui. Asta s-a întâmplat [nu] la Roman, ci la Focșani. Unde a și fost îngropat, cu toată pompa cuvenită unui vlădică. Dar, a doua zi, *trupul a fost găsit afară.* Nu l-a primit mormântul. Cum s-a întâmplat faptul e și până astăzi o taină. Relatarea noastră însă nu e poveste. Ea e atestată de documentele vremii... Cari nu precizează însă dacă asupra mormântului fusese așezată și o piatră grea.

TERGUA DEI[7]. Mai este un punct de vedere: al armistițiului. De îndată ce unul a fost chemat „dincolo", unde Dumnezeu ține scaun de judecată, războiul dintre păgubitor și păgubiți încetează. Unul a ieșit, prin hotărâre cerească, din luptă. Celălalt trebuie să depună armele. Punctul de vedere e just. Dacă, în adevăr, prin moarte, unul din combatanți a ieșit din luptă. Este evident: mort – *defunctus*, adică scos din funcție.

... Dar dacă, printr-un act postum, decedatul încearcă să ne scuipe chiar de dincolo de mormânt?...

Anarhia de sus

Nu ne așteptam să ne întâmpine tocmai la discuția și votarea bugetului Ministerului Cultelor. Și totuși, s-a întâmplat. Bugetul, care, prin mecanismul constituirii lui, era cel mai puțin pasibil de modificări și de surprize, a dat naștere la o... furtună parlamentară; care plictisește, desigur, pe ministrul de resort; dar care, prin natura incidentelor ridicate, trebuie să plictisească mai mult încă, pe toți oamenii de răspundere.

O gazetă de opoziţie are întotdeauna situaţia cea mai uşoară: ea îşi freacă mâinile ori de câte ori guvernul face o prostie – şi sconteazǎ o criză de guvern la fiecare dificultate a vreunui ministru. Dar o gazetă care nu e numaidecât de opoziţie, cu orice preţ, ci urmăreşte statornic o politică constructivă, exercitând cenzura asupra faptelor cari păgubesc gospodăriei noastre statale, are o poziţiune ceva mai delicată; căci, având ochiul numai asupra faptelor, ea ajunge să atace oameni pe cari i-a apreciat altă dată – şi invers. Este cazul foii noastre, împotriva căreia s-a ridicat uneori învinuirea de inconsecvenţă. Nu ne-am impresionat atunci. O vom face oare astăzi, când ne vom găsi alături de d-l Goldiş, numai pentru că e d-l Goldiş în joc? Evident, nu.

Iată faptele. Comisiunea bugetară a Ministerului Cultelor şi Artelor a găsit de cuviinţă să introducă în buget anumite modificări, destul de însemnate; ministrul s-a opus – dar până la urmă a fost tot cum a voit amintita comisiune. Ziarele relatează că marea majoritate a „oponenţilor" erau, întâmplător, „gogişti". Iar „porta-voce", simpaticul domn Tilică Ioanid.

D-l Tilică Ioanid face parte din celebrul cvintet care conduce Ministerul de Interne, deci trebile dinlăuntru ale ţărei: Tavi, Biki, Tili, Jeni şi Costi. Îi place să i se spună „*l'eminence grise*" – dar are cu vestita eminenţă cenuşie a istoriei tot atât de-a face, cât are de-a face şeful său, „ducele", cu ducele cel autentic[1]. La activ i se pot recunoaşte două fapte: 1) a lansat o modă: moda pălăriei cu borurile lăsat în jos, foarte *en vogue* astăzi la Ministerul de Interne; 2) purta pe vremuri, la Iaşi şi în Moldova, o cazacă rusească (de mătase) şi umbla încins cu o curea. În virtutea acestor fapte politice, d-l Tilică Ioanid conduce astăzi tinerimea partidului – şi a primit să „facă mizerii" d-lui Goldiş, provocând, eventual, demisiunea acestuia.

Ne interesează foarte puţin raporturile dintre diverşii membri ai guvernului. Pentru motive cari au fost expuse pe larg în foaia noastră, prezenţa d-lui Goldiş în capul Ministerului Cultelor nu a fost considerată de noi întotdeauna ca o fericire pentru ţară. Socotim totuşi, de data aceasta, fapta majorităţii ca *necugetată*. Căci, să vedeţi împrejurările.

Punctul de plecare al modificărilor cerute şi efectuate de Comisiunea bugetară este o cerere formulată de unul din episcopii noştri eparhioţi. Nu insistăm asupra acestor cereri; e de ajuns să amintim că e vorba de un spor de câteva milioane, pe cari le necesită eparhia respectivă (între altele, un milion cheltuieli de reprezentare, atunci când Patriarhul României nu are decât 150 000 lei anual). Semnificativ e însă felul în care a fost introdusă cererea. Bugetul Bisericii Ortodoxe se stabileşte de către eforia bisericească. Acolo trebuiesc prezentate toate suplicele, raportându-se la nevoile eparhiilor. Se pare că amintitul părinte episcop nu a făcut-o. Şi, chiar dacă, pentru o Biserică geloasă de autonomia ei, ceea ce a hotărât o dată eforia e bun hotărât. Nu tot aşa însă pentru înaltul chiriarh. Căci bugetul eparhiei lui a pornit într-o anumită formă de la autoritatea competentă bisericească; a trecut pe la Ministerul Cultelor, care şi el poate introduce anumite modificări, fără ca vreo nemulţumire, reclamaţiune sau cerere să se producă; şi a ajuns, în sfârşit, la Comisia bugetară a Camerei; care, dintr-o

dată, a fost sesizată de nevoile urgente ale unei anumite eparhii și, între altele, de nevoia unor cheltuieli de reprezentare cât pentru șase patriarhi și jumătate.

Nu ni se poate pune la îndoială nici recunoașterea necesității politic-naționale de a înzestra această Biserică cu toate mijloacele cari să-i asigure o activitate demnă și rodnică. Vom spune însă, de data aceasta, hotărât: destul! *Asta e anarhie.* Prevedeam că se va ajunge aci. Încă de acum câteva luni, când, prin chiar acest ziar, atrăgeam atenția asupra necontenitei înfrângeri a disciplinei și a principiului de autoritate. Mi s-a strigat atunci: „Sacrilegiul acesta e cezaro-papism". Eu nu m-am emoționat. Sunt sigur că nu e. Dar, iată unde duce convingerea episcopilor că deasupra lor nu mai e nimic – până la Dumnezeu. Știu, se va dezlănțui de aci discuția – neterminabila discuție. Dacă ne va mai arde și nouă să mai discutăm. E indiferent. Faptele sunt aci: un episcop care înfrânge hotărârea Adunărilor bisericești și merge, pe căi piezișe, să-și facă singur dreptate – dreptatea lui! – cu ajutorul comisiei parlamentare, peste capul Bisericii, împotriva Bisericii. Și nu e asta anarhie?

Dacă ne gândim însă că episcopul de care ne ocupăm este unul din cei mai harnici și mai pătrunși de îndatoririle rangului, anarhia apare ca mai gravă încă.

Sunt sigur, împotriva unor astfel de fapte, cari sunt o gravă amen[illegible] normalității și a rodniciei vieții noastre religioase, nu se va lua nici o măsură. Nu au, unii, curajul, iar alții, interesul (personal, și primul, și celălalt) de a clarifica o dată pentru totdeauna situația. Dar așa înrăutățesc lucrurile; căci Biserica rămâne pradă îndrăznelii și orgoliului, care nu ascultă decât de sine însuși. Ceea ce va perpetua în veacul veacului epoca scandalurilor bisericești. Exagerăm cu ceva? Am dori-o din tot sufletul să fie așa. Din nefericire, sunt sigur că rămân în urma realității, care, dacă ar fi înfățișată în amănunțime, ar da la iveală atâtea acte de anarhie, poate mai grave încă.

... Și, iată, cu asemenea atitudini dizolvante se face solidară și complice Comisiunea bugetară a Camerei. Numai de dragul de a crea dificultăți d-lui Goldiș. E cel puțin iresponsabil; căci, în asemenea împrejurări, nu e numai persoana d-lui Goldiș în joc; ci însăși ideea disciplinei și a ierarhiei constituite. Ori credeți, poate, domnilor deputați, că ambele au devenit de prisos?

La încheierea socotelilor

Activitatea religioasă și bisericească a anului 1926 nu prezintă nici pe departe claritatea și conștiința țelurilor la care am fi avut dreptul să ne așteptăm. În 1925 se votase Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Autoritatea noastră religioasă constituită avea, deci, acum un statut și instrumentele necesare de înfăptuire. Ce era mai natural decât ca un plan de acțiune în linii mari să fie schițat și să se procedeze metodic la realizarea acestui program după indicațiile momentului! Din nefericire, un asemenea program a lipsit. Nu vom spune că

Biserica a fost inactivă. Ar fi inexact. Suntem bucuroşi că putem nota, ca [nişte] cronicari obiectivi, o însemnată creştere în râvna apostolică a înalţilor chiriarhi, în primul rând. Dar toată această activitate a fost prea lipsită de consistenţă şi de unitate; prea au fost multe centrele de iniţiativă, pentru ca înfăptuirile să se lege unele de altele – sprijinindu-se unele pe altele.

Nu s-a făcut decât prea puţin pentru afirmarea drepturilor şi prestigiului Bisericii autocefale Româneşti în afară. Vechile şi glorioasele patriarhii ale Răsăritului, decăzute şi sărăcite, bat şi astăzi pe la porţile unor protectori bogaţi – cum sunt englezii –, cari, desigur, vor aduce în Răsărit, când vor veni, şi altceva decât dragoste de creştinătate autentică, pentru răscumpărarea de păcatul schismei lor uscate şi prostănace.

Este adevărat, Sfântul Sinod a hotărât, încă din ianuar, înfiinţarea unei episcopii pentru românii din Peninsula Balcanică; şi a unei a doua pentru cei din America. Dar hotărârea aceasta, aşa de largă şi clarvăzătoare, nu a căpătat nici un fel de urmare. Ştim, sunt dificultăţi canonice. Ele trebuiau însă să cumpănească atunci când s-a luat deciziunea. Odată hotărârea căzută, aceste dificultăţi nu mai pot fi făcute valabile.

Se poate că o mai fericită soluţiune a căpătat problema situaţiei materiale a scaunelor episcopale. Simţitor mai consolidate decât în trecutul apropiat, episcopiile au găsit, în noua lor bunăstare relativă, îndemn şi mijloace pentru o activitate susţinută. Credem că cel mai de seamă câştig al vieţii religioase în 1926 este începutul luptei contra sectariştilor, desfăşurată mai ales în Oltenia şi părţile ardelene.

Din nefericire, puterile de luptă ale Bisericei noastre s-au împrăştiat. Anul 1926 ne-a dat spectacolul unor păgubitoare hărţuieli între ortodocşi şi uniţi, în cari uneori s-a amestecat şi politica. Vina e tot aşa de gravă de ambele părţi. Iar pricina: ambiţiuni locale, îngăduite de lipsa unei politici religioase unitare, dictate de o autoritate centrală responsabilă. Bucureştii, dar şi Blajul, au dorinţa de a interveni energic pentru potolirea „franctirorilor".

Să amintim, în sfârşit, de activitatea ştiinţific-religioasă. Inaugurarea Facultăţii de Teologie de la Chişinău este, principial, un eveniment cu deosebire însemnat. Suntem siliţi să rămânem, totuşi, la părerea, exprimată adesea în această foaie, că împrejurările practice în care a fost realizată reduc simţitor din valoarea acestui eveniment. Din fericire, proiectul de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic, actualmente în studiul Sfântului Sinod, dă, prin economia lui şi prin spiritul strict bisericesc care îl animă, făgăduiala precisă a unei garanţii pentru desfăşurarea rodnică a acestui învăţământ.

Să notăm, de asemenea, în cadrul acelei activităţi, asociaţiile creştine studenţeşti, astăzi cu filiale în toate centrele universitare, a căror susţinută acţiune se încadrează din ce în ce mai sever disciplinei ortodoxe. Iar mai departe, pentru viitor, anunţarea apariţiei publicaţiei *LOGOS, revistă de cultură ortodoxă*, ale cărei rosturi sunt să centralizeze la Bucureşti viaţa ştiinţifică a Bisericii de Răsărit.

Un cuvânt încă pentru Ministerul Cultelor, care, în 1926, și-a găsit în conducătorii săi personalități cu adevărat competente, cari au dat tot sprijinul, de sfat și de faptă, Bisericii.

Păcat numai că aceasta din urmă nu s-a încredințat încă de nevoia unei noi organizări unitare și autoritative, singura în stare a rodi.

Anarhia de sus și slugărnicia de jos

De la Biserica „Cuibu-cu-Barză", care ar trebui să fie, mai ales după cele întâmplate acolo, un post de înaltă răspundere, se ridică un glas de... polemică împotriva noastră[1]. Părintele respectiv – tare ar dori să-i spunem numele! – nu este de acord cu considerațiile pe care le făcurăm într-un articol mai vechi, intitulat *Anarhia de sus*. Adică, mai mult își dă aere că nu ar fi de acord; căci scopul întâmpinării Cucerniciei Sale nu este doară de a ne înfrunta, [illegible] cu argumente cari ar dovedi, în sfârșit, o dată pentru totdeauna, „cripto-papistășia" noastră; ci, mai ales, de a aduce laude necondiționate, lipsite de bun-gust și de orice discrețiune unei înalte fețe bisericești.

Amintim părintelui doctor, care ține foarte mult, probabil din spirit de umilință, a-și da chipul în gazete, că e cel puțin ridicul a ne spune nouă ce-a făcut înaltul chiriarh, așa de scump inimii sale, pentru Biserică. Foaia noastră a înregistrat, cu calde cuvinte de recunoaștere, prea adesea, fapte din bogata activitate păstorească a Prea Sfințitului episcop. Este însă o mică deosebire. Noi nu suntem slugile nimănui – decât ale convingerilor noastre personale; bune-rele, așa cum sunt aceste convingeri. Prietenii noștri nu au în nici un fel dreptul să fie cruțați în greșelile lor numai pentru că ne sunt prieteni. Ba, dimpotrivă: respectul pe care li-l datorăm, pentru valoarea lor personală, ne obligă a le sublinia cu atât mai vârtos greșelile. Căci îngăduință nu putem avea decât pentru cei bicisnici și asigurăm că nu ne alegem prietenii dintre aceștia.

Dar, pentru că veni vorba de „cripto-papistășism": Mai acum câtăva vreme, când noi ceream reorganizarea vieții monahale și propuneam scoaterea monahilor de sub autoritatea episcopilor și constituirea unui corp aparte, cu conducere proprie, cine credeți că a protestat și ne-a aruncat învinuirea de „cripto-papistășism"? Chiar Prea Sfântul episcop, scump inimii părintelui doctor de la „Barza-cu-Cioc". Iar acum, cu ce credeți că ne înfruntă preopinentul nostru pasionat al fotografiei? El cere un episcopat al călugărilor pentru Prea Sfințitul cu „cripto-papistășia".

Părinte doctor, o încurcarăm rău de tot. Află că chiar meseria de lăudător are dificultățile ei.

Ascultarea

Am cunoscut un om care se compara cu... Iisus Hristos. Nu l-am văzut decât în „sacou" sau în frac. Mi l-aş închipui însă mai degrabă în botfori mari de muschetar, cu marginile de sus în pâlnie, şi cu un pieptar de piele. El şi-a ales altă meserie: împărţitor de înţelepciune. După o metodă a lui proprie: el vorbeşte şi tu asculţi. Asculţi ce-ţi spune el. Dar nu discuţi. Nu discuţi pentru că nu consimte el să se angajeze într-o asemenea operaţie. Lămuriri de cerut? Nu se poate – pentru că şi asta e discuţie. Precizări? Iarăşi nu, pentru că orice precizare e definiţie. Şi definiţiile sunt, de asemenea, interzise.

Atunci, cum să ne lămurim? Cum am spus: ascultând; dacă asta îţi slujeşte la ceva – bine; dacă nu – iar bine. Iisus Hristos nu făcea tot aşa?

Ba da. *Cam* tot aşa. Mai sunt însă unele alte mici deosebiri. Mai întâi, Hristos era Omul-Dumnezeu. Parcă aşa ştim noi. Şi, pe urmă, Hristos a iubit pe oameni. S-a coborât până la ei, a devenit una cu ei. Aci este marea taină.

Să ştii să nu fii mai mare decât semenii tăi. Să nu te ridici deasupra lor. Să-ţi frângi încrederea în tine. Să-ţi sugrumi orgoliul, care este cel mai mare duşman al ajutorării sufleteşti. Apostol al înţelepciunii? Foarte de nevoie. Dar un apostol nu e un pontif. El este, pur şi simplu, la dispoziţia oamenilor, cu înţelegere; cu umilinţă; cu dragoste.

Nu vrei să discuţi? E şi acesta un punct de vedere. Dar el nu e valabil decât într-o împrejurare: atunci când vorbeşti astfel încât să-ţi convingi complet auditoriul. De îndată ce, însă, aceasta are nevoie de lămuriri complementare înseamnă că nu l-ai convins. Şi atunci, acţiunea ta e stearpă.

Atitudinile grandilocvente nu ne înaintează cu nimic...

Zarafii în Casa Domnului

Publicaţiune făcută de parohia Bisericii Sfântul Niculae-Broşteni din Bucureşti: „Duminică, 27 martie, se va ţine licitaţie orală pentru închirierea lotului A din terenul din strada Tăbăcari, nr. 3, pentru depozit de lemne tăiate. Licitaţia va avea loc în localul Sfintei Biserici la orele 4 d. a., în faţa organelor de conducere ale parohiei".

Vasăzică, de azi în trei săptămâni, organele de conducere ale parohiei Bisericii Sfântul Niculae-Broşteni vor intra la ora 4 p. m. în sfântul locaş şi vor proceda la ţinerea licitaţiei publice: se va striga, deci, „areçi o dată" şi se va bate darabana. Ca la orice licitaţie publică.

Îmi aduc aminte că, pe vremuri, Hristos a gonit cu lovituri de bici şi cu asprе înfruntări pe zarafii cari făceau negustorie la uşa templului şi le-a răsturnat mesele. De atunci lucrurile s-au mai schimbat, se pare. Căci zarafii au intrat

de-a dreptul în Casa Domnului şi ţin acolo licitaţie publică. Oficiind după ritul meseriei.

Nu am prejudecăţi de nici un fel. Nu mă grăbesc, deci, să aprob sau să condamn după şabloane obicinuite şi necontrolate. Să cercetăm, deci, situaţia. Ştiu că, în străinătate, biserica este un local public; la dispoziţia oamenilor, de la răsăritul până la apusul soarelui. Pentru reculegere, desigur; dar şi pentru alte îndeletniciri, mai puţin pioase: pentru odihnă, de pildă, sau pentru a te răcori după zăduf, în timpul verii; sau chiar pentru o întâlnire de ordin lumesc. În Biserica Sfântul Petru din Roma, care – precum se ştie – e imensă, există un fel de viaţă publică aparte, ca într-o piaţă a oraşului. Căci, pe când la un altar se slujeşte şi pe când unii se spovedesc, în altă parte a bisericii, oamenii se plimbă, râd, discută, de multe ori, bărbaţii cu pălăria în cap; iar copiii se joacă cu mingea, sau altfel, ca pe maidan.

Vasăzică, biserica poate să fie, în Apus, sau cel puţin e, de fapt, prin întrebuinţare sau obicei, şi altceva decât un loc exclusiv rezervat pentru închinare. Mai la urma urmelor, ea ar putea, dară, servi şi ca loc de adunare, pentru rezolvarea treburilor administrative ale parohiei respective.

La noi însă e altfel. Biserica nu este deschisă decât în timpul serviciului şi în prezenţa preotului care oficiază. Ea este, deci, locul închis, cu întrebuinţare exclusiv cultuală. A face în biserică altceva decât rugăciune nu stă în obiceiul pământului – independent de orice alte consideraţiuni canonice. Deci, licitaţia cu barabanciu este oarecum deplasată.

Părerea noastră este că „organele de conducere ale parohiei Sfântul Neculai-Broşteni" ar trebui să caute un loc mai potrivit pentru ţinerea licitaţiei. Şi repede!

Racilele personalismului în viaţa bisericească

Experienţa noastră ziaristică ne pune zilnic în contact cu tot felul de oameni. Cari, toţi, cer unui gazetar ceva. Lucruri foarte deosebite, dintre cari multe absurde şi irealizabile. Toate sunt pentru noi binevenite. Căci, din contactul acesta permanent, ia orice ziarist prospeţimea nu numai de fapte şi informaţii, dar şi de spirit, care e resortul intim cel mai de seamă al activităţii sale.

Un gazetar îşi are colaboratorii săi, în fiecare zi alţii. Şi rubrica aceasta a *Duminecii* nu face excepţie. Numai că iată o constatare puţin simpatică: nimeni nu-mi aduce la cunoştinţă lucruri de laudă, ci numai de ocară. Iar comentariile la faptele dezbătute în rubrica mea nu protestează decât împotriva lucrurilor bune cari sunt relevate.

Eram mai zilele trecute într-un grup de feţe bisericeşti; oameni de carte şi – fără nici un fel de exagerare – personalităţi distinse ale vieţii noastre religioase. Eram pe banca... acuzaţilor; şi trebui să răspund nu la întrebarea: „De ce ai atacat pe X?", ci: „De ce ai lăudat pe Z?".

Nu e caracteristic? În Biserica noastră sunt multe nemulţumiri. Pentru că
sunt şi multe racile. Dar prea îşi asumă fiecare rolul de judecător. E ciudat că
oameni, cari, prin meseria lor şi prin vocaţia lor, ar trebui să se intereseze în
primul rând de perfecţionarea lor lăuntrică, sunt cei mai aprigi urmăritori ai
vinei altora. Cred că nu există nici o categorie de rumâni care să întrebuinţeze
aşa de larg „fişa" sau „cazierul" în măsura în care o fac membrii clerului.
Din dorinţa sinceră de îndreptare, din dragostea dezinteresată pentru Biseri-
că, să pornească aceste preocupări, şi încă ar fi o situaţie nenorocită. Dar nu e
dragoste de Biserică, ci o lamentabilă excrescenţă personalistă. Viaţa biseri-
cească ar trebui să însemneze tocmai negarea acestei tendinţe. Nu o face. Asta
înseamnează că viaţa noastră spirituală nu funcţionează normal. Iată, deci, unde
stau rădăcinile răului.

Îndreptarea în Biserică? Ea vine prin îndreptarea fiecăruia. Grija de amendarea noastră înşine trebuie să primeze. Şi să spunem lucrul care va surprinde, dar care e totuşi adevărat: *soliditatea Bisericii nu stă în perfecţionarea celor de sus, ci în a celor mici*. Ei sunt trupul adevărat al Bisericii; ei fac Biserica. Vreţi dovezi? Toată istoria Bisericilor stă la îndemână cu dovezi. Şi, în prima linie, Biserica romană.

Prin urmare, cine vrea să îndrepte Biserica să înceapă cu el însuşi. Şi cu cât locul pe care îl ocupă în ierarhie e mai umil, cu atât sforţarea lui va fi mai rodnică.

... Am greşit lăudând pe unii? Se poate. Aş fi mai bucuros când mi s-ar spune că am greşit năpăstuind pe alţii.

Închiderea capelei din Edineţi

La Edineţi, în Basarabia, seminarul are o frumoasă capelă, care slujeşte şi de biserică pentru credincioşii din oraş; vin oamenii, între altele, şi pentru că slujba e frumoasă, corul, bun şi predica, înţelegătoare. Dar, la Edineţi s-a întâmplat un „caz". Părintele-director al seminarului s-a făcut vinovat în ochii chiriarhului de anumite grave greşeli. Pentru care a şi fost caterisit. Noi nu vrem să discutăm dacă pe drept sau pe nedrept. Ştim că există un proces mai mare, în care Ministerul Cultelor nu e de aceeaşi părere cu episcopia; dar, deocamdată, nu ne interesează acest proces. Ci numai unele întâmplări în legătură cu el.

P. S. episcop a hotărât, anume, ca biserica seminarului să fie închisă, ca una ce a fost prihănită de prezenţa preotului Georgescu, directorul căzut în vină. Măsura, tare în ea însăşi, este însufleţită de un aspru spirit de disciplină călugărească; şi suntem mulţumitori Prea Cinstitului Puiu că ne-a mai adus aminte că există şi o astfel de disciplină. Căci prea trăim în Biserică, de-o bucată de vreme, într-o atmosferă laicizantă.

Mulţumitori îi suntem însă numai pentru principiu; în speţă, închiderea bisericii ne apare ca nemotivată şi primejdioasă.

Nefundată, căci nu înțelegem cum a putut părintele Georgescu să pângărească numai prin prezența lui capela. Chiar dacă e vinovat de cele ce i se impută. Căci, mai întâi, Cuvioșia Sa nu a fost preot al capelei, parohia sa fiind la Vornovița; unde, e adevărat, nu a fost niciodată, dar unde, totuși, contează legal. În al doilea rând, e iarăși adevărat că preotul Georgescu a fost directorul seminarului; director poate fi și un laic, după cum, de altfel, a recunoscut-o implicit și Prea Sfințitul episcop dând, acum în urmă, delegație de director unei persoane în afară de preoție. Și, pe urmă, nici, de fapt, capela nu a fost deservită de preotul astăzi caterisit. Atunci? Unde este fundamentul canonic al închiderii capelei?

Actul acesta însă mai e și primejdios. În Edineți mergeau oamenii la capela seminarului. Se învățaseră așa. Acolo mai sunt credincioși și au nevoie de Biserică. Probă sunt mulțimile, cari astăzi încă, se adună la slujba care se face fără antimis, într-o sală a școalei, în fața unui altar improvizat. Cu ce drept îndepărtezi de la Sfânta Liturghie o întreagă categorie de oameni, învățați să vină la Biserica lor?

Prea Sfințite părinte Puiu, nu e nici un motiv de revenire asupra acestei măsuri?

Jelbarii noștri

Între atâtea plângeri cari zilnic ne sosesc la redacție, prea puține sunt cele cari să te cucerească sufletește. Nu doară că reclamațiile nu ar fi fundate. Sunt atâtea abuzuri în țara românească și atâtea suferințe îngrămădite în sufletul oamenilor, prin stricătoarea nedreptate a celor mari, încât din capul locului trebuie să crezi că jalba este mai degrabă îndreptățită.

De la o vreme însă, începi să alegi. Să alegi nu numai după însemnătatea faptului, care, desigur, trebuia să tragă simțitor în cumpănă, ci și după sinceritatea și însemnătatea morală a persoanei. De aci încep dificultățile; căci oamenii se lasă numai cu greu pătrunși. Iar când izbutești totuși să o faci, râvna ta de a contribui la suprimarea unui abuz sau la îndreptarea unei nedreptăți este mai adesea descurajată.

Așa, am fost cercetat astăzi de un bătrân preot de țară. Un om vioi și inteligent, cu anumite lecturi, curente în unele cercuri liberalizante, nu îndeajuns de rumegate, dar suficient pentru a-i îngădui o îndemânatică mânuire a unui limbaj „radical". Sfătos și plăcut la vorbă, scăpând prea adesea în cursul convorbirii foarte expresive și drastice întorsături de frază, cu care noi, laicii, nu prea suntem obicinuiți în gura unei fețe bisericești. Dar, în sfârșit...

L-am luat în cercetare. Plângeri avea el multe. Dar nu a fost greu să stabilesc că faptele pe cari le expunea nu erau suferințele lui; ci resortul intim al tuturor reclamațiilor era faptul că Cuvioșia Sa fusese scos la pensie.

– Pe nedrept? Sau împotriva legii?

– Nu! Dar de ce să mă scoată „tocmai pe mine?"

Ei, vezi, asta e! Părintele era îmbrăcat cu un fel de „waterproof", de sub care se arăta o pereche de pantaloni civili. L-am întrebat dacă nu mai poartă haina preoţească. Nu. A lepădat-o demult. Dacă nu mai are funcţie!... Şi, pe urmă, ce păcat e în asta? Se mai potriveşte oare haina preoţească cu civilizaţia noastră de azi?

Îl ascultam şi nu-mi venea să cred urechilor. Omul vorbea tihnit, fără nici o îndoială. Spunea doar lucruri simple şi naturale. Şi nu mai înţelegeam nimic. Octogenarul, reprezentant al civilizaţiei şi modernismului în Biserica noastră pravoslavnică, era, în adevăr, [...[1]].

Nu, părinte! Noi suntem gata să sprijinim cu putere pe oamenii năpăstuiţi din Biserică; dar să fie şi ei cei dintâi oameni cu frica lui Dumnezeu. Asta e.

Tipuri de realizare a religiozităţii

E pentru prima oară când aud de „datul în icoane". Ştiam până acum că există cititul: în stele, în cărţi, în cafea, în palmă, în pământ, în măruntaiele animalelor etc.

Descopăr astăzi însă că se află, în Bucureşti chiar, o femeie care posedă o odaie cu 32 de icoane, în care citeşte ca oricare Mafalda, Săvescu sau Iulia Poloneza, „prezentul, trecutul şi viitorul" celor interesaţi.

Ar fi greşit să decidem de la început că stăm în faţa unui straniu sau, în orice caz, inedit gen de escrocherie. Că e şi asta o ocupaţie lucrativă, transformată, deci, în meserie, e sigur. Dar că femeia „cititoare în icoane" s-ar deda cu bună ştiinţă la o înşelătorie – trebuie să ne îndoim. Psihologia tuturor prezicătorilor arată că cea mai mare parte dintre ei cred în puterea lor divinatorie; şi că unii, ca să se distreze, alţii, în moment de grea cumpănă, apelează pentru folosinţă proprie la arta lor.

Cât despre femeia cu icoanele, ni se afirmă că ea ar fi – în felul ei, evident – o frecventă practicantă, nu numai prin dusul la biserică, dar şi prin viaţa ei de toate zilele. Că însăşi meseria pe care şi-a ales-o o constrânge la aceasta. Se poate. Dar de ce oare şi-a ales ea *tocmai* aceste metode de prezicere? Probabil pentru că o înclinare mistică preexistă în ea „vocaţiunii" pe care şi-a ales-o.

Faptul are însă şi o însemnătate mai largă. El arată că elementul oarecum magic, de natură vrăjitorească şi superstiţioasă, care intră, psihologiceşte, în structura oricărei religiozităţi nu este o cantitate definitiv eliminabilă nici chiar în formele superioare ale religiozităţii. De unde s-ar putea deduce că forma pură a unei religiuni nu este realizabilă decât pe un anumit plan de ridicare spirituală. Încheierea grea de consecinţe, pentru ceea ce am putea numi pedagogia religioasă, dar şi de o extremă delicateţă în ceea ce priveşte existenţa religiei ca fapt. Căci ierarhizarea tipurilor de realizare ale unei *aceleiaşi* religiozităţi este – chiar principial numai – aşa de primejdioasă, încât nu îndrăznesc să văd pe cre-

dinciosul care va avea îndrăzneala şi tăria de suflet să o atace. Şi totuşi, omul acesta trebuie aşteptat, oricât de subversivă ar fi, în natura ei, problema. Sau poate tocmai pentru asta.

Din partea mea, îmi permit să cred că tot lumea ortodoxă va fi singura în stare să ne dea un asemenea om.

Ciudăţenii

Se anunţă că d-l Matei, de pe la Cluj, deputat şi om ocupând în viaţa noastră bisericească – şi religioasă? – diferite slujbe (dar nu şi îndeplinind diferite funcţiuni) a fost numit director al Internatului Teologic din Bucureşti.

Să-mi mărturisesc nedumerirea. Internatul Teologic este o instituţie care adăposteşte – din nenorocire, nu pe toţi – studenţii noştri în teologie; care îndeplineşte menirea nu numai de a înlesni acestor tineri o viaţă potrivită presupuselor lor preocupări spirituale, dar şi pe aceea de a pregăti, în chip activ, practic, pe viitorul preot, pentru împlinirea viitoarei sale misiuni.

Biserica noastră nu era – şi nici nu avea motive să fie – prea mulţumită cu regimul care domnea în această instituţie, pusă sub dependenţa Facultăţii de Teologie. Internatul Teologic se laiciza în măsura în care însăşi facultatea respectivă credea că e bine să se scuture de orice contact dogmatic sau canonic cu Biserica. Ba, Internatul i-a luat chiar înainte. Sunt prea multe cazurile în cari studenţii considerau această instituţie ca o simplă „gazdă". Şi e penibil să insistăm, nu?

De aceea, una din grijile cele dintâi ale Bisericii româneşti, după votarea statutului ei, a fost preluarea Internatului Teologic pe seama autorităţii eclezias-tice. Lungi şi grele tratative au urmat pe această temă; cum e lesne de înţeles, facultatea nu era bucuroasă a ceda o aşezare care îi aparţinea. Dar şi argumentele Patriarhiei erau valabile. Iar între toate, cel mai tare şi mai impresionant – primejdia laicizării, prezentată sub toate formele.

Până la sfârşit, facultatea a trebuit să cedeze. Era vorba doară de o nouă viaţă spirituală, pe care Biserica voia să o iniţieze în Internat; iar reforma trebuia să se facă sensibilă şi în persoana care trebuia să-şi asume conducerea şi răspunderea ca director al instituţiei, sustrasă în sfârşit laicizării.

Cunosc toate cumpănelile care au întovărăşit căutarea acestei persoane. Ştiu şi greutăţile. Îmi aduc aminte, aşa se stabilise, că e absolut necesar ca viitorul director să fie preot. Foarte bine.

Şi iată-l acum director pe d-l Matei. Mă rog, ce s-a întâmplat? E d-l Matei preot? Nu. E o persoană foarte de treabă, cu mustăţile rare, pe care o poţi întâlni şi pe la parlament. Dar preot nu e. Şi atunci, cu drept cuvânt, ce s-a întâmplat de a fost numit d-l Matei director al Internatului?

Cred că e necesară o lămurire din partea celor în drept. Aşa nu se combate laicizarea, ci altceva. Ne-ar fi displăcut să cercetăm şi să aflăm ce anume.

Ce e cu „noul curs" în Biserică?

Suntem de la zi la zi surprinşi de întâmplările din Biserica noastră. Întâmplări, cele mai multe, mărunte, e drept, dar cari, toate, contribuie la impresia generală că ceva se schimbă în conducerea bisericească. Nu oamenii – ci spiritul. Mai ieri, un foarte bojmolit „concurs" pentru locul de conducător al corului capelei române din Paris, cu un rezultat cunoscut şi anunţat de cei interesaţi mai dinainte. Pe urmă, un laic la direcţia Internatului teologic universitar. Iar astăzi, iată, ne vine vestea că preotul Popescu-Moşoaia a fost numit superior al capelei române de la Paris, în locul preotului Vasile Radu[1].

Preotul Popescu-Moşoaia la Paris. De ce nu, adică? Da, evident, de ce nu? Prot[oiereul] Moşoaia e preot; e chipos; e dezgheţat. O să facă figură bună. Nici nu mă gândesc a contesta. Dar parcă şi altceva ne închipuiam noi că se cere preotului de la Paris. Vasile Radu stă de patru ani. Aci, la noi, se crede că e cam demult. De câteva ori a fost anunţat că va fi rechemat. Cam mult patru ani? De ce? Sunt preoţi cari o viaţă întreagă stau la aceeaşi biserică fără ca autoritatea ecleziastică centrală să creadă că e cam mult. S-a dovedit preotul Radu a nu fi potrivit însărcinării? Nu. Atunci? Atunci se obiectează că la Paris merg mai ales preoţi tineri, cari îşi completează cultura ştiinţifică. Iată, preotul Radu e orientalist. O foarte interesată figură de savant. Situaţia lui în mediul ştiinţific al Sorbonei – excelentă. Foarte apreciat şi distins de profesori. Vasăzică, bine a făcut autoritatea bisericească trimiţându-l superior al capelei la Paris. Am avut un preot de seamă în toată această vreme şi avem un orientalist mai mult.

Dar patru ani, aşa se argumentează, sunt de-ajuns. Acuma să se mai ducă şi altul. Eu recunosc, argumentarea e bună. Să se mai ducă şi altul. Dar cine? Biserica a hotărât: pr[eotul] Popescu-Moşoaia.

Popescu-Moşoaia? A, nu! Să privim lucrurile numai pe dinafară (cred că e mai bine, nu?). Vrea în adevăr preotul Moşoaia să facă studii la Paris? E greu de crezut. Activitatea de până acum a C[ucerniciei] Sale nu-l indică. Iar vârsta începerii studiilor sistematice a trecut-o demult. Atunci? Care sunt motivele acestei numiri?

Noi aşteptăm o lămurire. Şi în cazul Matei, şi în cazul Popescu-Moşoaia. Am crezut prea mult în „noul curs" în Biserică şi l-am sprijinit prea adesea cu scrisul nostru pentru a avea dreptul la un răspuns.

Noi nu ne temem de conspiratorii de la Tekir-Ghiol. Deci, aşteptăm. Dar nu prea mult!

Mentalitatea personalistă

Un preot îmi scrie, pentru a mă ameninţa cu... o polemică. Ca şi când polemica e un lucru de care ne-a fost vreodată teamă, nouă, ăstora de la „Cuvântul"!

Ca şi când nu am dovedit cu toţii, cu vârf şi îndesat, că suntem întotdeauna perfect orientaţi şi că ştim să răspundem.

Numai că Prea Cuviosul (aşa se zice) respectiv va trebui să ţină seamă de un fapt, care la noi primează: logica. Polemicele sunt bune când lămuresc o problemă. Ele sunt absolut oţioase când se raportează la persoane. Persoanele ne interesează foarte puţin, de când există „Cuvântul".

Parcă nu ştim noi cum se fac polemicele în ţara românească! „Eşti pungaş!" „Ba tu eşti!" Ei, da, e – să zicem. Dar asta schimbă valoarea primei afirmaţii?

Că aşa se discută în presă şi în viaţa publică, nu e nici un fel de mirare. Că însă tot aşa – cu argumente *ad personam* – se discută şi în Biserica noastră, asta e şi mai grav. Pentru că asta indică viţiul fundamental de care suferă Biserica, mentalitatea personalistă, categoric anti-creştină, care, din viaţa publică, s-a strecurat în cea bisericească. Una din nenumăratele forme ale structurii spirituale protestantizante care sapă la temelii biata noastră Ortodoxie.

E aproape exasperant de monoton a descoperi în fiecare racilă a pravoslaviei fluxul protestantizării, disimulat sub cele mai variate aspecte. Şi dacă nu ai fi încredinţat de înalta valoare spirituală, permanentă, a adevăratului creştinism – cel al nostru, al răsăritenilor –, ar trebui să desperezi de putinţa unei reveniri la izvoarele vii şi autentice ale credinţei. Da, personalismul e protestantizant. El e urmarea firească a lui *cogito* şi, ca atare, subiectivist. Opus, deci, categoric spiritului realist creştin, orientat obiectiv asupra faptelor ca atare şi nu asupra oamenilor, ca origine probabilă a acestor fapte. Se poate deosebire mai fundamentală?

Şi totuşi, oamenii Bisericii se complac în polemici al căror resort intim stă în răfuieli personale, din ambiţii personale, pentru interese personale. Mecanismul lor: *ignoratio elenchi*[1]. Aşteptăm pe preotul nostru, care ne ameninţă cu „polemica". Dar îi prevedem caracterul. Pentru că ne cunoaştem oamenii.

O gravă erezie

... Ştiu şi eu dacă trebuie să mai insist? Toată nădejdea pe care o seamă de oameni ne-am pus-o după război în renaşterea religioasă a ţării avea şi un... dedesubt social. O întoarcere la credinţa noastră ortodoxă însemna şi o coborâre a disciplinei bisericeşti în spiritul noilor generaţii. Socoteala noastră a fost greşită; *petitio principii*[1] se cheamă în logică eroarea asta; noi plecam de la disciplina Bisericii, pe care o socoteam *dată*; şi, de când stăm în contact mai strâns cu Biserica, trebuie să constatăm că această disciplină canonică nu există.

Iată, asistam duminica trecută la Sfânta Slujbă într-o biserică de ţară. Un cor de fete tinere dădea răspunsurile, după *Liturghia pe o singură voce* a lui Kiriac[2]. Fete cântând în Biserică? Nu se prea potriveşte, dar, în sfârşit!...

Fetele însă cântau pe un singur glas. Ştiţi ce înseamnează asta? A introduce în Liturghie răspunsuri *pentru cor pe un singur glas* înseamnează pur şi simplu a

tinde la generalizarea, la extinderea corului până ar cuprinde pe toți credincioșii din sfântul locaș. De altfel, maestrul Kiriac însuși nu se sfiește a-și intitula Liturghia sa „pentru popor". Că maestrul Kiriac nu știa în ce primejdioasă erezie cade scriind asemenea lucruri – e natural. Dar că înaltele foruri bisericești pun aprobarea lor pe o asemenea tentativă de falsificare a pietății răsăritene, ba o și sprijină prin recomandări călduroase, iată ce este în adevăr cu deosebire grav.

Obiceiul de a învăța poporul să cânte la oficierea Sfintei Slujbe este eminamente protestant. El stă în legătură directă cu pietatea protestantă, după care, între Dumnezeu și om nu intervine nimic și nimeni pentru stabilirea legăturii. La creștinii adevărați – catolici și ortodocși –, între om și Dumnezeu intervine Biserica, respectiv preotul. De aceea, protestanții, propriu-zis, nu au preoți – și noi avem.

La Liturghie, deci, credinciosul nu ia parte activ, ci numai asistă. Preotul și personalul Bisericii împlinesc serviciul pentru credinciosul care urmărește, dar nu intervine. A transforma pe tot credinciosul în ministrant, îndemnându-l să cânte, înseamnează pur și simplu a ridica Bisericii rolul de mediator și de garant între om și Dumnezeu. Dar asta e protestantism curat.

... Fetele cari cântau în Bisericuța de la Bran erau din colonia de vacanță a Y. M. C. A., deci, sub directă înrâurire a protestantismului. Poate însă cineva să ridice vreo obiecție? Bieții copii, ei nu făceau decât să urmeze indicațiile pravoslavnicei Biserici românești.

Și totuși, erezia e din ce în ce mai gravă. Muzicienii și muzicografii noștri teologi nu au nimic de spus?

Fântâna din Zmeeni

Se zice că am avea și noi o fântână făcătoare de minuni. Care ar vindeca bolnavi de tot felul: orbi, paralitici, epileptici. Deocamdată, gazetele păstrează o atitudine expectativă; afară de marele ziar popular „Universul", al cărui director, fost student în medicină, are deosebită înțelegere pentru chestiuni terapeutice. Ne aducem aminte că același confrate a fost apostolul unei alte minuni – „științifică" aceasta: doctorul Puțureanu, care vindeca oftica.

La Zmeeni, chestiunea nu e așa de simplă. Văd că unii doctori cer o analiză a apei de fântână; pentru a se vedea dacă efectele vindecătoare nu se datorează cumva unor proprietăți radioactive ale izvorului. Poporul însă nu știe decât una și bună: că fântâna e făcătoare de minuni, prin îndurarea Maicii Domnului.

Noi credem că, dacă e vorba să ne lămurim – și acest interes există realmente, oricum am privi lucrurile – metoda nu e tocmai cea întrebuințată astăzi. Decât să ne întrebăm *cine* vindecă: radiul sau Maica Domnului, ar fi mai potrivit să știm precis *dacă* vindecă. Noi știm doară că, pe vremuri, s-a discutat zeci de ani în jurul temei *de ce* un om mort e mai greu decât unul viu; până într-o zi, când

un isteţ a întrebuinţat cântarul să vadă *dacă*, în adevăr, mortul e mai greu decât viul. Deci, şi pentru fântâna de la Zmeeni, întâi *faptele*! Ce Dumnezeu, nu mai suntem în Evul Mediu!

Această stabilire a faptelor trebuie făcută cu cea mai strictă scrupulozitate şi competenţă. Trişarea nu ajută nimănui. Iar intervenţia jandarmilor cari „certifică" vindecările e de-a dreptul ridiculă.

Dacă, în adevăr, rezultatele terapeutice sunt precis constatate, se poate pune şi întrebarea *de ce*. Dar şi aci procedarea trebuie să fie prudentă. Ideile preconcepute nu pot decât să strice. Omul de ştiinţă îşi va face, desigur, cercetarea lui; dar cu cea mai mare conştiinţă şi fără nici un fel de vag; sugestie, autosugestie, psihanaliză sunt şi ele concepte ştiinţifice precise, cari nu se pot extinde arbitrar. Să nu împroşcăm, deci, cu ele gazetăreşte. S-ar putea ca faptul vindecării, dacă se produce, să se datoreze unui proces explicabil ştiinţificeşte. S-ar putea însă să fie şi minune. Pretenţia pozitivistă că o minune e o întâmplare neexplicată, dar nu şi neexplicabilă e cel puţin exagerată. Armătura ştiinţifică a Universului are, congenital, destule crăpături prin care se strecoară minunea. Deci...

În mâna lui Dumnezeu

Locuitorii din comuna Putineiu, judeţul Teleorman ne trimit o plângere împotriva preotului lor, Ioan Popescu. E un adevărat rechizitoriu, aspru, nu prin epitetele cu cari enoriaşii îşi acuză... părintele sufletesc, ci prin faptele înşirate, într-o formă brutal de uscată, dar elocventă tocmai prin aceasta. Iar rechizitoriul e întovărăşit de o serie de copii de pe acte oficiale, emanate, toate, de la judecătorii, tribunale şi parchete: sentinţe de condamnare, alături de procese în curs. După această plângere, preotul Ioan Popescu, care nu mai slujeşte de altfel de vreo trei luni, lipsind astfel pe săteni cu desăvârşire de Sfânta Liturghie, este un om amarnic: înjură, bate, fură, împuşcă, escrocheazǎ şi se îmbată. Şi nu o dată, de două ori; ci întruna. Îndoială nu încape: sunt acte oficiale.

Locuitorii ne roagă să intervenim şi noi, că doar se va lua vreo măsură şi va scăpa satul de pârjolul Cucerniciei Sale. Să intervenim? Ar fi zadarnic. În definitiv, nu poate face un preot ani în şir atâtea blestemăţii fără ca autorităţile superioare să nu afle ceva. Cazul preotului Ioan Popescu este, deci, cunoscut locurilor ierarhice competente. Nu s-a luat nici o măsură împotriva lui? E greu să credem că e o simplă neglijenţă.

Trebuie mai degrabă să bănuim că nu se poate lua nici o măsură. De ce? Doamne, sunt atâtea împrejurări din pricina cărora nu se pot lua uneori măsuri! E adevărat, omeneşti – prea omeneşti! Dar putem noi cere tuturor tăria de suflet care e de nevoie celui care ar voi să mânuiască biciul lui Hristos?

Oamenii se plâng. Ei anunţă că, din pricina păcatelor preotului, se întinde în sat adventismul. O fi. Biserica e ameninţată? Soarta Bisericii e doar în mâna lui

Dumnezeu, care poate hotărî cu ea după voie! Vreţi să protestăm? Noi am protestat de atâtea ori. La ce bun? Pentru ca în congresul preoţilor un fariseu, care, în sfârşit, şi-a găsit o meserie făcându-se ortodox, pentru că e fecior de vlădică, să ne arunce vorba proastă că noi atacăm Biserica şi îi săpăm autoritatea.

Oameni buni, înghiţiţi-vă singuri necazurile; cum puteţi! Şi suportaţi-vă preotul – dacă puteţi; Biserica noastră nu a trăit prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei, ci prin voia îndurătoare a lui Dumnezeu. Dumnezeu se va îndura, de bună seamă, şi de aci înainte, ocrotindu-ne o Biserică pe care noi o scuipăm în fiecare zi prin păcatele noastre.

Încă un specialist

E cunoştinţa noastră mai veche, d-l Matei, deputat liberal, director al Internatului Teologic din Bucureşti, profesor la Academia Comercială din Cluj, canonist oficial al Bisericii Ortodoxe Române.

Un mare specialist în ale sinecurii. Căci deputat este, dar de o activitate a d-sale în Cameră nu am auzit; director al Internatului Teologic iarăşi este, dar acolo funcţionează efectiv – după propria mărturisire a directorului – *doamna* Matei; şi profesor la Academia de la Cluj este, dar, în curs de şapte ani, nu a ţinut nici o prelegere, deşi primeşte leafa întreagă, iar suplinitorul d-sale e plătit direct de stat din fonduri... extra; mai rămâne canonistul oficial.

Vedeţi ce activitate are. Deci..., având timp disponibil, d-l I. Matei – bărbatul doamnei Sanda – s-a gândit să-şi mai ia o ocupaţie. Are una la Cluj, una în circumscripţia lui electorală, două în Bucureşti; de ce nu şi una la Chişinău? Mai ales că acum e acolo şi o facultate de teologie.

Prin urmare, d-l Matei a devenit candidat la catedra de drept canonic. E doară specialist! Specialist? Cum? D-l Matei a urmat cursurile seminarului andreian din Sibiu? Are bacalaureatul sau nu? Mister! A fost *învăţător*. Stat personal de calificaţie ştiinţifică nu există; nici la Academia din Cluj, nici la minister, în Bucureşti.

Memoriul său pentru înscrierea la concurs menţionează: „doctor specialist în drept canonic". Doctor specialist? Ce e asta? Este *un fel* de doctorat; care se dădea pe vremuri la universităţile ungare după un an şi jumătate de studii. Doctoratul obicinuit cerea cel puţin trei ani. Este, deci, jurist după un an şi jumătate de studii.

Acuma aţi înţeles. D-l Matei este unul din păduchii culturali-ştiinţifici ai ţării româneşti (a fost şi propagandist cu d-l O. Ghibu). E bine cu toate partidele politice – ca un om cuminte ce e – şi se mai bucură şi de protecţia Patriarhiei. Ocupă funcţiuni ca să ia lefurile respective şi nu face nicăieri nimic. A înţeles acest mare secret al parvenirii în ţara noastră: ocupă locuri, dar nu face nimic, dacă vrei să-ţi fie ţie bine şi să trăieşti ani mulţi pre pământ.

Astăzi mi se pare că sunt convocate comisiile speciale pentru numirea profesorilor la Chişinău. Astăzi va fi judecat, deci, şi d-l Matei, ştiinţificul. Domnilor profesori, membri ai comisiunei respective, nu-l treceţi cu vederea; ar fi păcat să nu aibă o leafă şi de la Chişinău. Numiţi-l, căci, vă asigur, nu vă va stingheri în nici un fel: cursuri nu ţine, în orice caz.

Asupra unor stări din Biserică

Iată-mă silit să reviu în acest loc asupra unor stări din Biserică. Nu o fac bucuros. Îmi dau cel dintâi seama că treburile bisericeşti nu găsesc în marele public înţelegerea critică de care e neapărată nevoie. Scoaterea la iveală a unor racile însemnează de cele mai multe ori prilej de spectacol. E adevărat că ziarul nostru a încercat punerea şi dezbaterea problemelor bisericeşti şi religioase dintr-un punct de vedere mai înalt; şi că cetitorii noştri, interesaţi la viaţa religioasă a neamului, aduc în aprecierea faptelor o remarcabilă măsură.

Dar, cu toate acestea, chestiunile sunt încă prea delicate. Dovadă, preopinenţii noştri, cari au miopia sau reaua-credinţă de a pretinde că, atunci când ai afirmat că un preot e incorect..., ai insultat Biserica. Deci, dară, linia noastră de conducere a avut ca indicator prudenţa. O chestiune se dezbate o dată şi nu se revine asupra ei. În nădejdea că locurile interesante şi competente iau notă şi proced la îndreptare.

Din nefericire, lucrurile nu se petrec însă aşa. Trebuie să o constatăm. Am ridicat în ultimele luni, în coloanele acestui ziar, chestiuni de cea mai mare însemnătate: fiinţa canonică şi dogmatică a Bisericii noastre a fost călcată în picioare. Nu am insultat, nu am făcut afirmaţii gratuite; am argumentat şi am dovedit. Răspunsurile timide cari ni s-au dat nu au putut atinge întru nimic valabilitatea arătărilor noastre. Problemele rămân în picioare, în toată gravitatea lor, în datele pe cari le-am stabilit noi.

Chemată să conducă viaţa religioasă a Orientului creştin, Biserica românească nu izbuteşte să se ridice la înălţimea misiunii ei istorice şi dumnezeieşti. Bucuriile şi păcatele lumeşti ne trag mereu înspre adâncuri, pe noi şi pe conducătorii noştri spirituali. Tradiţia asprei discipline ortodoxe, singura garanţie a adevărului şi a rodniciei în activitatea spirituală, se pierde din zi în zi mai mult, destrămându-se în compromisurile „mondene" ale unui spirit concesionar. Nu mai există o fiinţă juridică a Bisericii. Nu mai există în practică.

În faţa unor precizări de o natură aşa de gravă, care ar trebui să alarmeze ierarhia noastră ecleziastică, cea dintâi interesată la păzirea severă a legii, nu s-a produs nici o reacţiune serioasă şi demnă. O foaie bisericească a tipărit o interminabilă serie de insulte[1], care nici măcar nu aveau meritul de a fi personale. Patronul ei a fost răsplătit – din loc înalt – cu o parohie în străinătate. Volbura apelor s-a potolit.

Adică, aşa îşi închipuie cei interesaţi.

Căci asta e „politica" lor: nu avem nimic de răspuns? Foarte bine. Vom tăcea. Se va scrie o zi, două, nouă; dacă nu răspundem, nu prelungim discuţia. Până la urmă tema se va epuiza, lumea va obosi, „campania" va lua sfârşit. Şi totul va intra în linişte, uitarea coborând grea asupra unor fapte cari, totuşi, există şi cari, în timp, au provocat multe ceasuri grele unora.

Că situaţia, gravă, nu s-a ameliorat întru nimic, că germenii dezorganizării vor progresa şi că, într-o bună zi, ne vom pomeni în plină destrămare, fără putinţă de a mai zăgăzui procesul de descompunere? Ce însemnătate are asta? Important e că situaţiile personale se păstrează. Prevederea este, în materie de politică bisericească, superfluă. Astăzi. Pe urmă – potopul.

Ei, nu! Sunt în ţara şi în Biserica românească şi oameni cari nu au interese personale de apărat; pentru aceştia, viaţa Bisericii este o realitate care garantează bunurile spirituale: deasupra întâmplărilor mărunte, de fiecare zi, într-un plan de realităţi altul decât al concretului. Ei îşi apără viaţa lor interioară şi viitoarele posibilităţi creatoare ale rasei româneşti în domeniul spiritualităţii. Vedeţi, înalţi Prea Sfinţiţi oameni ai Bisericii, cari vă închipuiţi că tăcerea şi lipsa de reacţiune dezarmează, sunt probleme grave în joc, cari depăşesc cu mult interesul unui blid de linte sau chiar al unui anteriu căptuşit cu mătase.

Am purtat în această foaie o luptă cinstită şi deschisă pentru drepturile Bisericii. Oamenii au înţeles-o. Dreptate ne-au dat, în fond, şi adversarii noştri, adversari întru cât deţin împotriva aşezării Bisericii o situaţie.

Am rupt lupta, dar nu am renunţat la ea. Asta am spus-o la timp.

Astăzi suntem în fiertura fierului.

Reîncepem, deci, acţiunea de lămurire a opiniei publice asupra stărilor din Biserică. E imposibil ca lumea să nu se mişte. Interesaţii, cari cred că vor izbuti până la sfârşit să se ţină în ascunzătoare, se înşală. Noi vom dovedi-o. Ne-am ţinut, de altfel, întotdeauna de cuvânt.

Plângere din Vărădia

A doua zi de Crăciun s-au adunat oamenii din Vărădia şi au întocmit o plângere, care ne-a fost adresată nouă. Oamenii se îndreaptă către ziare numai atunci când li se închid toate căile obicinuite. Ei sunt de cele mai multe ori la limita răbdării. De aceea nu le putem refuza ajutorul pe care îl cer de la noi; şi tot de aceea ne îngăduim a îndemna onoratul consistoriu diecezan al Eparhiei Caransebeşului să nu treacă prea uşor peste cazul pe care îl vom înfăţişa.

Plângerea credincioşilor din Vărădia e semnată de membrii consistoriului parohial ortodox: ingineri, revizori, învăţători, studenţi, gospodari din comună; semnături autentificate de primar şi notar – şi e îndreptată împotriva preotului din loc, P. C. Cusman Jianu.

„Văitarea", cum zic pitoresc corespondenții noștri, are o pricină mai veche. Preotul nu păcătuiește de azi, de ieri. Anchete împotriva lui s-au făcut trei ani de-a rândul; dar nimic nu s-a schimbat. Prea Cucernicul își continuă „opera": înjură de Dumnezeu în fața oamenilor; îngroapă oameni beat; s-a bătut și cu șeful poliției; a adresat vorbe rușinoase fetelor din corul satului; a insultat Sfânta Cuminecătură (că doară el poate trăi și fără Dumnezeu); s-a despărțit de nevastă și a fost în pețit la o altă fată din sat; a servit Sfânta Cuminecătură după ce a adunat-o de pe jos, unde o trântise de beat ce era; a folosit patru ani sesia fără a plăti darea, păgubind astfel Biserica cu 96 000 lei; nu propune religia în școala satului, astfel încât copiii trec prin școală fără a fi catehizați; nu ține seamă de hotărârile consiliului parohial; exploatează în beneficiul său sursele de venituri ale Bisericii; încasează de la slujbe sume cari trec cu mult peste prevederile în uz ș. a. m. d.

Blestemățiile acestui slujitor al altarului sunt, deci, nenumărate. Oamenii ajunși la marginea răbdării au hotărât să mai trimită, după sărbători, o ultimă delegație la Episcopia Caransebeșului; și pe urmă – dacă nu e nici un rezultat – își vor face singuri dreptate. Așa spune și plângerea. Hotărârea este, desigur, exagerată; dar nu e exagerată și păsuirea de care se bucură preotul Jianu? [illegible] e simplu. De îndată ce toți oamenii sunt împotriva lui, de ce folos mai poate fi el satului? Sunt asemenea ciudățenii administrative pretutindeni. Deci, nici Biserica nu putea fi scutită de ele. Dar în Biserică ele supără mai mult ca aiurea. Iată de ce suntem siguri că P. S. Iosif[1] nu va trece cu vederea acest caz.

De la… dr. Matei cetire

Poate că vă aduceți aminte cum a fost numit dr. Matei director al Internatului Teologic: pe făgăduiala că va fi ajutat în opera de educare a viitorilor preoți de soția d-sale. Argument care, probabil, că a tras greu în cumpănă, de vreme ce Patriarhia, care a luptat atâta pentru a scoate institutul de sub autoritatea facultății respective, unde era amenințat de laicizare, a consimțit să funcționeze ca director laicul dr. Matei.

E adevărat că d-l doctor a făgăduit să se preoțească, dar l-am văzut mai ieri la Cameră și… nici gând de barbă și mustăți. Deci, așteptând să-i crească barba, d-l Matei (doctor) a început reorganizarea. Din cei 80 de bursieri ai Internatului, a îndepărtat 60 și a împărțit pe urmă locurile „pe căciulă". A dat afară spirituali, bibliotecari, bucătari, intendenți, portari, servitori și s-a dispensat de serviciile medicinistului infirmier, pentru că „sub noua conducere studenții nu se vor mai îmbolnăvi".

Și a mai făcut două serbări: una în noiembrie, pentru inaugurarea „noului sistem", alta, acum, la 25 ianuarie, la patronatul facultății și internatului.

La prima au participat Î. P. S. Patriarh și ministrul Cultelor (portretul d-lui Lapedatu atârna sub icoană, în sala de recepție). A fost un fel de țigănie. D-l

doctor nu a îngăduit președintelui studenților teologi să vorbească, dar a aranjat, în schimb, cu un student un discurs în care „noul curs" – care abia trebuia să înceapă – era preamărit. Ce s-a întâmplat nu știm; dar, fapt e că bietul student, fâstâcit, a lămurit asistența că, neîngăduindu-se președintelui său cuvântul, d-a hotărât să vorbească el, „pentru a evita o situație ridicolă". Efectul asupra asistenței, vă închipuiți, a fost *boeuf*[1].

Iar acum, de Sfântul Grigore, când se discuta cu decanul facultății problema festivității, bărbatul d-nei Sanda, directorul-doctor, așa a fost de părere: că studenții nu trebuie să se amestece. I s-a adus în întâmpinare obiceiul ca un student să vorbească în numele internaților. Și a admis. Dar numai de formă. Căci a mers de-a dreptul la patriarhie și la minister și a protestat. A ieșit a doua țigănie. Căci rezultatul s-a văzut: nici Î. P. S. Patriarh, nici ministrul nu au mai venit la serbarea unde trebuia să se interzică studenților a-și face omagiul către școală și profesorii lor.

Dar, dacă d-l doctor nu are barbă și mustăți, are, în schimb, stomac. Nu s-a impresionat deloc de aceste semnificative lipsuri. S-a aruncat în frac și și-a făcut un elogiu; în fața studenților, cari cereau cu glas tare să vorbească și președintele lor.

... Nu mai continuu. Am cerut pe vremuri trecerea internatului de la facultate la Biserică. Biserica l-a dăruit d-lui și d-nei Matei. Îmi pare rău și cer scuze.

Modernizarea e în curs...

Zarvă mare în jurul primului cadavru ars în noul crematoriu din București. Proteste cu caracter aproape violent din partea tradiționaliștilor. Răspunsuri disprețuitoare dinspre ceilalți, iar între timp cuptorul a început să funcționeze.

Desigur, se poate discuta. Și, din toate punctele de vedere, tradiționaliștii au dreptate. Se opune, mai întâi, arderii religia noastră, care – orice ar crede „științificii" noștri – e o realitate. Se opune tradiția noastră, care nu se poate lăsa încontinuu dizolvată de toate modele pozitivismului apusean, mișcare fără nici un fel de legătură organică cu formele noastre de cultură. Se mai opune un nelămurit sentiment de sfială în fața morții – cu atât mai mult cu cât *cremațiunea este o brutală intervenție în cursul natural al unor lucruri și întâmplări pe cari noi nu le cunoaștem* și asupra cărora nu se poate să nu se strecoare în sufletul fiecăruia o îndoială.

A, dacă în adevăr partizanii arderii ar fi oameni convinși de folosul și necesitatea absolută a popularizării acestui obicei! Ar avea cel puțin dreptul la respect. Dar nu ne dăm fiecare seama cât element de snobism și de maimuțăreală ridiculă e în această instituție a crematoriului, ridicată în București? Și, pe urmă, cine știe dacă toată această „reformă" modernizatoare nu pleacă din nevoia cine știe cărui personagiu influent de a plasa o instalație de cremațiune ca să poată încasa comisionul respectiv!

Dar astea sunt considerații în marginea realității. Realitatea e că *cuptorul a început să funcționeze*. Ce voiesc acum tradiționaliștii? Să se închidă prăvălia? E greu. E imposibil. Un singur lucru ar putea să facă: să-i gonească mușteriii.

Dar cum? Dacă arderea e mai ieftină decât îngroparea, oamenii se vor deprinde încet-încet cu ideea, care, deocamdată, desigur că le repugnă. Pentru ca partizanii îngropării obicinuite să învingă, ar trebui ca tradiționalismul să fie mai conștient de el însuși și mai puternic decât e astăzi. Desigur faptul – foarte probabil și, în orice caz, de primă îndatorire – că preoții vor refuza să slujească pe cei sortiți cremațiunii va întârzia răspândirea și succesul noii mode. Dar, în același timp, el va reprezenta și o primejdie pentru îngroparea creștinească; închinătorii hotărâți ai cremațiunii fiind gata să renunțe chiar la slujba religioasă.

Problema e, deci, foarte complexă. Fapt e că cremațiunea contribuie la destrămarea, fără nici un folos și fără nici o seriozitate, a tradiționalismului nostru. Dar o luptă de aci înainte împotriva cuptorului e – dacă nu inutilă – cel puțin tardivă. Ar fi fost de datoria Bisericii să intervină oficial, din vreme și energic. Nu a făcut-o. Cum nu a făcut și alte lucruri. Acum, iată-ne cu cuptorul în oraș. Nu e un motiv de prea mare alarmă. Dar munca tradiționaliștilor va fi mai grea.

Însălbăticire

Dintr-un sat din Oltenia, Prea Sfântul Vartolomeu poate afla preciziuni, dacă cumva nu le cunoaște deja; cu toate că – așa ni se spune – Episcopia de Vâlcea a fost încunoștințată în scris, de chiar... delincvenți, de lucrurile care se petrec acolo.

Într-un sat din Oltenia, deci, a murit cam cu vreo șase luni în urmă preotul. Nu era chiar omul lui Dumnezeu, după cum spun oamenii din loc. Ba, mai degrabă apăsau asupra lui multe păcate grele.

Știrile care vin din alte părți ale țării arată că, mai peste tot pe unde e lipsă de preoți, populația face imposibilul pentru a obține unul. Cancelariile episcopiilor sunt asaltate de asemenea cereri. Ne-am închipui, deci, că și în satul nostru, de care e vorba, lucrurile s-au petrecut la fel. Ne-am înșela însă.

Căci, de fapt, țăranii din loc au recurs la un mijloc care, dacă e foarte simplu, nu e mai puțin extraordinar: au delegat pe unul din ei cu funcțiunea de preot. Și astfel, țăranul cutare, fost sergent de vânători, om care a făcut campania și are tot felul de decorații, citește troparele morții și dă cu cădelnița la îngropăciuni, însoară și botează. Numai Sfânta Liturghie nu o face.

Atât ar mai fi trebuit! Un simplu muritor, fără dar, atingându-se de Sfânta Cuminecătură!

Este cea mai grozavă însălbăticire a vieții noastre bisericești ceea ce se întâmplă aci, în Eparhia Vâlcii, sub oblăduirea P. S. Vartolomeu, care este, totuși, una din mințile cele mai luminate și una din conștiințele creștine cele mai neînfricate ale Bisericii românești.

Că în Oltenia fac ravagii sectele, o ştim. Dar nu e vorba de o nouă sectă: oamenii se socotesc solidari cu pravoslavia noastră; ei ştiu că tot Prea Sfinţitul de la Vâlcea le e stăpân peste suflete. Dar nu mai au nevoie de preot. Aci stă grozăvia rătăcirei lor.

Întotdeauna preotul a fost considerat la noi ca un om oarecare. Dar avea în plus darul. Păcătoşenia unora dintre slujitorii altarului a mers însă, de bună seamă, prea departe, de vreme ce unii credincioşi au ajuns ca, uitând de dar, să prefere pe un om de treabă unui preot care se ţine de blestemăţii.

Aci am ajuns, dară: în nevoia de a reface educaţia bisericească a poporului, căzut din nou în vremurile primitive, în care funcţiunea preotului aproape că nu era diferenţiată.

Asta poate să dea de gândit celor care vorbesc de creşterea în prestigiu a Bisericii noastre. Creştere de prestigiu în cele lumeşti. Dar înăuntru?

Unde comentariile sunt de prisos...

Abia făgăduirăm că vom deschide procesul faptelor celor cari păgubesc Biserica şi, iată, cineva ne şi trimite povestea unui caz care vorbeşte singur.

Acum două luni, un tânăr absolvent de seminar, actualmente învăţător suplinitor într-un sat de munte, s-a dus la episcopia din loc ca să ceară locul de preot, vacant într-o comună. Părintele episcop l-a ascultat cu bunăvoinţă şi, la sfârşit, i-a pus întrebarea substanţială: Cât poţi să dai pentru acest loc?

Tânărul nu se prea aştepta la o asemenea chestiune; cu atât mai mult cu cât, din atâta carte câtă învăţase, ştia că operaţii de natura celor cuprinse în întrebare constituiesc în Biserică păcatul greu al simoniei; şi nu-şi închipuia că un vlădică s-ar putea face vinovat de un asemenea păcat. A cerut timp, deci, de gândire.

Când s-a dus să se sfătuiască cu un unchi al său, preot, a aflat că... aşa e obiceiul. S-a scotocit, deci, bietul om prin buzunare, a mai umblat prin neamuri şi a încropit ca la 20 000 lei. Atât putu aduna un neam întreg, necăjit, în anul de foamete 1928, în acel judeţ de munte.

Douăzeci de mii de lei? Părintele vicar a ridicat din umeri; Prea Sfinţitul s-a supărat foarte! Relaţia noastră spune că postulantul a fost dat pe scară pentru necuviinţa de a fi oferit aşa de puţin. Nu credem. Fapt e însă că parohia nu a obţinut-o. S-a întors, deci, cu lacrimi în ochi la unchiul său, preotul; i-a povestit toată tărăşenia şi i-a adăugat hotărârea lui nestrămutată: renunţă pentru totdeauna la preoţie.

De ce 20 000 lei e puţin? Pentru că, de obicei, o parohie „costă" cel puţin 40 000 lei, prin partea locului. Banii merg, e drept, la fondul cultural al eparhiei. Dar scuza schimbă situaţia? Căci, iată ce se întâmplă: mai întâi, selecţiunea prin plată nu e întotdeauna cea mai fericită. Seminarişti de valoare, dar săraci, rămân pe dinafară – pentru că nu pot încropi „haraciul".

Mai apoi, preotul care a plătit prețul parohiei trebuie să-și „întoarcă" banii. De unde, dacă nu de pe poporenii săi? De aci biruri în toate formele, care reduc Biserica în starea dinainte de secularizare. E bine, nu?

Rezultatul e că o mulțime de sate mari și puternice părăsesc Biserica și trec la adventism. Așa că, tot ceea ce în această harnică eparhie se câștigă prin zelul misionar se pierde îndoit prin aceste desprinderi.

Nu vede nimeni cum încolțește răul?

Și la Ratezu...

Desigur că numai în fabrica unde nu se lucrează nu e gunoi. De aceea nu ne mirăm și nu ne întristăm prea tare când, aproape zilnic, în corespondența noastră, găsim plângeri împotriva strâmbătăților care se întâmplă în Eparhia Râmnicului-Noul Severin. Pentru că ne dăm seama: oamenii nu scriu decât când au vreun necaz; și încă, unul personal. Când iau cunoștință de o faptă bună, nu ne-o comunică: nu-i privește doară pe ei. Căci stă în natura lucrurilor: râu[l] e personal; binele, impersonal. De aceea, zilnic primim plângeri împotriva P. S. Vartolomeu; și foarte arareori, cuvinte de laudă sau de mulțumită. Dar binele care se face acolo există. Noi îl știm. De aceea, atunci când dăm în public strâmbătățile din Eparhia Râmnicului, nu o facem ca să „atacăm" conducerea ecleziastică din loc, ci ca să aducem la cunoștință fapte. Se va fi observat, de altfel, că nu relatăm decât întâmplări caracteristice, ale căror urmări pot fi și principial grave.

O astfel de întâmplare e cazul cântărețului Nicolcescu de la Biserica din Ratezu-Gorj. Noi avem copie după acte oficiale, în care se dovedește că acest cântăreț, fruntaș al satului, de aproape 40 de ani ostenește pentru binele Bisericii cu o străduință nedezmințită și cu o rodnicie pe care o dorim și altor ostenitori.

Acum însă e un conflict în sat. Din hârtiile pe care le avem în față, desprindem cu prudență că preotul din loc, părinte al directorului Episcopiei din Vâlcea, nu este cu totul nevinovat în aceste certuri locale. Fapt e că, printr-o stranie coincidență, a fost pedepsit – de episcopie – cântărețul Nicolcescu, adică omul care e în dușmănie cu preotul, părinte al directorului cancelariei episcopale.

Deci, pentru că o bancă populară a clădit pe un teren al bisericii... care nu era al bisericii, episcopia pedepsește... pe cântărețul Nicolcescu cu destituirea din postul de cântăreț și cu lepădarea sa din Biserică și din rândul creștinilor. Adică, cu excomunicarea.

Toate acestea sunt foarte bune. Dar întreb dacă Prea Sfințitul cunoaște o pedeapsă mai grozavă decât excomunicarea; și dacă crede că o asemenea pedeapsă se poate aplica prin adresă protopopială, pentru vina de a te fi certat cu tatăl directorului episcopiei.

Excomunicare?

Mi s-a pus la dispoziţie un dosar, privitor la cazul cântăreţului Nicolcescu din comuna Ratezu, despre care am scris în această foaie. Din dosar reiese că, în adevăr, cântăreţul ar fi căzut în vină. Şi, prin urmare, sunt neîntemeiate consideraţiile mele pe această temă. Aşa spun actele, de care eu nu pot să nu ţin seamă. Cel puţin până la proba contrarie.

Dar, după această rectificare, pe care o datorăm şi adevărului, şi bunei credinţe, şi râvnei duhovniceşti a Prea Sfinţitului Vartolomeu – precizările noastre.

Cazul cântăreţului Nicolcescu nu ne-a interesat atât nici pentru persoana, oricât de respectabilă sau nu – a celui pedepsit; nici măcar pentru nedreptate, dacă va fi fiind una. El ridică însă o problemă, pe care noi am şi subliniat-o către sfârşitul articolului, şi care era singură în stare a ridica acest fapt concret până la înălţimea de interes care-l face apt de a fi înregistrat în pagina întâi a unui ziar.

Pentru vina de care s-a făcut pasibil, cântăreţului i s-au aplicat două pedepse: destituirea şi excomunicarea. Nu voi discuta dacă se pot aplica două pedepse pentru aceeaşi vină; s-ar putea, de altfel, să avem de-a face numai cu un viţiu de redactare; în fond, pedeapsa dintâi nefiind decât urmarea mecanică a celei de-a doua. Voi stărui însă asupra excomunicării. Lepădarea de Biserică este, în ierarhia pedepselor pe care le poate aplica Biserica, cea mai grozavă.

Prin ea, un creştin este smuls, zvârlit ca un netrebnic în întunericul celor asupra cărora jertfa de sânge a Mântuitorului nu mai poate avea nici o putere. Excomunicatul este un blestemat, cu care ceilalţi creştini nu mai pot avea nici un fel de atingere, sub pedeapsa aceleiaşi excomunicări. Un mort între vii.

Şi iată acum nedumeririle: pedeapsa asta, aşa de teribilă în principiu, mai este ea operantă astăzi, în actualele împrejurări de viaţă spirituală, sau nu? Dacă da, nu e vina prea mică pentru o pedeapsă aşa de gravă?

Dar dacă, în adevăr, cântăreţul şi-a meritat pedeapsa, printr-o simplă adresă protopopială se aplică ea? Aplicarea unei pedepse nu este un mijloc de educaţie religioasă? Nu trebuie, în acest caz, să se dea acestui act tot fastul grozav, care l-ar face în adevăr educativ pentru ceilalţi creştini?

Nu trebuia cetită pedeapsa în toate bisericile Olteniei? Nu trebuia aruncată în public anatema asupra vinovatului?

Iată întrebări grave, pe cari şi le poate pune o conştiinţă religioasă. Pentru aceasta am ridicat în presă cazul de la Ratezu.

Moldovanu & Co.

Ziarele au înregistrat un furt la Patriarhie. Mai exact, de la cancelaria referentului economic, a dispărut o ordonanţă de plată de peste două sute de mii de

lei, care nu a ajuns la destinație – în speță, Seminarul Central –, ci, așa cum se precizează acum, ar fi fost încasată de altcineva. Bănuiala cade pe un student, fost funcționar în birourile respective.

Bănuiala. Dar realitatea care e? Două zile justiția a făcut cercetări la Patriarhie și nu suntem decât la bănuieli. Un om a fost depus. Se va ajunge la precizimi? Pentru că, vedeți, cu cancelaria referentului economic nu e o treabă prea lămurită. Nereguli și nepotriviri s-au mai întâmplat acolo. Tot ziarele au relatat acum câtva timp că o ordonanță de 64 000 lei ar fi fost încasată fără ca banii să apară în casă. Atunci, bănuiala – vedeți, tot bănuială! – a căzut asupra funcționarului Brumă, om de mare încredere, căruia în timp de zece ani i-au trecut milioane și milioane prin mână; a cărui corectitudine este până într-atâta cunoscută în Dealul Patriarhiei, încât însuși Î. P. S. Miron i-a dat diverse însărcinări în legătură cu averea sa personală. Și Brumă a fost chemat la parchet. Unde a pățit rușinea de a fi fost depus. Și cine știe cât va mai fi fost ținut sub „bănuială", dacă nu se găsea marea inimă de creștin a șefului lui, vlădica locțiitor de arhiepiscop al Bucureștilor[1], care, încredințat de nevinovăția lui Brumă, să facă din punga sa săracă jertfa a 64 000 lei, prin care să se acopere paguba.

Vasăzică, afacerea de astăzi cu studentul bănuit e a doua care se întâmplă în scurt timp la Patriarhie; într-un birou în care răspunderea o are p[illegible] Moldovanu, referent al secției economice și delegat ordonanțelor al Ministerului Cultelor. Și pentru că, în toate instituțiile unde domnește regula, șeful trebuie să fie răspunzător de ceea ce se întâmplă sub oblăduirea lui, ne închipuiam că împotriva ordonanțatorului preot Moldovanu se va întreprinde ceva.

Nu s-a întreprins însă nimic. P. C. Moldovanu e, pe lângă toate cele atâtea alte ocupații, deputat în Camera liberală. Deci, nu are vreme să supravegheze lucrările secțiunii economice. Lucruri despre care noi am mai scris. Stau oamenii și își așteaptă cu lunile leafa, pentru că d-l ordonanțator e tot pe drumuri. Și câte altele. Cazurile pe cari le-am relevat mai sus sunt însă prea grave. În împărăția domnului deputat referent bănuielile în legătură cu ordonanțele de plată fac sistem. Să se ia măsuri.

Minți betege

La Focșani, un ofițer a fost reformat pentru delict de pederastie. Asemenea aberații nenorocite se întâmplă și aiurea. Și nu e o rușine pentru o instituție că prenumără în sânul ei elemente anormale; rușine ar fi dacă, cunoscându-le, le-ar tolera. Așa cum se dovedește însă în cazul de la Focșani, armata a reacționat cu o impresionantă promptitudine, izvorâtă din foarte ascuțitul ei simț de onoare.

Dar ce legătură au toate acestea cu „Dumineca"? Să vedeți. Procesul celui reformat a pornit de la un medic militar[1], om de o integritate morală perfectă, excelent camarad, foarte priceput în meseria lui și, ca atare, cu un înalt grad de

conştiinţă morală şi responsabilitate. A tăiat, deci, în carne vie. Piesele procesului dovedesc că nu s-a lăsat nimic la o parte din elementele cari ar fi fost necesare pentru o judecată completă şi o hotărâre precisă; dar şi că nu s-a exagerat nimic, complicându-se inutil – numai din dorinţa de scandal – cazul. Judecata este, dar, dreaptă.

Familia celui reformat nu poate fi, totuşi, încântată. Ea trebuie să reacţioneze într-un fel. Şi a ales un chip în adevăr original – căile de drept fiindu-i închise. S-au dus, deci, oamenii la un preot şi i-au cerut să arunce blestemul asupra doctorului care a deschis procesul. Medicul e însurat şi are şi un copil. Aşa se face că, în Focşani, la Biserica Sfântul Mina, în fiecare zi se cheamă urgia lui Dumnezeu asupra capului doctorului, femeii şi copilului lui.

E un caraghioslâc, desigur. Dar un sinistru caraghioslâc. Că Dumnezeu nu poate asculta rugăciuni de asemenea natură, împotriva unui om al cărui singur păcat e împlinirea datoriei sale morale – evident. Dar, întreb: popa acela de la Sfântul Mina – căci altfel nu se poate vorbi de asemenea bestii – e inconştient sau e escroc? Ce sunt în imaginaţia lui beteagă Biserica şi rugăciunea? Magie, farmece ţigăneşti de „legare", mijloc de răzbunare a unor oameni împotriva altora? Sau se găseşte aci încă un mijloc de a aduna bani de pe la toţi nenorociţii, excitând patimile lor coborâte?

Cazul acesta nu e izolat. E însă, de data asta, un caz precis. Întâmplat în eparhia P. S. Lucian al Romanului. Îi adresăm aceste rânduri. Ştim că le va înţelege însemnătatea. Şi îi aşteptăm cu încredere hotărârea.

S-a închis o biserică

De patru ori a bătut toaca în duminica aceea, la biserica veche din satul ăsta moldovenesc, ghemuit între dealuri. Întâi, toaca de lemn, pocnind timid şi uscat, ca o întrebare sfioasă; şi apoi, vaietele lungi ale clopotelor de aramă; plecau împreună, îşi tăiau drumul, se goneau din urmă, urcau pieptiş dealurile şi scăpărau peste muchea de la „capătul lumii"; iar cele cărora li se frângeau aripile se întorceau încet, greoi, agăţându-se în crengi, plămădind parcă în aer durerea unei despărţiri.

Se închidea biserica. De aproape o sută cincizeci de ani stă pe coasta asta, oblăduind „curtea mare" a unui vechi neam boieresc şi sprijinindu-se totuşi pe ea. Dar, de la o vreme, dealul a început să lunece. Zidurile cu fereşti înflorite de frumoase chenare în piatră au plesnit sub alunecarea pământului. Legături de fier nu mai sunt îndestulătoare pentru a opri prăvălirea pe care greutatea turlei, aşezată deasupra pronaosului şi clădită – după linie şi rost – probabil mai târziu, o grăbeşte văzând cu ochii. Va trebui, deci, să se închidă, pentru a nu cădea pe oameni.

S-a închis. Au venit specialişti de la Bucureşti. Au cercetat, au ciocănit şi au ridicat din umeri: nu mai e nimic de făcut. Deci, dară, P. C. protoiereu a ridicat

Sfântul Antimis, care e însăşi cheia Liturghiei. De acum, peste minunata tâmplă, de cea mai sigură linie bizantină, înflorită de mâna dibace a unor meşteri de bună seamă dalmatini sau veneţieni, se va coborî praful. Iar în satul rămas fără biserică, tăcerea clopotelor va apăsa ca o mustrare.

– Dacă, cel puţin, am fi avut în preot nărăvaş şi s-ar fi luat Sfântul Antimis pentru păcatele şi pedeapsa lui! Am fi putut nădăjdui într-o îndreptare. Dar aşa, nu mai avem biserică. Şi nu vom mai avea până nu se va îndura Cel de Sus să ne ajute a o ridica prin truda noastră...

Truda lor? E de nevoie. Dar ea nu ajunge. Poate că locurile de sus vor trebui să intervină cu ajutor puternic. Şi o vor face – dacă îşi vor da seama de jalea unui sat rămas fără biserică. Dar dacă nu?

Duplicitate

Nu ştiu cum să apreciez faptul, pentru ca să nu trec dincolo de însemnătatea lui, dar nici să nu rămân sub el. Întâmplarea pe care vreau să v-o înfăţişez are un caracter personal, fără îndoială, dar semnificaţia ei este mai adâncă. Altfel nici n-aş fi însemnat-o aci.

Iată pricina. Preotul C. Dron şi-a trecut în faţa Facultăţii de Teologie examenul de doctorat. E un semn bun nevoia aceasta a teologilor de a păşi în arena adevăratei activităţi ştiinţifice, care nu începe decât la doctorat. Preotul C. Dron interesează, în speţă, cu atât mai mult cu cât, adevărat ostaş al Bisericii luptătoare, şi-a ales ca temă pentru lucrarea inaugurală o problemă de mare şi vie însemnătate: *Valoarea actuală a canoanelor*.

Nu cunosc personal pe preotul C. Dron. Dar, într-o zi, nu demult, m-am pomenit la redacţie cu un plic mare, purtând sus inscripţia Sfintei Patriarhii, iar înăuntru, un exemplar din teza îngrijit tipărită. Pe prima pagină, două rânduri: „D-lui Nae Ionescu, în semn de înaltă preţuire. Pr. C. Dron". Nu am prea înţeles eu motivele „înaltei preţuiri" a părintelui doctor; dar, evident... nu m-am supărat.

Iată însă că pe pagina următoare cetesc următorul pasagiu: „Lumea arată un interes din ce în ce mai deosebit chestiunilor religioase şi bisericeşti, dar este totul în necunoştinţă de cauză cu privire la principiile care trebuie să subziste la temelia acelor chestiuni.

CAZUL RECENT DESPRE CANONICITATEA SAU NECANONICITATEA UNOR SITUAŢII BISERICEŞTI, PE CARE UNELE ZIARE AU DISCUTAT-O CU RÂVNĂ, DAR ŞI CU TOT ATÂTA UŞURINŢĂ ŞI LIPSĂ DE COMPETENŢĂ, ESTE UN EXEMPLU TIPIC".

Mă rog, să ne înţelegem! Cel care a discutat canonicitatea sau necanonicitatea unor situaţii bisericeşti „cu atâta râvnă, dar şi cu tot atâta uşurinţă şi lipsă de competenţă" sunt eu; adică, acelaşi Nae Ionescu, căruia părintele C. Dron

ține să-i dea un „semn de înaltă prețuire". Și atunci, vă întreb nedumerit, ce a vrut părintele autor cu „dedicația" din pagina întâi și ce, cu pasagiul din pagina a doua?

Evident, asta nu schimbă valoarea cărții în ea însăși. Pe care o vom cerceta; iar dacă va fi ceva interesant, în bine sau în rău, vom spune-o. Deocamdată relevăm aspectul de duplicitate al autorului – care e nedemn de o față preoțească. Era, Doamne!, așa de simplu! Părintele Dron e, în calitatea lui de specialist, care a tăcut chitic în vremea amintitei discuții, în drept să aibă o foarte slabă părere despre puținătatea mea în dreptul canonic. Dar atunci, de ce semnul de „înaltă prețuire"?

Era mai corect, poate, ca părintele să moaie o pană nouă în cerneală și să scrie pe exemplarul pe care binevoia să mi-l trimită: „Uite, ignorantule, ușuraticule și incompetentule, ia, citește, învață – și altădată să nu mai faci!". Așa, da! Dar „semn de înaltă prețuire"?

... Există un obraz bisericesc care trebuie păzit cu mai multă grijă decât obrazurile noastre, ale muritorilor de rând. Nu ești de părere, părinte Dron?

Veșmintele preoțești

O înaltă față bisericească arbora mai zilele trecute, într-un automobil, la șosea, o ciudată pălărie. Nici măcar nu pot spune că era frumoasă. Și lua, în schimb, tot ce era cu adevărat hieratic în ținuta înaltului prelat.

Am auzit odată, mai demult, din chiar gura lui, frumoase cuvinte pentru apărarea portului strămoșesc, pe care, la țară, îl elimină ieftinătatea stambei și a pânzei de bumbac proaste, precum și tăietura orășenească. Și mă gândesc și acum ce legătură o fi între pălăria abracadabrantă, purtată de o față bisericească, și nevoia de a se menține portul național.

De fapt, în îmbrăcămintea preoților noștri s-a introdus de o bucată de vreme o nemaipomenită anarhie. Mode basarabene sau ardelenești, pe de o parte, mode modernizante, pe de alta. Parfumate ciocuri *à la* Henri IV, impecabile cărări cosmeticate *à la* „Chantecler". (Căci, oricât de „moderni" ar fi preoții noștri, ei tot sunt cu o generație în urmă!) Unde sunt respectabilele bărbi de odinioară, bogatele plete care, uneori, se împleteau într-o codiță? Doar dacă vreun suflet nesigur, chinuit mai mult de literatură decât de adevăratele nevoi ale mântuirii, își mai aduce aminte de ele, pentru a le plimba ostentativ pe stradă!

Dar îmbrăcămintea? Pardesiuri, batatuci, scurteici, gherocuri, cutawayuri; până și un fel de fustulițe scurte am văzut. Dar nu văd decât foarte rar frumoasa haină, lungă și amplă, cu mâneci largi și lungi, de abia se văd degetele mâinii.

Tradiția acestei îmbrăcăminți – singura mișcându-se în ritmul adevăratei Ortodoxii – se pierde. Știu, mi se va răspunde că nu haina face pe călugăr. E fals:

căci, dacă nu haina face pe călugăr, nu e mai puţin adevărat că haina răsfrânge pe călugăr; şi nu poate fi altfel de cum e călugărul însuşi.

Îşi mai aduce cineva aminte că există o artă a îmbrăcămintii ecleziastice? S-a gândit cineva cine o să continue lucrul singurului croitor bisericesc autentic existent astăzi, bătrânul Popescu din Bucureşti? Ne modernizăm? Ne mahalagim!

Ne mahalagim, întâi, pentru că am pierdut viziunea de ansamblu a vieţii ortodoxe, a cărei una din expresiuni trebuie să fie îmbrăcămintea;

şi, al doilea, pentru că nu mai avem simţul disciplinei, din care decurg uniforma, canonul, tipicul.

Cine e responsabil de asta? Cine ne conduce.

Preoţi şi cenuşari

Un cetăţean al oraşului Buzău a murit de curând în străinătate. Era de seamă şi omenimea Buzăului a ţinut să-i cinstească amintirea, întovărăşindu-i la groapă trupul, care trebuia să-i fie adus în oraşul vieţii sale. Răposatul – pe care, de altfel, l-am preţuit – avea ideile lui; după care idei lucrând, a lăsat, se pare, cu limbă de moarte să fie incinerat. La Buzău, prin urmare, nu a sosit decât un pumn de cenuşă.

Răposatul nu era creştin. Era român şi om de treabă; dar creştin nu era. Poate cineva să fie om de treabă şi fără a fi creştin; căci creştinia nu e ceva spre folosul altora, ci spre folosul tău însuţi; cine nu e, cu atât mai rău pentru el; ceilalţi oameni nu au nimic de zis. Iată de ce, despre românul acesta răposat nu avem nimic de zis, deşi a dispus, în viaţă fiind, să fie trecut pe placa incandescentă a crematoriului.

Dar, iată că, la Buzău, urna cu cenuşa răposatului este depusă la biserica oraşului şi un sobor de preoţi prohodeşte pe cel răposat. Deci, dară, împotriva tuturor aşezărilor canonice şi tradiţionale ale Bisericii noastre, se găseşte la Buzău, oraş de scaun al episcopului, nu un preot, ci un întreg sobor de preoţi, care să slujească pe un încenuşat. La ce se vor fi gândit în faţa urnei cu cenuşă procuriştii când vor fi cântat: „pământ eşti şi în pământ vei merge", Dumnezeu ştie! Asemenea întâmplări năstruşnice, dovezi ale unei grave tulburări sufleteşti la preoţii noştri, depăşesc putinţa mea de înţelegere.

Evident, nu mă pripesc. Buzăul e chiar în ochii Prea Sfinţitului episcop Ghenadie şi aştept să văd ce măsuri va fi luat sau cel puţin va lua de aci înainte chiriarhul locului. Dar trebuia să atragem atenţia asupra faptului, pentru cazul în care el ar fi fost trecut cu vederea. Căci asta nu se poate.

Biserica noastră nu poate îngădui o nouă călcare a adevărurilor fundamentale cu chiar complicitatea ei. Este de-ajuns că divorţăm împotriva aşezărilor canonice, ne cununăm de câteva ori, fără ca cununiile anterioare să fi fost într-un fel neutralizate; câtă anarhie canonică şi câtă lipsă de disciplină există în viaţa

noastră religioasă sunt prea suficiente. Să nu se mai legăm de suflet și păcatul încenușării.

S-a hotărât undeva ca preoții să nu slujească pe cei incinerați. Să se păzească această hotărâre. Unde nu, intervenția episcopului trebuie să se producă imediat.

Profitorii Bisericii

Trei dintre colaboratorii mai însemnați ai gazetei bisericești „Crucea" au părăsit această întreprindere. Numele lor a apărut în ultimele zile prin ziare; dovadă că au ținut să se știe de această hotărâre, pe care ei o consideră ca o faptă de cinste. (Și au dreptate.) Alte demisii sunt pe cale de a se produce. Noi așteptăm mai ales una: pe aceea a părintelui arhimandrit Scriban. Pentru că nu înțelegem ce caută Prea Sfințitul – om viteaz și îndrăzneț, care a fost uneori pătimaș în lupta lui, dar care nu a urmărit niciodată decât ceea ce a crezut el de folos Bisericii, și nu persoanei sale – în ceata profitorilor de la „Crucea", oameni șireți, cu potriveli și ascunzișuri, cari au folosit de pe urma Bisericii în toate felurile, ei nefiindu-i, totuși, decât izvor de pierzare. Iar când va pleca și P. S. Scriban, nici un nume respectabil nu va mai acoperi cu răsunetul lui întreprinderile de la „Crucea".

Și va fi un bine. Ce am avut de spus despre oamenii de acolo, am spus-o la timp. Fără nici un fel de folos pentru noi și fără nici un fel de patimă. Cum ar fi altfel, când nimic nu ne leagă de Biserică decât interesul pentru viața duhovnicească și când nu cunoaștem în sânul Bisericii nici un fel de prietenie, în afară de cea a respectului pentru munca rodnică, pură și dezinteresată? Cei de la „Crucea" ne-au răspuns cu ocări amarnice. Pe care le-am trecut cu vederea. Nu dintr-un sentiment de creștină caritate, ci pentru că eram încredințați de inutilitatea oricărui răspuns. Oamenii de bună credință știu ce e „Crucea". Iar cei care nu știu nu ne interesează. Pentru că se dovedesc a trăi în marginea vieții noastre religioase.

Și mai e ceva. Așa cum se prezintă această înjghebare, ea închidea germenii unei disoluții sigure. Atâta răutate, atâta venin, atâta prefăcătorie și falsificare a realităților, și mai ales atâta interes personal și lipsă de scrupule față de bietele interese ale Bisericii nu puteau duce la nimic bun. Mai curând sau mai târziu, solzii trebuiau să cadă de pe ochii oamenilor de bună credință. Și singurul lucru interesant ăsta era.

Acum, când toți oamenii de treabă părăsesc această casă a iubirii de sine (și de altceva), unde a început deja să miroasă a hoit, noi însemnăm faptul cu o piatră albă: s-a schimbat în adevăr ceva în Biserica românească, dacă oile cele zdravene se aleg singure de cele râioase și se dau deoparte.

Nu e acesta prilej de caldă și tainică bucurie?

Îndatoriri elementare ale preoției

Șapte biserici au refuzat, în a doua zi de Crăciun, să adăpostească trupul neînsuflețit al lui Leonard[1]. La șapte biserici au trebuit să bată în ușă prietenii îndurerați – zadarnic. Și a fost nevoie de o intervenție din loc înalt, tocmai de la Patriarhie, pentru ca, în sfârșit, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu să se îndure a deschide ușile trupului – rătăcitor și după moarte, în căutarea unui adăpost.

Aș vrea să cred că prietenii – colindători macabri – nu au avut noroc. Și că ar fi putut nimeri mai bine la un preot care să știe ce este și caritatea, și îndatorirea în genere către cei morți.

Știu că mi se va răspunde: că era ziua a doua de Crăciun și că nu se putea ocupa naosul bisericii cu năsălia lui Leonard. E fals. Se putea. Cum a putut, de pildă, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu.

Dar tocmai obiecțiunea de mai sus indică asupra unei racile vechi, din nefericire cu tendință de generalizare, în Biserica noastră: transformarea preoției într-o funcțiune productivă, chiar cu uitarea îndatoririlor elementare ale preoției.

Căci la aceasta se reduce penibilul incident petrecut cu trupul lui Leonard: i-a fost preotului mai „comod" și mai productiv să nu-l primească decât să-l primească. Și i-a închis ușa.

Asta se încadrează în aceeași categorie de fapte cu refuzul preoților de a sluji la moartea celor care nu pot să plătească o anumită sumă – atâta cât crede respectivul preot că „costă" osteneala lui.

Îmi aduc aminte de un caz, mai demult, când preotul își fixa plata în natură: luna asta în ouă, luna viitoare în pui de găină, o altă lună în mălai ș. a. m. d.; dar nu după cum era belșug de marfa respectivă, ci după cum era lipsă. Introdusese chiar o listă de prețuri: atâtea ouă pentru un maslu; atâtea pentru o nuntă sau pentru o îngropăciune.

Și îmi mai aduc aminte de un țăran, care a trebuit să-și părăsească munca pentru a merge cale de 14 km până la un sat vecin, cu un biet copil care trăgea să moară, ca să poată găsi un preot și grijanie. Iar toate acestea, pentru că eram, la calendarul preotului cu pricina, în luna puilor și omul nu putea da decât gologani. Ceea ce, evident, preotul a refuzat să accepte; pentru că nu voia să renunțe la sistem.

Astea toate sunt foarte bune. Nu se gândește însă nimeni ce devine biata noastră credință? Cu alte cuvinte: ce măsuri s-au luat împotriva celor șapte preoți cari au refuzat să primească trupul lui Leonard?

Cum se gospodărește

Întâmplarea pe care o voi povesti este autentică. Rog, deci, să nu mi se trimită nici o notă de dezminţire sau de rectificare. Nu o putem accepta, pentru că faptul e deja controlat.

Faptul, iată-l: în săptămâna mare oficială, Principesa-Mamă Elena a cercetat biserica Patriarhiei. Ce va fi izbit-o în rânduiala din biserică, nu ştim. Dar era ziuă, biserica era pustie şi Alteţa sa şi-a putut îngădui... indiscreţia de a ridica un covor. Sub covor însă şedea praful. Iar praful nu mai era praf, ci de-a dreptul gunoi.

Ce-şi va fi spus sau ce va fi gândit Înălţata noastră Doamnă, iarăşi nu ştim. Dar nu au trecut două ceasuri de la această întâmplare şi oameni de serviciu ai palatului regal de la Şosea s-au prezentat la uşa bisericii cu mături, făraşe, perii, cârpe, ceară şi flanele. Şi au măturat biserica Patriarhiei. Da, oameni buni, biserica Patriarhiei a fost grijită în ajunul Paştilor oficiali de către oamenii Alteţei sale Regale, Principesa-Mamă Elena. Care, se zice, ar fi făgăduit să repete această operaţie o dată pe săptămână.

Nu scriem întâmplările acestea pentru a spune lumii ce face Principesa-Mamă. Ea face doară atâtea lucruri! Dar sunt lucruri ale sufletului – şi pe acestea mai degrabă le-am tăcea. Pentru că lumina prea vie şi crudă a publicităţii le stinghereşte şi le face rău. Le spunem însă pentru a arăta ce nu fac alţii.

Eu sunt sigur că nimeni nu a roşit atunci când oamenii Palatului s-au înfăţişat ca să facă în biserica Patriarhiei curăţenie. Căci e peste tot o delăsare şi o lipsă de interes, cum nu s-a pomenit în viaţa noastră bisericească nici în vremea de pomină a mănăstirilor închinate, când toate veniturile averilor Bisericii treceau Dunărea înspre sipeturile mitropoliţilor şi patriarhilor greci.

Nu mai există un om al Bisericii în fruntea ei şi nimeni nu-şi mai osteneşte dragostea ca să controleze măcar ce devin bisericile. Praful şi murdăria de sub covoarele bisericii Patriarhiei sunt, fără îndoială, un semn al vremii. Dar şi faptul că măturoiul cel mare a fost adus de cineva din lumea credincioşilor laici e tot un semn.

Trebuie să fie, până la urma urmelor, cineva care să le înţeleagă.

Moravuri universitare

Era să zic: teologice. Dar aş fi fost nedrept; căci lucruri de asemenea natură se întâmplă pe la toate facultăţile. E adevărat că, de data asta, s-au întâmplat la Teologie. Se mai emoţionează cineva de ele? Acum un an poate că nu – şi nici nu m-aş fi ostenit a le scrie. Dar, astăzi, rector e profesorul Iorga, iar profesorul Iorga e un om care ştie şi ce trebuie să fie universitatea. În atenţia lui, deci, această nouă şi, probabil, nu cea din urmă găinărie universitară.

La Facultatea de Teologie din Bucureşti s-a publicat un concurs pentru catedra de Omiletică şi Catehetică. Şi s-au înscris trei candidaţi: preotul Grigore Cristescu, arhim[andritul] Iuliu Scriban şi preotul Marin Ionescu.

Din activitatea lor îi cunosc pe toţi.

Preotul Gr. Cristescu vine de la Academia Teologică de la Sibiu. A publicat o seamă de broşuri pe cari, în parte, le-am cetit. Ştiinţific, nu e nimic în ele. Cea mai pretenţioasă, o lucrare cu consideraţii psihologice, e jenantă prin analfabetismul ei lemnos. Părintele Grigore este un temperament liric, fără posibilităţi de realizare; scrisul îi e, deci, retoric, umflat, gol, pretenţios şi fără nici un fel de rezonanţă. Persoana spirituală a P. C. sale nu inspiră simpatie, iar opera-i ştiinţifică nu impune respect.

P. S. arhimandrit Scriban e o personalitate prea cunoscută în literatura şi viaţa noastră bisericească, pentru ca să mai insist. De o comparaţie cu preotul Cristescu nu poate fi vorba.

Părintele Marin Ionescu e preot la [Biserica] „Cuibu-cu-Barză", în Bucureşti. A succedat lui Tudor Popescu – cel lepădat de la Biserică – şi despre activitatea P. S. sale ca preot nu se poate vorbi decât cu vorbe de laudă. Din scris se dovedeşte a stăpâni o severă şi disciplinată cultură teologică.

Iată candidaţii. Cineva, din comisia respectivă, are însă un protejat: pe părintele Gr. Cristescu, de la Sibiu. Deci, părintele Grigore trebuie să devină profesor.

Cum? E simplu. Prin eliminarea celorlalţi doi candidaţi. Şi atunci: ba că nu au prezentat lucrările la decanat; ba că ei trebuiau să ştie când se ţine examenul, chiar dacă nu i-a anunţat nimeni; ba că mai ştiu eu ce.

Părintele Scriban e bolnav în pat, răpus de reumatisme. Ei, şi? Onorata comisie l-a cercetat în odăiţa lui de călugăr; ştie că e bolnav. Dar examenul nu se amână. De ce să se amâne? Unde mai e pomana asta, să se scape de un concurent, şi încă de unul de valoare!

Toate bune. Dar tot după vechiul obiceiul se „fac" profesorii la universitate? Rectorul Iorga ce zice?

Datoria de a mărturisi adevărul

Nu mai înţeleg nimic. În aceeaşi vreme în care Sinodul se aduna pentru a redacta comunicatul prin care eu eram ameninţat cu excomunicarea, un membru al aceluiaşi Sfânt Sinod îmi trimitea una din lucrările sale, cu „dedicaţia": „D-lui Profesor Nae Ionescu, curagiosul soldat al Ortodoxiei". Eu nu sunt, evident, răspunzător de ceea ce crede Prea Sfinţitul despre mine. Îmi închipui însă că această manifestaţie de apreciere – şi, vă rog să mă credeţi, mai sunt şi altele, de la alţii – ar fi putut să aibă un ecou şi în şedinţa Sinodului, în care s-a aruncat împotriva mea ameninţarea anatemii.

Eu nu păstrez „documente", dar tare mă tem că tot aş mai găsi, rătăcită prin hârtiile mele, una din multele telegrame de mulţumire şi felicitări cu cari m-au cinstit mai mult decât unul din înalţii prelaţi.

Şi atunci, mă întreb: ce rost au toate aceste întâmplări? Ce legătură este între mărturisirile de prietenie şi pasivitatea absolută faţă de ameninţarea Sfântului Sinod? Evident, nici una. Dar tocmai de aceea lucrul e semnificativ.

Semnificativ, nu, Doamne fereşte, din cauza persoanei mele. Veţi binevoi a concede că nu e nici un fel de falsă modestie dacă socotesc persoana mea ca irelevantă în tot ceea ce se întâmplă. (Pe această cale nu pot urma doară pe vlădica Neculai de la Sibiu!) Dar întâmplarea e semnificativă pentru că ea repetă o atitudine puţin simpatică a sinodalilor: lipsa de curaj.

În definitiv, sunt şi oameni de ispravă, creştini dreptcredincioşi, în Soborul Bisericii româneşti. Numai că nu au curajul să se manifeste cum trebuie. Ei îşi spun părerea, se îndurerează[1] sincer de rătăcirea celorlalţi – şi tac. Cel mult dacă se dau deoparte ca să nu mai fie părtaşi la o călcare a legii.

Numai atât? E puţin. Datoria unui creştin e să mărturisească adevărul. Cu orice primejdie. „Martir" se derivă, de altfel, tot din „martor". Curajul acesta al mărturiei adevărului, chiar cu preţul martirajului, lipseşte cu desăvârşire ierarhilor noştri celor buni. Ei uită că *Apocalipsa* spune: „Şi îi voi scuipa pre ei din gura mea, fiindcă au fost căldicei"[2].

Şi mai uită un lucru: că bunătatea lor este, în orice caz, un ghimpe în ochiul celor răi; şi că, până la sfârşit, dacă nu se apără şi dacă nu apără Biserica, tot la mănăstire – coborâţi din scaun – vor sfârşi.

Dar, atunci, de ce să nu rişte a cădea din scaun mărturisind adevărul? Şi-ar mântui cel puţin sufletul; pe când aşa...

Evident însă, nu poţi impune nimănui să fie erou.

Alături de drumurile lui Hristos

Lângă Iaşi, la o mănăstire, un călugăr a omorât cu focuri de armă un ostaş. Pasămite, călugărul era prepus la paza unei bostănării şi Prea Cuviosul stareţ îi dăduse şi o puşcă. Asta vine de acolo că Prea Cuviosul nu era deloc convins că „frica păzeşte pepenii".

Patru focuri a tras în noapte, asupra a două mogâldeţe cari se apropiau de pepeni, călugărul-jitar şi pe urmă nu s-a mai interesat de nimic. A doua zi de dimineaţă însă, oamenii au găsit într-un şanţ, mort cu două descărcături de armă în piept, pe un biet flăcău, îmbrăcat în haina Măriei sale.

Ce va mai urma de aci înainte nu mai interesează. Căci numai faptul în sine e suficient pentru a sublinia în toată oroarea ei aberaţia. Un călugăr înarmat – ăsta nu e un lucru chiar aşa de obicinuit. Este adevărat că rosturile absolut speciale pe care le îndeplineşte un preot în Răsăritul creştin îngăduie la noi – ca şi

în Apus, de altfel, în anumite colţuri de viaţă patriarhală – existenţa uni tip ciudat şi impresionant: preotul-haiduc. Care nu se sfieşte a ucide – dar care ştie să se păstreze întotdeauna curat, prin scopurile în slujba cărora îşi pune acţiunea lui stranie şi – cu siguranţă – alunecat alături de drumurile lui Hristos.

Doar un călugăr-jitar, care ucide un om pentru a-l împiedica să fure un sac de pepeni, iată un aspect cu totul neaşteptat al călugăriei noastre. Închinătorii vieţii duhovniceşti, încleştaţi în lupta pe viaţă şi pe moarte cu un biet păcătos, pentru un dovleac, nepregetând să tragă asupra lui şi, pe urmă, văzându-şi liniştiţi de treabă; aşteptând – cine ştie – un alt... muşteriu.

Căci, vedeţi, la mănăstire, acolo, era pază asigurată, nu fleac. Călugărul-pândar nu era armat cu un ciomag sau cu un biet puşcoci legat cu sârmă, doar aşa, să sperie oamenii. Nu. Patru focuri a tras. Deci, era înzestrat cu o armă modernă, cu repetiţie. Iar pândarul fusese ales chitaş bun. Noaptea, pe întuneric, din patru focuri, două le-a aşezat în plin.

Biet ostaş român, care ai păcătuit alunecând noaptea înspre pepenii Prea Cuvioşiei sale, tu nu ştiai că astăzi vina de a ucide e mai mică înlăuntrul mănăstirilor decât necazul de a pierde doi bostani! Şi că mai uşor iartă părintele stareţ călugărului-jitar de a fi ucis, decât dacă ar fi lăsat jefuită bostănăria, cu castraveţii pe cari te-ai încumetat să-i furi.

Acum, iată, plăteşti păcatul neştiinţei tale. Până la Judecata de Apoi, când va vorbi şi Dumnezeu. Dacă nu va vorbi mai înainte.

Buna-cuviinţă

Nu am crezut vreodată să mă aducă împrejurările a vorbi de mine; mai ales sub această rubrică duminicală, închinată mai degrabă reculegerii. Şi iată că, totuşi, o voi face astăzi. E adevărat, nu fără convingerea că chestiunea în ea însăşi depăşeşte, punând din larg problema unei cuviinţe pe care mai ales feţele bisericeşti sunt ţinute să o păstreze.

Iată şi pricina: acum câtăva vreme am fost la Cluj, chemat de episcopul Neculai Ivan[1]. Trebuia să conferenţiez în folosul – bănesc – al clădirii catedralei ortodoxe. Am fost şi am vorbit. Lume era destulă, şedeau oameni şi în picioare. Iar eu am vorbit – cum vorbesc eu de obicei şi cum probabil că ştiau că vorbesc cei ce m-au chemat la Cluj.

Acuma, dacă vorbirea mea a plăcut sau nu, asta e o chestiune care priveşte pe ascultători mai mult decât pe mine. Fiecare, o dată cu biletul de intrare, îşi cumpără şi dreptul de apreciere. Un singur om nu are acest drept: gazda. Iată însă că „Renaşterea", organul OFICIAL al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului şi Clujului, publică în ultimul număr apărut o dare de seamă asupra conferinţei mele[2]. Notaţi: organul oficial, adică însuşi glasul gazdei.

Şi ce spune gazda? Că, da, „conferinţa a plăcut şi conferenţiarul a fost viu aplaudat". Dar „noi ne aşteptam ca d-l Nae Ionescu să ne vorbească în adevăr despre renaşterea Ortodoxă românească". Dar „titlul conferinţei a fost numai o amăgire"; de fapt, am avut de-a face cu un amestec (...) fără fir roşu şi o concluzie bine definită". Iar până la urmă mă bagă şi în duşmăniile locale, scriind că „la conferinţă au (sic!) participat un numeros public, remarcându-se lipsa multora cari au cumpărat bilete fără să ia parte".

Eu cu gramatica recenzentului nu am nimic. Dar am cu buna lui cuviinţă. Oaspeţi cari, după ce au cinat la un om, să bârfească pe gazdă, am văzut. Nu am văzut însă gazdă cuviincioasă care să-şi bârfească oaspeţii; mai ales când aceştia au fost poftiţi cu mare stăruinţă.

Oricine ar fi avut dreptul să spună despre conferinţa mea orice. Numai gazda, nu. (Chiar dacă – după cum nu mă îndoiesc că e cazul – gazda mea ar fi putut face o conferinţă mai bună.) Căci, între lumea bine crescută, cu cei şapte ani de-acasă împliniţi, aşa se procedează: când te-ai păcălit cu un oaspete, înghiţi şi taci; făgăduindu-ţi să nu mai faci prostia asta şi a doua oară. Dar să stucheşti ţigăneşte pe scară în urma lui, asta nu!

... Deci, părinte referent, dacă nu ai avut prilejul să înveţi nimic din conferinţa mea, cată de foloseşte de aci măcar atât: cari sunt obiceiurile în lumea bunei-cuviinţe. Nu de alta, dar ca să nu vă ocolească oamenii în viitor.

O situaţie ilegală

De data aceasta nu mai e vorba de vreo „teorie" a d-lui Matei. Căci, ştiţi, d-l doctor Matei, profesor la Academia *Comercială* din Cluj, a ajuns consilier teologic la Bucureşti, pe lângă cea mai însemnată Patriarhie orientală. (De aceea şi suntem, probabil, aşa de pravoslavnici: pravoslavie... comercială!) Dar, cum spun, de data aceasta d-l doctor Matei nu face teorie, ci... practică. Deci, doară, d-l doctor Matei – ştiţi care –, profesor la Academia Comercială din Cluj, a fost numit, precum e cunoscut, director al Internatului Teologic din Bucureşti. Numirea s-a făcut mai demult. De către Patriarhie. Cam acum doi ani, când Internatul Teologic a trecut – de la Ministerul Instrucţiunii, fiind institut universitar – sub oblăduirea Bisericii.

Acum, numirea asta era ilegală. Căci, chiar dacă internatul e al Bisericii, legea lui organică e tot cea veche, de îndată ce alta nouă nu s-a făcut. Iar legea veche – art[icolul] 102, dacă nu mă înşel – spune că directorul trebuie să fie profesor de teologie, de preferinţă preot. Profesor de teologie nu e d-l doctor. Şi preot, iarăşi, nu e; că umblă ras de mustăţi, cu cipici roşii şi cu pantaloni albi. D-l doctor a zis însă că o să se facă preot, fiind el oarecum şi teolog la viaţa lui. Şi a fost numit; provizoriu.

A trecut însă atâta amar de vreme de atunci; dar preot nu s-a făcut. Acuma, preoteasă, la urma urmelor, ar fi avut el; că e doară bărbatul doamnei Sanda. Dar nu s-a făcut preot. Nu ştiu de ce.

Numai că, iată, ministerul se pomeneşte cu o adresă patriarhicească. De iscălit, iscăleşte părintele arhiereu Platon Ciosu. Dar negru pe alb spune că scrie din ordinul părintelui Patriarh. Iar adresa cere ca d-l doctor Matei să fie întărit definitiv în postul de director al Internatului Teologic, cu transferul tuturor drepturilor sale de salariu ca profesor din învăţământul superior (leafă şi patru gradaţii).

Apoi, vedeţi, asta nu se poate. Dacă internatul depinde de Biserică, să facă ea ce-o vrea, că – după câte băgăm de seamă – tot nu există pentru ea lege. Dacă însă Biserica se adresează ministerului – ministerul are o lege pe care nu o poate călca. Conform acestei legi, d-l doctor Matei funcţionează ilegal la direcţia internatului. Pentru că nu e profesor de teologie, şi nici preot. De aceea ministerul nu poate confirma definitiv pe d-l doctor în postul de director şi nici nu-i poate trece drepturile de salariu ca profesor în noul post.

Ministerul are însă datoria să mai facă ceva. Să lămurească situaţia. Cum poate fi d-l doctor profesor la Cluj şi director la Bucureşti? Noi, în orice caz, nu cunoaştem meritele speciale ale d-lui doctor Matei în vederea cărora i s-a creat această situaţie ilegală şi privilegiată.

În numele altcuiva

De vreo zece zile îmi stau în faţă, împăturite, pe masa de lucru, câteva coli mari de hârtie: dosarul faptelor şi isprăvilor d-lui doctor Matei, înfăţişate cu probe şi întărite cu iscălitura câtorva studenţi teologi. Pensionari ai Institutului Teologic Universitar.

Îmi stă dosarul în faţă şi eu nu mă hotărăsc să scriu. În definitiv, cine e d-l Matei – în afară de calitatea sa de bărbat al d-nei Sanda – ca să ne ocupăm de el? Nu sunt oare atâtea lucruri esenţiale cari aşteaptă să fie dezbătute? Aşa socoteam noi. Dar, vedeţi, şarpele, când îl doare capul, iese la drum. Iar d-l doctor Matei scrie la jurnal. Scrie. Şi cum scrie! Şi ce scrie! Curat ca un doctor Matei!

D-l doctor ne ocărăşte pe noi, ocărăşte pe P. S. Visarion, ocărăşte Sinodul. Că noi am fi nişte stricători de Biserică – ştiţi, ai Bisericii, pe care o apără el în jachetă neagră, pantaloni albi şi ghete roşii. Are el nişte „chestii" şi le spune. Din toate „chestiile" astea însă, deocamdată, aci, una singură interesează. D-l doctor Matei are aerul că vorbeşte în numele altcuiva. În numele altcuiva? Al cui? Că noi doară atâta ştim: d-l doctor Matei şi d-na Sanda. Vorbeşte d-l doctor în numele d-nei Sanda? E greu. Pentru că noi ştim, de obicei, tocmai pe dos stau lucrurile: adică d-na Sanda vorbeşte în numele d-lui doctor. Atunci, cum? Pe deasupra d-nei Sanda mai e cineva? Şi încă, cineva în numele căruia ar putea vorbi d-l doctor?

Şi, vedeţi, asta e, în adevăr, o chestiune esenţială. Vasăzică, dacă d-l doctor Matei îşi îngăduie ceea ce îşi îngăduie, funcţionează ilegal şi joacă în Biserica noastră calul aşa cum vrea el, este pentru că îşi poate permite să vorbească în numele cuiva. Şi anume, al cuiva destul de însemnat pentru ca, la adăpostul lui, să poată înfrunta pe un episcop şi Sinodul. Asta însemnează că, dacă avem să ne răfuim cu cineva pentru isprăvile d-lui doctor Matei, apoi trebuie să o facem direct: cu acel cineva în numele căruia d-l doctor îşi îngăduie să vorbească – şi care nu e, dragă Doamne, aşa greu de descoperit.

Până atunci însă, socotiţi d-voastră singuri ce hal de Biserică ne ocroteşte!

„Virtuţi" călugăreşti

Părinţii şi fraţii din Mănăstirea Căldăruşani sunt foarte amărâţi. Stăpânirea i-a binecuvântat cu un stareţ „lipsit cu totul de virtuţi călugăreşti". Adus de prin Basarabia, acest om „robeşte" pe călugări fără milă. Este voinic – „o movilă de carne". Despre partea învăţăturii, stă părintele stareţ cât se poate de prost: ar avea numai două clase primare.

Prea Cuviosul scrie, de pildă: „casă poaţă luoa 25 căruţi Ghiaţă". Şi semnează: „Superior". Nu-şi mai zice stareţ. Nu vrea să ştie de nimeni decât de părintele consilier referent al secţiunii economice a Patriarhiei. Între Mănăstire şi Patriarhie ar fi doar „legături strict economice". Părintele stareţ merge, adică, la Bucureşti cam de trei ori pe săptămână. Şi de fiecare dată „mai puţin de trei damigene a 10 litri vin de Dealul Mare n-a luat; de asemenea, nici câte doi sau trei curcani, brânză, unt, miere". Ba, Mitropolia ar fi râvnit şi la altfel de bunătăţi: „peşte din Gârla mănăstirii, şase oca pe săptămână, este adus la Mitropolie". Iată, aşadar, o mulţime de „virtuţi" care îl ţin pe Filaret Pamfil (aşa îl cheamă) stareţ la Căldăruşani. Se vede treaba că cei de la mitropolie în aceste virtuţi văd adevăratele „virtuţi călugăreşti".

Se întâmplă însă că părintele stareţ se dovedeşte a fi plin şi de alt fel de „virtuţi". Cari credeam că nici chiar în Dealul Mitropoliei nu pot fi socotite „călugăreşti". Aşa, părintele stareţ „a ademenit pe fata minoră Marioara Zaharia din satul Lipia – Ilfov şi *a necinstit-o*. Fata este acum gravidă şi tutorii ei l-au dat în judecată". Procesul se va judeca la Tribunalul Ilfov, S[ecţia a] II[-a]. Ni se indică numărul dosarului – la care s-ar afla scrisorile stareţului către anumiţi oameni din satul Lipia „pentru a acoperi totul".

În cursul acestei luni chiar, stareţul a primit „citaţia". Degrabă a luat „trei damigene cu vin de cinci ani şi trei miei graşi şi a dat fuga la Bucureşti". De unde s-a înturnat liniştit şi stăreţeşte în voie la Căldăruşani.

Evident, ne aflăm în faţa unui caz cu totul izolat. Dar, prin aceasta, nu şi lipsit de gravitate.

Petrecătorii în sfânta Mănăstire Căldăruşani se învaţă de la Filaret stareţul pentru viaţa lor călugărească. Ei văd că prostia, îmbuibarea şi preacurvia sunt

însuşiri cari te pot ridica la cinstea stăreţiei, când ştii să urci în Dealul Mitropoliei toată bunătăţile unei mânăstiri. Şi nădejdea din sufletul lor se iroseşte, ca apa dintr-un vas plesnit pe multe locuri.

Gândesc că părintele patriarh n-a aflat încă de povestea cu fata Marioara Zaharia. Am scris ca să afle.

B. Politica în Biserică

„Scandalul bisericesc"

Iubitorii de scandal, mai mult decât de senzaţional chiar, pot să fie mulţumiţi. Există – sau se încearcă stăruitor a se creşte – un nou „scandal bisericesc".

Cred că fenomenul este specific aşezării publice româneşti. Nu cunosc, în orice caz, întâmplări analoage aiurea. Poate pentru că Biserica noastră ar fi mai rea? Pentru că chiriarhii noştri ar fi mai plecaţi păcatului sau „opinia publică" mai puritană? Nu.

Ne aducem doar aminte de blestemăţiile pe cari le povesteşte istoria religioasă despre diferiţii capi de Biserici; cunoaştem şi noi, în zilele noastre, proeminente personalităţi ecleziastice de prin alte părţi, a căror viaţă privată nu e din cele mai pure. Şi totuşi, de scandaluri bisericeşti nu se aude. De ce?

Pentru că nicăieri, ca la noi, nu se amestecă politica în Biserică. Treceţi, vă rog, în revistă tulburările prin cari a trecut Biserica noastră în ultimul sfert de veac. Care este chiriarhul atacat numai pentru „păcatele" lui? Ce proces a fost deschis, care să nu aibă un substrat politic? În ce împrejurare numai dragostea de Biserică a provocat la acţiune pe acuzatori?

Există în viaţa noastră religioasă-publică o categorie de oameni cărora nu le poţi recunoaşte nici o meserie precisă. Ei apar însă – sau, în orice caz, îi poţi identifica uşor – în orice scandal bisericesc. Asta e meseria lor: adună acte, constituie dosare, fără nici un scop precis, ca pe un eventual articol de vânzare. Oricui. Căci dosarul poate fi tot aşa de bine cumpărat de „victimă" ca şi de adversarii ei.

La aceşti oameni, ca la un izvor sigur de informaţie, se adresează cine are nevoie de o campanie. Dar, vedeţi, fabricarea şi adunarea de acte împotriva episcopilor este, într-un fel..., o industrie. Iar ca industrie ea este supusă tuturor progreselor tehnice; deci, şi standardizării. Dosarele acestea au început să aibă de la o vreme aceeaşi înfăţişare; se poate, de pildă, uşor stabili că acuzaţiile ridicate astăzi împotriva P. S. Ghenadie al Buzăului sunt la fel cu cele formulate pe vremuri în contra Î. P. S. Miron Cristea.

Biserica poate fi rentabilă. Dar oamenii de conștiință ar trebui să intervină pentru a se curma cu sistemul. Și poate că chiar actualul scandal, în care s-a pus atâta patimă și incorectitudine, în care acuzatorii au folosit acte ca să-și creeze elemente de acuzare, ar trebui să fie prilej pentru o asemenea acțiune.

Știu că e greu; e, totuși, absolut necesar să se isprăvească cu amestecul laicilor și al politicienilor în Biserică. Ce rost au interpelările parlamentarilor în chestiuni ecleziastice? Să se facă ordine sau dreptate? Dar nu există un Sinod al Bisericii Ortodoxe? Și atunci, cu ce drept se încearcă a se sustrage „acuzatul" judecătorilor lui naturali?

De la cruce, la topor

Toți zeloșii „ortodoxiei", cari s-au simțit jigniți de articolele noastre în legătură cu balastul pe care îl reprezintă pentru Biserică „sprijinul" statului, sunt [illegible]tori să ia poziție față de faptele ce vor fi relatate mai jos, după cum au luat față de amintitele articole.

Iată faptele. În județul Tecuci, un preot, primar al comunei sale, și-a schingiuit un adversar politic în așa hal, încât nenorocitul a sucombat chinurilor. În același județ, un alt preot, tot primar, a culcat la pământ cu trei focuri de revolver pe un consătean, și acesta adversar politic. Martorii spun că focurile au fost trase de la distanță de un metru, în timp ce executatul era ținut pe loc de doi „prieteni politici" ai preotului ucigaș.

Lucrurile au fost povestite în parlament de către deputatul Ion Răducanu; și chiar dacă tribuna Camerei nu ar fi un loc de răspundere, profesorul Răducanu este un om care cunoaște sensul cuvintelor. Asupra exactității faptelor nu poate exista, deci, nici un fel de îndoială. Și nici asupra calificativelor cari au spintecat cupola Camerei: tâlhar, ucigaș, bandit, criminal; toate aplicate – din nenorocire, pe drept cuvânt – unor slujitori ai altarului.

Sigur că nimic din toate aceste nenorociri nu s-ar fi întâmplat, dacă preoții respectivi nu ar fi făcut politică și nu ar fi fost primari. Mai ales. Știm doară că, în mai toate satele noastre unde-și face loc o învrăjbire între preot și o parte a satului, pricina e politica. După cum știm că, din aceeași pricină, în cele mai multe locuri, învățător și preot, ceea ce s-ar numi cărturărimea satului, se războiesc.

Cine e vinovat în toate aceste nenorocite întâmplări? Desigur, episcopul, care nu înțelege să-și țină preoții departe de patimile mărunte – dar, precum se vede, și sângeroase – fatal legate, într-un cerc restrâns, de luptele politice. Fatal; căci ceea ce într-un oraș mare poate rămâne în domeniul principiilor sau în cadrul abstract al partidelor (nu se cunosc oameni politici cari se atacă cu strășnicie aproape insultătoare în public, dar știu să fie în particular prieteni?) se transformă în sat într-o inimiciție de-a dreptul personală.

Deci, vinovat este episcopul; dar nu personal. Ci prin sistem. Căci, în Biserica noastră autocefală, dar trăind ca o ciupercă la umbra statului politic şi politicianizant, chiar desemnările de episcopi se fac tot după indicaţiuni politice. Vreţi să numărăm înaltele feţe bisericeşti cari ocupă scaunele de păstorire în virtutea unor merite duhovniceşti? La ce bun să mai atacăm *persoane*, atunci când ele nu sunt decât roade ale unui *sistem?* Se poate, omeneşte vorbind, opune chiriarhul pretenţiilor oamenilor politici cari îi vor pe preoţi instrumente de stăpânire lumească a statului? E o glumă! Mi se pare că nu există Biserică în care să se poată număra atâţi chiriarhi depuşi din scaun câţi avem noi; şi toţi din motive şi prin maşinaţii politice.

Statul e politic; şi nu e *în fapt* o abstracţie; ci el se confundă, practic, cu oamenii politici cari îl conduc. Iar oamenii politici îşi cer personal răsplata pentru sprijinul pe care statul îl acordă Bisericii. Ei contează pe preot, ca pe un element dator să îi ajute politiceşte. Aşa se explică faptul că un mare elector, discutând organizarea partidului, cerea ca preotul să facă parte de drept din conducerea politică a statului. Ceea ce, evident, s-a admis; răposatul mare elector fiind un om „de realităţi".

Asta e, deci, sistemul. Şi iată unde am ajuns cu el: la schingiuire şi la cri... De bună seamă, cazurile se vor lua în cercetare. Nu vom spune că nu se va face nimic. Chiar dacă guvernul va găsi modalitatea unei amnistii pentru a salva „prestigiul politic" al partidului, e greu să credem că Biserica va mai îngădui la altar asemenea bestii. Dar nu e de-ajuns. Procedarea de la caz la caz e un paleativ. Biserica – astăzi autonomă – are îndatoriri mai largi. Sfântul Sinod e adunat în sesiune obicinuită. Nu s-ar putea ridica şi această problemă?

„Politicianii împotriva Bisericii"

P. S. Lucian, episcop al Romanului, a ridicat glasul în Senatul ţării, ca să dea lămuriri în chestiunea preotului Condrache, cu isprăvile căruia deputatul Răducanu întreţinuse Camera miercurea trecută.

Prea Sfinţia Sa crede că toată zarva născută în jurul acestor „incidente" e alimentată mai ales de politicieni, cari, lipsiţi de scrupule cum sunt, cred că orice mijloc e bun pentru a agita lumea. Cât despre cazul preotului Condrache însuşi, nu poate spune decât că prima lui victimă a fost un hoţ de cai, care a sucombat în timpul... cercetării; că el a fost, în adevăr, preot, mai demult, şi anume prin Dobrogea, pe undeva; dar că acum nu mai e preot şi că, în orice caz, în registrele Episcopiei Romanului nu se găseşte trecut ca atare. Recunoaşte, totuşi, că e încă preot după dar – deşi nu mai are biserică.

Părerea noastră e că Prea Sfinţitul Lucian nu e îndeajuns de informat. Că vor fi politicieni în această tristă întâmplare, nu ne îndoim. Să judece însă publicul unde sunt ei. Noi ne vom mărgini să precizăm numai unele fapte.

Mai întâi, cui se datorește că numitul Condrache, al cărui dosar e destul de încărcat, nu a fost încă trecut în fața unei judecăți, care să hotărască dacă mai e demn să poarte haina preoțească?

Și, pe urmă: nu a fost Condrache preot decât în Dobrogea? Noi știm altfel. Și anume: cu adresele nr. 2134/924 a *Episcopiei de Roman* și 61 629/924 a Ministerului Cultelor, preotul Condrache a fost numit la biserica din comuna Ursa, jud. *Tecuci*, unde a funcționat până la 1 februarie 1925.

La această dată, cu adresele nr. [...[1]]92 a *Episcopiei de Roman* și 9613 a Ministerului Cultelor, a fost transferat în com. Cosițeni, tot în jud. *Tecuci*.

A rămas preot la biserica respectivă până la 1 aprilie 1926, când a demisionat: ceea ce, de altfel, se confirmă și prin adresele nr. 1084/926 a Episcopiei de Roman și 49 701/926 a Ministerului Cultelor.

Rugăm pe P. S. Sa să controleze aceste date.

Nu slujește la altar? Martori ne afirmă că, totuși, preotul Condrache a oficiat anul acesta slujba Învierii în satul Valea Rea.

Când am crezut că e nevoie să scriem cele cuprinse în articolul *De la cruce, la topor*, eram încredințați că Biserica va reacționa împotriva unor asemenea acte de tâlhărie, fără să aștepte un îndemn din afară. P. S. Lucian se însărcinează a ne convinge de contrariul. P. S. Sa crede că nu se pot acorda proporții cazului.

Am stabilit că episcopul Romanului nu e informat. E destul de rău, mai ales când informații aleargă pe toate drumurile. E mai rău însă că, nefiind informat, Prea Sfințitul episcop a intervenit în discuție. Graba nu a fost nicicând de ajutor.

La punct

Prea Sfințitul Lucian, episcop al Romanului, a ținut să ne trimită o întâmpinare la „articolașul" nostru *Politicianii împotriva Bisericii*, întâmpinare bogată în răstălmăciri, precizări și adaosuri la comentariile noastre.

Regretăm că nici după aceste lămuriri, cărora Prea Sfinția Sa nu le-a refuzat amploarea, situația nu este definitiv clarificată.

Avem chiar impresia că, probabil din lipsa noastră de precizie și talent în a expune o chestie, Prea Sfințitul Lucian nu este fixat încă asupra punctului pe care noi îl socotim ca nod al întregii dezbateri.

Înaltul chiriarh crede că noi îl *acuzăm* că nu e îndeajuns de bine informat asupra lucrurilor cari se petrec în Eparhia Romanului. De fapt, cazul e aproape contrariu. Nouă ne-a părut rău că în răspunsul dat în Senatul țării s-a adoptat o atitudine care muta chestiunea pe un teren strict politic – sau, mai exact, politicianist. Căci Prea Sfințitul a început prin a declara că toată comunicarea de la Cameră a profesorului Răducanu nu e decât o afacere de răzbunări mărunte, de politicieni, între ei.

Acest fapt, și nu altul, considerarea comunicării ca o afacere de ordin pur politic, și încă, cu caracter de răzbunare împotriva „preotului" Condrache, ne-a mâhnit pe noi. Și asupra lui am scris. Dacă e dar vorba de o acuzare, ea nu-și poate avea decât aci obiectul.

Noi însă nu ne-am permis să acuzăm; ci am bănuit că Prea Sfințitul nu e îndeajuns de informat. Lipsa de informație era, deci, în mintea noastră, *nu o acuzație* împotriva P. S. Lucian, ci, tocmai dimpotrivă, *o scuză* pe care noi o găseam chiriarhului, pe care, în urma atitudinii luate, chiar oameni de bună credință l-ar fi putut acuza de politicianism în Biserică.

Iată însă că Prea Sfințitul episcop al Romanului, urmaș în scaun al neînfricatului Gherasim Safirin, renunță singur la această scuză și declară că era mai dinainte perfect informat asupra situației. Nu vrem să stăruim asupra amănuntelor, nu îndeajuns de clare, ale „răspunsului" pe care ni l-a trimis și pe care noi l-am publicat. Respectul pe care, principial, îl datorăm unei înalte fețe bisericești ne interzice, pe de altă parte, de a pune la îndoială perfecta valabilitate a afirmațiilor Prea Sfinției Sale. Considerăm, deci, ca definitiv stabilit că înaltul chiriarh era perfect informat și că îndoiala noastră în privința acestei informații nu era fundată.

Foarte bine. Dar atunci, prin însăși voia Prea Sfințitului Lucian dispare *scuza*. Și, în acest caz, cum rămâne cu *acuza*?

O sentință nedreaptă

O plângere din Timișoara. Asupra căreia vom reveni, pentru că piesele de la dosar sunt cu mult prea caracteristice și dezvăluiesc o întreagă stare de lucruri; pe care însă, astăzi, o amintim numai ca un exemplu, în cadrul unor considerații mai generale. Iată, deci, cazul.

Părintele Ardeleanu a fost suspendat pe timp de șase luni. Dacă pe drept sau pe nedrept, asta o vom vedea atunci când vom cerceta dosarul. Fapt este însă că, în acțiunea de judecare a consistoriului respectiv, puteri lăturalnice au intervenit pentru a smulge scaunului de judecată o hotărâre care s-ar fi putut – ba chiar era – să fie altfel; că motivele pârei împotriva preotului Ardeleanu se grupează, toate, în jurul faptului că preotul Ardeleanu nu vrea cu nici un preț să se înscrie într-un anumit partid politic; că, în sfârșit, presupunând că preotul pârât și condamnat ar fi și vinovat – sunt o mulțime de alți preoți cu vini mai grave, împotriva cărora, totuși, nu se iau măsuri, deși plângeri repetate și susținute pe acte oficial întărite există.

O să spuneți că Prea Sfințitul Grigore al Ardealului, în eparhia căruia se întâmplă aceste lucruri, a interzis preoților să facă politică. Se poate. Dar nu știe Prea Sfințitul că un protopop de prin Banat e vicepreședinte de organizație liberală? Ori asta nu se prinde, că-i... guvern?

Prea frumos, în orice caz, nu e. Căci, iată, întâmplarea preotului Ardeleanu e primejdioasă. O înaltă faţă arhierească declară că, de când păstoreşte, o sentinţă mai nedreaptă ca aceasta încă nu a pomenit! Enoriaşii, vreo patru sute, au semnat o plângere de protest şi au mers la preotul năpăstuit cu o propunere: să treacă cu toţii la uniţi – că sunt oameni mai de omenie. Preotul a refuzat hotărât; dar enoriaşii cârtesc încă.

Toate acestea, pentru ce? Pentru că alţii, care nu pregetă a afirma în auzul lumii că Hristos a fost... fachir – şi încă alte declaraţii mai grozave, pe care Prea Sfinţitul le ştie şi le va şti şi publicul, căci le vom spune noi –, râvnesc, cu sprijinul celor puternici, la locul părintelui Ardeleanu.

Cei puşi în cauză să nu se grăbească cu întâmpinarea, până nu vom spune noi lucrurilor pe nume. Dacă au o grabă, să şi-o satisfacă îndreptând ce au stricat. Pentru ca să nu mai dezbatem şi acest caz în marele proces pe care îl vom deschide în curând puternicilor Bisericii.

Căci, să ni se îngăduie: de patru ani, de când încercăm cu scrisul nostru să sprijinim Biserica, am spus, exagerând chiar, mult din binele ce se putea spune despre activitatea chiriarhilor noştri, iar răul, de cele mai multe ori, l-am tăcut.

Acum a venit vremea să facem socoteli. Şi le vom face; pentru binele aceleiaşi Biserici.

Politica în Biserică

Jurământul de la Alba-Iulia şi procesul deschis în Sfântul Sinod în jurul acestui fapt au ridicat, cum, de altfel, era şi natural, o serie de probleme, dintre care cea mai gravă este, fără îndoială, cea a amestecului politicei în Biserică.

Formele pe cari discutarea acestei chestiuni le ia în împrejurările de faţă sunt cele obicinuite: ziarele guvernamentale acuză opoziţia că ar voi să introducă luptele politice în Biserică. Aceeaşi ipocrizie, rea credinţă şi falsificare a adevărului, cari, între altele, au îndepărtat pe liberali de sufletul ţării, sunt şi aci la lucru. Să ne mirăm, deci, că discuţia ia forme acre şi lipsite de obiectivitate? Nu; dar să facem, cel puţin noi, altfel.

Faptul de la care pleacă întreaga ceartă nu e, prin el însuşi, prea decisiv pentru nici una din părţile litigante. Hotărârea Sfântului Sinod vorbeşte, e adevărat, de un jurământ depus în duh de răzvrătire. Dar din această apreciere nu se poate face, formal, nici un fel de deducţie definitivă asupra caracterului politic al încheierii Sfântului Sinod. Pentru că oricând se poate ridica obiecţia, formal, perfect fundată, că înaltul Sobor nu a cercetat decât o chestiune de disciplină privind pe preoţii cari îi cad sub jurisdicţie.

Opinia publică este îndreptăţită însă a pune o altă întrebare; şi anume: dacă adunarea de la Alba-Iulia ar fi avut o altă ieşire şi dacă astăzi am fi avut oricare

alt guvern decât cel de astăzi, s-ar fi grăbit Sfântul Sinod cu judecarea cazului? Întrebare care ar dovedi – prin răspunsul pe care îl comportă – că guvernele au priză directă asupra Bisericii. După cum, iarăşi, se poate ridica chestiunea dacă un alt guvern decât cel al d-lui Vintilă Brătianu ar fi putut obţine de la Soborul Bisericii noastre o hotărâre ca cea căzută în ultimele zile. Ceea ce ar indica o influenţă a Partidului Liberal.

Proces de intenţiuni? Nu e vorba de nici o intenţie, ci de realităţi. Este oare un secret pentru cineva că Biserica noastră e aservită statului şi că Partidul Liberal a izbutit să-şi asigure majorităţi în Sinod? Nu este îndeobşte cunoscută intervenţia repetată – de la guvern şi din opoziţie – a acestui partid în treburile bisericeşti? Nu este operă liberală transformarea Bisericii într-un instrument de poliţie şi laicizarea ei? Ştim, iarăşi se va ridica, din pana cine ştie cărui „dominant" de pe la Bucureşti sau Sibiu, acuzaţia ridiculă şi de rea credinţă: insultători ai Bisericii.

Dar suntem insultători ai Bisericii noi, care ne-am făcut proba iubirii faţă de această sfântă aşezare, sau cei cari încearcă şi izbutesc să lege libera desfăşurare a puterilor ei, „asigurându-se" de persoana episcopilor? Să mai vorbim şi deschis. Şi să spunem că un om al lui Dumnezeu nu poate ajunge la episcopat decât prin neprevederea liberalilor. Că un candidat la chiriarhie nu e acceptat decât după ce i s-a făcut dosar, decât dacă fişa lui personală, cazierul lui, indică destule păcate sau suficiente obligaţiuni pentru ca orice veleitate de independenţă să fie nimicită? Asta e. De ce ne-am mai ascunde?

Ca în toate marile funcţiuni ale ţării, şi în Biserică va trebui întreprinsă o operă de purificare. Pot afirma că lucrurile acestea sunt în amănunt studiate. Şi că o fundamentală prefacere se va înfăptui. Cine iubeşte Biserica lui Dumnezeu poate nădăjdui că prăpădul regenerator se va lăsa greu peste scaunele episcopale. Va fi o operaţie scurtă, dureroasă, dar absolut necesară.

Altfel, Biserica noastră moare. Înăbuşită sub pretenţiile statului şi politicei, incapabilă de a reacţiona, aşa cum e încătuşată voinţa înaltei ierarhii. Nu o spun eu. O spun chiriarhi cari se văd neputincioşi de a provoca o îndreptare. O spune situaţia Bisericii. Căci ce Biserică vie poate fi cea a noastră, când astăzi nu avem în ea trei oameni cari să poată deveni episcopi? Când cei mai buni sunt zvârliţi pradă înjurătorilor publici, stând în directă legătură cu Partidul Liberal sau ostracizaţi pentru păcate imaginare şi aruncaţi într-o biserică de margine? Şi să mai spun? Voi mai spune. La vreme!

Noi, „calomniatori ai Bisericii"! Am cerut Bisericii să ne judece. De ce nu o face – dacă suntem în vină? E aşa de simplu. Nu se cere decât hotărâre şi conştiinţa purităţii proprii. Încă o dată – aştept să-mi văd judecătorii. Ne-am putea privi ochi în ochi!

Clericalism român?

Între toate speţele de bazaconii – cele mai multe de import – pe cari oameni fără treabă şi slăbuţi de minte (în cel mai bun caz) le lansează în atmosfera dezorientată a vieţii noastre publice, clericalismul nu e, fără îndoială, cea mai puţin veselă.

O adunare preoţească s-a ţinut zilele acestea în Bucureşti. Nu ştiu încă cine a convocat-o şi cine a condus-o. Aflu însă că în această adunare s-a găsit cineva – preot să fie, nu cred; că doară preoţii au bun simţ şi măsură! – care să înfrunte (inconştient, probabil) ridicolul propunerii unu partid clerical în ţara românească. Fapt e că s-a votat şi o moţiune care a apărut şi prin gazete, şi al cărei prim punct este: „Preoţii vor lua parte la întreaga viaţă politică a ţării, în cadrele legii".

Cuprinsul moţiunii trădează spiritul în care s-a ţinut adunarea: o iresponsabilă excitare a poftelor înspre drepturi pe care preoţii nu le pot avea, fără a primejdui însăşi fiinţa Bisericii. Un apel la bugetul statului (statul este obligat să întreţină Biserica şi personalul (!!) ei, fiindcă primeşte de la Biserică şi preoţi servicii fără care statul n-ar putea exista); o renunţare la autonomia bisericească („desfiinţarea art. 19, 20 şi 21 din legea de organizare a Bisericii Ortodoxe, care prevăd că Biserica se întreţine din averea ei proprie, iar statul acordă numai ajutoare"); un blestemat îndemn la călcarea canoanelor, pentru a se înlesni... recăsătorirea preoţilor („recăsătorirea preoţilor să fie admisă, deoarece Sfântul Sinod, care a modificat canoanele în ce priveşte Paştele, le poate modifica şi aci"). Nu ştiu dacă preoţii de faţă la adunare îşi vor fi dând seama cât e de bolnavă mentalitatea din care a purces această moţiune. E mai bine, deci, să luăm lucrurile în glumă şi să lăsăm în ridicolul ei propriu mintea aberativă care a dat naştere acestor elucubraţiuni. Pentru că, altfel, ar trebui să cerem răspopirea tuturor participanţilor, ca absolut străini nu numai de duhul, dar chiar de aşezarea canonică a pravoslaviei.

Pretenţia moţiunii este, în adevăr, ridicolă şi hibridă. Se cere, anume, pe de o parte, introducerea unui punct de vedere catolic – imixtiunea directă a Bisericii în lumea seculară – dar, pe de alta, pentru o biată necesitate a trupurilor betege, se refuză supunerea la disciplina aşezării canonice.

Oameni buni, veniţi-vă în fire şi nu vă mai luaţi după toate muştele. Iar dacă vă încântă ce au făcut papistaşii, nu uitaţi că puterea lor stă mai ales în disciplină.

Spiritul de compromis în Biserică

Îndrăzneaţă şi sugestivă afirmaţia colaboratorului nostru, P. C. Spătaru[1], care crede că rostul cel mai de seamă al dăinuirii „uniatismului" în Ardeal e groaza unor oameni credincioşi şi puri de amestecul politicei în treburile bisericeşti. Şi, poate, chiar adevărată. Căci nu încape nici un fel de îndoială că oameni care,

grație poziției lor speciale față de Roma, s-au bucurat de o deplină libertate în gospodărirea trebilor lor au și izbutit să păstreze un punct de vedere bisericesc, neinfluențat de potriveli lăturalnice.

Drept vorbind, amestecul politicei în așezările noastre religioase nu e decât punctul de plecare al spiritului de compromis care macină Biserica noastră dreptmăritoare. Căci abuzurile, nedreptățile și nelegiuirile au trecut demult într-un domeniu care nu mai are nimic de-a face cu politica. Întâmplarea preotului Micșunescu, pe care am relatat-o și comentat-o la vreme, și care preocupă în zilele din urmă din nou presa, este, în adevăr, concludentă. Un preot în divorț cu soția, dovedit, după propria declarație scrisă, că ar fi avut legături neîngăduite cu o femeie în chiar localul școalei în care funcționa ca profesoară, slujește încă în fața Sfântului Altar. O suspendare hotărâtă de autoritatea superioară a fost făcută inoperantă, prin intervenții venite de mai sus încă. Cum, într-o Biserică, e cu putință să se găsească protectori pentru preoți în divorț, vinovați de preacurvie în forma cea mai gravă, este de neînțeles. Faptul există însă în ochii sau cel puțin în știința tuturor. Să ne mai mirăm, deci, că „ortodoxia" nu atrage?

Eu nu zic că, în alte Biserici, nu se găsesc slujitori vinovați de același păcat. Iată, în Polonia, un episcop catolic a căzut în aceeași fărădelege. Da, dar episcopul respectiv a fost condamnat de tribunal le 32 de luni închisoare corecțională. Putem noi acuza un caz măcar analog? Preacurvia nu a fost niciodată un impediment pentru episcopat, decât doar atunci când episcopul respectiv devenea incomod într-un fel sau în altul pentru guvern. Iar atunci sancțiunea era demisia din scaun și retragerea într-o mănăstire.

Față bisericească caterisită nu s-a pomenit în Biserica noastră de zeci de ani; și totuși, scandaluri au fost – slavă Domnului! Dar împotriva scandalului nu se reacționează, pentru că la noi s-a pierdut conștiința LEGII.

Un episcopat implacabil în împlinirea strictă a legii, iată cea mai mare nevoie a ceasului de față. Ar fi strivit un Micșunescu oarecare, desigur; dar, în schimb, am avea o Biserică. Așa cum e acum, ne-o spurcă toți.

Un preot nevrednic

Isprava preotului Scurtescu de la Cocioc este de natură să tulbure adânc liniștea sufletească a celor ce iubesc religia noastră și pe slujitorii ei. Sfinția sa, din blând păstor de suflete, s-a preschimbat în ucigaș de oameni și, din vârful unui camion-automobil încărcat de agenți electorali și de bătăuși liberali beți, a împrăștiat nu cuvinte de pace și de înfrățire, ci gloanțe de revolver, cari erau să coste viața locuitorului Gh. Stoian, prăvălit într-un lac de sânge în mijlocul șoselei, din milostivirea slujitorului la altarul Domnului.

Și numai intervenția delegaților național-țărăniști din preajma localului de votare a scăpat pe răul păstor de furia mulțimii.

Incident care dovedeşte încă o dată ce ravagii poate provoca pasiunea politică acolo unde te aştepţi mai puţin. Nimeni nu contestă preoţilor dreptul de a avea anumite păreri şi preferinţe, fiindcă, în calitatea de cetăţeni liberi, mişcătoarele înfăţişări ale vieţii publice nu-i pot lăsa nepăsători; şi, între deosebitele programe cu cari partidele politice încearcă să capteze încrederea maselor, nimic nu e mai firesc decât ca unul sau altul să le solicite mai vârtos luarea aminte.

Dar atât. În ordinea prozelitismului militant, misiunea slujitorilor altarului nu trebuie să se îndrepte decât într-o singură direcţiune: păstrarea şi întărirea credinţei, îndulcirea suferinţelor cu vorba şi cu fapta.

Dar a se învălmăşi în încăierările dintre taberele politice, a-şi sumete poalele anteriului şi a înhăţa ciomagul sau revolverul cu mâna care poartă crucea pe deasupra mulţimilor prosternate, a descinde din demnitatea sacerdotală la rolul nedemn de bătăuş în alegeri, a te rătăci singur şi a rătăci pe alţii pe cărările întortocheate ale zadarnicelor controverse de club şi de cafenea, iată acţiuni cari compromit ceva mai mult decât un singur om şi cari azvârlă un pernicios discredit asupra a ceea ce este azilul suprem al tuturor inimilor dreptcredincioase şi limanul delectabil al tuturor speranţelor noastre.

Dar a vărsa sânge, ce lucru monstruos şi neauzit pentru un slujitor al lui Hrist! Părintele Scurtescu a uitat, în clipa acea de nebunie homicidă, redutabila învăţătură a Mântuitorului: „Cine va scoate sabia de sabie va pieri"[1]? Şi ce trebuie să mai aşteptăm de la un ales şi un predestinat, care s-a comportat într-un moment dat ca un păgân şi ca un fărădelege?

Credinţa primeşte lovituri dureroase tocmai de la ceia cari sunt ursiţi să o apere. Cu atât mai vârtos se impune ca organele superioare bisericeşti să ia cele mai drastice şi mai urgente măsuri, pentru pedepsirea preotului nevrednic. Justiţia laică îşi va face, fără îndoială, datoria. Dar pilda înfrânării imediate a unor apucături cari zdruncină prestigiul Bisericii şi al slujitorilor ei trebuie să vie din sânul ei însăşi.

Primatul spiritualului

Actul de curajoasă hotărâre al P. S. episcop al Orăzii, Roman Ciorogariu[1], prin care se cere preoţilor să demisioneze din partidele politice, sub citarea canonului apostolic că nimeni nu poate sluji la doi stăpâni, este – în atmosfera de anarhie şi de uitare a sfintelor aşezări în care se zbate Biserica noastră – un suprem cordial.

Nu este vorba de eficacitatea actului în sine. Poate că, la urma urmelor, îndreptăţirea canonică a pastoralei P. S. Roman nici nu e aşa de clară şi că e nevoie de o interpretare prin ocol a textelor, pentru ca aplicabilitatea lor să fie reală.

Pe de altă parte, realitatea socială e la noi prea puternică faţă de cea religioasă, pentru ca porunca episcopului de Oradea să găsească ascultare.

Canoanele? Dar noi am dat texte precise, nu interpretări, după care Î. P. S. Miron a căzut sub afurisanie, pentru că a acceptat să funcţioneze ca membru al Înaltului Consiliu de Regenţă! S-a mişcat cineva în ţară şi în Biserica noastră? Sinodul se adună, Sinodul se risipeşte fără ca cineva să îndrăznească a-şi aduce aminte că mai există şi o lege a lui Dumnezeu, faţă de care e răspunzător. Doar eu, unul singur, nu am deznădăjduit. Şi aştept ceasul în care mâna lui Dumnezeu se va lăsa greu asupra înfruntătorilor.

Deci, dară, nu în efectele ei materiale imediate ne bucură pe noi hotărârea P. S. Roman de la Oradea, ci în spiritul ei. Este ca un semn care depăşeşte puterile noastre de acţiune şi de înţelegere.

Nu se poate ca P. S. episcop să nu se fi bătut din vreme cu gândul acesta. Nu se poate ca ideea răspunderii pentru năvala pălămidei lumeşti în grădina lui Dumnezeu, care i-a fost dată în grijă, să nu-i fi frământat gândurile şi conştiinţa.

E un act nepolitic – desigur. Dar tocmai aci îi vedem noi valoarea: în marea întoarcere sufletească, graţie căreia un om prea respectat, de grea şi înaltă răspundere, depune printr-o asemenea acţiune mărturie pentru primatul spiritualului. Când? Într-o vreme când patriarhul ţării acceptă un loc în regenţă, iar Sinodul bâjbâie în cele mai grele rătăciri.

Părinte Roman, pe răbojul păcatelor noastre, Dumnezeu nu va întârzia să cresteze fapta ta răscumpărătoare. Fii sigur. Şi asta e tot ce poţi nădăjdui mai mult!

Între „Roma locuta"[1] şi „toleretur"[2]

Cuviosul monah Gherasim trece la catolici. Este ultima veste pe care o primesc în legătură cu frământările din Biserica noastră. Înainte de această a doua moarte a lui (căci, intrând în monahie, Gherasim a murit după trup, iar trecând la catolicism, el moare a doua oară, după suflet), înainte de această a doua moarte a lui, deci, cuviosul Gherasim era călugăr în schit, la Durău. Întâmplări a căror rânduire nu a stat în mâna şi în puterea lui l-au adus în anii din urmă ca slujitor pe lângă Biserica patriarhală din Bucureşti. Era un umil rob al treburilor zilnice, dar de bună seamă că, deasupra sufletului lui, nesigur şi neancorat în Hristos, stăpânea o minte ageră, în care elementul *formal* al gândirii sărbătorea orgii de rudimentară, dar implacabilă dialectică. Nenorocirea a căzut pe capul lui năprasnică – există mai grozavă nenorocire pentru un pravoslavnic decât această alunecare spre drumurile Romei? –, năprasnică, pe măsura uscăciunii credinţei lui şi pe măsura încrederii în raţiunea lui, în buna lui logică.

Pentru că fostul cuvios Gherasim nu a făcut decât să tragă, aşa uscat de credinţă cum era, consecinţele dintr-o stare de lucruri care, pe zi ce trece, se înscăunează mai hotărât în Biserica noastră. Ierarhia noastră bisericească se catolicizează în apucături – asta o simţea nefericitul Gherasim, cum o simţim fiecare din noi; şi atunci, consecvent şi curagios, el a luat-o înainte; trecând într-o

ordine de așezări în care toate lucrurile acestea, după care se doresc ierarhii noștri, sunt gata făcute și – din punctul acesta de vedere – bine făcute.

Ultimele întâmplări din Biserica românească îl vor fi împins încă mai mult spre drumul rătăcirii; pentru că niciodată nu s-a dovedit mai precis ca în aceste împrejurări că în sufletul chiriarhilor noștri români hălăduiește *duhul papistaș al puterii pentru putere*. O întreagă serie de greșeli, care mai de care mai grele, au sfârșit prin a arunca Soborul nostru în afară de Ortodoxie. Am rugat, am protestat. Degeaba. Nu ai dreptul să te ridici împotriva hotărârii Sfântului Sinod. *Roma locuta*. Roma a zis. Sfântul Sinod a hotărât – plecați-vă noroade.

De la nenorocita schimbare a calendarului, făcută fără nici o pregătire și fără nici o grijă pentru sufletele oamenilor, toată sforțarea Sinodului nostru a fost una singură: să-și salveze prestigiul. Târguri rușinoase s-au încheiat, umilințe groaznice au fost îndurate între patru ochi, vrajbă s-a aruncat între fiii aceleași Biserici, amenințată cu destrămarea; orice! Nimic nu era prea scump dacă „autoritatea" Sinodului putea să rămână în picioare.

Autoritatea? Zic ei! Căci, în fapt, un Sinod care se dovedește a fi ignorant până și în cele mai elementare adevăruri pravoslavnice, ale cărui cărți pastorale sunt sfârtecate până la desfigurare – și fără ripostă – de știința în ale teologiei de o ceată de tineri laici, care nu știe de ce a luat o hotărâre și e gata a o lua pe oricare, numai să se găsească stăpânul lumesc, deținător al sacului cu grăunțe care să i-o indice și să i-o impună, un Sinod ca acesta nu are și nici nu cere autoritate pentru el. Ci cere altceva; mai simplu și mai urât; el cere o recunoaștere a continuării stăpânirii lui. Atât.

Și pentru asta – orice! Ca un al doilea Petru, părintele Gurie, întors la Chișinău și scăpat de sub duhul rătăcirii care stăpânește pe sinodalii din București, se căiește și declară sus și tare în fața norodului că nu va respecta hotărârea de la 24 ianuar și 8 februar. Ci va prăznui Paștele la 5 mai. Rumoare la București? Aș, nu! Ce veți face? – Noi, nimic. O să-i lăsăm pe basarabeni să serbeze la 5 mai, și asta e! – Veți da vreo dezlegare? – Dezlegare, nu, dar vom tolera.

Ei, da, vom tolera. Cunoaștem. Era fatal. După *Roma locuta*, ce alt putea să urmeze decât *toleretur*? Sfântul părinte de la Roma poate fi satisfăcut de școlarii săi!

... Cucoană Marie de la Sinaia, care ți-ai părăsit Biserica și te-ai ostenit odată până în prăpădul Bucureștilor, ca să mă întrebi, cuprinsă de spaimă și durere: „Acum noi ce facem?", aprinde o lumânare pentru sufletul răposatului nostru frate, fostul monah Gherasim, căzut în catolicism, și roagă-te pentru iertarea grozavelor lui păcate, săvârșite, toate, din îndemnul marilor lui chiriarhi.

Cine tulbură pacea în Biserică

La București s-a adunat în săptămâna trecută marele congres al Bisericii Ortodoxe. Fiecare eparhie care stă sub stăpânirea vreunui vlădică trimite în această adunare câte șase delegați (patru mireni și doi preoți) cari, împreună cu mitro-

poliţii, episcopii şi arhiereii de scaun, sunt chemaţi, tot la trei ani, ca să hotărască în trebile gospodăreşti ale Bisericii.

Acum, când s-au făcut alegerile pentru această adunare, era la cârma ţării domnul general Averescu. Şi în loc să fie aleşi ca delegaţi oameni temători de Dumnezeu şi cu dragoste pentru sfânta noastră Biserică, au învârtit ei lucrurile aşa, că ne-am pomenit în congres tot cu liberalii şi averescanii pe cari îi întâlnim în sfatul ţării, la Cameră şi la Senat, când pot ei să măsluiască alegerile şi să fure urnele.

Deci, dară, când s-au văzut ei adunaţi la Bucureşti, mai mult în de ei, s-au socotit că poate n-ar fi rău să facă un necaz stăpânirii de astăzi şi au ridicat pe unul de-ai lor, altfel om cu multă învăţătură de carte, dar bătut de Dumnezeu cu păcatul înfruntării dreptăţii, şi l-au pus să spună că la fraţii noştri din Ardeal se întâmplă tulburare grozavă, că stăpânirea de astăzi a aşezat peste tot în locurile de frunte, ca prefecţi, primari, profesori în şcolile mai înalte, tot papistaşi, şi că fraţii noştri pravoslavnici sunt înlăturaţi din tot locul.

Pasămite, li se rupea liberalilor inima de dragul Bisericii noastre dreptcredincioase; şi uitau că tot ei au coborât din scaun şi pe mitropolitul Ghenadie[1], şi pe mitropolitul Atanasie[2], care a fost un mare cărturar al Bisericii noastre, şi pe vlădica Gherasim de la Roman, care a fost un sfânt; şi că tot ei au adus stricarea cea mare în Biserică, atunci când au dat poruncă să se schimbe calendarul, peste voia vlădicilor, de s-a frânt anul trecut ţara în două, când cu prăznuirea Paştilor.

Vasăzică, s-a ridicat unul din ai lor, cu glas mare, şi a strigat primejdia care ne paşte pe noi, pravoslavnicii; că, adică, stăpânirea oploşeşte peste tot la cârma trebilor ţării numai papistaşi. Când au auzit una ca asta, toţi vlădicii şi preoţii cari erau de faţă s-au îngrijorat foarte. Şi a fost o zarvă şi o tulburare, cum nu s-a mai pomenit în Biserica noastră. Căci, în adevăr, mare păcat şi durere ar fi fost, dacă stăpânirea, care e pusă acolo sus, nu numai prin hotărârea noastră, ci şi prin vrerea lui Dumnezeu, ne-ar fi înfruntat legea noastră din moşi-strămoşi şi ar fi dat la o parte din toate locurile de cinste din Ardeal pe fraţii noştri pravoslavnici.

Numai că, până la urmă, când au cercetat să vadă dacă arătările acestea ale liberalilor şi averescanilor sunt adevărate, oamenii au dovedit că toate erau mincinoase şi că măcar atâta durere şi grijă pentru dreaptacredinţă câtă e la liberali se găseşte şi la stăpânirea de astăzi.

Şi s-au întors vlădicii noştri cu scârbă de la tulburători. Ba chiar, unul din ei, vlădica Visarion Puiu, episcop la Bălţi, în Basarabia, om cu frica lui Dumnezeu, a spus mai ieri că el va ridica glasul în sfatul ţării, la Senat, unde este, şi va înfrunta pe cei cari cu înşelăciune au încercat să tulbure apele liniştite ale credinţei, numai ca să ridice ţara împotriva stăpânirii de astăzi.

Şi astfel au fost ruşinaţi şi în această adunare bisericească liberalii şi averescanii, cari toată viaţa lor nu au ştiut, şi nici acum, după ridicarea ţăranilor, nu au învăţat, ce e frica de dreptate şi scârba de minciună.

Stăpânirea însă are de datorinţă să ia seama: ca Biserica să fie pusă la adăpost de stricarea asta; pentru că altfel s-ar putea să fie rătăcirea din urmă mai amară decât cea dintâi.

Exces de devotament

Congresul eparhial de la Cernăuţi a fost penibil. Cel puţin într-una din înfăţişările lui. Cineva a propus o moţiune omagială pentru părintele patriarh. Iar congresul a respins-o.

Acuma, să mărturisim că congresul avea dreptate. Aşa că propunătorul moţiunii a căzut într-un exces de... devotament.

Pentru că, să vedeţi împrejurările: moţiunea omagială pornea de la faptul că părintele patriarh fusese atacat şi insultat într-un ziar politic din Bucureşti – adică în „Viitorul", ca să fim mai precişi. Iar excesiv devotatul nostru dorea, nici mai mult nici mai puţin, decât ca congresul eparhial să protesteze împotriva acestor atacuri, depunând la picioarele Prea Fericitului expresiunea sentimentelor de... etc., etc.

Cu totul alături de drum această propunere; pentru că atacurile şi insultele fuseseră politice şi nu... bisericeşti, pentru fapte – făcute sau numai bănuite ca atare – din împărăţia diavolului şi nu a lui Dumnezeu. Cu ce drept se amestecă, deci, congresul eparhial în acest domeniu?

Şi, cu toate acestea, dacă nu formal, cel puţin în fond, sensibilitatea congresiştilor avea motive să se considere sesizată. Atacul „Viitorului" cuprindea şi anumite ameninţări de ordin bisericesc. Se spunea, anume, ca să vorbim limbajul de prost crescuţi al liberalilor, că, dacă părintele patriarh nu va face ce vor dumnealor, liberalii, apoi îşi va pierde nu numai locul de regent, dar şi pe acela de patriarh, când vor veni dumnealor la putere. La care, evident, congresul ar avea, formal, dreptul a se întreba: de unde îşi ia un partid politic îngăduinţa de a se amesteca în cele bisericeşti?

Din nefericire însă, dreptul acesta e numai formal. Căci, lăsând la o parte practica vieţii noastre ecleziastice, în care nimic nu s-a petrecut în ultimii 50 de ani fără amestecul politicei, acceptând – să nu o uităm, mai ales acum – însărcinarea categoric anticanonică şi cu totul împotriva spiritului şi literei Ortodoxiei, de membru al Consiliului de Regenţă.

A fost insultat şi atacat, deci, Prea Sfinţitul de un partid politic? Desigur, e rău. Dar, ce vreţi? „Ale tale dintru ale tale". Iar dacă congresul eparhial al Bucovinei nu a protestat *atunci*, cu ce drept protestează *acum*?

Ordine trebuie pusă în cele bisericeşti? Nu încape îndoială! Să începem însă de sus!

Autonomie bisericească şi acţiune politică

Doi preoţi au fost amestecaţi în tulburările – antisemite sau altfel – din Maramureş. Cazul nu e, din nefericire, izolat. Autorităţile ştiu că, şi altfel,

preoţii se agită în chestiuni de acestea lumeşti, ţin cuvântări şi trec chiar, pe alocurea, la căi de fapt. Ni se afirmă, şi nu am repeta-o, dacă nu am respecta izvorul – atât de extraordinară ni se pare împrejurarea – că uneori chiar amvonul a fost întrebuinţat în asemenea scopuri.

Vasăzică, preoţii fac politică. Nu este, evident, nici o noutate; dar întâmplările din nordul ţării dau faptului acestuia o actualitate care îndreptăţeşte o nouă luare în consideraţie a chestiunii.

În cazul amintit mai sus ştim că unul din preoţi a fost mutat; despre ce[lă]lalt ni se spune că a fost chemat la episcopie. Dacă i se va aplica vreo pedeapsă disciplinară, sau totul se reduce la o mustrare –, vom vedea. De altfel, asta nici nu e aşa de interesant.

Interesant e, în schimb, faptul că toţi ceilalţi preoţi, pe cari autorităţile îi ştiu că agită, rămân mai departe la rosturile şi... funcţiunile lor. Statul, respectiv Ministerul de Interne sau cel de Culte, neavând în nici un fel dreptul a-i chema la răspundere: sunt preoţi, slujitori, deci, ai Bisericii şi, ca atare, supuşi unei jurisdicţii speciale; Biserica Ortodoxă Română fiind autonomă.

Desigur, autorităţile de stat ar putea constata faptele şi încunoştinţa Patriarhia; care, pe căile indicate de statutul Bisericii, ar lua măsuri de rigoare. Dar operaţia e cu mult prea ocolită pentru ca să fie şi eficace; şi, pe urmă, să o recunoaştem, problema nici nu se poate pune aşa. Ci altfel; şi anume:

Biserica este, evident, o instituţie autonomă în statul românesc. Autonomia aceasta este, pe de altă parte – în afară de orice discuţie –, necesară. Să observăm însă că motivele pentru cari autonomia bisericească a fost socotită necesară, în aşa măsură încât statul a renunţat aproape la drepturile lui de suveranitate asupra acestei instituţiuni, nu numai că izvorăsc din natura Bisericii, dar îi şi asignează anumite funcţiuni precise, cuprinse în anumite domenii de activitate.

Să precizăm: s-a cerut, de o parte, şi s-a acordat, de alta, autonomia Bisericii, pentru motivul că această instituţie, administrând şi organizând bunuri şi puteri spirituale – cari depăşesc prin natura lor „veacul" –, nu poate sta sub conducerea imediată a statului, care este o fiinţă lumească, „seculară".

Autonomia decurge, deci, din dorinţa şi necesitatea firească a Bisericii de a trage o linie de demarcaţie netă între cele vecinice şi cele vremelnice şi de a împiedica imixtiunea celor din urmă în rosturile celor dintâi.

Iată însă că preoţii fac politică. Adică, după ce au obţinut ca treburile şi puterile lumeşti să nu se amestece în cele duhovniceşti, preoţii, adică reprezentanţii Bisericii, îşi arogă pentru ei dreptul de a activa în domeniul „secular".

Noi credem că preoţii se înşală; şi că mai sunt şi imprudenţi pe deasupra. Ei îşi închipuie că statul, atunci când a acordat autonomia Bisericii, deci a renunţat la anumite drepturi ale lui, a făcut-o fără nici o condiţiune. Şi merg în închipuirea lor aşa de departe, încât cred că statul ar fi prea fericit, dacă Biserica ar binevoi să se îngrijească mai de aproape de aşezările politice. Nu a fost doar un vlădică acela care a propus înfiinţarea unui... partid clerical în ţara românească?

Fără supărare pentru cineva, atitudinea aceasta este aberativă. O dată din punctul de vedere al Bisericii; a doua oară, din punctul de vedere al statului.

1) Lipsa de drept a statului de a se amesteca în treburile Bisericii, dar dreptul Bisericii de a se amesteca în treburile statului decurg în chip logic [din] principiul numit „primatul spiritualului". Acest principiu, de origine şi esenţă apuseană-catolică, nu este valabil în Biserica noastră Ortodoxă.

Obiecţiunea că preotul are o dublă calitate, de preot şi de cetăţean, şi, ca atare, în virtutea acestei duble calităţi, e îndreptăţit la două feluri de acţiuni nu e fondată. Ea e respinsă de canoane şi de spiritul pravoslavnic, pe de o parte; iar pe de alta, această dublă calitate e neutralizată prin faptul că statul nu cere preotului împlinirea tuturor obligaţiunilor cetăţeneşti (se ştie, de pildă, că preoţii nu fac armată).

2) Atunci când statul a renunţat, prin acordarea autonomiei, la drepturile lui de suveranitate asupra Bisericii, a făcut-o pentru că a recunoscut acestei instituţii o altă structură decât cea a aşezărilor lumeşti. Prin aceasta însă, i-a negat şi dreptul de imixtiune în treburile politice, ca una ce administrează o împărăţie care „nu e din lumea aceasta". Pentru stat, deci, autonomia este de ambele părţi – reciprocă. Căci, de îndată ce Biserica se coboară între cele lumeşti, ea cade în domeniul de acţionare al statului. Asta e clar.

Încheierea? Una singură. Preoţii trebuie să înceteze de a mai face politică. Altfel, statul este îndreptăţit a retrage autonomia pe care a acordat-o Bisericii.

Ştiu că a renunţa la politică nu e tocmai aşa de uşor. Părintele Roman Ciorogariu, episcopul Orăzii Mari, ridicase odată chestiunea. Nu a avut succes. De ce? Atunci când şeful Bisericii, părintele patriarh, a acceptat a fi regent, în virtutea cărei autorităţi morale puteai pretinde preotului să nu fie deputat?

Un precedent nefericit nu poate fi însă decât precedent nefericit; şi nu o lege. Faptul că s-a greşit o dată – şi încă sus de tot – nu îndreptăţeşte persistenţa în eroare. Să se pună, deci, încă o dată chestiunea. E în interesul cel mai de seamă al Bisericii.

... Şi, pe urmă, nu de alta, dar să nu ne pomenim într-o zi că statul ne retrage autonomia!

C. Cezaro-papismul

Cezarismul bisericesc

„... *sed is, qui amat primatum genere in eis, Diotrephes, non recipit nos.* Şi a aruncat asupra noastră vorbe grele, şi, ca şi cum aceasta nu ar fi fost de-ajuns, nu numai că el nu şi-a primit fraţii, ci a împiedicat pe cei care îl primeau – şi îi aruncă afară din Biserică". O spune Sfântul Ioan în cartea a III-a (9, 10)[1].

Diotrefe – cel de Dumnezeu hrănitul. Știu și eu?

Mai degrabă, un episcop orgolios și despotic; care a vrut să înfrângă autoritatea lui Ioan, care a excomunicat creștini, pe cari apostolii îi numeau „frați", care a încercat excomunicarea chiar a episcopilor ce i se opuneau; care a vrut să fie el singur „Biserica".

Cezarism.

Sfântul Pavel ridică Biserica pe piatra lui Hristos.
Diotrefe o ruinează, așezându-se pe el în centru.
Sfântul Pavel primește în Biserică pe vinovații Corintului.
Diotrefe acoperă de ocări pe Ioan Evanghelistul.
Diotrefe!
E ca și cum ai reteza capul lui Hristos de corpul Bisericii.
Ca și cum ai ridica o altă Biserică – împotriva celei a lui Hristos.
Căci ai călcat în picioare autoritatea apostolică.
Și ți-ai năpăstuit și urmărit frații.

Așa, Bonavia. Să spunem că nu are dreptate? Nu. Chiar el poate spune lucruri drepte.

Diotrefe și Sfântul Pavel. Opoziția aceasta te îndeamnă să o urmărești. În definitiv, Diotrefe-om stă singur. El este – într-o altă ordine – lumea romană; cu monarhul ei, care e un despot; cu dreptul și cu filosofia ei, care împarte lumea în stăpâni și sclavi.

O lume căreia i se opune Biserica paulinică; în care nu putem vedea decât un *anti-mund*: cu regele lui – un serv umil, Hristos; cu *Evanghelia* lui, garanție a unității speței umane; cu sfinții și tradiția lui, chezași ai imutabilității acestei *Evanghelii*.

Este lumea romană – mai scurt, lumea – de disprețuit? Evident, nu! Dar cine a intrat în Biserică a rupt legăturile cu lumea. Căci lumea își trăiește viața ei, legea ei, căreia nu-i lipsește conștiința colectivă, exprimată în drept și în hotărârea magistraților, care sunt doară servii lui Dumnezeu (*Rom.* 13, 1 *sq.*).

Dar Biserica este *anti-mund* pentru că stă în capul lumii, pentru că a înfrânt lumea, trecând dincolo de ea.

În fața acestora toate, ce mai înseamnează bietul Diotrefe, ce a înțeles din ele Diotrefe!

Și totuși, Diotrefe a fost – și el continuă să trăiască. Dar protestanții nu au dreptate. Cezarismul bisericesc nu a fost inventat la Roma.

O durere pe care ne-o credeam cruțată

Ne-a fost dat, deci, să o vedem și pe asta. La deschiderea Parlamentului, părintele patriarh a arborat o splendidă pereche de... mănuși roșii de mătase. O pereche de mănuși roșii se sprijineau încrucișate pe toiagul arhieresc.

Prelat pravoslavnic cu mănuși roșii? Nu am auzit. Și este o aberație. Știm că portul preoților ardeleni a suferit tot felul de schimbări, sub influența Apusului catolic, de o parte, a nordului protestant, de alta. Roșul învârstează astfel, prin abuz și prin lipsa de înțelegere pentru frumusețea și adânca semnificație simbolică a hainei bizantine, îmbrăcămintea fraților noștri preoți din Ardeal.

Dar ca însuși părintele patriarh, șef suprem al Ortodoxiei românești, și, de bună seamă astăzi, prin împrejurări mai mult decât prin meritele noastre proprii, cel dintâi dintre patriarhii pravoslavnici, să arboreze mănușa roșie cardinalicească – iată, în adevăr, un fapt EXTRAORDINAR.

Și trist – trist de ți se sfâșie inima.

Nu numai din pricina caracterului blasfemiatoriu și apostat împotriva unei tradiții pe care nimeni nu are dreptul să o ignoreze sau să o insulte, desconsiderând-o. Ci, mai ales, și din pricina situației pe care un asemenea gest ne-o creează în lumea creștină.

Să spunem că și negrii doară umblă în pielea goală, dar cu guler scrobit și țilindru pe cap? E prea puțin. Mănușile roșii trase pe mână de un prelat ortodox – când e și cap suprem al Bisericii – înseamnează mărturisirea categorică a inferiorității noastre, recunoscute în deplină umilință, stingherită de noi înșine.

Ne-a orbit strălucirea lumească a Apusului catolic și maimuțărim. Uitând că acolo toate lucrurile acestea își au rosturile și semnificația lor precisă, peste care nu se poate trece, dar care nici nu se poate generaliza.

Ați auzit, creștini pravoslavnici! Părintele patriarh are mănuși de mătase roșie! Nu ne mai ajunge concentrata noastră sobrietate bizantină, stilul pur al Răsăritului, emoționant în simplitatea lui hieratică. Nu ne mai ajunge pentru că nu-l mai înțelegem.

Și astfel, din ignorarea Tradiției noastre, element constitutiv al trupului mistic al lui Hristos; din lipsa noastră de mândrie ortodoxă; din mentalitatea noastră de barbari și de robi, cari uităm că există o civilizație și o cultură a Răsăritului – mai strălucită, mai adâncă și mai răscolitoare de suflete decât cealaltă –, ai cărei moștenitori suntem, vine stricarea cea mare în Biserică.

O știam și eram îndurerați. Dar ca însuși șeful Bisericii să depună mărturie de dependență față de Apus – iată o durere pe care ne-o credeam cruțată. Mai e ceva în paharul amărăciunilor?

Cezaro-papism

Mişcarea de alunecare pe planul înclinat al catolicismului, în care a intrat Biserica Ortodoxă Română, e departe de a lua sfârşit. Toate încercările noastre de a atrage atenţia de la caz la caz asupra acestei primejdii au rămas zadarnice. E şi greu, de îndată ce, în ierarhia noastră bisericească, nu mai există duh pravoslavnic. Diavolul stăpânirii lumeşti a pătruns în toate încheieturile Bisericii şi, dacă îl goneşti dintr-un loc, astupând o gură de iad, el apare în altă parte. E o muncă de Danaide.

Ieri, erau mănuşile de mătase roşie, de cardinal, ale părintelui patriarh. Astăzi, proiectul de regulament al Patriarhiei, făcut de d-l doctor I. Matei. Că acest d-l Matei – ştiţi, bărbatul d-nei Sanda! – este un personagiu nefast, am mai spus-o mai demult şi în repetate rânduri. Prin împrejurări pe cari nu le cunoaştem însă, a devenit unul din indispensabilii părintelui patriarh. Şi asta e suficient pentru ca acţiunea lui de infestare a Bisericii să continue, nesupărată de nimeni.

Astfel, s-a ajuns să i se încredinţeze redactarea regulamentului de care vorbim. Iar d-l Matei, teolog absolut, moaie pana nouă în călimară şi scrie: Art. 1. Capul Bisericii autocefale Române este I. P. S. Sa Patriarhul.

Patriarhul – cap al Bisericii Ortodoxe? Noi ştiam că o asemenea erezie e condamnată în pravoslavie: cezaro-papism. Noi ştiam că, aşa cum mărturisim şi în Simbolul credinţei („... Şi întru-una sfântă, SOBORNICEASCĂ ŞI APOSTOLEASCĂ Biserică...", auzi, domnule Matei, nu „in unam sanctam, APOSTOLICAM..."[1]), capul Bisericii Ortodoxe Române este Sfântul Sinod.

A aşeza în fruntea Bisericii autoritatea personală a Patriarhului este o aberaţie. Se simte în organizaţia noastră nevoia unei autorităţi vecinic prezente? Este Sfântul Sinod o adunare care se mişcă greu şi nu poate ţine şedinţe în permanenţă? Foarte bine. Să se delege atunci un sinod restrâns, compus din 5–6 chiriarhi, cari să se adune o dată în fiecare săptămână. Dar cap personal, nu!

E timpul să ne întrebăm încotro mergem. Într-un aşa de scurt timp, trei manifestaţii caracteristice: BUST patriarhal, MÂNUŞI ROŞII cardinaliceşti şi acum, CAP ALB. Se poate o mai categorică scăldare în apele papistaşilor?

Altă manifestare cezaro-papistă

Nu s-a dat nici un comunicat încă în legătură cu „Ordinul Patriarhul Miron", despre care am scris în această foaie. Mărturisim că, deşi informatorul nostru era un om cu totul serios, care ne declara că văzuse cu ochii lui brevetul şi declaraţia în mâinile unui fericit decorat, voiam să nădăjduim că, totuşi, lucrurile ar fi altfel. În această nădejde dădusem în public vestea. Şi aşteptasem o dezminţire. Dezminţirea nu a venit. În schimb, am primit ştiri complimentare: că ar mai fi şi cutare decorat.

Vasăzică, există „Ordinul Patriarhului Miron". Nu un ordin călugăresc; ci o decorație, pe care o conferă părintele patriarh. Și nu o decorație pe care o conferă în calitate de regent, ci în calitate de patriarh.

Anomalia este evidentă. Dreptul de a institui și conferi ordine în țara românească este stabilit prin textul precis al Constituției. El este o prerogativă regală și, ca atare, mărginit la Coroană. A institui noi ordine înseamnează a te substitui prerogativelor regale. Ceea ce, în termenii gravi ai justiției, este indicat sub vocabula de „crimă de stat".

Cum se rezolvă această chestiune din punct de vedere al statului este însă o problemă care nu ne interesează aci. Unde, precum se știe, ne preocupă trebile Bisericii. Interesantă e însă întâmplarea pentru stabilirea profilului Ortodoxiei noastre. Și anume, ea face parte din seria de manifestații cezaro-papiste, pe cari și le înlesnește de o bucată de vreme autocefalia românească.

Noi știm că, de când ierarhia noastră ecleziastică a pierdut simțul Ortodoxiei, nu ne mai putem aștepta la acte precis pravoslavnice. Ne-am învățat, deci, să nu protestăm la toate indiciile catolicizante ale acțiunii acestei ierarhii. Constatăm însă că cezaro-papismul preoților noștri nu e un sistem. Ci numai o serie de acte dezordonate, care, toate, au la bază un interes, o ambiție sau o poftă de stăpânire personală. Și asta trebuie să o subliniem.

Dacă ierarhia noastră crede că nu-i mai ajung procedeele ortodoxe, să o spună. Dacă, spre mai marea slavă a lui Dumnezeu, ar avea nevoie de mai multă libertate încă, decât îi acordă încadrarea statului lumesc, să se despartă de acest stat, devenind o unitate de sine stătătoare, cu o viață proprie, cu legi proprii.

Dar așa – nici pește, nici carne –, nu. Eu știu că ierarhia noastră este elastică. Îmi aduc aminte a fi cinat odată la un înalt prelat, în prima săptămână a postului, cu icre moi, morun la grătar și miel la frigare. Dar toate au o limită.

Nu se poate începe și la noi o operă de purificare?

... Și totuși, eu nădăjduiesc că nu există „Ordinul Patriarhul Miron". De ce nu ni se spune oficial?

Zece mii de lei și o pastorală

Cu atât a răspuns Î. P. S. părintele Miron, Patriarh al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, la năprasnica urgie de la Costești. Despre cei zece mii de lei trimiși ca ajutoare nu vom vorbi; atâta îngăduie, probabil, bugetul părintelui patriarh, apăsat cum e și de veniturile patriarhicești, mitropolitane și arhierești, și de cele ale regenței. Mai la urma urmelor, și polul săracului și gologanul patriarhului-regent, la Dumnezeu, tot atâta prețuiește. Căci de seamă e mai ales mișcarea sufletului din care pleacă obolul.

Iar sufletul de arhipăstor al părintelui patriarh se vede din scrisoarea pe care a îndreptat-o către credincioși, cu acest sfâșietor prilej. Am citit-o cu atenție și cu deferența cuvenită. Să o aprobăm? Nu.

1) „Nenorocirea fatală" – cum zice pastorala – s-a întâmplat la Costești. Adică, în Eparhia Argeșului. Argeșul își are episcopul lui; pe P. S. Nichita[1]. Cu ce drept se amestecă părintele patriarh într-o eparhie străină de cea a Î. P. S. Sale e de neînțeles. Totuși, o face. Și anume, cu atâta grabă, că ai impresia că prilejul era așteptat de multă vreme.

Așezarea Bisericii noastre este sinodală. În virtutea ei, fiecare episcop este stăpân nediscutat – și fără altă autoritate superioară decât cea a Sinodului – în eparhia lui. Patriarh, mitropolit sunt ranguri, nu funcțiuni administrative; sau, în orice caz, nu funcțiuni administrative superioare episcopatului. Părintele patriarh știe lucrurile acestea, elementare în Ortodoxie. Dar nu le înțelege. Sau ar vrea ca ele să fie altfel. Părintele patriarh ar vrea, anume, ca Patriarhatul să reprezinte o autoritate administrativă supremă. Și de aceea nu pierde nici un prilej pentru a face gesturi cari să-l impună ca atare. Astfel, pastorala – care, după cum am arătat, depășind canoanele, se ocupă de un fapt petrecut în altă eparhie – spune: „... în scopul acesta – considerând urgența cazului – dispunem următoarele: 1) În Duminica Tomii să se oficieze *în toate bisericile Patriarhiei...*". Și pe urmă se înșiră diverse recomandări.

„În toate bisericile Patriarhiei", asta însemnează în toate bisericile ortodoxe din țara românească. Cu alte cuvinte, părintele patriarh dă dispozițiuni cari ar trebui să fie respectate în toate eparhiile din țară. Dar, atunci, unde mai este autonomia episcopală?

Nu e numai atât însă. La punctul 3, pastorala spune: „... cu consimțământul chiriarhilor respectivi, *îl generalizez ca poruncă strictă pentru toate bisericile din Patriarhie...*". Ce însemnează „cu consimțământul chiriarhilor respectivi"? A luat în prealabil părintele patriarh consimțământul chiriarhilor? Nu. Practic și canonic, o asemenea generalizare, „cu poruncă pentru toate bisericile din Patriarhie" nu se poate face decât dacă părintele patriarh ar avea o împuternicire specială în acest sens de la Sf[ântul] Sinod. Această împuternicire nu o are însă. Cu ce drept se substituie atunci Î. P. S. Miron autorității Sf[ântului] Sinod?

Noi ne dăm seamă de gravitatea lucrurilor pe care le spunem. Afirmăm, totuși, că o asemenea tendință de a se ridica deasupra episcopilor și de a se substitui sinodului este o alunecare spre cezaro-papism; și nu credem că patriarhul unei Biserici Ortodoxe își poate îngădui asemenea gesturi de stricător de lege.

2) Nu ne vom opri asupra stilului în care este scrisă această pastorală. E un stil de ordonanță polițienească. Și încă. Pentru că suntem siguri că, într-o împrejurare analoagă, d-l gen[eral] Nicoleanu, de pildă, ar fi găsit accente mai sufletești pentru a se adresa oamenilor. Vom întârzia însă asupra unui pasaj caracteristic, care pune într-o lumină crudă Ortodoxia Prea Fericitului Miron. Iată textul:

„Din acest trist caz, se îndatorează cucernicii preoți a convinge pe evlavioșii creștini despre hiperzelul lor, de a folosi mai multe lumânări decât admite spațiul bisericilor și starea sanitară a aerului, care adeseori se umple de veninul parafinei, din care sunt falsificate lumânările. Ofranda creștinilor pentru vii și morți se poate face și prin un ajutor dat săracilor, văduvelor, orfanilor, pentru

repararea bisericii, pentru procurarea unui obiect necesar, a unui rând de odăjdii, cumpărare de cărţi cu cuprins educativ etc."

A aprinde lumânări, asta e hiperzel. Iar ofranda – se poate face şi prin ajutor dat!... Vai, părinte patriarh, ce înţelegere pentru duhul Ortodoxiei! Scriai rândurile acestea tocmai în ziua sâmbetei, când îl coborâserăm în groapă pe Hristos, după ce, la Prohodul Lui, cântaserăm cu toţii grozava înfruntare a lui Iuda: „De iubeşti pe săraci şi de mir te scârbeşti, ce se varsă curăţind multe suflete, apoi cum pe aur Mântuirea vinzi?".

Nu mă îndoiesc, Prea Fericite, că „iubeşti pe săraci", de îndată ce îndemni la ajutorarea văduvelor. Dar de ce „de mir te scârbeşti", socotind că a folosi mai multe lumânări e hiperzel?

Noi, Î. P. Sfinţite, am trăit aci, între hotarele ţării vechi, mici, slabi, păcătoşi şi necăjiţi. Dar era un duh al Ortodoxiei, de care nu s-a atins nimeni. Să fim, deci, lămuriţi: nu ne-am adus cap al Bisericii de peste munţi, pentru a încălzi în Palatul Patriarhal cezaro-papismul autorităţii personale, cu înlăturarea sinodului şi protestantismul faptelor bune, cu înlăturarea cultului.

Răspicat!

Tot despre „Zece mii de lei şi o pastorală"

– Răspuns ziarului „Universul" –

Ziarul „Universul" se ocupă de articolul meu, apărut sub titlul de mai sus, în numărul de sâmbătă al acestui ziar şi, făcându-mi proces de intenţiuni, crede că poate spune că am recurs „la o interpretare sofistică a pastoralei, spre a ajunge la concluziuni ciudate".

Cum nu florile de polemică, mai mult sau mai puţin izbutite, interesează, ci chestiunea însăşi, mă grăbesc a răspunde la întâmpinările de fond, trecând peste ceea ce preopinentul meu ar vrea să înfăţişeze ca ghimpi.

Am afirmat:

1) că părintele patriarh dă ordine în legătură cu fapte petrecute în alte eparhii; ordine pe cari le-ar vrea valabile pentru toată Patriarhia românească. Că, prin această atitudine, încalcă drepturile de autonomie ale episcopatului şi tinde să instituie un fel de autoritate supremă *personală* în Biserica *sinodală* românească. Şi am calificat aceste tendinţe cu numele de cezaro-papism;

2) că părintele patriarh dă preferinţă elementelor de asistenţă celor cultuale în viaţa religioasă a populaţiei noastre. Şi am calificat aceste preferinţe cu numele de protestantism.

Ce răspunde „Universul"?

ad 1: a) că, prin statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, se stabilesc anumite cazuri, cari evidenţiază dependenţa episcopului de mitropolit. Şi că, în virtutea acestui spirit, părintele patriarh era îndreptăţit „după canoane" să dea pastorala cu pricina.

Răspundem: mai întâi, nu se poate demonstra caracterul ortodox al unei dispoziții prin concordanța ei cu statutul Bisericii noastre, pentru simplul motiv că statutul acesta nu e ortodox, ci protestant; și habar nu are de duhul Ortodoxiei.

În al doilea rând, să ni se citeze textele din acest statut care, în speță, anulează autonomia la care ne referim noi.

Și, în sfârșit, să ni se spună: cari sunt canoanele la cari se referă preopinentul nostru? Să o lămurim noi: nici textele, nici canoanele acestea nu există;

b) că părintele patriarh nu avea nevoie să consulte Sfântul Sinod în această chestie, deoarece nu era vorba de o chestiune dogmatică.

Preopinentul nostru se face a nu înțelege. Nu era vorba de o chestiune dogmatică? Ba da, de îndată ce actele personale de dispoziție asupra întregii Biserici românești ating dogma *sobornicie* Bisericii noastre;

ad 2: că Ortodoxia nu are nimic de-a face cu numărul lumânărilor și nici cu felul ofrandei.

Asta este o părere absolut personală a preopinentului meu, pe care nu știu câți ortodocși și cel fel de ortodocși o împărtășesc. Eu mențin afirmația: că precumpănirea „faptelor bune" asupra elementului cultual este caracteristică protestantismului. Și susțin că această afirmație este un adevăr elementar, cuprins în orice manual de simbolică.

... De unde rezultă însă că, atunci când am caracterizat spiritul din care purcede pastorala părintelui patriarh drept cezaro-papist și protestant, nu am făcut nici o sofismă.

Dacă preopinentul meu are nevoie încă de lămuriri, i le voi da, aducând fapte noi, mai grave încă.

Un conflict de autoritate

Un nou conflict de autoritate. Pe aceeași linie a cezaro-papismului, de care ne-am împiedicat prea des în ultima vreme. Să vedeți de unde a pornit. Părintele patriarh e din Toplița. Acolo, cum se cuvine unei fețe călugărești ajunse în ceas de mare cinste, a făcut un schit. Iar lângă schit și-a cumpărat, mai acum în urmă, o casă. Î. P. S. Miron iubește cu deosebire acest schit; în care își va petrece restul zilelor, atunci când nu va mai fi decât simplu călugăr. De aceea l-a luat nu numai în deosebită grijă, dar l-a păstrat chiar sub jurisdicțiunea Patriarhiei.

Toplița stă însă în eparhia P. S. Ivan, episcopul Vadului, Clujului și Feleacului. De aceea, părintele patriarh a și adresat eparhului din loc o scrisoare, aducându-i la cunoștință înalta sa hotărâre. Demersul era absolut necesar, date fiind raporturile canonice între diferitele scaune episcopale. Până în momentul de față însă, părintele Ivan al Clujului nu a răspuns nimic în scris. Iar în vorbă a spus că ceea ce vrea Î. P. S. Patriarh nu se poate. Și nu se poate categoric: pentru că se opun canoanele. Acum, canonic, lucrurile sunt, evident, de partea

părintelui episcop. Tot ceea ce, bisericește, se întâmplă într-o eparhie se ține de episcopul din loc; exclusiv. E, deci, din acest punct de vedere, imposibil ca o mănăstire la Toplița să intre în jurisdicția Patriarhiei.

Patriarhul, după cum am mai lămurit-o, nu are nici un drept de imixtiune în altă eparhie decât cea pe care o conduce în calitate de episcop și nu e, administrativ, un for mai înalt peste episcopi. A judeca sau proceda altfel e cezaro-papism.

Rămâne însă o altă soluție, pe care am susținut-o aci în mai multe rânduri. Dacă Î. P. S. Patriarh dorește cu tot dinadinsul să-și păstreze un drept de jurisdicție asupra schitului de care e vorba, nu are decât să reia pe seama sa ideea înființării unui episcopat călugăresc al Patriarhiei, după pilda episcopatului militar, o soluție tot atât de canonică cât e și a acestuia din urmă.

Sau, dacă nu, să închine schitul în chestiune Patriarhiei din București sau unei mănăstiri atârnătoare de Patriarhie. Exemplul nu e fără precedent în trecutul ortodox, în ce privește Patriarhia Ecumenică, după cum e dovedit cu atârnarea mănăstirilor românești celor din Muntele Athos, în trecut. Există, de fapt, și precedente curat românești.

Multă vreme, Mitropolia Ungro-Vlahiei a păstorit drepturi de jurisdicție asupra a două mănăstiri din Argeș și Vâlcea.

Ar fi o soluție.

4. BISERICĂ ŞI NEAM

Biserică şi naţiune

În ultima vreme am avut prilejul să asist, într-un cerc de oameni ai Bisericii, la o discuţie asupra naţionalităţii şi Bisericii. Este foarte ciudat să constaţi cum noua noastră formă de cultură falsifică spiritul şi perverteşte în noi putinţa de a lua contact cu realităţile. Am auzit, cu prilejul amintitei discuţii, toate locurile comune cari obişnuiesc a se debita în dizertaţiile gimnaziştilor noştri: „Biserica ne-a salvat naţionalitatea"; „statul uită că este un stat naţional şi, ca atare, trebuie să proteguiască Biserica" etc., etc.

Îmi aduc aminte să fi citit odată, în Leontiev[1], mi se pare, constatarea că in Grecia modernă Ortodoxia este cu mult mai consistentă şi mai solid ancorată în sate decât în Atena însăşi, unde un fel de raţionalism superficial nu se mai poate ridica la înălţimea vechii tradiţii culte teologice. Observaţia cred că are valoare generală pentru toate ţările ortodoxe (cu excepţia, poate, a Rusiei dinainte de război). Cum se explică acest fapt?

După toate probabilităţile, expansiunea ideii moderne de stat şi de naţiune stă la originea acestei transformări. Eu nu contest, în nici un fel, că Biserica a contribuit în trecut la menţinerea statului şi a naţiunii. Am impresia însă că formulele acestea, aşa de banale şi de „evidente" astăzi în cursivitatea lor, nu mai reflectează nimic din realitate. Ba, ceva mai mult încă: dacă ar fi să le strângem sub un control mai sever, ar trebui să constatăm că ele sunt de-a dreptul false.

Ele erau valabile în trecut; atâta timp cât „stat", „naţiune", Biserică ş. c. l. nu erau abstracţiuni diferenţiate, ci reprezentau puncte de vedere asupra realităţii, care e *una* şi care închide în ea statul, naţiunea şi Biserica într-o unitate organică indisolubilă. În momentul însă în care mentalitatea modernă a aplicat

acestei realități metoda științifică a conceptelor, ea a început să confunde diversele aspecte ale realității cu tot atâtea realități discrete, existând fiecare pentru ele, deși, evident, în anumite raporturi. Cu aceasta, unitatea organică a vieții s-a disociat și fiecare din aceste „aspecte" a căpătat tendința de a trăi oarecum pe cont propriu. Ceea ce s-a și întâmplat.

Dar această îmbucătățire a realității a avut ca rezultat coborârea vitalității reale. Ca *idee*, fiecare din amintitele aspecte s-a precizat, a devenit conștientă și a circulat; mai mult decât înainte. Ca sursă creatoare de valori, ele s-au închircit. Desfășurarea vieții lor, pusă sub egida independenței, a luat drumuri noi; legătura dintre ele s-a pierdut din ce în ce mai mult; și nu rareori unul a devenit piedică pentru celălalt. De aceea, religiozitatea – ca și naționalitatea de altfel – a rămas mai puternică în sate, unde viața nu a luat cunoștință de ea însăși și unde noua mentalitate științistă nu a pătruns.

Prietenii mei preoți vor înțelege acum: statul actual, națiunea actuală nu mai sunt solidare cu trecutul, ele sunt altceva. Formulele cu Biserica și națiunea sunt perimate. Să căutăm altele.

O afirmare a nației

Părintele episcop Ivan al Clujului m-a chemat azi o săptămână în orașul său de scaun. Credeam că aș fi putut fi – măcar printr-o conferință publică – de folos și de ajutor frumoasei catedrale episcopale ortodoxe, pe care râvna sa creștină se trudește de ani de zile să o ridice în capitala Ardealului.

Am fost, și cu îndatoririle pe cari mi le simt față de Biserica adevărată – nu cea cu care, din nefericire, sunt în ceartă vecinică –, și cu bucuria care mă întovărășește în rarele mele călătorii ardelene.

Nu știu care va fi fost roada trecerii mele prin Cluj. Datoria noastră e să facem ceea ce credem că e bine, fără a cumpăni dinainte rezultatele. Pot spune însă că Biserica de acolo are nevoie de ajutor, și încă grabnic. Căci se lucrează încet. Abia 30 de oameni sunt zilnic pe schelă și peste scheletul de beton armat abia s-a așezat piatra de temelie și la cupolă. Mijlocul se cască gol, ca o gură flămândă și nesățioasă.

Câți ani sunt de când s-a început, nu mai știu. Dar sunt mulți. Și dacă lucrările vor continua în același tempo, apoi de bună seamă că numai copiii noștri vor apuca târnosirea ei. Și e păcat. Pentru că ortodocșii din Cluj sunt oameni harnici. Biserica de pe deal – singura casă de închinare pravoslavnică – e cu totul neîncăpătoare pentru credincioșii cari vin din ce în ce mai mulți și cari, în Dumineca trecută, când am ajuns eu, stăteau afară în burniță, pentru că nu puteau pătrunde de atâta îmbulzeală.

Și, pe urmă, mai e ceva. Catedrala ortodoxă a Clujului, înfiptă acolo în inima orașului unde e, înseamnă, peste toate celelalte lucruri, o mândră afirmare

a nației noastre. Construcția aceasta nu poate să lâncezească, deci, între altele, și pentru că nu e bine ca terminarea ei să ajungă pentru străinii de acolo. „Când s-o isprăvi Biserica lui Ivan" a început să însemneze pentru unguri ceva cam ca: „La Paștele calului", „La Sfântul așteaptă" sau „Când o înflori patul puștii". E frumos? Și cui folosește?

Sforțarea părintelui episcop e neînchipuită. În așa măsură, încât expresia „Biserica lui Ivan" nu e decât prea la locul ei. Dar Î. P. S. Ivan nu poate fi lăsat singur – pentru că singur nu o poate duce la capăt. Nu am fost niciodată un prea călduros partizan al sprijinirii Bisericii prin bugetul statului. Dar aci lucrurile se schimbă. Ardealul a dat. Șapte milioane au fost adunate prin râvna părintelui episcop. Să mai dea și țara cealaltă! Să dea, deci, statul. Și repede!

A fi „bun român"

Întâmpinarea, plină de dorința sinceră a unei lămuriri, pe care colegul meu de învățământ, d-l profesor Frollo, a publicat-o în această foaie în apărarea românilor catolici[1], ne dă prilejul să revenim asupra unor chestiuni pe cari noi, la „Cuvântul", le socotim drept fundamentale.

D-l Frollo se întreabă surprins și oarecum îndurerat: de ce și de unde îndârjirea unor cercuri ortodoxe împotriva românilor de confesiune romano-catolică? Adică cum, un catolic nu poate fi un „bun român"? Și nici nu mai așteaptă răspunsul; căci dreptatea atitudinii d-sale îi apare ca evidentă.

La prima impresie, desigur! Dar numai la prima impresie. Căci, în fond, chestiunea, așa cum e pusă de d-l Frollo, și în genere de toți românii catolici sau numai catolicizanți, este cu mult prea puțin precisă pentru a putea contribui la lămurirea problemei.

În adevăr, oricât de paradoxal s-ar părea, toți românii catolici sunt în măsură a răspunde victorios la întrebarea dacă un catolic poate fi un „bun român". Nici unul însă nu se oprește la chestiunea mai simplă – dar cea relevantă – dacă un catolic poate fi „român". *Et pour cause*[2]! Căci a fi „bun român" este, sub raportul etnic și spiritual, mai puțin decât a fi „român" pur și simplu. Dar ceea ce, în adevăr, atinge miezul problemei noastre nu e chestiunea bunului român, ci a românului.

Să ne lămurim. „Bun român" este o noțiune foarte vagă, foarte complicată și foarte confuză. Ea închide un element de valorificare morală, unul de încadrare politică și, în ultimă analiză, unul de apartenență spirituală.

Bercu Solomon, din târg de la Pașcani, care muncește de dimineață până-n noapte, care își plătește regulat birurile și e respectuos de legile țării, care a fost în război și și-a împlinit însărcinările cu convingerea fermă că e dator să o facă, este, desigur, un „bun român".

Samuel Micu, cărturarul ardelean, care a mers după învățătură la Roma, a adus de acolo dovada latinității noastre și a contribuit ca nimeni altul la definirea, la delimitarea conștiinței noastre naționale, este, iarăși, un „bun român". Și tot așa, pentru a ne ține în istorie.

Ion Brătianu-tatăl, care a construit armătura statului românesc modern și urmărit, cu o putere vie încă în copiii lui, instăpânirea românilor asupra statului și avuției din coprinsul lui, a fost un „bun român".

„Buni români" toți acești trei, fără îndoială. Dar și români? Aci o nodul chestiunii. Să nu mai vorbim de Bercu Solomon, săracul, deși poate cel mai patetic dintre toți. La el situația e clară: „bun român", adică bun cetățean al statului român, în cea mai largă accepțiune a cuvântului. Pentru asta însă nu e nevoie să fii numaidecât român, nu? După cum nu e Bercu Solomon; deși nu este exclus ca acesta să fi murit în război, cu liniștea detașată și lipsită de retorism a celor care au conștiința împlinirii unei datorii față de o realitate colectivă, care îi înglobează și îi depășește.

Cazul lui Samuel Micu e ceva mai complicat. Călugărul acesta papistaș este unul din ctitorii conștiinței românești. S-ar putea oare pune la îndoială românismul lui? Și totuși, se poate. Eu nu vreau să cercetez aci dacă Samuel Micu a fost sau nu român cu adevărat. Cred însă să pot afirma că nu e nevoie să fii român, ca să faci ce a făcut Micu.

Iată, mai anul trecut, ne-a cercetat, aci, în București, un englez, colonelul Wedgwood. Wedgwood este un englez de baștină. Neamul lui fabrică porțelanuri de vreo două sute de ani. Colonelul nostru este însă... ziarist. Poate că puțini oameni au făcut pentru conștiința etnică și pentru naționalismul evreu cât a realizat Wedgwood, acest stăruitor și îndărătnic militant al sionismului. Care e însă situația lui?

Dacă ar fi locuit în Palestina ar fi fost, desigur, un „bun evreu". Este el însă, pentru asta, și evreu? Evident, nu!

... Iată, deci, cum cazul lui Samuel Micu devine irelevant.

Mai rămâne cel al lui Ion Brătianu-tatăl. Exemplul colonelului Wedgwood este și aci hotărâtor. S-ar putea totuși ca el să nu epuizeze fondul chestiunii; de aceea vom insista.

E incontestabil că Ion Brătianu a voit să fie român. *A voi să fii român* nu înseamnă însă și *a fi* român. A fi român înseamnă o stare naturală, o formulă de echilibru a existenței din care decurg, prin însăși desfășurarea vieții, anumite forme. Un bob de grâu, dacă îl îngropi în pământ, la umezeală, încolțește și dă fir. Un anumit fir, cu o anumită dezvoltare, necesară, mai dinainte determinată de însăși structura bobului de grâu. Așa se petrece și cu „românia" noastră. A fi român înseamnă a avea o anumită plămadă, din care decurg cu necesitate absolută anumite atitudini și gesturi. Voința noastră nu are nimic de zis în această împrejurare; pentru că noi *nu ne putem depăși în chip normal pe noi înșine decât încetând a mai fi noi înșine*.

Prin urmare: Ion Brătianu-tatăl a construit statul nostru modern. Este acest stat în adevăr *românesc*? Dacă da, atunci, desigur, Brătianu a fost în adevăr

român. Dar dacă statul nostru modern nu e cu adevărat românesc? Atunci lucrurile se schimbă: Ion Brătianu a fost „bun român", adică a avut cele mai bune intenţiuni pentru poporul şi statul nostru, dar „român" nu a fost. După cum nu e grâu sămânţa care sfârşeşte prin a purta un spic de orz.

Iată, deci, adevăratul cadru al problemei. Catolicii români revendică pentru ei calitatea de a fi „buni români". *Es ist zu viel des Guten*[3]. Noi ne-am mulţumi numai cu răspunsul la o întrebare... mai modestă: *Buni români* puteţi fi şi, desigur, sunteţi. Sunteţi însă şi *români*?

O vom lămuri tot noi.

Noi şi catolicismul

Dacă părintele Rusu nu ar fi astăzi episcop[1], ci ar continua să conducă la Blaj foaia greco-catolică „Unirea", este sigur că articolul meu de ieri şi, în genere, toate consideraţiunile cari vor urma pe această temă ar fi căpătat o întâmpinare cu deosebire virulentă. Aşa, avem cel puţin certitudinea că o discuţie, dacă va fi, se va păstra în limitele unui respect reciproc şi a unei bune credinţe cari, singure, pot înlesni dacă nu un acord – cel puţin o lămurire cinstită a punctelor de vedere care stau în prezenţă.

Eu recunosc că tema este delicată. Şi că, pentru nişte oameni ca rumânii catolicizanţi, catolici de-a binelea, sau numai „uniţi", cari sunt încredinţaţi nu numai că ei sunt români cu adevărat, dar că ei reprezintă forma eminentă a românismului şi cari consideră absenţa noastră de la închinarea faţă de Roma drept una din cauzele stării noastre de înapoiere, iar „unirea", ca una din binefacerile cu cari Dumnezeu a învrednicit neamul nostru, afirmaţia care se desprinde deja din rândurile mele (că, anume, ar fi o antinomie sau cel puţin o incompatibilitate între calitatea de român şi cea de catolic) poate apărea drept iritantă. Cum însă nu scriu ca să irit şi cu atât mai puţin ca să insult pe cineva, ci numai ca să lămuresc, nu pot evita această discuţie, pe care o socotesc ca purtând asupra uneia din cele mai de seamă probleme ale spiritualităţii româneşti; cu atât mai mult cu cât discuţia îmi e oferită de catolici.

Şi, revenind la... berbecii noştri; pentru a strânge mai de-aproape problema, vom repeta cele ce, credem, am stabilit: că, anume, poate fi cineva „bun român" fără ca neapărat să fie „român"; calitatea aceasta de „bun român" fiind oarecum exterioară românismului şi neindicând decât o atitudine, să zicem, amicală, afirmativă faţă de realitatea rumânească.

De aci urmează însă că romano-catolicii nu dovedesc nimic în legătură cu tema pusă în discuţie, atunci când stabilesc că un catolic poate fi şi „bun român". Pentru a-şi justifica situaţia de români şi catolici, şi mai ales pentru a crea o îndreptăţire atitudinii lor categoric prozeliste, ei ar trebui să arate că poţi fi catolic şi român. Asta însă e mai greu de dovedit. Şi iată de ce.

A fi român, turc sau englez înseamnă a sta într-un raport de apartenență și participare în același timp față de o realitate colectivă, națiunea; care te depășește, dar care constituie însăși rațiunea suficientă a existenței tale ca român, turc sau englez. Realitatea aceasta colectivă este, după natura ei, o unitate spirituală; iar după structura ei organică, o comunitate de iubire.

(Formal – mai exact, fenomenologic, structural, există o izbitoare asemănare între națiune și Biserica creștină.)

Așa fiind, nu poate fi cineva român, de pildă, decât dacă participă în chip efectiv la „română" – dacă, cu alte cuvinte, realizează în concret, în individual, structura organică spirituală a cărei depozitară, în esențial, e națiunea noastră.

Națiunile sunt însă realități istorice. Ele iau naștere în spațiu și în timp; și sunt condiționate, ca atare, de tot ceea ce cade sub categoria individuației. Atitudinea unui popor față de Dumnezeu, felul în care el trăiește nu numai legătura lui cu Divinitatea, dar chiar Divinitatea însăși, face parte integrantă din structura intimă a națiunii.

Eu nu ignorez că, în această privință, există o cunoștință revelată, din a cărei codificare ies dogmele. Dar nu e mai puțin adevărat că, deși dogmele sunt, în ele însele, adevăruri neschimbătoare, absolute, există totuși *o istorie* a dogmelor; ceea ce înseamnă că adevărul revelat poate fi deformat prin presiunea realităților istorice. De aci și existența diferitelor religii și a diferitelor confesiuni înlăuntrul unei aceleași religii.

Noi nu discutăm aci chestiuni de religii, ci de etnicitate. Așa fiind, putem să lăsăm la o parte întrebarea dacă există în genere cunoștință revelată, nealterată de intervenția elementelor istorice sau dacă între catolicism și Ortodoxie prima sau cea din urmă reprezintă adevăratul creștinism.

Ne e suficient, pentru lămurirea problemei în dezbatere, să constatăm că există catolicism și Ortodoxie ca realități istoric distincte, întâi; și al doilea, că, în chip natural, istoricește, românii sunt, în marea lor majoritate – deci în *normalitatea lor* – prezentă și trecută, ortodocși.

Cu aceasta însă chestiunea e strânsă pe ultima ei poziție.

De îndată ce confesiunea, realitate *istorică*, face parte integrantă din cealaltă realitate istorică, națiunea, urmează că în definiția noțiunii „român" și în constituția realității „român" intră ca notă, respectiv componentă, esențială, Ortodoxia. A fi român, nu „bun român", ci român pur și simplu, înseamnă a fi și ortodox. În același fel în care, de pildă, animalul „cal" este și „patruped".

Iată însă, unii români găsesc că Ortodoxia nu e bună; și trec la catolicism. Este evident că avem a face cu o operație de grefă, de altoire. Întrebarea este: în momentul în care am devenit eu catolic, mai sunt și român? Cu alte cuvinte: a atins această operație de înlocuire a Ortodoxiei prin catolicism o componentă esențială sau numai una accidentală a „rumâniei"? Sau, mai simplu și mai general: este confesiunea în genere o notă esențială a națiunii sau nu?

Iată o întrebare de care depinde soluția antinomiei dintre universalismul romano-catolic și particularismul național.

Sorții de izbândă a noii ofensive catolice

Cineva îmi atrage atenția asupra inactualității temei pe care am luat-o în dezbatere. Inactuală? E numai o impresie. Și, în orice caz, o judecată nu poate fi formulată acum asupra chestiunii, atâta vreme cât nu s-au văzut ultimele consecințe.

Aș concede altceva. Că discuția e prea teoretică, prea abstractă. Asta se poate. Dar nu e nimic de făcut. Sunt cazuri în care tema ne impune și nivelul, și maniera dezbaterii. Și acesta e un asemenea caz.

Criteriul de selecțiune a problemelor pe cari le luăm în cercetare este însemnătatea lor pentru așezarea națiunii și statului românesc, și acuitatea lor. Cari, în orice caz, nu pot fi puse la îndoială astăzi, când, incontestabil, asistăm la o bine nutrită ofensivă catolică.

Personal, această ofensivă nu mă îngrijorează. Căci, trăind de multă vreme în contact intim cu structurile realităților colective, îmi dau seama de incompatibilitatea funciară care există între catolicism și românie. Catolicii nu o văd. Și nici nu-i interesează. Căci pentru ei o asemenea incompatibilitate nici nu există. Orientată cu mult prea mult înspre ordinea seculară, interpretând „primatul spiritualului" ca un drept al papei de a patrona în chip direct tot ceea ce se petrece „în veac", Biserica romano-catolică își regulează indulgența sau implacabilitatea mai adesea după interesele ei politice. *Felul* cum trăiește cineva legătura dintre om și Dumnezeu, GRADUL în care o trăiește sunt lucruri de a doua mână. Importante sunt adeziunea formală la domnia sfântului părinte și supunerea la autoritatea Bisericii. Încolo – fiecare cum îl ajută Dumnezeu. D-ta, cetitorule, eu sau altul ca noi suntem sceptici asupra autenticității conținutului romano-catolic de credință a unui zulus, de pildă. Misionarul catolic, nu! Și nici Roma, cu toată amețitoarea ei capacitate de a despica firul de păr în patru, în discuțiile teologice. În această voită lipsă de spirit critic și de preciziune stă, de altfel, și puterea acțiunii ei prozelitiste.

Dar aci stă și slăbiciunea ei. Căci, pornită să cucerească *inși*, ea riscă să neglijeze și să piardă *suflete*. Neținând seamă de elementul viu, concret, istoric, catolicismul se poate aventura să facă prozeliți peste tot pământul, dat fiind că pentru el nu există condițiuni istorice de realizare. Orice om poate deveni catolic. Iată convingerea inebranlabilă a Romei.

Poate însă, în adevăr? S-a observat că protestantismul a făcut ravagii înlăuntrul Bisericii romano-catolice; dar că a fost incapabil să realizeze cel mai mic progres în țările ortodoxe. Explicația nu stă în precelența Ortodoxiei, cum le-ar plăcea unora la noi să creadă; ci într-un fapt mult mai simplu: în faptul că Biserica romano-catolică înglobase în sânul ei populații și națiuni cari, structural, nu se puteau încadra în doctrina catolică; și cari, mai curând sau mai târziu, trebuiau să se desprindă de ea, căutându-și formele firești de viață religioasă. Căci, oricât ar trece Biserica romană cu vederea tendințele particulariste – ce formă mai necatolică voiți decât franciscanismul, de pildă, care totuși e tolerat,

ba chiar pronat în catolicism! – realitățile spirituale sfârșesc uneori prin a depăși această Biserică, formula lor fiind alta.

Faptul acesta însă, că în lăuntrul catolicismului s-a ivit larga mișcare de reformă a protestantismului, formează dovada peremptorie că o confesiune nu se poate întinde la infinit; ci că, dimpotrivă, ea își găsește limite de expansiune în anumite împrejurări locale, istorice, cari determină structuri fundamental deosebite și, deci, incompatibilități.

Asemenea incompatibilități structurale există însă, după convingerea mea, între catolicism și rumânie. Căci catolicism și Ortodoxie nu sunt numai confesiuni, prezentând anumite deosebiri dogmatice și culturale, ci *două valorificări fundamentul deosebite ale existenței în genere*. Diferențele dogmatice sunt, aș putea spune, punctele cele mai puțin deosebitoare. Marea neînțelegere, incompatibilitatea, impenetrabilitatea categorică dintre catolicism și Ortodoxie își au originile în altă parte; în structurile spirituale, istorice, concrete, cari le formează suportul, înlăuntrul cărora ele se realizează.

Nu e deloc o întâmplare, deci, că Răsăritul Europei este ortodox, iar Vestul ei, catolic. Confesiunea face parte integrantă și e, oarecum, determinată de [illegible]da sufletească a regiunilor respective. Acesta e adevărul fundamental în problema națiunii și religiei: ele sunt realități corelative.

Suntem, ca atare, ortodocși pentru că suntem români și suntem români pentru că suntem ortodocși.

Să devenim catolici? Ca să devenim catolici ar trebui să ne transformăm astfel sufletește, încât să putem realiza catolicismul. Transformarea aceasta însemnează însă: renunțarea la istoria noastră și la structura noastră spirituală. Cu alte cuvinte: renunțarea la românie.

Aci nu există o a treia poziție: sau rămâi român, și atunci catolicismul tău nu e o realitate; sau devii catolic, și atunci nu mai ești român. Cine crede altfel se înșală. Realitățile sunt aci și ne putem controla.

... Iată de ce nu mi-e teamă de noua ofensivă catolică.

Iluziile catolicizanților

Era natural ca, atunci când m-am hotărât să accept discuția provocată de românii catolici pe o temă așa de delicată – dar și de fundamentală importanță –, să mă aștept la o replică. Cum însă îi știu pe catolicizanții noștri oameni de cultură și de dialectică, nu am crezut niciodată că cel dintâi răspuns care îmi va veni va fi jalnic de confuz și de puțin îndemânatic. Și totuși, așa s-a întâmplat. De unde, iată-mă în necesitatea ca – așteptând ceva mai de seamă – să dezbat obiecțiuni cari, între oameni cu simțul ideilor și al argumentării, nici nu ar fi trebuit să fie ridicate. O fac însă, pentru că acest moment polemic se mișcă totuși pe linia considerațiunilor mele.

Obiecţiunea celor cari ar vrea să fie preopinenţii mei este simplă: se înşiră o serie de români de seamă, care au fost uniţi sau chiar catolici, şi mi se pune, victorios, întrebarea: Ăştia ce sunt? Nu sunt români?

Ba, să presupunem, sunt români. Ei, şi? Ce mi s-a dovedit cu asta? Că poţi să fii şi catolic şi român în acelaşi timp? Nu. Pentru că, dacă eu izbutesc a stabili cu precizie suficientă că cutare ins, care-şi zice catolic, e în adevăr român, am datoria să-mi pun imediat întrebarea: dar e şi catolic?

Căci, la urma urmelor, ce înseamnează a fi catolic sau a fi român? Este de-ajuns a te numi Ionescu şi a avea act de naţionalitate românească pentru a fi român; ori a fi înscris în controalele Bisericii romane sau greco-catolice pentru a fi catolic? Evident, nu.

Sau poate că este de-ajuns *a voi* să fii român sau să fii catolic, pentru ca să *şi* fii una sau alta?! Mă rog, lucrurile astea trebuiesc totuşi odată lămurite! Să precizăm. Eu trăiesc în ţara românească; m-am născut din părinţi români; sunt identificat, conştient sau fără să-mi dau seama, cu toată istoria şi tradiţia noastră; şi mai sunt, să zicem, mădular al Bisericii Ortodoxe. *Reflectând* însă asupra diferitelor confesiuni, eu ajung la încheierea că, de pildă, catolicismul e superior Ortodoxiei. Şi, consecvent, trec la catolicism. Înseamnează asta că eu *sunt* catolic? Cum adică? *Apartenenţa efectivă* la o categorie *naturală* să fie realizabilă printr-un act de voinţă? Atunci când eu am din naştere părul negru e suficient că vreau a-l avea roşu pentru ca să-l şi am?

Augustin Bunea, mi se spune, a fost român şi a fost catolic. *Erg*[illegible] voie să ridic din umeri: să zicem că a fost român; de unde ştiţi că a fost şi catolic? Pentru că v-a spus-o el? Pentru că a crezut-o el? Pentru că a mărturisit-o el? Pentru că a vrut-o el? Asta nu este de-ajuns.

Ce vreau să spun cu asta? Iată răspunsul meu; sub forma unei probleme pe care am mai pus-o odată ardelenilor într-o conferinţă la Cluj şi pe care acum o înfăţişez catolicizanţilor. Se ştie că Biserica Ortodoxă este sobornicească şi apostolească; pe când cea catolică – numai apostolească. Asta înseamnează că, pentru pravoslavnici, adevărul nu e deţinut decât de o unitate colectivă, Soborul, Sinodul; pe când pentru „latini", el e de natură individuală. De aci, la noi, ca autoritate supremă, Sinodul – reprezentanţă colectivă, anonimă –, la ei, papa, reprezentanţă individuală, personală.

În Ardeal însă sunt o mulţime de catolici şi uniţi. Şi în Ardealul acesta catolic sau unit a luat naştere o organizaţie politică, a „voinicilor". Ştiţi care este caracteristica acestei mişcări, ivite, după toate informaţiile, în chip spontan şi natural? O să vă surprindă: că nu are un şef. Mai mult: că nu admite *un* şef. În privinţa aceasta, toate datele, adunate de la uniţi sau ortodocşi, sunt de acord: pretutindeni, organizaţiile de voinici, ţărăneşti şi româneşti, au mers înspre reprezentanţa colectivă şi anonimă, şi nu înspre cea individuală şi personală. Şi atunci, mă întreb: cum se face că uniţii din Ardeal – catolici, dragă Doamne! – merg în comunitatea de iubire a Bisericii după catolici, iar în comunitatea de iubire a naţiunii după... ortodocşi? Şi cum se face că această structură a organi-

zaţiilor de voinici nu a putut fi schimbată nici chiar de intervenţia explicită a d-lor Vaida şi Maniu?

Ei, vedeţi? Ţăranii ardeleni s-au pronunţat prin fapta lor pentru conducerea unităţii colective împotriva celei personale. Ei sunt, desigur, români. Dar sunt şi catolici?

Împotriva acestui fapt au protestat doi oameni politici: d-nii Vaida şi Maniu. Ei sunt, de bună seamă, catolici. Dar sunt şi români?

Să nu mi se răspundă cu exclamaţii. Aci nu e vorba de obicinuinţe, de prejudecăţi, de interese personale. Ci de fapte; şi de probleme; cari trebuiesc gândite de la început, tocmai pentru a evita erorile provenite din clişeu şi lene de cugetare.

A fi român e o stare de fapt. A fi catolic e o stare de fapt. Ambele reprezintă anumite structuri organice, cu precipitat spiritual. Întrebarea este: sunt aceste două structuri compatibile sau nu? Cum am vrea noi să fie, ce vrem noi să fim, asta nu are nici o însemnătate. Însemnat e: cum este şi ce suntem. Iată nodul situaţiei. De aceea, toată acţiunea prozelitistă, care nu ţine seamă de acest adevăr fundamental, se sprijină pe o iluzie. În cazul cel mai bun.

La închiderea unei discuţii
– Între catolicism şi Ortodoxie –

Am pus coloanele acestui ziar la dispoziţia catolicilor din România, pentru lămurirea punctului lor de vedere. La trei sau patru articole ale mele, colegul profesor I. Frollo a răspuns cu opt[1]. Îmi va fi îngăduit să închei, deci, această discuţie.

Am crezut că ea va fi mai strânsă şi mai sistematică. Eu am făcut afirmaţii precise; şi scurte. Nădăjduiam să mi se răspundă la fel. D-l Frollo a crezut însă necesar nu atât o precizare de poziţii, pe cât mai ales o dovadă a falsităţii punctului meu de vedere. Trudă zadarnică. Pentru că *Ortodoxie şi catolicism sunt stări naturale*; într-o discuţie noi ne putem, deci, cel mult *învinge* unul pe altul. Dar *convinge*, nu. Aşa fiind, eu voi încerca să desprind din toată această discuţie punctul litigios, *ireductibil*. Ca să priceapă lumea de ce nu ne putem înţelege. Şi să constate de partea cui e.

Trec peste primele patru articole ale d-lui Frollo, cari nu sunt relevante pentru teza pusă în dezbatere şi cari se sprijină, toate, pe o confuzie între *definiţia* naţiunii şi *realitatea* ei; de unde şi cea de-a doua confuzie între *diferenţele specifice* ALE UNUI CONCEPT şi elementele constitutive (esenţiale) ALE UNEI REALITĂŢI ISTORICE. Eu ştiu că de sute de ani catolicii sunt logicieni. Dar mai ştiu că îndeletnicirea lor îndelungată cu logica a degenerat uneori în logomahie; şi că „întrebuinţarea" sofismei sau a paralogismului tot în logică se studiază. Şi, pe urmă, în logică sunt şi eu în meseria mea. Socotesc, deci, că e

zadarnic să mai discuţi atunci când, tu spunând că Ortodoxia e element constitutiv a ceea ce se numeşte „rumânie", ţi se răspunde că nu e adevărat, pentru că Ortodoxia e element constitutiv şi al „bulgăriei", „rusiei" sau „sârbiei"! Se poate o mai categorică confuzie între nota specifică, după care se diferenţiază o noţiune într-un „gen" şi elementele constitutive ale unei realităţi? Eu spun: pentru ca un animal să fie cal, el trebuie ca, *între altele*, să aibă, NEAPĂRAT, şi patru picioare. D-l Frollo îmi răspunde: nu e adevărat... pentru că şi câinele tot patru picioare are!

Să trecem, deci, la discuţia cea serioasă. Ea începe abia acolo unde d-l Frollo, recunoscând că apartenenţa la o naţiune nu poate fi un act de voinţă, declară – împotriva punctului meu de vedere – că apartenenţa la o confesiune este, *totuşi*, un act de voinţă. Aşa pusă chestiunea, ea se reduce la afirmaţia că *viaţa naţională a unui individ este un fapt natural, pe câtă vreme viaţa lui religioasă, nu*. Împotriva acestei teme eu m-am înscris însă din capul locului în fals; şi nu pot fi decât surprins că perspicacitatea logică a preopinentului meu a avut nevoie de a pipăi terenul timp de patru articole pentru a descoperi punctul nevralgic. Să ne delimităm, deci, poziţiile faţă de acest punct litigios.

D-l Frollo zice – şi cu el, toţi catolicii – că învăţătura lui Hristos e una; şi că, prin urmare, adevărul învăţăturii lui e universal. Din această afirmaţie, care este netăgăduit valabilă, preopinenţii noştri deduc însă că acest adevăr unul trebuie să fie văzut de toţi la fel. Trebuie? Se poate. Şi nici măcar nu zic că nu e posibil. Cine ştie ce va mai hotărî Dumnezeu cu noi până la sfârşitul „veacului"! Eu *constat* însă că asta nu s-a întâmplat încă. Şi că adevărul învăţăturii lui Hristos *unul* e pentru ortodocşi, *altul* pentru catolici şi, în sfârşit, *altul* pentru protestanţi. Şi, ceea ce e mai ciudat încă, fiecare din noi, din aceste categorii, suntem încredinţaţi că adevărul *nostru* este cel valabil; că adevărul *nostru e absolut*. Din FAPTUL acesta, pe care nu-l poate contesta nimeni, eu deduc că, chiar dacă învăţătura lui Hristos e *una în ea însăşi*, trăirea ei şi înţelegerea ei *diferă în timp şi spaţiu*. Cu alte cuvinte, viaţa religioasă a unui ins, participarea lui la învăţătură sunt condiţionate istoriceşte. De unde eu conchid cu necesitate că apartenenţa la o credinţă este un *fenomen natural*. Dumnezeu mi-a vorbit – desigur. Dar eu nu Îl pot înţelege decât cu facultăţile mele de OM, istoriceşte condiţionat. Pot eu, deci, învăţa pe dinafară catehismul Bisericii romane şi pot declara cât voi voi că sunt catolic; asta nu are însă nici o valoare, atâta vreme cât eu nu voi fi trăit în condiţiunile *istorice* în cari s-a desfăşurat catolicismul şi nu voi fi eu însumi produsul acelor condiţiuni.

Cum adică? Până la 1518 germanii AU FOST efectiv catolici şi de la acea dată AU DEVENIT efectiv protestanţi? Până la 1699 o parte din românii ardeleni au fost efectiv ortodocşi; şi de la acea dată au devenit efectiv catolici? E o glumă! Mai drept e să spunem, cred eu, că germanii nu au fost niciodată efectiv catolici – ci întotdeauna protestanţi – şi că românii nu au devenit niciodată catolici – ci au rămas mereu ortodocşi; *chiar dacă unii şi alţii ar crede-o şi declara-o altfel*.

Asta înseamnează că formele de viață spirituală nu se transmit și nu se impun; ci ele se nasc pur și simplu. „Transmiterile” sunt întotdeauna o impunere de forme arbitrare, sub care mocnește realitatea (cazul protestantismului). Forme arbitrare, pe cari de cele mai multe ori nu le înțelegem și, deci, nici nu le asimilăm. Dovada? D-l Frollo însuși. Care nu știe – și, întru atâta cât e catolic, nici *nu poate* ști – ce e un sobor. D-sa spune, de pildă, că academia e un sobor. Întocmai ca tot Apusul catolic – și protestant, e drept – care și-a imaginat întotdeauna un conciliu ca un... parlament ecleziastic. De ce? Pentru că în Apus nu a fost niciodată înțeleasă convenabil – și, deci, nici *trăită* – realitatea, vie în tot Orientul greco-arab, cuprinsă în vocabula *pneuma*. Numai un exemplu!

Vedeți, dar, toate îndemânările logice sunt de prisos. Întrebările cari circumscriu litigiul sunt precise: este viața religioasă a oamenilor un fenomen natural sau nu? Formele de viață spirituală se nasc sau se transmit? Dacă *nu*, atunci avem noi dreptate; și îi rugăm să ne lase în pace în Ortodoxia noastră – atâta câtă [illegible] – după cum îi lăsăm noi în pace în catolicismul lor – chiar acolo unde nu e.

„Internaționala” sub glugă

Sunt sigur că, pentru o mare parte din cititori, discuția în jurul catolicismului a fost prea lungă. De aceea am și scurtat-o, mărginindu-mă, în replica mea, la un singur articol. Nu puteam face însă același lucru și față de preopinenții mei; pentru că sunt gazdă, pentru că socoteam de datoria mea să îngădui adversarilor a spune tot ce au de spus și – să o mărturisesc acum – pentru o diabolică plăcere personală; am văzut din capul locului că teza adversarilor trebuia să ducă la o fundătură și... îi așteptam. Așteptarea nu mi-a fost înșelată; căci cei cari au urmărit cu atenție răspunsul d-lui Frollo au putut înțelege că pe acest cald și patetic credincios catolic îl paște... excomunicarea: d-l Frollo este, anume, evoluționist. Iar, după câte îmi aduc eu aminte, evoluționismul este la Roma condamnat[1].

Să fim bine înțeleși: eu, cel dintâi, apreciez îndemânarea dialectică a preopinentului meu. Recunosc în replica d-sale o bună școală catolică, a cărei tradiție, din nefericire, începe să se piardă și care, pe vremuri, făcea bucuria mea intelectuală. Vă închipuiți, deci, cu câtă plăcere urmăream meandrele unei discuțiuni care îmi aducea aminte, într-un fel, strânsa disciplină de expunere scolastică, ale cărei tradiții abia dacă le-a mai păstrat în vremea noastră un Garrigou-Lagrange.

Dar, pentru același motiv, vă închipuiți cât de trist trebuie să mă fi simțit constatând că nici măcar această minunată cultură catolică nu mai e în stare astăzi să asigure cărturarului și cugetătorului acea viziune organică a realităților, a cărei cea dintâi lege este *corelația* și care e singura cale de *înțelegere* a

acestor realităţi. Dacă eu am acceptat discuţia cu catolicii noştri, e pentru că am crezut că între ei şi mine exista ceva comun: punctul de plecare; care, în speţă, nu putea fi decât unul: existenţa speciilor şi incapacitatea naturii de a le depăşi prin variaţiuni lente. Este marele principiu antievoluţionist, pe care Biserica romană şi l-a însuşit în chip categoric şi pe care puţinătatea mea îl profesează încă de pe vremea când – ca orice biolog care se respectă – omora broaşte ca să afle... secretul vieţii.

Spre surprinderea mea, a trebuit să constat însă că punctul litigios pentru care trebuia, până la sfârşit, să combat era caracterul organic al unităţilor spirituale şi incapacitatea lor de a se transforma unele în altele; fapt pe care eu îl enunţam în formula: formele de viaţă spirituală, condiţionate toate istoriceşte, nu se transmit, ci se nasc.

Din nefericire, neînţelegerea acestui fapt fundamental de care au dat, în discuţia noastră, dovadă catolicii este un fenomen cu mult mai general; care depăşeşte tema pusă în dezbatere şi caracterizează un moment spiritual pe care, în vremurile de faţă, îl depăşim; dar care e încă activ la „bonzii" noştri „intelectuali" şi continuă să ne terorizeze cu prestigiul lui „ştiinţific".

Toată falsitatea şi artificialitatea culturii româneşti, de aproape 100 de ani încoace, e rezultatul încercărilor făcute la noi de a se transpune – nici măcar de a se transplanta, deci! – în realităţile moldo-valahe anumite forme de viaţă apusene, cari *acolo* se născuseră, în adevăr, în chip organic. Iar postulatul, presupoziţia acestor încercări a fost întotdeauna convingerea că formele de cultură, în ultimă analiză, de spiritualitate, se pot transmite şi, deci, importa. Eroare fundamentală, care s-a verificat pretutindeni, ca atare.

Sunt încredinţat că neamul nostru nu se va reculege, nu va lua cunoştinţă de el însuşi şi nu va izbuti să devină creator în ordinea spirituală decât din momentul în care va pricepe, în sfârşit, că în această ordine nu se poate construi decât pe baze autohtone şi că orice import de idei – valabil, desigur, în cadrele stricte ale tehnicei – rămâne sterp şi duce la apariţii ridicole; rostul acestor idei importate neputând fi decât cel mult de „combustibil", în nici un caz de „sămânţă".

Îmi dau seama, desigur, de falsa perspectivă pe care o creează astăzi obicinuinţele noastre şi lenea noastră de cugetare, neputinţa noastră de a ne smulge unor tipare de gândire cari ne sunt cu violenţă impuse de aproape un veac. Asta nu mă va împiedica însă să afirm şi să pun mereu ca temă de reflecţie, pentru cei cari nu au pierdut obicinuinţa de cugetare, faptul fundamental că influenţele între culturi sunt numai aparente şi că orice cultură nu împrumută alteia mai „înaintate" decât *nume* pentru realităţi proprii, originare – sâmburele însuşi, elementul esenţial şi caracteristic generator fiind, prin însăşi natura lui, netransmisibil, netransformabil şi, deci, neasimilabil.

Iată convingerea noastră – cu adevărat „ştiinţifică", aceasta –; iată mărturisirea noastră de credinţă, care trage o precisă linie de demarcaţie între noi şi toate internaţionalele din lume, fie ele negre, albe, verzi sau roşii. Ar mai fi ceva de adăugat? Nu.

Biserică, stat, națiune

Răspunsul Sf[ântului] Sinod al Bisericii noastre privitor la chestiunea amestecului preoților în politică este – de la 1919 și până acum, adică de când urmăresc cu linia pe care se mișcă acțiunea Bisericii oficiale – cel dintâi act izvorât din răspunderea față de așezarea, rosturile și destinul Ortodoxiei. Se cuvine, deci, să ne oprim un moment măcar asupra lui.

Mai întâi, faptele. După prohodirea celor doi legionari români morți în Spania, prohodire la care Biserica noastră Ortodoxă a luat largă parte, guvernul – prin delegatul său, ministrul Cultelor – a adresat Sfântului Sinod o întâmpinare, cerându-i să interzică pe viitor amestecul preoților în viața politică a țării. În fond, Ministerul Cultelor nu urmărea scoaterea preoților din politică, ci – ceva mai precis – interdicția pentru preoți de a sprijini, prin participarea lor, mișcările naționaliste așa-zise de extremă dreaptă. Intenția întâmpinării ministeriale nu [...]e altfel, nici măcar acoperită, ea căpătând chiar în anumite pasagii o exprimare categorică.

La această cerere, care avea caracterul unei injoncțiuni, Biserica rumânească a răspuns printr-un refuz clar, stabilind:

a) *datoria* Bisericii de a combate toate formațiunile – inclusiv partidele politice – cari „propagă concepții de viață și programe etice opuse creștinismului"; și, deci, implicit, *dreptul* Bisericii de a sprijini acele acțiuni – fie chiar și politice – cari militează pentru „concepția despre existență" și „programul etic" al Ortodoxiei;

b) *dreptul* Bisericii noastre de a cere să se imprime statului rumân un caracter categoric național, drept care izvorăște din Ortodoxia acestei Biserici.

Prin această atitudine, exprimată într-o formă de o impunătoare fermitate și o rară noblețe, Sf[ântul] Sinod sublinia necesitatea Bisericii de a se identifica cu nația – fia chiar cu riscul de a intra în conflict cu statul. Că răspunsul acesta a surprins – în unele locuri neplăcut, în altele, plăcut – o știm cu toții. Că el, totuși, *normal*, nu putea fi decât așa cum a fost, vom încerca să o lămurim aci.

Este adevărat că Biserica noastră Ortodoxă e Biserică de stat. Ea nu e însă Biserică de stat în virtutea unei așezări *teocratice* a comunității rumânești, ci în virtutea unei așezări *naționale*.

Noi știm că, foarte multă vreme, formula Bisericilor de stat a fost generală. Cu timpul însă, Biserica s-a tras la ea acasă (sau, dacă voiți: statul s-a tras la el acasă) – s-a separat, adică, Biserica de stat (sau statul de Biserică) – păstrând uneori legături, regulate prin concordate speciale, ori renunțând, alteori, la orice fel de legătură.

Evident, *Biserici de stat* mai există încă și astăzi. Dar, dacă ne gândim puțin, ele *există mai ales în țările de credință ortodoxă*. Să nu fie asta semnificativ? Iar dacă *da*, în ce fel? Explicația nu e chiar așa de ascunsă.

Atâta vreme cât omenirea a trăit sub un regim teocratic, nu era decât foarte normal ca Biserica și statul să fie una. Și tot în chip normal laicizarea vieții

trebuia să ducă la separarea Bisericii de stat. Dacă observăm însă că procesul acesta de secesiune s-a întâmplat nu numai în țări de spirit și observanță laică, atunci suntem îndreptățiți să conchidem că nu laicizarea, că *nu numai* laicizarea stă la originea separării Bisericii de stat. Impresia mea este că fenomenul care explică în chipul cel mai cuprinzător, sau care – mai exact – corespunde în chipul cel mai statornic cu procesul de separare, este apariția statelor naționale. În momentul în care statele au încetat să organizeze adunări omenești oarecari și, dimpotrivă, au început să gospodărească așezări cu unitate organică – națiile – în acel moment a început să se pună și problema separării statului de Biserică.

Procesul acesta are două etape; după cele două înțelesuri pe cari, istoricește, le ia națiunea:

1) atâta vreme cât nația este un concept juridic-politic și se identifică cu totalitatea cetățenilor din granițele unui stat, statele se retrag din *comunitatea universalizantă* a Bisericii romano-catolice și își construiesc *bisericile lor naționale* (e cazul țărilor protestante);

2) în clipa în care nația devine un tot organic construit pe *comunitatea de destin*, statele se retrag și din Bisericile naționale, dat fiind că aceste biserici (protestante) nici nu sunt, de fapt, biserici, ele nefăcând decât să administreze funcționărește o viață religioasă de natură *individualistă* (e cazul Germaniei revoluționare de azi).

Dacă separarea Bisericii de stat nu s-a întâmplat și în țările ortodox-creștine, asta se datorește faptului că Ortodoxia nu contravine nici naționalismului liberalizant (cum o făcea catolicismul), nici naționalismului totalitar (cum o face individualismul protestant). Asta însemnează, cu alte cuvinte, că în statul național al liberalismului burghez Biserica noastră... a scăpat de primejdia separației, pentru că nu stingherea întru nimic statul; ba, ceva mai mult, era – în concepția acestuia – un instrument de poliție socială. Și asta explică atitudinea umilă, plină de „iertăciuni", ciujdită, de până acum, a Bisericii românești.

Astăzi însă lucrurile se schimbă. În pragul unei Europe totalitare, împărțită în națiuni cari sunt tot atâtea unități organice și spirituale, Biserica Ortodoxă, care își dă seama că organizează viața religioasă a nației, că este însăși viața în nevoia ei de a trăi pe Dumnezeu, nu mai are nici o iertare de cerut, nici o umilință de suportat, nici o separație de temut. Ea știe că *statul*, *fiind dator să organizeze viața nației în totalitatea ei, nu poate scoate în afară de stat Biserica – parte esențialmente integrantă a nației*. Și, urmând indicațiile precise ale realității, preferă să se pună în conflict cu statul, decât să se desolidarizeze de națiune. Preferă, pentru că e sigură că mai curând sau mai târziu, vrând sau nevrând, statul nostru va trebui și el să ajungă la imperativul – istoric și rumânesc totdeodată – al națiunii totalitare.

Iată, deci, de ce noua atitudine a Sf[ântului] Sinod e – în ciuda tuturor surprizelor – cea normală.

Lucrul acesta îl simte, de altfel, și statul. Căci știți ce a făcut el, după răspunsul negativ al Sinodului? Și-a adus aminte că se poate dispensa de acest răspuns, dat fiind că are la îndemână... câteva articole din noul Cod penal.

Foarte bine. Numai că, dacă Biserica refuză să dea răspunsul pe care-l vrea guvernul (şi care e cuprins în noul Cod penal), asta înseamnează că Biserica e în conflict cu statul – cel puţin în acest sector al Codului penal. Nu e, atunci, obligat statul să cheme la ordine Biserica? Logic, da. Numai că asta ar duce la un conflict deschis şi statul nu mai e în măsură astăzi – o simte el – să poarte până la capăt o asemenea luptă.

Răspunzând aşa cum a făcut-o, Sf[ântul] Sinod a asigurat o victorie nu numai Bisericii Ortodoxe, ci şi naţionalismului rumânesc. Dat fiind însă că victoria a fost repurtată asupra statului, noi credem că asta îndeamnă la anumite revizuiri.

Naţionalism şi Ortodoxie

Intervenind într-o polemică iscată între naţionalişti, d-l Radu Dragnea, gânditor de calitate şi autor al unor substanţiale cercetări asupra culturii rumâneşti, găseşte prilejul să pună în discuţie raporturile dintre „Ortodoxie şi naţionalism"*. Bucurându-ne că, prin contribuţia susţinută a d-lui Dragnea, această problemă – care, până mai acum câţiva ani, avusese ciudatul destin de a nu fi atacată decât cu mijloace primare – intră în domeniul marilor dezbateri, vom încerca să obţinem, pe cale de obiecţiune, câteva precizări pe cari, cel puţin ca puncte de discuţie, le socotim necesare.

Să începem prin a mărturisi că întreprinderea noastră nu e prea uşoară. D-l Dragnea nu este întotdeauna gânditorul cel mai clar în expunere, al culturii noastre. O grijă, pe care o înţelegem chiar când nu o practicăm, pentru plasticitatea gândirii, îl îndeamnă adesea să renunţe la simplificările şi sistematizările fără de care *transmiterea* unui gând devine extrem de anevoioasă. Aşa încât, trebuie să o spun din capul locului, obiecţiunile mele se raportează la ceea ce *eu*, cu oarecare timiditate, *cred* că reprezintă punctul de vedere al d-lui Radu Dragnea.

După impresia mea, d-l Dragnea socoteşte că poate oarecum opune Ortodoxia naţionalismului; căci, deşi „Ortodoxia şi naţionalismul se apropie până la confundare, sunt sincronice şi chiar colaborează", totuşi, nu numai că „în nici un caz nu se identifică", dar – mai mult încă – „a fi naţionalist e o grea cădere în păcat, din care nădăjduim a ne mântui în Ortodoxie". E dificil de spus cum raţionează d-l Dragnea pentru a da valoare de circulaţie acestei afirmaţiuni. Totuşi, îmi închipui că nu greşesc prea mult când socotesc că la d-sa opoziţia aceasta decurge dintr-o înţelegere strict biologică a naţiei, viaţa spirituală fiind de competenţa şi domeniul *ecumenicităţii* creştine, „pe deasupra hotarelor confesionale şi politice".

Să-mi fie îngăduit a-mi exprima surprinderea, că un om ca d-l Dragnea, care circulă aşa de frecvent în lumea bunurilor culturii, şi care, deci, trebuie să aibă

* Radu Dragnea, *Ortodoxie şi naţionalism*, ziarul „Buna Vestire", Nr. 77, din 28 V 1937.

într-un grad foarte ridicat simţul *necesităţii realului*, poate întrebuinţa formule aşa de abstractizante şi de universalizante, ca aceea cu depăşirea „hotarelor confesionale şi politice". A crede că se poate trece, *în veac* încă, peste hotarele confesionale şi politice însemnează a uita că şi istoria tot de Dumnezeu e făcută şi a socoti că se poate anula realitatea formelor de viaţă, aşa cum le-a lăsat Dumnezeu. Atitudine categorică falsă, cel puţin pentru simţul realist şi istoric al Ortodoxiei; cu atât mai falsă şi mai primejdioasă, cu cât, infestată încă de juridicismul roman, ea duce la ideea augustinică a *mântuirii în veac*, pe care (fatal!) o împărtăşeşte, de altfel, şi d-l Dragnea. (D-sa vorbeşte de „mântuirea aci, pe pământ, în istorie, întrucât creăm cultură" – uitând că, cel puţin în unele forme ale ei, cultura nu e decât o consecinţă a căderii lui Adam în păcat. Mântuirea prin creaţie e – de altfel – o poziţie magic-panteistă, şi nu creştină!)

Unde sunt necesare precizările, pentru a ieşi din surprinzătoarea şi inacceptabila opoziţie pe care o construieşte d-l Dragnea între Ortodoxie şi naţionalism?

Deocamdată, în două puncte:

1) *Naţiunea*. D-l Dragnea recunoaşte însuşi că „a aparţine unei naţiuni e un fapt firesc, de la care nu te poţi sustrage, ca nici de la naştere sau de a avea părinţi". Totuşi, d-sa crede, cum văzurăm, că „a fi însă naţionalist este o grea cădere în păcat". De ce însă a fi naţionalist este o grea cădere în păcat, atunci când, totuşi, a aparţine unei naţiuni e un fapt firesc şi necesar, nu ne lămureşte d-l Dragnea. Şi asta nu e bine, pentru că, fără ajutorul d-sale, noi nu putem judeca decât aşa: *Naţionalismul este atitudinea care trage toate consecinţele îngăduite din constatarea faptului firesc şi necesar că orice om aparţine – fără putinţă de sustragere – unei naţiuni.* Dacă, deci, apartenenţa la o naţiune e un fapt firesc, naţionalismul trebuie să fie şi el o atitudine firească, şi nicidecum o grea cădere în păcat. (Că naţiunea, ca realitate istorică, e o consecinţă a păcatului originar, prin care s-a început istoria, prin care noi *am căzut în istorie*, asta e altă chestiune!)

Aşa fiind însă, naţiunea e nu numai categoria logică, ci şi colectivitatea reală care ne defineşte pe fiecare din noi, locul, cadrul şi principiul întregii noastre acţiuni şi existenţe *în veac;* iar naţionalismul nu e numai o doctrină politică, cum pare a voi să lase a se înţelege d-l Dragnea, *ci o atitudine polivalentă*, care acoperă tot aşa de bine sectorul spiritual sau economic, politic sau cultural-estetic al activităţii noastre. De unde urmează însă că opoziţia naţionalism – Ortodoxie nu e valabilă.

2) *Ecumenicitate*. D-l Radu Dragnea crede că mântuirea nu e posibilă decât în ecumenicitate, ceea ce poate fi perfect adevărat. D-sa crede însă că ecumenicitatea e de caracter cantitativ-spaţial şi că se poate realiza şi în veac. Directorul nostru, Gheorghe Racoveanu, a dat în această foaie a noastră, cu un alt prilej, toate elementele cari duc la înţelegerea ecumenicităţii de fapt; aşa că e inutil să mai insistăm. Unde d-l D[ragnea] greşeşte, e acolo unde d-sa, ignorând că *ecumenicitatea este limita către care tinde veacul, istoria*, crede că ea poate fi realizată *aci* şi *acum*. Eroare gravă, a cărei primă consecinţă e, precum arătarăm, teoria mântuirii în veac, şi a cărei origine stă într-o confuzie: d-l Dragnea con-

fundă, anume, ***cuvântul** lui Dumnezeu*, care e *absolut*, cu ***trăirea** cuvântului lui Dumnezeu de către oameni*, care trăire, fiind un fapt istoric, nu poate fi decât *relativă*. Este adevărat că Dumnezeu, în atotputernicia Lui, poate, prin har, să coboare asupra oamenilor cunoaşterea absolută a legii Lui. Dar până acum această *scoatere din istorie* nu s-a operat decât individual, noi, ceilalţi, rămânând deocamdată *în* istorie.

Însemnează aceasta că fiecare din noi crede cum vrea şi cum îl taie capul? Nu. Căci fiecare din noi nu suntem *fiecare din noi*, ci aşa cum ne hotărăşte structura comunităţii de destin, *naţia* din care facem parte. Cu alte cuvinte, nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naţionale de a trăi cuvântul lui Dumnezeu. De aceea, *comunitatea de iubire a Bisericii se acoperă structural şi spaţial cu comunitatea de destin a naţiei.*

Asta e Ortodoxie.

Dar atunci – unde e opoziţie de care vorbea d-l Dragnea?

Eu ştiu că la consideraţiile mele se pot ridica obiecţiuni; foarte multe, de la cei ce vor să „discute" –, foarte puţine, de la cei ce vor să se lămurească.

Stau oricând la dispoziţia celor din urmă.

5. BISERICĂ ȘI STAT

Autonomia bisericească

Raporturile dintre Biserică și autoritatea civilă au fost pe punctul de a se încorda. Pe tema dreptului de anchetă și de judecată în chestiunile ecleziastice, pe care ministerul pare a voi să-l revendice pentru el, dar la care Biserica nu înțelege să renunțe.

Procesul acesta a fost deschis în chip ceva cam intempestiv. Este, în adevăr, surprinzător ca, atunci când se studiază autonomia vieții religioase, să se ivească intenții de imixtiune, al căror caracter este tocmai anularea evidentă a acestei autonomii.

Nu trebuie să ne grăbim, totuși, cu încheieri într-o chestiune care nu e de natură a fi cunoscută în amănuntele ei intime. Ar fi, în adevăr, inexplicabil ca Ministerul Cultelor să ridice, fără nici un motiv, asemenea pretențiuni. Va trebui, deci, să admitem că imixtiunea autorității laice a fost provocată. Și nu putem, principial, să bănuim decât un motiv de provocare: funcționarea defectuoasă a aparatului judiciar ecleziastic.

Dacă suntem, prin urmare, partizani hotărâți ai completei autonomii ecleziastice, cerem, în același timp, o cât mai mare grijă în exercitarea acestei autonomii; și anume, tocmai în scopul garantării posibilităților de viață independentă a Bisericii.

Chestiunea are, de altfel, și o altă latură, care depășește cadrul Bisericii ca atare. Într-un sat din Moldova – așa ne spun informațiile – s-au împuținat procesele, prin intervenția preotului local. Mai ales neînțelegerile familiale, cari se sfârșeau, de cele mai multe ori, cu divorțul, au dispărut aproape. Oamenii merg la „taica părintele", care știe să-i împace.

Cazul nu este izolat. Știm, de pildă, că în județul Tulcea există, într-o comună, un tribunal puțin obicinuit: este o curte de judecată formată de câțiva fruntași ai

satului, prezidaţi de preotul respectiv. Oamenii se prezintă în faţa judecătorilor, jură pe cruce şi îşi expun păsurile; cu obligaţia morală, garantată de solidaritatea satului, că se vor supune hotărârii. Se pare că lucrurile merg aşa de bine, încât împricinaţii din satele înconjurătoare au început să aflueze înspre această judecată patriarhală.

În momentul în care autoritatea şi prestigiul statului naufragiază prin păcatele administraţiei, oamenii se întorc, plini de încredere, înspre Biserică. Nu e „legal", dar e bine.

Cu atât mai mult însă e necesar ca Biserica să vegheze la prestigiul ei şi să nu prilejuiască nici un fel de bănuială care ar putea-o atinge.

Pro domo

Faptul că ziarul nostru a luat atitudine hotărât împotriva politicii religioase a d-lui ministru Goldiş este interpretat, în anumite cercuri – cât de sincer, oare? –, ca o îndepărtare a noastră de la linia de sprijinire a Bisericii Ortodoxe. Mai e nevoie să subliniem că e cel puţin ciudat a identifica pe d-l Goldiş cu Ortodoxia?

Să precizăm mai degrabă situaţia: d-l ministru al Cultelor, răspunzând în Senat unei interpelări pornite din lagărul catolicizant, a arătat, cu cifre, date, memorii şi documente, că în ţara românească Biserica unită e privilegiată. Este un fapt pe care nu-l contestă nimeni – mai ales în [ceea] ce priveşte trecutul. Dar întrebăm: e acesta un răspuns la chestie? Evident, nu; şi redactorul nostru respectiv a trebuit să sublinieze această alunecare, care, în bună logică, se cheamă *ignoratio elenchi*. De aci supărarea şi necazul ortodocşilor noştri. Să ne lămurim.

Este adevărat că faimoasa decizie ministerială are, printr-un alineat al ei, un caracter retroactiv şi, ca atare, depăşeşte legea, care nu stabileşte decât condiţiunile *viitoarelor* parohii?

Şi este adevărat că această decizie anulează condiţiile de egalitate create de lege, prin faptul că lasă anumite latitudini personale ministrului?

Da sau nu? De ce să ne pierdem în arguţii oţioase şi în sofisme? Iată, noi declarăm formal: dacă d-l ministru Goldiş face dovada inexactităţii afirmaţiilor noastre, noi ne obligăm să retractăm în public tot ce am scris şi să intrăm în slujba necondiţionată a politicii d-sale religioase.

Ştim, anumiţi ortodocşi aplaudă pe d-l Goldiş; pentru că îi cunosc politica şi sunt siguri că d-sa va... strânge şuruburile în ce priveşte Biserica unită. Mărturisim răspicat: cu *asemenea* ortodocşi nu avem şi nu vrem să avem nimic de-a face. Căci, a declara, întâi, prin *Constituţie*, Biserica greco-catolică „de stat" şi a încerca apoi să o retezi cu ajutorul autorităţilor statului e un fapt care iese din putinţa aprecierii noastre aprobative. Asta poate să bucure doar pe ortodocşii

cari nu-şi închipuie Biserica decât ca o anexă poliţienească şi parazitară, proteguită de stat pentru anumite servicii inavuabile. *Pe noi, nu.*

Şi, pe urmă, Prea Sfinţiţilor Părinţi, ASTĂZI e ministru d-l Goldiş, care e „al nostru" şi „ne protejează". Dar dacă mâine va fi ministru un laicizant? Vă daţi seama ce însemnează legea şi decizia d-lui Goldiş în mâna lui?

Şi vreţi să ne spuneţi nouă să nu mai sprijinim Ortodoxia, pentru că refuzăm a accepta deasupra grumazului Bisericii noastre această grozavă spadă a lui Damocles?

Mi se pare că ar trebui să inversăm rolurile...

Pentru hrana călugărilor

Între faptele caracteristice pe cari le hotărăşte noul buget al Ministerului de Culte este mai ales unul care, cu siguranţă, va fi trecut cu vederea; deşi, pe nedrept. Vorbim, anume, de un spor de hrană, care s-a acordat călugărilor din bietele noastre mănăstiri ortodoxe. Până la sfârşitul anului trecut, monahii Bisericii româneşti se hrăneau cu 3 – cetiţi – *trei* lei pe zi. Sau cel puţin atât le hărăzea statul, în sarcina căruia cade întreţinerea călugărilor, de când cu secularizarea averilor mănăstireşti. Trei lei pe zi pentru mâncare, să recunoaştem că nu este excesiv de mult. Bieţii oameni s-au plâns, au rugat, au cerut; iar când foamea i-a răzbit cu tot dinadinsul, au uitat de discuţie călugării: au protestat cu glas tare şi au ocărât chiar. Păcat mare, desigur; dar cu atât mai mare păcatul celor cari, prin dezinteresarea lor inconştientă, au lăsat lucrurile să ajungă până aci. Pe când s-a ajuns la scandal public, credeţi că s-a mişcat cineva între înaltele feţe bisericeşti? Nu, nimeni.

Acum însă, bugetul ministerului stabileşte că, de aci înainte, călugării vor primi 15 lei pe zi pentru hrană. E o simţitoare îmbunătăţire a situaţiei; căci, chiar dacă nu este tot ce trebuie, ne gândim că monahii, cari nu au murit de inaniţie sub regimul celor 3 lei pe zi, vor şti să se gospodărească ceva mai omeneşte la un tratament încincit.

Iată, deci, că Biserica îşi leagă rănile cele ruşinoase. Biserica? Să ne înţelegem. Biserica nu s-a mişcat deloc pentru „cucerirea" acestui drept elementar la viaţă al bieţilor noştri călugări. Au trebuit larga înţelegere, energică şi rodnică, a prietenului Nichifor Crainic şi îndemânarea „iniţiativei parlamentare", pentru ca, pe masa goală a mănăstirilor noastre să cadă un boţ îndestulător de mămăligă. Să o spunem răspicat, pentru ca monahii noştri să ştie prin hotărârea cui a voit Dumnezeu să le asigure pâinea cea de toate zilele şi pe cine să pomenească în rugăciunile lor de mulţămită.

Dar asta e o chestiune secundară. De prima însemnătate este faptul că, pentru cinul călugăresc şi pentru viaţa mănăstirească, adică pentru tot ce e mai bisericos în viaţa noastră creştină, tot laicii au trebuit să intervină şi de data aceasta

Biserica noastră se înstrăinează din ce în ce mai mult de înțelegerea adevăratelor ei rosturi: desconsiderarea organizațiilor mănăstirești e cea mai vorbitoare dovadă. Din nenorocire, prevedem că toate aceste grave greșeli nu vor rămâne fără răsplată.

„Pâinea noastră"

Ne-a fost bucuria degeaba? Am anunțat că, după intervenția unor laici, prin grija lui Nichifor Crainic, s-a sporit alocația de hrană a călugărilor de la 3 lei la 15 pe zi, și ne-am bucurat de două ori: pentru bieții călugări, cari își vedeau, în sfârșit, cel puțin pâinea asigurată, și pentru dovada de creștere a interesului public față de cinul călugăresc.

Acum s-au făcut socotelile. Nu or să fie tocmai 15 lei pe zi. Ci mai puțin. Căci sporul acordat nu atinge nici 5 lei de gură de om; ceea ce, adăugat la cei 3 lei și ceva cari se dădeau până acum, împlinește numai bine 8 lei. Opt lei, desigur, mai mult decât trei. Dar nu ajunge. Să ne gândim omenește. Nu ajunge! Ce vreți să facă un om cu 8 lei pe zi? Pentru că, domnilor mânuitori de fonduri, și călugărul tot om este!

Nu știm cui să ne mai adresăm. Tot prietenului Nichifor Crainic? Mi-e teamă că a făcut tot ce a putut. Și trebuie să-i mulțumim pentru această sforțare. Dar acum ne-am adresa de-a dreptul d-lui ministru. I s-a retezat bugetul. Dar sunt mijloace de revenire. D-sa cunoaște. De ce nu acționează prin Consiliul de Miniștri? Ar reintra în posibilitatea de a lucra. Evident, dacă ține la așa ceva. Dacă nu...

Nu ar fi rău însă ca, cu acest prilej, să se gândească și la pâinea călugărilor. Poate că ar găsi în această chestiune un îndemn.

Pentru prestigiul Bisericii

Nu știu ce o fi înțelegând d-l ministru al Cultelor prin autonomia bisericească. Sunt unele împrejurări însă, în cari ești înclinat a crede că, din partea statului, asta ar trebui să însemneze dezinteresare. Incidentul de la Teatrul Național[1] este o asemenea împrejurare.

Publicul a întrerupt reprezentarea „snoavei" lui Furtună, intitulată *Păcală*. Pentru motive îndeobște cunoscute, asupra cărora s-a insistat și în foaia noastră[2].

Cu câteva zile înainte de incident însă, Patriarhia intervenise cu o adresă în regulă la minister, cerând scoaterea de pe afiș a piesei împricinate. Motivarea acestei intervenții era precisă și dreptul Patriarhiei, necontestabil.

Ministerul avea îndatorirea să dea curs cererii şi să intervină la direcţia Teatrului Naţional. În afară de punctul de vedere al Bisericii, el singur suficient pentru a îndreptăţi o asemenea măsură, interveneau încă raţiuni de echitate; atunci când adventistul Bauer era condamnat la închisoare pentru propagandă conţinând elemente insultătoare la adresa preoţimii, era o imposibilitate morală ca această propagandă să fie, sub forma „artistică", continuată pe scena Teatrului Naţional, subvenţionat de Ministerul Cultelor.

D-l Goldiş a întârziat totuşi cu hotărârea d-sale. Intervenţia Patriarhiei a rămas ineficace; iar direcţia teatrului a continuat să ţină piesa pe afiş. Ca şi cum nimic nu s-a întâmplat.

Asta e rău. Patriarhia e reprezentanta Bisericii noastre; şi Biserica noastră trebuie să aibă un prestigiu. Dar de ce prestigiu să se mai bucure ea, dacă Ministerul Cultelor însuşi o desconsideră şi nu-i ia în seamă cereri cari, în fond, sunt aşa de îndreptăţite? Autoritatea noastră administrativă e în vină şi e bine ca asemenea greşeli să nu se mai repete.

Pentru că iată ce se poate întâmpla. Nu a reacţionat ministerul, dar a reacţionat publicul. Studenţi în teologie şi seminarişti, adică tineri direct interesaţi de ale Bisericii, au mers joi la teatru şi au întrerupt reprezentaţia. Faptul nu ar avea nimic grav în el, dacă nu ar fi decât în ordine estetică. Cine se duce la teatru, de îndată ce are dreptul să aplaude, are, principial, şi dreptul să fluiere.

Nu acesta e însă sensul manifestaţiei de joi. Căci tinerii nu s-au dus să fluiere o piesă proastă, ci una pe care ai o socoteau insultătoare pentru Biserică. Ei nu îndeplineau un rost estetic-critic, ci unul de poliţie socială. Nu e, desigur, în căderea lor. Dar, dacă au făcut-o, e pentru că organele în drept, cari trebuiau ele să o facă, au lipsit de la îndatorire. Crede d-l Goldiş că e bun sistemul acesta, de a lăsa publicul să se substituie autorităţii?

Eu cred că e primejdios. Pe această cale s-ar putea ca Biserica să înceapă a se adresa direct publicului. Şi atunci?...

„Statul"

S-a închis adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureştilor. Publicul mare se ţine departe de asemenea manifestaţii ale vieţii spirituale; dar pe nedrept. Căci cel puţin cât o şedinţă a parlamentului merită să fie cercetat şi acest congres.

Iată, în ziua deschiderii, preşedintele adunării a rostit un preafrumos discurs. Discursuri frumoase nu prea lipsesc, e drept, în ţara românească. Dar cuvântarea Prea Sfinţitului arhiereu Tit Simedrea Târgovişteanul e mai mult decât atât: e o impresionantă pagină de gândire religioasă. Harnicul vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor s-a relevat dintr-o dată nu numai ca un temeinic cărturar şi îndemânatic mânuitor al gândului; dar, fapt mai interesant încă, s-a aşezat în primele rânduri ale cugetătorilor *creştini*, pe care Biserica noastră îi aşteaptă de atâta vreme.

Ziua a doua a congresului a fost ceva mai tristă. Căci exceptăm remarcabila improvizație prin care Î. P. S. Patriarh s-a dovedit a fi – fără nici o exagerare – unul din cei mai abili și mai primejdioși parlamentari, atunci când ar voi să ia ofensiva – adunarea a scos la iveală o îngrijitoare mentalitate, permanentă în Biserica Ortodoxă.

S-a ridicat, anume, iarăși plângerea că statul nu acordă, materialmente vorbind, destul sprijin Bisericii. Un orator laic observa cu amărăciune că statul i-ar sări imediat în ajutor dacă s-ar îmbolnăvi de febră aftoasă, dar că nu-i acordă nici o atenție când suferă de vreo boală sufletească. „Statul" nu dă bani destui Bisericii.

M-am întrebat adesea, fără să mă pot lămuri, cam cum își închipuie oamenii aceștia statul și până unde cred ei că merg îndatoririle statului față de Biserică. Ortodoxia noastră duce o luptă aprigă față de secte. Ortodoxia elocventului orator, cu plângerea amintită mai sus, luptă amarnic împotriva concordatului și a „primejdiei catolicizării". Mă socotesc, deci: sectele și catolicii – să ni se ierte apropierea – lucrează fără bani? Dacă da, de ce nu putem și noi face la fel? Dacă nu, de unde au ei oare bani așa de mulți? De la „stat"? De la care stat?

Am pe masa mea darea de seamă tipărită asupra activității unei parohii catolice din România. Cunosc orașul și știu cât de redus e numărul închinătorilor Romei acolo. Parohul a adunat de la credincioși – sunt socoteli deschise – sute de mii de lei într-un an; a acoperit toate nevoile locale și a mai trimis bani și la Roma. Întreb pe onorabilul preopinent: cum fac oamenii aceștia de pot aduna fonduri și cui se datorează sărăcia noastră? Nu e nici un fel de problemă aci? În afară de aceea a „statului" lui Caragiale...

În jurul concordatului

Nedumeririle prietenului Pamfil Șeicaru[1] în legătură cu agitația împotriva concordatului sunt ale noastre, ale tuturor. Ar fi însă nepotrivit să luăm lucrurile prea în tragic. Căci – dacă e vorba să spunem împrejurărilor pe adevăratul lor nume – nu este om sincer, serios și cu simțul responsabilității, care să aibă curajul să se îmbarce în această violentă campanie, începută cu întruniri și moțiuni, dar sfârșită o dată cu ele. Când cercetezi arsenalul de arme al acestor vajnici apărători ai Ortodoxiei – ah! în ce încurcătură i-am pune, dacă i-am întreba ce e aia –, ai impresia că bieții oameni mai degrabă se achită, cum pot, de o îndatorire impusă din afară, decât răspund unor îndemnuri interioare, încercând să se împotrivească unor primejdii real simțite.

Lupta publică pentru restaurarea Ortodoxiei în drepturile ei naturale și în funcțiunile ei rodnice, de noi, cei de la „Cuvântul", s-a început; aci, în reviste sau la universitate. Avem, deci, și căderea, și datoria să vorbim deschis; chiar dacă vorba noastră va cădea brutală sau aspră.

Ne-am închipui că cine vrea să se opună concordatului are motive serioase pentru această atitudine. „Clerul ortodox” din Capitală a ținut o adunare de protest și a votat o moțiune foarte categorică. Am fi preferat, înainte de întrunire, o serie de studii mai precise, cari să încercuiască problema și să-i desprindă datele esențiale. Studiile acestea nu au apărut. Noi, cel puțin, nu le cunoaștem; deși urmărim de aproape literatura chestiunii ortodoxe. Argumentele adversarilor concordatului par a fi, toate, adunate în amintita moțiune. Poate că ar trebui să o discutăm; dar cum? E greu să te lași prins într-o discuție cu oameni a căror pătrundere și disciplină științifică nu se jenează a repeta locuri comune, absolut necontrolate și lipsite de sens, ca cele după cari „neamul și statul nostru au fost create de Biserica creștină Ortodoxă”.

Ar fi mai potrivit să încercăm a înțelege resorturile intime ale întregei mișcări, făcând presupunerea – mai mult metodică și introductivă – că ea ar fi sinceră. Impresia noastră deschisă? Bieților oameni cari protestează așa de energic, încât uneori chiar trec limitele îngăduite – *le e frică*. De ce? Ei și-au închipuit întotdeauna că Biserica Ortodoxă este o instituție de stat, cu caracter de monopol; care va dăinui beneficiind de aceste monopol, cât va trăi și statul românesc. În această concepție, Ortodoxia este o industrie națională, trăind nu prin propriile ei puteri și în virtutea valorilor pe cari le creează, ci grație unui regim protecționist, sprijinită pe de o parte de bugetul statului, iar de alta, de jandarmi. Ideea că statul trebuie să se identifice cu Biserica Ortodoxă – respectiv, cu ceea ce cred funcționarii Ortodoxiei – este așa de adânc ancorată în spirite, încât moțiunea „clerului ortodox” ia tonul amenințător: „Dacă, totuși, guvernul va încheia acest concordat în contra voinței neamului nostru creștin-ortodox declarăm că nu-l vom recunoaște niciodată și vom lupta din toate puterile până îl vom desființa”. Evident, amenințarea e amuzant de neserioasă: o instituție de stat care nu recunoaște hotărâri ale statului, se răzvrătește împotriva lor și făgăduiește să le anuleze. Noroc că oamenii cu răspundere nu vor confunda niciodată „clerul ortodox” cu Biserica românească!

Atitudinea aceasta dovedește însă cât de geloasă e „ortodoxia”... moțională de acapararea pe care crede că are dreptul să o exercite asupra statului. Căci această credință nu e pe nimic fundată, e sigur. „Ortodocșii” noștri o înțeleg însă mai greu.

Nu. Statul nu e de dat în exploatarea nimănui. Viața religioasă e o necesitate aspră pentru spiritualitatea românească; și, în măsura în care spiritualitatea aceasta va fi românească, religiozitatea va lua formele Ortodoxiei. Sigur. Dar statul nu poate înființa un monopol, asigurând „clerului ortodox” concesiunea perpetuă.

Orice Biserică trăiește prin sâmburele ei de adevăr vecinic și prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei. Adevăr închide Ortodoxia mai mult decât oricare altă Biserică. Ea e *adevărul* pur și simplu.

Nu are râvnă duhovnicească? Să-și creeze. „Concurența” pe care i-ar face-o, eventual, catolicismul nu poate decât să o stimuleze la aceasta. Să nu protes-

tăm, deci, împotriva concordatului cu Roma, ci, mai degrabă, să-l dorim; aşa cum îl doresc toţi cei cari s-au săturat de o Biserică leneşă şi funcţionărească.

Nu, nu! Biserica Ortodoxă Română este mai tare şi mai dornică de acţiune decât şi-o închipuiesc iepurii de la „clerul ortodox". *Această* Biserică nu se opune concordatului. În orice caz, ea încă nu s-a pronunţat.

Către anti-concordatarii sinceri

„Intrăm într-o epocă de revelaţii sinistre, în care va trebui să trăim cu realităţi demascate."
Berdiaev

Există în ţara noastră şi o categorie de oameni de bună credinţă, cari privesc cu îngrijorare tratativele pentru încheierea concordatului. Ei ştiu că statul român este un stat creştin; în speţă, un stat ortodox; identificat cu interesele Bisericii noastre naţionale, ea însăşi parte integrantă, contopită oarecum în plămada acestui stat. Şi ei nu pot să înţeleagă cum statul nostru tratează de la putere la putere cu Roma, care este şi rămâne pentru noi schismatică. Cu atât mai mult cu cât aceste tratative nu pot duce decât la recunoaşterea oficială a Bisericii romane. Indiferent de avantagiile eventuale cari ar putea rezulta pentru Roma catolică dintr-un asemenea tratat. Oamenilor acestora de bună-credinţă le suntem datori câteva lămuriri.

Nedumerirea lor provine dintr-o greşeală; pe care o fac din pricina lipsei de curaj de a-şi revizui cunoştinţele asupra realităţii. Presupoziţia fundamentală a raţionamentului lor e că România ar fi un stat creştin. Ceea ce însă nu este exact. În aparenţă se mai păstrează încă, e drept, anumite legături între stat şi Biserică în ţara noastră; dar aceste legături nu sunt organice, ci contractuale. Pentru anumite servicii, indirecte şi nespecificate, pe care Biserica Ortodoxă se presupune că le face statului român, acesta îşi recunoaşte faţă de ea anumite obligaţiuni. La atât se reduc însă legăturile. Dincolo de „contract" nu mai e nimic. Statul românesc nu se simte solidar cu Biserica în virtutea unei identităţi, ci în virtutea unei convenabilităţi. Statul nu păstrează obligaţii faţă de Ortodoxie pentru că este creştin; ci pentru că creştinismul îi face anumite servicii.

Să ne lămurim o dată pentru totdeauna: oricare ar fi aparenţele, România nu este un stat creştin; şi nici nu poate să fie, astăzi. Statele creştine sunt teocratice ca structură. Al nostru s-a constituit pe ideologia democrată.

State creştine nu mai există. Au existat în Evul Mediu; şi nu ca realizări, ci ca încercări; şi acestea neizbutite. Aşa a fost statul papal; aşa a fost Imperiul Bizantin: organizaţiuni cari se sprijineau pe un anumit simbolism al funcţiunilor şi al formelor. Dar cărora nu le-a succes niciodată efectiv să ancoreze aceste simboale în realitate. Teocraţia s-a dizolvat înainte de a se constitui complet. Soloviov, care nu contestă caracterul teocratic al Imperiului de Răsărit, crede,

totuşi, că acesta a trebuit să cadă pentru că nu a reuşit să umple formele vieţii publice cu o spiritualitate autentică.

Întru atât întru cât ţările româneşti s-au dezvoltat direct sub sfera de influenţă bizantină, ele ar fi putut fi formal teocratice. În fond însă, nu au fost. Principatele dunărene erau creştine nu ca structură, ci întru cât domnii lor erau creştini.

România modernă nu cunoaşte această preocupare; de altfel, ca toate statele moderne. Că ea admite o religie de stat? E o chestie de oportunitate. Şi mai este inerţie, lipsă de sinceritate, lipsă de curaj. Statul modern democrat nu poate fi decât laic. De aceea, România de azi este, sub acest raport, un organism hibrid.

Pentru orice guvern, problema religioasă e o problemă politică. Pe care nu o poate trata decât ca atare. Politic a fost rezolvată autonomia Bisericii Ortodoxe; politic este pusă în discuţie şi chestiunea concordatului. Să interzicem statului român a trata cu Roma? Cu ce drept? Se periclitează Ortodoxia? (Mai întâi, nu e adevărat!) Dar ce-l interesează pe guvern asta? Dacă statul român ar simţi nevoia unei religii, apoi să o recunoaştem: cea mai potrivită ar fi cea protestantă, ca fiind tot aşa de fundamental lipsită de spiritualitate ca şi statul modern.

Ştiu, omenirea se îndreaptă înspre alte zări. Statul modern democrat lichidează. Dar acestea sunt consideraţiuni istorice, nu politice. De care un guvern nu poate să ţină seamă.

Că situaţia Bisericii va putea fi alta în statul viitor? Nu ne îndoim. Dar, mai întâi, trebuie creat acest stat. Adică trebuie adâncită spiritualitatea. Ceea ce, în primul rând, e rostul Bisericii.

Precizări

Cu o îndemânare care nu poate înşela pe nimeni asupra intenţiunilor autorului său anonim, un articol ascuţit şi dinadins dezorganizat dintr-o foaie bisericească bucureşteană[1] îmi pune câteva întrebări, cari trec cu mult cadrul unei însemnătăţi personale. Voi răspunde după cuviinţă, cu atât mai vârtos cu cât e vorba nu numai de un punct de vedere al meu, propriu, ci – mai ales – de unul al ziarului nostru.

Atitudinea noastră faţă de discuţiile în jurul concordatului a creat o seamă de nedumeriri. Surprinderea noastră – faţă de nedumeriţii de bună credinţă, ceilalţi nu interesează! – e cu atât mai legitimă cu cât felul nostru de considerare a problemei a fost din capul locului clar şi precis. Pentru că în unele spirite se încearcă a se provoca un fel de confuzie, să ne lămurim.

Unii din adversarii noştri ne-au trecut în rândul celor cari susţin concordatul care s-a discutat la Roma. Pe ce temei? O asemenea chestiune nu s-a pus şi nu s-a discutat încă la noi. Toate comentariile noastre s-au grupat în jurul *discuţiunilor*, urmate în opinia noastră publică interesată la problema concordatului. Şi

s-a stabilit precis că Biserica Ortodoxă nu are dreptul a se crampona de statul actual modern, interzicându-i încheierea unor anumite tratate politice. Atât, și nimic mai mult: *principial*. România politică are dreptul să încheie un concordat cu papa, fără ca, prin aceasta, să-și nege sau, eventual, să-și încalce esența ei.

Concordatul însuși nu a fost discutat încă. Avem de-a face aci cu o problemă politică și, după știința noastră, până în prezent, nu am pus-o. E cineva de altă părere? Să o spună și să o dovedească.

Dacă o vom face? Sigur că da. Pentru aceasta însă așteptăm să cunoaștem textul concordatului. Atunci vom discuta. Dar cu textul în mână. Asta e obiceiul nostru. Și anume, vom discuta din două puncte de vedere: întâi, ca români, cetățeni ai statului politic român; pentru a stabili dacă stipulațiile tratatului cu scaunul papal vatămă sau folosesc ființei acestui stat; al doilea, ca ortodocși, pentru a vedea întru cât noua situație creată Bisericii romano-catolice la noi primejduiește Ortodoxia și cari sunt măsurile de apărare și de atac cari trebuiesc luate.

Așa. Acuma credem că suntem lămuriți. Preopinenții noștri nădăjduiesc să [illegible] în defensivă, agitând vechea insinuare de cezaro-papism. E greu! Suntem spiritual, prea adânc ancorați în tradiția ortodoxă a neamului nostru; iar științificește, prea aspru disciplinați, pentru a nu ne simți siguri de punctul nostru de vedere.

Din cele ce am scris, deci, nu avem nimic de retractat. Vom vedea dacă, până la sfârșit, preopinenții noștri vor putea spune același lucru.

Legiferarea în materie religioasă

Se va lua în curând în dezbatere legea cultelor minoritare; și, imediat după ea, se va ratifica concordatul. Două acte de mare însemnătate pentru viața noastră religioasă, așteptate cu interes nu numai de credincioșii Bisericilor respective, dar și de ortodocșii noștri. Pentru aceștia vor fi de folos câteva lămuriri.

Biserica Ortodoxă, mai ales în treptele ei ierarhice mai coborâte, a privit întotdeauna cu neîncredere și cu un fel de teamă orice încercare de legiferare din partea statului asupra regimului diverselor culte religioase. Există o convingere, întunecată și irațională, că singura comunitate religioasă având legături directe cu statul e cea a ortodocșilor. Și că, prin urmare, singura Biserică având dreptul la protecțiunea statului e a noastră. Ca și cum legiferare înseamnează întotdeauna protecțiune.

Cine a format această convingere? Nimeni. Ba, dacă ai întreba pe cineva, fiecare ar respinge-o, ca falsă. Și totuși, un asemenea punct de vedere zace în inconștient la toți ortodocșii interesați de viața noastră bisericească. De aci și sentimentul de... gelozie existent la noi față de stat, în raport cu celelalte culte: noi înțelegem să monopolizăm pur și simplu statul în beneficiul nostru.

E injust. Mai întâi, datoria statului, ca unitate politică, și nu culturală, este să se comporte obiectiv și imparțial față de toate formele de viață religioasă. În al doilea rând, legiferarea în materie religioasă nu înseamnă acordarea unui ajutor efectiv din partea statului; ci, dacă voiți, mai degrabă o garanție pe care statul și-o ia față de aceste formațiuni sociale.

Legiferarea înseamnă, în primul rând, precizare de raporturi. Ea nu poate să fie arbitrară și nu creează realități noi, inexistente până atunci. Ci, cel mult, formulează și, ca atare, definește anumite raporturi deja existente, schematizându-le și reducându-le la câteva tipuri caracteristice, ridicate la rangul de normă pentru întregul domeniu de viață respectiv.

Atât și nimic mai mult vor fi și legea cultelor minoritare, și concordatul. Știu, mai ales împotriva concordatului se ridică proteste și bănuieli. Mărturisesc că nu înțeleg de ce. Pentru că, prin aceasta recunoaște statul român suprema autoritate a papei asupra catolicilor? Da, domnilor, nu e decât o autoritate în materie religioasă. Și asta nu depinde de statul român a o recunoaște sau nu; asta există, pentru că așa e catolicismul. Care și el există!

La o parte, deci, grijile acestea nefundate. Am prefera altele: îngrijorare pentru lipsa de inițiativă a Bisericii noastre. E mai fecundă.

Biserica și bugetul

Bugetul. Un nou prilej de nădejdi și dezamăgiri. Au și început să se ridice. Ele privesc și Biserica. Fiindcă, cu toată autonomia și cu tot bugetul propriu, mai sunt lucruri ale Bisericii cari depind bănește de Ministerul Artelor.

Iată, acum, o foaie bisericească scrie despre d-l ministru Lapedatu, care a redus din buget sumele necesare, înscrise anul trecut de d-l Goldiș pentru întreținerea Seminarului monahal de la Mănăstirea Neamțu.

Desigur, știrea aceasta nu face plăcere. Seminarul monahal de la Neamțu era un început de interes pentru viața călugărească a noastră, care trebuie neapărat refăcută, dacă în adevăr dorim reînvierea unei religiozități autentice. Suprimarea din buget a fondurilor respective înseamnă însăși suprimarea seminarului. Așa se spune. Și o credem. Dar e drept să fie așa?

Bani a dat până acum Ministerul Cultelor. Era dator să o facă? A dat pentru că era pe vremea aceea la minister Vasile Goldiș; și mai era Nichifor Crainic. Primul, un credincios slujitor al Bisericii; al doilea, un închinător al ei, încredințat de înalta valoare spirituală a misticii creștine. Au dat, deci –, dar nu ministerul, ci doi oameni din acel minister; nu după indicațiile legii, ci după convingerile și necesitățile lor lăuntrice.

Acum se taie articolul respectiv din buget. E rău, desigur. Dar trebuie numaidecât să însemneze asta suprimarea seminarului monahal de la Mănăstirea Neamțu? De ce?

Noi ştim că există o Biserică autonomă, cu un buget propriu. Nu e nimic mai simplu decât ca să se înscrie *aci* sumele cari s-au tăiat *dincolo*. Asta e soluţia. Este ea irealizabilă? Poate, dar a cui e vina?

Credem, deci, că este cel puţin exagerat să protestăm împotriva guvernului, pentru că acesta nu ar avea destulă înţelegere pentru însemnătatea vieţii călugăreşti, atunci când Biserica însăşi are putinţa să îndrepte imediat răul.

Întrebarea e însă: o va face Biserica? Noi ne îndoim; şi suntem siguri că se îndoieşte de aceasta şi amintita foaie bisericească. Avem doar o experienţă în materie. Dar, atunci, de ce să protestăm împotriva lipsei de înţelegere a guvernului, atunci când aceeaşi lipsă de tragere de inimă o împărtăşeşte şi Biserica însăşi? Înainte de toate, să fim drepţi.

Anomalii bugetare

Am relevat la timp că Ministerul Cultelor a suprimat din bugetul său fondurile necesare întreţinerii seminarului monahal de la Mănăstirea Neamţu. Suntem acum îndemnaţi să scriem asupra faptului că nici anul acesta nu s-au prevăzut sume mai însemnate pentru hrana călugărilor de prin mănăstiri.

Am mai vorbit noi de lucrurile astea şi altă dată. Nu e zadarnic să revenim. Să revenim, de ce? Pentru a protesta împotriva ministrului respectiv? Ar fi zadarnic. Avem impresia că deasupra tuturor miniştrilor, şi anulându-le, deci, responsabilitatea, o putere tainică luptă împotriva atâtor sforţări luminate pentru mânuirea adevăratei noastre vieţi bisericeşti. Exagerare? Exemplele abundă.

Iată unul. Legea şi statutul din 6 mai 1925 pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, deci chiar legea d-lui Lapedatu, zice în art. 63 (statut): „Protopopul are o cancelarie cu un preot ajutor, ca secretar, şi un copist". Sub ministeriatul precedent, al d-lui Goldiş, se prevăzuse în bugetul Ministerului de Culte fondurile necesare pentru cancelaria fiecărui protopop. Legea prevedea aceste cancelarii şi bugetul trebuia să urmeze indicaţiile legii. E adevărat că peste lege se mai înscrisese şi salariul pentru un om de serviciu, în presupunerea că măturatul odăilor nu cădea nici în sarcina, nici în competenţa preotului ajutor sau secretar, sau în aceea a domnului copist.

Iată însă că, în bugetul pe 1928, însuşi legiuitorul, actualmente iarăşi ministru, d-l Alexandru Lapedatu, omite să prevadă fondurile înscrise de predecesorul său, d-l Goldiş, trecând pur şi simplu cu buretele peste cucernicia sa, „preotul ajutor ca secretar" şi peste veneratul „copist", dar mai vârtos şi mai cu seamă pe afurisitul om de serviciu, care se vârâse pe furiş în caşcaval.

Vedeţi, nu e vorba de nici un fel de bunăvoinţă suplimentară, pe care bugetul statului poate sau nu să o acorde, după disponibilităţi. Ci de o aşezare consfinţită prin lege, pe care însuşi statul o răstoarnă sau o desconsideră, prin aceea că nu-i dă condiţiunile de realizare pe cari ea le presupune.

Statul călcând legea, din pricina sărăciei, asta e; şi nu suntem la primul caz. Dar atunci, mai putem aştepta noi bunăvoinţa ministerului, acolo unde ea ar trebui să depăşească legea?

Inter duos litigantes...

... *tertius gaudet*[1]. Cei doi cari se ceartă – uniţii şi ortodocşii; cel de al treilea, care până la sfârşit o să câştige – baptiştii, pe care nu-i mai putem scoate de sub protecţia specială a legii cultelor minoritare şi a căror forţă ofensivă pare a fi dacă nu ignorată, cel puţin subpreţuită. E adevărat, într-o vreme, ortodocşii din ţara veche anunţaseră o violentă campanie împotriva legii cultelor minoritare, pe motiv că aceasta ar recunoaşte în chip oficial cultul baptist. Că o asemenea campanie ar fi fost ridicolă – deoarece atâta patriotism şi Ortodoxie cât d-l Popescu (Tudor) va fi având şi ministrul Cultelor – e o altă chestiune. Fapt e însă că anunţata campanie, care trebuia să ia proporţii populare, a murit strangulată – dacă nu se va fi născut moartă – pe undeva prin cotloanele „Naţiunii dominante" ale aceluiaşi inefabil domn Popescu (Tudor), arhanghel – ceva cam ignorant (*comme de juste!*[2]) – al „ortodoxiei".

Aşa că, deocamdată, problema cea mai arzătoare care se pune pentru creştinii uniţi şi ortodocşi din ţara românească e: care e metoda cea mai eficace pentru a-şi extermina adversarul. Nobilă preocupare, fără îndoială, care pune în adevărată lumină perspectivele largi, istorice şi religioase, cari stau la îndemâna celor doi beligeranţi.

Între timp, d-l ministru Lapedatu caută formula care să-i îngăduie a depune fără prea mari primejdii proiectul de lege pe birourile parlamentului. Misiunea d-sale nu e deloc uşoară. Legea cultelor minoritare nu mai poate fi întârziată. Sunt prea multe chestiuni litigioase în viaţa acestor culte, cari nu pot fi lămurite decât pe cale de lege; şi, pe urmă, mai sunt anumite obligaţiuni internaţionale – ortodocşii de la Sibiu şi d-l Popescu (Tudor) se fac a ignora aceste lucruri –, cărora statul române nu li se mai poate sustrage. Întâmplarea a făcut ca acest soroc să-l ajungă pe d-l Lapedatu. Altfel, e la îndemâna oricui gândul că nici un ministru nu ar fi fost bucuros să-şi ia pe braţe o chestiune aşa de delicată, cum e legiferarea în acest domeniu.

Căci dificultăţi sunt nenumărate. Iar cea mai însemnată e aceea că un ministru de Culte, reprezentând în primul rând interesele statului şi nu pe cele ale Bisericilor, fatal nu va putea găsi înţelegere la reprezentanţii diferitelor culte, cari se cantonează într-un exclusivism explicabil numai din punctul de vedere al fiecărui cult *în parte*. La care se mai adaugă pretenţia – justificată poate (*et encore!*[3]) din punct de vedere cultural, dar nu şi *politic* – a Bisericii Ortodoxe de a se identifica nu numai cu românismul – ceea ce încă ar mai merge! – dar cu *statul* român, *ceea ce este absolut inadmisibil.*

De o parte. Iar de alta, intransigenţa arogantă a uniţilor cari – foarte mândri de înrudirea lor cu Roma – cred că pot vorbi pe un ton nu numai ridicat, dar şi cominatoriu, punând în circulaţie o serie de ameninţări, inoperante în fond, dar nu mai puţin jignitoare, atât pentru statul român, cât şi pentru noi, oamenii de treabă, cari, dacă nu înţelegem o strangulare a uniţilor, nu putem admite nici incivilităţile blăjene.

Şi totuşi, poate că situaţia d-lui Lapedatu s-ar fi putut simplifica, dacă d-sa ar fi renunţat să intervină categoric, prin lege, în chestiunea spinoasă a averilor bisericeşti. Nimic nu îl obliga să ia poziţie în această problemă. În materie de proprietate şi de persoane, dreptul nostru are la dispoziţie destule texte de lege de caracter strict juridic, care ar fi îngăduit dezbaterea şi SOLUŢIONAREA PE CALEA JUSTIŢIEI ORDINARE A TUTUROR CONFLICTELOR DE PROPRIETATE CE S-AR IVI ÎNTRE LITIGANŢI.

Este soluţia pentru care am pledat noi în această foaie, şi pe care o socotim cu atât mai îndreptăţită cu cât STATUL român, prin situaţia lui, are tot interesul să se dezintereseze de transferurile de averi între cele două Biserici, ortodoxă şi unită, AMBELE ROMÂNEŞTI.

Ştiu că această atitudine şi propunere a noastră va ridica iarăşi împotrivă-ne fulgerele Prea Sfinţitului Neculai-cel-fără-Prihană de la Sibiu. Dar nu puteam altfel. Nu scriem aci ca ortodocşi. Ci scriem la legea cultelor minoritare; care e făcută de stat, pentru ordonarea raporturilor dintre cetăţeni, egal îndreptăţiţi la protecţia statului. Ce am dori noi, ca mădulare ale Bisericii noastre pravoslavnice, nu interesează deocamdată, acum. Iar dacă ar fi totuşi să spunem ce dorim, vom preciza că interesul nostru pentru stricta canonicitate şi pentru puritatea dogmatică şi morală a Ortodoxiei ne interesează mai mult decât problema blidului de linte.

Încheierea discuţiei la legea cultelor

Discuţia generală la legea cultelor s-a închis la Senat, în manifestarea unei generale dorinţe de pace. Cuvântării suple, somptuoase, savante şi patetice a episcopului Hossu, noi, ortodocşii, i-am opus vorbirea aspră, sigură, masivă şi convingătoare a mitropolitului Bălan. De o parte şi de alta, chemări către pace şi înfrăţire au încheiat dezbaterile. Dar aceste dorinţe nu trebuie să ne înşele prea mult.

Noi indicasem din capul locului o soluţie: aceea, anume, ca statul să nu se amestece în transferul de averi între cele două Biserici. Dacă s-ar fi adoptat această atitudine, s-ar fi cruţat o încordare a spiritelor care nu e numai zadarnică, ci adânc păgubitoare. Căci, e adevărat, toată lumea îndeamnă la pace, dar nimeni nu e dispus la concesii. Ci, dimpotrivă, fiecare e sigur pe dreptul lui, socoteşte că până în cele din urmă adversarul... îşi va recunoaşte vina şi va ceda.

Nu cedează însă nimeni. Cele ce s-au întâmplat vineri seara în şedinţa Senatului, când P. S. Neculai de la Sibiu a trebuit să ameninţe cu plecarea, dovedeşte încă o dată cât de departe sunt de o înţelegere părţile antagoniste şi ce dificilă e poziţia ministrului, care nu trebuie să uite o clipă că, în calitatea sa de ministru, nu poate fi nici unit, nici ortodox, ci ministru al unui stat LAIC, cu egală grijă pentru toţi cetăţenii acestei ţări.

P. S. Neculai al Sibiului, ca şi P. S. Vasile al Blajului, se ţine departe de acest punct de vedere. Fiecare are, în parte, dreptate, întru cât sunt reprezentanţi ai unei Biserici militante. Cuvântarea primului ministru[1], care a ţinut să accentueze caracterul laic al statului român, nu putea găsi la ei nici un fel de înţelegere; pentru că e – omeneşte – greu să ceri unei corporaţii constituite, cu viaţa, legile şi tradiţia ei bine delimitate, să cedeze pasul intereselor altei corporaţii, chiar dacă – în ordinea lumească – aceasta din urmă i-ar fi ierarhic superioară.

Dacă însă înţelegem omenescul acestei atitudini, nu înţelegem lipsa de fermitate a statului, care nu şi-a precizat punctul de vedere şi, ca atare, nu a fost în poziţia de a trage hotărât consecinţele. E un proces grav şi aspru. În care cele două Biserici, care au încercat, de fapt, să încalce, într-un domeniu politic, drepturile suverane ale statului, s-au dovedit mai sigure şi mai ofensive decât statul însuşi, care s-a lăsat intimidat.

Din această dificultate, ministrul nu poate ieşi decât într-un singur fel: depăşirea punctului de vedere confesional – adoptarea unei atitudini politice şi impunerea acestui punct de vedere cu hotărârea ultimă.

Cele ce scriem aci vor supăra şi pe uniţi, şi pe ortodocşi; şi – probabil – şi pe ministru. Dar e mai puţin just şi mai puţin adevărat, pentru aceasta?

Cuvântarea P. S. Neculai

Un confrate, ale cărui legături cu Ortodoxia nu sunt din cele mai evidente, aprecia frumosul discurs rostit de P. S. Neculai al Sibiului, afirmând că „mitropolitul Bălan a obţinut menţinerea articolului XLV şi – poate – anularea sau amânarea *sine die*[1] a concordatului". Faptele l-au dezminţit. Căci chiar a doua zi guvernul retrăgea faimosul articol XLV; iar P. S. Neculai plecă la Sibiu, după ce dăduse cetire unui energic protest, mai precis în conţinut decât în eficacitatea lui, ca pornind de la „episcopatul român ortodox". Instituţie religioasă de o canonicitate îndoielnică şi, în orice caz, ştirbită.

Nici nu se putea să fie altfel. Încă înainte de depunerea legii la Senat, noi am indicat aci ca sigură soluţie a chestiunii retragerea acestui articol. Iar într-un interviu acordat ziarelor de ieri dimineaţă, d-l ministru Lapedatu recunoaşte însuşi că soluţia adoptată e singura logică. D-l ministru are dreptate. Dacă ne mirăm de ceva e numai că, având atâtea motive – pe care noi le-am expus, de altfel – să se dezintereseze de chestiunea transferului de averi între confesiuni,

guvernul a pus totuşi în proiectul său de lege problema, formulând articolul XLV. S-a dat astfel prilej de discuţiune nervoasă între reprezentanţii celor două Biserici româneşti şi s-a creat unora din ei iluzia că, până la sfârşit, punctul lor de vedere va triumfa.

În primul rând, P. S. Neculai. De fapt însă, discursul mitropolitului Bălan nu putea schimba nimic într-o situaţie mai dinainte hotărâtă prin natura elementelor ei constitutive. Dacă cineva şi-a închipuit totuşi altfel e pentru că a socotit cu intervenţia unor fapte de oportunitate politică de interes limitat – aş zice, personal. Altfel, nimic nu milita pentru nefericitul articol. Când, din fericire, intervenţia unor fapte de asemenea natură nu s-a produs, chestiunea a trebuit să fie scoasă din discuţie.

Cuvântarea P. S. Neculai al Sibiului? Un discurs frumos. Atât şi nimic mai mult. Cu anumite îndemânări politice. Cu manifestarea unei frumoase mândrii, chiar dacă uneori alunecă înspre orgoliu. Dar nu a fost nici sub raportul canonic, nici sub cel istoric-juridic o argumentare strânsă, care să prezinte victorios teza noastră. Să nu ne înşelăm singuri. *Articolul XLV – devenit XLVII – a fost retras pentru că nu am fost în stare să-l susţinem.* Admiratorii părintelui mitropolit să nu înşele lumea şi, mai ales, să nu se înşele pe ei: *am pierdut un proces pe care nu-l puteam câştiga.* Nu din vina advocatului, care – ca advocat – a fost, desigur, strălucit. Ci din vina datelor însele ale procesului, desigur. Să o spunem însă lămurit, pentru ca nu cumva să creadă lumea că P. S. Nicolae şi-ar fi îndeplinit misiunea cu prisosinţă şi că noi, ortodocşii, am fi fost nedreptăţiţi. Cu prisosinţă nu şi-a îndeplinit sarcina mitropolitul Sibiului. Cu talent, da. Dar cu ştiinţă, cu duh în adevăr bisericesc, cu metodă şi cu conştiinţa teologică a dreptăţii, nu. Se putea face mai bine; oricât ar protesta confraţii mei. (Şi eu ştiu ce spun!)

O singură idee generală s-a desprins din întreaga cuvântare a prelatului ortodox: necesitatea reîntregirii Bisericii lui Hristos. Este o veche ideea a Prea Sfinţitului, care de câţiva ani îl poartă pe drumurile Europei. Şi astfel, în Senatul ţării, a răsunat elogiul Stockholmului. E mai puţin decât atunci când a răsunat în incinta Sfântului Sinod. Dar e totuşi excesiv – atunci când vine din gura unui prinţ al Bisericii pravoslavnice.

Noi, aşa cum am spus-o şi altădată, socotim această râvnă a P. S. Neculai ca luând drumuri absolut false. Atitudinea din Senat o dovedeşte încă o dată. P. S. Sa urmăreşte cu străşnicie întoarcerea uniţilor la Ortodoxie. Foarte frumos. E un proces nu numai necesar, dar absolut în ordinea lucrurilor. Că Biserica romano-catolică nu poate prinde pe structura noastră spirituală e un fapt. Că uniatismul, formulă religioasă hibridă între toate, nu poate fi sortit la izbândă e un alt fapt. Pentru că nu înseamnează catolicizare suprapunerea pe o pietate răsăriteană a unei ierarhii romane.

Dar părintele mitropolit merge mai departe. Readucerea uniţilor la Ortodoxie trebuie să se întâmple, în concepţia Prea Sfinţiei Sale, paralel cu un alt proces de unificare de proporţii cu mult mai vaste, pe baza programului de la Stockholm şi Lausanne.

Ne rugăm de iertare. Suntem bucuroşi de râvna misionară a Prea Sfinţitului Neculai în ce priveşte ortodoxizarea. Bucuroşi principial – pentru că metodele, care nici nu sunt creştine, nici nu pot fi eficace, nu le găsim potrivite. Dar unificare după indicaţiile protestante de la Stockholm – iată o fericire de care ne putem lipsi bucuros. Ceea ce am dori, şi e de absolută nevoie, este ridicarea nivelului vieţii noastre religioase răsăritene. E singura operă care ar da, în adevăr, roade. „Modernizare" protestantă a acestei vieţi, nu! Iar dacă P. S. Sa e hotărât a „moderniza" după aceleaşi procedee după care „reortodoxizează", ne-am ruga să lase pe uniţi în pace; dacă ortodocşii nu vor putea scăpa de binefacerile noii unificări, să scape cel puţin închinătorii papei. Nu de alta, dar ca să nu piardă sămânţa creştinilor în ţara românească.

Nu ne facem nici o iluzie aspra succesului rândurilor noastre pe lângă curtea mitropolitană din Sibiu. Prea Sfinţitul Neculai e un om luminat şi de talent, desigur. Dar pe teologul Bisericii noastre răsăritene îl aşteptăm încă. Marele discurs rostit în Senat de mitropolitul Ardealului ne-a dovedit-o încă o dată.

Dacă mai era nevoie.

Cuminecătură

Măria sa, regele Mihai, s-a împărtăşit. Pentru prima oară, copilul regal cuminecă, întru Trupul şi Sângele Domnului, jertfă supremă şi cutremurătoare pentru mântuirea noastră, prin care se adună nădejdile noastre de regăsire a vechilor drumuri – pierdute de la Adam – spre Dumnezeire.

Cum se va fi răsfrânt Taina aceasta copleşitoare în sufletul fraged, deschis de aci înainte vieţii largi şi cuprinzătoare, e o îndoială. Practica noastră religioasă, care, singură, asigură mântuirea adevărată, dar care nu înlesneşte întotdeauna bucuria şi străluminarea lăuntrică a diverselor etape din drumul acestei mântuiri, nu prevede o catehizare specială înaintea săvârşirii acestei taine, sau cel puţin nu prevede una îndestulătoare. Elementul de iniţiativă personală cade cu totul pe al doilea plan, faţă de motivul transcendent al îndurării divine.

Iubirii noastre mişcate pentru copilul regal, simbol şi realizare de mâine a rasei noastre, să i se îngăduie, deci, două vorbe.

Mărite stăpâne, eşti rege după legile omeneşti, dar nu eşti ÎNCĂ rege după darul lui Dumnezeu. Sângele tău te-a indicat în ceasuri de îndoială voinţei naţionale ca purtător al nădejdilor, trudei şi aspiraţiilor noastre. Graţia lui Dumnezeu, care nu poate veni decât prin invocarea Duhului Sfânt, în clipa ungerii, nu a coborât încă asupra capului tău: abia vârsta, mai mult decât vrednicia ta, îţi va aduce Harul.

Mărite stăpâne, intri, totuşi, astăzi pe poarta larg deschisă a Bisericii, care e singurul drum al stăpânirii asupra oamenilor. Puterile tale mistice, fără de care nici un rege nu poate fi rege, de aci îţi vin, nu din altă parte, şi fără ele nu poţi începe nimic.

Și, ia aminte, te-ai împărtășit la Cina cea de Taină și ai mărturisit prin această faptă de înfricoșată adâncime credința ta nestrămutată în învierea morților.

Nu murim, Măria Ta, nu murim nici unul – de tot. Murim pentru păcatele noastre; dar înviem prin îndurarea lui Dumnezeu. Când asupra capului nostru s-a coborât o dată grația cerească, nici porțile iadului nu ne mai pot nimic împotrivă.

Altfel, toată jertfa trupului care s-a frânt pentru noi ar rămâne zadarnică. Mărturisește, deci, stăpâne, cu noi alături: „Aștept învierea morților...".

Salarizarea preoților

Congresul preoților a discutat, între altele, chestiunea salarizării. Despre care eu am spus, cu acest prilej, că este o problemă cu deosebire dificilă. Alții sunt de altă părere; știu. Ei au soluțiuni de o simplicitate impresionantă. Și nici n-au așteptat congresul acesta al preoților ca să le expună; ci au convocat un congres al lor; unde, nefiind nici un fel de control, se poate spune și vota orice.

Pentru mine, și nădăjduiesc că nu sunt singur și nu exprim, deci, o impresiune subiectivă, ci o realitate, problema rămâne dificilă. Căci ea se complică cu problema *adevăratelor* raporturi dintre stat și Biserică. Nu ignorez că există o teorie a statului român ortodox. Dar îmi dau seama cât de puțin trece în practică, și cât de puțin *poate* să treacă în practică, din această teorie.

Faptul brut, de la care e bine să plece orice încercare de a soluționa problema salarizării preoților, e că Biserica noastră Ortodoxă e autonomă. Această autonomie nu a fost dată de stat; ci cerută de Biserică. E adevărat că nu toți chiriarhii își dau seama de ce însemnează această autonomie și ce valoare poate ea avea. Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe este, în aplicarea ei de către episcopi, cea mai vie și irefutabilă dovadă că ierarhia noastră bisericească nu s-a lămurit încă complet asupra noului regim. Ministerul Cultelor înregistrează aproape în fiecare săptămână cereri și măsuri episcopale, cari fac dovada acestei stări de lucruri.

Nu e mai puțin adevărat însă că autonomia a fost cerută de Biserică. De ce această cerere? Voia Biserica să-și creeze o situație privilegiată, înțelegea ea să nu se mai mulțumească cu raporturile de până atunci și intenționa să se instituie într-o autoritate deasupra statului? Sau mai degrabă se simțea ea stingherită în viața ei proprie de amestecul statului, din ce în ce mai stăruitor și mai neconform cu interesele și cu viața ei? Se pare că acesta din urmă e cazul. Dacă însă Biserica se vede amenințată prin pretențiile și prin politica statului, aceasta însemnează că acesta din urmă lua în ultimul timp o dezvoltare și o structură din ce în ce mai neconformă cu principiile Bisericii. De aci și nevoia autonomiei.

Astăzi însă se cere o îmbunătățire a salariilor preoților. De la cine? De la stat? Statul își are funcționarii săi, pe care îi plătește cum poate și de la cari cere serviciile de cari are nevoie. El ar putea, eventual, face și sacrificiul de a îmbu-

nătăţi salariile preoţilor. Cu o condiţie: ca aceştia să fie funcţionarii lui. Preoţii să stea în slujba statului şi să îndeplinească serviciile pe cari *el* le cere, el, acel stat care, prin politica lui, a forţat Biserica să devină autonomă, ca să scape de primejdia pieirii? Dar dacă asta nu se poate, cu ce drept se cere spor de salarii de la stat?

Iată o întrebare la care aştept de mult să mă învrednicesc cu un răspuns de la altcineva decât de la şireţii cari se ascund după deget şi îşi închipuie că nu le poate ceti lumea în ochi.

Primenire

În acest sfârşit de toamnă târzie, când neamul nostru sărbătoreşte totuşi primăvara lui politică[1], Biserica îşi adună şi ea nădejdile. Ce poate ea aştepta de la această răsturnare a raporturilor de forţă şi de la această eliberare a puterilor vii ale naţiei? Totul.

Un stat din ce în ce mai acaparator, organizat de o ceată de meseriaşi ai detenţiunii puterii, fără nici un fel de înţelegere pentru plămada spirituală a poporului şi a ţării, nu putea vedea, în orice instituţie constituită, decât un mijloc de stăpânire nu a maselor, care nu erau interesate decât cel mult ca instrument, ci a izvoarelor de producţie materială.

Într-un asemenea stat, interesante nu sunt decât banca şi poliţia. Cum Biserica nu a putut fi încadrată în cea dintâi, a fost confiscată pentru cea de-a doua. Opera de spiritualitate? În cazul cel mai bun, o acţiune moralizatoare, în care grija cea mare era să se dea Cezarului ce e al Cezarului, lăsând îndatoririle faţă de Dumnezeu în grija... lui Dumnezeu însuşi. Focul sfânt de misionari al oamenilor Bisericii? Excrescenţe superflue, statul neavând nevoie decât cel mult de funcţionari credincioşi, iar partidele politice, de agenţi electorali. Nu e încă prezentă în minte părerea răposatului Constantinescu: „Pune şi pe popă în comisiune; că popa are mâneca largă, şi e bine...", spusă în plin Consiliu de Miniştri?

Iată de ce, de la noua viaţă politică a ţării, ai cărei zori mijesc astăzi, Biserica are totul de aşteptat. Ea trebuie să intre în adevărata ei funcţiune, aşa încât, nerefuzând a da Cezarului ce e al lui, să poarte în primul rând grija de a asigura lui Dumnezeu, în sufletul şi în fapta oamenilor, ce este al lui Dumnezeu.

O puternică viaţă spirituală, o dezinteresare măsurată de statul politic şi economic, o independenţă absolută faţă de încercările lui de imixtiune, o straşnică delimitare a fiinţei ei, prin reintrarea în legea lui Dumnezeu.

Nu ne îndoim că spiritul vremii noi, cărora i-am fost, după puteri, şi noi meşteşugari, îngăduie această fundamentală primenire. Întrebarea e dacă ierarhia noastră bisericească simte marile nevoi ale trupului mistic al lui Hristos şi va şti ce să ceară şi va cunoaşte ce trebuie să realizeze.

Cea dintâi problemă bisericească e, deci, astăzi cea a ierarhiei. O vom urmări.

Moştenirea lui Titus Enacovici

Astăzi, la ora 11, se oficiază, în Biserica Sfântul Neculai Tabacu, slujba de pomenire a lui Titus Enacovici. S-au împlinit şase luni de la moartea lui.

Nu a fost, desigur, un credincios; dar omul acesta de cifre şi de realităţi imediate ascundea un surprinzător cunoscător al problemelor noastre bisericeşti, pe care, în anumite direcţiuni, le stăpânea până în amănunţimi de specialist şi de practicant. Crescuse – de copil – în umbra învăţatului nostru teolog Constantin Erbiceanu, într-un mediu de arhierei şi de episcopi; şi, desigur, cea mai dureroasă mustrare pe care am auzit-o din gura lui privea Biserica: „Nu sunt creştin pentru că prea am cunoscut de aproape pe popi". Gravă eroare pentru un logician, desigur; căci nu te îndepărtezi de Dumnezeu pentru nevrednicia slujitorilor Lui; dar explicabilă la un temperament pasionat ca cel al lui Enacovici.

Căci asta a fost „patronul" nostru: un pasionat al convingerilor lui. Violenţa francă, pusă în slujba unor ţeluri clare, şi curajul, trecând peste limitele oricărei prudenţe şi oricărei asigurări a persoanei sale proprii, cu care a intrat în luptă împotriva regimului liberal acum un an, sunt fără exemplu în viaţa publică românească. Doar de Nicu Filipescu dacă ar putea fi apropiat. Era însă mai ascuţit, mai tăios şi – în ordinea ideilor – mai convingător decât acesta. Aşa a izbutit el să facă din „Cuvântul" SINGURA GAZETĂ CARE SE MÂNDREŞTE A NU FI FĂCUT VREUN SERVICIU PARTIDULUI LIBERAL.

Când a închis ochii, acum şase luni, o grozavă prigoană s-a pornit împotriva moştenirii lui materiale şi politice. Resturile marii lui averi, punct al unei îndrăzneţe iniţiative creatoare şi a unei neînfrânte hărnicii, înghiţită în cea mai mare parte de jertfele făcute pentru acest ziar, au fost atacate de moştenitori improvizaţi, cu aceeaşi violenţă cu care guvernul d-lui Duca se arunca împotriva gazetei noastre.

Astăzi, cele două procese sunt închise; prin izbânda voinţei lui. Nici ruşinoase încercări de şantaj, nici scandaloase siluiri ale legilor nu au izbutit să schimbe o iotă măcar din ceea ce hotărâse el.

Dumnezeu nu i-a îngăduit să vadă prăbuşirea guvernului liberal, pe care îl atacase cu o înaltă competenţă şi violentă energie. Dar „Cuvântul", trecut printr-o generoasă şi dreaptă înţelegere a voinţei lui, în stăpânirea celor care îl scriu, prenumără printre titlurile sale de cinste, ca pe cel mai eminent, mândria de a fi contribuit, în mijlocul unor indescriptibile vicisitudini, la sugrumarea acestui regim.

La slujba de pomenire de astăzi, noi, tovarăşii lui de luptă, ne înfăţişăm cu conştiinţa împăcată: am ştiut să-i cinstim amintirea, învingând în numele lui. Fie ca liniştea de conştiinţă a datoriei împlinite să se coboare asupra tuturor celor cărora le-a stat alături.

Secularizarea spiritului bisericesc

Cu prilejul discuțiilor în jurul calendarului și Pascaliei, s-a ridicat din anumite cercuri, al căror interes pentru Biserică nu poate fi pus sub bănuială, chestiunea responsabilităților. Problema este privită deocamdată sub raportul persoanelor. Aș observa că ea este mai amplă și că toate necazurile în care se zbate Biserica noastră derivă dintr-o anumită stare de lucruri generală, a cărei cea mai însemnată caracteristică este secularizarea spiritului bisericesc.

Fără îndoială însă că chestiunea persoanelor nu e lipsită de interes. Căci lucrurile oamenii le fac, și între toți vinovații sunt unii mai vinovați. Nu înțeleg însă prin ce întâmplare marele vinovat a devenit dintr-o dată P. S. Pimen, mitropolitul Moldovei. Nu am să-l scuz și nici nu am cum să-l apăr. Pentru motive care se vor înțelege lesne. Am să amintesc totuși că peste capul Prea Sfințitului Pimen este un vinovat mai mare. Vrem în adevăr să începem opera de restaurare a Bisericii în drepturile ei și vrem să promovăm reînvierea adevăratului duh ortodox? Bucuros – sunt la dispoziția oricui, când va fi să se încerce acest lucru. Dar cu o condiție: să se înceapă operația de unde trebuie. Nu de la P. S. Pimen.

De altfel, atacurile împotriva mitropolitului Pimen sunt și din alt motiv nepotrivite. Eu cred că cea mai urâtă farsă pe care P. S. Pimen ar putea-o face acestor apărători ai Ortodoxiei – oameni, încă o dată, de mare merit și de perfectă sinceritate – ar fi să... se retragă.

Căci vă închipuiți atunci încurcătură: protestăm împotriva actualului mitropolit și președinte al Sfântului Sinod pentru că e liberal și politicianizează Biserica. Locul său va fi, prin retragere, liber. Și vor trebui să se facă noi alegeri. Cine va fi viitorul mitropolit? În orice caz, tot un agreat al Partidului Liberal!

Situația e, astăzi, în Biserică, de așa natură, încât nu pot ajunge la scaun episcopal decât liberalii. Căci alegerile se fac în marele congres bisericesc, iar marele congres bisericesc este pentru câțiva ani încă împănat numai cu liberali.

Iată, deci, că, în condițiunile prezente, problema se deplasează: nici un chiriarh nu trebuie dislocat, atâta vreme cât nu avem putința ca, în locul gol, să vină un om mai vrednic. Putem să creăm noile condițiuni de selecționare? Eu cred că da. Nu ar fi, prin urmare, cazul să atacăm în prealabil această problemă?

În disoluție

Încercarea Partidului Liberal de a arunca vina tulburărilor pe chestia calendarului în seama guvernului actual este și îndrăzneață, și deplasată.

Adevărul este că Biserica noastră se află astăzi despicată în două. Și că, sute de milioane de lei dacă ar fi cheltuit sectanții și protestanții în România împotriva Bisericii Ortodoxe, încă nu ar fi putut obține un rezultat așa de... strălucit.

Dar poartă Partidul Național Țărănesc și guvernul lui, prezidat de d-l Iuliu Maniu, întrucâtva vina acestei stări de lucruri? Se poate spune și asta! Ce nu se poate spune cu rea-credință? Realitatea este însă alta.

Nenorocita rezolvare a problemei calendarului și a așezării Pascaliei nu este un incident întâmplător în viața Bisericii noastre. Aceste două întâmplări sunt numai două momente dintr-o întreagă serie de împrejurări cari, toate, dovedesc că Biserica noastră a intrat în disoluțiune.

Se putea evita tulburarea pe tema calendarului? Se putea dacă, o dată greșelile sinodalilor comise, d-l Maniu ar fi chemat la sine câțiva sinodali, le-ar fi bătut cu pumnul în masă și le-ar fi cerut, sub amenințarea raderii bărbii, să-și bage mințile în cap. Putea face însă d-l Maniu un asemenea gest? Ar fi însemnat să renunțe la toată linia lui morală, pentru care țara l-a sprijinit și l-a dorit la guvern, și să înfrângă – la fel cu liberalii – autonomia Bisericii, pentru care toți iubitorii ei au luptat. Un asemenea gest îi era interzis d-lui Maniu și, refuzându-se lui, șeful național-țărăniștilor a dat încă o dată satisfacție conștiinței morale a țării. Altcineva putea și trebuia să intervină în această afacere. Noi am [...]s cine. Acest altcineva însă nu a intervenit – și vom fi siliți, când va veni vremea, să o spunem de ce.

Să intervină d-l Maniu? A, nu. Nu, din o sută de motive în afară de cel al corectitudinii politice. În adevăr, să presupunem că s-ar fi obținut înăbușirea tulburărilor calendaristice. Ei, și? Ce s-ar fi obținut? Cel mult *neutralizarea unui efect*. Cauzele, acestea ar fi rămas. Ele stau în starea de azi a Bisericii, în configurația ierarhiei noastre bisericești.

A, nu! E mai bine așa. Suntem recunoscători celor care, fie chiar împotriva voinței lor, au contribuit la declanșarea scandalului. E singura posibilitate ca de aci înainte să fie atacată adevărata problemă a Bisericii – refacerea ierarhiei noastre.

Inconsecvențe

Ziarele au fost încunoștințate că d-l Aurel Vlad, ministrul Cultelor, ar fi cercetat pe d-l dr. Lupu în locuința acestuia de la Athenée-Palace și i-ar fi comunicat că guvernul a trimis tuturor episcopilor o adresă, prin care le pune în vedere să îngăduie prăznuirea Paștilor la 5 mai, acolo unde populația o va cere. Știrea nu a fost dezmințită până în prezent; ea trebuie, deci, considerată ca bună.

Acțiunea noastră în legătură cu Pascalia nu a fost, propriu-zis, o agitație. Pentru că noi am refuzat în chip constant să trecem dincolo de marginile presei. Și Dumnezeu știe dacă ne-a lipsit prilejul și îndemnul. Nu am înțeles să creăm dificultăți nici țării, nici guvernului. Pentru simplul motiv că vinovații erau în altă parte. Afirmația unui foarte important membru al ministerului Maniu că această campanie a noastră a amenințat un moment însăși existența cabinetului e vădit exagerată. Și ea nu e un certificat nici de perspicacitate, nici de bună

credință. Am purtat lupta, și o vom continua, cu deplin sentiment de responsabilitate și cu obiectivitate rece. Asta ne creează o situație privilegiată, care ne dă dreptul să vorbim răspicat.

Așadar: dacă demersul d-lui ministru Vlad s-a produs în adevăr, atunci nu suntem de acord cu atitudinea guvernului. D-l Maniu a declarat în repetate rânduri că recunoaște gravitatea problemelor ridicate de Pascalie. Dar chestiunea e de resortul exclusiv al Bisericii și guvernul – oricare ar fi regretul sau părerea lui – nu se poate amesteca în nici un fel în această afacere.

E adevărat, d-l Maniu adăuga făgăduiala că toți creștinii vor avea libertatea să serbeze Paștele când vor voi. Făgăduiala ni s-a părut ciudată, pentru că nu înțelegeam cum ar putea guvernul să asigure în chip pozitiv prăznuirea Paștilor la 5 mai fără să se amestece în treburile Bisericii. Și asta am spus-o la timp.

Iată însă că nedumerirea noastră ia sfârșit prin intervenția d-lui Aurel Vlad: o circulară s-a trimes tuturor episcopilor, cerându-le să înlesnească prăznuirea ortodoxă a Sfintelor Paști acolo unde populația o va cere. Dacă e adevărat, e foarte rău.

Întâi, pentru că intervenția e tardivă. Dacă guvernul a avut în adevăr intenția serioasă de a asigura credincioșilor libertate de a prăznui Paștele la 5 mai, atunci această intervenție trebuia să se producă în timp util. Ce fel de Paști vor fi acestea: fără slujbele din Postul Mare, deci, fără îndelungata pregătire sufletească pentru sărbătorirea Învierii – fără amintirea Patimilor, răstignirii și punerii în mormânt? Demersul acesta târzielnic e regretabil – pentru că are toate semnele unei sabotări lipsite de curaj.

Al doilea, pentru că procedura guvernului se sprijină pe o inconsecvență. Imixtiunea ministerului în treburile Bisericii este evidentă. Și atunci: sau această imixtiune este posibilă – și atunci de ce guvernul s-a retranșat acum două luni în dosul declinării competenței și nu a intervenit pentru curmarea scandalului bisericesc; sau imixtiunea e neadmisibilă, și atunci cum își îngăduie guvernul să o săvârșească?

Al treilea, pentru că Ministerul Cultelor, neavând un specialist care să se priceapă în trebile bisericești, aruncă Biserica într-o situație gravă. În adevăr, ordin a fost dat pentru a se pune bisericile la dispoziția credincioșilor cari doresc să prăznuiască Paștele ortodox. Care Biserică? Bisericile unde s-a slujit Învierea? Este o aberație.

Iată, deci, unde a dus o politică pe bază de diplomație și lipsă de fermitate. Dacă guvernul vrea să continue și pe alte planuri, nu are decât să o facă. Rezultatele se vor vedea.

Ofensiva sinodală

Agitația împotriva concordatului a reînceput. După moțiunea votată de Asociația Clerului Ortodox, iată acum Sf[ântul] Sinod, care se surmenează conce-

când memorii protestatare și luând în Senat, prin reprezentanții săi, atitudini cari îl exced din toate punctele e vedere.

Ca un sinod – care în problema Pascaliei s-a comportat așa de sub așteptările cele mai pesimiste, făcând jenanta dovadă a ignoranței lui nu numai în cele ortodoxe, dar în genere în cele duhovnicești; și dând spectacolul întristător între toate al unei anarhii și lipse de prestigiu rușinoase – să se ridice astăzi pentru apărarea prestigiului și integrității Ortodoxiei românești, iată, în adevăr, ceva extraordinar. Stă mintea-n loc nu?

Nu. Pentru că cine își dă seama de întâmplările din Biserica noastră stabilește imediat o legătură între disprețuirea Ortodoxiei, întâmplată cu prilejul discuțiilor și hotărârilor în jurul Pascaliei, și supraviețuirea (falsă) aceleiași Ortodoxii cu prilejul discuției concordatului. Dacă așezați în centrul preocupărilor d-voastre interesul Bisericii, atunci nu veți înțelege nimic, desigur. Așezați însă în centrul acestor preocupări o persoană, și lucrurile se vor lămuri dintr-o dată.

Cheia tuturor încurcăturilor? Mitropolitul Neculai Bălan. Ambiția mitropolitului Neculai Bălan. Planurile lui personale. Când se pusese chestiunea Pascaliei, purtător de cuvânt era mitropolitul Gurie. Părintele Neculai își dădea seama că o izbândă a Ortodoxiei pe această temă ar fi fost de natură a ridica prestigiul personal (ca și cum numai de asta e vorba!) al arhiepiscopului Chișinăului. Și a pornit împotriva lui. Lumea a crezut că a pornit împotriva Pascaliei ortodoxe. Dar lumea s-a înșelat. Pentru că numai chestiunile de persoană îl interesau. A spus-o el însuși cu glas mare: de ce să poruncească în Sinod Gurie și nu eu? Este adevărat, cu acel prilej s-a comis și o infamie: părintele Neculai a pretins că vorbește în numele Ardealului. Ca și cum un om cu răspundere poate vorbi de ardeleni și basarabeni în chestie de Ortodoxie.

Vasăzică: ieri, mitropolitul Bălan lovea adevărata Ortodoxie. Pentru că era în luptă cu prestigiul părintelui Gurie. Astăzi însă, protestează vehement împotriva concordatului. Pentru că în Ardeal este în luptă cu prestigiul impresionant al părintelui Vasile, mitropolitul unit al Blajului. Aci stă, prin urmare, rostul agitației violente la care arhiepiscopul de la Sibiu se dedă împotriva concordatului: în convingerea nevinovată – dar nu și inofensivă – a părintelui Neculai Bălan că P. S. Sa trebuie să fie papă al Bisericii românești.

Acum, ca și data trecută însă, mitropolitul Neculai a izbutit să solidarizeze cu punctul lui de vedere majoritatea Sinodului. Are faptul vreo importanță? Principial, desigur. În speță însă, nici una. Nici una, pentru că Sinodul nostru e compus, în marea lui majoritate, din bieți oameni, plini de păcate lumești, cari tremură pentru scaunul lor și cari se lasă terorizați de primul îndrăzneț. Așa s-a întâmplat, cu foarte puține onorabile excepții, în cazul Pascaliei, așa se întâmplă și acum. Guvernul, deci, nu are nici un fel de motiv să se neliniștească de ofensiva sinodală. Pentru că numai o dată să bată din picior, și să vedeți cum dispar Prea Sfinții prin cotloane.

Dar chiar dacă Sinodul nostru ar fi ceea ce este, guvernul încă nu ar avea nici un motiv de îngrijorare.

Actul de protest încheiat joi dimineață și cetit în aceeași zi și în Senat nu are nici un rost și nici o îndreptățire. Concordatul este un act politic, pe care statul român, din considerarea unei situațiuni politice, crede că îl poate încheia sau nu. În speță, guvernul s-a hotărât pentru concordat. Întru atâta întru cât avem de-a face cu un act politic, Biserica nu poate ridica nici un drept de control asupra unui asemenea act. Statul face ce vrea. Este păgubită Biserica Ortodoxă prin concordatul care se încheie? De fapt, noi nu vedem nici un fel de păgubire. Dar presupunând, prin imposibil, că acesta ar fi cazul: de când trebuie să se conducă un stat politic, după interesele confesionale ale Bisericii? Că este Biserica Ortodoxă o instituție de stat? Formal, da. Dar tot instituție de stat este și Biserica unită. Și atunci?

Să-mi fie îngăduit a crede că Sinodul nostru, ca autoritate constituită, nu are calitatea de a interveni în această dezbatere cetățenească. Ierarhii, ei, întru atâta întru cât sunt, ca cetățeni, specialiști în asemenea chestii, da; o pot face. Dar, principial, nu mai mult decât oricare alt cetățean.

Se poate teme guvernul de intervenția, ca specialiști, a episcopilor noștri? Să fim serioși. Cu prilejul dezbaterilor Pascaliei s-a făcut dovada valorii lor de „specialiști". Pastorala explicativă rămâne un nepieritor moment de ignoranță teologică. Nici părintele Neculai nu știe carte? Ba, da! Dar părintele Neculai cunoaște teologia cum ar putea să o cunoască și un jidan: obiectiv și „științific". Creștin nu a fost niciodată. Și nu e nimic mai ușor de răsturnat ca o construcție „științifică" în teologie.

Guvernul poate prezenta, deci, liniștit concordatul în fața Parlamentului. Ofensiva sinodală nu e nici măcar o piatră-n bulboacă!

Biserica dominantă

Ce este o „Biserică dominantă"? Iată o întrebare care trebuie și ea odată pusă. Cu „Biserica dominantă" lucrează la noi toată lumea: și ambițioșii cari încearcă să-și creeze, prin Biserică, situații excepționale, și slăbănogii care vor să-și pună situația – primejduită prin neactivitatea lor – la adăpost de orice risc, cu ajutorul jandarmilor. Dar ce e, precis, această „Biserică dominantă", în numele căreia se terorizează lumea, asta nu o spune nimeni. Să vedem, deci.

Este adevărat că, între celelalte Biserici recunoscute de stat, se acordă, prin Constituție, Bisericii noastre Ortodoxe calificativul de „dominantă". Rațiunea acestui fapt stă în aceea că majoritatea populației țării este închinătoare Bisericii pravoslavnice. De unde urmează că regele trebuie să fie botezat în religia ortodoxă și că la diverse festivități protocolul trebuie să acorde primul pas reprezentanților acestei Biserici.

Atât și nimic mai mult. Ba încă, nici măcar atât. Pentru că, dacă – Doamne ferește – mâine am fi republică, faptul că cineva ar fi unit sau catolic, sau orice,

nu ar constitui, constituţionaliceşte, un impediment pentru candidarea lui la preşedinţie.

Prin urmare, peste drepturile aproximative pomenite mai sus, Biserica aceasta, oricât de dominantă ar fi ea, nu se poate bucura, în faţa statului, de nici un fel de situaţie privilegiată. De altfel, calificativul de „dominant" ar fi mai degrabă de natură a consfinţi o situaţie existentă decât a crea situaţii excepţionale.

A înţelege altfel lucrurile acestea înseamnează a ne închipui că statul român nu acordă egală libertate de conştiinţă şi egală putinţă de exercitare a acestei libertăţi tuturor cetăţenilor lui. Ceea ce apare, în cazul uniţilor, români şi ei, ca de-a dreptul absurd.

Pricina mai adâncă a acestei neînţelegeri stă într-o confuzie: lumea nu-şi dă, la noi, seama că statul român nu e un stat confesional. Tot felul de locuri comune debitate pe tema Ortodoxiei, care ar fi salvat naţionalitatea românească, au făcut să circule părerea confuză că statul nostru ar fi ortodox. Ceea ce nu e adevărat. Fără a spune dacă e bine sau rău, noi trebuie să recunoaştem că statul român, întru atât întru cât şi-a însuşit aşa-zisa structură modernă, nu poate fi dogmatic interesat la viaţa religioasă a ţării; ci numai politic.

Concluzia? Nu există, de fapt, Biserică dominantă prin voinţa şi interesul statului şi nici prin vreun statut juridic al acestuia. Ci cel mult prin situaţia de fapt a Bisericii şi prin hărnicia şi osteneala duhovnicească a conducătorilor ei.

Acesta e adevărul. Dar, evident, el nu poate conveni decât unei Biserici vii.

„Dominanţă" şi... realitate

Mi se spune că cineva o să-mi răspundă – şi încă „fulgerător" – la consideraţiile mele de duminica trecută, asupra Bisericii dominante. Aştept. Eu, cu răspunsurile... *fulgerătoare*, sunt obişnuit. Cariera gazetărească din ţara asta m-a obişnuit însă, din nenorocire, mai puţin cu răspunsurile *convingătoare*. De astea mai că n-am văzut. Căci toate „polemicile" cu care am fost cinstit – până la foarte rare excepţii – nu erau decât o ţesătură de injurii sau nerozii; iar în cazul cel mai bun, o pledoarie sentimentală, retorică a locurilor comune şi... neconvingătoare. Mai ales „polemicile" pe teme religioase, pornite din lagărul „dominanţilor".

Ce va fi, deci, acest răspuns ştiu mai dinainte. Aşa de bine, încât îi cunosc şi argumentele. Pentru a-i scuti însă de o trudă zadarnică, o să le amintesc, şcolăreşte – de îndată ce văd că e necesar –, datele elementare în care trebuie discutată problema.

Întâi, trebuie să se deosebească între situaţia de fapt şi cea de drept. Dacă Biserica noastră este de fapt dominantă, prin prestigiul, hărnicia şi strălucirea ei, atunci orice discuţie este de prisos; nici eu, nici preopinenţii mei neavând nici o pretenţie.

Partizanii dominanței însă știu că nu acesta e cazul; ei pretind însă că Biserica Ortodoxă *are dreptul* să fie dominantă; și, derivând pe „dominant" de la *dominus*, adică „stăpân", cer pentru această Biserică dreptul de a decide de soarta celorlalte.

Are dreptul? Ce înseamnă asta? Are drepturi istorice. Nu o contest. Dar drepturile istorice nu sunt operante decât în momentul în care ele au trecut în dreptul scris. Să vedem, dară, atunci ce spune dreptul scris.

Constituția noastră prevede egală libertate și proteguire tuturor Bisericilor din țară. Asta înseamnă că libertatea și proteguirea pornesc DIRECT de la stat spre Biserici, și nu prin intermediul unei singure Biserici – în speță, Ortodoxă –, care ar fi Biserica statului și căreia i-ar reveni controlul vieții religioase a țării. Dominanța Ortodoxiei ar fi, deci, mai degrabă o calitate – o... decorație, dacă vreți – decât o funcțiune.

Se va răspunde că statul român e, prin Constituție, un stat național și că, prin urmare, Biserica Ortodoxă e Biserica națiunii dominante; se vor deduce, deci, drepturile Bisericii din drepturile națiunii care a făcut și păstrat statul? Bine.

La aceasta vom replica însă:

1) Nu toți românii sunt ortodocși; și atunci, cu ce drept se creează o situație reală subalternă unei părți din națiunea dominantă?

2) E adevărat că în Constituție se spune că România e un stat național. Dar aci cuvântul de națiune nu e luat în înțelesul spiritual sau de rasă, ci în cel politic, de cetățean. După Constituție, și minoritarii noștri tot români sunt.

Iată, deci, care e situația de drept. Nu e bine și nu corespunde realităților istorice? Se poate. Și dacă e așa, îmi pare rău. În acest caz însă, domnilor preopinenți care vreți să dominați, puneți problema în adevăratele ei date și cereți modificarea Constituției. Și atunci om vedea ce e de făcut. Cine știe dacă nu vom fi de partea d-voastră...

E neapărată nevoie însă, în această perspectivă nouă, să desprindem toate presupozițiile situației. A cere modificarea Constituției pentru a se acorda Bisericii Ortodoxe atribuții de control și de dispoziție asupra întregii vieți religioase a țării înseamnă a încerca să transformi statul român într-un stat confesional ortodox.

Eu nu mă sperii de nici o formulă; și în ce mă privește, personal, eu, care știu ce înseamnă națiunea în viața unui stat și ce înseamnă Ortodoxia în viața sufletească a neamului românesc, nu aș fi, *principial*, împotriva unei confesionalizări.

În acest caz însă, „dominanții" actuali ar trebui să-și schimbe concepția și să subordoneze națiunea credinței, după principiul întâietății spiritualului.

Întâi; și, al doilea, să se întrebe dacă evoluția noastră merge într-adevăr spre un stat confesional. Pentru că, oricât am dori-o noi, confesionalizarea statului nu poate fi *decretată*, ci numai *acceptată*, ca rezultat al unui proces istoric. Dacă ni se dovedește asta, merg și eu cu confesionalizanții. Dacă nu, eu caraghios nici nu sunt, nici nu mă fac.

Ministrul român la Vatican

Numirea d-lui Caius Brediceanu în postul de ministru plenipotențiar al țării, acreditat pe lângă Vatican, capătă în împrejurările de astăzi o semnificație deosebită. Nu-l cunosc pe d-l Brediceanu; nici personal, nici din activitatea d-sale publică de până acum. Mă gândesc însă câtă răspundere grea apasă în momentul de față pe umerii d-sale.

Postul de ministru la Vatican își are avantajele și dificultățile sale. Un om harnic și isteț, care ar vrea să învețe ceva în diplomație, nu și-ar putea dori un loc mai bun. Vaticanul posedă astăzi cel mai precis și mai formidabil serviciu de informații din lumea întreagă. Și mă întreb dacă însuși celebrul Intelligence Service englez nu ar avea ceva de aflat pe colina eternă.

Dar, în același timp, Roma papală este un puternic și suplu centru de ofensivă. Nu știu dacă e clădită chiar pe scaunul Sf[ântului] Petru; dar pe granit să fi fost ridicată, și încă nu ar fi fost așa de trainică. Vă dați seama la prăbușirea câtor ...rii a asistat, impasibilă și inebranlabilă, această Romă papală?

Cu această Romă, deci, sau, mai drept, împotriva ei va avea d-l Brediceanu să apere interesele statului român, dar și integritatea Ortodoxiei noastre. Desigur, plenipotențiarul statului nostru nu e un plenipotențiar al Ortodoxiei, ci al unui stat politic laic. Nu este însă mai puțin adevărat că în îndatorirea ei cade însărcinarea de a pune, cu ascuțită gelozie, viața religioasă a fiecăruia dintre noi la adăpost de ofensiva catolică. Și sunt atât de multe și neprevăzute mijloacele de înfăptuire ale acestei ofensive!

Ministrului nostru la Vatican i se cere mai mult decât îndemânarea politică. I se cere convingerea fermă că Ortodoxia face parte integrantă din plămada spirituală a românului și că orice contrafacere a acestei religiozități duce fatal la o desprindere de condițiunile noastre de viață normală.

Mă zbat de prea multă vreme între datele problemei spiritualității românești, pentru a nu-mi da seama de acest adevăr fundamental (pe care câțiva analfabeți încearcă totuși, de atâta vreme, să-l trivializeze și să-i ia rodnicia). Este d-l Brediceanu omul care să trăiască aceste adevăruri și să-și dea seama de asasinatul spiritual la care se face complice oricine înlesnește procesul de penetrație a catolicismului înlăuntrul românismului? Atunci activitatea d-sale va fi rodnică. Dacă nu însă – e mai bine să nu avem ministru la Vatican.

Preoții împotriva statului

Poate că, în sfârșit, își va da seama și oficialitatea de halul în care a ajuns Biserica noastră. Întâmplările din ultimele zile, când preoții au pornit agitația – îndemnând lumea la răscoală împotriva statului constituit și împotriva părinte-

lui patriarh – sunt cea mai bună dovadă că această Biserică poate fi pusă pe drumurile anarhiei de cel dintâi aventurier ambițios.

Nu sunt, Doamne ferește, un închinător al ordinii cu orice preț. Peste buna rânduială, pe care nu o înțeleg decât ca o stare de lucruri CE DECURG dintr-o bună așezare, și nicidecum ca o ordine polițienească IMPUSĂ în chip arbitrar, din afară, există totuși, imprescriptibile, drepturile vieții adevărate. Și fără îndoială că vitalitatea unui popor se măsoară pe putința lui de reacțiune la înfruntarea adevărului și dreptății.

Dar, în ultimele mișcări ale preoților, nu a fost deloc vorba de asemenea lucruri. S-a pornit o luptă împotriva concordatului cu Biserica romană. Interesele superioare ale Bisericii? Primejdia de catolicizare a credinței noastre? A, nu! Ci cu totul altceva. Să observăm că preoții cari au fost cei mai categorici și mai turbulenți în campania anti-concordatară sunt dintre cei cari s-au supus cel mai ușor noii Pascalii „științifice" a Sfântului Sinod. De ce oare supunere atunci și răscoală acum? Pentru că, dacă există un act de catolicizare al Bisericii noastre, apoi fără îndoială că – în afară de intrarea părintelui patriarh în regență – adoptarea noii Pascalii este cea mai primejdioasă și mai grea alunecare a Bisericii noastre în afară din dogmă.

Prin urmare, nu grija pentru viitorul Ortodoxiei a mânat pe acești preoți pe drumurile răscoalei. Atunci? E simplu: să mai observăm că agitația a fost îndreptată nu numai împotriva părintelui patriarh, ci și împotriva d-lui Maniu. „Patriarhul e catolic, d-l Maniu e catolic!" Asta strigau preoții. Vasăzică, responsabil de încheierea concordatului e... d-l Maniu. Aberație, o să spuneți. Cum, un concordat ale cărui discuții au fost începute de liberali, continuate și încheiate sub guvernul Averescu, amendate și definitiv încheiate sub cabinetul Vintilă Brătianu – acest concordat, dacă în adevăr constituie o... crimă împotriva Ortodoxiei, trebuie pus în sarcina guvernului Maniu? Desigur, aberație. Dar aberație cu cântec. Pentru că strigătul „Jos Maniu!", proferat în bisericile din Ilfov, trădează adevăratul sens al tulburărilor; care e cel politic.

Nu e oare părintele Mihălcescu, președintele Asociației Clerului Ortodox, membru devotat al Partidului Liberal? Ca să nu insistăm mai mult.

Dar, dacă e așa, intervenția energică a guvernului nu e numai justificată, ci imperios cerută de împrejurări. Am dori să fie însă categorică.

Politica religioasă a guvernului

Cu cât suntem noi mai puțin sensibili la chestiunile religioase decât evreii se vede și din prilejul de vorbă și de discuție pe care îl dă hotărârea d-lui Aurel Vlad de a modifica pe alocurea legea cultelor. Rareori s-a pomenit o mai deplină solidaritate și îndârjire la evrei! U. E. R.-ul însuși, această asociație urâtă și combătută de imensa majoritate a evreilor din țara românească, a fost acceptată ca tovărășie de luptă, dat fiind că hotărârea guvernului e nestrămutată.

Eu înţeleg şi pe evrei, şi pe d-l Vlad. Pe evrei pentru că, hotărât lucru, modificările introduse de actualul ministru al Cultelor vor înlesni pulverizarea organizaţiilor de solidaritate evreiască, şi aşa destul de precare.

Pe d-l Vlad pentru că e credincios politicii religioase a guvernului actual, al cărei principiu conducător este libertatea desăvârşită. E surprinzător că un partid care, prin ramura lui naţională, a fost acuzat – pe nedrept, desigur – de confesionalism, iar prin cea ţărănistă a trebuit să fie conservator, procedează în materie de politică religioasă după codul perfectului liber-cugetător, introducând, într-un domeniu care nu poate fi decât al autorităţii, principii libertare de un efect dizolvant sigur. Dar nu e nimic de făcut. Asta e politica guvernului şi d-l Aurel Vlad o urmează cu credinţă.

Asta a fost politica guvernului şi în cazul Pascaliei: statul nu se poate ingera în treburile religioase. Da, dar se sfărâmă Biserica! Se poate! Ne pare rău, dar nu putem face nimic. Asta poate fi cel mult treaba naţiunii române, nu însă şi a statului. Iar guvernul e al statului, şi nu al naţiunii.

Guvernul actual – al cărui punct de vedere cam acesta e – e cel puţin logic. Cât ne-am războit şi ne-am sfârtecat noi, creştinii, între noi pe tema Pascaliei, nu a avut nimic de zis. Nu putea pieri, în cel mai rău caz, decât Biserica. Statul, nu. Când însă, pe agitaţiile pe tema concordatului, a început să fie ameninţat statul, a intervenit: prin modificările de la legea cultelor, aduse de d-l Vlad; modificări cari prevăd pedeapsa pentru preoţii agitatori.

Prin politica lui, guvernul d-lui Maniu a subliniat caracterul acesta formalist şi laic al statului român de ieri şi de astăzi. (Prezenţa Î. P. S. Patriarh în regenţă? Nu am avut niciodată naivitatea să cred în semnificaţia religioasă a acestui fapt. Iar când am spus că locul lui nu poate fi acolo şi când i-am cerut să se demită, eu ştiam şi ce spun, şi ce fac. Că nu a făcut-o e rău. Până la urmă tot eu voi avea dreptate. Şi m-aş fi lipsit bucuros de această satisfacţie.)

Vasăzică, statul fiind laic, d-l Vlad are dreptul să procedeze cum o face. Îl înţeleg. Dar religia, fiind un bun spiritual de care se ţine şi naţionalitatea, evreii au şi ei dreptul să protesteze. Îi înţeleg, deci, şi pe ei.

Ce nu înţeleg e însă că, deşi modificările d-lui Vlad se ating de Biserica Ortodoxă, noi nu ne mişcăm deloc. Nu e asta dovada lipsei de sensibilitate de care vorbeam la începutul acestor rânduri?

Autonomie..., dar cu tutelă!

Marele congres al Bisericii Ortodoxe, întrunit, după trei ani, în sesiune ordinară, a votat o moţiune prin care protestează împotriva desfiinţării Ministerului Cultelor, ca împotriva unei grave lovituri aduse Ortodoxiei.

Urmărindu-l în izvoarele lui şi în felul în care s-a produs, actul acesta al protestului apare ca o acţiune politică bine caracterizată, îndreptată de majoritatea liberal-averescană a congresului în contra guvernului Maniu.

Nu noi vom apăra politica religioasă a guvernului actual. Calitatea de „unit" a președintelui de consiliu creează acestuia o situație delicată, împiedicându-l să procedeze cu toată fermitatea necesară în chestiunile atingându-se de Biserica Ortodoxă. Fostul ministru Vlad nu a avut în această materie vederi prea clare și nici nu a intervenit în chipul destul de eficace, acolo unde trebuia să o facă. Politica bisericească a guvernului a fost, deci, șerpuită și nesigură, construită toată din sofisme și arguții, retranșată în chip lipsit de curaj în dosul legii, care știm noi doară cum poate fi interpretată și șurubuită.

Dar de aci până la a ne solidariza cu moțiunea „măritului" congres bisericesc mai e mult. Mult – până la imposibilitate. Căci, pe de o parte, lovitura congresului e strict politică în resorturile și intențiile ei, iar pe de alta, *așa-zisa desființare a Ministerului Cultelor nu poate decât să folosească Bisericii Ortodoxe.*

Nu putem să constatăm decât cu regret că înalții prelați, membri ai Sinodului, prezenți toți în congres, s-au putut lăsa furați și au alunecat pe acest plan înclinat al politicei. Că o seamă – cei mai mulți – dintre ei sunt liberali și averescani, o știam demult. Dar, oricât de liberali și averescani ar fi ei, membrii Sinodului, îi cunoaștem doară, nu vor fi niciodată în stare să aibă curajul de a lua inițiativa unui act așa de grav. A fost la mijloc, deci, și un grăunte de bună-credință, atunci când au protestat împotriva desființării ministerului.

Bună-credință, dar nu și pătrundere a situației. Căci, dacă s-ar fi considerat problema în datele ei, toți chiriarhii ar fi trebuit să mulțumească guvernului pentru măsura luată. Iar dacă a surprins ceva în toată această afacere, e că părintele patriarh, a cărui prietenie pentru d-l Goga e cunoscută, nu și-a putut convinge protejatul să renunțe la „lovitură" – pentru binele Bisericii.

Cât despre marea majoritate a celorlalți chiriarhi, atitudinea aceasta nu ne surprinde deloc. Este adevărat că Biserica noastră a luptat pentru autonomie. Dar a luptat mai mult părintele patriarh. Ceilalți – cei mai mulți – nu și-au dat seama niciodată de valoarea acestei autonomii. A fost un bun care le-a venit de sus, fără ca ei – bieții oameni – să-i fi simțit necesitatea. Și de unde unele instituții luptă din greu pentru un asemenea bun, cei mai mulți dintre chiriarhi – mai ales din Vechiul Regat – au considerat autonomia ca o belea.

S-a repetat, astfel, cazul – să mi se îngăduie analogia – cu liberarea țiganilor în principate. Țiganii s-au îmbătat de bucurie în ziua liberării – de unde să știe ei, bieții, ce e aia! –, iar a doua zi s-au dus la boier și au căzut pe brânci, rugându-se să fie luați înapoi în robie.

Oricât de crud s-ar părea, acesta este – din nefericire – cazul Bisericii noastre autonome. De la votarea Legii pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, lege prin care Biserica a fost scoasă de sub tutela statului, miniștrii de Culte au stabilit că chiriarhii se împiedică în autonomie ca un copil îmbrăcat în fustele maică-si, și că toate cererile adresate statului ignorează complet faptul nou al acestei autonomii.

Ministerul Cultelor? Nu e decât organul de tutelă și control al statului asupra vieții religioase. Lupta pentru autonomie, dacă luptă ar fi fost, ar fi trebuie să înceapă cu un atac împotriva Ministerului Cultelor.

Dar nu a fost luptă. Para mălăiață a autonomiei ne-a căzut în dar de sus; și ea împărtășește soarta tuturor bunurilor cari nu au fost cucerite, ci pur și simplu octroiate[1]. Autonomia ne-a fost dată, totuși. Din acel moment, Ministerul Cultelor a început să se închircească și să coboare, întocmai ca flacăra unei candele în care s-a sfârșit uleiul. Până când guvernul a hotărât să tragă încheierea logică, readucându-l la Ministerul Instrucției, de unde plecase, fără nici un motiv serios, de altfel.

Și Biserica protestează. Ce dovadă mai categorică oare, că această Biserică nu-și dă seamă de mecanismul autonomiei? E tocmai cazul țăranului rus: acum, că am făcut republica, să ne mai dea Dumnezeu și un țar bun!

Nu am dreptate? Moțiunea marelui congres își are, de bună seamă, teoreticienii ei: d-nii Goldiș, Lapedatu, Lupaș, Goga. Îi așteptăm cu întâmpinările lor. „Cuvântul" le stă la dispoziție pentru o discuțiune cinstită.

Apelul la țară!

Este incontestabil că nodul situației politice actuale a fost brusc deplasat prin evenimentele din congresul bisericesc. Căci cele întâmplate acolo nu sunt simple incidente de suprafață, ci trădează o acțiune concertată și pregătită din vreme, ale cărei dedesubturi nu sunt clare încă pentru toată lumea.

Astăzi se știe, de pildă, că datele produse de prof[esorul] Silviu Dragomir[1], privitoare la ofensiva greco-catolică sub actualul regim – date cu adevărat impresionante în ele însele, dacă li s-ar putea dovedi și exactitatea –, au fost adunate din vreme, prin circulări pornite de la unii prelați ardeleni, dintre cari nu a lipsit P. S. mitropolit al Sibiului.

Ce interesează însă în această chestiune nu este atitudinea înalților prelați. Nu doară că nu ar fi interese ale Bisericii de apărat. Dar, din nefericire, nu putem socoti niciodată prea mult cu intransigența chiriarhilor noștri – mai ales când e vorba de interesele Bisericii, și nu de cele personale, ale lor. Din acest punct de vedere, insurecțiunea marelui congres cade, pentru prelați, foarte prost: în preajma constituirii bugetului. Noi ne-am învățat să fim destul de sceptici cu episcopii noștri. Ne dăm, deci, seama că orice veleitate de protest a lor poate fi lesne jugulată printr-o simplă trăsătură de condei, prin viitorul buget. E jalnic, dar așa e!

Prin urmare, din această conspirație politică, fomentată[2] în umbra Bisericii, chiriarhii noștri pot fi imediat scoși. Mai rămân laicii. Adică, elementul politic propriu-zis. Ei sunt, deci, elementul cu adevărat primejdios, pentru că acțiunea lor scapă de sancțiuni imediate și radicale.

Și, în legătură cu ei, se pune, prin urmare, problema. Să stabilim din capul locului că a fost o lovitură politică. Categoric politică; și fără nici o scuză. Eu presupun că în adevăr există o ofensivă greco-catolică; și că această ofensivă

tinde să acapareze posturile de comandă în Ardeal și în statul român în genere. Are dreptul BISERICA Ortodoxă să acuze guvernul de prozelitism greco-catolic? Sau numai să atragă atenția guvernului asupra acestei stări de lucruri?

Iar dacă, în adevăr, GUVERNUL este vinovat de o asemenea politică confesională, păgubitoare Ortodoxiei – și, deci, neamului românesc –, datoria Bisericii este să se declare din capul locului inamic al guvernului sau să încerce a obține explicații și eventual îndreptare?

Felul în care s-a procedat în ședința de marți a congresului bisericesc este de natură a condamna de la început actul. S-a hotărât, pe de o parte, apelul la regență, iar pe de alta, apelul la țară.

Apelul la regență? Dar, în această afacere, regența e PARTE. Căci părintele patriarh a asistat la ședință și a aplaudat. Deci, a prejudecat asupra fondului. Iar, pe de altă parte, e știut astăzi că, în calitate de regent, Î. P. S. Miron a consimțit la desființarea Ministerului Cultelor, iar în calitate de patriarh a cerut să se înscrie la ordinea de zi a congresului protestul împotriva desființării acestui minister. O... obiectivitate și o delimitare de atribuțiuni care, mărturisesc, nu făgăduiesc nimic bun.

Apelul la țară? Acest apel, dacă este în adevăr serios, echivalează cu o declarație de război a Bisericii față de guvern. Ar urma ca membrii congresului să întreprindă imediat o operă de luminare a opiniei publice, pentru ca presiunea țării să forțeze sau abandonarea politicei de prozelitism a guvernului, sau abandonarea puterii. Cine va întreprinde această acțiune? Chiriarhia? Să fim serioși! Oamenii politici din congres, în numele și, deci, la adăpostul Bisericii?

Eu nici nu vreau să discut eventualitatea – oribilă, în inconștiența ei criminală – în care afirmațiile d-lui Silviu Dragomir s-ar dovedi false sau tendențios interpretate. Pentru că, în acest caz, ierarhii Bisericii ar da dovadă de o ușurință iresponsabilă, care nu se poate sancționa decât cu depunerea din scaun.

Dar, presupunând că drept e tot ceea ce a afirmat profesorul clujean, iată care este situația: înalții chiriarhi, deținători de drept și de fapt ai destinelor Bisericii, au abandonat, prin votarea moțiunii de marți, această calitate a lor în mâinile laicilor, membri ai unor partide politice.

Dacă situația aceasta le convine, nu au decât să continue. Suntem datori însă a le răspunde că apelului la țară împotriva guvernului – făcut de o mână de politicieni, cu complicitatea chiriarhilor – i se poate opune apelul la țară împotriva ierarhilor, cari au vândut diavolului politicei autoritatea toiagului episcopal.

Și nu știm ce se va alege până la urmă.

Tot despre politica din Biserică

Ca să încheiem. Evident, numai deocamdată. S-a închis marele congres al Bisericii Ortodoxe și se potolește larma ridicată de intervenția intempestivă a oamenilor politici în trebile Bisericii. Dar s-a isprăvit în adevăr?

Sesiunea actuală a congresului a fost rodnică măcar sub un aspect: a dovedit că în Biserică se face politică – şi încă, primejdioasă – şi că actuala organizare a Bisericii înlesneşte amestecul politicii. Fie că scandalul se potoleşte sau nu, problema aceasta a deparazitării Bisericii rămâne în picioare, şi încă într-o formă foarte acută.

Cari sunt elementele de corupţie ale vieţii bisericeşti în această privinţă? Noi ştim că chiriarhii au făcut întotdeauna politică în Biserică. Adică, în marea lor majoritate, episcopii, oameni slabi şi cu păcate multe, erau în slujba Partidului Liberal. Care îşi făcea întotdeauna treburile cu ei. Dar episcopii erau oameni lipsiţi de curaj şi nu îndrăzneau să iasă pe faţă în treburile acestea politice. Se păstra, deci, o anumită decenţă. Poate numai din lipsa de curaj, cum spuneam, dar se păstra.

Astăzi, lucrurile s-au schimbat. A fost un iureş pe faţă, organizat din vreme, cu scopuri, mijloace şi înfăţişări strict politice, la care am asistat şi surprinşi, şi îndureraţi. Cine l-a organizat – cine l-a condus? Mirenii din congres.

Vasăzică, e clar. Dacă Biserica a intrat făţiş în luptele politice, este pentru că, în reprezentanţa ei de astăzi, mirenii sunt precumpănitori. Pentru că, e adevărat, au fost unii dintre chiriarhi cari au pus d-lui Goga material de informaţiune la dispoziţie. Dar, după vechea metodă infamă, ei au stat în spate; şi au împins înainte pe un mirean. Dacă nu ar fi existat mireanul, nu ar fi existat nici atacul acesta politic deschis, cu viziera ridicată.

Pe de altă parte, nici nu se poate spune că iniţiativa a pornit de la clerici. Prin urmare, vinovaţii pentru noua stare de lucruri nu sunt ei.

Încheierea? Nu, Doamne fereşte, să se pedepsească vinovaţii, pentru că în asemenea împrejurări nu există vinovaţi pasibili de pedepse; dar să se ia măsuri pentru ca aceste împrejurări să nu se mai repete. Şi nu e decât o singură măsură, pe care nu o pomenim azi pentru întâia oară – modificarea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Dar, după cum nu o cerem prima oară, e sigur că nu e nici ultima. Pentru că, iată, legea nu se va modifica. Şi nu se va modifica pentru simplul motiv că guvernul actual nu are o politică religioasă.

Aceeaşi lipsă de curaj şi aceleaşi prejudecăţi în care se împiedică guvernul naţional-ţărănesc în alte împrejurări paralizează cabinetul Maniu şi aci.

De ce? Pentru că d-l Maniu îşi face scrupule; nu numai superflue, dar primejdioase. D-l Maniu e unit. D-l Maniu nu uită că e unit. Sau, dacă vreţi, d-l Maniu îşi aduce aminte că e unit atunci când nu trebuie. Politica religioasă a guvernului şovăie şi nici una din măsurile de energie cari trebuiau luate nu s-a luat, pentru că d-l Maniu se sfieşte: nu vrea să spună lumea că face... prozelitism greco-catolic.

Nu aşa! D-l Maniu nu e nici unit, nici neunit. D-l Maniu este pur şi simplu ministru-preşedinte al statului român. Responsabil de tot ceea ce se întâmplă în acest stat şi dator să preîntâmpine toate mişcările de tulburare. Cu sistemul acesta al scrupulelor nelalocul lor am ajunge la situaţia paradoxală ca d-l

Mihalache să nu aibă dreptul să se ocupe de problemele economice pentru că e... ţăran şi, deci, PARTE în procesul de producţie. Ceea ce este absurd.

Ar fi de dorit, poate, ca d-l Maniu să-şi aducă aminte că au fost împrejurări în cari a trecut peste aceste scrupule. Când, înainte de război, a intervenit d-sa, greco-catolic, în alegerea episcopală de la Caransebeş şi a hotărât succesul părintelui Miron Cristea nu au fost impedimentele acestea de ordin... confesional? S-au supărat unii ortodocşi – şi între ei însuşi părintele Ciorogaru? Se poate. Ei, şi? Aşa au cerut interesele naţiei atunci – şi aşa s-a făcut.

Interesele statului – şi, de altfel, interesele Ortodoxiei – impun astăzi o grabnică şi energică intervenţie în Biserica pravoslavnică, care trebuie să fie curăţită, un ceas mai devreme, de politicianism.

Dacă guvernul actual îşi dă seama de covârşitoarea însemnătate a acestei probleme, el e dator să treacă peste orice scrupule personale, mai ales când sunt excesive. Teama noastră este însă că chestiunea nu e înţeleasă în toată gravitatea ei.

... Şi iată cum Legea Bisericii Ortodoxe rămâne aşa cum e, iar d-l Goga mai departe trăgător de sfori, în această ţarină a Bisericii în care a năpădit pălămida.

Imixtiuni politice în Biserică

Clerul Român Ortodox din Bihor a fost fericit în ultima vreme cu o scrisoare – era să zicem pastorală – a d-lui Vintilă Brătianu. Şeful partidului Liberal dă preoţilor din acele părţi sfaturi şi cere sprijin. Nu pentru el, personal; şi nici pentru Partidul Liberal. Ci pentru aşezarea normală a ţării, el cărei reprezentant general şi exclusiv este... întâmplător – o ştiţi d-voastră! – partidul d-sale.

Procedeul e cu totul insolit. Un şef de partid care se adresează organelor unui corp constituit în stat, de natură executivă, cerând sprijin împotriva guvernului! D-l Brătianu a mai făcut-o: atunci când s-a adresat funcţionarilor publici, îndemnându-i să saboteze guvernul. Deci: ieri, funcţionarii, azi, preoţii, mâine, magistratura, poimâine, armata, nu? Până unde poate merge legătura dintre un partid politic şi o instituţie executivă în stat, şi dreptul lui de sugestiune? Este o problemă de primă însemnătate, care e rău că scapă atenţiunii vieţii noastre publice.

În speţă, pretenţia d-lui Brătianu este absurdă. Nu ştiu o categorie socială din ţara noastră, căreia Partidul Liberal să i se poată adresa cu pretenţia de a fi ascultat. Biserica însă are motive speciale ca să fie surprinsă de intervenţia d-lui Brătianu.

Pentru că nu există partid politic, în ţară, care să fi duşmănit şi să fi lovit mai statornic Biserica [decât] cum au făcut-o liberalii.

Politicianizarea Bisericii ei au făcut-o.

Tot ei, laicizarea şi transformarea ei într-un instrument al politicii de stat.

Ei sunt răsturnătorii de mitropoliți, ei, înjositorii prestigiului Bisericii și semănătorii de vrajbă, ei, stricătorii de tradiție.

D-l Vintilă Brătianu se prezintă în fața preoților din Bihor cu îndemnuri și cu sfaturi? În ce calitate și cu ce drept?

Biserica e datoare să respingă orice încercare de imixtiune a oamenilor politici în trebile ei. Cu atât mai mult însă trebuie să respingă sugestiunile Partidului Liberal, dușmanul ei permanent.

Pentru respectarea așezămintelor dumnezeiești

„Aceasta este ziua sâmbetei – să o sfințești pre ea!" Regele Carol a anunțat sfetnicilor săi că – hotărât – nu lucrează Dumineca. Hotărârea e plină de înțelesuri. Mai ales în viața noastră, așa dezorganizată cum e.

Poate că sunt puține țări în lume în care să se lucreze atât de mult ca la noi; dar munca noastră e fără spor; pentru că ne lipsește sistemul. Căci, alături de oamenii care ostenesc 16 ceasuri pe zi, țărani sau intelectuali, sunt unii cari nu muncesc deloc.

Deci, o inegalitate în repartiția muncii.

Iar din această inegalitate de repartiție, o lipsă de calitate. 16 ceasuri de muncă pe zi – asta e aberativ. După toate legile muncii, prelungirea unui efort pe 16 ceasuri este o imposibilitate; sau realizarea se răsfrânge întotdeauna asupra calității rezultatului.

Și totuși, noi așa lucrăm. Fără zi, fără noapte, și mai ales fără „vacanțe". Legile elementare ale ritmului muncii sunt înfrânte. Dar asta se răzbună.

Așa fiind, introducerea unui regim rațional în activitatea noastră nu e necesară numai pentru cruțarea individului, stors astăzi în chip sălbatec de toată vlaga și aruncat la reformătură înspre 45 de ani; ci și pentru rezultatele obținute prin această muncă.

Și, iată, astăzi, regele țării impune, printr-un gest al lui, atenției dregătorilor această cea dintâi problemă a economiei forțelor naționale.

Și o face raliindu-se unei indicațiuni a Bisericii. Este, pe lângă atâtea alte gesturi cu adevărat regale, unul care, mai ales, ne impresionează: regele așezându-se categoric în observanțele Bisericii.

Așa trebuie. Restaurația regalității să se facă în toate atributele ei și în structura ei adevărată și fecundă. Domn prin mila lui Dumnezeu. Sub scutul lui Dumnezeu, în ascultarea lui Dumnezeu. Cu puteri emanând de la El, spre bunăstarea și propășirea poporului.

Regele a hotărât că nu lucrează Dumineca. Deci: că urmărește o organizare a muncii și o respectare a așezămintelor dumnezeiești!

Tibru și Oronte. Iată semnul sub care se deschide domnia regelui Carol al II-lea.

O jertfă

Profesorul Iorga, preşedintele consiliului, a ţinut să meargă în persoană la Ministerul Instrucţiunii, pentru a prezenta funcţionarilor pe părintele N. Popescu, noul secretar general de la Culte. Este o atenţie şi o cinste speciale, care în adevăr se datorau noului demnitar.

Întâi, pentru că părintele Neculai de la biserica Bradu-Boteanului a făcut o jertfă: jertfa că, preot fiind, a acceptat o funcţiune administrativă de stat. Lucrurile astea nu le înţeleg oamenii; nu le-a înţeles părintele patriarh atunci când, cu inimă uşoară – ce zic? cu bucurie! – a primit să fie „Domn" (cum prea bine desemna Î. P. S. Sa funcţiunea de regent). Dar părintele Neculai, care e preot adevărat al adevăratei credinţe, ştie ce însemnează amestecul treburilor duhovniceşti în cele ale veacului – ştie şi suferă. Iată de ce socotim că acceptarea locului acesta de secretar general este pentru preotul N. Popescu o jertfă vie.

Dar mai e ceva. Aşezarea noastră de stat e în criză. O neînţelegere a situaţiilor a devalorizat în ultimii ani funcţiunile administrative. Şi se întâmplă astăzi că valoarea personală, ca şi situaţia părintelui Neculai, depăşesc cu mult însărcinarea pe care a acceptat-o. Şi totuşi, părintele Neculai a făcut-o. Din umilinţă creştină, desigur, dar, de bună seamă, şi din dorinţa de a fi folositor Bisericii.

Căci, să o mărturisim, numirea aceasta este unul din faptele minunate ale profesorului Iorga. În toată ţara românească – vă rog să credeţi, nu e nici o exagerare –, în toată ţara românească nu se găseşte un om mai înţelegător pentru cele ale Bisericii pravoslavnice decât cum e profesorul şi academicianul preot N. Popescu. Om de precisă metodă ştiinţifică, cercetător rodnic al trecutului nostru religios şi bisericesc, scriitor de covârşitor talent, liturghisitor fără pereche şi, mai ales, creştin, creştin până în cel mai mărunt gest cotidian, pătruns de har ca un popă simplu de ţară, simplu DIN NOU, după ce a urcat toate înălţimile lumeşti ale spiritului şi s-a simplificat din prea mare bogăţie lăuntrică.

Statul are astăzi la conducerea treburilor bisericeşti un om rar. Dorim Bisericii noastre atâta înţelegere, încât să poată folosi acest prilej unic, cu care nu se va mai întâlni, probabil, niciodată.

Încă o episcopie...

... şi, mai ales, încă un episcop. De data aceasta, al Bisericii Ortodoxe – cu scaun de păstorie la Satu Mare. Aşa a hotărât Sfântul Sinod. Să o spunem imediat: rău a făcut.

Nu vrem să luăm în considerare motivele *pentru*: asemenea motive se vor găsi întotdeauna mai multe decât trebuie. Ne vom opri în schimb asupra celor *contra*. Ele sunt mai însemnate astăzi şi mai puţin scoase de pe mânecă *ad usum cause*[1] decât celelalte.

Suntem mai întâi surprinşi că necesitatea unei noi episcopii s-a dovedit aşa de imperioasă tocmai în Ardeal; adică, iarăşi în Ardeal. Unde mai avem deja un mitropolit la Sibiu şi câte un episcop la Caransebeş, la Oradea, la Arad şi la Cluj, şi de unde ne vine prin... tradiţie şi episcopul Armatei. Dacă, deci, vom mai adăuga pe cel nou, de la Satu Mare, vom avea în Sinodul Bisericii Ortodoxe Române un mitropolit şi cinci episcopi reprezentând Ardealul şi doi mitropoliţi şi şapte episcopi reprezentând Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, adică Vechiul Regat. A făcut cineva socoteala asta?

Căci, vedeţi, sunt anumite realităţi, peste care nu se poate trece fără explicaţii şi îndreptăţiri peremptorii; şi, în primul rând, e realitatea cifrelor. Ce înseamnează Ardealul şi cu anexele lui? Să spunem 5 milioane de oameni; dintre cari maximum 30 % ortodocşi. Dar Vechiul Regat? Pe puţin 8 milioane, dintre cari 70 % ortodocşi. Deci, un milion şi jumătate de ortodocşi ardeleni cu şase scaune episcopale; iar aproape 6 milioane de ortodocşi... regăţeni au numai două scaune episcopale.

De ce această disproporţie în favoarea ardelenilor? Reprezintă ei un element dominant şi caracteristic în viaţa Ortodoxiei? Nu. Dimpotrivă, Ortodoxia ardeleană nu mai e Ortodoxie demult. Şi nu vrem să insistăm; după cum rugăm să nu fim zădărâţi pe tema asta; ca să nu spunem lucrurilor pe nume. Pentru că numai de răfuieli religioase nu ne arde nouă acum. Dar o reculegere trebuie să se înfăptuiască. Şi sub acest raport. Căci sub acest raport, al influenţei ardelene în viaţa Ortodoxiei, dezechilibrul e mai grav încă. Vreţi cifre? Iată: din cei 20 chiriarhi ortodocşi ai ţării rumâneşti, 11, citiţi bine, unsprezece sunt ardeleni. Căci ardelean e şi P. S. de la Argeş, şi părintele patriarh, şi P. S. de la Roman; precum tot ardelean e şi P. S. de la Cetatea Albă sau episcopul Armatei. Şi atunci, iată anomalia: un milion şi jumătate de ortodocşi ardeleni – cu preoţime şi prelaţi de pravoslavie îndoielnică – dau 11 chiriarhi, pe când restul de aproape 12 milioane ortodocşi dau numai nouă.

Mai e nevoie de comentarii?

... Şi, cu toate acestea, Sfântul Sinod a hotărât să mai înfiinţeze încă o episcopie la Satu Mare, în Ardeal. Şi – evident – pentru un ardelean.

Să nu exagerăm. Şi, mai ales, să nu exagerăm *astăzi*. Când situaţia vistieriei ţării este de aşa natură, încât orice spor – de orice fel – apare ca o batjocură. Spor? Nu. Ci reducere.

Şi voi spune cu acest prilej ceea ce, în orice caz, ar fi trebuit să spun la aşezarea noului nostru buget. S-a anunţat prin ziare, şi altfel, că statul va acorda o sumă globală Bisericii şi nu se va mai interesa de necazurile ei. O sumă globală, mai mică decât actualul buget.

Asta e fals. Sau nu e bine. Statul are de făcut altceva; să reducă bugetul Bisericii, desigur, dar iată cum:

1) să se ia drept criteriu de apreciere şi unitate de măsură starea de lucruri din Biserica Ortodoxă a Vechiului Regat;

2) să se reducă numărul actualilor chiriarhi din Vechiul Regat la cinci;

3) să se dea ortodocşilor din celelalte părţi un număr de episcopi proporţional cu numărul credincioşilor, după proporţia din Vechiul Regat;

4) aceeaşi măsură să se aplice tuturor celorlalte culte, denunţându-se în acest scop toate convenţiile cari ar împiedica luarea unor asemenea măsuri;

5) subvenţia *actuală* a statului pe cap de ortodox să fie unitatea de măsură pentru subvenţiile acordate celorlalte culte;

6) să se îngăduie tuturor cultelor o avere proporţională cu cea stăpânită de Biserica Ortodoxă. Tot ce va trece de această proporţie se va scădea sub formă de venit din subvenţia acordată de stat. Şi aşa mai departe.

Iată ce are de făcut statul, dacă trebuie cu orice preţ să facă economii în bugetul cultelor. O nouă episcopie? *Exclus*. Nu pentru că – faţă de celelalte culte – ortodocşii nu ar avea, *proporţional*, acest drept. Ci pentru că, din punctul de vedere al Bisericii, o nouă episcopie ardeleană va contribui la o mai mare stricare a legii; iar din punctul de vedere al statului, dreptate nu se poate face azi adăugând celor ce au mai puţin, ci tăind celor ce au mai mult.

Asta e adevărul şi [asta e] realitatea.

... Şi acum, ocărâţi, domnilor!

Anexă: Concordatul dintre statul român şi Biserica catolică

Concordatul [I]

Asupra tratativelor cari se urmează între guvernul român şi Sfântul Scaun, pentru regularea situaţiei religioase a catolicilor din ţara noastră, opinia publică nu are nici o informaţie. Guvernul nu crede necesar să ne lămurească nici măcar prin indiscreţia complezentă a vreunuia din membrii săi, iar presa se mărturiseşte incapabilă a-şi îndeplini funcţiunea.

Este adevărat că un ziar de seară a publicat un document, care ar fi trebuit să fie textul preliminar al concordatului. Dar un comunicat al Ministerului de Culte a negat categoric autenticitatea actului. Chiar fără această dezminţire însă, documentul trebuia considerat ca apocrif. El este, în conţinutul lui, aşa de vexatoriu pentru demnitatea şi interesele legitime ale statului român, încât e imposibil de conceput o delegaţie care să-l fi putut accepta, fie numai ca text preliminar. Pentru ca aşa ceva să se întâmple, o eventuală slăbiciune de minte nu e o explicaţie suficientă. Ar mai trebui şi rea-credinţă. Nu avem însă nici un motiv a face delegaţiei noastre insulta unor astfel de bănuieli; şi conchidem că, în

adevăr, „textul preliminar" e fals. Iată un exemplu care e şi o dovadă: documentul dă, într-un articol, textul latinesc al jurământului de credinţă, [pe] care ar fi trebuit să-l depună episcopii catolici din România, în faţa regelui ţării. Jurământul acesta, demn de cel mai ascuţit Bellarmin[1], este astfel conceput, încât, pentru orice om care a frecventat cât de puţin cazuistica, el apare ca *nul* şi *neobligatoriu*. Este exclus ca faptul acesta să fi scăpat delegaţilor noştri la Roma. Deci Ministerul Cultelor a avut perfectă dreptate când s-a înscris în fals împotriva documentului.

Cu aceasta însă opinia publică nu este întru nimic mai lămurită asupra chipului în care se tratează astăzi concordatul. Cum problema aceasta e de natură a interesa mai de aproape viaţa noastră publică, vom încerca să construim, din datele îndeobşte cunoscute ale chestiunii, calea probabilă – sau, în orice caz, normală – pe care tratativele în jurul concordatului ar trebui să o urmeze.

Părţile eventual contractante sunt: statul român şi Sfântul Scaun. Să le stabilim calitatea. Statul român este autoritatea politică constituită. Papa – o autoritate spirituală.

Acestei ultime precizări i s-ar putea opune, din lagărul catolic, observaţia că Sfântul Scaun este şi o putere lumească. Argumente ar fi destule, chiar dacă s-ar renunţa la nefericita invenţie cu „Donatio Constantini", de care, la drept vorbind, Biserica romană s-ar fi putut lăsa păgubaşă încă de pe vremea lui Jean de Paris. Pe noi nu ne poate interesa însă poziţia pe care se aşază Vaticanul (el susţine doar şi astăzi că nu există regi în afară de cei făcuţi de papă!), ci poziţia pe care noi i-o putem accepta. În această privinţă, linia noastră de purtare e clară: catolicii de la noi nu au, sub raportul politic, decât o reprezentanţă: statul român. Dacă, în adevăr, papa ar avea şi o funcţiune lumească, atunci catolicii din România ar fi, o dată, politiceşte, sub autoritatea Sfântului Scaun, iar a doua oară, sub aceea a statului nostru; sau – ei ar fi supuşi ai papei locuind în România, pentru cari papa, prin episcopii lui, s-ar constitui garant faţă de statul român. Ipoteze absurde – chiar dacă textul latinesc al jurământului amintit mai sus strecoară ultima eventualitate.

Deci, nu ca organizaţie politică se poate prezenta Vaticanul la tratative, ci doar ca autoritate spirituală.

Ce reprezintă, în aceste tratative, statul nostru e lesne de închipuit. Nu tot aşa de lămurită este însă situaţia Sfântului Scaun. El vrea să apere şi să clarifice prin concordat situaţia Bisericii catolice din România. Din cine este constituită această Biserică? Ni se spune: din armeni, greco-catolici şi romano-catolici.

După cum e îndeobşte cunoscut, armenii nu ţin, în genere, de papă. Ei au urmat, în cea mai mare parte, dizidenţa monofizită, prin opoziţie cu conciliul din Calcedonia, şi stau în genere mult mai aproape de Bizanţ decât de Roma. Este adevărat că o parte din armeni s-au catolicizat, dar numărul lor este redus, iar în ceea ce priveşte ţara noastră, armeni-catolici să tot fie câteva sute. La aceasta se reduce, deci, primul lot din păstoriţii Sfântului Scaun în România.

Al doilea lot este constituit de greco-catolici. Dar asupra acestora trebuie să se facă o distincţie: spiritual, dogmatic, ei stau sub autoritatea papei; administrativ însă, ei sunt sub jurisdicţia directă a statului român, deoarece Biserica greco-catolică este în România biserică de stat. În adevăr, articolul 22 din *Constituţia* noastră precizează că – împreună cu cea Ortodoxă şi spre deosebire de celelalte – această Biserică e românească. Se ştie însă, din dezbaterile constituantei noastre, că cuvintele „român" şi „românesc" nu au, în pactul nostru fundamental, o accepţie etnic-culturală, ci una politică. Saşii, ungurii şi celelalte naţionalităţi sunt, după *Constituţie*, tot români. Deci, întrucât Biserica greco-catolică este „românească", ea e o aşezare de stat şi cade, în tot ceea ce nu e dogmă, sub autoritatea directă a statului român.

Papa le va putea da, prin urmare, nesupărat, indicaţii dogmatice, va putea numi episcopi etc. El nu se poate amesteca însă, sub nici un motiv, în administraţie materială, în stabilirea diecezelor, întreţinerea bisericilor, plata personalului, întrebuinţarea averilor ş. a. m. d. Înglobarea greco-catolicilor, fără nici o rezervă, în Biserica romană este, deci, în cadrul tratativelor care se urmează, nejustificată; *Constituţia* noastră, care trebuie să fie, totuşi, punctul de plecare în discuţie, indicând tocmai contrariul.

Rămâne cel de-al treilea lot, al romano-catolicilor, pe cari Sfântul Scaun îi reprezintă fără contestaţie. Precizarea aceasta este preţioasă, pentru că ea indică de-a dreptul că importanţa care se acordă tratativelor în jurul concordatului trebuie să se măsoare, între altele, şi pe numărul de credincioşi din ţara noastră, cari atârnă efectiv de Roma.

Dar, aşa privite lucrurile, situaţia guvernului nostru apare cu mult mai avantajoasă, decât ne-am închipuit-o, când ne gândim la Biserica romană *in abstracto*. În adevăr, Sfântul Scaun are în ţara românească un număr de credincioşi mai coborât chiar decât cel al evreilor. Şi, după cum nu există o problemă a regulării raporturilor dintre statul român şi organizaţia religioasă mozaică, s-ar putea – din punct de vedere politic – tot aşa de bine să ignorăm necesitatea unui concordat cu Vaticanul.

De aci se vede că începerea tratativelor pentru încheierea unui concordat s-ar putea să fie în bună parte numai un act de curtoazie a guvernului român, curtoazie care trebuie considerată şi preţuită ca atare. E necesar, deci, ca de ambele părţi să se conteze cu eventualitatea verificării... excesului de politeţe, pentru cazul în care Sfântul Scaun ar ridica pretenţii prea exagerate.

Dacă punctul de vedere stabilit aci este valabil, şi nu vedem cum s-ar putea să fie altfel, textul preliminar al concordatului, publicat în ziare, se dovedeşte încă o dată a fi fals. În adevăr, după acel text, una din chestiunile fundamentale din învoiala noastră cu papa este regularea problemei şcolilor. E aproape superfluu să insistăm asupra faptului că problema aceasta nu poate fi materie de discuţie pentru concordat. Regimul învăţământului este la noi stabilit principial prin *Constituţie*, iar în amănunt, prin legile şi regulamentele organice ale învăţământului. Şcoală face, în ţara noastră, *statul*. El este singura autoritate şi sin-

gura corporație recunoscută în materie de învățământ. În afară de școala de stat, al cărei regim este stabilit, există învățământul particular. Oricine are dreptul la noi a deschide o școală, dacă îndeplinește anumite condiții, statornicite prin legi. Vor catolicii din România să-și aibă școlile lor – sunt liberi să-și facă. Condițiile în care o pot face le sunt doar cunoscute. Pentru aceasta însă, nu e nevoie de tratative speciale cu Vaticanul. Biserica romană nu are în România calitatea de a întreține școli *ca Biserică romană*; ci exact același drept pe care îl posedă orice cetățean român, de a deschide o școală. A trata în cadrul concordatului chestiunea școlară înseamnează a deplasa chestiunea, a depăși cadrul *Constituției* și a conferi Sfântului Scaun a nouă calitate, pe care necesitatea de fapt nu i-o cere, iar situația noastră constituțională nu i-o îngăduie. Liber e oricine a face școală în țara românească, dar nu ca corporație școlară constituită și recunoscută.

Dacă, în adevăr, Vaticanul ar cere un asemenea lucru, ar formula o pretenție pentru noi inacceptabilă. E un fapt de care își pot da seama parlamentarii cari stau astăzi față în față la Roma.

Iată cadrele generale în care trebuie să se discute concordatul. Ele ne sunt date, în primul rând, de *Constituția* noastră, în al doilea, de situația de fapt. De cea mai gravă însemnătate pentru dezvoltarea noastră națională, problema aceasta este pentru stat ceva mai simplă decât s-ar crede. Rezolvarea ei fericită nu cere decât o atitudine clară, demnă și fermă, și o cunoaștere precisă a realităților.

Că diplomației papale, vestită prin ascuțimea ei de spirit și prin bogăția resurselor, guvernul nostru îi opune parlamentari pe măsură, de aceasta nu vrem să ne îndoim nici un minut.

Zvonuri despre concordat

Concordatul cu România, despre care, datorită discreției guvernului, nu se știe la noi nimic limpede, afară decât că necompetența d-lui C. Banu în dogma și dreptul bisericesc se ajută la Roma cu priceperea arzător catolică a d-lui Zenobie Pâclișanu, a găsit ecou și în reviste străine. „Balychnis", frumoasa revistă romană de studii religioase, scrie în numărul abia venit la București (iulie [1924]) despre lungile tocmeli, ajunse, după ea, la bun sfârșit.

Reiese de-acolo că Sfântul Scaun s-a luptat mai ales ca să restrângă pe cât cu putință drepturile guvernului la numirea episcopilor. Potrivit învoielilor, astăzi acesta nu s-ar mai putea pune de-a curmezișul decât din pricini temeinice. S-ar fi pus capăt așa-zisului agrement și s-ar fi scăpat capii diocezelor de deșănțatul amestec al partidelor politice.

Lupta cea mare pare să se fi dat însă tot în jurul bunurilor materiale. A fost vorba de exproprierea donațiilor ecleziastice, de veniturile capitulelor și ale bisericilor, care trebuiau scăpate sau pentru care trebuia smulsă o compensație.

O altă pricină, căreia i se zice, în „Piccolo della Sera", citat de revistă, ca fiind de mare însemnătate, ar fi fost aceea a căsătoriilor amestecate. Guvernul ar fi plănuind o lege, potrivit căreia copiii ieşiţi din asemenea căsătorii ar fi să urmeze religia tatălui. „Acum, în Transilvania, 80 % din supuşii români, aproape toţi schismatici, iau fete unguroaice, în mare parte catolice. Aceste familii ar sfârşi prin a ajunge tot atâtea familii ortodoxe."

Aşa sau altminteri, iată că şi de astă dată străinătatea poate şti mai multe despre ale noastre decât ni-e îngăduit nouă să aflăm. De câte ori s-ar putea da un obiect de meditaţie opiniei publice, iar gazetelor, hrană de cea mai adevărată şi prilej de gândire şi atitudini, ele sunt aruncate iar în zvonul şi [în] reportajul curent.

Concordatul [II]

Trebuia să se iscălească la Roma, ieri. Nu ştim încă dacă s-a făcut. De altfel, şi vestea era trecută numai cu rezerva discreţiei absolute, de la om la om. Pentru a i se asigura o mai mare publicitate? Sau de teama unei noi amânări... neprevăzute?

Chestiunea a fost totuşi agitată în presă în ultimele săptămâni. Mai ales de către confraţii noştri ardeleni – ortodocşi. Pe un ton de îngrijorare aproape alarmantă. Nu prea înţelegem de ce. Şi ne pare rău că trebuie să surprindem la aceşti confraţi o intoleranţă, o inconsecvenţă şi o exclusivitate nu numai răutăcioasă, dar păgubitoare nouă înşine.

Teama cea mai însemnată a ortodocşilor noştri este că, tratându-se între statul nostru şi Vatican, se acordă acestuia din urmă calitatea de *putere*, de *parte* într-un contract politic. Faptul este netăgăduit exact. Dar nu este cel puţin curios că sprijinitori ai Bisericii ridică această chestiune? Dacă presa laică sau laicizantă ar fi făcut o asemenea întâmpinare, era normal. Era ridicol, evident; pentru că papalitatea este *de fapt* o putere; care nu se poate subtiliza numai prin bunul plac sau prin dorinţa anticonfesionaliştilor; dar era normal, pentru că aceasta e politica democraţiei în genere: neutralizarea oricărei puteri spirituale. Ce caută însă ortodocşii în tovărăşia acestor laicizanţi?

Că nouă nu ne convine existenţa catolicilor în România? Probabil. Dar împotriva lor se poate lupta altfel; adică, reînviind religiozitatea noastră şi asigurându-i eficacitatea la care îi dă dreptul superioritatea ei dogmatică şi istorică. E mai greu, desigur. Dar prea ne-am învăţat noi, ortodocşii, să ne facem situaţia uşoară, complotând cu statul laic împotriva tuturor formelor religioase cari nu ne convin şi punând pe Hristos la adăpostul poliţiei. Sistemul poate să ne dea succese momentane, iluzorii şi acestea; dar, cu timpul, se întoarce împotriva noastră înşine. Să ne fie clar: în apărarea credinţei noastre, noi nu putem avea decât un aliat: credinţa noastră însăşi, adică pe Dumnezeu. Toate celelalte sunt paleative.

Să avem deci curajul a privi lucrurile în față: de îndată ce există catolici în România, și de îndată ce papa este efectiv șeful acestor catolici, nu se poate ca statul să nu trateze cu el. De altfel, să nu se confunde: în împrejurările acestea, statul român nici nu se poate identifica cu Biserica Ortodoxă. Știu că nu vă place; o mărturisesc sincer: nici mie. Dar trebuie să o recunoaștem: e așa; și așa *trebuie* să fie. Că noi, ortodocșii, suferim – e adevărat; dar numai din vina Bisericii noastre, care prea s-a sprijinit pe stat.

Prin urmare, principial, împotriva catolicismului nu putem avea nimic. Putem discuta amănuntele realizatoare ale acestui catolicism. Dar pe acelea nu le cunoaștem încă.

Și numai aci ar fi îndreptățite protestele noastre; împotriva celor care nu au găsit cu cale să țină din vreme în curent publicul, cel puțin cu liniile mari ale tratativelor. Când le vom cunoaște, nu va fi cazul decât... de a stabili responsabilitățile – sau meritele.

O diversiune

Lupta din jurul concordatului cu Roma, pe care am prevăzut-o mai demult toți cei cari ne interesăm de treburile religioase, pare a fi considerată ca începută. Cum era și natural, ziare din Ardeal au ridicat, în subsidiar deocamdată, problema averilor Bisericii. Noi o indicaserăm din capul locului ca unul din punctele nevralgice ale întregii chestiuni și de aceea nu ne-am sfiit a o pune în termenii ei adevărați, plecând de la realitate și de la obligațiunile deja acceptate de statul român. Ni se răspunde din Cluj, deocamdată scurt. În răspuns găsim însă mai mult dorințe decât argumente. Dar, desigur, nu e decât un prim contact de arme.

În București se schițează o acțiune mai amplă. Cineva, care prin naștere și-a căpătat și meseria, și a devenit, fără altă pregătire decât unele protecții, apărătorul oficios al Ortodoxiei, a lansat deja o broșură asupra concordatului. Nu o vom discuta; pentru că, în afară de câteva considerațiuni de caracter personal – autorul crede că are anumite polițe de plătit și nădăjduiește o „polemică" cu oameni cari știu ce spun – toată broșura nu e făcută decât în intenții alarmiste.

Pentru asemenea ocupațiuni credem că conjunctura e primejdioasă. Spiritele sunt astăzi cu mult prea frământate pentru ca să mai poată suporta încă o temă de agitație. Intențiile „ortodoxului" nostru sunt transparente: el vrea să creeze o diversiune. Caracterul eminamente polițist al „ortodocșilor" de profesie se trădează și din amintita broșură.

Intervenția aceasta subversivă e neîndemânatică. Pentru că diversiunea nu va reuși; iar noi vom avea nu o agitație religioasă în locul uneia politice, ci pe amândouă dintr-o dată.

Patronii d-lui ortodox vlădica-fiul, cari i-au pus la dispoziție, printr-o incalificabilă indiscreție, diverse documente reproduse în broșură, ar face bine să se

gândească la responsabilitatea pe care o iau asupră-le deschizând prematur această agitaţie. Chestiunea devine doar, în orice caz, actuală. Dar numai în momentul discuţiei legii cultelor minoritare. De ce atunci graba aceasta imprudentă?

La timp potrivit noi vom dovedi că suntem aci. Fără nici un fel de iluzie asupra obiectivităţii şi simţului de măsură al oamenilor. Prevedem de pe acum, deci, că ortodocşi şi catolici vor fi tot aşa de nemulţumiţi de atitudinea noastră. De ce? Pentru că unii şi alţii vor discuta din punct de vedere religios o problemă pe care noi o socotim numai politică. Nu ne vom supăra, deci, de vorbele de hulă – dar nici nu ne vom schimba atitudinea. Ce Dumnezeu, pentru atâta lucru?

Concordatul [III]

D-l Vasile Goldiş, fostul nostru plenipotenţiar în tratativele cu Vaticanul şi cel care a semnat concordatul cu Roma în vara anului trecut, publică într-o broşură textul concordatului[1], întovărăşit de un memoriu, care indică până în amănunt chipul în care au fost duse tratativele şi datele pe care a avut să se sprijine guvernul de atunci.

D-l Goldiş se vede, prin urmare, autorizat să dea în public toate elementele discuţiei. Era singura persoană care avea calitatea să o facă. Cu aceasta, d-sa dezleagă mâinile celor care cunoşteau deja faptele, dar care eram ţinuţi, prin îndatoriri şi indiscreţiuni, a nu face uz de cunoştinţele noastre.

Cu aceasta se satisface şi dorinţa, repetat exprimată, a tuturor celor interesaţi de a cunoaşte textul unui tratat asupra căruia s-au spus prea multe lucruri, dar s-au ştiut prea puţine.

Publicaţiunea vine la un moment foarte potrivit. Legea cultelor minoritare, depusă deja în Senat, ridică o adevărată furtună de proteste, în care nu lipsesc argumente impresionante. Între ele, cele ale „Clerului ortodox", de o parte, ale „Românilor ortodocşi", de alta. Cum era de aşteptat însă, discutarea legii cultelor a împins problema până la concordat, care este considerat de unii ca originea însăşi a răului. Şi se cere pur şi simplu anularea acestui act.

Practic vorbind, anularea concordatului este foarte simplă. Textul publicat de d-l V. Goldiş cuprinde, în art[icolul] XXIII, alin[eatul] 2, următoarea dispoziţiune: „Cele două părţi contractante îşi rezervă facultatea de a denunţa prezentul concordat, cu un preaviz de şase luni". Prin urmare, d-l Goldiş nu ne-a legat chiar aşa definitiv de mâini şi de picioare, cum ar avea aerul să pretindă fraţii noştri de la „Telegraful român". Ce e mai uşor guvernului decât să anunţe Vaticanul că nu mai înţelege a observa condiţiunile contractului? Evident, dacă poate; adică, dacă are interes să o facă.

E adevărat, punctul de vedere al societăţii „Clerului ortodox" e că statul trebuie să renunţe imediat la această legătură. Numai întrebarea e ce calitate are „Clerul ortodox" a se pronunţa în această chestiune.

Argumentele pomenite în diverse memorii și moțiuni, cum că Ortodoxia ar fi generat și întreținut neamul românesc, fac parte, pentru orice om de disciplină științifică, dintr-un arsenal retoric, a cărui valoare de argumentare e foarte redusă.

Noi nu discutăm dacă concordatul e folositor sau primejdios; aceasta o vom face cu un alt prilej, care nu va întârzia; ci vrem să stabilim anumite fapte, a căror ignorare face și mai dificilă discuția pe seama problemelor religioase, discuție destul de grea, prin natura delicată a problemelor.

Biserica Ortodoxă – mai exact, cei cari militează în numele ei – obicinuiește a identifica *neamul românesc* cu *Ortodoxia*. În această chestiune îi stăm alături. Toată nemulțumirea și tonul acru pe care presa unită le păstrează față de acțiunea ziarului nostru provin din faptul că hotărât și repetat am atras atenția asupra caracterului hibrid și absolut nepotrivit structurii spirituale a rasei noastre a uniatismului.

Dar este absolut nefundată pretenția acelorași ortodocși de a identifica *Ortodoxia* cu *statul român*. E la mijloc o confuzie împotriva căreia am scris în atâtea rânduri. Nimeni nu a ripostat, pentru a face valabile argumente împotriva tezei noastre. În schimb, confuzia persistă; și ea e utilizată cu o insistență care face să se ridice bănuieli asupra bunei credințe.

Statul român este un organism politic modern. Ca atare, resorturile lui, structura lui, legile lui de evoluție și elementele hotărâtoare în această evoluție sunt astăzi streine – cel puțin în înțelegerea și voința oamenilor politici – de factorul religios. Noi nu spunem că este bine așa. Spunem numai că AȘA E. Încercarea de a solidariza statul cu interesele Bisericii în genere este, prin urmare, de la început sortită nesuccesului.

Iar încercarea de a solidariza cu interesele Ortodoxiei e nedreaptă. Trebuie să înțelegem, o dată pentru totdeauna, că statul nu se poate identifica cu punctul de vedere al unei părți a populației sale, chiar dacă această parte reprezintă marea majoritate a locuitorilor, cu tot felul de drepturi istorice sau altfel.

Așa că protestul societății „Clerului ortodox" e nepotrivit. „Clerul ortodox" nu poate indica *statului român* ce are de făcut în relațiile sale internaționale, în actele sale pur politice. „Clerul ortodox" poate cel mult cere ceva pentru el; dar nu e îndreptățit a interzice statului – care trebuie să fie *neutral* sub raportul religios – să dea altor confesiuni ceea ce crede el că trebuie să dea.

Aci poate interveni altcineva; cetățeanul. Deci, cetățeanul, și nu „Clerul ortodox", să stea la discuție astăzi cu statul. A făcut-o? Și în ce formă? Vom cerceta.

Responsabilitățile

Acțiunea ortodocșilor noștri, care, ca CETĂȚENI, au tot dreptul să se preocupe de chestiunea concordatului, ia în ultimele zile forme atât de ciudate, încât ele merită a fi mai aproape luate în considerare.

Este, pentru noi, în primul rând neclar care e rostul partidelor politice în această problemă. Duminica trecută, la Arenele Romane din Parcul Carol, un domn Popescu (Tudor) a organizat un miting de protestare împotriva legii cultelor minoritare și a concordatului. Ce s-a spus acolo nu e stenografiat, așa că nu ne putem referi la texte precise. Dar, în foaia „Națiunea dominantă", care apare deja de șapte numere, gândul e scris; și el se poate urmări. D-l Popescu își joacă mai de multă vreme calul prin Ortodoxie. D-sa singur o spune: de vreo 20 de ani. Nu-i cunoaștem activitatea pozitivă. Poate să fi făcut chiar lucruri bune. Pretinde însuși că ar avea „o lungă pregătire". Și afirmă că foaia e scoasă NUMAI de d-sa. Îl credem. Dar NUMAI pentru „apărarea națiunii dominante"? Sau și pentru scopuri precise? Căci, iată, în numărul 7 al foii este atacat Partidul Național-Țărănesc. Nu este oare nici o legătură între anumiți membri ai guvernului – cu predilecție pentru crearea de încurcături – și această vajnică luptă de apărare a Ortodoxiei, amenințată prin legea cultelor și concordat?

Întrebare cu atât mai îndreptățită, cu cât ea se coroborează cu un fapt cel puțin straniu; noi am arătat, anume, că semnarea concordatului nu ne leagă DE FAPT în nici un fel, de îndată ce există o clauză, după care el poate fi denunțat oricând, cu un preaviz de șase luni. Existența – astăzi – a concordatului nu se datorează deci faptului că el a fost semnat, ci faptului că nu a fost denunțat. Răspunzător pentru existența lui e însă guvernul actual, care, în nouă luni de când e la cârma statului, nu a găsit de cuviință să-l denunțe. Prin urmare, guvernul Brătianu e solidar răspunzător, pe această temă, cu guvernul generalului Averescu.

Și, cu toate acestea, printr-o ciudată manevră de tactică politică, al cărei sens nu poate scăpa nimănui, singurul om atacat pe tema concordatului, înfățișat ca trădător al Ortodoxiei și denunțat spre excomunicare e... d-l Vasile Goldiș. Nu e nici un amestec al politicii în această râvnă ortodoxă?

Pentru că, însă, se trag oamenii la răspundere și pentru că se face istorie, să întârziem puțin asupra acestor împrejurări; și să restabilim faptele. Nu pentru a apăra un om și a acuza pe altul, ci pentru a lămuri care a fost atitudinea guvernelor noastre în chestiunea concordatului. Broșura d-lui Goldiș, pe care o aminteam în ziarul nostru de ieri, ne dă suficiente elemente de orientare.

Tratativele purtate la Roma în primăvara anului 1927 cuprind două feluri de rezultate obținute: unele asupra unor puncte litigioase, precizate încă de guvernul liberal anterior; altele, asupra unor chestiuni ridicate pentru întâia oară în parlamentările din mai 1927. D-l Goldiș e acuzat că ar fi trădat interesele Ortodoxiei. În ce împrejurare? De îndată ce d-sa a obținut TOT ce ceruse trecutul guvern liberal și încă alte lucruri PE DEASUPRA, trădarea nu se putea exercita decât acolo unde a cedat Vaticanului în noile cereri ridicate.

Aceste cereri sunt trei:

1) La textul articolului IX s-a adăugat un alineat, în care se spune: „... deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi, e garantată de stat, CONFORM CONSTITUȚIEI REGATULUI, Bisericii catolice... etc.".

Faptul că se trece în concordat un drept garantat prin Constituție oricui poate constitui o vină?

2) Tot la articolul IX s-a convenit ca la cuvântul „legal" să se adauge „canonic" („organizațiuni canonic și legal constituite"). Aduce acest adaos vreo știrbire autorității statului român sau vreo pagubă Ortodoxiei?

3) La articolul XIX s-a admis ca toate școlile întreținute de ordine călugărești și organizațiuni catolice să fie puse sub dependența episcopului din loc. Cine cunoaște legea învățământului particular își dă seama dacă aceasta înseamnă o abdicare din partea noastră.

Și atât! Iată cele trei crime ale d-lui Goldiș. Unde e vina, unde e trădarea? (Am vrea să fim lămuriți.) Căci restul nu sunt decât text și deziderate, formulate de fostul guvern liberal. Așa că actualul cabinet nu e solidar „vinovat" cu d-l Goldiș numai pentru că nu a denunțat concordatul; ci și pentru că a contribuit la fixarea textului semnat de guvernul Averescu.

Problema responsabilităților față de concordat depășește, deci, persoana d-lui Goldiș; ea se pune solidar pentru toate guvernele ce s-au succedat de la 1920 până astăzi. În ce constă vina acestui guvern vom vedea.

Contra sau pentru?

... Prin urmare, unii din membrii Bisericii Ortodoxe acuză guvernul că ar fi trădat interesele neamului, consimțind a încheia un concordat cu Vaticanul. Trădare cu atât mai flagrantă, cu cât ea se complică și formal, cu anumite acte neconstituționale. După precizările pe cari le-am făcut până acum, sensul acestei acuzațiuni nu poate să fie decât unul: anume, că *statul* ar fi păgubit prin încheierea concordatului. Pentru că, dacă aceasta nu se întâmplă, ci dimpotrivă, statul român ar avea, din acest contract, un avantagiu, el este îndreptățit să-l și încheie. CHIAR DACĂ BISERICA ORTODOXĂ AR AVEA SĂ SUFERE DE PE URMA LUI.

Cu toate acestea, plenipotențiarii noștri nu au neglijat nici un moment interesele acestei Biserici. O mărturisește d-l Goldiș în amintita broșură: „Două considerente primau pe toate celelalte. Cea dintâi era ca acordul cu Roma să nu conțină nimic ce ar putea leza interesele statului român ori suveranitatea lui; a doua, ca guvernul nou să nu iasă inferior guvernului Brătianu. ÎNDEOSEBI EU, PERSONAL, ȚINEAM FOARTE MULT CA BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ SĂ NU FIE ÎNTRU NIMIC JIGNITĂ PRIN CONCORDATUL PROIECTAT.

În fața acestei atitudini larg înțelegătoare, ce întreprind ortodocșii prin Asociația Generală a Clerului Ortodox din România? Normal era ca, uzând de această atenție deosebită pe care guvernul, prin ministrul Cultelor, o acordă Bisericii dominante, să precizeze, DEȘI, FORMAL, NU ERA PRIN NIMIC OBLIGAT LA ACEASTA, întru cât, prin proiectatul concordat, interesele Ortodoxiei ar fi lezate, și să ceară guvernului a lua în seamă aceste doleanțe. Aso-

ciația crede însă că datoria ei e de a se substitui statului și de a stabili care sunt interesele lui. Aceasta, grație unei confuziuni pe care, după toate lămuririle de până acum, va trebui să o socotim voită, prin care se vorbește de STATUL ROMÂN ORTODOX. Că Biserica Ortodoxă nu are un asemenea drept e clar. Prin urmare, întâmpinarea acestei Biserici la concordat, atâta timp cât nu e vorba de interesele EI, ci ale STATULUI, poate să nu fie luată în considerare. Statul având doară organele lui speciale, care să-i apere interesele.

Să cercetăm, totuși, valoarea acestei întâmpinări. Argumentul hotărâtor e că „situația de drept public a oricărui cult din țară" trebuie să se reglementeze prin lege de stat, ca urmare a suveranității statului nostru național. Idee completată prin pozițiunea luată de P. S. mitropolit Neculai al Sibiului în Senat, care pretinde că concordatul ar fi neconstituțional.

Întru cât? Că doară, după *Constituție*, situația cultelor se reglementează prin lege, e adevărat. Însemnează însă aceasta că statul nu are dreptul să încheie un concordat? Căci doară situația cultelor se reglementează prin legea cultelor minoritare. E această lege posterioară concordatului? Nu, pentru că (cf. broșura Goldiș, pag. 8 și 9) a fost grija guvernului ca ratificarea concordatului să nu se facă decât după votarea acestei legi.

Prejudecă însă concordatul asupra structurii viitoarei legi și îi dă anumite indicații imperative? În fond, nu, de îndată ce tratatul nostru cu Vaticanul se poate denunța oricând. Dar să presupunem că acesta ar fi cazul. Este asta anticonstituțional? Evident, nu, căci noi mai avem și alte tratate internaționale cu caracter contradictoriu, pentru legile noastre de organizare internă.

Dar, obiectează Asociația..., cultul latin-catolic, ca și cel greco-catolic, reprezintă o primejdie pentru stat, papismul fiind o putere politică, iar doctrina catolică „o subversiune cu caracter politic". Să presupunem că e așa. E însă, în acest caz, suficient să nu încheiem concordatul? Nu. Ci singura soluție valabilă ar fi... să distrugem catolicismul. Asta însemnează consecvență și logică, Prea Cucernici membri ai Asociației... E absurd? Probabil. Dar e punctul dumneavoastră de vedere!

În fața acestei situații, guvernul român a încheiat concordatul. D-l Goldiș, care la început a fost contra lui, s-a încredințat și d-sa că e mai bine așa. Pentru care motiv? PENTRU CĂ EL E SINGURA POSIBILITATE CA STATUL SĂ POATĂ EXERCITA UN CONTROL EFICACE ASUPRA VIEȚII COMUNITĂȚILOR CATOLICE. Deci, bine a făcut guvernul încheind concordatul. REGRETABIL E CĂ ORTODOCȘII FAC OPOZIȚIE, ȘTIIND ACEST LUCRU.

Precizări

Fapt nou, P. S. Neculai al Sibiului, care se nădăjduiește hotărât de Dumnezeu a fi patriarhul sub care se va face din nou unitatea religioasă a românilor, ruptă prin trădarea – mai mult inconștientă – a lui Atanasie[1], a cerut în Senatul

țării nerespectarea concordatului. Motive noi, față de cele analizate și înlăturate de noi ieri, nu a adus. Dar a provocat, prin intervenția sa, anumite precizări, care erau, în adevăr, necesare pentru delimitarea partidelor aflate astăzi în luptă.

Prima, a d-lui general Averescu. Fostul șef al guvernului, căruia îi revine meritul – sau ponosul – de a fi semnat concordatul, a fost de părere că acest act era denunțabil în termen de 6 luni de la semnarea lui. De îndată ce guvernul liberal nu a făcut-o în timp util, însemnează că el rămâne valabil. D-l general a vrut prin aceasta să solidarizeze guvernul Brătianu cu un act al cabinetului trecut. D-l general se dovedește însă incomplet informat. Căci nu este exact că concordatul ar fi fost denunțabil numai în termen de 6 luni de la semnarea lui. Textul concordatului – pe care, pentru evitarea oricărei discuțiuni inutile, îl cităm după originalul francez – spune precis în articolul XXIII, alineat 2: „Les deux parties contractantes se réservent la faculté de dénoncer le présent concordat, avec un préavis de six mois"[2].

Dar asta însemnează, fără nici un fel de îndoială, că noi putem denunța ORICÂND concordatul, cu singura condiție a respectării preavizului de șase luni. Precizarea d-lui general, departe de a contribui la lămurirea situației, provoca o confuziune, pe care ne simțim cu atât mai mult datori să o înlăturăm, cu cât ea contrazice punctul de vedere exprimat aci de noi, că semnarea concordatului nu ne angajează în chip absolut. D-l general dovedește încă o dată că are nevoie să fie apărat de alții chiar împotriva d-sale.

Cu toate acestea, efectul dorit de d-sa – solidarizarea guvernului Brătianu cu actul semnării concordatului – s-a produs prin intervenția și precizările ministrului Lapedatu, care a ținut să declare că guvernul din care face parte înțelege să respecte semnătura d-lui Goldiș și să nu admită nici o discuție asupra acestui fapt. Declarație care era de așteptat; cu atât mai mult cu cât toate cererile formulate de trecutul guvern Brătianu cu privire la concordat fuseseră complet satisfăcute prin tratativele din mai 1927.

Declarația aceasta e de cea mai mare însemnătate. Ea însemnează, pe de o parte, că guvernul face din concordat o chestiune de cabinet, pe de alta, că discuțiunile asupra legii cultelor trebuiesc despărțite de problema concordatului. Rămâne să vedem ce atitudine vor adopta de aci înainte... beligeranții.

Atleții Bisericii dominante

Biserica Ortodoxă și-a găsit, în sfârșit, polemistul. În persoana d-lui Popescu-Dominantu, declarat, pentru circumstanță, ATHLETUS ECCLESIAE[1]. Era și timpul. Discuțiunile din comisia Senatului, care avea să cerceteze legea cultelor minoritare înainte ca ea să vină în dezbaterea plenului, ne-au arătat într-o vădită inferioritate. Nu e nici o bucurie – dar e imposibil să nu recunoaștem că acolo unde arzătorul fanatic al papei, episcopul unit Alexandru Niculescu, de la Lugoj,

aducea texte juridice şi canonice, argumente de drept şi de fapt, reprezentanţii Bisericii noastre nu au putut face valabile decât punctele de vedere POLITICE şi o anumită sfântă dreptate – adesea reală –, dar sprijinită numai sentimental şi nu ştiinţific. (Nu e vorba de problema în fond; ci de pregătirea metodică cu care am fost în stare să ne apărăm drepturile.)

E adevărat că, în purtător de cuvânt al Ortodoxiei, s-a ridicat numai P. S. mitropolitul Neculai de la Sibiu. Au lipsit ştiinţa masivă şi sigură a P. S. Vartolomeu şi spiritul precis şi sever cu sine însuşi, în primul rând, al P. S. Visarion Puiu. Mitropolitul Neculai s-a dovedit aşa cum îl ştiam demult: animat de nobile intenţiuni, dar nu îndeajuns de pregătit şi de pătruns de spiritul bisericesc, deşi trece drept unul dintre teologii noştri cei mai de seamă. Era, deci, nevoie mare de forţe noi combative. Şi au fost în sfârşit găsite în persoana d-lui Popescu (Tudor); care mai prezintă avantagiul de a fi liberal acoperit – deci, omul care poate întreprinde campanii lăturalnice, fără a angaja pe nimeni.

D-l Popescu-Dominantu crede că prima sa îndatorire e să se lupte cu oameni care au alte merite decât d-sa, în scrisul în favoarea Ortodoxiei. Ocărăşte, deci, pe d-l Goldiş; şi – ce onoare! – se ocupă de scrisul meu. Ce sunt eu? Un ignorant. O spune d-l Dominantu (Popescu), a cărui pregătire ştiinţifică e doar notorie. Şi de ce sunt eu ignorant? Pentru că nu ştiu că concordatul e un contract (ba o ştiu, şi am şi scris-o!); şi că un contract intră în vigoare din moment ce a fost iscălit de părţi.

Iacă, vedeţi, asta nu o ştiam. Eu mă gândeam, ca un ignorant şi ca un prost ce sunt, că, de îndată ce concordatul cuprinde clauza ratificării, dispoziţiunile lui sunt suspendate până când această ratificare devine fapt. D-l Dominantu (Popescu Tudor), care nu e numai profesor, dar şi avocat, zice că nu e aşa.

Merci pentru explicaţie. Mă gândesc totuşi că Biserica Ortodoxă are dreptul la apărători ceva mai serioşi. Nu de alta, dar pentru că e dominantă. Şi aş dori-o dominantă nu numai prin jandarmi, ci şi prin ceva ştiinţă.

Ce e cu concordatul?

Violenţele incompetente ridicate în jurul concordatului cu Roma ameninţă să tulbure din nou atmosfera vieţii noastre publice, şi aşa destul de încordată; pentru că problema devine din nou de actualitate.

Ea e pusă la ordinea zilei printr-un fapt concret: moartea episcopului catolic din Satu Mare. Şi anume, iată pricina: se ştie că, prin concordat, s-a redus numărul episcopiilor catolice. Următor acestei hotărâri, episcopia din Oradea trebuia contopită cu cea din Satu Mare. Acum, că prelatul conducător din Satu Mare a trecut la cele vecinice, ar urma ca contopirea indicată de concordat să se facă, şi anume prin aceea că actualul episcop al Orăzii ar trece în aceeaşi calitate la Satu Mare, scaun al diocezei contopite.

Se întâmplă însă că concordatul, iscălit în bună lege de cei în drept, nu e încă ratificat. Ratificarea lui fusese, precum iarăşi se ştie, amânată până după votarea legii cultelor minoritare. Legea s-a votat însă, iar despre ratificare, nici vorbă.

Acum, Vaticanul profită de împrejurări. El întreabă ce are de făcut. Căci, dacă concordatul ar fi intrat în vigoare, chestiunea era simplă. Cum însă asta nu s-a întâmplat, Roma nu înţelege să renunţe la un episcopat, aplicând, înainte de ratificare, concordatul. De aceea, face presiuni.

Evident, presa maghiară a prins prilejul şi agită. Ni se spune, de pildă, că la Vatican se consideră soluţia denunţării concordatului. Să nu exagerăm. Cancelaria papală se va feri să facă acest pas; care nu ar fi, desigur, în beneficiul nostru; dar, mai ales, nu va fi în al ei.

De bună seamă, întârzierea ratificării nu e plăcută. Nu e plăcută nici pentru noi, care, dacă am pus o iscălitură, trebuie să o şi respectăm. Că vor fi interese de partid care intervin? Se poate. Dar nu se pot subordona convenţiile internaţionale intereselor de partid. Dacă nu o ştie d-l Vintilă Brătianu, o ştie cel puţin d-l Lapedatu.

Prin urmare, Ministrul Cultelor ar trebui să se îngrijească de ratificarea concordatului. Altfel, e în vină. Dar, pe de altă parte, Vaticanul e dator să evite crearea uneia atmosfere cominatorii. Pentru că asta indispune şi... s-ar putea să nu ne impresionăm.

Concordatul [IV]

Discuţia concordatului, al cărui text a fost depus la Senat, a fost deocamdată amânată. Între timp, au apărut două scrisori: una a guvernului român – a trecutului guvern – şi alta a Sf[ântului] Scaun, prin cari se precizează anumite puncte, socotite litigioase.

Oricare ar fi atitudinea unor anumite cercuri, cari se zic ortodoxe, dar cari nu sunt decât politice când sunt inteligente şi ortodoxe numai când sunt ignorante, concordatul se va vota. Şi e bine. Iar meritul revine, în partea cea mai însemnată, d-lui Vasile Goldiş, fostul ministru al Artelor în cabinetul averescan.

Se poate afirma, în adevăr, că d-sa e autorul textului definitiv al concordatului. Modificările actuale nu sunt modificări, ci doar precizări de texte, cari nu numai că nu diferă întru nimic de intenţiile fostului nostru plenipotenţiar, dar au şi fost protocolate în timp util la discuţiile cari s-au urmat la Roma.

Un exemplu. S-au făcut precizări în legătură cu articolul IX. Ele trebuiesc acceptate doar pentru că *superflua non nocet*[1]. Astfel, în memoriul cu care d-l Goldiş a prezentat guvernului său textul concordatului, şi care rezumează, într-un fel, discuţiunile protocolate de la Roma, se spune clar: „Rămâne bine înţeles că Biserica catolică, în statul român, numai prin organizaţiile sale ierarhice legitime este recunoscută ca persoană juridică şi că, prin urmare, în statul român numai aceste organizaţiuni, enumerate în alineatul al doilea din acel ar-

ticol, pot avea bunuri. Împreună cu reprezentanții Sfântului Scaun am precizat că aceasta este unica interpretare justă a textului". Aduce noul text vreo precizare pentru aceste lucruri? Evident, nu.

Și la fel e cu articolul XX. Într-un singur loc, textul scrisorilor schimbate contribuie în adevăr la precizarea unei situațiuni. Scrisoarea zice: „Paragraful 3 al art[icolului] XIX, unde spune: «Toate școalele ordinelor și congregațiunilor religioase sunt puse sub dependența episcopului local; în consecință, și ele se vor bucura de dreptul de a fixa limba de predare» trebuie înțeles: «afară de școlile cari au în momentul de față limba română drept limbă de predare»."

Din această precizare se înțelege că școalele acestea își pot alege limba de predare pe care o vor, cu condiția însă ca această alegere să nu se facă nicăieri în paguba drepturilor câștigate ale limbii române. Textul d-lui Goldiș era, deci, principial cel puțin, mai larg. Să-mi fie îngăduit ca, împotriva tuturor lătrătorilor „naționaliști", să mă alătur punctului de vedere al vechiului text. Era acolo un spirit mai înțelegător pentru ritmul vremii și mai larg duh de libertate. Și era mai bine.

Politica aceasta de naționalizare cu orice preț trebuie o dată pentru totdeauna părăsită. Și părăsită în primul rând de noi, cari suntem cei tari. Era neapărată nevoie să ne dezbărăm de obiceiul pe care l-am luat, de a fi dezagreabili concetățenilor noștri, afișând ostentativ o mândrie națională inutilă, care ține mai mult de un orgoliu prostesc. Cu atât mai mult cu cât, în speță, această manifestație de spirit șovin este inoperantă. Și nu poate decât să contribuie în chip inutil la înăsprirea relațiilor sufletești între cetățenii aceleiași țări.

Dar, pentru a se obține o asemenea legătură de spirit, va trebui să mai treacă peste noi o generație.

Să fim, deci, bucuroși că am ajuns la votarea concordatului. Era un act necesar, pe care statul român trebuia să-l încheie și împotriva căruia Biserica română nu poate avea nimic de obiectat.

În chestiunea „statusului catolic"

„Monitorul oficial" a publicat, acum în urmă, textul acordului încheiat în mai 1932 între Sf[ântul] Scaun și guvernul român în chestiunea „Statusului romano-catolic". Problema a preocupat îndelung presa românească. Și socoteam că va preocupa și Parlamentul. Textul convenției s-a publicat însă; și guvernul are aerul să considere chestiunea închisă. E drept? Nouă ni se pare că nu. Am cerut, deci, mai demult, o consultație unui specialist. Consultația ne-a venit acum, în urmă. O dăm mai jos, păstrând autorului anonimatul, după dorința lui. Și vom reveni.

N. I.

Acordul încheiat la Roma în mai 1932, în baza art[icolul] XXII din concordat, care prevede că „toate dificultățile și chestiunile cari s-ar putea ivi cu pri-

vire la interpretarea prezentului concordat vor fi rezolvite de comun acord între Sf[ântul] Scaun și guvern" este intitulat: *Acord cu privire la interpretarea art[icolului] IX din concordat.*

Din această titulatură rezultă clar că cele două părți contractante prin acest acord n-au avut alt scop decât să lămurească de comun acord, conform art[icolului] XXII din concordat, înțelesul art[icolului] IX, anume să vadă dacă organizația denumită „statusul romano-catolic ardelean" intră sau nu în rândul organizațiilor Bisericii catolice canonic și legal constituite, cărora statul, prin suscitatul articol, le-a recunoscut personalitatea juridică și dreptul de a poseda bunuri.

Statul român nu avea nevoie să mai facă interpretarea art[icolului] IX din concordat, întrucât aceasta se făcuse cu ocaziunea ratificării concordatului în 1929, interpretare care, pentru a preîntâmpina anumite discuțiuni care s-ar fi putut ivi în Parlament, s-a dat de comun acord cu Sfântul Scaun. În acest scop s-a luat părerea Sf[ântului] Scaun și anume, asupra faptului dacă enumerația făcută de art[icolul] IX din concordat este cu caracter limitativ sau enumerativ.

Din adresa Ministerului de Externe român, nr. 42 524 din 20 iulie 1929 și răspunsul Sf[ântului] Scaun, prin Nunțiatura Papală din București, cu nr. 5310 din 22 octombrie 1929, rezultă neîndoios că părțile contractante au făcut uz de dispozițiile art[icolului] XXII din concordat, interpretând de comun acord înțelesul art[icolului] IX în sensul că enumerația organizațiilor catolice prevăzute de art[icolul] IX este limitativă, adică statul român nu recunoaște personalitatea juridică și dreptul de proprietate asupra bunurilor decât părților constitutive ale Bisericii catolice, expres arătat în art[icolul] IX. Cu această strictă interpretare s-a ratificat concordatul.

Rezultă de aci clar că organizația necanonică și fără existență legală a așa-zisului „Statusul romano-catolic ardelean", nerecunoscută oficial niciodată nici de statul maghiar și nici de cel român, în interpretarea de comun acord cu Sf[ântul] Scaun, s-a conchis că nu intră în prevederile art[icolului] IX din concordat. Părțile contractante au stabilit de comun acord și Parlamentul a ratificat; astfel că nu mai putea fi vorba de o nouă interpretare a art[icolului] IX, chestiunea fiind definitiv tranșată cu această ocaziune.

Acest așa-zis acord, care s-a făcut la Roma în mai 1932, este în realitate o nouă convențiune, prin care statul român renunță la averi considerabile, în majoritate fonduri publice (fonduri de studii, fonduri de bursă etc.), provenite din averea publică și din donațiuni particulare, afectate scopurilor școlare și culturale fără caracter confesional, pe care „statusul catolic" le-a uzurpat un timp și le deținea fără nici un drept.

1) *Recunoaște statusul[ui] romano-catolic existență legală.* Faptul că întrebuințează expresiunea „statusul romano-catolic se transformă în consiliul..." înseamnă că i se recunoaște o existență legală anterioară convențiunii, ceea ce nu a avut niciodată. El n-a fost decât organizația de fapt, care deținea toate aceste bunuri *în administrație*, uzurpate sau căpătate în timp, pentru motive politice. Adevăratul proprietar a rămas întotdeauna statul.

2) *Renunță de bună voie la averile sale.* Statul român, prin convențiunea indicată, renunță formal, categoric și de bună voie la o imensă avere a sa, în favoarea unei organizații care n-a avut un caracter religios, dar care, acum transformată, chiar dacă capătă o coloratură religioasă, nu i se pot da în plină proprietate bunuri cari au altă destinație prin actele fundaționale. Astfel că, chiar dacă ar vrea statul să facă acest lucru, nu o poate face.

3) *Convenția în contrazicere cu justiția română.* Sus-zisa convențiune mai este în contrazicere și cu hotărârile date de instanțele noastre judecătorești, cari au dat câștig de cauză statului român în chestiunea Colegiului Terezian din Sibiu și [de] la Cluj, unde s-a dispus de către instanțele judecătorești funduare radierea dreptului de proprietate a „Statusului", cu privire la mai multe imobile, intabulându-se pe numele statului român, „fondul de studii sau fondul de burse", conform actelor fundaționale.

În schimbul renunțării la averile statului, statul român capătă dreptul de control asupra bugetului și gestiunii „statusului romano-catolic" transformat. Aceasta este, evident, ridicol, întrucât statul român n-avea nevoie de o convenție specială pentru a avea acest drept, [pe] care i-l conferă constituția țării și legea persoanelor juridice.

Dar și în calitate de succesor al statului maghiar avea acest drept de control, întrucât statul maghiar, prin Ministerul Cultelor, a executat întotdeauna acest drept, printr-o secție de contabilitate detașată din minister la Cluj, în sânul consiliului dirigent al „statusului romano-catolic". Orice încheiere a consiliului dirigent avea caracterul unui aviz, care nu putea avea forță executorie decât după ce era aprobată de minister. Statul român nu știm din ce motive n-a exercitat nici cel puțin acest drept de control.

MANDATUL. Nu știm dacă d-lui Valer Pop, atunci ministru al Justiției, i s-a dat un mandat de a încheia o asemenea convențiune.

După câte știm, mandatul dat d-sale, după aprobarea guvernului român, trebuia să se mărginească numai de a consulta Sf[ântul] Scaun în această chestiune, de a-i lua părerea cu privire la această problemă, care numai în foarte neînsemnată măsură era o problemă catolică, rămânând ca statul român s-o soluționeze așa cum interesele sale superioare o vor cere și în conformitate cu legile țării; chestiunea statusului nemaiprezentând, în urma concordatului și cu interpretarea art[icolului] IX, dată cu ocazia ratificării concordatului, decât un caracter de ordin administrativ intern. Statul, având puteri discreționare, ar fi putut în această chestiune să nu mai consulte pe nimeni și să le interzică pur și simplu orice manifestare de a administra aceste bunuri, trecându-le pur și simplu organelor sale competinte.

Dar, cu mandat sau fără mandat, și în acest din urmă caz poate fi făcut răspunzător, personal, fostul ministru, care a încheiat acest așa-zis acord, *care, în realitate, este o nouă convențiune*, după cum am arătat, și care nu poate avea existență legală și nici produce vreun efect, chiar dacă s-a grăbit publicarea în „Monitorul oficial", decât prin ratificare, care, conf[orm] art[icolului] 88 din *Constituție*, nu poate fi dată decât în urma votului Parlamentului.

6. ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

A. Legislația

O știință ofensivă

Sfântul Sinod al Bisericii noastre a pus în discuție reforma învățământului religios. Nu știu de unde a pornit ideea, dar ea este în adevăr fericită; iar graba cu care ministrul cultelor și-a însușit-o arată că înțelegerea pentru cele bisericești își face drum și în lumea politicei, care începe să fie interesată nu numai de „manevrarea" Bisericii, ci și de întărirea ei efectivă.

Pentru Biserică, prilejul acesta este *unic*. Unic mai ales prin conjunctura extrem de favorabilă; căci de la întemeierea statului român modern, niciodată viața publică și atmosfera spirituală a țării nu au fost mai sincer interesate și mai deschise problemelor religioase ca astăzi.

Ce va izbuti să facă Biserica din prilejul acestei reforme, e hotărâtor pentru câteva generații de aci înainte.

În definitiv, învățământul religios mai că nu există. Nici nu spunem ceva nou; și credem că nu se va găsi nimeni care să se simtă... insultat. *Tot* învățământul nostru e arhaic și anacronic; de ce ar fi tocmai cel teologic altfel?

Concepția universității noastre este medievală; ceea ce, la urma urmelor, nu ar fi nici un rău, dacă, numai, acest medievalism școlăresc ar fi în tradiția noastră spirituală. Dar cultura de școală medievală noi nu am cunoscut-o niciodată. Și atunci, învățătura, care în altă parte se valorifică cel puțin prin asimilare desăvârșită și prin integrare în structura spirituală a nației, la noi rămâne pur și simplu literă de carte, moartă. De aceea, la noi cartea nu izbutește să fecundeze viața publică.

Biserica vrea să înceapă astăzi o mişcare de mântuitoare ofensivă. Toate împrejurările îi sunt prielnice. Să cumpănească, deci, bine instrumentele de luptă pe care şi le făureşte; şi, între acestea, în primul rând, învăţământul. Ea poate completa şi perfecţiona vechiul sistem, desigur. Dar asta nu e prea mult, căci perfecţionarea aceasta ar însemna un progres doar în ordinea cantitativă; ar fi vorba numai de un mai mult sau mai puţin. Şi, pe urmă, sistemul prea depinde de oameni: cu profesori buni se va face oricând ceva; cu alt fel de profesori se va vorbi iarăşi în trei-patru ani de nevoia unei reforme…

Credem că sistemul însuşi trebuie schimbat. Învăţământul teologic va trebui să reprezinte *o ştiinţă ofensivă*. E un lucru care se poate?

Evident, e nevoie de ceva curaj şi de lipsă de prejudecăţi în materie de „drepturi câştigate". A opera e un lucru dureros întru toate, o recunoaştem. Dar Biserica nu are astăzi prea multă alegere. Într-un fel sau în altul, va trebui să se decidă. Să nădăjduim că nu va alege calea compromisurilor.

Învăţământul teologic

În desăvârşită necunoştinţă a situaţiei, confratele nostru „Biruinţa", de la Cluj, publică un articol, de altfel bine intenţionat, asupra proiectului de Lege pentru reorganizarea învăţământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române[1].

Acest proiect este tipărit. El stă la îndemâna tuturor celor interesaţi şi e surprinzător că în legătură cu el se pot face afirmaţiuni cari contravin realităţii. Să restabilim numai unele fapte.

1) „E de regretat că în această comisiune [a Sfântului Sinod, pentru reorganizarea învăţământului teologic – nota n., N. I.] nu au fost numiţi şi membri ardeleni." Este inexact. Ziarele au anunţat la vreme constituţia amintitei comisiuni. Din ea făceau parte P. S. Ioan, episcopul Armatei[2], şi P. S. arhiereu Magieru[3], directorul Academiei Teologice din Oradea Mare. Acesta din urmă a fost desemnat şi în subcomisiunea pentru redactarea proiectului; şi, chiar dacă nu e îngăduită indiscreţia care să precizeze aportul fiecărui membru la înfăptuirea viitoarei legi, se poate spune, totuşi, că punctul de vedere, mai exact încă, experienţa didactică a Bisericii ardelene a fost din larg folosită de amintita comisiune.

2) „Proiectul elaborat de comisiunea sinodală are tocmai lacuna de a sancţiona, pentru un îndelungat viitor, starea de inferioritate a clerului român faţă de clerul altor neamuri conlocuitoare, prin faptul că face o deosebire între pregătirea teologică a clerului urban şi a celui rural." „Aceasta e greşeala fundamentală a proiectului."

Este numai aparent exact. Pentru că:

a) proiectul nu vorbeşte nicăieri de cler urban şi [cler] rural;

b) menţinerea posibilităţii de a deveni preot numai cu seminarul de vocaţiune este – aşa cum se prevede în proiect – o măsură absolut tranzitorie. Depinde

de hărnicia episcopilor eparhioţi ca aceste seminarii să fie lichidate în patru ani şi înlocuite cu licee confesionale ale Bisericii Ortodoxe, adevărate pepiniere pentru academiile şi facultăţile teologice (iar dacă râvna episcopală nu va exista, atunci, în orice caz, legea nu va fi de nici un folos...);

c) posibilitatea de a deveni preot numai cu absolvenţa seminarului e, în practică, iluzorie. În adevăr: seminarul de vocaţiune (4 ani), plus doi ani de practică pastorală dau şase ani de studii pentru hirotonirea cu seminarul („preoţi de ţară", cum îi numeşte „Biruinţa"). Seminarul, plus academia sau facultatea teologică (4 ani) dau opt ani de studii pentru „preoţia de oraş". E lesne de înţeles că marea majoritate a seminariştilor va merge la academie şi nu de-a dreptul la preoţie...

Confratele nostru anunţă şi alte articole asupra chestiunii. Îi dorim o mai precisă informaţie. Pentru binele adevărului, pe care nu ne îndoim că vrea să-l slujească.

Legea învăţământului teologic

Sesiunea actuală a Sfântului Sinod are a se ocupa în primul rând de discuţia proiectului de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic. Proiectul acesta, redactat de o comisie specială, căruia nu i-a lipsit nici autoritatea teologică, nici cea pedagogică, este întâmpinat în unele cercuri bisericeşti cu o categorică duşmănie. În jurul lui discuţiile vor fi, deci, mai vii, deşi, până la sfârşit, principiile fundamentale ale legii vor trebui să rămână în picioare.

Oricât de ciudat s-ar părea, şi cu toate afirmaţiunile îndemânatice cari tind să deplaseze atenţiunea, trecând-o asupra unor probleme de ordin secundar – principala cauză a amintitei opoziţii, care deja a început să se desemneze prin articole şi interviuri apărute prin ziare, este spiritul sever bisericesc în care proiectul de lege a fost conceput.

E adevărat că deja legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe trece învăţământul teologic în aproape exclusiva competenţă şi administrare a organizaţiei ecleziastice constituite. Dar, despre însemnătatea acestei dispoziţiuni, lumea abia acum începe a-şi da seama, când stă în faţa proiectului de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic, care nu e decât aplicarea strict consecventă a statutului Bisericii Ortodoxe.

Este ciudat că tocmai preoţii şi intelectualii teologi în genere, cari au aplaudat entuziast principiul autonomiei Bisericii, sunt cei cari protestează astăzi împotriva spiritului legii învăţământului; care, totuşi, nu face decât să păzească şi să aplice în chip activ autonomia în materie de învăţământ.

Amintitul proiect pleacă de la ideea fundamentală, destul de simplă, că şcoala teologică, aparţinând, prin legea de organizare, Bisericii, trebuie să stea dogmatic, pedagogic şi administrativ sub controlul şi autoritatea ecleziastică.

Două categorii de oameni se ridică împotriva acestei idei: unii cari socotesc primejdioasă tendința Bisericii de a se constitui ca un corp aparte, precis definit față de celelalte instituții *ale* statului; alții cari – din motive mai mult personale, e drept – sunt neplăcut impresionați de perspectivele unui control sever, unitar și susținut pe care Biserica l-ar exercita asupra tuturor gradelor de învățământ teologic.

Cei dintâi sunt fricoșii Bisericii noastre. Ei cred, în fond, că autonomia, realizată efectiv, ar putea duce la slăbirea relațiilor dintre stat și Biserica Ortodoxă; și că cel dintâi ar putea vedea în procesul de independentizare a Bisericii un motiv pentru ca sprijinul pe care el îl acordă acesteia să fie din ce în ce mai redus. Despre un asemenea punct de vedere am mai vorbit. El crede că Ortodoxia trebuie să fie beneficiara organelor polițienești ale statului și se îndoiește de viabilitatea Bisericii noastre, în momentul în care acest sprijin i-ar fi retras. Nu insistăm asupra unor astfel de temeri. Ar fi să reedităm articolele noastre în legătură cu concordatul, în care am fost nevoiți să lăsăm să cadă cuvinte destul de grele. Dar existența acestei categorii, căreia îi e frică de autonomie, arată încă o dată câtă dreptate am avut protestând împotriva „ortodoxiei" leneșe și parazitare, pe care noi stăruim totuși a nu o confunda cu Biserica noastră vie, in care credem și nădăjduim.

Cei din urmă sunt geloși de o libertate pe care, e drept, că au avut-o până acum, dar de care au abuzat. Ei sunt în primul rând universitarii, cari nu vor cu nici un preț să se supună autorității Bisericii, cari au intrat adesea în conflict cu aceasta și cari au sfârșit printr-o stranie declarație de principii, sprijinită pe un *distinguo*, care ar fi vrut să fie subtil, dar nu a izbutit să fie decât glumeț: Universitatea, respectiv Facultatea de Teologie, nu se poate încadra în Biserică, pentru că ea face... știință și, ca atare, trebuie să se bucure de regimul libertății științifice; și, deci, nu poate accepta autoritatea materială a Bisericii.

Nici aci nu insistăm. Ar fi copilăresc. Îmi închipui, de altfel, că cea mai mare parte dintre teologii noștri universitari va fi sfârșit prin a se simți rușinată de asemenea aberații.

Dar iată cine sunt adversarii proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului. Motivele lor însele arată cât de necesare sunt restaurarea autorității bisericești și crearea unei discipline unitare. Asupra problemelor speciale vom reveni.

Mai puțin decât nimic

Sfântul Sinod a făcut o întâmpinare către guvern cerând ca, la discutarea proiectului de lege pentru reforma învățământului superior, să se țină în seamă principiile formulate de Biserică în ce privește reorganizarea Facultății de Teologie.

Aceste principii le cunoaştem; ele s-ar rezuma, toate, în cererea Bisericii de a controla de aproape învăţământul teologic superior. Ne-am spus părerea în această chestiune; şi nu avem nimic de schimbat: Biserica are dreptate desăvârşită în dorinţa ei; controlul în materie de învăţământ teologic ortodox îi revine în chip necesar, de îndată ce dreptul de a învăţa procede de la Biserică. Dar tot astfel, Facultatea are dreptul să se opună pretenţiei Bisericii, de îndată ce învăţământul universitar stă sub egida autonomiei şi a libertăţii absolute de gândire.

Înţelegem, deci, că între Biserică şi Universitate este un conflict şi că acest conflict este ireductibil, pentru că el angajează esenţa însăşi a celor două instituţiuni.

Ceea ce nu înţelegem însă cu nici un preţ este stăruinţa Bisericii de a avea o facultate de teologie la Universitate. Atâta vreme cât Biserica, în urma gravei lovituri primite sub Vodă Cuza din partea francmasoneriei, ducea o viaţă amorţită şi era bucuroasă că e îngăduită să existe şi că tot e luată în considerare de către stat, ideile nu puteau fi clare, şi nici pretenţiile prea categorice. Astăzi însă, situaţia s-a schimbat. Biserica a luat cunoştinţă de ea însăşi, a început să se definească şi să-şi simtă fiinţa. Ar fi timpul, deci, să procedeze cu curaj la precizarea situaţiilor şi să reteze scurt orice activitate care pluteşte în vag şi care, tocmai pentru aceasta, nu-i poate fi decât de pagubă.

O asemenea chestiune e însă cea ridicată de existenţa Facultăţii de Teologie în cadrele Universităţii. Facultăţile acestea îşi aveau, poate, rostul în vremea dinainte de război, când Biserica era desconsiderată şi când participarea ei la viaţa universitară – prin facultatea respectivă – îi dădea un oarecare prestigiu. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat. Numai cu puţină mândrie, hotărâre şi conştiinţă de sine, Biserica ar avea destul prestigiu ca să împrumute şi Universităţii.

De unde, atunci, nevoia de a fi neapărat în Universitate? Cu bugetul Facultăţii de Teologie, Biserica şi-ar putea crea un învăţământ al ei, cu adevărat teologic, ortodox şi superior. Ce se face azi în facultăţi, mai ales la Bucureşti, e mai puţin decât nimic. Pentru că nimicul e neutral; pe când activitatea Facultăţii de Teologie e negativă.

Legea pentru reforma învăţământului teologic în Cameră

Legea pentru reforma învăţământului teologic agită cercurile interesate. Părintele patriarh a intervenit personal în discuţie; a luat parte la toate lucrările din Senat; şi, ca un semn al înaltului lui interes, s-a delegat singur, ca şi reprezentant al Sfântului Sinod, în comisiunea Camerei, însărcinată să facă un raport preliminar asupra chestiunii.

Toate aceste amănunte dovedesc, întâi, importanţa pe care o acordă Biserica acestei legi; al doilea, opoziţia care, în anumite cercuri, i se face. Nu vom spune,

despre proiectul acesta de reformă, nici că e bun, nici că e rău. Părerea noastră de ceea ce ar trebui să fie învăţământul teologic am spus-o aci în repetate rânduri; mai demult, de când s-a luat pentru prima oară în discuţie problema.

Vom sublinia însă faptul că, aşa cum se discută astăzi chestiunea, ea ia înfăţişări foarte delicate. Sunt, de pildă, grave aprehensiuni împotriva puterilor cari se acordă episcopatului. Nu pentru că principiul – în virtutea căruia se trece învăţământul cu totul asupra Bisericii – ar fi îndrăzneţ; ci pentru că, aşa cum am spus şi noi, nu se poate avea încredere în valoarea persoanelor cari împlinesc astăzi însărcinările episcopatului românesc.

Desigur, problema e rău pusă. Pentru că atitudinea logică ar fi să nu respingi legea – care e bună, şi să păstrezi pe chiriarhii cari sunt răi – ci, dimpotrivă, să înfăptuieşti legea şi să alungi pe episcopi. Asta ar fi însă o atitudine radicală, curagioasă şi singura rodnică. Iar asemenea atitudini sunt încă greu de luat la noi. De aceea, toată lumea... atacă legea.

Din consideraţiile acestea se desprinde însă impresia că în jurul legii se ridică zarva unei lupte de natură foarte delicată. Şi, de aceea, ne vom permite o indicaţie.

În Cameră sunt, printre deputaţi, ortodocşi şi uniţi. Între aceştia din urmă se află câteva netăgăduite competenţe. Ele se şi agită; se interesează foarte de aproape de mersul lucrurilor; şi emit chiar păreri. Credem că ar fi bine ca amestecul uniţilor în această chestiune să înceteze. Şi amestecul direct, şi, MAI ALES, CEL INDIRECT. Noi stăm bucuros de vorbă cu uniţii în chestiuni de organizare bisericească. Dar nu în chestiuni prea delicate; şi, mai ales, nu în cele de natură personală. O asemenea întorsătură a luat, din nefericire, discuţia în jurul amintitei legi. Deci, rezervă absolută din partea fraţilor noştri uniţi se impune. Să fim lăsaţi noi singuri în aceste urâte necazuri ale noastre. Iată ce cerem şi ce nu ni se poate refuza.

B. Şcolile

Socoteli

Încă nu s-a isprăvit discuţia în jurul şcoalelor române de la Blaj. Noi o socoteam închisă. Dar, iată, o foaie din Braşov[1] atacă din nou problema pe bază de cifre. Confratele nostru face o comptabilitate foarte complicată: cântăreşte cu o balanţă pe care o socoteşte foarte precisă şi ajunge la încheierea că, la urma urmelor, canonicii din Blaj nu prea au dreptate.

Vasăzică, după socotelile bunului nostru confrate braşovean, plângerile celor de la Blaj au cam ieşit lipsă la cântar...

Dacă toate calculele acestea nu ar fi decât pierdere de vreme, nu am mai spune nimic; fiecare face cu răgazul lui ce-i place. Pentru că, însă, în această chestiune trebuie să se spună odată şi lucrurilor pe nume, ne vom îngădui să observăm foii din Braşov că îndeletnicirile ei sunt de-a dreptul năroade.

Înţelegem, mai la urma urmelor, ca prietenii noştri de la „Biruinţa" din Cluj să cârâie pe urma plângerilor Prea Sfinţitului mitropolit Vasilie. Cred ei că au cu Blajul şi anumite chestiuni politice de rezolvat. Cred ei! Dar confraţii din Braşov?... Hei, confraţii din Braşov nu înţeleg anumite lucruri, foarte însemnate. Ei nu ştiu că un om de cultură şi un român *se descalifică* singur precupeţind banul pe care suntem datori să-l dăm Blajului cultural. Şi anume, datori nu în virtutea recunoştinţei către Blajul eroic şi ştiinţific din trecut, pentru mucenicia lui fecundă întru românism; ci datori către sufletul de mâne al acestui neam, pentru care Blajul – adică disciplina Blajului – va fi încă multă vreme meşter faur.

Gândeşte-te, domnule confrate, că, dacă este un ban care nu se fură şi nu se risipeşte în buna noastră ţară, apoi în el trebuie socotită şi paraua dată mitropolitului Vasilie şi celor ai lui. Întâi.

Şi, al doilea, nu uita că Blajul face şcoală confesională, adică singura şcoală românească cu grijă pentru sufletul copiilor care îi sunt încredinţaţi; singura şcoală care mai este, în împrejurările de astăzi, creatoare de energii morale şi de disciplină – spirituală şi lumească.

Pentru numele lui Dumnezeu, agitaţi problema Blajului, dacă credeţi că îi puteţi fi de folos, dar nu mai încercaţi a-i cântări drepturile, căci începem să vă bănuim; şi anume, de legăturile cu... Beoţia.

Şcolile Bisericii

Problema secularizării învăţământului teologic a fost ridicată de noi în chip precis. Împotriva punctului nostru de vedere am avut prilejul să auzim protestări. Şi, iată, acum ne vine ajutor – aproape nesperat. Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză". Cuvioşia sa crede, ca şi noi, că prima îndatorire a Bisericii autonome este să reintre în deplina stăpânire a drepturilor ei educative. Fără nici un fel de ascunziş şi cu tot curajul pe care îl implică încrederea în puterile ei spirituale.

Pentru a doua oară, mergând pe drumuri deosebite, ne întâlnim cu părintele Marin pe o chestie de refacere a vieţii noastre bisericeşti. Ne bucurăm. Căci, dacă nu ne temem a înfrunta, pentru convingerile noastre, pe toată lumea, nu e mai puţin adevărat că suntem bucuroşi a întâlni, la popasuri cel puţin, tovarăşi.

Părinte Marin, strigă mai tare, să audă şi teologii noştri. Teologii noştri, cari dau interviuri la gazete, protestând împotriva proiectului de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic, care prevede dreptul Bisericii de a da cultură şi de a face educaţia tinerimii şi pune şcoalele teologice sub autoritatea imediată a chiriarhului!

Eu ştiu, teologii ăştia sunt ţiganii liberaţi ai ştiinţei şi ai... modernismului. N-au aflat în viaţa lor ce e ştiinţa; dar auziră şi ei că e o ştiinţă. Şi se tem ca nu cumva să-i bănuiască lumea că trăiesc alături de binefacerile ştiinţei.

Şcoli confesionale – în grija Bisericii? O aberaţie retrogradă. Bieţii de ei! Cum fug ei de bănuială. Cum se mărturisesc ei părtaşi şi închinători ai spiritului modern; şi cum nu-şi dau seama că tocmai prin această grabă se cataloghează singuri sub rubrica analfabeţilor!

Cine vorbeşte în numele ştiinţei să iasă la lumină. Să-i cercetăm noi „ştiinţa" şi să-i lămurim ce pierde atunci când se leapădă de teologie – mult-puţină câtă o ştie – în schimbul bunurilor, pentru ei, în orice caz, imaginare, ale spiritului modern.

Aşa, părinte Marine, acum suntem mai mulţi; şi numărul nostru creşte; vom avea, deci, şcoalele Bisericii. În ciuda oamenilor „de ştiinţă".

Şcoalele confesionale

Deputatul Coltar a cetit ieri la Cameră raportul privitor la legea pentru precizarea condiţiunilor în cari vor funcţiona şcoalele confesionale de peste munţi. Şi legea s-a votat.

Expunerea de motive, ca şi raportul care prezintă legea, fac elogiul acestei şcoale şi arată înaltele rosturi naţionale împlinite de aceste şcoale în trecutul românesc.

Şcoli confesionale poate avea orice religie şi orice Biserică. La noi însă, şcoala confesională este legată – în opinia publică – mai ales de catolicism. Iată de ce am regretat că raportor al legii a fost părintele Coltar, preot unit. Nu pentru părintele Coltar, şi nici pentru Biserica unită, ci pentru problema însăşi. Chiar dacă nu ar fi fost vorba decât de şcoli confesionale greco-catolice – din toate punctele de vedere ar fi fost de dorit ca raportor al legii să fi fost un preot ortodox. Pentru ca, prin aceasta, să se mărturisească în public că uniţii şi ortodocşii suntem cu toţii alături în aprecierea eminentelor servicii pe cari şcoala confesională, de orice rit, le-a făcut cauzei naţionale româneşti peste munţi şi în apărarea şi de aci înainte a acestui tip de învăţământ.

În ce mă priveşte, personal, sunt satisfăcut că d-l Iuliu Maniu, care, de când conduce treburile publice, a dovedit o constantă preocupare pentru mărirea prestigiului şi puterii statului faţă de toate corporaţiile cari tind a-i reduce din iniţiativă şi din autoritate, a renunţat în acest punct la rigiditatea de care îl bănuieşte lumea, acordând şcolilor confesionale un regim care le îngăduie mai departe rodnica lor activitate.

Dacă e să regret ceva e numai că Biserica Ortodoxă nu acordă destulă însemnătate acestui tip de şcoale.

Îmi aduc aminte şi acum de furtuna pe care a ridicat-o, în cercuri ortodoxe – bine intenţionate, nu mă îndoiesc, dar lipsite de înţelegere pentru ceea ce se

numeşte disciplină lăuntrică – propunerea mea de a crea asemenea şcoli confesionale. Era vorba de reforma învăţământului teologic; şi, cum cineva avusese primejdioasa inspiraţie de a mă chema în comisia pentru studierea şi redactarea anteproiectului acestei legi, am propus menţinerea numerică a actualelor seminarii, cu posibilitatea de a le transforma treptat, după nevoie, în licee confesionale pe seama Bisericii.

Pentru asta am fost foarte ocărât. Chiar cineva, care se complace în a se numi prieten al meu, m-a ocărât în gazetă, sub iscălitură, făcându-mi însă graţia să nu numească pe cel care spunea „prostii" (eu, adică). Eu nu mă supăr. Pentru că, împotriva tuturor principiilor acestui proiect de lege s-a ridicat o furtună de proteste. Ceea ce nu a împiedicat noua comisie, numită pentru studierea unui nou anteproiect, să jefuiască fără nici un fel de ruşine proiectul lucrat de P. S. Vartolomeu, P. S. Andrei Magieru, P. C. preot Dănău şi puţinătatea mea. Să mă supăr, dară, că nu există înţelegere azi pentru şcoala confesională? Va exista mâine.

Recunosc că tipul de educaţie realizat de această şcoală are de luptat împotriva tot felul de prejudecăţi. Prima este că s-ar tinde la introducerea unui spirit clerical în viaţa publică. E absolut fals. Şi proba e în faptul că o mulţime de oameni politici din lumea radicală şi radical-socialistă franceză şi-a făcut educaţia la „popi".

A doua, că educaţia din şcoalele confesionale falsifică sufletul copilului, reducându-i sinceritatea şi spontaneitatea. E tot aşa de fals. Aste nu se dovedeşte cu nimic.

În schimb, se uită minunata disciplină spirituală pe care o creează acest învăţământ, rara stăpânire de sine, raţionalizarea instrumentelor de acţiune şi înţelegerea largă pentru tot ce e suprapământesc şi metafizic, alături de simţul precis al realităţilor...

Fie ca aplicarea legii pe care a prefaţat-o în Cameră părintele Coltar să-şi dea roadele pe cari suntem în drept să le aşteptăm de la ea; pentru izbânda şcoalei confesionale, pe care am dori-o cât mai mult răspândită. Mai ales astăzi.

C. Seminariile

„Carnet de conştiinţă"

S-a hotărât, în principiu, introducerea „Carnetului de conştiinţă" în învăţământul nostru seminarial. Problema a mai fost dezbătută din tot felul de puncte de vedere. Acum s-a trecut, deci, în domeniul realizărilor.

În ce constă acest „carnet de conştiinţă"? Într-un caiet, în care viitorul preot şi teolog îşi însemnă, de obicei zilnic, faptele pe cari le trăieşte şi cari sunt de natură a preciza graficul conştiinţei sale. El este disciplinat prin aceasta la un examen al său propriu, de fiece moment şi prin aceasta chiar la o cunoaştere precisă şi la o stăpânire a sa. Dar nu e numai atât; dispoziţiunile cari prevăd introducerea amintitului carnet adaugă obligaţiunea, pentru elevul seminarist, de a prezenta la cerere însemnările sale spiritualului clasei sau şcoalei.

Împotriva acestei dispoziţiuni ştiu că se vor ridica tot felul de protestări. Se va spune că regimul e inchizitorial şi că va duce la nesinceritate desăvârşită. Un control exercitat asupra vieţii intime s-ar putea să fie o jignire a personalităţii copilului, care nu va întârzia să se sustragă acestui control vexatoriu, minţind. Şi atunci, carnetul de conştiinţă ar fi nu o binefacere, ci o calamitate a încercărilor de educaţie preoţească.

Să nu ne grăbim cu plângerile. Cercetarea de către spiritual a vieţii intime a copilului nu este în nici un fel o inovaţie. Ea se exercită şi astăzi, în forma spovedaniei. Că spovedania ar fi un act liber? Este inexact; de îndată ce Biserica prescrie un număr anual minim de asemenea mărturisiri. Provoacă Biserica prin această obligaţie pe creştini la falsificare? Dacă am afirma-o, ar însemna să atacăm însăşi taina spovedaniei. Şi încă, din orice punct de vedere, pe nedrept.

Dar, se spune, pătrunderea aceasta a spiritualului în cele mai intime cute sufleteşti ale elevului este o indiscreţie şi o siluire a personalităţii acestui elev. O diminuare a mândriei şi siguranţei lui individuale. Se poate să fie aşa; dar, oricât de paradoxal ar suna răspunsul urechilor noastre de „oameni liberi", vom mărturisi-o: *aşa trebuie să fie*. Biserica şi disciplina ei nu cunosc şi nu vor să cunoască „personalităţi" de invenţie individualistă. Orice creştin şi, deci, cu atât mai mult, orice preot trebuie să-şi înceapă viaţa maturităţii cu un act de abdicare. El încetează a trăi pentru el; trăieşte numai pentru Dumnezeu; încetează de a însemna ceva prin el; însemnează ceva prin harul lui Dumnezeu. Asta însemnează disciplină creatoare!

Dacă, în adevăr, carnetul de conştiinţă şi controlul spiritualului vor omorî în teologii noştri orice urmă de personalism subiectiv, ele trebuiesc imediat înfăptuite. Noi ne temem însă că – din nenorocire – asemenea efecte nu vor fi obţinute.

Un caraghioslâc de import

Un vechi cunoscut m-a cercetat zilele trecute la redacţie. Ne ştim de pe vremea când, studenţi amândoi, colaboram la „Noua revistă română". Acum avea un necaz. Şi eu trebuia să-i dau o mână de ajutor.

Pricina, pe scurt, e următoarea. Era profesor la un seminar din ţară. Suplinitor. A întârziat mulţi ani pe la studii în străinătate, a făcut şi politică, şi nu a prea avut nici gând, nici răgaz pentru examenul de capacitate. De aceea a şi

rămas suplinitor. Dar valoarea lui didactică e remarcabilă. Acuma i se pare că a avut neînțelegeri cu direcția seminarului și a fost lăsat în disponibilitate.

Mi-a dat și o broșură, să o citesc. Era apărarea lui. Eu trebuia să protestez împotriva abuzului cu revocarea.

Abuz? Nu văd. Un profesor suplinitor nu se bucură în nici un fel de stabilitate. Da, nu se revocă însă un profesor, chiar suplinitor, în cursul anului.

Așa o fi, dar am cetit broșura. Vechiul meu cunoscut are o concepție specială despre creștinism. Că nu ar fi o religie, ci numai o morală. A făcut studii în Anglia și se declară protestant. El zice: anglican. (Pentru noi, într-un oarecare fel, e tot una.)

Foarte bine. Și anglicanismul e ceva. Cu toate că nu avem încredere în valoarea lui religioasă și, mai ales, cu toate că anglicanismul nu poate fi, pe malurile Dâmboviței, decât un caraghioslâc de import mai mult. Dar, în sfârșit, fiecare om își alege credința care i se potrivește mai bine; și cine ce are să zică?

Stau totuși să mă dumiresc. Dacă d-ta, domnule coleg, ești anglican, ce cauți într-un seminar ortodox? Căci aci, la noi, în școalele de credință răsăriteană, se cere o anumită convingere; copiii trebuiesc crescuți într-o anumită disciplină.

– Eu cred că trebuie să se expună copiilor toate părerile și lăsați-i să aleagă.

Evident, crezi! Dar asta se cheamă liber arbitru și, mai departe, protestantism. Ce spui d-ta nici măcar nu mai e nou. A fost nou acum trei sute de ani. Acum e perimat.

– Da, dar pe mine mă iubesc copiii, și totuși, am fost înlăturat din școală.

Așa trebuie. Cu atât mai mult cu cât, când ai asemenea idei, te iubesc seminariștii.

Vechiul meu cunoscut a plecat dând din cap. Eram un om pierdut! Cine e vinovat de rătăcirea asta așa de grea?

Evacuarea seminarului din Constanța

Astăzi, duminică 1 iulie [1928], va fi aruncată în stradă, la Constanța, întreaga gospodărie a Seminarului Sfinții Împărați Constantin și Elena. Pentru că, pe această dată, a căpătat sentință de evacuare împotriva seminarului Regimentul 9 de roșiori, în cazarma căruia a fost până acum găzduită școala.

Cum s-a ajuns la această stare de lucruri e greu de imaginat. Grija celor din capul trebilor Bisericii din loc a fost doară statornic încordată asupra acestei chestiuni, dureroase între toate. Parcă și acum îl auzim pe P. S. Gherontie[1], legându-se solemn în ziua în care primea din mâna regelui cârja episcopală: „... și nu voi da odihnă oaselor mele până când, cu sprijinul oamenilor de bine, nu voi vedea înălțat seminarul eparhiei, a cărei păstorire învrednicitu-m-a Dumnezeu să mi se încredințeze".

Oamenii de bine nu au lipsit. Și râvna P. S. părinte a fost neînfrântă. De câte ori nu a urcat scările autorităților cerând o hotărâre grabnică și o trecere imediată

la faptă! Şi noi am scris în această foaie despre necazurile seminarului de la Constanţa. În august, iată, se împlineşte un an. Şi, dacă nu mă înşel, tocmai de ameninţarea evacuării era vorba. Evident, nu s-a făcut nimic. Iar evacuarea se plineşte astăzi.

Se poate atâta lipsă de prevedere şi de grijă? Precum vedeţi, se poate. Mai ales, dacă e vorba de un seminar – adică de o instituţie a Bisericii. Poate că împrejurarea e mai dureroasă acum decât altădată. Căci seminarul Episcopiei Tomisului îşi vede lucrurile aruncate în drum tocmai în anul în care se sărbătoreşte aniversarea a 50 de ani de la realipirea Dobrogei. Ceea ce dă o deosebită semnificaţie şi contururi precise grijii noastre gospodăreşti: după 50 de ani de administraţie românească, o şcoală este evacuată şi rămâne fără adăpost.

E ruşine să scriem despre lucrurile acestea? E mai mare ruşine ca ele să existe. Ce vor spune străinii despre noi? Ce spunem *noi* despre noi ne doare cel puţin tot atâta. Prin urmare, să nu ne mai ascundem după deget. Ci să amintim – cu acest prilej – îndatoririle noastre faţă de Biserică în genere, dar, mai ales, faţă de Episcopia Tomisului.

De când ne revine îndatorirea de a sta în fruntea Ortodoxiei, îndatorire care e şi o mare cinste şi pe care nu vrednicia noastră, ci hotărârea lui Dumnezeu a pus-o pe umerii noştri, Constanţa însemnează poarta noastră de onoare, deschisă asupra Orientului creştin. Lucrurile acestea se uită aşa de uşor în Biserica noastră şi la Ministerul Cultelor. Numai că, vedeţi, mai vin din când în când întâmplări ca cele cu calabalâcul seminarului.

O să ne serve cel puţin de lecţie?

Soarta seminariilor

... nu este din cele mai încurajatoare. Căci trăiesc, de fapt, într-un fel de provizorat. Şi sunt, propriu-zis, fără stăpân. Iată un fapt. La 9 august [1928] a avut loc alegerea locurilor de profesori în învăţământul secundar. Unii dintre candidaţi au acceptat catedre în învăţământul liceal; alţii, în seminarii. Cei care au ales liceele au fost numiţi chiar de a doua zi. La 10 august, deci, şi-au avut adresele de numire. Până la deschiderea anului şcolar au toată vremea să se ducă în noile oraşe de reşedinţă, să se rost[uia]scă gospodăreşte şi să se apuce de treabă.

Astăzi însă, la 27 august, noii profesori cari au ales catedre în seminarii nu sunt încă numiţi. Bieţii oameni au bătut scările pe la ministere; dar nu s-a prea interesat nimeni de ei. Peste câteva zile se începe treaba şi ei nu au nici un rost încă. Cum e asta?

E simplu. Seminariile ţin deocamdată de Ministrul Cultelor. Prin legea organică a Bisericii Ortodoxe, învăţământul a fost trecut însă Bisericii. Şi atunci, Ministerul Cultelor a făcut o adresă acestei Biserici, rugând să se ia toate măsu-

rile pentru aplicarea legii. Biserica, bucuroasă la început de această creștere în atribuții și prestigiu, a răspuns că va proceda imediat la studierea și redactarea unei legi pentru reorganizarea învățământului teologic. Și a numit chiar o comisie în acest scop.

Ministerul se ține degajat – și pe drept. El consideră că numai provizoriu mai împlinește rosturi didactice și nu acordă o prea mare însemnătate chestiunilor de învățământ. De aci, probabil, neglijența.

Ministerul se înșală însă când crede că, în curând, învățământul teologic va trece sub oblăduirea Bisericii. E adevărat, comisia amintită mai sus a fost numită. Ea a și lucrat un proiect de lege, care e de vreo doi ani gata. Dar proiectul acesta nu va deveni lege așa de curând. Dezbateri au fost în jurul lui. Dezbateri jalnice. Pentru că au dovedit sau neînțelegere, sau interese contrarii. Căci, în fond, proiectul este foarte bun. Nu mă împac, e drept, cu redactarea; și ar mai fi câteva modificări de amănunt. Marile idei directrice însă sunt excelente. Dar are, pentru anumite fețe bisericești, un mare cusur nemărturisit – pe care eu nu mă voi sfii totuși să-l spun: e prea sever ortodox în spirit și în rezultatele pe care le-ar produce. E cel mai ortodox act al Bisericii noastre de după război. Și, eu știu, asta jenează.

Deci, proiectul nu va deveni lege. Pentru că nu e bun? Cu o muncă de două zile m-aș obliga personal să-i dau o astfel de formă, încât să-l pot susține, și anume – fără prezumție – cu succes, în fața a 12 sinoade și a 20 de congrese de pedagogi. Comisia aceea a lucrat doară! Și a risipit pricepere și energie. Dar însărcinarea asta nu o s-o capăt; nici eu, nici unul care ar vrea să susțină legea; ci, cel mult, unul care va voi să o saboteze.

Deci, ar fi bine ca Ministerul să nu mai nădăjduiască în iminenta trecere a învățământului teologic sub oblăduirea Bisericii; și să-și ia rolul în serios, ocupându-se mai îndeaproape de aceste treburi.

Iată, se începe anul școlar…

Seminarul de studii monahale de la Cernica

S-a inaugurat, în sfârșit, Seminarul de Studii Monahale de la Mănăstirea Cernica. De azi înainte, călugării vor avea și ei un seminar, unde să învețe carte. Nu vor mai adăposti, deci, mănăstirile numai porcari, văcari și pescari, oameni simpli, fără îndoială, plecați lui Dumnezeu, dar de puțin folos pentru Biserica luptătoare; și biruitoare… altă dată.

Era și timpul. Istoria seminarului acesta e destul de tristă. Căci nu funcționează acum pentru întâia oară. Doar au stat în calea lui dușmănii de sus. Și într-o bună zi a fost închis… din lipsă de fonduri. Au trebuit truda și râvna îndărătnică a câtorva călugări – dintre cari nu a lipsit părintele Dionisie Lungu, strania figură de „nebun întru Hristos" – pentru ca, asemenea parabolei cu

văduva, urechea celor de sus să se plece – fie și silnică – la chemarea dorului de învățătură al bieților noștri monahi.

În sfârșit, s-a făcut. De acest seminar se leagă mari nădejdi. Părintele arhimandrit Scriban îl socotește drept începutul ridicării călugărești, asemănând această mișcare cu cea a preoților de mir, cari numai prin carte au izbutit în ultimii 50 de ani să treacă la rosturi conducătoare în Biserică.

Dacă îmi este îngăduit, voi spune că analogia nu e tocmai valabilă. Preoții s-au putut ridica printr-un efort personal. Condițiile lor de viață le-au îngăduit-o. Asupra acestor condiții nu e locul să stăruim. Se poate spune însă că la călugări condițiile lor de viață nu încurajează și nici măcar nu fac posibilă o inițiativă personală, chiar dacă ar exista putința efortului.

Aci inițiativa trebuie să pornească de sus. Iată dificultatea. La inaugurarea seminarului monahal a fost de față și Î. P. S. Miron. Știu că, pe vremuri, părintele patriarh era socotit ca un dușman al monahismului. Pe drept sau pe nedrept? Judecând după acte și atitudini, s-ar putea spune că, dacă nu-i e dușman, nu-i e nici prieten. Să fie prezența Î. P. S. prelat semnul unei convertiri?

Am vrea să o nădăjduim. Dar avem oare dreptul?

Cauza călugărilor are mai mulți neprieteni decât s-ar crede. Organizarea lor ar fi o forță – și nimeni din cei înscăunați nu are nevoie de forțe. Asta e de când lumea.

D. Facultățile

O nouă facultate de teologie

Se pare că, în principiu, nu mai stă nici o dificultate în drumul înființării unei noi școale superioare de teologie. Discuții ar urma doar asupra locului unde această școală ar trebui să funcționeze. E adevărat că locurile acestea nu sunt decât două: Iașii și Chișinăul. Dar între ele alegerea nu e ușoară.

Iașii își au drepturile lor: acolo a fost prima facultate de teologie din țara liberă; pe urmă, Iașii reprezintă astăzi, prin reîncorporarea Basarabiei, cel mai însemnat centru de activitate politico-culturală. Dacă nu ar fi decât atât, și încă e ceva hotărâtor.

Chișinăul însă oferă realizări practice imediate: noi avem localul, noi am depus deja o jumătate milion pentru această școală. Și vom mai depune. Ce ne trebuie? Doar plata profesorilor.

Mărturisim, nu e așa de simplu.

De o parte, Iaşii culturali şi istorici – cu garanţiile pe cari le oferă vlădica lor, P. S. S. mitropolitul Pimen. De alta, Chişinăul, cu ajutorul lui efectiv şi mai ales cu Ortodoxia lui autentică.

Nu e decât o posibilitate.

De caracterul pe care îl vom da noii facultăţi teologice să atârne şi locul în care ea se va înfiinţa. Care trebuie să fie acest caracter? Mai întâi, nu mă gândesc la o *facultate* ortodoxă. Facultăţi mai avem – la Bucureşti şi Cernăuţi. E, desigur, bine că ele există. Dar se poate organiza şi ceva mai propriu. Cred că nouă ne-ar trebui un *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*. Institut, nu facultate. Facultăţile mucegăiesc – şi anume, *toate*, nu numai cele de teologie. Institutul e ceva viu. Institutul nu e numai în contact cu ştiinţa, el are şi priză directă asupra vieţii. O facultate – la ce bun? Ca să înfiinţăm zece catedre noi – *pe care nu vom avea cu cine să le ocupăm* –, de unde să se facă „cursuri"? De ce întârziem să înţelegem că un asemenea curs nu e de nici un folos? Oricât de bun ar fi – el este cel mult cât un manual!

Un institut, deci, care să fie centru de activitate nu numai teoretic-ştiinţifică, ci şi practică. Şi anume, un institut plănuit nu ca pornind de la problema teoretică a Dumnezeirii, ci de la cea practică şi concretă a *Bisericii*. Pe lângă solidă cultură teologică propriu-zisă, în acest institut va trebui să se adune date şi informaţii precise asupra situaţiei în celelalte biserici, asupra sectelor, asupra propagandei religioase etc. Toată viaţa religioasă a ţării să fie, statistic şi documentar, în arhivele institutului. Şi tot aci să se studieze mijloacele cele mai proprii de expansiune a vieţii religioase; şi tot de aci – la urma urmelor – să plece studenţii misionari. După cum, iarăşi, acest institut ar avea menirea să pregătească pe profesorii de seminarii; şi anume, nu numai pe cei de teologie, ci şi pe umanişti sau filosofi.

Nu o „facultate", deci, ducându-şi zilele de azi pe mâine, dispreţuită de celelalte facultăţi, jenată de existenţa ei proprie, cochetând cu ştiinţa şi cu raţionalismul protestantizant, geloasă de „autonomia" ei şi căutând mereu prilejul de a-şi afirma „independenţa" faţă de Biserică; ci un sever *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*, cu metode precise şi moderne de lucru, convins de înălţimea menirii lui, bine înzestrat, în directă legătură cu Biserica, însufleţit de cea mai strictă disciplină, temut şi rodnic, instrument de expansiune al Bisericii luptătoare. Iată ce ne trebuie; şi anume, imediat! Să nu trecem cu vederea că nu peste multă vreme va trebui să adăpostim în ţara noastră o şcoală superioară de teologie catolică. Ce opunem noi acestor formidabile centre de ştiinţă, minunate organizaţii ofensive? Facultăţile noastre de teologie? Să lăsăm gluma.

Singur, noul institut la care mă gândesc ar putea împlini aceste rosturi. Şi le-ar împlini cu prisosinţă, dacă în sufletul organizatorilor s-ar înfige convingerea marii lui însemnătăţi şi hotărârea de a clădi temeinic. Să precizez.

Noi am organizat după război două universităţi. Ar trebui să utilizăm aceste experienţe şi să ne ferim de toate greşelile cari s-au făcut acolo.

Prima grijă ar fi să facem un plan precis de organizaţie; să ştim ce urmărim cu acest institut; şi să cumpănim cu grijă toate mijloacele în stare să ne ducă la scop.

O dată acest plan de organizaţie făcut, să nu ne pripim. Să nu încercăm, mai ales, a-l realiza dintr-o dată şi definitiv. Cadrele să se completeze provizoriu şi pe urmă să se procedeze încet şi metodic la construcţia definitivă: bucată cu bucată. Să fugim de improvizaţie. E cea mai mare nenorocire care poate aştepta noua şcoală.

Să avem curajul a socoti cu realităţile. De unde vom scoate noi astăzi profesori pentru acest institut? Pe specialiştii noştri îi ştim. Nu sunt suficienţi. Cultura noastră nu e aşa de bogată, ca să aibă rezerve disponibile de învăţaţi. Cei câţiva cari sunt sunt deja în facultăţi sau îşi aşteaptă pe curând rândul. Să-i mutăm de la facultăţi la institut? Povestea anteriului lui Arvinte! Şi, pe urmă, nu vor consimţi. Şi, mai pe urmă, nici nu trebuie să consimtă. Cei din universităţi sunt deja oameni cu o anumită „cută profesională". Institutul trebuie să fie ceva nou; el are nevoie de spirite noi.

Va trebui ca cea mai mare parte dintre profesori să fie de aci înainte pregătită. După socotelile mele, va fi nevoie de cel puţin 5–6 ani. Deci, abia după acest termen se va putea vorbi de cadre definitive ale acestei şcoli.

Organizarea muncii înăuntrul institutului s-ar putea începe şi mai devreme, şi anume, cu personalul provizoriu. Se presupune, bineînţeles, că există planul general de lucru şi persoana care să supravegheze de aproape executarea. Această organizare internă, temeinic făcută, nu poate nici ea să fie complet pusă la punct înainte de opt ani. Iată, deci, că funcţionarea definitivă în toate încheieturile ei cere timp, răbdare şi încredere. Lucruri însă de cari e absolută nevoie! Altfel, ratează. Asupra acestui fapt nu trebuie să existe nici cea mai mică îndoială.

Nădăjduim că, într-o împrejurare aşa de hotărâtoare, ambiţiile locale – desigur, toate pornite din râvna de a lucra pentru Biserică – vor tăcea. Iaşii şi Chişinăul să gândească asupra problemei: asupra cinstei, dar şi asupra răspunderii cari sunt legate de ea; şi să-şi mărturisească cinstit dacă o pot face.

Prilejul este, pentru Biserica noastră, unic! Să nu-l pierdem, dar nici să nu-l sabotăm prin graba noastră.

(Despre însăşi organizaţia acestui institut – altă dată.)

Între Chişinău şi Iaşi

O vie discuţie s-a pornit între cele două oraşe moldoveneşti de la locul de aşezare a noii facultăţi de teologie, ce stă să se înfiinţeze. Sunt, evident, mari interese spirituale, cari se leagă de această aşezare.

Numai că, precum se întâmplă adesea, deşi argumentele în favoarea uneia sau alteia din localităţi nu lipsesc, punerea lor în cumpănă este oarecum fără rost. Căci, dacă guvernul a hotărât Chişinăul ca loc de găzduire a noii facultăţi, nu a făcut-o pentru că, după îndelungă socotinţă, înspre Basarabia s-ar fi plecat

cumpăna hotărârii; ci doar pentru că, încă din vremea opoziției, un membru al actualului guvern ar fi făgăduit Chișinăului această satisfacție. A făcut rău? În principiu, desigur că nu. Arhiepiscopia basarabeană se muncește demult cu gândul noului Institut Ortodox. Chestia se dezbătea deja prin 1919. Au dreptul să se plângă ieșenii? Mă îndoiesc; căci pe acea vreme, Mitropolia din Iași nu-și pusese problema acestei facultăți – sau, după câte îmi amintesc, nu și-o pusese în chip public. Ministrul care a făgăduit nu fusese, deci, sesizat decât de una din părți – și a hotărât în consecință. Când Iașii au ridicat chestiunea în Sfântul Sinod, hotărârea căzuse deja. E drept, nu o hotărâre publică, dar una personală, care leagă mai strașnic decât oricare alta. „Cazul" este caracteristic. Locul de înființare a noii școale nu depinde de anumite împrejurări obiective; ci doar de unele conjuncturi: dacă alt guvern sau alt ministru era chemat să decidă, cu siguranță că alta ar fi fost soluția. Ar fi, poate, nimerit să adopte toată lumea acest punct de vedere și să treacă la adevărata – la singura problemă care se poate discuta astăzi: dacă, materialmente, noua facultate poate lua ființă.

Și anume, problema întâi: care sunt viitorii profesori? Decan: se vorbește de părintele Mihălcescu. Netăgăduit, foarte bun. Dar poate fi C[uvioșia] Sa decan la Chișinău? Cuvioșia Sa e profesor la București – și paroh la Bis[erica] Amzei. Va părăsi părintele Mihălcescu aceste două însărcinări? Nu! Atunci? Va sta și la București și va face cursuri și la Chișinău? Nu se poate! Legea se opune categoric.

Mai departe. Ce profesori vor fi numiți? Cunoaștem doi cari ar fi în adevăr folositori: părintele Gr. Pișculescu și arhim[andritul] I. Scriban. Vor merge acolo în condițiile legii? Ne îndoim. Dar, să presupunem că vor merge. Să presupunem că, pentru partea dogmatică, se vor găsi profesori. Dar pentru istorie, dar pentru filologie? Unde ne sunt slaviștii, ebraiștii, latiniștii, de cari neapărat va fi nevoie la Chișinău? Unde este filosoful preocupat de probleme religioase, care nu poate lipsi din noua facultate?

Să mai presupunem și cealaltă problemă? E de prisos. Institutul de la Chișinău nu poate porni din loc.

... Și iată cum enervarea care a cuprins pe atleții Iașilor și ai Chișinăului este zadarnică. Să băgăm, deci, spadele în teacă și să așteptăm momentul potrivit pentru o asemenea discuție. Deocamdată, datoria oamenilor de conștiință este să contribuie la amânarea înființării unei înalte școli de teologie ortodoxă.

Facultatea Chișinăului

Un corespondent binevoitor ne dă lămuriri asupra organizației viitoare a noii facultăți de teologie de la Chișinău. Nu credem să fie o farsă: omul nostru pare prea de bună-credință. El ne enumeră catedrele cari sunt a se înființa pen[tru] anii III și IV. Sunt nouă la număr. Nouă specialiști, deci savanți și pedagogi încercați, numai pentru ultimii doi ani. Vor fi, desigur, cel puțin încă nouă pen-

tru anul I și II. Total, optsprezece. Optsprezece noi profesori de universitate. Mai trebuiesc vreo patru-cinci la București, pentru ocuparea catedrelor văduvite la Facultatea de Teologie; și, probabil, cam pe atâția la Cernăuți. Cu sistemul actual, anul viitor va trebui, deci, să numim 30 de noi profesori teologi. Cunoaștem țara și oamenii. Nu ne îndoim că, pentru fiecare dintre catedre, sunt deja înscriși doi-trei candidați. Dar avem dreptul să ni se strângă inima.

Chișinăul inovează. Una din catedrele ce sunt a se înființa poartă titulatura Pedagogie creștină. Pedagogie creștină[1]? N-am mai auzit până acum. Nici nu ne închipuim cam ce putea să fie. Dar știm anumite persoane care dau târcoale Chișinăului. Neapărat vor trebui asemenea capacități câștigate pentru noul așezământ universitar. De aceea vrem să facem un serviciu organizatorilor: catedra să fie cu... locuință gratuită.

Altfel ne-am închipuit noi această școală. Ce ar trebui ea să fie, am spus-o deja în „Cuvântul": nu o facultate în cadrele învățământului universitar actual, cu cursuri seci și studenți, în cel mai bun caz, bucheri. Biserica noastră și religiozitatea noastră suferă greu sub lipsa unei spiritualități ridicate, vii și active; și acuză – cu drept cuvânt – de această lipsă învățământul nostru teologic superior. Vrem să creăm astăzi, într-un moment de supremă încordare a Ortodoxiei, un „dublet" pentru București? E de prisos!

Ceream atunci un Institut de Înalte Studii Ortodoxe, organizat nu pe bază de cursuri, ci ca o comunitate de lucru; în care studenții să nu capete numai știința – căci am văzut unde ne-a dus știința facultăților existente –, ci, mai ales, metoda, instrumentul de activitate științifică și practică.

Cum ar trebui să fie concepută această școală nu e o chestiune prea complicată, pentru cine cunoaște mecanismul muncii științifice moderne și pentru cine a gândit măcar în treacăt la problemele de organizare a acestei munci.

Personal, ne-am închipuit un Institut cu cinci secțiuni: Sistematică religioasă, Istorie, Filologie, Filosofie, Teologie practică; indicând prin acestea un mod de grupare, desigur aproximativ, ca orice grupare în genere, dar completă, a tuturor disciplinelor religioase cari se predau astăzi, ori s-ar putea preda într-o înaltă școală de teologie.

Fiecare din aceste secțiuni ar fi condusă de un profesor, om cu autoritate științifică și școlărească, ajutat de profesori-ajutori, purtând ei titlul de agregați, conferențiari, docenți sau fie orice alt nume s-ar vrea. Profesorii nu ar avea o specialitate anumită în cadrul uneia din aceste secțiuni, ci ar îmbrățișa cu preocuparea, interesul și, mai ales, metoda lor de lucru, întreagă secțiunea. Cursurile nu ar fi, ca astăzi, cursuri complete, pe care studentul „să le învețe" și cu cari el să se prezinte la examene. Cunoștințele acestea le-ar căpăta studentul din manuale (cari sunt, în orice caz, tot așa de bune ca cel mai bun curs). Ci, în prelegeri, profesorul ar explica o problemă specială, rod al cercetărilor lui personale. Cu acest prilej, auditorul ar lua contact cu o gândire vie și originală – ceea ce nu e cazul cursurilor – și ar vedea, în același timp, cum se face lucrarea de expunere a unei idei, care e cu totul altceva decât cea de elaborare.

Elaborarea însăşi, secretul şi meşteşugul foarte delicat al acestei operaţii ar fi predate studentului la lecţiunile practice, cari, cantitativ, ar trebui să fie de cel puţin trei ori mai multe decât prelegerile, şi în cari profesorii ar urmări cu studenţii dezlegarea unei probleme.

Evident, nu e cazul a intra în amănunte şi nici a da o schemă completă; nu putem face aci un „memoriu" pentru organizarea noului aşezământ universitar. Din cele schiţate însă, se poate întrezări deosebirea între „facultatea" care se intenţionează şi „institutul" pe care îl dorim. Ea e fundamentală.

Nu vom avea însă naivitatea a propune proiectul nostru spre studiu „comisiei" de la Chişinău; ştim doară că el suferă de un viţiu fundamental: are nevoie de... prea puţini profesori definitivi.

Şi de ce să ne ascundem după deget: aci e doară toată chestiunea!

Tot despre facultatea Chişinăului [I]

Discuţia în jurul viitoarei înalte şcoli de teologie continuă. Ea se complică chiar cu anumite acte, cari depăşesc cadrul oarecum ideal al dezbaterii. S-au format partide; se pun la cale proteste şi memorii; oameni politici au fost chemaţi să-şi spună cuvântul. E bine? Mă îndoiesc. Chestiunea ameninţă să iasă din planul didactic şi cultural, pentru a trece în cel politic. Desigur, fără voia combatanţilor, cărora trebuie să le recunoaştem puritatea nobilelor lor ambiţii de a lucra pentru Ortodoxie. Dar totuşi, se întâmplă.

Deja se şopteşte că un anumit partid politic ar fi făgăduit că va interveni în această problemă, acum sau când va fi la putere. Nu e adevărat? Aş dori o dezminţire.

Rareori am văzut – într-o chestiune aşa de însemnată – o problemă mai rău pusă. Toată lumea se interesează *unde* trebuie să ia fiinţă noua şcoală teologică. Nimeni nu se întreabă *cum* trebuie să fie această nouă şcoală. Şi totuşi, parcă *această* chestiune ar fi de cea mai mare importanţă.

Biserica noastră duce de la 1860 încoace viaţa pe care i-o cunoaştem: la remorca statului laicizant, care o consideră ca o anexă poliţienească şi care se îndură să-i acorde din bugetul lui atât cât să nu moară. O viaţă de mizerie, în care cele mai bune puteri ale ei se macină fără nici un folos; ameninţată de mecanizare şi de închircire, ca toate organismele sociale cărora li se răpeşte putinţa iniţiativei. Sprijinul care-i vine din patronajul statului este iluzoriu, atunci când nu e de-a dreptul primejdios. Voiţi un exemplu? Iată-l: în statul nostru cu religia oficială greco-ortodoxă, universităţile au, în principiu – şi pe alocurea şi de fapt –, câte o facultate de teologie. Se aşteaptă toată lumea ca aceste facultăţi să stea în slujba religiozităţii noastre, *deci*, în slujba Bisericei. Ei bine, nu. Atmosfera generală a statului a falsificat până într-atât viaţa noastră religioasă, încât amintitelor facultăţi le creşte pofta de... autonomie. Şi aşa s-a ajuns mai acum

câteva luni la o declarație categorică, în public, după care facultățile nu s-ar simți legate de Biserică; ele fac doar... știință. Nu este o aberație? Să presupunem că, în adevăr aceste înalte școale fac știință (am pe masa mea de lucru toate cursurile care se predau la una din facultățile de teologie din țară!). Ce fel de știință e asta? Și de la cine deține, în cadrul religiei noastre ortodoxe, o școală dreptul și delegația de a învăța pe alții? Nu de la Biserică? Atunci?

Atunci suntem raționaliști protestanți și trebuie să constatăm că aci ne-a dus patronagiul statului român modern și oblăduirea Ministerului de Instrucție asupra facultăților noastre de teologie.

Dar, iată că în marginile noului stat românesc Biserica a încercat o ofensivă pentru recucerirea drepturilor ei de viață; și a izbutit să capete o lege care, în anumite limite și în anumită măsură, înlesnește această viață. Ea a parvenit, între altele, să fixeze – principial și practic – ceea ce până acum nu era tocmai clar, că școalele teologice nu pot cădea sub jurisdicțiunea Ministerului de Instrucțiune. Printr-o consecvență gravă și dintr-o... fudulie naivă, facultățile de teologie au rămas totuși mai departe în cadrul universităților. Biserica a trebuit să recunoască faptul că aceste facultăți sunt sterpe și inoperante în forma lor actuală și în mecanismul actual al învățământului. Faptul că cea mai înaltă școală de teologie scapă de sub controlul și supravegherea ei era, în adevăr, ilogic și dureros. Dar nu putea face altfel. Și atunci a încercat o soluție tranzacțională: a cerut pentru ea dreptul de a avea un cuvânt la numirea profesorilor. I s-a acordat, în formă; în comisiile de recomandare a profesorilor funcționează, după noua lege, și doi membri ai Sfântului Sinod. Dar numai forma e satisfăcută; căci desemnarea acestor doi membri nu se face de Biserică, ci tot de universitate. Participarea Bisericei la numirea profesorilor este, deci, iluzorie. Cu această nefericită încercare – al cărei proces este încă în curs – Biserica ar fi trebuit să ajungă la încheierea că, în actualele împrejurări, controlul ei asupra învățământului teologic superior este imposibil. Și cum situația aceasta nu poate să dureze, Biserica ar fi fost datoare să recurgă la soluții eroice și radicale; să lase pe oamenii de știință de la facultăți să-și continue opera lor științifică; să se dezintereseze de acest învățământ și să încerce a-și crea singură un sistem de școli superioare, apropiat necesităților religiei și Bisericii noastre.

Era singura cale care putea fi cu folos urmată; și, mărturisesc, am crezut un moment că, forțată de împrejurări, Biserica va păși curajos pe acest drum. De îndată ce condițiile materiale îi vor îngădui-o.

Căci, iată, în primăvara aceasta, Sfântul Sinod hotărăște înființarea unei *facultăți de teologie* pe lângă Universitatea din Iași, în conformitate cu legea din 1919. Aproape concomitent, Arhiepiscopia Chișinăului cere, tot *Ministerului de Instrucție*, înființarea unei academii teologice în capitala Basarabiei. Iar ministerul combină cele două cereri și, printr-o dialectică de o ingeniozitate și o subtilitate în adevăr apreciabile, se oprește la o soluție intermediară: înființează *la Chișinău o facultate de teologie depinzând de Universitatea din Iași*.

Să spunem ceva împotriva ministerului? Ar fi absurd. Ministerul face doar ceea ce-i convine, și are căderea să facă. Dacă în această afacere e cineva răs-

punzător e Biserica: ea a avut în vara aceasta prilejul de a pune bazele unui învăţământ superior propriu. Guvernul nu i-a stat împotrivă; ci, mai degrabă, i-ar fi fost la dispoziţie. Era vorba numai să ceară. Dar Biserica noastră nu a ştiut nici *ce* să ceară; nici *cum* să ceară. În loc să stabilească în prealabil un plan de lucru şi să pretindă, după împrejurări, realizarea unuia sau altuia din punctele acestui plan propriu, ni s-a dat spectacolul unor arhiepiscopii cari lucrau pe seama lor, uneori chiar peste capul Sfântului Sinod, şi cari au transformat o chestiune de interes bisericesc şi naţional într-una de măsurătoare a forţelor şi ambiţiilor locale.

Să nu ne înşelăm: înfiinţarea noii facultăţi la Chişinău sau [la] Iaşi nu înseamnă înfrângerea Iaşilor ori Chişinăului; ci înseamnă slăbiciunea Bisericii noastre Ortodoxe, care nici nu a ştiut să aibă un punct de vedere, nici nu a putut să se afirme ca un organism disciplinat, cu o fermă autoritate centrală.

... Nu aş fi spus lucrurile acestea, dureros de grele, dacă nu aş fi sigur că încă nu a sunat ceasul al douăsprezecelea. Le va auzi însă cineva măcar acum?

„Interesul bisericesc-naţional"

Arhiepiscopia Chişinăului ne trimite o colecţie de acte oficiale, în legătură cu facultatea de teologie din Chişinău; în dorinţa ca „fruntaşii vieţii noastre să cunoască că singurul interes ce a îndemnat pe cei în drept să mijlocească, iar autoritatea să aprobe, înfiinţarea facultăţii de teologie la Chişinău a fost şi rămâne numai interesul obştesc, cel bisericesc-naţional".

Le anunţăm şi noi aci aceste acte, cu formula Arhiepiscopiei, în stilul şi ortografia originale, pentru ca fruntaşii vieţii noastre, câţi ne citesc, să ia cunoştinţă de existenţa lor.

Sunt, cu totul, şapte. În ele se poate urmări istoria noii şcoale de teologie. Pornită ca academie teologică în 1921 (actul nr. 2) şi concepută în dependenţă de Ministerul Cultelor (actul nr. 3), întreprinderea aceasta trece dintr-o dată (probabil, din interese pur bisericesc-naţionale) în competenţa Ministerului de Instrucţie Publică (conform actului nr. 4). Ar putea să ne lămurească cineva această schimbare, întâmplată încă în 1921?

Desigur, ea nu era pe placul şi în intenţia Arhiepiscopiei Chişnăului, şi nici ale Sfântului Sinod. Căci, din schimbul de adrese între cele două înalte foruri bisericeşti, din toamna anului 1923, reiese că dorinţa acestora era: înfiinţarea unei *„Academii duhovniceşti"* – deci, nu a unei facultăţi – care „să steie *sub conducerea Bisericii* şi numai sub controlul statului" (documentele 5 şi 6).

Iată însă că, în mai 1926, Adunarea eparhială referă asupra chestiunii în termeni cu totul noi: „Cu toată tăria susţinem şi cerem înfiinţarea în oraşul Chişinău a unei *facultăţi de teologie* (sublinierile nu sunt ale noastre) cu toate drepturile unor asemenea facultăţi din ţară". Iar prin procesul-verbal nr. 4, al aceleiaşi

Adunări eparhiale, se hotărăşte „să se intervină la autorităţile în drept, pentru înfiinţarea în Chişinău a facultăţii de teologie" (actul nr. 7).

Care sunt aceste „autorităţi în drept" nu ne-o spun explicit actele; dar îndoială nu există: este Ministerul Instrucţiunii Publice. Căci peste tot, această ultimă adresă (nr. 7) nu vorbeşte decât de universitate şi facultate. Pretenţiile Chişinăului s-au ridicat: „E nevoie de o universitate la Chişinău. Dar, dacă pare deocamdată greu de realizat o asemenea înaltă cerinţă, de a întemeia aci o completă universitate cu toate facultăţile (...), totuşi e la timp şi prea bine aşezat să ia fiinţă în Chişinău măcar o facultate de teologie de stat, *aşa cum sunt în Bucureşti şi Cernăuţi*." Şi mai departe: „... cer înalta binecuvântare a Sfântului Sinod de a deschide în Chişinău o facultate de teologie cu caracter de stat, aşa cum sunt cele existente în Bucureşti şi Cernăuţi. Facultate *depinzând deocamdată de Universitatea din Iaşi* şi conducându-se în mersul ei de rezultatul facultăţilor respective din Bucureşti".

E clar, nu? Autoritatea competentă este Ministerul Instrucţiunii. Deci, nu mai e vorba de o şcoală „sub coordonarea Bisericii şi numai sub controlul statului", ci pur şi simplu de o şcoală de stat, stând sub autoritatea laică a ministrului şcoalelor.

După noi, este o înfrângere. Pentru că, după cum am mai spus-o, Biserica scapă marele prilej de a da un început învăţământului superior propriu ei. Arhiepiscopia Chişinăului este, prin tradiţia ei religioasă şi prin stricta ei Ortodoxie, cea mai în măsură să aprecieze proporţiile acestei înfrângeri. Şi totuşi, această Arhiepiscopie de Chişinău este cea care a consimţit la schimbarea naturei proiectatei *academii teologice*. Tot ea ar fi, deci, în măsură să ne spună cari sunt interesele bisericesc-naţionale, „numai" bisericesc-naţionale, cari au hotărât la această renunţare. Vrea să o facă? Şi poate? Noi i-am fi recunoscători...

Cunoaştem o versiune. Ne-a comunicat-o un prieten al Bisericii, om de reală valoare, amestecat de aproape în administrarea bisericească. Ne-a comunicat-o, e adevărat, numai ca părere personală; dar părerea aceasta trădează anumite fapte: „Nu s-a putut altfel. Şi eu mă gândesc că, decât nimic, tot mai bine puţinul care se face". (Este aceasta şi părerea Chişinăului?)

Ce înseamnă însă „nu s-a putut altfel"? De ce nu s-a putut altfel? Din pricina cui nu s-a putut altfel? Se opuneau interesele naţional-bisericeşti la înfiinţarea unei academii sub auspiciile Bisericii? Sau există, în fapt, la baza noii facultăţi o tranzacţie de alt ordin decât cel bisericesc-naţional?

Datele problemei – căci este una – se strâng deci; Arhiepiscopiei de Chişinău îi suntem recunoscători pentru lămuririle pe cari a vrut să ni le dea, prin publicarea amintitelor documente. Ele sunt însă departe de a fi îndestulătoare. Dacă Prea Sfânta Arhiepiscopie vrea într-adevăr să lămurească pe „fruntaşii vieţii noastre", o rugăm respectuos să ne spună:

1) Dacă din proprie iniţiativă a renunţat la o şcoală sub auspiciile Bisericii, pentru a o înlocui cu una sub autoritatea laicizantă a Ministerului de Instrucţie – şi de ce.

2) Dacă sugestia acestei renunțări a venit din afară, cari sunt interesele bisericesc-naționale cari au trebuit să fie respectate și cari ar fi fost primejduite prin academia teologică.

Acestea sunt lucrurile interesante. Și numai lămurirea lor poate da impresia că explicațiile arhiepiscopale sunt sincere și fără rezerve. Dacă Chișinăul nu o va face, el va lăsa forțamente loc tuturor comentariilor. Și, pe drept sau pe nedrept, unele din ele nu vor fi tocmai plăcute.

Pentru încheierea discuției
– În chestiunea noii facultăți de teologie –

D-l ministru Petrovici[1] a declarat unui ziar că nu se teme de anatema Bisericii – dacă un asemenea act s-ar produce. O știam. Mă gândesc însă dacă era absolut necesar să o spună. D-l Petrovici este, înainte de toate, un om de sânge rece și de măsură. Chiar glumele îi sunt cumpănite: sau, cel puțin, așa a fost până acum. De ce a făcut, deci, ieșirea aceasta?

D-l ministru Petrovici s-a hotărât, deci. D-sa va înființa noua facultate de teologie la Chișinău. Are motive serioase pentru aceasta. Motivele nu le prea vedem. Credem totuși în existența lor; căci, de n-ar fi, nu s-ar povesti...

În fond, chestiunea aceasta a noii facultăți a încetat pentru noi să fie interesantă. De îndată ce nu e vorba de crearea unui nou tip de școală, fecund în rezultate, ci numai de satisfacerea unor ambiții de dimensiuni foarte modeste, toată problema ia un caracter eminamente local, de aceeași importanță pentru restul țării ca și oprirea expresului de Mizil. Fără nici un fel de exagerare sau ironie.

Felul însă în care a căzut soluția în această chestie, elementele cari au fost hotărâtoare și, mai ales, atmosfera în care s-au plasat față de Biserică autoritățile laice constituite sunt, pentru înaltele noastre foruri ecleziastice, tot atâtea motive de meditație.

Ministrul a declarat scurt: „Nu sunt biroul de înregistrare al Sfântului Sinod". Așa este. Ministrul are dreptate: nu e birou de înregistrare. Sfântul Sinod poate formula cel mult dorințe. Pe care ministrul le va asculta sau nu. Poate că e cam brutal spus; dar asta e situația; și Biserica trebuie să fie îndatorată profesorului-ministru pentru sinceritatea lui deplină – fie chiar și în forma aceasta excesivă.

Dar discuția nu se poate opri aci. Este doar vorba de școlile teologice. S-ar putea – să zicem – ca de data asta să aibă dreptate ministrul. Dar dacă nu ar avea? Ar rămâne valabilă tot soluția ministrului, nu? Și atunci, ce poate întreprinde Biserica?

Încurcătura e gravă. Ea provine însă din cauze mai adânci, și anume, dintr-o lipsă de curaj și de sinceritate în care se complace Biserica. Echivocurile nu au fost nicicând folositoare. Se va dezminți acest adevăr elementar acum?

Iată situaţia: învăţământul teologic e, pentru Biserică, o chestiune de viaţă şi de moarte. Ţii în mână acest învăţământ, poţi hotărî de valoarea viitorilor preoţi. Dacă nu, aceştia îţi scapă şi devin simpli funcţionari ai statului, pe cari Biserica nu-i poate folosi în nici un fel. Prin noua Lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, învăţământul teologic a trecut sub oblăduirea Sfântului Sinod; afară de studiile universitare, care rămân în cadrele învăţământului superior, depinzând formal de Ministerul Instrucţiunii şi trăind în regimul autonomiei universitare.

Aci începe însă dificultatea. Facultăţile de teologie sunt cele mai înalte foruri ştiinţifice teologice; ele interesează, ca atare, în cel mai înalt grad Biserica; şi totuşi, nu sunt în contact cu ea. Toate încercările şi toate sforţările au fost făcute pentru a le „capacita". Imposibil. Ele s-au retranşat în autonomia universitară şi au ştiut să stimuleze susceptibilitatea miniştrilor de instrucţie cari, în ultima vreme, nu au fost oameni prea... duşi la biserică. Inexpugnabilitatea lor era, deci, fatală.

Ce trebuia să facă Sinodul? Nu era decât o cale: să se dezintereseze de facultăţi. Nu a făcut-o: pentru că nu a avut curajul. Sinodul pluteşte şi el în prejudecăţi. El este de părere, ca şi majoritatea atâtor oameni de treabă, că, singură, universitatea conferă strălucirea culturii superioare; şi mai crede că ruperea legăturilor cu această universitate ar însemna pur şi simplu excluderea Bisericii din viaţa oficială a statului român.

Este o părere numai. Soliditatea culturii academice e, după sistemul actual de învăţământ universitar, iluzorie. Iar cât despre legăturile Bisericii cu statul, garanţia lor stă cu totul în altă parte decât în prezenţa mizeră şi absolut figurativă a facultăţilor de teologie în cuprinsul universităţii.

D-l Petrovici e un om sincer; atitudinea lui faţă de Sfântul Sinod nu e numai atitudinea ministrului laic şi laicizant, ci, în genere, atitudinea universităţii faţă de teologi! S-a uitat oare raportul răposatului rector Bogdan[2]?

Biserica nu are decât o cale de urmat, care să fie şi demnă, şi rodnică. O cunoaşte. I s-a spus de atâtea ori; a gândit-o ea însăşi de atâtea ori. Să tragă, fără frică, consecinţele situaţiei şi să-şi organizeze pe seama ei învăţământul superior teologic. De la facultăţile Ministerului de Instrucţie ea nu mai poate aştepta nimic bun.

Profesorii-teologi

Ziarele anunţă că Senatul Universitar din Iaşi a fost convocat pentru a face recomandări de profesori la noua Facultate de Teologie ieşeană... cu sediul la Chişinău.

Se dă chiar o listă de viitori profesori; sau cel puţin de oameni cari ar dori să fie. Pe mulţi din ei îi cunosc. Nu vreau să stăruiesc asupra valorii lor ştiinţifice. Senatul Universitar e, în orice caz, mai în măsură decât mine să o facă.

Este, totuşi, cazul a stabili câteva principii. Recomandările se fac pe temeiul legii actualmente în vigoare. Unele derogări vor trebui să fie: pentru că ele rezultă din însăşi natura situaţiei; în Senat, de pildă, nu se va prezenta consiliul noii facultăţi, pentru simplul motiv că acesta încă nu există. Ar dori însă toată lumea cu dragoste de Biserică şi de învăţământ ca aceste derogări de la lege să fie mai mult formale decât materiale.

Văd, de exemplu, între candidaţi, câţiva cari nu au nici măcar titlul de doctor. Nu pretind că, în fond, acest titlu este absolut necesar. Învăţământul teologic se va împodobi, desigur, cooptând pe Nichifor Crainic, care, e adevărat, nu are diploma de doctor, dar are ceva mai bun decât atât; şi anume: ştiinţă, talent şi personalitate. (Despre Nichifor Crainic se vorbeşte în legătură cu catedra de literatură religioasă. Personal, l-aş fi preferat la o catedră de apologetică[1].) Dar ar fi o neiertată greşeală dacă criteriul aplicat lui Nichifor Crainic s-ar extinde şi asupra altora. Că nu sunt candidaţi? Se poate. Eu am spus-o mai demult. Asta nu scuză însă numirile nelegale şi nejustificate, în fond. Senatul Universitar nu va uita, desigur, că recomandările sale, chiar adoptate de minister, stau sub controlul justiţiei. Asta, întâi.

Şi al doilea. Văd între candidaţi pe un domn care e doctor, dar e şi ateu[2]. Ateu declarat şi recunoscut ca atare. Poate să fie el numit profesor la o facultate teologică? Ştim că aci încep arguţiile. Fiecare va veni cu un *distinguo*. E zadarnic. Sofismele nu mai amuzează pe nimeni. Trebuie să se statueze o dată pentru totdeauna. Cine nu e creştin nu are ce căuta într-o şcoală teologică precum cea de la Chişinău. Şi, pe urmă, mai există şi un drept canonic. Cel puţin în asemenea împrejurări trebuie făcut valabil.

Ştiu că avem episcopi divorţaţi; ştiu că avem preoţi, profesori universitari, membri ai lojii masonice[3]; nu vreau să deschid aceste chestiuni; nu e în interesul nimănui. Dar să se isprăvească cu sistemul! Biserica e datoare să o ceară hotărât.

Consummatum est![1]

Cu actul Senatului Universitar din Iaşi, care a recomandat, în condiţiuni necunoscute publicului până acum, noul corp profesoral, Facultatea de Teologie din Chişinău se poate considera definitiv constituită.

Înalt Prea Sfinţitul Gurie, arhiepiscop al Chişinăului şi mitropolit al Basarabiei, va putea, deci, prăznui după cuviinţă marea sa izbândă personală.

Este adevărat că meritul acestei victorii nu-i revine în întregime Prea Sfinţitului. Va trebui să împartă succesul cu d-l ministru Ion Petrovici, care s-a dovedit, în adevăr, nu numai ca un om de voinţă fermă, dar şi ca un diplomat de mâna întâi.

În alte împrejurări, faptul ar fi putut fi prilej de mare bucurie și noi cei dintâi am fi fost fericiți să-l trâmbițăm publicului, ca pe un semn de reînnoire spirituală. Cine, urmărind scrisul nostru, și-a dat seama de însemnătatea pe care o acordăm Bisericii Ortodoxe în cadrul noului stat românesc va putea să măsoare cât de adânc ne e regretul că nu ne simțim curaj a felicita pe înaltul prelat pentru izbânda dobândită.

Ca să liniștim toate conștiințele, acolo unde mai sunt, să spunem că orice alarmare este fără sens. Este adevărat, cunoaștem în amănunt cum s-a desfășurat zi de zi tragica înfrângere și umilire a Bisericii, pe care a constituit-o înființarea noii facultăți. Dar nu vom spune nimic; chiar dacă o imprudentă și iresponsabilă îndrăzneală ar voi să ne forțeze la aceasta, „Cuvântul" va stărui să facă binele cu de-a sila și va fi cel din urmă care să ridice împotriva Bisericii oficiale piatra scandalului. Iar dacă va fi să spunem ceva, vor fi doar generalități.

Auspiciile sub care se naște noua școală teologică sunt din ce în ce mai triste. Nu este în nici un fel exagerat dacă vom spune că, pentru prima oară, se constituie în țara noastră O INSTITUȚIE ALE CĂREI GARANȚII DE EXISTENȚĂ SUNT DISPREȚUL ȘI DEZINTERESAREA OAMENILOR DE CARTE ȘI DE CONȘTIINȚĂ. Senatul universitar de la Iași a făcut în adevăr recomandările de profesori. Ele sunt însă, pentru motive ce nu urmează a fi expuse aci, în mare parte, ilegale. Ar fi, prin urmare, de-ajuns o acțiune în justiție din partea unui interesat, pentru ca aceste numiri să fie casate și atâtea cariere… științifice, începute în așa de prielnice condițiuni, să fie retezate scurt.

Noii savanți ai Chișinăului își pot însă continua în liniște tipărirea cărților de vizită: nici un om de treabă și cu respect pentru știința lui nu se va deda la o asemenea inutilă îndeletnicire. Între multele secrete ale noii meserii, pe care va trebui să o cunoașteți de aci înainte, aflați, iubiți colegi, și unul care vă poate fi de folos – dacă nu l-ați folosit deja până acum: una din slăbiciunile adevăraților oameni de carte este că… ei se uită cam peste umăr.

Lista noilor profesori este însă plină de învățăminte și alt fel. Indiferent de valoarea personală și științifică a celor recomandați: găsim în ea nume cari până ieri încă se aflau în tabere deosebite. Cearta între Iași și Chișinău, pe care noi am încercat s-o lămurim dintr-un punct de vedere mai înalt, care nu era nici al orașelor, nici al persoanelor, ci al școalei și al Bisericii, a fost dusă în bună parte de oameni pe cari astăzi îi găsim laolaltă. Să ne bucurăm că, în sfârșit, în spiritul lor s-a coborât împăcarea? Împrejurarea e prea serioasă pentru ca să ne îngăduim ironii deplasate.

Nu împăcare, ci, brutal spus, TRANZACȚIE. Dacă ne gândim însă că în această urâtă ceartă au fost angajate puterile, demnitatea și responsabilitatea Sfântului Sinod, a două mitropolii, a Marelui Congres Bisericesc și a atâtor înalte fețe, ne putem închipui ce vaste proporții a atins această tranzacție.

Rolul Cassandrei nu este întotdeauna simpatic; iar nouă, personal, ne repugnă. Biserica e însă datoare să ia aminte: nici o abdicare din slăbiciune nu rămâne nepedepsită.

Lămuriri

Însemnările mele în legătură cu constituirea noii facultăţi teologice de la Chişinău au provocat anumite precizări, din partea unor persoane cari se credeau interesate. Publicăm în chiar numărul nostru de astăzi o declaraţie a preoţilor Valeriu şi Cicerone Iordăchescu[1], recomandaţi ca profesori de Senatul universitar din Iaşi, prin care aceştia refuză a face parte din corpul profesoral al înaltei şcoale teologice.

Aceste precizări şi corecţiuni ar fi menite să atenueze oarecum aprecierile noastre asupra actului de la Chişinău. Să ne înţelegem: preoţii Cicerone şi Valeriu Iordăchescu sunt, evidente, scoşi din cauză. În ceea ce priveşte însă faptul în sine, nu am nimic de retractat. Am scris TRANZACŢIE şi menţin cuvântul. Nu e nevoie de precizări. Am declarat că nu urmăresc nici un fel de scandal şi refuz hotărât să dau în public precizări de amănunt. Cei cari au discutat şi au luat parte la „împăcare" se ştiu ei înşişi. Ce au făcut este făcut. Nici nu mă gândesc la o revenire. Ar fi poate chiar mai rău.

Din acest punct de vedere, refuzul preoţilor Iordăchescu este primejdios. Desigur, situaţia lor personală câştigă. Pierde însă Biserica. Pentru că actul lor poate deveni început de scandal. E bine, deci, să nu răscolim lucrurile, chiar cu preţul unui sacrificiu personal. Dacă îmi e permis un sfat, aş îndemna pe părinţii Iordăchescu să-şi retragă actul de refuz: ar fi un folos şi pentru învăţământ, şi pentru Biserică.

Nu e bine să ne jucăm cu împrejurările, *mai ales când nu le cunoaştem în amănunţime* şi când, prin urmare, nu le putem prevedea consecinţele cu toată precizia. Peste demnitatea noastră personală există şi un interes mai mare: *al cauzei*. Ca fii ai Bisericii şi ca preoţi, cei doi sunt îndatoraţi la acest act de înfrânare a lor înşile şi de sălbatecă, dacă vreţi, dar rodnică disciplină.

Politica degajării de responsabilitate şi a aruncării răspunderii asupra altora e bună cel mult dintr-un punct de vedere personal, care, în speţă, e fals. Nu este suficient să fii tu însuţi fără greşeală; ci eşti *dator* să înlesneşti pe altul a nu face greşeala: chiar împotriva voinţei lui.

Nu am fost, nu sunt şi nu voi fi alarmist. Ţin să spun însă pentru toată lumea că există o anumită gravă nelinişte şi nemulţumire, împotriva căreia lupt personal, ca să nu ia forme concrete. Nădăjduiesc, cu aceasta, prevenită pe toată lumea. Fără să adaug însă: *dixi et salvavi*[2]...

În chestia studenţilor teologi

Congresul Studenţesc de la Iaşi va discuta, între altele, şi dreptul studenţilor teologi de a urma cursurile altor facultăţi decât aceea de studii religioase.

Este o durere mai veche a absolvenţilor noştri de seminarii, care, de câţiva ani, revine mereu în preocupările şi doleanţele studenţimii şi care merită a fi odată cercetată cu amănuntul, pentru a i se găsi o soluţie echitabilă.

Problema însăşi datează cam de şase ani. Căci, după câte îmi amintesc, până la 1920 teologii seminarişti aveau dreptul să se înscrie şi să treacă examene la oricare din facultăţile universităţilor noastre, unde era valabilă vechea secţie clasică a liceului. De atunci însă s-au introdus restricţiuni. Seminariile, deşi având tot opt ani de studii, au fost considerate ca *şcoli speciale*, a căror echivalenţă cu liceul nu mai putea fi acordată principial. Prin aceasta, drepturile rezultate din echivalenţa refuzată cădeau, iar seminariştii erau chemaţi la examene de diferenţă, cari se raportau la toate cele opt clase ale seminarului – respectiv, ale liceului. Ceea ce, practic, însemna că, dacă aceste examene nu erau făcute paralel cu clasa respectivă, ele nu se mai puteau face aproape niciodată. Fapt care echivalează cu interdicţia pentru seminarişti de a poseda şi o altă licenţă decât cea în teologie.

Trebuie să recunoaştem de la început că, *formal*, punctul de vedere al ministerului şi al diverselor facultăţi este pe deplin îndreptăţit. Dacă liceul stă la baza studiilor universitare, absolvenţii seminariilor teologice nu se pot înscrie la drept, litere sau medicină, de pildă, pentru că seminarul nu e, în nici un fel, o şcoală asemănătoare cu liceul. E drept!

Să fie însă punctul de vedere formal cel care a prezidat la luarea hotărârii din 1920? E greu să credem! Trebuie să admitem mai degrabă că anumite *stări de fapt* au atras atenţia asupra chestiunii şi că, pentru rezolvarea lor, s-a luat această măsură interdictorie. Cercetarea acestor motive *reale*, deci, e singura cale ce poate duce la lămurirea situaţiei.

Unul din aceste motive este credinţa că, dacă se îngăduie seminariştilor să se înscrie la alte facultăţi, ei părăsesc teologia, şi mai ales preoţia, îndreptându-se înspre ocupaţiuni laice.

În aparenţă, argumentul este impresionant; în fond, el nu rezistă însă unui examen.

Nu este exact că lucrurile se întâmplă aşa. Mai întâi, e mult mai mare la noi lipsa de preoţi buni decât lipsa de preoţi pur şi simplu. Al doilea, până la 1920 seminariştii puteau face şi alte licenţe, totuşi temutul fenomen de dezerţiune în masă nu s-a produs. În sfârşit, trebuie să recunoaştem că actuala generaţie de preoţi, care numără în adevăr o seamă de exemplare de elită, este tocmai generaţia care s-a bucurat de dreptul să facă şi alte studii, în afară de cele teologice. Atunci?

Dar să presupunem că, în adevăr, dezertarea aceasta ar fi un fapt real. Este oare măsura luată o soluţie rodnică? Recunoaştem că, dacă seminaristul nu se mai poate înscrie la litere sau drept, de pildă, el va fi forţat să se facă preot; şi se va face. Va fi el însă preotul care ne trebuie? Fără nici un fel de patetism, preoţia este un apostolat şi o chemare. Or, ce fel de chemare mai e aceasta, care se îndeplineşte nu după o alegere proprie, ci după constrângerea absolută? Constatăm că, în privinţa aceasta, Biserica este mai înţelegătoare. Sunt în măsură să afirm că proiectul de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic are la

bază *vocațiunea*; și dispune diversele trepte de învățământ în așa fel, ca studiosul respectiv să poată părăsi oricând teologia, îndreptându-se înspre alte preocupări. Dar dacă Biserica e așa de largă, de ce vrea autoritatea școlară laică să fie mai... catolică decât papa? Este, evident, o exagerare.

Un al doilea motiv, hotărât mai serios, dar cu mult prea formal, e cel pe care l-ar putea invoca învățământul. Seminariștii nu au, de fapt, pregătirea necesară ca să urmeze cursurile altor facultăți. Să fie chiar așa? De ce oare nu ar putea un seminarist să studieze dreptul, istoria, filologia sau filosofia?

Eu cred că e o prejudecată pornită din așezarea actuală a învățământului nostru. De fapt, necesară pentru universitate e pregătirea celor opt ani de studii secundare. Ce fel de studii s-au făcut în acest timp e indiferent aproape. În Germania sunt acceptați la inginerie chiar absolvenții secției clasice de la noi. Sunt, pentru aceasta, inginerii din Germania mai lipsiți de pregătire? De ce nu s-ar lăsa și la noi studentului libera alegere și responsabilitatea?

În speță, chestiunea ar fi mai simplă încă. Teologii nici nu cer dreptul de a se înscrie la facultatea de litere cu seminariul, ci *cu licența în teologie*. Garanțiile de seriozitate cresc, deci, prin aceasta, în chip simțitor. Se opune ceva la admiterea acestor cereri ale studenților noștri teologi? Nu cred.

Am mai degrabă impresia că chestiunea nu a fost expusă și nu a fost discutată complet. Să se facă, deci, în congresul de la Iași; și sunt sigur că nimeni nu va ocoli o soluție echitabilă.

Chestiunea profesorilor navetiști

Opinia publică era înclinată ca, de câte ori avea nevoie de un Tartuffe, să-l caute în Biserică. Discuțiile urmate la Senat în jurul noii facultăți de teologie de la Chișinău au dezmințit părerea curentă. Căci, pe când înaltele fețe bisericești, precum sunt P. S. mitropolit al Moldovei și al Basarabiei, s-au luptat pieptiș, fiecare apărând punctul său de vedere – pieziș nu a atacat legea decât un laic, și anume, fostul ministru al Instrucției, dr. Angelescu[1].

După toate celelalte dificultăți pe care le bănuiește în calea noului așezământ de cultură teologică, dr. Angelescu a plâns pe puținătatea didactică a viitorilor profesori de la Chișinău. Să zicem că așa este. Dar de unde știe d-l doctor toate lucrurile astea și care e competența d-sale de a judeca valoarea științifică a candidaților respectivi?

De altfel, însuși d-l doctor se pune într-o situație delicată atunci când, între principalele argumente împotriva acestor profesori, înșiră, alături de calitatea oficială a unora dintre ei, și faptul că facultatea de la Chișinău va continua sistemul profesorilor navetiști. Cunosc întâmplător mai de-aproape sistemul de lucru al Chișinăului. Pot asigura pe d-l doctor – și îl rog să creadă că sunt mai bine informat decât informatorii d-sale – că profesorii aceștia navetiști cu situa-

ții oficiale și – dragă Doamne! – nedoctori au inaugurat acolo o activitate pe care orice om de cultură și cu dragoste de Biserică ar dori-o generalizată și aiurea. Noi ne-am spus răspicat punctul de vedere în chestiunea facultății de la Chișinău. Credem că el e valabil și astăzi. Dar asta nu ne împiedică să recunoaștem ce e bine acolo, chiar dacă suntem încredințați că s-ar fi putut, în alte împrejurări și cu o altă înțelegere a lucrurilor, să fie și mai bine.

Vorbește d-l Angelescu principial împotriva profesorilor cari nu locuiesc în orașul unde își au catedra? Poate să aibă, principial, dreptate. L-am întreba însă ce a făcut d-sa în calitate de ministru al Instrucției pentru stârpirea acestui rău?

Sau poate că se gândește la profesorii cari își neglijează îndatoririle. În acest caz, ar fi poate cu deosebire potrivit să ne ofere indicațiuni asupra propriei d-sale activități profesorale.

Recunosc, argumentele sunt *ad hominem*[2]. Dar s-ar putea oare altfel, când d-l doctor pornește atacuri împotriva profesorilor pe tema competenței și conștiinciozității și când d-sa, fost ministru, atacă un coleg, actual ministru, pentru o vină pe care d-sa cel dintâi nu a ocolit-o?

Am fi fost bucuroși să-l ascultăm pe d-l doctor vorbind ca om al școalei. Ar fi putut spune anumite lucruri în legătură cu facultatea de la Chișinău, cari încă nu s-au spus, dar cari trebuiau spuse. D-sa a preferat să vorbească în el omul politic; pe care, de circumstanță, l-a înlocuit cu Tartuffe. Regretăm!

Facultatea tradiției ortodoxe

S-a publicat în „Monitorul oficial" lista catedrelor înființate la noua facultate de teologie din Chișinău. Ea este instructivă. Căci, din distribuirea materiilor de studiu și din alegerea lor, se desprinde spiritul care a dominat la conceperea noului așezământ științific. Temerea noastră, exprimată și cu alte prilejuri, că se va urma fără spirit critic tipicul facultăților existente – cari funcționează cum știm –, scăpându-se din vedere că stăm în fața unui rar prilej de a pune pe baze vii și rodnice învățământul teologic superior, s-a realizat.

În adevăr, ce aduce nou facultatea de teologie basarabeană? În afară de o catedră de literatură, foarte la locul ei, între altele, și pentru că ancorează preocupările tinerilor teologi în realitatea actuală, mai nimic. Ce trebuia să reprezinte facultatea din Chișinău? E simplu; în primul rând, legătura cu Ortodoxia rusească. Ortodoxia noastră a pierdut legăturile cu tradiția. Fie cea greacă, fie cea slavă, fie, în sfârșit, chiar cea românească. Noi nu mai mergem la izvoare, nu numai prin legăturile *de fapt*; ci nici măcar prin cele științifice. Teologii noștri nu mai cunosc limbile cari interesează direct literatura religioasă.

Credeam că la Chișinău se va organiza în primul rând o serioasă secție filologică; tocmai pentru că Chișinăul trebuie să ne dea facultatea tradiției ortodoxe. O secție filologică cu serioase studii de greacă, latină, slavă și ebraică. Orice viitor teolog să cunoască *în scris* și *în vorbit* una din aceste limbi. Așa ar fi pus

din nou în contact direct Biserica noastră, cu tot trecutul religios al Orientului, care face parte integrantă, *actualmente chiar*, din structura noastră spirituală. S-a gândit cineva la acest lucru – *unul* numai din multele lucruri noi, ce trebuiau realizate la Chişinău? Nimeni. Nu există, în lista publicată a catedrelor, nici măcar o conferinţă de slavă veche sau modernă.

Bănuim motivele: orice aluzie numai la vechea stăpânire rusească trebuie să dispară! E o copilărie. Şi o teamă exagerată. Spiritual şi politic e pentru noi o datorie să nu pierdem contactul cu Răsăritul. Toată Europa e de 50 de ani falsificată, dar şi fructificată de spiritualitatea rusească. Noi, la porţile Rusiei, primim cunoştinţa acestei formidabile culturi cu un enorm ocol de loc şi de timp, prin Berlin şi Paris. Nu e ridicul?

Ştim, nici Ortodoxia noastră, nici metafizica noastră populară nu sunt de origine sau de structură rusească. Şi nici nu trebuie să fie. Dar înseamnează asta că trebuie să tăiem legăturile cu această cultură? Fals şi îngust văzută problema, domnilor universitari!

Tot despre facultatea Chişinăului [II]

O încunoştinţare pornită de la decanatul Facultăţii de Teologie din Chişinău anunţă pe studenţi că s-a contramandat deschiderea cursurilor. Băieţii nu vor mai veni, deci, la 1 noiembrie, ci vor aştepta o nouă înştiinţare.

Am vrea ca ministrul Instrucţiei să acorde acestui aviz, în aparenţa anodin, toată atenţiunea necesară. Dacă nu se redeschid cursurile la 1 noiembrie, aceasta se datorează faptului că facultatea nu e în stare să-şi reia activitatea.

Ştim, d-l doctor Angelescu nu are multă simpatie pentru înalta şcoală a Chişinăului. Nici noi nu am avut. Am aminti rezervele exprese pe cari le-am făcut, mai ales cu privire la structura ei. Dar nu e vorba de asta. De îndată ce şcoala s-a înfiinţat prin lege şi – de bine, de rău – a funcţionat un an, ea trebuie să continue. Este o chestiune de prestigiu şi ar fi primejdios ca prestigiul statului nostru să sufere vreo atingere pe o chestiune aşa de delicată, mai ales în noile provincii. Şi, pe urmă, nu trebuie să se strecoare în inima basarabenilor nici o îndoială că cineva le-ar duşmăni succesul obţinut cu facultatea, succes aşa de scump sufletului lor.

Cercurile oficiale ar fi de părere să se continue încă un an regimul acesta de provizorat, cu profesori suplinitori, până când se va modifica legea de organizare a facultăţii. E imposibil. În regimul acesta, profesorii de anul trecut, şi între ei elemente cu deosebire valoroase, nu mai pot funcţiona; căci ei nu se pot stabili la Chişinău atâta timp cât nimic nu e sigur, şi nici nu se pot deplasa săptămânal pentru 8 000 lei pe lună.

D-l doctor Angelescu pretinde că nu poate admite să se numească profesorii altfel decât în condiţiile obicinuite. În principiu, are dreptate. În speţă, nu; pentru că facultatea, fiind nou înfiinţată, legea veche nu se poate aplica: lipseşte corpul

profesoral. O universitate nouă îşi formează corpul profesoral după dispoziţii speciale. Asta a fost şi necesitatea din care s-a născut legea d-lui Petrovici. Nici nu se poate vorbi dacă e bună sau rea: ea e pur şi simplu necesară.

Credem, prin urmare, că ministrul e dator să asigure facultăţii Chişinăului funcţionarea normală; şi, pentru aceasta, să proceadă neîntârziat la consolidarea situaţiei după indicaţiunile legii. Altă soluţie nu există. Are d-l ministru una? Să auzim!

Dar Chişinăul nu poate aştepta!

Academia de la Iaşi

Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor a dat un vot a cărui semnificaţie a scăpat presei. S-a hotărât, anume, ca în capitala Moldovei să se înfiinţeze o academie teologică.

Academii teologice se pot înfiinţa multe în ţară. Legea sau, mai exact, proiectul de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic (despre care toţi spun că e făcut de mine, când dau peste vreo prostie sau peste vreun articol pe care nu-l înţeleg; sau că e făcut de ei, atunci când alţii bagă de seamă că sunt lucruri bune în el) prevede 18 asemenea academii; câte una în fiecare eparhie.

Academia de la Iaşi cată însă a fi altceva. Ieşenii au o mare durere. Faptul că a treia facultate de teologie s-a înfiinţat la Chişinău, şi nu la Iaşi, e resimţit pe malul Bahluiului ca o insultă aproape personală. A fost pe vremuri o agitaţie în jurul acestei chestiuni, pe care publicul probabil că nu a uitat-o încă. De aceea, adunarea eparhială, hotărând înfiinţarea unei academii la Iaşi, a încercat să repare o nedreptate care acolo e socotită istorică.

Pe vremuri, am protestat şi eu împotriva facultăţii de la Chişinău. Nu însă pentru că era la Chişinău, ci pentru că planul ei de organizare nu mi se părea potrivit. Îmi aduc aminte că am avut chiar un schimb de vederi în această chestiune, schimb de vederi rămas fără urmări, cu P. S. părinte mitropolit.

Acum, iată-l pe Prea Sfinţitul Pimen în pragul academiei teologice de la Iaşi. Nu putem decât să-i dorim succes. Dar academia ieşeană vrea să însemneze o etapă în învăţământul superior teologic. Şi mai ales aci se leagă adevăratul interes pentru încercarea Prea Sfinţitului părinte.

Va fi această nouă şcoală încă o facultate de teologie? E prea puţin. Căci împotriva acestei concepţii rămân valabile obiecţiunile pe care le-am ridicat împotriva facultăţii de la Chişinău şi pe care, până acum, nimeni nu le-a răsturnat.

Dacă Iaşii vor în adevăr să-şi „ia revanşa" asupra Chişinăului, să facă ceva mai bun decât au înţeles să facă basarabenii. Se poate face. Nu sunt bani de-ajuns? Arhiepiscopia e nevoiaşă? Nici nu e nevoie de bani prea mulţi. Sunt atâţia oameni de treabă care ar fi dispuşi să muncească, gratuit chiar, numai să vadă începându-se ceva bun. De ce nu se apelează la ei?

Capela Universităţii

Ne încreştinăm – desigur. Dar mai mult pe de lături. În inima treburilor întârzie încă oameni pentru care religiozitatea e o rămăşiţă a trecutului, dacă nu cumva o slăbiciune a minţii. Căci, iată, un prieten îmi atrage atenţia asupra faptului, în adevăr semnificativ, că în planurile noii Universităţi din Bucureşti lipseşte orice indicaţie pentru capelă.

Marele bloc al Universităţii e aproape gata. Când se va fi sfârşit de stricat frumoasa faţadă, liniştită şi armonioasă, dinspre statuia lui Mihai Viteazul, se va proceda la începerea lucrărilor din complex. Pe actuala stradă a Academiei, peste sala Liedertafel, până la Biserică. Dintr-o zi se va întinde acest complex, legându-se la colţul străzii Enii cu Şcoala de Arhitectură.

Dar capelă universitară tot nu vom avea. Pentru că, la Universitate şi la minister, au cuvânt numai oameni „moderni". De ce să ne mai mirăm că nu vom avea o capelă a Universităţii, atunci când ştim că planurile viitorului complex de clădiri exclud din Universitate până şi Facultatea de Teologie! Da, da, Facultatea de Teologie nu va fi găzduită în noul local. I se va face, probabil, rost pe undeva, mai pe la marginea oraşului – aşa ca studenţii teologi să nu se amestece cu ceilalţi. Căci teologia nu e... „ştiinţă". Iar religia e un lucru eminamente neserios.

Nu s-a spus acum câţiva ani, cu prilejul unor cursuri în care se atacau probleme religioase: „asta e escrocherie"? E adevărat, cel care spunea nu era decât un biet dobitoc, acru, sterp, veninos şi cu ochelari; iar de atunci el însuşi a început să se ocupe („pentru că se cere", probabil) cu asemenea lucruri neserioase. Vorba e că s-a spus. Şi asta e suficient pentru a caracteriza o situaţie.

La urma urmelor, au dreptate. Într-o universitate „ştiinţifică", în care sociologia este ocupaţie serioasă, teologia nu are ce căuta; iar religia, şi mai puţin. Să o dăm, deci, afară. Facem mai întâi loc pentru specialităţile noastre; şi mai apoi ne dăm şi noi impresia de titani: expulzăm pe... Dumnezeu.

Bieţii oameni! Şi d-voastră aţi vrea poate să protestăm împotriva unor aşa de nevinovate îndeletniciri. Nu e capelă la Universitate? Ei, şi? Cine pierde? Capela – sau Universitatea?

Evaziune

Pentru a nu ştiu câta oară, studenţii de la teologie înaintează locului în drept un memoriu, prin care revendică pentru ei dreptul de a se înscrie şi la Facultatea de Drept sau Litere. Legea actuală prevede această posibilitate numai cu trecerea unui examen de diferenţă, care este aşa de complicat, încât, practic, echivalează cu interdicţia. Ei cer, deci, să se treacă peste această prevedere legală.

Nu trebuie să ne înşelăm singuri. Studenţii teologi încearcă o evaziune în masă din domeniul teologiei. Foştii seminarişti nu mai sunt mulţumiţi cu perspectivele pe cari li le oferă haina preoţească şi vor să plece care încotro o vedea cu ochii. E un fenomen oarecum analog cu cel al învăţătorilor cari, acum câţiva ani, se „activau" trecând în rândurile armatei.

Cum se explică împrejurările acestea? În două feluri. Întâi, prin lipsa de prestigiu a tagmei preoţeşti. Preotul a scăzut în ochii oamenilor. În aşa măsură, încât slujitorii altarului sunt din ce în ce mai stingheriţi de „meseria" lor şi caută să o ascundă. Portul preoţilor suferă, din această pricină, modificări fanteziste, toate având de scop a face să se confunde îmbrăcămintea preoţească cu cea a mirenilor. Până când, unii mai îndrăzneţi îmbracă pur şi simplu „straiele nemţeşti", ale noastre. Preoţii sunt încântaţi dacă le spui „domnule". Cât despre soţiile lor, care din ele mai acceptă să le spui „coana preuteasa"?

În al doilea rând, tendinţa de evaziune a teologilor se explică prin mizerabila educaţie care se primeşte în seminarii. Viaţa din aceste instituţii e din ce în ce mai lipsită de duh creştinesc. Seminariştii sunt orice – afară de creştini. La ieşirea din şcoală, tinerii aceştia duc cu ei oroarea de haina preoţească şi de trebile Bisericii. Nu e nici o exagerare. Ci adevărul adevărat.

Să ne mirăm, deci, că, astăzi, ei cer din nou dreptul de a fugi de preoţie? Nu. Ci să le acordăm acest drept. Preot cu forţa, apostol de nevoie sunt aberaţiuni. De îndată ce seminariile nu ne pot câştiga suflete şi energii pentru Biserică, să-i lăsăm pe aceşti tineri să-şi vază de treabă. Bisericii nu-i pot fi, în orice caz, de folos. Şi să rămână numai cei cari îşi simt în adevăr chemarea. Cei în cari această chemare nu este înfrântă nici chiar de regimul seminariilor noastre.

Toleranţă şi Biserică

D-l profesor Iorga publică, sub titlul *Spre clericalism*, un substanţial articol asupra Facultăţii de Teologie. Iată acest articol:

„Sfântul Sinod vrea să aibă un control asupra Facultăţii de Teologie din Bucureşti şi doreşte chiar să aibă parte decisivă în numirea profesorilor. O hotărâre s-a şi luat în acest sens. E explicabilă: liberată, Biserica tinde să domine, să-şi lărgească domeniul, să impuie, să creeze.

Numai, atunci mergem cu paşii iuţi la separaţie. Căci nu pot fi facultăţi de mai multe feluri cu mai multe legi. Vrea Sfântul Sinod un seminariu superior? I-l dăm. Vrea o facultate? Pe aceea însă o păstrăm în legile noastre.

Şi să ni se dea voie: şi *cu spiritul nostru*, larg şi tolerant."

Ştiu că domnul profesor, ca om de gând, nu se sperie de cuvinte. Îmi voi spune, deci, gândul întreg, fără reticenţe, fără înconjur şi fără explicaţii cari – dată fiind persoana căreia se adresează – ar fi de-a dreptul ofioase.

D-l profesor Iorga crede că, de îndată ce Facultatea de Teologie aparţine Universităţii, ea trebuie păstrată în legile şi cu spiritul tolerant al acesteia.

E clar, e vorba de spiritul tolerant al Universității. Și iarăși e clar, nimeni nu poate impune Universității un alt spirit decât cel de toleranță.

Numai că, vedeți, Facultatea noastră de Teologie nu numai că e ortodoxă, dar dă Bisericii Ortodoxe preoți. Legătura între Facultate și Biserică este astăzi așa de strânsă, încât există situații ecleziastice, cari nu pot fi deținute decât în virtutea unui titlu acordat de Facultate.

Așa că Universitatea poate fi tolerantă (și chiar trebuie să fie); dar Facultatea de Teologie e și a Bisericii; și Biserica nu poate fi tolerantă.

Nu vorbim pentru d-l Iorga, a cărui înțelegere a spiritului instituțiilor e, desigur, unică la noi; cu d-sa ne bănuim de acord. Vorbim însă pentru „moderniștii" și „civilizații" Bisericii, dintre cari câțiva s-au cuibărit și la Facultatea de Teologie. A fi ortodox sau catolic și a fi tolerant este o aberație; care nu repugnă doar celor cari nu știu ce e Biserica. Toleranți pot fi, cel mult, protestanții, cari cred întru Dumnezeu abstract și câteodată nici măcar atât; nu noi, cari mărturisim existența unui Dumnezeu viu, nu după capul și simțirea noastră, ci după învățătura aspră și fără greș a Bisericii; pe care nu o cumpănim și nu o trecem prin ciurul judecății noastre – betege, întru cât omenești –, ci o acceptăm pur și simplu.

Universitatea poate să-și păstreze o facultate de teologie cu spiritul ei larg și tolerant – dar nu o facultate de teologie ortodoxă. Ci una... „științifică"; unde să fie ortodocși, catolici, protestanți, baptiști sau mai știu eu ce. Unde să se simtă la îndemână și spiritul larg, și toleranța de care – din punct de vedere al Universității – cu drept cuvânt vorbește d-l profesor Iorga.

„Mergem cu pași iuți la separație"? Ne pare rău, dar, dacă nu se poate altfel, mergem! De ce nu, adică?

Pentru Biserică, necesitatea de a controla învățământul teologic este absolută. Nu numai pentru că nu e învățătura în afară de Biserică, dar pentru că, practic vorbind, e primejdios și nelogic ca învățătura să se predea în afară de știrea ierarhiei bisericești.

Prin urmare, situația se precizează în modul următor:

Facultatea e a Universității. Dar Universitatea lucrează în spirit de toleranță.

Facultatea e însă ortodoxă. Deci, a Bisericii. Și Biserica nu „tolerează".

Încheiere:

- sau Universitatea acceptă controlul Bisericii în ce se leagă de Facultatea de Teologie;
- sau Biserica retrage creditul ei Facultății de Teologie Ortodoxă, dacă aceasta vrea să fie cu orice preț tolerantă.

O a treia posibilitate nu există.

Iar ce va urma după asta nu interesează, deocamdată. Interesează clarificarea situației.

7. CONFESIUNILE

A. Uniatismul

Problema confesională în România

În noua Românie, de care aşa de încet luăm cunoştinţă integrală, pentru că, între altele, atât de puţin se agită problemele mari cari o interesează, şi cari numai din când în când iau un aspect politic, şi, deci, trec spoite şi micşorate în cadrul de preocupări al ziarelor, începem a cunoaşte, a bănui mai mult, o mare chestiune confesională. Ţin s-o notez aici, şi nu să-i aprofundez originea şi dezvoltarea, ca un cronicar conştiincios, care nu urmăreşte alt interes decât realităţile, aşa precum i se prezintă.

În vechea Românie, nu cunoşteam o chestiune confesională. De aceea, poate nici spiritul de toleranţă al românilor n-a fost pus la încercare; spunând aceasta, n-aş vrea să fiu înţeles greşit. Masa ortodoxă, prin însăşi esenţa acestei religii, este perfect tolerantă şi admite cea mai deplină libertate. Dar conducătorii statului, cari aveau, pentru interesele lor politice, în mână organizarea Bisericei şi conducerea ei, ar fi putut să manifeste intoleranţa lor pe deasupra spiritului public.

Astăzi Ardealul îşi macină mândru, în izolarea lui, problemele, îşi tăinuieşte cu gelozie secretele vieţii şi n-a adus încă pe platforma vieţii române patimi cari fierb, nu a arătat nici toată strălucirea aurului, nici toată adâncimea şi întunerecul munţilor săi.

Politica strânsese Ardealul sub un steag unic. Cultura Blajului unit îi dăduse culoarea; de acolo pornea şi ideologia mlădioasă, dar tenace, care a caracterizat

pe mulţi dintre conducătorii ardeleni, chiar neuniţi. Păstrând cu grijă patrimoniul limbei, uniţii au dat pontifului din Roma o parte din ceea ce datorau împăratului. Era un dar înţeles, către ceva mai apropiat poate decât împăratul; legătura spirituală s-a prefăcut repede în una lumească, iar reprezentanţii rituali ai Romei printre români au simţit repede o solidaritate integrală cu Roma, care a rămas aşa şi după ce condiţiile politice sau culturale s-au schimbat. Din inerţie? Cui îi plac formulele va pune-o pe aceasta. Nouă nu ne spune nimic, căci ceea ce trăim încă e viaţă reală, e o continuă pregătire a viitorului, viitorul însuşi.

Sub aripa plină de bogăţie şi foarte deschisă a Romei catolice, cei cari caută acolo primul cuvânt de ordine în viaţa lor spirituală *întreagă* găsesc inspiraţii care interesează adânc viaţa noastră de stat. Înainte era bine *aşa*, acum e de văzut cu grijă dacă mai este bine. O coborâre liniştită în adâncurile conştiinţei va lumina, desigur, spiritele drepte şi înţelegătoare asupra deosebirei care este între confesiune şi stat. Dar, până la această coborâre, care încă nu s-a produs, toată vigoarea de gândire pe care cultura solidă a catolicismului şi-a implântat-o la noi împrăştie un fel de a gândi, care pune la dedesubturile vieţii noastre politice o adâncă deosebire de gândire. Ardealul nu şi-a spus încă cuvântul în marile probleme ale ţării. Ele îşi aşteaptă colaborarea şi abia când el va veni, şi trebuie să vie, vor începe a fi rezolvite. Şi, pentru că noi credem în această necesitate, aşteptăm cu grijă să vedem *cum* va veni Ardealul şi ne trudim să-i urmărim şi să-i înţelegem forma de viaţă spirituală şi mentalitatea lui, neclară încă nouă, [celor] de aici.

Sunt multe ascunzişuri în viaţa de dincolo. Relaţiunile cu catolicismul, mai ales în ceea ce are el extrareligios, sunt de acest gen tainic, şi anumite legături, ca şi anumite disensiuni ale celor mai aleşi dintre conducătorii politici ai Ardealului, dau foarte mult de gândit, cu atât mai mult cu cât aceştia sunt mai cu grijă tăinuitori ai preocupărilor lor confesionale.

Acum se fierbe concordatul, impus nouă nu ştim de cine şi nu ştim de ce; el este foarte dorit, pătimaş dorit, poate chiar în revoltătoarea lui formă actuală, de mulţi dintre fruntaşii Ardealului românesc; sunt, [aşa]dar, cei de dincolo prinşi de o problemă care-i interesează adânc şi pe care n-au putut să o uite pe vremea, nu prea depărtată, când se trata atât de mult dorita fuziune. Nici un semn în acele tratative n-a amintit grijile acestea. Pentru că problemele confesionale sunt dincolo considerate ca în afara politicei? Desigur nu, pentru că nu e aceasta realitatea. Pentru că simţeau la noi lipsa de interes? Ar fi fost o bănuială sprijinită numai pe o observare superficială şi pe aspectul gazetăresc al vieţii noastre, şi cu atât mai puţin justificată, cu cât partidul ţăranilor români nu poate fi indiferent acestor probleme, când ele se pun.

Interesul ţăranului nostru, e drept, este plin de discreţie, e fără umbră de prozelitism şi nu se ridică niciodată la violenţă, decât dacă ar fi de apărat un patrimoniu intim. De aceea, la suprafaţa acestui partid de mase stau adesea cavaleri şi teoreticieni cu nobile intenţii, dar depărtaţi de spiritul adânc al celor pe cari cred că-i reprezintă. Aparenţele pot înşela şi greu ne vine a crede că educaţia catolică a unora măcar dintre fruntaşii ardeleni li se [va] fi lăsat înşelată de

aparențe. Noi credem mai lesne că problema a fost cu grijă tăinuită, pentru ziua când, în toată vigoarea, se [va] putea acționa pentru o strălucită rezolvare a ei.

În orice caz, scoaterea la lumină a acestei probleme, deși putea să creeze o piedică mai mare pentru fuziune decât acele înfățișate publicului, trebuia făcută.

Faptul că nu a fost făcută ne umple de îngândurare pentru viitorul acestei țări, în care se prepară atâtea surprize, cu atât de mare grijă păstrate.

Semnele acestea ne duc spre izvoare de influență străine, dar ne arată și cât e de mult întărită influența acestor izvoare la noi. Noi credem că nu trebuie să mai lăsăm în umbră problema confesională și că o limpezire a ei, cu prețul unor sacrificii, trebuie făcută cu vigoarea și cu calmul pe care marile probleme le cer.

Confesionalismul

Sunt abia câteva săptămâni de când, în pagina a treia[1] a acestei foi, se atrăgea atenția asupra primejdiilor grave pe cari le închide pentru viața noastră politică problema confesională[2]. Articolul a trecut aproape neobservat. Doar o nedumerită ridicare din umeri din partea câtorva. Și atât. Se continuă a se acorda, în țara noastră, problemelor religioase aceeași neînțelegere care, dintr-o încăpățânare a comodității, crede că cea mai convenabilă atitudine e aceea a ignorării. Chiar publicații mai subțiri, pentru cari mânuirea ideilor e stăruitor dorită, ca un punct de onoare, repetă astăzi vechea prostie ciocoiască după care țăranul ar fi numai superstițios și ateu. Să se miște, în adevăr, la noi viața religioasă numai pe un plan așa de coborât? Și să rămână ea, în adevăr, circumscrisă în acest domeniu, din care manifestări directe sunt excluse?

Cel care publica în această foaie articolul amintit mai sus nu bănuia, probabil, că întâmplările îi vor da așa de curând dreptate. Iată, în adevăr, că, din Ardeal deocamdată, vin semnele războirii. Congresul ortodox de la Sibiu nu s-a spart fără urmări imediate.

În acest început de activitate politică, în care întâmplările senzaționale se îngrămădesc ca berbecii, gazetele sunt pline de știri și comentarii în jurul unei eventuale rupturi în Partidul Național, pe o temă confesională. Este absolut indiferent dacă problema religioasă stă efectiv la baza acestor neînțelegeri. Destul că asemenea probleme sunt puse în față.

Să amintim că viața noastră dinainte de război nu a cunoscut asemenea întâmplări. „Scandalurile religioase" pe cari le-a înregistrat istoria noastră politică se reduceau la chestiuni de persoane agreate sau nu, din motive adesea străine religiei. Erau conflicte provocate de incorectitudini personale – reale sau de-a dreptul inventate. Fondul religiozității însuși, în dogmă sau în răsfrângerea sufletească a dogmei, rămânea departe de lupte. Ba, ceva mai mult, se părea că chiar nevoia de păstrare neatinsă a acestei religiozități era pricina – adevărată sau numai aparentă – a acestor conflicte.

Lipsa de amestec direct al motivelor religioase în viaţa publică a Vechiului Regat era urmarea firească mentalităţii ortodoxe. Orientarea extramundană sau, în limbaj propriu, spirituală a acestei religii, caracterul personal al actului religios făceau inutilă, pe de o parte, organizarea în scopuri politice a Bisericii, pe de alta, introducerea unor elemente de viaţă strict interioară în legăturile profane dintre oameni.

Fără a încerca să analizăm problema în elementele ei exhaustive, trebuie să notăm că noua atmosferă religioasă de la noi se datoreşte, în linii mari, contactului direct cu mentalitatea apuseană. Acest contact s-a luat pe două căi: o dată, prin unirea cu Ardealul; a doua oară, prin pătrunderea unora dintre teologii noştri în viaţa apuseană. Să observăm totuşi că, pe când Ardealul aduce forme vii de viaţă, cari – bune sau rele – trebuiesc contate în calculele noastre de viitor, pentru că sunt fapte, teologii europenizanţi, lipsiţi ei înşişi de o viaţă religioasă proprie, nu au adus din călătorii decât forme nedigerate de organizare, cari vor fi la locul lor acolo unde sunt crescute organic, dar cari nu au nici o legătură cu aşezarea noastră sufletească. Cel puţin o legătură care să se vadă.

ARDEALUL. Se obişnuieşte a se afirma că elementul ofensiv în neînţelegerile religioase de peste munţi îl formează Biserica unită[3]. Aparenţele sunt, în adevăr, toate pentru această teză. Nu doară că deosebirile dogmatice între uniţi şi ortodocşi ar fi aşa de fundamentale. Dar structura unei religii nici nu este determinată numai de dogmă. Ci, mai degrabă, în dogmă intră, ca motiv constituent, ethosul rasei, în care apare o anumită formă de viaţă religioasă. Biserica de Apus poartă cu ea pretutindeni valorificarea lumească a creştinismului şi, ca atare, imixtiunea principiilor de organizare religioasă în viaţa publică. E bine sau e rău? E bine, de pildă, ca grija pentru mântuirea oamenilor să fie lăsată tocmai Bisericii acelui Petru care dormea în noaptea tragică de pe Muntele Măslinilor? Ajută, în adevăr, spiritualizării omului îndreptarea interesului nostru către uşurarea legăturilor din viaţa lumească? Sunt – alături de atâtea altele – întrebări care interesează numai în al doilea rând problema de aci. Important e faptul brut al acestei orientări lumeşti.

Nu se poate spune că uniţii stau departe de această concepţie. Uniţi sau de rit latin, catolicii pretutindeni una sunt. Este doar cunoscută autoritatea fără discuţie şi *fără limite* de care se bucură papa; să nu fie decât acest element, şi încă el e destul de semnificativ. Dacă, în adevăr, uniţii nu ar reprezenta pentru Biserica – nu pentru religia – catolică decât o formă hibridă, de ce nu se încearcă o convertire a lor totală? De ce interdicţia pentru misionari de a face pe uniţi să treacă cu totul la ritul latin? De ce perpetuarea voluntară a acestor forme mijlocii, dacă, în adevăr, Răsăritul e fundamental „schismatic"? Pentru că, probabil, uniţii sunt suficient adaptaţi mentalităţii şi structurii sufleteşti catolice.

Iată, dară, că se poate pune, în adevăr, în seama uniţilor – adică în seama tendinţelor de prozelitism şi de dominare a Bisericii catolice – introducerea elementelor religioase în viaţa publică.

Dar să fie oare ortodocşii din Ardeal scutiţi cu totul de această vină? Să ne fie îngăduit a ne îndoi. Ortodoxia ardeleană e ea însăşi departe de a-şi fi păstrat neschimbate caracterele. Ceva din „moralismul" şcientist al dreptului şi religiei naturale s-a strecurat şi aci. Nu vreau să insist, *dar să spună Sinodul nostru dacă statutul lui Şaguna este în tradiţia strictă a Ortodoxiei.*

Ardealul stă în faţa noastră încă nepătruns. Şi va trece vreme până când moştenirea lui să ne fie lămurită.

VECHIUL REGAT trăieşte încă, în aparenţă, în marginea acestor frământări. În fapt însă, sămânţa unei laicizări a vieţii religioase – care e condiţia suficientă a introducerii motivului religios în viaţa publică – a fost deja aruncată.

Pricina acestei noi orientări stă în primul rând în sărăcia spirituală a unora din teologii noştri. Nemaifiind în stare să puieze din adâncurile vii ale conştiinţei lor religioase, ei încearcă diversiunea rosturilor sociale ale Bisericii. Să amintesc, de pildă, că sunt astăzi teologi pentru care monismul lui Haeckel este ultimul cuvânt al religiozităţii? Cu toată neverosimilitatea lui, lucrul este riguros exact. De aci şi până la „înfrăţirea popoarelor prin biserică" – cine a acoperit cheltuielile ultimului congres de la Sinaia? – nu mai e decât un pas. Fenomenul merită în adevăr toată atenţia noastră. Religia vrea să străbată şi să coloreze viaţa societăţii noastre tocmai în formele ei cele mai sărace. Chestiunile de persoane sunt întotdeauna penibile. Dar urmăriţi mişcarea de la Asociaţia Creştină a Tinerilor. Şi după ce vă veţi fi încredinţat cât de puţină şi cât de superficială religiozitate se închide în toată cazna de „lecturi biblice" şi de „ajutorare socială", cercetaţi un moment numai cine sunt conducătorii. Cu greu se va găsi unul care să nu fie *complet indiferent* sub raportul religios şi care să nu creadă că rosturile Bisericii şi ale religiei sunt de natură cooperativă cu cele ale poliţiei.

Ştim că împotriva acestui punct de vedere se va face valabilă atitudinea civilizatoare, care identifică „Apusul" cu „săpunul". Pentru cei care nu au început să se spele decât din momentul în care au avut prilejul – iarăşi: plătit de cine?... – să treacă graniţa, argumentul poate să fie valabil. Să nu insistăm.

Să lăsăm dară nehotărât dacă aşa e mai bine sau mai rău; să subliniem însă: şi în acest fapt tendinţa consta, absolut nouă faţă de viaţa noastră dinainte de război, de a scoate religiozitatea din individ şi de a o amesteca în legăturile noastre publice de toate zilele.

E lesne de înţeles că, cu aceste elemente nouă, conflictele având la bază neînţelegeri de natură religioasă îşi au... viitorul asigurat.

Că situaţia nu se pricepe în toată însemnătatea ei, se vede şi din faptul că oameni cu răspundere în stat cred astăzi că pot înteţi neînţelegeri confesionale pentru foloase politice imediate, pe de o parte; iar pe de alta, că este cu cale a se înlesni legături cu Apusul prin sacrificarea fiinţei noastre bisericeşti, care cel puţin atâta bun a avut, că nu ne-a învrăjbit.

Dar e aci un motiv mai mult ca lucrurile să fie spuse deschis.

Ortodoxia văzută de un catolic

Léo Thévenin a stat o vreme printre noi. Plecat înapoi în Franța, a scris o carte: *La robe sans couture* (Ed. „La vraie France"), în care încearcă să ne zugrăvească așa cum ne-a înțeles. „Haina fără cusătură" e cămașa Mântuitorului. Se înțelege ușor, deci, încotro merg preocupările d-lui Thévenin.

Problema e din cele mai delicate: un fel de comparație, am zice, între Ortodoxie și catolicism. Către acesta din urmă i se îndreaptă, evident, simpatiile. Dar rareori am cetit o mai subtilă, mai respectuoasă și mai simpatică analiză a Ortodoxiei noastre *vii* decât în această carte. D-l Thévenin oferă spectacolul rar al unui catolic cu înțelegere pentru elementul istoric al oricărei religii, renunțând implicit la universalismul dogmatic și, deci, aprioric al creștinismului latin. Excelența catolicismului, autorul nu o vede în perenitatea și în apodicticitatea dogmei, ci în principiul autorității, care organizează în Biserica de Apus comunitatea credincioșilor. Cu aceasta, d-l Thévenin descoperă armătura catolicismului, lăsând loc elementului psihologic și contingentului, e drept. Dar cât câștigă această religie în umanitate!

Pentru această întreagă discuție și teorie, cadrul îl formează romanul de dragoste al unui francez cu o română, remarcabil prin construcție și prin puritate. Dacă maniera de analiză sufletească nu ar aduce prea tare aminte pe Durtal din *La cathédrale* a lui Huysmans – și dacă autorul nu ar fi, uneori, față de noi, românii, excesiv de binevoitor –, mai că nu am avea... nimic rău de spus de această carte, rară în sănătatea ei spirituală. Ba da! Am propune, de pildă, reducerea a cel puțin 20 de pagini, de la fila 219 înainte, unde o pledoarie artificială pentru ritul unit distonează cu tot conținutul romanului, sincer, viu, lipsit de prejudecăți și de intenții piezișe.

Despre păcatul disprețului

„Unirea" de la Blaj nu se poate împăca cu gândul că există și o Biserică Ortodoxă. A avut, totuși, două veacuri timp ca să se convingă. De ce nu vrea să o facă cel puțin de acum înainte?

Iată, ultimul număr al acestei foi săptămânale e iarăși plin de înțepături[1]. Ni se vorbește de fondurile Ortodoxiei „stockholmiane" al Ministerului Cultelor, de faimosul – de ce faimos? – Sinod ecumenic (ecumenic cu ghilimete), despre programul destul de provincial al acestui Sinod, sau, în altă parte, iarăși, despre dominanța Ortodoxiei. Într-un stil al cărui respect de însăși persoana scriitorului nu l-am dori nici dușmanilor noștri, cu întorsături de frază ca: „Ci-că activitatea lui..." și altele.

Vai, părinte redactor, dacă te-ai fi gândit vreodată cât de greu e să înțelegi făpturile lui Dumnezeu și cât de ușor e să insulți, ai pregeta, de bună seamă, cu

ocările și cu disprețul acesta superior, care – așa mi se pare mie – este și el un păcat.

Obiceiul e mai vechi la „Unirea" din Blaj; el rămâne pentru mine, totuși, neexplicabil. Personal, mă cinstesc cu prietenia unui însemnat număr de catolici, personalități eminente în domeniul gândirii și al practicei romane; din toate părțile: de la Tamisa la Tibru, de la Rin peste Escaut, la Sena. Dar mă fericesc că, printre aceștia, oameni dezagreabili nu am întâlnit.

Desigur, romanii, chiar și cei mai sensibili dintre ei, lasă uneori să se strecoare sentimentul unei superiorități. E și explicabil. Pentru lumea aceasta apuseană, accentuarea, până dincolo de limitele convenabilului, a principiului autorității bisericești are și o parte bună: dă individului izolat un fel de siguranță de corp; care lipsește la noi, unde viața interioară e mai bogată, unde omul e mai singur – unde problematica e mai complicată și mai tulburătoare. Vasăzică, e dreptul lor să se creadă superiori, pentru că sunt mai liniștiți (după cum e dreptul nostru să-i judecăm – sub alte raporturi – cum o facem).

Dar am întâlnit și oameni cari vorbeau cu adâncă emoție de cu deosebire calda religiozitate răsăriteană, pe care unii din ei o cunoscuseră chiar în necăjitele și săracele mănăstiri valahe. Rămâne pentru mine neuitată după-amiaza anului trecut, în care, la Meudon, lângă Paris, unul din cei mai drepți închinători ai Romei papale făcu elogiul Bisericii noastre[2].

Și totuși, „Unirea" ne disprețuiește. Adânc; și de sus. Pentru că suntem răi sau nevoiași? Nu. Pentru că suntem ortodocși.

E cel puțin deplasat. Nu e nici măcar scuza talentului, căci acidul scrisului de acolo e doar acreală, iar veninul – doar un fel de borș răsuflat.

„Unirea" vrea să ne vadă fericiți – adică sub scutul Romei. Intențiile or fi bune; dar, de! părinte redactor, bine cu de-a sila nu se prea poate face. Cucernicia ta știi că nici Păcală, care tot valah era, n-a vrut să fie primar (și eu mă gândesc că parcă ar avea dreptate!). Deci, lasă-ne în plata Domnului.

Cât despre felul scrisului, el ar trebui schimbat; în chiar interesul bisericii pe care o reprezinți și pe care noi o respectăm.

Biserica unică*

Confratele nostru de la „Biruința" din Cluj, d-l I. Paleologu, cercetează problema Bisericii greco-catolice, pentru a găsi soluția unificării vieții noastre religioase[1]. Cercetarea este făcută cu îndemânatică întrebuințare a textelor și duce la încheierea că, de îndată ce „unirea" de la 1698 a fost un fapt politic, și nu unul religios, cea mai simplă soluție a problemei noastre bisericești ar fi anularea, într-un fel oarecare, a acestui act politic.

---

* Cu prilejul studiului d-lui I. Paleologu, *Biserica unică română. Contribuții spre înfăptuirea ei*. 1926, Cluj, Tip. Bornemisa, 24 p., 20 lei.

Mărturisesc că, față de un studiu așa de pozitiv și de precis al datelor chestiunii, soluția îmi apare ca prea simplă. Evident, anularea actului din 1698 ar duce – *teoretic*, cel puțin – la restabilirea unității noastre religioase. Dar această anulare este ea astăzi în domeniul posibilităților imediate? Iată un fapt de care avem tot dreptul să ne îndoim.

Mai întâi, există astăzi între noi și uniți o tensiune care nu e de natură a încuraja apropierea. Ne dușmănim și disprețuim reciproc, și anume, din toată inima. Însuși d-l Paleologu, care dorește sincer împăcarea, tratează chestia „de autoritate". D-sa stabilește atitudinea dușmănoasă și nici pe departe creștină pe care unii din episcopii uniți au avut-o față de românii rămași dreptcredincioși. Eu nu vreau să contest afirmațiile d-lui Paleologu, căci doar textele sunt aci, în dureroasa lor elocvență. Dar întreb: la ce slujește amintirea cestor păcate, cari nu pot decât să indispună și să despartă într-o pledoarie pentru reînfrățirea Bisericilor? Desigur, nu putem cere tuturor să profeseze de fapt sentimentul de iubire și de împăciuire – asta e și o chestie de temperament; dar o anumită „diplomație" și mai ales obiectivitate se poate cere tuturor celor care văd necesitatea refacerii noastre religioase. Iată o exemplificare tipică a situației: acum, în urmă, am crezut că trebuie să scriem, în această foaie, câteva cuvinte în apărarea școalelor de la Blaj[2]; abia apărută foaia, iată pe un prieten din Ardeal, care îmi trimite o scrisoare de „sfaturi": rău fac că iau apărarea celor din Blaj și Gherla; că eu nu cunosc situația etc. Și îmi citează câteva întâmplări. Îngrozitoare. Din ele, corespondentul meu îmi trage sfatul de încheiere: să nu mai scriu pentru apărarea blăjenilor, care sunt niște răi.

Întâi, iubite prietene, eu nu am luat „apărarea" blăjenilor, ci am chemat lumea noastră la realitate, făcând-o atentă asupra unor elementare *datorii* ale ei. E o mică nuanță, care e bine să nu scape.

Pe urmă, oricine are dreptate... când vorbește singur. Faptele relatate de d-ta sunt, în adevăr, îngrozitoare. Dar, dacă ai fi stat de vorbă cu un unit, ai fi putut constata că și ei îți pun în față întâmplări tot așa de grave, a căror vină apasă asupra noastră, a ortodocșilor. Atunci? Atunci nici unii nu suntem mai buni decât ceilalți. Ne urmărim și ne îndușmănim adesea până la ură; și încă nu am auzit ridicându-se glasul care să cheme la pace.

D-l Paleologu dorește, ca și noi, Biserica unică românească. Dar unificarea aceasta, gestul spontan de abdicare a uniților e sigur că nu se poate produce în atmosfera actuală, înveninată de toate dușmăniile locale, pentru a căror înlăturare nu am găsit nici noi, nici ceilalți, lărgimea de spirit și inteligența necesare.

Dar să presupunem un moment că o prietenie frățească ar domni între uniți și ortodocși. Ar fi ea, în adevăr, suficientă, pentru ca anularea actului din 1698 să devină fapt? Eu zic, mai mult: să presupunem, prin imposibil, că toată ierarhia bisericească unită din Ardeal ar recunoaște originile pur politice ale unirii cu Roma și ar hotărî sărbătorește reîntoarcerea la vechea matcă a vieții noastre religioase. Ar fi, prin aceasta, realizată în adevăr unificarea?

Eu mă îndoiesc. Şi iată de ce: confesionalismul este o problemă ale cărei explicaţii stau în istorie. Suntem ortodocşi sau catolici nu în măsura în care suntem mai inteligenţi sau mai puţin inteligenţi, mai buni sau mai răi, mai creştini sau mai păgâni, ci în măsura în care suntem răsăriteni şi apuseni, reprezentanţi ai unor structuri spirituale deosebite şi ai unor tradiţii culturale deosebite. Chiar dacă catolicii de la Roma ar renunţa la „schisma" lor, sau chiar dacă noi am accepta punctul de vedere catolic, o religiozitate răsăriteană şi una apuseană, bine deosebite, nu ar înceta să existe. O astfel de unificare ar fi posibilă în teorie; în fapt, ea este inoperantă.

Evident, nu chiar aşa stau lucrurile cu „uniţii", căci, oricum, ei sunt români şi răsăriteni şi, deci, mai aproape de urzeala noastră sufletească. Desigur. Dar deosebiri există nu numai între uniţi şi noi. Ci chiar între ortodocşii ardeleni şi noi. Ultima lege bisericească votată de parlamentul trecut nu se potriveşte vieţii religioase a Basarabiei şi a Vechiului Regat. De ce? Ea e făcută de ardeleni – sau sub inspiraţie ardelenească – şi închide, ca atare, anumite elemente şi puncte de vedere protestantizante. Afirmaţia aceasta se poate dovedi oricând.

Iată, deci, că problema unificării vieţii noastre religioase e mai complicată decât s-ar crede. Sub deosebirile confesionale – şi adesea chiar acolo unde nu sunt asemenea deosebiri –, stau realmente deosebiri de structură spirituală, de înţelegere şi valorificare a vieţii.

Unificarea religioasă nu e o problemă cu care să începem; ci una cu care vom sfârşi. A forţa nota e şi inutil, şi primejdios.

Când viaţa noastră naţională îşi va reconstrui ritmul ei unitar, care fatalmente va fi de esenţă răsăriteană, toate manifestaţiunile sufletului naţional se vor dori după unificare. Atunci se va pune şi problema Bisericii unite. Şi se va rezolvi singură, în chip natural; fără siluirea nimănui şi fără jignirea nici unei coarde din noi.

E singura soluţie adevărată şi fecundă a problemei. Celelalte se pot încerca. Ele sunt însă artificiale şi mi-e teamă că mai mult vor strica.

Pentru pacea confesională

„Cazul de la Hamba", unde fraţii noştri ortodocşi vor să deposedeze de casa preotului – şi mâne, probabil, şi de biserică – pe uniţi agită presa bisericească de peste munţi[1].

Întâmplările de acest fel sunt cu atât mai dureroase cu cât condamnarea lor nu poate încă aduna sufragiile tuturor oamenilor de răspundere. Căci, la orice încercare de aducere la realitate, ortodocşii obiectează că, la urma urmelor, ei nu fac astăzi, cu ajutorul jandarmului român, decât tocmai ceea ce au făcut uniţii timp de 200 de ani, cu ajutorul jandarmului kesaro-crăiesc.

O asemenea întâmpinare poate să fie valabilă în cazul unei duşmănii între cele două Biserici româneşti. Există această duşmănie? Din nefericire, ca nu e

decât prea evidentă. Vina i-o poartă ambele părţi: şi jactanţa dispreţuitoare şi jignitoare a unor feţe bisericeşti unite, şi ambiţiile brutale şi nesăţioase din partea celor alor noştri. Nu trebuie să se supere nimeni: eu am fapte precise, în sarcina unora, ca şi a celorlalţi, iar publicarea lor nu va face cinste nimănui.

Dar nu scriu ca să învrăjbesc. Ci ca să chem luarea-aminte a tuturor oamenilor de răspundere asupra unor ruşinoase lupte, cari pătează viaţa noastră religioasă.

Uniţii vor să ne fericească şi pe noi, punându-ne în umbra scaunului Sfântului Petru. O vreme au vrut să ne fericească cu de-a sila; acum, vor să ne strivească cu dispreţul. Să recunoaştem însă că astăzi vina cea mai mare nu e de partea lor: ei sunt – în cele mai multe locuri – reduşi la defensivă.

Noi, ortodocşii, vrem să-i scăpăm de... apostazie. (Aşa mă lămurea cineva!) Şi, pe urmă, îi mai bănuim că nu sunt destul de români. Să-i facem, deci, români; iar dacă nu se poate altfel, chiar şi cu parul.

Iată substratul luptei. Se agită, evident, şi ţăranii, credincioşii celor două Biserici. Dar de ce să nu fim sinceri? Religioase nu sunt motivele acestei fierberi decât sus, la conducători. Marea majoritate a credincioşilor sunt tulburaţi mai ales cu mijloace politice – în orice caz, extra-bisericeşti. Pentru orice om de răspundere, situaţia este intolerabilă.

Procesul unificării noastre religioase îşi va găsi, desigur, drumul cel adevărat. Dar nu după vrerea Sibiului sau a Blajului; ci după vrerea lui Dumnezeu – adică în chip natural. Violenţele, de o parte sau de alta, nu numai că nu ajută, dar strică acestei unificări. Ca să vorbesc pentru noi, graba ortodocşilor mă jigneşte: am impresia că ea pleacă dintr-un fel de teamă şi nesiguranţă interioară, neîncredere în puterile de viaţă şi de expansiune ale credinţei răsăritene.

Războirea aceasta trebuie să înceteze.

Biserica creştină românească – Ortodoxă şi unită – are alte lupte de purtat; mai grele şi mai urgente: lupta împotriva destrămării lăuntrice, lupta contra protestantismului şi a sectelor. Lupte cari trebuiesc purtate în tovărăşie frăţească.

Pacea religioasă va începe să fie realizată când se va găsi pentru ambele Biserici-surori un teren comun de acţiune şi de înţelegere. Nu ar putea fi stârpirea protestantismului – de sus şi de jos – acest punct de raliere a puterilor?

Ce zice Blajul şi ce zice Sibiul?

Pro... juventute mea[1]

... Ah, dacă, cel puţin, d-l D. Gavrilă, care mă cenzurează în „Politica"[2], ar fi vrut să fie ironic! Dar nu, îl recunosc din scris, d-sa face parte din oamenii de bună-credinţă, cari refuză să mânuiască ironia. În perfectă convingere scrie d-sa, deci: „d-l Nae Ionescu, un tânăr..." ş. c. l. E bine şi aşa. Dar, vezi, tinereţea mea pare a fi de vină că, în problema, cu deosebire gravă, a frământărilor religioase din Ardeal, eu am dat „un sfat" care ar fi „şi straniu, şi inoportun".

Buna-credință m-a impresionat întotdeauna. Față de ea nu pot reacționa decât în dorința unei lămuriri cât mai complete. Să luăm, deci, lucrurile de la capăt.

Eu am constatat că agitațiile cari se întrețin pe teme religioase, dar din motive extra-religioase în viața publică ardeleană nu pot duce decât la o coborâre a spiritualității creștine, unite sau ortodoxe; și am adăugat că, față de dușmănia factice creată între cele două Biserici surori, trec în umbră primejdii care amenință de fapt viața noastră religioasă. Numeam această primejdie pe numele ei adevărat: protestantismul, și o indicam atenției oamenilor de răspundere.

Nu am dat nici un „sfat". Nu pentru că nu mi-ar permite „vârsta", ci pentru că socotesc stearpă orice acțiune de sfătuire pur și simplu. Indicam drumuri de acțiune, LA CARE SUNT EU GATA SĂ PARTICIP pozitiv, dacă e nevoie și de puterile mele, atâtea câte sunt. E bine să spunem odată răspicat că, în genere, aceasta e atitudinea noastră, a tuturor, aci, la „Cuvântul": nu sfătuitori sau monitori ai vieții publice, ci căutători de drumuri pe cari, la vremea lor, cei dintâi am fi gata să pășim.

Iată ce e cu „sfatul" meu; despre care d-l Gavrilă crede că ar fi „straniu și inoportun".

Să ne lămurim și asupra acestui punct. Eu am îndreptat atenția asupra protestantismului. D-l Gavrilă spune: „Protestantismul nu este o primejdie, fiindcă numărul protestanților români se poate calcula pe degete, iar protestantismul nu face la noi operă de prozelitism".

E o neînțelegere. Pentru mine – și cred că nu e o accepție personală –, protestantismul este un nume generic pentru toate încercările de a reduce creștinismul la *o morală*, prin negarea personalității divine a lui Hristos. Protestantismul nu e, deci, numai lutheranism, pur și simplu, ci toate sectele, cari minează mai ales religiozitatea Ardealului, intră în acest cadru. Așa înțelese lucrurile, perspectiva se schimbă. „Sfatul" meu încetează de a mai fi „straniu și inoportun"; și poate chiar „tinerețea" mea devine relativă.

Nu?

Ce e cu pacea confesională?

După „cazul de la Hamba", „Unirea", foaia greco-catolicilor de la Blaj, poate raporta despre „o nouă ispravă" a ortodocșilor noștri ardeleni, și anume „spargerea bisericii din Gălăuțaș"[1].

Dacă lucrurile continuă în același tempo, activitatea ortodocșilor ardeleni va transforma „Unirea" într-un buletin de spargeri.

Cunoaștem deocamdată, pentru ambele cazuri amintite, versiunea uniților. Am vrea să auzim și „partea cealaltă", care să ne lămurească și temeiurile legale ale procedării.

În chestia bisericii din Gălăuțaș, reportagiul amestecă și persoana Înalt Prea Sfințitului Patriarh. Un comunicat asupra acestei întâmplări nu ar fi deloc o exagerare.

Refuzăm să credem că părintele patriarh, care e, desigur, șeful Bisericii noastre Ortodoxe, dar e, mai înainte de orice, creștin, a putut contribui la învrăjbirea dintre uniți și ortodocși. Afirmațiile „Unirii" sunt temerare și ele ar trebui întovărășite imediat de dovezi.

Regretăm însă că, din partea Bisericii noastre, explicațiile întârzie. Trebuie să credem că apasă asupra noastră conștiința sfiită a unei vinovății?

Cei cari, din nici un interes altul decât cel creștinesc, apără Biserica Ortodoxă și lucrează pentru ea au dreptul la lămuriri. Situațiile clare sunt cele mai rodnice: dacă nu avem nici o vină, „Unirea" să fie chemată la răspundere; iar dacă suntem vinovați – să tragem consecințele.

... Afară numai dacă e cineva care să creadă prielnic momentul de față pentru dezlănțuirea luptelor confesionale.

Căci într-acolo mergem.

Dar și în acest caz, e bine să fim lămuriți...

Atragem atenția însă că uniții nu sunt o simplă sectă internaționalizantă.

Colaborare confesională

Nu vin numai vești rele din Ardealul religios. Iată, cu prilejul ultimelor serbări culturale din nordul țării, s-a întâmplat un fapt pe care nu e om cu tragere de inimă pentru Biserică să nu-l aprecieze. La Gorăslău, preoții uniți și cei ortodocși au slujit alături, aceluiași Dumnezeu căruia ne închinăm cu toții, pentru același neam românesc, care umplea câmpia. Să însemnăm cu o piatră albă ziua aceasta. Și să subliniem ca o faptă de mare laudă inițiativa canonicului de la Gherla, care, în aceeași vreme, la serbările ținute la Bocșa în amintirea lui Bărnuț, a chemat la o slujbă comună pe frații lui, preoții creștini răsăriteni.

Este adevărat că, prin aceste părți, tradiția conlucrării și spiritul de împăciuire sunt mai vechi. În biserica din Ciumărna, uniți și ortodocși slujesc alternativ câte o duminecă. Iar o însemnare din 1837, găsită pe un *Triod* de către preotul acelui sat, arată că această așezare a slujbelor alternative exista deja pe acea vreme.

Dar întâmplările acestea au anumite învățăminte. Nu am auzit ca, prin părțile țării pe cari le amintim, nația noastră să fie amenințată; și nici credința noastră creștină mai primejduită ca aiurea. Bănuim chiar că tocmai dimpotrivă, buna înțelegere și pacea frățească întăresc în aceste ținuturi puterile noastre spirituale.

Ne pare numai rău că la Bocșa inițiativa înfrățirii nu a plecat de la noi, ci de la uniți. Așa este oare normal? Îmi închipuiam că mâna întinsă trebuia să fie a noastră. Noi suntem și cei mai mulți, și – într-un fel – cei mai puternici în țară.

Generozitatea și încrederea noastră sunt singure în stare să arunce punțile iubirii rodnice peste certurile confesionale mărunte.

Sunt în lagărul cel[ăl]alt oameni pizmași, temători, răutăcioși, slobozi la gură și păgubitori Bisericii lui Dumnezeu? Nu mă îndoiesc. Ca și la noi, de altfel. Dar răutatea și miopia aceasta politică nu se pot înfrânge decât prin îngăduință și iubire. Să recunoaștem însă că nu ei, ci noi în primul rând suntem în măsură și trebuie să facem uz de o mai mare lărgime de vederi – și de inimă. Generozitatea lor ar însemna pentru ei înfrângere; generozitatea noastră e siguranță.

Sunt nuanțe, desigur; dar viața spirituală nu poate cu nici un preț trece peste nuanțe. Știm că, demult, papa a hotărât ca ortodocșilor să nu li se mai spună „schismatici". Hotărârea nu e încă deplin realizată. E de datoria noastră să o ajutăm.

O pretenție costisitoare

Iarăși am căzut – personal, de data aceasta – între roate. La „Unirea" din Blaj; și anume, am încăput pe mâinile părintelui-director Rusu[1], care se știe ce om plăcut e când „discută" și ce grijuliu este de toate bunele procedee cari, singure, fac posibilă o discuție și, deci, o conlucrare rodnică.

Părintele Rusu nu e de părerea mea în chestiunea înființării unei noi episcopii unite – *et pour cause!*[2] – și mă roagă, cu toată supusa ironie de care e capabil, să retrag rezoluția pe care aș fi pus-o pe cererea Bisericii unite. Ca să liniștesc pe onorabilul meu preopinent și ca să-l hotărăsc să-și schimbe procedeele, cari nu pot duce la nici un rezultat, îi voi spune ceea ce desigur nu știe, că și eu am practicat ani de-a rândul *Exercițiile spirituale* ale lui Ignațiu de Loyola. Dorește cucernicia sa să ne luăm la întrecere? Mărturisesc că, pe mine, personal, mă poate interesa, la urma urmelor, și un asemenea joc dialectic – și făgăduiesc să nu rămân cu nimic dator. Dar de asta e vorba acum?

Mie mi se pare că nimic nu se poate crea în adevăr statornic dacă nu sunt la bază buna-credință și sinceritatea. Interesul nostru nu poate prima asupra bunei dreptăți, oricât de stringent ar fi acest interes. Nu voi contesta că Biserica unită ar fi în adevăr câștigată prin înființarea unei noi episcopii. Și, mărturisesc, eu nu văd în nici un fel primejdia în întinderea și întărirea Bisericii unite. Biserica Blajului e, din punct de vedere strict religios, nu primejdioasă, ci inutilă. Am spus-o și altă dată, când am arătat că ideologia catolicizantă nu se poate grefa pe structura noastră spirituală. Nu am pretenția ca părintele Rusu să fie de părerea mea; eu știu ce înseamnă o psihologie contrafăcută, în care *der Wunsch ist Vater des Gedanken*[3]. Înțeleg, deci, că directorul „Unirii" dorește cu căldură o nouă episcopie.

Dar nu e vorba de dorințele noastre, ci de posibilitățile țării. Și, precum se știe, bugetul bisericilor de tot felul se acoperă din banii statului. Noi avem pre-

tenția să credem că nu afirmăm chiar enormități atunci când susținem că trebuie să existe între pretențiile diferitelor biserici o proporționalitate. Și că, atunci când Bisericii Ortodoxe – dominantă, dragă Doamne! – i se acordă financiarmente un episcop la aproape 700 de mii de suflete, e cel puțin nedelicat să pretindă alte culte mult mai mult.

Vor să aibă uniții mai mulți episcopi? Cred că nimeni nu se opune la asta. Dar, pe de altă parte, nu poate nimeni cere ca ei să fie plătiți de stat. Vedeți, părinte Rusu, e – până la urmă – și o chestie de finanțe. De ce credeți că noi toți, contribuabilii români, suntem mai datori față de Blaj decât de Ortodoxie?

Prin urmare, nu-mi veți lua în nume de rău, dar... nu pot retrage rezoluția. Fără supărare, nu?

Uniatismul – o decadență spirituală

P[ărintele] Ciril Korolevsky este preot catolic „de rit bizantin". A trăit multă vreme în sud-estul european și, dacă îmi aduc bine aminte, nu sunt nici cinci ani întregi de când a părăsit țara noastră pentru a merge la Roma, atașat Bibliotecii Vaticanului. Este un om de o observație sigură și severă, și de o largă știință. Are obicinuința judecății personale și marele dar de a nu se lăsa intimidat de prejudecăți.

A făcut de curând să apară în Belgia o broșură intitulată *L'Uniatisme*[1], în care discută, cu o impresionantă libertate de spirit, cu metodă și cu bogată informație, problema „uniților" nu numai în țara noastră, ci în tot Răsăritul Europei, unde metode false de prozelitism catolic au dus la apariția acestei ciudate forme de viață religioasă.

Părerea părintelui Korolevsky este categorică: inspirația care a condus la „uniatism" a fost nefericită, formula aceasta nefiind decât o apariție hibridă, care nu poate promova adevărata religiozitate.

Ne permitem să amintim că exact același punct de vedere l-am exprimat noi aci, acum câtăva vreme. (Întrebuințăm chiar aceeași expresie: hibrid.) Atunci, frații noștri uniți de la Blaj mi-au făcut cinstea unui răspuns care semăna mai mult cu o insultă personală. Nu am ridica mănușa. Nu m-am supărat, după cum nu mă bucur atunci când aceiași frați blăjeni mă laudă. De îndată ce eu nu fac decât să păzesc linia precisă de conducere a gazetei, care e și a lui Nichifor Crainic și a mea, toate comentariile cari se fac pe de lături sunt inoperante asupra noastră.

Iată însă că cineva din lagărul lor ridică aceeași problemă, sub aceeași apreciere. Nu avem pretenția ca Blajul să se declare înfrânt. Nici nu e cazul și poate nici nu ar fi bine. Din foarte multe motive. Dar poate că această broșură, pornită desigur din cele mai bune intențiuni, ca și cercetarea noastră (cu toate că din alt punct de vedere) vor fi pentru gânditorii religioși istorici și politici ai Blajului prilej pentru o revizuire de conștiință curagioasă și sinceră.

Trăim cu toţii o epocă de înnoire spirituală, în care problema religioasă e pe planul întâi al preocupărilor. Este păcat ca revizuirea critică pe care o întreprinde partea ortodoxă a rumânismului şi care dă multe nădejdi – chiar dacă timide – de rodnicie să nu fie folosită, după cuviinţă, de fraţii noştri uniţi. Uniatismul este decadenţă spirituală. (Nu o spunem numai noi.) Şi nu numai în fapt. Ci *principial*.

Nu s-ar putea ieşi din acest grav impas? Părintele Korolevsky oferă o soluţie. Noi am avea alta. Poate că o întâlnire între oameni cari au şi respectul gândului altora, şi dragoste de cuvântul lui Hristos, şi – *last, not least*[2] – buna-cuviinţă care, într-un fel, e începutul iubirii, ar grăbi sfârşitul crizei. Se va găsi cineva *dincolo* care să ne audă şi să ne înţeleagă? Sau vom continua a ne duşmăni unii pe alţii şi a ne lăsa reciproc în bătaia sectelor şi a protestantismului?

Un „răspuns"

Duminica mea de la 6 VI [19]27, în care analizam situaţia uniatismului faţă de cele mai recente păreri ale catolicilor înşişi, formulate de părintele Korolevsky, de la Roma, îmi procură prilejul unui răspuns din partea „Unirii" blăjene[1].

Mărturisesc că răspunsul acesta mă bucură: pentru că, în tonul lui potolit şi cordial, se recunoaşte dorinţa sinceră a fraţilor noştri uniţi de a trece la o revizuire cel puţin de conştiinţă, pe care noi o socotim necesară, mai ales în actualele împrejurări, pentru propăşirea religiozităţii româneşti.

Dar mă şi nelinişteşte; pentru că nu l-am înţeles. Şi, cu toate acestea, am mers şi eu la şcoala Sfântului Toma, cel puţin atâta cât trebuia, ca să găsesc drumul punctului de vedere catolic; iar dacă ar fi să fie vorba de cine ştie ce întortocheată demonstraţie specioasă, încă nu m-aş da bătut; am frecventat şi eu doară cazuistica, şi încă în exemplarele ei cele mai subtile.

Iată nedumerirea mea: „Unirea" nu contestă că p[ărintele] Korolevsky socoteşte uniatismul, în genere, ca un produs hibrid; şi nici nu pretinde că nu ar avea dreptate. Nu lasă nici o îndoială că biserica blăjană nu ar fi unită. Dar încheie cu afirmaţia că nu e hibridă. În bună logică, ar fi altfel; şi anume:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniţi; deci:
Blăjenii sunt hibrizi.

Nu? – Nu. Asta o fi valabil pentru noi. Pentru fraţii şi confraţii noştri de la „Unirea", silogismul ia forma insolită:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniţi; deci:
Blăjenii *nu* sunt hibrizi.

Credem că în toată această argumentare există o neprecizie. Și anume, autorul răspunsului nu recunoaște uniatismului un caracter propriu, bine definit, congenital vițios; ci își închipuie că uniatismul e hibrid numai pentru că exagerează în tendința latinizantă. Noi, ardelenii, spune preopinentul meu, nu latinizăm, deci, nu suntem hibrizi.

Ei, nu. Uniatismul nu e hibrid pentru că latinizează, ci dimpotrivă, latinizează pentru că e hibrid. Asta reiese clar și precis din broșura părintelui Korolevsky: și asta putem să o mai dovedim și noi, dacă e nevoie, pe bază de alte considerațiuni. Să insistăm?

Religiozitate și disciplină

Pentru acel redactor al ziarului „Telegraful român" care mă cinstește cu deosebita d-sale atențiune[1], aș avea o rugăminte: să binevoiască, anume, a dispune să mi se trimită și mie o foaie ori de câte ori sunt ocărât. Căci, fără îndoială, „Telegraful român" scrie pentru cetitorii săi, în primul rând, dar nu e mai puțin adevărat că, dacă și eu aș ști întotdeauna ce grozavă vină au mai descoperit împotriva Ortodoxiei mele frații mei teologi de la Sibiu, poate că aș interveni; și am schimba ocara în discuție.

Știu că cererea mea nu e un drept. Dar dacă „Telegraful român" nu se găsește pe la noi! Iată, acum, îmi scrie un cetitor din provincie: că iar au descoperit teologii de la Sibiu că aci, la „Cuvântul", am fi... catolici. Și, de!, dar poate am avea de răspuns ceva! Dar nu o putem face, pentru că nu cunoaștem textul acuzației.

O lămurire generală e însă, totuși, posibilă. Și ea nici nu trebuie să întârzie, ca să nu se înăsprească raporturile dintre publicațiile creștine, și așa destul de puțin animate de solidaritate. Impresia fraților noștri ortodocși de la Sibiu e falsă. Dar este, în oarecare măsură, explicabilă. În Ardeal, unde lupta confesională e – din nefericire – o realitate în ceea ce privește pe ortodocși și uniți, atmosfera se tulbură pe zi ce trece. Cuvinte grele și de-o parte, și de alta. „Telegraful român" și „Unirea" sunt deopotrivă mânate de un limbaj pasionat, care nu arareori depășește limitele civilității. Noi o regretăm: recunoaștem însă că nu se poate altfel: ardoarea luptei întunecă mintea și pierde măsura.

Noi însă stăm deoparte. Nu ne e străină această luptă, dar suntem oarecum în afara ei. Și, în această calitate a noastră, ne putem îngădui să urmărim și indicațiile dreptății, și pe cele ale interesului general. Asta e suficient ca să nemulțumim și pe uniți, și pe ortodocși. Pentru cei dintâi suntem ignoranți, pentru cei din urmă... catolici.

Nu avem nici un motiv să ne supărăm în ceea ce ne privește pe noi. Suntem, în schimb, mâhniți pentru ceea ce privește pe ceilalți! Ortodocși sau uniți, toți suntem creștini, fii ai Bisericii. Dar ce înseamnă în realitate Biserica, dacă ea nu izbutește măcar să ne impună elementara disciplină a stăpânirii de noi înși-

ne? Întrebare însemnată între toate. Căci tocmai aci stă prilejul de mare îndoială pe care oamenii de cugetare îl tem: liberul examen şi spiritul critic nu numai că au dezorganizat viaţa lăuntrică religioasă a omenirii, dar au destrămat aşezarea de disciplină a Bisericii. De aceea, chiar dacă asistăm astăzi la o renaştere a religiozităţii, nu putem descoperi tot aşa de uşor o ridicare a Bisericii.

Ortodocşi sau uniţi, toţi suntem datori, prin atitudinea noastră, să dovedim că religiozitate şi disciplină sunt aspecte corelate ale realităţii interioare. Altfel, vom contribui la întărirea impresiei că viaţa religioasă se poate desfăşura şi în afară de Biserică. Iar asta însemnează începutul sfârşitului.

Sunt fapte pe cari creştinii din Ardeal au tot interesul să le mediteze.

Învălmăşeala

Nu se poate spune că grozăvia de la Târgu-Mureşului nu a fost din timp prevăzută. Nu a fost prevăzută în concret, e adevărat; dar din atâtea părţi s-a atras atenţia asupra primejdiei pe care o prezintă exasperarea pasiunilor religioase. Nu s-a crezut. După cum, de obicei, nu se cred prevestirile rele. Dar iată că întâmplările de la Târgu-Mureşului sună ca o alarmă în ceasul din urmă.

Credincioşii – uniţi – au vrut să facă un convoi demonstrativ, în legătură cu legea cultelor minoritare. O manifestare pacinică, o procesiune cu flamurile Bisericii şi cu crucea. Vă închipuiţi dacă oamenii aceştia erau porniţi pe dezordini. Autorităţile însă nu au îngăduit manifestaţia.

Nu aveau nici un drept să o facă. La Târgu-Mureş nu e stare de asediu. Întrunirile şi manifestaţiile sunt libere. De ce au intervenit prohibitiv? Lumea se adunase în convoi, când au venit autorităţile şi au aşezat cordoane armate pentru a împiedica mişcările credincioşilor – aşa de inofensive, totuşi. Atunci s-a produs învălmăşeala.

Între realitatea naţională şi internaţionalismul catolic

Scandalul care se face în jurul participării P. S. mitropolit Vasile al Blajului la sfinţirea steagurilor tineretului „chemărist" din Ardeal este sau exagerat, sau porneşte dintr-o neînţelegere a situaţiilor.

Să începem prin a observa că, de când există Biserica românească, Ortodoxă sau unită, a fost în Ardeal strâns legată de manifestaţiile politice ale poporului nostru. Este adevărat că, înainte de Unire, orice mişcare politică lua un caracter naţional. Ceea ce astăzi s-ar putea să nu mai fie cazul.

S-ar putea, dar nu e. Însuşi faptul că nici un partid politic nu a izbutit să pună până în prezent piciorul în Ardeal dovedeşte – indiferent dacă asta e bine sau

rău – că acolo Partidul Național se identifică cu națiunea. Așa fiind, participarea mitropolitului Suciu nu este un act politic, ci unul național. Cel puțin în interpretarea ardelenilor psihologia e perfect îndreptățită.

Ceea ce este caracteristic e însă că toți cei cari atacă pe această temă pe uniți adaugă la acest atac acuzația că Biserica greco-catolică ne-ar... vinde Romei. Acuzația este cel puțin lipsită de logică. Și, dacă mitropolitul Vasile ar fi pasibil de o vină, apoi vina ar trebui să i-o găsească tocmai Roma și nu noi, națiunea română.

În adevăr: Biserica apuseană este, prin esența ei, internațională. Ea se ține, și trebuie să se țină, deasupra frământărilor sufletului nostru politic și național. Căci orice legătură cu acest suflet duce la diferențieri locale și creează dificultăți operei de unificare spirituală, către care tinde catolicismul.

Mitropolitul Vasile și Biserica unită a Blajului se îndepărtează, deci, de tradiția și disciplina romană, ancorându-se în realitatea națională. Să condamnăm acest lucru? Ar fi ridicol.

Se poate obiecta că această naționalizare a catolicismului nu e decât... o metodă perfidă, pentru ca cu atât mai ușor să ne câștige. Să fim serioși. „Câștigarea" noastră de către uniți e o imposibilitate de fapt. Evident chiar și pentru cei cari, teoretic, ar dori-o.

Straja gurii

„Prietenii" mei, uniții, au obiceiuri ciudate. Pe care, odată, tot trebuie să le subliniez. Am tot amânat să o fac, pentru că nu e pentru nimeni plăcut să-și scuture confrații. Și, pe urmă, am tot crezut că nu am de-a face cu un obicei, ci doar cu regretabile scăpări, ale unor oameni care întotdeauna sunt stăpâni pe gândul și pe scrisul lor.

Dar sistemul se perpetuează; și atunci, e bine să precizăm o situație. Să începem prin a stabili că e greu să se poată pretinde unui gazetar o mai cinstită obiectivitate, o mai caldă convingere și o mai aspră disciplină controlată a scrisului, decât ducem noi la această foaie. Nu ocolim, fără îndoială, adevărurile grave; dar nimeni nu o poate contesta: avem grijă ca acestea să fie – pe cât e omenește posibil – adevăruri.

Biserica unită, împotriva căreia s-au ridicat la noi atâtea zeluri necontrolate și uneori chiar atâtea pasiuni, a avut cea dintâi prilejul să se încredințeze de spiritul de înaltă obiectivitate pe care l-am păstrat, afirmând totuși precis deosebirile fundamentale care ne despart în chip absolut și pentru totdeauna de Biserica greco-catolică.

Față de această atitudine a noastră, pătrunsă de seriozitatea meseriei pe care o îndeplinim și de răspunderea locului pe care îl deținem, membrii Bisericii unite, în foile confesionale sau în simple foi politice, au adoptat în chip constant un limbaj și un fel de a gândi care nu pot ridica decât nedumerire; cel puțin!

Noi am mai atras atenţia asupra faptului, aşa, în treacăt. Dar, precum se vede, fără rezultat. Căci, în „Săptămâna", gazetă economico-culturală a oraşelor Bistriţa şi Năsăud, un domn, care iscăleşte I. C. şi care se mărturiseşte a fi unit scrie negru pe alb că ziarul „Cuvântul", prin campania lui în chestia Pascaliei, se face ecoul tendinţelor separatiste ruseşti.

Nici nu mai vorbesc de absurditatea prostească a unei asemenea afirmaţii. Ea se judecă prin ea însăşi, judecându-şi în acelaşi timp autorul. Dar tare aş vrea să ştiu care este atitudinea unui gazetar cinstit, care nu a scris un rând care să nu fie o convingere, care nu a urmărit niciodată o soluţie personală – şi a dovedit-o refuzând înalte însărcinări – pentru ca să fie pus la adăpost de loviturile de coarne ale primului dobitoc, ajuns, printr-o aberaţie a naturii, să ţină un condei în mână?

Prea Sfinţite Vasile al Blajului, lămureşte-mă.

Furoare anti-ortodoxă

Preotul unit Andreiu (?) din Borşa Maramureşului face întâmpinare către ziarul nostru, în legătură cu un articol publicat în coloanele gazetei, mai demult.

Autorul scrisorii se arată a fi foarte supărat pe Prea Sfinţitul Ivan al Clujului care, ar rezulta din rândurile întâmpinării, săvârşeşte în mijlocul populaţiei din vechiul ţinut al descălicătorilor Moldovei o acţiune de prozelitism ortodox, cu un succes, pare-se, de natură a necăji foarte pe reprezentanţii Bisericii unite cu Roma.

Îndârjitul preot unit nu aduce în scrisoare nici un argument valabil în sprijinul afirmaţiilor sale şi se dovedeşte, prin tot ce scrie, incapabil nu numai să se ridice la înălţimea morală a unei discuţii pe tărâmul Bisericei, dar incapabil să se păstreze în marginile unei decente ţinute.

Tonul întâmpinării sale este însă interesant prin ceea ce denotă ca atitudine, aş zice, colectivă, a unei bune părţi din preoţimea unită faţă de ceilalţi slujitori, ortodocşi, ai altarului lui Hristos, precum şi până la ce aberaţii se pot lăsa seduşi de furoarea lor anti-ortodoxă mulţi dintre clericii Mitropoliei de la Blaj.

Desprind din scrisoare câteva pasagii, cărora le păstrez ortografia şi stilul, deşi ele inseamnă o oribilă stâlcire a limbii româneşti:

„Domnul Preasfinţit în ştiinţa lui Păcală şi Tândală, Ivan al Clujului vorbeşte de cultura preoţilor ortodoxi, de ex. N., preot ortodox în Maramureş, fost porcar al domnului Mihail din Sarvaşău şi fost porcar şi ademenitor de femei la ospătăria «Kis Pipa» din Sighet, pe care Prea Sfinţitul ortodox l-a făcut preot, care pe pravoslavnicii Curiei, vorba domnului Iorga, cu aghiazmă îi aşteaptă."

Iar mai departe:

„Domnul Ivan prin porcari voieşte a trăda Maramurăşul catolic pravoslavnicilor ruşi, sau dacă le place mai bine ortodoxi. Statul să plânge că nu are

bani, vezi bine pentru catolicism, nu, al căre-i religie fii din trei țări au sângerat pentru înfăptuirea României. Dacă la Alma, Inkerman și Sebastopol francezul catolic știa că un arhiereu român ca Ivan pe niște porcari i-a pus de pază contra pravoslaviei rusești cred că primul glonț în loc Sebastopol îl dădea Bucureștilor fanariot care vânzând și trădând chestiile Romei eterne a fost așa de mișel de prin dascăli semiculți trimiși pe grumazii Maramurășului a voit a pregăti drum pravoslavnicilor ruși spre inima Ardealului."

Evident, asemenea baliverne n-ar merita nici un fel de discuție, dacă ele n-ar vădi o stare de spirit primejdioasă. Fiindcă, vă închipuiți ce poate vorbi acest preot și alții ca el, țărănimei, dacă nu se sfiește, într-o scrisoare către noi – și trebuie să recunoașteți că a scrie înseamnă cel puțin un efort de disciplină spirituală –, să aștearnă pe hârtie atari violențe de limbaj și să dea curs liber unei îndârjiri mergând până la aberație și la monstruozitate.

În astfel de condiții, pe cari le vădește tonul acestei întâmplări, vă imaginați ce trebuie să însemne în frământatul ținut al Transilvaniei lupta dintre cele două Biserici românești, care-și dispută sufletul ardelean?

Când vor înțelege înalții ierarhi ai ambelor Biserici că o acțiune de prozelitism, dusă cu astfel de mijloace și într-o atare atmosferă, e păgubitoare înainte de toate însăși Credinței?

B. Catolicismul

O carte de îndrumare mistică

Cartea de îndrumare mistică pe care o dau publicului *Jacques* și *Raïsa Maritain* (*De la vie d'oraison*, Paris, A l'Art Catholique, 1925, 68 p.) este *unul din cele mai frumoase îndreptare la viața contemplativă, ale literaturii universale*. Că ea apare astăzi este, de bună seamă, încă un semn al vremii.

Pentru nevoile așa de răscolitoare ale generației noastre spirituale, dacă nu am avea de-a face decât cu o operă de excepțională valoare literară, ar fi, desigur, prea puțin. Viața ne-a devenit cu mult prea apăsătoare prin conștiința tragică a golului nostru sufletesc, pentru ca atitudinea estetizantă să mai fie o formulă care îndestulează și nu dezamăgește.

De la vie d'oraison e mai mult decât atât. Este experiența sistematizată și aproape transformată în tehnică a unei conștiințe, care și-a găsit echilibrul spiritual în contemplația și – cine știe? – poate dincolo de aceasta, în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Totuşi, cartea este specific apuseană. Faptul că, pentru autori, „iubirea procede din Verb, adică din posesiunea spirituală a adevărului", este semnul cel mai neîndoios al tradiţiei augustinice în care li se mişcă gândirea. Autonomia desăvârşită a filosofiei faţă de planul religios al vieţii autonome, pe care structura spirituală a Răsăritului, prin Origen sau Clemens, o voia încă păstrată, este aci definitiv sacrificată. Ca şi în *Enchiridion*-ul lui Augustin, *pietas* şi *sapientia* se acopăr. Este o altă perspectivă, care ne rămâne străină, pentru care ne lipseşte, pur şi simplu, înţelegerea.

Asemenea cărţi minunate, a căror înaltă valoare o recunoaştem, dar pe care nu le putem folosi, ne măresc părerea de rău că nu s-a născut încă omul care să ni le dea pe *ale noastre*.

O mişcare spirituală transplantată

Dintr-o lucrare editată de Seminarul franciscan din Hălăuceşti, cu prilejul celui de-al şaptelea centenar al naşterii Sfântului Francisc din Assisi, luăm mai îndeaproape contact cu forţele spirituale ale franciscanilor[1] din România. Să ne mărturisim, cu oarecare melancolie, deziluzia. Căci, chiar dacă religiozitatea simplă, dar serioasă, care palpită în aceste pagini este înduioşătoare şi reconfortantă, intelectualitatea, gustul artistic, preciziunea şi adâncimea de gândire, disciplina ştiinţifică stau sub îngăduinţa glorioasei Biserici catolice.

Începând de la tipăritură, care întrebuinţează oribila tăietură de literă botezată, din naivitate sau ignoranţă, „arhaic românesc", şi terminând cu versurile stângace, lemnoase şi reci ale cutărui părinte călugăr, pe care, pentru simplicitatea lui robustă şi fermă, ţi l-ai dori nu director de conştiinţă, dar, desigur, duhovnic, totul e făcut să îndepărteze parcă de la ideea marii tradiţii de cultură romană.

Să nu mi se spună că franciscanii nu sunt oameni de carte şi că tradiţia lor nu e discursivă, ca a dominicanilor[2]. Ar fi să ni se opună o erezie mioapă şi prostească, care de prea multă vreme circulă pe seama fraţilor „sărăcuţului". Cum, Sfântul Anton de Padua nu a fost franciscan? Dar Bonaventura? Dar Alexandru din Hales? Dar – cu îngăduinţa Romei! – întreaga mişcare cărturărească anglo-saxonă, care culminează în chinuitul Scottus Eriugena? Desigur, cugetarea franciscană are o structură aparte, care, orice ni s-ar obiecta, închide în ea germenii gravei erezii filosofice a nominalismului. Dar *este* o cugetare, şi încă puternică. La franciscanii din România nu o pot surprinde sau măcar bănui nicăieri. De ce?

Vina nu e în nici un fel a franciscanismului. Ci a transplantării acestei minunate şi suave mişcări spirituale pe plaiurile Moldovei, într-un ţinut şi o atmosferă improprii. S-a spus adesea, de oameni cari nu ştiu surprinde mecanismul resorturilor delicate ale întâmplărilor: dacă noi, în loc să fim ortodocşi, am fi fost

catolici, cultura noastră ar fi cu 200 de ani înainte. Recomand acestor doctori spirituali lectura broşurii de care mă ocup; ea arată mai clar şi mai concludent decât orice demonstraţie savantă ce devine catolicismul transplantat în rasa noastră: *se închirceşte*.

Pretenţii cari indispun

Biserica romano-catolică din Vechiul Regat şi-a formulat pretenţiile în ceea ce priveşte ajutorarea pe care crede că are dreptul să o ceară de la statul român: 10 milioane lei. – E cam mult; ştim, Biserica romană e învăţată să facă lucrurile boiereşte, din larg. Arhiepiscopia din Bucureşti are nevoie de nouă canonici; Arhiepiscopia din Iaşi, de şase. Se poate! Nu cunoaştem mecanismul birocratic al Romei; e posibil, deci, să fie neapărată nevoie de toţi aceşti canonici. Dar un lucru e sigur: *noi nu putem să-i plătim.*

Să facem o mică socoteală: cele două episcopii de Bucureşti şi Iaşi păstoresc peste 105 000 de credincioşi. Pentru această sută de mii de catolici, în majoritate necetăţeni români, statul ar trebui să dea 20 milioane de lei anual; adică, un ajutor de aproximativ 100 lei de catolic.

În ţara românească sunt însă 12 milioane de ortodocşi; dacă le-am recunoaşte şi lor acelaşi drept, statul ar trebui să acorde Bisericii dominante 1,2 miliarde de lei. Dar întreg bugetul ministerului respectiv, care cuprinde *toate* cultele din ţară, şi pe deasupra şi artele, nu e decât de 1,05 miliarde lei. De unde dară 10 milioane numai pentru catolicii din Vechiul Regat?

Că au două episcopii? E adevărat! Dar de ce au două? De unde, pentru catolici, dreptul de a avea un episcop la 50 000 de credincioşi, pe când noi, ortodocşii, dominanţii, nu avem decât unul la 670 000 de oameni?

Să nu exagerăm. Larga noastră solicitudine pentru Biserica romană nu poate în nici un caz merge până la batjocorirea intereselor noastre ortodoxe. Suntem un stat creştin; dar, să nu se uite, 12 milioane din noi suntem ortodocşi. Avem o cultură a noastră şi o mândrie a noastră, care e bine să nu fie jignite.

O spunem pentru că, de la o vreme, lucrurile acestea au început să se cam uite. Iată, fraţii noştri uniţi din Ardeal nu formulează şi ei asemenea pretenţii? Nu cer ei acum o a cincea episcopie? Pe ce drepturi şi pe ce calcule reale e, pentru toţi oamenii de simţ al proporţiilor, o taină. Dar ei cer!

Nu li se va da. Nu se poate. La asta se împotriveşte şi bunul simţ, şi conştiinţa drepturilor noastre.

Pretenţia Vaticanului ne cinsteşte, dar nu suntem în situaţia să ne întreţinem prieteniile pe bani!

O carte mediocră despre Descartes

Dimier a scris o carte mediocră asupra vieţii lui Descartes[1]; cu preţioase restabiliri de fapte, fără îndoială; dar, în schimb, cu o foarte redusă înţelegere a ideilor generale şi a semnificaţiei mai adânci a întâmplărilor.

El încearcă, între altele, de pildă, o reabilitare a personalităţii *creştine* a lui Descartes şi aduce în sprijin nu atât texte şi interpretări, cât, mai ales, declaraţii şi mărturii personale. Până şi Bérulle este adus cu un certificat de bună creştinătate; pentru ca, în sfârşit, să fie confundaţi odată detractorii părintelui filosofiei moderne.

Încercarea este zadarnică; iar pentru puterile lui Dimier, excedantă. Căci cercetătorul nostru nu deosebeşte *ideile lui Descartes* de *cartezianism* şi nu-şi dă seama că ceea ce e mai ales esenţial şi de însemnătate pentru înţelegerea istorică e tocmai cartezianismul; care e o nouă structură spirituală, ce depăşeşte – oricât s-ar părea de ciudat – ideile lui Descartes. Cu aceste idei, adunate, puse cap la cap cu penibilă hărnicie filologică, se poate demonstra orice; cu cartezianismul însă, înţeles şi definit precis, teza autenticităţii creştinismului lui Descartes suferă un jalnic naufragiu.

Şi, cu toate acestea, o geană de adevăr mijeşte între confuziunile lui Dimier. E drept, nu în sensul dorit de autorul nostru; şi totuşi, un adevăr. Tendinţa potrivnicilor de a desolidariza catolicismul de cartezianism, sau personal de Descartes, nu poate fi fundată. Descartes decurge din catolicism; căci, chiar dacă el a răsturnat vechile raporturi dintre *ratio* şi *intellectus*[2], nu e mai puţin adevărat că şi în catolicism *ratio* e pur şi simplu *ratio*, şi nu *mens*[3]. Descartes rupe linia cugetării catolice? Nu ştiu. Aş crede mai degrabă că dezvoltă excesiv şi abnorm un germen închis deja în această cugetare. E foarte adevărat, cartezianismul e un corelat al Reformei; dar tocmai aci e întrebarea: de ce şi nominalismul, şi cartezianismul, şi Reforma se dezvoltă în Apus, adică în ţinuturile de religiozitate catolică? Chestiune mai veche, dar nerezolvată încă, deşi ea e pusă demult, de când Homiakov[4] făcea constatarea că protestantismul nu a izbutit să prindă în Răsăritul ortodox.

Probleme delicate, fără îndoială, de o subtilitate reală, nu dialectică, demnă de interesul celor mai fine şi mai ascuţite inteligenţe. Cari, toate, ne privesc de-a dreptul. Căci dacă – cu toate rătăcirile mondene – definirea noastră faţă de protestantism e o operaţie care s-a început deja, delimitarea înspre catolicism nu există nici măcar în formă de problemă. Fapt cu atât mai primejdios cu cât chiar cei mai pravoslavnici dintre teologii noştri autentici nu simt nevoia unei asemenea delimitări.

E o greşeală. Ortodoxia nu va începe să fie într-adevăr fecundă şi actuală, decât atunci când îşi va însemna hotarele; la dreapta, ca şi la stânga.

O inepție

Am primit la redacție o mică broșură anonimă. E intitulată „Memorandum" și are însemnat pe prima pagină, în tuș, numărul 17. Ceea ce pare a denota că sunt a șaptesprezecea persoană căreia necunoscuții autori ai amintitei broșuri îi fac insigna[1] onoare de a i-o trimite.

Am citit-o nedumerit până aproape de sfârșit. Când am văzut că este o pledoarie pentru unirea „Bisericii autocefale Române" cu Roma. Dar, ca să ajungă la formularea acestei concluzii, autorii fac o serie de interminabile considerații, scoase din lucrarea rusului Novikov, *La politique internationale*[2]. Se pare că acesta încă din 1886 prevăzuse războiul mondial și consecința lui cea mai de seamă: crearea statelor naționale.

Dintr-una într-alta, „Memorandumul" ajunge la România. Stat național, dar primejduit de tendințe centrifugale, ale unor grupe de minorități etnice și religioase, încurajate de iredentismul revanșard al vecinilor de la vest.

Se impune, deci, o acțiune care să accentueze caracterul unitar al statului. Și, cum același Novikov scrie că „cel dintâi lucru de făcut pentru a ne apropia sufletește de o minoritate este a o împinge la îmbrățișarea credințelor religioase ale majorității", broșura anonimă se declară gata să subscrie reflecția. Cu un corectiv. Căci, adaugă anonimii, „azi, mai mult ca oricând, este absolut imposibil a se gândi cineva la forțarea minorității să îmbrățișeze religia majorității. Și e și odios în cel mai înalt grad. În schimb, nimic mai posibil decât ca majoritatea să îmbrățișeze religia minorității...". *Et pour cause...*

E de admirat logica argumentării. Trei milioane (cifrele broșurei) de minoritari (catolici și uniți) nu-și pot abandona religia, și ar fi și „odios" să și-o schimbe. Dar pentru 10 milioane de români neuniți, cum li se spune în „Memorandum", care ocolește cu anumit scop termenul de ortodocși, treaba ar fi foarte ușoară. Trebuie doar „tact, pricepere și discreție absolută". Și iacă, așa va să devenim catolici pentru a salva unitatea statului!

Căci întreaga afacere n-are decât acest scop politico-patriotic. Ca și cum spiritualul ar putea fi subordonat politicului. Ca și cum atâtea veacuri trăite în Ortodoxie pot fi azvârlite ca un balast, iar de dragul unor teorii, a căror verificare e lăsată viitorului, sensul culturii și dezvoltării noastre istorice ar putea fi abandonat.

Inepția propunerii și tendința prea stângaci evidentă a broșurii m-ar fi scutit, poate, de o stăruire asupra ei, dacă n-aș cunoaște ravagiile mentalității laicizante și ale raționalismului în pătura noastră conducătoare. Că „Memorandumul" este opera unor anumite cercuri catolice, nu încape îndoială. Dar, întreb, sunt creștinești asemenea mijloace de propagandă, care, la adăpostul anonimatului, coboară cele veșnice la cele trecătoare?

Ofensiva prozelitismului catolic

Însemnam în trecuta zi a Domnului, pe marginea unei inepte broşuri de propagandă catolică, dispreţul pentru anonimatul acelui „Memorandum", cum se intitula lucrarea.

Iată însă că, în cursul săptămânii, mai primesc o broşură de propagandă catolică. De data asta, s-a renunţat la anonimat.

E o cărticică inestetică, a şaptea din „seria religioasă" a bibliotecii catolice „Presa bună", tipărită în Institutul de Arte Grafice cu acelaşi nume la Iaşi. Titlul cărţii: *Români şi ortodocşi*, iar subtitlul: „De vorbă cu fraţii mei de acelaşi neam". E semnată de d-na Ana Jurgea-Negrileşti, probabil soţie ori rudă a prefectului de Bacău. Pe contrapagină, în mijloc, citeşti: „Imprimatar † Mihai Robu, episcop", iar jos, formula obişnuită tipăriturilor catolice, trecute toate prin cenzură: „cu învoirea superiorilor regulari".

Cuprinsul? Ca valoare spirituală, nulă. De altfel, şi scopul ei pare a fi să câştige o anumită categorie de credincioşi. Cartea, în intenţia propagandei catolice, nu se adresează intelectualilor, pentru cari nivelul ei este prea scoborât, nici maselor populare, cărora o argumentare seacă, sprijinită pe câteva date istorice fals interpretate, este inaccesibilă. Ci unei anume pături din burghezia noastră, al cărei semidoctism – se socoteşte – s-ar putea lăsa impresionat.

De aceea şi broşura face apel la „latinitatea" noastră, înşiră câteva amănunte istorice, se străduieşte să combată ca neîntemeiată jena morală a burghezului, care ar vrea să-şi schimbe religia, dar i-e ruşine de ce va zice lumea şi, îmbrobodit într-o stăruitoare solicitare a orgoliului naţional, la care patriotismul nostru se presupune că nu va rămâne surd, un atac pieziş împotriva „inerţiei" ortodoxe, din vina căreia poporul român n-ar fi dat omenirii ceea ce stătea în virtualităţile sale.

Poate nici n-aş fi stăruit asupra acestei cărţi, editate sub oblăduirea episcopului catolic de Iaşi, cuprinsul ei de o valoare submediocră nemeritând deosebită atenţiune. Dacă nu s-ar vădi prin tipărituri din ce în ce mai numeroase o recrudescenţă a propagandei papistaşe. În faţa acestei ofensive a prozelitismului catolic, ce face Biserica noastră?

Un dar pe care nu-l putem accepta

D-l Marius Theodorian-Carada a publicat în revista catolică „Irénikon" un mic studiu asupra problemelor unirii Bisericilor în România[1]. D-l M. T.-C. este un vechi luptător pentru unirea catolicilor cu ortodocşii, în forma în care îl îndeamnă sufletul: să renunţăm noi, ortodocşii, la... „schisma" noastră.

Expunerea de care ne ocupăm e foarte împăciuitoare; am zice: *prea*! Căci toată Biserica Ortodoxă Română nu e plină decât de... unionişti. Unionist Prea

Fericitul Patriarh Miron, unionişti P. S. Lucian şi P. S. Iacov, unionist, Gala Galaction; şi P. S. Simedrea tot unionist. Iar, la fel – părintele Moşoaia şi... Nichifor Crainic; Onisifor Ghibu şi, *last not least*, Codin Cernăianu. Da, da unionişti cu toţii. Până şi puţinătatea mea, cu toate că sunt aplecat spre sofismă şi paradox.

Să avem iertare. Spiritul de harţă cată a fi, desigur, înlăturat din aceste discuţii; dar, chiar aşa, fără nici un fel de obiecţiune, iarăşi nu putem trece pe lângă afirmaţiile d-lui M. T.-C.

Să vorbesc, deci, pentru „Cuvântul". Nu suntem unionişti. Categoric, nu. Recunoaştem că, din toate Bisericile schismatice cari se pretind a fi creştine, una singură mărturiseşte pe Hristos; cea catolică. Cu una singură avem, deci, noi, pravoslavnicii, îngăduinţă a sta de vorbă: cea de la Roma. Dar de aci şi până la a spune că noi am putea sfârşi prin a recunoaşte pe „urmaşului Sfântului Petru" ca şef al Bisericii noastre – să ne fie cu iertăciune – mai va!

De altfel, din însuşi felul în care d-l M. T.-C. pune problema, se desprind argumente pentru noi. Noi am fi în schismă; şi, ca atare, ar trebui să fim mântuiţi. Dar să se procedeze încetişor cu noi. Că suntem cam sperioşi. Şi, pe urmă, avem o însuşire năzdrăvană: mistuim catolici. O constată însuşi autorul: nici o familie de catolici nu rezistă trei generaţii în ţara asta; pleacă – sau se pierd în masa... schismaticilor.

De aceea d-l M. T.-C. e prudent: nu vrea să ne catolicizeze aşa, dintr-o dată; ci să ne pună în categoria uniţilor. Acuma, problema asta e mai complicată. Sunt, în chiar cercurile catolice, oameni cu totul serioşi şi catolici adevăraţi, cari condamnă uniatismul. Îl condamnă ca pe o formă hibridă – şi pe bună dreptate. D-l Carada îl recomandă, totuşi. De ce? Pentru că d-sa gândeşte, în toată trebuşoara asta, politic; atunci când ar trebui să gândească religios.

Există, pentru cei cari nu vor să admită *istoria* ca o componentă a realităţilor, un şablon de gândire: deosebirea fundamentală, *de natură*, dintre cult şi dogmă. Două realităţi între cari nu ar fi nici un fel de legătură. Poţi fi, adică, în speţă, catolic şi să faci slujba după ritul ortodox; după cum poţi fi ortodox şi să faci slujba după ritul catolic. Aşa îşi închipuie treaba asta dumnealor. Şi atunci, vedeţi cum se simplifică lucrurile: noi... „schismaticii" ortodocşi, să ne păstrăm toate ale noastre; că, dacă o veni cineva să ne ceară a le schimba, cum suntem oameni buclucaşi, s-ar putea să ne supărăm. Mai ales dacă ar fi vorba să devenim „letini" – care, cum se ştie, e în popor cuvânt de ocară. Dar, ca să nu fim lăsaţi pierzării în focul Gheenei, să recunoaştem supremaţia papei de la Roma şi purcederea sfântului Duh „şi de la Fiul". Atâta doară.

Mărturisim că d-l Marius Theodorian-Carada nu e interesant. Noi ne aşteptam să ne pună o problemă religioasă. D-sa – cum observarăm – pune una politică: să recunoaştem pe papa. „*Filoque*"[2]? Nici asta nu ar fi, poate, pentru d-sa chiar aşa de important. Numai că, dacă nu am mărturisi-o, nu ar vrea Prea Sfântul părinte de noi!

Manifestaţia d-lui M. T.-C. ne-a bucurat, totuşi. Căci am cetit acolo lucruri pe cari noi nu le puteam scrie decât sub primejdia de a fi înfruntaţi de la Blaj.

Am cetit, anume, că treceri individuale de la pravoslavia noastră la catolicism, fie şi sub forma unită, nu sunt de nădăjduit. Şi că, dacă este o cale de urmat, apoi aceea e, desigur, cea a înţelegerii cu căpeteniile. Preţioasă mărturisire, în adevăr! Căci ea însemnează: nu încercaţi să-i convingeţi pe oameni a-şi lepăda legea, că e bucluc; încercaţi mai degrabă a vă înţelege cu ierarhia, care să vi-i dea pe toţi grămadă; dar, băgaţi de seamă, chiar când se va întâmpla asta, lăsaţi-i pe credincioşi în ale lor (d-l Theodorian zice: nu vă atingeţi de cult); că, altfel, te pomeneşti că se observă vânzarea, şi iarăşi s-ar putea să fie bucluc!

... D-l Marius Theodorian-Carada mi-a făcut cinstea să mă socotească de bună-credinţă. Nici eu nu-l cred altfel pe d-sa. Dar, raportându-mă la cele de mai sus, mi-aş îngădui, între oameni de bună-credinţă o întrebare:

Frumos e?

Şi totuşi, catolicismul este inactual

În publicaţia „Farul nou unit cu Dacia creştină" (ce titlu, Doamne!), organ săptămânal al catolicilor din România, un domn Gr. I. P. se întreabă: „De ce apare PREDANIA?". Se întreabă – şi răspunde: „«Predania» apare pentru a lovi catolicismul pe orice cale".

Mărturisesc că nu ne gândisem la asta. Biserica Ortodoxă şi naţia rumânească au astăzi o conştiinţă suficient de ridicată a valorii lor de sine stătătoare, pentru ca să mai acorde catolicismului importanţa pe care şi-o doreşte pentru biserica d-sale d-l Gr. I. P.

Pe de altă parte, toţi cei pe cari credinţele lor i-au adunat în jurul PREDANIEI sunt de părere că, oricum ar fi, catolicii sunt totuşi creştini; Biserica papală realizând, în adevăr, un maximum de creştinism posibil în bazinul de apus al Mediteranei, adică într-o regiune stăpânită până în adâncuri de ideea romană de stat, idee structural divergentă faţă de creştinism. Aşa fiind, dacă, în adevăr, noi ne vom fi gândit la un adversar care trebuie „lovit", apoi acela era mai degrabă protestan[tis]mul, duşman insidios al creştinismului, pe care îl atacă pe căile cele mai neaşteptate, izbutind chiar uneori să-l dizolve – şi nicidecum catolicismul, care e cu atât mai puţin primejdios pentru noi, cu cât istoriceşte şi structural e inaderent geniului nostru naţional.

Dacă, totuşi, catolicii ne caută râcă – fie chiar prin pana, mai mult înveninată decât ascuţită, a d-lui Gr. I. P. – nu noi ne vom da din drum; cu atât mai mult, cu cât găsim aci prilejul să lămurim şi pentru ai noştri anumite afirmaţiuni, uneori prea concentrat şi prea eliptic înfăţişate.

D-l Gr. I. P. nu este interesant. D-sa cultivă convingeri ca aceea că azi lumea nu mai e pozitivistă, evoluţionistă şi materialistă, datorită numai renaşterii scolastice, convingere care, dacă e nevinovată şi nu face rău nimănui, apoi nu dovedeşte mai puţin la ce coborât nivel de înţelegere stă preopinentul nostru.

D-sa este cu totul lipsit de prudenţă, pentru că vorbeşte de „acele discuţii inutile şi copilăroase" ale grecilor din Bizanţ, atunci când s-ar fi putut gândi că, dacă nu la noi, cari s-ar putea să fim nişte ignoranţi, dar cel puţin la unul, căru-ia-i zicea Pascal, ar fi de găsit lucruri cari înveselesc lumea, de trei veacuri, în legătură cu unele „discuţii inutile şi copilăroase", care nu sunt chiar „greceşti".

D-sa nu ştie să scrie şi mă îndoiesc dacă ştie să gândească; pentru că atunci când vrea să ne înfăţişeze un raţionament, ne dă să mestecăm dop de plută. Ia vedeţi, vă rog, o mostră: „Tot ce este participat, din lucrurile superioare în cele inferioare, şi tot ceea ce este mai înălţat este ceea ce este formal prin raport la lucrurile inferioare. Tot ce este astfel prin participaţie, este supus la ceea ce este astfel în esenţă şi universal. Tot ceea ce participă şi tot ceea ce este participat, este posterior la ceea ce este prin esenţă. Încercând să precizăm logic poziţia laicilor în ortodoxie, vedem clar că pentru participare ar trebui să avem elementul formal din propoziţia scolastică, adică ierarhia". V-aţi lămurit, nu?

Dar dacă, personal, d-l Gr. I. P. nu este interesant, în schimb e reprezentativ pentru o anumită mentalitate; pentru o anumită mentalitate catolică de la noi, agresivă şi lipsită de măsură şi de elementara bună-cuviinţă, pe care orice străin de legea noastră o datorează în chip firesc unei ţări şi unui neam ospitalier şi tolerant. Şi de aceea nu e chiar lipsit de interes să ne oprim puţin asupra acestui caz.

Ceea ce depăşeşte putinţele mele nu numai de acceptare, dar şi de înţelegere, sunt îngăduinţele pe cari şi le iau catolicii din România faţă de Ortodoxie. Şi nu-şi dau seama, de pildă, că dispreţul pe care îl afişează, fără nici un fel de discreţie, pentru credinţa şi Biserica noastră constituie o imprudenţă, care, în împrejurările de azi, ar putea fi chiar o gravă imprudenţă. Tonul absolut inacceptabil, pe care se cred îndreptăţiţi a-l adopta aceşti militanţi ai catolicismului, nu e numai o chestie de temperament sau de bună creştere personală, ci decurge oarecum din atitudinea principială a lor faţă de noi. E suficient ca undeva, înlăuntrul Ortodoxiei rumâneşti, să se ivească un efort organizatoriu, o încercare de lămurire, pe care ei o bănuiesc fecundă, o tovărăşie de muncă ordonată, pentru ca reacţiunea aceasta necuviincioasă să se producă; automat. De pe cataligele catolicismului, orice Gr. I. P. „scrie" şi „gândeşte", aşa cum văzurăţi; orice ignar care mozoleşte câteva propoziţii învăţate într-un catehism uscat şi anacronic ca tonalitate spirituală îşi permite să te repeadă, să creadă că te poate repezi înapoi, în nefiinţă. Şi dacă ar fi vorba numai de bietele noastre persoane – care, totuşi, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu şi cu cartea, şi cu lumea, şi cu diavolul, şi cu ei înşişi, aşteptând împlinirea nădejdii de a fi învinşi de Dumnezeu; dar nu! Aceeaşi atitudine de brutală agresivitate, de lipsă de consideraţie, se manifestă şi faţă de credinţa noastră ortodoxă, uitând cu totul, aceşti vardişti ai lui Dumnezeu, că poliţie represivă nu poţi exercita decât *la tine* acasă, şi, atunci când îndrăzneşti să pui *ordinea ta – în casa altuia*, rişti să ţi se arate uşa.

Ceea ce mai ales a necăjit iritabilitatea d-lui Gr. I. P. este, se pare, o afirmaţie a noastră, în legătură cu inactualitatea catolicismului. Catolicismul inactual? se întreabă preopinentul nostru. Asta „înseamnă a ignora Italia lui Mussolini,

Austria lui Seipel, Dolfuss și a cancelarului Schuschnigg, înseamnă a uita Portugalia lui Salazar și a nu băga în seamă reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist. Dar, înainte de toate, înseamnă a uita că Ortodoxia nu a fot stavilă în fața materialismului comunist din Rusia și că protestantismul n-a putut zăgăzui extremismul național, de pure cadre materialiste, ale hitlerismului".

Chiar așa să fie? Să le luăm pe rând:

Italia – Aud pentru prima oară că Italia lui Mussolini este fructul acțiunii catolice. Eu știam numai de *o pace* care s-a încheiat între fasciști și catolicism *după* instituirea statului fascist. De unde aș avea dreptul să deduc – în afară de alte informații – că până la pace fusese război!

Austria – Nu știam că Austria lui Siepel, Dolfuss și Schuschnigg se încadrează în „noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat". Cunosc însă un raport, al unui agent diplomatic străin din Viena, care relatează că singurii lui aliați împotriva mișcării naționaliste sunt catolicii și... evreii.

Spania – Informațiile mele diferă de ale preopinentului meu. După știința mea „reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist" a pornit prin inițiativa unui ostaș, Franco, și a continuat cu sprijinul fascismului italian și al „materialismului" hitlerist. Mai știu că, până în momentul de față, e greu să se spună care este atitudinea sfântului părinte față de generalul Franco. În orice caz, e mai prudent să așteptăm; căci tare aș vrea să văd ce va spune Sfântul Scaun, dacă naționalismul lui Franco va lua forma totalitare.

Rusia – Procesul nu e terminat. Și e cel puțin imprudent să se vorbească de carența Ortodoxiei, azi, când redeschiderea Bisericilor e un fenomen general și când stalinismul trece prin atât de profunde transformări structurale.

Germania – Afirmația că hitlerismul ar fi un naționalism „de pure cadre materialiste" nu poate curge decât dintr-un condei care nu se controlează. Incapacitatea protestantismului față de național-socialism? E evidentă. Dar nu cumva a fost „zăgăzuit" hitlerismul de catolicism? Și, pe urmă, dacă suntem așa de grozavi, nu am putea afla cum a zăgăzuit Biserica romană protestantismul?

Iată valoarea afirmațiilor preopinentului meu.

Dar, chiar dacă ar fi stat în picioare, ce ar fi dovedit ele? Că, poate, catolicismul e actual? Nu.

A fi actual însemnează a intra ca o componentă hotărâtoare în structura prezentului istoriei. Această structură se precizează, după impresia mea, în momentul de față, în sensul unui naționalism totalitar. Poate catolicismul să intre în componența acestei formule istorice? Foarte greu de crezut! Căci:

1) Este un fapt, istoricește exact, că Biserica romană nu a sprijinit niciodată și nicăieri mișcările naționale; nici în Italia unificării, a lui Cavour, nici în Germania unificării, a lui Bismarck; nici în Italia cvasi-naționalizării, a lui Mussolini, nici în Germania naționalizării, a lui Hitler; a combătut Franța gallicană și a excomunicat Franța creștină a Acțiunii Franceze; a sprijinit, în schimb, țări în cari principiul național nu există deloc (Austria habsburgică) sau nu există

decât în al doilea rând (Spania înainte de Frontul Popular, Austria lui Dolfuss, Seipel, şi Schuschnigg).

2) În toate ţările de observanţă etnică, voturile catolice nu au mers către dreapta naţionalistă, ci întotdeauna către centrul democrat – atunci când ştiut este că democraţia dizolvă formele de viaţă organică, aşa de scumpe naţionaliştilor. (În această operaţie, catolicii au fost întotdeauna alături de evrei!)

3) Este *principial imposibil* ca Biserica romană să accepte naţionalismul – şi cu atât mai puţin totalitarismul, aceste doctrine şi forme de viaţă postulând absolutul naţiunii, statului sau mai ştiu eu cui, catolicismul neadmiţând *politiceşte* decât un absolut: cel al Bisericii romane, care e şi supranaţional şi suprastatal, şi supra mai ştiu eu ce!

Dar, dacă actualitatea istorică se ţine în marginile naţionalismului şi totalitarismului – şi dacă Biserica romană nu poate decât duşmăni asemenea forme de viaţă, ar putea să mă lămurească preopinenţii mei de la „Farul" cum mai e actual catolicismul?

Eu ştiu că lucrurile astea sunt neplăcute pentru catolici, care ar fi preferat ca ele să nu fie spuse (cu atât mai mult cu cât se mai pot spune şi altele). Dar cine e de vină? Noi, cari vrem să ne vedem doar de ale noastre, sau domnii catolici, cari umblă cu brâul târâş prin lume?

Apoi, deh!

C. Anglicanismul

Pentru apărarea Ortodoxiei

Un episcop englez tratează astăzi la Bucureşti, după cum a făcut-o şi la Constantinopol, unirea Bisericii noastre Ortodoxe cu cea anglicană.

Este o aberaţie.

Dar este şi un atentat împotriva fiinţei noastre naţionale.

L-am prevăzut şi-l aşteptam.

De trei ani, asociaţiile creştine ale triunghiului roşu şi ale triunghiului albastru (Y. M. C. A. şi Y. W. C. A.) fac propagandă religioasă, căutând prozeliţi pentru o credinţă care nu este, nu poate şi nu trebuie să fie a noastră.

De trei ani se continuă stăruitor, la „Cuibu-cu-Barză", acţiunea evanghelizatoare, eminamente neortodoxă, a preoţilor T. Popescu şi D. Cornilescu, prin predici şi prin cărţi, pe a căror copertă sfânta cruce este încălecată de coroana bizantină a unei regine de sânge englez.

De trei ani arhimandritul Scriban încearcă refacerea unei virginităţi morale, făcându-se apostolul unui ortodoxism spălat cu toate apele Apusului, până la decolorare.

Şi mai sunt şi alţii.

Împotriva acestui îndrăzneţ atentat, ridicăm protest în faţa istoriei noastre întregi.

Fuziunea celor două Biserici înseamnă regele Angliei, cu drepturi egale, în viitorul sobor al Bisericei noastre de Răsărit;

Înseamnă contrafacerea credinţei noastre, făcută nu din *Evanghelie* şi „moralizare", ci din nevoia adâncă, organică, a legăturii cu Dumnezeu;

Şi, mai departe, deschiderea vieţii noastre sufleteşti pentru orice influenţă politică străină.

Respinşi, prin înfrângeri politice răsunătoare, de la cheile Mării Negre şi [ale] Asiei Mici, englezii caută drumul cel mai scurt la Golful Persic, peste Constanţa şi Trapezunt.

Să şi-l aibă, dacă nu se poate altfel, sau dacă aşa trebuie să fie. Dar nu peste sufletele noastre.

Necazurile noastre sunt altele; în aceste momente de renaştere religioasă, drumurile noastre se desfac lămurit: grele, dar pline de lumină.

Şi le vom călca cu hotărârea unui neam care nu a trăit decât prin puterea suferinţei şi nu a suferit decât prin nădejdea mântuirii.

Dar mai întâi:

În lături cu poliţia anglicanismului.

Forme româneşti ale problemei religioase

Cartea preotului T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză" din Bucureşti* s-ar fi putut să fie şi un eveniment. Interesul vremii noastre este astăzi foarte multiplu şi putinţa de a provoca şuvoaie în volbura opiniei publice, foarte ridicată; tăcerea cu care totuşi a fost întâmpinată până acum cartea e, deci, aproape concludentă.

Nu ne îndoim că cetitorii-cumpărători ar lipsi. Cunoaştem doară stăruitoarea acţiune de evanghelizare a preotului Popescu şi ne putem închipui că cel puţin ascultătorii de fiecare duminică se vor fi grăbit să ia cu ei acasă, tipărit, cuvântul îndrumătorului lor, care de multe ori îi va fi scos din încurcături sufleteşti serioase. Dar aceasta nu e de-ajuns. Acţiunea celor câţiva evanghelizatori români se plasează astăzi, fără voia lor, poate, într-un cadru cu mult mai larg. Căci nu virtuţile personale, netăgăduite totuşi, ale preotului adună atâta lume în

* *Iisus vă cheamă*. Predici rostite de pr. T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză" din Bucureşti. Buc[ureşti]. Soc[ietatea] Evang[helică] Română, Str. Bursei, 1, 278 p., 20 lei.

Biserica „Cuibu-cu-Barză", ci nevoia mai veche şi mai cuprinzătoare de a se auzi undeva cuvântul mântuirei.

Întoarcerea maselor orăşeneşti la viaţa religioasă este în adevăr un fapt cu rădăcini mai adânci. O activitate socială sprijinită pe un talent – oricât de mare – oboseşte şi coboară repede. Statornic prinde numai ceea ce e mai dinainte cerut.

Iată de ce valoarea predicilor preotului Popescu trebuie judecată cu altă măsură decât cu aceea a unui succes personal.

În cadrul larg al nevoilor noastre religioase, cartea aceasta aproape dispare. Chiar în forma simplă, cerută stăruitor de prilejul şi de publicul pentru care au fost ţinute, predicile s-ar fi putut închega în jurul unui sâmbure de valoare ceva mai ridicată. Încercarea timidă, dar statornică, de raţionalizare a actului de credinţă se sprijină aci pe o vădită alunecare a judecăţii. Tot ce se spune în cărţile sfinte e adevărat, pentru că vine de la Dumnezeu, şi Dumnezeu nu ne poate înşela. Raţionamentul e inferior; istoriceşte, mort din veacul al XVII-lea, întrebuinţarea lui astăzi e stranie.

Dar şi semnificativă. Ea arată, anume, cât suntem cu toţii de slab pregătiţi în materie religioasă; câtă lipsă de înţelegere pentru necazurile şi greutăţile noastre stăpâneşte chiar pe cei mai bine intenţionaţi dintre noi. Ce poate ajuta, în adevăr, bietului nostru om de la Dunăre raţionalizările acestea, la locul lor doar într-o întortochiată metafizică tomistă, deşi chiar acolo insuficiente!

Nevoilor de reînnoire religioasă nu am izbutit să potrivim încă nimic. Lipseşte aci, ca şi aiurea, încredinţarea că există *un creştinism al nostru*, în afară de orice dogmă şi orice biserică, *un creştinism de atmosferă*, a cărui înţelegere şi valorificare e singura cale ce ne rămâne deschisă.

În loc de acesta, ni se oferă astăzi evanghelizarea. O cunoaştem deja din altă parte; e o problemă mai vastă. În ce ne priveşte, ni se pare că nici o religie nu există în lume pentru ea însăşi; ci îşi cumpără dreptul de existenţă prin măsura în care contribuie la rezolvirea problemei mântuirii. Noua evanghelizare se mişcă greoi şi în tipare vechi. Sunt aceleaşi forme înţepenite, lipsite de mlădiere, fără cel mai elementar simţ istoric, fără nici o legătură cu viaţa noastră, cu necazurile noastre. Simple lecţiuni de morală cu argument biblic, ele înţeleg religia ca un instrument de poliţie socială. Este cea mai hotărâtă şi mai nimicitoare interpretare a religiei. Se uită că virtuţile creştine nu sunt „scop"; şi nici măcar mijloc pentru înlesnirea convieţuirii; ci doar o simplă terapeutică, anexă la problema metafizică a mântuirii.

Restaurarea creştinismului în funcţiunea lui metafizică, cu mijloace la îndemâna tuturor, este problema ceasului de faţă. Evanghelizarea în genere, ca şi predicile preotului Popescu, o ignoreză. Ar fi o vină pentru marii creatori; e numai un drum fals pentru oamenii de treabă, al căror principal merit e buna lor intenţie.

Ce realizează, deci, într-un cadru mai restrâns, cartea de predici *Iisus vă cheamă*, adică în cadrul pe care şi-l trage autorul însuşi? O predică lucrează sau prin adâncimea convingerilor, sau prin vorba arzătoare a cuvântătorului.

Adâncimea lipseşte pretutindeni. Nicăieri, urme măcar din umilinţa, aşa de fundamentală totuşi, creştinismului. Un ton artificial şi de circumstanţă, carac-

teristic pretutindeni aproape, în acțiunea de evanghelizare; personalism supărător; nimic din Duhul Sfânt, care se coboară ca o binecuvântare asupra omului lui Dumnezeu.

Rostirea? Este probabil că, rostite, predicile acestea câștigă în valoare. Dar de zguduirea ascultătorilor nu se poate vorbi. Căutăm zadarnic vorba care merge de-a dreptul la inimă, cuvântul care biciuie sau chiar viziunea apocaliptică. Peste atâtea cărți mijlocii de predici, noi și vechi, tipăritura aceasta nu se ridică cu nimic.

S-ar putea opune acestor considerații *faptul* întoarcerii la viața creștină a atâtor ascultători. Să ni se dea totuși voie să spunem că e o iluzie; sau că e prea puțin!

Criza noastră sufletească e astăzi cu mult prea adâncă, pentru ca scăderea alcoolismului, împuținarea conflictelor conjugale sau ridicarea cinstei personale a unora dintre noi să fie tot atâtea dovezi de înălțare întru Hristos.

La o tragică răscruce a istoriei, ceea ce ne-ar trebui, am spus-o. Sunt unii cari cred că tinerețea nouă a activității câtorva preoți din țară sunt începuturile unei renașteri. Credem hotărât că se înșală. „Mișcarea de la «Cuibu-cu-Barză» e numai semnul nevoii unei reînnoiri.

Reînnoirea însăși va avea, desigur, o altă față.

Și nu suntem singurii cari o așteptăm.

Dar, *pe aceea!*

Domnule redactor,

La întâmpinarea d-lui D. Mitrany din numărul trecut al „Ideii europene"[1], vă rog să binevoiți a-mi îngădui două rânduri de răspuns: Problema pe care o puneam era de ordin sufletesc. Mi se dă un răspuns diplomatic. Evident, aș fi dorit un *altul*, pentru că el ar fi contribuit la lămurirea unor fapte și idei cari, în primul meu articol, au fost numai – și încă incomplet – enunțate. Așa, trebuie să mă mulțumesc cu mai puțin.

Mărturisesc că mă interesează numai în chip mediocru dacă Anglia sau Franța va fi, peste cincizeci, o sută de ani, cea care va stăpâni marile drumuri ale lumii. Deci, nu din interes politic am ridicat această discuție. Aș fi fost mai bucuros dacă d-l Mitrany mi-ar fi dovedit că anglicanismul nu urmărește și nici nu poate urmări drumuri de expansiune. Dar nu o face.

Preocuparea d-sale e de a stabili că între politica Angliei și aceea a anglicanismului nu e nici o legătură. Și aceasta se dovedește prin aceea că:

1) în Anglia nu există o biserică „dominantă", care ar putea să angajeze întreaga națiune într-o activitate în favoarea ei;

2) diferiții conducători politici sunt de credințe religioase deosebite; ei nu ar putea lucra, deci, pentru prosperarea unei biserici căreia nu i se închină;

3) deosebitele frământări religioase din Anglia au luat bisericii forța ofensivă

Chiar pentru cel care este de aceeaşi părere ca d-l M[itrany], argumentarea nu e convingătoare.

Căci:

a) atunci când întrebuinţezi organizaţia bisericească drept armă politică, nu eşti determinat de „biserică", ci de scopuri politice; şi atunci nu mai e vorba de biserica *„dominantă"*; ci de *oricare* organizaţie ce e în stare a-ţi servi scopurile;

b) de aceea nici nu e nevoie ca omul politic conducător să fie, sub raportul religios, solidar cu biserica a cărei activitate o înlesneşte... peste graniţă;

c) iar o organizaţie slabă poate fi, la nevoie..., galvanizată.

Argumentarea mea este numai logică. D-l Mitrany însă, care cunoaşte mai bine decât noi lucrurile englezeşti, îşi va reaminti mai uşor rostul pe care l-au avut *Biblia* şi misionarii la expansiunea politică şi economică a Angliei şi – de altfel – a capitalismului în genere. Repet totuşi, pentru încheiere, că nu prezenţa *negustorului*, ci a *spiritului* englez, mă nelinişteşte.

Aş fi vrut să am câteva cuvinte şi pentru dezminţirea P. C. preoţi Popescu şi Cornilescu[2] de la „Cuibu-cu-Barză". Deocamdată îmi este imposibil.

Scrisoarea afirmă textual: „Nu am avut şi nu avem *nici o legătură* cu asociaţiile aşa-zise creştine ale triunghiului roşu şi ale triunghiului albastru (Y. M. C. A. şi Y. W. C. A.)...".

Dezminţirea aceasta e scrisă însă pe o hârtie de blok, caracteristic liniată. Partea de sus (*en-tête*-ul) şi de jos a fiecărei foi e tăiată cu foarfecele. Nu aşa de îndemânatec însă; căci, pe foaia a doua, jos, se poate ceti: *„To the writer: save by writing on both sides of this paper"*; iar pe prima, foarfecele, cari nu au coborât destul, au lăsat încă să se vadă *vârful de jos al triunghiului roşu!* P. C. sa îşi face, deci, corespondenţa pe hârtia cercului Y. M. C. A.! E aci ceva care nu se potriveşte. Până la o lămurire, prefer să aştept; eu neînţelegând a continua discuţia decât cu o perfectă bună-credinţă.

Primiţi salutările mele,

UN ORTODOX

Bucureşti, 28 II '923

Preotul Tudor Popescu şi agitaţia pentru anglicanism

Preotul Tudor Popescu de la „Cuibu-cu-Barză" a fost caterisit. Vasăzică, tot era vinovat – iar cele ce s-au scris mai acum un an în această revistă, tot adevărate au fost! Numai în parte? Numai în parte, *deocamdată.*

„Bate-voi păstorul şi se vor împrăştia turmele[1]." Turma se va fi împrăştiat – dar nu ştiu dacă tocmai păstorul a fost bătut. Să cercetăm, deci, puţin faptele.

Preotul Tudor a început o acțiune de „modernizare" a Bisericii noastre. Nu o începuse singur, ci în bună și prea cuvioasă tovărășie, de îndată ce-și făcea corespondența pe hârtia englezească a triunghiului roșu (Y. M. C. A.). În jocul preotul Tudor a intrat însă o altă persoană – bisericească și ea. Această persoană e astăzi fugară în Germania; de ea nimeni nu s-a atins; după cum nimeni nu s-a atins de o a treia tovarășă, care, totuși, a contribuit cel mai mult la întorsătura pe care a luat-o acțiunea evanghelizatoare a preotului Tudor.

Eu aș vrea să-mi mărturisesc greșeala. Când, anul trecut, vorbeam de încercarea de unire cu Biserica anglicană, treceam printre agenți și pe preotul Tudor. El a protestat, afirmând că nu are nici o legătură cu Y. M. C. A. Nu l-am crezut; pentru că hârtia pe care ne scria era tocmai hârtia „Asociației Creștine". Și totuși, părintele Tudor spunea adevărul: în acel moment el nu mai avea nici o legătură cu Y. M. C. A.

Sub presiuni lăturalnice, părintele Tudor sfârșise prin a deveni protestant. A spus-o doară – după câteva șovăiri – și la proces.

Aceasta explică de ce acuzatorul cel mai îndârjit al lui a fost părintele arhimandrit Scriban!

În sfârșit, preotul Tudor și-a pierdut darul și a fost exclus din Biserica noastră. Orice s-ar mai întâmpla, convingerea noastră e că episodul de la „Cuibu-cu-Barză" s-a închis.

Nu e numai părerea noastră. Vechii tovarăși ai preotului Tudor cred și ei același lucru. Căci agitația pentru anglicani a reînceput. O întrerupsese acțiunea le la „Cuibu-cu-Barză", care amenința să capteze pentru alte intervenții nevoia de lămurire spirituală a unor mulțimi necăjite. Acuma preotul Tudor e la pământ! Să reîncepem, domnilor!

L-am auzit, deci, din nou pe părintele arhimandrit Scriban. Îl așteptam. Nu ca să-l ascultăm. Ceea ce ne poate spune, o știm demult. Dar îl așteptam tocmai ca să ne întărească bănuiala că, în adevăr, „mai întâi la pământ cu preotul Tudor"! Și a venit. *Ergo*...

Din câmpul Ortodoxiei nu se ridică nici un glas. Un tânăr scriitor de talent face din când în când variații literare pe această temă. Dar, vezi, treaba e mai serioasă decât atât.

Înaltele fețe bisericești tac. Scepticism, ignoranță sau din nou vremea în care o broșură putea să fie și un instrument de șantaj?

Părintele Scriban și-a găsit chiar și colaboratori nesperați. E însăși facultatea de teologie, în persoana câtorva din profesorii ei. Să-i numim „delegația facultății"?

Ori, poate, facultatea are, totuși, ceva de spus?

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]

Primim din partea d-lui Tudor Popescu următoarea scrisoare:
[...][1].

Nota redacţiei: Scrisoarea fostului preot de la „Cuibu-cu-Barză" nu e suficient de clară, mai ales în lămuririle privitoare la punctul 2. Evident, *trebuie* să credem pe cuvânt declaraţiile d-lui T. Popescu. Dar nu ne putem ascunde impresia că, chiar dacă tot ce a afirmat e exact, d-sa nu a spus tot ce ştie în această afacere.

Referitor la punctul 1: delimitările pe cari le face între „creştinismul" d-sale şi adventism sunt specioase. Că vor fi deosebiri e nuanţe, nu ne îndoim. Dar numai de nuanţe. De o parte şi de alta, creştinul recunoaşte aceeaşi încercare tenace de a submina Biserica şi de a instaura, în locul disciplinei garantate de autoritatea bisericească, anarhia subiectivistă a „liberului examen".

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]

Din partea d-lui D. Nanu primim următoarele:
[...][1].

Nota redacţiei: Nu putem fi de părerea d-lui D. Nanu, care crede că între creştinismul Bisericii române strămoşeşti, cum zice d-sa, şi creştinismul Societăţii „Trezirea" din jurul fostului preot Tudor Popescu nu ar fi nici o deosebire esenţială.

Afirmaţia noastră precisă a fost că toate mişcările protestantizante tind, spre deosebire de creştinismul ortodox sau catolic, să introducă liberul examen ca garanţie şi fundare a adevărurilor religioase. D-l Nanu nici nu încearcă să conteste acest lucru; ba, dimpotrivă, face o apologie călduroasă a logicei. La aceasta e încurajat şi de faptul că „autorul" *Evangheliei* este cel mai mare logician din câţi au fost cu putinţă, fiindcă singur s-a numit pe sine: „Calea, Adevărul şi Viaţa".

Pentru că d-l Nanu cere „să respectăm formele elementare logice", vom observa:

1) nu ne îndoim că „autorul" *Evangheliei* e cel mai mare logician; dar asta nu *fiindcă* s-a numit pe sine Calea, Adevărul etc.; ci, pur şi simplu, fiindcă e Dumnezeu;

2) d-l Nanu confundă problema adevărului cu problema logicei. Lăsând la o parte alte chestiuni, care nu-şi au locul într-un ziar, indicăm doar că logica e un instrument de cunoaştere, cu ajutorul căruia, în cazul cel mai bun, se ajunge la adevăr. Dar la acest adevăr se poate ajunge şi pe altă cale decât cea a logicei. Şi tocmai aci e nodul chestiunei: gnoseologia creştină, şi în special cea răsăritea-

nă, afirmă că, *în ordinea religioasă*, adevărul e un act de credință; deci, nu rezultatul unei operații logic discursive, în propriu rațiunii. Adică, tocmai contrariul părerii Societății „Trezirea", care vede garanția adevărurilor religioase în „forme elementare logice". D-l Nanu va concede că deosebirea este esențială.

Congresul Bisericii anglicane

Cuvântarea părintelui mitropolit Nectarie al Bucovinei, rostită la marele congres al Bisericii anglicane, este un model de preciziune și de atitudine fermă. În ea s-a spus că, reprezentant al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, Prea Sfinția Sa asistă cu bucurie la această manifestație creștină, dar că în nici un caz nu poate lua parte la discuții, cari – eventual – ar pune în chestiune dogmele și așezările de bază ale Ortodoxiei.

În același timp, părintele mitropolit a adresat și o chemare către ceilalți ierarhi pravoslavnici prezenți la congres, cerându-se să se ralieze la acest punct de vedere. Și ralierea a fost obținută.

Nu știm care va fi rezultatul acestei atitudini. Anglicanii încearcă de multă vreme o apropiere de noi. Ei simt, sincer, că creștinismul pe care îl practică s-a golit de conținut religios și caută înapoi calea spre izvor. Că s-au îndreptat mai degrabă înspre noi decât înspre catolici – asta nu e chiar așa de întâmplător și nici chiar așa de lipsit de dedesubturi. Dar să nu insistăm.

Nevoia de religiozitate adevărată îi împinge, deci, spre noi. Dar sunt dificultăți. Dacă anglicanii au încetat de fapt să fie creștini și au devenit anglicani este pentru că structura lor spirituală nu le îngăduie o încadrare adecvată în creștinism. Nominaliști, pozitiviști și moraliști, lipsiți de simțul și orizonturile veciniciei, ei au sărăcit creștinismul de actul Dumnezeului real și viu, pentru că nu-l puteau trăi. De aceea refuzul lor de a accepta dogmele și tainele ca dogme și ca taine corespunde unei realități: incapacitatea structurală a anglicanilor de a le trăi.

În acest fapt trebuie să vedem una din pricinile pentru cari, în chip constant, la adunările anglicano-ortodoxe, cei dintâi nu ostenesc cu încercarea de a începe o discuțiune asupra dogmelor. Încercare lipsită de sens: căci, dacă e vorba să punem în discuție dogmele și tainele, nu mai suntem ortodocși, ci... anglicani; iar în acest caz, unirea între noi și ei nu s-ar face cu un folos pentru ei, cu o renaștere a religiozității lor, ci cu o pierdere pentru noi, cu o sărăcire a vieții noastre religioase.

De data aceasta însă, la Londra li s-a spus precis: nu acceptăm nici un fel de discuție asupra conținutului dogmatic al Ortodoxiei. Anglicanii știu, deci, ce au de făcut: renunță la discuție, acceptând botezul întru pravoslavie, sau renunță la nădejdea unei uniri cu noi și a unei refaceri a vieții religioase.

Noi credem că se vor hotărî pentru ultima atitudine. Sunt doară anglicani – și nu pot altfel.

D. Protestantismul

Rumänien – ein Missionland[1]

România, țară de misiune protestantă. Trebuie să concedem că, deocamdată, așa se înfățișează situația. De la război încoace, suntem aproape în fiecare an, într-o formă sau alta, cercetați de misionarii protestanți și îmbiați la o tovărășie religioasă pe care noi nu izbutim să o înțelegem, și de aceea pregetăm a o realiza.

Acum, în urmă, ne-am bucurat de vizita d-lui Raoul Allier, decan al Facultății de Teologie protestantă din Paris, învățat specialist în studiul religiozității... primitivilor. D-sa a făcut și două conferințe publice la Fundația „Carol", ascultate cu remarcabilă condescendență de studenții noștri, obicinuiți parcă cu un alt fel de înțelegere a problemelor religioase.

Dar d-l decan nu a venit în București ca să țină conferințe. A spus-o însuși, cu dezinvoltură sau... cu candoare. A venit să ne propună o alianță. Evident, forma era ceva mai alambicată; cel puțin la început. Ne oferea omul, gratis, nici mai mult, nici mai puțin, decât o capelă ortodoxă în „cetatea universitară" de la Paris; capelă pe care Rockefeller ar fi dispus să o clădească pe socoteala lui, dacă... am consimți ca ea să fie comună nouă și protestanților. Propunerea e copilărească. Domnul decan ar fi putut găsi ceva mai ingenios. Chiar așa de naivi, ca să ne îmbarcăm pe primul șlep în remorca protestantismului, nu suntem. D-l Allier putea să se gândească o clipă că păstrăm și noi ceva din tradiția bizantină!

Și totuși, trebuie să o recunoaștem: noul purtător de cuvânt al protestantismului pe malurile înflorite ale Dâmboviței nu a venit la noi fără oarecari încurajări. Contactul pe care l-a luat cu Bisericile sărăcite și dezorientate din Răsăritul balcanic – bucuroase de făgăduiala unui ban, chiar când acesta curge din buzunarul dinadins rupt al protestanților – va fi fost, desigur, deschizător de perspective. Iar la noi în țară, bucuria cu care a fost primit în anumite cercuri nu putea să-l facă decât să-și mângâie satisfăcut barba.

E, deci, și vina noastră. Nu am fost niciodată conștienți de comoara de spiritualitate pe care o deținem, în calitate de moștenitori legitimi ai creștinismului răsăritean. Atențiunea care ni se acordă ne umple de uimire și de bucurie; ca o cinste nemeritată și neașteptată. Ne comportăm ca niște „îmbogățiți de război" ai spiritualității, pe cari relațiile cu „lumea bună" a Apusului îi fac sau aroganți, sau slugarnici; ne pierdem siguranța noastră personală și nu izbutim să păstrăm o linie demnă; suntem așa de năuciți de „norocul" nostru, încât depășim, prin exces, limitele ospitalității; plebei, asta suntem! De pildă. Am asistat la conferințele d-lui Allier. O doamnă, care se ostenește – fizic! – pentru progresul Ortodoxiei, a ținut să-l salute. Și am putut auzi, pentru prima oară în istoria Bise-

ricii creştine, probabil, vorbindu-se de cele trei mari Biserici ale lui Hristos: cea catolică, cea protestantă, cea ortodoxă! Fericitul domn Allier! Dacă ştia el asta, demult s-ar fi grăbit să vină în România, ca să ia în sfârşit diploma de autenticitate a protestantismului. Astăzi, protestanţii din lumea întreagă caută o legătură cu catolicii sau cu ortodocşii, tocmai pentru a-şi legitima biserica. Şi când te gândeşti că ea era la Bucureşti demult legitimată, prin generozitatea nobilei doamne ortodoxe! Iată ştiinţa, demnitatea, tactul şi seriozitatea noastră.

Ştim cu ce a plecat în traistă trimisul protestant al consorţiului Rockefeller: cu nimic precis; dar cu foarte multe nădejdi; cari, toate, vor contribui la întreţinerea atmosferei de „mezat" create în jurul Bisericii Răsăritene. E rău. Trebuia să se ia o atitudine clară. Să se spună omului precis cine suntem şi care e atitudinea noastră. Nu avem, din nici un punct de vedere şi în nici un fel, interes să prelungim incertitudinea de raporturi în care se pot complace cel mult protestanţii – nu însă şi noi.

Evident. Dar pentru asta trebuia să ştim mai întâi noi înşine cine suntem şi ce vrem. Iar până la asta, mai va! Căci în ţara românească are dreptul oricine să ia iniţiative şi să hotărască în numele Ortodoxiei. E de-ajuns ca o cucoană să simtă necesitatea unor relaţiuni internaţionale, sau ca un domn să-şi dorească o călătorie în străinătate – pentru acoperirea căreia, cekul de origine protestantă nu a lipsit încă niciodată – pentru ca „Biserica Ortodoxă Română" să fie reprezentată – cu competenţa, siguranţa şi demnitatea pe cari le cunoaştem – în toate congresele suspecte, pătate de prezenţa impură a „interconfesionaliştilor".

Sistemul trebuie să înceteze. Biserica noastră nu poate fi nesfârşit o casă cu uşile vraişte; şi nici han la răscruci. Avem un Sinod şi o ierarhie bisericească. A căror datorie e să creeze o conducere fermă şi unitară. Să se isprăvească cu iniţiativele particulare, cari, chiar când sunt bine intenţionate, se dovedesc betege, nevolnice şi iresponsabile.

Altfel, vom continua a rămâne ţară de misiune protestantă. Şi nu ştim în al cui folos.

Protestantism

Părintele Petre Chiricuţă crede că poate porni la atac împotriva celor cari creează panica protestantă. C[ucernicia] Sa e de părere că nu există o reală primejdie protestantizantă şi că îngrijorarea care domneşte în unele cercuri e o alarmă falsă, tinzând a deveni o marotă. Cam acesta e sensul articolului pe care ni l-a trimis părintele şi pe care noi l-am publicat.

Iată-ne, prin urmare, alarmişti, şi încă ameninţaţi cu o manie. Căci şi de noi e vorba, părinte Chiricuţă, nu e aşa? E bine, deci, să ne lămurim.

Protestantism însemnează mai multe lucruri: poate să însemneze şi o confesiune, cum pare a accepta preopinentul nostru; dar mai însemnează – şi anume,

înainte de orice – o anumită atitudine, şi metafizică şi practică, în faţa realităţii. Teoria care pleacă de la faptele exterioare este, cel puţin în materie de valorificare spirituală, irelevantă. Pentru a înţelege cât de cât din întâmplările acestei realităţi, e nevoie să porneşti de la resorturile intime, al căror precipitat sunt aceste fapte.

Părintele Chiricuţă întrebuinţează prima metodă, noi, pe cea de-a doua. De aceea nu ne înţelegem. Dar dreptatea e tot de partea noastră. Ni se spune că pe nedrept bănuim de protestantism pe cei cari se îngrijesc în primul rând de realizarea lui Hristos în suflete şi numai în al doilea rând în forme; că părăsirea unor forme învechite nu atacă întru nimic esenţa ortodoxă ş. a. m. d.

Nu putem împărtăşi această părere; interiorizarea lui Hristos, oricât s-a[r] sprijini pe texte sfinte, este un procedeu eminamente protestant. De esenţă subiectivistă, această metodă duce fatalmente la desfiinţarea Bisericii, aşa cum s-a întâmplat de fapt în lumea Reformei.

Nu sunt decât de a doua însemnătate formele? Bănuiam demult că părintele Chiricuţă împărtăşeşte asemenea păreri. C[ucernicia] Sa poartă cioc, e tuns ca un... funcţionar şi umblă ca un spenţer. Să ne ierte, dar nu suntem de acord. Asta e, în adevăr, protestantism. Formă însemnează disciplină din afară înăuntru. Şi Biserică tot asta însemnează: principiul autorităţii. Lăsarea formelor la dispoziţia fiecăruia dintre noi e anarhie subiectivă. E prea aspru punctul acesta de vedere? Se poate. Dar e singurul cu adevărat ortodox.

Părinte Chiricuţă, sunt încă multe lucruri de filosofie şi de cultură pe cari trebuie să şi le asimileze Biserica noastră, dacă vrem să iasă izbânditoare din marea luptă la care e chemată acum!

E. Mişcarea interconfesională

Ortodoxia răsăriteană şi pancreştinismul

Încercarea de apropiere a Bisericilor creştine, începută anul trecut în chip mai concret prin Conferinţa de la Stockholm, va fi continuată acum într-o nouă adunare, convocată pentru sfârşitul lui august la Geneva.

Iniţiativa porneşte, atunci ca şi acum, din lagărul protestant, care se dovedeşte a fi nu numai cel mai harnic şi mai stăruitor, dar şi cel mai chinuit de insuficienţa lui metafizică, în actualele împrejurări de renaştere religioasă.

E pentru noi de cea mai mare însemnătate să ne dăm seama că ofensiva protestantă, pornită pe aşa de largi baze, nu e numaidecât un semn de vigoare şi de

siguranţă lăuntrică. Ci, dimpotrivă, aş considera această ofensivă ca o încercare involuntară, inconştientă, dar fatală de întoarcere la izvoarele vecinic vii ale religiozităţii. Căci şi legăturile unui Blake sau Hartmann cu biserica roşie rusească, şi sprijinul, dea dreptul neleal pentru noi, pe care ambiţiile şi iactanţa răposatului Meletie din Constantinopol l-au găsit în Anglia, şi presiunile sistematice la care a fost supus mitropolitul pribeag Antonie al Kievului, şi – *last not least* – grija asiduă cu care este înconjurată Biserica noastră arată ca ţel al acestei ofensive Răsăritul.

De ce tocmai Răsăritul? Se complac unii în a crede: pentru că Răsăritul e mai slab şi, deci, mai uşor de înfrânt.

Nu. Pricinile sunt mai adânci. Circulă între protestanţi, în genere, convingerea că Luther ar fi dezlănţuit „din nou" puterile originare ale creştinismului. Se poate. Dar Luther a ignorat întreaga Apocaliptică iudaică: el a exclus din spiritualitatea creştină entuziasmul primitiv. Grija tragică a mântuirii, ca şi aspra disciplină bisericească paulinică s-au închircit în negurile nordului. Toate elementele mistic-ascetice pe care Sfântul Pavel le trecea ca moştenire creştinismului din lichidarea Antichităţii s-au risipit şi, mai ales, a dispărut fără urmă conceptul paulinic de sacrament, care, istoric şi structural, izvorăşte din cultul – eminamente răsăritean – sincretist al misterelor. Luther a vrut să facă creştinism ignorând Răsăritul.

Nu se poate! Asta o simt acum, inconştient, toţi protestanţii. Şi de aceea vin la noi, de aceea ne-au chemat la Stockholm şi ne cheamă la Geneva.

Ne vom duce. *Non congaudet iniquitate*[1]. TREBUIE să ne ducem. Dar nu săraci şi umiliţi. Ci conştienţi de slăbiciunea noastră în ceasurile de astăzi; dar generoşi şi siguri pe moştenirea noastră: ca depozitari ai tuturor tradiţiilor Răsăritului, fără de care nu a fost niciodată posibilă – şi, mai ales, nu e acum – ridicarea spirituală a lumii creştine.

Să nu fie o ofensivă care jigneşte şi ridică bănuieli. Ci doar o sigură afirmare, în care Geneva va trebui să audă din nou pe Tertullian: *Quid Athenis et Hierosolymis*[2]? La ce bun curiozitatea, când ochii noştri au văzut crucea? La ce bun cercetarea, când noi avem cuvântul mântuirii... Dezbatere care nu e, desigur, încă la sfârşitul ei, dar pe care toate forţele istorice s-au conjurat ca să o rezolve în favoarea noastră.

Ad maturandum Christianae unitatis bonum[1]

Se anunţă prin ziare că în curând vor avea loc la Malines, în Belgia, discuţiuni şi „tratative" pentru unirea Bisericilor creştine, la care vor lua parte reprezentanţi ai catolicismului, protestanţilor şi Ortodoxiei.

În această formă, informaţia e falsă; sau cel puţin tendenţioasă; şi de natură a încuraja confuziune sau nădejdi irealizabile. Miezul lucrurilor închide însă un

sâmbure de adevăr destul de semnificativ şi nu e, deci, lipsit de interes a preciza situaţiunea.

Întâlnirea de la Malines, dacă va avea loc, se va întâmpla după dorinţa, exprimată oarecum *in articulo mortis*[2] de răposatul cardinal Mercier, primatul catolic al Belgiei, şi nu va fi decât continuarea încercărilor de apropiere sau cel puţin de înţelegere, începute încă din 1921.

Aceste încercări pornesc din lagărul protestant. Este adevărat că, deja în 1895, papa Leon al XIII-lea cere tuturor catolicilor din lume să se roage pentru reconcilierea fraţilor despărţiţi; iar doi ani mai târziu, instituia între Înălţare şi Rusalii o perioadă de rugăciuni în acest scop. Dispoziţia se respectă încă şi astăzi. Dar toate aceste acte au la bază îngrijorarea care cuprinde lumea protestantă în faţa disoluţiei fără leac aproape a vieţii lor religioase, îngrijorare căreia catolicul de mai târziu Neumann îi dădea expresie încă de acum 50 [de] ani.

Istoriceşte, deci concret, dorinţa de reîntoarcere la adevărata Biserică a protestanţilor şi-a găsit după război exprimarea în activitatea lordului Halifax, figură întru toate venerabilă şi iubită în ţara lui. El este cel dintâi care a luat, în 1921, iniţiativa unei vizite la Malines, unde cardinalul Mercier l-a primit în tovărăşia abatelui Portal, personagiu intim amestecat, sub pontificatul lui Leon al XIII-lea, în chestiunea hirotonirilor anglicane. A doua întâlnire, provocată de acelaşi lord Halifax, a avut loc în primăvara anului 1923.

Rapoartele care fixează conţinutul acestor întâlniri abundă însă, toate, în precizări cari stabilesc caracterul convorbirilor. Se spune, de exemplu, că întâlnirile au fost *private*, şi anume, schimbări de păreri într-un *salon particular*. Lucru pe care, de altfel, îl confirmă şi dr. Randall Davidson, arhiepiscopul de Cantorbery, în scrisoarea adresată la Crăciun, [în] 1923, arhiepiscopilor anglicani. Este, prin urmare, cel puţin inexactă telegrama publicată în ultimele zile de ziare, care vorbeşte de *tratative* între amintitele Biserici. Pentru ca cineva să „trateze", trebuie să aibă un mandat. Asemenea împuterniciri însă nu au existat nici de o parte, nici de alta. În stadiul absolut preliminar al convorbirilor, care nu a fost depăşit, chestiunea mandatelor ar fi fost, de altfel, şi indiscretă, şi inoportună. Aceasta, ca o primă precizare.

Şi o a doua. „Conversaţiile de la Malines" au avut loc între catolici şi anglicani. Acum telegramele vorbesc de o întâlnire a catolicilor, anglicanilor şi *ortodocşilor*. Să distingem. Nu se ştie nimic de o participare a „ortodocşilor" la aceste convorbiri. Vestea pleacă, după originea telegramelor, de la protestanţi. E foarte puţin probabil că ei ar poseda o autorizaţie formală în acest sens. Nu e, totuşi, mai puţin adevărat că pasul lor are, în fond, o îndreptăţire. Raporturile dintre anglicani şi ortodocşi sunt cel puţin ciudate. Biserica de Răsărit păstrează neştirbită tradiţia creştinismului, în forma ei cea mai autentică. Nu e, deci, nimic mai natural ca anglicanii, la care conştiinţa sărăciei lor religioase e mai vie ca în toată lumea protestantă, să caute prietenia şi – dacă se poate – înrudirea cu Răsăritul. Aceste relaţiuni le creează lor o situaţie măcar indirect precisă în

lumea creştină; şi poate asigura cuvântului lor o mai însemnată autoritate în adunările Bisericii universale.

Pe de altă parte, Ortodoxia constată că blazonul pe care şi l-a trecut nepătat de-a lungul istoriei i-a cam fost spălat de ploi. Aur pe el, în orice caz, nu mai este. Biserica a sărăcit literal, în ordinea materială. Mai ales anumite patriarhate sunt silite astăzi să constate că nu mai au asigurată ziua de mâine. Pentru acestea, anglicanii sunt prietenul bogat. Îmbogăţiţi de război, probabil. Dar bogaţi. Prietenia lor e, deci, dorită, iar înrudirea – şi ea, acceptată. Trebuie să credem, prin urmare, că cel puţin în particular, legăturile dintre anglicani şi anumite Biserici Ortodoxe sunt îndeajuns de strânse, încât ei să poată nădăjdui că, la viitoarele convorbiri de la Malines, ortodocşii le vor consolida – prin prezenţa lor – situaţia. Dar este, în orice caz, vorba numai de un serviciu *particular*, pe care, din anumite motive foarte personale, unele organizaţii locale din lumea ortodoxă înţeleg să îl facă anglicanilor. De aci şi până la participarea „ortodocşilor" la convorbirile din Malines, distanţa este apreciabilă.

Iată, prin urmare, cum trebuie înţelese şi precizate veştile care ne vin din străinătate în legătură cu „tratativele" pentru unirea Bisericilor creştine. Aceasta, în ce priveşte pe participanţi.

Să presupunem însă că, în adevăr, reprezentanţi ai acestor trei Biserici s-ar întruni să discute şi să realizeze *haec populorum omnium in oecumenica unitate consensio*[3], cum ar zice Pius al XI-lea. Care sunt sorţii de izbândă ai unor asemenea încercări?

Dintre cele trei grupe în prezenţă, cei cari ar putea cel mai puţin ceda sunt ortodocşii. Pentru că ei au preferit întotdeauna să vadă născându-se o schismă, decât să admită soluţii tranzacţionale. Biserica pravoslavnică nu are, nici teoretic, nici istoric, posibilitatea unei mlădieri.

Cu catolicii, principial, s-ar putea trata. Ei au ştiut adesea să găsească un *modus vivendi* care, garantând fondul chestiunii, să înlesnească soluţionarea unor probleme delicate. (O astfel de soluţie neclară, dar, pentru Biserica română, de mare utilitate, este Biserica greco-catolică, uniţii noştri.) În cazul special însă al anglicanilor, se pare că atitudinea romano-catolică va fi absolut intransigentă. Iată părerea cardinalului Mercier: „„... Ne puserăm deci pe lucru, însufleţiţi de aceeaşi dorinţă de înţelegere reciprocă şi de frăţesc ajutor... Este, totuşi, lesne de înţeles că, atunci când se ridicară chestiuni esenţiale – ca, de pildă, primatul papei, stabilit la conciliul Vaticanului, şi care fu prima şi ultima la ordinea zilei – nici prietenii mei, nici eu, n-am avut măcar un moment gândul să jertfim unei dorinţe stupide (*insensé*) de unire cu orice preţ, un singur articol al crezului catolic, apostolic şi roman".

E aproape drastic de clar.

Cine ar putea, deci, să cedeze? Evident, numai anglicanii. O vor face? Sunt serioase motive de îndoială. Dar să presupunem cazul afirmativ. Care va fi urmarea acestei „împăcări"? Anglicanii au mai fost odată catolici. De ce nu au rămas? Pentru că s-a supărat pe papă cutare rege[4], stingherit în aventurile lui amoroase de disciplina rigidă a Romei? E cel puţin ridicol să se facă aşa istoria.

Biserica Angliei s-a despărţit de Roma pentru că sufletul englez nu se putea încadra în disciplina dreptului roman şi în mistica mediteraneană. Căci de ce, de pildă, franciscanismul roman a putut să crească în umbra realismului tomist[5], pe când cel englez a trebuit să treacă în nominalism? Este o întrebare pe care nu vor să şi-o pună convorbitorii de la Malines. Şi totuşi, o întrebare impusă de realităţi.

Iată adevăratele perspective ale problemei. Convorbiri vor avea loc. La urma urmelor, nu sunt excluse nici „tratativele". Dar „împăcarea" – şi mai ales împăcarea definitivă? Nu.

Deasupra bunei voinţe şi a tragicei râvne mistice a lordului Halifax (la 70 de ani, *nu poate să moară*, pentru că nu poate fi împărtăşit) stau realităţile istorice. De ce să nu ne aducem aminte de ele?

Creştinismul – fapt istoric

Este poate ciudat, dar în încercările interconfesionaliste de apropiere a Bisericilor, pornite din lagărul protestant, ca şi în opoziţia fermă cu care aceste încercări sunt întâmpinate de către catolici, acelaşi viciu fundamental de înţelegere ne întâmpină: lipsa simţului istoriei.

Ciudăţenia asta îşi are însă explicaţia ei; căci, după cum observam şi în *Duminica* trecută, între catolici şi protestanţi sunt mai multe puncte de contact decât s-ar crede. (De aceea catolicizanţii sunt pentru Ortodoxia noastră tot aşa de nelalocul lor ca şi protestantizanţii.) În primul rând, trebuie să subliniem tendinţa spre universalism a amândurora; tendinţă al cărei resort intim este tocmai incapacitatea de înţelegere a istoriei.

„Istoria" este categoria concretului; tot ce există individualizat, în timp şi spaţiu. „Universalul" e de natură logică: utopic şi ucronic. În momentul când o doctrină îşi simte veleităţi de universalism, ea se dovedeşte ca desprinsă de realitatea concretă. În toată existenţa, singur Dumnezeu depăşeşte timpul şi spaţiul, fără să înceteze a fi real. Tot ceea ce se leagă de om nu e real decât întru cât e istorie.

Apusul nu poate să înţeleagă aceste lucruri – totuşi, aşa de simple; de aceea, el încearcă universalizarea pe baza unui element forţamente abstract: „raţiunea" pentru protestanţi, „biserica romană" pentru catolici; creştinismul unul singur, peste tot pământul şi în toate timpurile.

Şi totuşi, creştinismul unul singur e o imposibilitate. Unul singur e doar Hristos, aflător veşnic în mijlocul nostru în trup şi sânge, Hristosul euharistic. Creştinismul, nu!

Unificare? La ce bun? Nu a fost odată, la început, un singur creştinism? Şi iată-ne creştini ortodocşi şi creştini catolici; şi pseudo-creştini protestanţi, care nu recunosc pe Domnul euharistic. Să ne re-unim? Da, dar pe ce bază? Şi, pe

urmă nu va fi iarăşi zadarnic? Căci iarăşi vor fi, analog şi în alte forme, ortodocşi şi catolici; sau chiar protestanţi – adică oameni refractari creştinismului.

Hristos e Dumnezeu şi, ca atare, depăşeşte istoria; creştinismul e un fapt istoric; trăind, deci, în forme individualizate, concrete. Ortodoxie şi catolicism sunt realităţi necesare, momente constitutive ale istoriei, ireductibile unul la altul. Unificare? O glumă. Sau o neînţelegere, a unor oameni cari ar fi trebuit, totuşi, să se gândească un moment că istoria tot Dumnezeu a făcut-o.

Îndatorirea Sf[ântului] Sinod

Este foarte bine că vom avea peste câteva zile – în continuare – o sesiune a Sfântului Sinod. Recenta călătorie în Răsăritul creştin a Î. P. S. nostru Patriarh a provocat o fericită precizare a situaţiei în lumea ortodoxă; şi ne gândim dacă nu ar fi nimerit ca Sfântul Sinod să ia în discuţie şi în studiu noua situaţie pentru ca Biserica pravoslavnică să poată folosi după cuviinţă legăturile rodnice stabilite cu prilejul amintitei călătorii şi sugestiile născute în convorbiri mai mult decât protocolare.

Căci, fără îndoială, ar însemna să ne sub-preţuim şi să ne lipsim de la o misiune istorică pe care, e adevărat, ne-o impun mai mult împrejurările decât vrednicia noastră, dacă ne-am mulţumi – din lene, comoditate sau lipsă de înţelegere – să considerăm această călătorie numai ca un schimb de politeţe între oficialităţi, să urăm Î. P. S. Miron „bun venit" şi... să trecem la ordinea zilei.

E bine să reţinem, din ultimele întâmplări, că trecerea Patriarhului nostru pe la curţile arhiepiscopale răsăritene se întâmplă în preziua adunării „interconfesionaliştilor" la Lausanne. Şi să judecăm viitorul congres în lumina acestei întâmplări.

Adunarea de la Lausanne urmează celei de la Stockholm. Acolo, ca şi aci, iniţiativa întâlnirii a plecat din lagărul protestant. Dar chemaţi şi doriţi au fost în primul rând ortodocşii. Aşa de tare, încât am putea spune că singură prezenţa lor îndreptăţeşte congresul. Protestanţii între ei nu mai au ce să-şi spună. Au spus tot; au spus prea mult; aşa de mult, încât mai toată viaţa lor religioasă s-a transformat într-un spus. Religiozitatea, atâta cât a rămas, îşi caută azi forme de realizare şi se îndreaptă, plină de nădejdi, către comorile intacte ale Ortodoxiei.

Din acest punct de vedere, se poate, deci, afirma că dorinţa protestanţilor de a stabili legături cu noi e sinceră; ea având la bază, în adevăr, necesităţi spirituale, în speţă, religioase, pe cari dezmăţul dogmatic şi nulitatea liturgică protestante nu le pot în nici un fel satisface. Dar se amestecă în atitudinea creştinilor acestora anglo-saxoni şi anumite calcule, cari nu pot să nu ridice suspiciuni. Se poate prea bine să existe la ei convingerea, fundată *istoric*, că în Răsărit religiozitatea e mai pură şi mai aproape de origine. Nu e însă mai puţin adevărat

că, întrucât sunt apuseni, ei stau, de fapt, mai aproape de catolici; prin îmbina-
rea lor sufletească. Natural ar fi, deci, ca pentru ei întoarcerea în sânul Bisericii
creştine să se facă pe drumurile Romei. Şi totuşi, nu o fac. Ei preferă să stea de
vorbă cu noi. Pentru că ne preţuiesc mai mult? Nu. Pentru că ne socotesc mai
slabi şi mai puţin disciplinaţi, deci, mai lesne de cucerit. Care va fi Biserica în
care vor intra e, pentru ei, esenţial, indiferent; oportunitatea primează. Dar,
unde apare oportunitatea, nu mai poate fi vorba de sincere necesităţi religioase.

Or, în speţă, iată cum se prezintă situaţia. La Stockholm a fost o întâlnire pregătitoare, mai mult o luare de contact; am fost chemaţi şi noi; şi ne-am dus. Foarte măguliţi, bieţii de noi, de atenţia care ni se acorda de feţe apusene aşa de alese, ne-am apucat de atunci să învăţăm englezeşte – ceea ce e un bine – şi să umplem foile noastre religioase cu ştiri din biserica engleză – ceea ce e un rău; uitând că există un Răsărit cu care suntem efectiv solidari şi în care avem mari rosturi de împlinit. Contactul cu feţele boiereşti ale protestanţilor ne-a intimidat; toate resturile unei umilinţe de sclavi au trecut la suprafaţă. Împrejurări neprielnice pentru toate Bisericile Răsăritului au încurajat sugestia protestantă. Până în aşa grad, încât prietenii noştri anglo-saxoni au devenit cutezători. La Stockholm trebuia să ne cunoaştem – şi ne-am cunoscut. La Lausanne, unde suntem invitaţi acum, ni se cere *să discutăm*. Să discutăm – ce? *Bazele dogmatice pe cari s-ar putea realiza o înţelegere între noi şi protestanţi*. Este o îndrăzneală pe care trebuie s-o respingem categoric. Cursa ce ni se întinde e cu mult prea grosolană ca să putem cădea în ea. Baza noastră dogmatică este un bloc de care nu se mai poate atinge nimeni. O discuţie asupra ei este imposibilă. Creştinismul ortodox este aşa cum este. Cine vrea să vie la noi e binevenit. Dar nu cu discuţii, nu cu condiţii şi nu cu tranzacţii.

Trebuie să fie cineva care să spună fraţilor noştri protestanţi că atenţiunea lor ne onorează, dar că a sta de vorbă asupra dogmelor noastre nu putem. S-au primit invitaţii pentru Lausanne? Foarte bine. Să ne ducem. Dar Biserica noastră nu poate avea acolo delegaţi, ci numai *observatori*.

Asta e îndatorirea de azi a Sfântului Sinod: să stabilească hotărât că nu participă oficial şi activ la lucrările congresului de la Lausanne; şi să impună – sub anunţare de sancţiuni – celor cari vor merge acolo păzirea severă a punctului de vedere oficial. E nevoie de o disciplină strânsă şi în Biserica noastră; ca să se isprăvească odată cu sistemul nenorocit al iniţiativelor personale.

Şi încă ceva. Călătoria Înalt Prea Sfinţitului Patriarh a mărit coeziunea Bisericii răsăritene. Sfântul Sinod se poate sesiza de acest fapt şi poate interveni în timp util, pentru promovarea unei atitudini *unitare* a tuturor autocefaliilor ortodoxe în congresul „interconfesionaliştilor". Ar fi pentru Biserica noastră o îndatorire tot aşa de însemnată ca şi cea dintâi.

Ştiu, greutăţile sunt mari. Avem doar în sânul nostru atâţia teologi protestantizanţi, cari confundă indicaţiile unui bolnăvicios orgoliu personal cu necesităţile Ortodoxiei. Dar greutăţile tocmai de-aia sunt puse în calea omului – ca să fie înfrânte.

Enciclica papei

Suntem siguri, iarăşi se va ridica, din vreun colţ pomădat al Ortodoxiei, acuzaţia că suntem vânduţi papistaşilor – dacă nu chiar papistaşi noi înşine. Dar nu putem face nimic. Cine îşi mai pierde vremea să lupte împotriva oamenilor de rea-credinţă, când ştiut este că reaua-credinţă nu e decât arma celor ce se simt că nu au dreptate!

Recunoaştem, a te ocupa de o enciclică a sfântului părinte de la Roma, în plină pretenţie de ofensivă a Ortodoxiei, nu e deloc plăcut. Dar nu e deloc plăcut în primul rând pentru noi, care o facem. Cum am putea însă evita aceste neplăceri, când în probleme fundamentale, cari interesează îndeaproape şi în chip esenţial viaţa noastră religioasă, nu Biserica Ortodoxă, ci Sfântul Scaun împlineşte actele cele mai hotărâtoare!

Aşadar, papa a dat acum, de curând, o enciclică[1]. În ea se previn episcopii Romei asupra primejdiei reale pe care o reprezintă pentru creştinătatea autentică mişcarea interconfesională, a cărei ultimă manifestare a fost congresul de la Lausanne, în vara trecută.

Nu se poate spune că Roma vorbeşte în necunoştinţă de cauză. Dorinţele de unificare a Bisericilor, pornite din lagărul protestanţilor, au fost mai întâi ascultate în Apus. La Malines au urmat convorbiri – cu întreruperi – luni de zile de-a rândul, în care, de partea catolicilor, dacă a fost fermitate, nu a lipsit o largă bunăvoinţă şi dorinţă de înţelegere; cu atât mai mult cu cât aceştia erau oarecum impunşi în coastă de tratativele cari se urmau paralel, aci, în Răsărit, cu ortodocşii, cercetaţi de aceiaşi anglicani.

La Malines, totuşi, nu s-a ajuns la nici un rezultat. Atitudine rebarbativă din partea Romei? Nu. Ci numai conştiinţa purităţii credinţei pe care o reprezintă şi intransigenţă dogmatică. Enciclica papei nu face decât să formuleze noua situaţie, rezultată în urma acestor convorbiri şi să tragă consecinţele.

Punctul de vedere al Vaticanului este că încercarea de unificare a Bisericii, aşa cum este ea militată de protestanţi, trebuie combătută. Evident, soluţia indicată în enciclică trebuie să ridice din partea noastră cele mai vii aprehensiuni. Papa crede că o unificare este nu numai posibilă, dar şi de dorit stăruitor; numai că această unificare trebuie făcută prin întoarcerea tuturor creştinilor în sânul Bisericii romane, singura autentică.

Noi am obiecta că, dacă e vorba de întoarcere şi de autenticitate, apoi nu trebuie să se uite că este o altă Biserică, cea a noastră, *Biserica* pur şi simplu, care e depozitara adevăratului creştinism. Dar nu de asta e deocamdată vorba aci. Căci dacă *soluţia* sfântului părinte nu e bună, *motivele* pentru cari respinge unirea cu protestanţii sunt excelente. Enciclica precizează, anume, că o înţelegere cu protestanţii este imposibilă, pentru că aceştia nu vor să recunoască faptul elementar că în viaţa religioasă accentul fundamental al interesului trebuie să cadă pe *credinţă*, şi nu pe *caritate* faţă de semeni.

Să ne îngăduim a ne aminti că acesta a fost şi punctul nostru de vedere astă-vară, când scriam împotriva participării noastre, fără garanţii reale, la congresul de la Lausanne. Căci se încerca acolo, printr-o rece, dar nu mai puţin scandaloasă îndrăzneală, să se pună în discuţie înseşi dogmele Bisericii noastre pravoslavnice.

Au urmat protestări din partea stockholmiştilor şi lausanniştilor. Pretenţia noastră era absurdă, de îndată ce risca să taie, pentru unii, legături cu oameni aşa de subţiri, bine crescuţi şi bine văzuţi, cum sunt doară unii din anglicani. Ţărănia noastră parvenită era ameninţată în relaţiile ei cu casele mari şi boiereşti ale Apusului. Iar protestările au luat forma obişnuită: insultăm Biserica.

Nu insultăm Biserica; dar nu pregetăm să amintim oamenilor Bisericii îndatoririle lor, chiar în cuvinte aspre – atunci când aceste îndatoriri se uită.

Ce a uitat episcopatul nostru amator de călătorii în străinătate şi de legături cu oamenii „civilizaţi" ai protestanţilor? Un fapt foarte simplu: că ceea ce trebuie păstrat în primul rând este baza dogmatică a Bisericii; adică tocmai ceea ce neglijează cu totul protestantismul, care nu reprezintă în istoria vieţii religioase decât disoluţia dogmei.

Moderniştii noştri protestantizează cu toţii; uneori, fără să-şi dea seama. Pricina e simplă: pentru că nu mai cred. Şi atunci, toată religiozitatea devine *morală*, adică cu totul altceva decât trebuie să fie.

Enciclica sfântului părinte al Romei pune din nou în actualitate această problemă. Vor găsi oamenii hotărâtori în Biserica noastră timp şi putinţă să o judece în adevărata ei însemnătate?

Propaganda interconfesionalistă

E surprinzător cum creşte în fiecare zi literatura pentru unirea Bisericilor. Mişcarea a pornit din lagărul protestant. Se simte în aceste cercuri, îndepărtate cu totul de la adevărata viaţă religioasă, nevoia de a face din nou legătura cu deţinătorii autentici ai religiozităţii creştine. De origine sincer interioară, această campanie a degenerat. Forma accentuat interconfesionalistă pe care au luat-o discuţiile de la Stockholm şi Lausanne dovedeşte că elemente politice au intrat în joc. Că doar nu pe baza abstracţiunilor raţionalizante ale interconfesionalismului discută cel dornic de întoarcere la izvorul viu al dogmei şi al tainei!

Din acest moment însă, iniţiativa tratativelor a scăpat din mâna protestanţilor. Mai stau de vorbă cu ei doar protestantizanţii Ortodoxiei, „oamenii moderni" şi „novatorii" din Biserica de Răsărit, cărora, dragă Doamne, la atâta bogăţie de viaţă interioară câtă au, nu le mai ajunge comoara de adevăruri a Bisericii noastre dreptmăritoare; şi îi mai iau în serios, în afară de aceştia, câţiva bicisnici vanitoşi, care se simt foarte importanţi, în sărăcia bietelor lor persoane, că cutare englez sau american şiret le trimite felicitări de Anul Nou cu „expresiunea strânsei prietenii şi preţuiri" pe care le-o păstrează.

Altfel, locul întâi în aceste discuțiuni l-au luat catolicii. Începând cu convorbirile din Malines, unde au izbutit să pună în inferioritate morală pe anglicani, și sfârșind cu ultima enciclică a papei.

Unii ca și ceilalți însă ni se adresează tot nouă, ortodocșilor. Cei dintâi, pentru că ne știu săraci și dezorganizați și ne bănuiesc gata la o tranzacție pentru bani (cazul Orientului mediteranean ortodox); cei din urmă, pentru că își dau seama că singurii cu care se poate sta de vorbă asupra creștinismului tot noi suntem.

În lumea orientală, aceste încercări de apropiere sunt foarte divers privite. În orice caz însă, li se acordă o exagerată importanță. Unirea Bisericilor, așa încât să fie doar o turmă și un păstor, se va face odată, căci doară e scris. Dar se va face prin voia lui Dumnezeu, când va fi hotărât El, și nu prin agitația noastră neisprăvită.

În ce ne privește pe noi, românii, nu aceasta e cea mai simplă problemă a ceasului de față. Suntem dezorganizați și nu ne mai putem îndeajuns bucura de darurile vieții religioase. E nevoie, pentru refacerea vieții noastre spirituale, de unirea tuturor Bisericilor? Mă îndoiesc. De aceea, cred că e mai folositor [illegible] vedem de treburile noastre lăuntrice, ieșind din calea discuțiunilor despre uni[illegible] care, al căror singur scop imediat este doar cel propagandistic.

Că doară chiar așa de proști nu suntem!

8. SECTELE

Sectanții

În adunarea eparhială la Cluj s-au spus cuvinte grele față de activitatea sectelor religioase din țară. Iar între toate, cel mai greu cuvânt a căzut asupra statului, care se pare că, prin atitudinea și măsurile lui, mai mult împiedică decât înlesnește acțiunea Bisericii.

Este un fel comod, dar ineficace, de a înțelege dificultățile noastre religioase. De ce nu am avea sinceritatea și curajul să punem problema în adevărații ei termeni?

E adevărat că, din toate punctele de vedere, sectele acestea, mistice sau protestante, sunt, ca spiritualitate, incomparabil inferioare Ortodoxiei. Dar ele, și mai ales cele care vin din Apus, au marele avantaj politic că izvorăsc din aceeași structură spirituală care ne-a dat statul modern. Dezbrăcând marele principiu creștin al iubirii de toată semnificația lui ontologic-metafizică și transpunându-l în plan subiectiv-psihologic, al realității concrete, „noul creștinism", din care se inspiră toate aceste secte, a încetat, e drept, să aibă cel mai ușor contact cu religiozitatea, dar a izbutit să se încadreze perfect în ideologia juridică a noilor state europene. Mai mult, el face parte integrantă din această ideologie, *este* pur și simplu această ideologie.

A cere, deci, statului modern, șcintist, democratic și egalitar, sprijin împotriva ofensivei dizolvante a sectelor protestantizante este cel puțin nepotrivit. Unul și celelalte sunt frați buni, vorbesc aceeași limbă, sunt unul și același lucru. Atunci?

Biserica noastră e victima unei iluzii grave. Din faptul că ultima noastră *Constituție* a consimțit să recunoască o religie *de stat* în înfățișarea ortodoxă a creștinismului, oamenii Bisericii se socotesc îndreptățiți a crede că statul s-a

identificat cu interesele înalte ale Bisericii. Dar cercetați documentele oficiale ale timpului și veți vedea că dominația Bisericii Ortodoxe în noul stat românesc nu a fost *acordată* de constituantă, ci smulsă acesteia. Și anume:

grație lașității oamenilor politici, care nu au avut curajul să opună ceva drepturilor *istorice* ale Bisericii;

grație ignoranței acelorași oameni, cari au crezut că Ortodoxia ar putea fi un instrument de poliție socială, un simplu protestantism oarecare.

Nu. Statul actual nu mai este aliatul firesc al Bisericii, pentru că el a încetat de a fi statul creștin. Tovărășia este hibridă; iar conlucrarea va fi doar o luptă de fiecare zi, lipsită de sinceritate, unde fiecare din părți va încerca să sustragă celeilalte un maximum de foloase.

Astăzi și mâine, cei mai mari sorți de izbândă îi are Biserica. Căci formula modernă a statului s-a dovedit a fi deficientă față de realități; iar omenirea luptă pentru un nou echilibru spiritual. La noi, ca și aiurea, adevărurile mari ale Bisericii pot reconstitui acest echilibru. Toate semnele sunt că lumea îl cere.

Întrebarea e numai dacă Biserica noastră va înțelege noua ei chemare și, mai ales, dacă va ști să vorbească vremii în limba ei.

Să-și plămădească, deci, Biserica noul stat care ne trebuie. Dacă poate. Dacă nu, plângerile și incriminările sunt de prisos.

Pater Olasz

P. Olasz S. J., adică: Pater Olasz, călugăr din ordinul iezuiților, colindă de o bucată de vreme Ardealul, făcând predici. Rosturile lui nu sunt tocmai clare. În alegerile trecute, se pare să fi avut anumite însărcinări precise prin Satu-Mare și județ. Activitatea lui a fost foarte vie și, s-a spus atunci, cu un real folos pentru o listă de candidați.

Acum a ajuns la Cluj, unde vorbele lui grele au căzut ca plesnituri de bici apocaliptic asupra imoralității teatrului evreo-maghiar. Agitația în public a fost vie; iar rezultatele – unele, cel puțin –, neașteptate; câțiva din artiștii catolici ai amintitului teatru au denunțat actul lui de supunere către sfântul părinte de la Roma. (Adăugăm noi: reîntorcându-se la iudaism.)

Cred că asupra pentru-Dumnezeu-ostenitorul-părinte Olasz ar trebui să avem un ochi mai atent. Nu e prea greu de descurcat, din toată activitatea lui, că, deocamdată cel puțin, părintele face agitații antisemite. Asupra acestei probleme, punctul nostru de vedere e clar. Am respins din capul locului doctrina și practica unui antisemitism pe bază și din punct de vedere religios-creștin, ca o rătăcire gravă. Lucrurile nu trebuiesc amestecate; și preoții, *ca preoți*, vor face bine să lase în grija noastră sau cel puțin să militeze cu argumentele noastre, adică complet extrareligioase, chestiunile de politică naționalistă. O asemenea fanatizare e nu numai o coborâre și o falsificare a Bisericii, dar și o acțiune primejdioasă.

Vrea să facă părintele Olasz o critică – oricât de vehementă – a societății sau a moralității noastre? E binevenit. Să ia biciul de foc, harapnicul lui Isaia, sau chiar al lui Savonarola[1]. Va merge lumea înspre el cu încredere și îl vor binecuvânta mulțimile, chemate la o nouă viață. Dar să lase politica.

Nu avem nici o încredere într-o astfel de acțiune. Cine poate să ne dea siguranța că predicile întreprinse astăzi împotriva evreilor ca națiune sau rasă distinctă nu vor schimba de obiectiv, alegându-și o... altă națiune? Nu vrem să comitem un păcat; dar e greu să înțelegem cum numai din îndemnul Bisericii și al religiozității se poate începe o asemenea acțiune. Chiar ca tovarăși, sau mai ales ca tovarăși, oameni de acest fel devin indezirabil. Părintele Olasz să lase politica în buruieni!

Despre propaganda baptistă

Ministrul Cultelor a primit astăzi vizita șefului baptiștilor, care a venit în țară să ne facă oarecum proces. Vedeți că baptiștii nu sunt mulțumiți cu regimul în care trăiesc și au ridicat proteste peste graniță, la șeful lor... religios. Că protestele au mers peste graniță este, din punctul de vedere al baptiștilor, foarte normal. Ei nu recunosc doară organizația lumească și nu se simt ca făcând parte decât dintr-o singură comunitate, aceea baptistă, care e supernațională.

Dar tot așa de normal este ca nici statul nostru românesc să nu se emoționeze de prezența eminentului reprezentant al bisericii baptiste. Nu numai pentru că, la urma urmelor, fiecare stat național e dator să facă politică națională; ci, mai vârtos încă, pentru că frații noștri baptiști nu sunt, între toți locuitorii statului românesc, cei mai fără de păcat față de așezarea noastră politică. Poate că nu vor fi decât coincidențe. Poate. Dar statul are datoria să vegheze ca astfel de coincidențe să nu se mai întâmple. Pentru că, să vedeți ce stranii lucruri se petrec cu baptiștii noștri. Progresele propagandei lor sunt însemnate mai ales în Basarabia și în ținuturile de graniță ale părților ungurene ale Ardealului. Coincidență, probabil; dar coincidență supărătoare, atunci când ne gândim că baptismul anarhizează populația; și că tocmai la granițe se întâmplă acest proces de disoluție.

Și dacă ar fi numai atât. Dar se stabilește, cu chiar declarații de pe la Budapesta, că baptismul este, în sud-estul Europei, operă misionară ungară. Iar pe de altă parte – iarăși coincidență, dar suspectă, de data aceasta –, statisticile arată că, în țara noastră, cel mai puțin deschiși propagandei baptiste sunt tocmai cetățenii de limbă maghiară. Nu este oare cel puțin ciudat că ungurii, așa de buni ca misionari ai baptismului, se dovedesc dintr-o dată așa de refractari când e vorba să adopte această religie? Și cum ar fi, de pildă, dacă onorabilului reclamant, care se prezintă astăzi cu jalba la guvernul nostru, i s-ar atrage atenția asupra acestei ciudățenii?

O să spuneți: ăsta e american, nu e ungur. De acord. Dar, vedeți, tot americani sunt și cei cari au înființat aci, la București, seminarul baptist și au ținut, prin mijloace astăzi de domeniul public, să asigure o stăpânire *neromânească* asupra acestei școale. Și tot americani sunt cei cari trimit fonduri în Basarabia, pentru botezare întru baptism a populației de prin acele părți. Ne-am învățat să fim puțin încântați de oamenii cari ne iubesc fără să ceară nimic de la noi. Să continuăm să o facem. E prudent și eficace.

Și cred că nu ar strica să spunem punctul nostru de vedere și reprezentantului bisericii baptiste, astăzi în anchetă pe meleagurile noastre.

De ce două măsuri?

Instanțele judecătorești militare au judecat pe adventistul I. Bauer și l-au condamnat la un an închisoare și cincizeci de mii de lei amendă. Categoric spun, bine au făcut. Bauer s-a făcut vinovat de o faptă gravă: în propaganda sa împotriva Bisericii creștine Ortodoxe, a întrebuințat gravuri insultătoare pentru preoții noștri. Sistemul a absurd și oribil, el trebuie să înceteze. Căci nu se pot ridica în abstract și în simbol cazuri izolate, cari sunt strict personale, pentru a face din ele însăși înfățișarea Bisericii noastre în genere. Biserica una și indivizibilă, trupul mistic al lui Hristos, nu poate fi solidarizată și cu atât mai puțin întinată de păcatele slujitorilor ei. Ea închide în ea însăși principiul purității absolute; căci cine păcătuiește nu o face decât în urma ruperii comunității de iubire care e Biserica și, ca atare, se exclude singur din această unitate spirituală, fie el chiar purtător al unui veșmânt sacerdotal sau deținător al darurilor. Orice încercare de confuziune pe această temă pornește, deci, din ignoranță sau din rea-credință; una și alta trebuiesc reprimate cu asprime. Drept și cu cale a procedat, deci, judecata, condamnând acțiunea adventistului Bauer.

Noi suntem însă oameni drepți. Adventiștii nu ne sunt în nici un fel simpatici. Ei reprezintă în genere o spiritualitate primară; iar la noi în țară acțiunea lor pare a fi nu numai religioasă. Dar nu numai adventiștii încearcă să ne batjocorească Biserica înfățișându-ne preoții imorali. De ce atunci nu se iau măsuri egale împotriva tuturor?

Iată, la Teatrul Național, d-l Horia Furtună reprezintă o piesă: *Păcală*; în care sunt aduși pe scenă călugări beți, călugărițe cari caută leacuri de „lepădat", într-un decor de mănăstire transformată în local de orgii. Iar mai acum câtăva vreme d-l Victor Eftimiu ne înfățișa în *Glafira* călugări pruncucizi. Noi înțelegem toate. Înțelegem că d-l Eftimiu, care e francmason, întrebuințează toate prilejurile pentru a clătina Biserica adevărată. Îl înțelegem și pe d-l Furtună, care și d-sa e, probabil, francmason; dar nu înțelegem de ce două măsuri. De ce adventiștii sunt condamnați, iar francmasonilor li se pune, în scop de propagandă, Teatrul Național la dispoziție?

Pe cine să tragem la răspundere? Pe directorul teatrului? Dar nu știm noi ce e un director de teatru, terorizat de diversele comitete de lectură și de pretențiile autorilor dramatici?

Ne-am adresa mai degrabă Ministerului Artelor; care e, precum se știe, și al Bisericii. Și am cere d-lui ministru – care, Doamne, a fost acuzat de prea multă Ortodoxie – să dea dezlegare directorului respectiv să treacă peste avizele comitetelor, peste eventuale pagube materiale și să scoată piesa de pe afiș. Și anume, cât mai repede, până nu ne facem de râs și până nu se prevalează adventiștii de precedentul batjocoririi Bisericii cu subvenția Ministerului Cultelor.

Un excelent îndrumător tactic

De la Arad ne vine o cărticică de îndrumări religioase. E scrisă de P. S. episcop Grigore[1] și cuprinde indicații pentru combaterea activității sectelor. Aradul e unul din meterezele înaintate ale Ortodoxiei; așezat nu numai în punctul extrem al creștinismului răsăritean, dar și în bătaia sectelor. E natural, deci, ca, prin acele părți, oamenii să fie mai hârșiți cu lupta și mai pricepuți în cunoașterea ereziilor.

Cărticica de care vorbim surprinde totuși printr-un plus de înțelegere a problemei și a situației. Ea este un excelent îndrumător tactic; cu scurte caracterizări – aproape definitive – ale fiecărei secte în parte; cu recapitulări comparative; cu indicații istorice asupra vieții sectei respective prin țările noastre; cu o *scara biblica*, cuprinzând, sistematizate, toate locurile din Sfânta Scriptură cu ajutorul cărora se pot combate pozițiunile sectanților.

Dar lucrarea aceasta mai are un merit. Ieșită din necesitățile practice, de luptă, ea știe să deosebească teoria de realitate și să ierarhizeze diferitele secte după importanța pe care efectiv o au la noi în țară. E interesant, fără îndoială, să începi o campanie împotriva adventiștilor. Când te gândești însă că toți adventiștii din țara românească la un loc s-ar putea să nu treacă de 5 000, pe când baptiști avem, probabil, peste 40 000, parcă altă înfățișare ia planul tău de luptă.

Într-un curs universitar, citeam mai acum câteva luni în urmă despre secta... swedenborgienilor. Interesant, desigur, și absolut de nevoie acest capitol într-o lucrarea științifică asupra sectelor, unde trebuie să găsim cel puțin un registru al tuturor ereziilor aflătoare în lume. Mă gândeam, totuși: câți swedenborgieni vor fi pe plaiurile noastre? Probabil, nici unul. Iar viitorul nostru teolog trebuie să cunoască toate aceste nume; chiar dacă nu i se va fi vorbit niciodată de viața sectelor din România.

Asta înseamnă să faci „teorie". Se mai îndoiește cineva de dreptatea noastră atunci când ceream ca învățământul teologic să aparțină întru totul Bisericii? Biserica este un organism viu. Știința ei nu face decât să teoretizeze anumite realități existente. Cealaltă știință pune accentul fundamental pe teoria ca atare. Ceea ce, în materie de religiozitate, poate să fie primejdios.

Y. M. C. A.

Adică: *Young Men's Christian Association*; sau, pe româneşte: Asociaţia Tinerilor Creştini. Este o organizaţie internaţională, de educaţie integrală a tinerilor. Aşezată şi activă prin una din secţiunile ei şi în România. Dar cine poate spune ceva precis în legătură cu activitatea ei? Ştim că printre persoanele cari conduc sau cel puţin patronează această asociaţie sunt şi câţiva profesori universitari[1]; dintre cari unul e îndeosebi interesat la organizarea ştiinţifică a vieţii studenţeşti. Dar mai mult?

Triunghiul roşu barat cu albastru, insigna distinctivă a tovărăşiei, a apărut prin ţara noastră după război. Stătea în legătură şi cu o operă de ajutorare materială, dar şi cu încercări tenace, dar puţin clare, de încreştinare a tineretului nostru. La un moment dat, anumite legături au putut fi stabilite între Y. M. C. A. şi câţiva români cari lucrau pentru... modernizarea Ortodoxiei, tocmai în momentul în care anglicanii ne făceau stăruitoare oferte de unificare a Bisericilor. Şi denunţate opiniei publice.

A fost o forfotă în toate părţile; ca într-o mişună de şoareci, când apare pisica. Cine a urmărit atunci mişcarea a putut stabili tot felul de legături neaşteptate şi aproape neverosimile; cari au rezistat totuşi verificării. Pe urmă, lucrurile au început să se potolească. Personalul străin din conducere s-a tras înspre origine încet-încet; înlocuit cu un fel de personal românesc. Singur, directorul a rămas dintre cei vechi: un boxeur. Care a continuat – şi continuă încă – să facă educaţia creştină a tineretului. Cu ajutorul câtorva milioane de lei anual, adunate prin chete şi administrate de d-l director-boxeur şi comitetul de patronaj.

De la o vreme însă, studenţii români, pe cari îi atrăgea în asociaţie interesul religios, s-au tras deoparte; din nevoi lăuntrice cari mânau înspre Ortodoxie. Şi au intrat în cadrul altor organizaţii. Y. M. C. A. le acorda numai un adăpost în subsolul localului din strada Sălciilor. Până în primăvara trecută, când au fost evacuaţi. Directorul avea nevoie de încăperea de la subsol. Cu atât mai mult cu cât adăpostiţii nu prea dovedeau înţelegere pentru acţiunea d-lui boxeur; dat fiind şi faptul că erau sau doreau stăruitor să devină ortodocşi!

Cei cari aveau ochiul asupra activităţii patronate de Asociaţia Tinerilor Creştini au crezut – din acest moment – că ce se petrece în strada Sălciilor nu mai e demn de interes. Până când, acum în urmă, la Congresul Studenţesc Internaţional de la Roma, se întâmplă lucruri în adevăr ciudate, de natură a pune într-o stranie lumină activitatea d-lui boxeur din strada Sălciilor.

Studenţii americani şi englezi ridică glasul împotriva românilor. Ce e cu pogromurile din ţara românească şi cu martiriul populaţiei evreieşti? Stupoare generală. Stupoare şi revoltă. În definitiv, fiecare om are dreptul să facă în ţara lui ce vrea, dacă legile îngăduiesc. Iar dacă faptele înfrâng legea, orice ţară are o justiţie, care e însărcinată tocmai cu respectarea legilor. Dintr-un exces de camaraderie, delegaţii români se oferă să dea lămuriri. Se opun însă celelalte naţii: francezi, italieni, cehoslovaci, polonezi. Imixtiunea şi controlul acestea

par, pe drept cuvânt, indiscrete și deplasate. Dar, în sfârșit! E vorba de pogromuri și de tot soiul de grozăvii. De unde știți d-voastră de pogromuri? De la cine dețineți informații, domnilor englezi și americani? De la Y. M. C. A.! Iată.

Și nu numai atât. În Elveția se ține, concomitent cu congresul de la Roma, un alt congres. La care englezii și americanii țin să protesteze în numele umanității împotriva pogromurilor din România. Studenți români nu sunt de față: din lipsă de bani; dar e de față secția română a Y. M. C. A. Se vorbește de pogromuri în România. Are ea ceva de spus? Nu. Tace chitic.

Ar fi bine să intervină o lămurire. La Roma, Asociația Creștină a Tinerilor, secția București, apare ca informatoare falsă și tendențioasă a străinătății asupra împrejurărilor din țara noastră. Dincolo – noi suntem înfierați și ocărâți pentru fapte pe cari Y. M. C. A. le știa inexacte. Y. M. C. A. e de față. Dar Y. M. C. A. tace. Nu are nimeni nimic de spus?

În această perioadă, grea între toate, în care propaganda străină își umflă bucile pentru a sufla în pânzele calomniei împotriva noastră, Y. M. C. A. ni se dovedește dușmană.

Nu știu dacă trebuie să așteptăm intervenția guvernului. Suntem însă, în orice caz, îndreptățiți să cerem lămuriri profesorilor universitari din comitetul de patronaj.

Iar patronii – datori să răspundă.

Un proces… al cui?

Se judecă zilele acestea la Focșani un proces din cele mai stranii. Aproape că refuză mintea omenească să înțeleagă împrejurările. Și ar trebui considerată toată întâmplarea aceasta ca o poveste de rău gust, dacă nu ar fi existat deznodământul tragic, asupra căruia trebuie să cadă hotărârea juraților.

Să înșirăm întâmplarea. La o vie de lângă Focșani a doamnei Cotlescu era angajat ca îngrijitor un om de treabă, care se bucura de toată încrederea proprietarei. Dar via era arendată. Și probabil că arendașului nu-i convenea persoana îngrijitorului. Dar nu se putea scăpa de el. De aceea omul trebuia să suporte adesea violențele de limbaj ale noului stăpân. Până când, într-o zi, arendașul i-a dat și o palmă. O palmă e, pentru un om de treabă, insultă gravă. La care, de obicei, se răspunde. Dar îngrijitorul este adventist. El știe că așa scrie la cartea sfântă: de te va lovi cineva pe obrazul drept, întoarce și pe cel stâng. Deci, l-a întors. Și arendașul, care, probabil, nu era adventist, l-a izbit și pe stângul. O dată. Pe urmă, scena s-a repetat. Adventistul continua să fie adventist, iar arendașul – bătăuș. Până când, într-o bună zi, bietul om s-a luat de gânduri. Și cum singur nu a ieșit la capăt cu socotelile, s-a mai sfătuit și cu alții. Ce va fi cules el din aceste sfaturi nu se știe. Fapt e însă că, într-o zi, când proaspă-

tul lui stăpân l-a izbit din nou, a pus mâna pe o armă şi şi-a culcat la pământ insultătorul. Ăsta e procesul care se judecă acum la Focşani.

Stă mintea în loc. Ce jalnică anarhie de gândire trebuie să se fi încuibat în capul bietului om pentru ca, de la pasivitatea animalică aproape, care interpretează literal un text biblic şi se conformează lui, să treacă la gestul deznădăjduit al uciderii! Oribilă rătăcire, desigur. Dar o rătăcire care îşi are izvoarele în însăşi structura spirituală a adventismului. Omul care nu mai vrea să recunoască legile fireşti ale lumii se ridică în virtutea dreptului raţiunii sale suverane deasupra lucrurilor şi le judecă. Legea e el; raţiunea lui; buna lui credinţă.

Refuzându-se voluntar şi cu încăpăţânare încadrării pe care o vrea şi o impune societatea, el trebuie să sfârşească a veni în conflict cu ea şi a fi sfărâmat. Ştiu, adventiştii vor protesta: e o răstălmăcire! Nu e nici una: să se gândească mai bine şi să-şi măsoare răspunderile.

Urmaşii călugărului din Wittenborg

Apusul ne-a trimis în zilele din urmă un sol pentru o prietenie care, în unele cercuri, se doreşte nu numai din ce în ce mai stăruitor, dar şi – ceea ce e de şi mai mare însemnătate – din ce în ce mai sincer.

D-l Kullmann, secretar al secţiei ruseşti Y. M. C. A., a conferenţiat la Fundaţia Carol, încercând să stabilească elementele de Ortodoxie cari, mai ales, ar putea fi valorificate de religiozitatea apuseană, dornică de un Dumnezeu adevărat, de când marea şi neînţelegătoarea schismă a lui Luther a izgonit pe Hristos din viaţă.

D-l Kullmann nu ne cunoaşte; sau nu ne cunoştea decât prin dorinţele sale şi prin lipsurile protestantismului. E natural, deci, ca domnia sa să împodobească Ortodoxia cu anumite daruri pe cari, chiar dacă, principial, ar putea să le posede, religiozitatea noastră răsăriteană, totuşi, nu le are efectiv. Am asistat, aşadar, la o conferinţă care ne înfăţişa o Ortodoxie nu numai ideală, ci şi idealizată. Protestantizanţii, ca şi catolicizanţii noştri, câţi erau în sală, vor fi fost, desigur, dezolaţi. Dacă au înţeles. Să nu exagerăm, totuşi.

Ceea ce a putut în adevăr interesa în vorbirea conferenţiarului de joi seara este necesitatea Apusului protestant de a se întoarce, după patru sute de ani, la izvoarele autentice ale creştinismului. Nu o întoarcere la sursă, aşa cum, de fapt, a încercat şi Reforma, şi cum în genere procedează ereticii, cari, toţi se cred deţinătorii doctrinei pure; ci la sânul Bisericii, care înseamnează mai mult decât puritatea originară. Puritatea originară e o abstracţie, sau, în orice caz, o poziţie de plecare care ignorează istoria şi vrea să treacă buretele peste optsprezece veacuri de viaţă, de durere şi de experienţă în căutarea lui Dumnezeu. Biserica este cuvântul lui Hristos, aşa cum a înflorit şi a rodit el de-a lungul veacurilor, după voia lui Dumnezeu însuşi.

Iată ce au înțeles, în sfârșit, urmașii și închinătorii inutilei răzvrătiri a călugărului din Wittenborg și a vrut să ne lămurească, în limba lui ceva cam încărcată de retorism, joi seară, oaspetele nostru, d-l Kullmann.

Să-l primim prietenește și să-l ascultăm cu obiectivitate. Avem ceva de învățat de la un asemenea sol. Are și Apusul protestant ceva de învățat de la noi. Să ne vadă la noi acasă. Să ne măsoare și păcatele, să ne înțeleagă și comorile cari zac – chiar dacă nevalorificate – în adâncurile religiozității noastre.

Să priceapă de ce inerția noastră de răsăriteni, ca și mândria noastră de deținători ai autenticului cuvânt al lui Hristos resping hotărât orice încercare de colonizare protestantă; și să câștige elementele trebuitoare pentru a trage – cel puțin pentru viitor – drumuri noi și potrivite de acțiune asociației pe care o reprezintă.

D-l Kullmann e indicat a folosi o asemenea experiență. Să nu neglijeze a o face.

Iov

Întâmplarea preotului sas Leonhardt Ion conține în ea ceva din simplicitatea măreață a unui destin biblic. Nu putem, firește, concepe un Dumnezeu al românilor. Trebuie însă să existe un Dumnezeu al Adevărului sufletesc și al unei armonii superioare, de bună-credință, la care toată lumea, și cu atât mai mult servitorii Domnului, sunt ținuți. Preotul Leonhardt Ion însă a uitat lucrul acesta, pare-se, în clipa când, urcând amvonul unui templu din Gratz, a ridicat cuvânt în fața lui Dumnezeu pentru a mărturisi persecuții și torturi aplicate minorităților în România. Preotul Ion Leonhardt a căzut pentru de-a pururi în amvonul pe care încercase să-l presare cu neadevăruri și cuvântul i-a fost, astfel, curmat de îngerul morții.

Închidem ochii o clipă și medităm. Care vor fi fost, după trecerea primului moment de panică, simțămintele din inimile pelerinilor adunați la Gratz să sărbătorească o biserică evanghelică și reduși la priveliștea unei morți fulgerătoare?

Iov a avut un moment de tăcere înainte de a da un răspuns prietenilor săi, veniți să-l vadă în mizerie. Și tăcerea lui Iov nu a fost o simplă nedumerire. A fost, poate, o clipă de supremă despărțire de sine, o întrerupere a ființei lui spirituale de până atunci, pentru a lăsa lui Dumnezeu deplina libertate de a-și așeza în el noile sale porunci.

Și a fost clipa de trecere a Domnului. În ea s-au precipitat dintr-o dată toate și cele mai contradictorii simțăminte s-au ciocnit pentru a-și găsi, astfel, echilibrul cel nou, care trebuia să dea omenirii pilda de totdeauna a primei tragedii omenești în fața destinului. Iov însă a străbătut într-o clipă, în ochiul sufletului, toată adâncimea prăpastiei pe ale cărei margini ar fi putut aluneca și, oprindu-se pe marginea ei, într-o supremă încordare spre cunoaștere, a rămas în latura

dumnezeiască a chemării lui. Căci marginea prăpastiei e, în acelaşi timp, şi piscul muntelui ei.

Preotul Ion Leonhardt, nesocotindu-şi misiunea lui de păstor al adevărului, pentru omeneşti patimi, a lunecat în prăpastie. Amintirea lui însă trebuie să ne rămână nouă, care avem datoria să descifrăm căile Domnului, cu îndoită lumină a conştiinţei noastre şi a pildelor cu care Dumnezeu îşi însemnează, pentru noi, voinţa şi puterea.

O provocare adventistă

Preotul Chiricuţă, din Bucureşti, a provocat pe predicatorul şef al adventiştilor de ziua a şaptea la o discuţie contradictorie, publică, asupra problemei: *A doua venire şi sfârşitul lumii*. La această provocare, şeful adventist a răspuns. Nu însă fără a pune condiţiuni, cari făceau ţinerea discuţiunii imposibilă. Aşa, el cerea ca hotărâtoare în această discuţiune să fie numai mărturiile cărţilor canonice ale *Scripturei*. Pretindea, adică, preotului ortodox să adopte metoda adventistă. Ştiut este că adventiştii nu recunosc decât autoritatea *Scripturii*. Tradiţia care le-a dăruit aceste *Scripturi* pentru ei nu are autoritate.

Mai cerea apoi ca, în sala aleasă pentru ţinerea discuţiei, jumătate din locuri să fie ocupate de credincioşi adventişti. Ca şi cum acolo avea să aibă loc o veritabilă „încercare a puterilor". După unele discuţiuni, s-a publicat în ziare un proces-verbal semnat de cei doi, cuprinzând condiţiunile în care se va ţine discuţiunea în contradictoriu. Se hotărăşte, pentru fiecare, libertatea de a folosi, în interpretare, orice material documentar. Se stabileşte un punct de plecare. Se fixează ordinea discuţiunilor. Acestea vor avea loc în zilele de 8, 15 şi 22 martie, la Fundaţia Carol. Se declară că discuţiunile sunt *numai pentru intelectuali*. Se alege un arbitru: profesorul S. Mehedinţi.

La noi, asemenea discuţii sunt o noutate. Iniţiativa preotului Chiricuţă e lăudabilă. Nu pentru roadele pe cari le-ar produce asemenea discuţii în ogorul credinţei adventiste. Nu ne facem iluzii. Cine a stat, măcar o singură dată, de vorbă cu un adventist şi-a putut da seama că un astfel de om nu se poate „convinge". Nu. Ci, pentru lămurirea oamenilor cari nu cunosc, în sine însăşi, această rătăcire care este adventismul. Dar cari simpatizează cu ea, pentru că-i văd roadele în viaţa cea nouă şi curată a altor adventişti. Şi tocmai de aceea sarcina preotului Chiricuţă este foarte grea. Bunăvoinţa auditoriului este de partea sectanţilor. Preotul Petre Chiricuţă, îmbrăcat într-o haină unora simpatică, multora antipatică, are de partea sa adevărul şi, incontestabil, erudiţia. Va avea oare şi fineţea, absolut necesară unei victorii categorice? Iată întrebarea.

Când capul nu e cap

Şeful Bisericii ştie să aducă pe subalternii săi în situaţia de a nu mai putea să asculte de ordinele lui.

Un caz. Petre Chiricuţă, *cu aprobarea Prea Fericitului*, a pus la cale o discuţiune contradictorie publică, cu şeful adventiştilor. Patriarhia a intervenit chiar, pe cale de adresă, pentru obţinerea unei reduceri de preţ la amfiteatrul ales pentru aceasta.

Oamenii au închiriat sala, au vândut biletele, au convenit cu cei de la radio pentru instalarea unui microfon acolo. Astăzi după amiază urma să aibă loc prima şedinţă.

Iată însă că o cucoană ortodoxă (sau mai multe cucoane) şi un arhimandrit cer, în scris, părintelui patriarh interzicerea discuţiunii cu adventiştii. Şi aceasta, pentru mai multe motive. Dintre care cel mai serios pare a fi teama de nesocotirea unui principiu de bază al Ortodoxismului. Care principiu, spun dumnealor, ar fi: „Crede şi nu cerceta".

Grav, nu? Iată ce se întâmplă când cucoanele se apucă să facă teologie!

Dar, să trecem. La cererea cucoanelor, părintele patriarh răspunde (în scris) că... nici Prea Fericirii sale nu i-a fost simpatică ideea unei astfel de discuţiuni; dar..., dacă s-a ajuns aci..., să se ţină asta; însă pe viitor nu va mai îngădui aşa ceva altui preot.

Dar iată că şi preotul Popescu-Mălăieşti[1], decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, cere, în scris, interzicerea discuţiunii cu sectanţii. Între altele, pentru cuvântul că arbitri în asemenea cazuri nu pot fi decât sfinţii părinţi. (Cei doi aleseseră pe profesorul S. Mehedinţi, care, precum se ştie, nu e părinte bisericesc.) Pe cererea părintelui decan, şeful Bisericii pune rezoluţie. De data asta crede că... e bine să nu se mai ţină. Dar, deocamdată, să ne amâne numai. Să mai treacă o vreme. Să întrebe şi pe ceilalţi episcopi. Să se sfătuiască împreună. Că altfel este când... îşi iau cu toţii răspunderea. Şi preotul Chiricuţă a primit ordin pentru... amânare.

Acuma, evident, se poate discuta dacă asemenea controverse sunt sau nu folositoare Bisericii. Tot creştinul are dreptul să creadă ce vrea în această chestiune. Şi să ceară, de asemenea, ce pofteşte. Când însă tu, şeful Bisericii, dai aprobare pentru ţinerea discuţiei şi apoi revii, în etape, asupră-i, pe lângă paguba ce o aduci pungii bieţilor oameni, apoi pui pe un reprezentant al Bisericii într-o situaţie penibilă: în situaţia de a provoca şi a fugi apoi.

De ce i-ai dat aprobarea? De ce l-ai încurajat? Iată unde ajungem când Capul nu e cap.

VI

Estetica sacră

Literatură religioasă

Sunt mai multe chipuri de a valorifica inspirația poetică de temă religioasă. Chiar în literatura noastră. Unul a fost cel întrebuințat de Galaction: aspru și sever; o strictă încadrare în Biserică și în formele ei de realizare a vieții sufletești; cu o mare bogăție de momente interioare, dar cu un fel de înțepenire hieratică la aparență. Bine sau rău? În materie de artă, în genere, sistemul nu înseamnează mai nimic; el nu condamnă – și nici nu promovează o operă; aceasta trăiește prin ea însăși – adică, în măsura în care izbutește să fie operă de artă. Și nu e nevoie să insist asupra valorii literare a lui Galaction.

D-nii Pătrășcanu și Sadoveanu au întrebuințat o altă metodă. Hotărând să refacă *Viețile sfinților*[1], nu au putut să se oprească numai la o nouă redactare stilistică. De la această încercuire de activitate îi îndepărta și materialul – deosebit de dramatic prin el însuși –, și neliniștea lor creatoare, de scriitori împătimiți în ale „compunerii". Să observăm însă că, pe când la Galaction avem de-a face cu o valorificare spirituală a vieții prin integrarea ei în Biserică, și, prin urmare, o amplificare și o adâncire a ei, în *Viețile sfinților* găsim o sărăcire a vieții. Cadrul rămâne cel religios; întâmplările se leagă toate cu Dumnezeu; dar numai exterior și numai prin afirmație. În fond, elementul de mister, de supranatural, care e propriu planului religios de existență, este adesea supus unei... amendări. Căci, cel puțin într-o parte din aceste *Vieți...*, textul este „revăzut". Unele din minuni sunt, pur și simplu, lăsate la o parte; cele cari au rămas par a fi, toate, alese pe criteriul posibilității de explicare. Adică, o parte din *Viețile sfinților* nu cuprind decât minunile care... nu mai sunt minuni. Asta înseamnează o raționalizare a textului, prin înlăturarea elementului supranatural. O asemenea ediție „expurgată" nu înseamnează, principial, o scădere a valorii artistice – dar, de bună seamă, o reducere a coeficientului de intensitate a vieții religioase. (De unde se vede că tovărășia cu „Viața românească" nu a rămas fără influență, nici chiar pentru scriitori așa de solid construiți, cum e d-l Sadoveanu.)

Iată însă pe cel mai nou scriitor de inspirație religioasă. E d-l *Ion Pillat*. D-sa publică, la „Cartea românească", un volum de versuri, *Biserica de altădată*[2]. Aș putea spune că îl așteptam. D-sa este unul dintre scriitorii cei mai „români". O foarte intimă legătură cu istoria noastră, cu pământul nostru, cu peisagiul nostru românesc. (E adevărat, un ciudat amestec de autohton și de hipersensibilitate artistică. Poezia d-sale este românească, dar este și subtil rafinată. În literatura noastră, s-a confruntat rumânescul cu rudimentarul, cu primarul. O intelectualitate mai ridicată reprezintă de-abia Crainic, Maniu, Cezar Petrescu și Bucuța. La Pillat, conștiința artistică îl duce până aproape de dezagregarea expresionistă. Dar legătura cu pământul nu se pierde o clipă. De aci și tonalitatea pastoral-idilică a poeziei sale.)

Solidaritatea organică a temperamentului său cu tradiția noastră mă îndemna să-l aștept pe poteca ce duce la Biserică. A venit. Dar în felul lui. Pillat este eminamente concret. El trăiește în realități imediate. Nu abstractizează – și nici nu-și construiește o lume de arhetipuri. Procedeul lui e altul: însuflețește lucrurile moarte și creează în spatele lor o a doua existență; care, aceasta, poate fi simbolică, dar nu trăiește decât în funcție de exprimarea ei imediată și concretă. Aceasta hotărăște la Pillat și modalitatea de realizare practică a motivului religios. *Biserica de altădată* este adaptarea, mai mult, localizarea românească a *Sf[intei] Scripturi*. Peisagiul este românesc, personagiile sunt românești; și anume, nu [numai] ca structură spirituală, ci și ca decor, îmbrăcăminte, plasare geografică, nume. Metoda e caracteristică – și, credem, foarte potrivită. Căci, de fapt, așa trăiește țăranul creștinismul lui: concret și imediat. El nu se lasă stingherit de anacronisme sau anatopisme. Înțelesul simbolic îi scapă. De o „interpretare" nu poate fi vorba. Femeia care în Vinerea Patimilor plânge la prohodirea lui Hristos ca la îngroparea unui vecin (eu am văzut scena!) nu tipizează și nu hipostaziază abstracțiuni; mecanismul cerebral urmează, în asemenea cazuri, mai degrabă calea inversă: el coboară pe pământ și leagă de concret simbolul. Acesta e și procedeul lui Pillat.

Să mărturisim că a izbutit în chip impresionant. Pentru omul cult, obicinuit cu abstracțiunile cărții, *Biserica de altădată* e o revelație. Poetul creează, pur și simplu, o cosmologie specială, în care natural și supranatural nu se mai deosebesc; pentru că toată înlănțuirea evenimentelor se face după alte legi decât cele ale științei și logicei pozitiviste. O lume stranie, desigur, dar o lume pe care o recunoaștem a fi efectiv aceea a țăranilor noștri.

E o mare taină aceea de a te putea identifica cu spiritul poporului tău – și anume, în formele lui. Pillat o posedă. *Biserica de altădată* este, în cel mai bun înțeles, poezia cultă în cadre poporane. Taina acestor realizări o deține un poet, într-un fel sau altul, de la Dumnezeu. De aceea îi dorim... să nu facă școală.

Păreri de rău... indiscrete

Nu avem, în nici un fel, simțul monumentalului. Este o lipsă a rasei noastre; a cărei principală calitate este intimitatea. Așa am crescut noi, în raporturi mici, reduse ca proporții, pe care, e drept, uneori le-am adâncit cu pasiunea miniaturistului.

Dar asta nu mai e azi suficient. Nu numai pentru că am devenit un stat mare; ci [și] pentru că există anumite organisme care nu pot fi fecunde decât în funcție de monumental. Așa este, între altele, Biserica.

Ea sensibilizează transcendența; aduce în mijlocul lumii concrete acordurile spirituale ale altor sfere. Sărăcia nu-i poate prii; nu pentru că Dumnezeu nu poate fi invocat și într-o colibă numai; ci pentru că maiestatea divină nu poate orbi și cutremura masele omenești decât atunci când se coboară în proporții adecvate.

Asemenea lucruri însă noi nu înțelegem. Noi, ortodocșii? Nu, noi, românii. Să ne aducem aminte de învestirea primului nostru patriarh. Ce lipsă de linie mare, de pompă, de amploare! Suntem jenați, dar o spunem: reprezentația *Meșterul Manole* a fost, în ridicolul ei, mai impunătoare decât procesiunea patriarhală.

Nu e în sângele nostru. Și dacă ar fi numai atât. Dar nu avem ținută. Noi nu știm să distanțăm; dacă nu prin persoana noastră, cel puțin prin funcțiunea noastră. Iată un fapt. Caracteristic. De când s-au înmulțit episcopii, toate restaurantele sunt pline de vlădici. Mănâncă la rând cu noi – beau la rând cu noi. Sunt oameni ca fiecare din noi, cu toate că noi îi știm, sau ne încăpățânăm a-i crede mitropoliți și episcopi.

Prinți ai Bisericii. Asta sunt de drept, asta ar trebui să fie în fapt. Nu ne putem freca coatele cu ei la garderobă și nici nu-i putem auzi chemați pe nume, cu „tu" și cu „mă", de câte un laic, chiar dacă acesta i-ar fi frate sau prieten de școală.

Sunt ai Bisericii și slujitorii lui Dumnezeu, semnul autorității lui Dumnezeu pe pământ. De ce vor cu orice chip să iasă din această funcțiune; de ce se concretizează, bagatelizându-și darul?

Nu se poate lua o măsură? Înainte de război, episcopii își aveau locul lor, la Antim sau în altă parte. E mai bine acum, când stau la „Royal" și mănâncă la „Maiorul Mura"? Ori astea sunt semne ale prefacerii și înnoirii bisericești?

Palatul și Catedrala Patriarhală

Chestiunea Palatului și a Catedralei Patriarhale a României tulbură și excită competențele urbaniștilor noștri. Nici nu-i știam că sunt atâția. De câte ori întâmplări ne sileau să gândim asupra înfățișării și organizării orașului nostru de

capitală, trebuia să constatăm cu descurajare că preocuparea de clădirea şi gospodărirea aşezărilor noastre orăşeneşti nu a ajuns încă aşa de departe, încât să creeze şi la noi o clasă de oameni de meserie. Proiectele pe care, în diferite împrejurări, le preda publicului şi celor în drept aproximativ acum aşa-numita Casă a Clădirii Oraşului erau numai nişte improvizaţii cu caracter local. Ochiul sigur, văzând în linii mari, europene, lipsea.

Şi acum, iată, de-odată, o întreagă falangă de urbanişti care îşi pun competenţele în slujba interesului public. E adevărat, unii nu sunt decât advocaţi sau doctori. Au ei însă pentru acest motiv mai puţin dreptul de a propune şi, Doamne fereşte, de a hotărî chiar? Nu am asistat cum p-aci era să se dea la pământ Biserica Sf. Gheorghe, pentru că aşa hotărâseră unele competenţe? Şi, dacă nu era intervenţia energică a d-lui Iorga, nu ar fi rămas bună hotărârea?

Să nu se supere nimeni, dar noi, în toată discuţia purtată prin presă în jurul construirii viitoarei Patriarhii, nu am găsit decât un punct de vedere serios: acel exprimat de arhitectul Ion Davidescu, prin ziarul „Viitorul". Aci se pune problema ceva mai vast, dintr-un punct de vedere care devine bogat în perspective, chiar pentru simplul om de bun-simţ – care, precum se ştie, ascultă, dar nu dă soluţii. D-l Davidescu crede că o construcţie de însemnătatea Patriarhiei nu poate fi considerată ca o problemă izolată. Că aşezarea şi înfăţişarea acestui viitor monument arhitectonic e în funcţie de viitoarele şi actualele mari clădiri ale oraşului, precum şi de marile artere de comunicaţie, existente sau urmând a se deschide.

E aşa de simplu şi de evident; dar se va lua în considerare acest punct de vedere? Planul de sistematizare a oraşului e o stăruitoare dorinţă a celor câţiva urbanişti serioşi din ţara noastră. Nu se face totuşi. De ce? Pentru că, în virtutea vechilor noastre apucături turceşti, preferim încă să facem întâi casele şi pe urmă îngăduim străzii să se strecoare printre ele cum va putea.

Preocuparea urbanistică reprezintă o mentalitate publică evoluată, pe care noi nu o avem încă. În această direcţie, totul trebuie făcut de sus în jos, de un cap modern, al unui om de curaj. Să-l aşteptăm. Ne gândim însă că, poate, în împrejurările de azi, Patriarhia ar trebui să contribuie la promovarea acestui cap.

Valorificarea estetică în Biserică

Seminarul Central din Bucureşti a încheiat activitatea şcolară a acestui an. Au fost obicinuitele cuvântări; mai impresionant simţite şi mai semnificative poate şi din pricina asistenţei Patriarhului Miron, a cărui înţelegere pentru problemele şcolar-bisericeşti se dovedeşte din ce în ce mai adâncă. Şi a fost, între altele, în sfârşit, o „şezătoare artistic-culturală".

Faptul acesta din urmă alarmează puritatea dogmatică a unui ziar de seară, promovat nu demult la calitatea de monitor oficial al Ortodoxiei, prin câteva

științifice interviuri, acordate unui pravoslavnic redactor de către unele – nu toate? – din luminile noastre reformator-teologice. Când ești monitor ortodox *pe lângă* Biserică – în același chip în care un june Georgescu era pe vremuri „elev *pe lângă* Liceul «Carol I» din Craiova" – îți cresc dintr-o dată îndatoriri de conștiință și scrupule puritane în materie de autenticitatea creștină, cărora trebuie neapărat să le dai satisfacție.

Deci, confratele nostru se constată dintr-o dată îngrijorat de apariția stranie a unei „șezători artistic-literare" în programul festivităților de închidere a activității anuale într-un seminar. Șezătoare artistic-literară cu seminariști!, oftează îndurerat monitorul – vai! ce va mai ajunge și Biserica noastră! Și redactorul respectiv își amintește cu aproximație suficientă de focarul de idei subversive pe care, la 1907, îl constituia orice seminar, așa cum o dovedea pe vremuri ancheta lui Spiridon Popescu (sau, mai exact, a lui Virgil Arion, domnule confrate). Dacă nu lipsea colegului meu vâna apocaliptică, nota respectivă de gazetă se termina, desigur, cu anunțarea lui Antihrist.

Totuși, să fim și serioși. Alarma ziarului de seară e de-a dreptul surprinzătoare. Ce e, mă rog, neobicinuit în preocuparea literar-artistică a seminariștilor noștri și ce e subversiv? Nu cumva literatura se reduce la memoriile marchizului de Sade și arta, la exhibițiile de la Cărăbuș?

Este o incompatibilitate între Biserică și valorificarea estetică a existenței? Și ce ne face să uităm rosturile împlinite de fapt de Biserică în viața artistică a omenirii și elementele artistice cari intră, de drept constitutiv, în viața religioasă?

Domnule confrate, rămâi, te rog, la genul „interviului", de conținutul căruia nu ești – cel puțin – responsabil. Iar Seminarul Central, cu toate cele ale lui, lasă-l în grija părintelui Partenie. E în mâni bune!

Muzica sacră

Nu am avut niciodată prea multă înțelegere pentru muzica de cor, care întovărășește pe preot în bisericile noastre la Sfânta Liturghie. Este, în genere, o muzică duioasă ca factură, fără nici un fel de legătură nici cu vechea muzică bizantină, de la care, totuși, ar fi trebuit să ia cel puțin stilul, nici cu gama românească, pe care, ca pe un fundament solid, ar fi trebuit să se ridice. Partiturile de liturghie existente și întrebuințate astăzi în biserici sunt un straniu și hibrid amestec de incapacitate creatoare și tehnică, de lipsă de înțelegere în gradarea dramatică a diverselor momente din Sfânta Liturghie. Singura acceptabilă, aceea a lui Gavriil Muzicescu, stă prea direct sub influența muzicii rusești, pentru a nu o recunoaște la prima intrare într-o biserică rusească și pentru a nu-i stabili caracterul de împrumut forțat. Să mărturisesc – pentru că specialiștii tac – că nici încercarea maestrului Kiriac nu poate fi considerată ca izbutită. Îi lipsește pentru aceasta caracterul de înflorită ingenuitate a creștinismului nostru țără-

nesc, precum și adâncimea elementară, simplă. Asemenea lucruri nu se pot face decât sau de un biet călugăr, uitat printr-o mănăstire, cu o puternică, dar inconștientă viață mistică, sau de un muzician excepțional de cultivat, căruia să nu-i lipsească nici înțelegerea metafizică a Sfintei Liturghii.

Pe acest autor de muzică sacră îl așteptăm încă. E adevărat că nu am stat cu mâinile încrucișate, deși până azi așteptarea ne-a fost zadarnică. Iată, noi am trimis regulat la Paris tineri cari să conducă corul capelei românești de acolo și să se specializeze în asemenea lucruri de muzică. Nu am avut noroc. Cine a trecut prin Paris știe că, chiar dacă însuși corul ca atare nu e rău, partitura e fantezistă; căci nici gâlgâielile în stil de operă italiană, nici veselele axioane în chip de polka nu pot fi acceptate ca muzică românească de Biserică.

Acum, locul de la Paris e iarăși vacant. S-a publicat concurs. Suntem surprinși însă că așa-numitele condiții au fost schimbate. Înainte vreme, se cereau candidatului serioase studii de teologie, în afară de cele muzicale. Așa era și drept, și bine. Trebuia să fii licențiat în teologie – sau cel puțin absolvent de seminar. Acum, e de-ajuns să fii absolvent al unei școale de cântăreți bisericești. E puțin. Cine a schimbat condițiile și în ce cop? Cauza însăși nu e folositā. E așa de evident, încât ne putem dispensa de orice argumentare. Nu vrem să bănuim pe nimeni. Dar rugăm pe Î. P. S. Patriarhul Miron, care a dovedit cât prețuiește opera de intelectualizare a Ortodoxiei rumânești, să cerceteze din nou chestiunea: coborârea nivelului cultural nu se facă fără nici o primejdie. Mai ales astăzi.

Nevoia de monumental

Am asistat dumineca trecută la Sfânta Liturghie oficiată în catedrala episcopală din Constanța. Biserica e rece și arta ei interioară nu izbutește să creeze atmosfera de cufundare lăuntrică, așa de caracteristică pietății răsăritene. Dar slujba religioasă e un minunat prilej de reconfortare sufletească. Un așezat ton călugăresc coboară asupra ostenitorilor la Sfânta Liturghie, creând o unitate rituală de cea mai autentică Ortodoxie. Prea Sfințitul Ghenadie e străin de toate modernismele, cari fac credința comodă și ușor de... consumat. Să-l felicităm.

Dar să-i dăm, domnule ministru Lapedatu, și o mână de ajutor, dacă se poate. Iată, alături de catedrală se înalță, din roșu deocamdată, palatul de reședință al episcopului. Lucrările stau – căci pentru anul în curs nu mai sunt bani. Foarte bine; se vor continua la anul. Se vorbește însă că s-ar schimba destinația palatului; el ar trebui să devină seminar. E o greșeală. Seminarul are nevoie de un nou local; neapărat și cât mai grabnic. Dar palatul episcopal nu e potrivit pentru asemenea lucru. Nici prin așezarea lui, nici prin proporții. Pe de o parte.

Iar pe de alta, chiriarhul respectiv are neapărată nevoie de plănuita clădire. Constanța stă în drumul tuturor creștinilor răsăriteni; fețe bisericești cari vor să

ia contact cu noi – cea mai însemnată țară ortodoxă – și laici. Să nu confundăm: palatul nu e al episcopului, ci al Bisericii. Și dacă, omenește și creștinește, episcopul e ținut, la el acasă, între cei patru pereți, să ducă o viață sobră până la asprime, Biserica noastră, în reprezentanța ei, are nevoie de monumental. Să se isprăvească odată cu linchireala aceasta dezgustătoare, cu măsurarea exagerată a banului dat pentru Biserică. Prinți ai Bisericii sunt și rămân episcopii noștri și ceva din slava împărătească a lui Hristos trebuie să se răsfrângă asupra celor mai înalți slujitori ai Lui. Am fost o Biserică roabă, pentru că toată bogăția noastră a mers atâta vreme să aurească altarele Răsăritului. Dar asta nu dă în nici un fel dreptul statului să se substituie spoliatorilor Bisericii noastre și să țină pe toți credincioșii în convingerea că proporțiile în viața Ortodoxiei nu pot fi decât modeste.

Biserica noastră are și ea dreptul la strălucire și statul nu poate să i-o refuze. Palatele episcopale sunt la locul lor – de o schimbare de destinație nu poate fi în nici un fel vorba.

Cartea sfântă a mântuirii

A apărut, din teascurile tipografiei cărților bisericești, *Noul Testament*, tradus de părintele Grigore[1] (Gala Galaction). În orice altă țară, o asemenea întâmplare, care e de natură a domina desfășurarea generală a culturii, ar fi întâmpinată ca un mare eveniment. La noi, totul riscă să treacă aproape neobservat.

Nu vorbesc de marile publicații de specialitate. Chiar dacă ar exista, e în natura lor să se miște mai greoi. Traducerea *Noului Testament*, așa cum a fost făcută de părintele Grigore, e mai întâi o lucrare de știință; și numai în urmă, una literară. Tălmăcirea pe românește a acestei cărți, sfinte între toate, închide în ea o migăloasă muncă de comentare, savantă și erudită; în care nu intră numai cunoștințe de filologie; ci, mai ales, istorie, teologie și, ceea ce e mai rar și mai greu de găsit, simț al vieții religioase.

Analiza unei asemenea lucrări cere, deci, cunoștințe, metodă, cere atitudine și timp.

Dar traducerea *Noului Testament* e, totuși, și o operă literară. Filologi clasici și literatori trebuie să aibă ceva de spus. Comparând cu textul sau numai urmărind versiunea românească în realizările ei de frumusețe. Dacă părintele Grigore e creștin și teolog, Gala Galaction este literat. Și doară *amândoi* sunt traducătorii; fapt care, de altfel, ne este indicat și pe copertă. Nu prezintă aceste lucruri pentru literatorii noștri nici un interes? Imposibil! În altă parte stă, deci, pricina acestei întârzieri, care echivalează cu o abținere – sau amenință să devină una. Începem să bănuim că în critica literară curentă au dispărut forțele înțelegătoare și cunoscătoare ale frumuseților formale. Căderea clasicismului aduce cu sine barbarizarea literară, incapacitatea de a scrie și de a înțelege scrisul frumos. Iată de ce tac încă literatorii.

Cu toate acestea, traducerea părintelui nu este mai puţin un eveniment, care depăşeşte şi interesul ştiinţific, şi cel literar, adresându-se peste toate preocupările de artă de-a dreptul sufletului.

Cartea sfântă a mântuirii stă astăzi, cetitorule, în faţa ta; într-o strălucitoare haină de sărbătoare; e un mare dar care îţi cade; *tolle, lege*[2]!

Reprezentarea lui Hristos pe scenă

Sfântul Sinod a fost sesizat de o cerere a d-lui I. Gr. Perieţeanu, privitoare la reprezentările operelor de teatru cari aduc pe scenă figura Mântuitorului. I. Gr. Perieţeanu a tradus, anume, *La Samaritaine* a lui Rostand[1], într-o caldă, sonoră şi mlădioasă formă românească – dar piesa nu se poate reprezenta. Există mai din vechi o oprelişte a Sfântului Sinod în această privinţă. Căci problema a mai fost pusă, acum vreo 30 de ani, cu prilejul încercării de a realiza scenic poemul dramatic *I. N. R. I.* al răposatului Haralamb Lecca[2].

Înaltul nostru for bisericesc a fost de părere şi a hotărât ca asemenea spectacole, în cari ar trebui să apară în scenă figura Mântuitorului, să fie interzise. Şi de atunci aşa a rămas. De aceea, nici d-l Perieţeanu nu izbuteşte să treacă pe podiu[m] *Samariteanca* lui Rostand.

Mărturisim că interdicţia aceasta ne surprinde. Este adevărat că la baza acestei hotărâri stă un sentiment în aparenţă legitim: jena pe care am resimţi-o în faţa Mântuitorului, reprezentat printr-un om obicinuit. Nu e puţin lucru şi nu e plăcut să te întâlneşti pe stradă cu o persoană concretă, care, aseară sau deseară, va înfăţişa pe Iisus Hristos. Recunoaştem.

Dar să recunoaştem că acest sentiment izvorăşte dintr-o prejudecată. Şi nici măcar din atât. Ci din lipsa de obicinuinţă cu situaţia. Îmi aduc aminte, sunt mulţi ani de-atunci, pe o stradă din Oberammergau, am întâlnit un personagiu: pe omul care înfăţişa, de obicei, în *Passionspiele*, pe Mântuitorul. Eu, care îl vedeam pentru prima oară, l-am privit cu oarecare curiozitate. Dar semenii lui nu erau deloc izbiţi sau jenaţi de dubla existenţă sau, mai exact, de dubla funcţiune a acestui om de treabă. E, deci, chestie de obicinuinţă.

Canonic, chestiunea nu se pune şi atitudinea Sfântului Sinod apare, în consecinţă, ca nefundată. Nu există text în canoane care să interzică o asemenea reprezentare. E şi natural. Căci reprezentarea aceasta a Mântuitorului printr-un om concret e pur şi simplu o prefigurare. Sfântul Sinod, care a luat amintita hotărâre, ar fi putut să se gândească, în treacăt, că consecinţa logică a unei asemenea atitudini e... să fii iconoclast. Căci e indiferent, la urma urmelor, din ce material prefigurezi pe Hristos: din lemn, pânză, vopsea, piatră – sau din trup omenesc. Păcatul ar fi acelaşi. Şi, de îndată ce Sfântul Sinod nu interzice pictorilor şi sculptorilor de a înfăţişa, cu mijloacele lor, pe Mântuitorul, de unde dreptul de a interzice actorilor acest lucru? Că doar tot de asta e vorba.

Este exagerat. Cu chipul acesta, s-ar putea să ni se interzică a-l pronunța sau scrie numele. E potrivit oare pentru un creștin să reediteze ciudățenia pentagramului iudaic sau a numărului 10 cabalist?

Structura spirituală a vremii

Vineri seară. Teatrul Regina Maria, premiera lui *Don Carlos*. Lume adunată din toate straturile, stând ciorchine în staluri, loji și balcoane. *Schiller* mai poate fi, deci, prilej de sărbătoare sufletească. Marile nume ale literaturii atrag încă.

E semnificativă însă atitudinea publicului la asemenea spectacole. Ea nu e strict artistică. Au fost în repetate rânduri aplauze la scenă deschisă. Ele se raportau însă nu la o izbutită realizare de artă, ci la *text*. Spectatorul e încă un element eminamente retorizant, deschis, în teatru chiar, dezbaterilor. De aceea el iubește sau urăște diversele personagii, după preferințele ideologiei sale și, uitând fundamentala realitate a ficțiunii artistice, identifică în aceste sentimente pe actor cu rolul. Desigur, Ion Manolescu este un mare talent, dar aplauzele nu au mers către artistul Ion Manolescu, ci către înflăcăratul și generosul marchiz Po.

Asta e plin de însemnătate: între cavalerul de Malta, care cerea regelui dreptul la liberă cugetare, și marele inchizitor, care se ridică în apărător al autorității, simpatiile publicului mergeau, toate, înspre cel dintâi. Desigur, Schiller posedă cuvântul înaripat și poziția lui personală în materie de politică făcea să se plece cumpăna în favoarea libertarului. Dar asta nu ar fi suficient. Căci un public interesat la semnificația *politică* a textului ar putea să supună acest text unui examen critic. Dacă nu o face e tocmai pentru că e de aceeași părere cu autorul.

Faptul merită deosebita atenție a Bisericii. Opera de restaurare a vieții religioase trebuie să țină seamă de această dificultate capitală: preferințele publicului se îndreaptă către ideologiile libertare. *Dar, cu asemenea structură spirituală, viața religioasă autentică e imposibilă.*

Aci trebuie să intervină, deci, acțiunea de refacere morală. Nu e numai misiunea Bisericii. Am spune chiar că Biserica propriu-zisă ar trebui să se țină pe al doilea plan. Aci rolul e al laicilor, cari stau în slujba creștinismului adevărat. Să activeze pentru grăbirea procesului de lichidare a ideologiilor libertare este operă care se poate realiza prin mijloace cu totul altele decât ale Bisericii; și încă mai eficace.

Dar pentru asta ar trebui să întreprindem mai întâi o lămurire a Bisericii însăși. Căci Biserica geloasă de drepturile ei, pe cari totuși nu le exercită efectiv, nu se încrede decât în teologi. Fără să-și dea seama că viața religioasă nu e izolată în structura spirituală a unei vremi, ci se angrenează între celelalte aspecte, cari sunt *corelate* și se condiționează reciproc. Drumul refacerii noastre sufletești este cu un mare ocol.

Un element al tradiției noastre spirituale

Un cetitor ne scrie, alarmat de o propunere făcută în consiliul comunal: să se schimbe numele actualei străzi Sărindar, făcând-o să poarte numele lui Constantin Mille. Cetitorul nostru protestează pentru că – doar atâta a mai rămas din măreața biserică de odinioară: numele străzii. Să se renunțe și la asta?

Realmente, cazul nu e așa de grav. Propunerea, făcută de un romantic libertar, din vechea generație a pozitiviștilor, care erau pozitiviști fără a fi oameni de știință, ci numai din poezie, nu prezintă deocamdată nici o primejdie: nu a trecut încă de la moartea lui Mille termenul cerut de lege pentru ca o stradă să poată purta numele unui cetățean.

Cazul e destul de caracteristic însă, principial. Nu e în discuție dreptul lui Constant[in] Mille de a avea o stradă în București. E ciudată însă soarta întâmplărilor religios-istorice. Își mai aduce cineva în București aminte de Biserica Sărindar? Și totuși, a fost pe vremuri cea mai mare biserică a Capitalei. Pe locul unde-i astăzi Cercul Militar, și unde până mai acum 15 ani exista încă scuarul Sărindar, se ridica pe vremuri biserica cu același nume; îi mai zicea și Biserica Coconilor, după denumirea pe care o purtau feciorii domnilor munteni – până a nu deveni beizadele. Era o clădire impunătoare, cu trei nave, în mijloc pentru neamul domnitorului, marii dregători și boierime, pe lături, pentru popor. Mai știe cineva că în această biserică s-au însurat pe vremuri și Grigore Vodă Ghica, și Bibescu, și Știrbey? Că la '78 aci au ascultat Liturghia împăratul Alexandru al II-lea cu țareviciul și cu puternicul Gorceakov – după cum mai înainte aci era locul de închinăciune al lui Kisseleff?

Biserica a fost dărâmată. Nu e nici măcar o cruce, un semn pe undeva, ca să arate cel puțin locul sfântului pristol. De-abia dacă strada adiacentă mai păstrează, ștearsă, această amintire. Și încă! Pentru că, mă întreb, câți din tinerii bucureșteni de azi știu că „Sărindar", în afară de semnificația proprie, în speță irelevantă, este numele unei biserici dispărute?

Și aci începe să aibă dreptate corespondentul nostru. Pentru pomenirea lui Constant[in] Mille s-a găsit un om care să ridice glasul. Pentru perpetuarea amintirii unei biserici istorice – nimeni. Ce însemnează iureșul acesta în viața noastră istoric-religioasă? De ce așa de puțin respectuoși cu asemenea realități? Cine este geniul răutăcios, care exclude sistematic de la masa amintirilor toate elementele tradiției noastre spirituale, de natură a ne defini istoric ca națiune caracteristică?

A protestat *împotriva* străzii C. Mille primarul. Dar *pentru* strada Sărindar nu a intervenit nimeni. Biserica noastră unde e?

Academia de Muzică Bisericească

Cântăreţii bisericeşti, în sânul cărora se desemnează de câtăva vreme o intenţie de organizare, fac să apară publicaţie profesională „Cântăreţii stranei", unde nu e vorba numai de apărarea intereselor lor materiale, ci şi de încercarea de a înlesni precizarea spiritului de corp.

E o iniţiativă meritorie, care trebuie sprijinită. Căci e de neapărată nevoie ca această breaslă să ajungă la conştiinţa rosturilor ei şi, dacă nu se poate altfel, să impună celor cu cădere înţelegerea pentru însemnătatea cântăreţului de strană.

Publicaţia de care vorbim apare, de altfel, într-o conjunctură fericită. Î. P. S. Patriarh a luat nu demult iniţiative care făgăduiesc o renaştere a muzicii noastre bisericeşti. Academia de Muzică Bisericească, înfiinţată după hotărârea înaltului ierarh, dovedeşte o impresionantă şi ridicată înţelegere pentru problemele cruciale ale vieţii noastre religioase şi va fi, probabil, cea mai de seamă faptă care va împodobi păstoria Î. P. S. Miron.

Cea mai de seamă, şi foarte de seamă. Căci, dacă, în adevăr, acolo se va lucra ştiinţific – şi elementele de judecată de până în prezent sunt toate favorabile ca auspicii –, atunci Biserica noastră va restaura, cel puţin pe această latură, vechea şi minunata tradiţie răsăriteană, pe care nemistuite consideraţiuni moderniste au izbutit, pe nesimţite, să o conrupă până la nerecunoaştere.

Suntem siguri că efectele acestei înalte Academii muzicale – care poate deveni o autoritate şi un centru de cultură artistică ortodoxă pentru întreg Răsăritul creştin – nu vor lipsi să se răsfrângă şi asupra artei umile, dar de cea mai mare însemnătate, a cântăreţilor de strană. Grija, de altfel, nu lipseşte la Patriarhie pentru ei. Există o şcoală de cântăreţi îndeaproape supravegheată.

Iată de ce spuneam că e conjunctura favorabilă. Dar va fi ea folosită în adevăr? Ne temem. Pentru ca să fie altfel, ar trebui să dispară tonul polemic. Cu ceartă nu se face nimic. Nu spunem că tonul aceasta nu ar fi, poate, îndreptăţit. Dar el nu făgăduieşte nimic bun. De aceea ne-am ruga *sus*, pentru mai multă bunăvoinţă încă faţă de cântăreţii stranei.

Limba duhovnicească

Sărbătorile Naşterii Domnului ne-au fericit anul acesta, între altele, şi cu o serie de scrisori pastorale, pe care chiriarhii noştri le-au îndreptat către credincioşi.

Am cetit câteva din ele. Şi m-am întristat de stilul oribil, de cancelarie, întrebuinţat în aceste scrisori. Şi aci, ca peste tot în viaţa noastră bisericească, se pierde buna tradiţie. Episcopii şi mitropoliţii încep să vorbească... cum le e portul. Adică, un hibrid amestec de grai duhovnicesc, de barbarisme şi de termeni tehnici, luaţi de-a dreptul din structura spirituală a industrialismului modern.

Nici chiar acolo unde există efortul conştient şi binevoitor către un stil al Bisericii, cum, de pildă, ar fi în cuvântările şi scrisorile părintelui patriarh, amestecul acesta supărător nu izbuteşte a fi înlăturat. Ba, în această împrejurare, hibriditatea apare cu atât mai crudă cu cât, între încheieturile înţelenite ale limbii, se desluşeşte intenţia de a „scrie frumos".

Încercarea părintelui Gr. Pişculescu – pe numele său literar, Gala Galaction – e, în acest sens, desigur, onorabilă. Dar, pe de o parte, nici P. C. sa nu izbuteşte să realizeze complet o omogenitate de termeni, iar pe de alta, avem totuşi de-a face cu... literatură.

Singurul nostru scriitor care în adevăr posedă o limbă bisericească, aşa încât, din acest punct de vedere, scrisul lui e o desfătare, este părintele Neculai Popescu, de la Biserica Bradu-Boteanu. Singurul – după ştirea noastră.

Şi trebuie să mărturisim că, pentru starea de azi a Bisericii Ortodoxe Române, e mult şi atât. Ca să scrii frumos adevărata limbă duhovnicească e nevoie sau de simplicitatea primitivă aproape a credinciosului, care vorbeşte de-a dreptul din păturile adânci ale sufletului, unde vorba e mai degrabă scâncet, atunci când nu e *lucru* real – sau de o cultură aşa de înaintată, încât simte nevoia să se depăşească pe ea însăşi, uitând tot ce „a învăţat" şi întorcându-se înapoi la izvoarele vii ale vieţii.

Dar, veţi recunoaşte, nici una, nici cealaltă din atitudini nu poate fi cerută astăzi de la Biserica noastră.

Asemenea lucruri nici catolicii nu mai au. Ei au, în schimb, altceva: un limbaj tehnic, propriu preocupărilor lor, care se deosebeşte de limbajul nostru obicinuit, dar care, totuşi, nu e decât un limbaj tehnic.

Să le urmăm exemplul, încercând a ne făuri şi noi un stil şi un vocabular al nostru, potrivit cu nevoile noastre? Nu aş avea curajul să o recomand. Cu toate că orice e preferabil actualei noastre limbi bisericeşti, care numai bisericească nu e.

... Şi, pe urmă, dacă, cum e adevărat, scrisul e în bună parte şi un dar de la Dumnezeu, nu putem rămâne numai în dar. Ci, acolo unde lipseşte, cată a-l împlini cu altceva.

Odoarele bisericeşti

Am fost căutat, acum, de curând, la redacţie de o veche cunoştinţă a familiei mele. Descinde din neamul mitropolitului Stamati[1], dar pricina pentru care voia să-mi vorbească se leagă de o altă figură a Bisericii, cu care această persoană pare iarăşi a fi înrudită. Mi s-au arătat trei obiecte, istorice toate. O colecţie de documente, un portret miniatură şi capul, în argint, al unei cârje arhiereşti. Toate privind pe Gavriil Bănulescu[2], fost mitropolit al Kievului.

Colecţia de documente cuprinde o serie de acte, minunat conservate, de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, emanând, toate, şi purtând semnătura ţarului

Alexandru I, știți, contemporanul lui Napoleon I, și privind pe mitropolit. Miniatura, însemnată operă de artă, lucrată pe porțelan și legată în aur, cu cifrul portreturatului, arată chiar chipul lui Gavriil Bănulescu, de o surprinzătoare vioiciune și frumusețe. Iar capul de cârje, o bucată de argint masiv, admirabil lucrată de mână.

Toate aceste lucruri, de cel mai mare interes pentru istoria noastră și pentru viața noastră culturală, au fost pe rând oferite de posesor în diverse locuri: la Ministerul Artelor, la Comisia Monumentelor Istorice, la Academia Română, la Mitropolia Chișinăului, la Patriarhie.

Cele mai interesate ar fi, desigur, Academia, care însă nu are bani, Mitropolia Chișinăului, care iarăși nu are bani, Patriarhia, care ar vrea să le aibă..., dar cu kilogramul, sau, în sfârșit, Mitropolia Cernăuților, dat fiind că locul de origine al mitropolitului Gavriil este Câmpulungul Bucovinei.

Cred că e mai bine de un an de când obiectele acestea trec din mână în mână, sunt admirate, cântărite, dorite, li se dau certificate, dar ele tot la vechiul proprietar rămân. Până când, într-o zi, vor lua drumul străinătății, de unde, probabil, tot țara românească le va răscumpăra mai târziu, pe un preț întreit.

Asta e o simplă întâmplare; care însă pune încă o dată problema grijii noastre pentru cele ale trecutului și ale sufletului. Se va găsi cineva să înțeleagă, independent de împrejurarea de față, ce e de înțeles? Pentru că chiar cazul aceasta e tipic și povestea lui, pe care o vom face odată, va deschide capitolul dureros al odoarelor bisericești.

... Și despre odoarele bisericești

Întâmplarea cu obiectele istorice privind pe Gavriil Bănulescu-Bodoni, fost mitropolit al Moldo-Valahiei, Basarabiei și Kievului pe vremea țarului Alexandru I, pe care am povestit-o dumineca trecută, s-a complicat de atunci.

Primul ministru a declarat că obiectele îl interesează, că le poate face dar părintelui patriarh; dacă, cu alte cuvinte, acesta ar dori să le aibă.

Vasăzică, e adevărat că prof[esorul] Bianu le-ar dori pentru Academie. Dar nu sunt bani. Totuși..., dacă le-am putea oferi în dar Î. P. S. Patriarh, ar fi ceva de făcut (adică... s-ar putea găsi eventual și bani!). Concepția e, în adevăr, caracteristică. Să trecem însă.

Părintele patriarh a spus că lucrurile nu-l interesează; între altele, și pentru că... miniatura ar fi falsă (?!). Dar nu asta e partea cea mai însemnată a trebii. În definitiv, putem să presupunem chiar că toate acele obiecte nu ar avea, în adevăr, nici o valoare – cu toate certificatele d-lui Bianu. Și atunci, Î. P. S. Miron ar avea dreptate... Iată însă ce s-a mai întâmplat cu acest prilej. Părintele Patriarh a supus pe prezentatorul acelor obiecte unui adevărat interogator: cum te cheamă, de unde ești, de unde ai lucrurile etc. Și a sfârșit prin a amenința: nu

ştii că există o lege, care interzice particularilor să posede şi să negocieze obiecte bisericeşti? Nu ştii că aci ar trebui să intervină poliţia? Şi, pe urmă, o foarte bine simţită şi – în principiu – o foarte îndreptăţită filipică, împotriva abuzurilor cu odoarele bisericeşti.

Pentru aceste din urmă consideraţiuni – cari desigur că nu privesc şi pe urmaşii mitropolitului Gavriil – suntem recunoscători părintelui patriarh, îi e recunoscătoare toată lumea de cultură din ţară. E, în adevăr, dureros jaful care s-a făcut cu aceste odoare. Biserici şi mănăstiri au fot despuiate, de către amatori şi colecţionari, cari – după situaţie – le-au cumpărat sau şi le-au oferit. Palate întregi, în Bucureşti sau prin alte colţuri de ţară, gem de tot felul de icoane, candele, cădelniţe şi policandre. Vechi stofe au fost sustrase rosturilor lor rituale, pentru a împodobi cine ştie ce perete sau cine ştie ce spetează de scaun. Există undeva un fel de casă de ţară a unui om... de gust, care s-a întâmplat să fie pe vremuri şi ministru al Cultelor, casă care e un adevărat muzeu de lucruri preţioase, rare şi minunat de frumoase.

Legea, Î. P. S. părinte? Dar când a fost în stare legea, care – da! – opreşte vânzarea odoarelor bisericeşti, să apere de risipă averea şi comorile de artă ale mănăstirilor?

Şi pentru că veni vorba – adică pentru că părintele patriarh aduse vorba de lege, am să dau şi eu aci, mai jos, un document caracteristic. Documentul poartă data de 30 mai 1924 şi numărul de ieşire 2397. Autoritatea de la care el emană – „Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei"; iar persoanele cărora li se adresează – P. P. C. C. stareţi şi stareţe ale mănăstirilor din eparhie. Iată şi textul:

„Prea Cuvioase, constatând desele furturi ce se fac pe la mănăstiri, mai ales asupra bijuteriilor şi obiectelor scumpe fiind îndreptaţi ochii pofticioşi ai răufăcătorilor, dispunem ca aceste bijuterii de la icoane sau din alte locuri să fie luate şi puse în casa de fier a mănăstirii. Unele din ele, care nu prezintă o valoare antică sau artistică, ori asupra cărora nu e pusă o dorinţă a donatorului, SE POT VINDE şi valoarea lor în bani, depusă la economie.

În tot cazul, să se facă o consemnare de toate, să se aducă la Mitropolie spre a le vedea şi Noi, iar pentru valorificarea lor ne-am putea adresa în Bucureşti firmei Resch, unde este un bun creştin (la Resch? n.a.), care ne va da toate deslușirile şi îndrumările necesare."

Semnează acest ordin circular: „Mitropolit primat, Miron", şi „Director, Boroianu".

Nu îndrăznesc să comentez acest ordin. Îi afirm însă autenticitatea (originalul îl am doară în buzunar). Toată lumea care ştie să citească va înţelege însemnătatea lui.

Nu e permisă negocierea obiectelor bisericeşti? Nu. Să intervină poliţia? Să intervină! Dar de ce să umblăm aşa pe departe! Tocmai pe la moştenitorii mitropolitului Gavriil! Uite, am eu o indicaţie care mi s-a dat şi mie şi pe care o dau la fel: nu ar fi potrivit să se cerceteze în ce stare se află obiectele rămase de pe urma mitropolitului Ghenadie? E aci, aproape, la o azvârlitură de băţ: la Căldăruşani. Şi după ce se va face această cercetare, om mai încerca şi altele. Nu?

Note

I. ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

Vremuri apocaliptice

Publicat în „Ideea europeană", an VI, nr. 155, 5–12 octombrie 1924, p. 3. Semnat *Nemo*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Iași, Ed. Timpul 1994, p. 43–45.

Problema religioasă

Însemnări publicate în „Ideea europeană", an VI, nr. 157, 2–9 noiembrie 1924, p. 4 (rubrica „Revista săptămânei"...). Nesemnate.
Titlul aparține editoarei.

„Piatra din capul unghiului"

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 472, 5 iunie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*, 1926–1933. Culegere îngrijită de Mircea Eliade. Cu o prefață de Nae Ionescu. București, Ed. Cultura națională, 1937, p. 8–12.

1. Pseudonimul lui Grigore Pișculescu (1879–1961). Titular al catedrei de introducere și exegeza *Noului Testament* de la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1941) și decan al acesteia (1928–1930); profesor de exegeza *Vechiului Testament* la Facultatea de Teologie din București (1941–1947).

Publicist, traducător al *Noului Testament* (1927) și al întregii *Sfinte Scripturi*, împreună cu Vasile Radu (1936); romancier și nuvelist, memorialist și teolog. Printre lucrările sale teologice se numără: *Cartea creștinului ortodox* (1926), *Meditare la Rugăciunea domnească, adică Tatăl nostru* (1927), *Scrisori către Simforza. În pământul făgăduinței* (1930), *Ziua Domnului* (1958) etc.

2. GALA GALACTION, *Scrisori teologice. Piatra din capul unghiului*. București, 1926, 111 p.
3. „Mare ființă" (fr.).

„Sufletul mistic"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 520, 31 iulie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 21–25.

1. „Cu tot respectul pe care i-l datorez" (fr.).
2. Aspirație către ceva neprecizat încă (germ.).

Teodor Studitul, părintele Dionisie şi ajutoarele sale

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 527, 8 august, 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Vezi DEM. THEODORESCU, *Maurrasism, fascism, dictatură*, în „Adevărul", an XXXIX, nr. 13078, 6 august 1926, p. 1.

2. Probabil, dr. Ygrec, pseudonimul lui I. Gliesmann (1871–1938), redactor la „Adevărul", care a tipărit în 1916 broşura *Filosofia lui Spinoza în lumina cugetării moderne*.

3. În „Glasul monahilor", nr. 45 din 15 iulie 1926, p. 3, ieromonahul DIONISIE LUNGU publică *O justificare şi un răspuns d-lui Nae Ionescu*. După replica acestuia, Dionisie Lungu revine în nr. 47, din 15 august 1926, p. 4, cu *Răspuns d-lui Nae Ionescu*, semnat *Gl. Mo*.

4. JULES PARGOIRE, *L'église byzantine de 527 à 847*. Troisième édition. Paris, Librairie Victor Lecoffre, J. Gabalda Éditeur, 1923, XXIV + 413 p. (Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique).

Misticism?...

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 546, 30 august 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 26–27.

Titlul este preluat din această ediţie.

1. Vezi scrisoarea lui D. Nanu, publicată sub titlul, aparţinând redacţiei: *Iar cazul d-lui Tudor Popescu*, în „Cuvântul", an III, nr. 545, 29 august 1926, p. 2.

2. Eunomie († 395) (forma latinizată: Eunomius). Episcop al Cyzicului, adept al ereziei lui Arie (256–336), ai cărui discipoli s-au separat în două grupe: cei care considerau că Fiul are o esenţă asemănătoare cu Tatăl, de o parte, şi eunomienii, care considerau că cele două persoane ale Sfintei Treimi nu au nimic în comun. Condamnat de Sinodul al doilea de la Constantinopol (381). Eunomie profesa un optimism gnoseologic fără limite; el afirma că-l poate cunoaşte pe Dumnezeu la fel de bine ca pe sine însuşi.

Pentru el există două feluri de nume: unele inventate de gândirea omenească, prin reflecţie, altele obiective, care exprimă esenţa lucrurilor; Dumnezeu poate fi cunoscut pe cale strict raţională, prin găsirea unui nume care-i e propriu şi, deci, exprimă esenţa lui. Acest nume este „nenăscut", care-l opune pe Tatăl Fiului, născut.

Disputele dintre anii 365–385 împotriva lui Eunomie, duse îndeosebi de Părinţii Capadocieni, au un rol fundamental în gnoseologia creştină.

3. Cuvinte adresate de Eunomie lui Vasile cel Mare (330–379) şi Grigorie de Nyssa (353–399), citate la GRIGORIE DE NYSSA, *Contra lui Eunomie* (t. 5, P. G. XLV, 688 A).

În polemica sa împotriva lui Eunomie, Sfântul Vasile cel Mare respinge distincţia între numele esenţiale şi cele prin reflecţie, arătând că toate sunt prin reflecţie, dar că nu putem epuiza niciodată în concepte conţinutul fiinţei, rămânând întotdeauna un rest ce scapă analizei intelectuale. Numele pe care le aplică lui Dumnezeu ne revelează o anumită realitate, ce se manifestă prin energiile cunoscute ale Dumnezeirii, dar fiinţa lui rămâne inaccesibilă (cf. *Adversus Eunomius*, I, 6; P. G. 29).

Grigorie de Nyssa a luat parte, alături de fratele său, la disputa eunomiană, scriind douăsprezece cărţi *Contra lui Eunomie*, în care arată că nici măcar în cazul lucrurilor create nu ajungem să le cunoaştem esenţele, în ele însele lucrurile rămânând inepuizabile pentru cunoaşterea discursivă. Cuvântul îşi pierde şi el valoarea la marginea cunoaşterii, unde gândirea devine contemplare.

Capadocienii au teoretizat o cale de cunoaştere care transcende inteligibilul, o supracunoaştere prin unire cu Dumnezeu.

4. „Căci acum vedem prin oglindă, ca-n ghicitură; dar atunci, faţă către faţă. Acum cunosc în parte; atunci însă deplin voi cunoaşte, aşa cum şi eu deplin sunt cunoscut" (lat.) (*I Co.* 13, 12).

Rațiune și credință

Imprimat în „Cuvântul", an III, nr. 552, 6 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 28–29, cu titlul *A. T. T.*

Titlul aparține editoarei.

„Horoscopul religiilor"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 594, 25 octombrie 1926, p. 3. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filozofie*. Ed. Timpul, Iași, 1996, p. 201–204.

1. „Cunoscătoare" (lat.).
2. „Dispunătoare" (lat.).

Religie și psihanaliză
(Consultație cerută din afară)

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 2. Semnat *Skythes*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 36–41.

1. Vezi: CHARLES BINET-SANGLÉ, *La folie de Jésus. Son hérédité, sa constitution, sa physiologie*. Deuxième édition, revue et augmentée. Paris, 1908, XV + 316 p.
2. Vezi: THOMAS ACHELIS, *Die Religionen der Naturvölker im Umriss*. Leipzig, G. J. Goschen'sche Verlagshandlung, 1909, 164 p. (ed. a II-a, 1919).

Religie și morală

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 618, 22 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

În jurul „Evangheliei a cincea"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 631, 8 decembrie 1926, p. 1–2. Semnat *Skythes*.

1. Vezi: VALERIU IORDĂCHESCU, *Considerații asupra sentimentului religios*, în „Cuvântul", an III, nr. 629, 5 decembrie 1926, p. 1–2.
2. Vezi: DIE REDAKTION, *Der Religionsstifter in Lichte der Wissenschaft*. Eine Erwiderung, în „Czernowitzer Morgenblatt", an IX, nr. 2503, 28 November [1926], p. 9.

Problema deismului, ateismului și panteismului

Însemnări apărute în „Cuvântul", an III, nr. 634, 11 decembrie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes"). Nesemnate.

Un misticism al disperării

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 812, 18 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vasile Pârvan (1882–1927). Vezi și necrologul scris de Nae Ionescu, publicat în „Cuvântul", an III, nr. 796, 29 iunie 1927, p. 1.

Filosofie și religie

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 987, 16 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Teismul universal-religios

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 994, 23 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Libertatea de gândire

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1740, 24 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Infirmitate spirituală

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1801, 28 aprilie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Misticism, fals misticism și Ortodoxie

Publicat în „Predania", an I, nr. 3, 15 martie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Convorbiri*. Freising, 1951.

1. Am schimbat pe „pe" în „de" (fără a putea controla dacă în *Convorbiri* e vorba de o greșeală, cum deseori e cazul, ca și în *Roza vânturilor*, de altfel), pentru simplul motiv că țăranul român, la care s-a gândit, desigur, N. I., nu înjură *pe*, ci *de* Dumnezeu *pe* un semen al lui, chiar dacă construcția gramaticală a înjurăturilor noastre (de altfel, după știința mea, complet neglijate de filologi) face uneori din „Dumnezeu" un obiect drept (în acuzativ). Asupra religiozității înjurăturilor m-am întreținut cu N. I. prin 1930, plecând de la afirmația lui Mihail Ralea, publicată pe-atunci în „Viața românească", că țăranul român nu e religios, ci numai superstițios, și nu-mi aduc aminte ca el să fi fost de părere că țăranul nostru înjură *pe* Dumnezeu, ceea ce ar fi fost tot una cu „negarea lui Dumnezeu" și ar fi însemnat un argument *pentru* teza lui Ralea, pe care N. I. o respingea, totuși, categoric. De altfel, această interpretare nu e așa de nouă cum ar părea. Montesquieu scria, în 1721, în *Lettres persanes*: „Il y a de médisances qui m'exhortent à l'amour, et de blasphèmes qui m'élèvent vers le Créateur, comme les hymnes que j'entends chanter". La rândul lui, Ralea nu făcuse decât să aplice țăranului român ceea ce criticul rus Visarion Bielinski (1814–1848) afirmase despre religiozitatea poporului său.

(Nota lui D. C. Amzăr din *Îndreptar ortodox*, Frăția Ortodoxă, Wiesbaden, Colecția „Lucrătorul creștin", 1957, p. 106–107.)

Științificii și teologia

Apărut în „Predania", an I, nr. 10–11, 1–15 octombrie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Convorbiri*. Freising, 1951.

Iubirea, act de cunoaștere

Apărut în „Predania", an I, nr. 12–13, 1–15 noiembrie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu*.

1. *Deuteronom* 6, 5; 10, 12. *Matei* 22, 37 și locurile paralele.

2. „Schimbare prin iubire" (lat.).

II. MÂNTUITORUL

1. NAŞTEREA

La naşterea Domnului

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 646, 25 decembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 44–47.

1. Heinrich Graetz (1817–1891). Istoric al evreilor, autorul unei istorii în 13 volume, *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*. Leipzig, Oskar Leiner, 1870–1909.

2. *Apocalipsa Sfântului Ioan*, care foloseşte o mare simbolistică a numerelor, nu vorbeşte de această cifră. Singura *Evanghelie* care pomeneşte episodul uciderii pruncilor, fără să dea numărul, este cea a lui Matei (2, 16).

3. Vezi: AMBROSIUS MACROBIUS THEODOSIUS, *Saturnalia*, cartea a II-a, cap. IV, § 11. Bucureşti, Ed. Academiei, 1961, p. 134.

4. În data de 29 decembrie.

5. „Prunci nevinovaţi / au fost ucişi pentru Hristos..." (lat.).

6. „La picioarele altarului, cu simplitate, / vă jucaţi cu palmele şi cununile" (lat.).

Fuga în Egipt

(Articol cu tâlc, care ocoleşte noul proiect de lege a presei)

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1682, 25 decembrie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 403–405.

1. Vezi *Evanghelia după Marcu* 13, 34–36 şi *Evanghelia după Luca* 12, 37.

Crăciunul – sărbătoarea singurătăţii metafizice a omului

Publicat în „Cuvântul", an VIII, nr. 2401, 25 decembrie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 220–223.
Titlul aparţine editoarei.

1. „Slavă întru cei de sus!" (lat.).

Trei Crai de la Răsărit

Apărut în „Cuvântul", an VIII, nr. 2759, 25 decembrie 1932, p. 1. Nesemnat.
Titlul aparţine editoarei.

1. „Mergi înapoia Mea, Satano!" (*Evanghelia după Matei* 4, 10).

Măcelul

Publicat în „Cuvântul", an X, nr. 3114, 25 decembrie 1933, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stâlpărilor

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1789, 14 aprilie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

1. Articolul este prilejuit de Congresul invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război, care a avut loc în Sala Dacia, în ziua de 12 aprilie 1930. După întrunire, aceştia au fost întâmpinaţi de trupe în faţa Prefecturii Poliţiei Capitalei. Intervenţia studenţilor în favoarea congresiştilor a dus la ciocniri între cele două tabere şi la arestări. Vezi ziarul „Cuvântul", an VII, nr. 1788, 13 aprilie 1930, p. 1, 3 şi 4.

2. *Evanghelia după Matei* 21, 9 *passim*.

3. RĂSTIGNIREA

Pascalia [I]

Publicat în „Ideea europeană", an I, nr. 38, 4–11 aprilie 1920, p. 1–2. Semnat *Mihai Tonea*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 195–199.
1. „Iată omul!" (lat.). *Evanghelia după Ioan* 19, 5.
2. *Evanghelia după Matei* 27, 46.

Juxta Crucem

Apărut în „Gândirea", an VII, nr. 4, aprilie 1927, p. 121–124. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 392–402.
1. „Golgota, care înseamnă Locul Căpăţânii" (lat.) (*Evanghelia după Matei* 27, 33).
2. „Din cauza slăbiciunii sexului" (lat.).
3. „Asceză" (gr.).

Tristia

Tipărit în „Cuvântul", an IX, nr. 2866, 16 aprilie 1933, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 417–420.
1. *Evanghelia după Matei* 26, 36–43.
2. *Evanghelia după Marcu* 14, 34.
3. „La infinit" (lat.).
4. *Evanghelia după Marcu* 14, 37.
5. *Ibidem* 14, 40.
6. *Evanghelia după Luca* 22, 44.

Sofisma cea mare

Publicat în „Vestitorii", an I, nr. 3, 12 aprilie 1936, p. 1. Nesemnat.
1. *Evanghelia după Matei* 23, 13–29.

4. ÎNVIEREA

Pascalia [II]

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 744, 24 aprilie 1927, p. 1. Nesemnat.
1. *Evanghelia după Matei* 16, 18.

Înviere [I]

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1795, 20 aprilie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 58–61.

Să mărturisim Paştele!

Publicat în „Cuvântul", an VII, nr. 2146, 12 aprilie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 65–68.

1. *Evanghelia după Ioan* 19, 30.

2. Al şaisprezecelea guvern al României moderne, condus de N. Iorga, instaurat la 18 aprilie 1931 durează până la 5 iunie 1932.

Paştele gândului şi celelalte Paşte

Apărut în „Cuvântul", an VIII, nr. 2524, 1 mai 1932, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 68–71.

Înviere [II]

Tipărit în „Cuvântul", an XVII (serie nouă), nr. 1, 14 octombrie 1940, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Articolul este precedat de o notă, din care cităm:

„«Cuvântul» a fost suprimat în noaptea de 17 aprilie 1938. O dată cu aceasta, slova lui Nae Ionescu nu a mai văzut lumina tiparului. Ultimul lui articol pascal, scris pentru ziua Învierii lui Hristos, n-a mai apărut."

1. BLAISE PASCAL, *Les pensées sur la religion et sur quelques autres sujets*. Paris, 1670, XIV. *Jésus-Christ*, p. 143. Vezi şi ed. în limba română: PASCAL, *Cugetări*. Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1992, p. 374.

2. *Evanghelia după Matei* 25, 13; *Evanghelia după Marcu* 14, 34; *Evanghelia după Luca* 21, 36.

III. ANTROPOLOGIE CREŞTINĂ

„... Şi s-a făcut om"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 967, 25 decembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 47–50.

1. *Epistola Sfântului Apostol Pavel întâia, către corinteni* 6, 3.

Dialectica păcatului

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1071, 15 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 214–215.

1. *Evanghelia după Ioan* 18, 38.

2. *Ibidem* 19, 13.

3. *Evanghelia după Luca* 23, 34.

Trup şi întrupare

Rezumat al conferinţei cu acelaşi titlu, ţinută la Fundaţia „Carol", în „Ciclul de filosofie creştină", publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1767, 23 martie 1930, p. 2. Nesemnat.

Minunea din Bethleem

Tipărit în „Cuvântul", an VII, nr. 2041, 25 decembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „Mare reînnoire" (lat.).

Creațiune și păcat

Studiu publicat în „Buna-Vestire", an V, (seria a II-a), nr. 89, 31 decembrie 1940, p. 2. Semnat *Nae Ionescu*. În subtitlu se precizează: „Articol inedit, scris în anul 1929".
1. *Vechiul Testament, Facerea* 1, 26.
2. *Ibidem* 3, 5.
3. „Trufia sufletului" (lat.).

IV. ORTODOXIA

1. ECUMENICITATEA ORTODOXĂ

Sinodul Ecumenic Ortodox

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 463, 26 mai 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Patriarhul ecumenic Vasilie al III-lea al Constantinopolului (1840–1929). Profesor la Școala Teologică din Halki, director al Seminarului din Galata, mitropolit de Anhialos, al Patagoniei și al Niceei. Cărturar și patriarh al Constantinopolului între 1925–1929.

2. C. CHIRICESCU, *Adaptation de la Pascalia au calendrier rectifié*. Traduction [...] de M. B. Bratiano. Édition revue par l'auteur. Bucarest, 1925, 27 p.

Constantin Chiricescu (1863–1929). Profesor la catedra de Patrologie și Istoria dogmelor a Facultății de Teologie din București. Traducător, autor de manuale și al unor lucrări de specialitate: *Ermineutica biblică* (1898), *Arheologia biblică* (1903), *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi* (1903), *Istoria dogmelor* (1904).

În legătură cu chestiunile privitoare la calendar, a publicat: *Calendar ortodox pe toți anii...* (1923), *Pascalia Bisericii creștine Ortodoxe de Răsărit, în conformitate cu calendarul îndreptat* (1925, și în versiune franceză) și *Așezarea Pascaliei în calendarul îndreptat* (1926, și în versiune franceză și rusă).

3. Patriarhul ecumenic Grigorie al VII-lea (între 1913–1920).

La Ierusalim

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 511, 21 iulie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes"). Semnat *D.* [sic!] *Ionescu*.

Însemnări despre: GRIGORE CRISTESCU, *Mai aproape de tine, Doamne. Meditațiile unui închinător*. Sibiu, 1926, 320 p.

Nevoia unor congrese panortodoxe

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 783, 13 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Miron Cristea (1868–1939). Episcop al Caransebeșului (1910–1919), mitropolit primat al României întregite, din 18 decembrie 1919, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, din 1 noiembrie 1925 până la moarte.

Militant pe tărâm social, cultural şi politic, a luat iniţiativa apariţiei sau reapariţiei unor reviste („Biserica Ortodoxă Română", „Apostolul"), a tipăririi *Bibliei* sinodale (1936), a unor ediţii din *Noul Testament* şi a altor colecţii de cărţi teologice; a înfiinţat Academia de Muzică Religioasă din Bucureşti (1927); a ridicat palatul patriarhal şi a dispus repictarea catedralei patriarhale.

Pe plan naţional şi politic, a fost membru al delegaţiei românilor transilvăneni la Unirea de la Bucureşti (1919), a făcut parte din regenţă (20 iulie 1927 – 8 iunie 1930) şi a fost prim-ministru (10 februarie 1938 – 6 martie 1939).

A publicat mai multe volume de predici, cuvântări şi pastorale.

2. Revista „Logos" cu subtitlul: „Revue internationale de synthèse orthodoxe", iniţiată şi condusă de Nae Ionescu, a apărut în două numere: nr. 1, 1928, 160 p., cu contribuţia unor personalităţi ale vieţii religioase europene ca: G. Florovsky, N. Berdiaev, Leon Karsavin, F. W. Förster şi româneşti: Victor Popescu, Al. Busuioceanu, I. Scriban, Mircea Eliade etc.; şi nr. 2, 1928, la care colaborează: N. N. Glubokovsky, Th. Greenwood, H. Strohl şi, de la noi: Basile Gheorghiu, I. Mihălcescu, Virgil Godeanu, Victor Popescu, Mircea Eliade, I. Scriban ş. a.

Conducerea religioasă a Răsăritului

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1422, 8 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Sinodul de la Iaşi, din 1642, a adunat pentru prima oară reprezentanţii celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei: greacă, slavă şi română. Desfăşurat între 15 septembrie – 27 octombrie 1642 în sala gotică a Mănăstirii Sfinţii Trei Ierarhi, a avut drept principal obiectiv cercetarea *Mărturisirii ortodoxe* a lui Petru Movilă.

2. Vasile Lupu (domn între 1634–1653). Mare apărător al Ortodoxiei, cărturar şi ctitor de aşezăminte culturale precum Academia de la Mănăstirea Sfinţii Trei Ierarhi (1640).

3. Petru Movilă, mitropolit al Kievului între 1633–1646, unde a înfiinţat Academia Movileană, cea mai veche universitate ortodoxă. Autor al *Mărturisirii ortodoxe*, compusă în limba latină între 1639–1640, aprobată de sinodul de la Kiev din 1640, cu excepţia a două chestiuni de influenţă catolică, şi de cel de la Iaşi, din 1642, tradusă în greaca populară de Meletie Sirigul, delegat al Patriarhiei Ecumenice, şi considerată cea mai completă expunere a învăţăturii Bisericii Ortodoxe după vechile Simboale de credinţă.

4. În textul din ziar: „împrejurările".

Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1547, 12 august 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Tit Simedrea (1886–1971). Preot, călugărit în 1924, arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor sub numele de „Târgovişteanul" între 1926 şi 1935, director şi profesor de liturgică la Academia de Muzică Religioasă din Bucureşti, mitropolit al Bucovinei (1941–1945).

Traducător, editor, autor de studii teologice şi al unor lucrări de specialitate, printre care: *Patriarhia românească. Acte şi documente* (1926), *Catastiful de hirotonii al Episcopiei Rădăuţilor pe anii 1757–1782* (1943) etc.

2. Biserica bulgară a cerut în 1859 crearea unui exarhat bulgar, independent de Patriarhia Ecumenică, recunoscut de sultanul Abdul-Aziz în 1870. Prin urmare, Patriarhia Ecumenică a declarat Biserica Bulgariei schismatică, în sinodul de la Constantinopol, din 1872, sub Patriarhul ecumenic Antim al VI-lea. Schisma a durat până în 1945, când a fost ridicată de Patriarhul ecumenic Veniamin I.

3. Un rând lipsă în ziar.

Crima sovietică împotriva Duminicii

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1596, 30 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1610, 14 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. *Evanghelia după Luca* 13, 34.

Impasibilitate

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1705, 3 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Îndreptar

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1747, 3 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Primatul temporalului?

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1754, 10 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Sectanţii*, p. 547, al doilea din cadrul rubricii „Duminica", publicat de Nae Ionescu în „Cuvântul" din 10 mai 1926.

Îndreptarea unei erori

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1761, 17 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Primatul temporalului?*, p. 104.

2. Iosif Bădescu (1858–1933). Profesor, diacon şi preot, monah la Hodoş-Bodrog din 1902, ales episcop de Caransebeş în 1909, nerecunoscut de guvernul de la Budapesta, ales din nou episcop de Caransebeş în 1920, unde a păstorit până la moarte.

3. Nicolae Bălan (1882–1955). Profesor la catedra de Dogmatică, Apologetică şi Morală de la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu, hirotonit în 1919, ales mitropolit al Ardealului în 1920. Ctitorul a sute de biserici, case parohiale, şcoli, biblioteci. Autor a numeroase studii, predici, pastorale şi articole în reviste, de care s-a ocupat personal, ca „Telegraful român", „Revista teologică" şi a unor lucrări de specialitate, printre care: *Chestiunea bisericească din România şi autonomia Bisericii noastre* (1910), *Biserica luptătoare. Consideraţiuni asupra drepturilor Bisericii şi asupra chemării preoţeşti* (1910), *Un congres biblic românesc* (1912), *Biserica neamului şi drepturile ei* (1928), *Mântuieşte, Doamne, poporul tău* (1945), *Biserica şi viaţa* (1947) etc.

Sfinţi naţionali?

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1768, 24 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Cerută de Al. I. Cuza în 1864, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române este recunoscută de Patriarhia Ecumenică la 25 aprilie 1885, prin tomosul sinodal acordat de Patriarhul ecumenic de Constantinopol, Ioachim al IV-lea şi de Sinodul patriarhal, sub mitropolitul primat Calinic Miclescu.

Nedumeriri

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1782, 7 aprilie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Gherontie Nicolau (1867–1948). Ieromonah la Cernica, arhiereu-vicar al Episcopiei Tomişului cu titlul „Silistreanul", din 1923 până în 1926, şi apoi episcop al Tomisului, retras în 1942. Autor al unor lucrări de muzică psaltică, al unui *Îndrumător liturgic* (1939) şi al unui *Îndrumător pastoral*.

Pregătiri pentru Sinodul panortodox

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1835, 2 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Sf[ântul] Sinod şi statul rumân sunt în vină

Tipărit în „Cuvântul", an VIII, nr. 2544, 23 mai 1932, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Biserica Ortodoxă Albaneză a dobândit autocefalia la 12 aprilie 1937, prin tomosul Patriarhului ecumenic Veniamin.

În chestiunea Bisericii albaneze

– O punere la punct –

Apărut în „Cuvântul", an VIII, nr. 2548, 27 mai 1932, p. 3. Nesemnat.

2. Predania sau Sfânta Tradiţie

Iubirea aproapelui şi iubirea metafizică

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: Nae Ionescu, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 200–201.

Titlul aparţine editoarei.

1. „Scopul iubirii este să facă din doi unul" (lat.).

Învăţătura Bisericii

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 576, 4 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Marin Ionescu (1891–1965). Profesor şi teolog, preot, din 1926, la biserica Sfântul Ştefan („Cuibu-cu-Barză") din Bucureşti.

Iertarea creştină

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 624, 29 noiembrie 1926, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 41–43, cu titlul *Duminica*.

Titlul aparţine editoarei.

1. *Evanghelia după Matei* 18, 22.
2. *Evanghelia după Luca* 23, 34.
3. „Nu te mai agita în interesul tău" (lat.).

Crede şi te vei mântui

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1090, 7 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *N. I.*

Titlul aparţine editoarei.

Ce e Predania?

Publicat în „Predania", an I, nr. 2, 1 martie 1937, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 72–76.

1. A. J. E. Fouillée (1836–1912). Filosof francez neospiritualist, autor al unei teorii idealiste a ideilor-forţe, inspirată din filosofia kantiană a libertăţii. Ernst Haeckel (1834–1919). Biolog german darwinist, reprezentant al materialismului ştiinţific, autor al legii biogenetice după care ontogenia repetă filogenia.

3. DISCIPLINA CANONICĂ ŞI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi

– Sau cum se face propaganda rusească –

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 645, 24 decembrie 1926, p. 1. Semnat *B. Răutul*.

1. Papa Grigore al XIII-lea (între 1572–1585), prin bula *Inter gravissimas*, a îndreptat calendarul iulian, ziua de 4 octombrie devenind 15 octombrie 1582. Calendarul, numit *gregorian*, de la numele său, nu a fost adoptat de Bisericile Ortodoxe, acestea menţinându-l pe cel iulian, până la Conferinţa panortodoxă de la Constantinopol, din 1923. Biserica Ortodoxă Română l-a aplicat începând cu 1 octombrie 1924, dată care devine 14 octombrie.
2. Vezi: *Pentru clericii basarabeni*, în „România nouă", an III, nr. 169 (389), 22 decembrie 1926, p. 4. Nesemnat.

Locotenenţa patriarhală

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 822, 29 iulie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Situaţie determinată de moartea regelui Ferdinand în 20 iulie 1927. Miron Cristea este regent de la 20 iulie 1927 până la 8 iunie 1930.
2. Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 818, 24 iulie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Canoanele

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 825, 1 august 1927, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Patriarhul dă delegaţii...

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 830, 7 august 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Ghenadie Niculescu (1874–1942). Episcop al Buzăului din 1923 până la moarte. Preocupat de îndrumarea activităţii misionare şi cultural-editoriale din Episcopia Buzăului.

2. Cei trei episcopi sunt: Vartolomeu Stănescu, Nichita Duma şi Ghenadie Niculescu.

3. Platon Ciosu (1867–1934). Preot la catedrala episcopală din Curtea de Argeş (1900–1918), arhiereu-vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1918–1934).

Mai avem patriarh?

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 835, 13 august 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Pimen Georgescu (1853–1934). Profesor la catedra de Teologie dogmatică şi simbolică a Facultăţii de Teologie din Bucureşti; episcop al Dunării de Jos (din 1902) şi mitropolit al Moldovei din 1909 până la moarte.

O îndatorire de conştiinţă

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 837, 15 august 1927, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Apărătorii patriarhului

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 839, 17 august 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Econom D. Popescu-Moşoaia, *Regenţa patriarhală. Ce e cu „noul curs" în Biserică. Conspiratorii şi profanatorii de la ziarul „Cuvântul". Un clovn în Biserică*, în „Crucea", an V, nr. 47–48, 11 august 1927, p. 1, toată, şi 2.

2. Dumitru Popescu-Moşoaia (1874–1949). Preot şi profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău (1928–1940).

3. Între 1 octombrie 1927 şi 1 octombrie 1928.

În sfârşit, argumentele

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 847, 27 august 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Răspuns unui canonist

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 848, 28 august 1927, p. 1–2, sub genericul „În chestia patriarhului-regent". Semnat *Nae Ionescu*.

1. „E cam puţin" (fr.).

„Patriarhul şi regenţa"
– Răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul –

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 850, 30 august 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: Tit Simedrea Târgovişteanul, *Patriarhul şi regenţa*, în „Cuvântul", an III, nr. 849, 29 august 1927, p. 1.

2. Al. Lapedatu (1876–1954), ministru al Cultelor şi Artelor în guvernul I. I. C. Brătianu (30 octombrie 1923 – 29 martie 1926); în guvernul g-ral Averescu (4–21 iunie 1927); în guvernul B. Ştirbey (22 iunie – 23 noiembrie 1927) şi în guvernul I. I. C. Brătianu (24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928).

Sub ministeriatul său s-a votat Statului de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române (1925).

3. În textul imprimat: „canonisirei".

Patriarhul român şi canoanele
– Al doilea răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul –

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 852, 1 septembrie 1927, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „În termeni clari" (lat.).

Convocarea Sf[ântului] Sinod
– Chestiunea prealabilă –

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 875, 24 septembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „Contradicţie în atribuirea unei calităţi" (lat.).

Biserica, îndreptarul nostru

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 947, 5 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinţiei Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României

Publicată în „Cuvântul", an III, nr. 950, 8 decembrie 1927, p. 1. Semnată *Nae Ionescu*.
1. Probabil, monseniorul Vladimir Ghica (1873–1954), convertit în 1902 la catolicism, ordinat în 1923 la Paris; prieten al filosofului român.

Jurământul preoţilor

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1083, 30 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.
1. Vezi: *Regulament pentru disciplina bisericească*. Bucureşti, 1873, 32 p. (Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei publice).
2. *Evanghelia după Matei* 5, 37.
3. G. A. RALLIS ŞI M. POTLIS, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων ἐκδοθέν*. Τόμος I–VI, ᾿Αθηνον, 1852–1859.

Între roate

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1114, 31 mai 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Distinguo

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1120, 6 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Conflictul din Sf[ântul] Sinod

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1129, 15 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Nedumeriri canonic-juridice

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1132, 18 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

1. GULIELMUS BEVEREGIUS, *Συνοδικόν sive Pandectae canonum s. s. apostolorum et conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum*... Totuism Opus in duos tomos divisum. Tomus I–II. Oxonii, 1672, 2 vol.

Ce este un sinod?

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1140, 26 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Sfântul Ioan Hrisostom († 407). Mare predicator al Bisericii, ascet şi reformator, autor al Liturghiei care-i poartă numele. Ales episcop al Constantinopolului în 397, intră în conflict cu Eutropiu, ministru al împăratului Arcadius, este depus de sinodul local de la Stejar în 402 şi exilat.

Schisma

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1142, 28 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Liga arhiereilor creştini

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1143, 29 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Lucian Triteanu (1872–1953). Arhiereu-vicar al Eparhiei Râmnicului, cu titlul „Craioveanul", în 1922, episcop al Romanului din 1923 până în 1947.

2. Vartolomeu Stănescu (1875–1954). Profesor de *Noul Testament* la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1913–1919), episcop eparhiot la Râmnic, din 1921 până în 1938, când se stabileşte la Mănăstirea Bistriţa, unde rămâne până la moarte.

Amplă activitate culturală, misionară şi filantropică; iniţiator al ziarului „Renaşterea", autor de lucrări teologice, printre care: *Autenticitatea cărţilor sfinte ale Noului Testament* (1905), *Scurte încercări de creştinism social* (1913), *Produsuri sufleteşti şi realităţi verificate* (1934) etc.

3. Visarion Puiu (1879–1964). Episcop de Argeş în 1921, episcop al Hotinului, din 1923, mitropolit al Bucovinei, din 1935, retras în 1940, mitropolit al Transnistriei între 1942–1944. Refugiat în Occident după 1944, conducător al eparhiei române cu sediul la Paris.

Teolog şi predicator, publică mai multe lucrări, printre care: *Din istoria vieţii monahale* (1911), *Mănăstirile din Basarabia* (1919), *Glas în pustie* (1931), *Documente basarabene* (1928–1938) etc.

Dificultăţi bisericeşti
– Ce e cu data Sfintelor Paşti? –

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1147, 3 iulie 1928, p. 1. Nesemnat.

1. Nae Ionescu se referă la perioada cât Octavian Goga a fost ministru de Interne în cabinetul condus de generalul Al. Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927).

Agitaţii pe tema calendarului

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1199, 24 august 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Pentru liniştirea creştinilor

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1201, 26 august 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

O pastorală nesinceră

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1223, 17 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Revizuirea canoanelor

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1228, 22 septembrie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Dimitrie Boroianu (1864–1951). Profesor de Dogmatică (1902–1904) şi de Drept bisericesc (1904–1936) la Facultatea de Teologie din Bucureşti. Autor de articole în presă, de manuale şi de lucrări de specialitate, printre care: *Istoria dogmelor Bisericii creştine Ortodoxe de Răsărit* (1893), *Istoria Bisericii creştine* (1895), *Dreptul bisericesc*, vol. I şi II (1899), *Cestiuni de drept bisericesc* (1905), etc.

2. Constantin Dron (1883–1972). Preot, traducător şi autor al unor lucrări de drept canonic, printre care: *Canoanele. Text şi interpretare*, vol. I (1933) şi vol. II (1935).

3. C. DRON, *Valoarea actuală a canoanelor* (teză de doctorat). Bucureşti, 1928, 190 p.

4. Vezi: GH. RACOVEANU, *Canoanele*, în „Cuvântul", an IV, nr. 1169, 25 iulie 1928, p. 1–2. Urmat de replica lui C. DRON, *Canoanele?*, *ibidem*, an IV, nr. 1181, 6 august 1928, p. 1 şi de alte două articole ale lui GH. RACOVEANU: *Problema canoanelor*, I, *ibidem*, an IV, nr. 1197, 22 august 1928, p. 1–2 şi II, nr. 1200, 25 august 1927, p. 1–3.

Pentru reluarea tradiţiei dogmatice răsăritene

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1244, 8 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Vezi art. nesemnat: *Adevăr şi iubire. Note pe marginea unui articol despre unirea bisericilor creştine*, în „Unirea", an XXXVIII, nr. 38, 22 septembrie 1028, p. 1.

2. P. S. SPĂTARU, *Lui Teofil al nostru* (I), în „Cuvântul", an IV, nr. 1234, 28 septembrie 1928, p. 1.

3. Mişcare împotriva raţionalismului protestant, născută în sânul acestuia în secolul al XVII-lea, care prevedea întoarcerea la un creştinism al iubirii, în care dogma să nu lucreze numai asupra raţiunii, ci şi asupra sentimentului şi a voinţei. Întemeietor, Filip Iacob Spener.

Un sighilion patriarhal

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1333, 7 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Unul dintre cele trei răspunsuri ale Patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului către teologii protestanţi din Tübingen (1573–1581). Aşezat de unii dogmaticieni (precum I. N. KARMIRIS, în *Monumente dogmatice şi simbolice ale Bisericii Ortodoxe Soborniceşti*, ed. în limba greacă, 2 vol., Atena, 1960–1963) în rândul acelor texte dogmatice neratificate de un sinod ecumenic, dar având un grad de autoritate apropiat de al acestora.

Prin mărăcini

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1340, 14 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Rătăcirea cea de pe urmă

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1353, 27 ianuarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

După hotărârea Sinodului

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1355, 29 ianuarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Tot despre rătăcirea sinodală
– Încheieri –

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1362, 5 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „Judecăţii tale, Doamne, mă adresez" (lat.).
2. Citat corupt din *Vechiul Testament, Iezechiel* 3, 19 şi 21.

Despre sinoadele tâlhăreşti, pe cari le uită d-l V. Goldiş

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1366, 9 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. Vasile Goldiş (1862–1934). Om politic, ministru secretar de stat în guvernele M. Pherekyde (17 septembrie 1918 – 27 septembrie 1919), A. Văitoianu (27 septembrie 1919 – 30 noiembrie 1919) şi Al. Averescu (18 martie 1920 – 16 decembrie 1921); ministru la Cultelor şi Artelor în guvernul Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927).
2. „Credinţă implicită" (lat.).
3. Sinodul tâlhăresc de la Efes a fost convocat în august 449, pentru discutarea tulburărilor produse în Biserică de erezia monofizită a lui Eutihie. Sinodul a aprobat monofizismul. Hotărârile lui au fost anulate de Sinodul Ecumenic de la Calcedon, din 451.

Tranzacţie

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1368, 11 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Panica sinodală

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1369, 12 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „Se tolerează" (lat.).

Sinodul în gravă încurcătură
– Scrisoarea pastorală este neutralizată de hotărârea de la 8 februarie. O nouă campanie de lămurire –

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1371, 14 februarie 1929, p. 1 sub genericul „Rătăcirea sinodală". Nesemnat.
1. Cronologia acestor articole nu a fost respectată întocmai. Iată titlurile şi data publicării lor: MIRCEA VULCĂNESCU, *Netemeinicia scrisorii sinodale*, în „Cuvântul", an V, nr. 1373, 16 februarie 1929, p. 1–2; PAUL STERIAN, *Nesinceritatea scrisorii sinodale, ibidem*, nr. 1374, 17 februarie 1929, p. 1–2; GH. RACOVEANU, *Falsurile scrisorii sinodale, ibidem*, nr. 1375, 18 februarie 1929, p. 1–2; SANDU TUDOR, *Fostul Sinod faţă de el însuşi, ibidem*, nr. 1376, 19 februarie 1929, p. 1–2. În încheierea acestei campanii, Nae Ionescu a semnat articolul *Cele două Paşti, ibidem*, nr. 1377, 20 februarie 1929, p. 1.

Cresc agitaţiile

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1375, 18 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.
1. Grigorie Comşa (1889–1935). Episcop de Arad din 3 mai 1925, păstorind până la moarte. Publicist, autor al câtorva colecţii de lucrări teologice şi moralizatoare şi al mai multor volume de predici şi lucrări antisectare.

Cine e vinovatul de la 24 ianuarie

– Cum s-a schimbat calendarul. Un ministru excesiv şi un mitropolit plecat. De ce nu s-a renunţat la data de 31 martie –

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1376, 19 februarie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală". Nesemnat.

Cele două Paşti

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1377, 20 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Iustinian Teculescu (1865–1932). Preşedinte al Consiliului Naţional Român din Alba-Iulia, încredinţat cu pregătirea Marii Adunări Naţionale de la 1 decembrie 1918, episcop al Armatei, din 1922 şi episcop al Cetăţii Albe şi Ismailului din 17 decembrie 1924 până la moarte. Colaborări în presa vremii, autor de predici, strânse în volumul *Pentru neam şi lege* (1931).

În legea strămoşilor şi a lui Dumnezeu

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1382, 25 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Un episcop sincer…

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1386, 1 martie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Ep. LUCIAN, *Sfântul sinod – Calendarul – Pascalia*, în „Cronica Romanului". Revista clerului eparhial. Roman, cu binecuvântarea P. S. S. episcop Lucian. An VI, nr. 2, februarie 1929, p. 1. Revista apare cu periodicitate lunară între 1924–1935–1949.

Pentru reintrarea în Ortodoxie

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1387, 2 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*. Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 54–58.

1. *Evanghelia după Luca* 19, 39–40.

Pentru restabilirea autorităţii Bisericii

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1389, 4 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. N. Lupu (1876–1947). Om politic, ministru de Interne în guvernele Al. Vaida-Voievod (27 decembrie 1919 – 9 ianuarie 1920) şi Şt. Cicio-Pop (10 ianuarie – 12 martie 1920); ministru al Instrucţiunii în guvernul Barbu Ştirbey (4–20 iunie 1927), ministru al Instrucţiunii (21 iunie – 23 noiembrie 1927) şi al Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor sociale (22 iunie – 23 noiembrie 1927) în guvernul I. I. C. Brătianu şi ministru al Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor sociale în guvernul Vintilă Brătianu (24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928).

Unde e dezlegarea?

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1395, 10 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: „Cuvântul", an V, nr. 1394, 9 martie 1929, p. 3: *Interpelarea d-lui dr. Lupu*.

Prolog de polemică

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1395, 10 martie 1929, p. 1, sub genericul „Tot Pascalia". Semnat „*Popescu*".

Între Afredon şi Mateiu Vlastare

– sau o apologie protestantă la adresa Sinodului –

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1400, 15 martie 1929, p. 1–2. Semnat *„Stoenescu"*.

1. I. FUIOAGĂ, *Data Paştelor după calendarul îndreptat şi Tradiţia*. Bucureşti, 1929, 47 p.

2. La Biblioteca Academiei Române sunt în uz trei ediţii greceşti ale *Pidalionului*, din 1800, 1841 şi 1864, nu şi cea tradusă de Vlastare.

Vezi ediţia românească: *Pidalion sau Cârma Corabieĭ înţelese a catholiceştei şi apostoleştei Biserici a Orthodoxilor*... Traduse din greceşte în româneşte de Veniamin [Costachi], M[onastirea] Neamţu, 1844, 13 + 531 p.

3. *Epistola Sfântului Apostol Pavel întâia către Timotei* 3, 15.

Spre pacea religioasă

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1401, 16 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Nu guvernul, ci patriarhul!

Imprimat în „Cuvântul", an V, nr. 1402, 17 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Metoda amânării

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1403, 18 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Răspuns unui preot ardelean

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1405, 20 martie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (I)

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1405, 20 martie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală". Semnat *„Cuvântul"*.

1. Publicată în „Cuvântul", an V, nr. 1403, 18 martie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală" (I); nr. 1406, 21 martie 1929, p. 1 (II) şi nr. 1407, 22 martie 1929, p. 1 (III).

2. „Preoţia", „slujirea", „îndrumarea" (lat.).

3. Numită şi *Răspunsul patriarhilor ortodocşi orientali (răsăriteni) către papa Pius al IX-lea* sau *Epistola enciclică a Bisericii una, sfântă, catolică şi apostolică, către ortodocşii de pretutindeni*, din 6 mai 1848; tradusă de Teodor M. Popescu, după textul grec, cu traducere franceză din J. D. MANSI, J. B. MARTIN, L. PETIT, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima colectio*, t. 40, Paris, 1909, col. 377–418, ca răspuns la enciclica papei Pius al IX-lea, cu titlul *Ad Orientalis. In suprema Petri Sede*, 6 ianuarie 1848. Vezi şi: TEODOR M. POPESCU, *Enciclica patriarhilor ortodocşi de la 1848. Studiu introductiv, text şi traducere*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LIII, nr. 11–12, 1935, p. 545–688.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (II)

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1410, 25 martie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală". Semnat *„Cuvântul"*.

1. Nicolae Coculescu (tatăl filosofului şi matematicianului Pius Şerban Coculescu). Profesor de astronomie la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Bucureşti.

A publicat: *Tratat elementar de astronomie*. Bucureşti, 1903, 365 p. (ed. a II-a, 1923, 403 p.); *Lecţiuni elementare de mecanică cerească. Perturbaţiile planetare*. Bucureşti, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1905, 175 p; *Curs de astronomie teoretică*. Bucureşti, 1929, 513 p.

Cu privire la calendar a publicat: *Chestiunea calendarului*. Conferinţă ţinută la Universitate în ziua de 8 (20) februarie 1898... Bucureşti, 1898, 16 p.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (III)

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1411, 26 martie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală". Semnat „*Cuvântul*".

1. *Evanghelia după Matei* 24, 35.

Răspuns Prea Sfinţitului Vartolomeu (IV)

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1414, 29 martie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea sinodală". Semnat „*Cuvântul*".

Ei, şi?...

Imprimat în „Cuvântul", an V, nr. 1418, 4 aprilie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Principiu de drept roman care înseamnă a-i reda cuiva deplinătatea unei posesiuni ştirbite (lat.).

Paştele cel adevărat

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1429, 15 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Prăznuirea adevăratei Învieri

Imprimat în „Cuvântul", an V, nr. 1450, 6 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Gherasim Safirin (1849–1922). Profesor şi arhiereu-vicar al Eparhiei Râmnicului, cu titlul „Craioveanul"; din 1900, episcop al Romanului, până în 1911, când a fost depus din scaun pentru aşa-zise acuzaţii calomnioase la adresa mitropolitului Atanasie Mironescu. Autor de lucrări de muzică psaltică.

Pe când anatema?

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1474, 31 mai 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Cuvânt neimprimat în ziar.

Înnoire?

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1505, 1 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. „Raze de lumină. Revista studenţilor în teologie din Bucureşti" apare din ianuarie 1929 până la sfârşitul anului 1930.

În afară de studenţi în teologie, publică articole P. Vintilescu, D. Fecioru (secretar de redacţie), T. M. Popescu, I. Mihălcescu, P. C. Deleanu, Mircea Vulcănescu ş. a.

Revista urmează îndeaproape modelul revistei „Logos", a lui Nae Ionescu, căreia îi dedică mai multe recenzii şi din care reia, în chiar primul număr, studiul lui N. BERDIAEV, *Despre natura credinţei*.

De asemenea, rezumă mai multe conferinţe ţinute de Nae Ionescu.

2. „Cărţi ziditoare" (germ.).

3. Teodor M. Popescu (1893–1973). Profesor de Istorie bisericească universală la Facultatea de Teologie de la Chişinău (1926–1927), suplinitor al catedrei de Patrologie şi Istorie a dogmelor (1928–1938) şi al celei de Istoria Bisericii Române (1947–1948) şi decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti (1942–1944).

Traducător, autor de manuale şi teolog de prestigiu. Printre scrierile sale: *Cauzele persecuţiilor din punct de vedere istoric şi psihologic* (1922, în limba greacă), *Divin şi uman la vechii istorici bisericeşti* (1924), *Istoria creştinismului ca istorie a culturii* (1926), *Teologia ca ştiinţă* (1937) etc.

Restabilirea ecumenicităţii

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1526, 22 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Pentru reînnoirea vieţii bisericeşti

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1856, 23 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Restaurarea regelui Carol al II-lea a avut loc la 7 iunie 1930.

4. Creştinismul românesc

Reforma bisericească
– Problema autonomiei –

Tipărit în „Ideea europeană", an I, nr. 34, 7–15 februarie 1920, p. 1–2. Semnat *Un prelat de Dincoace*.

Inclus în: Nae Ionescu, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 200–204.

Sfânta Scriptură în creştinismul românesc

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 456, 18 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. „Lectura dumnezeiască" (lat.).

Organicitatea Ortodoxiei româneşti

Imprimat în „Cuvântul", an III, nr. 468, 31 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. „În concret" (lat.).

Ortodoxia de foileton şi radicalismul literar

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 479, 13 iunie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Biserica Ortodoxă Română", revistă a Sfântului Sinod, apare din octombrie 1874 până în septembrie 1916; îşi reia apariţia în octombrie 1921 şi continuă să apară şi azi.

2. „Îndrăzneală neruşinată" (engl.).

Biserica țăranilor

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 606, 8 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 34–36. Titlul este preluat din această ediție.

1. Vezi: ALEXE PROCOPOVICI, *Introducere în studiul literaturii vechi*. Cernăuți, Inst. de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei", 1922, 127 p.

Ecclesia docens

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 623, 28 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Biserica învățată" (lat.).
2. Vezi nota 2 de la articolul *Nevoia unor congrese panortodoxe*, p. 583.

Spirit nou în Biserică

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 748, 1 mai 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

1. În anul 1926.
2. „Gânduri creștinești". Foaie religioasă a parohiei Sf. Ștefan, „Cuibu-cu-Barză", publicație lunară ce apare (cu întreruperi) din martie 1926 până în noiembrie 1929.

Zeloșii „ortodoxiei"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 755, 9 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

O izbândă a Bisericii noastre

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 863, 12 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

O inițiativă pentru întărirea Bisericii

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1036, 5 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

O liturghie românească

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1139, 25 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Ardelenii în Biserică

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1182, 7 august 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. *Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania* întocmit de mitropolitul Andrei Șaguna (1808–1873) a fost aprobat de Congresul național-bisericesc al românilor orto-

docşi din nou înfiinţata Mitropolie a Transilvaniei, în 1868; după el s-a condus Biserica din Transilvania până la legea din 1925. Câteva din principiile acestui Statut au trecut în noua legislaţie: autonomia faţă de stat, sinodalitatea (participarea a două treimi laici alături de o treime clerici la conducerea treburilor bisericeşti) etc.

Ortodoxia românească

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1300, 3 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

1. „Apostolul". Curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Bucureşti, publicaţie lunară ce apare la Bucureşti din ianuarie 1924 până în 1944, cu mari întreruperi.

Apar articole semnate de preoţii Marin C. Ionescu, Manea Popescu, Neculae de la Biserica Boteanu etc., dar şi de laici, precum Evelyn Underhill (1928).

Extrem de interesante pentru reconstituirea figurii arhiereului vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, Tit Simedrea, sub al cărui patronaj apare din 1928 revista, sunt editorialele acestuia, semnate uneori „Senex", printre care: *Arta religioasă* (nr. 4, 1928), *În noaptea Crăciunului* (nr. 1, 1929) etc.

Înrudirea de gândire dintre P. S. Tit şi Nae Ionescu este izbitoare.

2. *Ortodoxie, Ortodoxie, dar... pe temeiul canoanelor*. Idei dintr-un cuvânt rostit de P. S. arhiereu Tit Simedrea la Congresul Asociaţiei Generale a Clerului Ortodox din 23 octombrie 1928. În „Apostolul", an V, nr. 21, 1 noiembrie 1928, p. 310–315.

Ortodoxie

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1804, 1 mai 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 61–65.

1. Pentru amănuntele tragediei de la Costeşti, Argeş, vezi „Cuvântul", an VI, nr. 1795, 20 aprilie 1930, p. 3 şi 4.

2. „Îţi dau, ca să-mi dai" (lat.).

Misiunea pravoslavnică a Bisericii

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1808, 5 mai 1930, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

1. *Biblia, Cartea lui Iov* 1, 21.

Titlul aparţine editoarei.

Pentru o teologie cu „nespecialişti"

Apărut în „Predania", an I, nr. 1, 15 februarie 1937, p. 3–4. Semnat *Nae Ionescu.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 226–230.

1. Probabil, N. Iorga.

Limitele criticei teologice

Tipărit în „Predania", an I, nr. 5, 15 aprilie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 242–246.

V. BISERICA

1. IERARHIA BISERICEASCĂ

A. Laicii

Cultura academică şi teologia

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 636, 13 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Ofensiva religioasă a laicilor

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 940, 28 noiembrie 1927, p. 1., rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Tot despre Biserica luptătoare

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 970, 30 decembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Conferinţa internaţională de la Stockholm, din 19–30 august 1925, organizată de o grupare neoprotestantă intitulată *Life and Work*, pusă sub semnul ecumenismului. Delegaţia română a fost condusă de mitropolitul Nicolae Bălan.

2. Conferinţa de la Lausanne din 3–21 august 1927, organizată de o altă grupare a mişcării ecumenice, *Faith and Order*, având drept scop unirea bisericilor pe plan doctrinar. Delegaţia română a fost condusă de mitropolitul Nectarie Cotlarciuc al Bucovinei.

3. „A tăcea este moarte" (germ.).

Ah! femeile… ortodoxe

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1038, 7 martie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Titlul este o aluzie la povestirea omonimă a lui A. P. Cehov.

2. Două rânduri albe în ziar.

3. „În lipsă de ceva mai bun" (fr.).

De la pregătirile preliminarii la discutarea principiilor

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1230, 24 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Suplimentul „Cuvântul ortodox" nu a apărut.

O pildă

Imprimat în „Cuvântul", an V, nr. 1398, 13 martie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Laicii în Biserică

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1436, 22 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: PAUL STERIAN, *Declarațiile celor mai de seamă profesori ai Academiei ruse de Teologie Ortodoxă din Paris. O convorbire cu profesorul de drept canonic Kartachoff*, în „Cuvântul", an V, nr. 1435, 21 aprilie 1929, p. 1–2.

Un organism al conștiinței religioase

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1533, 29 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

B. Tinerii

Etica sportului

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 462, 24 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

1. Nae Ionescu a fost profesor titular de Psihologie la Institutul Național de Educație Fizică din 1923 până în 1938.

2. Nae Ionescu a fost profesor și director de studii la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu din februarie 1920 până la 1 octombrie 1921.

3. Al. Dolinescu, preot și profesor de religie la Liceul de la Mănăstirea Dealu.

Ideologia societăților creștine studențești

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 474, 7 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

1. G. G. ANTONESCU, *Rolul școalei în societatea românească de azi*, în „Revista generală a învățământului", an XIV, nr. 5, mai 1926, p. 301–309.

2. Raffaello Lambruschini (1788–1879), Mayer și Pietro Guicciardini (1808–1886) cei trei reprezentanți ai mișcării de secularizare a statului pontifical.

3. Vezi: *A. C. T., Asociația Creștină a Tinerilor, Y. M. C. A.* București, Institutul de arte grafice „Sportul", 1924, 13 p.; *The Y. M. C. A. in Roumania 1919–1926*. București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol", 1926, 23 p.; *Asociația Creștină a Tinerilor, A. C. T. O mișcare. A. C. T. Instituții.* București, Tiparul Universitar, 1924, 127 p.

Tineretul și Ortodoxia

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 493, 30 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 17–19. Titlul este preluat din această ediție.

1. Vezi nota 3 de la articolul *Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)*, p. 593.

F. A. S. C. R.-ul la Cernăuți

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 601, 3 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes.*

De la noi, la Blaj

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Un asecerist mai în vârstă*.

1. Vezi articolul nesemnat: *O problemă uitată*, în „Unirea", an XXXVI, nr. 45, 6 noiembrie 1926, p. 1, în care se citează masiv şi se comentează articolul lui Nae Ionescu, *F. A. S. C. R.-ul la Cernăuţi* (v. *supra*).

2. Vezi articolul *Biserica ţăranilor*, în acest volum, p. 211.

La Bran

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 853, 2 septembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Congresul studenţesc de la Oradea

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 954, 12 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Noua tinerime

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1079, 26 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Grădină a sufletului" (lat.).

Folosinţa lăuntrică a Ortodoxiei

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1153, 9 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Paul Sterian, secretar general al F. A. S. C. R., şi Mircea Vulcănescu, între 1927–1930 director al Oficiului Universitar, creat pe lângă Opera de Ajutorare Studenţească, din cadrul Asociaţiei Studenţilor Creştini.

Pentru înfiinţarea unui ordin călugăresc de cărturari

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1209, 3 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. „Descurajare", „plictis", în engleză, franceză şi germană.

Dezorientare duhovnicească

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1272, 5 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieţii monahale

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 486, 21 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. „Glasul monahilor" apare începând cu data de 15 octombrie 1923, cu o periodicitate bilunară, până în mai 1925; mai bine de un an își încetează apariția, până în iulie 1926, după care, cu mari întreruperi, apare până în 1929. În continuare apare între 1930–1932, 1936–1938 și 1940–1941.

Scris în întregime de Dionisie Lungu, la primele numere, găzduiește, în timp, semnăturile lui Tit Simedrea, Sandu Tudor, B. Cecropide, Marin C. Ionescu, I. Scriban, I. Mihălcescu, Marin Ștefănescu, Damian Stănoiu, N. Batzaria, T. Arghezi, Cezar Petrescu etc.

În 1925 preia din „Cuvântul" unele articole semnate de Nichifor Crainic; începând din iulie 1926 polemizează, comentează ori preia multe articole semnate de Nae Ionescu în „Cuvântul", până în 1929. După 1930 numele filosofului nu mai apare în „Glasul monahilor".

Disciplina călugărească

Imprimat în „Cuvântul", an III, nr. 510, 19 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: Ieromonah Dionisie Lungu, *O justificare și un răspuns d-lui Nae Ionescu*, în „Glasul monahilor", an III, nr. 45, 15 iulie 1926, p. 3.

Trei, Doamne, și toți trei...

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 583, 21 august 1926, p. 2. Semnat *Nae Ionescu.*

1. Vezi nota 1 de la articolul precedent. Și: Gl[asul] Mo[nahilor], *Răspuns d-lui Nae Ionescu*; în „Glasul monahilor", an III, nr. 47, 15 august 1926, p. 4.

2. Vezi: Păcală, *Domnul Nae sare din bae. Din pățaniile unui neoișlicar*, în „Adevărul", an XXXIX, nr. 13090, 20 august 1926, p. 1.

3. Vezi: I. Gavril, *Ceartă între uniți și ortodocși*, în „Politica", an I, nr. 64, 18 august 1926, p. 1.

Vezi și: Nae Ionescu, *Pro... juventute mea*, în „Cuvântul", an III, nr. 537, 20 august 1926, p. 1 (inclus în volumul de față, p. 507).

Pentru restaurarea tradiției monahale ardelene

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 662, 17 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

Pentru restaurarea monahismului

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 757, 13 mai 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Banul săracului

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1561, 26 august 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

D. Clericii

Preoții

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 560, 16 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes.*

1. Teodor Scorobeț (1883–1967). Preot, profesor, consilier arhiepiscopesc la Sibiu (1922–1941), călugărit în 1940; vicar arhiepiscopesc din 1941 și arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Sibiului din 1946. Traducător și autorul a numeroase articole în presa bisericească.

2. Vezi: TRANDAFIR SCOROBEȚ, *Chestia recrutării de clerici*, în „Telegraful român", an LXXIV, nr. 53, 16 iulie 1926, p. 1; nr. 55–57, 30 iulie 1926, p. 1; nr. 58, 13 august 1926, p. 1; nr. 59, 20 august 1926, p. 1; nr. 60, 27 august 1926, p. 1; nr. 61, 3 septembrie 1926, p. 1; nr. 62, 10 septembrie 1926, p. 1.

„Adunările creştineşti"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 642, 20 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

La o aniversare

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 671, 29 ianuarie 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Iosif Trifa (1888–1938). Preot, misionar, întemeietor al foii religioase „Lumina satelor" (1922–1935), apoi al suplimentului acesteia, „Oastea Domnului", animator al mişcării cu acelaşi nume. Autor a mai multor volume de predici şi însemnări, printre care: *Evangheliile duminicilor de peste an şi tâlcuirea lor* (1925), *Din pildele Mântuitorului* (1927), *Sodoma şi Gomora* (1929), *Corabia lui Noe* (1930), *Duhul Sfânt* (1932–1936), *Ce este Oastea Domnului* (1934, ed. a cincea), *Pilde din Evanghelie* (1937) etc.

Obiceiuri proaste

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 729, 7 aprilie 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

Preotul în religiozitatea răsăriteană

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1008, 6 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

O pagină de disciplină creştinească

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1237, 1 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi Pr. NICULAE M. POPESCU, *Preoți de mir adormiți în Domnul*. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B. O. R. Literatura, nr. 2. Bucureşti, 1942, p. 57–61, capitolul: *Popa Stanciul din Negraşi – Preot văduv cu şapte copii – 1626 –*.

Congresul preoților

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1260, 24 octombrie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Irineu Mihălcescu (numele de botez, Ioan) (1874–1948). Profesor agregat, apoi titular, din 1908, la catedra de Teologie dogmatică şi simbolică a Facultății de Teologie din Bucureşti (până în 1939), decan al facultății (1927–1929 şi 1933–1936), preot, din 1923; mitropolit al Moldovei din 1939 până în 1947.

A publicat numeroase lucrări teologice, printre care: *Teologia dogmatică specială* (1907), *Catehismul creştinului ortodox* (1918), *Curs de teologie fundamentală* (1925–1926), *Curs de Teologie fundamentală sau Apologetică* (1941) etc.

Solidaritatea preoților cu chiriarhii

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1519, 15 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.
1. Vezi, în acest volum, articolul *Politica religioasă a guvernului*, p. 436.
2. *Evanghelia după Ioan* 10, 11.

Participarea clerului la viața bisericească

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1617, 21 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 571, 29 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. † Vartolomeu, *Li se poate suprapune ierarhilor țării o altă autoritate administrativă decât cea a Sfântului Sinod?*, publicat în „Cuvântul", an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 2–3.
2. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungro-Vlachiei. Condica sfântă*. Publicată după original. Vol. I. București, Tipo-Lit. Cărților Bisericești, 1886, 3 f. + 448 + XXVI + XIV p. + 1 pl. (Extras din „Biserica Ortodoxă Română".)
Semnătura: Ghenadie Craioveanu (= Ghenadie Enăceanu, 1835–1898), profesor de Enciclopedia studiilor teologice la Facultatea de Teologie din București (1881–1883), profesor de Istorie bisericească universală și a românilor (1884–1886), episcop al Râmnicului din 1885 până la moarte.

Judecata morților

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 685, 14 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.
1. Theodosie Atanasiu (1851–1927). Arhiereu-vicar la Mitropolia Ungro-Vlahiei (1909–1912), locțiitor al scaunului mitropolitan (1911–1912) și episcop al Romanului din 1912 până în 1923, când se retrage din scaun. Traducător al *Omiliilor* Sfântului Ioan Hrisostom la cele 14 epistole, în nouă volume.

Într-o chestie personală de un interes mai larg

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 724, 1 aprilie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Vrem o lămurire!

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1028, 26 februarie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. Grigorie Leu (1881–1949). Preot, arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Iașului, cu titlul „Botoșăneanul", din 1924, episcop al Argeșului din 1936 și apoi episcop de Vaslui, din 1940, până în 1949. Autor de lucrări cu caracter antisectar.

De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1125, 11 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

Simonie?

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1167, 23 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Îndatorirea episcopatului

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1181, 6 august 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Sprijinul presei în renaşterea vieții religioase

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1202, 27 august 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

După alegerile episcopale

Publicat în „Cuvântul", an X, nr. 3055, 26 octombrie 1933, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

F. Mitropoliții

Misionarism

Însemnări apărute în „Cuvântul", an III, nr. 548, 2 septembrie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes. Cărți noi"). Nesemnat.

1. TRANDAFIR SCOROBEȚ, *„Văzut-am lumina cea adevărată". Recente cazuri de trecere a uniților la Ortodoxie*. Însemnate de..., Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1924, 63 p.

2. Vezi: *Eparhia Râmnicului și Noului Severin. Anuar pe anii 1921–1925*. Întocmit de P. S. episcop Vartolomeu [...]. București, Tipografiile Române Unite, 1924 (pe coperta I: 1925), XVI + 944 p.

Mitropolia Basarabiei

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1080, 27 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rangul de Patriarhie la 30 iulie 1925, prin tomosul 1579 al Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea și al Sfântului Sinod al Patriarhiei din Constantinopol.

În plin Ev Mediu

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1158, 14 iulie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

... Și despre Conon

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1162, 18 iulie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Conon Donici-Arămescu (1837–1922). Călugăr la Mănăstirea Neamț, ierodiacon, ieromonah și protosinghel; hirotonit arhiereu, cu titlul „Băcăoanul", la Roman, mitropolit primat al României din 1912, retras din scaun în 1919, din cauza atitudinii sale în timpul războiului.

… Şi o vorbă de pace

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1177, 2 august 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Chemarea Î. P. S. mitropolit primat Conon către populaţia din Moldova datează din 24 iulie 1917. Vezi textul acestei pastorale în: „Românimea", ziar de dimineaţă, an II, nr. 309, 14 noiembrie 1919, p. 2; şi la: Arhivele Naţionale. Direcţia Arhivelor Istorice Centrale, fond: Ministerul Instrucţiunii, dosar 227/1920, f. 14.

2. Vasile Mangra (1850–1918). Profesor de Istorie bisericească şi Drept canonic la Institutul teologic din Arad (1875–1893), înlăturat la cererea guvernului maghiar. Episcop de Arad din 1902, nerecunoscut de guvernul maghiar, luptător pentru drepturile naţionale ale românilor din Ardeal. În ultima parte a vieţii, trece pe poziţii diametral opuse, devenind om de încredere al guvernului maghiar, supunând Biserica românească la o grea umilinţă. Deputat în 1910, în 1916 mitropolit al Ardealului.

Nicolae Iorga îl considera pe Miron Cristea „mai vinovat decât Mangra".

Fapte

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1188, 13 august 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Eusebiu Roşca (1856–1944). Profesor de Drept canonic la Institutul teologico-pedagogic din Sibiu (1894–1928), rector al Academiei teologice, după 1921.

Păcatul orgoliului

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1396, 11 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Absenteism

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1463, 20 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Vorba noastră

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1877, 14 iulie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Nectarie Cotlarciuc (1875–1935). Profesor la catedra de Teologie practică a Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, din 1919, episcop de Cetatea Albă din 1923, arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei din 1924, păstorind până la moarte. Editor şi autor al unor lucrări de drept bisericesc, omiletică şi liturgică.

2. *Evanghelia după Matei* 5, 37.

G. Patriarhul

Tot despre refacerea vieţii mănăstireşti

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 528, 9 august 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. DAMIAN STĂNOIU, *Mănăstirea Căldăruşani*. Cu o prefaţă de Î. P. S. mitropolit primat al României, Dr. Miron Cristea. Bucureşti, 1924, 120 p.

Pierderea simţului Ortodoxiei

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1354, 28 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Patriarh ecumenic sub numele de Meletie al IV-lea, între 1921 şi 1923, sub a cărui direcţie s-a desfăşurat prima conferinţă panortodoxă de la Constantinopol (10 mai – 9 iunie 1923) pentru îndreptarea calendarului; patriarh al Alexandriei, sub numele de Meletie al II-lea, între 1926 şi 1935. În urma discuţiilor avute la a şaptea conferinţă de la Canterbury (15–18 iulie 1930) comunică Patriarhiei Ecumenice decizia Patriarhiei Alexandriei de a recunoaşte hirotoniile anglicane.

Pentru mai mare slavă a lui Dumnezeu

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1540, 5 august 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Sabia stăpânirii lumeşti

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1645, 18 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

„Pre stăpânul şi arhiereul..."
– La 20 de ani de păstorie a Î. P. S. Miron –

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1651, 24 noiembrie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. La 18 decembrie 1919 Miron Cristea a fost ales mitropolit primat al României, iar la 4 februarie 1925, patriarh.

2. Nae Ionescu este luat prizonier de război, pe vremea când se afla la studii de doctorat în Germania, după intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, în 4/17 octombrie 1916. Stă în lagărul Celle-Schloß de lângă Hanovra până pe la jumătatea lunii septembrie a anului 1917.

3. Locotenentul în rezervă August Vasilescu, student la Technische Schule de la Charlottenburg.

Un plan european

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1698, 13 ianuarie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Victor Popescu (1897–1978). Doctor în teologie în 1929, preot şi profesor la Internatul Teologic şi respectiv la Liceul „Societăţii Ortodoxe a Femeilor Române", director al Şcolii de cântăreţi bisericeşti (1948–1952), preot la Biserica Sfântul Anton din Bucureşti (1952–1978).

Traducător, autor de lucrări teologice, printre care: *Jertfă de seară* (1927), *Problema religioasă în ţara noastră* (1933), *Simboalele euharistice în frescele din catacombe* (1937), *Orientări creştine* (1937), *Sufletul preotului în luptă cu ispitele* (1943), *Icoana Maicii Domnului* (1944) etc.

„Demisia" părintelui patriarh

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1935, 10 septembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Unde e ierarhul?

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1954, 29 septembrie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

A. Din interiorul țării

O stare de spirit periculoasă

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 494, 1 iulie 1926, p. 1. Nesemnat.

1. Instalat la 30 martie 1926, până la 3 iunie 1927.

În jurul cazului de la Hamba

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 547, 1 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: *Hârtia de trecere la Biserica moșilor și strămoșilor lor a celor ce fuseseră uniți în Hamba*, în „Lumina satelor", an V, nr. 34, 15 august 1926, p. 2.

2. „Cine ucide cu sabia de sabie trebuie ucis" (lat.) (*Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* 13, 10).

Centralizarea administrației mănăstirești

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 564, 20 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Între Sf[ântul] Sinod și congresul bisericesc

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 589, 20 octombrie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „De drept" (lat.).
2. „De fapt" (lat.).

Dificultăți ale organizării monahismului

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 668, 24 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Iuliu Scriban (1878–1949). Superior al Capelei Ortodoxe române de la Baden-Baden (1904–1909), profesor de Omiletică și Pastorală la Facultatea de Teologie din Chișinău (1928–1941) și apoi la cea de Omiletică și Catehetică a Facultății de Teologie din București (1941–1943). Predicator și misionar, autor a numeroase articole în presa bisericească, autor de manuale pentru seminarii și de studii teologice, printre care: *Lupta contra scrierilor imorale* (1913), *Tâlcuirea Sfintelor Evanghelii ale celor patru evangheliști* (1931), *Cartea cărților: Sfânta Scriptură sau Biblia* (1937), *Predici pentru popor* (1944) etc.

2. Vezi, în acest volum, articolul *Centralizarea administrației mănăstirești*, p. 297.

3. Vezi † VARTOLOMEU, *Li se poate suprapune ierarhilor țării o altă autoritate administrativă decât cea a Sfântului Sinod?*, în „Cuvântul", an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 2–3.

Nepreciziunea juridică în viaţa bisericească

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 877, 26 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Averile bisericeşti

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 899, 18 octombrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Fondul religionar din Bucovina

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 933, 21 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Articolul XLI

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 999, 28 ianuarie 1928, p. 1, sub genericul „Legea cultelor minoritare". Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Averile bisericeşti*, p. 302.

Polemici confesionale

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1001, 30 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Protestul Blajului

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1020, 18 februarie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Despre articolul lui Nae Ionescu, vezi: *Dilema cea mare*, articol nesemnat, publicat sub genericul „Tot legea cultelor", în „Telegraful român", an LXXVI, nr. 16, 22 februarie 1928, p. 1.

Iarăşi despre legea cultelor minoritare

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1022, 20 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Ceasuri grele

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1029, 27 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Visarion Puiu

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1069, 13 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

B. *Din afara granițelor*

Ce e cu capela română din Viena?

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 864, 13 septembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Iarăşi despre capela română de la Viena

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 891, 10 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Jurisdicția românilor din America

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1286, 19 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Organizarea ortodocşilor din afara granițelor

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1456, 13 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Libertatea. The Libery" apare la Detroit, Michigan, între 1929–1930.

Problemele politice ale Ortodoxiei

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1470, 27 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

„Popa Tandă"

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1480, 6 iunie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Românii din Istria

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1603, 7 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

3. Anomalii în viața Bisericii

A. *Racile diverse*

Domnul Cuza revizuieşte...

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 459, 21 mai 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. În textul tipărit, „creştinismul".

Modernismul în Biserică

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 555, 10 septembrie 1926, p. 1. Nesemnat.

Religia ca instrument politic

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 558, 13 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Glume nelalocul lor

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 582, 11 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Gustav Carol Mailath (1864–1940). Comite și episcop romano-catolic al Ardealului (numit în 1897), cu reședința la Alba-Iulia.

2. Ioan Stroia (1865–1937). Preot și profesor, numit la 20 mai 1925 episcop al Armatei, cu reședința la Alba-Iulia, păstorind până la moarte. A publicat articole în presa teologică, o serie de lucrări teologice și manuale școlare.

„Parlament bisericesc"?

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 588, 18 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Reprodus în mare parte în ziarul „Unirea", an XXXVI, nr. 45, 6 noiembrie 1926, p. 2.

1. Cel de-al doilea Congres al Consiliului Național Bisericesc a avut loc la București, între 14–16 octombrie 1926. Vezi ample dări de seamă despre lucrările congresului în „Cuvântul", nr. din 16, 17, 18 și 20 octombrie 1926.

2. *Legea* și *Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române* au fost votate de Senat la 24 martie 1925 și de Camera Deputaților la 3 aprilie 1925, și promulgate la 6 mai 1925. Vezi și broșura: *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*. București, 1925.

3. „Spirit conducător" (lat.).

Anarhia bisericească

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 597, 29 octombrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

„Couardise, mère de la cruauté"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 618, 22 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 206–208.

1. „Lașitate, maica ferocității" (fr.).
2. „Atâtea capete se frământă în jurul singurului Dumnezeu" (lat.).
3. „Despre morți, numai de bine" (lat.).
4. „Captare a bunăvoinței" (lat.).
5. Vezi: ALEXANDRU ȘTEFULESCU, *Istoria Târgu-Jiului*. Târgul-Jiului, Tip. Nicu D. Miloșescu, 1906, p. 51.
6. Iacob Grecul, episcop de Roman între februarie–octombrie 1786. (Vezi: MIRCEA PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2. București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 459–460, *passim*.)
7. „La spatele lui Dumnezeu" (lat.).

Anarhia de sus

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 647, 28 decembrie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Octavian Goga, ministru de Interne în cabinetul generalului Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927), numit „Ducele"; cel autentic, desigur, Mussolini.

La încheierea socotelilor

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 651, 2 ianuarie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Anarhia de sus şi slugărnicia de jos

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 666, 22 ianuarie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Cf. art. nesemnat, dar aparţinând parohului, pr. MARIN IONESCU, *Ortodoxie eronată*, apărut în „Gânduri creştineşti", an I, nr. 9, 1 noiembrie 1926, p. 8.

Ascultarea

Publicat în „Cuvântul", an 691, 21 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Zarafii în Casa Domnului

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 703, 7 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Racilele personalismului în viaţa bisericească

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 709, 14 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Închiderea capelei din Edineţi

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 727, 4 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Jelbarii noştri

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 732, 10 aprilie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Cuvânt ilizibil.

Tipuri de realizare a religiozităţii

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 789, 20 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Ciudăţenii

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 820, 27 iulie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Ce e cu „noul curs" în Biserică?

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 821, 28 iulie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Vasile Radu (1887–1940). Superior al Bisericii Ortodoxe Române din Paris (1921–1927), profesor de Limba ebraică și Exegeza *Noului Testament* al Facultatea de Teologie din Chișinău (1927–1940), orientalist, traducător al *Bibliei* în limba română, împreună cu Gala Galaction, teolog.

Mentalitatea personalistă

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 831, 8 august 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Ignorarea subiectului" (gr.). Sofism ce constă în ignorarea tocmai a lucrului care trebuie dovedit, de unde respingerea altui lucru decât cel în discuție.

O gravă erezie

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 856, 5 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Întoarcere la enunțul inițial" (lat.). Eroare logică ce constă în a considera admisă însăși teza de demonstrat.

2. Dumitru Georgescu-Kiriac (1866–1928). Compozitor și folclorist români, profesor la Conservatorul din București. Autor de manuale, ediții critice, culegeri de folclor, piese corale și simfonice și al unei *Liturghii psaltice*.

Fântâna din Zmeeni

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 859, 8 septembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

În mâna lui Dumnezeu

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 905, 24 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Încă un specialist

Imprimat în „Cuvântul", an III, nr. 932, 11 noiembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Asupra unor stări din Biserică

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 945, 3 decembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi nota 1 de la articolul *Apărătorii patriarhului*, p. 587.

Plângere din Vărădia

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 974, 3 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Iosif Bădescu. Vezi nota 2 la articolul *Îndreptarea unei erori*, p. 584.

De la... dr. Matei cetire

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1000, 29 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. „Nemaipomenit" (fr.).

Modernizarea e în curs...

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1010, 8 februarie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Însălbăticire

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1065, 9 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

Unde comentariile sunt de prisos...

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1078, 25 aprilie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Și la Ratezu...

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1093, 10 mai 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Excomunicare?

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1097, 14 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

Moldovanu & Co.

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1116, 2 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul.

Minți betege

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1118, 4 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

1. Generalul dr. Vasile Panaitescu (1879–1959), cumnat al lui Nae Ionescu, căsătorit din 1928 cu sora acestuia, Antoaneta Ionescu.

S-a închis o biserică

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1137, 23 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Duplicitate

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1160, 16 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparține editoarei.

Veșmintele preoțești

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1195, 20 august 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *N. I.*

Titlul aparține editoarei.

Preoţi şi cenuşari

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1198, 23 august 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Profitorii Bisericii

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1307, 10 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Îndatoriri elementare ale preoţiei

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1236, 31 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

1. N. Leonard (1886–1928), tenor, considerat cel mai mare interpret de operetă al nostru, supranumit „Prinţul operetei româneşti".

Cum se gospodăreşte

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1420, 6 aprilie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Moravuri universitare

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1473, 30 mai 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Datoria de a mărturisi adevărul

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1477, 3 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

1. În textul tipărit: „îndrumează".

2. *Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* 3, 16.

Alături de drumurile lui Hristos

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1554, 19 august 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Buna-cuviinţă

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1638, 11 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

1. Nicolae Ivan (1855–1936). Episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului şi Clujului, din 1921 până la moarte. A înfiinţat Academia Teologică din Cluj, foaia eparhială „Renaşterea", o tipografie pentru lucrări teologice şi a ridicat catedrala ortodoxă din Cluj. Publicist şi luptător naţional.

2. Articolul nesemnat *Renaşterea Ortodoxiei. Conferinţa d-lui Nae Ionescu*, publicat în „Renaşterea", organul oficial al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului şi Clujului, an VII, nr. 44, 3 noiembrie 1929, p. 6:

„După titlul conferinţei, noi ne aşteptam ca d-l Nae Ionescu să ne vorbească într-adevăr despre renaşterea ortodoxă română, aşa după cum o vede un gazetar de seamă, cum este d-sa. Ne

îndrituia spre această aşteptare şi rubrica religioasă din ziarul «Cuvântul» de duminecă, în care şi-a spus atâtea păreri îndrăzneţe, şi campania înverşunată ce a dus-o contra calendarului îndreptat.

Titlul conferinţei a fost numai o amăgire, căci a vorbit prea puţin despre renaşterea Ortodoxiei. Conferinţa a fost un inteligent amestec de sociologie, politică, filosofie şi religie, fără un fir roşu şi o concluziune bine definită. Cu toate acestea, a fost ascultată cu atenţie şi interes, căci în părţile ei singuratice, îndeosebi începutul şi când a vorbit despre «căderea din demnitate» a ştiinţei şi raţiunii, a fost interesantă şi plină de frumuseţe în expunere. A spus multe adevăruri despre cauzele cari ne despart încă de cei din Vechiul Regat, despre anumite dispoziţii şi concepţii politice, cari, cu toate acestea, ne duc la aceeaşi ţintă de ideal naţional. A lăudat organizarea sinodală a Bisericii noastre, în contrast cu Biserica catolică. Foarte bine a caracterizat raportul dintre autoritatea Bisericii şi credincioşii ei.

A spus, în schimb, şi câteva lucruri cam riscate, că Sf. Petru, când s-a lepădat de Hristos, dormea, cât şi concluziile trase din această afirmaţiune etc.

În general, conferinţa a plăcut şi conferenţiarul a fost viu aplaudat.

Conferinţa a fost încadrată de câteva cântări religioase bine alese, cântate de corul bărbătesc al episcopiei, condus cu multă pricepere de P. C. pr. Patriciu Curea, profesor de religie.

La conferinţă a participat un numeros public, remarcându-se lipsa multora cari au cumpărat bilete fără să ia parte."

O situaţie ilegală

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1666, 9 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

În numele altcuiva

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1680, 23 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

„Virtuţi" călugăreşti

Apărut în „Cuvântul", an VII, nr. 2098, 23 februarie 1931, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

B. Politica în Biserică

„Scandalul bisericesc"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 715, 21 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

De la cruce, la topor

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 758, 14 mai 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

„Politicianii împotriva Bisericii"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 762, 19 mai 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Două cifre lipsă în textul tipărit.

La punct

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 769, 27 mai 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

O sentință nedreaptă

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1077, 23 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Politica în Biserică

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1121, 7 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Clericalism român?

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1242, 6 octombrie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Spiritul de compromis în Biserică

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1251, 15 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *N. I.*

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: P. S. SPĂTARU, *Lui Teofil al nostru (III). „Uniții" – „catolici" de a doua categorie?*, în „Cuvântul", an IV, nr. 1250, 14 octombrie 1928, p. 1.

Un preot nevrednic

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1321, 25 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. *Evanghelia după Matei* 26, 52.

Primatul spiritualului

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1361, 4 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Roman Ciorogariu (1852–1936). Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Arad (1881–1889 și 1892–1917) și director al acestuia (1901–1917), primul episcop ortodox de Oradea, din 1920 până la moarte. Ziarist și luptător pe tărâm național.

Între „Roma locuta" și „toleretur"

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1397, 12 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Roma a zis" (lat.). Formă prescurtată a maximei lui Augustin „Roma locuta, causa finita": o dată ce s-a pronunțat Roma, chestiunea este închisă (*Sermo* 131, 10).

2. „Se tolerează" (lat.).

Cine tulbură pacea în Biserică

Imprimat în „Țărănismul", an V, nr. 28, 1 decembrie 1929, p. 3. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Ghenadie Petrescu (1836–1918). Episcop eparhiot al Episcopiei Argeșului (din 1876), mitropolit primat din 1893 până în 1896, când este înlăturat din scaun. Este reabilitat în același an, dar nu mai capătă scaunul. Stareț la Căldărușani până la moarte.

Cărturar, filantrop și editor al colecției *Documente privitoare la istoria modernă a României* (11 volume).

2. Atanasie Mironescu (1856–1931). Episcop al Râmnicului din 1898, mitropolit primat, din 1909 până în 1911, când s-a retras din scaun, trăind restul vieții la Cernica.

Traducător, autor de articole în presa bisericească și al unor lucrări precum: *Manual de teologie morală* (1895); *Morala pentru copii* (1899); *Sfânta Episcopie a eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum* (1906, în colaborare); *Istoria Mânăstirii Cernica* (1930).

Exces de devotament

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1828, 26 mai 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Autonomie bisericească și acțiune politică

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1889, 26 iulie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

C. Cezaro-papismul

Cezarismul bisericesc

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 504, 12 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „... dar Diotref, care ține să fie primul între ei, nu ne primește" (lat.). *Epistola sobornicească a treia a Sfântului Apostol Ioan* 9.

O durere pe care ne-o credeam crutată

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1652, 25 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Cezaro-papism

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1659, 2 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „... în una sfântă, apostolică..." (lat.), verset din *Crezul* catolic.

Altă manifestare cezaro-papistă

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1775, 31 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Zece mii de lei și o pastorală

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1800, 27 aprilie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Nichita Duma (1864–1936). Episcop al Argeșului din 1923 până la moarte.

Tot despre „Zece mii de lei şi o pastorală"

– Răspuns ziarului „Universul" –

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1802, 29 aprilie 1930, p. 4. Semnat *Nae Ionescu*.

Un conflict de autoritate

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1821, 19 mai 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

4. BISERICĂ ŞI NEAM

Biserică şi naţiune

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 612, 15 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Konstantin Leontiev (1831–1891). Gânditor rus, apropiat lui Dostoievski, retras definitiv la Mănăstirea Optina, unde se călugăreşte sub numele de Clement.

Scrierile sale au apărut în ediţia *Sobranie socinenii* (*Opere complete*), Moscova, 1912–1914, 9 volume.

O afirmare a naţiei

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1631, 4 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

A fi „bun român"

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1987, 1 noiembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 194–198.

1. Vezi: IOSIF FROLLO, *Scrisoare deschisă către S. S. arhimandrit Scriban*, în „Cuvântul", an VI, nr. 1985, 30 octombrie 1930, p. 1.

2. „Şi pe bună dreptate" (fr.).

3. „E mult prea mult" (germ.).

Noi şi catolicismul

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1988, 2 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 198–202.

1. Alexandru Rusu (1884–1963). Profesor, rector al Academiei teologice din Blaj (1925–1930), redactor al ziarului „Unirea", episcop greco-catolic al diecezei Baia Mare din 1930 până în 1948.

Sorţii de izbândă a noii ofensive catolice

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1991, 5 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 202–206.

Iluziile catolicizanților

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1995, 9 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 206–210.

La închiderea unei discuții
– Între catolicism și Ortodoxie –

Publicat în „Cuvântul", an VII, nr. 2033, 17 decembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 210–214.

1. Vezi: I. FROLLO, *Românism și catolicism*, în „Cuvântul", an VII, nr. 1998, 12 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *Cum s-ar putea defini noțiunea de „român"*, I, *ibidem*, nr. 2005, 19 noiembrie 1930, p. 1–2; și II, nr. 2006, 20 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *În ce măsură nota confesională integrează noțiunea de naționalitate*, I, *ibidem*, nr. 2012, 26 noiembrie 1930, p. 1–2; și II, nr. 2013, 27 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *Religia nu modifică, propriu-zis, ci desăvârșește caracterul etnic al unui popor*, I, *ibidem*, nr. 2017, 1 decembrie 1930, p. 1; II, nr. 2018, 2 decembrie 1930, p. 1; III, nr. 2019, 3 decembrie 1930, p. 1–2.

„Internaționala" sub glugă

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 2034, 18 decembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 214–218.

1. Biserica Romei a condamnat, în enciclica *Pascendi dominici gregis* din 8 septembrie 1907, a papei Pius al X-lea, evoluționismul așa-zișilor moderniști în materie de credință și dogme, dar față de evoluționismul biologic ea a avut întotdeauna o atitudine de expectativă prudentă, preferând, evident, ipotezele care nu vin în contradicție cu principiul creației divine. N-au lipsit însă nici încercările de a împăca teoria evoluției speciilor cu principiul teologic al creației, spre exemplu, biologul german Erich Wasmann (1859–1931), care a fost totodată și călugăr iezuit. Actualul papă a revenit, în enciclica sa *Humani generis* din 12 august 1950, în același spirit asupra evoluționismului în teologie, istorie și în științele naturale, recomandând aceeași prudență față de o teorie care, în fond, se găsește încă în stadiu de ipoteză. Astfel, Pius al XII-lea admite o eventuală evoluție a *corpului* omenesc dintr-o materie vie preexistentă – sau cel puțin discuția asupra acestui punct – dar respinge categoric poligeneza – coborârea neamului omenesc din mai mulți strămoși – care vine în contradicție cu credința biblică a originii lui dintr-un singur om: Adam. Afară de aceasta, Biserica nu poate renunța, bineînțeles, la convingerea că *sufletele* oamenilor sunt opera *directă* a lui Dumnezeu. (Nota lui D. C. Amzăr, din: NAE IONESCU, *Îndreptar ortodox*. Frăția ortodoxă, Colecția „Lucrătorul creștin", Wiesbaden, 1957, p. 110.)

Biserică, stat, națiune

Tipărit în „Predania", an I, nr. 4, 1 aprilie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 238–242.

Naționalism și Ortodoxie

Publicat în „Predania", an I, nr. 8–9, 1–15 iunie 1937, p. 1–3. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 253–257.

5. BISERICĂ ȘI STAT

Autonomia bisericească

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 630, 6 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Pro domo

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 642, 20 decembrie 1926, p. 1. Semnat *N. I.*

Pentru hrana călugărilor

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 673, 31 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

„Pâinea noastră"

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 697, 28 februarie 1927, p. 1. Semnat *Sk.*

Pentru prestigiul Bisericii

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 739, 18 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Biserica a adresat Ministerului Artelor cererea de a fi scoasă din repertoriul Teatrului Național piesa lui Horia Furtună *Păcală*, care pune într-o lumină nefavorabilă monahismul.

2. Vezi: NAE IONESCU, *De ce două măsuri?*, în volumul de față, p. 550.

„Statul"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 751, 5 mai 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

În jurul concordatului

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 752, 6 mai 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: PAMFIL ȘEICARU, *Concordatul, Statul și Ortodoxia*, în „Cuvântul", an III, nr. 750, 4 mai 1926, p. 1.

Către anti-concordatarii sinceri

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 753, 7 mai 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Precizări

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 763, 20 mai 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi art. nesemnat *Problema concordatului*, în „Biserica Ortodoxă Română", an XLV, nr. 5, mai 1927.

Legiferarea în materie religioasă

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 912, 31 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Biserica și bugetul

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 961, 19 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Anomalii bugetare

Imprimat în „Cuvântul", an IV, nr. 972, 1 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *Skythes*.

Inter duos litigantes...

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1031, 29 februarie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Când doi se ceartă, al treilea câștigă" (lat.).
2. „Cum trebuie!" (fr.).
3. „Și totuși!" (fr.).

Încheierea discuției la legea cultelor

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1058, 2 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vintilă Brătianu, șeful celui de-al 55-lea guvern al României moderne (între 24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928).

Cuvântarea P. S. Neculai

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1061, 5 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Fără termen" (lat.).

Cuminecătură

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1072, 18 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Salarizarea preoților

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1265, 29 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Primenire

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1279, 12 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. În 3 noiembrie 1928 guvernul Brătianu a demisionat. Din 10 noiembrie este instalat guvernul Iuliu Maniu.

Moştenirea lui Titus Enacovici

Imprimat în „Cuvântul", an IV, nr. 1293, 26 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Secularizarea spiritului bisericesc

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1347, 21 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

În disoluţie

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1410, 25 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Inconsecvenţe

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1449, 5 mai 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Ofensiva sinodală

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1469, 26 mai 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Biserica dominantă

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1484, 10 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

„Dominanţă" şi... realitate

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1490, 16 iunie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 218–220.

Ministrul român la Vatican

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1491, 17 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Preoţii împotriva statului

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1498, 24 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Politica religioasă a guvernului

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1512, 8 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

Autonomie..., dar cu tutelă!

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1649, 22 noiembrie 1929, p. 1, sub genericul „Răscoala Bisericii". Semnat *Nae Ionescu*.

1. Calchiere a fr. *octroyer*: „a acorda", „a concesiona".

Apelul la ţară!

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1650, 23 noiembrie 1929, p. 1, sub genericul „Răscoala Bisericii". Semnat *Nae Ionescu*.

1. Silviu Dragomir (1888–1962). Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, din 1911 (detaşat un an la Arad), până în 1919, profesor de Istoria sud-estului european la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj, din 1919 până în 1947; militant pe tărâm naţional, membru al Academiei Române în locul lui Pârvan, deţinut politic la Sighet.

Specialist în istoria bisericească transilvăneană şi în romanitatea sud-dunăreană, a publicat zeci de studii în numeroase reviste ale vremii şi un mare număr de lucrări, printre care: *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea* (vol. I, 1920, vol. II, 1930), *Avram Iancu* (1924), *Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848–1849* (vol. I–IV, 1947–1949), *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice* (1959) etc.

2. Calchiere a fr. *fomenter*: „a aţâţa", „a instiga".

Tot despre politica din Biserică

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1654, 27 noiembrie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Imixtiuni politice în Biserică

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1712, 27 ianuarie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Pentru respectarea aşezămintelor dumnezeieşti

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1849, 16 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

O jertfă

Apărut în „Cuvântul", an VII, nr. 2159, 27 aprilie 1931, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Încă o episcopie...

Tipărit în „Cuvântul", an VII, nr. 1338, 23 octombrie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „În folosul cauzei" (lat.).

Anexă: Concordatul dintre statul român şi Biserica catolică

Concordatul [I]

Publicat în „Ideea europeană", an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 1–2. Semnat *Niculae Ivaşcu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 215–221.

1. Roberto Bellarmino (1542–1621), beatificat în 1923. Doctor al Bisericii apusene, profesor de teologie și filosofie la diverse universități italiene. Autor a numeroase lucrări, printre care un catehism, și, mai ales, a unor notorii – în epocă – controverse.

Controversa anglicană (1607–1609) duce la impunerea jurământului antipapal, cerut de regele Angliei supușilor catolici, la 5 iulie 1609. Conflictul dintre papă și arhiepiscopul Blackwell duce la depunerea celui din urmă, deși prietenul lui, Bellarmino, încercase să-l convingă să renunțe la jurământul care implica refuzul primatului Scaunului Apostolic.

Zvonuri despre concordat

Însemnări tipărite în „Ideea europeană", an VI, nr. 153, 7–14 septembrie 1924, p. 4 (rubrica „Revista săptămânei..."). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

Concordatul [II]

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 565, 22 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

Reprodus în: „Unirea", an XXXVI, nr. 39, 25 septembrie 1926, p. 2.

O diversiune

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 919, 7 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Concordatul [III]

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1039, 8 martie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 51–54.

1. VASILE GOLDIȘ, *Concordatul*. Arad, f. a., 42 p.

Responsabilitățile

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1040, 9 martie 1928, p. 1, sub genericul: „Concordatul". Semnat *Nae Ionescu*.

Contra sau pentru?

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1042, 11 martie 1928, p. 1, sub genericul: „Concordatul". Semnat *Nae Ionescu*.

Precizări

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1043, 12 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Atanasie Anghel, mitropolit ortodox de Alba-Iulia între 1698–1713, sub a cărui păstorie s-a făcut trecerea unei părți a preoțimii la uniație.

2. „Cele două părți contractante își rezervă facultatea de a denunța prezentul concordat cu un preaviz de șase luni" (fr.).

Atleţii Bisericii dominante

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1045, 14 martie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*
1. „Atlet al Bisericii" (lat.).

Ce e cu concordatul?

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1168, 24 iulie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Concordatul [IV]

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1462, 19 mai 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu.*
1. „Cele spuse de două ori nu strică" (lat.).

În chestiunea „statusului catolic"

Publicat în „Cuvântul", an VIII, nr. 2634, 28 august 1932, p. 1. Articolul este nesemnat; nota introductivă, semnată *N. I.*

6. ÎNVĂŢĂMÂNTUL RELIGIOS

A. Legislaţia

O ştiinţă ofensivă

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 498, 5 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 19–21, cu titlul *Învăţământul teologic.*

Titlul aparţine editoarei.

Învăţământul teologic

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 643, 22 decembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu.*

1. Vezi: SEPTIMIU POPA, *Reforma învăţământului teologic*, în „Biruinţa", an I, nr. 203, 20 decembrie [1926], p. 1.
2. Vezi nota 1 de la articolul *Glume nelalocul lor.*
3. Andrei Magieru (1891–1960). Arhiereu-vicar la Oradea, cu titlul „Crişanul" (1926–1935), rector şi profesor de *Noul Testament* la Academia teologică din Oradea (1923–1936), episcop al Aradului din 1936 până la moarte.

Legea învăţământului teologic

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 790, 22 iunie 1927, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu.*

Mai puţin decât nimic

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1726, 10 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Legea pentru reforma învățământului teologic în Cameră

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1863, 30 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

B. Școlile

Socoteli

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 516, 26 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi articolele: *Școalele de la Blaj* și *Iar școlile de la Blaj*, în „Carpații", an VI, nr. 333, 11 iulie 1926, p. 1 și, respectiv, nr. 335, 25 iulie 1926, p. 1. Nesemnate.

Școlile Bisericii

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 795, 27 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Școalele confesionale

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1536, 1 august 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

C. Seminariile

„Carnet de conștiință"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 594, 25 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Un caraghioslâc de import

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 849, 29 august 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Evacuarea seminarului din Constanța

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1146, 2 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi nota 1 de la articolul *Nedumeriri*, p. 585.

Soarta seminariilor

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1203, 28 august 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Seminarul de studii monahale de la Cernica

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1624, 28 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

D. Facultățile

O nouă facultate de teologie

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 529, 11 august 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Între Chișinău și Iași

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 559, 15 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Facultatea Chișinăului

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 564, 20 septembrie 1926, p. 1 și 3. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Iată denumirea catedrelor de la Facultatea de Teologie din Chișinău: 1) Introducere în *Vechiul Testament* și arheologia ebreilor; 2) Limba ebraică și exegeza *Vechiului Testament*; 3) Introducere în *Noul Testament* și gramatica dialectului alexandrin; 4) Exegeza *Noului Testament* și teologia biblică; A) O conferință pentru ermineutică, enciclopedie și metodologie teoretică; 5) Istoria bisericească veche până la 1543 în Orient și 1517 în Occident; 6) Istorie bisericească nouă, cu privire specială asupra Bisericilor Ortodoxe; 7) Patrologia; 8) Filozofie (logică, teoria cunoștinții, metafizică, istoria filosofiei); 9) Istoria literaturii române; 10) Literatură religioasă modernă; B) Conferință de istoria artei creștine (cf. Arhiepiscopia Chișinăului, *Acte oficiale în legătură cu Facultatea de Teologie din Chișinău*, [1926], art. 8 din Decizia nr. 97118/1926, p. 6).

Tot despre facultatea Chișinăului [I]

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 567, 24 septembrie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 29–34.

„Interesul bisericesc-național"

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 574, 2 octombrie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Pentru încheierea discuției
– În chestiunea noii facultăți de teologie –

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 591, 22 octombrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: *Facultatea de Teologie se va înființa la Chișinău*. Declarațiile d-lui ministru Petrovici, în „Cuvântul", an III, nr. 590, 21 octombrie 1926, p. 4.

Ion Petrovici (1882–1972). Filosof, profesor la facultățile de filosofie din Iași și București. Ministru al Instrucțiunii (14 iulie 1926 – 3 iunie 1927) în guvernul generalului Averescu.

2. Ioan Bogdan (1864–1919). Slavist, întemeietor al Facultății de Limbi Slave de la Universitatea din București (1892), decan al Facultății de Litere și Filosofie în opt rânduri (1898–1919), rector al Universității (1–28 iunie 1912).

Profesorii-teologi

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 600, 1 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Nichifor Crainic este numit, la 1 noiembrie 1926, profesor la Catedra de literatură religioasă modernă (vezi: NICHIFOR CRAINIC, *Zile albe, zile negre*. Memorii (I). Bucureşti, Casa editorială „Gândirea", 1991, p. 198–203).

2. Probabil, Petre Constantinescu-Iaşi.

3. Vezi: HORIA NESTORESCU-BĂLCEŞTI, *Ordinul masonic român. Mai puţină legendă şi mai mult adevăr*. Bucureşti, Ed. Şansa, 1993, 624 p.

Consummatum est!

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 604, 6 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Sfârşitu-s-a" (lat.). (*Evanghelia după Ioan* 19, 30.)

Lămuriri

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: *În jurul Facultăţii de Teologie de la Chişinău*. O scrisoare a preoţilor Cicerone Iordăchescu şi Valeriu Iordăchescu, în „Cuvântul", an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 2.

2. „Am spus şi mi-am mântuit sufletul" (lat.). Citat corupt din *Biblia, Iezechiel* 3, 19 şi 21.

În chestia studenţilor teologi

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 625, 1 decembrie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Chestiunea profesorilor navetişti

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 733, 11 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Dr. C. Angelescu ministru al Instrucţiei publice (24 noiembrie 1927 – 15 noiembrie 1928) în guvernul Vintilă Brătianu.

2. „La persoană" (lat.).

Facultatea tradiţiei ortodoxe

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 749, 2 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Tot despre facultatea Chişinăului [II]

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 908, 27 octombrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Academia de la Iaşi

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1112, 29 mai 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Capela Universităţii

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 1216, 10 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Evaziune

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1673, 16 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Toleranță și Biserică

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1713, 28 ianuarie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

7. Confesiunile

A. Uniatismul

Problema confesională în România

Apărut în „Ideea europeană", an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 3. Semnat *O. Vladimir*.

Confesionalismul

Publicat în „Ideea europeană", an VI, nr. 156, 19–26 octombrie 1924, p. 1–2. Semnat *Mihai [illegible]nca*.

Inclus în: Nae Ionescu, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 210–215.

1. În textul din revistă: „a doua".

2. O. Vladimir, *Problema confesională în România*, în „Ideea europeană", an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 3 (inclus în volumul de față, p. 498).

3. Prin pacea de la Karlovitz, din 26 ianuarie 1699, Transilvania trecea de sub suzeranitatea turcească sub cea a Imperiului habsburgic. Împăratul Leopold I (1658–1705) a pornit o acțiune de catolicizare a românilor ortodocși, promițându-le că, în cazul în care vor accepta să se unească cu una din cele patru religii „recepte" (catolică, calvină, luterană și unitariană), se vor bucura de aceleași privilegii cu credincioșii acestor religii.

În 1698, 38 de protopopi au semnat actul de unire, cu condiția ca nimic din obiceiurile Bisericii Răsăritene „să nu se clătească". Dar, așa cum au dovedit istoricii Ion Lupaș și Silviu Dragomir, traducerea în limba latină a textului prevedea desființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei.

Mitropolitul ortodox al Transilvaniei, Atanasie Anghel (între 1698–1713), hirotonit la București de mitropolitul Teodosie al Ungro-Vlahiei, care semnase o *mărturie de credință* ortodoxă cu acest prilej, nu a semnat actul de unire. Chemat la Viena și pus în fața perspectivei de a fi judecat, în ianuarie 1701, el a acceptat să semneze actul de unire, primind drept recompensă titlul de consilier imperial. Este hirotonit a doua oară, la 24 martie 1701, în capela Sfânta Ana, a iezuiților din Viena. Diploma a doua leopoldină din 19/30 martie 1701 este considerată actul de întemeiere a Bisericii unite din Tansilvania și de creare a episcopiei unite de Alba-Iulia. Atanasie Anghel este instalat în catedrala lui Mihai Viteazul de la Alba-Iulia.

Marea masă a credincioșilor rămas fidelă Bisericii Ortodoxe.

Atanasie Anghel a fost anatemizat de Patriarhul ecumenic Calinic al II-lea al Constantinopolului la 5 august 1701.

Actul unirii nu a fost acceptat nici de mireni, considerat „cel mai înjositor act public săvârșit până atunci de vreun vlădică ortodox" (N. Iorga), nici de ierarhia Bisericii, care a observat că decizia de unire nu este luată într-un *sobor*, cum se iau deciziile dogmatice ale Bisericii de Răsărit, ci individual, nefiind deci valabilă din punctul de vedere al acestei Biserici.

Ortodoxia văzută de un catolic

Însemnări publicate în „Idee europeană", an VI, nr. 167, 12 aprilie 1925, p. 4 (rubrica „Revista săptămânei..."). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

Despre păcatul disprețului

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 480, 14 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: *Cuvinte sincere sau cum privește un preot ortodox „apropiatul" Sinod Ecumenic al Ortodoxiei*, în „Unirea", an XXXVI, nr. 24, 12 iunie 1926, p. 2–3.

2. La Meudon, lângă Paris, își avea locuința Jacques Maritain, prieten al filosofului român.

Biserica unică

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 524, 5 august 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi și: G.M. IVANOV, *Virtus dormitiva*, în „Biruința", an I, nr. 82, 29 iulie [1926], p. 1–2.

2. Vezi, în acest volum, articolul *Socoteli*, p. 468.

Pentru pacea confesională

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 534, 16 august 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: dr. VICTOR MACAVEIU, *Cazul de la Hamba*, în „Unirea", an XXXVI, nr. 31, 31 iulie 1926, p. 1–2. Și replica aceluiași ziar la articolul de față: *Câteva cuvinte pentru d-l Nae Ionescu*, an XXXVI, nr. 34, 21 august 1926, p. 1–2, nesemnat.

Pro... juventute mea

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 537, 20 august 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Pentru... tinerețea mea" (lat.).

2. Vezi: I. GAVRIL, *Ceartă între uniți și ortodocși*, în „Politica", an I, nr. 64, 18 august 1926, p. 1.

Ce e cu pacea confesională?

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 541, 26 august 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi: ALEXANDRU RUSU, *O nouă ispravă. Spargerea bisericii noastre din Gălăuțaș*, în „Unirea", an XXXVI, nr. 34, 21 august 1926, p. 1–2.

Colaborare confesională

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 569, 26 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

O pretenție costisitoare

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 721, 28 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: DR. ALEXANDRU RUSU, *Un răspuns pentru d-l Nae Ionescu de la ziarul „Cuvântul"*, în „Unirea", an XXXVII, nr. 12, 19 martie 1927, p. 2.
2. „Şi pe bună dreptate!" (fr.).
3. „Dorinţa este originea ideilor" (germ.).

Uniatismul – o decadenţă spirituală

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 777, 3 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Citat, în mare parte, în „Unirea", an XXXVII, nr. 24, 11 iunie 1927, p. 1–2.

1. CIRILLO KOROLEVSKIJ, *L'uniatisme. Définition. Causes. Effets. Dangers. Remèdes.* Prieuré d'Amay S., Meuse, 1927, 64 p. (Irénikon – Collection, nr. 5–6).
2. „La urmă, dar nu în ultimul rând" (engl.).

Un „răspuns"

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 786, 17 iunie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu.*

1. Vezi: AUG. POPA, *Un caz de conştiinţă*, în „Unirea", an XXXVII, nr. 24, 11 iunie 1927, p. 1–2. Articolul de faţă al lui Nae Ionescu primeşte replica lui N. LUPU, *Nedumerire fără temei, ibidem*, nr. 25, 18 iunie 1927, p. 1–2.

Religiozitate şi disciplină

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1015, 13 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

1. Vezi art. nesemnat: *„Articolul XLI"*, publicat sub genericul „Legea cultelor minoritare", în „Telegraful român", an LXXVI, nr. 10, 2 februarie 1928, p. 2.

Învălmăşeala

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1051, 26 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Între realitatea naţională şi internaţionalismul catolic

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1443, 29 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

Strajă gurii

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1446, 2 mai 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie.* Ed. cit., p. 215–217.

Furoare anti-ortodoxă

Tipărit în „Cuvântul", an V, nr. 1582, 16 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu.*

Titlul aparţine editoarei.

B. Catolicismul

O carte de îndrumare mistică

Însemnări publicate în „Ideea europeană", an VII, nr. 174, 15 septembrie 1925, p. 4 (rubrica „Revista săptămânei..."). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

O mişcare spirituală transplantată

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 656, 10 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Franciscanismul, ordin religios monahal întemeiat în 1209 de Francisc din Assisi (1182–1226), recunoscut de papa Honoriu al III-lea, sub numele de Ordinul fraților minori sau minoriți, recomanda o sărăcie totală; după moartea lui Francisc, ordinul s-a împărțit în două: observanții sau rigoriştii, numiți şi *fraticelli*, păstrau regula primitivă; conventualii sau liberalii duceau viață comună. Papalitatea i-a sprijinit pe cei din urmă.

2. Dominicanismul este întemeiat în 1215 de canonicul spaniol Dominic Guzman (1170–1221), ca ordin religios ce predica sărăcia. Toma d'Aquino a făcut parte din ordinul dominicanilor, numiți şi tomişti.

Pretenții cari indispun

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 706, 11 martie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

O carte mediocră despre Descartes

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 766, 23 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 211–213.

Titlul aparține editoarei.

1. LOUIS DIMIER, *La vie raisonnable de Descartes*. Paris, Librairie Plon, [1926], 281 p. (Col. „Les romans des grandes existences" 5.)

2. „Rațiune" şi „intelect" (lat.).

3. „Minte" (lat.).

4. Alexei Homiakov (1804–1860), părintele ecleziologiei ruse, slavofil. Vezi: *L'Église latine et le Protestantisme du point de vue de l'Église Orthodoxe d'Orient*. Lausanne, 1872.

O inepție

Publicat în „Cuvântul", an V, nr. 1568, 2 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Calchiere după fr. *insigne*: „însemnat", „deosebit".

2. J. NOVICOV, *La politique internationale*... Précédé d'une introduction de M. Eugène Véron. Paris, 1886, XXVIII + 393 p. (Bibliothèque historique et politique).

Ofensiva prozelitismului catolic

Apărut în „Cuvântul", an V, nr. 1575, 9 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Un dar pe care nu-l putem accepta

Tipărit în „Cuvântul", an VIII, nr. 2384, 8 decembrie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. M. THEODORIAN-CARADA, *L'union chez les Roumains*, în „Irénikon", Tome VIII, nr. 4–5, juillet–octobre 1931, p. 408–438.

Iată fragmentul care-l vizează pe Nae Ionescu:

„«Cuvântul» a pour directeur M. Nae Ionesco. Celui-ci a également une chaire de philosophie à l'Université de Bucarest. C'est un philosophe épris de toutes les traditions byzantines et qui s'est donné la mission de combattre toute tentative de protestantiser l'Église autocéphale. Il passe avec raison pour le représentant du courant conservateur de cette Église. J'ai toujours pensé que c'était un homme de parfaite bonne foi. Mais il possède un esprit qui se laisse tenter par les sophismes et les paradoxes. De sa bonne foi j'ai la preuve, en le voyant ne plus insister sur ce dont on a réussi à lui démontrer l'inexactitude; de même lorsqu'il a ouvert les colonnes de son journal au professeur Frollo pour y défendre la thèse catholique. M. Nae Ionesco croit qu'entre Rome et Byzance il y a une controverse dogmatique et que dans cette controverse c'est Byzance qui a raison. Avec l'aide de la grâce, il se peut que M. Nae Ionesco arrive à constater que Byzance est responsable d'un schisme qui a trop duré. À ce moment, M. Nae Ionesco reconnaîtra qu'il s'est trompé, car c'est un homme intelligent et de bonne foi. Et moi, j'en serai enchanté, car il y a des années que j'ai dit de M. Nae Ionesco que, tout comme moi, il finira en s'unissant."

2. „Şi de la Fiul" (lat.). Adaos catolic la *Mărturisirea de credinţă* niceo-constantinopolitană, privitor la purcederea Duhului Sfânt nu numai de la Tatăl, cum spune credinţa ortodoxă, ci şi de la Fiul.

Şi totuşi, catolicismul este inactual

Publicat în „Predania", an I, nr. 6–7, 1–15 mai 1937, p. 1–4. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 247–253.

C. Anglicanismul

Pentru apărarea Ortodoxiei

Apărut în „Ideea europeană", an IV, nr. 111, 28 ianuarie – 4 februarie 1923, p. 3. Semnat *„Un ortodox"*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 204–206.

Forme româneşti ale problemei religioase

Tipărit în „Dreptatea socială", an I, nr. 2, 1 februarie 1923, p. 28–41. Semnat *Skythes*.

Domnule redactor,

Publicat în „Ideea europeană", an IV, nr. 113, 25 februarie – 4 martie 1923, p. 2–3. Semnat *„Un ortodox"*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferinţa rasei albe*. Ed. cit., p. 206–208.

1. D. MITRANY, *Unirea cu biserica anglicană. O întâmpinare*, în „Ideea europeană", an IV, nr. 112, 11–18 februarie 1923, p. 2; autorul răspunde articolului lui NAE IONESCU, *Pentru apărarea Ortodoxiei* (vezi, *supra*, p. 528).

2. Vezi scrisoarea de răspuns a pr. T. POPESCU şi D. CORNILESCU, publicată sub titlul general *Între anglicani şi ortodocşi. Informaţii şi polemici*, *ibidem*, p. 2.

Preotul Tudor Popescu şi agitaţia pentru anglicanism

Apărut în „Ideea europeană", an V, nr. 142, 6–13 aprilie 1924, p. 4. Semnat *„Un ortodox"*.
1. *Evanghelia după Matei* 26, 31 (şi locurile paralele).

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]

Notă apărută în „Cuvântul", an III, nr. 539, 22 august 1926, p. 2. Nesemnată.
1. Nu reproducem scrisoarea lui Tudor Popescu. În aceasta se comentează articolul lui NAE IONESCU, *Disciplina călugărească*, apărut în „Cuvântul", an III, nr. 510, 19 iulie 1926, p. 1 (rubrica „Duminica"), inclus în volumul de faţă la p. 253.

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 545, 29 august 1926, p. 2. Nesemnat.
1. Este publicată scrisoarea poetului şi publicistului D. Nanu (1873–1941), preşedinte al Societăţii „Trezirea".

Congresul Bisericii anglicane

Tipărit în „Cuvântul", an VI, nr. 1891, 28 iulie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

D. Protestantismul

Rumänien – ein Missionland

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 764, 21 mai 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. „România – ţară de misiune" (germ.).

Protestantism

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 884, 3 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparţine editoarei.

E. Mişcarea interconfesională

Ortodoxia răsăriteană şi pancreştinismul

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 446, 2 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 3–5.
Titlul este preluat din această ediţie.
1. „Cele inegale nu stau laolaltă" (lat.).
2. „Ce are în comun Atena cu Ierusalimul?" Formulă aparţinând lui Tertullian (160–240), prin care se delimitează filosofia de religie.

Ad maturandum Christianae unitatis bonum

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 490, 26 iunie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 12–17.

1. „Unirea slujeşte la maturizarea creştinismului" (lat.).

2. „În ghearele morţii" (lat.).

3. „Cu întregul popor, consensul unităţii ecumenice" (lat.).

4. Regele Henric al VIII-lea (între 1509–1547) a dorit să divorţeze de soţia sa, Caterina de Aragon, şi să se căsătorească cu Ana Boleyn. Susţinut de arhiepiscopul de Canterbury, Thomas Wolsey, dar neaprobat de papa Clement al VII-lea, regele obţine în 1531 din partea clerului Bisericii Angliei recunoaşterea de şef suprem al Bisericii. *Actul de supremaţie* din ianuarie 1534, aprobat de parlament, prin care i se recunoaşte regelui Henric al VIII-lea titlul de şef al Bisericii Angliei, este considerat momentul naşterii Bisericii anglicane.

5. În textul din „Cuvântul", „tronist".

Creştinismul – fapt istoric

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 772, 30 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică şi filosofie*. Ed. cit., p. 213–214.

Îndatorirea Sf[ântului] Sinod

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 788, 19 iunie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Enciclica papei

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 989, 18 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Prin enciclica *Mortalium animos* din 6 ianuarie 1928, papa Pius al XI-lea (între 1922–1939) a interzis catolicilor, fie ei clerici sau mireni, să participe la mişcarea ecumenică.

Propaganda interconfesionalistă

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1258, 22 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

8. SECTELE

Sectanţii

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 452, 10 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 5–8.

Titlul este preluat din această ediţie.

Pater Olasz

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 613, 17 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Girolamo Savonarola (1452–1498). Superior al Bisericii Sfântul Marcu din Florenţa, care şi-a propus, prin predicile sale, să purifice moravurile vremii. Excomunicat de papă, arestat şi judecat, apoi spânzurat şi ars pe rug. Canonizat de Biserica catolică.

Despre propaganda baptistă

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 697, 28 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

De ce două măsuri?

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 718, 25 martie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Un excelent îndrumător tactic

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 760, 16 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.
1. GRIGORIE GH. COMȘA, *Noua călăuză pentru cunoașterea și combaterea sectelor religioase*, Arad, 1927, 180 p.

Y. M. C. A.

Imprimat în „Cuvântul", an III, nr. 866, 15 septembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
1. Asociația Creștină a Tinerilor, *Young Men's Christian Association*, este creată în 1844 de un grup de tineri, la Londra, propunându-și să slujească idealurile creștine. În anii care urmează sunt create noi filiale în întreaga Europă și în America. În timpul primului război mondial, regina Maria îi invită pe reprezentanții acesteia în România, unde se înființează o filială a asociației. La 1 noiembrie 1923, își stabilește sediul în strada Sălciilor, nr. 17 și acționează în rândurile studențimii și elevilor de liceu. Organizația intrase în sfera de influență a organizațiilor ecumeniste, conduse de sectele neoprotestante, ca dovadă că metodistul John Mott (1865–1955), care conferenția adesea în România, în calitate de președinte al Federației mondiale creștine studențești (de pildă, în data de 22 aprilie 1924, despre „Atrofia sufletului contemporan" și „Despre Y. M. C. A."), este în același timp președinte al mișcării ecumeniste *Faith and Order*, care și-a ținut prima conferință la Lausanne, în 1927.
În 1924, filiala din România a Y. M. C. A. avea un Comitet de onoare, din care făceau parte: A. S. R. Principele Carol, Dr. C. Angelescu, N. Iorga, M. Ormolu, D. Gusti, R. Voinescu; și un Comitet de acțiune, din care făceau parte: Col. Virgil Bădulescu, Gh. Boncescu, Gala Galaction, E. St. Greble, N. Moisescu, N. Petrescu, I. Popescu-Mălăiești, I. D. Protopopescu și I. Rădulescu-Pogoneanu.

Un proces... al cui?

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 905, 24 octombrie 1927, p. 1. Semnat *Kallikles*.

Urmașii călugărului din Wittenborg

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 926, 14 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

Iov

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1314, 17 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

O provocare adventistă

Publicat în „Cuvântul", an VII, nr. 2105, 2 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Când capul nu e cap

Apărut în „Cuvântul", an VII, nr. 2112, 9 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

1. Ioan Popescu-Mălăieşti (1874–1953). Diacon al Bisericii române din Baden-Baden (1900), profesor de *Vechiul Testament*, Arheologie biblică şi Limba ebraică la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1907–1939) şi decan al acesteia (1929–1933 şi 1936–1938); publicist, traducător, autor de manuale şi de lucrări de introducere la *Vechiul Testament* şi arheologie biblică.

VI. ESTETICA SACRĂ

Literatură religioasă

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 521, 1 august 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes"). Semnat *n. i.*

1. Vezi: MIHAIL SADOVEANU, D. D. PĂTRĂŞCANU, *Din vieţile sfinţilor*. Vol. I: *Spre Emaus*; vol. II: *Sfintele amintiri*. Bucureşti, Ed. Cartea românească, 1924, 262 + 28 f. pl. + 253 p. + 16 f. pl.

2. Vezi: ION PILLAT, *Biserica de altădată*. Poezii. Bucureşti, Ed. Cartea românească, 1926, 113 p.

Păreri de rău... indiscrete

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 611, 14 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

Palatul şi Catedrala Patriarhală

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 679, 7 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Valorificarea estetică în Biserică

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 801, 4 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Muzica sacră

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 806, 11 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Nevoia de monumental

Publicat în „Cuvântul", an III, nr. 843, 22 august 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparţine editoarei.

Cartea sfântă a mântuirii

Apărut în „Cuvântul", an III, nr. 870, 19 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: *Noul Testament*. Traducerea părintelui Grigorie (= Gala Galaction). București, 1927, II + 355 p. (ed. a doua, 1930).

2. „Ia, citește!" (lat.). Cuvinte pe care le-ar fi auzit Fericitul Augustin, cu referire la o epistolă a Sfântului Pavel, ce a determinat convertirea lui.

Reprezentarea lui Hristos pe scenă

Tipărit în „Cuvântul", an III, nr. 898, 17 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. EDMOND ROSTAND, *La Samaritaine*. Évangile en trois tableaux en vers. Paris, Eugène Fasquelle, 1903, 159 p.

Traducerea: EDMOND ROSTAND, *Samarineanca. Evanghelie în trei tablouri în versuri*. Traducere de I. Gr. Perieţeanu. București, 1927, 159 p.

2. Vezi: HARALAMB G. LECCA, *I. N. R. I.*, poemă biblică în cinci părți, un prolog și o întrebare. A zecea. București, 1904, 86 p.

Structura spirituală a vremii

Publicat în „Cuvântul", an IV, nr. 980, 9 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Un element al tradiției noastre spirituale

Apărut în „Cuvântul", an IV, nr. 1104, 21 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Academia de Muzică Bisericească

Tipărit în „Cuvântul", an IV, nr. 1174, 30 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Limba duhovnicească

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1685, 30 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Odoarele bisericești

Apărut în „Cuvântul", an VI, nr. 1719, 3 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminica". Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Iacob Stamati (1749–1803). Călugăr la Mănăstirea Neamț (1764), episcop de Huși din 1782, mitropolit al Moldovei din 1792 până la moarte. Susținător al activității tipografice, aju-

tând la publicarea unor lucrări ca: *Liturghierul* (1794), *Psaltirea* (1794), *Ceaslovul* (1797), *Prăvălioară, adică Molitvelnic în scurt* (1802) și a unor cărți de Balthasar Gracian și Amfilohie Hotiniul.

2. Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746–1821). După studii la Kiev, Patmos, Smirna și Muntele Athos, este profesor în Transilvania și la Iași; profesor de greacă și predicator la catedrala mitropolitană din Iași, rector al Seminarului din Poltava (1786–1791), mitropolit al Poltavei (1793–1799) și apoi al Kievului (1799–1803), membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, din 1801; exarh al Bisericii din Moldova și Țara Românească din 1808, conduce Mitropolia Moldovei până în 1812. Din 1813, arhiepiscop al Basarabiei cu reședința la Chișinău, până la moarte.

Ctitor de biserici, de așezăminte școlare și îndrumător al activității editoriale. Din grija sa au apărut: *Liturghierul* (1815), *Molitvelnicul* (1815 și 1816), *Ceaslovul* (1817), *Psaltirea* (1818), *Mineiul de obște* (1820), *Apostolul* (1820), *Evanghelia* (1820), *Tipicul* (1821) etc.

… Și despre odoarele bisericești

Publicat în „Cuvântul", an VI, nr. 1727, 11 februarie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Indice de nume

D

E

F

G

R

S

Cuprins

I. ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

II. MÂNTUITORUL

1. Naşterea

2. Întâmpinarea

3. Răstignirea

4. Învierea

III. ANTROPOLOGIE CREŞTINĂ

IV. ORTODOXIA

1. Ecumenicitatea ortodoxă

2. Predania sau Sfânta Tradiție

3. Disciplina canonică și dogmatica ortodoxă

4. Creştinismul românesc

V. BISERICA

1. Ierarhia bisericească

A. Laicii

B. Tinerii

C. Monahii

D. Clericii

E. Episcopii

F. Mitropoliţii

G. Patriarhul

2. Probleme juridic-administrative

A. Din interiorul ţării

B. Din afara graniţelor

3. Anomalii în viaţa Bisericii

A. Racile diverse

B. Politica în Biserică

C. Cezaro-papismul

4. Biserică şi neam

5. Biserică şi stat

Anexă:
Concordatul dintre statul român și Biserica catolică

6. Învățământul religios

A. Legislația

B. Școlile

C. Seminariile

D. Facultățile

7. Confesiunile

A. Uniatismul

B. Catolicismul

C. Anglicanismul

D. Protestantismul

E. Mişcarea interconfesională

8. Sectele

VI. ESTETICA SACRĂ

Editura Deisis anunţă publicarea unui tiraj limitat, numerotat, în condiţii grafice de excepţie, al acestui volum. Cei interesaţi pot face comenzi pe adresa editurii.

Timp de douăzeci de ani, Nae Ionescu a expus de la înălţimea catedrei o filosofie creştină cu rădăcini adânc înfipte în tradiţia ortodoxă: o logică static-realistă, ieşită din realităţile spirituale răsăritene, o metafizică restaurată în demnitatea ei dintâi şi o gnoseologie de cea mai pură extracţie patristică, în care sunt exprimate în limbaj modern dionisienele trepte ale cunoaşterii, de la cea raţională, catafatică şi apofatică, până la cea supraraţională, a participării mistice. Căci Nae Ionescu este un *theo-log*, în sensul cel mai riguros al termenului, de vorbitor despre cele dumnezeieşti; nu de pe poziţiile oficiale ale unei ierarhii constituite, ci în aceeaşi măsură în care orice ins afiliat autorităţii harismatice, în tradiţia ortodoxă, este *theo-log* pentru că este *theo-didact*: învăţat direct de Dumnezeu.

Teologia lui Nae Ionescu nu trebuie căutată însă în prelegerile universitare; nu-i putem cere logicianului Nae Ionescu încălcarea domeniilor: acelea sunt cursuri *de filosofie*, fie ea copios inspirată de teologia ortodoxă, nu de teologie. Aceasta din urmă poate fi însă regăsită în publicistica religioasă; cât de coerentă şi de riguros ortodoxă este această teologie putem vedea doar în prezenţa totalităţii (sistematizate) a acestei publicistici. Şi aceasta este menirea ediţiei de faţă.

În publicistica sa religioasă, Nae Ionescu rupe cu totul cu pietismul, psihologismul şi utopiile intelectuale ale secolului XIX, ancorând de-a dreptul în Tradiţie, cu mult înainte ca exigenţa ancorării în Tradiţie să devină o cerinţă expresă în teologia ortodoxă a secolului XX. În articolele religioase, Nae Ionescu recuperează realismul metafizic, dogmatic şi sacramental al Sfinţilor Părinţi într-un limbaj şi cu o argumentare de o izbitoare modernitate, singura în măsură să convingă insul modern, fără ca, în acelaşi timp, să afecteze ceva din rigoarea dogmatică, canonică şi ecleziologică a teologiei ortodoxe.

Meritul lui Nae Ionescu (1890–1940) ca adevărat şi singular precursor al teologiei româneşti neopatristice nu poate fi tăgăduit. După el au venit Nichifor Crainic (1889–1972), care în anii '20 practica un creştinism rural, cu ceva iz sămănătorist, preotul profesor Ioan Coman (1902–1987), Teodor Popescu (1893–1973) şi preotul profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993), marele teolog neopatristic, care începe să publice după 1938, când Nae Ionescu era, practic, la capătul vieţii.

Poate a venit, în sfârşit, vremea ca Biserica românească să primească în rândul co-liturghisitorilor săi şi pe acest adevărat *bărbat apostolic* al său, iar cartea de faţă e cel mai bun argument.

Dora Mezdrea